

OP EN IN HET WEB

Hoe de toegankelijkheid van rechterlijke
uitspraken kan worden verbeterd

Marc van Opijnen

Op en in het web

Hoe de toegankelijkheid van rechterlijke uitspraken kan worden verbeterd

Layout: Renate Siebes, Proefschrift.nu

© 2014 Marc van Opijnen / Boom Juridische uitgevers

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden veeleelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van reprografische veeleelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (art. 16 Auteurswet) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

ISBN 978-90-8974-874-4

NUR 820

www.bju.nl

OP EN IN HET WEB

Hoe de toegankelijkheid van rechterlijke uitspraken kan worden verbeterd

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT

ter verkrijging van de graad van doctor
aan de Universiteit van Amsterdam
op gezag van de Rector Magnificus
prof. dr. D.C. van den Boom
ten overstaan van een door het college voor promoties
ingestelde commissie,
in het openbaar te verdedigen in de Agnietenkapel
op donderdag 20 februari 2014, te 14:00 uur

door

Marc van Opijnen

geboren te Emmen

Promotiecommissie

Promotor Prof. dr. T.M. van Engers

Overige leden Prof. dr. E. Bauw
Prof. dr. E.M.H. Hirsch Ballin
Prof. mr. R.V. De Mulder MBA
Prof. mr. A. Oskamp
Prof. dr. W.J.M. Voermans
Dr. A.W.F. Boer
Dr. R.G.F. Winkels

Faculteit der Rechtsgeleerdheid

Het hier beschreven onderzoek werd mede mogelijk gemaakt door steun uit het wetenschapsprogramma van de Raad voor de rechtspraak.

Verkorte inhoudsopgave

VOORWOORD	13
1 INLEIDING	19
2 JURIDISCH KADER	27
3 UITSPRAKENPUBLICATIE VAN OVERHEIDSWEGE IN NEDERLAND	171
4 IDENTIFICATIE EN CITATIE VAN RECHTERLIJKE UITSPRAKEN	261
5 SELECTIE EN RELEVANTIE	327
6 UITSPRAKEN IN CONTEXT	359
7 EEN MAAT VOOR DOMEINRELEVANTIE	395
8 SLOTBESCHOUWING	459
SAMENVATTING	475
SUMMARY	483
BIJLAGEN	491

Volledige inhoudsopgave

VOORWOORD	13
1 INLEIDING	19
1.1 ONDERZOEKSDOELSTELLING	20
1.2 ONDERZOEKSVRAGEN EN OPZET VAN HET BOEK	21
1.3 EEN LEIDRAAD BIJ HET LEZEN	23
2 JURIDISCH KADER	27
2.1 INLEIDING	28
2.2 OPENBAARHEID VAN DE UITSpraak	30
2.2.1 <i>Volkenrechtelijk kader</i>	30
2.2.1.1 Artikel 14 IVBPR	31
2.2.1.2 Artikel 6 EVRM	32
2.2.1.3 Andere mensenrechtenverdragen	38
2.2.2 <i>Nederlands recht</i>	39
2.2.2.1 Grondwet	39
2.2.2.2 Wet op de rechterlijke organisatie	40
2.2.2.3 Strafrecht	41
2.2.2.4 Civiel recht	43
2.2.2.5 Bestuursrecht	45
2.2.3 <i>Openbaarheid: samenvatting</i>	47
2.3 VERSTREKKING VAN UITSPRAKEN	48
2.3.1 <i>Passieve verstrekking</i>	49
2.3.1.1 Oud recht: de lex generalis van artikel 838 Rv	49
2.3.1.2 Een lex specialis voor het bestuursrecht	50
2.3.1.3 Een lex specialis voor het civiele recht	50
2.3.1.4 Een lex specialis voor het strafrecht	54
2.3.1.5 Relevantie voor publicatie op internet	55
2.3.2 <i>Actieve verstrekking</i>	56
2.3.2.1 Bijzondere actieve verstrekking	56
2.3.2.1.1 Derdenbescherming	57
2.3.2.1.1.1 Insolventiebekendmakingen	57
2.3.2.1.1.2 Consumentenrecht	58
2.3.2.1.1.3 Publicatie strafvonnis als bijkomende straf	58
2.3.2.1.2 Rechtsvorming	59
2.3.2.1.2.1 Mededingingsrecht	60
2.3.2.1.2.2 Grensoverschrijdende erkenning en tenuitvoerlegging van civiele vonnissen	61
2.3.2.1.2.3 Europese richtlijn inzake elektronische handel	63
2.3.2.1.2.4 Uitspraken van het EHRM	64
2.3.2.2 Algemene actieve verstrekking	65
2.3.2.2.1 Beleidskader overheidsinformatie	65
2.3.2.2.2 Voorontwerpen en grondwetscommissies	67
2.3.2.2.2.1 De Commissie grondrechten in het digitale tijdperk	67
2.3.2.2.2.2 De Staatscommissie Grondwet	72
2.3.2.2.2.3 Voorontwerp Algemene wet overheidsinformatie	73
2.3.2.2.2.4 Wetsvoorstel Nieuwe Wet openbaarheid van bestuur	74
2.3.2.2.3 Selectiecriteria Rechtspraak.nl	75
2.3.2.2.4 Internationaal kader	76
2.3.2.2.4.1 Verstrekking van rechterlijke uitspraken in de EU	76
2.3.2.2.4.2 Raad van Europa	79

2.3.2.2.4.2.1	Aanbeveling R(95)11	80
2.3.2.2.4.2.2	Verdrag van Tromsø	82
2.3.2.2.4.3	De Free Access to Law Movement en de Verklaring van Montreal	83
2.3.2.2.4.4	Het initiatief van de Haagse Conferentie voor Internationaal Privaatrecht	86
2.3.3	<i>Verstrekking: conclusies en vooruitblik</i>	87
2.4	TOEGANKELIJKHEID	88
2.4.1	<i>Inleiding</i>	88
2.4.2	<i>Gebruiksvoorwaarden</i>	90
2.4.3	<i>Identificatie</i>	94
2.4.4	<i>Betrouwbaarheid</i>	95
2.4.5	<i>Hanteerbaarheid</i>	97
2.4.6	<i>Presentatie</i>	101
2.4.7	<i>Toegankelijkheid: conclusie en vooruitblik</i>	102
2.5	ANONIMISERING	102
2.5.1	<i>Internationaal kader</i>	103
2.5.1.1	Artikel 8 EVRM	103
2.5.1.2	Verdrag inzake gegevensbescherming	106
2.5.1.3	Aanbeveling R(95)11	106
2.5.1.4	Aanbeveling R(2002)2	106
2.5.1.5	Aanbeveling R(2010)13	107
2.5.2	<i>Nationaal juridisch kader</i>	107
2.5.2.1	Grondwet	108
2.5.2.2	Proceswetten	108
2.5.2.2.1	Bestuursrecht	108
2.5.2.2.2	Civiel recht	111
2.5.2.2.3	Strafrecht	113
2.5.2.3	Wet bescherming persoonsgegevens	113
2.5.2.4	Het advies van de Registratiekamer	115
2.5.2.5	De Anonimiseringsrichtlijnen	117
2.5.2.6	Anonimisering bij uitgevers	122
2.5.2.7	Voorontwerpen	123
2.5.2.7.1	Algemene wet overheidsinformatie	123
2.5.2.7.2	De grondwetscommissies	125
2.5.3	<i>Anonimiseren: conclusie en vooruitblik</i>	126
2.6	RECHTSVERGELIJKEND PERSPECTIEF	127
2.6.1	<i>Internationale gerechten</i>	127
2.6.1.1	Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens	127
2.6.1.2	Het Hof van Justitie van de Europese Unie	130
2.6.1.2.1	Juridisch kader	130
2.6.1.2.2	Publicatie op internet	132
2.6.1.3	Enkele andere internationale gerechten	133
2.6.2	<i>Internetpublicatie van uitspraken in andere landen</i>	134
2.6.2.1	Regelgevend kader voor publicatie en selectie	134
2.6.2.1.1	West-Europese landen	134
2.6.2.1.2	Oost-Europese landen	137
2.6.2.2	Anonimisering	140
2.6.2.3	Organisatie en toegankelijkheidsaspecten	142
2.6.3	<i>Rechtsvergelijkend perspectief: conclusie en vooruitblik</i>	147
2.7	DOCTRINE OVER OPENBAARHEID, VERSTREKKING, TOEGANKELIJKHEID EN ANONIMISERING	148
2.7.1	<i>Over openbaarheid, actieve verstrekking en toegankelijkheid</i>	148
2.7.2	<i>Over anonimisering</i>	154
2.7.2.1	Controleerbaarheid van de rechterlijke macht	154
2.7.2.2	Kosten	156
2.7.2.3	Veranderende opvattingen over privacy	157

2.7.2.4	Persvrijheid	160
2.7.2.5	Leesbaarheid en de werking van het juridisch geheugen	161
2.7.2.6	De regel en de uitzondering	162
2.7.3	<i>Organisatorische aspecten</i>	163
2.7.4	<i>Doctrine: conclusie en vooruitblik</i>	165
2.8	DE JURIDISCHE BALANS OPGEMAAKT	166
3	UITSPRAKENPUBLICATIE VAN OVERHEIDSWEGE IN NEDERLAND	171
3.1	ORGANISATORISCHE GESCHIEDENIS	172
3.1.1	<i>Traag doch gestaag naar een interne jurisprudentievoorziening</i>	172
3.1.2	<i>Rechtspraak.nl – als een duveltje uit een doosje</i>	179
3.1.3	<i>Van ELRO naar Bistro, van George naar Porta Iuris</i>	180
3.1.4	<i>Naar een structurele voorziening</i>	181
3.1.4.1	Bestuurlijke organisatie in het eerste decennium	181
3.1.4.2	Een andere inbedding	182
3.2	DE INFORMATIEARCHITECTUUR VAN DE DATABANKEN VAN DE RECHTSPRAAK	183
3.2.1	<i>De architectuur van Porta Iuris</i>	183
3.2.1.1	Interne uitspraken: opslag	184
3.2.1.2	Interne uitspraken: invoer	185
3.2.1.3	Externe uitspraken: opslag	186
3.2.1.4	Externe uitspraken: conversie	187
3.2.1.5	Het E-archief	188
3.2.1.6	Databank Consistente Straftoemeting	189
3.2.1.7	De architectuur in schema	189
3.2.2	<i>Rechtspraak.nl</i>	189
3.2.2.1	De uitsprakendatabank	190
3.2.2.2	LJN-index	191
3.2.2.3	Curatelereregister	191
3.2.2.4	Centraal Insolventieregister	192
3.2.2.5	Databank Consistente Straftoemeting	193
3.2.3	<i>Nova Porta Iuris</i>	193
3.3	PORTA IURIS: VAN DROOM NAAR DAAD	194
3.3.1	<i>Centraal of decentraal</i>	195
3.3.1.1	Huisdatabanken	195
3.3.1.2	RO-breed	195
3.3.1.3	Collecties	197
3.3.1.4	E-archief	200
3.3.1.5	Conclusies	201
3.3.2	<i>Databank consistente straftoemeting: een tussenbalans</i>	202
3.4	EXTERNE PUBLICATIE	205
3.4.1	<i>Openbaarheid</i>	205
3.4.2	<i>Actieve verstrekking: beleid en uitvoering</i>	206
3.4.2.1	Raad voor de rechtspraak	207
3.4.2.2	Redactieraad Rechtspraak.nl/CCW	211
3.4.2.3	Hoge Raad	212
3.4.2.4	Afdeling Bestuursrechtspraak Raad van State	215
3.4.2.5	Centrale Raad van Beroep	216
3.4.2.6	College van Beroep voor het bedrijfsleven	216
3.4.2.7	Ondernemingskamer van het Gerechtshof Amsterdam	216
3.4.2.8	Sectie Intellectuele Eigendom van de Rechtbank Den Haag	217
3.4.2.9	Rechtbanken en gerechtshoven	219
3.4.2.9.1	Werkwijze	220
3.4.2.9.2	Kwantitatief onderzoek	222
3.4.2.9.2.1	Inleiding	222

3.4.2.9.2.2	Vergelijking met uitgevers	224
3.4.2.9.2.3	Zaaksafhandelingsgegevens	227
3.4.2.9.3	Centraal Insolventieregister	231
3.4.2.10	Rechterlijke instanties in het Caribisch deel van het Koninkrijk	231
3.4.2.11	Internationale verplichtingen	232
3.4.2.12	Actieve verstrekking: conclusie en vooruitblik	234
3.4.3	<i>Toegankelijkheidsaspecten</i>	235
3.4.3.1	Gebruiksvoorwaarden	235
3.4.3.2	Identificatie	236
3.4.3.3	Betrouwbaarheid	236
3.4.3.4	Hanteerbaarheid	242
3.4.3.5	Presentatie	246
3.4.3.6	Toegankelijkheid: conclusies en vooruitblik	246
3.4.4	<i>Anonimisering</i>	246
3.4.4.1	Anonimiseringsmethoden	247
3.4.4.2	Beleid	248
3.4.4.3	Uitvoering	250
3.4.4.4	Anonimisering: conclusies	252
3.4.5	<i>Externe publicatie: conclusies en vooruitblik</i>	252
3.5	ANDERE GESCHILBESLECHTINGSINSTANTIES	253
3.5.1	<i>Tuchtrechtelijke instanties</i>	253
3.5.1.1	Ontwikkeling Tucht recht.nl	253
3.5.1.2	Publicatie op Tucht recht.nl	255
3.5.2	<i>Centrale Grondkamer</i>	257
3.5.3	<i>College voor de rechten van de mens</i>	257
3.5.4	<i>De Geschillencommissie</i>	258
3.6	AFSLUITING EN VOORUITBLIK	259
4	IDENTIFICATIE EN CITATIE VAN RECHTERLIJKE UITSPRAKEN	261
4.1	THEORETISCH KADER	262
4.1.1	<i>Bibliografische abstractieniveaus</i>	262
4.1.1.1	Werk	263
4.1.1.2	Expressie	264
4.1.1.3	Manifestatie	265
4.1.1.4	Item	266
4.1.1.5	Samenhang tussen de objecten	266
4.1.1.6	Identificatie en citatie	267
4.1.2	<i>Eisen aan een identificatiesysteem voor uitspraken</i>	268
4.1.2.1	Voorwaarden aan reikwijdte en organisatie van een identificatiesysteem	268
4.1.2.2	Voorwaarden aan de meta-eigenschappen van de identifier	270
4.1.2.3	Voorwaarden aan de vorm van de identifier	271
4.1.3	<i>Samenvatting en vooruitblik</i>	272
4.2	DE TRADITIONELE NEDERLANDSE IDENTIFICATIESYSTEMEN	273
4.2.1	<i>Tripletten</i>	273
4.2.2	<i>Vindplaatsen</i>	275
4.2.3	<i>Landelijk Jurisprudentienummer</i>	277
4.2.3.1	De toekenning van het LJN	278
4.2.3.2	Toetsing van LJN en LJN-index	280
4.2.4	<i>Samenvatting en vooruitblik</i>	282
4.3	CITATIE VAN UITSPRAKEN	282
4.3.1	<i>De Leidraad voor juridische auteurs</i>	282
4.3.2	<i>De procesregeling bestuursrecht 2010</i>	286
4.3.3	<i>Citatie in de praktijk</i>	287
4.4	BUITENLANDSE EN EUROPESE IDENTIFICATIESYSTEMEN	291

4.4.1	<i>Spanje</i>	291
4.4.2	<i>Noorwegen</i>	291
4.4.3	<i>Finland</i>	292
4.4.4	<i>Canada</i>	293
4.4.5	<i>Zuidelijk Afrika</i>	294
4.4.6	<i>Verenigde Staten</i>	295
4.4.7	<i>Europese Unie</i>	297
4.4.8	<i>Europees Hof voor de Rechten van de Mens</i>	299
4.5	EUROPEAN CASE LAW IDENTIFIER	300
4.5.1	<i>Aanleiding en geschiedenis</i>	300
4.5.2	<i>Systematiek en toetsing</i>	302
4.5.3	<i>Implementatie</i>	305
4.5.3.1	Implementatie ECLI in Nederland	305
4.5.3.2	Implementatie ECLI in andere landen	307
4.5.3.3	Implementatie ECLI bij Europese rechterlijke instanties	308
4.6	IDENTIFICATIE VAN UITSPRAKEN: SAMENVATTING	308
4.7	IDENTIFICATIE EN CITATIE VAN REGELGEVING	310
4.7.1	<i>Algemeen verbindende voorschriften op rijksniveau</i>	311
4.7.2	<i>Algemeen verbindende voorschriften op decentraal niveau</i>	315
4.7.3	<i>Europese regelgeving</i>	316
4.7.4	<i>Europese standaardisatie-initiatieven</i>	320
4.8	IDENTIFICATIE VAN OVERIGE RECHTSBRONNEN	321
4.8.1	<i>Parlementaire documentatie</i>	321
4.8.2	<i>Rechtswetenschappelijke literatuur</i>	322
4.9	IDENTIFICATIE VAN UITSPRAKEN: CONCLUSIES EN VOORUITBLIK	324
5	SELECTIE EN RELEVANTIE	327
5.1	HET SELECTIEVRAAGSTUK	328
5.1.1	<i>Het doel van selectie</i>	329
5.1.2	<i>Ontwikkeling van selectiecriteria in Nederland</i>	331
5.1.3	<i>Selecteren in de praktijk</i>	336
5.1.4	<i>Een andere benadering</i>	338
5.2	RELEVANTIE: EEN THEORETISCH KADER	339
5.2.1	<i>Het begrip 'relevantie'</i>	340
5.2.1.1	Generieke theorie	340
5.2.1.2	Toepassing op jurisprudentiedatabanken	342
5.2.1.2.1	Relevantiemanifestaties	343
5.2.1.2.2	'Importance levels' in HUDOC	345
5.2.2	<i>Het meten van relevantie</i>	346
5.2.2.1	Generieke theorie	346
5.2.2.1.1	Het meten van een relatief begrip	347
5.2.2.1.2	Traditionele statistiek versus netwerkanalyse	350
5.2.2.2	Toepassing op jurisprudentiedatabanken	353
5.3	CONCLUSIES EN VOORUITBLIK	357
6	UITSPRAKEN IN CONTEXT	359
6.1	INLEIDING	360
6.2	DE ONDERZOEKSDATABANK	361
6.2.1	<i>Gebruikte gegevensbestanden</i>	362
6.2.2	<i>Schoning en consolidatie</i>	363
6.2.3	<i>Databank</i>	364
6.2.4	<i>Metadata</i>	364
6.2.4.1	Behandelende rechters	364

6.2.4.2	Actualiteiten op Rechtspraak.nl	365
6.2.5	<i>Omzetting naar statistische software en hercodering</i>	367
6.2.5.1	Algemeen	367
6.2.5.2	Rechtsgebied	367
6.3	UITSPRAAKCITATIES	368
6.3.1	<i>Inleiding</i>	368
6.3.2	<i>Beperkingen</i>	370
6.3.3	<i>Detecteren van citatiestrings</i>	371
6.3.3.1	LJN	372
6.3.3.2	Vindplaatsen	372
6.3.3.3	Rechterlijke instanties	373
6.3.3.4	Datum	374
6.3.3.5	Zaaknummer	374
6.3.4	<i>Normaliseren van citatiestrings</i>	374
6.3.5	<i>Canonicaliseren van citaties</i>	375
6.3.5.1	De XML na normalisatie	375
6.3.5.2	Functionele eisen voor canonicaliseren	376
6.3.5.3	Het gewenste eindresultaat	377
6.3.5.4	Het canonicalisatieproces	379
6.4	INKOMENDE CITATIES UIT RECHTSWETENSCHAPPELUIKE LITERATUUR	381
6.5	WETSVERWIJZINGEN	382
6.5.1	<i>Opbouw referentiedatabank</i>	382
6.5.2	<i>Het detecteren en normaliseren van wetsverwijzingen</i>	384
6.5.2.1	Het vinden van regelingen met de onderzoekswettenverzameling	385
6.5.2.2	Detecteren van Europese regelgeving	387
6.5.2.3	Verwerken lokale aliases	388
6.5.2.4	Herkennen wets-elementen	390
6.6	UITSPRAGEN IN CONTEXT: CONCLUSIES EN VOORUITBLIK	393
7	EEN MAAT VOOR DOMEINRELEVANTIE	395
7.1	HET WEZEN VAN MARC	396
7.1.1	<i>Het operationaliseren van juridische relevantie</i>	396
7.1.2	<i>De juridische crowd nader gedefinieerd</i>	397
7.1.3	<i>De drie fasen in het publieke leven van een rechterlijke uitspraak</i>	399
7.1.4	<i>Overzicht van de gebruikte variabelen</i>	401
7.1.5	<i>Samenvatting en vooruitblik</i>	402
7.2	DE MARC-INDICATOR VOOR DE CITATIEFASE	403
7.2.1	<i>Publicatie in jurisprudentieperiodieken</i>	403
7.2.1.1	Een maat voor publicatie in periodieken	403
7.2.1.2	Publicatie op Rechtspraak.nl	407
7.2.2	<i>Annotaties</i>	408
7.2.2.1	Een maat voor annotaties	408
7.2.2.2	Actualiteiten op Rechtspraak.nl	409
7.2.3	<i>Citaties in uitspraken</i>	410
7.2.3.1	Kenmerken van jurisprudentiecitaties in uitspraken	410
7.2.3.2	Enkele algemene bevindingen	412
7.2.3.3	Netwerkanalyse	415
7.2.3.4	Voortschrijdend belang	421
7.2.4	<i>Citaties in de literatuur</i>	423
7.2.4.1	Uitspraakcitaties in doctrine en jurisprudentie vergeleken	423
7.2.4.2	Eenmalige en continue literatuur	425
7.2.4.3	Maten voor InCitConLit en InCitEenLit	427
7.2.5	<i>Competentieklassering</i>	428
7.2.6	<i>Leeftijd</i>	430

7.2.7	<i>Rechtsgebied</i>	431
7.2.8	<i>De regressor voor de citatiefase</i>	432
7.2.9	<i>Berekening MARC-indicator voor de citatiefase</i>	433
7.3	DE MARC-INDICATOR VOOR DE PUBLICATIEFASE	436
7.3.1	<i>Endogene variabelen</i>	437
7.3.1.1	Aantal behandelende rechters	437
7.3.1.2	Lengte van de uitspraak	440
7.3.1.3	Uitgaande citaties	442
7.3.1.4	Verwijzingen naar regelgeving	444
7.3.2	<i>Publicatie op Rechtspraak.nl</i>	446
7.3.3	<i>Actualiteit op Rechtspraak.nl</i>	447
7.3.4	<i>De regressor voor de publicatiefase</i>	448
7.3.5	<i>Berekening MARC-indicator voor de publicatiefase</i>	448
7.4	DE MARC-INDICATOR VOOR DE TRANSITIEFASE	450
7.5	NAAR EEN VIJFSTERRENSYSTEEM	451
7.6	ENKELE TESTS	453
7.6.1	<i>Vergelijking publicatiefase met citatiefase</i>	453
7.6.2	<i>Testen van de crowd-hypothese</i>	454
7.7	SAMENVATTING EN CONCLUSIE	454
8	SLOTBESCHOUWING	459
8.1	ONDERZOEKSBEVINDINGEN	460
8.2	DE MOEIZAME RELATIE TUSSEN BËTAWETENSCHAPPEN EN HET RECHT	465
8.3	DE LONKENDE PERSPECTIEVEN VAN HET JURIDISCH SEMANTISCH WEB	468
	SAMENVATTING	475
	SUMMARY	483

Bijlagen

BIJLAGE 1	GEBRUIKTE AFKORTINGEN	491
BIJLAGE 2	AANBEVELING R(95)11 VAN HET COMITÉ VAN MINISTERS VAN DE RAAD VAN EUROPA	499
BIJLAGE 3	SELECTIECRITERIA RECHTSpraak.NL 1999	507
BIJLAGE 4	SELECTIECRITERIA RECHTSpraak.NL 2012	511
BIJLAGE 5	ANONISERINGSRICHTLIJNEN RECHTSpraak.NL	521
BIJLAGE 6	ECLI-CONCLUSIES RAAD VAN MINISTERS	527
BIJLAGE 7	TOETREDING GERECHTEN TOT RECHTSpraak.NL	539
BIJLAGE 8	ROLAANDUIDINGEN ANONIMISERING	541
BIJLAGE 9	ENQUÊTE SELECTIE EN PUBLICATIE VAN UITSPRAKEN	543
BIJLAGE 10	CLASSIFICATIE UITSPRAKEN EHRM IN HUDOC	555
BIJLAGE 11	IN ONDERZOEK BETROKKEN JURISPRUDENTIEPERIODIEKEN	557
BIJLAGE 12	RECHTSWETENSCHAPPELIJKE LITERATUUR IN ONDERZOEKSDATABANK	561
BIJLAGE 13	SCHERMEN DEMONSTRATIEAPPLICATIES	567
BIJLAGE 14	VERDELING UITSPRAKEN OVER INSTANTIES	575
BIJLAGE 15	RECHTSGBIEDENMAPPING	577
BIJLAGE 16	SUBSETS VOOR BEREKENEN REGRESSORCF	579
BIJLAGE 17	VOOR BEREKENING VAN UITCITWET GENEGERDE WETSARTIKELLEN	587
BIJLAGE 18	SUBSETS VOOR BEREKENEN REGRESSORPF	595
BIJLAGE 19	GEBRUIKTE SOFTWARE	603
BIJLAGE 20	JURISPRUDENTIEREGISTER	605
BIJLAGE 21	LITERATUURLIJST	611

VOORWOORD

In de bibliotheek waarin ik als eerstejaars rechtenstudent werd rondgeleid, stond het kaart-systeem van de Nederlandse Jurisprudentie centraal. Grote bakken met beduimelde karton-netjes, waarmee je – met goede training en enig geluk – na een dag snuffelen en bladeren een lijstje met relevante uitspraken kon hebben verzameld. Verstoep in een hoekje van die bibliotheek stonden al wel een paar terminals, maar die waren traag en gaven alleen antwoord op vragen die je niet wilde stellen. Maar de ontwikkelingen gingen snel, en een paar jaar later schreef ik mijn doctoraalscriptie al op een rudimentaire pc: een apparaat zonder vaste schijf en met groene, hoekige lettertjes. Voetnoten kon je er wel mee maken, maar als je er eentje tussenvoegde, moest je de rest met de hand vernummern.

Enkele jaren later – ik werkte bij de Raad voor rechtsbijstand in Arnhem – begon internet aan zijn opmars. Direct zag ik mogelijkheden voor een informatieve website voor justitiabelen en rechtsbijstandverleners. “*Mooi plan,*” sprak het management, “*Maar dat moet in de vrije uurtjes. Voor dit soort zaken hebben we geen budget.*” En aldus geschiedde: maandenlang offerde ik avonden en weekenden op om mezelf HTML, javascript en SQL eigen te maken. Het leverde uiteindelijk de eerste jurisprudentiedatabank van het Nederlandse internet op.

Voor iemand die – meer uit puberale luiheid dan uit intellectueel onvermogen – op de middelbare school had gekozen voor een leven zonder bètavakken, ging dat geknutsel met computercode me redelijk goed af. Maar er bleven enkele vraagstukken over die met louter programmeren niet oplosbaar waren: waarom bestonden er zoveel verschillende manieren om rechterlijke uitspraken te nummeren? Waarom moest je halsbrekende toeren uithalen om gebruikers makkelijk te laten zoeken naar uitspraken over artikel 12 lid 2 sub g van de Wet op de rechtsbijstand? En hoe kon je er vervolgens voor zorgen dat een gebruiker nog steeds de relevante uitspraken in beeld kreeg als een latere wetswijziging dat ‘sub g’ vernummerde tot ‘sub f’? Wat was de handigste manier om de relaties tussen verwante informatieobjecten – zoals uitspraken, wetten en beleidsregels – op een heldere manier in beeld te brengen? En hoe kon je, zonder je te moeten verlaten op het subjectieve oordeel van redacteuren die bovendien al snel geen tijd meer hadden, de gebruiker van de al ras uitdijende databank het verschil laten zien tussen de werkelijk jurisprudentievormende uitspraken en de bagatelzaken die slechts vanwege hun anekdotische waarde waren opgenomen?

Buitenstaanders – zowel de juridische gebruikers van mijn databank als informatici die zich met ‘echte IT’ bezighielden – reageerden in de trant van: “*Zo moeielijk kan dat toch niet zijn?*” Maar als het allemaal zo makkelijk was, waarom had dan nog niemand die vraagstukken opgelost?

Vanaf 2000 kon ik mij bij het Bureau InternetSystemen en -Toepassingen Rechterlijke Organisatie (Bistro) helemaal in die fascinatie uitleven. Zelf programmeren mocht ik niet meer – gelukkig maar, want er zijn er velen die dat beter kunnen – verder mocht ik me met alle aspecten van het digitale bemoeien. Maar telkens als ik dreigde een ‘echte IT’er te worden, protesteerde de jurist in mij: mijn hart ligt op dat smalle snijvlak van computer en recht, en in het bijzonder bij het digitaal toegankelijk maken van complexe juridische informatie. Doch ondanks de enorme vooruitgang die we in een decennium hebben geboekt, bleven de

elementaire vragen waarmee ik bij het bouwen van mijn allereerste jurisprudentiedatabank werd geconfronteerd, grotendeels onbeantwoord. Dus toen ik de kans kreeg om met een promotieonderzoek heel gericht naar de antwoorden op zoek te gaan, heb ik geen moment gearzeld.

Spijt heb ik van die beslissing nooit gehad, al heb ik moeten ondervinden dat veel van de horrorverhalen over het doen van promotieonderzoek op z'n minst een kern van waarheid bevatten. Daarbij heb ik het mezelf ook niet gemakkelijk gemaakt. Waarom koos ik ervoor om niet louter recht en informatica te combineren, maar moest ik ook de statistiek er nog bij betrekken? En waarom formuleerde ik onderzoeksvragen die niet met een steekproefje waren te beantwoorden, maar alleen met behulp van 'big data'? De verwerking van mijn gegevensberg vergde computerkracht die ik ternauwernood georganiseerd kon krijgen, en de noodzakelijke statistische berekeningen lieten menig softwareprogramma crashen. Dergelijke praktische problemen haalden emoties in me naar boven waarvan ik het bestaan nooit had vermoed.

Maar als ik van te voren had geweten waar ik allemaal tegenaan zou lopen, was ik er toch aan begonnen. Want ondanks de momenten van wanhoop en frustratie, was het een avontuur dat ik niet had willen missen. Het schrijven van dit proefschrift was een ultieme uitdaging, het voltooien ervan leverde me een ultieme intellectuele bevrediging op.

Al was het een solitair avontuur, toch zijn er velen die me hebben gestimuleerd en geholpen. Op deze plaats wil ik hen bedanken, en natuurlijk wil ik enkele mensen daarbij in het bijzonder noemen. In de eerste plaats is dat Jan van Coeverden. Hij was het die me naar Bistro haalde, me daar de ruimte en het vertrouwen gaf om te werken aan de meest uitdagende projecten, en mijn internationale en wetenschappelijke ambities stimuleerde. Mijn idee om te promoveren kon bij hem dan ook meteen op groot enthousiasme rekenen. Bij de Raad voor de rechtspraak ontmoette ik vervolgens welwillende steun om mijn onderzoek op te nemen in het wetenschapsprogramma. Dank ben ik daarbij in het bijzonder verschuldigd aan Frans van Dijk van de afdeling Strategie en Ontwikkeling. Op die afdeling was ik aan het begin van het onderzoek parttime gedetacheerd, en ik heb me er altijd zeer welkom gevoeld. Een bijzonder woord van dank richt ik tot Albert Klijn, die in de beginjaren van mijn onderzoek het wetenschapsprogramma leidde en die ik later nog regelmatig op de fiets in Utrecht trof. Albert heeft – misschien zonder het zelf te weten – op cruciale momenten de helpende hand toegestoken: hij heeft de bijzondere gave om ook zonder gedetailleerde kennis van de materie net die ene vraag te kunnen stellen of opmerking te maken die nodig is om je over een dood punt heen te helpen.

De voormalige redactieraad van Rechtspraak.nl en de stuurgroep Nova Porta Iuris, waarvan ik in het bijzonder de respectieve voorzitters Ronald Philippart en Arnaud de Kwaasteniet wil danken, hebben mijn onderzoek steeds met interesse gevolgd. Het door hen onderkende nut van mijn werk voor de rechterlijke praktijk was voor mij een stimulans om door te zetten.

Mijn collega's bij Bistro moesten voor mijn aandacht vaak met het onderzoek concurreren. Hartverwarmend was het dat ze zich daar nooit over hebben beklaagd. Vincent Jacobs en Maaïke Assendorp wil ik in het bijzonder noemen, want zij hadden, als directe collega's in het project Nova Porta Iuris – dat ik helaas vroegtijdig heb moeten verlaten – de meeste reden tot klagen; het siert hen als mens en collega dat ze in plaats daarvan slechts begrip en aanmoediging toonden. Een bijzonder plekje verdient ook Margriet de Boer, met wie ik bijna twintig jaar in vriendschap en welhaast volmaakte complementariteit heb mogen samenwerken.

Op 1 januari 2011 werd Bistro opgeheven en ging ik, met vele collega's, over naar Spirit. Het management van Spirit wil ik bedanken voor de ruimte die zij hebben geboden om mijn onderzoek voort te zetten. In mei 2013 kwam ik in dienst van het Kennis- en Exploitatiecentrum Officiële Overheidspublicaties (KOOP), waar Onno Muchall gelukkig geen enkel probleem zag in het aannemen van iemand die in de finale worsteling met zijn proefschrift zat.

In de allerlaatste fase kreeg ik essentiële steun van Renate Siebes, die ervoor zorgde dat mijn manuscript werd omgetoverd in het boek dat thans voor u ligt.

Van de mentale en organisatorische support kom ik dan geleidelijk bij de meer inhoudelijke ondersteuning die ik heb mogen ontvangen. In de oriëntatiefase heb ik met veel mensen binnen en buiten de rechtspraak verhelderende gesprekken mogen voeren, en de communicatiemedewerkers bij de gerechten wil ik bedanken voor het invullen van de enquête.

De ontwikkelingen rond de *European Case Law Identifier* hebben ook mezelf verrast. Alhoewel slechts ontwikkeld als ideaaltypisch identificatiesysteem, werd het idee met enthousiasme onthaald door collega's in andere lidstaten en bij de Europese instellingen. Hun support was voor mij een belangrijke inspiratie. In het bijzonder wil ik Fernando Paulino Pereira van het Raadssecretariaat bedanken; zonder zijn raad en daad was het niet gelukt om ECLI zo snel door de Europese besluitvormingsprocedures te loodsen.

Een bijzonder plekje op het ereschavot verdienen de mensen die mijn meer dan honderd pagina's technische specificaties hebben omgezet in werkende computercode. De spits werd afgebeten door Freek Leemhuis. Hij zette de basisarchitectuur neer en bouwde de eerste versie van de jurisprudentieparser. Marcel Bleeker ontwikkelde de importmodules voor de juridische literatuur en Harrie Hoogeveen slaagde erin de grenzen van de zoekmachine zodanig op te rekken dat mijn *big data* konden worden verwerkt. Mijn grootste dank gaat uit naar Anita van Dijk, die het leeuwendeel van het programmeerwerk voor haar rekening heeft genomen. Ik zal je af en toe tot wanhoop hebben gedreven met de *trial-and-error*-methodiek die eigen is aan wetenschappelijk onderzoek doch niet tot de *modus operandi* van een commerciële softwareontwikkelaar behoort, maar zonder jouw accuratesse, leervermogen, snelheid en communicatieve vaardigheden was het echt allemaal nooit gelukt.

Een held uit een andere discipline is Matt Coates. Nadat ik mijn universitaire bijspijkermodules statistiek had afgerond en de eerste vingeroefeningen met de databerg vooral tot mismoedigheid hadden geleid, kwam Matt twee dagen uit Engeland over om met me mee

te denken over hoe statistisch orde te scheppen in die enorme gegevensverzameling. Voor mij begon de ellende daarna pas echt, maar uiteindelijk bleken zijn lessen toch de strohalm waarmee ik op het droge kwam.

Terwijl ik gedurende mijn onderzoek tweemaal van werkgever veranderde, bleef mijn onderzoeksplek gedurende die tijd gelukkig stabiel: het *Leibniz Center for Law* van de Universiteit van Amsterdam, waaraan ik als buitenpromovendus was verbonden. Al voor ik mijn onderzoek begon, heb ik me er altijd zeer welkom gevoeld. En dat brengt me bij de laatste maar zeker niet de minste die ik persoonlijk wil bedanken: Tom van Engers, mijn promotor. Ik kijk terug op een zeer prettige samenwerking. Je hield de druk er een beetje op, was inhoudelijk op de juiste afstand, hield me methodologisch scherp, schuwde een stevig debat niet – waarin je altijd aangenaam direct was – maar liet me uiteindelijk toch mijn eigen keuzes maken.

Het laatste, maar misschien wel meest belangrijke woord van dank richt ik aan al mijn vrienden, naasten en huisgenoten die ik niet bij naam wil noemen, maar die zelf wel weten dat deze woorden tot hen zijn gericht. Jullie hebben me vaak met plezier zien werken, maar zijn ook het meest geconfronteerd met de schaduwkanten. Ook voor jullie was het afzien. Nooit had ik tijd, altijd was ik met mijn hoofd ergens anders. Dank voor jullie schier eindeloze begrip en geduld. Zonder jullie liefde, steun en zorg had ik dit niet volbracht.

HOOFDSTUK 1

Inleiding

1.1 Onderzoeksdoelstelling

Van de drie klassieke staatsmachten – wetgeving, bestuur en rechtspraak¹ – treedt de rechterlijke macht het minst in de openbaarheid. Wetgever en bestuur nemen regelstellende, handhavende en uitvoerende initiatieven die bekendheid vereisen teneinde effectief te kunnen zijn. De rechter daarentegen heeft een meer lijdelijke rol: hij spreekt slechts wanneer en indien hem een zaak ter beslissing is voorgelegd. En niettegenstaande de rol die de rechter binnen de trias politica speelt, richt hij zich in zijn uitspraak primair tot de partijen in het hem voorgelegde conflict. Rechterlijke uitspraken zijn echter niet alleen van belang voor de betrokken partijen, maar ook voor de samenleving als geheel. De mogelijkheid voor niet-direct betrokkenen om van rechterlijke uitspraken kennis te nemen heeft twee functies.²

Ten eerste is er de legitimatiefunctie. In een democratische rechtsstaat moeten de staatsmachten elkaar kunnen controleren, en moeten zij alle drie door de samenleving op hun functioneren kunnen worden aangesproken en beoordeeld. Omdat de rechter alleen spreekt door beslissingen in individuele zaken, moeten die uitspraken in beginsel openbaar zijn: het is een garantie tegen geheime vonnissen, partijdigheid en klassenjustitie.

De tweede functie heeft betrekking op rechtsvorming. In sommige zaken is de rol van de rechter beperkt tot strikte regeltoepassing; Montesquieu gebruikte hiervoor de term *'la bouche de la loi'*, Wiarda³ spreekt over 'heteronome rechtsvinding'. In zaken waarin de tekst van de wet tekort schiet om een zaak eenduidig te beslissen, heeft de rechter een meer autonome functie: hij interpreteert open normen, toetst bestuurshandelingen aan algemene rechtsbeginselen of laat veranderende maatschappelijke opvattingen doorklinken in de beoordelingsmarge die de wetgever hem heeft gegeven. Door deze rechtsscheppende functie vormen rechterlijke uitspraken een zelfstandige rechtsbron, waarvan kennisneming noodzakelijk is:

Immers, iedereen en zeker de jurist wordt geacht niet alleen de wet, maar het recht te kennen [cursivering origineel].⁴

De legitimatiefunctie is, als principiële openbaarheid van de rechterlijke uitspraak, vastgelegd in onder meer art. 121 Grondwet (Gw)⁵ en art. 6 Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (EVRM).⁶ De rechtsvormingsfunctie daarentegen is niet expliciet in de wet verankerd, maar heeft in de praktijk gestalte gekregen.⁷ De publicatie van belangwekkende uitspraken lag tot het einde van de vorige eeuw in handen van commerciële uitgevers. Redacties van jurisprudentieperiodieken verzamelden met behulp van een correspondentennetwerk binnen en buiten de rechterlijke macht interessante

1 [de Montesquieu 1748].

2 Vgl. o.m. [Werkgroep Moltmaker 1994, par. 4.1.1], [Kramer 1976] en [Zwalve en Jansen 2013].

3 [Wiarda 1988].

4 [Hondius 1973, p. 746].

5 BWBR0001840. Zie over de betekenis van deze code § 1.3.

6 BWBV0001000.

7 Vgl. [Kottenhagen 1986].

uitspraken, en publiceerden een selectie hiervan in tijdschriften die in abonnementsvorm beschikbaar waren voor onderwijs en juridische praktijk. Voor de gewone burger waren dergelijke abonnementen onbetaalbaar, terwijl voor de rechterlijke macht grootschalige verspreiding van maatschappelijk relevante jurisprudentie geen urgentie had, mede met het oog op de daaraan verbonden financiële en organisatorische obstakels. De pers speelde een belangrijke rol als intermediair; de rechtbankverslaggever woonde nieuwswaardige zaken bij en deed daarvan, in gepopulariseerde vorm, verslag in geschreven of gesproken media.

Informatie- en communicatietechnologie (ICT), in het bijzonder de opkomst van internet, heeft geen maatschappelijke sector onberoerd gelaten; ook de rechtspraak heeft zich aan deze ontwikkelingen kunnen noch willen onttrekken. Technisch en financieel zijn er opeens nauwelijks belemmeringen meer om belangwekkende uitspraken direct, zonder tussenkomst van uitgevers of publieke media, ter kennis te brengen van wetenschappers, praktijkjuristen en geïnteresseerde burgers.

Deze schijnbaar onbegrensde mogelijkheden roepen echter tal van vragen op. Om er enkele te noemen: betekent het feit dat uitspraken op grote schaal kunnen worden gepubliceerd dat daartoe nu ook een verplichting bestaat? En zo niet, hoeveel en welke uitspraken moeten dan wel worden gepubliceerd? In hoeverre moeten uitspraken worden geanonimiseerd? Volstaat het om uitspraken met minimale ontsluitingskenmerken te publiceren, of moeten uitgebreide zoekmogelijkheden worden aangeboden? En hoe voorkom je dat gebruikers hun weg niet meer kunnen vinden in een databank met honderdduizenden uitspraken?

Door het onderzoeken van dergelijke vraagstukken beoogt deze studie een bijdrage te leveren aan het optimaliseren van de publicatie van rechterlijke uitspraken op internet: het 'web' waaraan het voorzetsel 'op' in de titel van dit boek refereert. Alhoewel vrijwel alle aspecten hiervan aan de orde komen, ligt de nadruk op het verhelderen van het juridisch kader, het optimaliseren van de eenduidige identificatie van uitspraken, het inzichtelijk maken van de juridische context van gepubliceerde beslissingen, alsmede het ontwikkelen van een maat waarmee het zaaksoverstijgend belang van een rechterlijke uitspraak kan worden uitgedrukt. Laatstgenoemde onderwerpen hebben een nauwe relatie met het semantisch web: het 'web' waaraan het voorzetsel 'in' in de titel refereert.

1.2 Onderzoeksvragen en opzet van het boek

De publicatie van rechtspraak op internet heeft tal van aspecten. We beginnen in hoofdstuk 2 met het juridisch kader voor de openbaarheid en publicatie van rechterlijke uitspraken. Na definiëring van een begrippenapparaat onderzoeken we allereerst het openbaarheidsvraagstuk vanuit de klassieke legitimatiefunctie. Vervolgens bespreken we de beschikbaarstelling van uitspraken aan derden. De eerste hoofdvraag daarbij luidt: bestaat er een juridische verplichting tot het publiceren van uitspraken, en zo ja, betreft dit alle uitspraken of een selectie? Het tweede hoofdthema betreft de eisen waaraan publicatie moet voldoen: in

hoeverre moeten uitspraken worden geanonimiseerd en welke eisen kunnen worden gesteld aan allerlei toegankelijkheidsaspecten, zoals presentatie en doorzoekbaarheid?

De tweede onderzoeksvraag, te behandelen in hoofdstuk 3, betreft de mate waarin in Nederland aan het in hoofdstuk 2 geschetste juridisch kader wordt voldaan. Daarbij komt de (voor)geschiedenis van Rechtspraak.nl aan de orde, en zullen we beleidsdoelstellingen en -uitvoering toetsen, zowel met betrekking tot kwantitatieve als kwalitatieve aspecten. Ook de interne jurisprudentievoorziening van de rechterlijke macht komt in dit hoofdstuk uitgebreid ter sprake. Het publiceren van uitspraken door commerciële uitgevers is in deze studie geen zelfstandig voorwerp van onderzoek, al komen de activiteiten van de uitgevers wel regelmatig ter sprake.⁸

In de hoofdstukken 4 tot en met 7 maken we een selectie uit de diverse elementen die een rol spelen bij de toegankelijkheid van rechterlijke uitspraken in omvangrijke databanken. Het eerste element betreft de unieke en persistente nummering. Alhoewel het probleem dat één uitspraak met verschillende nummers geciteerd kan worden reeds bestond voordat internet zijn intrede deed, is dit probleem door de massale publicatie wel urgenter geworden. De onderzoeksvraag hier luidt: wat is de beste manier om uitspraken van een unieke identifier te voorzien, en hoe kunnen ze het beste worden geciteerd? Daartoe beschrijven we in hoofdstuk 4 de theoretische grondslagen van de identificatie van rechterlijke uitspraken, en formuleren we een kader waaraan een goede systematiek zou moeten voldoen. Vervolgens toetsen we verschillende Nederlandse nummeringssystemen aan dit beschreven kader, onderzoeken we de huidige citatiepraktijk en werpen we een blik over de grens. Speciale aandacht is er voor de *European Case Law Identifier* (ECLI).

Het tweede toegankelijkheidselement waarop we onze aandacht richten, is het spanningsveld rond de snelgroeiende omvang van jurisprudentiedatabanken. Welke uitspraken moeten worden geselecteerd om een goed beeld te geven van de rechtsvorming, en welke uitspraken kunnen worden weggelaten om te voorkomen dat gebruikers door de bomen het bos niet meer zien? In hoofdstuk 5 bespreken we dit selectievraagstuk, waarbij we zullen constateren dat dit steeds meer transformeert in een zoekmachine- of relevantievraagstuk: 'te veel' is inmiddels een minstens even groot probleem als 'te weinig'.

Het kunnen beschouwen van een rechterlijke uitspraak in context wordt mede daarom steeds belangrijker. Onze onderzoeksvraag is: hoe kunnen we deze context met behulp van de computer expliciteren? Bij de bespreking van deze problematiek in hoofdstuk 6 richten we ons in het bijzonder op de extractie van jurisprudentieverwijzingen in rechtswetenschappelijke literatuur en rechtspraak. Met deze informatie kunnen bijvoorbeeld citatie-indexen worden samengesteld. Ook ontwikkelen we hier een methode voor het geautomatiseerd herkennen van wetsverwijzingen, zodat uitspraken over een bepaald wetsartikel sneller kunnen worden verzameld.

8 Zie over de jurisprudentiepublicatie door uitgevers o.m. [Voskuil, de Jong en van Essen-Kruseman 1976-1980], [van Arkel 1994] en [Zwalve en Jansen 2013].

Dergelijke contextuele informatie heeft zelfstandige waarde – het is een belangrijke bouwsteen voor het juridisch semantisch web – maar kan ook als grondstof worden gebruikt voor de ontwikkeling van een model waarmee uitspraken in een databank kunnen worden geclassificeerd naar juridische relevantie. Met behulp van een dergelijk model zou een gebruiker zijn zoekvraag bijvoorbeeld kunnen beperken tot het kleine segment met grote jurisprudentiële waarde, of er juist voor kunnen kiezen om te zoeken in een grote verzameling met meer feitelijke oordelen. In hoofdstuk 7 is de onderzoeksvraag hoe zo'n *Model for Automated Rating of Case law* (MARC) eruit zou kunnen zien. We maken daarbij gebruik van een omvangrijke onderzoeksdatabase, waaruit onder meer het oordeel van de 'juridische crowd' valt te distilleren.

In hoofdstuk 8 ten slotte vatten we de bevindingen met betrekking tot alle onderzoeksvragen samen, en bespreken we deze in het licht van de onderzoeksdoelstelling die we in de vorige paragraaf hebben geformuleerd. Bovendien staan we stil bij het nut dat onderzoek zoals het onderhavige zou kunnen hebben voor rechtswetenschap en juridische praktijk.

1.3 Een leidraad bij het lezen

Het in dit boek beschreven onderzoek heeft een multidisciplinair karakter; maar ieder hoofdstuk heeft zijn eigen oriëntatie. Hoofdstuk 2 is juridisch dogmatisch van aard, terwijl hoofdstuk 3, waarin we de internetpublicatie van uitspraken in Nederland bespreken, een bestuurswetenschappelijk karakter heeft. Het relatief korte hoofdstuk 4 beschrijft een documentair-bibliografisch onderzoek naar de identificatie en citatie van uitspraken. Hoofdstuk 5, over selectie en relevantie, gaat over vraagstukken van informatiemanagement en *information retrieval*. Hoofdstuk 6, waarin we beschrijven hoe verwijzingen naar jurisprudentie en regelgeving geautomatiseerd uit ongestructureerde juridische teksten kunnen worden geëxtraheerd, is vooral technisch van aard. Hoofdstuk 7, waarin de MARC-indicator wordt ontwikkeld, is vooral georiënteerd op statistiek. Met het oog op selectieve lezers zijn hoofdstukken en paragrafen van in- en uitleidingen voorzien, en wordt in de tekst regelmatig voor- en achteruit verwezen.

Het schrijven van dit boek besloeg een periode van vijf jaar. In die tijd is veel gebeurd, en dat heeft zijn weerslag gehad op de inhoud. Terwijl ECLI in het kader van deze studie als ideaaltypische uitsprakenidentificer werd ontwikkeld, konden we niet bevroeden dat deze bij afronding van het boek reeds in diverse landen zou zijn ingevoerd. De gegevens voor de onderzoeksdatabase hebben we verzameld toen de ECLI nog niet bestond. Voor de uitkomsten van het onderzoek in de hoofdstukken 6 en 7 is dit evenwel niet relevant.

Ontwikkelingen in regelgeving, jurisprudentie en beleid zijn – tot en met augustus 2013 – zo actueel mogelijk gehouden, maar dat geldt niet voor kwantitatieve gegevens: we hebben afgezien van een (vaak zeer arbeidsintensieve) actualisering indien daarvan geen fundamentele wijziging verwacht kon worden van de erop gebaseerde conclusies. Natuurlijk is steeds vermeld welke data in een concreet geval zijn gebruikt.

Het regelmatig gebruik in dit boek van de begrippen ‘rechtspraak’, ‘uitspraak’ en ‘jurisprudentie’ vraagt om enige toelichting vooraf. De laatstgenoemde term wordt dikwijls gebezigd in de betekenis: ‘*Rechtsopvatting van de rechterlijke macht zoals die blijkt uit genomen beslissingen*’ (Van Dale), en heeft daarmee een engere betekenis dan ‘(rechterlijke) uitspraken’, waarmee de volledige verzameling van rechterlijke beslissingen wordt aangeduid. ‘Rechtspraak’ kan beide betekenissen hebben. In deze studie houden we ons aan deze conventie. De term ‘uitspraak’ gebruiken we voor iedere rechterlijke beslissing, tenzij uit de context blijkt dat het woord in meer beperkte zin of in een andere betekenis moet worden opgevat.⁹ Het woord ‘rechtspraak’ maakt bovendien steeds meer opgang als synoniem voor ‘*zij die rechtspreken*’ (Van Dale). Ook wij hanteren het woord mede in die betekenis. Wanneer niet zozeer de verzameling rechtsprekende individuen als wel hun organisatorisch verband wordt bedoeld, gebruiken we ook de termen ‘rechterlijke organisatie’ en ‘rechterlijke macht’ als synoniemen.¹⁰ Het woord ‘Rechtspraak’ – met een hoofdletter¹¹ – wordt vooral gebezigd in relatie tot dat deel van de rechterlijke organisatie dat onder de Raad voor de rechtspraak valt.

Correcte – dat wil zeggen unieke, persistente en betekenisvolle – identificatie en citatie van juridische bronnen is één van de thema’s die in dit boek wordt behandeld. In beginsel worden de daarvoor gebruikelijke conventies gevolgd, zoals onder meer verwoord in de Leidraad voor juridische auteurs (hierna ook ‘de Leidraad’),¹² op enkele punten wijken we daar echter vanaf. In het bijzonder zij gewezen op de volgende conventies.

- Bij regelingen die zijn opgenomen in het Basiswettenbestand (BWB) is bij eerste citatie de ‘Basiswettenbestand-identificatie’ (BWB-ID) in een voetnoot vermeld. Voor gangbare regelingen lijkt dit overbodig, maar het verlangen naar consistentie heeft hier de doorslag gegeven.¹³ Tenzij noodzakelijk zijn publicatienummers uit Staatsblad, Staatscourant of Tractatenblad achterwege gelaten.¹⁴
- Indien een regeling niet in het BWB is opgenomen, is zo mogelijk een andersoortige identificatie opgenomen, bijvoorbeeld die van de Centrale

9 Over de ambiguïteit van dit begrip, *vide infra*: §§ 2.2.2.2, 2.2.2.4 en 2.2.2.5.

10 Al behoren volgens art. 2 Wet op de Rechterlijke Organisatie (Wet RO) (BWBR0001830) alleen de rechtbanken, de gerechtshoven en de Hoge Raad tot de rechterlijke macht.

11 Vgl. [Mak 2008].

12 [Schuijt, Konijnenbelt, van Klinken et al. 2010]. Met de versie die gepland stond voor september 2013 kon geen rekening meer worden gehouden.

13 De wet kan snel worden gevonden door de BWB-ID in de adresbalk van een internetbrowser direct achter <wetten.overheid.nl> te plakken: <wetten.overheid.nl/BWBR0001840> brengt direct de Grondwet in beeld. Daarnaast is er een apart zoekveld voor de BWB-ID op het tabblad ‘uitgebreid zoeken’ (d.d. 03-03-2013).

14 Een dergelijke noodzaak is er niet alleen voor regelingen die hun geldigheid verloren hebben vóór het ontstaan van het BWB (01-05-2002), maar ook wijzigingswetten van na 01-05-2002 die – bij ontstentenis van eigenstandige bepalingen – niet in het BWB zijn opgenomen. Een voorbeeld is te vinden in noot 161. Meer uitgebreid: *infra*: § 4.7.1.

Voorziening Decentrale Regelgeving (CVDR)¹⁵ of het in EUR-Lex gebruikte 'CELEX-nummer'.¹⁶

- Alle documenten van de Europese Unie (EU)¹⁷ worden in beginsel aangehaald zoals voorgeschreven door de Leidraad, maar een eventueel Publicatiebladnummer of COM-nummer is ingeruild voor het CELEX-nummer, voor zover het betreffende document zich tenminste in EUR-Lex bevindt. Dit geldt niet voor teksten die eveneens in het BWB zijn opgenomen (in welk geval uitsluitend de BWB-ID wordt vermeld) en voor de jurisprudentie van het Hof van Justitie van de EU (HvJ EU).¹⁸ Europese documenten die niet in EUR-Lex zijn opgenomen worden op andere manier geïdentificeerd, bijvoorbeeld door middel van een adres in het documentenregister van de Raad.¹⁹
- Verdragen en andere internationale documenten worden zo mogelijk met BWB-ID of CELEX-nummer aangehaald. Indien ze niet in BWB of EUR-Lex zijn opgenomen, worden andere identifiers gebruikt. Nederlandse opschriften voor dergelijke instrumenten worden alleen gebruikt indien deze – bijvoorbeeld door opname in het BWB – een officieel karakter hebben.
- Rechterlijke uitspraken worden in beginsel met (uitsluitend) een ECLI aangehaald. Uitspraken zonder ECLI worden geciteerd conform de Leidraad.
- Parlementaire documenten worden aangehaald als voorgeschreven in de Leidraad; indien het bijlagen bij Kamerstukken of Handelingen betreft is daaraan de identifier toegevoegd die op de internetsite van de officiële bekendmakingen wordt gehanteerd.²⁰
- Bij van internet betrokken informatie is niet alleen het adres, maar, indien *Uniform Resource Locator* (URL) mogelijk niet persistent is, ook de datum van raadpleging vermeld. Webadressen zijn tussen '< >' geplaatst; de protocolaanwijzing is daarbij weggelaten, tenzij het geen http-adres betreft.
- Bij verwijzingen naar in Bijlage 21 opgenomen literatuur zijn auteur en jaartal in een voetnoot tussen '[']' geplaatst.

15 *Vide infra*: § 4.7.2.

16 'CELEX' staat voor 'Communitatis Europae Lex'. *Vide infra*: § 4.4.7. Op de website <eur-lex.europa.eu> kan dit CELEX-nummer worden gebruikt om het document op te zoeken.

17 Tenzij anders vermeld worden met 'EU' ook steeds alle rechtsvoorgangers bedoeld.

18 Tenzij anders vermeld worden ook de rechtsvoorgangers bedoeld.

19 <register.consilium.europa.eu>.

20 Voor de andere Kamerstukken is deze identifier te construeren met 'kst-[dossiernummer zonder spatie]-volgnummer'. 'Kamerstukken II 2000-2001, 27 181, nr. 6' kan dus worden herleid tot 'kst-27181-6'. Deze identifier kan in de browser-adresbalk worden geplaatst achter <<https://zoek.officielebekendmakingen.nl>>. Daarachter moet vervolgens nog het gewenste bestandsformaat worden geplaatst. Omdat men van te voren niet kan weten welke formaten beschikbaar zijn, wordt aangeraden om hiervoor altijd '.html' te gebruiken. In dit voorbeeld wordt dus als adres geconstrueerd: <<https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-27181-6.html>>. Bij bijlagen en Handelingen (inclusief Kamervragen) is de te gebruiken identifier echter niet op vergelijkbare manier uit de normale citatie af te leiden. *Vide infra*: § 4.7.1.

Uit een oogpunt van leesbaarheid en beknoptheid is het gebruik van afkortingen onvermijdelijk. In ieder geval bij ieder eerste gebruik van een afkorting wordt deze verklaard. Ter referentie zijn alle gebruikte afkortingen opgenomen in Bijlage 1. Begrippen die minder bekend zijn of voor verwarring kunnen zorgen, worden bij eerste gebruik gedefinieerd of toegelicht. Voor het al dan niet cursiveren van buitenlandse begrippen is in beginsel aangesloten bij het Groene Boekje en/of Van Dale. Enkele daarin niet voorkomende Engelse termen worden, gezien het veelvuldig gebruik binnen de domeinen waarop deze studie zich beweegt, desalniettemin als Nederlands beschouwd (zoals ‘identifier’). Engelse, Franse en Duitse termen en citaten zijn onvertaald gelaten. Andere talen zijn wel vertaald, het origineel is dan (bij termen of namen) tussen haakjes of (bij regelingen of citaten) in een voetnoot geplaatst.

Ten slotte hebben we ervan afgezien om een nadere toelichting te geven op mogelijk onbekende, niet-ambigue begrippen (waaronder namen van organisaties) indien deze met een eenvoudige zoekactie op internet kunnen worden gevonden. URL's zijn alleen vermeld als de bedoelde informatie niet direct en eenduidig kan worden achterhaald.

HOOFDSTUK 2

Juridisch kader

2.1 Inleiding

Internet heeft de mogelijkheden om rechterlijke uitspraken ter kennis te brengen van een breed publiek enorm vergroot. Die verruimde mogelijkheden roepen allerlei juridische vragen op: leidt de mogelijkheid om meer te publiceren ook tot een plicht om daarvan gebruik te maken? Is het wellicht zelfs verplicht om alle uitspraken te publiceren? En zo niet, wie maakt er dan een selectie? Kan er bij de publicatie nog gedifferentieerd worden naar doelgroep, of moeten gepubliceerde uitspraken voor iedereen ter beschikking staan? En als er een publicatieverplichting is, volstaat het dan om de documenten in een lange lijst op internet te zetten, of moet er ook een zoekmachine bijgeleverd worden? En hoe geavanceerd moet zo'n zoekmachine dan zijn? En hoe verhoudt een eventuele publicatieplicht zich tot de privacywetgeving: mag of moet een uitspraak worden geanonimiseerd?

Deze vraagstukken hangen nauw met elkaar samen, en in het debat erover lopen de verschillende vragen dan ook regelmatig door elkaar heen. Om het juridisch kader scherp in beeld te krijgen is het daarom allereerst van belang om een onderscheid te maken tussen drie essentiële concepten: openbaarheid, verstrekking en toegankelijkheid.

Het begrip 'openbaar' kent volgens Van Dale vele verwante betekenissen. Het gebruik van het begrip is daarom al snel riskant indien de betekenis ervan in een specifieke context onvoldoende wordt gedefinieerd. Zo is het begrip zelfs in de Wet openbaarheid van bestuur (Wob)²¹ – waar het de betekenis heeft van 'voor het publiek beschikbaar' – noch in de wet, noch in de memorie van toelichting gedefinieerd. Hier hanteren we, in navolging van de nota *Naar toegankelijkheid van overheidsinformatie* (hierna ook wel aangeduid als 'de Toegankelijkheidsnota')²² een iets engere betekenis, waarbij 'openbaarheid' uitsluitend ziet op de juridische status. Informatie noemen we derhalve openbaar indien het in juridische zin openstaat voor het publiek. Een vergelijkbare definitie van 'openbaar' wordt gehanteerd in art. 2:1 van het voorontwerp Algemene wet overheidsinformatie (Awoi):

*De status van een document of informatie die een ieder aanspraak geeft op kennisneming daarvan.*²³

'Openbaar' zegt dus niets over de feitelijke staat: een openbaar document kan onvindbaar zijn, terwijl een niet-openbaar document (per abuis of na ontvreemding) voor iedereen leesbaar op internet kan staan.

Het begrip 'verstrekking' ziet op de feitelijke mogelijkheid om openbare (overheids) informatie te raadplegen of te verwerven. Deze definitie komt eveneens uit de Toegankelijkheidsnota, die overigens niet het woord 'verstrekking' maar 'toegang' gebruikt, een begrip dat we – met het oog op mogelijke verwarring met de nog te bespreken term 'toegankelijkheid' – liever vermijden. Anders geformuleerd: door (informatie)verstrekking wordt de open-

21 BWBR0005252.

22 Kamerstukken II 1996-1997, 20 644, nr. 30.

23 [MinBZK 2006].

baarheid geëffectueerd. Een dergelijke gedachtlijn wordt ook gevolgd in het voorontwerp Awoi, hetgeen een breuk opleverde met de terminologie van de Wob:

Openbaarmaking van documenten wordt onderscheiden van het feitelijke verstrekken van deze documenten. Op grond van de Wob had het feitelijk verstrekken van documenten tot gevolg dat deze documenten openbaar werden. Daarmee viel verstrekken en openbaar maken samen.^{24 25}

Ten slotte onderscheiden we het begrip ‘toegankelijkheid’, dat in de Toegankelijkheidsnota is gedefinieerd als:

Het gemak waarmee daadwerkelijk van de mogelijkheid om overheidsinformatie te raadplegen gebruik gemaakt kan worden.²⁶

Toegankelijkheid kent verschillende aspecten. Genoemde nota onderscheidt er zes, Bovens²⁷ twee²⁸ en de Staatscommissie Grondwet,²⁹ die een definitie niet echt aandurft, noemt er drie:

Toegankelijkheid heeft te maken met kenbaarheid, leesbaarheid en begripelijkheid.³⁰

Van de drie concepten waarop we ons onderzoek naar het juridisch kader baseren, komt allereerst in § 2.2 de openbaarheid van de rechterlijke uitspraak aan de orde. Het toepasselijke recht vinden we daarbij vooral in het EVRM en de daarop gebaseerde jurisprudentie, de Grondwet en de proceswetten.

Vervolgens stellen we ons in § 2.3 de vraag: is er, indien en voor zover uitspraken openbaar zijn, een plicht tot verstrekking? Hierbij zal een onderscheid worden gemaakt tussen twee vormen van verstrekking. Enerzijds de passieve verstrekking, waarbij uitspraken, op diens verzoek, worden vertrekt aan één individuele belangstellende. Het juridische kader betreffende dit type verstrekking vinden we vooral in de proceswetten. Anderzijds is er de actieve verstrekking, waarbij uitspraken worden vertrekt zonder dat daar een individueel verzoek aan ten grondslag ligt. Het juridisch kader hiervan staat met name in beleidsdocumenten en regelgeving voor overheidsinformatie in algemene zin, maar er zijn ook – onder meer in Europees verband – enkele interessante ontwikkelingen met betrekking tot de actieve verstrekking van rechterlijke uitspraken in het bijzonder. In deze paragraaf § 2.3 komen ook enkele voorontwerpen en vooronderzoeken aan de orde die – alhoewel ze (nog) geen van alle tot wetgeving hebben geleid – wel zicht bieden op de lijnen waarlangs het juridisch denken zich ontwikkelt.

24 Ibid., p. 66.

25 [Bovens 1999] maakt een vergelijkbaar onderscheid tussen juridische status en het recht op toegang.

26 Kamerstukken II 1996-1997, 20 644, nr. 30, p. 3.

27 [Bovens 1999].

28 Eigenlijk drie, maar het derde staat gelijk aan ons begrip ‘verstrekking’.

29 *Vide infra*: § 2.3.2.2.2.2.

30 [Staatscommissie Grondwet 2010, p. 6 en par. 3.2].

In § 2.4 bespreken we de toegankelijkheid. Allereerst identificeren we de voor ons belangrijke aspecten van toegankelijkheid, en vervolgens bezien we het juridisch kader daarvan. Voor het anonimiseringsvraagstuk, waarvoor het recht op bescherming van persoonsgegevens de basis vormt, hebben we een aparte paragraaf gereserveerd (§ 2.5).

In genoemde paragrafen komt zowel het nationaal als het Europees juridisch kader (EU alsmede Raad van Europa) aan de orde, maar geen buitenlands recht. Omdat nationale ontwikkelingen elders echter ook voor Nederland relevant zijn, is § 2.6 gewijd aan een rechtsvergelijkende studie.

De opvattingen die er in de rechtswetenschap leven over de openbaarheid, verstrekking en toegankelijkheid van rechterlijke uitspraken, komt bij de bespreking van het juridisch kader inzake deze begrippen slechts zijdelings aan de orde. Mede vanwege de begripsverwarring en de verwevenheid van de onderwerpen hebben we ervoor gekozen de opvattingen in de doctrine in een aparte paragraaf bijeen te brengen (§ 2.7). In § 2.8 ten slotte vatten we de bevindingen samen en trekken we enkele conclusies.

Twee opmerkingen tot slot: de gekozen opdeling van het juridisch kader leidt tot een zekere fragmentatie. Zo komt het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) meerdere malen voorbij: bij de jurisprudentie op art. 6 EVRM, bij de bespreking van het toegankelijkheidskader en ook bij het anonimiseringsvraagstuk. Vanwege de interdependentie van de verschillende thema's zou iedere andere indeling tot vergelijkbare problemen hebben geleid. Daarnaast is de scheidslijn tussen juridisch kader, beleidskader en -uitvoering niet altijd even scherp te trekken, zeker niet omdat – net als bij talloze onderwerpen met betrekking tot internet – bij de publicatie van uitspraken de praktijk voor de wetgever uit loopt. We hebben ervoor gekozen om het beleidskader van de rijksoverheid in dit hoofdstuk te behandelen, maar beleid en praktijk van de rechterlijke organisatie in hoofdstuk 3. Door de rechtspraak opgestelde regelgeving wordt wel in het onderhavige hoofdstuk besproken.

2.2 Openbaarheid van de uitspraak

Zoals in § 2.1 besproken, hanteren we voor 'openbaarheid' een enge definitie: het ziet op de juridische status van informatie, de rechterlijke uitspraak in het bijzonder. In deze paragraaf behandelen we eerst de internationale context (§ 2.2.1), vervolgens onderzoeken we de openbaarheid van de rechterlijke uitspraak in het Nederlandse recht (§ 2.2.2). We sluiten af met een samenvatting (§ 2.2.3).

2.2.1 Volkenrechtelijk kader

De belangrijkste volkenrechtelijke instrumenten voor de openbaarheid van de rechterlijke uitspraak zijn het Internationaal verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten (IVBPR)³¹

31 BWBV0001017.

(§ 2.2.1.1) en het EVRM (§ 2.2.1.2). Daarnaast bespreken we ook enkele andere mensenrechtenverdragen (§ 2.2.1.3).

2.2.1.1 Artikel 14 IVBPR

Openbaarheid van proces en uitspraak komen aan de orde in art. 14 lid 1 IVBPR:

All persons shall be equal before the courts and tribunals. In the determination of any criminal charge against him, or of his rights and obligations in a suit at law, everyone shall be entitled to a fair and public hearing by a competent, independent and impartial tribunal established by law. The press and the public may be excluded from all or part of a trial for reasons of morals, public order (ordre public) or national security in a democratic society, or when the interest of the private lives of the parties so requires, or to the extent strictly necessary in the opinion of the court in special circumstances where publicity would prejudice the interests of justice; but any judgement rendered in a criminal case or in a suit at law shall be made public except where the interest of juvenile persons otherwise requires or the proceedings concern matrimonial disputes or the guardianship of children.

In deze tekst valt op dat er wel een verplichting is tot het openbaar maken van de uitspraak ('shall be made public'), maar niet tot het in het openbaar uitspreken van dat vonnis. De mogelijke beperkingen aan de openbaarheid zijn limitatief opgesomd. Deze uitzonderingen zijn evenwel beperkter van aard dan de omstandigheden die de rechter toestaan om tijdens de zitting de deuren te sluiten, waarbij de rechter bovendien kan terugvallen op het vrij ruim geformuleerde: 'where publicity would prejudice the interests of justice.' In het eerste ontwerp van het IVBPR was de openbaarheid van de uitspraak overigens ongeclausuleerd geformuleerd. In 1950 werd, op voorstel van de Verenigde Staten, de beperking met betrekking tot minderjarigen toegevoegd en in 1952 werden de overige beperkingen aangebracht.³²

Een besloten zitting leidt overigens niet per definitie tot een niet-openbaar vonnis:

*Even in cases in which the public is excluded from the trial, the judgment, including the essential findings, evidence and legal reasoning must be made public (...).*³³

Slechts bij twee partijen hebben een voorbehoud gemaakt bij art. 14 IVBPR. België zag zich genoodzaakt het optionele karakter van de uitzonderingen in de laatste zin van het artikel te benadrukken:

*Accordingly, the Belgian constitutional principle that there shall be no exceptions to the public pronouncements of judgements is in conformity with that provision.*³⁴

³² [Bossuyt 1987, p. 285-286].

³³ Human Rights Committee, General Comment No. 32. Article 14: Right to equality before courts and tribunals and to a fair trial, CCPR/C/GC/32, 23-08-2007.

³⁴ Human Rights Committee, Reservations, declarations, notifications and objections relating to the International Covenant on Civil and Political Rights and the Optional Protocols thereto, CCPR/C/2/Rev.4, 24-08-1994.

Beperkend voor de openbaarheid van de uitspraak echter is het voorbehoud van Zwitserland:

The principle that any judgement rendered shall be made public is adhered to without prejudice to the cantonal laws on civil and criminal procedure, which provide that a judgement shall not be rendered at a public hearing, but shall be transmitted to the parties in writing.³⁵

2.2.1.2 Artikel 6 EVRM

Art. 6 lid 1 EVRM luidt:

In the determination of his civil rights and obligations or of any criminal charge against him, everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law. Judgment shall be pronounced publicly but the press and public may be excluded from all or part of the trial in the interests of morals, public order or national security in a democratic society, where the interests of juveniles or the protection of the private life of the parties so require, or to the extent strictly necessary in the opinion of the court in special circumstances where publicity would prejudice the interests of justice.

Terwijl hier, net als in art. 14 IVBPR, de openbaarheid van de behandeling geclausuleerd is – bijvoorbeeld ter bescherming van de belangen van minderjarigen – is het in het openbaar uitspreken van het vonnis in absolute termen geformuleerd. Bovendien lijkt ‘*shall be pronounced publicly*’ veel meer dan het in het IVBPR gebruikte ‘*shall be made public*’ te duiden op een verplichting tot een mondelinge (voorlezing van de) uitspraak.

Het EHRM (hierna ook: ‘het Hof’) heeft in de loop der jaren enkele arresten³⁶ gewezen die zowel het absolute karakter als de eis van ‘*public pronouncement*’ nuanceren.

Om te beginnen vindt de uitspraak in de praktijk vaak op andere wijze plaats dan door publieke voorlezing van de gehele uitspraak. Nadat de Europese Commissie voor de Rechten van de Mens (ECRM) zich in 1980 reeds in vergelijkbare zin had uitgelaten,³⁷ wordt deze praktijk in zijn algemeenheid door het Hof gebillijkt in zowel het Pretto-arrest³⁸ als het Axen-arrest.³⁹ Het Hof erkent dat de formulering van art. 6 lid 1 EVRM strikter oogt dan art. 14 lid 1 IVBPR, maar merkt vervolgens op:

Many member States of the Council of Europe have a long-standing tradition of recourse to other means, besides reading out aloud, for making public the decisions of all or some of their courts, and especially of their courts of cassation,

35 Ibid.

36 Zie voor een bespreking van (een deel van) deze jurisprudentie ook het Ryakib Biryukov-arrest (*vide infra*: noot 53), r.o. 30-37, maar ook [de Werd 2001], [de Meij, Ekker, Haeck et al. 2006], [van Lent 2008, p. 92-95] en [Mommers, Zwenne en Schermer 2010].

37 ECRM 18-12-1980, 8603/79, 8722/79, 8723/79 en 8729/79, Decisions and Reports 22, p. 192.

38 EHRM 08-12-1983, 7984/77, Serie A. no 71.

39 EHRM 08-12-1983, 8273/78.

for example deposit in a registry accessible to the public. The authors of the Convention cannot have overlooked that fact. (...) The Court therefore does not feel bound to adopt a literal interpretation. It considers that in each case the form of publicity to be given to the 'judgment' under the domestic law of the respondent State must be assessed in the light of the special features of the proceedings in question and by reference to the object and purpose of Article 6 para. 1.⁴⁰

In de Pretto-zaak stelt het Hof vast dat het doel van art. 6 lid 1 EVRM – “(T)o ensure scrutiny of the judiciary by the public with a view to safeguarding the right to a fair trial” – ook wordt bereikt indien de volledige tekst van de uitspraak wordt opgenomen in een register dat voor iedereen toegankelijk is. In dit geval speelde bovendien een belangrijke rol dat het de bevestiging in cassatie van een eerder vonnis betrof, waarbij de zitting van de cassatierechter wel in het openbaar had plaatsgevonden.

In de Axen-zaak evenwel had het Duitse *Bundesgerichtshof* geen (openbare) zitting gehouden, en was de uitspraak evenmin in het openbaar gedaan. Toch was het Hof van mening dat ook hier art. 6 lid 1 EVRM niet was geschonden. Het doel van het artikel was namelijk wel verwezenlijkt in de gehele rechtsgang: de uitspraak waartegen cassatie was aange tekend was wel in het openbaar uitgesproken en het cassatieberoep was kennelijk ongegrond verklaard.

Een volgende beperking vinden we in het Sutter-arrest,⁴¹ waarin het Hof oordeelde over de Zwitserse praktijk die wel voorzag in toezending van de uitspraak aan verdachte, maar niet in openbare voorlezing ervan:

(A)nyone who can establish an interest may consult or obtain a copy of the full text of judgments of the Military Court of Cassation; besides, its most important judgments, like that in the Sutter case, are subsequently published in an official collection. Its jurisprudence is therefore to a certain extent open to public scrutiny.⁴²

Volgens het Hof is het bovendien toegestaan de toegang tot een uitsprakenregister te beperken tot belanghebbenden – een beperking die in Pretto en Axen niet te lezen valt. Een dergelijke beperking is er echter – impliciet – niet voor de meest belangrijke uitspraken, die in een aparte collectie worden gepubliceerd. Het Hof laat zich evenwel niet uit over de criteria die moeten of mogen worden gehanteerd bij het bepalen van iemands belang bij inzage in, of verkrijging van een uitspraak, en evenmin zegt het Hof iets over de criteria die moeten worden gebruikt om vast te stellen wat de ‘most important judgments’ zijn. Belangrijkste in dit arrest is de sanctionering van een beperkte beschikbaarheid van uitspraken voor publieke controle. We bevinden ons hier op het grensvlak tussen de openbaarheid van de uitspraak en de verstrekking ervan; als men geen belanghebbende is of als een uitspraak

40 EHRM 08-12-1983, 7984/77, Serie A. no 71, r.o. 26.

41 EHRM 22-02-1984, 8209/78, Serie A no. 74.

42 Ibid., r.o. 34.

niet wordt gepubliceerd, kan men geen toegang verkrijgen tot de uitspraak, en is de vraag gerechtvaardigd of de uitspraak in juridische zin eigenlijk nog wel openbaar is. In vergelijkbare zin lieten ook Cremona, Ganshof van der Meersch, Walsh en MacDonald zich uit in hun *dissenting opinion* bij het Sutter-arrest:

*If the basic underlying concept of public scrutability is to be a reality, a restricted access to judgments such as existed in the present case, i.e. restricted only to persons who could establish an interest to the satisfaction of a court official, falls short of what is required by that provision of the Convention. Public knowledge of court decisions cannot be secured by confining that knowledge to a limited class of persons.*⁴³

In het Szücs-arrest⁴⁴ uit 1997 komt het Hof enigszins terug op het in het Sutter-arrest beslotene omtrent het stellen van beperkingen aan de toegang tot registers. In deze zaak ging het over het Oostenrijkse Wetboek van strafvordering, waarin derden toestemming ('leave') kan worden gegeven tot inzage in, of verkrijging van uitspraken van lagere gerechten. Het Hof stelt een schending van art. 6 lid 1 EVRM vast:

*Such leave is, however, granted only at the discretion of the relevant courts, so that the full texts of the judgments are not made available to everyone. In Austria the possibility of obtaining the full texts of judgments from the court registry in fact exists only in respect of judgments of the Supreme Court, the Administrative Court and the Constitutional Court (...) and not in respect of the judgments and decisions of courts of appeal or first instance.*⁴⁵

Eveneens uit 1997 is het arrest B. en P. tegen het Verenigd Koninkrijk.⁴⁶ Hier hadden de klagers, na een besloten zitting, expliciet gevraagd om publieke uitspraak inzake een gezagsvoorziening. Deze was door de rechter geweigerd omdat de belangen van minderjarigen in het geding waren. Het Hof kan het standpunt van de nationale rechter billijken:

*Having regard to the nature of the proceedings and the form of publicity applied by the national law, the Court considers that a literal interpretation of the terms of Article 6 § 1 concerning the pronouncement of judgments would not only be unnecessary for the purposes of public scrutiny but might even frustrate the primary aim of Article 6 § 1, which is to secure a fair hearing.*⁴⁷

Het Hof maakt een afweging tussen het publieke belang enerzijds en het private belang anderzijds. Het private belang (van de minderjarigen) geeft in dit geval de doorslag. In

43 *Dissenting opinion* van Cremona, Ganshof van der Meersch, Walsh en MacDonald bij EHRM 22-02-1984, 8209/78, Serie A no. 74.

44 EHRM 24-11-1997, 135/1996/754/953, inhoudelijk gelijk het Werner-arrest (EHRM 24-11-1997, 21835/93, Reports 1997-VII).

45 EHRM 24-11-1997, 135/1996/754/953, r.o. 45/46.

46 EHRM 24-04-2001, 36337/97 en 35974/97, Reports of Judgments and Decisions 2001-III.

47 *Ibid.*, r.o. 48.

deze zaak draait het niet alleen om de vraag in hoeverre een uitspraak in het openbaar is gedaan, maar ook om de toegestane restricties op die openbaarheid. Anders dan in art. 14 lid 1 IVBPR is de openbaarheid van de uitspraak in art. 6 lid 1 EVRM ongeclausuleerd geformuleerd, maar vreemd genoeg wijdt het Hof aan dit punt geen expliciete overweging of beslissing. Loucaides en Tulkens staan hierbij in hun *dissenting opinion* wel uitgebreid stil, evenals Bratza in zijn *concurring opinion*. Laatstgenoemde wijst op de ontstaansgeschiedenis van art. 14 lid 1 IVBPR⁴⁸ en concludeert:

*The travaux préparatoires of the Convention, which was signed in November 1950, revealed no similar development. Nevertheless, I do not consider that the eventual difference in wording between the two provisions should necessarily lead the Court to apply a stricter standard when interpreting the Convention. On the contrary, having regard to the fact that the provisions in the two instruments were intended to reflect the same underlying philosophy, I consider that they should so far as possible be interpreted in a consistent manner.*⁴⁹

Loucaides en Tulkens zijn in hun *dissenting opinion* evenwel strikt in de leer en willen niet tornen aan de absoluutheid waarmee art. 6 lid 1 EVRM is geformuleerd. Met betrekking tot de vraag of een openbare uitspraak in een geval als het onderhavige niet het primaire doel van art. 6 lid 1 EVRM zou kunnen ondermijnen – zoals door het Hof ten grondslag gelegd aan zijn beslissing – wijzen ze op de mogelijkheid de uitspraak te anonimiseren:

*However, what has taken place in a private hearing does not have to be fully reflected in a publicly pronounced judgment and care can be taken to ensure that names and other information which might lead to identification of the parties or details about the family's personal life can be omitted from the judgment without affecting the clarity of the approach and the solution given by the court to the issues arising in the case, which should be made public in order to achieve the purpose of public scrutiny.*⁵⁰

Het Moser-arrest,⁵¹ eveneens tegen Oostenrijk gericht, vertoont grote gelijkenissen met het Szücs-arrest. Het valt daarbij op dat het Szücs-arrest, in tegenstelling tot de andere voorgaande arresten, niet in het Moser-arrest wordt aangehaald. Ook in deze zaak moet de Oostenrijkse regering bakzeil halen. Door de optelsom van een ongerechtvaardigde afwezigheid van een publieke zitting, beperking van toegang tot het dossier tot mensen met

48 *Vide supra*: § 2.2.1.1.

49 *Concurring opinion* Bratza bij EHRM 24-04-2001, 36337/97 en 35974/97, Reports of Judgments and Decisions 2001-III.

50 *Dissenting opinion* Loucaides en Tulkens bij EHRM 24-04-2001, 36337/97 en 35974/97, Reports of Judgments and Decisions 2001-III.

51 EHRM 21-09-2006, 12643/02.

een specifiek belang en het publiceren van slechts een selectie van uitspraken, wordt art. 6 lid 1 EVRM geschonden:

The Court finds that in the present case, in which dispensing with a public hearing was not justified in the circumstances, the above means of rendering the decisions public, namely giving persons who establish a legal interest in the case access to the file and publishing decisions of special interest, mostly of the appellate courts or the Supreme Court, did not suffice to comply with the requirements of Article 6 § 1.⁵²

In het Ryakib Biryukov-arrest⁵³ wordt de uitgezette jurisprudentie lijn consequent voortgezet. In deze zaak was het dictum wel in het openbaar uitgesproken, maar een tekst van het volledige vonnis (met uitgebreide motivering) werd alleen aan partijen ter beschikking gesteld en was niet voor het publiek toegankelijk. Er was geen andere instantie in dezelfde rechtsgang die de zaak wel in het openbaar had uitgesproken, en er was – anders dan bij Sutter – ook geen mogelijkheid voor het publiek om de uitspraak op te vragen. Het EHRM concludeert derhalve tot schending.

Een vergelijkbare casus kwam aan de orde in Zoon vs. Nederland.⁵⁴ Klager beriep zich erop dat in het kop-staartvonnis van de rechtbank de bewijsmiddelen niet waren opgenomen, waardoor hij niet goed in staat was om te beoordelen of hoger beroep zinvol was. Zijn raadsman had wel een kopie van het vonnis opgevraagd, maar dit was door de griffie geweigerd.

In so far as it was alleged by the respondent Government that the Regional Court of Rotterdam practised a policy of not providing copies of judgments in writing unless a written request to that effect was received, the applicant alleged that his counsel had been unaware of any such policy; moreover, even assuming that such a policy existed, it had never been made public, so that the members of the Rotterdam Bar could not reasonably be expected to know of it.⁵⁵

De onbekendheid met deze regeling kon niet aan de Staat worden tegengeworpen, en bovendien was het dictum wel in het openbaar voorgelezen. Met betrekking tot de klacht dat in dit dictum de bewijsmiddelen ontbraken, merkt het Hof op dat het verweer van verdachte daarop ook geen betrekking had; de verdachte had het plegen van het feit niet ontkend, maar had zijn verweer vooral gericht op de geldigheid van de dagvaarding, de ontvankelijkheid van het Openbaar Ministerie (OM), de kwalificatie van het ten laste gelegde feit, de rechtmatigheid van de bewijsgaring en de aanwezigheid van verzachtende omstandigheden. Juist op deze zaken echter was de rechtbank in het kop-staartvonnis wel ingegaan. Omdat bovendien in Nederland een hoger beroep niet is gericht tegen het vonnis in eerdere aanleg, maar tegen het ten laste gelegde, was de verdachte niet in zijn belangen geschaad: op basis

52 Ibid., r.o. 103.

53 EHRM 17-01-2008, 14810/02.

54 EHRM 07-12-2000, 29202/95.

55 Ibid., r.o. 33.

van het kop-staartvonnis⁵⁶ was hij voldoende in staat om zijn afweging met betrekking tot een eventueel hoger beroep te maken.

Een laatste vermeldenswaardige zaak is Ramsahai vs. Nederland,⁵⁷ waarin het voor ons relevante punt de vraag betrof of een uitspraak in een procedure ex art. 12 Wetboek van Strafvordering (Sv)⁵⁸ in een zaak waarin een burger door politiegeweld om het leven is gekomen, beschikbaar moet zijn voor publieke controle.

Het Hof achtte art. 6 EVRM niet van toepassing op art. 12 Sv-procedures,⁵⁹ en oordeelde op basis van art. 2 EVRM (betreffende het recht op leven), met een verwijzing naar het Finucane-arrest,⁶⁰ dat:

*Where it is decided that a person vested with public authority at whose hands a human being has died should not face criminal proceedings, Article 2 requires the decision to be open to public scrutiny (...).*⁶¹

Anderhalf jaar later werd dit oordeel, na een door de Nederlandse staat aangetekend beroep, door de Grand Chamber evenwel met een opmerkelijke argumentatie van tafel geveegd:

*The applicants were allowed full access to the investigation file and were enabled to participate effectively in the Court of Appeal's hearing; they were provided with a reasoned decision. There was thus little likelihood that any authority involved in the case might have concealed relevant information from the Court of Appeal or the applicants. In addition, given that the applicants were not prevented from making the decision public themselves, the Court takes the view that the requirement of publicity was satisfied to an extent sufficient to obviate the danger of any improper cover-up by the Netherlands authorities.*⁶²

De vraag rijst natuurlijk of ook in situaties waarin art. 6 EVRM wel van toepassing is, de mogelijkheid van partijen om de uitspraak zelf te publiceren, de rechter ontslaat van de verplichting tot een openbare uitspraak. In de hierboven besproken Ryakib Biryukov-zaak⁶³ had het Hof op basis van een vergelijkbare argumentatie dan niet tot schending van art. 6 EVRM hoeven concluderen. Slechts twee rechters hebben de moeite te genomen om in te gaan op de constructie dat justitiabelen wordt gevraagd om zelf verantwoordelijkheid te nemen voor het effectueren van de openbaarheid:

(I)n our opinion, an obligation to make the decision public cannot be placed on the applicants. In such a sensitive case only a public decision could enable the

56 Zie over de praktijk van het kop-staart-vonnis, mede in relatie tot deze uitspraak [Mevis 2001].

57 EHRM 10-11-2005, 52391/99.

58 BWBR0001903.

59 EHRM 10-11-2005, 52391/99, r.o. 434/435.

60 EHRM 01-10-2003, 29178/95, in het bijzonder r.o. 79. Opmerking verdient dat deze rechtsoverweging ziet op de openbaarheid van het onderzoeksrapport, en niet op een vervolgingsbeslissing van de rechter.

61 EHRM 10-11-2005, 52391/99, r.o. 422.

62 EHRM 15-05-2007, 52391/99, r.o. 354.

63 *Vide supra*: noot 53.

applicants to protect their legitimate interests properly (...) and only a public decision could exclude any negative allusion concerning the actions taken by the authorities when examining a matter of such crucial importance. (...)

And in our opinion there has accordingly been a violation of Article 2 as regards the procedure followed by the Court of Appeal and especially the fact that the decision of the Court of Appeal was not made public.⁶⁴

De jurisprudentie van het EHRM samenvattend kunnen we stellen dat, met uitzondering van het Sutter-arrest, het Hof een redelijk consistente lijn heeft ontwikkeld. Het begrip ‘*public pronouncement*’ interpreteert het Hof met enige flexibiliteit. Bij beantwoording van de vraag of een uitspraak voldoende in het openbaar is uitgesproken, moet worden gekeken naar de openbaarheid van de gehele procedure en moet de volledige rechtsgang in ogenschouw worden genomen. Indien de uitspraak niet (volledig) in het openbaar is uitgesproken, kan toch worden voldaan aan art. 6 lid 1 EVRM indien belangstellenden toegang hebben tot de uitspraken, maar het aanleggen van een register wordt door het Hof niet verplicht.

Alhoewel verstrekking van een uitspraak een toegestane wijze van openbaarmaking is, wordt in geen van de arresten een fundamenteel onderscheid gemaakt tussen de uitspraak als handeling en de uitspraak als document. Er wordt wel onderzocht of in een concreet geval aan de tekst van art. 6 lid 1 EVRM is voldaan, maar niet in hoeverre de wijze van openbaarmaking het realiseren van de achterliggende doelstelling (on)mogelijk maakt. Met het eenmalig en in hoog tempo voorlezen van een ingewikkeld vonnis voor een (vrijwel) lege zaal zonder dat daarvan afschrift kan worden verkregen, wordt aan de verdragsverplichtingen voldaan, maar wordt effectieve controle op de rechterlijke macht nauwelijks mogelijk gemaakt.

Uitzonderingen op de regel dat uitspraken in het openbaar worden gedaan, worden door het Hof toegestaan, in ieder geval ter bescherming van minderjarigen. Daarbij wekt enige verbazing dat methoden – in het bijzonder anonimisering – om enerzijds aan de absolute eis van openbaarheid tegemoet te komen en anderzijds de privésfeer van betrokkenen te beschermen, niet worden overwogen. Doortrekking van het arrest van de *Grand Chamber* in de Ramsahai-zaak naar de jurisprudentie op art. 6 lid 1 EVRM moet met argusogen worden bekeken. Het argument dat partijen zelf wel voor de publicatie van een in hun zaak uitgesproken vonnis kunnen zorgen, zal een gestructureerde controle op de rechterlijke macht niet ten goede komen.

2.2.1.3 Andere mensenrechtenverdragen

Om het beeld van de internationale context te completeren, passeren hier kort de twee andere algemene mensenrechtenverdragen de revue.

64 *Joint partly dissenting opinion* Jočienė en Popović bij EHRM 15-05-2007, 52391/99, ov. 9/10.

In de *American Convention on Human Rights*⁶⁵ handelt art. 8 over het recht op een eerlijk proces. Lid 5 van dit artikel bepaalt:

Criminal proceedings shall be public, except insofar as may be necessary to protect the interests of justice.

Alhoewel het artikel zich daartoe volgens lid 1 wel uitstrekt wordt hier gezwegen over de openbaarheid in andersoortige procedures. Ook over het al dan niet openbare karakter van de uitspraak wordt niets gezegd.

Het *African Charter on Human and Peoples' Rights*⁶⁶ is beperkter qua reikwijdte. Art. 7, dat handelt over het recht van het individu 'to have his cause heard', bevat noch bepalingen over de openbaarheid van de behandeling, noch over de openbaarheid van de uitspraak.

2.2.2 Nederlands recht

In Nederland is de openbaarheid van de rechterlijke uitspraak op meerdere plaatsen in de wet verankerd. Als fundamenteel beginsel is het opgenomen in de Grondwet (§ 2.2.2.1) en de Wet op de rechterlijke organisatie (§ 2.2.2.2). Het is uitgewerkt in de proceswetten voor strafrecht (§ 2.2.2.3), civiel recht (§ 2.2.2.4) en bestuursrecht (§ 2.2.2.5).

2.2.2.1 Grondwet

De basis van de Nederlandse wetgeving inzake de openbaarheid van rechterlijke uitspraken ligt in art. 121 Gw:

Met uitzondering van de gevallen bij de wet bepaald vinden de terechtzittingen in het openbaar plaats en houden de vonnissen de gronden in waarop zij rusten. De uitspraak geschiedt in het openbaar.

Net als in het EVRM kan de openbaarheid van de zitting worden beperkt, maar is de openbaarheid van het vonnis ongeclausuleerd en absoluut. De burger wordt daardoor gevrijwaard van tegen hem gewezen geheime vonnissen.⁶⁷ Tot 1983 was de bepaling – art. 175 in de tekst van 1973, daarvoor art. 161 – minder absoluut geformuleerd.⁶⁸ Lid 2 bepaalde toen:

De uitspraak geschiedt met open deuren.

Maar lid 5 voegde daaraan toe:

Voor de door de wet aan te wijzen strafbare feiten kan (...) van het bepaalde in het (...) tweede lid worden afgeweken.

65 *Organization of American States, American Convention on Human Rights ('Pact of San Jose')*, Costa Rica, 22-11-1969, beschikbaar op <www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6b36510.html>.

66 *Organization of African Unity, African Charter on Human and Peoples' Rights ('Banjul Charter')*, 27-06-1981, beschikbaar op <www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6b3630.html>.

67 Kamerstukken II 1979-1980, 16 162, nr. 3, p. 22-23. Zie ook [MinBZK 2006, p. 73].

68 Zie hierover ook [de Meij, Ekker, Haeck et al. 2006, p. 5].

In 1972 boog de Hoge Raad⁶⁹ zich over de vraag of in een zaak die met gesloten deuren is behandeld een niet-openbare uitspraak mag worden gedaan. De Hoge Raad was in de interpretatie van de toen geldende versie van de Grondwet streng: lid 5 liet uitzonderingen toe voor bepaalde strafrechtelijke feiten, maar niet voor bepaalde categorieën van verdachten.

Blijkens de grondwetsgeschiedenis⁷⁰ heeft de eerste zin van de huidige versie alleen betrekking op de gerechten die tot de rechterlijke macht behoren⁷¹ (rechtbanken, gerechtshoven en Hoge Raad),⁷² terwijl de tweede zin zich ook uitstrekt tot administratieve rechters.⁷³ Op kerkelijke beroepscolleges is de bepaling niet van toepassing.⁷⁴ Het begrip ‘vonnissen’ omvat niet tevens beschikkingen.⁷⁵

2.2.2.2 *Wet op de rechterlijke organisatie*

In art. 5 lid 1 Wet RO⁷⁶ wordt de grondwetsbepaling herhaald, en wordt overtreding met nietigheid bedreigd:

Op straffe van nietigheid geschiedt de uitspraak van vonnissen en arresten in burgerlijke zaken en strafzaken in het openbaar en bevatten deze beslissingen de gronden waarop zij berusten.

Door het feit dat in lid 2 van dit artikel (over het aantal rechters dat met een zaak is belast) beschikkingen wel expliciet worden genoemd en in lid 1 niet, kan een bevestiging worden gevonden van de stelling dat beschikkingen niet in het openbaar behoeven te worden uitgesproken.

Een eerdere redactie van de geciteerde bepaling luidde:

Op straffe van nietigheid worden uitspraken in het openbaar gedaan en bevatten zij de gronden waarop zij berusten.

De nota naar aanleiding van het verslag vermeldt de reden voor de wijziging:⁷⁷

Vanwege mogelijke verwarring over dat begrip zal de term ‘uitspraak’, evenals in het herziene burgerlijk procesrecht, ook in de Wet RO worden gereserveerd voor het kenbaar maken van de rechterlijke beslissing. Een uitzondering daarop wordt gemaakt voor de bestuursrechtelijke beslissingen: deze worden, in de lijn van de Algemene wet bestuursrecht, wel aangeduid als ‘uitspraken’.

69 ECLI:NL:HR:1972:AB4850.

70 [Bovend’Eert 2009].

71 Kamerstukken II 1979-1980, 16 162, nr. 3, p. 21.

72 Art. 2 Wet RO.

73 Kamerstukken II 1979-1980, 16 162, nr. 3, p. 22-23.

74 ECLI:NL:GHAMS:2010:BN4748.

75 Kamerstukken II 1979-1980, 16 162, nr. 3, p. 22. Vgl. [de Boer 1985], die nog wijst op art. 37 van de Staatsregeling voor het Bataafse Volk uit 1798: “*Alle Sententiën en Vonnissen moeten in het openbaar worden uitgesproken.*”

76 Inwerkingtreding huidige redactie 01-01-2002, zie over de wetsgeschiedenis o.m. [de Werd 2001].

77 Kamerstukken II 2000-2001, 27 181, nr. 6, p. 86-87.

De ambiguïteit van het begrip ‘uitspraak’, en het belang om een onderscheid te maken tussen de uitspraak als handeling en de uitspraak als document, kwam al ter sprake bij de bespreking van de jurisprudentie van het EHRM.⁷⁸ De wetgever erkent hier de noodzaak om onderscheid te maken tussen beide, maar het ware te prefereren geweest als was ingezet op een eenduidige terminologie voor alle rechtsgebieden.

2.2.2.3 *Strafrecht*

Voor het strafrecht is niet alleen art. 5 lid 1 RO van belang, maar ook art. 362 lid 1 Sv:

Het vonnis wordt uitgesproken in een openbare zitting der rechtbank. De officier van justitie en de griffier zijn hierbij aanwezig.

Blijkens de schakelbepaling van art. 499 lid 1 Sv wordt er geen uitzondering gemaakt voor achter gesloten deuren behandelde zaken van de kinderrechter. De huidige tekst van art. 362 lid 1 Sv stamt uit 1998; herziening was ingegeven door proceseconomische redenen:

*Vooraf wanneer uitspraken niet samenvallen met een terechtzitting, moet alleen voor de uitspraken een college worden samengesteld. Dit is niet nodig. Daarom wordt voorgesteld te bepalen dat het vonnis wordt uitgesproken in een openbare zitting van de rechtbank. Dit kan een enkelvoudige of meervoudige zitting zijn.*⁷⁹

Lange tijd werd een niet in het openbaar uitgesproken beslissing met nietigheid bedreigd.⁸⁰ Dat gold ook indien niet vaststond dat de beslissing niet in het openbaar was uitgesproken, maar alleen de vermelding daaromtrent in vonnis of beschikking ontbrak.⁸¹ De Hoge Raad sprak zich laatstelijk nog in die zin uit in 2006,⁸² daarmee contrair gaande aan de conclusie van Wortel, die lankmoedig stelde:

Vanzelfsprekend (had) de rechtbank er op toe (...) behoren te zien dat op enigerlei wijze kan blijken dat de bestreden beschikking inderdaad tijdens een openbare zitting is uitgesproken. Maar ach, welk belang kan hier zijn geschaad door het ontbreken van die nadrukkelijke vermeldingen? Heeft één van ons, voor zover behept met enige ervaring in de rechtspraak, ooit publiek gezien bij de uitspraken van een rekesteraadkamer? Publieke controle op de rechtspraak

78 *Vide supra*: § 2.2.1.2.

79 Kamerstukken II 1995-1996, 24 692, nr. 3, p. 28.

80 Zie bijv. ECLI:NL:HR:1993:ZC9564 en ECLI:NL:HR:1995:ZD0291.

81 Zie voor een voorbeeld ECLI:NL:RBMID:1989:AD0631. De kantonrechter had de datum van uitspraak niet vermeld, voor de beroepstermijn ging de rechtbank vervolgens uit van de datum van verzending. Zie ook [Schokkenbroek 1989]. Vgl. ook ECLI:NL:PHR:2004:AO7011, waarin procureur-generaal (PG) Machielse, daarin impliciet door de Hoge Raad gevolgd, er geen bezwaren tegen heeft dat het hof een rechtbankvonnis vernietigd omdat het proces-verbaal niet vermeldt dat de uitspraak in het openbaar is gedaan, en de zaak vervolgens niet terugverwijst maar zelf (met een inhoudelijke andere beslissing) afdoet.

82 ECLI:NL:HR:2006:AZ1667.

*is een hoog goed, doch laat ons alsjeblijft blijven nagaan of enig verzuim op dit punt werkelijk nadelige gevolgen kan hebben.*⁸³

In 2009 evenwel versoepelt de Hoge Raad deze eis (ook hier contrair gaande), door:

*(Te) doen wat de Rechtbank had behoren te doen en zelf de ongegrondverklaring van het beklag ter openbare terechtzitting uit (te) spreken.*⁸⁴

In deze uitspraak ging het om een raadkamerbeschikking, waarvan de openbaarheidsverplichting volgt uit art. 24 lid 1 Sv. Dat de Hoge Raad deze versoepeling ook toepast op beslissingen ex art. 362 Sv. blijkt uit een arrest van dezelfde dag inzake een kennelijk niet in het openbaar uitgesproken arrest van het Gerechtshof Amsterdam.⁸⁵

De vraag of de openbaar gemaakte rechterlijke beslissing voor alle partijen gelijk moet zijn, kwam uitgebreid aan de orde in de zaak Mink K. In het proces-verbaal van de openbare terechtzitting van het Gerechtshof Amsterdam van 17 april 2001 staat te lezen:

*De voorzitter deelt mede, dat na de uitspraak voor alle aanwezigen een persbericht klaarligt, alsmede een kopie van het arrest, waarin enkele passages zijn zwart gemaakt. Deze passages zullen thans ook niet worden voorgelezen. Het wel voorgelezene is dragend voor het dictum. In de zwart gemaakte passages volgt een gedetailleerder uitwerking, die verwijst naar hetgeen in getuigenverklaringen tijdens de besloten zitting naar voren is gekomen. De volledige tekst van het arrest wordt slechts afgegeven aan de advocaat-generaal en de raadslieden van verdachte. In aan derden te verstrekken afschriften van het arrest zijn diezelfde passages over personen en zaken, als hiervoor bedoeld, zwart gemaakt in het belang van een behoorlijke rechtspleging.*⁸⁶

In het hofarrest zelf⁸⁷ was uit dit citaat de passage “De volledige tekst ...” tot aan “... behoorlijke rechtspleging” opgenomen. Bij de Hoge Raad⁸⁸ kon dit niet op genade rekenen. Het besluit van het hof om niet de gehele tekst openbaar te maken, was – zoals de Hoge Raad begreep – gebaseerd op de overweging dat het:

*(O)ntoelaatbaar is informatie te openbaren, die terug te voeren is op feitenmateriaal dat verkregen is tijdens het onderzoek van de zaak met gesloten deuren.*⁸⁹

Volgens de Hoge Raad evenwel laten noch art. 121 Gw, noch art. 20, lid 3 (oud) Wet RO, noch art. 362 lid 1 Sv een uitzondering toe op de regel dat de gronden in het vonnis moeten zijn vermeld en dat de uitspraak in het openbaar plaatsvindt.

83 ECLI:NL:PHR:2006:AZ1667, ov. 5-6.

84 ECLI:NL:HR:2009:BJ7799, r.o. 2.3.

85 ECLI:NL:HR:2010:BM0754.

86 Zoals geciteerd in ECLI:NL:HR:2002:AE4767, r.o. 3.4.

87 ECLI:NL:GHAMS:2001:AB1094.

88 ECLI:NL:HR:2002:AE4767.

89 Ibid., r.o. 3.6.

Een dergelijke uitzondering is derhalve ook niet gemaakt voor gevallen waarin ten behoeve van de te nemen beslissing gegevens in de uitspraak moeten worden vermeld die zijn verkregen tijdens niet openbare terechtzittingen.⁹⁰

Vervolgens stelt de Hoge Raad dat wel aan de wettelijke voorschriften kan worden voldaan indien het dictum wordt voorgelezen, en de volledige tekst in geanonimiseerde vorm beschikbaar wordt gesteld. In de aan derden ter beschikking gestelde versie waren echter niet louter de personalia geanonimiseerd, maar waren hele stukken tekst doorgehaald die strekten tot nadere motivering van de beslissing.

2.2.2.4 *Civiel recht*

Het burgerlijk procesrecht is per 1 januari 2002⁹¹ vernieuwd. Art. 28 lid 1 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (Rv)⁹² luidt sindsdien:

De uitspraak geschiedt in het openbaar.

De memorie van toelichting moet worden gelezen in samenhang met de wijziging van art. 5 Wet RO:⁹³

Nieuw in het wetsvoorstel is het onderscheid tussen de uitspraak en het vonnis. Onder uitspraak wordt verstaan het openbaar maken van de rechterlijke beslissing. Die openbaarmaking bepaalt het moment waarop de beslissing haar werking verkrijgt en waarop de termijnen voor hoger beroep of cassatie aanvangen. Het vonnis is de schriftelijke neerslag en uitwerking van de beslissing (...), met dien verstande dat de formele gevolgen die de wet aan een vonnis verbindt, pas intreden op het moment van de uitspraak. Zonder schriftelijk stuk is er eventueel wel al een uitspraak, maar nog geen vonnis.⁹⁴

Over hoe die uitspraak precies moet plaatsvinden verschaft de memorie van toelichting geen duidelijkheid. In de toelichting bij art. 230 lid 1 Rv lezen we:

Het is aan de rechtspraak om nadere invulling aan het vereiste van uitspraak in het openbaar te geven; een leerstuk dat in ontwikkeling is.⁹⁵

In de praktijk vindt de uitspraak zelden plaats door voorlezing van het gehele vonnis. De Hoge Raad heeft deze praktijk in 1985 expliciet gesanctioneerd:

(V)oldoende (is) bijv. dat zij in dier voege openbaar is dat zij vanaf een bepaalde, aan de verschenen pp. tevoren bekend gemaakte dag ter griffie in geschreven

90 Ibid., r.o. 3.7.

91 Over de wetsgeschiedenis met betrekking tot de hier relevante onderdelen o.m. [de Werd 2001].

92 BWBR0001827.

93 *Vide supra*: § 2.2.2.2.

94 Kamerstukken II 1999-2000, 26 855, nr. 3, p. 19.

95 Ibid., p. 134-135.

*vorm aanwezig is en dat zowel de pp. als elke andere belanghebbende inzage en afschrift van die beschikking kunnen verkrijgen.*⁹⁶

De openbaarheidsvraag komt ook aan de orde in een zaak bij het Gerechtshof Amsterdam,⁹⁷ waarin de vraag speelt in hoeverre de praktijk waarbij de rolwaarnemer een afschrift krijgt overhandigd van de rol waarop de uitspraak is vermeld, in overeenstemming is met de wettelijke voorschriften omtrent de openbaarheid van de uitspraak. Het hof vraagt zich eerst af wat wordt bedoeld met ‘uitspraak’:

Dient daaronder uitsluitend te worden verstaan een mondelinge, openbare voorlezing van het vonnis of kan aan het betreffende uitspraak-vereiste ook worden voldaan door de afgifte, op een openbare terechtzitting, van een afschrift van de rol waarop de uitspraak is vermeld?

Het hof vervolgt:

Hoewel aangenomen moet worden dat de wetgever met het voorschrift dat de uitspraak van een vonnis in het openbaar zal geschieden, de openbare voorlezing van het vonnis voor ogen heeft gestaan, en hoewel in veel gevallen, bijvoorbeeld bij aanwezigheid van publiek en pers, alleen door een dergelijke voorlezing volledig recht wordt gedaan aan het beginsel van openbare rechtspleging, betekent het achterwege laten van die voorlezing niet noodzakelijk dat het voorschrift is geschonden. De essentie van het voorschrift inzake openbare uitspraken is immers niet gelegen in het (letterlijk) doen klinken van de stem van de rechter, maar in het in de openbaarheid brengen van de inhoud van diens beslissing.

Naar het oordeel van het hof worden de controleerbaarheid van de rechterlijke werkzaamheden en de rechtszekerheid niet geschaad wanneer het vonnis in een civiele procedure (...) niet op een openbare terechtzitting door de rolrechter wordt voorgelezen, doch wanneer een afschrift van de rol waarop die uitspraak is vermeld ter openbare terechtzitting aan de partijen, of hun procureurs, wordt overhandigd. (...)

Het gaat er om dat de inhoud van het vonnis op het moment van het overhandigen van het afschrift bindend vaststond en dat, nu de overhandiging op een openbare terechtzitting plaatsvond, een ieder van de uitspraak kon kennismaken.

Deze rechtsopvatting wordt door de Hoge Raad gesanctioneerd.⁹⁸

Indien uit de tekst niet direct blijkt dat de uitspraak in het openbaar is gedaan, wordt dit niet direct bestraft met nietigheid. In 1996 besliste de Hoge Raad dat hij kan doen wat de lagere rechter mogelijk heeft nagelaten, door zelf de beslissing van de lagere rechter alsnog in het openbaar uit te spreken.⁹⁹

96 ECLI:NL:HR:1985:AB7783.

97 Gerechtshof Amsterdam 23-02-1989, 1129/88.

98 ECLI:NL:HR:1996:ZC2129.

99 ECLI:NL:HR:1996:ZC2208.

De aanwezigheid van partijen is niet alleen bij een rolzitting, maar in zijn algemeenheid niet vereist voor de kwalificatie van een uitspraak als zijnde gedaan ter openbare terechtzitting; het is zelfs niet noodzakelijk dat partijen voor deze zitting worden opgeroepen. ECLI:NL:HR:2011:BO7121 gaat over een arrest dat vervroegd werd uitgesproken, zonder dat de eiser daarvan vooraf in kennis was gesteld. Advocaat-generaal (AG) Wesseling-van Gent concludeerde:

Naar Nederlands recht impliceert de in art. 121 Gw. en art. 5 RO neergelegde regel dat de uitspraak ‘in het openbaar plaatsvindt’ dat de uitspraak ter openbare terechtzitting wordt gedaan; geen rechtsregel - nationaal noch Europees - verplicht ertoe civiele uitspraken in het bijzijn van partijen voor te lezen.¹⁰⁰

De Hoge Raad zelf kwam in deze zaak op grond van art. 81 Wet RO niet tot een inhoudelijke beoordeling.¹⁰¹

2.2.2.5 Bestuursrecht

Voor administratiefrechtelijke procedures bepaalt art. 8:67 lid 5 Algemene wet bestuursrecht (Awb)¹⁰² voor de mondelinge uitspraak:

De rechtbank spreekt de beslissing, bedoeld in het tweede lid, in het openbaar uit, in tegenwoordigheid van de griffier. (...)

Over wat onder die ‘beslissing’ moet worden verstaan, zegt het tweede lid:

De mondelinge uitspraak bestaat uit de beslissing en de gronden van de beslissing.

Voor de schriftelijke uitspraak bepaalt art. 8:78 Awb:

De rechtbank spreekt de beslissing, bedoeld in artikel 8:77, eerste lid, onderdeel c, in het openbaar uit, in tegenwoordigheid van de griffier.

De definitie van het begrip ‘beslissing’ is materieel echter anders dan bij de mondelinge uitspraak, want art. 8:77 lid 1 Awb luidt:

De schriftelijke uitspraak vermeldt:

- a. (...)*
- b. de gronden van de beslissing,*
- c. de beslissing.*

¹⁰⁰ ECLI:NL:PHR:2011:BO7121. In vergelijkbare zin Gerechtshof Amsterdam 23-02-1989, 1129/88, en voor het bestuursrecht het nog in § 2.2.2.5 te bespreken ECLI:NL:RVS:2007:BA3801.

¹⁰¹ ECLI:NL:HR:2011:BO7121.

¹⁰² BWBR0005537.

De beslissing die in het openbaar moet worden uitgesproken omvat bij de mondelinge uitspraak dus tevens de gronden, maar bij de schriftelijke uitspraak alleen het dictum.¹⁰³

In de praktijk vermeldt de uitspraak over het algemeen dat deze in het openbaar is uitgesproken, maar is deze in werkelijkheid alleen aan partijen verzonden.¹⁰⁴ Ook al erkennen rechters zelf dat deze vermelding vaak bezijden de waarheid is,¹⁰⁵ deze fictie wordt door de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State (AB RvS) gesanctioneerd:

*Nu de uitspraak vermeldt dat deze in het openbaar is uitgesproken (...), dient er van uitgegaan te worden dat dit zo is.*¹⁰⁶

In 2007 ging de AB RvS zelfs nog een stapje verder:

*Voorts stelt artikel 8:78 van de Algemene wet bestuursrecht noch enige andere rechtsregel de eis dat partijen dienen te worden uitgenodigd om bij het uitspreken door de rechtbank van haar beslissing aanwezig te zijn.*¹⁰⁷

Een dergelijke oproeping wordt door AG IJssink overigens wel aanbevelenswaardig geacht.¹⁰⁸

De AB RvS is in de juridische fictie wel consequent, want als noch uit de uitspraak, noch uit het proces-verbaal blijkt dat de uitspraak in het openbaar is uitgesproken, is er grond voor vernietiging.^{109 110} De Centrale Raad van Beroep (CRvB) volgt dezelfde lijn.^{111 112} De processuele aanpassingen die mede als gevolg van deze uitspraken zijn gemaakt, worden besproken in § 3.4.1.

Het is opvallend dat de bepalingen in de Awb, anders dan die in art. 5 Wet RO, geen nietigheidssanctie bevatten. Dit onderscheid kwam aan de orde in de hierboven genoemde conclusie van IJssink bij het fiscaalrechtelijke ECLI:NL:HR:2003:AF9786.¹¹³ Cassatie was aangetekend tegen twee uitspraken waarvan het Gerechtshof 's-Hertogenbosch blijkens de afschriften wel had aangetekend op welke datum deze aan partijen waren verzonden, maar

103 De hiergenoemde bepalingen uit hoofdstuk 8 Awb zijn van overeenkomstige toepassing op de AB RvS (ex art. 46 lid 1 en art. 49 lid 1 Wet op de Raad van State (Wet RvS, BWBR0002367), de Centrale Raad van Beroep (CRvB) (ex art. 17 lid 1 en art. 21. lid 1 Beroepswet (Berw, BWBR0002170)), het College van Beroep voor het bedrijfsleven (CBb) (ex art. 19 lid 1 en art. 22 lid 1 Wet bestuursrechtspraak bedrijfsorganisatie (Wbbo, BWBR0002144)) en in belastingzaken bij gerechtshof en Hoge Raad (ex art. 27j lid 1 en art. 29 Algemene wet inzake rijksbelastingen (AWR, BWBR0002320)).

104 Een ongeloofwaardig voorbeeld is te vinden in: ECLI:NL:GHSHE:2003:AF6089: "Aldus vastgesteld op 1 januari 2003 door (...) en op die dag in het openbaar uitgesproken."

105 Zie, overigens niet specifiek voor het bestuursrecht [Feteris 1989] en aldaar geciteerde literatuur, alsmede [Korthals Altes 2006].

106 ECLI:NL:RVS:2003:AH9582.

107 ECLI:NL:RVS:2007:BA3801.

108 ECLI:NL:PHR:2003:AF9786, ov. 2.18.

109 Onder meer ECLI:NL:RVS:2007:AZ8890, ECLI:NL:RVS:2007:BB5854 en ECLI:NL:RVS:2008:BC3001.

110 Of dit ook zo is als de uitspraak ambigu is over de uitspraakdatum, is ons niet bekend. Zie bijvoorbeeld ECLI:NL:RBSGR:2007:BB5688: bovenaan de uitspraak staat als uitspraakdatum: "12 april 2007", onderaan staat: "13 april 2007".

111 ECLI:NL:CRVB:2009:BJ2400 en ECLI:NL:CRVB:2009:BJ0880.

112 Zie voor een overzicht van verdere jurisprudentie over andere – hier niet relevante – aspecten van de openbare administratiefrechtelijke uitspraak [Borman 2011].

113 *Vide supra*: noot 108.

niet wanneer de beslissingen waren vastgesteld of wanneer deze in het openbaar waren uitgesproken. De Hoge Raad past art. 81 RO toe, nadat de AG heeft geconcludeerd dat het hier een vormfout betreft, doch dat deze niet tot nietigheid hoeft te leiden:

Ik stel vast dat de wetgever de schending van het voorschrift (van art. 8:78 Awb en dus ook van art. 17, lid 3, Wet RB) dat de (fiscaal-bestuursrechtelijke) uitspraak in het openbaar geschiedt, niet met nietigheid heeft bedreigd. Dat is een sprekend verschil met de civiele en de strafrechtelijke uitspraak waarop art. 5 Wet RO ziet. Dat verschil moet consequenties hebben.¹¹⁴

Belangrijke overweging voor de AG is daarbij dat de onderhavige uitspraak wel door toezending aan partijen is bekendgemaakt. Van een geheim vonnis – waartegen art. 121 Gw waakt – is dus geen sprake. Ter vermijding van enig misverstand over de reikwijdte van deze constatering, merkt de AG nog op:

Dat ik herstel van dit vormverzuim mogelijk acht wil nog niet zeggen dat ik meen dat de hoven het bepaalde in art. 8:78 Awb voortaan geheel aan hun laars kunnen lappen. De wetgever heeft gewild dat ook (fiscaal)bestuursrechtelijke uitspraken in het openbaar worden gedaan en daaraan heeft de rechter zich te houden.¹¹⁵

Eerder had de Hoge Raad zich al eens gebogen over verschillen tussen mondelinge en (latere) schriftelijke uitspraak. Een heroverweging is niet toegestaan,¹¹⁶ maar het herstel van cijfermatige onjuistheden wel, mits partijen hierdoor niet in hun belang werden geraakt.¹¹⁷ In laatstbedoeld arrest was daarnaast sprake van het niet in een mondelinge uitspraak mededelen van een fiscale verhoging. De Hoge Raad erkent dit verzuim, maar herstelt het zelf.¹¹⁸ De Hoge Raad bestendigt deze praktijk zes weken later in een vergelijkbare zaak.¹¹⁹

Niet als in het strafrecht moet de openbare rechterlijke beslissing voor alle partijen gelijk zijn. Het onthouden van een deel van de uitspraak aan één van procespartijen – bijvoorbeeld een bijlage waarin medische gegevens van een werknemer zijn opgenomen – levert volgens de CRvB een schending op van art. 121 Gw en artt. 8:77, 8:78 en 8:79 Awb.¹²⁰

2.2.3 Openbaarheid: samenvatting

Ter voorkoming van geheime vonnissen en om controle van de rechterlijke macht mogelijk te maken, dienen rechterlijke uitspraken in het openbaar te worden uitgesproken. De

114 ECLI:NL:PHR:2003:AF9786, ov. 2.12.

115 Ibid., ov. 2.17.

116 ECLI:NL:HR:1987:AW7674.

117 ECLI:NL:HR:1989:ZC4009.

118 Vervolgens vernietigt de Hoge Raad toch ambtshalve omdat het hof heeft nagelaten in de mondelinge uitspraak mededeling te doen van de vermindering van naheffing en verhoging. Het arrest blinkt niet uit in helderheid en rechtlijnigheid, zie ook [Feteris 1989].

119 ECLI:NL:HR:1989:ZC4031.

120 ECLI:NL:CRVB:2002:AE9744.

door proceseconomische motieven ingegeven praktijk is echter veel minder absoluut en ongeconditioneerd dan de tekst van EVRM en Grondwet doen vermoeden. Een praktijk die door de hoogste nationale en Europese rechters wordt gesanctioneerd: een uitspraak kan volledig ter zitting worden voorgelezen, een verkorte voorlezing is eveneens mogelijk en ook een schriftelijke uitspraak kan volstaan, indien deze aan partijen wordt toegezonden en door belanghebbenden kan worden opgevraagd.

We mogen ons de vraag stellen of dergelijke 'uitgeklede' vormen van openbaarheid nog wel stroken met hetgeen verdragssluitende partijen en grondwetgever met de desbetreffende bepalingen hebben beoogd. En zelfs is de vraag gerechtvaardigd of mondeling uitspreken zonder beschikbaarstelling van een geschreven tekst, effectieve controle op de rechter eigenlijk wel mogelijk maakt.¹²¹ Om deze vragen te kunnen beantwoorden, moeten we ons nu eerst verdiepen in de verstrekking van uitspraken.

2.3 Verstrekking van uitspraken

In de voorgaande paragraaf is gebleken dat de rechterlijke beslissing zoals die in de openbaarheid wordt uitgesproken zulke, soms minimale, verschijningsvormen kan hebben dat de doelstellingen van die openbaarheid – voorkoming van geheime vonnissen en publieke controle op de rechterlijke macht – alleen daardoor niet kan worden gerealiseerd.

Meestal hebben procespartijen door voorlezing en/of door toezending van de uitspraak toegang tot de tekst,¹²² maar ook derden moeten in staat zijn om van de – volledige – uitspraak kennis te nemen. Teneinde uitspraken ook in onderlinge samenhang te kunnen bestuderen en het rechtsvormend karakter ervan te analyseren, moeten bovendien ook afschriften kunnen worden verkregen. De zuiver juridische notie 'openbaarheid' moet dus geoperationaliseerd worden om het ermee beoogde effect te verkrijgen. Zoals in de inleiding reeds beschreven noemen we deze operationalisering 'verstrekking'.

In de voorgaande paragraaf zagen we reeds, onder meer bij de jurisprudentie van het EHRM, dat beide begrippen – ook in regelgeving en jurisprudentie – tegen elkaar aanschuren, maar het juridisch kader met betrekking tot de verstrekking van uitspraken kan desalniettemin afzonderlijk in kaart worden gebracht. Daarbij maken we een onderscheid tussen passieve verstrekking en actieve verstrekking.

Passieve verstrekking heeft betrekking op het, op diens verzoek, aan een individuele burger verstrekken van rechterlijke uitspraken, in de Wob 'informatie op verzoek' genoemd. Actieve verstrekking – in de Wob: 'informatie uit eigen beweging' – daarentegen ziet op het verstrekken van uitspraken, zonder dat daar een concreet verzoek aan ten grondslag ligt, en zonder selectie van de ontvangers. Beide vormen van verstrekking hebben een eigen juridisch kader. De Wob maakt van dat kader overigens geen onderdeel uit; rechtsprekende

121 Vgl. [Arlman 2009].

122 Doch niet altijd, zie bijvoorbeeld het eerder genoemde EHRM 07-12-2000, 29202/95.

instanties vallen krachtens art. 1a Wob als niet-bestuursorganen buiten het toepassingsbereik van de wet.¹²³ Een uitzondering is er met betrekking tot de hergebruikbepalingen van hoofdstuk V-A Wob.¹²⁴

De passieve verstrekking wordt voor de verschillende rechtsfamilies geregeerd door de onderscheiden proceswetten, die we behandelen in § 2.3.1. Dit juridisch kader heeft vaak ook betrekking op andere processtukken dan de uitspraken, maar deze laten we buiten bespreking.

Het juridisch kader inzake de actieve verstrekking is minder expliciet en eenduidig. We beschouwen in § 2.3.2 onder meer het beleidskader met betrekking tot de toegang tot overheidsinformatie, enkele voorontwerpen en diverse internationale ontwikkelingen. In § 2.3.3 ronden we af met een samenvatting en een vooruitblik.

2.3.1 Passieve verstrekking

Lange tijd was de basisregeling omtrent de passieve verstrekking van uitspraken te vinden in art. 838 Rv, die we zullen bespreken in § 2.3.1.1. Inmiddels zijn er specifieke regelingen voor het bestuursrecht (§ 2.3.1.2), het civiele recht (§ 2.3.1.3) en het strafrecht (§ 2.3.1.4). Een internationaal juridisch kader is er nauwelijks, met uitzondering van het nog niet in werking getreden Verdrag van Tromsø.¹²⁵ In § 2.3.1.5 bespreken we de vraag in hoeverre de bepalingen met betrekking tot passieve verstrekking van toepassing kunnen worden geacht te zijn op de actieve verstrekking van uitspraken, die op Rechtspraak.nl in het bijzonder.

2.3.1.1 Oud recht: de *lex generalis* van artikel 838 Rv

De regeling omtrent de passieve verstrekking was tot 2002 opgenomen in art. 838 Rv:

De griffiers en andere bewaarders van openbare registers moeten daarvan, zonder regterlijk bevel, tegen betaling der hun toekomende regten, afschrift of uittreksel afleveren aan alle degenen die zulks vorderen, op straffe van vergoeding van kosten, schaden en interessen. Niettemin zullen aan hen die geene partijen in de zaak zijn geweest geene uitgften van arresten of vonnissen in strafzaken kunnen worden uitgereikt, zonder magtiging van den voorzitter van het hof of de regtbank, welke dezelve geveld heeft, en het verzoek daartoe zal alleen worden toegestaan op het bewijs, dat de verzoeker daarbij belang heeft.

123 Een beroep op de Wob om processtukken (waaronder in beginsel ook uitspraken) te verkrijgen van een overheidsorgaan dat partij is in een (in dit geval civiele) procedure, werd bovendien afgevoerd in ECLI:NL:RVS:2004:AO3890 omdat art. 28 Rv in samenhang met art. 838 Rv een bijzondere openbaarmakingsregeling met een uitpuddend karakter bevat, die aan toepassing van de Wob in de weg staat. Zie voor vergelijkbare uitspraken inzake strafdossiers: ECLI:NL:RVS:2011:BQ1879 en ECLI:NL:RBROT:2011:BR5862.

124 *Vide infra*: § 2.4.2.

125 *Vide infra*: § 2.3.2.2.4.2.2.

Alhoewel uitspraken zich niet in een openbaar register bevonden, was dit artikel desalniettemin op uitspraken van toepassing: volgens de Hoge Raad¹²⁶ gaf de beperking voor strafrechtelijke uitspraken in de tweede zin aan dat de eerste zin op rechterlijke uitspraken in het algemeen van toepassing was.¹²⁷ De beperking in de tweede zin maakte tevens duidelijk dat een bijzonder belang bij andere dan strafzaken niet behoefde te worden aangetoond. De bepaling is ook van toepassing op tuchtrechtelijke uitspraken.¹²⁸

2.3.1.2 Een *lex specialis* voor het bestuursrecht

Het bestuursrecht kent sinds 1 januari 1994 een aparte regeling in art. 8:79 lid 2 Awb:

Anderen dan partijen kunnen afschriften of uittreksels van de uitspraak of van het proces-verbaal van de mondelinge uitspraak verkrijgen. Met betrekking tot de kosten is het bij en krachtens de Wet tarieven in strafzaken bepaalde van overeenkomstige toepassing.

De bepaling is ongeclausuleerd geformuleerd: er is geen begrenzing aan de kring van personen die uitspraken kunnen verkrijgen. Het artikel is van overeenkomstige toepassing op voorlopige voorzieningen (art. 8:84 lid 4 Awb) en op andere bestuursrechtelijke dan de rechtbank in eerste aanleg.¹²⁹

Voor het belastingrecht is er een strengere *lex specialis*, te vinden in art. 27g lid 1 Algemene wet inzake rijksbelastingen (AWR):

In afwijking van artikel 8:79, tweede lid, van de Algemene wet bestuursrecht geschiedt de verstrekking overeenkomstig die bepaling van afschriften of uittreksels aan anderen dan partijen met machtiging van de rechtbank.

Deze eis houdt verband met de fiscale geheimhoudingsplicht¹³⁰ ex art. 67 AWR,¹³¹ en is via de schakelbepaling van art. 27j lid 2 AWR ook van toepassing op de gerechtshoven. Ook op de Hoge Raad is deze bepaling van toepassing, zij het dat – anders dan in art. 27j lid 2 – de tekst van art. 27g lid 1 is herhaald in art. 30 lid 1 AWR.

2.3.1.3 Een *lex specialis* voor het civiele recht

Ook voor het civiele recht is er thans een specifieke regeling voor de passieve verstrekking van uitspraken, te vinden in art. 28 Rv, luidende:

126 Hoge Raad 23-10-1936, NJ 1936, 935.

127 Vgl. AG Bakels in ECLI:NL:PHR:2001:AB2371.

128 ECLI:NL:HR:2001:AB2371.

129 AB RvS: art. 46 lid 1 en art. 49 lid 1 Wet RvS; CRvB: art. 17 lid 1 en art. 21 lid 1 Berw, CBb: art. 19 lid 1 en art. 22 lid 1 Wbbo.

130 *Vide infra*: § 2.5.2.2.1.

131 Vóór 01-01-1999 op vergelijkbare wijze geregeld in art. 5 lid 9 Wet administratieve rechtspraak belastingzaken (zie Kamerstukken II 1996-1997, 25 175, nr. 3, p. 18).

1. (...)
2. *Onverminderd de artikelen 231, eerste lid, en 290, derde lid, verstrekt de griffier aan een ieder die dat verlangt afschrift van vonnissen, arresten en beschikkingen, tenzij verstrekking naar het oordeel van de griffier ter bescherming van zwaarwegende belangen van anderen, waaronder die van partijen, geheel of gedeeltelijk dient te worden geweigerd. In het laatste geval kan de griffier volstaan met verstrekking van een geanonimiseerd afschrift of uittreksel van het vonnis, het arrest of de beschikking.*
3. *Onder vonnissen, arresten en beschikkingen zijn begrepen stukken die aan de uitspraak zijn gehecht. Van andere tot een procesdossier behorende stukken wordt geen afschrift of uittreksel aan derden verstrekt.*
4. *Van vonnissen, arresten en beschikkingen in zaken die met gesloten deuren zijn behandeld, wordt uitsluitend een geanonimiseerd afschrift of uittreksel verstrekt.*
5. *Een verzoek om afschrift als bedoeld in het tweede lid dient te worden gericht tot de griffier van het gerecht dat de uitspraak heeft gedaan. Deze zal bij inwilliging van het verzoek een griffierecht in rekening brengen die wordt vastgesteld overeenkomstig artikel 21, tweede lid, van de Wet griffierechten burgerlijke zaken.*
6. *Gedurende twee weken na de dagtekening van een gehele of gedeeltelijke weigering om aan een verzoek om afschrift te voldoen, kan verzoeker daartegen schriftelijk in verzet komen bij de voorzieningenrechter.*
7. *Tegen de beslissing van de voorzieningenrechter staat geen voorziening open.*
8. (...)

Ook hier is sprake van een verplichting tot verstrekking, maar deze is minder absoluut dan in het bestuursrecht: de griffier kan oordelen dat de uitspraak op grond van zwaarwegende belangen van partijen of anderen niet (integraal) kan worden verstrekt. De griffier heeft daarbij de keuze uit volledige of gedeeltelijke weigering. In dat laatste geval kan de griffier ervoor kiezen een geanonimiseerde of ingekorte versie te verstrekken.

Lid 4 schrijft dwingend voor dat uitspraken in zaken die achter gesloten deuren zijn behandeld, altijd moeten worden geanonimiseerd. Als het verzoek wordt geweigerd, kan in beroep worden gegaan bij de voorzieningenrechter (lid 6), waartegen geen beroep openstaat (lid 7).

Opmerkelijk is de wetsgeschiedenis van dit artikel. Een eerdere lezing van lid 2 luidde:

Onverminderd de artikelen [231, eerste lid, en 290, derde lid, mvo], wordt aan een ieder op diens verzoek inzage verleend in vonnissen, arresten en beschikkingen en tegen vergoeding een afschrift daarvan verstrekt.¹³²

132 Kamerstukken II 1995-1996, 24 651, nr. 2.

De leden 3 tot en met 7 waren afwezig. De memorie van toelichting¹³³ op dit oorspronkelijk ontwerp vermeldt:

Een belangrijk aspect van de openbaarheid is ook de beschikbaarheid van het vonnis, het arrest of de beschikking. Er is behoefte aan een algemene bepaling over het recht op inzage en afschrift van vonnissen, arresten en beschikkingen. Dat recht kan worden beschouwd als een concretisering van het hierboven besproken beginsel van de openbaarheid van de uitspraak, maar zonder de in het tweede lid voorgestelde uitdrukkelijke vermelding kunnen hier onduidelijkheden rijzen. Men vergelijk ook het onduidelijke artikel 838 Rv, waaruit een dergelijk recht al pleegt te worden afgeleid. Laatstgenoemd artikel moet overigens (voorlopig) gehandhaafd blijven, omdat dit een ruimere strekking heeft dan de in dit tweede lid bedoelde vonnissen, arresten en beschikkingen. Duidelijkheidshalve zij erop gewezen dat het recht op inzage en afschrift betrekking heeft op het hele vonnis enzovoort, en niet slechts op het dictum.

In het gewijzigde ontwerp werd lid 2 gewijzigd en werden de andere leden toegevoegd. De memorie van toelichting op het gewijzigde ontwerp merkt hierover op:

Ten opzichte van het wetsvoorstel 24 651 is het tweede lid gewijzigd en zijn het derde, vierde en vijfde lid nieuw. Deze bepalingen zijn gebaseerd op de bevindingen van een voor dit onderwerp in het leven geroepen werkgroep openbaarheid rechterlijke uitspraken, [Moltmaker-II,¹³⁴ mvo] waarin diverse leden van de rechterlijke macht deelnamen, en overleg met de adviescommissie burgerlijk procesrecht. De nieuwe bepalingen gaan anders dan in het wetsvoorstel 24 651 niet uit van een recht op inzage van rechterlijke uitspraken, omdat dit voor de griffies een te grote belemmering van de werkzaamheden oplevert. Wel bestaat in beginsel een recht op afschrift, dat echter met het oog op zwaarwegende belangen van partijen (privacy, bedrijfsgeheimen) kan worden beperkt.¹³⁵

In ECLI:NL:RBAMS:2005:AT4518, een geruchtmakende zaak over een ambtenaar die zijn privé-pc met niet voor de openbaarheid bedoelde gegevens bij het grofvuil zette, werd toepassing gegeven aan art. 28 lid 4 Rv. Hierbij bleek evenwel een spanning tussen de leden 2 en 4. Lid 4 bepaalt dat indien de zaak met gesloten deuren is behandeld, de griffier geen afweging meer toekomt over de vraag of een geanonimiseerd of ongeanonimiseerd afschrift moet worden verstrekt. Wie er evenwel beslist over de vraag of een volledige (zij het geanonimiseerde) versie of slechts een – anderszins beperkt – uittreksel moet worden verstrekt, blijkt niet duidelijk uit de tekst. Omdat lid 4 hierover niets regelt, en omdat lid 6 inzake het verzet bij weigering ook niet differentieert, lijkt de beslissing aan de griffier voorbehouden. In het genoemde vonnis was het evenwel de rechter, en niet de griffier, die besliste op het aan de griffier gerichte verzoek.

133 Kamerstukken II 1995-1996, 24 651, nr. 3, p. 85-86.

134 *Vide infra*: § 3.1.1.

135 Kamerstukken II 1999-2000, 26 855, nr. 3, p. 59.

Bovendien blijkt uit de tekst van het vonnis dat de partij die belang had bij anonimisering (in dit geval de eiser) de griffier om anonimisering en inkorting had verzocht – een gang van zaken die niet staat beschreven in art. 28 Rv, maar daar ook niet door wordt verboden.¹³⁶

Een ander voorbeeld van toepassing van art. 28 Rv is te vinden in een uitspraak van de Rechtbank 's-Gravenhage, waarin een journalist de uitspraak had opgevraagd van een achter gesloten deuren behandelde zaak. De griffier weigerde deze te verstrekken, ook in geanonimiseerde vorm. De verzoeker kwam daarop conform art. 28 lid 6 Rv in verzet bij de voorzieningenrechter, die uitvoerig motiveert waarom zijn beslissing niet kan worden gemotiveerd:

Bij de vorming van zijn oordeel heeft de voorzieningenrechter voorop gesteld dat openbaarheid van de rechtspraak, daaronder begrepen de afgifte van rechterlijke uitspraken aan de pers, als daarom wordt gevraagd, in een democratische samenleving een groot goed is, waarop niet snel uitzonderingen zullen moeten worden toegestaan.

Lezing van het vonnis heeft echter ook de voorzieningenrechter tot het oordeel gebracht dat afgifte van afschrift van het vonnis aan [verzoeker, mvo] de niet onaanzienlijke kans in zich draagt dat zwaarwegende belangen van de partijen bij dat vonnis, die van [belanghebbende 1] in het bijzonder, door die afgifte worden geschaad.

(...) Een nadere motivering zou (...) op eenzelfde wijze als afgifte van afschrift van het vonnis dat zou doen, inbreuk maken op eerder bedoelde zwaarwegende belangen. (...)

Voor zover [verzoeker, mvo] heeft willen betogen dat de weigering van de griffier (...) afschrift van het vonnis te verstrekken in strijd is met het beginsel dat uitspraken in het openbaar geschieden, neergelegd in artikel 121 van de Grondwet en artikel 6 van het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, overweegt de voorzieningenrechter dat die bepalingen niet inhouden dat - waar het in de onderhavige zaak (uitsluitend) om gaat - derden een afschrift van een vonnis moeten kunnen krijgen. Ook uit de jurisprudentie omtrent genoemde verdragsbepaling kan een ongeclausuleerd recht daarop niet worden afgeleid.

Het vorenstaande leidt tot de conclusie dat het verzoek (...) dient te worden afgewezen.¹³⁷

136 Vgl. [de Meij, Ekker, Haeck et al. 2006, p. 10].

137 ECLI:NL:RBSGR:2010:BM5127.

2.3.1.4 Een *lex specialis* voor het strafrecht

Op 1 september 2004 is de laatste zin van art. 838 Rv¹³⁸ geschrapt, onder gelijktijdige toevoeging van de leden 4 en 5 aan art. 365 Sv, luidende:

4. *De voorzitter verstrekt desgevraagd een afschrift van het vonnis en het proces-verbaal der terechtzitting aan ieder ander dan de verdachte of zijn raadsman, tenzij verstrekking naar het oordeel van de voorzitter ter bescherming van de belangen van degene ten aanzien van wie het vonnis is gewezen of van de derden die in het vonnis of in het proces-verbaal worden genoemd, geheel of gedeeltelijk dient te worden geweigerd. In het laatste geval kan de voorzitter een geanonimiseerd afschrift of een uittreksel van het vonnis en het proces-verbaal verstrekken.*
5. *Onder het vonnis zijn begrepen de stukken die aan de uitspraak zijn gehecht. Van andere tot het strafdossier behorende stukken wordt geen afschrift of uittreksel verstrekt.*

Het artikel staat in Titel VI, die de behandeling bij de rechtbank regelt, maar is via schakelbepalingen ook op andere instanties van toepassing.¹³⁹

Alhoewel de overheveling van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering naar het Wetboek van Strafvordering volgens de memorie van toelichting¹⁴⁰ louter is geschied om wetssystematische redenen, is er een opvallend verschil waarneembaar tussen oud en nieuw recht. In het oude art. 838 Rv diende de verzoeker een belang te bewijzen, terwijl in art. 365 lid 4 Sv het verzoek in beginsel altijd wordt ingewilligd, tenzij de voorzitter dat in strijd acht met de belangen van procespartijen of andere in het vonnis figurerende personen. Door deze bewijsplicht uit de wet te schrappen heeft de wetgever de bepaling – zonder dit met zoveel woorden te vermelden – in overeenstemming gebracht met de op dat moment vigerende jurisprudentie van het EHRM, in het bijzonder het Szücs-arrest.¹⁴¹

Maar alhoewel de motiveringsplicht uit de wet is verdwenen, is een motivering voor het wetslagen van een verzoek vrijwel onontbeerlijk. In de nota naar aanleiding van het verslag zegt de regering over de belangenafweging die de voorzitter van de strafkamer op grond van art. 365 lid 4 Sv moet maken:

Om deze belangenafweging op een goede wijze te kunnen maken heeft de voorzitter inzicht nodig in de overwegingen die ten grondslag hebben gelegen aan het verzoek van de derde. Gesteld kan daarom worden dat het recht van de derde om ingevolge artikel 365, vierde lid, van het Wetboek van Strafvordering een afschrift van een vonnis te verzoeken, een plicht veronderstelt in zijn verzoek te motiveren om welke redenen hij dit afschrift wenst. Degene die zijn verzoek

138 *Vide supra*: § 2.3.1.1.

139 Politierechter: art. 378 lid 4 Sv; gerechtshof: art. 415 lid 1 en art. 425 lid 5 Sv; kantonrechter: art. 395 lid 4 Sv; Hoge Raad: art. 444 lid 4 Sv.

140 Kamerstukken II 2002-2003, 28 886, nr. 3, p. 18.

141 EHRM 24-11-1997, 135/1996/754/953. *Vide supra*: § 2.2.1.2.

*niet of nauwelijks motiveert, loopt het risico dat zijn belang onvoldoende kan worden meegewogen.*¹⁴²

Uit laatstgeciteerde zin blijkt dat het de voorzitter is toegestaan om een ongemotiveerd verzoek wel te honoreren. In het geval de voorzitter de belangen van de aanvrager niet voldoende zwaar vindt wegen om het authentieke document te verstrekken, dan biedt de wettekst de ruimte om het vonnis te anonimiseren, in te korten, of in het geheel niet te verstrekken.

Een opmerkelijk verschil met de regeling in het civiele recht is dat de beslissing omtrent de (wijze van) verstrekking niet door de griffier wordt genomen, maar door de rechter, gelijk dat in het belastingrecht gebeurt. Integrale verstrekking door anderen, bijvoorbeeld het OM, is niet toegestaan.¹⁴³

2.3.1.5 Relevantie voor publicatie op internet

Alle in § 2.3.1 behandelde bepalingen zijn geschreven voor de verstrekking van één enkele uitspraak aan één enkele verzoeker. De memorie van toelichting bij wetsvoorstel 26 855¹⁴⁴ wijst evenwel op de toepasselijkheid van art. 28 Rv op verzoeken om grote aantallen uitspraken voor wetenschappelijk onderzoek of commerciële publicatie. Bij dergelijke verzoeken hoeven de specifieke zaaknummers niet te zijn vermeld, een verzoek tot levering van ‘jurisprudentieel belangwekkende uitspraken’ zal dienen te worden gehonoreerd.¹⁴⁵ Maar ook in zo’n situatie is er sprake van concrete verzoeken, afkomstig van één specifieke partij. In de praktijk komen dergelijke verzoeken bijna niet meer voor, omdat uitgevers worden verwezen naar de op Rechtspraak.nl gepubliceerde uitspraken.¹⁴⁶

Verzoeken voor plaatsing van specifieke uitspraken op internet – afkomstig van uitgevers dan wel andere belangstellenden – lijken door de gerechten te worden behandeld als verzoeken op basis van de hierboven genoemde regelingen. Verzoeken worden meestal gehonoreerd, maar in enkele gevallen afgewezen op basis van onvoldoende belang, of omdat belangen van procespartijen of van andere in de uitspraak voorkomende mensen – ook na anonimisering – zwaarder wegen dan het belang van openbaarheid.¹⁴⁷

Zo’n afweging kan natuurlijk een andere uitkomst hebben al naar gelang de omvang van het publiek waarvoor de uitspraak beschikbaar wordt gesteld. Zo kan het gerecht – voorzitter of griffier, afhankelijk van de regeling die van toepassing is – besluiten dat een verzoek tot verstrekking aan één individu wel opweegt tegen de belangen van de procespartij, maar dat volledige publicatie op Rechtspraak.nl deze belangen te zeer zou schaden. Andersom kan een

142 Kamerstukken II 2003-2004, 28 886, nr. 5, p. 23.

143 ECLI:NL:RBROT:2011:BR5862.

144 Kamerstukken II 1999-2000, 26 855, nr. 3, p. 59. *Vide supra*: § 2.3.1.3.

145 ECLI:NL:HR:1994:AD2127 In deze uitspraak kwam onder meer de vergoeding voor een dergelijke selectie ter sprake. Omdat het maken van de selectie niet door de Wet tarieven in burgerlijke zaken (WTBZ, BWBR0001852) wordt gedekt, mocht hiervoor een vergoeding worden gevraagd bovenop de anonimiseringskosten die ingevolge genoemde wet ook in rekening mochten worden gebracht – al was er voor dat laatste een vrijstellingsregeling voor uitgevers (*vide infra*, § 3.1.1).

146 *Vide infra*: § 3.4.2.

147 *Vide infra*: § 3.4.2.

gerecht ook van mening zijn dat verstrekking aan één belangstellende niet opweegt tegen de belangen van de procespartijen, maar dat publicatie op internet daar wel tegen opweegt.

De toepasselijkheid van de in deze paragraaf besproken regelingen op de publicatie van uitspraken op internet is in zijn algemeenheid evenwel twijfelachtig; nergens is een aanwijzing te vinden dat de wetgever deze regelingen heeft geschreven met het oog op actieve verstrekking.¹⁴⁸ Bovendien reppen alle besproken bepalingen expliciet over een ‘verzoek’, een element dat nu juist bij publicatie op internet ontbreekt. Een publicatieplicht kan in ieder geval uit de besproken regelingen niet worden afgeleid. Desalniettemin lijkt deze regelgeving niet van belang ontbloomt voor internetpublicatie. Voor zover een – in de volgende paragraaf te onderzoeken – expliciet rechtskader voor de actieve verstrekking ontbreekt, is dit het meest voor de hand liggende instrumentarium om op terug te vallen, bijvoorbeeld inzake anonimiseringsvraagstukken.¹⁴⁹

2.3.2 Actieve verstrekking

Bij actieve verstrekking gaat het niet om het reageren op individuele verzoeken van derden, maar om het uit eigener beweging – dus zonder dat daar een expliciet verzoek aan ten grondslag ligt – bekendmaken van uitspraken. De doelgroep van een dergelijke verstrekking is veel groter dan bij de passieve verstrekking: het betreft niet één specifieke verzoeker, maar een groep van niet-individueel genoemde belanghebbenden of zelfs de gehele samenleving.

Bij de hiernavolgende behandeling van het juridisch kader maken we een onderscheid tussen bijzondere en algemene actieve verstrekkingen. We spreken van een ‘bijzondere actieve verstrekking’ wanneer er een juridische verplichting of bevoegdheid bestaat om een bepaalde uitspraak, of een groep van uitspraken, met zeer specifieke kenmerken, aan een groter publiek bekend te maken. Van ‘algemene actieve verstrekking’ is sprake wanneer een dergelijk specifiek juridisch kader ontbreekt. De bijzondere actieve verstrekking bespreken we in § 2.3.2.1, de algemene actieve verstrekking komt in § 2.3.2.2 aan de orde.

In deze paragraaf – en verderop in het boek – bezigen we regelmatig het woord ‘publiceren’. Tenzij anders vermeld, wordt dit als synoniem gebruikt voor actieve (algemene of bijzondere) verstrekking.

2.3.2.1 Bijzondere actieve verstrekking

Regelgeving inzake de actieve verstrekking van specifieke (categorieën van) uitspraken is zeer divers. Bij de voorschriften die een verplichting opleggen of een bevoegdheid toekennen om uitspraken ruimer bekend te maken, kunnen we, *grosso modo*, twee doelstellingen onderscheiden: derdenbescherming (§ 2.3.2.1.1) en rechtsvorming (§ 2.3.2.1.2).

148 Vgl. [Jessurun d’Oliveira 2006a].

149 *Vide infra*: § 2.5.2.1.

2.3.2.1.1 Derdenbescherming

Van oudsher worden bepaalde groepen van uitspraken – al dan niet in gecompriëerde vorm – bekendgemaakt om de rechten van derden te beschermen. De belangrijkste worden in deze paragraaf behandeld.

2.3.2.1.1.1 Insolventiebekendmakingen

Voor een goed functioneren van het handelsverkeer en om de rechten van derden te beschermen, schrijft de Faillissementswet (Fw)¹⁵⁰ de publicatie in de Staatscourant voor van een aantal beslissingen in insolventieprocedures, waaronder die van de faillietverklaring.¹⁵¹

Bij deze bekendmakingen gaat het niet om een publicatie van het gehele vonnis, maar om het bekendmaken van de feitelijke inhoud, waaronder naam, adres, handelsregisternummer en de aard van de beslissing. Bovendien schrijft de Faillissementswet voor dat bepaalde gegevens moeten worden opgenomen in een door de rechtbank aangehouden register. Art. 19 lid 1 Fw bepaalt dat het bij faillissementen gaat om een uittreksels van de faillietverklaringen en opheffingen, de summier inhoud en de homologatie van het akkoord, de ontbinding van het akkoord, het bedrag van de uitdelingen bij vereffening, opheffing van het faillissement ex art. 15b of 16 Fw en rehabilitatie. Voor surseances geldt een vergelijkbare verplichting op grond van art. 222a lid 1 Fw en voor schuldsaneringen op grond van art. 294 lid 1 Fw.

De griffier is verplicht aan een ieder kosteloze inzage in, en tegen betaling een uittreksel uit deze registers te verstrekken (artt. 19 lid 3, 222a lid 3 resp. 294 lid 3 Fw). Bovendien verplicht de wet tot centrale registers, te houden door de Minister van Justitie of bij Algemene Maatregel van Bestuur (AMvB) aan te wijzen organen (artt 19a lid 1, 222b lid 1, 294a lid 1 Fw). Ook voor deze centrale registers geldt dat een ieder kosteloos inzage en tegen betaling een uittreksel kan verkrijgen. Voor het centrale faillissementsregister en het centrale surseanceregister is de Raad voor de rechtspraak (Rvdv) aangewezen,^{152 153} voor het centrale schuldsaneringsregister de Raad voor rechtsbijstand.¹⁵⁴

Op grond van art. 21 van de Europese Insolventieverordening¹⁵⁵ juncto art. 14 lid 4 Fw kan een curator van een in een andere EU-lidstaat¹⁵⁶ uitgesproken insolventie verzoeken tot bekendmaking in Nederland, in het bijzonder wanneer de schuldenaar een vestiging heeft in Nederland.¹⁵⁷ Deze gegevens dienen volgens art. 19b Fw door de Rechtbank Den Haag in zowel het eigen als in het centrale register te worden opgenomen.¹⁵⁸

150 BWBR0001860.

151 Uitgebreider over de verstrekking van insolventiebekendmakingen: [Wessels 2009].

152 Besluit van 24 november 2005, houdende de aanwijzing van de Raad voor de rechtspraak als het orgaan waaraan de gegevens ten behoeve van het register als bedoeld in artikel 19a, eerste lid, en het register als bedoeld in artikel 222b, eerste lid, van de Faillissementswet dienen te worden doorgegeven (BWBR0019113).

153 *Vide infra*: § 3.2.2.4.

154 Aanwijzingsbesluit raad voor rechtsbijstand als bestuursorgaan bedoeld in artikel 294, vierde lid, Faillissementswet (BWBR0018102).

155 Verordening (EG) nr. 1346/2000 van de Raad van 29 mei 2000 betreffende insolventieprocedures, (CELEX:32000R1346).

156 Met uitzondering van Denemarken.

157 Zie ook [Wessels 2009, p. 119-120].

158 Zie ook: Circulaire Inwerkingtreding EG-Insolventieverordening (BWBR0013970).

2.3.2.1.1.2 *Consumentenrecht*

Het consumentenrecht kent enkele bepalingen die de rechter niet de plicht, maar wel de bevoegdheid geven om door middel van een publicatie derden in kennis te stellen van de inhoud van een uitspraak.

Art. 3:305d Burgerlijk Wetboek (BW)¹⁵⁹ is ingevoegd door de Wet handhaving consumentenbescherming van 20 november 2006.¹⁶⁰ Krachtens deze bepaling kan het Gerechtshof Den Haag op verzoek van belangenbehartigingsorganisaties bevelen dat een inbreuk op bepalingen van deze wet (zoals bijvoorbeeld misleidende reclame) wordt gestaakt (lid 1) of dat een gedragscode die misleidende handelspraktijken bevordert, door de houder van die gedragscode wordt aangepast (lid 2).¹⁶¹ Lid 3 bepaalt vervolgens dat het gerechtshof op verzoek de overtreder respectievelijk de houder van de gedragscode kan veroordelen tot het openbaar (laten) maken van de beschikking. De openbaarmaking geschiedt op een door het gerechtshof te bepalen wijze.

Een vergelijkbare bepaling kent art. 6:240 BW¹⁶² met betrekking tot het collectieve actierecht van consumentenorganisaties tegen onredelijke consumentenvoorwaarden van bedrijven. Ook hier kan het bij uitsluiting bevoegde Gerechtshof Den Haag aan de uitspraak een veroordeling verbinden tot het openbaar (laten) maken van die uitspraak.

2.3.2.1.1.3 *Publicatie strafvonnis als bijkomende straf*

Ook in het strafrecht bestaat de mogelijkheid om een vonnis ter bescherming van derden te publiceren. Art. 9 lid 1 sub b ten derde van het Wetboek van Strafrecht (Sr)¹⁶³ vermeldt de mogelijkheid openbaarmaking van de uitspraak op te leggen als bijkomende straf. Art. 36 Sr bepaalt dat de rechter bij het opleggen van die straf tevens bepaalt hoe daaraan uitvoering wordt gegeven. Openbaarmaking van de uitspraak mag alleen worden opgelegd indien dit bij het delict of de delictsgroep zo is bepaald.¹⁶⁴ Voorbeelden hiervan zijn te vinden in art. 106 Sr (bedrog bij levering aan de krijgsmacht ex art 105 Sr), art. 176 Sr (in omloop brengen schadelijke waren ex artt. 174 of 175 Sr), art. 197a Sr (beroepsmatige betrokkenheid bij mensensmokkel), art. 197d Sr (beroepsmatige tewerkstelling illegale vreemdelingen ex artt. 197b of 197c Sr), art. 309 Sr (beroepsmatige betrokkenheid bij veroorzaken dood of lichamelijk letsel ex titel XXI Sr), art. 325 Sr (verduistering ex titel XXIV Sr), art. 339 Sr (bedrog ex titel XXV Sr), art. 349 Sr (faillissementsfraude ex artt. 340-345 Sr) en art. 435b Sr (zich onbevoegdlijk voordoen als gezagsdrager).

159 BWBR0005291. Dit BWB-ID heeft betrekking op BW Boek 3; de andere boeken hebben een eigen BWB-ID.

160 BWBR0020586.

161 Lid 2 is toegevoegd bij Wet van 25 september 2008 tot aanpassing van de Boeken 3 en 6 van het Burgerlijk Wetboek en andere wetten aan de richtlijn betreffende oneerlijke handelspraktijken van ondernemingen jegens consumenten op de interne markt, Stb 2008, 397.

162 BWBR0005289.

163 BWBR0001854.

164 Bij meervoudige tenlasteleggingen kan dit leiden tot gedeeltelijke publicatie van het vonnis, zoals in ECLI:NL:RBAMS:2008:BF3175.

Ook andere wetten kennen de publicatie van de uitspraak, zoals art. 7 sub g Wet op de economische delicten (WED).¹⁶⁵ Een voorbeeld van toepassing is te vinden in ECLI:NL:RBHAA:2002:AE0189, waar de rechter de publicatie in een vakblad opdraagt uit een oogpunt van generale preventie, in casu om mensen te wijzen op een gevaarlijke arbeidsomstandigheid.

Een voorbeeld van publicatie op grond van specifieke preventie is te vinden in een andere uitspraak van de Rechtbank Haarlem:¹⁶⁶ in vaktijdschriften dienen tandartsen ge-waarschuwd te worden voor onbevoegdelijke praktijkuitoefening door een oplichter, maar anders dan de officier heeft gevorderd acht de rechtbank het niet nodig om het vonnis ook in landelijke dagbladen te publiceren. De Rechtbank Amsterdam achtte enkele jaren later in een vergelijkbare zaak publicatie in een regionale krant wel opportuun.¹⁶⁷ Publicatie in een landelijke krant betreffende een zaak van faillissementsfraude werd bevolen in ECLI:NL:RBZUT:2011:BR0301, maar op Rechtspraak.nl is de uitspraak desalniettemin geanonimiseerd.

In ECLI:NL:RBUTR:2003:AJ9964 wijst de rechter de gevraagde publicatie van het vonnis af op grond van de jeugdige leeftijd van de oplichter. In ECLI:NL:RBAMS:2009:BJ2512 wordt de gevraagde publicatie geweigerd omdat het veroordeelde bedrijf door de publiciteit al voldoende is gestraft:

Publicatie van het vonnis buiten de daartoe geëigende fora dient onder deze omstandigheden geen wezenlijk strafdoel.

Rechtspraak.nl is kennelijk een van deze fora, want daar is de uitspraak wel gepubliceerd, zonder dat de naam van het bedrijf is geanonimiseerd.¹⁶⁸

Een zeldzaam voorbeeld van een zaak waarbij ongeanonimiseerde publicatie op Rechtspraak.nl werd bevolen, is te vinden in een uitspraak van het Gerechtshof Leeuwarden.¹⁶⁹ De uitspraak is nog in twee andere opzichten bijzonder. In de eerste plaats werd de uitspraak pas twee jaar later – bij het, na afloop van de proeftijd, onherroepelijk worden van het arrest – gepubliceerd. In de tweede plaats is de uitspraak – in tegenstelling tot de opdracht van het hof – juist wel geanonimiseerd, waarschijnlijk door een administratieve misslag.¹⁷⁰

2.3.2.1.2 Rechtsvorming

Naast derdenbescherming kan ook rechtsvorming – de zorg voor rechtseenheid daaronder begrepen – grond zijn voor een publicatieverplichting. In de eerste drie voorbeelden van deze paragraaf heeft de (Europese) wetgever voor de verstrekingsplicht gekozen om de rechtseenheid op complexe rechtsterreinen te bevorderen. In § 2.3.2.1.2.4 komt de verplich-

165 BWBR0002063.

166 ECLI:NL:RBHAA:2008:BF0654.

167 ECLI:NL:RBAMS:2008:BF3175.

168 Hetgeen conform de Anonimiseringsrichtlijnen is, *vide infra*: § 3.4.4.

169 ECLI:NL:GHLEE:2007:BJ6153.

170 Vermelding van de naam van de veroordeelde vond alleen plaats in de begeleidende actualiteit. Door een archiefopruiming bij Rechtspraak.nl in 2011 is de actualiteit niet meer beschikbaar (*vide infra*: § 6.2.1).

ting tot nationale publicatie van EHRM-uitspraken aan de orde. Naast rechtseenheid ligt ook rechtsbescherming daaraan ten grondslag: het beoogt mensenrechtenschendingen te voorkomen.¹⁷¹

2.3.2.1.2.1 Mededingingsrecht

Ter bevordering van de rechtseenheid in de toepassing van de communautaire mededingingsregels van (thans) de artt. 101 en 102 Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (VWEU)¹⁷² schrijft art. 15 lid 2 Verordening (EG) nr. 1/2003¹⁷³ voor:

De lidstaten zenden de Commissie een afschrift toe van schriftelijke beslissingen van nationale rechterlijke instanties met betrekking tot de toepassing van artikel 81 of artikel 82 van het Verdrag. Dit afschrift wordt onverwijld toegezonden nadat de volledige uitspraak aan de partijen is betekend.

Met de inwerkingtreding van de daarop gebaseerde Wet modernisering EG-mededingingsrecht¹⁷⁴ is aan art. 28 Rv een lid 8 toegevoegd, luidende:

Ingevolge artikel 15, tweede lid, van verordening (EG) nr. 1/2003 van de Raad van de Europese Unie van 16 december 2002 betreffende de uitvoering van de mededingingsregels van de artikelen 81 en 82 van het Verdrag (...) verstrekt de griffier onverwijld een afschrift van vonnissen, arresten en beschikkingen met betrekking tot de toepassing van artikel 81 of 82 van het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap aan de Commissie van de Europese Gemeenschappen. De verstrekking geschiedt, behalve wanneer het arresten of beschikkingen van de Hoge Raad betreft, door tussenkomst van de Raad voor de rechtspraak. (...)

Tegelijkertijd werd een vergelijkbare bepaling opgenomen in art. 89j van de Mededingingswet,¹⁷⁵ maar deze is inmiddels¹⁷⁶ overgeheveld naar een nieuw derde lid van het eerder besproken¹⁷⁷ art. 8:79 Awb.¹⁷⁸ In laatstbedoelde bepaling wordt ook de AB RvS genoemd als voor doorzending verantwoordelijke instantie. De Rvdr heeft zich – van oordeel zijnde dat het aanspreekpunt voor de Commissie een bestuursorgaan zou moeten zijn – verzet tegen de aanwijzing als verzendend orgaan. De repliek van de regering is niet overtuigend,¹⁷⁹ maar er zijn geen principiële redenen tegen de keuze van de wetgever aan te voeren, al zou men

171 Aanbeveling R(2002)13, Comité van Ministers (18-12-2002), *On the publication and dissemination in the member states of the text of the European Convention on Human Rights and of the case-law of the European Court of Human Rights*, preamble.

172 BWBV0001506.

173 Verordening (EG) Nr. 1/2003 van de Raad van 16 december 2002 betreffende de uitvoering van de mededingingsregels van de artikelen 81 en 82 van het Verdrag, (CELEX:32003R0001).

174 BWBR0016945.

175 BWBR0008691.

176 Per 01-01-2013, krachtens de Wet aanpassing bestuursprocesrecht (BWBR0032634).

177 *Vide supra*: § 2.3.1.2.

178 Het valt op dat in art. 8:79 Awb wel correct naar de artt. 101 en 102 VWEU wordt verwezen, terwijl in art. 28 lid 8 Rv nog de artt. 81 en 82 EG-verdrag worden genoemd.

179 Kamerstukken II 2003-2004, 29 276, nr. 3, p. 14.

zonder de in artt. 28 lid 8 Rv en 8:79 lid 3 Awb neergelegde expliciete aanwijzingen niet snel geneigd zijn om aan te nemen dat met 'lidstaat' een gerecht of de Rvdr wordt bedoeld.

De formulering '*schriftelijke beslissingen*' in de geciteerde tekst van de verordening – zonder gebruik van een lidwoord – wekt de indruk dat het een lidstaat is toegestaan een selectie van uitspraken te maken, maar lezing van de Engelse ('*any written judgment*'), Franse ('*tout jugement écrit*') en Duitse tekst ('*jedes schriftlichen Urteils*') laat weinig twijfel over de juiste interpretatie.

Alhoewel niet overgenomen in de Nederlandse wetgeving instrueert de verordening tot toezending nadat de volledige uitspraak is betekend. Tussenvonnissen kunnen dus tezamen met het eindvonnis worden toegezonden. De uitspraken worden door de Europese Commissie opgenomen in een publieke databank.^{180 181}

2.3.2.1.2.2 Grensoverschrijdende erkenning en tenuitvoerlegging van civiele vonnissen

Art. 1 lid 1 van het Tweede protocol bij het vernieuwde Verdrag van Lugano¹⁸² luidt:

Elk gerecht houdt bij de toepassing en de uitlegging van dit verdrag naar behoren rekening met de beginselen vervat in alle relevante beslissingen van de gerechten van de door dit verdrag gebonden staten en van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen met betrekking tot de desbetreffende bepaling(en) en (een) soortgelijke bepaling(en) van het Verdrag van Lugano van 1988 en de in artikel 64, lid 1, van dit verdrag vermelde instrumenten.

Om nationale gerechten in staat te stellen ook daadwerkelijk kennis te nemen van belangrijke beslissingen van andere lidstaten en van het HvJ EU, bepaalt art. 3 lid 1 van het Tweede protocol vervolgens:

De Commissie van de Europese Gemeenschappen stelt een systeem in voor de uitwisseling van gegevens betreffende de relevante beslissingen die zijn gegeven uit hoofde van dit verdrag, het Verdrag van Lugano van 1988 en de in artikel 64, lid 1, van dit verdrag bedoelde instrumenten. Dit systeem is toegankelijk voor het publiek en bevat beslissingen van de gerechten van laatste aanleg en het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen alsook andere in kracht van gewijsde gegane beslissingen die van bijzonder belang zijn en die zijn gegeven in het kader van dit verdrag, het Verdrag van Lugano van 1988 en de in artikel 64, lid 1, van dit verdrag bedoelde instrumenten. De beslissingen worden geclas-sificeerd en gaan vergezeld van een samenvatting.

180 <ec.europa.eu/competition/elojade/antitrust/nationalcourts>. Een vergelijkbare pagina met nationale uitspraken over staatssteun is te vinden op <ec.europa.eu/competition/court/state_aid_judgments.html>.

181 Over de anonimisering van uitspraken die onder het in deze paragraaf beschreven regime vallen, *vide infra*, § 2.5.2.2.1 en § 2.5.2.2.2. Over de uitvoering van de opgelegde verplichtingen, *vide infra*, § 3.4.2.11.

182 Verdrag van Lugano - verdrag betreffende de rechterlijke bevoegdheid, de erkenning en de tenuitvoerlegging van beslissingen in burgerlijke en handelszaken, met Protocolen, Verklaringen en Bijlagen, (CELEX:22007A1221(03)).

*Met het oog op opname in het systeem zenden de bevoegde autoriteiten van de door dit verdrag gebonden staten de Commissie de bovenbedoelde beslissingen toe die door de gerechten van die staten zijn gegeven.*¹⁸³

Het door de Commissie ontwikkelde systeem is de JURE-databank.¹⁸⁴ De verplichting tot toezending aan de Commissie van de relevante beslissingen – met als doel opname in een publieke databank – is, gelijk het besprokene in de vorige paragraaf, een zuiver voorbeeld van een wettelijke plicht tot actieve verstrekking van rechterlijke uitspraken.

Art. 2 van het Tweede protocol van het oude verdrag van Lugano¹⁸⁵ kende een vergelijkbare voorziening, behalve dan dat daarin tevens was opgenomen dat – “voor zover nodig” – ook vertalingen moesten worden gemaakt en gepubliceerd. Bovendien was niet de Europese Commissie, maar de griffier van het HvJ EU verantwoordelijk voor het systeem. Dit oude publicatiesysteem¹⁸⁶ is nog steeds beschikbaar, maar omdat het nieuwe Verdrag van Lugano in werking is getreden op 1 januari 2010, zijn alleen uitspraken van 2009 en eerder opgenomen.¹⁸⁷

Onduidelijkheid kan bestaan over wie de voor toezending van uitspraken verantwoordelijke ‘bevoegde autoriteit’ van art. 3 lid 1 Tweede protocol is. De hierboven¹⁸⁸ besproken Verordening (EG) nr. 1/2003 legde de verantwoordelijkheid voor toezending neer bij ‘de lidstaten’, een begrip dat in Nederland door nationale wetgeving is ingekleurd. Een dergelijke nationale invulling inzake het verdrag van Lugano is evenwel niet te vinden, noch in

183 De in art. 64 lid 1 van het Verdrag bedoelde instrumenten zijn: (1) Verordening (EG) Nr. 44/2001 van de Raad van 22 december 2000 betreffende de rechterlijke bevoegdheid, de erkenning en de tenuitvoerlegging van beslissingen in burgerlijke en handelszaken (EEX-verordening), (CELEX:32001R0044); (2) Verdrag van Brussel betreffende de rechterlijke bevoegdheid en de tenuitvoerlegging van beslissingen in burgerlijke en handelszaken, met protocol (BWBV0004663); (3) Protocol betreffende de uitlegging door het Hof van Justitie van het Verdrag van 27 september 1968 betreffende de rechterlijke bevoegdheid en de tenuitvoerlegging van beslissingen in burgerlijke en handelszaken, ondertekend te Luxemburg, 3 juni 1971, (CELEX:41971A0603(02)), laatstelijk gewijzigd bij Verdrag inzake de toetreding van de Republiek Oostenrijk, de Republiek Finland en het Koninkrijk Zweden tot het Verdrag betreffende de rechterlijke bevoegdheid en de tenuitvoerlegging van beslissingen in burgerlijke en handelszaken, alsmede tot het Protocol betreffende de uitlegging daarvan door het Hof van Justitie, zoals deze zijn gewijzigd bij het Verdrag inzake de toetreding van het Koninkrijk Denemarken, Ierland en het Verenigd Koninkrijk van Groot-Brittannië en Noord-Ierland, alsmede bij het Verdrag inzake de toetreding van de Helleense Republiek en bij het Verdrag inzake de toetreding van het Koninkrijk Spanje en de Portugese Republiek (BWBV0001298); (4) Overeenkomst tussen de Europese Gemeenschap en het Koninkrijk Denemarken betreffende de rechterlijke bevoegdheid, de erkenning en de tenuitvoerlegging van beslissingen in burgerlijke en handelszaken, (CELEX:22005A1116(01)).

184 JURE staat voor ‘*Jurisdiction Recognition Enforcement*’. De databank is te vinden op <ec.europa.eu/civiljustice/jure/index.htm>.

185 Verdrag betreffende de rechterlijke bevoegdheid en de tenuitvoerlegging van beslissingen in burgerlijke en handelszaken (Lugano 1988) (BWBV0002924).

186 <curia.europa.eu/common/reccdoc/convention> Laatste raadpleging 17-03-2013.

187 Een vergelijking leert dat lang niet alle uitspraken uit het oude systeem zijn overgezet naar het nieuwe systeem van de Europese Commissie.

188 *Vide supra*: § 2.3.2.1.2.1.

de Uitvoeringswet van het verdrag van Lugano¹⁸⁹ (die materieel gestalte heeft gekregen in een wijziging van de Uitvoeringswet EG-executieverordening¹⁹⁰), noch in de memorie van toelichting daarop.¹⁹¹ Ook in de uitvoeringswet van het oorspronkelijk verdrag van Lugano¹⁹² of in de daarbij behorende memorie van toelichting¹⁹³ blijft deze vraag onbeantwoord. Het ligt daarom voor de hand om aansluiting te zoeken bij de regeling van art. 28 lid 8 Rv, waardoor de Rvdr en de Hoge Raad als de ‘bevoegde autoriteiten’ zouden kunnen worden beschouwd. Gezien de door de Rvdr uitgesproken staatsrechtelijke twijfels,¹⁹⁴ ligt het niet voor de hand dat deze analogie zonder slag of stoot in praktijk wordt gebracht.¹⁹⁵

Tot welke uitspraken de toezendingsplicht zich precies uitstrekt, is niet met zekerheid uit de tekst af te leiden. De bovengeciteerde tekst van het Protocol spreekt over: “(B)eslissingen van de gerechten van laatste aanleg en het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen alsook andere in kracht van gewijsde gegane beslissingen die van bijzonder belang zijn.” Uit het ontbreken van een nadere bepaling bij het eerste ‘beslissingen’ zouden we kunnen afleiden dat een selectie mag worden gemaakt. Raadpleging van andere taalversies levert geen uitsluitel op: de Engelse en Duitse versies zijn vergelijkbaar met de Nederlandse, maar de Franse tekst gebruikt ‘*les décisions*’ en niet ‘*des décisions*’. Bovendien zouden we uit de bepaling dat van de lagere gerechten alleen de uitspraken van bijzonder belang moeten worden opgenomen, mogen afleiden dat een selectie niet mag worden gemaakt voor de hoogste instanties.

2.3.2.1.2.3 Europese richtlijn inzake elektronische handel

Ook in de E-commerce-richtlijn¹⁹⁶ is rekening gehouden met een gevarieerde uitvoeringspraktijk. Om dat te kunnen monitoren bepaalt art. 19 lid 5 van de Richtlijn:

De lidstaten moedigen aan dat de Commissie in kennis wordt gesteld van de belangrijke administratieve en gerechtelijke beslissingen die op hun grondgebied worden genomen bij geschillen in verband met diensten van de informatiemaatschappij en over de praktijken, gebruiken of gewoonten betreffende de elektronische handel. De Commissie stelt de overige lidstaten van die beslissingen in kennis.

189 Wet van 4 november 2010 tot wijziging van de Uitvoeringswet EG-executieverordening ter uitvoering van het op 30 oktober 2007 te Lugano tot stand gekomen Verdrag betreffende de rechterlijke bevoegdheid, de erkenning en de tenuitvoerlegging van beslissingen in burgerlijke en handelszaken, met Protocolen, Verklaringen en Bijlagen (Pbeu L 339), Stb. 2010/780.

190 BWBR0015325.

191 Kamerstukken II 2009-2010, 32 305, nr. 3.

192 Uitvoeringswet Verdrag betreffende rechterlijke bevoegdheid en de tenuitvoerlegging van beslissingen in burgerlijke en handelszaken (BWBR0005459).

193 Kamerstukken II 1991-1992, 22 325, nr. 3.

194 Zie de in § 2.3.2.1.2.2 besproken memorie van toelichting op art. 28 lid 8 Rv: Kamerstukken II 2003-2004, 29 276, nr. 3, p. 14.

195 Over de mate waarin Nederland voldoet aan de hier besproken verdragsverplichtingen, *vide infra*: § 3.4.2.11.

196 Richtlijn 2000/31/EG van het Europees Parlement en de Raad van 8 juni 2000 betreffende bepaalde juridische aspecten van de diensten van de informatiemaatschappij, met name de elektronische handel, in de interne markt, (CELEX:32000L0031).

De Commissie heeft geen databank waarmee de uitspraken voor het publiek of de lidstaten toegankelijk worden gemaakt.

De formulering in deze richtlijn ('aanmoedigen') heeft een veel minder verplichtend karakter dan de formulering in de twee hierboven behandelde instrumenten. Bovendien is nog minder duidelijk wie verantwoordelijk is voor verstrekking aan de Commissie. Was het in Verordening (EG) nr. 1/2003 'de lidstaten', en in het Tweede Protocol bij het Verdrag van Lugano 'de bevoegde autoriteiten', in deze richtlijn dienen 'de lidstaten aan te moedigen'. Wie zij evenwel dienen aan te moedigen, blijft onvermeld. Niet alleen de richtlijn zelf zwijgt erover, ook de implementatiewet¹⁹⁷ en de memorie van toelichting¹⁹⁸ laten het onderwerp onaangeroerd. Ook hier zou, naar analogie van art. 28 lid 8 Rv, een rol voor de Rvdr en de Hoge Raad kunnen worden aangenomen.¹⁹⁹

2.3.2.1.2.4 Uitspraken van het EHRM

Op de ministersconferentie van de Raad van Europa in november 2000 te Rome werd een resolutie aangenomen waarin de lidstaten worden aangemoedigd:

*(To) ensure that the text of the Convention is translated and widely disseminated to national authorities, notably the courts, and that the developments in the case-law of the Court are sufficiently accessible in the language(s) of the country.*²⁰⁰

Deze resolutie is uitgewerkt in Aanbeveling R(2002)13,²⁰¹ die allereerst het belang van eenvoudige toegang ('easy access') tot de jurisprudentie van het EHRM benadrukt, teneinde de conformiteit van nationale beslissingen aan deze jurisprudentie te verzekeren en om schendingen van het EVRM te voorkomen. De concrete aanbeveling luidt:

It is important that the governments of member states: (...)

- ii. *(E)nsure that judgments and decisions which constitute relevant case-law developments, or which require special implementation measures on their part as respondent states, are rapidly and widely published, through state or private initiatives, in their entirety or at least in the form of substantial summaries or excerpts (together with appropriate references to the original texts) in the language(s) of the country, in particular in official gazettes, information bulletins from competent ministries, law journals and other media generally used by the legal community, including, where appropriate, the Internet sites.*

197 Aanpassingswet richtlijn inzake elektronische handel (BWBR0016726).

198 Kamerstukken II 2001-2002, 28 197, nr. 3.

199 Over het voldoen aan de toezendingsplicht, *vide infra*: § 3.4.2.11.

200 Resolutie (zonder nummer, opgenomen in CM(2000)172 (Part I)), Comité van Ministers (15-11-2000), *On Institutional and Functional Arrangements for the Protection of Human Rights at National and European Level*, par. 14 (iii).

201 Aanbeveling R(2002)13, Comité van Ministers (18-12-2002), *On the publication and dissemination in the member states of the text of the European Convention on Human Rights and of the case-law of the European Court of Human Rights*.

Rekening houdende met de grote verschillen in traditie met betrekking tot de publicatie en verspreiding van jurisprudentie²⁰² hebben lidstaten derhalve een grote vrijheid om invulling te geven aan de wijze waarop de uitspraken worden gepubliceerd. Wel zijn er enkele minimumgrenzen: ten minste moeten samenvattingen worden geboden, de uitspraken moet in de taal van het land worden gepubliceerd, en publicatie moet plaatsvinden in media die door de rechtsgemeenschap worden gebruikt. Bij de keuze van communicatiekanalen moet echter wel worden voldaan aan het vereiste van snelle en brede publicatie. Een goede toegang van rechters tot de jurisprudentie van het Hof wordt extra benadrukt.²⁰³ Aangaande de selectie wordt bepaald dat in ieder geval de *landmark cases* moeten worden gepubliceerd, alsmede alle uitspraken die nopen tot implementatiemaatregelen in de desbetreffende lidstaat.²⁰⁴

2.3.2.2 Algemene actieve verstrekking

In Nederland is er geen wettelijk kader voor de publicatie van rechterlijke uitspraken, maar er is wel een beleidskader inzake de toegang tot overheidsinformatie, dat zich mede tot die uitspraken uitstrekt. Dit beleidskader bespreken we in § 2.3.2.2.1. Aanzetten om dit beleidskader een meer wettelijke grondslag te geven behandelen we in § 2.3.2.2.2. Ook de selectiecriteria van Rechtspraak.nl kunnen we als regelgeving voor actieve verstrekking beschouwen; ze vinden bespreking in § 2.3.2.2.3. Het internationaal juridisch kader ten slotte passeert de revue in § 2.3.2.2.4.

2.3.2.2.1 Beleidskader overheidsinformatie

Na een vooraankondiging daartoe in de Beleidsnota *Terug naar de toekomst*,²⁰⁵ komt de Minister van Binnenlandse Zaken in 1997 met de eerdergenoemde²⁰⁶ Toegankelijkheidsnota.²⁰⁷ Hierin wordt het beleidskader geschetst met betrekking tot de actieve openbaarmaking van overheidsinformatie, die daartoe wordt opgedeeld in drie groepen:

1. Basisinformatie van de democratische rechtsstaat;
2. Bestuurlijke informatie onder de Wet openbaarheid van bestuur;
3. Elektronische gegevensbestanden van het bestuur.

Rechterlijke uitspraken vallen, samen met wet- en regelgeving en parlementaire informatie in de eerste groep. Deze categorie:

*(I)s principieel openbaar en dient ook zo toegankelijk mogelijk te zijn. ICT kan daarbij een belangrijk instrument zijn.*²⁰⁸

202 Ibid., *explanatory memorandum*, par. 11.

203 Ibid., *explanatory memorandum*, par. 19.

204 Over de uitvoering van deze voorschriften in Nederland (en andere lidstaten), *vide infra*: § 3.4.2.11.

205 Kamerstukken II 1994-1995, 20 644, nr. 22-23.

206 *Vide supra*: § 2.1.

207 Kamerstukken II 1996-1997, 20 644, nr. 30.

208 Ibid., p. 4.

Uit deze omschrijving blijkt niet in hoeverre toegang verschaft zou moeten worden tot de gehele rechtspraak, of dat met een deelverzameling kan worden volstaan. Elders in de nota wordt ten aanzien van de volledigheid van de te publiceren corpora echter een duidelijk onderscheid gemaakt tussen regelgeving en uitspraken:

(...D)e beschikbaarheid van actuele en integrale teksten van wet- en regelgeving (...)(I)nformatie over de hoofdlijnen van de rechtspraak (...). [cursivering mvo]²⁰⁹

Verderop wordt dit verschil nogmaals benadrukt:

Tegen deze achtergronden spreekt het kabinet uit dat de Rijksoverheid ook de verantwoordelijkheid op zich moet nemen voor de complete en actuele beschikbaarheid van haar wet- en regelgeving. (...) Ook op het terrein van de publikatie en documentatie van - een representatief beeld van - rechterlijke uitspraken ligt er een zorgplicht bij de Rijksoverheid. [cursivering mvo]²¹⁰

Publicatie van alle uitspraken wordt dus niet gevraagd, al wordt dit op termijn niet uitgesloten:

*Om praktische redenen is het nu nog niet mogelijk alle betreffende informatie ook algemeen elektronisch beschikbaar te stellen, maar dit kan binnen enkele jaren het geval zijn.*²¹¹

Aan het uitgangspunt dat een selectie van rechtspraak beschikbaar dient te worden gesteld, lijkt dus mede een pragmatische overweging ten grondslag te hebben gelegen, maar dit laat onverlet dat slechts een representatief beeld van rechterlijke uitspraken wordt geclassificeerd als behorend tot de basisinformatie van de democratische rechtsstaat.

Enkele jaren later wordt in de beleidsnota *Naar optimale beschikbaarheid van overheidsinformatie* het belang van publicatie van rechterlijke uitspraken herhaald:

*Door sommige gerechten is een voorzichtige start gemaakt met publikatie van jurisprudentie op hun websites. Gezien het grote belang van jurisprudentie voor het goede begrip van de wet- en regelgeving lijkt verdere uitbouw van dit laatste initiatief opportuun.*²¹²

Dat ook deze nota ziet op slechts een selectie van uitspraken blijkt uit de af- respectievelijk aanwezigheid van het kwantificerende 'alle' bij 'rechterlijke uitspraken' en 'parlementaire informatie' in:

*Gezien het belang van deze informatie lijkt het dienstig dat adequaat geregeld wordt dat rechterlijke uitspraken en alle parlementaire informatie op een voor burgers toegankelijke en bruikbare manier beschikbaar komen.*²¹³

209 Ibid., p. 3.

210 Ibid., p. 7.

211 Ibid., p. 8.

212 Kamerstukken II 1999-2000, 26 387, nr. 7, p. 10.

213 Ibid., p. 5.

In de *Uitvoeringsrapportage Actieprogramma Elektronische Overheid 1999*²¹⁴ wordt de oprichting van Rechtspraak.nl – inclusief uitsprakendatabank – gemeld. Het toen voor Rechtspraak.nl verantwoordelijke Elektronisch Loket Rechterlijke Organisatie (ELRO)²¹⁵ viel ten tijde van genoemde rapportage nog onder het Ministerie van Justitie, maar later onder de rechterlijke macht.²¹⁶ Alhoewel deze niet onder de rijksoverheid valt – die krachtens bovengeciteerde Toegankelijkheidsnota²¹⁷ voor publicatie van uitspraken verantwoordelijk zou moeten zijn – is in latere documenten geen aanwijzing te vinden dat de gekozen oplossingsrichting voor de regering onbevredigend zou zijn.

2.3.2.2.2 Voorontwerpen en grondwetscommissies

Geïnspireerd door de opkomst van internet zijn er de afgelopen jaren verschillende initiatieven geweest om de (grond)wetgeving met betrekking tot de (actieve en passieve) verstrekking van overheidsinformatie te moderniseren. De belangrijkste initiatieven worden in deze paragraaf besproken, waarbij we ons zoveel mogelijk beperken tot de verstrekking van rechterlijke uitspraken.

We beginnen met de voorstellen om de Grondwet aan te passen aan de informatie-samenleving: het rapport van Commissie grondrechten in het digitale tijdperk (§ 2.3.2.2.2.1) en het rapport van de Staatscommissie (§ 2.3.2.2.2.2). In § 2.3.2.2.2.3 beschouwen we het gesneefde voorontwerp voor een Algemene wet overheidsinformatie en in § 2.3.2.2.2.4 het recente voorstel tot een Nieuwe Wet openbaarheid van bestuur.

In al deze voorstellen spelen naast verstrekking, ook toegankelijkheid en anonimisering een rol. Alhoewel de laatste twee aspecten later afzonderlijk worden behandeld,²¹⁸ zijn ze zo nauw verweven dat ze hier toch al (beperkt) aan de orde komen.

2.3.2.2.2.1 De Commissie grondrechten in het digitale tijdperk

De ‘Commissie grondrechten in het digitale tijdperk’ (naar de voorzitter ook wel de Commissie-Franken genoemd, in deze paragraaf ook ‘de Commissie’) werd in 1999 ingesteld,²¹⁹ en kreeg als opdracht mee om:

- (...) (D)e regering met het oog op de ontwikkelingen op het terrein van de informatie- en communicatietechnologie te adviseren over:
- a. de aanpassing van de grondrechten, zoals opgenomen in hoofdstuk I van de Grondwet;
 - b. de wenselijkheid van de vaststelling van nieuwe grondrechten.

214 Kamerstukken II 1999-2000, 26 387, nr. 4, p. 3.

215 *Vide infra*: § 3.1.2.

216 *Vide infra*: § 3.1.3.

217 *Vide supra*: noot 210.

218 *Vide infra*: § 2.4 respectievelijk § 2.5.

219 Besluit van 23 februari 1999, houdende instelling van de Commissie ‘Grondrechten in het digitale tijdperk’, Stb 1999, 101.

Het eindrapport van de Commissie merkt over art. 121 Gw op:

Het artikel bepaalt dat, met uitzondering van de gevallen bij de wet bepaald, de terechtzittingen in het openbaar plaatsvinden. Ten aanzien van de uitspraak stelt het artikel dat deze in het openbaar geschiedt. Niet geregeld is echter dat de rechterlijke uitspraak nadien openbaar is.²²⁰

De hier gehanteerde terminologie komt niet overeen met het door ons gehanteerde begrippenkader. In de tweede zin gaat het over het juridische openbaarheidsbegrip, en met ‘uitspraak’ wordt de rechterlijke beslissing bedoeld. In de derde zin wordt met de ‘uitspraak’ evenwel het document bedoeld, en met ‘openbaar’ wordt gerefereerd aan de toegang tot dat document, in de betekenis van passieve of actieve verstrekking. Alhoewel de terminologie van de Commissie ongelukkig is, is de constatering dat art. 121 Gw niets regelt over de toegang tot de documenten waarin de openbare uitspraken zijn vervat, correct. De Commissie stelt vervolgens:

(H)et grondrecht op openbare rechterlijke uitspraken gaat uit van een gedateerd medium en heeft in de praktijk daarom slechts beperkte betekenis.²²¹

De Commissie maakt niet geheel duidelijk welk medium precies wordt bedoeld, maar waarschijnlijk wordt de mondelinge uitspraak bedoeld. De vermeend beperkte betekenis van het grondwetsartikel hangt natuurlijk af van de definitie van het begrip ‘openbaar’, maar dat begrip kan volgens de Commissie (zie het voorgaande citaat) meerdere betekenissen hebben. De Commissie vervolgt:

In artikel 121 van de Grondwet zou de bepaling dat rechterlijke uitspraken in het openbaar worden gedaan kunnen worden vervangen door de bepaling dat de wet de bekendmaking van rechterlijke uitspraken regelt.²²²

Ook hier is de terminologie van de Commissie moeilijk te duiden. De openbare uitspraak is immers ook de constituerende handeling waardoor het vonnis tot stand komt.²²³ Door het woord ‘bekendmaking’ te gebruiken lijkt de Commissie oog te hebben op het actief verstrekken van uitspraken, maar of hiermee wordt voorgesteld om vast te leggen dat bekendmaking noodzakelijk is als constituerende handeling wordt niet expliciet gemaakt.²²⁴

Naast aanpassing van art. 121 Gw stelt de Commissie voor een nieuw artikel op te nemen in hoofdstuk 1 van de Grondwet, luidende:

- 1. Ieder heeft recht op toegang tot bij de overheid berustende informatie. Dit recht kan bij of krachtens de wet worden beperkt.*

220 [Commissie Franken 2000, p. 180].

221 Ibid., p. 283.

222 Ibid.

223 ECLI:NL:HR:1990:AB8153.

224 Zie voor een voorstel in die richting [De Mulder 1996], dat aan de orde komt in § 2.7.1.

2. *De overheid draagt zorg voor de toegankelijkheid van bij de overheid berustende informatie.*²²⁵

Omdat onder de ‘overheid’ ook de rechterlijke macht valt en er geen uitzonderingen zijn geformuleerd, zou dit artikel ook de verstrekking van rechterlijke uitspraken regeren. Het onderscheid tussen de begrippen ‘toegang’ in het eerste lid en ‘toegankelijkheid’ in het tweede lid lijkt *prima vista* goed aan te sluiten bij onze termen ‘verstrekking’ en ‘toegankelijkheid’, maar bij nadere bestudering wordt deze veronderstelling gelogenstraft. Dit vindt zijn oorzaak in het feit dat het begrip ‘openbaar’ – in de juridische betekenis die wij eraan geven – in deze bepaling afwezig is. De Commissie licht toe:

*Het begrip “toegang” in het eerste lid houdt dan ook geen rechtstreekse toegang tot informatie in, maar veronderstelt het indienen van een verzoek. De overheid zal immers ten aanzien van informatie die niet actief openbaar is gemaakt, te allen tijde moeten kunnen beoordelen of het informatie betreft waartoe wellicht geen toegang kan worden verleend.*²²⁶

Geparafraseerd, zonder gebruik te maken van het door de Commissie ambigue gebruik van het woord ‘toegang’, staat er dus dat een ieder recht heeft om een verzoek in te dienen om informatie te verkrijgen, maar dat de overheid vervolgens kan oordelen dat de betreffende informatie niet openbaar is. Het wordt nog verwarrender bij bestudering van de tweede zin van het eerste lid. Wordt hiermee bedoeld – in lijn met de uitleg van het begrip ‘toegang’ – dat bij wet het recht op het indienen van informatieverzoeken kan worden ingeperkt? Of wordt bedoeld dat bij of krachtens de wet bepaalde categorieën informatie niet openbaar (in onze juridische betekenis) kunnen worden verklaard? Maar dat rijmt dan weer niet met de betekenis van ‘toegang’ in de zin van ‘het indienen van informatieverzoeken.’²²⁷

Ook het voorgestelde tweede lid roept vragen op. Volgens de toelichting betreft het hier een zorgplicht van de overheid:

Het legt de overheid de verplichting op om uit eigen beweging bij de overheid berustende informatie toegankelijk te maken.

(...)

*De term ‘toegankelijk’ houdt in dat de informatie die in juridische zin openbaar is, ook daadwerkelijk geraadpleegd kan worden.*²²⁸

Hier wordt het begrip ‘openbaar’ dus wel in de juridische betekenis gebruikt, maar het daadwerkelijk kunnen raadplegen van openbare informatie zou niet noodzakelijkerwijs een actieve verstrekking door de overheid vergen – dat zou immers ook kunnen geschieden door het indienen van een verzoek conform het eerste lid.

225 [Commissie Franken 2000, p. 190].

226 Ibid., p. 192.

227 Zie over de verwarring rond het door de Commissie gehanteerde begrippenkader ook [de Meij 2001].

228 [Commissie Franken 2000, p. 193].

Ter toelichting op het begrip ‘toegankelijk’ vervolgt de Commissie, onder verwijzing naar de Toegankelijkheidsnota:

*Het gaat hier om aspecten als kenbaarheid en vindbaarheid, beschikbaarheid, hanteerbaarheid, betaalbaarheid, betrouwbaarheid en duidelijkheid van de informatie.*²²⁹

Maar juist in de Toegankelijkheidsnota is het begrip toegankelijkheid helder geformuleerd als:²³⁰

(H)et gemak waarmee daadwerkelijk van de mogelijkheid om overheidsinformatie te raadplegen gebruik gemaakt kan worden.

Door wel naar de in de Toegankelijkheidsnota genoemde aspecten te verwijzen, maar voor het begrip ‘toegankelijkheid’ zelf een andere – vage – definitie te gebruiken, creëert de Commissie verdere onduidelijkheid.

Het gehanteerde begrippenapparaat wordt in de kabinetsreactie op het rapport²³¹ helderder uitgelegd dan in het rapport van de Commissie zelf. Het tekstvoorstel voor het nieuwe artikel wordt door het kabinet letterlijk overgenomen. In de toelichting lijkt eerst nog het begrippenkader uit de Toegankelijkheidsnota te worden gebruikt:

Geconstateerd kan enerzijds worden dat er al in diverse wetgeving een regeling is getroffen over de openbaarheid van bij de overheid berustende informatie, dan wel de toegang hiertoe.(...)

Anderzijds is duidelijk waarneembaar dat sinds meerdere jaren de toegankelijkheid van overheidsinformatie een prominente plaats inneemt in het overheidsbeleid. (...)

*Beleidsdoel van het huidige kabinet is onder meer om de zogenaamde basisinformatie van de democratische rechtstaat veel beter toegankelijk te maken zodat deze zelfstandig, gratis en in onderlinge samenhang elektronisch raadpleegbaar en herbruikbaar wordt.*²³²

Maar in § 6.2 verklaart het kabinet waarom toch gekozen wordt voor de terminologie van de Commissie-Franken:

In het eerste lid is uitdrukkelijk gekozen voor ‘een recht op toegang’ in plaats van ‘een recht op openbaarheid’. De reden hiervan is dat de term ‘openbaarheid’ in artikel 110 van de Grondwet en in de Wet openbaarheid van bestuur ziet op openbaarheid voor iedereen.

229 Ibid.

230 *Vide supra*: § 2.1.

231 Kamerstukken II 2000-2001, 27 460, nr. 1.

232 Ibid., par. 6.1.

Het begrip 'toegang' is breder dan het begrip 'openbaarheid', omdat hieronder niet alleen wordt verstaan toegang tot informatie die (passief) openbaar is voor iedereen, maar ook toegang tot informatie die slechts beschikbaar is voor bepaalde persoon of bepaalde groepen. Uitgangspunt van het recht in het eerste lid is gelet op het voorgaande dat er tot alle bij de overheid berustende informatie in beginsel toegang bestaat. Een ieder kan derhalve in principe op het recht op toegang aanspraak maken. Dit recht kan bijvoorbeeld met het oog op de bescherming van de persoonlijke levenssfeer ten aanzien van persoonsgegevens bij of krachtens de wet in die zin worden beperkt, dat alleen bepaalde personen toegang tot de informatie hebben. In dat geval is wel sprake van toegang tot de informatie, maar is van geen openbaarheid sprake, omdat er slechts voor bepaalde personen toegang tot de informatie bestaat. Bestaat er voor iedereen toegang tot bepaalde informatie, dan is er tevens van openbaarheid sprake. Is er sprake van een absolute beperking van de toegang tot bij de overheid berustende informatie, dan betekent dit ten slotte per definitie dat deze informatie evenmin openbaar is.

Kabinet en Commissie-Franken gaan dus uit van een ander paradigma: er kan toegang worden gevraagd tot alle informatie, maar die kan worden geweigerd als de informatie niet openbaar is (want dan mag niemand er bij), of als de vrager niet behoort tot de groep van personen die wel gerechtigd is tot de desbetreffende informatie.

Onder de actieve verstrekking van lid 2 valt volgens zowel de Commissie als het kabinet de basisinformatie van de democratische rechtsstaat, waaronder rechterlijke uitspraken. Over de omvang van het corpus wordt niets gezegd, en ook niets over anonimisering. Kabinet en Commissie zijn waarschijnlijk van oordeel dat dit een vraag is voor de wetgever en niet voor de grondwetgever.

Opvallend in de kabinetsreactie is het volledig ontbreken van een reactie op de voorgestelde wijziging van art. 121 Gw.

Het kabinet heeft de voorgenomen wijzigingsvoorstellen voor de artikelen 7, 10 en 13, na advies van de Raad van State, niet ingediend.²³³ Dat geldt ook voor het voorgestelde nieuwe artikel inzake de toegang tot overheidsinformatie.²³⁴

233 Een voorstel voor wijziging van art. 5 Gw werd wel overgenomen: Kamerstukken II 2004-2005, 27 460, nr. 3.

234 [Staatscommissie Grondwet 2010, noot 120].

2.3.2.2.2 De Staatscommissie Grondwet

De Staatscommissie Grondwet – naar de voorzitter ook wel de ‘Staatscommissie-Thomassen’ genoemd (in deze paragraaf: ‘de Staatscommissie’) – is ingesteld in 2009²³⁵ en had een veel bredere taakopdracht dan de Commissie-Franken. Wel kreeg de Staatscommissie de opdracht mee om zich eveneens te buigen over de grondrechten in het digitale tijdperk. Anders dan de Commissie-Franken doet de Staatscommissie geen aanbevelingen ten aanzien van art. 121 Gw, maar beveelt zij slechts een nadere studie aan met betrekking tot hoofdstuk 6 – waarvan art. 121 onderdeel uitmaakt – zonder daarbij de openbaarheid van, of toegang tot rechterlijke uitspraken expliciet te noemen.²³⁶

Met betrekking tot een eventueel nieuw op te nemen artikel inzake de toegang tot overheidsinformatie, is een meerderheid van de Staatscommissie van oordeel dat het huidige art. 110 Gw – de instructienorm waarop de Wob is gebaseerd – afdoende is. Een minderheid (van drie leden) is van mening dat een nieuw artikel wel gerechtvaardigd is. Het tekstvoorstel daartoe luidt:

*Ieder heeft recht op toegang tot bestuurlijke documenten onder bij wet te stellen beperkingen.*²³⁷

Wat opvalt bij vergelijking met het voorstel van de Commissie-Franken is de compactere redactie. Op de exacte portee van het begrip ‘toegang’ wordt niet ingegaan, maar uit de toelichting blijkt dat het niet gaat om actieve, maar om de passieve verstrekking:

*Als instructienorm blijft artikel 110 Grondwet van waarde, in het bijzonder waar het gaat om het bevorderen van openbaarheid op initiatief van de overheid (actieve openbaarmaking) alsook de zorg voor de toegankelijkheid van bij de overheid aanwezige informatie.*²³⁸

Voorts valt op dat de tekst is beperkt tot ‘bestuurlijke documenten’. Het lijkt geen twijfel dat rechterlijke uitspraken hier niet onder kunnen worden begrepen – deze bepaling zou dus geen grondwettelijke verankering vormen voor de actieve verstrekking van rechterlijke uitspraken.

In de reactie van het kabinet op het rapport van de Staatscommissie bleek geen genegenheid tot het indienen van voorstellen tot wijziging van de Grondwet.²³⁹ In daaropvolgende Kamerdebatten leek het parlement zich daarbij neer te leggen.²⁴⁰ Wel vormde het werk van de Staatscommissie mede een inspiratie voor het wetsvoorstel voor een nieuwe Wet openbaarheid van bestuur.²⁴¹

235 Instellingsbesluit staatscommissie Grondwet, Stcrt 2009-10354.

236 [Staatscommissie Grondwet 2010, par. 7.3.3].

237 Ibid., p. 91.

238 Ibid.

239 Kamerstukken I 2011-2012, bijlage bij Kamerstuk 31570 nr. A (blg-214281).

240 Kamerstukken I 2011-2012, 31 570, nr. A en daarop volgende stukken in dit dossier.

241 Vide infra: § 2.3.2.2.2.4.

2.3.2.2.3 Voorontwerp Algemene wet overheidsinformatie

De Commissie-Franken had voorgesteld om – ter uitwerking van het voorgestelde nieuwe grondwetsartikel inzake overheidsinformatie – de Wob om te vormen tot een meer algemene Wet op de overheidsinformatie.²⁴² In 2006 kwam het Ministerie van Binnenlandse Zaken, na een voorbereidende studie van Van der Meulen,²⁴³ met een voorontwerp voor een Algemene wet overheidsinformatie (Awoi).²⁴⁴ Art. 3.2 van dit voorontwerp luidt, voor zover relevant:

1) *Openbaar zijn:*

(...)

h) rechterlijke uitspraken en uitspraken van publiekrechtelijke tuchtcolleges (...)

Het begrip ‘openbaar’ heeft in dit artikel dezelfde betekenis als die welke door ons wordt gehanteerd. De bepaling zal nog uitgebreid worden besproken bij de anonimisering van uitspraken,²⁴⁵ hier volstaan we met de opmerking dat krachtens dit voorschrift uitspraken in beginsel niet worden geanonimiseerd, maar dat de rechter per uitspraak moet bepalen welke gegevens eventueel wel voor anonimisering in aanmerking komen. Vervolgens bepaalt art. 4:3 lid 1 Awoi:

Een overheidsorgaan maakt de door hem vastgestelde openbare informatie, bedoeld in artikel 3:2, eerste lid, binnen twee weken na vaststelling (...) voor een ieder elektronisch toegankelijk, tenzij de informatie niet in elektronisch vorm beschikbaar gesteld kan worden, in welk geval wordt aangegeven op welke wijze [van] de informatie kennis kan worden genomen.²⁴⁶

De memorie van toelichting laat geen twijfel bestaan over hoe deze bepalingen in onderlinge samenhang moeten worden begrepen:

Gevolg van het opnemen van rechterlijke uitspraken in het voorgestelde artikel 3:2 betekent dat alle uitspraken – inclusief kop- en staart vonnissen, verstek-vonnissen en tussenuitspraken – van rechterlijke instanties op internet gezet moeten worden.²⁴⁷

Zowel de Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak (NVvR) als de Rvdr hebben gereageerd op het voorontwerp. De NVvR²⁴⁸ besteedt in haar advies vooral aandacht aan het voorgestelde regime met betrekking tot de anonimisering, en heeft op grond daarvan grote bezwaren tegen het wetsvoorstel,²⁴⁹ maar ook de te verwachten werklasterzwaring van rechter en ondersteuning en de toegankelijkheid van de informatie bij massale publicatie van uit-

242 [Commissie Franken 2000, p. 192]. *Vide supra*: § 2.3.2.2.2.1.

243 [van der Meulen 2006].

244 [MinBZK 2006].

245 *Vide infra*: § 2.5.2.7.1.

246 Het woordje ‘van’ tussen ‘op welke wijze’ en ‘de informatie’ ontbreekt in de oorspronkelijke redactie.

247 [MinBZK 2006, p. 75].

248 [NVvR 2007].

249 *Vide infra*: § 2.5.2.7.1.

spraken stuiten bij de NVvR op weerstand.²⁵⁰ Alhoewel de NVvR erkent dat de selectie van uitspraken voor Rechtspraak.nl “niet feilloos” is,²⁵¹ acht ze de huidige mogelijkheden tot het effectueren van de openbaarheid in het algemeen afdoende. De Rvdr²⁵² begint zijn advies met het onderschrijven van:

(D)e gedachte achter het voorontwerp om een zo compleet mogelijke regeling inzake de informatieverstrekking door de overheid te maken (...)

maar eindigt met de stelling dat een regeling inzake de toegang tot rechterlijke uitspraken beter in de Wet RO kan worden opgenomen.²⁵³ Voorts hebben ook de opmerkingen van de Rvdr betrekking op de anonimisering,²⁵⁴ de toegankelijkheid van de uitsprakendatabank²⁵⁵ en de gevolgen voor de werklust.

Het voorontwerp Awoi is niet in het wetgevingstraject terecht gekomen. Op vragen van de Kamerleden Pechtold en Van der Ham verklaarde minister Ter Horst op 27 november 2008 geen aanknopingspunten te zien om de voorstellen uit het voorontwerp in een nieuwe wet op te nemen.²⁵⁶ Wel was zij bereid bepaalde zaken op te nemen in de bestaande Wob.²⁵⁷ In antwoord op Kamervragen van Kamerlid Peters verklaarde de Minister²⁵⁸ dat een kabinetsreactie op het voorontwerp nog in voorbereiding is, maar dat de wijzigingen in de Wob waarschijnlijk beperkt zullen blijven tot voorstellen die moeten leiden tot een verbetering in de uitvoeringspraktijk.²⁵⁹ Deze beleidslijn is overgenomen door minister Donner in zijn brief aan de Tweede Kamer van 31 mei 2011.²⁶⁰ De kans dat de voorstellen in het voorontwerp met betrekking tot de actieve verstrekking van rechterlijke uitspraken tot wetgeving zullen worden, is daarmee vrijwel nihil geworden.

2.3.2.2.4 Wetsvoorstel Nieuwe Wet openbaarheid van bestuur

In juli 2012 is door het GroenLinks-Kamerlid Peters een wetsvoorstel ingediend voor een ‘Nieuwe Wet openbaarheid van bestuur’.²⁶¹ Anders dan bij de Awoi zou de toepasselijkheid van deze wet op met rechtspraak belaste overheidsorganen vergelijkbaar zijn met de situatie

250 *Vide infra*: § 2.4.5.

251 [NVvR 2007, p. 12].

252 [Rvdr 2007g].

253 In het advies wordt bovendien melding gemaakt van de voorbereiding van de ‘Leidraad informatieverstrekking gerechtelijke procedures’, die een aanvulling zou vormen op de Interimleidraad openbaarheid rechtspraak, Staatscourant 2006, 183 p.28. Het doel van deze nieuwe leidraad zou zijn het voeren van: “(E)en uniform en duidelijk beleid ten aanzien van het verstrekken van informatie over gerechtelijke procedures aan hen die niet rechtstreeks bij die procedures betrokken zijn” ([Rvdr 2007g, p. 1-2]). De leidraad is er evenwel niet gekomen.

254 *Vide infra*: § 2.5.2.7.1.

255 *Vide infra*: § 2.4.5.

256 Handelingen II 2008-2009, 30, p. 2561 (h-tk-20082009-2560-2568).

257 Ibid.

258 Aanhangsel Handelingen II 2009-2010, nr. 1256 (ah-tk-20092010-1256).

259 Zie over de ontwikkelingen m.b.t. de Wob o.m. [Verheyen 2010].

260 Kamerstukken II 2010-2011, 32 802, nr. 1.

261 Kamerstukken II 2011-2012, 33 328, nr. 2.

onder de huidige Wob: alleen de bepalingen met betrekking tot hergebruik zouden op deze organen van toepassing zijn.²⁶²

De memorie van toelichting wijdt slechts een korte toelichting aan deze keuze:

Onafhankelijke, bij wet ingestelde organen met rechtspraak belast zijn uitgesloten van een deel van de toepassing van deze wet. Voor hen gelden voldoende andere regels om openbaarheid en transparantie te garanderen. In de praktijk zijn bovendien geen of nauwelijks problemen geconstateerd.²⁶³

Alhoewel het hier natuurlijk slechts een wetsvoorstel betreft, is dit voorstel tekenend voor de huidige opvattingen van de wetgever over de wenselijkheid om het vigerende juridisch kader inzake de algemene actieve verstrekking van rechterlijke uitspraken te wijzigen; de wijzigingsvoorstellen van de Commissie-Franken²⁶⁴ en de Awoi²⁶⁵ worden in dit wetsvoorstel genegeerd, evenals de kritiek die door enkelen in het maatschappelijk debat is geleverd.²⁶⁶

2.3.2.2.3 Selectiecriteria Rechtspraak.nl

Ten behoeve van de publicatie van uitspraken op Rechtspraak.nl zijn selectiecriteria opgesteld. Omdat deze criteria deel uitmaken van het publicatiebeleid van de rechterlijke macht, komen deze ook aan de orde in hoofdstuk 3. De inhoud van deze documenten komt bovendien aan de orde bij de behandeling van het selectievraagstuk.²⁶⁷ Omdat de selectiecriteria deel uitmaken van het juridisch kader, mag ook hier een (korte) behandeling niet ontbreken.

De eerste selectiecriteria (getiteld ‘Selectiecriteria’, hierna aan te halen als ‘Selectiecriteria Rechtspraak.nl 1999’)²⁶⁸ werden op 18 november 1999 vastgesteld door de Begeleidingscommissie ELRO, een orgaan zonder regelgevende bevoegdheid. Per 1 januari 2002 is ELRO opgegaan in het Bureau InternetSystemen en -Toepassingen Rechterlijke Organisatie (Bistro).²⁶⁹ De Selectiecriteria Rechtspraak.nl 1999 maakten hiervan melding, maar vermeldden niet welk orgaan de Begeleidingscommissie opvolgde als het voor de Selectiecriteria verantwoordelijke orgaan. Ook het Redactiestatuut van Rechtspraak.nl²⁷⁰ verschaftte hierover geen duidelijkheid.²⁷¹ Afgezien van de hierboven genoemde aanvulling betreffende de overgang van ELRO naar Bistro, zijn de Selectiecriteria Rechtspraak.nl 1999 na initiële publicatie nooit aangepast.

262 *Vide infra*: § 2.4.2.

263 Kamerstukken II 2011-2012, 33 328, nr. 3, p. 20.

264 *Vide supra*: § 2.3.2.2.2.1.

265 *Vide supra*: § 2.3.2.2.2.3.

266 *Vide infra*: § 2.7.1.

267 *Vide infra*: § 5.1.2.

268 Omdat deze nergens duurzaam zijn gearchiveerd, zijn ze integraal opgenomen in Bijlage 3.

269 *Vide infra*: § 3.1.3.

270 [Redactieraad Rechtspraak.nl 2002]. *Vide infra*: § 3.1.4.1.

271 De enige verwijzing naar de selectiecriteria was te vinden in art. 18, betreffende de ‘Taken en bevoegdheden van het lokale redactieteam’: “Het lokale redactieteam (...) selecteert, anonimiseert volgens de richtlijnen die hiervoor zijn opgesteld (...)”

In 2012 zijn de oude selectiecriteria in hun geheel vervangen door het Besluit selectiecriteria uitsprakendatabank Rechtspraak.nl (hierna aan te halen als ‘Selectiecriteria Rechtspraak.nl 2012’).²⁷² Volgens de preambule is het besluit genomen door de Rvdr, de Hoge Raad, de AB RvS, en de besturen van de rechtbanken, de gerechtshoven, de CRvB en het College van Beroep voor het bedrijfsleven (CBB).^{273 274} Deze verzameling colleges ontbeert als zodanig regelgevende bevoegdheid, maar omdat van al deze gerechten uitspraken in de databank zijn opgenomen, kan dit besluit worden gekarakteriseerd als een vorm van zelfbinding.

2.3.2.2.4 Internationaal kader

De in § 2.3.2.1.2 behandelde internationale instrumenten hebben betrekking op de bijzondere actieve verstrekking van uitspraken. Daarnaast echter heeft zich de afgelopen jaren een juridisch kader ontwikkeld dat betrekking heeft op de algemene actieve verstrekking van juridische overheidsinformatie in het algemeen, en rechterlijke uitspraken in het bijzonder. De belangrijkste instrumenten komen in deze paragraaf aan de orde: het zich ontwikkelend juridisch en beleidskader binnen de EU (§ 2.3.2.2.4.1), een tweetal instrumenten in het raamwerk van de Raad van Europa (§ 2.3.2.2.4.2), de Verklaring van Montreal (§ 2.3.2.2.4.3) en het initiatief van de Haagse Conferentie voor Internationaal Privaatrecht (§ 2.3.2.2.4.4).

2.3.2.2.4.1 Verstreking van rechterlijke uitspraken in de EU

De EU vormt een eigen rechtsorde waarin de nationale rechter rechtstreeks werkende Europese verdragen en verordeningen moet toepassen,²⁷⁵ en nationale regelgeving dient te toetsen aan het gemeenschapsrecht, ongeacht of dat van eerdere of latere datum is.²⁷⁶ Uitbreiding en verdieping van de EU leiden ook bij de rechtspraak tot een steeds verder voortschrijdende indirecte²⁷⁷ of directe²⁷⁸ Europeanisering. Om de rechtseenheid binnen de EU te bewaken en bevorderen is de hoogste nationale rechter verplicht, en de lagere nationale rechter bevoegd om prejudiciële vragen stellen aan het HvJ EU (art. 267 VWEU). De rechter kan een prejudiciële vraag achterwege laten over zaken die evident zijn (*acte clair*)²⁷⁹ of reeds opgehelderd (*acte éclairé*).²⁸⁰ In aanvulling daarop bepaalde het Hof in het Cilfit-arrest dat, alvorens te besluiten dat sprake is van een dergelijke situatie:

272 In oorspronkelijke redactie opgenomen als Bijlage 4.

273 In art. 2 Selectiecriteria Rechtspraak.nl 2012 is limitatief opgenomen van welke gerechten uitspraken in de databank worden opgenomen. Het valt op dat de gerechten genoemd onder sub g t/m sub j niet bij de vaststelling van het besluit betrokken zijn geweest.

274 Bij de opstelling van de tekst zijn ook de landelijke sectoroverleggen geconsulteerd: [CCW 2012b].

275 HvJ EG 16-12-1976, 33-76, r.o. 5.

276 HvJ EG 09-03-1978, 106/77, r.o. 21.

277 [Prechal, van Ooik, Jans et al. 2005].

278 [Korthals Altes 2011].

279 HvJ EG 06-10-1982, 283/81, r.o. 16-20.

280 HvJ EG 27-03-1963, 28, 29 en 30-62.

*(D)e nationale rechter ervan overtuigd (dient) te zijn dat die oplossing even evident zou zijn voor de rechterlijke instanties van de andere Lid-Staten en voor het Hof van Justitie.*²⁸¹

De hieruit voortvloeiende plicht van de nationale rechter om kennis te nemen van de jurisprudentie van het Hof zelf was goed te realiseren, omdat het Hof al zijn uitspraken publiceerde in de 'Jurisprudentie'-reeks, en later eveneens op internet.²⁸² De plicht om ook zekerheid te verkrijgen omtrent de rechtsopvattingen van buitenlandse collega's was echter een stuk moeilijker na te komen. Bij ontstentenis van (toegang tot) databanken in andere landen, is de nationale rechter aangewezen op het benutten van persoonlijke contacten of het doen van schriftelijke navragingen.²⁸³ Andere instrumenten, zoals de *European Convention on information on foreign law* (Conventie van Londen),²⁸⁴ zijn hiervoor niet ontworpen, en in beginsel ook niet geschikt.²⁸⁵

Een verplichting tot het aanleggen van databanken of het publiceren van uitspraken vloeit niet rechtstreeks voort uit het Cilfit-arrest; het Hof concludeert slechts tot een kennismemingsplicht, niet tot een verstrekingsplicht. Maar om te voldoen aan de verplichting tot kennismemen van elkaars uitspraken zijn de gezamenlijke rechterlijke machten van de lidstaten eigenlijk wel gedwongen om hiertoe een infrastructuur te organiseren.²⁸⁶ Het Europees justitieel netwerk in burgerlijke en handelszaken²⁸⁷ biedt een platform voor judiciële samenwerking en een informelere informatie-uitwisseling inzake buitenlands recht,²⁸⁸ maar is niet bedoeld voor informatievragen met betrekking tot de precieze toepassing van het EU-recht.

Het Europees Parlement heeft de verplichting tot raadpleging van buitenlandse uitspraken in zijn resolutie van 9 juli 2008 over de rol van de nationale rechter binnen de Europese rechtsorde²⁸⁹ nog iets aangescherpt. Het Parlement verwijst naar diverse instrumenten die zien op de Europese justitiële samenwerking, de versterking van de kennis van het EU-recht binnen de rechterlijke macht, en instrumenten die de rechter een bijzondere rol toekennen bij de toepassing van het gemeenschapsrecht,²⁹⁰ en spreekt vervolgens uit:

9. (Het Parlement) is van mening dat een waarlijk Europese rechtsruimte met een doeltreffende justitiële samenwerking niet alleen kennis vereist van het Europees

281 HvJ EG 06-10-1982, 283/81, r.o. 16.

282 *Vide infra*: § 2.6.1.2.

283 Ook de Hoge Raad erkent dat nauwkeurige controle van de rechtsopvattingen van buitenlandse collega's bij gebreke aan "(G)emakkelijk toegankelijke databanken" niet altijd mogelijk is. ([Hoge Raad 2011, p. 16]).

284 BWBV0004561.

285 [Desch 2012].

286 Vgl. [Hondius 2011].

287 Opggericht bij 2001/470/EG: Beschikking van de Raad van 28 mei 2001 betreffende de oprichting van een Europees justitiële netwerk in burgerlijke en handelszaken, (CELEX:32001D0470).

288 [EJN 2011].

289 Resolutie van het Europees Parlement van 9 juli 2008 over de taak van de nationale rechter binnen het Europees gerechtelijk apparaat (2007/2027(INI)), (CELEX:52008IP0352).

290 Zoals de in § 2.3.2.1.2.1 besproken Verordening (EG) nr. 1/2003.

recht, maar ook wederzijdse algemene kennis van het rechtsstelsel van de andere lidstaten (...)

10. *verwelkomt de plannen van de Commissie ter ondersteuning van een betere beschikbaarheid van nationale gegevensbestanden met nationale rechterlijke uitspraken aangaande het Gemeenschapsrecht; vindt dat deze gegevensbestanden zo volledig en gebruikersvriendelijk mogelijk moeten zijn; (...)*
11. *is van mening dat alle nationale rechters toegang moeten hebben tot gegevensbestanden met aanhangige prejudiciële verzoeken uit alle lidstaten; vindt het nuttig als de uitspraken van verwijzende rechters die een prejudiciële beslissing hebben toegepast nader worden gepubliceerd, zoals reeds werd aangestipt in de Wenken voor de indiening van prejudiciële verzoeken door de nationale rechters van het Hof van Justitie.*

De bewoordingen waarin het Parlement naar de ‘Wenken’ van het Hof van Justitie verwijst, lijkt te impliceren dat hierin een publicatieverplichting staat. Dit is evenwel niet het geval. Het desbetreffende art. 31 uit de Wenken²⁹¹ – overigens een document (‘informatienota’) zonder formele rechtskracht – zegt:

Het Hof zendt de verwijzende rechter de beslissing toe. Het Hof stelt het op prijs wanneer de nationale rechter vervolgens laat weten hoe hij deze beslissing in het hoofdgeding heeft toegepast, en eventueel een afschrift van de eindbeslissing aan het Hof zendt.

Naast de databanken die een expliciete juridische grondslag hebben (en reeds in §§ 2.3.2.1.2.1-3 zijn behandeld), zijn de afgelopen jaren een aantal andere initiatieven ontwikkeld die beogen de nationale rechter te faciliteren in het zoeken naar buitenlandse uitspraken met Europeesrechtelijke aspecten. Alhoewel de bespreking hiervan, strikt genomen, buiten het onderwerp van deze paragraaf valt, worden aan drie van deze initiatieven hier toch enkele alinea’s gewijd.²⁹²

Mede met Europese (financiële) steun²⁹³ heeft de *Association of Councils of State and Supreme Administrative Jurisdictions of the European Union* (ACA-Europe)²⁹⁴ de Jurifast-databank opgezet. Deze databank bevat uitspraken uit alle fasen van de prejudiciële procedure: de prejudiciële vraag van het nationale gerecht, het antwoord van het Hof en de einduitspraak van de nationale rechter. Daarnaast bevat de databank andere nationale uit-

291 Wenken voor de indiening van prejudiciële verzoeken door de nationale rechters van het Hof van Justitie EU, (CELEX:C2005/143/01).

292 Zie voor een meer uitgebreide bespreking van deze en ook andere initiatieven: [van Opijnen 2008b] en [van Opijnen 2008a].

293 Raadsconclusies waarin de invoering wordt aanbevolen van een Europese identificatiecode voor jurisprudentie (ECLI), en van een minimumaantal uniforme metagegevens betreffende jurisprudentie, (CELEX:52011XG0429(01)), ov. 7. en [Claes en de Visser 2012, p. 110].

294 Zie over ACA-Europe in zijn algemeenheid [van Haersolte 2010] en [Claes en de Visser 2012].

spraken die betrekking hebben op de interpretatie van het EU-recht. De uitspraken worden aangeleverd door de leden van ACA-Europe.

Tevens ontsluit ACA-Europe de Dec.Nat.-databank: een verzameling van ruim 21.000 fiches over nationale rechterlijke uitspraken met Europeesrechtelijke relevantie. Deze fiches, met korte analyses in het Frans en/of Engels, zijn afkomstig²⁹⁵ van de Onderzoeks- en Documentatiedienst van het HvJ EU, en behoren tot sector 8 van CELEX. In tegenstelling tot andere sectoren is deze informaticategorie lange tijd niet ontsloten geweest, en vaak niet eens beschreven.²⁹⁶ Sinds 16 september 2011²⁹⁷ zijn deze fiches wel via EUR-Lex te doorzoeken. Daarbij staat vermeld dat de zoekfunctionaliteit is gerealiseerd in samenwerking met ACA-Europe; de Onderzoeks- en Documentatiedienst van het Hof wordt niet genoemd.²⁹⁸ De verklaring voor deze op het eerste gezicht eigenaardige cirkelverwijzing moet worden gezocht in het taalregime van de EU:²⁹⁹ alle informatie in EUR-Lex dient in alle officiële talen van de EU te verschijnen, maar de fiches van sector 8 waren alleen aanwezig in het Frans (de voertaal bij het Hof). Omdat ACA-Europe niet is onderworpen aan de regels van het taalregime kan de informatie daar wel worden gepubliceerd; de Engelse vertaling is door ACA-Europe toegevoegd. De informatie kan vervolgens worden ‘teruggeleverd’ aan EUR-Lex.

Een derde initiatief voor het ontsluiten van nationale uitspraken met Europeesrechtelijke aspecten is het *Common portal of Case Law*, dat in april 2007 door het *Network of the Presidents of the Supreme Judicial Courts of the European Union* (NPSJCEU)³⁰⁰ werd gepresenteerd. Het *Common Portal* is geen eigenstandige databank,³⁰¹ maar een metazoekmachine die de uitsprakendatabanken van alle aangesloten gerechten doorzoekt op het moment dat de gebruiker daarom verzoekt.³⁰²

2.3.2.2.4.2 Raad van Europa

In het raamwerk van de Raad van Europa zijn twee instrumenten ontwikkeld met bijzondere relevantie voor de actieve verstrekking van rechterlijke uitspraken. We behandelen ze hier in volgorde van anciënniteit: allereerst Aanbeveling R(95)11 (§ 2.3.2.2.4.2.1), vervolgens het Verdrag van Tromsø (§ 2.3.2.2.4.2.2).

295 <www.aca-europe.eu/en/jurisprudence/jurisprudence_en.lasso> d.d. 23-03-2013.

296 De sector ontbreekt bijv. in [Düro 2006b], die alle andere sectoren wel beschrijft. Sector 8 is wel beschreven in [EU-publicatiebureau z.j.].

297 [Redactie EUR-Lex 2011a].

298 Overigens wordt dit door het HvJ EU zelf wel vermeld op <curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7062>.

299 Verordening (EEG) No. 1 tot regeling van het taalgebruik in de Europese Economische Gemeenschap, (CELEX:31958R0001R(01)).

300 [Claes en de Visser 2012].

301 Al staat dat – waarschijnlijk uit technische onwetendheid – wel zo geformuleerd in [Hoge Raad 2011, p. 11].

302 [NPSJCEU 2010].

2.3.2.2.4.2.1 Aanbeveling R(95)11

In 1983 is door het Comité van Ministers al een aanbeveling aangenomen met als principe:

*States should facilitate access of computerised legal information services to legal source texts (legislation, court decisions, administrative texts).*³⁰³

Op 11 september 1995 is dit door het Comité van Ministers uitgewerkt in Aanbeveling R(95)11 *Concerning the Selection, Processing, Presentation and Archiving of Court Decision in Legal Information Retrieval Systems* (hierna ook: 'Aanbeveling R(95)11').³⁰⁴ De Aanbeveling zelf is kort: vijf overwegingen en drie aanbevelingen. Daarnaast zijn er twee uitgebreide appendices, één met *general principles*, één met *guidelines*.

Als belangrijkste grondslag voor het opstellen van de Aanbeveling noemen de overwegingen:

(T)hat full knowledge of the jurisprudence of all courts is an essential prerequisite for equitable application of the law.

Daarmee lijkt vooral te worden gezien op de legitimatiefunctie: kennis van de jurisprudentie is nodig in het licht van een rechtvaardige rechtsbedeling. 'Full knowledge' wil hier overigens niet zeggen dat alle uitspraken moeten worden gepubliceerd. Een onderscheid wordt gemaakt tussen enerzijds 'jurisprudence', zijnde de voor de rechtsontwikkeling cruciale uitspraken, en anderzijds 'court decisions'. Dat laatstgenoemde niet allemaal hoeven te worden gepubliceerd blijkt uit de appendices, die met name zien op het maken van een selectie. Ook de rechtsvormende functie van rechterlijke uitspraken is volgens de overwegingen grond voor het op bredere schaal verstrekken van uitspraken:

*Considering that computerised systems are being used more and more frequently for legal research, and that the growing number and complexity of court decisions is resulting in an increasingly widespread recourse to these new methods;
Considering that the general public and the legal profession in particular should have access to these new means of information.*

Alhoewel het woord 'internet' in de Aanbeveling nog niet voorkomt, is het document zodanig techniekneutraal geformuleerd dat publicatie op internet er zonder meer door wordt geregeerd.

Art. III.2.1 van Appendix I stelt dat, indien noodzakelijk, een selectie van te publiceren uitspraken kan worden gemaakt. Waarin die noodzaak kan schuilen wordt niet toegelicht, maar het tweede lid van dit artikel schrijft voor dat een dergelijke selectie zodanig objectief moet zijn dat een representatief beeld van uitspraken wordt gegeven. Voor het selecteren van representatieve uitspraken wordt het gebruik van negatieve en positieve lijsten aanbevolen. Een negatieve lijst bevat criteria die publicatie uitsluiten, een positieve lijst bevat criteria

303 Aanbeveling R(83)3, Comité van Ministers, *Concerning the Protection of Users of Computerised Legal Information Services*, Appendix, part I.2.

304 De volledige tekst van deze aanbeveling is opgenomen in Bijlage 2.

waarbij publicatie juist wel is geïndiceerd. Over wanneer welke lijst moet worden gebruikt zegt art. II. 5 van Appendix II:

If a selection proves necessary in the case of the highest courts, it appears desirable that the negative selection method be used in all fields of law.

Anders geformuleerd: de hoogste instanties dienen alle inhoudelijke uitspraken te publiceren. Van negatieve en positieve criteria wordt geen volledige opsomming gegeven, maar wel worden voorbeelden genoemd. Voor negatieve criteria zijn dat: uitspraken die volledig zijn gebaseerd op standaardformuleringen en uitspraken over bewijsvraagstukken die op basis van bestaand recht kunnen worden afgedaan. Van positieve criteria worden meer voorbeelden gegeven: uitspraken die een juridisch begrip definiëren, een rechtsbeginsel formuleren, afwijken van eerdere jurisprudentie, handelen over competentievraagstukken, niet met unanimititeit zijn genomen of, op grond van feitencomplex of toegepast rechtsbeginsel, geacht kunnen worden van algemeen belang te zijn (art. II.5 van Appendix II).

Art. III van Appendix II gaat over de wijze waarop de selectie moet worden uitgevoerd. Eerst dienen selectiecriteria te zijn opgesteld, en pas daarna dient te worden begonnen met de feitelijke selectie, die:

(...) (S)hould be carried out by one or more persons that have proper legal training. This selection can be carried out in steps, for example by using the method of pre-selection. Selection by substance should be carried out in such a way that broad expertise is used and different opinions and points of view are represented.

This/these person(s) selecting the decisions could be judges, university lawyers, advocates (barristers, solicitors), prosecutors, or other civil servants. Representatives of associations, of law reviews and of other legal information services may also be included in this group of persons. (...)

It appears very desirable that the users participate in the selection and choice of selection criteria.

Alhoewel rechters als mogelijke selecteurs worden genoemd, lijkt de redactie van dit artikel selectie door uitsluitend de rechter – zijnde hij die de uitspraak doet – niet toe te staan.³⁰⁵

Het laatste artikel van de Aanbeveling gaat over de toegankelijkheid van in databanken opgenomen uitspraken, en zal later worden besproken.³⁰⁶

Op de Conferentie van de Ministers van Justitie in Istanbul in november 2010 is besloten om het Comité van Ministers uit te nodigen om Aanbeveling R(95)11 – tezamen met vier andere aanbevelingen – te reviseren.³⁰⁷

305 Vgl. [van Bossuyt en de Groot 2009, p. 374].

306 *Vide infra*: § 2.4.

307 *Resolution 1, 30th Council of Europe Conference of Ministers of Justice (24/26-11-2010), On a modern, transparent and efficient justice.*

2.3.2.2.4.2.2 Verdrag van Tromsø

Voortbouwend op Aanbeveling R(2002)2 van het Comité van Ministers³⁰⁸ is op 18 juni 2009 de *Council of Europe Convention on Access to Official Documents* gesloten; naar de plaats van verdragsluiting ook wel het Verdrag van Tromsø genoemd.³⁰⁹ Dit verdrag heeft in beginsel betrekking op alle overheidsdocumenten. De kernoverweging luidt:

(T)hat all official documents are in principle public and can be withheld subject only to the protection of other rights and legitimate interests.

In art. 1 lid 2 sub b worden ‘official documents’ gedefinieerd als:

(A)ll information recorded in any form, drawn up or received and held by public authorities.

Blijkens art. 1 lid 2 sub a onder i worden onder ‘public authorities’ in ieder geval verstaan: regering en bestuur op nationaal, regionaal en lokaal niveau, wetgevende organen, natuurlijke en rechtspersonen voor zover ze bestuurlijke macht uitoefenen, alsmede:

(J)udicial authorities insofar as they perform administrative functions according to national law .

De rechtspraak in zijn traditionele rol valt hier dus niet onder, maar art. 1 lid 2 sub a onder ii bepaalt dat het een verdragssluitende partij vrijstaat om te verklaren dat ‘public authorities’ ook andere dan de genoemde gremia omvatten, waaronder:

(J)udicial authorities as regards their other activities.

Met deze bepaling is het Verdrag van Tromsø het eerste verdrag waarin staten kunnen worden verplicht om rechterlijke uitspraken aan het publiek te verstrekken, ook al is daar naast de gewone ondertekening en ratificatie een specifieke *opt-in*-verklaring voor nodig.

Het verdrag is zowel van toepassing op passieve (art. 2) als actieve verstrekking (art. 10). Met betrekking tot de passieve verstrekking geeft art. 3 lid 1 een verdragssluitende partij het recht om de verstrekking van officiële documenten te beperken op grond van nauwkeurig omschreven wettelijke bepalingen die noodzakelijk moeten zijn in een democratische samenleving en proportioneel in relatie tot het te beschermen doel. Bescherming van persoonsgegevens wordt hierbij expliciet genoemd (sub i). Art. 3 lid 2 laat ruimte voor een belangenafweging indien publieke belangen mogelijk zwaarder dienen te wegen. Een verzoeker hoeft zijn verzoek niet te motiveren (art. 4 lid 1), maar het overheidsorgaan dat een verzoek afwijst dient dit wel te onderbouwen (art. 5 lid 6).

Aan de actieve verstrekking is slechts één artikel gewijd. Art. 10 luidt:

At its own initiative and where appropriate, a public authority shall take the necessary measures to make public official documents which it holds in the

308 Aanbeveling R(2002)2, *Council of Europe Committee of Ministers (21-02-2002), On access to official documents.*

309 *Council of Europe Treaty Series* - nr 205.

interest of promoting the transparency and efficiency of public administration and to encourage informed participation by the public in matters of general interest.

Deze bepaling legt een algemene plicht op, in de geest waarvan de verdragssluitende partijen dienen te handelen, maar de bepaling is ruim geformuleerd en laat veel beleidsruimte. Zo zijn de begrippen ‘*appropriate*’ en ‘*necessary*’ niet gedefinieerd, staat er geen lidwoord of nadere bepaling voor ‘*official documents*’, en staat het de verdragssluitende partij vrij zelf een zekere invulling te geven aan wat moet worden verstaan onder ‘*the interest of promoting the transparency and efficiency of public administration*’ en ‘*general interest*’.

Toegepast op rechterlijke uitspraken lijkt deze bepaling – indien de verdragssluitende partij heeft gekozen voor genoemde *opt-in*-clausule om rechterlijke uitspraken onder de werking van het verdrag te brengen – te verplichten tot een publicatie van een representatieve afspiegeling van uitspraken, en niet tot publicatie van alle rechtspraak.

Het Verdrag van Tromsø zal in werking treden drie maanden nadat het tiende land het heeft geratificeerd. Thans³¹⁰ hebben veertien landen het verdrag ondertekend,³¹¹ waarvan zes het tevens hebben geratificeerd.³¹² Daarvan hebben twee landen (Litouwen en Hongarije) verklaard dat ook rechterlijke uitspraken onder de werking van het verdrag vallen.³¹³

Nederland heeft het verdrag nog niet ondertekend. Weliswaar verwacht de minister dat ondertekening weinig materiële gevolgen zal hebben voor de mate van openbaarheid van bestuur in Nederland, maar moeten, voordat ondertekend kan worden, toch eerst allerlei wetten met van de Wob afwijkende regels³¹⁴ aan het verdrag worden getoetst. Gezien de te verwachten belasting van het ambtelijk apparaat die dat oplevert en de daarmee concurrerende beleidsprioriteiten wordt hieraan vooralsnog geen voorrang gegeven.³¹⁵ Of van regeringszijde wordt overwogen om bij eventuele ondertekening ook een *opt-in*-verklaring met betrekking tot rechterlijke uitspraken te tekenen, is niet bekend.

2.3.2.2.4.3 De Free Access to Law Movement en de Verklaring van Montreal

Wereldwijd zijn er verschillende *Legal Information Institutes* (LIIs): initiatieven van niet tot de centrale overheid of rechterlijke macht behorende organisaties die juridische informatie – met name wet- en regelgeving en rechterlijke uitspraken – integraal en om niet aan het publiek ter beschikking stellen.³¹⁶ Vooral in *common-law*-landen bestaan veel van dergelijke initiatieven, waar ze vaak zijn gelieerd aan universiteiten. Sinds 2002 hebben 48 van

310 Stand van zaken d.d. 24-03-2013. Actuele gegevens te raadplegen op <www.conventions.coe.int>.

311 België, Bosnië en Herzegovina, Estland, Finland, Georgië, Hongarije, Litouwen, Moldavië, Montenegro, Noorwegen, Republiek Macedonië, Servië, Slovenië en Zweden.

312 Bosnië en Herzegovina, Hongarije, Litouwen, Montenegro, Noorwegen en Zweden.

313 Toegankelijk via de website genoemd in noot 310. Over de toegang tot rechterlijke uitspraken in Hongarije en Litouwen *infra*, § 2.9 en aldaar geciteerde literatuur.

314 Zoals (mogelijk) de regels inzake de passieve verstrekking van rechterlijke uitspraken, *vide supra*, § 2.3.1.

315 Kamerstukken II 2010-2011, 32 802, nr. 1.

316 *Vide infra*: § 2.6.2.3.

dergelijke initiatieven zich verenigd in de *Free Access to Law Movement*,³¹⁷ en zich daarmee geschaard achter de ‘*Declaration of Montreal*’.³¹⁸ Deze verklaring is opgesteld tijdens de *Law via Internet Conference* in oktober 2002.³¹⁹

De eerste – en voor ons meest belangrijke – passages van deze verklaring luiden:³²⁰

- *Public legal information from all countries and international institutions is part of the common heritage of humanity. Maximising access to this information promotes justice and the rule of law;*
- *Public legal information is digital common property and should be accessible to all on a non-profit basis and free of charge;*
- *Independent non-profit organisations have the right to publish public legal information and the government bodies that create or control that information should provide access to it so that it can be published.*

‘*Public legal information*’ wordt gedefinieerd als:

(L)egal information produced by public bodies that have a duty to produce law and make it public. It includes primary sources of law, such as legislation, case law and treaties, as well as various secondary (interpretative) public sources, such as reports on preparatory work and law reform, and resulting from boards of inquiry. (...)

De verklaring roept drie vragen op: wat is de juridische status van dit document, hoe moet de juridische grondslag van het gebruikte begrip ‘*common heritage*’ worden beoordeeld, en welke verplichtingen legt de verklaring op?

We beginnen met de juridische status van het document. De Verklaring van Montreal is opgesteld door een samenwerkingsverband van non-gouvernementele organisaties, en lijkt alleen al daarom elke juridische zeggingskracht te moeten ontberen. Toch verdient dit enige nadere reflectie, in het bijzonder vanwege de statuut van de opstellers en de verwijzing naar volkenrechtelijke beginselen. Daartoe kijken we naar art. 38 lid 1 Statuut van het Internationaal Gerechtshof,³²¹ dat over het algemeen³²² wordt erkend als bevattende een volledige lijst van de bronnen van het internationaal recht. Art. 38 lid 1 sub d van dit Statuut noemt:

(T)he teachings of the most highly qualified publicists of the various nations, as subsidiary means for the determination of rules of law.

317 Stand van zaken 31-12-2012. Illustratief voor de explosieve groei van de organisatie is dat van de 48 leden vijftien zich in 2011 en 2012 hebben aangesloten.

318 <www.fatlm.org/declaration>.

319 De tekst is sindsdien op enkele details aangepast: [Greenleaf, Chung en Mowbray 2007, noot 25].

320 De rest gaat vooral over de taak van de *legal information institutes* en hun onderlinge samenwerking.

321 BWBV0005509.

322 Vgl. [Akehurst 1985, p. 23].

Bij ontstentenis van andere bronnen mag doctrine dus worden opgevoerd als rechtsbron.³²³ Omdat primaire (internationale) bronnen inzake de verstrekking van juridische documenten zo schaars zijn, is er aanleiding bij de doctrine te rade te gaan. Zoals onder meer blijkt uit de literatuurlijst in dit boek³²⁴ is over het recht op vrije toegang tot rechtsbronnen reeds veel geschreven. Alhoewel er over de precieze inhoud van dat recht verschillen van opvatting zijn,³²⁵ lijkt er over het bestaan van een dergelijk recht op zichzelf steeds meer eensgezindheid te bestaan. De Verklaring van Montreal zou kunnen worden beschouwd als een kernachtige samenvatting van deze algemene opvatting. Bovendien is de verklaring opgesteld door academici die, door zowel hun vele publicaties als hun baanbrekend werk voor de *Legal Information Institutes*, hebben bewezen te behoren tot ‘*the most highly qualified publicists*’, zoals bedoeld in bovengeciteerd passage van art. 38 van het Statuut.

Het tweede aspect van de verklaring dat bespreking behoeft, is de claim dat openbare juridische informatie van landen en internationale organisaties tot de ‘*common heritage of humanity*’ behoort. Het verstrekken van juridisch bronmateriaal zou daarmee niet meer louter worden geregeerd door nationaal recht, maar een internationale verplichting zijn. De notie van ‘*common heritage of mankind*’ (of ‘*common heritage of humanity*’) komt oorspronkelijk uit het zeerecht,³²⁶ waar het onder meer betrekking heeft op de zeebodem.³²⁷ Later heeft het concept zich uitgebreid naar het heelal³²⁸ en Antarctica.³²⁹

Sinds de Overeenkomst inzake de bescherming van het cultureel en natuurlijk erfgoed van de wereld³³⁰ van de *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization* (UNESCO) kunnen ook nationale objecten tot *common heritage of mankind* worden verklaard. Staten die over dergelijke – natuurlijke of door mensenhanden gemaakte – objecten het gezag uitoefenen, krijgen krachtens deze conventie een verplichting opgelegd tot behoud ten behoeve van toekomstige generaties.

De grenzen van wat tot de *common heritage of mankind* moet worden gerekend worden dus steeds verder opgerekt.³³¹ Ook het ‘*Human genome*’ is inmiddels toegevoegd aan de

323 Ibid.

324 *Vide infra*: Bijlage 21.

325 *Vide infra*: § 2.7.

326 [Röling 1985, p. 126].

327 Zie bijvoorbeeld art. 136 Verdrag van de Verenigde Naties inzake het recht van de zee (BWBV0003172): “*The Area [de zeebodem, mvv] and its resources are the common heritage of mankind.*”

328 Zie bijvoorbeeld art. 11 Overeenkomst ter regeling van de activiteiten van Staten op de maan en andere hemellichamen (BWBV0003946): “*The moon and its natural resources are the common heritage of mankind?*”

329 In het Verdrag inzake Antarctica (BWBV0005237) komt de term niet letterlijk voor, maar in de preambule wordt wel verwezen naar “*the interest of all mankind*”.

330 BWBV0003974.

331 Zie voor enkele oudere voorbeelden van het gebruik van (verwante) terminologie: [Röling 1985, p. 146-147].

*common heritage of mankind*³³² en art. 7 van de UNESCO *Declaration on the Responsibilities of the Present Generations Towards Future Generations*³³³ luidt:

(...) *The present generations have the responsibility to identify, protect and safeguard the tangible and intangible cultural heritage and to transmit this common heritage to future generations.*

In het licht van deze ontwikkeling van het begrip ‘*common heritage of mankind*’ kan het weinig weerstand oproepen om, gelijk de Verklaring van Montreal doet, het recht (en de documenten die dat bevatten) te beschouwen als cultureel erfgoed dat bescherming en publieke toegang behoeft.

De derde vraag betreft de verplichtingen die door de Verklaring van Montreal worden opgelegd. Nauwkeurige lezing leert dat er aan de producenten van juridisch bronmateriaal (zoals rechterlijke instanties) geen publicatieplicht wordt opgelegd: volgens de hierboven geciteerde derde alinea moeten zij alleen het materiaal op zodanige wijze beschikbaar stellen dat het (door anderen) kan worden gepubliceerd. Het ‘*make public*’ in de daaropvolgende alinea ziet meer op een minimale operationalisering van de juridische openbaarheid dan op ‘publiceren’ in de betekenis van ‘algemene verstrekking’. Daarbij moeten we bedenken dat de verklaring een product is van instituties die vooral in de *common-law*-landen actief zijn; het bekendmaken van rechtspraak in *law reports* is in continentale rechtssystemen als het onze een onbekend fenomeen.³³⁴ Bovendien moeten we ons realiseren dat de opstellers niet alleen een algemeen belang hebben, maar ook een eigenbelang: indien ook gesteld zou zijn dat de overheden zelf voor volledige publicatie verantwoordelijk zouden zijn, zou een deel van het bestaansrecht van de *Legal Information Institutes* wegvallen.³³⁵

Concluderend mogen we stellen dat ondanks het ontbreken van een formele juridische status, de Verklaring van Montreal een zekere volkenrechtelijke betekenis heeft: de verklaring is opgesteld en ondertekend door een groot aantal instituten uit vele landen, waaraan vele hooggekwalificeerde rechtswetenschappers verbonden zijn. Bovendien voert de verklaring, door te verwijzen naar de *common heritage of mankind*, een belangrijk argument aan in het debat over de statelijke verplichting om rechterlijke uitspraken te publiceren.

2.3.2.2.4.4 Het initiatief van de Haagse Conferentie voor Internationaal Privaatrecht

Als laatste in de bespreking van internationale ontwikkelingen kan ten slotte het initiatief van de Haagse Conferentie voor Internationaal Privaatrecht (HCCH) uit 2008/9 worden genoemd.³³⁶ Vanuit het eigen werkgebied heeft de HCCH onderkend dat er een groeiende

332 Art. 1 UNESCO, *Universal Declaration on the Human Genome and Human Rights*, U.N. Doc. A/RES/53/152 (1999).

333 UNESCO Doc. 29 C/Res. 44 (1997).

334 [Martin 2011a].

335 Op de vraag of de ondergrens van de Verklaring van Montreal (overheden hoeven niet zelf te publiceren, zolang het materiaal maar digitaal beschikbaar is) niet te laag ligt, komen we nog terug in § 2.7.3.

336 Zie ook [van Opijnen 2010b, p. 42].

behoefte is aan kennis over het nationale recht van de bij de HCCH-verdragen aangesloten landen. Om in deze kennis te voorzien werd onderzocht in hoeverre een verdrag mogelijk zou zijn. Als art. 1 van de *Guiding Principles to be Considered in Developing a Future Instrument*³³⁷ werd voorgesteld:

State Parties shall ensure that their legal materials, in particular legislation, court and administrative tribunal decisions and international agreements, are available for free access in an electronic form by any persons, including those in foreign jurisdictions.

De overige bepalingen van deze Guiding Principles hebben vooral betrekking op de toegankelijkheid van de rechtsbronnen, en zullen daarom aan de orde komen in § 2.4. De *Guiding Principles* werden in 2012 bevestigd in de conclusies van de *Conference on Access to Foreign Law in civil and commercial matters*.³³⁸ Snelle ontwikkelingen in de richting van een (ontwerp-)verdrag kunnen niet worden verwacht. Een instrument met dergelijke verstrekkende verplichtingen zou immers nog een stuk verder gaan dan het – nog niet eens werking getreden – Verdrag van Tromsø, met de slechts door weinig landen aanvaarde *opt-in*-clausule voor rechterlijke uitspraken.

2.3.3 Verstrekking: conclusies en vooruitblik

Wellicht de belangrijkste conclusie die we kunnen trekken na analyse van het juridisch kader met betrekking tot de verstrekking van uitspraken, is dat er geen expliciet en eenduidig juridisch kader bestaat. Voor de passieve verstrekking van uitspraken zijn er van oudsher expliciete regels die omschrijven wie wanneer welke uitspraken kan opvragen, en welke restricties er kunnen worden gehanteerd bij het beantwoorden van zo'n verzoek. Er is echter weinig grond te veronderstellen dat dit kader ook de – enige – juridische basis vormt voor de actieve verstrekking van uitspraken. Daarvoor heeft de wetgever te opzichtig nagelaten dit kader van toepassing te verklaren op de publicatie van uitspraken, zeker bij de instrumenten die zijn ontwikkeld toen internetpublicatie van uitspraken reeds een feit was.

Voor de algemene actieve verstrekking moeten we ons daarom enerzijds verlaten op bronnen met geringere rechtskracht, en anderzijds op internationale ontwikkelingen.

De secundaire bronnen, in het bijzonder het beleidskader overheidsinformatie en de initiatieven tot aanpassing van Grondwet en Wob, wijzen in de richting van een beperkte verplichting tot publicatie: uitspraken moeten worden gepubliceerd, maar een representatieve selectie volstaat. Het plan in het voorontwerp Awoi om – in beginsel – alle uitspraken te publiceren heeft weinig steun ontvangen. Het meest recente voorstel tot wijziging van de Wob kiest niet alleen voor een minder vergaande oplossing, maar geeft er zelfs de voorkeur

337 Als annex opgenomen in: [HCCH 2009, p. 8].

338 <www.hcch.net/upload/wop/gap2012info10en.pdf>.

aan om het onderwerp helemaal niet wettelijk te regelen, waardoor het juridisch vacuüm in stand zou blijven.

Ook internationaal zien we een groeiende belangstelling voor het onderwerp. Het recht op toegang tot overheidsinformatie wordt steeds beter vastgelegd, maar met betrekking tot rechterlijke uitspraken zijn er geen tendenzen te bespeuren die verdergaan dan een verplichting tot het publiceren van een selectie.

Nationale ontwikkelingen in andere landen zullen later aan de orde komen,³³⁹ evenals de opvattingen in de literatuur.³⁴⁰ Ook blijven er nog andere vragen open: wat is eigenlijk een ‘representatieve’ selectie, en wie moet zo’n selectie maken? Deze vragen komen later aan de orde, zowel bij het onderzoek naar de feitelijke situatie in Nederland,³⁴¹ als bij de bespreking van het selectievraagstuk.³⁴² In dit hoofdstuk behandelen we nu eerst twee andere juridische vraagstukken. In § 2.5 bespreken we het anonimiseren, maar eerst komt in § 2.4 de toegankelijkheid aan de orde: mogen geselecteerde uitspraken als ingescande documenten in een voor iedereen beschikbaar mapje worden gezet, of worden er nadere eisen gesteld aan de wijze van publicatie?

2.4 Toegankelijkheid

2.4.1 Inleiding

In § 2.1 hebben we onderscheid gemaakt tussen drie verschillende juridische concepten die bij de publicatie van uitspraken een rol spelen: openbaarheid, verstrekking en toegankelijkheid. In § 2.2 hebben we de openbaarheid behandeld en in § 2.3 de verstrekking. In deze paragraaf bespreken we het concept ‘toegankelijkheid’, dat we – conform de Toegankelijkheidsnota – hebben gedefinieerd als:³⁴³

*Het gemak waarmee daadwerkelijk van de mogelijkheid om overheidsinformatie te raadplegen gebruik gemaakt kan worden.*³⁴⁴

De Toegankelijkheidsnota definieert het begrip niet alleen, het verheft toegankelijkheid ook tot beleidsdoelstelling:

De basisinformatie van de democratische rechtsstaat wordt gevormd door wet- en regelgeving, uitspraken van de rechterlijke macht en parlementaire informatie.

339 *Vide infra*: § 2.6.2.1.

340 *Vide infra*: § 2.7.1.

341 *Vide infra*: § 3.4.2.

342 *Vide infra*: o.m. § 5.1.

343 *Vide supra*: § 2.1.

344 *Vide supra*: noot 26.

(...) Deze categorie is principieel openbaar en dient ook zo toegankelijk mogelijk te zijn.³⁴⁵

En specifiek voor rechterlijke uitspraken:

*Ook op het terrein van de publikatie en documentatie van – een representatief beeld van – rechterlijke uitspraken ligt er een zorgplicht bij de Rijksoverheid. Bij de uitvoering daarvan zal worden gezorgd voor voldoende waarborgen voor openbaarheid en toegankelijkheid.*³⁴⁶

De Toegankelijkheidsnota bevat geen uitgewerkt normenkader, maar noemt wel een zestal aspecten van toegankelijkheid waarmee rekening moet worden gehouden: kenbaarheid en vindbaarheid, beschikbaarheid, hanteerbaarheid, betaalbaarheid, betrouwbaarheid en duidelijkheid.³⁴⁷ Deze typologie is evenwel ontworpen voor overheidsinformatie in het algemeen, niet voor juridische informatie of rechterlijke uitspraken in het bijzonder.

Een vergelijkbare typologie, maar dan specifiek gericht op juridische overheidsinformatie, is te herkennen in een artikel³⁴⁸ van de directeurs van het *Australasian Legal Information Institute* (AustLII),³⁴⁹ dat twee jaar voor de Toegankelijkheidsnota verscheen. Deze auteurs stellen zich in het genoemde en diverse daaropvolgende artikelen³⁵⁰ de vraag of het voor ‘free access to law’ afdoende is als overheden hun juridische informatie op eigen websites zouden publiceren. Hun – ontkennend – antwoord op deze vraag zal later nog aan de orde komen,³⁵¹ maar van afzonderlijk belang is hun stelling dat overheden:

*(H)ave seven obligations in the provision of essential legal information if they are to give optimal support to the rule of law and other values.*³⁵²

Deze zeven verplichtingen zijn: compleetheid, autoritatieve vorm, geschiktheid voor (digitaal) hergebruik, betaalbaarheid, vrij van auteursrechten, duurzame opslag en gebruik van openbare identificatiestandaarden.³⁵³

De genoemde twee typologieën³⁵⁴ kunnen we als inspiratie gebruiken voor het formuleren van een set van vijf toegankelijkheidsaspecten die specifiek zien op het ontsluiten van rechterlijke uitspraken in een continentaal rechtsstelsel.

345 Kamerstukken II 1996-1997, 20 644, nr. 30, p. 4.

346 Ibid., p. 7-8.

347 Ibid., p. 3.

348 [Greenleaf, Mowbray, King et al. 1995].

349 Die later ook betrokken waren bij het opstellen van de Verklaring van Montreal (*vide supra*: § 2.3.2.2.4.3).

350 O.m. [Greenleaf, Mowbray en King 1997] en [Greenleaf, Chung en Mowbray 2007].

351 *Vide infra*: § 2.7.3.

352 [Greenleaf, Chung en Mowbray 2007, p. 329-330].

353 In [Greenleaf, Mowbray, King et al. 1995] werd begonnen met vijf verplichtingen. Deze lijst van zeven verplichtingen is afkomstig uit [Greenleaf, Chung en Mowbray 2007, p. 329-330].

354 Andere, minder uitgebreide typologieën laten we buiten bespreking. [Bovens 1999] bijv. onderscheidt drie aspecten: fysiek, financieel en intellectueel, al zegt hij erbij dat deze opsomming wellicht niet uitputtend is. Hij maakt in zijn model geen onderscheid tussen verstrekking en toegankelijkheid, waardoor ‘fysiek’ vooral op verstrekking ziet (vgl. noot 28).

1. **Gebruiksvoorwaarden**

Hieronder vallen prijs en bepalingen inzake hergebruik van informatie.

2. **Identificatie**

Als uitspraken niet op een herkenbare, consistente, en persistente manier worden geïdentificeerd, komen de andere toegankelijkheidsaspecten zodanig ernstig in gevaar dat goede identificatie als afzonderlijk aspect kan worden geformuleerd.

3. **Betrouwbaarheid**

Hieronder valt naast documentaire betrouwbaarheid ook contextuele betrouwbaarheid, waarbij de context bestaat uit de rechtsgang waarin de uitspraak is gedaan. Ook tijdigheid – genoemd door de Toegankelijkheidsnota noch door AustLII – kan worden gezien als een element van betrouwbaarheid, evenals persistentie van de gepubliceerde verzameling.

4. **Hanteerbaarheid**

Grote dataverzamelingen moeten zo worden aangeboden dat een gebruiker de gezochte informatie snel kan vinden en niet verdrinkt in een overvloed van gegevens. Hierbij kunnen we denken aan zaken als zoekmachines, metadatering, gelinkte data en classificatie.

5. **Presentatie**

De manier waarop een gebruiker uitspraken krijgt gepresenteerd is een belangrijk aspect van toegankelijkheid. Dit gaat niet alleen om een overzichtelijke vormgeving, maar ook bijvoorbeeld om toegankelijkheid voor mensen met een beperking.

In de volgende paragrafen onderzoeken we welk juridisch kader er bestaat met betrekking tot deze toegankelijkheidsaspecten. Daarbij zullen onder meer enkele instrumenten aan de orde komen die we ook bij de openbaarheid en de verstrekking reeds hebben besproken. In § 2.4.7 vatten we samen en trekken we enige conclusies.

2.4.2 Gebruiksvoorwaarden

De passieve verstrekking van uitspraken is over het algemeen niet gratis. Zo kunnen voor strafrechtelijke uitspraken krachtens art. 17 Wet tarieven in strafzaken (WTSZ)³⁵⁵ vergoedingen worden geheven. Art. 12 lid 3 van het hierop gebaseerde Besluit tarieven in strafzaken 2003 (BTSZ)³⁵⁶ stelt voor afschriften een basistarief van € 3,18 en een paginatariief van € 0,18 vast. Lid 4 regelt de bezwaarprocedure tegen de conform lid 3 vastgestelde beschikkingen van de griffier, en lid 5 luidt:

Onze Minister van Justitie kan bepalen dat voor een door hem aan te wijzen doel van algemeen belang niet-getekende afschriften en uittreksels kunnen worden afgegeven, inzage kan worden verleend en inlichtingen kunnen worden verstrekt

355 BWBR0002406.

356 BWBR0015481.

tegen betaling van een door hem aan te geven lager recht, dan het in het derde lid genoemde, of zonder betaling van enig recht.

Art. 6 lid 1 van de op basis van dit besluit vastgestelde Ministeriële regeling tarieven in strafzaken 2003³⁵⁷ luidt:

Personen en instellingen kunnen voor doeleinden van algemeen belang de Minister van Justitie vragen te worden vrijgesteld van de verplichting tot betaling van het recht, bedoeld in artikel 12, lid 3, van het Besluit tarieven in strafzaken 2003, of van een gedeelte van dat recht.

Dit algemeen belang kan gelegen zijn in het uitgeven van belangwekkende jurisprudentie of het doen van wetenschappelijk onderzoek.³⁵⁸

In civiele zaken is de heffingsplicht vastgelegd in art. 28 lid 5 Rv, dat verwijst naar art. 21 lid 2 Wet griffierechten burgerlijke zaken.³⁵⁹ Op basis van laatstgenoemd artikel is het Besluit griffierechten burgerlijke zaken³⁶⁰ vastgesteld, dat in art. 1 voor wat betreft het griffierecht voor de verstrekkingen art. 12 leden 3 t/m 5 BTSZ van toepassing verklaart. Voor bestuursrechtelijke uitspraken is de heffingsplicht vastgelegd in art. 8:79 lid 2 Awb, dat weer verwijst naar art. 17 WTSZ.

Voor actieve verstrekking is er geen regeling die een griffierecht op kan leggen. In de Toegankelijkheidsnota, die uitgaat van kosteloze beschikbaarheid van (een selectie van) uitspraken, komt de vraag aan de orde of ook de toegevoegde-waarde-informatie gratis zou moeten zijn. De nota werd geschreven toen Rechtspraak.nl nog niet bestond en de Justex-databank³⁶¹ in ontwikkeling was. Over die laatste schreef de Toegankelijkheidsnota:

*Voor de toegang tot dit bestand, dat vooral van belang is voor de professionele gebruiker, zal waarschijnlijk een vergoeding moeten worden gevraagd, gelet op de kosten die zijn verbonden aan het selecteren, documenteren en anonimiseren van de uitspraken.*³⁶²

In de daarop volgende beleidsnota 'Naar optimale beschikbaarheid van overheidsinformatie' is de twijfel evenwel verdwenen:

De inzet is dat deze informatie op termijn voor de burger gratis raadpleegbaar is. (...) Gezien het belang van deze informatie lijkt het dienstig dat adequaat geregeld wordt dat rechterlijke uitspraken (...) op een voor burgers toegankelijke en bruikbare manier beschikbaar komen. (...) Er gelden voor de burger geen

357 BWBR0015516.

358 De minister verleende (onder gelijklopend oud recht) deze vrijstelling bijvoorbeeld aan de Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Rechterlijke Macht, zie ECLI:NL:HR:2001:AB2371. Zie ook *infra*: § 3.1.1.

359 BWBR0028899.

360 BWBR0028901.

361 *Vide infra*: § 3.1.1.

362 Kamerstukken II 1996-1997, 20 644, nr. 30, p. 13.

*beperkingen ten aanzien van het gebruik en hergebruik, ook niet voor verder commercieel gebruik.*³⁶³

Dit laatste is in overeenstemming met art. 11 Auteurswet,³⁶⁴ waarin wordt bepaald dat er op rechterlijke uitspraken geen auteursrecht rust. Het hergebruik van een door bijvoorbeeld de rechtspraak geproduceerde verzameling stuit evenmin op problemen: krachtens de Databankenwet (Dbw)³⁶⁵ is een databank zelfstandig onderwerp van bescherming, maar databanken die door ‘de openbare macht’ zijn geproduceerd, zijn krachtens art. 8 lid 1 Dbw van deze bescherming uitgesloten.³⁶⁶ Het (redactioneel) bewerken van uitspraken door anderen kan echter wel worden beschouwd als auteursrechtelijk beschermd.³⁶⁷

Het hergebruik van overheidsinformatie is later afzonderlijk geregeld, ter implementatie van de Europese Hergebruikrichtlijn.³⁶⁸ Deze richtlijn beoogt de mogelijkheden tot het hergebruik van overheidsinformatie te bevorderen en de tussen de lidstaten bestaande verschillen te harmoniseren. Ook voor juridische informatie is de richtlijn van belang: de Europese markt voor online juridische informatie wordt op meer dan € 700 miljoen geschat,³⁶⁹ en het belang dat deze markt heeft bij de – door de Hergebruikrichtlijn verordonneerde – non-exclusieve beschikbaarheid van juridisch bronmateriaal is daarom groot. In Nederland is de richtlijn geïmplementeerd in hoofdstuk V-A (artt. 11a t/m 11i) van de Wob.³⁷⁰ Anders dan de andere onderdelen van de Wob is dit hoofdstuk ook van toepassing op andere overheidsorganen dan bestuursorganen, dus ook op rechterlijke instanties.³⁷¹

Teneinde ook feitelijk voor hergebruik geschikt te zijn, dienen documenten zoveel mogelijk in open formaten ter beschikking te worden gesteld. De Hergebruikrichtlijn gaat echter niet verder dan het uitspreken van een voorkeur voor de elektronische weg, en stelt expliciet geen eisen aan het formaat. Art. 5 lid 1 Hergebruikrichtlijn:

Openbare lichamen stellen hun documenten beschikbaar in eender welk reeds bestaand formaat of eender welke taal, indien mogelijk en passend langs elektronische weg. Dit behelst geen verplichting voor openbare lichamen om documenten te creëren of aan te passen teneinde aan een verzoek te voldoen

363 Kamerstukken II 1999-2000, 26 387, nr. 7, p. 5.

364 BWBR0001886.

365 BWBR0010591.

366 Bevestigd in ECLI:NL:RVS:2009:BI2651 en door de minister in Kamerstukken II 2010-2011, 32 802, nr. 2, p. 4.

367 Zie Kamerstukken II 1999-2000, 26 387, nr. 7, p. 11-12 en (impliciet) ECLI:NL:RBSGR:1998:AK3904. Het is een interessante vraag of het Wetsvoorstel afschaffing geschriftenbescherming mogelijk verandering brengt in de situatie (<www.internetconsultatie.nl/geschriften>, d.d. 25-03-2013).

368 Richtlijn 2003/98/EG van het Europees Parlement en de Raad van 17 november 2003 inzake het hergebruik van overheidsinformatie, (CELEX:32003L0098).

369 *Commission staff working document - accompanying document to the Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions On the re-use of public sector information – Review of Directive 2003/98/EC*, (CELEX:52009SC0597), p. 7.

370 Zie hierover o.m. [de Vries 2004].

371 Kamerstukken II 2004-2005, 30 188, nr. 3, p. 6.

(...) wanneer dit een onevenredig grote inspanning vereist die verder gaat dan een eenvoudige handeling.

Art. 11d Wob bepaalt slechts dat documenten ‘zoveel mogelijk’ langs elektronische weg beschikbaar worden gesteld.

Ondertussen begint het economisch en democratisch belang van hergebruik van overheidsinformatie zich steeds duidelijker af te tekenen. Bij de Europese evaluatie van de Hergebruikrichtlijn³⁷² komt duidelijk naar voren dat goede toegang tot data van essentieel belang is, bij voorkeur als ‘open data.’³⁷³ De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) heeft in mei 2011 aangekondigd hiervoor extra beleidsinspanningen te gaan verrichten.³⁷⁴

Op 26 juni 2013 is door Europees Parlement en Raad tot een wijziging van de Hergebruikrichtlijn besloten,³⁷⁵ die uiterlijk op 18 juli 2015 in nationale wetgeving moet zijn omgezet.³⁷⁶ Inzake het hergebruik van rechterlijke uitspraken bevat deze gewijzigde richtlijn enkele relevante bepalingen. In het nieuwe art. 1 lid 2 sub c quater is een expliciete uitzondering opgenomen voor:

(D)ocumenten waartoe de toegang uit hoofde van de toegangsregelingen uitgesloten of beperkt is op grond van de bescherming van persoonsgegevens, en gedeelten van documenten die uit hoofde van die regelingen toegankelijk zijn, maar persoonsgegevens bevatten waarvan het hergebruik wettelijk onverenigbaar is verklaard met het recht betreffende de bescherming van natuurlijke personen in verband met de verwerking van persoonsgegevens.

Niet-geanonimiseerde uitspraken³⁷⁷ worden hierdoor expliciet uitgesloten. Een andere belangrijke wijziging is te vinden in de nieuwe redactie van het hierboven geciteerde art. 5 lid 1, waardoor documenten voortaan niet alleen langs elektronische weg moeten worden aangeboden, maar ook:

(I)n een open en machinaal leesbaar formaat, samen met hun metadata. Zowel het formaat als de metadata dient voor zover mogelijk aan formele open standaarden te voldoen.

372 Mededeling van de Commissie aan het Europees Parlement, de Raad, het Europees Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de Regio's: Een digitale agenda voor Europa, (CELEX:52010DC0245R(01)).

373 Zie ook *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Open data, an engine for innovation, growth and transparent governance*, (CELEX:52011DC0882).

374 Kamerstukken II 2010-2011, 32 802, nr. 2. Op <data.overheid.nl> is inmiddels een register ingericht waar datasets kunnen worden gezocht en aangemeld.

375 Richtlijn 2013/37/EU van het Europees Parlement en de Raad van 26 juni 2013 tot wijziging van Richtlijn 2003/98/EG inzake het hergebruik van overheidsinformatie, (CELEX:32013L0037).

376 Zie hierover o.m. [van Dijk 2012]. Kritisch op de Nederlandse inbreng: [de Gier en Gerritsen 2012].

377 *Vide infra*: § 2.5.

Het nieuwe tweede lid van dit artikel bepaalt dat dit evenwel geen verplichting inhoudt om een meer dan eenvoudige handeling te verrichten om dergelijke documenten te creëren.

2.4.3 Identificatie

Er bestaan diverse documenten met voorschriften voor het citeren van uitspraken.³⁷⁸ Het meest juridische daarvan is de Procesregeling bestuursrecht 2010,³⁷⁹ waarin regels zijn opgenomen over hoe uitspraken moeten worden geciteerd ten einde geacht te kunnen worden een openbare vindplaats te hebben. Ook in de Leidraad voor juridische auteurs³⁸⁰ – een commerciële uitgave zonder juridische status – zijn citatievoorschriften te vinden, maar deze zijn voor discussie vatbaar.³⁸¹ Ten slotte is een meer technische instructienorm voor het gebruik van ECLI te vinden in de afspraken³⁸² van het standaardisatieforum Juriconnect.³⁸³

Al deze voorschriften zeggen echter alleen iets over het gebruik van bestaande identificatiecodes, ze regelen niets over de bevoegdheid of verplichting om aard of formaat van dergelijke identificatiecodes vast te stellen of om die codes toe te kennen aan individuele uitspraken. Hiervoor ontbrak tot voor kort in Nederland enig juridisch kader. Inmiddels kan de kale verplichting om gepubliceerde uitspraken van een identificatiecode te voorzien evenwel worden afgeleid uit de Webrichtlijnen 2,³⁸⁴ die sinds juni 2011 van kracht zijn.³⁸⁵ Richtlijn U.10.2 bepaalt dat gepubliceerde informatie voorzien moet zijn van unieke en duurzame *uniform resource identifiers* (URI's). De Webrichtlijnen zeggen evenwel niets over de vorm van een dergelijke identificatie.

Dat laatste is wel vastgelegd in de door de Raad van Ministers van de EU in december 2010 aangenomen conclusies voor het gebruik van de *European Case Law Identifier* (ECLI) (hierna: de ECLI-conclusies).³⁸⁶ In deze conclusies wordt het formaat van de ECLI beschreven en worden voorstellen gedaan voor het regelen van de bevoegdheid tot vaststelling van deze geharmoniseerde identificatiecode. Op totstandkoming en inhoud van de ECLI zullen we later nog uitgebreid terugkomen,³⁸⁷ hier verdient opmerking dat dit document is gegoten in de vorm van 'Raadsconclusies'. Dergelijke besluiten hebben geen grondslag in de verdragen, maar worden alleen genoemd in het Reglement van orde van de Raad.³⁸⁸ Raadsconclusies ontberen formele rechtskracht, ze zijn alleen uitdrukking van beleidsovereenstemming en

378 Over het onderscheid tussen identificatie en citatie: *vide infra*: § 4.1.1.6.

379 Landelijk overleg voorzitters sectoren bestuursrecht, Procesregeling bestuursrecht 2010, Stcrt. 2010, 12031, *Vide infra*: § 4.3.2.

380 [Schuijt, Konijnenbelt, van Klinken et al. 2010].

381 *Vide infra*: § 4.3.1.

382 [Juriconnect 2013b]. Eerder was er een standaard-URI voor het LJN: [Juriconnect 2007].

383 [Rikhof 2008a].

384 College Standaardisatie, Webrichtlijnen versie 2, <versie2.webrichtlijnen.nl/norm> (25-03-2013).

385 Over de Webrichtlijnen *vide infra*: § 2.4.6.

386 CELEX:52011XG0429(01). Het document is opgenomen als Bijlage 6.

387 *Vide infra*: § 4.5.

388 Besluit van de Raad van 1 december 2009 houdende vaststelling van zijn reglement van orde (2009/937/EU), (CELEX:32009Q1211(01)).

politiek commitment.³⁸⁹ (Niet-verplichte) publicatie in het Publicatieblad van de EU³⁹⁰ van Raadsconclusies versterkt de het juridisch gewicht ervan, evenals de steun die er in andere instrumenten voor wordt uitgesproken.³⁹¹

Een laatste aanwijzing voor de verplichting om rechterlijke uitspraken te identificeren is te vinden in art. 12 van de ontwerptekst van de HCCH.³⁹² Hierin worden bovendien een aantal eisen geformuleerd waaraan identificatiecodes moeten voldoen:

*State Parties are encouraged to adopt neutral methods of citation of their legal materials, including methods that are medium-neutral, provider-neutral and internationally consistent.*³⁹³

Op de inhoudelijke eisen die aan identificatie en citatie van uitspraken kunnen worden gesteld, komen we verderop nog uitgebreid terug.³⁹⁴

2.4.4 Betrouwbaarheid

Het toegankelijkheidsaspect ‘betrouwbaarheid’ kent voor rechterlijke uitspraken vier deelaspecten: documentaire betrouwbaarheid, contextuele betrouwbaarheid, tijdigheid en historische persistentie.

Bij het eerste deelaspect, de documentaire betrouwbaarheid, gaat het om de vraag of de gepubliceerde uitspraak authentiek is: is het document afkomstig van de instantie die de uitspraak heeft gedaan, en bevat deze de letterlijke tekst zoals door de rechter uitgesproken? Deze garantie zou bijvoorbeeld kunnen worden gegeven door een elektronische handtekening van rechter en griffier. In plaats van een elektronische handtekening kan aan de authenticiteitseis ook invulling worden gegeven door het document ter beschikking te stellen op een specifieke locatie, een oplossing die voor officiële overheidsbekendmakingen is geregeld in de Wet elektronische bekendmaking.³⁹⁵ Deze wet is evenwel niet van toepassing op rechterlijke uitspraken. Volledigheid maakt van authenticiteit een onderdeel uit, en wordt in de Toegankelijkheidsnota expliciet als aspect van betrouwbaarheid genoemd.³⁹⁶ Ook Aanbeveling R(95)11 laat zich hierover uit. Art. IV lid 1 van Appendix II luidt:

(...) If possible, court decisions should be stored in the form of the full original texts. (...)

Bij een volledigheidseis is het wel van belang te onderscheiden tussen de openbaarheid en de toegankelijkheid. We zagen eerder dat een uitspraak volledig openbaar is, ook al kan

389 [Beckett 2007].

390 Met betrekking tot ECLI, *vide infra*: noot 1530.

391 Bijvoorbeeld in *Opinion No.(2011)14 of the CCJE, Consultative Council of European Judges (09-11-2011), Justice and information technologies (IT)*. Zie daarover ook [Reiling 2012, p. 204].

392 *Vide supra*: § 2.3.2.2.4.4.

393 Met ‘citation’ wordt in onze terminologie ‘identification’ bedoeld. *Vide supra*: § 4.1.1.6.

394 *Vide infra*: § 4.1.

395 BWBR0024913. Zie vooral ook de memorie van toelichting: Kamerstukken II 2006-2007, 31 084, nr. 3.

396 Kamerstukken II 1996-1997, 20 644, nr. 30, p. 3.

bijvoorbeeld worden volstaan met voorlezing van het dictum.³⁹⁷ Dit laat evenwel de mogelijkheid onverlet om slechts de meest relevante gedeeltes van een uitspraak te publiceren. Indien er verschillen zijn tussen de uitgesproken tekst en de gepubliceerde tekst dan dienen bij publicatie de verschillen zo duidelijk mogelijk te worden aangegeven. Dit geldt zowel voor weglating van tekstdelen, als voor het anonimiseren.³⁹⁸

Het tweede deelaspect van betrouwbaarheid betreft de contextuele betrouwbaarheid. Deze ziet niet op de (tekst van de) uitspraak zelf, maar op de processuele context ervan. Om de uitspraak goed te kunnen interpreteren moeten we weten of er in dezelfde rechtsgang nog een later oordeel is geveld of geveld zou kunnen gaan worden. Een toegankelijke uitspraken-databank vereist derhalve dat informatie over formele relaties direct zichtbaar is. 'Formele relaties' definiëren we als alle relaties die een uitspraak op grond van de wet heeft met andere uitspraken. Formele relaties kunnen bestaan tussen uitspraken van verschillende gerechten (bijvoorbeeld bij hoger beroep, cassatie, terugverwijzing of een prejudiciële vraag), maar ook tussen uitspraken van hetzelfde gerecht (voorlopige voorziening versus bodemuitspraak, tussenuitspraak versus einduitspraak, verzet). Ook de relatie tussen conclusie en arrest (zoals bij HvJ EU of Hoge Raad) is als een formele relatie aan te merken.

Aanbeveling R(95)11 vermeldt het belang van deze informatie expliciet. In Art. III lid 4 van Annex I ('*General principles*') wordt de vermelding van de formele relatie als eis, en het resultaat ervan als wens geformuleerd:

When an appeal against a selected decision has been made to a higher court, users should be informed of the appeal whenever the decision is presented. As far as possible, the decision of the higher court should be indicated (whether it has upheld or quashed the original decision).

In art. IV lid 1 van Annex II ('*Guidelines*') worden beide evenwel als wens geformuleerd:

(...) Furthermore the following possibilities to enhance the functionality of the database should be closely considered: (...)
- information on appeals and the result of appeals.

Tijdigheid van publicatie is een derde deelaspect van betrouwbaarheid. Aanbeveling R(95)11 is een van de weinige instrumenten die hier iets over zegt. Art. III lid 3 van Appendix I beveelt aan:

Recent court decisions should be fed into the automated system regularly and within a reasonable period of time.

It is desirable that automated systems allow for informing the users quickly about the newest decisions entered into the system.

As far as possible, systems should be updated within a month in the case of supreme court decisions and within three months in the case of decisions by other

397 Zie het oordeel van de Hoge Raad in de Mink K.-zaak, *supra*: § 2.2.2.3.

398 *Vide infra*: § 2.5.

courts, as from the date of publication of the decision or as from the delivery of the text of the decision to the parties. (...)

Een veel strengere regel is door de Presidentenvergadering vastgelegd in art. 4.1 van de Persrichtlijn:³⁹⁹ alle uitspraken waarvan bekend is dat daarvoor persbelangstelling bestaat moeten onmiddellijk na het uitspreken ervan op Rechtspraak.nl worden gepubliceerd. De Hoge Raad heeft een eigen Persrichtlijn,⁴⁰⁰ waarin een gelijke bepaling is opgenomen.

Het laatste deelaspect van betrouwbaarheid is historische persistentie: alles wat gepubliceerd is, dient – tenzij zwaarwegende redenen zich daartegen in individuele gevallen verzetten – gepubliceerd te blijven. Juridisch en (rechts)historisch is het van belang dat uitspraken niet na verloop worden verwijderd.⁴⁰¹ De Archiefwet,⁴⁰² die andere doelstellingen heeft, is daarom op deze problematiek niet toepasbaar. Het zesde AustLII-principe ziet op louter bewaring in een intern archief van de informatieproducent,⁴⁰³ maar art. 7 van het concept HCCH-verdrag⁴⁰⁴ gaat verder door ook de toegankelijkheid van zo'n archief te verlangen:

*State Parties are encouraged to ensure long-term preservation and accessibility of their legal materials (...)*⁴⁰⁵

Art. III lid 5 Appendix I van Aanbeveling R(95)11 wijst op het belang van eenvoudige archiveringscriteria; historische uitspraken zouden toegankelijk moeten blijven.

2.4.5 Hanteerbaarheid

Bij massale publicatie van overheidsinformatie in het algemeen, en rechterlijke uitspraken in het bijzonder, dreigt al snel het gevaar van informatieovervloed. Verschillende instrumenten wijzen op dit gevaar. Zo waarschuwt art. III lid 5 Appendix I Aanbeveling R(95)11:

Consideration should be given to avoiding complicating the use of the system by the accumulation of a growing amount of obsolete information.

En in Aanbeveling R(2002)13,⁴⁰⁶ slechts gericht op de zeer kleine deelverzameling van uitspraken van het EHRM, lezen we:

*It is not sufficient to simply provide a mass of information; it has to be assessed and an appropriate commentary added.*⁴⁰⁷

399 [Presidentenvergadering 2008], per 1 maart 2013 vervangen door [Presidentenvergadering 2013].

400 [Hoge Raad 2009a].

401 Vgl. [Prins 1999].

402 BWBR0007376.

403 "Preservation of a copy in the care of the public authority, so that an archive of the data is preserved to enable greater competition whenever a new entrant wishes to publish the data, whether or not the public authority publishes the data itself" [Greenleaf, Chung en Mowbray 2007, p. 330].

404 *Vide supra*: § 2.3.2.2.4.4.

405 [HCCH 2009].

406 *Vide supra*: § 2.3.2.1.2.4.

407 *Explanatory memorandum*, par. 19.

De Toegankelijkheidsnota legt de verantwoordelijkheid voor de hanteerbaarheid van gepubliceerde informatie neer bij de overheid:

Door sommigen is er op gewezen dat zich de paradoxale ontwikkeling voor kan doen dat de openbaarheid van informatie (...) de feitelijke toegang tot overheidsinformatie zal doen afnemen. Gezien de veelheid aan informatie zouden burgers daardoor afhankelijker worden van produkten en diensten van het bedrijfsleven. Dat risico is niet denkbeeldig. Daarom is het van belang dat de overheid alle aspecten van toegankelijkheid (...) ter hand neemt. (...) Mocht desondanks blijken dat burgers door afhankelijkheid van toegevoegde waarde produkten van het bedrijfsleven uitgesloten worden van het democratisch proces en van de dienstverlening door de overheid, dan zal het kabinet zo nodig maatregelen nemen.⁴⁰⁸

Hetgeen overigens vervolgens over de eerdergenoemde⁴⁰⁹ Justex-databank wordt gezegd, lijkt hiermee in tegenspraak:

Als de Justex-databank inderdaad voor particulieren wordt opengesteld, zal deze slechts van een eenvoudige ontsluitingsstructuur worden voorzien en zal het maken van toegevoegde-waarde-informatie, net als nu het geval is, aan de markt worden overgelaten.⁴¹⁰

In het voorontwerp Awoi⁴¹¹ zijn enkele – weinig expliciete – bepalingen opgenomen over de toegankelijkheid. Art. 4:1 lid 2 Awoi geeft een opdracht tot informatieverzanding ‘in begrijpelijke vorm’. Ten aanzien van rechterlijke uitspraken – waarvan werd voorgesteld dat ze (vrijwel) allemaal moesten worden gepubliceerd⁴¹² – stelt de memorie van toelichting:

Het gaat hierbij om circa 1,7 miljoen uitspraken per jaar. Met goede zoekmodaliteiten kan de toegang tot deze hoeveelheid uitspraken worden gegarandeerd.⁴¹³

De Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak merkt hierover op:

De NVvR is hierover nogal sceptisch. Indien degene die de website wil raadplegen beschikt over de vindplaats of andere kerngegevens (gerecht, datum uitspraak en het rolnummer) kan inderdaad, ook in een massale databank, betrekkelijk snel worden gezocht. Indien op trefwoord of wettelijke regeling wordt gezocht teneinde jurisprudentie op het spoor te komen, schieten bij zulke grote aantallen de beschikbare zoekmogelijkheden echter tekort. Het voorontwerp kan leiden tot een averechts effect: een verminderde toegang tot de informatie. Weliswaar

408 Kamerstukken II 1996-1997, 20 644, nr. 30, p. 7.

409 *Vide supra*: § 2.4.2.

410 Kamerstukken II 1996-1997, 20 644, nr. 30, p. 14.

411 *Vide supra*: § 2.3.2.2.2.3.

412 *Vide supra*: § 2.3.2.2.2.3.

413 [MinBZK 2006, p. 75].

*kan door redactionele bewerking van uitspraken hierin verbetering worden gebracht, maar bij zodanige aantallen uitspraken mogen de hoge lasten van de voorgestelde regeling zeker niet worden onderschat.*⁴¹⁴

Voordat we ons verder verdiepen in het juridisch kader dat meer invulling geeft aan de hanteerbaarheid, maken we eerst een onderscheid tussen zes – nauw verbonden – deelaspecten. Het eerste deelaspect, ‘begrijpelijkheid’, heeft betrekking op de mate waarin de primaire informatieobjecten – rechterlijke uitspraken in een datacollectie – kunnen worden begrepen. Leesbaarheid van rechterlijke teksten is al langere tijd een punt van aandacht,⁴¹⁵ maar wij zullen dit buiten beschouwing laten: de rechterlijke uitspraak zoals gedaan is voor ons een uitgangspunt. Uitspraken kunnen echter wel begrijpelijker worden gemaakt door ze bijvoorbeeld te voorzien van een samenvatting of toelichting. Ook dit scharen we onder ‘begrijpelijkheid’.

Het tweede deelaspect is ‘contextualiteit’, en heeft betrekking op de mogelijkheid om een uitspraak te beschouwen in relatie tot andere (juridische) informatieobjecten. Een bijzondere vorm hiervan, de formele relatie, kwamen we reeds tegen bij het toegankelijkheidsaspect ‘betrouwbaarheid’.⁴¹⁶ Voor een goed begrip van het totale corpus zijn echter ook ‘materiële relaties’ van belang: uitspraken die bijvoorbeeld betrekking hebben op dezelfde rechtsvraag of een vergelijkbaar feitencomplex. Onder contextualiteit vallen ook relaties met andersoortige informatieobjecten, zoals wetsartikelen waarop de uitspraak betrekking heeft, rechtswetenschappelijke literatuur waarin de uitspraak wordt becommentarieerd of nieuwsberichten waarin een vonnis wordt toegelicht.

Het derde deelaspect is ‘centralisatie van aanbod’.⁴¹⁷ Uitspraken worden gedaan door tal van verschillende rechterlijke instanties. Deze zouden allemaal hun eigen uitsprakendatabank kunnen exploiteren, niet verbonden met de verzamelingen van collega-instanties. Voor de gebruiker die een horizontaal vraagstuk bestudeert zou dit een serieus probleem opleveren, omdat alle collecties afzonderlijk doorzocht zouden moeten worden. ‘Centralisatie van aanbod’ vraagt dus om de mogelijkheid voor de burger om langs één enkele weg toegang te hebben tot alle gepubliceerde rechterlijke uitspraken.

Een vierde deelaspect betreft metadatering. Metadata zijn ‘data over data’. Ze kunnen identificerend van aard zijn (zoals ECLI of zaaknummer), beschrijvend (bijvoorbeeld een samenvatting of een kopje), classificierend (zoals de naam van de uitsprekende instantie, rechtsgebied of proceduuresoort) of contextueel (de eerdergenoemde relaties met andere informatieobjecten). Metadata kunnen op allerlei manieren worden gebruikt om de hanteerbaarheid van uitspraken te vergroten.

Het vijfde deelaspect, van specifiek belang voor meertalige landen, maar ook van toenemend belang in een globaliserende wereld, is de (taal)grensoverschrijdende bruik-

414 [NVvR 2007, p. 10].

415 Zie o.m. [de Poot, Verkuylen en Malsch 2007], [Rvdr 2007b] en [van den Hoven en Plug 2009].

416 *Vide supra*: § 2.4.4.

417 In de Toegankelijkheidsnota is dit aspect geschaard onder ‘kenbaarheid en vindbaarheid’ (Kamerstukken II 1996-1997, 20 644, nr. 30, p. 3).

baarheid van uitspraakteksten. Uitspraken die ook voor andere taalgemeenschappen of landen relevant zijn, moeten (door mens of machine) worden vertaald, of van anderstalige samenvattingen worden voorzien.

Het zesde deelaspect ten slotte is de doorzoekbaarheid: een gebruiker moet in staat zijn om makkelijk en snel de relevante informatie(objecten) te vinden. Op de vraag wat moet worden verstaan onder 'relevant' zullen we uitgebreid ingaan in § 5, hier volstaan we met het onderkennen van doorzoekbaarheid als deelaspect van hanteerbaarheid. De mate van doorzoekbaarheid is mede afhankelijk van de invulling van de andere deelaspecten, maar heeft ook een zelfstandige component, bijvoorbeeld de snelheid, kwaliteit en gebruiksvriendelijkheid van een zoekmachine.

Verschillende instrumenten leggen specifieke verplichtingen op met betrekking tot de hanteerbaarheid. Zo doet Aanbeveling R(95)11 suggesties voor het gebruik van metadata: art. III lid 5 Appendix I schrijft voor dat het mogelijk moet zijn te filteren op uitspraakdatum en art. IV lid 1 Appendix II zegt:

- (...) (T)he following possibilities to enhance the functionality of the database should be closely considered:
- headlines (titrages);
- keywords (mots clés);
- fixed vocabulary (vocabulaire fermé);
- abstracts (abstracts/sommaires);
- commentary: summary/analysis (résumé/analyse);
- notes (annotations), for example references to statute law, case-law, doctrine; (...)

Het concept HCCH-verdrag⁴¹⁸ heeft in dit opzicht geen prescriptief karakter. Art. 8 luidt slechts:

State Parties are encouraged to make their legal materials available (...) with such metadata as available.

Sturender is deze tekst wel met betrekking tot de internationale toegankelijkheid:

13. *State Parties are encouraged, where possible, to provide translations of their legislation and other materials, in other languages. (...)*
15. *State Parties are encouraged to develop multi-lingual access capacities and to co-operate in the development of such capacities.*

Met betrekking tot het gebruik van metadata gaan de ECLI-conclusies het verst: ze schrijven een set van negen verplichte en acht optionele metadata voor indien uitspraken ter ontsluiting worden aangeboden aan de ECLI-zoekinterface.⁴¹⁹ Deze metadata zijn een op jurisprudentie

418 *Vide supra*: § 2.3.2.2.4.4.

419 *Vide infra*: § 4.5.2.

toegesneden implementatie van het Dublin Core Metadata Initiative (DCMI).⁴²⁰ Ook de Nederlandse ‘Overheid.nl Web Metadata Standaard’ (OWMS)⁴²¹ is op DCMI gebaseerd.⁴²² De laatste versie van deze standaard (4.0) is op 15 november 2011 vastgesteld door het Forum Standaardisatie, een forum dat – samen met het College Standaardisatie – is ingesteld⁴²³ om te adviseren over het verbeteren van de ontwikkeling en de toepassing van standaarden in het digitale domein.

2.4.6 Presentatie

Ten slotte is ook de wijze waarop informatie wordt gepresenteerd een aspect van toegankelijkheid. Zo mogen mensen met een visuele handicap niet van informatie worden uitgesloten, maar ook het gebruik van afwijkende browsers of besturingssystemen mag geen belemmeringen opleveren. Op basis van een motie van Aasted-Madsen en Fierens⁴²⁴ zijn bij ministerieel besluit⁴²⁵ in 2006 de ‘Webrichtlijnen’ vastgesteld. Alle nieuwe websites van de rijksoverheid dienden te voldoen aan de 125 richtlijnen die in het besluit zijn opgenomen. Bestaande websites van de rijksoverheid dienden uiterlijk 31 december 2010 te zijn aangepast.

Al snel na vaststelling werd begonnen met het ontwikkelen van een nieuwe versie; de Webrichtlijnen versie 2⁴²⁶ zijn op 23 juni 2011 door het College Standaardisatie vastgesteld. De internationale *Web Content Accessibility Guidelines 2.0*⁴²⁷ maken een integraal onderdeel uit van de Webrichtlijnen.

Ook de publicatie van uitspraken valt onder het regime van de Webrichtlijnen. De rechtspraak behoort weliswaar niet tot de rijksoverheid, maar de Webrichtlijnen maken onderdeel uit van de Justitiestandaarden: een verzameling standaarden die wordt vastgesteld op voordracht van de ICT-standaardisatiecommissie van het Ministerie van Veiligheid en Justitie.⁴²⁸ De Rvdr participeert in deze standaardisatiecommissie en committeert zich aan de vastgestelde standaarden, en derhalve ook aan de Webrichtlijnen.

De Webrichtlijnen bevatten geen specifieke instructies voor de publicatie van uitspraken, en blijven hier daarom buiten verdere bespreking.

420 Alle informatie over DCMI is te vinden op <www.dublincore.org>.

421 <standaarden.overheid.nl/owms>.

422 Over OWMS: [Overbeek en Hermans 2011].

423 Instellingsbesluit College en Forum Standaardisatie, Stcrt. 2006-70, p. 8 en Instellingsbesluit College en Forum Standaardisatie 2010, Stcrt. 2010, 4499.

424 Kamerstukken II 2005-2006, 29 362, nr. 88.

425 MinBZK, Besluit Kwaliteit Rijksoverheidswebsites, Stcrt. 2006, 136 p.23.

426 College Standaardisatie, Webrichtlijnen versie 2, <versie2.webrichtlijnen.nl/norm> (25-03-2013).

427 <www.w3.org/TR/WCAG>.

428 Zie bijv. [Mv] 2003].

2.4.7 Toegankelijkheid: conclusie en vooruitblik

Van de drie concepten – openbaarheid, verstrekking en toegankelijkheid – is toegankelijkheid het vaagste begrip. Het is nauwelijks gedefinieerd of afgebakend, en het juridisch instrumentarium is secundair en over het algemeen weinig specifiek voor de ontsluiting van rechterlijke uitspraken. Toch zijn er uit de beschikbare rechtsbronnen enkele duidelijke tendenzen te distilleren: uitspraken moeten om niet worden aangeboden, technisch en juridisch mogen er geen obstakels zijn voor hergebruik, ze moeten uniek en persistent worden geïdentificeerd, er mag geen twijfel zijn aan de afkomst van de gepubliceerde documenten, de plaats van een uitspraak binnen de volledige rechtsgang moet zichtbaar zijn, uitspraken moeten tijdig worden gepubliceerd en mogen niet zonder goede reden worden verwijderd. Voorts moeten maatregelen worden genomen om (overvloedige) informatie hanteerbaar te maken: uitspraken moeten zo begrijpelijk mogelijk worden gepresenteerd, in een bredere context worden geplaatst, via één locatie beschikbaar zijn, voorzien worden van metadata en ook grensoverschrijdend vindbaar en begrijpelijk zijn. Ten slotte moet een gebruiker in staat zijn om in een grote verzameling uitspraken zo snel en gemakkelijk mogelijk de relevante informatie te vinden.

Op diverse aspecten van toegankelijkheid komen we nog terug bij de bespreking van de uitsprakenpublicatie in het buitenland (§ 2.6) en de in de literatuur levende opvattingen (§ 2.7). In hoeverre in Nederland wordt voldaan aan de toegankelijkheidseisen bespreken we in § 3.4.3. Nu richten we onze aandacht eerst op het laatste juridische thema: de anonimisering van in uitspraken voorkomende persoonsgegevens.

2.5 Anonimisering

Het anonimiseringsvraagstuk is complex en veel bediscussieerd. Twee grondrechten botsen hier op elkaar: openbaarheid van rechtspraak en het recht op bescherming van de persoonlijke levenssfeer. In deze paragraaf behandelen we het regelgevend kader met betrekking tot de bescherming van persoonsgegevens in gepubliceerde uitspraken. De verhouding tot openbaarheid en verstrekking komt daarbij weliswaar reeds aan de orde, maar deze zal vooral in § 2.7 en § 2.8 aandacht krijgen. Achtereenvolgens bespreken we het internationaal (§ 2.5.1) en nationaal (alsmede Europees) juridisch kader (§ 2.5.2). We sluiten af met enkele conclusies (§ 2.5.3).

2.5.1 Internationaal kader

2.5.1.1 Artikel 8 EVRM

Art. 8 EVRM luidt:

1. *Everyone has the right to respect for his private and family life, his home and his correspondence.*
2. *There shall be no interference by a public authority with the exercise of this right except such as is in accordance with the law and is necessary in a democratic society in the interests of national security, public safety or the economic well-being of the country, for the prevention of disorder or crime, for the protection of health or morals, or for the protection of the rights and freedoms of others.*

De basisregel ligt in eerste lid: iedereen heeft het recht op respect van de persoonlijke levenssfeer. Dit recht is absoluut geformuleerd; de mogelijke uitzonderingen zijn ondergebracht in een apart lid, dat de inmenging van het openbaar gezag in de uitoefening van dit recht alleen toestaat op grond van de wet, en uitsluitend om de limitatief opgesomde redenen.

Persoonlijke betrokkenheid in een gerechtelijke procedure kan worden gezien als een priv eaangelegenheid. In een eventuele publicatie van de uitspraak zal dat persoonlijk leven dan ook moeten worden gerespecteerd. Enkele van de toegelaten uitzonderingen komen we tegen in de Nederlandse wet. Zo hebben we voorbeelden gezien van de bevoegdheid van de rechter om uitspraken (met naam en toenaam) te publiceren ter voorkoming van misdrijven, ter bescherming van de nationale veiligheid en ter bescherming van de volksgezondheid.⁴²⁹

Ongeanonimiseerde algemene actieve verstrekking van uitspraken zou bijvoorbeeld nodig kunnen zijn om te controleren of er geen klassenjustitie plaatsvindt.⁴³⁰ Dit zou geschaard kunnen worden onder ‘*the prevention of crime*’, ‘*the protection of morals*’ of ‘*the rights of others*’. Dit vergt echter een belangenafweging tussen een publiek belang enerzijds en de belangen van personen die in rechterlijke uitspraken figureren anderzijds. Los van de vraag welke van de twee belangen zou moeten prevaleren, zou het hier echter gaan om een uitzondering op de basisregel van het eerste lid, en dus is een wettelijke grondslag noodzakelijk.

In de zaak ‘Z tegen Finland’⁴³¹ heeft het EHRM zich uitgesproken over het recht op anonimisering in een rechterlijke uitspraak. Het betrof een zaak waarin de met HIV besmette echtgenote van een serieverkrachter met naam en toenaam in de uitspraak van het Finse Hof van beroep werd genoemd, waarna dit Hof de uitspraak naar een landelijk dagblad had gefaxt. Bovendien had het Hof van beroep bepaald dat de vertrouwelijkheid van het procesdossier (reeds) na tien jaar zou worden opgeheven.⁴³² Volgens de Finse regering was de beweerdelijke inbreuk toegestaan bij wet en noodzakelijk ‘*in a democratic society*’. Het EHRM stelt vast

429 *Vide supra*: § 2.3.2.1.1.

430 *Vide infra*: § 2.7.2.1.

431 EHRM 25-02-1997, 22009/93.

432 Finland kent een wettelijke regeling voor publieke toegang tot het volledige (ongeanonimiseerde) procesdossier na verloop van bepaalde tijd.

dat gegevens omtrent HIV-besmetting vallen onder de bijzondere persoonsgegevens van art. 6 van het Verdrag tot bescherming van personen met betrekking tot de geautomatiseerde verwerking van persoonsgegevens,⁴³³ en stelt vervolgens:

*The interests in protecting the confidentiality of such information will therefore weigh heavily in the balance in determining whether the interference was proportionate to the legitimate aim pursued. Such interference cannot be compatible with Article 8 of the Convention (...) unless it is justified by an overriding requirement in the public interest.*⁴³⁴

(...)

*As to the issues regarding access by the public to personal data, the Court recognises that a margin of appreciation⁴³⁵ should be left to the competent national authorities in striking a fair balance between the interest of publicity of court proceedings, on the one hand, and the interests of a party or a third person in maintaining the confidentiality of such data, on the other hand.*⁴³⁶

De tienjaarsgrens voor de vertrouwelijkheid van het dossier leverde volgens het Hof een schending van art. 8 EVRM op. Aangaande de opname van de naam van klagster in de uitspraak oordeelde het Hof:

Under the relevant Finnish law, the Court of Appeal had the discretion, firstly, to omit mentioning any names in the judgment permitting the identification of the applicant and, secondly, to keep the full reasoning confidential for a certain period and instead publish an abridged version of the reasoning, the operative part and an indication of the law which it had applied (...). In fact, it was along these lines that the City Court had published its judgment, without it giving rise to any adverse comment. (...) It evidently followed from [het verhandelde ter zitting, mvo] that she would be opposed to the disclosure of the information in question to the public.

In these circumstances (...) the Court does not find that the impugned publication was supported by any cogent reasons.

*Accordingly, the publication of the information concerned gave rise to a violation of the applicant's right to respect for her private and family life as guaranteed by Article 8.*⁴³⁷

433 BWBV0002783, *Vide infra*: § 2.5.1.2.

434 EHRM 25-02-1997, 22009/93, r.o. 96.

435 Waarover Judge De Meyer in zijn *partly dissenting opinion* opmerkt: "In the present judgment the Court once again relies on the national authorities' margin of appreciation'. I believe that it is high time for the Court to banish that concept from its reasoning. It has already delayed too long in abandoning this hackneyed phrase and recanting the relativism it implies. (...) (W)here human rights are concerned, there is no room for a margin of appreciation which would enable the States to decide what is acceptable and what is not."

436 EHRM 25-02-1997, 22009/93, r.o. 99.

437 *Ibid.*, r.o. 113.

In deze uitspraak valt op dat het Hof weliswaar spreekt over de ‘*publicity of court proceedings*’, maar nergens refereert aan art. 6 EVRM.⁴³⁸ Het Hof vraagt zich af of publicatie van de naam van de klaagster één van de in art. 8 lid 2 EVRM genoemde doelstellingen diende, maar het *fair trial* van art. 6 EVRM wordt daar niet onder gerekend. Mogelijk speelde daarbij een rol dat in de visie van het Hof de openbaarmaking ex art. 6 EVRM beperkt kan zijn; uit de jurisprudentie van het Hof ter zake⁴³⁹ blijkt nergens dat van een dergelijke beperkte openbaarmaking de namen van partijen of andere betrokkenen deel moeten uitmaken.⁴⁴⁰

Relevant is ook het oordeel van het Hof in twee andere zaken met betrekking tot overheidsinformatie. In ‘Johnston e.a. vs. Ierland’ concludeerde het Hof:

*(A)lthough the essential object of Article 8 is to protect the individual against arbitrary interference by the public authorities, there may in addition be positive obligations inherent in an effective ‘respect’ for family life.*⁴⁴¹

En in ‘Gaskin vs. Verenigd Koninkrijk’:

*(C)onfidentiality of public records is of importance for receiving objective and reliable information, and that such confidentiality can also be necessary for the protection of third persons.*⁴⁴²

Toepassing hiervan op rechterlijke uitspraken zou niet alleen een verbod tot inbreuk, maar zelfs een plicht tot bescherming van persoonsgegevens impliceren, ook die van derden die in uitspraken figureren.

Vooruitlopend op de bespreking van het nationaal juridisch kader,⁴⁴³ kunnen we een en ander vertalen naar de Nederlandse situatie. De Nederlandse wetgever heeft ervoor gekozen om met betrekking tot het publiceren van persoonsgegevens in rechterlijke uitspraken voor iedere uitzondering op het grondbeginsel van art. 8 EVRM aparte wetgeving te creëren. Daaraan kan een argument worden ontleend voor de stelling dat er voor een algemene uitzondering – bestaande in het ongeanonimiseerd publiceren van alle uitspraken – dan toch zeker ook wetgeving nodig is. Dergelijke wetgeving is er niet. Volledig hiermee in lijn is de, door de Hoge Raad gevolgde, conclusie van Bakels inzake de verstrekking van ongeanonimiseerde tuchtrechtelijke uitspraken:

In onderlinge samenhang genomen zijn de artt. 6 en 8 EVRM zo open geformuleerd, dat daaruit geen scherpe regel kan worden afgeleid. Gezegd kan worden dat het EVRM aan de ene kant niet eist dat aan derden een afschrift wordt gegeven van tuchtrechtelijk uitspraken maar, aan de andere kant, niet in de weg

438 Vgl. [Knigge 1999].

439 *Vide supra*: § 2.2.1.2.

440 Anders: [de Meij, Ekker, Haeck et al. 2006, p. 7] die de opname van de naam van klaagster in het vonnis verwarren met de opheffing van vertrouwelijkheid van het procesdossier (een in Nederland onbekend fenomeen).

441 EHRM 18-12-1986, 9697/82.

442 EHRM 7-7-1989, 10454/83.

443 *Vide infra*: § 2.5.2.

*staat aan een regel die het tegendeel inhoudt, mits de privacy-belangen van de betrokken procespartijen (door anonimisering) voldoende worden beschermd. Aan de nationale autoriteiten wordt een brede marge overgelaten voor eigen regelgeving. Wél lijkt verdedigbaar dat de op dit punt te ontwikkelen regel elementen van deze beide bepalingen moet weerspiegelen.*⁴⁴⁴

Ook Bakels benadrukt dus het belang van regelgeving, bij ontstentenis waarvan anonimisering noodzakelijk is.

2.5.1.2 Verdrag inzake gegevensbescherming

In 1981 is in het kader van de Raad van Europa het Verdrag tot bescherming van personen met betrekking tot de geautomatiseerde verwerking van persoonsgegevens⁴⁴⁵ gesloten. Dit verdrag is een nadere uitwerking van art. 8 EVRM. Volgens de preambule is uitbreiding van de bescherming van de persoonlijke levenssfeer van bijzonder belang:

(T)aking account of the increasing flow across frontiers of personal data undergoing automatic processing.

Nederland heeft het verdrag goedgekeurd.⁴⁴⁶ De bepalingen van het verdrag zijn materieel onderdeel geworden van de Wet persoonsregistraties (Wpr),⁴⁴⁷ en later van de Wet bescherming persoonsgegevens (Wbp).^{448 449}

2.4.1.3 Aanbeveling R(95)11

De eerder besproken Aanbeveling R(95)11⁴⁵⁰ kent geen uitgebreide bepalingen over anonimisering, maar verwijst hiervoor in art. IV lid 2 van Appendix II naar het in de vorige paragraaf genoemde verdrag.

2.4.1.4 Aanbeveling R(2002)2

Het Comité van Ministers heeft zich in de eerderbesproken⁴⁵¹ Aanbeveling R(2002)2 inzake de toegang tot overheidsdocumenten gebogen over de verhouding tussen enerzijds het recht op toegang tot overheidsinformatie en anderzijds de bescherming van persoonsgegevens. Art. II lid 2 geeft een vrij duidelijke indicatie dat het laatste voorrang geniet:

444 ECLI:NL:PHR:2001:AB2371.

445 *Vide supra*: noot 433.

446 Goedkeuringswet Verdrag tot bescherming personen met betrekking tot geautomatiseerde verwerking van persoonsgegevens (BWBR0004796).

447 Stb. 1988, 655.

448 BWBR0011468.

449 *Vide infra*: § 2.5.2.3.

450 *Vide supra*: o.m. § 2.3.2.2.4.2.1.

451 *Vide supra*: § 2.3.2.2.4.2.2.

This recommendation does not affect the right of access or the limitations to access provided for in the Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data.

In art. 3 lid 1 van het Verdrag van Trosno⁴⁵² is privacy genoemd als één van de gronden om – bij wet – de toegang tot officiële documenten te beperken. Krachtens lid 2 is in de afweging in concrete gevallen de beperking op basis van privacy het uitgangspunt, een eventueel zwaarderwegend publiek belang moet worden aangetoond.

2.5.1.5 Aanbeveling R(2010)13

Hoe meer persoonlijke data op allerlei manieren en plaatsen beschikbaar komen – in het bijzonder, maar niet alleen, via internet – hoe beter men met de huidige technische middelen daarvan persoonlijke profielen kan maken. Voor de burger kan dit leiden tot aanzienlijke inbreuken op de persoonlijke levenssfeer. Ook door de Raad van Europa wordt dit risico onderkend, en in 2010 heeft het Comité van Ministers Aanbeveling R(2010)13 *On the protection of individuals with regard to automatic processing of personal data in the context of profiling* aangenomen. Volgens deze aanbeveling kan het verzamelen en verwerken van persoonlijke data ten behoeve van *profiling* alleen plaatsvinden ofwel indien daarin expliciet bij wet is voorzien, ofwel indien het is toegestaan door de wet en er bovendien is voldaan aan een aantal aanvullende voorwaarden, zoals instemming of noodzaak (art. 3.4 van de Annex).

Profilering vindt niet plaats door het verstrekken van rechterlijke uitspraken zelf, maar grootschalige publicatie van ongeanonimiseerde uitspraken zou wel gemakkelijk tot misbruik kunnen leiden. De preventieverplichting van art. 2.2 van Aanbeveling R(2010)13 kan daarom geacht worden van toepassing te zijn op publieke uitsprakendatabanken:

Member states should encourage the design and implementation of procedures and systems in accordance with privacy and data protection, already at their planning stage, notably through the use of privacy-enhancing technologies. They should also take appropriate measures against the development and use of technologies which are aimed, wholly or partly, at the illicit circumvention of technological measures protecting privacy.

Gezien de ras toenemende mogelijkheden om persoonlijke data uit documenten te filteren lijkt, realistisch bezien, de enige ‘appropriate measure’ het in het geheel niet publiceren van persoonlijke data.

2.5.2 Nationaal juridisch kader

Inzake het nationaal juridisch kader met betrekking tot de anonimisering van uitspraken moeten we een onderscheid maken tussen passieve en actieve verstrekking. Anonimiseren

⁴⁵² Vide supra: § 2.3.2.2.4.2.2 .

bij passieve verstrekking wordt geregeerd door de proceswetten die we zullen bespreken in § 2.5.2.2. Anonimiseren bij actieve verstrekking wordt geregeerd door de Wbp (§ 2.5.2.3). Binnen dat juridisch kader is door de (toenmalige) Registratiekamer een op jurisprudentiedatabanken gericht advies geschreven (§ 2.5.2.4) dat richtinggevend was voor de huidige Anonimiseringsrichtlijnen van Rechtspraak.nl. In § 2.5.2.6 kijken we naar de anonimisering bij commerciële databanken en in § 2.5.2.7 onderzoeken we de gedachten die er leefden in het voorontwerp Awoi en bij de commissies die zich hebben gebogen over de herziening van de Grondwet. De huidige Grondwet is evenwel ons startpunt.

2.5.2.1 Grondwet

Het recht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer is vastgelegd in art. 10 Gw:

1. *Ieder heeft, behoudens bij of krachtens de wet te stellen beperkingen, recht op eerbiediging van zijn persoonlijke levenssfeer.*
2. *De wet stelt regels ter bescherming van de persoonlijke levenssfeer in verband met het vastleggen en verstrekken van persoonsgegevens.*
3. *De wet stelt regels inzake de aanspraken van personen op kennisneming van over hen vastgelegde gegevens en van het gebruik dat daarvan wordt gemaakt, alsmede op verbetering van zodanige gegevens.*

In vergelijking met art. 8 EVRM valt op dat de uitzonderingen die bij of krachtens de wet mogen worden gemaakt, niet limitatief zijn opgenomen. Bovendien is er een onderscheid gemaakt tussen de persoonlijke levenssfeer (lid 1) en de persoonsgegevens (leden 2 en 3), terwijl art. 8 EVRM daarin tekstueel geen onderscheid maakt.

2.5.2.2 Proceswetten

In de in § 2.3.1 behandelde proceswetten zijn ook bepalingen opgenomen over de mogelijke anonimisering van de te verstrekken uitspraken. We bespreken ze in onderstaande paragrafen.

2.5.2.2.1 Bestuursrecht

In de Awb is geen expliciete bepaling opgenomen over het anonimiseren van uitspraken, noch in art. 8:79, dat de passieve verstrekking reguleert,⁴⁵³ noch elders in de wet. De memorie van toelichting bij art. 8:79 Awb merkt evenwel op:

De eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer brengt mee dat onder omstandigheden volstaan moet worden met het verstrekken van een uittreksel.^{454 455}

453 *Vide supra*: § 2.3.1.2.

454 Kamerstukken II 1991-1992, 22 495, nr. 3, p. 156.

455 Terzijde zij opgemerkt dat het begrip 'uittreksel' hier een synoniem is voor de geanonimiseerde versie van de uitspraak, hetgeen verschilt van bijv. art. 28 lid 2 Rv waarin wordt gesproken over een 'geanonimiseerd afschrift of uittreksel'.

De omstandigheden waaronder dit zou moeten gebeuren worden niet nader gespecificeerd, maar door de gekozen formulering heeft anonimisering hier niet het karakter van regel maar van uitzondering. In de memorie van toelichting bij de in 2013 in werking getreden Wet aanpassing bestuursprocesrecht wordt anonimisering echter meer als vanzelfsprekend gezien:

*(A)lgemeen wordt aanvaard dat de griffier kan volstaan met verstrekking van een uittreksel, indien en voor zover de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer van een of meer partijen dit met zich brengt.*⁴⁵⁶

Deze opmerking werd gemaakt in het kader van de overheveling van art. 89j Mededingingswet – inzake de toezending van uitspraken die betrekking hebben op de toepassing van de artt. 101 en 102 VWEU aan de Europese Commissie, conform de gelijkkluidende bepalingen in art. 28 lid 8 Rv – naar het derde lid van art. 8:79 Awb.⁴⁵⁷ Anders dan de oude bepalingen in art. 89j Mededingingswet en art. 28 lid 8 Rv bevat art. 8:79 lid 3 Awb geen expliciete bepaling omtrent de bevoegdheid van de griffier om te anonimiseren. Juist omdat de anonimiseringsbevoegdheid van de griffier voor uitspraken die onder het regime van de Awb tot stand komen algemeen is aanvaard, behoeft er volgens de memorie van toelichting voor deze bijzondere categorie van uitspraken geen afzonderlijke grondslag voor anonimisering te worden gecreëerd.⁴⁵⁸

Inzake het belastingsrecht zagen we eerder⁴⁵⁹ reeds een *lex specialis* in art. 27g lid 1 AWR: de rechtbank moet toestemming geven voor verstrekking van een uitspraak. Lid 2 voegt daaraan toe:

Met betrekking tot schriftelijke uitspraken blijft de machtiging, bedoeld in het eerste lid, slechts achterwege indien op een voor de uitspraak gedaan verzoek van een der partijen de rechtbank oordeelt dat ook na anonimisering de geheimhouding van persoonlijke en financiële gegevens onvoldoende wordt beschermd en bovendien het belang van de openbaarheid van de rechtspraak niet opweegt tegen dit belang.

Krachtens art. 22 van de Procesregeling bestuursrecht⁴⁶⁰ dient een dergelijk verzoek uiterlijk ter zitting en gemotiveerd te worden gedaan. De ratio achter de aparte regeling voor fiscale uitspraken is gelegen in de bijzondere geheimhoudingsplicht van art. 67 AWR:

- 1) *Het is een ieder verboden hetgeen hem uit of in verband met enige werkzaamheid bij de uitvoering van de belastingwet over de persoon of zaken van een ander blijkt of wordt meegedeeld, verder bekend te maken dan noodzakelijk is voor de uitvoering van de belastingwet of voor de invordering van enige rijksbelasting als bedoeld in de Invorderingswet 1990 (geheimhoudingsplicht).*

456 Kamerstukken II 2009-2010, 32 450, nr. 3, p. 57-58.

457 *Vide supra*: § 2.3.2.1.2.1.

458 Kamerstukken II 2009-2010, 32 450, nr. 3, p. 58.

459 *Vide supra*: § 2.3.1.2.

460 *Vide supra*: noot 379.

- 2) *De geheimhoudingsplicht geldt niet indien:*
 - a) *enig wettelijk voorschrift tot de bekendmaking verplicht;*
 - b) *bij regeling van Onze Minister is bepaald dat bekendmaking noodzakelijk is voor de goede vervulling van een publiekrechtelijke taak van een bestuursorgaan;*
 - c) *bekendmaking plaatsvindt aan degene op wie de gegevens betrekking hebben voorzover deze gegevens door of namens hem zijn verstrekt.*
- 3) *In andere gevallen dan bedoeld in het tweede lid kan Onze Minister ontheffing verlenen van de geheimhoudingsplicht.*

Met 'een ieder' in het eerste lid zijn niet alleen medewerkers van de Belastingdienst bedoeld, maar ook anderen.⁴⁶¹ Het tweede lid is per 1 januari 2008 ingevoegd bij de Wet versterking fiscale rechtshandhaving,⁴⁶² waarmee het privacyregime verder is aangescherpt.⁴⁶³ Art. 67 AWR laat derhalve eigenlijk geen enkele ruimte om fiscale uitspraken ongeanonimiseerd te publiceren.

Om er zeker van te zijn dat de fiscale geheimhoudingsplicht niet wordt geschonden wordt in art. 27g lid 1 AWR een expliciete machtiging van de rechtbank gevraagd. Het bovengeciteerde lid 2 ziet op situaties dat anonimisering volgens de geldende methodiek niet tot volledige onherkenbaarheid leidt. De betreffende partij kan dan verzoeken om publicatie geheel achterwege te laten. De rechter mag dit verzoek alleen afwijzen indien het belang van verstrekking van de uitspraak groter is dan het belang van verzoeker. Een illustratie van deze belangenafweging is te vinden in ECLI:NL:HR:2002:AD5341. Belanghebbende had aan het gerechtshof verzocht geen afschrift of uittreksel aan derden te verstrekken, ook niet in geanonimiseerde vorm. Alhoewel er geen expliciete beslissing op dit verzoek in het procesdossier aanwezig was, is de uitspraak⁴⁶⁴ niet door het gerechtshof gepubliceerd. Ten tijde van deze procedure was art. 27g AWR nog niet van toepassing,⁴⁶⁵ maar de voorgaande regeling week daar materieel niet vanaf. Over de vraag of publicatie diende plaats te vinden, merkte AG IJssink op:

(...) Al met al komt het mij voor dat voor 1 september 1999 de maatschappelijke opvattingen over de openbaarheid van fiscale rechtspraak eigenlijk maar weinig afweken van die [huidige, mvo] regeling. Bovendien werden, naar mij uit eigen ervaring bekend is, ook in die tijd de uitspraken van de belastingkamers van de gerechtshoven en de arresten van de belastingkamer van de Hoge Raad op grond van een in grote mate vergelijkbare afweging voor publicatie vrijgegeven. (...) Nu komt het mij verder voor dat in deze zaak "het belang van de openbaarheid van de rechtspraak" vordert dat het arrest in deze zaak (en

461 Kamerstukken II 2005-2006, 30 322, nr. 3, p. 12 noot 3.

462 BWBR0022636.

463 Kamerstukken II 2005-2006, 30 322, nr. 3, p. 12.

464 Gerechtshof 's-Gravenhage 14-10-1998, 92/3477.

465 *Vide supra*: § 2.3.1.2.

... dus ook deze conclusie) voor publicatie wordt vrijgegeven. (...) Ik geef de Hoge Raad derhalve in overweging om het arrest (en de conclusie) in deze zaak wel voor publicatie vrij te geven.⁴⁶⁶

Zonder daaraan nog enige bijzondere overweging te wijden publiceerde de Hoge Raad het arrest vervolgens op Rechtspraak.nl.

In de zaak van ECLI:NL:HR:2005:AU6909 was een belanghebbende niet tevreden over de vrijgave voor publicatie van een in zijn ogen onzorgvuldig geanonimiseerde uitspraak, en tekende cassatie aan tegen de machtigingsbeslissing ex art. 27g AWR (oud). Volgens AG Ballegooijen⁴⁶⁷ is onvoldoende duidelijk gemotiveerd waarom de wijze van anonimisering niet deugt, zeker nu belanghebbende al bij openbare uitspraak strafrechtelijk is veroordeeld voor aan de fiscale zaak gerelateerde feiten, en het hof zijn uiterste best heeft gedaan om zelfs jaartallen en bedragen onherkenbaar te maken. Nu door een dergelijke anonimisering de belanghebbende voldoende is beschermd, vraagt de openbaarheid van de rechtspraak volgens de AG om vrijgave voor publicatie. De Hoge Raad komt evenwel niet toe aan deze vraag, en verklaart het cassatieberoep op processuele gronden niet-ontvankelijk.

2.5.2.2.2 Civiel recht

In § 2.3.1.3 bespraken we reeds de regeling van art. 28 Rv. De algemene regel in lid 2 van dit artikel is dat afschriften ongeanonimiseerd worden verstrekt, tenzij ter bescherming van zwaarwegende belangen een geanonimiseerd afschrift moet worden verstrekt. Lid 3 bepaalt dat in zaken die met gesloten deuren zijn behandeld uitsluitend geanonimiseerde afschriften worden verstrekt. Zoals besproken⁴⁶⁸ is dit artikel gedurende het wetgevings-traject aangepast: lid 2 werd gewijzigd en de andere leden toegevoegd. Dit gewijzigde lid 2 voegen we hier nogmaals in:

Onverminderd (...) verstrekt de griffier aan een ieder die dat verlangt afschrift van vonnissen, arresten en beschikkingen, tenzij verstrekking naar het oordeel van de griffier ter bescherming van zwaarwegende belangen van anderen, waaronder die van partijen, geheel of gedeeltelijk dient te worden geweigerd. In het laatste geval kan de griffier volstaan met verstrekking van een geanonimiseerd afschrift of uittreksel van het vonnis, het arrest of de beschikking.

Met betrekking tot de in deze nieuwe tekst meer expliciete verplichting om anonimisering te overwegen, zegt de (gewijzigde) memorie van toelichting:

In de regel zullen slechts geanonimiseerde afschriften worden verstrekt, al zal anonimisering bijvoorbeeld niet zinvol (zijn) als een concrete uitspraak tussen bekende partijen wordt opgevraagd. Reeds thans is de Hoge Raad, naar aanlei-

⁴⁶⁶ ECLI:NL:PHR:2002:AD5341, ov. 2.4-2.5.

⁴⁶⁷ ECLI:NL:PHR:2005:AU6909.

⁴⁶⁸ Vide supra: § 2.3.1.3.

*ding van overleg met de Registratiekamer, overgegaan tot het anonimiseren van alle arresten en beschikkingen waarvan afschrift wordt verstrekt.*⁴⁶⁹

Opvallend is de spanning tussen de tekst van art. 28 lid 2 Rv, waarin anonimisering als uitzondering is geformuleerd, en de geciteerde passage uit de memorie van toelichting, die stelt dat ‘in de regel’ slechts geanonimiseerde uitspraken worden verstrekt.⁴⁷⁰ De gangbare praktijk wordt daarbij als argument aangevoerd. Deze omkering van regel en uitzondering maakt het voor de griffier gemakkelijker: indien de tekst van de memorie van toelichting wordt gevolgd, is een expliciete belangenafweging bij iedere uitspraak niet meer nodig.

Anonimisering was een belangrijke inzet in de zaak van de Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Rechterlijke Macht (WORM), die ongeanonimiseerd afschrift wenste van tucht-rechtelijke uitspraken van het Hof van Discipline. Mede op basis van het toen aanhangige wetsontwerp voor de wijziging van art. 28 Rv, besliste de Hoge Raad dat tegen die verstrekking geen bezwaar bestaat,

*(O)p voorwaarde dat met het oog op de bescherming van hun persoonlijke levenssfeer de anonimiteit van de bij de procedure betrokken personen gewaarborgd is.*⁴⁷¹

Een vergelijkbare belangenafweging kwam aan de orde in een kort geding voor de Rechtbank Haarlem,⁴⁷² waarin één der partijen – het bedrijf Pretium, dat volgens de Anonimiseringsrichtlijnen van Rechtspraak.nl⁴⁷³ niet geanonimiseerd behoorde te worden – vorderde dat de uitspraak niet, of althans geanonimiseerd zou worden gepubliceerd. De rechtbank weigerde:

De enkele omstandigheid dat de onderhavige uitspraak beslissingen kan bevatten die voor Pretium niet gunstig zijn, is geen reden om te bepalen dat dit vonnis niet openbaar gemaakt mag worden dan wel dat dit voor wat betreft Pretium geanonimiseerd dient te worden.

In hoger beroep werd dezelfde eis gesteld. Het hof⁴⁷⁴ oordeelde:

Die vordering dient reeds te worden afgewezen, nu het vonnis in eerste aanleg inmiddels (ongeanonimiseerd) gepubliceerd is.

Art. 28 lid 8 Rv bevat de verplichting van de Rvdr en de Hoge Raad om uitspraken met betrekking tot de artt. 101 en 102 VWEU op te sturen naar de Europese Commissie.⁴⁷⁵ Verordening (EG) nr. 1/2003, waarop art. 28 lid 8 Rv is gebaseerd, bepaalt niets over anonimisering, en

469 Kamerstukken II 1999-2000, 26 855, nr. 3, p. 59.

470 Vgl. AG Bakels in ECLI:NL:PHR:2001:AB2371.

471 ECLI:NL:HR:2001:AB2371.

472 ECLI:NL:RBHAA:2009:BJ2959.

473 *Vide infra*: § 2.5.2.5.

474 ECLI:NL:GHAMS:2010:BL4236.

475 *Vide supra*: § 2.3.2.1.2.1.

laat dit dus aan de lidstaten.⁴⁷⁶ In art. 28 lid 8 Rv is derhalve een aparte anonimiseringsbepaling opgenomen, die materieel gelijklopend is aan de algemene bepaling van het hierboven geciteerde tweede lid. Deze herhaling bevreemdt, zeker omdat er bij de vergelijkbare bepaling in het bestuursrecht expliciet voor is gekozen om de anonimiseringsclausule niet te herhalen omdat deze bevoegdheid reeds in de wet staat.⁴⁷⁷

2.5.2.2.3 Strafrecht

Reeds eerder⁴⁷⁸ bespraken we de per 1 september 2004 geïntroduceerde leden 4 en 5 van art. 365 Sv. Ook hier is de grondregel dat ongeanonimiseerd wordt verstrekt, tenzij de belangen van degene ten aanzien van wie het vonnis is gewezen of van anderen zwaarder wegen, in welk geval anonimisering kan plaatsvinden.

De vraag van anonimisering kan daarnaast spelen in de publicatie van een vonnis als bijkomende straf. Relevante jurisprudentie werd reeds in § 2.3.2.1.1.3 behandeld; er blijkt uit dat de rechter over het algemeen zeer behoedzaam is in het ongeanonimiseerd publiceren van dergelijke vonnissen, zeker op internet.

2.5.2.3 Wet bescherming persoonsgegevens

Art. 10 Gw draagt de wetgever op regels te stellen ter bescherming van de persoonlijke levenssfeer in verband met het vastleggen en verstrekken van persoonsgegevens.⁴⁷⁹ Eerder was dit uitgewerkt in de Wet persoonsregistraties (Wpr); als gevolg van de implementatie van Richtlijn 95/46/EG⁴⁸⁰ is de Wpr per 1 september 2001 vervangen door de Wet bescherming persoonsgegevens (Wbp).⁴⁸¹

Centraal in de Wbp staat het (elektronisch) verwerken van persoonsgegevens. Algemene actieve verstrekking van uitspraken valt zonder enige twijfel onder dit verwerkingsbegrip; bij het passief verstrekken van een enkele uitspraak is het niet de verwerking die centraal staat. Een verwerking in de zin van de Wbp mag slechts plaatsvinden indien één van de in art. 8 Wbp opgesomde rechtvaardigingsgronden aanwezig is. Bij actieve verstrekking van rechterlijke uitspraken komen daarvoor eigenlijk alleen de gronden sub c, sub e of sub f in aanmerking, luidende:

*Persoonsgegevens mogen slechts worden verwerkt indien:
(...)*

476 De website van de door de Europese Commissie onderhouden databank (*vide supra*: noot 180) vermeldt: “The non-confidential versions of these judgments are published in this database (...)”

477 *Vide supra*: § 2.5.2.2.1.

478 *Vide supra*: § 2.3.1.4.

479 *Vide supra*: § 2.5.2.1.

480 Richtlijn 95/46/EG van het Europees Parlement en de Raad van 24 oktober 1995 betreffende de bescherming van natuurlijke personen in verband met de verwerking van persoonsgegevens en betreffende het vrije verkeer van die gegevens, (CELEX:31995L0046).

481 Zie voor een algemene toelichting o.m. [Hooghiemstra 2007, p. 15 ev] en [Berkvens en Prins 2001].

- c) *de gegevensverwerking noodzakelijk is om een wettelijke verplichting na te komen waaraan de verantwoordelijke onderworpen is;*
(...)
- e) *de gegevensverwerking noodzakelijk is voor de goede vervulling van een publiekrechtelijke taak door het desbetreffende bestuursorgaan dan wel het bestuursorgaan waaraan de gegevens worden verstrekt, of*
- f) *de gegevensverwerking noodzakelijk is voor de behartiging van het gerechtvaardigde belang van de verantwoordelijke of van een derde aan wie de gegevens worden verstrekt, tenzij het belang of de fundamentele rechten en vrijheden van de betrokkene, in het bijzonder het recht op bescherming van de persoonlijke levenssfeer, prevaleert.*

Sub e wordt gesproken over ‘bestuursorgaan’, terwijl rechtsprekende instanties volgens de Awb – waarvoor de Wbp aansluiting zoekt bij de definiëring van dit begrip – geen bestuursorganen zijn. De memorie van toelichting laat echter enige ruimte door te bepalen dat bij onduidelijkheden:

Aan de hand van in het maatschappelijk verkeer geldende maatstaven moet (...) worden gezien aan welke natuurlijk persoon, rechtspersoon of bestuursorgaan de betreffende verwerking moet worden toegerekend.⁴⁸²

Art. 9 Wbp ziet vervolgens op de wijze waarop de gegevens worden verwerkt. De hoofdregel staat in het eerste lid:

Persoonsgegevens worden niet verder verwerkt op een wijze die onverenigbaar is met de doeleinden waarvoor ze zijn verkregen.

Het tweede lid geeft vervolgens enkele criteria waaraan die onverenigbaarheid kan worden getoetst. Het actief verstrekken van ongeanonimiseerde uitspraken kan deze toets niet doorstaan: er is immers nauwelijks verwantschap tussen het doel waarvoor de gegevens zijn verkregen (het beslechten van een geschil) en het doel van de verwerking. In de Wbp-terminologie zou dit doel van de verwerking, ex art. 8 sub c Wbp, het nakomen van een wettelijke verplichting tot publicatie moeten zijn – een verplichting die we tot nu toe niet hebben kunnen vaststellen – ofwel, ex art. 8 sub e Wbp, de goede vervulling van de publiekrechtelijke taak, ofwel, ex art. 8 sub f Wbp, de gerechtvaardigde belangen van de derde aan wie de gegevens worden verstrekt. Over (de niet-toepasselijkheid van) deze twee laatste aspecten heeft de Registratiekamer zich uitgesproken in een advies dat we in de volgende paragraaf bespreken.

Art. 9 lid 3 Wbp ten slotte geeft een geclausuleerde vrijstelling voor historisch, statistisch of wetenschappelijk onderzoek. Art. 10 stelt grenzen aan de termijn waarop gegevens mogen worden bewaard en art. 11 eist dat verwerking van persoonsgegevens toereikend, ter zake

482 Kamerstukken II 1997-1998, 25 892, nr. 3, p. 57.

dienend en niet bovenmatig mag zijn. Ook deze aspecten komen in het nog te bespreken advies van de Registratiekamer aan de orde.

Begin 2012 is door de Europese Commissie een voorstel ingediend voor een Verordening die de bestaande Richtlijn 95/46/EG, en de daarop gebaseerde nationale wetgeving, zou moeten vervangen.⁴⁸³ Met betrekking tot de verstrekking van rechterlijke uitspraken lijkt dit voorstel geen fundamentele wijzigingen ten opzichte van de huidige situatie in te houden.

2.5.2.4 Het advies van de Registratiekamer

In mei 1995 vroegen Bureau Justex⁴⁸⁴ en de AB RvS aan de Registratiekamer – de voorganger van het College bescherming persoonsgegevens (Cbp) – advies over de bescherming van de persoonlijke levenssfeer bij het per cd-rom verspreiden van bestuursrechtelijke uitspraken die zich voordien alleen in databanken bevonden van de instanties die de uitspraken hadden gedaan (naast de AB RvS ook de CRvB en de vreemdelingenkamer van de Rechtbank 's-Gravenhage). Bijna twee jaar later, in maart 1997, bracht de Registratiekamer het definitieve advies uit.⁴⁸⁵ Omdat dit advies jarenlang de grondslag heeft gevormd voor het door de rechtspraak gevoerde anonimiseringsbeleid, staan we hier bij de inhoud ervan uitgebreid stil.

Nadat de Registratiekamer heeft geconstateerd dat er geen verschil van inzicht bestaat over het feit dat jurisprudentiedatabanken gezien kunnen worden als persoonsregistraties, stelt zij vast dat de rechterlijke organisatie bestaat uit zelfstandige onderdelen:

*Dit heeft tot gevolg dat er ten aanzien van de binnen de rechterlijke organisatie gevoerde persoonsregistraties verschillende houders moeten worden onderscheiden. De rechterlijke organisatie kan in het licht van de Wpr niet als één geheel worden beschouwd.*⁴⁸⁶

Deze vaststelling heeft tot gevolg dat naast het ter beschikking stellen van uitspraken aan derden, ook het verspreiden naar andere rechterlijke colleges moet worden beschouwd als een verstrekking aan derden in de zin van de wet. Ten tijde van het advies werd deze verstrekking geregeerd door art. 11 lid 1 Wpr, luidende:

Uit een persoonsregistratie worden slechts gegevens aan een derde verstrekt voor zover zulks voortvloeit uit het doel van de registratie, wordt vereist ingevolge een wettelijk voorschrift of geschiedt met toestemming van de geregistreerde.

Hierover zegt de Registratiekamer, een afweging makende tussen de openbaarheid van de rechterlijke uitspraak en het recht op privacy:

483 Voorstel voor een Verordening van het Europees Parlement en de Raad betreffende de bescherming van natuurlijke personen in verband met de verwerking van persoonsgegevens en betreffende het vrije verkeer van die gegevens (algemene verordening gegevensbescherming), (CELEX:52012PC0011).

484 *Vide infra*: § 3.1.1.

485 [Registratiekamer 1997], later nog bevestigd in [Registratiekamer 1998].

486 [Registratiekamer 1997, p. 4].

De grondwettelijke voorschriften inzake de openbaarheid van de rechtspleging vormen weliswaar een legitieme grond voor het publiceren van uitspraken, maar dwingen niet tot de wijze van verstrekking als de onderhavige [i.e. ongeanonimiseerd, mvo]. Ook zal voor een dergelijke verstrekking de schriftelijke toestemming van de geregistreerden niet zijn verkregen. De verstrekking kan derhalve alleen ingevolge art. 11 plaatsvinden, indien er sprake is van een verstrekking die voortvloeit uit het doel van de registratie.⁴⁸⁷

Het doel van die registratie in de ‘huisdatabanken’ (databanken die alleen uitspraken van één gerecht bevatten en alleen toegankelijk zijn voor (geautoriseerde) medewerkers van datzelfde gerecht)⁴⁸⁸ is het verstrekken van informatie aan medewerkers die belast zijn met de behandeling van aan het desbetreffende rechtscollege voorgelegde zaken. Verstrekking aan derden verdraagt zich volgens de Registratiekamer niet met dit doel. Zij onderkent weliswaar belang en noodzaak van een bredere verspreiding van uitspraken binnen de rechterlijke macht – ter bevordering van eenheid, kwaliteit en consistentie – maar stelt dat daarbij in voldoende mate rekening moet worden gehouden met de bescherming van de persoonlijke levenssfeer.

Daaruit vloeit voort dat voor de rechtszekerheid en de kenbaarheid van het recht het niet noodzakelijk is dat alle persoonsgegevens van individuele, natuurlijke personen die de uitspraak bevat, openbaar worden gemaakt.⁴⁸⁹

Of, in een positieve formulering:

(S)lechts die informatie (behoeft) beschikbaar te komen die voor de beantwoording van de rechtsvraag cq. de interpretatie van de rechtsregels bepalend kunnen zijn.⁴⁹⁰

Omdat de Registratiekamer erkent dat anonimisering in de praktijk tot talloze vragen zou kunnen leiden, acht zij:

(H)et niet noodzakelijk dat de feitelijke omstandigheden en objectieve gegevens welke onder omstandigheden herleidbaar kunnen zijn tot individuele natuurlijke personen, in alle gevallen worden verwijderd. Of dat noodzakelijk is, hangt af van de concrete omstandigheden van de uitspraak (het geschil, de rechtsvraag etc.). Elementen die een essentieel element vormen van de rechterlijke uitspraak en als zodanig bijdragen aan de jurisprudentievorming, behoeven dan ook niet te worden verwijderd. Het is duidelijk dat zich ten aanzien van deze omstandigheden en gegevens een bestendige praktijk zal moeten ontwikkelen die tot het opstellen van richtlijnen kan leiden.⁴⁹¹

487 Ibid., p. 6.

488 Vide infra: § 3.3.1.1.

489 [Registratiekamer 1997, p. 8].

490 Ibid.

491 Ibid., p. 10.

De enige uitzondering op de anonimiseringsplicht die de Registratiekamer bereid is te maken betreft ‘verwante’ onderdelen van de rechterlijke organisatie, die uitspraken wel ongeanonimiseerd met elkaar mogen delen.⁴⁹² Anderzijds legt de Registratiekamer een beperking op voor deelterreinen waarop bijzondere wettelijke voorschriften bestaan, zoals het eerder besproken art. 67 AWR.⁴⁹³

Samenvattend, in het spanningsveld tussen de artt. 6 en 8 EVRM maakt de Registratiekamer een duidelijke keuze:

In het algemeen kan het ter beschikking stellen van jurisprudentie worden aangemerkt als een uitwerking van het in het EVRM en de grondwet verankerde beginsel van openbaarheid van procesvoering en de uitspraak. Dit beginsel is gediend met het toegankelijk maken van de uitspraak voor een breder publiek dan dat welke toevallig aanwezig is bij het openbaar uitspreken van het rechterlijk oordeel. Een dergelijke operationalisering van de openbaarheid is in overeenstemming met de relevante jurisprudentie van het EHRM. Er kan slechts sprake zijn van een geoorloofde doolverstrekking bij de verspreiding van (...) jurisprudentiedatabanken (...) wanneer die persoonsgegevens die niet relevant zijn voor de beantwoording van de rechtsvraag, cq. de interpretatie van de rechtsregels, zijn verwijderd uit het oogpunt van prevalerende privacy-aanspraken. [cursivering mvo]⁴⁹⁴

Dit advies had uitsluitend betrekking op de openstelling van databanken aan andere gerechten. Over de publicatie van uitspraken op internet hebben De Heij en Van de Pol, medewerkers van de Registratiekamer, zich – in de lijn van het bovenomschreven advies – in een tijdschriftartikel uitgelaten;⁴⁹⁵ een standpunt dat de Registratiekamer vervolgens tot het hare heeft verklaard.⁴⁹⁶ Over de uitsprakendatabank van Rechtspraak.nl is door de Registratiekamer geen afzonderlijk advies uitgebracht, maar de Registratiekamer heeft wel te kennen gegeven het op prijs te stellen dat bij de opstelling van de anonimiseringsrichtlijnen voor Rechtspraak.nl⁴⁹⁷ rekening is gehouden met het eerdere advies en het artikel van De Heij en Van de Pol.⁴⁹⁸

2.5.2.5 De Anonimiseringsrichtlijnen

Het in § 2.5.2.4 besproken advies van de Registratiekamer is uitgewerkt in de ‘Justex-richtlijn’. In verband met de bijzondere eisen die de AWR stelt aan de anonimisering van belastinguitspraken⁴⁹⁹ had de Hoge Raad een eigen richtlijn voor fiscale uitspraken. Ten behoeve

492 Zoals in het geval van jeugdrechters, *vide infra*: § 3.3.1.4.

493 *Vide supra*: § 2.5.2.2.1.

494 [Registratiekamer 1997, p. 9].

495 [de Heij en van de Pol 1999].

496 [Registratiekamer 2000].

497 *Vide infra*: § 3.4.4.

498 [Registratiekamer 1999].

499 *Vide supra*: § 2.5.2.2.1.

van de publicatie op Rechtspraak.nl stelde de Begeleidingscommissie ELRO⁵⁰⁰ in 1999 de ‘ELRO-richtlijn’ op.

Naast kleine verschillen in de aard van de te anonimiseren elementen, zat het belangrijkste onderscheid in de wijze van anonimiseren. De Justex-richtlijn en de fiscale richtlijn van de Hoge Raad schreven anonimisering met willekeurige letters voor,⁵⁰¹ terwijl volgens de ELRO-richtlijn rolaanduidingen moesten worden gebruikt. Vanaf 1 juli 2006 geldt alleen nog de voormalige ELRO-richtlijn, die op basis van de opgedane ervaringen bij die gelegenheid verder is aangescherpt. Sindsdien zijn de Anonimiseringsrichtlijnen – vreemd genoeg is bij het samenvoegen de meervoudige citeertitel behouden gebleven – nog enkele malen uitgebreid.⁵⁰² De bevoegdheid hiertoe lag – blijkens de tekst van de Anonimiseringsrichtlijnen zelf – bij de plenaire Redactieraad van Rechtspraak.nl.⁵⁰³ Sinds de overgang van de Redactieraad naar de Commissie Communicatie Webvoorzieningen⁵⁰⁴ besluit de Presidentenvergadering over de Anonimiseringsrichtlijnen.⁵⁰⁵ De meest recente versie is opgenomen in Bijlage 5.

Anders dan de Selectiecriteria Rechtspraak.nl 2012⁵⁰⁶ kennen de Anonimiseringsrichtlijnen geen artikelsgewijze structuur. Daardoor is onduidelijk wat nu precies de instructies zijn, en wat als een toelichting zou moeten worden opgevat.

De eerste alinea lijkt een preambule, maar gaat louter over het publiceren van uitspraken op internet, en zou daarom eerder worden verwacht in een document over selectiecriteria. De tweede alinea (na het kopje ‘Inleiding’) legt uit waarom de uitsprakendatabank een persoonsregistratie is in de zin van de Wbp. Hierbij wordt direct een uitzondering op de anonimiseringsregels geformuleerd:

Dit betekent niet dat betrokkenen bij een proces nooit kunnen worden herkend op grond van geanonimiseerde uitspraken. Persoonsgegevens die reden- of richtinggevend zijn voor de desbetreffende uitspraak hoeven niet te worden verwijderd.

Dat de rechter in een voorkomend geval ook kan besluiten om de uitspraak in het geheel niet te publiceren, wordt hierbij echter niet vermeld.

De derde alinea noemt enkele gegevens die niet te hoeven worden geanonimiseerd:

Gegevens omtrent ondernemingen welke behoren tot een rechtspersoon (...)

Uit deze redactie lijkt te spreken dat rechtspersonen zelf wel moeten worden geanonimiseerd. Voorts wordt hier bepaald dat beroepsmatig betrokkenen niet worden geanonimiseerd (hierop wordt even verder in de tekst nader ingegaan, zie hieronder).

500 *Vide infra*: § 3.1.4.1.

501 Zie voor voorbeelden van toepassing van de Justex- en Hoge-Raadrichtlijn: ECLI:NL:RBZUT:1999:AA3721 resp. ECLI:NL:HR:2001:AD7580, zoals op Rechtspraak.nl gepubliceerd. Over de inhoudelijke en feitelijke kant van deze verschillen en andere aspecten van het anonimiseren: *vide infra*: § 3.4.4.

502 Wijzigingen zijn niet zodanig gedocumenteerd dat oude versies kunnen worden teruggehaald, al worden wijzigingen sinds oktober 2007 wel op de site vermeld.

503 *Vide infra*: § 3.1.4.1.

504 *Vide infra*: § 3.1.4.2.

505 Af te leiden uit de tekst op de website betreffende de wijziging d.d. 26-03-2012.

506 *Vide supra*: § 2.3.2.2.3, inhoudelijke bespreking *vide infra*: § 5.1.2.

De vierde alinea beschrijft de geschiedenis van het document en de organisatiestructuur achter het publiceren van de uitspraken. De vijfde alinea beschrijft de – hierboven besproken – samenvoeging van de drie oorspronkelijke richtlijnen.

De zesde alinea gaat in op de anonimisering bij passieve verstrekking; een onderwerp dat wordt geregeerd door eigen regelgeving,⁵⁰⁷ die door de Anonimiseringsrichtlijnen echter niet wordt genoemd. De zevende alinea komt – overigens zonder referentie naar het document – terug op het advies van Registratiekamer dat ook al in de vierde alinea aan de orde kwam.

Onder het kopje ‘Welke personen moeten worden geanonimiseerd?’ volgen meer concrete anonimiseringsregels, die overigens een ruimere strekking hebben: het betreft de te anonimiseren gegevens, en niet louter de te anonimiseren personen.

Een onderscheid wordt gemaakt in twee groepen: natuurlijke personen en rechtspersonen. De algemene regel voor natuurlijke personen is dat deze altijd worden geanonimiseerd, tenzij ze vallen onder één van de volgende categorieën:

- Personen in dienst van een rechtspersoon of bestuursorgaan en handelend in de uitoefening van een specifieke functie (bijvoorbeeld sociaal rechercheurs). Personen in dienst van rechtspersoon of bestuursorgaan die niet handelen in de uitoefening van een specifieke functie worden wel geanonimiseerd. Overigens wordt niet objectief gedefinieerd wat onder een ‘specifieke functie’ moet worden verstaan; directieleden en bestuursvertegenwoordigers zullen vaak in uitspraken figureren als handelend in die functie, maar toch worden zij juist genoemd als voorbeelden van personen die wel moeten worden geanonimiseerd;
- Deskundigen en adviseurs. Een psychiater en medewerker van de Raad voor de Kinderbescherming worden als voorbeeld genoemd. Het onderscheid met de voorgaande categorie (mensen met een specifieke functie) is evenwel niet geheel duidelijk;
- Tolken;
- Professioneel bij de zaak betrokkenen. Als voorbeelden worden rechters, advocaten en gerechtsdeurwaarders genoemd. Het onderscheid met de natuurlijke personen uit de voorgaande categorieën is niet duidelijk: ook tolken, deskundigen, en sociaal rechercheurs zijn professioneel betrokken, zij handelen immers vanuit een specifieke functie. Een uitzondering op de uitzondering wordt gemaakt voor verbalisanten en penitentiaire-inrichtingswerkers: zijn worden wel geanonimiseerd. Namen van rechters die onderwerp zijn van wraking blijven wel staan;
- Niet-professionele gemachtigden, tenzij de identiteit van een wel-geanonimiseerde persoon hieruit afleidbaar is.

507 *Vide supra*: § 2.5.2.2.

Bij rechtspersonen moet een onderscheid worden gemaakt tussen private en publieke rechtspersonen. Deze laatste – openbare lichamen en andere publiekrechtelijke instanties, zoals zelfstandige bestuursorganen en rechtspersonen met een wettelijke taak – *“hebben geen privésfeer.”* In welke rol zij ook figureren, ze worden nooit geanonimiseerd.

Bij andere rechtspersonen moet een onderscheid worden gemaakt tussen civiele en bestuursrechtelijke zaken enerzijds en strafzaken anderzijds. Voor civiele en bestuursrechtelijke uitspraken is de hoofdregel dat rechtspersonen niet worden geanonimiseerd, tenzij:

- De naam (of andere gegevens) herleidbaar zijn tot een natuurlijk persoon;
- Er sprake is van een belastingzaak. Als uitzondering op de uitzondering is echter bepaald dat namen van banken, verzekeringsmaatschappijen, brancheorganisaties en beursgenoteerde vennootschappen wel mogen blijven staan, tenzij ze belanghebbende zijn. Waarom juist deze uitzonderingen zijn gemaakt, is niet uit de Anonimiseringsrichtlijnen af te leiden. Bovendien is er, door gebruik van het woord ‘mogen’, sprake van een beleidsvrijheid;
- Er sprake is van een samenwerkingsverband: *“(A)ls een vereniging zonder rechtspersoonlijkheid, een maatschap of een vennootschap onder firma.”*

In strafzaken worden namen van rechtspersonen geanonimiseerd indien zij optreden in de rol van verdachte, tenzij ze een monopoliepositie hebben. Wat moet worden verstaan onder een monopolie is evenwel niet gedefinieerd. Er worden vier voorbeelden gegeven van rechtspersonen die volgens deze regel niet hoeven te worden geanonimiseerd:

- ‘Intraventie BV’. Echter, bij dit adviesbedrijf lijkt moeilijk staande te kunnen worden gehouden dat het hier een monopolist betreft;
- ‘Landelijk Instituut Sociale Verzekeringen’: maar hier blijft anonimisering reeds achterwege op grond van de regel dat dit lichaam geen privésfeer heeft;
- ‘Stichting De Vliegende Schotel’: ook hier lijkt geen sprake van een monopoliepositie;
- ‘Vereniging tot behoud van de Wadden’: ook hier is geen monopoliepositie; er is weliswaar slechts één Waddenzee, maar het staat andere (rechts)personen vrij zich eveneens met de bescherming ervan te bemoeien.

Na aldus te hebben bepaald welke natuurlijke en rechtspersonen moeten worden geanonimiseerd, regelen de Anonimiseringsrichtlijnen vervolgens welke gegevens moeten worden geanonimiseerd. De inleidende tekst stelt dat dit zijn: *“Alle gegevens die een natuurlijke persoon direct identificeren”*, maar blijkens de daarop volgende opsomming gaat het ook om gegevens waarmee iemand indirect kan worden geïdentificeerd. Bovendien moeten we er – bij gebreke aan een aparte bepaling – van uitgaan dat deze bepaling ook op rechtspersonen betrekking heeft.

De opsomming is uitgebreid, maar niet-limitatief geformuleerd. Naast naam, adresgegevens, geboortedata en nummers van identiteitsbewijzen moeten bijvoorbeeld ook wapennummers en kentekens worden vervangen. Omdat ze voor een goed begrip van

de uitspraak van belang zijn, worden kadastrale aanduidingen (voor zover het ruimtelijk-ordeningsgeschillen betreft) niet geanonimiseerd, evenmin als vlucht- of reisroutes in vreemdelingenzaken. Een afzonderlijke bepaling is opgenomen voor bestandsnamen van kinderporno. Anonimisering is hier wettelijk noodzakelijk op grond van het verspreidingsverbod zoals vervat in art. 240b Sr.

Ten slotte is een paragraaf gewijd aan de wijze waarop moet worden geanonimiseerd. Hierin is bepaald dat zoveel mogelijk neutrale termen moeten worden gebruikt die de rol van het oorspronkelijke tekstelement inzichtelijk maken, zoals ‘eiser’, ‘verdachte’, ‘boekhouder van gedaagde’. Deze rolaanduidingen moeten worden geplaatst tussen blokhaken (‘ [] ’). Deze moeten niet alleen worden gebruikt bij vervangingen, maar ook bij weglatingen. De Anonimiseringsrichtlijnen definiëren echter niet onder welke omstandigheden tekst mag worden weggelaten zonder deze te vervangen door een rolaanduiding.

Ten slotte zij opgemerkt dat de Anonimiseringsrichtlijnen geen geschilregeling bevatten.

Door de Rechtbank Rotterdam is voor de publicatie van uitspraken in bestuursrechtelijke zaken die met gesloten deuren worden behandeld nog een aanvullende regeling opgesteld.⁵⁰⁸ Deze op Rechtspraak.nl geplaatste tekst wordt pas duidelijk na lezing van de uitspraak die er de aanleiding toe vormde.⁵⁰⁹ Art. 101 Wet op het financieel toezicht (Wft)⁵¹⁰ bepaalt dat een zaak betreffende de mogelijke openbaarmaking van een maatregel door de toezichthouder achter gesloten deuren dient plaats te vinden – omdat anders via de openbaarheid van de zitting juist datgene zou worden bereikt waar de belanghebbende tegen in verweer komt. De rechtbank overwoog:

(...) (D)at de wet noch het wetsvoorstel Wft voorziet in het niet in het openbaar uitspreken van de uitspraak. Met betrekking tot de publicatie van de uitspraak op rechtspraak.nl zal de rechtbank de anonimiseringsrichtlijnen, zoals die zijn vastgesteld door de plenaire redactieraad Rechtspraak.nl op 19 mei 2006, in acht nemen. Hieruit volgt dat de naam van eiseres en het product (...) niet zal worden geanonimiseerd.⁵¹¹

Omdat de gevraagde voorziening werd afgewezen was dit niet bezwaarlijk. Omdat dit echter een merkwaardig gevolg zou hebben, indien een voorziening wel zou worden toegewezen, bepaalt de hierboven aangehaalde richtlijn thans:

Indien het uitspraken betreft waarbij een besluit tot publicatie wordt geschorst, wordt een uittreksel van de uitspraak op rechtspraak.nl geplaatst waarin uitsluitend de juridische beoordeling is opgenomen en geen directe of indirecte zaaksgegevens. Indien echter ook weglating van directe en indirecte zaaksgege-

508 Rechtbank Rotterdam, Publicatie na zitting achter gesloten deuren bestuursrecht, <www.rechtspraak.nl/Organisatie/Rechtbanken/Rotterdam/Bezoekinformatie/Pers/Pages/Publicatienazittingachtergeslotendeurenbestuursrecht.aspx>.

509 ECLI:NL:RBROT:2006:AZ0060.

510 BWBR0020368.

511 ECLI:NL:RBROT:2006:AZ0060.

*vens onvoldoende waarborg is voor niet kunnen herleiden naar de betrokken (rechts-) persoon wordt niet gepubliceerd.*⁵¹²

Een vergelijkbare zaak handelde over de publicatie van een boetebesluit van de Onafhankelijke Post en Telecommunicatie Autoriteit (OPTA). Eisers kwamen bij de Rechtbank Amsterdam in verweer tegen publicatie van het boetebesluit omdat daartegen nog beroep lopend was (bij de Rechtbank Rotterdam). Het verzoek tot voorlopige voorziening werd afgewezen, maar inzake de anonimisering van de uitspraak zelf bepaalde de voorzieningenrechter:

*Verzoekers hebben verzocht de identiteit van alle verzoekers te anonimiseren in het geval dat deze uitspraak op www.rechtspraak.nl wordt gepubliceerd. Zij hebben daartoe aangevoerd dat de publicatie op het internet zorgt voor maximale verspreiding en onbepaalde levensduur van het bericht. De rechter zal dit verzoek inwilligen. Gelet op de anonimiseringsrichtlijn worden de namen van privé personen steeds geanonimiseerd bij publicatie van uitspraken op de website van de rechtspraak. De rechter acht in deze zaak de openbaarheid van de rechtspleging voldoende gediend als bij publicatie van deze uitspraak in voorlopige voorziening, in afwachting van de bodemuitspraak, ook de namen van de ondernemingen (...) worden geanonimiseerd.*⁵¹³

In die bodemuitspraak werden eisers in het gelijk gesteld; en zonder daaraan nog een extra overweging te wijden anonimiseerde de Rechtbank Amsterdam ook in deze uitspraak de namen van de rechtspersonen.⁵¹⁴ De OPTA ging tegen de bodembeslissing in beroep bij de AB RvS. De uitspraak van de rechtbank werd vernietigd, maar anders dan de rechtbank in voorlopige voorziening deed, zag de AB RvS geen reden om de namen van de rechtspersonen toch te anonimiseren.⁵¹⁵ In het bodemgeschied tegen de opgelegde boete heeft de Rechtbank Rotterdam de rechtspersonen wel geanonimiseerd.⁵¹⁶

2.5.2.6 Anonimisering bij uitgevers

Uitspraken worden niet alleen gepubliceerd door de rechtspraak zelf, maar ook derden, in het bijzonder (commerciële) uitgevers. Hierboven⁵¹⁷ kwam reeds aan de orde dat dit bijzondere verstrekkingen zijn, en dus worden geregeerd door de proceswettelijke bepalingen. De uitspraken kunnen door de verstreckende instantie worden geanonimiseerd,⁵¹⁸ maar zelfwerkzaamheid van de uitgevers is door de wetgever voorondersteld. Zo vermeldt de memorie van antwoord bij de Wet administratieve rechtspraak belastingzaken.⁵¹⁹

512 *Vide supra:* noot 508.

513 ECLI:NL:RBAMS:2008:BD3014.

514 ECLI:NL:RBAMS:2010:BL3030.

515 ECLI:NL:RVS:2010:BO3468.

516 ECLI:NL:RBROT:2010:BL2092.

517 *Vide supra:* § 2.3.1.5.

518 Zoals kennelijk geschiedde in de zaak die ten grondslag lag aan ECLI:NL:HR:1994:AD2127.

519 Stb. 1956, 323.

Het is gebruikelijk om aan vaktijdschriften afschriften van arresten te geven omdat het uiteraard eenvoudiger is een doorslag van een arrest te verstrekken dan een afzonderlijk te vervaardigen uittreksel. De praktijk is, dat de redacties van de vaktijdschriften hierbij de vereiste geheimhouding in acht nemen door bij de publicatie namen en andere bijzonderheden weg te laten. De rechter heeft, doordien hij toestemming tot het verstrekken van afschriften moet geven, zo nodig, de beschikking over een doeltreffende sanctie op het niet betrachten van de vereiste geheimhouding.⁵²⁰

Tegenwoordig levert vrijwel geen enkele instantie nog uitspraken direct aan de uitgevers,⁵²¹ zij halen de uitspraken direct van de websites Rechtspraak.nl en Raadvanstate.nl,⁵²² en beschikken derhalve direct en uitsluitend over een geanonimiseerde versie. Wel krijgen uitgevers nog regelmatig uitspraken aangeleverd die niet op Rechtspraak.nl zijn gepubliceerd.⁵²³ Voor de anonimisering van dergelijke uitspraken zijn de uitgevers nog steeds zelf verantwoordelijk.

Bij de verwerking van de persoonsgegevens in de uitspraken hanteren de uitgevers niet de Anonimiseringsrichtlijnen van Rechtspraak.nl, maar eigen interne richtlijnen.⁵²⁴ De anonimiseringsrichtlijn van Kluwer⁵²⁵ is redelijk kort, maar daarnaast is er een interne anonimiseringsinstructie⁵²⁶ die meer specifieke en gedetailleerde regels stelt. Naar het oordeel van Kluwer zelf is de richtlijn in overeenstemming met de Wbp⁵²⁷ maar bij de uitwerking in de anonimiseringsinstructie is dat soms maar de vraag. Zo worden – zonder dat deze uitzondering wordt gemotiveerd – persoonsnamen bij ontslag op staande voet niet geanonimiseerd.⁵²⁸

2.5.2.7 Voorontwerpen

2.5.2.7.1 Algemene wet overheidsinformatie

In het eerderbesproken⁵²⁹ voorontwerp Awoi was een minder vergaande vorm van anonimisering voorzien. Art. 3:2 Awoi bepaalt:

- 1) *Openbaar zijn:*
 - (...)
 - h) *rechterlijke uitspraken en uitspraken van publiekrechtelijke tuchtcolleges, behoudens de gegevens waarvan de rechter of het tuchtcollege met over-*

520 Kamerstukken II 1955-1956, 3704, nr. 5, p. 5.

521 *Vide infra*: § 3.4.2.9.1.

522 Met knippen-en-plakken, of met speciale voorzieningen (*vide infra*: § 3.4.3.1).

523 *Vide infra*: § 3.4.2.9.2.

524 Alleen die van Kluwer zijn gepubliceerd en/of konden worden verkregen.

525 [Kluwer 2003].

526 [Kluwer 2004].

527 [Wopereis 2004].

528 Zie bijvoorbeeld ECLI:NL:HR:2003:AF6200. Op Rechtspraak.nl is deze uitspraak wel geanonimiseerd, maar in NJ 2003, 523 niet.

529 *Vide supra*: § 2.3.2.2.2.3.

eenkomstige toepassing van artikel 3:4 in de uitspraak bepaalt dat deze niet openbaar zijn, met dien verstande dat, indien een strafsanctie wordt opgelegd, de persoonsgegevens van de natuurlijke persoon aan wie de sanctie is opgelegd, niet openbaar zijn;

Art. 3.4 Awoi bepaalt, voor zover hier relevant:

1) *Het openbaar maken van andere informatie dan de informatie, bedoeld in artikel 3:2, blijft achterwege voor zover dit:*

(...)

c) *leidt tot het openbaar maken van persoonsgegevens betreffende iemands godsdienst of levensovertuiging, ras, politieke gezindheid, gezondheid, seksuele leven, lidmaatschap van een vakvereniging of van strafrechtelijke persoonsgegevens of van persoonsgegevens over onrechtmatig of hinderlijk gedrag in verband met een opgelegd verbod naar aanleiding van dat gedrag, tenzij het openbaar maken van de informatie kennelijk geen inbreuk op de persoonlijke levenssfeer maakt;*

(...)

2) *Het openbaar maken van andere informatie dan de informatie, bedoeld in artikel 3:2, blijft eveneens achterwege voor zover door openbaarmaking aan een of meer van de volgende belangen ernstig nadeel wordt toegebracht:*

(...)

h) *de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer(.)*

In dit voorontwerp wordt dus het nu heersende juridisch regime, waarin anonimisering de regel is, omgedraaid. De memorie van toelichting zegt hierover:

In civiele zaken of in bestuursrechtelijke zaken zonder strafsancties spreekt anonimisering minder vanzelf. Waarom zou de naam van een vergunninghouder als procespartij moeten worden geanonimiseerd, terwijl die naam als onderdeel van de vergunning wel openbaar is? In geval rond een zaak veel publiciteit is geweest of als een partij wordt veroordeeld tot rectificatie van een eerdere publicatie, is anonimisering zinloos en dient deze dan ook achterwege te blijven. (...) In de voorgestelde bepaling wordt de rechter de gelegenheid geboden om aan de hand van de in artikel 3:4 opgenomen uitzonderingsgronden te bepalen welk deel van de uitspraak niet openbaar is.⁵³⁰

Het gevaar van misbruik van persoonsgegevens – mogelijk ook in de civiele en bestuursrechtelijke zaken waarbij anonimisering minder vanzelfsprekend wordt geacht – wordt erkend. Daarom luidt art. 4.3 lid 2 Awoi:

530 [MinBZK 2006, p. 75].

Een overheidsorgaan kan besluiten om openbare informatie niet of beperkt elektronisch toegankelijk te maken, indien elektronische toegankelijkheid kan leiden tot ernstig misbruik van die openbare informatie.⁵³¹

De plicht om bij iedere uitspraak te overwegen welke gegevens moeten worden geanonimiseerd, kan in de praktijk tot problemen aanleiding geven. Ieder gegeven zou afzonderlijk moeten worden beoordeeld, waarbij de beoordelingsruimte groter en minder geobjectiveerd is dan onder de huidige regels.⁵³² De NVvR vestigde bovendien de aandacht op een bijzondere consequentie van een dergelijk regime:

Eventuele privacybezwaren kunnen niet zonder meer worden weggewuifd met het argument dat ieder die zich als procesdeelnemer tot de rechter wendt, van tevoren had kunnen weten dat zijn zaak in beginsel in het openbaar wordt behandeld en tot een openbare uitspraak zal leiden. In een aantal gevallen heeft de betrokkene inderdaad de keuze om zijn zaak wel of niet aan de rechter voor te leggen. In de praktijk ziet men dan ook wel dat, om publiciteit te voorkomen, een verdachte in een strafzaak voor een schikking kiest of een civiele partij voor geschilbeslechting in besloten kring in de vorm van arbitrage. Echter, lang niet iedere procesdeelnemer heeft deze keuzemogelijkheid. De NVvR acht het bovendien niet gewenst dat rechtzoekenden (bijvoorbeeld slachtoffers) uit vrees voor plaatsing van hun persoonlijke gegevens op internet zich genooddaakt zouden voelen van een beroep op de rechter af te zien of dat getuigen om deze reden niet langer tot het afleggen van een verklaring bereid zijn.⁵³³

Zoals opgemerkt⁵³⁴ is het voorontwerp Awoi in zijn geheel van de agenda gehaald. In hoeverre zorgen over de bescherming van persoonsgegevens hierbij een rol hebben gespeeld, is niet bekend.

2.5.2.7.2 De grondwetscommissies

De Commissie-Franken⁵³⁵ stelde een wijziging voor van art. 10 Gw,⁵³⁶ die voor de anonimisering van rechterlijke uitspraken geen verstreckende consequenties zou hebben.

De Staatscommissie Grondwet⁵³⁷ stelde voor om het huidige art 10 Gw te splitsen in een recht op bescherming van de persoonlijke levenssfeer en een recht op bescherming van persoonsgegevens.⁵³⁸ Ter motivering wordt daarbij – mede onder verwijzing naar

531 ‘Toegankelijk maken’ moet in het door ons gebruikte begrippenkader gelezen worden als ‘verstrekken’.

532 Vgl. [NVvR 2007, p. 13].

533 Ibid., p. 6. Vgl. ook [Hofhuis 2010].

534 *Vide supra*: § 2.3.2.2.2.3.

535 *Vide supra*: § 2.3.2.2.2.1.

536 [Commissie Franken 2000, p. 132].

537 *Vide supra*: § 2.3.2.2.2.2.

538 [Staatscommissie Grondwet 2010, p. 80].

het Handvest van de Grondrechten van de EU,⁵³⁹ waarin een vergelijkbare opdeling heeft plaatsgevonden – aangevoerd:

Door een aparte grondwetsbepaling te wijden aan de bescherming van persoonsgegevens komt duidelijker tot uitdrukking dat de bescherming van persoonsgegevens niet alleen is gekoppeld aan de bescherming van de persoonlijke levenssfeer. Gegevensverwerking kan immers ook gerelateerd zijn aan of botsen met andere grondrechten, zoals de vrije meningsuiting (met name de persvrijheid) en het discriminatieverbod.⁵⁴⁰

Ook de risico's van misbruik zijn voor de Staatscommissie een reden om een apart artikel te reserveren voor de bescherming van persoonsgegevens:

(A)ls gevolg van de technologische ontwikkelingen, Europese samenwerking en globalisering (is) de omvang van de uitwisseling en verwerking van persoonsgegevens de laatste jaren explosief is gestegen. Een verzelfstandiging van het recht op bescherming van persoonsgegevens geeft volgens de Staatscommissie uitdrukking aan de toegenomen betekenis van de verwerking van persoonsgegevens en de wenselijkheid van een behoorlijke bescherming in de huidige samenleving.⁵⁴¹

Met deze argumenten verleent de Staatscommissie steun aan de veronderstelling dat in de afweging die bij de anonimisering van uitspraken gemaakt moet worden tussen de grondrechten van artt. 6 en 8 EVRM, de bescherming van persoonsgegevens allengs een sterkere positie krijgt.

2.5.3 Anonimiseren: conclusie en vooruitblik

Voor de anonimisering van uitspraken die passief worden verstrekt, bestaat in het Nederlands recht een expliciet formeel-wettelijk kader. Mede uit de wetshistorische teksten en de jurisprudentie blijkt dat anonimiseren daarbij in beginsel de regel is. Indien het verwijderen van persoonsgegevens onvoldoende is om de identiteit te verhullen kan zelfs van verstrekking worden afgezien. Er zijn geen duidelijke aanwijzingen dat deze regels ook van toepassing zijn op de algemene verstrekking van uitspraken.

Voor de anonimisering bij die algemene verstrekking is het juridisch kader complexer. Art. 8 EVRM en art. 10 Gw vestigen een algemeen grondrecht voor de bescherming van privésfeer en persoonsgegevens. Diverse aanbevelingen van de Raad van Europa en specifieke wetgeving – in Nederland thans de Wbp – bouwen daarop voort. De Registratiekamer heeft zich in een uitgebreid advies uitgelaten over de toepassing van dit algemene kader op de bijzondere casus van (semi-)publieke uitsprakendatabanken. Door de rechterlijke macht – in het bijzonder verantwoordelijk voor deze databanken – is dit kader vervolgens

539 CELEX:32000X1218(01).

540 [Staatscommissie Grondwet 2010, p. 81].

541 Ibid., p. 82.

in een gedetailleerde richtlijn uitgewerkt. Door een rommelige redactie laten deze Anonimiseringsrichtlijnen echter aan duidelijkheid te wensen over; het bestaan van afzonderlijke regelingen voor specifieke categorieën van uitspraken en het ontbreken van een geschillenregeling dragen evenmin bij aan de rechtszekerheid.

Het onderwerp anonimisering komt nog verschillende malen terug; bij het rechtsvergelijkend onderzoek,⁵⁴² bij de bespreking van in de rechtswetenschappelijke literatuur levende opvattingen⁵⁴³ en bij het onderzoek naar de Nederlandse praktijk.⁵⁴⁴

2.6 Rechtsvergelijkend perspectief

In deze paragraaf onderzoeken we hoe de publicatie en anonimisering van rechterlijke uitspraken elders is gereguleerd en georganiseerd. Een uitputtend rechtsvergelijkend onderzoek is niet beoogd, maar ook een beknopt overzicht van algemene tendenzen en opmerkelijke voorbeelden kan reeds inzicht geven in de richting waarin het recht buiten onze landsgrenzen zich ontwikkelt. Alhoewel we de publicatiepraktijk in Nederland pas in § 3 bespreken, komt in deze paragraaf naast het juridisch kader af en toe ook de praktijk aan de orde. We beginnen in § 2.6.1 met de internationale gerechten: het EHRM (§ 2.6.1.1), het HvJ EU (§ 2.6.1.2) en enkele andere internationale gerechten (§ 2.6.1.3). In § 2.6.2 onderzoeken we de ontwikkelingen in verschillende, met name Europese, landen met betrekking tot publicatie, selectie, anonimisering, toegankelijkheid en organisatie. In § 2.6.3 sluiten we af met enkele conclusies.⁵⁴⁵

2.6.1 Internationale gerechten

2.6.1.1 *Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens*

De grondslag voor de publicatie van arresten van het EHRM ligt in art. 44 lid 3 EVRM:

The final judgment shall be published.

Tot 1996 verschenen de uitspraken van het Hof in druk in *ECHR Series A*. Daarnaast bevatte *ECHR Series B* pleidooien, documenten en transcripties.⁵⁴⁶ Sinds 1996 verschijnt een selectie van uitspraken in *Reports of Judgments and Decisions* – deels in samenvatting. De selectie werd gemaakt door een commissie gevormd door de rechters van het Hof.⁵⁴⁷

Alle uitspraken, ongeacht verschijning in de *Reports*, worden opgenomen in de online databank ‘HUDOC’. HUDOC werd in november 1998 ontwikkeld in een samenwerking

542 *Vide infra*: § 2.6.2.2.

543 *Vide infra*: § 2.7.2.

544 *Vide infra*: § 3, in het bijzonder § 3.4.4.

545 Grote delen van deze paragraaf § 2.6 zijn eerder verschenen als [van Opijnen 2011f].

546 Zie voor een volledig overzicht: [Schuijt, Konijnenbelt, van Klinken et al. 2010, p. 65].

547 [EHRM 2011] Geraadpleegde versie d.d. 01-10-2011; d.d. 30-03-2013 is de desbetreffende alinea niet meer aanwezig.

tussen de *Registry* van het Hof en het Directoraat voor de Mensenrechten van de Raad van Europa.⁵⁴⁸ HUDOC bevat inmiddels alle historische zaken van het Hof, de voormalige Commissie voor de Rechten van de Mens, alsmede de resoluties van het Comité van Ministers.⁵⁴⁹

In de eerdergeciteerde Aanbeveling R(2002)13⁵⁵⁰ werden de lidstaten door het Comité van Ministers opgeroepen om zorg te dragen voor actieve verstrekking van de (belangrijkste) uitspraken van het Hof. Tegelijkertijd werd een resolutie aangenomen waarbij het Comité van Ministers het Hof opriep om ook de eigen bestaande praktijk met betrekking tot de publicatie van uitspraken te herzien.⁵⁵¹ In deze aanbeveling werd aandacht gevraagd voor een aantal toegankelijkheidsaspecten: snelheid van publicatie op internet, het mede publiceren van belangrijke uitspraken in print en op cd-rom, en het markeren van de uitspraken die voor de rechtsontwikkeling van bijzonder belang zijn.

In de daarop volgende jaren is aan deze resolutie uitvoering gegeven. In 2004 werd – voor mensen die geen of slechte toegang hadden tot internet – de HUDOC cd-rom uitgebracht,⁵⁵² later vervangen door een DVD.⁵⁵³ In 2007 wordt een register met hangende zaken online geplaatst⁵⁵⁴ en later in dat jaar worden ook uitgebreidere samenvattingen aan de databank toegevoegd.⁵⁵⁵ Vanaf 2009 is het mogelijk om met RSS-feeds op de hoogte te blijven van nieuwe uitspraken.⁵⁵⁶ Aan het einde van dat jaar worden ook vertalingen in andere talen dan Engels en Frans (de officiële talen van het Hof) aangeboden. De vertalingen zijn niet officieel en worden ter beschikking gesteld door derden.⁵⁵⁷ Om gebruikers te attenderen op de meest belangrijke uitspraken gebruikt HUDOC bovendien een waarderingssysteem voor uitspraken.⁵⁵⁸ In juni 2012 is de website volledig vernieuwd.⁵⁵⁹ De identificatie van de uitspraken van het Hof is de zwakste schakel in de toegankelijkheid ervan: een eenduidig en goed-gedocumenteerd systeem heeft lange tijd ontbroken.⁵⁶⁰

Uitspraken van het Hof worden in beginsel niet geanonimiseerd, maar het Hof heeft – zich ook bewust van de grotere blootstelling van de erin vervatte persoonlijke data – inmiddels de *Rules of Court*⁵⁶¹ versoepeld.⁵⁶² Krachtens *Rule 33* zijn alle documenten in de procedure

548 [University of Exeter 2008].

549 <www.echr.coe.int/ECHR/EN/HUDOC/description>.

550 *Vide supra*: § 2.3.2.1.2.4.

551 Aanbeveling R(2002)58, het Comité van Ministers (18-12-2002), *On the publication and dissemination of the case-law of the European Court of Human Rights*.

552 [Griffie EHRM 2004].

553 De website vermeldt inmiddels (d.d. 04-11-2011): “Owing to technical constraints, production of the HUDOC DVD will end with the December 2011 edition.”

554 [Griffie EHRM 2007a].

555 [Griffie EHRM 2007b].

556 [Griffie EHRM 2009a].

557 [Griffie EHRM 2009b].

558 *Vide infra*: § 5.2.1.2.2.

559 [Griffie EHRM 2012].

560 *Vide infra*: § 4.4.8.

561 <www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Basic+Texts/Other+texts/Rules+of+Court>

562 Het is opvallend dat deze verandering in het beleid van het EHRM voorbij lijkt te zijn gegaan aan diverse auteurs (bijv. [Hofhuis 2010]).

(alsmede de uitspraak) in beginsel voor het publiek toegankelijk, tenzij zeden, openbare orde, nationale veiligheid, belangen van minderjarigen of de bescherming van het privéleven van partijen of andere betrokkenen anders vereisen. *Rule 47* lid 3 bepaalt thans:

Applicants who do not wish their identity to be disclosed to the public shall so indicate and shall submit a statement of the reasons justifying such a departure from the normal rule of public access to information in proceedings before the Court. The President of the Chamber may authorise anonymity or grant it of his or her own motion.

Het Hof staat met deze formulering gemakkelijker anonimisering toe dan voorheen, toen de laatste zin van het geciteerde artikel nog luidde:

*The President of the Chamber may authorise anonymity in exceptional and duly justified cases.*⁵⁶³

In januari 2010 heeft het Hof bovendien een *Practice Direction Requests for Anonymity*⁵⁶⁴ uitgebracht, waarin partijen nog eens expliciet worden gewezen op de mogelijkheid om anoniem te blijven. Krachtens art. 14b *Practice Direction Institution for Proceedings*⁵⁶⁵ heeft de aanvrager bovendien keuze in de wijze waarop een eventuele anonimisering moet geschieden: slechts met initialen of met volledig betekenisloze letters ('X', 'Y', 'Z', etc.).

Opmerkelijk is voorts dat in de artt. 4 tot en met 6 *Practice Direction Requests for Anonymity* ook een regeling is opgenomen waarmee met terugwerkende kracht uitspraken kunnen worden geanonimiseerd die voor 1 januari 2010 in HUDOC waren opgenomen. Bij het beoordelen van een dergelijk verzoek houdt de president onder meer rekening met de publiciteit die de uitspraak reeds heeft gehad en de praktische en principiële aspecten van het verzoek. Honorering van het verzoek kan tot anonimisering van de uitspraak leiden, maar ook tot complete verwijdering uit de databank. Art. 7 *Practice Direction Requests for Anonymity* ten slotte, luidende:

The President may also take any other measure he or she considers necessary or desirable in respect of any material published by the Court in order to ensure respect for private life

geeft aan dat het Hof zich meer bewust is geworden van de mogelijke gevolgen die ongelimiteerde publicatie van persoonsgegevens voor betrokkenen kan hebben.

563 Historische versies lijken niet op de EHRM-site te worden bewaard. Deze historische tekst is afkomstig uit: [de Meij, Ekker, Haecq et al. 2006, p. 8].

564 <www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/65CA6780-614B-49DF-9F17-4298BCC8801C/0/ENG_INSTRUCTION_PRATIQUE_Demandes_anonymat.pdf>.

565 <www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/9F0B9646-3806-4814-A7CF-345304DCCDB2/0/ENG_INSTRUCTION_PRATIQUE_Introduction_instance.pdf>.

2.6.1.2 Het Hof van Justitie van de Europese Unie

2.6.1.2.1 Juridisch kader

Art. 37 van het Statuut van het HvJ EU⁵⁶⁶ bepaalt dat de arresten van het Hof in openbare zitting worden uitgesproken. Krachtens art. 53 van het Statuut geldt dit ook voor het Gerecht en krachtens art. 7 van Bijlage I ook voor het Gerecht voor ambtenarenzaken. De bepaling wordt herhaald in art. 88 lid 1 Reglement voor de procesvoering (hierna: 'het Reglement'),⁵⁶⁷ de toevoeging aan de gelijklopende bepaling in art. 64 lid 1 van het oude Reglement⁵⁶⁸ dat partijen daartoe worden opgeroepen, is – omdat er geen verschijningsverplichting is – vervangen door art. 86 van het nieuwe Reglement, bepalende dat partijen in kennis worden gesteld van de datum van de uitspraak.

Passieve verstrekking van uitspraken wordt geregeld in art. 22 lid 1 Reglement:

Eenieder kan ter griffie het register raadplegen en daarvan afschriften of uittreksels verkrijgen tegen het griffierecht dat het Hof op voorstel van de griffier vaststelt.

Dit is een wijziging ten opzichte van art. 16 lid 5 oude Reglement, waarin de eis was opgenomen dat men belanghebbende diende te zijn.

Inzake de actieve verstrekking bepaalt art. 92 Reglement dat van datum en dictum van eindbeslissingen mededeling wordt gedaan in het Publicatieblad van de EU. Een vergelijkbare bepaling in het oude Reglement ontbrak. Wel bepaalt het reeds onder het oude Reglement geldende art. 25 van de Instructies voor de Griffier⁵⁶⁹ dat een beperkt aantal zaken moet worden gepubliceerd in het Publicatieblad, maar dit omvat niet alle eindbeslissingen. Wel bepaalde art. 68 van het oude Reglement dat de griffier was belast met: “(D)e publicatie van de rechtspraak van het Hof.” Deze laatste bepaling is nu verplaatst naar art. 20 lid 3 Reglement, luidende, voor zover relevant:

De griffier (...) draagt zorg voor de publicaties van het Hof en meer bepaald de Jurisprudentie.

Dit laatste is uitgewerkt in art. 24 Instructies voor de Griffier, bepalende dat alle arresten, conclusies, adviezen en beschikkingen moeten worden opgenomen in de 'Jurisprudentie van het Hof van Justitie' tenzij het Hof beslist hiervan af te wijken.

Met betrekking tot het anonimiseren van uitspraken betekent het nieuwe Reglement een koerswijziging. Art. 104 van het oude Reglement bepaalde inzake de prejudiciële procedure dat aan de lidstaten de 'oorspronkelijke versie' van de verwijzingsbeslissing van de nationale rechter werd toegezonden. De paradoxale situatie kon zich dan voordoen dat een uitspraak

566 CELEX:12004V/PRO/03.

567 CELEX:32012Q1106(01).

568 CELEX:31991Q0704(02); inwerkingtreding van het nieuwe reglement 01-01-2013.

569 PB 1974, L 350, blz. 33, gewijzigd door PB 1986, C 286, blz. 4 <curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_9749>.

van bijvoorbeeld de AB RVS op Raadvanstate.nl en Rechtspraak.nl werd geanonimiseerd, maar in ongeanonimiseerde vorm verscheen in de Jurifast-databank van ACA-Europe.^{570 571}

Enerzijds omdat de bevoegdheden van het HvJ EU met de inwerkingtreding van het Verdrag van Lissabon zijn uitgebreid, en het een toenemend aantal vragen kan verwachten op het terrein van het strafrecht of omtrent zaken waarin de belangen van minderjarigen op het spel staan, anderzijds omdat het Hof erkent dat (vroegtijdige) anonimisering in verband met de ontwikkelingen op internet van groot belang is voor de bescherming van de persoonlijke levenssfeer,⁵⁷² heeft het Reglement in art. 95 nu een afzonderlijk artikel over anonimisering:

1. *Indien de verwijzende rechter anonimiteit heeft toegekend, eerbiedigt het Hof deze anonimiteit in het kader van de bij hem aanhangige procedure.*⁵⁷³
2. *Op verzoek van de verwijzende rechter, op naar behoren met redenen omkleed verzoek van een van de partijen in het hoofdgeding of ambtshalve, kan het Hof bovendien, wanneer het dit noodzakelijk acht, overgaan tot anonimisering van een of meerdere personen of entiteiten die bij het geding betrokken zijn.*

Het anonimiseringsbesluit van de nationale rechter prevaleert derhalve. Het prejudiciële verzoek kan reeds zijn geanonimiseerd als het bij het Hof binnenkomt, of de rechter kan een afzonderlijk verzoek daartoe bijvoegen, maar dit verzoek vereist geen motivering.⁵⁷⁴ Een motiveringsvereiste geldt wel voor een vergelijkbaar verzoek van de partijen in het hoofdgeding. Anderen kunnen geen anonimiseringsverzoek indienen, maar het Hof kan met hen wel ambtshalve rekening houden: in het laatste zinsdeel wordt immers niet gesproken over ‘partijen’, maar over “*personen of entiteiten die bij het geding betrokken zijn.*”

Het Gerecht voor ambtenarenzaken van de EU kent een eigen Reglement voor de procesvoering⁵⁷⁵ en Instructies voor de griffier.⁵⁷⁶ Ook hier bepaalt het Reglement dat het arrest ter openbare terechtzitting moet worden uitgesproken. Art. 80 bepaalt dat partijen:

(N)aar behoren worden verwittigd van de dag van de uitspraak.

Vanwege de gevoelige persoonsgegevens in zaken die aan het oordeel van het Gerecht voor ambtenarenzaken worden onderworpen, is de toegang tot documenten in het register veel beperkter dan bij het Hof. Art. 20 lid 3 Reglement vereist een belang voor het raadplegen van het register.

570 *Vide supra*: § 2.3.2.2.4.1.

571 Zie bijvoorbeeld ECLI:NL:RVS:2010:BL8074, op Jurifast ongeanonimiseerd te vinden op <www.juradmin.eu/docs/NL01/NL01000238.pdf> (d.d. 30-03-2013).

572 [HvJ EU 2011, p. 78-79].

573 In het oorspronkelijke voorstel [HvJ EU 2011, p. 78] ontbrak het eerste lid.

574 De instructies zijn uitgewerkt in de Aanbevelingen aan de nationale rechterlijke instanties over het aanhangig maken van prejudiciële procedures, (CELEX:32012H1106(01)), in het bijzonder de aanbevelingen 27 en 28.

575 CELEX:32007Q0829(01).

576 CELEX:32012Q0927(01), geldig vanaf 28-09-2012. Vorige versie: CELEX:32007Q0925(01).

Inzake anonimisering bepaalt art. 44 lid 4 Reglement dat het Gerecht op een met redenen omkleed verzoek, dan wel ambtshalve, en indien daartoe een rechtmatig belang bestaat, persoonlijke gegevens van verzoeker of anderen kan weglaten uit publicaties betreffende de zaak. Art. 17 lid 2 Instructies voor de griffier bepaalt dat de griffier zorg draagt voor publicatie van einduitspraken in het Publicatieblad van de EU. Het derde lid bepaalt dat de griffier zorgt voor de openbaarmaking van de rechtspraak van het Gerecht op de wijze als door het Gerecht besloten.⁵⁷⁷

2.6.1.2.2 Publicatie op internet

Vanaf de start van de intercommunautaire databank CELEX zijn alle uitspraken van het Hof in dit systeem opgenomen. Vanaf 1 juli 1981 was CELEX ook met een inbelverbinding raadpleegbaar,⁵⁷⁸ en vanaf 1 augustus 1997 tevens via internet.⁵⁷⁹ In dat jaar opende het Hof bovendien zelf een website⁵⁸⁰ waarop sindsdien alle beslissingen (vrijwel) onmiddellijk na uitspraak worden gepubliceerd. Inmiddels bevat deze site alle integrale uitspraken die sinds 17 juni 1997 in de Jurisprudentie zijn gepubliceerd, en sinds 1 mei 2004 eveneens de uitspraken die niet in de Jurisprudentie zijn opgenomen.⁵⁸¹ Uitspraken en conclusies zijn op de dag van uitspraak zelf beschikbaar, beschikkingen zodra ze aan partijen zijn betekend. Ook de samenvattingen die in de Jurisprudentie staan zijn in de databank te vinden, alsmede diverse informatiedocumenten en mededelingen.⁵⁸²

In 1998 startte het Bureau voor publicaties van de Europese Unie (hierna: 'EU-publicatiebureau') met het EUR-Lex project, waarmee Europese informatie – in eerste instantie alleen het Publicatieblad – gratis op internet beschikbaar kwam. CELEX daarentegen was een betaalde service, maar vanaf 1 juli 2004 was toegang kosteloos dankzij een resolutie van het Europees Parlement,⁵⁸³ daarmee aandringend op uitvoering van Verordening (EG) nr. 1049/2001 inzake de toegang van het publiek tot documenten van het Europees Parlement, de Raad en de Commissie.⁵⁸⁴ De noodzaak tot gescheiden systemen was daarmee verdwenen; de integratie tussen EUR-Lex en CELEX werd eind 2004 afgerond. Het enige dat sindsdien nog van CELEX resteert is het CELEX-nummer.⁵⁸⁵

De uitspraken van het Hof, het Gerecht en het Ambtenarengerecht worden dus zowel op de internetsite van het Hof zelf, als op EUR-Lex gepubliceerd. Het bestaan van twee websites waarop de uitspraken van het Hof zijn te vinden, kan voor de gebruiker soms verwarrend zijn: de zoekopties zijn niet hetzelfde, en oudere uitspraken kunnen uitsluitend

577 Hierover is geen openbare informatie beschikbaar, maar blijktens <curia.europa.eu/jcms/jcms/T5_5230> worden alle uitspraken op internet gepubliceerd.

578 Historische gegevens met betrekking tot CELEX en EUR-Lex zijn ontleend aan: [EU-publicatiebureau 2006, p. 110-119].

579 [Düro 2006a].

580 <curia.europa.eu>.

581 Een overzicht van wat in Jurisprudentie wordt gepubliceerd: <curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_14954>.

582 Zie <curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_14954>.

583 CELEX:52002BP0624.

584 CELEX:32001R1049.

585 *Vide infra*: § 4.4.7.

worden doorzocht in EUR-Lex. Het Hof gebruikt daarnaast een eigen repertorium voor de classificatie van uitspraken, maar dit is op de Curia-site alleen in het Frans beschikbaar.⁵⁸⁶ Op de EUR-Lex site is het eveneens als zoekoptie beschikbaar, maar dan wel in alle talen van de Unie.⁵⁸⁷

2.6.1.3 Enkele andere internationale gerechten

Het Statuut van het Joegoslavië-tribunaal⁵⁸⁸ bepaalt in art. 23 lid 2:

The judgement (...) shall be delivered by the Trial Chamber in public. It shall be accompanied by a reasoned opinion in writing, to which separate or dissenting opinions may be appended.

Het Statuut van het Rwanda-tribunaal⁵⁸⁹ kent in art. 22 lid 2 een (woordelijk) gelijke bepaling. Uit de formulering valt af te leiden dat volledige voorlezing van het vonnis niet noodzakelijk is: er is een onderscheid gemaakt tussen ‘*the judgement*’ en de schriftelijke motivering die er schriftelijk bij mag worden geleverd.

Een vergelijkbare bepaling staat in art. 74 lid 5 van het Statuut van het Internationaal Strafhof:⁵⁹⁰

The decision shall be in writing and shall contain a full and reasoned statement of the Trial Chamber’s findings on the evidence and conclusions. The Trial Chamber shall issue one decision. When there is no unanimity, the Trial Chamber’s decision shall contain the views of the majority and the minority. The decision or a summary thereof shall be delivered in open court.

Net als ‘*shall be delivered in public*’ (art. 22 lid 2 en art. 23 lid 2 van het Statuut van het Rwanda-, respectievelijk Joegoslavië-tribunaal) laat de uitdrukking ‘*delivered in open court*’ beduidend minder ruimte tot een andere wijze van publiek maken dan een mondelinge uitspraak in een openbare zitting dan het ‘*shall be made public*’ van art. 14 lid 1 IVBPR⁵⁹¹ of het ‘*shall be pronounced publicly*’ van art. 6 lid 1 EVRM.⁵⁹² Gezien het bijzondere karakter van deze drie internationale straftribunalen is dit niet verwonderlijk.

De publicatie van alle uitspraken (en andere documenten) van het Joegoslavië-tribunaal is geregeld in art 30 *Directive for the court management and support services section*.⁵⁹³ De namen van verdachten (veroordeeld dan wel vrijgesproken) worden niet geanonimiseerd,

586 <curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7046>.

587 Het repertorium kon ook vóór integratie ervan op EUR-Lex overigens met de EUR-Lex-data worden geïntegreerd, zij het met enige inspanning: [van Opijnen 2006a].

588 <www.icty.org/sections/LegalLibrary/StatuteoftheTribunal>.

589 <www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6b3952c.html>.

590 <www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6b3a84.html>.

591 *Vide supra*: § 2.2.1.1.

592 *Vide supra*: § 2.2.1.2.

593 <www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Miscellaneous/it121_rev2_en.pdf>.

de namen van slachtoffers en/of getuigen kunnen krachtens art. 75 *Rules of procedure and evidence*⁵⁹⁴ wel worden geanonimiseerd.

2.6.2 Internetpublicatie van uitspraken in andere landen

In vrijwel alle Europese landen worden rechterlijke uitspraken gepubliceerd, in ieder geval van de hoogste gerechten.⁵⁹⁵ In dit kader voert het te ver om een rechtsvergelijkende studie te maken van de wettelijke voorschriften voor het in het openbaar uitspreken van de beslissing en de passieve verstrekking van uitspraken;⁵⁹⁶ we beperken de aandacht tot de actieve verstrekking van rechterlijke uitspraken. Het regelgevend kader daarvoor onderzoeken we in § 2.6.2.1. In § 2.6.2.2 onderzoeken we regelgeving en praktijk omtrent anonimisering. In § 2.6.2.3 onderzoeken we de toegankelijkheidsaspecten, waarbij we tevens enkele organisatie-modellen bespreken.

2.6.2.1 Regelgevend kader voor publicatie en selectie

Alhoewel de publicatie van rechterlijke uitspraken op internet in de meeste (Europese) landen inmiddels gangbaar is, zijn juridisch kader en praktijk nog sterk in beweging.⁵⁹⁷ Bij bestudering van het regelgevend kader valt een verschil waar te nemen tussen Oost- en West-Europese landen. De meeste landen die zowel publicatievoorschriften als selectiecriteria gedetailleerd in regelgeving hebben vastgelegd, zijn te vinden in Oost-Europa. Ook in West-Europa zijn er enkele landen met expliciete wetgeving voor de publicatie van rechterlijke uitspraken, maar daarbij valt op dat gedetailleerde selectiecriteria vaak ontbreken. We bespreken enkele landen uit beide groepen (West-Europese landen in § 2.6.2.1.1 en Oost-Europese landen in 2.6.2.1.2).

2.6.2.1.1 West-Europese landen

Oostenrijk kent voor alle gerechten een wettelijke regeling, en volgt met betrekking tot het gebruik van negatieve en positieve lijsten Aanbeveling R(95)11. § 15 juncto § 15a *Obersten Gerichtshofgesetz* (OGHG) bepaalt dat de Minister van Justitie een via internet toegankelijke databank heeft in te richten, waarin alle uitspraken van het *Oberste Gerichtshof* zijn opgenomen voor zover die niet zonder verdere motivering ongegrond zijn verklaard. Tevens worden krachtens § 14 lid 1 juncto § 15 lid 2 OGHG in deze databank de dicta opgenomen van:

594 <www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Rules_procedure_evidence/it032rev46e.pdf>.

595 [CEPEJ 2010].

596 Zie o.m. [Kottenhagen en Kaptein 1989, hfd. 3] en daar geciteerde literatuur, in het bijzonder [Leistner 1975] en [Voskuil, de Jong en van Essen-Kruseman 1976-1980]. Voorts [Franken 1995], en, met betrekking tot Frankrijk en Duitsland: ECLI:NL:PHR:2001:AB2371, ov. 2.7-2.8, en ECLI:NL:PHR:2002:AE4767, ov. 3.14, waarbij ook België wordt beschouwd. Voor een zeer uitgebreid rechtshistorisch overzicht m.b.t. Duitsland en Engeland: [Zwalve en Jansen 2013].

597 Zie eerder over dit onderwerp onder meer [Matthijssen 2000a].

(...) Für den Obersten Gerichtshof allenfalls bedeutsamen Entscheidungen anderer Gerichte.

Ten aanzien van het sinds juli 2008 in Wenen gevestigde *Asylgerichtshof* geldt krachtens § 19 *Asylgerichtshofgesetz* een ongeclausuleerde publicatieverplichting:

Entscheidungen des Asylgerichtshofes sind in anonymisierter Form im Rechtsinformationssystem des Bundes (RIS) zu veröffentlichen.

Ten aanzien van uitspraken van lagere instanties formuleert § 48a *Gerichtsorganisationsgesetz* het positieve-lijstbeginsel: uitspraken moeten worden gepubliceerd:

(S)oweit sie von allgemeinem, über den Einzelfall hinausgehenden Interesse sind.

Dit criterium is verder niet gespecificeerd, maar in hetzelfde artikel wordt deze publicatieplicht wel afhankelijk gemaakt van organisatorische randvoorwaarden:

Nach Maßgabe der personellen und technischen Voraussetzungen (...).

In Zweden bestaat een vergelijkbare constructie: een ruimgeformuleerd wettelijk kader waarin de materiële uitwerking bij de rechtspraak is neergelegd. De Verordening op de juridische informatie⁵⁹⁸ verordonneert de inrichting van een juridische overheidsdatabank. § 6 van deze verordening bepaalt dat dit systeem gegevens moet bevatten van belangrijke uitspraken van de appelcolleges, de hoogste gerechten en enkele bijzondere colleges, en § 7 bepaalt hetzelfde voor niet-appellabele besluiten van overheidsinstanties. Expliciet is in § 6 opgenomen:

*De gerechten beslissen zelf of een beslissing als belangrijk is te classificeren.*⁵⁹⁹

Er zijn geen nadere criteria geformuleerd, en er is geen onderscheid gemaakt tussen hogere en lagere gerechten. De gerechten in eerste aanleg (*Tingsrätt* en *Förvaltningsrätt*) worden echter – in tegenstelling tot alle andere gerechten – helemaal niet genoemd, waaruit we kunnen afleiden dat deze geen enkele wettelijke verplichting kennen tot publicatie van uitspraken.

In Frankrijk schrijft het *Décret no 2002-1064 relatif au service public de la diffusion du droit par l'internet* van 7 augustus 2002 publicatie voor van alle uitspraken van *Conseil constitutionnel*, *Conseil d'État*, *Cour de cassation*, *Tribunal des conflits* en *Cour de Comptes*. Publicatie van deze uitspraken vindt plaats op de website *Legifrance*. Sommige gerechten, waaronder de *Cour de cassation*, publiceren bovendien (een selectie van) uitspraken op een eigen website. Met betrekking tot de overige – lagere – gerechten, schrijft *Décret no 2002-1064* alleen publicatie voor van:

(C)eux des arrêts et jugements (...) qui ont été sélectionnés selon les modalités propres à chaque ordre de juridiction.

⁵⁹⁸ *Rättsinformationsförordning* 1999:175.

⁵⁹⁹ Origineel: "Domstolarna prövar själva om ett avgörande är att bedöma som vägledande."

Van de *Tribunaux administratifs* en *Juridictions du premier degré* is slechts een zeer beperkt aantal uitspraken op internet geplaatst.⁶⁰⁰

In Spanje is in art. 107 lid 10 Wet op de rechterlijk macht⁶⁰¹ aan de Raad voor de rechtspraak (*Consejo General del Poder Judicial*) een zeer generiek geformuleerde opdracht gegeven om uitspraken te publiceren. In art. 8 van Verordening 1/1997⁶⁰² is met betrekking tot de selectiecriteria opgenomen dat alle uitspraken van het Hooggerechtshof (*Tribunal Supremo*) worden gepubliceerd, alsmede die uitspraken van andere gerechten:

*Waarvan relevantie en wetenschappelijke belang de publicatie rechtvaardigen.*⁶⁰³

In de praktijk wordt de selectie door rechters en communicatieafdelingen gemaakt op basis van niet nader gespecificeerde of gepubliceerde criteria.⁶⁰⁴

In België verplicht art. 7 Wet tot oprichting van het informatiesysteem Phenix⁶⁰⁵ tot de aanleg van een interne en een externe uitsprakendatabank. Inzake de externe databank bepaalt art. 9:

De externe gegevensbank voor de rechtspraak bevat de beslissingen geselecteerd door ieder gerecht, overeenkomstig de selectieregels bepaald door het beheerscomité, na raadpleging van het comité van gebruikers. (...)

De in het Staatsblad gepubliceerde selectiecriteria⁶⁰⁶ zijn duidelijk beïnvloed door Aanbeveling R(95)11:⁶⁰⁷ ze bevatten een set negatieve selectiecriteria (het gebruik van standaardformules, beslissingen die bestaande rechtspraak volgen, en kennelijke onbevoegdheid, niet-ontvankelijkheid of ongegrondheid), en een set positieve selectiecriteria (maatschappelijke 'opschudding', alsmede zes selectiecriteria die zien op rechtsvormende aspecten).

Terwijl in Oostenrijk, Zweden, Frankrijk, België en Spanje een wettelijke regeling dus tot publicatie verplicht – zij het in verschillende modaliteiten – ontbreekt een dergelijke regeling in veel andere West-Europese landen. Een voorbeeld hiervan is Duitsland, waar de situatie wordt gecompliceerd door het grote aantal gerechten, zowel op federaal als op deelstaatsniveau.

Voor de zes hoogste federale gerechten is er geen uniforme regeling. Het *Bundesfinanzhof* besluit zelf of uitspraken gepubliceerd moeten worden. Per uitspraak wordt daartoe bekeken of:

600 [Legifrance 2009].

601 *Ley Orgánica del Poder Judicial*.

602 *Acuerdo de 7 de mayo de 1997, del Pleno del Consejo General del Poder Judicial, por el que se aprueba el Reglamento 1/1997, del Centro de Documentación Judicial*.

603 Origineel: "(...) *Cuya trascendencia e interés doctrinal justifique su difusión*."

604 Informatie aan auteur van directeur *Centro de Documentación Judicial* (vide infra: § 2.6.2.3).

605 Wet van 10-08-2005, Belgisch Staatsblad, p. 38305.

606 Selectieregels voor de rechtspraak opgenomen in de externe gegevensbank voor de rechtspraak. Belgisch Staatsblad, 05-10-2007, p. 52449.

607 [van Bossuyt en de Grootte 2009].

*Der Senat in seiner Entscheidung grundsätzliche oder in anderer Weise bedeutungsvolle Aussagen getroffen hat.*⁶⁰⁸

Van het *Bundesverfassungsgericht* staan alle uitspraken vanaf 1 januari 1998 online.⁶⁰⁹ Het *Bundesgerichtshof* publiceert sinds 1 januari 2000 alle uitspraken “(M)it Ausnahme der Nichtannahme- oder Verwerfungsbeschlüsse ohne Begründung.”⁶¹⁰ Het *Bundesverwaltungsgericht* publiceert “Alle wesentliche Entscheidungen.”⁶¹¹ *Bundesarbeitsgericht* en *Bundessocialgericht* publiceren wel alle inhoudelijke uitspraken, maar deze zijn slechts beperkte tijd beschikbaar.⁶¹²

Een vergelijkbare situatie – ongereguleerde en beperkte publicatie – is er in het Verenigd Koninkrijk. Alle inhoudelijke beslissingen van de *Civil Division* van de *Court of Appeal* worden gepubliceerd, maar voor eerste-aanlegzaken van de *High Courts* van Engeland, Wales en Noord-Ierland is er geen officieel beleid; uitspraken worden aangeleverd indien:

*(T)he Judge giving the judgment indicates that they are of sufficient interest to be made available for publication on the Internet.*⁶¹³

Ook in Finland⁶¹⁴ blijft substantiële publicatie beperkt tot uitspraken van het Hooggerechtshof (*Korkein Oikeus*) en Administratief Hooggerechtshof (*Korkeimman hallinto-oikeuden*). Bij de gerechtshoven (*Hovioikeus*) heeft de president de bevoegdheid om uitspraken te laten publiceren, maar daarvan wordt nauwelijks gebruik gemaakt: de zes gerechtshoven publiceerden gezamenlijk slechts 51 uitspraken in 2010, 52 in 2011 en 46 in 2012. Van de rechten in eerste aanleg (*Käräjäoikeus*) wordt geen enkele uitspraak gepubliceerd, van de administratieve rechtbanken (*Hallinto-oikeudet*) slechts een kleine verzameling samenvattingen. Enkele bijzondere rechten – marktgericht (*Markkinaoikeus*), arbeidsgerecht (*Työtuomioistuin*) en verzekeringsgerecht (*Vakuutus-oikeus*) – hebben een ruimer publicatiebeleid.

2.6.2.1.2 Oost-Europese landen

In veel Oost-Europese landen is niet alleen de publicatie, maar ook de selectie van uitspraken in regelgeving vastgelegd. Een mogelijke verklaring daarvoor zou kunnen worden gezocht in een bestuurlijke en juridische cultuur waarbij enerzijds de uitvoerende macht geneigd is alleen te handelen op basis van een expliciete wettelijke opdracht, en anderzijds – als reflex

608 <www.bundesfinanzhof.de/entscheidungen/veroeffentlichung?textfragment=49>, d.d. 31-03-2013.

609 <www.bundesverfassungsgericht.de/entscheidungen.html>, d.d. 31-03-2013.

610 <www.bundesgerichtshof.de/DE/Entscheidungen/entscheidungen_node.html>, d.d. 31-03-2013.

611 <www.bverwg.de> onder *Entscheidungen / Hinweise zum Bestand*, d.d. 31-03-2013. Dit beleid is van recente datum. Lange tijd werd, op basis van – ongepubliceerde – ambtelijke selectiecriteria de keuze door de rechter zelf gemaakt; het documentatiecentrum van het Hof kon vervolgens zelf de verzameling nog uitbreiden. Als expliciet selectie criterium was daarbij vermeld: “Sollte eine Entscheidung in einer Fachzeitschrift veröffentlicht sein, so wird auch diese Entscheidung – soweit noch nicht geschehen – in den Bestand der dokumentationswürdigen Entscheidungen aufgenommen.” (aan begin van deze noot geciteerde URL, d.d. 11-03-2011).

612 *Vide infra*: § 2.6.2.3.

613 <www.bailii.org/bailii/summary-cases.html>.

614 <www.finlex.fi>.

op jaren van communistische geslotenheid – een grote behoefte bestaat aan publieke verantwoording van al het overheidshandelen, inclusief dat van de rechterlijke macht.

In Roemenië werd in 2008 begonnen met het publiceren van substantiële hoeveelheden uitspraken op een website⁶¹⁵ op basis van een – voor de rechtbanken bindend – besluit⁶¹⁶ van de Roemeense Raad voor de rechtspraak (*Consiliul Superior al Magistraturii*). In de overwegingen van het besluit staat:

*Het doel van dit project is om de transparantie van de rechterlijke macht te vergroten door het verstrekken van volledige en vrije toegang aan het publiek tot rechterlijke uitspraken en het vergroten van de verantwoordingsplicht van de rechterlijke macht. Daarmee vormt het ook een mechanisme voor de eenwording van de rechterlijke praktijk en een verhoging van de voorspelbaarheid ervan.*⁶¹⁷

Dit besluit maakt (in art. 6), ook voor de lagere gerechten, uitsluitend gebruik van een negatieve lijst. Die lijst is vrij omvangrijk, en varieert van hoogverraad en spionage tot zedendelicten en vrijwel alle familierechtelijke zaken (zoals echtscheiding, vaderschapsacties en adoptie). Overigens lijkt het besluit in de praktijk geen uitvoering te krijgen: na maart 2010 zijn – zonder opgaf van redenen – geen uitspraken meer gepubliceerd.⁶¹⁸

Net als in Roemenië was controle op de rechterlijke macht in de Republiek Macedonië een belangrijke overweging om de publicatie van uitspraken in regelgeving vast te leggen. Art. 10 van de Wet op de gerechtelijke zaaksafhandeling⁶¹⁹ bepaalt dat iedere uitspraak binnen twee dagen op internet moet worden gepubliceerd. De uitspraak dient te worden geanonimiseerd, met uitzondering van de namen van rechters, officieren van justitie en advocaten. Alleen indien de zaak achter gesloten is behandeld kan publicatie achterwege blijven. Dat de wet vooral is gestoeld op de legitimatiefunctie van uitsprakenpublicatie en niet op de rechtsvormende functie blijkt uit art. 10 lid 4, waarin bepalingen zijn opgenomen inzake het verwijderen van uitspraken: strafrechtelijke vonnissen moeten worden verwijderd wanneer ook de strafrechtelijke documentatie moet worden vernietigd, andere beslissingen vijf jaar na publicatie. Vanwege de anonimiseringslast en hanteerbaarheidsvraagstukken staat de zeer ruime publicatieverplichting in de Republiek Macedonië overigens thans ter discussie.⁶²⁰

In Hongarije zijn in de Wet inzake de vrijheid van elektronische informatie⁶²¹ zowel de publicatieplicht als de selectiecriteria vastgelegd. Art. 17 bepaalt dat voor uitspraken van het Hooggerechtshof (*Kúria*) en de (vijf) hoven van beroep (*Ítéltáblák*) uitsluitend een

615 <www.jurisprudenta.org/Search.aspx>.

616 Hotărâre nr. 308 <www.csm1909.ro/csm/linkuri/14_04_2009__22802_ro.pdf>.

617 Origineel: “Scopul acestui proiect este creșterea transparenței sistemului judiciar prin asigurarea accesului integral și gratuit al publicului la jurisprudența instanțelor, creșterea responsabilității sistemului judiciar și, totodată, acesta se constituie într-un mecanism în vederea unificării practicii judiciare și creșterii gradului de predictibilitate a acesteia.”

618 Datum laatste raadpleging: 31-03-2013.

619 Закон за управување со движењето на предметите во судовите.

620 [Versmissen 2011], alsmede uit eigen waarneming tijdens werkbezoek aan Skopje.

621 *Az elektronikus információszabadságról szóló 2005 évi XC törvény.*

negatieve lijst wordt gehanteerd: alle inhoudelijke uitspraken dienen op internet te worden gepubliceerd. Voor uitspraken van de lagere gerechten zijn zowel een negatieve als een positieve lijst geformuleerd. De positieve lijst bevat objectieve criteria zoals herzieningen, niet-appelleerbare beslissingen en beslissingen waartegen beroep is aangetekend, op de negatieve lijst staan onder meer uitspraken inzake geldvorderingen, faillissementen, handelszaken en bestuurszaken. Echtscheidingsvonnissen, vaderschapsacties en andere familierechtelijke zaken blijven ongepubliceerd indien partijen daarom verzoeken (*opt-out*). Uitspraken inzake zedendelicten kunnen alleen worden gepubliceerd indien het slachtoffer daarmee expliciet instemt (*opt-in*).

Ook in de Baltische staten is bij wet een ruime publicatie voorgeschreven. In Letland worden krachtens art. 108 lid 7 van de Wet bestuursprocesrecht⁶²² sinds 2007 alle uitspraken in bestuursrechtelijke zaken gepubliceerd, zowel in eerste, tweede als derde aanleg. Van civiele en strafzaken wordt alleen een selectie gepubliceerd.

In Litouwen verplicht art. 39 van de Wet op de gerechten⁶²³ tot publicatie van alle uitspraken, met uitzondering van enkele bij wet uitgesloten categorieën. In een besluit⁶²⁴ van de Litouwse Raad voor de rechtspraak (*Nacionalinė teismų administracija*) wordt dit verder uitgewerkt. Net als in de Republiek Macedonië staat dit ruime publicatiebeleid overigens ter discussie.⁶²⁵

In Estland is in art. 28 lid 1 sub 29 van de Wet op de overheidsinformatie⁶²⁶ als uitgangspunt opgenomen dat alle uitspraken moeten worden gepubliceerd, maar de – hiërarchisch hogere – procesrechtelijke wetten laten hierop uitzonderingen toe. Zo worden op basis van de discretionaire bevoegdheden die de rechter heeft ex art. 462 van het Wetboek van Burgerlijke rechtsvordering⁶²⁷ vrijwel geen familiezaken gepubliceerd. Het merendeel van de handelszaken wordt wel gepubliceerd, en hetzelfde geldt voor strafzaken, al kan op basis van art. 408-1 van het Wetboek van Strafvordering⁶²⁸ in gevoelige zaken worden volstaan met het dictum.

In Polen zijn er alleen regelingen met betrekking tot de hoogste gerechten. In art. 42 van de Wet op de administratieve rechtbanken⁶²⁹ is vastgelegd dat het Administratief Hoogerechtshof (*Naczelny Sąd Administracyjny*) alle uitspraken moet publiceren. Uitspraken van het Constitutionele hof (*Trybunał Konstytucyjny*) worden krachtens art. 190 van de Grondwet⁶³⁰ allemaal gepubliceerd; het Hof heeft zelf de keuze gemaakt dit op internet te effectueren. Ten aanzien van het Hoogerechtshof (*Sąd Najwyższy*) is in art. 7 van de Wet

622 *Administratīvā procesa likums.*

623 *Lietuvos Respublikos teismu istatymas.*

624 *Teismų tarybos 2005 m. rugsėjo 9 d. nutarimu Nr. 13P-378.*

625 *Vide infra: § 2.6.2.2.*

626 *Avaliku teabe seadus.*

627 *Tsiviilkohtumeneluse seadustik.*

628 *Kriminaalmeneluse seadustik.*

629 *Prawo o ustroju sądów administracyjnych.*

630 *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej.*

inzake het hooggerechtshof⁶³¹ vastgelegd dat (uitsluitend) een selectie van uitspraken moet worden gepubliceerd. Persrechter en griffiers zijn verantwoordelijk voor selectie en publicatie. Regels daarover zijn niet gepubliceerd.

2.6.2.2 Anonimisering

Anonimisering van op internet gepubliceerde rechterlijke uitspraken is usance in vrijwel alle Europese landen, met uitzondering van de *common-law*-landen Ierland en het Verenigd Koninkrijk.⁶³² Anders dan in Nederland is deze anonimisering in veel landen bovendien expliciet in de wet vastgelegd.

Zo bepaalt in België art. 9 Wet tot oprichting van het informatiesysteem Phenix:⁶³³

De geselecteerde beslissingen die persoonsgegevens bevatten worden over het algemeen anoniem gemaakt.

De Koning bepaalt, op voorstel van het beheerscomité en na advies van het toezichtscomité, de nadere regels voor het anoniem maken van de beslissingen, de uitzonderingen op deze regel die kunnen zijn vereist voor het begrip van de beslissingen, alsmede de wijze waarop de in de beslissingen vermelde personen zich in voorkomend geval kunnen verzetten tegen de vermelding in de gepubliceerde beslissingen van persoonsgegevens die hen betreffen.

In sommige landen is bovendien niet alleen wettelijk vastgelegd dat – en wat – er geanonimiseerd moet worden, maar ook hoe dat moet gebeuren, namelijk zodanig dat begrijpelijkheid van feitencomplex en rechtsvraag er zo min mogelijk door wordt beïnvloed. Een illustratie vinden we in § 15 lid 4 van de Oostenrijkse OGHG:⁶³⁴

In der Entscheidungsdokumentation Justiz sind Namen, Anschriften und erforderlichenfalls auch sonstige Orts- und Gebietsbezeichnungen, die Rückschlüsse auf die betreffende Rechtssache zulassen, durch Buchstaben, Ziffern oder abkürzungen so zu anonymisieren, dass die Nachvollziehbarkeit der Entscheidung nicht verloren geht.

Hongarije kent een vergelijkbare bepaling. Art. 18 lid 1 van de eerdergenoemde⁶³⁵ Wet inzake de vrijheid van elektronische informatie stelt allereerst vast welke gegevens moeten worden geanonimiseerd:

*Bij het publiceren van de beslissing dienen de persoonlijke gegevens te worden verwijderd die geen betrekking hebben op het vaststellen van de feiten.*⁶³⁶

631 *Ustawa z dnia 23 listopada 2002 r. o Sądzie Najwyższym.*

632 [Raad EU 2009] .

633 *Vide supra*: § 2.6.2.1.1.

634 *Vide supra*: § 2.6.2.1.1.

635 *Vide supra*: § 2.6.2.1.2.

636 Origineel: “A közzétett határozatban szereplő személyek azonosítását lehetővé tevo adatokat olyan módon kell törölni, hogy az ne járjon a megállapított tényállás sérelmével.”

Vervolgens wordt bepaald dat:

*(D)e rol van individuen in de procedure op passende wijze (moet) worden gemarkeerd.*⁶³⁷

Ook in Litouwen is de anonimisering op vergelijkbare wijze in de wet en het daarop gebaseerde besluit van de Raad voor de rechtspraak⁶³⁸ voorgeschreven. In verband met de kosten die voor anonimisering moeten worden gemaakt en de technische problemen die dit oplevert, is inmiddels de vraag gerezen of de omvang van de publicatie toch niet moet worden beperkt – beperking van de anonimisering lijkt geen optie te zijn.⁶³⁹

Een opmerkelijke uitzondering is te vinden in Estland, waar de naam van de verdachte in strafzaken niet wordt geanonimiseerd. Om onschuldige naamgenoten tegen persoonsverwisseling te beschermen wordt daarbij – krachtens het bovengeciteerde art. 408-1 Wetboek van Strafvordering⁶⁴⁰ – ook het identiteitsnummer vermeld (te vergelijken met het Burgerservicenummer in Nederland). De woonplaats van de verdachte en de namen van alle andere betrokkenen in strafzaken, alsmede alle personen in niet-strafzaken worden wel geanonimiseerd.

In geen enkel land is een tendens waarneembaar om de anonimiseringsregels te versoepelen. In plaats daarvan is juist in de *common-law*-landen, waar de traditionele grootschalige papieren publicatie van uitspraken zonder veel bedenkingen is omgezet naar digitale publicatie, een toenemende zorg te signaleren over talrijke gevoelige gegevens in uitspraken, die jarenlang voor iedereen zichtbaar zijn.⁶⁴¹

Een van de maatregelen die door uitsprakendatabanken in *common-law*-landen tegen mogelijk misbruik wordt genomen is het gebruik van standaardprotocollen – zoals ‘*robots.txt*’ – waarmee zoekmachines wordt verteld welke delen van een website wel en niet mogen worden geïndexeerd.⁶⁴² Alhoewel met het gebruik van dergelijke – juridisch niet afdwingbare – protocollen persoonlijke data kunnen worden beschermd tegen het toevallig opduiken van persoonsgegevens in zoekresultaten, biedt het onvoldoende bescherming tegen mensen of bedrijven die bewust uit zijn op het verzamelen van in rechterlijke uitspraken voorkomende persoonsgegevens.

In Latijns-Amerika publiceerden gerechten in de pioniersjaren van het internet zonder enige restrictie grote aantallen ongeanonimiseerde uitspraken. Mede onder invloed van de Europese regelgeving ter bescherming van de persoonlijke levenssfeer zijn de meeste landen in de loop der jaren echter een terughoudender beleid gaan voeren.⁶⁴³ In 2003 werd op een

637 Origineel: “Egyebekben a határozatban szereplo egyes személyeket az eljárásban betöltött szerepüknek megfelelően kell megjelölni.”

638 *Vide supra*: § 2.6.2.1.2.

639 Mededeling aan auteur van medewerker Administratief Hooggerechtshof (*Vyriausiasis administracinis teismas*) van Litouwen.

640 *Vide supra*: § 2.6.2.1.2.

641 Bijv. [Winn 2004], [CJC 2005].

642 Zie bijv. de BAILII-website: <www.bailii.org/bailii/privacy.html>.

643 [Gregorio 2004].

seminar in Costa Rica een aanbeveling opgesteld met minimumnormen voor de publicatie van rechterlijke informatie via internet, later bekend geworden als de *Heredia Rules*.⁶⁴⁴ Steeds meer Zuid-Amerikaanse gerechten hebben zich inmiddels geconformeerd aan deze richtlijnen, waarin een grote mate van anonimisering wordt voorgeschreven.

2.6.2.3 Organisatie en toegankelijkheidsaspecten

In § 2.4.2 bespraken we de verschillende aspecten die van belang zijn bij de toegankelijkheid van rechterlijke uitspraken. In dit bestek is er geen ruimte voor een uitgebreid vergelijkend onderzoek naar al deze aspecten. Deze paragraaf heeft daarom een meer casuïstisch karakter.

Alhoewel de manier waarop de ontsluiting van uitspraken in Nederland organisatorisch is ingeregeld, nog niet is besproken,⁶⁴⁵ kijken we in deze paragraaf in vogelvlucht ook naar de manier waarop in andere landen het publicatie- en selectieproces is georganiseerd, mede omdat er dikwijls een directe relatie is tussen de *governance* van de uitsprakenpublicatie en diverse toegankelijkheidsaspecten.

In § 2.3.2.2.4.3 kwamen de *Legal Information Institutes* (LII's) reeds ter sprake. De eerste werd in 1992 door *Cornell University* opgericht,⁶⁴⁶ met als doel het recht (gratis) toegankelijk te maken voor anderen dan juridische professionals.⁶⁴⁷ Het voorbeeld vond al snel navolging en met name in de *common-law*-landen schoten de LII's als paddenstoelen uit de grond. Bijna alle LII's zijn gelieerd aan een universiteit en opereren onafhankelijk van juridische uitgeverij en overheidsinstellingen. Kenmerkend voor LII's is dat ze juridische informatie aanbieden die uit meerdere bronnen afkomstig is, en dat ze in de *Free Access to Law Movement*⁶⁴⁸ samenwerken op technisch⁶⁴⁹ en beleidsmatig vlak.⁶⁵⁰ Alhoewel sommige LII's ook van overheidswege subsidie krijgen, is de financiering vooral gebaseerd op giften.⁶⁵¹

In veel *common-law*-landen publiceren gerechten inmiddels ook zelf veel uitspraken online, maar de LII's vormen vaak de enige plaats waar uitspraken van al die verschillende gerechten integraal kunnen worden doorzocht. Er zijn ook landen waar de LII's de enige plek zijn waar bepaald juridisch bronmateriaal online te vinden is. Het *Southern African Legal Information Institute* is daarvan een voorbeeld; het biedt toegang tot uitspraken en regelgeving van zestien Zuid-Afrikaanse landen.

In Europa zijn er weinig *Legal Information Institutes*.⁶⁵² Cyprus heeft *CyLaw* en Jersey heeft *Jerseylaw*, maar laatstgenoemde is deels een betaalde service. In het Verenigd Koninkrijk

644 Een Engelstalige versie is te raadplegen op <www.ijusticia.edu.ar/heredia/Heredia_Rules.htm>.

645 *Vide infra*: § 3.4.

646 [Myers 2000].

647 [Bing 2010 p. 47].

648 *Vide supra*: § 2.3.2.2.4.3.

649 [Mowbray, Greenleaf, Chung et al. 2007].

650 [Greenleaf 2008] en [Greenleaf 2010] waar ook historische overzichten zijn te vinden.

651 [Greenleaf 2009].

652 Instituten die wel bij de *Free Access to Law Movement* zijn aangesloten, maar zelf geen tot weinig juridisch bronmateriaal online zetten, zijn hierbij buiten beschouwing gelaten, zoals *L'Istituto di Teoria e Tecniche dell'Informazione Giuridica* (ITTIG) in Italië.

en Ierland is sinds 2000⁶⁵³ het *British and Irish Legal Information Institute* (BAILII) actief. Ierland kent ook een eigen *Irish Legal Information Institute* (IRLII), maar via de overzichten van rechterlijke uitspraken op IRLII komt men toch op BAILII terecht.

Noorwegen was één van de eerste landen met een omvangrijke juridische databank. Reeds in 1981 werd een aparte stichting – *Lovdata* – opgericht door de Universiteit van Oslo en het Ministerie van Justitie,⁶⁵⁴ die als taak kreeg om wetgeving, het staatsblad en de belangrijkste rechterlijke uitspraken elektronisch beschikbaar te maken.⁶⁵⁵ *Lovdata* is financieel en bestuurlijk onafhankelijk, maar opereert zonder winstoogmerk. In 1995 opende *Lovdata* een website, waar thans geconsolideerde regelgeving, het Staatsblad (*Lovtidend*) en de uitspraken van het Hooggerechtshof (*Høyesterett*) en de appelcolleges (*Lagmannsrett*) van de laatste vier maanden vrij toegankelijk zijn. Oudere uitspraken en uitspraken van lagere colleges zijn alleen voor betalende abonnees beschikbaar – het abonnementsgeld bedraagt ca. € 1.350,- per jaar.⁶⁵⁶ Weliswaar heeft het Hooggerechtshof alle uitspraken vanaf 2000 ook op de eigen website⁶⁵⁷ gepubliceerd, maar de zoekmogelijkheden zijn daar zo beperkt dat men voor serieuze raadpleging op de betaalde diensten van *Lovdata* is aangewezen. Journalisten kunnen, rechtstreeks bij de gerechten en dus buiten *Lovdata* om, wel toegang krijgen tot uitspraken.⁶⁵⁸

Denemarken is – naar kwantitatieve maatstaven – met betrekking tot de internetpublicatie van rechterlijke uitspraken één van de slechtst presterende landen in West-Europa. Slechts het beperkte corpus van het Handels- en scheepvaartgerecht (*Sø- og Handelsretten*)⁶⁵⁹ is vanaf 2002 volledig gepubliceerd, uitspraken van het Hooggerechtshof (*Højesteret*) zijn vanaf 2009 in zeer beperkte mate en zonder zoekmachine beschikbaar.⁶⁶⁰ Oudere uitspraken en uitspraken van andere gerechten kunnen alleen worden gelezen via de diensten van commerciële uitgevers. Wel werkt de Deense Raad voor de rechtspraak (*Domstolsstyrelsen*) inmiddels aan een internetdatabank waarin niet alleen de uitspraken van de hoogste instanties maar ook geselecteerde uitspraken van lagere gerechten zullen worden opgenomen.⁶⁶¹

Het duurt is de burger uit in Italië, één van de weinige Europese landen waar de burger voor het lezen van vrijwel iedere rechterlijke uitspraak in de buidel moet tasten – een situatie die in een rechtscultuur waarbij een rechtzoekende voor iedere procedure een advocaat nodig heeft op weinig weerstand lijkt te stuiten. Voor de juridische databank op de website *Italiure* van het Hof van Cassatie (*Corte di Cassazione*) is de toegang voor rechterlijke ambtenaren gratis, voor anderen is de prijs afhankelijk van de beroepsmatige activiteit en

653 [Greenleaf 2008].

654 *Agreement on creation of the Lovdata Foundation*, <www.lovdata.no/litt/papers-agree.html>.

655 [Thorpe 2001].

656 <www.lovdata.no/info/priser.html>, d.d. 31-03-2013.

657 <www.domstol.no/hoyesterett>.

658 <www.domstol.no/no/Elektronisk-pressemappe>.

659 <www.domstol.dk/soehandelsretten/retsafdelingen/shdomsoversigt/Pages/default.aspx>.

660 <www.domstol.dk/hojesteret/nyheder/Afgorelser/Pages/default.aspx>.

661 Mededeling aan auteur van medewerker Deense Raad voor de rechtspraak.

de intensiteit van het gebruik. Een gewone burger die vijf minuten per dag uitspraken wil bekijken is op jaarbasis meer dan € 1.300,- kwijt.⁶⁶² Uitspraken op de websites van andere gerechten zijn bijna niet te vinden.⁶⁶³

Ook in Duitsland is er geen centraal rechtspraakportaal. Een gebruiker moet zich wenden tot de afzonderlijke websites van 221 gerechten⁶⁶⁴ – om aldaar te constateren dat de meeste geen uitspraken publiceren, en al zeker niet op een manier die voldoet aan de toegankelijkheidseisen. De gerechten in hoogste instantie zijn ruimhartiger in het publiceren van uitspraken,⁶⁶⁵ maar op de websites van *Bundessozialgericht* en het *Bundesarbeitsgericht* zijn slechts de uitspraken van het lopende jaar en de vier voorafgaande jaren te raadplegen. Voor het lezen van oudere uitspraken moet men zich wenden tot de commerciële databank van *Juris GmbH*, een bedrijf dat ook verantwoordelijk is voor de publieke – maar functioneel beperkte – databanken van deze gerechten. Bovendien staat op de websites van onder meer *Bundessozialgericht*⁶⁶⁶ en *Bundesarbeitsgericht*⁶⁶⁷ vermeld dat commercieel hergebruik van de gepubliceerde uitspraken alleen is toegestaan tegen betaling – een bepaling die niet alleen op gespannen voet staat met de Europese Hergebruikrichtlijn, maar ook met het Duitse auteursrecht, dat net als in Nederland rechterlijke uitspraken auteursrechtvrij verklaart.⁶⁶⁸

Ook uitspraken van andere gerechten kunnen eigenlijk alleen tegen betaling worden geraadpleegd, onder meer bij *Juris GmbH*. Dit bedrijf is voor 50,01% in handen van de Duitse staat, waardoor deze er een financieel belang bij heeft om uitspraken niet kosteloos ter beschikking te stellen.⁶⁶⁹ In een poging om dit te veranderen is het *Bundesverfassungsgericht* zelf voor de rechter gedaagd vanwege de exclusieve levering van uitspraken aan *Juris GmbH*.⁶⁷⁰ Het *Verwaltungsgericht Karlsruhe* wees de klacht af op grond van het feit dat de *Orientierungssatz* – vergelijk de Nederlandse ‘inhoudsindicatie’⁶⁷¹ – anders dan de tekst van de uitspraak zelf, auteursrechtelijk is beschermd.⁶⁷²

Ook in andere landen zijn de mogelijkheden tot hergebruik conform de Europese Hergebruikrichtlijn vaak nog beperkt. In 2009 hadden nog slechts veertien landen – en dan vaak nog slechts voor een beperkt aantal gerechten – een voorziening voor het ter beschikking stellen van uitspraken in een hergebruikvriendelijke vorm.⁶⁷³ Soms moeten geïnteresseerden

662 <www.italgiure.giustizia.it/informativaIWEB/categorie_di_appartenenza.htm>.

663 Zowel uit oogpunt van kwantiteit als navigatie: “(A) *highly differentiated (chaotic may be a more appropriate term) landscape can be observed.*” [Velicogna en Ng 2006, p. 377].

664 <www.jura.uni-saarland.de/deutschland/rechtsprechung>.

665 *Vide supra*: § 2.6.2.1.1.

666 <www.bsg.bund.de/DE/05_Entscheidungen/entscheidungen_note.html>, d.d. 31-03-2013.

667 <juris.bundesarbeitsgericht.de/cgi-bin/rechtsprechung/list.py?Gericht=bag&Art=en>, d.d. 31-03-2013.

668 § 5 *Urheberrechtsgesetz*.

669 [Ehmann 2011].

670 [Schmid en Zerfaß 2011].

671 *Vide infra*: § 3.4.3.4.

672 *Verwaltungsgericht Karlsruhe* 3-11-2011, 3 K 2289/09, r.o. 34. Over deze zaak o.m.: [Konzelmann 2011] Voor een vergelijkbare zaak met betrekking tot wetgevingsteksten: *Verwaltungsgericht Köln* 26-5-2011, 13 K 5747/07 Deze klacht werd afgewezen op grond van de bescherming van XML-metadata. Hoger beroep in deze zaak is hangende.

673 [Raad EU 2009].

expliciet toestemming vragen voor commercieel hergebruik, zoals bijvoorbeeld in Tsjechië.⁶⁷⁴ Dergelijke bepalingen botsen met de Hergebruikrichtlijn. In Spanje werden tot voor kort uitspraken tegen een flinke vergoeding door de Raad voor de rechtspraak aan uitgevers ter beschikking gesteld, maar hier heeft de Hoge Raad (*Tribunal Supremo*) in 2011 wegens strijd met de Hergebruikrichtlijn een einde aan gemaakt.⁶⁷⁵

Een van de deelaspecten die we bij ‘hanteerbaarheid’ hebben onderscheiden is ‘centralisatie van aanbod’:⁶⁷⁶ hoeveel websites moet een gebruiker raadplegen om een compleet overzicht van de rechtspraak in zijn land te krijgen? Duitsland noemden we reeds als voorbeeld van een land waar het de burger in dit opzicht niet gemakkelijk wordt gemaakt. In veel landen is er echter wel één portaalsite waarop de uitspraken van alle gerechten – voor zover gepubliceerd – zijn te vinden. Soms zijn dit websites waarop ook andere juridische overheidsinformatie is te raadplegen, zoals het *Rechtsinformationssystem des Bundes* (RIS) in Oostenrijk of *Legifrance* in Frankrijk. In deze landen hebben veel gerechten bovendien ook nog hun eigen site. Dit is ook het geval in België, maar de gezamenlijke zoekmachine Juridat⁶⁷⁷ beperkt zich daar tot rechterlijke uitspraken.⁶⁷⁸ Juridat wordt beheerd door de Federale overheidsdienst Justitie, de rechterlijke macht en een private partner.⁶⁷⁹

In andere landen is er één enkele website van (vrijwel) de gehele rechterlijke macht, soms onderhouden door een specifiek gerecht – zoals het Hooggerechtshof (*Vrhovno sodišče*) in Slovenië – soms door een raad voor de rechtspraak. Een voorbeeld van dat laatste is te vinden in Spanje, waar ter uitvoering van de eerder⁶⁸⁰ genoemde wettelijke opdracht tot publicatie van rechterlijke uitspraken de Spaanse Raad voor de rechtspraak in 1996 het *Centro de Documentación Judicial* (CENDOJ) heeft opgericht.⁶⁸¹ CENDOJ is niet alleen verantwoordelijk voor de techniek, maar ook voor de feitelijke publicatie van uitspraken. De Spaanse gerechten sturen alle te publiceren uitspraken naar CENDOJ, die ze vervolgens anonimiseert, van metadata voorziet en publiceert, zowel op de interne als op de publieke website.⁶⁸² Deze laatste heeft met meer dan vier miljoen uitspraken de grootste publieke uitsprakendatabank van het Europese continent. De interne site bevat dezelfde verzameling, maar deze is – door CENDOJ – voorzien van analyses, samenvattingen en verwijzingen.

Het toegankelijkheids criterium ‘hanteerbaarheid’ ziet ook op de zoekfunctionaliteiten in de databank zelf. De basale zoekmogelijkheden zijn in veel landen vergelijkbaar: er kan worden gezocht met criteria als instantie, datum, zaak- of andere identificatiecodes of met vrije tekst. Soms is er een apart zoekveld voor in de uitspraaktekst voorkomende wet- en

674 <www.nssoud.cz/main2Col.aspx?cls=AnonymizovaneZneniList&menu=188>.

675 *Tribunal Supremo* 28-10-2011, ROJ: STS 7587/2011.

676 *Vide supra*: § 2.4.5.

677 <jure.juridat.just.fgov.be>.

678 Voor de wettelijke basis, *vide supra*: noot 605.

679 [van Bossuyt en de Groot 2009].

680 *Vide supra*: § 2.6.2.1.1.

681 www.poderjudicial.es/cgpj/es/Temas/Documentacion_Judicial/El_Centro_de_Documentacion_Judicial__Cendoj__ > d.d. 31-03-2013.

682 <www.poderjudicial.es/search/indexAN.jsp>.

regelgeving, maar dergelijke functies zijn vaak zeer gevoelig voor enerzijds de juiste invoer door de gebruiker en anderzijds de nauwkeurigheid waarmee citaties in de doorzochte documenten zijn aangebracht.⁶⁸³

Om resultaten snel op relevantie te kunnen beoordelen, maken steeds meer landen gebruik van wat in Nederland de ‘inhoudsindicatie’ heet:⁶⁸⁴ een korte beschrijvende tekst met trefwoorden, wetsverwijzingen of (een samenvatting van) het dictum. In Oostenrijk mag bij publicatie van lagere rechtspraak zelfs worden volstaan met het dictum.⁶⁸⁵ In Hongarije is een classificatie naar rechtsgebied verplicht⁶⁸⁶ en in Zweden geldt dat per 1 januari 2011 voor het onderwerp van de uitspraak,⁶⁸⁷ al dient daarbij aangetekend dat bij publicatie mag worden volstaan met identificerende kenmerken; de volledige tekst mag worden opgenomen, maar het hoeft niet.

Zoals beschreven in § 2.4.4 is voor juristen informatie over onherroepelijkheid en formele relaties van groot belang. Slechts in weinig landen wordt in deze informatiebehoefte voorzien; in het Franse *Legifrance*⁶⁸⁸ en de databank van het Bulgaarse Hof van cassatie,⁶⁸⁹ kan men zoeken op het zaaknummer van de uitspraak in eerdere aanleg. In de uitspraken-databank van Estland⁶⁹⁰ is de datum zichtbaar waarop de uitspraak onherroepelijk is geworden. In Finland⁶⁹¹ biedt de Hoge Raad (*Korkein oikeus*) een overzicht van hangende zaken, met daarbij een korte samenvatting van de voorliggende rechtsvraag. Het Grondwettelijk Hof van België heeft een vergelijkbare voorziening.⁶⁹²

Sommige landen hebben gespecialiseerde databanken voor het publiek toegankelijk gemaakt. In Slovenië kunnen we zoeken in een databank met schadevergoedingszaken, met criteria als oorzaak, aard en ernst van het lichamelijk letsel.⁶⁹³ In Denemarken zijn – ondanks de hierboven geconstateerde zeer beperkte publicatie van uitspraken – wel afzonderlijke overzichten beschikbaar van EU-gerelateerde⁶⁹⁴ en EVRM-gerelateerde⁶⁹⁵ uitspraken van het Deense Hooggerechtshof. Daarbij is zelfs vaak een Engelstalige samenvatting aanwezig.⁶⁹⁶ Het vertalen van belangrijke uitspraken komt in meer landen voor. Zo zijn alle uitspraken van het Sloveense Constitutioneel hof (*Ustavno sodišče*) in Engelse samenvatting beschikbaar.⁶⁹⁷

683 *Vide infra*: § 6.5 en [van Opijnen 2010c]. De Hongaarse databank beschikte over deze zoekmogelijkheid, maar deze functionaliteit is per 01-01-2013 verdwenen.

684 *Vide infra*: § 3.4.3.4.

685 § 15 (1) OGHG.

686 Art. 20 lid 1 *az elektronikus információszabadságról*.

687 *Rättsinformationsförordning 1999:175*.

688 <legifrance.gouv.fr/initRechExpJurijudi.do>.

689 <www.vks.bg/vks_p03.htm>.

690 <www.kohus.ee/cdocs>.

691 <www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/vl>.

692 <www.const-court.be>, onder ‘Hangende zaken’.

693 <www.sodisce.si/znanje/sodna_praksa/nepremozenjska_skoda>.

694 <www.domstol.dk/hojesteret/EU-ret/Pages/default.aspx>.

695 <www.domstol.dk/hojesteret/EMRK/Pages/default.aspx>.

696 Voor EU-zaken: <www.domstol.dk/hojesteret/english/ECLaw/Pages/default.aspx>, voor EVRM-zaken:

<www.domstol.dk/hojesteret/english/HumanRights/Pages/default.aspx>.

697 <odlocitve.us-rs.si/usrs/us-odl.nsf/index_eng.htm>.

Ook in de Republiek Macedonië zijn de belangrijkste uitspraken van het Constitutioneel hof in het Engels vertaald.⁶⁹⁸

2.6.3 Rechtsvergelijkend perspectief: conclusie en vooruitblik

Bij een internationale vergelijking openbaren zich grote verschillen in de publicatie van rechterlijke uitspraken, zowel met betrekking tot het juridisch kader, het volume, de gehanteerde selectiecriteria, de manier waarop publicatie en selectie zijn georganiseerd en het gemak waarmee de gebruiker de uitspraken kan raadplegen.

Voor de hoogste colleges wordt Aanbeveling R(95)11 in de meeste landen – impliciet – gevolgd: alle uitspraken worden gepubliceerd, of er wordt een negatieve lijst gehanteerd. Er zijn echter aanzienlijke verschillen in de mate waarin uitspraken van lagere gerechten worden gepubliceerd. In de West-Europese landen waar voor de lagere gerechten selectiecriteria in regelgeving zijn vastgelegd, zijn die over het algemeen ruim geformuleerd: de rechter heeft een grote discretionaire bevoegdheid om te bepalen of er sprake is van een ‘zaaksoverstijgend juridisch belang’. Opvallend is bovendien dat in veel landen – zoals de Scandinavische landen, Verenigd Koninkrijk, Duitsland en Frankrijk – (vrijwel) geen uitspraken van (lagere) instanties worden gepubliceerd.

Daarnaast is het opmerkelijk dat landen met de ruimste publicatieregimes vooral in Oost-Europa zijn te vinden. Naast de Baltische staten vallen ook Hongarije, Republiek Macedonië en Roemenië op, al houdt in laatstgenoemd land de praktijk geen gelijke tred met de vastgestelde regelgeving.

Een opmerkelijke eensgezindheid ten slotte is er met betrekking tot de noodzaak om uitspraken te anonimiseren. In veel landen is dit inmiddels bij wet voorgeschreven, en in de *common-law*-landen is een tendens waarneembaar om ook daar in toenemende mate persoonsgegevens uit uitspraken te verwijderen.

Alhoewel de Nederlandse praktijk nog niet is beschreven,⁶⁹⁹ kunnen we voor het juridisch kader wel reeds een vergelijking maken. Het eerste wat daarbij opvalt is dat Nederland relatief weinig in formele wetgeving heeft vastgelegd; los van algemene juridische kaders als de Wbp, zijn de specifieke regels met betrekking tot de publicatie, selectie en anonimisering van uitspraken slechts vastgelegd in regeringsnota's of in beleidsrichtlijnen van de rechtspraak zelf. Een dergelijk formeel-wettelijk kader is in veel andere landen wel aanwezig. In hoeverre deze wetgeving ook altijd noodzakelijk was om de publieke verstrekking van uitspraken van de grond te krijgen is onbekend, maar in landen waar een wettelijk kader ontbreekt (zoals in Denemarken of Italië) is de praktijk vaker aan de magere kant dan in landen waar een wettelijk kader wel aanwezig is.

Het tweede wat bij de vergelijking tussen Nederland en het buitenland opvalt, is de detaillering van de wel-aanwezige regelgeving. Selectiecriteria – zij het pas sinds 2012 – en

698 <www.constitutionalcourt.mk/domino/WEBSUD.nsf/ORE?OpenFrameSet>.

699 *Vide infra*: § 3.

Anonimiseringsrichtlijnen zijn meer gedetailleerd dan in veel andere landen. Toch zijn het juist deze twee regelingen die – naar letter of geest – veel kritiek te verduren hebben gehad. Deze kritiek is het onderwerp van de volgende paragraaf.

2.7 Doctrine over openbaarheid, verstrekking, toegankelijkheid en anonimisering

In de rechtswetenschappelijke literatuur is de laatste jaren regelmatig geschreven over de publicatie van uitspraken op internet. Het onderscheid tussen openbaarheid, verstrekking, toegankelijkheid en anonimisering is daarbij niet altijd even scherp getrokken, maar desalniettemin zullen we de literatuur wel langs deze lijnen bespreken. Het is daarbij onvermijdelijk dat sommige auteurs bij meerdere onderwerpen worden aangehaald. Beleidsstandpunten van rechterlijke instanties en andere overheidsorganisaties komen pas aan de orde in § 3. Opvattingen van rechters die – min of meer – op persoonlijke titel naar buiten zijn gebracht, worden hier wel behandeld.

We bespreken eerst de in de literatuur geuite opvattingen over openbaarheid, actieve verstrekking en toegankelijkheid (§ 2.7.1). Over het onderwerp ‘anonimisering’ zijn zoveel (verschillende) standpunten naar voren gebracht, dat we hieraan een aparte paragraaf wijden (§ 2.7.2). Enige opvattingen over de manier waarop de publicatie van rechtspraak zou moeten worden georganiseerd, hebben we bijeengebracht in § 2.7.3. Enkele slotopmerkingen maken we in § 2.7.4.

2.7.1 Over openbaarheid, actieve verstrekking en toegankelijkheid

We zagen in § 2.2.1.2 dat het EHRM het in art. 6 EVRM verwoorde vereiste van de openbare uitspraak rekkelijk invult: het doen van de uitspraak in het openbaar hoeft niet te betekenen dat het hele vonnis moet worden voorgelezen, en zelfs het uitspreken van het dictum kan achterwege blijven indien de uitspraak in een register is opgenomen en belangrijke uitspraken worden gepubliceerd.

Er zijn auteurs met een contraire opvatting van ‘openbaarheid’. Zo stelt Daalder:

Het uitgangspunt van openbare rechtspraak is dat uitspraken zoveel mogelijk voor niet-procespartijen verkrijgbaar zijn.⁷⁰⁰

Deze stelling vindt geen grond in EVRM of Grondwet, maar men kan zich de vraag stellen wanneer passieve en actieve verstrekking dusdanig gebrekkig zijn dat daardoor de openbaarheid zelf in het geding komt. Controle op de rechterlijke macht zou *de facto* zo moeilijk kunnen worden, dat nauwelijks staande kan worden gehouden dat deze *de iure* nog bestaat. Een interessante beschouwing hierover werd gehouden door de voormalige president van

700 [Daalder 2005, p. 310].

de Hoge Raad, Martens, in zijn toespraak bij de opening van Rechtspraak.nl.⁷⁰¹ Allereerst stelt hij vast dat:

(Het S)cholastisch debat over het wezen van het vonnis (door) de Hoge Raad (is) beslist door te leren dat het vonnis totstandkomt door de uitspraak ter terechtzitting, ook wanneer het vonnis slechts gedeeltelijk, en zelfs wanneer het helemaal niet wordt voorgelezen.

Hij acht dit evenwel een zuiver pragmatische oplossing die onvoldoende recht doet aan wat de (grond)wetgever heeft bedoeld. Hij schaart zich daarmee achter Drion, die stelde:

Het wordt tijd dat de wettelijke en grondwettelijke regels over openbaarheid van uitspraken aan een kritisch onderzoek worden onderworpen. Beginselen die het wezen van de rechtsstaat raken, behoren niet zó geformuleerd te blijven dat naleving daarvan slechts een schijnvertoning kan zijn. Onderzocht zal moeten worden (...) hoe aan die eis op een doeltreffende en in de praktijk realiseerbare wijze kan worden voldaan.⁷⁰²

Martens vraagt zich af of de Nederlandse praktijk wel voldoet aan de eisen van art. 6 EVRM, zelfs in de ruime interpretatie die het EHRM eraan geeft.⁷⁰³ Het in het Sutter-arrest⁷⁰⁴ genoemde uitsprakenregister is in Nederland bijvoorbeeld niet aanwezig.⁷⁰⁵ De oplossing ligt volgens Martens op internet:

(D)e gerechten kunnen gemakkelijk en effectief voldoen aan hun verdragsverplichting om hun uitspraken openbaar te maken door ze op Internet te zetten en erop toe te zien dat zij daar voor een ieder gratis toegankelijk en voor “down loaden” beschikbaar zijn.⁷⁰⁶

Indien echter de Nederlandse praktijk niet strookt met de verdrageisen van de openbare uitspraak, en indien internetpublicatie wel invulling zou geven aan die eisen, dan rijst bij Martens vervolgens de vraag of die internetpublicatie dan ook noodzakelijk is als constituerende handeling. Als dat zo zou zijn, dan zouden alle uitspraken moeten worden gepubliceerd

701 [Martens 2000]. Eenzelfde standpunt klinkt door in de door Martens geschreven notitie [Hoge Raad 1999c]. Zie hierover ook § 3.4.2.3.

702 [Drion 1979, p. 544].

703 Voor kritiek op die ruime interpretatie door het EHRM zie [de Boer 1985], die stelt dat het ongedocumenteerd verwijzen door het Hof naar de kennelijke bedoeling van de verdragssluitende partijen (Pretto-arrest, supra: § 2.2.1.2: “*The authors of the Convention cannot have overlooked that fact*”) op gespannen voet staat met de artt. 31 en 32 van het Weens Verdragenverdrag (BWBV0003441).

704 *Vide supra*: noot 41.

705 Het E-archief (*vide infra*: § 3.2.1.5) kan niet als register worden beschouwd. Over de plannen voor een uitsprakenregister *vide infra*: § 3.4.2.1, in het bijzonder noot 1031.

706 [Martens 2000]. Een vergelijkbaar standpunt wordt ingenomen door [Kuitenbrouwer 2000], [van Suilen 2008] en [van Oppen 2000].

en de procesrechtelijke regelingen aangepast. De Mulder was hier enkele jaren eerder al op vooruitgelopen door voor te stellen:

*De digitale beschikbaarstelling als voorwaarde voor kracht van gewijsde te stellen.*⁷⁰⁷

Martens ziet publicatie op internet dus wel als een mogelijkheid om de spanning rond de openbaarheidseis van art. 6 EVRM op te lossen, maar hij gaat niet zo ver te stellen dat publicatie op internet nu reeds verplicht zou zijn.⁷⁰⁸ Een vergelijkbare conclusie wordt ten aanzien van art. 121 Gw getrokken door de De Meij c.s., die constateren dat:

*(M)en (kan) stellen dat de publicatie op internet als een acceptabele materiële interpretatie van het vereiste van de openbare uitspraak van het vonnis in artikel 121 Grondwet kan worden aangemerkt (...o)k al volgt uit artikel 121 Grondwet geen directe verplichting tot publicatie van vonnissen.*⁷⁰⁹

Vervolgens pleiten zij voor publicatie van alle uitspraken, bij voorkeur op basis van een aparte wet. Om de gebruiker niet te laten verdrinken in de informatie zou een selectie moeten worden gemaakt, al maken deze auteurs niet duidelijk hoe die selectie eruit moet zien; de op dat moment geldende selectiecriteria achten zij:

*(Z)odanig ruim geformuleerd dat men er alle kanten mee op kan.*⁷¹⁰

De Werd⁷¹¹ is van mening dat art. 121 Gw verder gaat dan art. 6 EVRM. Zijn betoog is dat de Hoge Raad tot nu toe niet expliciet uitspraak heeft gedaan over de exacte portee van de grondwetsbepaling: “*De uitspraak geschiedt in het openbaar.*” Hij wil dan ook niet zover gaan te stellen dat art. 121 Gw niet tot publicatie van uitspraken verplicht, al neemt hij de tegenovergestelde bewering ook niet voor zijn rekening. Publicatie op internet zou naar zijn mening in toekomstige wetgevingsvoorstellen echter wel moeten worden overwogen als openbaarheidsmodaliteit.

Mommers c.s.⁷¹² maken geen onderscheid tussen openbaarheid, verstrekking en toegankelijkheid, maar spreken alleen over ‘openbaarheid’, een begrip dat ze niet nader definiëren. Na bespreking van de rechtspraak van het EHRM concluderen ze:

*Het roept de vraag op of het Hof wel voldoende de reikwijdte doorziet van de actuele dan wel potentiële rol van openbaarmaking van uitspraken via internet als middel voor publieke controle van de rechtspraak.*⁷¹³

707 [De Mulder 1996], en al eerder in [De Mulder 1994].

708 Tot een zelfde conclusie komen bijv. ook [Voermans 2007] en [van Oppen 2000].

709 [de Meij, Ekker, Haeck et al. 2006, p. 5]. Vergelijkbaar: [Swelsen 2000] [van Oppen 2000] en [Beers 1996b].

710 [de Meij, Ekker, Haeck et al. 2006, p. 15].

711 [de Werd 2001].

712 [Mommers, Zwenne en Schermer 2010].

713 Ibid., p. 2075.

In de ogen van Mommers c.s. is publicatie van alle uitspraken uiteindelijk onvermijdelijk; een selectie achten ze uit den boze, omdat dit tot rechtsongelijkheid zou leiden en de controleerbaarheid van de rechterlijke macht zou belemmeren.⁷¹⁴ De praktische bezwaren die aan volledige publicatie in de weg staan (zoals gebrekkige bescherming van persoonsgegevens, kosten en (on)hanteerbaarheid van de informatie) zouden in de komende jaren moeten worden opgelost – al wordt het ‘hoe’ slechts ten dele onderbouwd. Op de weg naar volledige publicatie zouden drie minimumvarianten mogelijk zijn: een representatieve steekproef uit alle zaken, selectie door een onafhankelijk orgaan of beschikbaarstelling van alle uitspraken aan derden, die zouden kunnen zorgen voor metadatering en anonimisering. De auteurs gaan hierbij voorbij aan tal van praktische vragen: wat moet worden verstaan onder een ‘representatieve steekproef’, welke selectiecriteria zou een dergelijk ‘onafhankelijk orgaan’ moeten gebruiken en wat zouden de voorwaarden moeten zijn waaronder de genoemde derden de uitspraken vervolgens ter beschikking zouden stellen aan het publiek.⁷¹⁵

Een pleidooi voor publicatie zonder selectie is eveneens te vinden bij Davids en Thomassen. Ook zij leggen de nadruk op het belang daarvan voor de controleerbaarheid van de rechterlijke macht:

It can be inferred from the case law of the Court that the publicity of judgments is intimately linked with the publicity of court hearings and that, together, they should be a high priority for any democratic society. The importance of publicity in the administration of justice can hardly be overstated, especially given the nature of modern society. Creating transparency in the justice system is the only way to uphold the right of the public to be informed about issues that bear on the public interest, to ensure external scrutiny of the work of the courts and to promote the development of the law and legal certainty. Full availability of case law shows citizens that justice is being done and enables legal commentators to follow and influence case law and inform the public about the application and development of the law.⁷¹⁶

En alhoewel zij wel problemen zien met de hanteerbaarheid van de enorme hoeveelheden, stellen ze:

(A) selection is no substitute for publishing all judgments.⁷¹⁷

714 Argumenten die ook door andere auteurs worden gebruikt. Zo stelt [van Almelo 1997]: “Maar al te vaak blijken uitspraken, die de fiscus veel inkomsten kunnen schelen, niet voor publicatie uitverkoren.”

715 Uit [Mommers 2011a, noot 3] blijkt dat hij werkzaam is: “(A)s a consultant in a firm offering a paid subscription service to legal content”. We kunnen ons moeilijk aan de indruk onttrekken dat het gepresenteerde model mede is voorgesteld met het oog op de zakelijke belangen van dit bedrijf.

716 [Davids en Thomassen 2007, p. 1190].

717 Ibid.

Het is opvallend dat vrijwel alle hier besproken auteurs art. 6 EVRM of art. 121 Gw als vertrekpunt nemen; de Toegankelijkheidsnota of andere ontwikkelingen met betrekking tot de toegang tot overheidsinformatie krijgen niet of nauwelijks aandacht.⁷¹⁸

Rechtsstatelijke argumenten vóór volledige publicatie komen overigens vaker voor dan praktische argumenten. Giard⁷¹⁹ is één van de weinige auteurs die met behulp van concrete voorbeelden weet aan te geven waarom hij een wetenschappelijk belang heeft bij alle uitspraken. Andere auteurs⁷²⁰ stellen wel dat er een wetenschappelijke behoefte is aan publicatie van alle uitspraken, maar zij weten geen praktische voorbeelden aan te dragen die illustreren waarom zij zelf met het huidige publicatiebeleid onvoldoende uit de voeten kunnen.⁷²¹ Het aantal auteurs dat expliciet pleit tegen publicatie van alle uitspraken,⁷²² of zich in ieder geval zorgen maakt over de informatieoverload,⁷²³ is relatief gering, wellicht omdat het schrijven of lezen van een betoog voor het behoud van de status quo in z'n algemeenheid tot de minder geliefde bezigheden behoort.

Ook zijn er enkele auteurs⁷²⁴ die het beginsel van *equality of arms* aanvoeren als argument om alle uitspraken die in interne databanken van de rechtspraak beschikbaar zijn, ook op publieke websites te plaatsen. Aan deze stelling liggen onze inziens twee misvattingen ten grondslag. De eerste misvatting betreft de betekenis van het begrip '*equality of arms*'. Het EHRM definieert dit begrip als volgt:

*The principle of equality of arms (...) requires each party to be given a reasonable opportunity to present his case under conditions that do not place him at a substantial disadvantage vis-à-vis his opponent.*⁷²⁵

De auteurs rekken het begrip echter zodanig op dat het ook zou moeten gelden in de verhouding tussen partijen en de rechter. Voor deze uitbreiding van de definitie kan echter geen grond worden gevonden.

De tweede misvatting is gebaseerd op de veronderstelling dat (in Nederland) de staande magistratuur ook daadwerkelijk toegang heeft tot interne uitsprakendatabanken van de

718 Die aandacht is er wel bij [van den Hoogen 2007, p. 79-80]. Hij leest de Toegankelijkheidsnota op dit punt anders dan wij, en concludeert op basis van een zelf ontwikkeld normenkader tot een verplichting om alle uitspraken te publiceren.

719 [Giard 2010b] en vooral [Giard 2010a].

720 Zie bijv. [Mommers, Zwenne en Schermer 2010].

721 Er zijn zelfs verrassend weinig artikelen te vinden die expliciet gebruik maken van de databank van Rechtspraak.nl voor kwantitatief onderzoek. Zie bijv. [van Engelen 2008] en [Bergwerf en Houweling 2008].

722 Zie bijvoorbeeld [Franken 1995]. [Malsch, Ijpelaar en Nijboer 2007] stellen dat dit afhankelijk moet zijn van presentatie en zoekfuncties.

723 Zie bijvoorbeeld ook [van Engelen 2008], die weliswaar vindt dat: "*Eén van de zegeningen van cyberspace is dat rechtspraak op grote schaal toegankelijk is geworden,*" maar er ook op wijst dat: "*Het begrip 'information overload' (...) daardoor voor de gemiddelde jurist geen geheimen meer (heeft) en menigeen (...) moeite (heeft) door al die jurisprudentiële bomen de contouren van een bos nog te ontwaren.*" [Buruma 2012] stelt: "*Mede dankzij het nieuwe Besluit selectiecriteria uitsprakendatabank Rechtspraak.nl worden steeds meer zaken gepubliceerd, hetgeen de vraag wat je daadwerkelijk moet lezen nog urgenter maakt.*"

724 [Noorduyn en Sjöcrona 2008, p. 323], [Mommers en Zwenne 2010].

725 Onder meer: EHRM 18-2-1997, 18990/91, r.o. 23 en EHRM 29-7-2008, 28301/03, r.o. 33.

zittende magistratuur. Dit is evenwel onjuist; in de praktijk blijkt dat de rechtspraak op dit punt juist grote zorg betracht om beide partijen gelijkmatig toegang te geven.⁷²⁶

Het argument lijkt wel enig hout te snijden met betrekking tot de kennisvoorsprong die repeat-players hebben ten opzichte van *one-shotters*. Zo wijzen De Vey Mestdagh⁷²⁷ en Herreveld⁷²⁸ op de Belastingdienst, die over een veel grotere verzameling uitspraken beschikt dan de gemiddelde belastingbetaler of -adviseur. Hetzelfde geldt voor partijen als OM en Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND). Kottenhagen wijst op een vergelijkbare situatie in de civiele praktijk.⁷²⁹ Het belang van dit argument is echter twijfelachtig. Sommige partijen beschikken nu eenmaal over meer mogelijkheden met betrekking tot hun informatievoorziening: indien alle uitspraken gepubliceerd zouden zijn, zouden zich vervolgens weer verschillen voordoen in de mogelijkheden die partijen hebben om dergelijke dataverzamelingen te lezen en te analyseren.⁷³⁰

Enkele auteurs zijn van opvatting dat naast art. 6 EVRM ook art. 10 EVRM – over de vrijheid van meningsuiting en (impliciet)⁷³¹ nieuwsgaring – in de discussie moet worden betrokken. Zo stellen Davids en Thomassen:

*In addition to the importance of scrutiny of judicial proceedings by the public, professional journals and the press in general, another fundamental democratic right plays a role, namely the universal right, under Article 10 ECHR, to be informed. As a matter of principle, the public has a right to know what is going on in the courtroom and what the judicial authorities decide.*⁷³²

Ook Hins,⁷³³ Jamar⁷³⁴ en Mommers⁷³⁵ zijn een dergelijke opvatting toegedaan. Laatstgenoemde stelt:

*Niet uitgesloten is echter dat de reikwijdte [van art. 10 EVRM] zich uiteindelijk zal uitbreiden tot positieve verplichtingen op het gebied van openbaarmaking.*⁷³⁶

726 *Vide infra*: § 3.2.2.5.

727 [de Vey Mestdagh 1996].

728 [Herreveld 2009].

729 [Kottenhagen 1994, p. 42].

730 Deze problematiek raakt aan het hier niet beschouwde vraagstuk van de citeerbaarheid van niet-gepubliceerde rechtspraak. Zie hierover o.m. [Kottenhagen en Kaptein 1989, hfd. 5]. Zij wijzen er, in navolging van diverse Amerikaanse auteurs, op dat een *no citation rule* – krachtens welke een uitspraak niet mag worden geciteerd indien deze niet is gepubliceerd – juist onrechtvaardig uitwerkt. Indien een niet-gepubliceerde uitspraak mag worden geciteerd, kan deze immers – als het al niet verplicht is om deze te overleggen – altijd worden opgevraagd. Indien een niet-gepubliceerde uitspraak daarentegen niet mag worden geciteerd, zal de partij die erover beschikt echter wel alle rechtsoverwegingen eruit kunnen kopiëren, zonder dat de wederpartij kennis kan nemen van de feitelijke en juridische context ervan. [Kottenhagen 1986 p. 309] wijst er in dit kader bovendien op dat een rechterlijke uitspraak zijn rechtskracht niet ontleend aan publicatie, en dat alleen al daarom de *no citation rule* moet worden verworpen.

731 Zie over het aspect van vrije nieuwsgaring en een vergelijking met art. 19 IVBPR: [Hins 2011, p. 112].

732 [Davids en Thomassen 2007, p. 1190].

733 [Hins 2011].

734 [Jamar 2001].

735 [Mommers 2011b] en [Mommers 2011a].

736 [Mommers 2011b, p. 76].

Onzes inziens maken genoemde auteurs echter onvoldoende duidelijk waarom actieve verstrekking van een selectie van uitspraken benevens voldoende waarborgen voor toegang tot andere uitspraken middels passieve verstrekking, tekort zouden schieten om aan de eisen van art. 10 EVRM te voldoen. Er zijn bovendien geen tekenen dat het EHRM zich in deze richting zou bewegen.⁷³⁷

Ten slotte zijn er enkele auteurs⁷³⁸ die expliciet aandacht vragen voor andere toegankelijkheidsaspecten dan gebruiksvoorwaarden en hanteerbaarheid. Dit zou kunnen betekenen dat anderen over die aspecten tevreden zijn, dat men geen idee heeft dat het beter zou moeten kunnen of dat de kritiek op de omvang van het corpus vooral is ingegeven door principiële of commerciële⁷³⁹ argumenten, en niet door praktische problemen die men tegenkomt tijdens het zelf zoeken in uitsprakendatabanken.

2.7.2 Over anonimisering

Over nut en noodzaak tot het anonimiseren van op internet gepubliceerde uitspraken zijn de meningen sterk verdeeld. Een deel van de auteurs stelt zich op het standpunt dat uitspraken in beginsel ongeanonimiseerd moeten worden gepubliceerd, eventueel met uitzondering van enkele specifieke categorieën. Hun opponenten zijn de mening toegedaan dat volledige anonimisering is geboden. De belangrijkste argumenten, pro en contra, passeren in deze paragraaf de revue. Daarbij is een verdeling gemaakt in enkele thema's: controleerbaarheid van de rechterlijke macht (§ 2.7.2.1), kosten (§ 2.7.2.2), veranderende opvattingen over privacy (§ 2.7.2.3), persvrijheid (§ 2.7.2.4), leesbaarheid en de werking van het juridisch geheugen (§ 2.7.2.5) en de regel en de uitzondering (§ 2.7.2.6).

2.7.2.1 Controleerbaarheid van de rechterlijke macht

Het beginsel van de openbare uitspraak van art. 6 lid 1 EVRM is mede gebaseerd op het maatschappelijk belang om de rechterlijke macht te kunnen controleren.⁷⁴⁰ Volgens sommige auteurs impliceert dit dat ook kenbaar moet zijn hoe een specifieke rechter ten aanzien van specifieke personen heeft geoordeeld. In de afweging van de belangen van de procespartijen om anoniem te blijven enerzijds en het publiek belang bij openheid anderzijds, wordt dan

737 Ondanks de geleidelijke verschuiving in de opvattingen van het EHRM in de richting van het Verdrag van Tromsø (*vide supra*: § 2.3.2.2.4.2.2) (vgl. [Hins 2006], [Hins 2011]). Zie over de verhouding tussen de artt. 8 en 10 EVRM [Chébtì en Siemerink 2009]. Uit de daar besproken jurisprudentie is geen indicatie te halen dat ongeanonimiseerde publicatie van uitspraken noodzakelijk zou zijn om tegemoet te komen aan de eisen van art. 10 EVRM.

738 [Groothuis 2011, p. 50-51], [van den Hoogen 2007, p. 85], [van Woensel 2002], [Kuijer 2002], [Holthuis 2002] en (in reactie op [Mommers, Zwenne en Schermer 2010]) [van der Hoek 2010] en [Jongeneel 2010].

739 Ook [Giard 2010a] (in reactie op [Mommers 2010]) wijst daarop. *Vide supra*: noot 715.

740 *Vide supra*: § 2.2.1.2.

principeel gekozen voor het laatste. Dit standpunt wordt onder meer⁷⁴¹ ingenomen door Davids en Thomassen:

*The names of the parties to court proceedings or the accused in a judgment can be necessary for the exercise of public scrutiny.*⁷⁴²

Schutte⁷⁴³ is nog iets explicieter in zijn bewoordingen: het geanonimiseerd publiceren van uitspraken zou controle op klassenjustitie bemoeilijken. Ook de Meij c.s. laten in de afweging tussen *public scrutiny* en *privacy* de weegschaal doorslaan naar ongeanonimiseerd publiceren. Ze voeren daartoe onder meer aan:

*Wel kan een zeker extra gewicht toekomen aan de omstandigheid dat de openbaarmakingsplicht van artikel 121 Grondwet ongeclausuleerd is, terwijl artikel 10 Grondwet de mogelijkheid open laat van beperkingen 'bij of krachtens de wet.'*⁷⁴⁴

Martens stelt zich, kijkend naar het EVRM, op het standpunt dat de volledige tekst beschikbaar moet komen, al erkent hij dat hier vanuit privacyoogpunt wel iets tegen in te brengen is:

*Zulks mede omdat minst genomen pleitbaar is dat de absolute eis stamt uit een tijd waarin men uitging van een véél beperktere openbaarheid dan waarvan via Internet sprake is.*⁷⁴⁵

Hij komt vervolgens tot een voorstel om twee databanken in te richten: een databank waarin alle uitspraken voor korte tijd ongeanonimiseerd beschikbaar zijn, en een databank met uitspraken die voor de rechtsvorming van bijzonder belang zijn. De uitspraken in deze laatste databank worden in beginsel niet verwijderd en zijn wel geanonimiseerd. Alhoewel een aardige trouvaille, zal deze oplossing uit een oogpunt van privacybescherming niet echt soelaas bieden. In de paar weken of maanden dat de ongeanonimiseerde uitspraken online staan, zullen deze naar hartenlust worden gekopieerd, om vervolgens in databanken van goed- dan wel kwaadwillende onderzoekers en ondernemers te worden opgeborgen – om daar jaren later waarschijnlijk toch weer uit te voorschijn te komen.

Van Oppen⁷⁴⁶ hecht in de afweging tussen de artikelen 6 en 8 EVRM eveneens groot belang aan de controleerbaarheid van de rechterlijke macht, maar wil desalniettemin de bijzondere persoonsgegevens van art. 16 Wbp wel anonimiseren. De uitzonderingslijst die ze op basis hiervan opstelt is echter zo groot, dat in de praktijk toch het merendeel van de uitspraken geanonimiseerd zal moeten worden, waarbij zich ongetwijfeld werklast- en

741 Zie ook [Kuitenbrouwer 2000] en [Kroes 1999].

742 [Davids en Thomassen 2007, p. 1194].

743 [Schutte 2005].

744 [de Meij, Ekker, Haeck et al. 2006, p. 6].

745 [Martens 2000].

746 [van Oppen 2000].

beoordelvingsvraagstukken zullen voordoen die vergelijkbaar zijn met die welke bij het voorontwerp Awoi opdoemden.⁷⁴⁷

Van de genoemde auteurs is Van Oppen overigens vrijwel de enige⁷⁴⁸ die naast de jurisprudentie van het EHRM inzake art. 6 EVRM aandacht besteed aan de voor anonimisering van uitspraken belangrijke uitspraak van Z tegen Finland.⁷⁴⁹ Het eerste deel van haar conclusie:

*Het Hof geeft aldus geen algemene verplichting om uitspraken te anonimiseren (...)*⁷⁵⁰

is correct, maar het tweede deel:

*(...) het hof acht het beginsel van openbaarheid dermate van belang dat het niet zomaar door een recht op privacy opzij gezet kan worden.*⁷⁵¹

vindt onzes inziens geen steun in de tekst van het arrest. Daarbij moet bovendien worden aangetekend dat het in Z tegen Finland niet ging om een publicatie op internet, maar om een slechts eenmalige (zij het voor betrokkene zeer pijnlijke) publicatie in een dagblad.

2.7.2.2 Kosten

Dat anonimisering van uitspraken geld kost, wordt door weinigen ontkend. In antwoord op vragen uit de Kamer berekende de minister in 2010 dat het publiceren van alle uitspraken zo'n € 12 miljoen zou kosten, waaronder € 8,4 miljoen voor het anonimiseren.⁷⁵² Al voordat deze kosten bekend waren, en zonder hier zelf enig onderzoek naar te hebben gedaan, stelden De Meij c.s. dat anonimisering van alle uitspraken te duur zou zijn:

*De anonimisering van de persoonsgegevens van alle natuurlijke personen die in een uitspraak worden genoemd, (...) is een uit het oogpunt van privacybescherming te vergaande en bovendien kostbare en tijdrovende operatie, die bij volledige openbaarheid ook niet uitvoerbaar is.*⁷⁵³

Mommers c.s.⁷⁵⁴ vinden de conclusie die De Meij c.s. hieraan verbinden – namelijk dat dan maar alles ongeanonimiseerd gepubliceerd moet worden – iets te kort door de bocht, en komen met een voorstel dat in de praktijk waarschijnlijk tot nog meer kosten zal leiden: een gedifferentieerd systeem waarbij voor verschillende procedures verschillende regimes gelden en partijen de mogelijkheid krijgen via *opt-in* of *opt-out* aan te geven wat zij willen.

747 *Vide supra*: § 2.3.2.2.2.3.

748 [de Meij, Ekker, Haeck et al. 2006] misinterpreteren de uitspraak (vide supra: noot 440). [Martens 2000] en [Mommers, Zwenne en Schermer 2010] negeren de uitspraak volledig. [Davids en Thomassen 2007, p. 1193] noemen de uitspraak slechts terloops.

749 *Vide supra*: § 2.5.1.1.

750 [van Oppen 2000, p. 198].

751 *Ibid.*

752 Kamerstukken II 2010-2011, 32 500 VI, nr. 11, vraag 6.

753 [de Meij, Ekker, Haeck et al. 2006, p. 20].

754 [Mommers, Zwenne en Schermer 2010, p. 2076].

Los van de bureaucratische rompslomp⁷⁵⁵ die dit zal opleveren, zal het ook gemakkelijk tot conflicten kunnen leiden, bijvoorbeeld in het geval de ene partij wel wil dat er geanonimiseerd wordt en de andere partij juist niet.

2.7.2.3 *Veranderende opvattingen over privacy*

In vervolg op de bovengeciteerde constatering van Martens⁷⁵⁶ dat er rekening mee moet worden gehouden dat het EVRM van voor het internettijdperk stamt, stelt hij daar tegenover:

*(D)e opvattingen omtrent de omvang van het recht van privacy (lijken zich) te wijzigen. Het zou wel eens kunnen zijn dat de nu nog heersende, vrij vergaande kijk op de omvang van dat recht in belangrijke mate is gevormd onder de indruk van de eerste verschijnselen van de informatiemaatschappij en dat naar mate deze maatschappij zich doorzet een genuanceerder standpunt mogelijk wordt, waarin méér plaats is voor afweging tegen algemene belangen.*⁷⁵⁷

Alhoewel Martens geen ongelijk lijkt te hebben gehad in zijn stelling dat de opvattingen over privacy zich onder invloed van internet wijzigen, lijkt de slinger inmiddels echter een andere kant op te bewegen dan door hem gepercipieerd. De gevaren die de informatiesamenleving kan creëren voor de persoonlijke levenssfeer van het individu leiden in toenemende mate tot verontrusting.⁷⁵⁸ Voorstanders van ongeanonimiseerde publicatie onderkennen het risico van misbruik wel, maar willen daar niet voor zwichten, om verschillende redenen overigens. Davids en Thomassen kan enige naïviteit worden verweten in hun optimisme dat het gebruik van technologie gereguleerd kan worden. Zij erkennen weliswaar de gevaren van datamining:

*The potential consequences of making court judgments public on internet are therefore much more drastic than was believed until recently,*⁷⁵⁹

maar geloven toch in de mogelijkheden tot regulering:

*(...) The use of certain information should be regulated, and not that access to it should be prohibited.*⁷⁶⁰

Overigens lijkt er – althans bij Thomassen – sprake van voortschrijdend inzicht. In de afweging tussen de grondrechten krijgt in 2007 art. 6 EVRM nog voorrang:

*In view of the importance of transparency in justice administration, far-reaching measures to protect individual privacy require an exceptional degree of justification, going further than a defendant's desire to remain anonymous,*⁷⁶¹

755 De bezwaren zijn vergelijkbaar als genoemd bij het voor de Awoi voorgestelde anonimiseringsregime, *vide supra*: § 2.5.2.7.1.

756 *Vide supra*: § 2.7.2.1.

757 [Martens 2000].

758 Zie daarover uitgebreid [WRR 2011].

759 [Davids en Thomassen 2007, p. 1192].

760 *Ibid.*, p. 1194.

761 *Ibid.*

maar in haar rol als voorzitter van de Staatscommissie Grondwet geeft zij blijk van een genuanceerder (of zo men wil: realistischer) oordeel over deze verhouding.⁷⁶²

De Meij c.s.⁷⁶³ wijden geen enkele overweging aan het risico van gebruik van de persoonsgegevens voor oneigenlijke doeleinden. Dit is des te opmerkelijker omdat één van de medeauteurs – nota bene in het voorwoord van het tijdschrift waarin dit rapport verscheen – zich op een standpunt stelt dat, voor zover het gaat over de toegang van de overheid tot persoonsgegevens, diametraal op de opvatting van De Meij c.s. staat:

Nu gegevensverwerking steeds meer doorsijpelt in alle hoeken en gaten van de samenleving ontstaan stuwmeren van digitale informatie waarin overheden naar hartelust hun sleepnetten kunnen uitgooien. Nieuwe technologieën leiden tot allerlei bedenkelijke scenario's. (...) Om aan de opmars van digitale gegevensverwerking een tegenwicht te kunnen bieden zal het geldende gegevensbeschermingsrecht radicaal op de schop moeten. Als hoofdregel dient telkens te gelden dat de burger ervoor moet kunnen kiezen om niet geregistreerd te worden. Om die keuze mogelijk te maken zullen burgers, meer dan nu het geval is, de beschikking moeten krijgen over uitgebreide rechten om zelf te bepalen welke informatie op welk moment kenbaar is voor anderen.⁷⁶⁴

Waarom dit zelfbeschikkingsrecht opeens niet zou gelden indien men figureert in rechterlijke uitspraken, wordt door Ekker niet duidelijk gemaakt, noch in zijn eigen artikel, noch in zijn rol als medeauteur van het rapport van De Meij c.s.

Mommers c.s. tonen zich ronduit fatalistisch in de mogelijkheden om effectief te anonimiseren:

Anonimisering zal in de toekomst alleen maar ingewikkelder worden, gezien de herleidbaarheid van feitelijke omstandigheden en de voortschrijdende zoektechnologie. In elk geval relativeren deze ontwikkelingen het argument dat rechtspraak alleen mag worden gepubliceerd als de anonimiteit van procespartijen volledig is gewaarborgd. Zoals met zo veel van wat internet ons heeft gebracht, zullen wij eraan moeten wennen dat de openbaarheid van de rechterlijke uitspraken veel meer dan vroeger impact kan hebben op degenen die zich tot de rechter wenden of daartoe worden geroepen. Dit kan leiden tot vermijdingsgedrag en substitutie met andere vormen van geschilbeslechting. Maar dat zijn misschien de onvermijdelijke gevolgen van een ontwikkeling die niet te stoppen is, laat staan terug te draaien. Wij zullen daarmee moeten leren leven.⁷⁶⁵

Waarschijnlijk onbedoeld raken de auteurs hiermee aan een cruciale vraag: ten behoeve van wie moeten al die – in belangrijke mate ongeanonimiseerde – uitspraken eigenlijk worden

762 *Vide supra*: § 2.5.2.7.2.

763 [de Meij, Ekker, Haeck et al. 2006].

764 [Ekker 2006].

765 [Mommers, Zwenne en Schermer 2010, p. 2076].

gepubliceerd, en wie zijn eigenlijk degenen die daar maar mee moeten zien te leven? Alhoewel het in zijn algemeenheid gaat het om ‘het publiek’, betreft het twee totaal verschillende bevolkingsgroepen. De eerste groep bestaat uit wetenschappers, ondernemers en journalisten die een eigen professioneel en/of commercieel belang hebben bij (ongeanonimiseerde) publicatie van al die uitspraken. Zoals blijkt uit de hier geciteerde werken, zijn zij uitstekend in staat om hun standpunt voor het voetlicht te brengen.⁷⁶⁶

De tweede groep, de justitiabelen, hebben hiertegenover een zwakke positie:

*Doorgaans worden zij tegen hun zin in een proces betrokken en zijn zij niet gediend van publiciteit.*⁷⁶⁷

Daarbij dienen we te bedenken dat het vaak niet de beste kanten van de mens zijn die in een procedure aan de orde komen:

*(I)t concerns human vulnerabilities, failings, intimacies: X is divorced, Y is an adulterer, Z is insolvent, A was raped, B can no longer deal with her own affairs, C is a thief. All of human frailty can be found in the most routine records of the courts, there are stories of unhappy families to rival Anna Karenina.*⁷⁶⁸

Bij de bespreking⁷⁶⁹ van de Awoi werd reeds de NVvR⁷⁷⁰ aangehaald, die soortgelijke bezwaren inbracht tegen het anonimiseringsregime van dit voorontwerp, en daaraan nog toevoegde dat ook het rechtsbedrijf zelf door een dergelijk regime kan worden gefrustreerd, bijvoorbeeld als mensen weigeren nog als getuige op te treden uit angst dat hun gegevens tot in de eeuwigheid op internet aan hun getuigenis verbonden blijven. Winn ziet een vergelijkbare ontwikkeling, en vreest dat ongeanonimiseerde publicatie van uitspraken zal leiden tot een nieuwe invulling van het begrip ‘klassenjustitie’:

*The world of cyber-justice should not be permitted to degenerate into a world where victims of crimes are reluctant to come forward; where people are more unwilling to be witnesses or jurors; and where the rich can seek out private judicial forums to resolve their disputes, while the poor and middle classes are faced with an impossible choice – either foregoing justice to maintain their privacy and security; or permitting their sensitive personal information to be commercialized or stolen, and allowing the intimate details of their personal lives to be made available all over the Internet.*⁷⁷¹

766 [van den Hoogen 2007, p. 84] gaat zelfs zover om louter op basis van de opvattingen in (een deel van) de literatuur te concluderen dat niet-anonimiseren als een beginsel van behoorlijke rechtspraak beschouwd moet worden. Kritiek op dit standpunt levert [van Eijdsen 2010].

767 [de Heij en van de Pol 1999].

768 [Currie 2009].

769 *Vide supra*: § 2.5.2.7.1.

770 [NVvR 2007].

771 [Winn 2004].

Van Eijdsden⁷⁷² wijst er in dit kader bovendien op dat niet voor alle procedures private alternatieven voorhanden zijn. Als belastingadviseur verwacht hij dat de helft van zijn klanten zal afzien van een procedure indien naam of bedrijfsgegevens openbaar zouden worden gemaakt.⁷⁷³

We sluiten deze paragraaf af met Van de Pol, die, mede in reactie op de toespraak van Martens,⁷⁷⁴ uitgebreid ingaat op de verhouding tussen de artikelen 6 en 8 EVRM. Hij wijst er daarbij op dat er geen verplichting bestaat tot publicatie van uitspraken op internet, maar wel een verplichting tot correcte omgang met persoonsgegevens. Hij concludeert:

Het publiceren van een rechterlijke uitspraak op internet past in de lijn van operationalisering van de verplichting tot het in het openbaar doen van een uitspraak. Maar de verschuiving binnen het gebod zelf is een grond voor relativering. Waar artikel 6, lid 1 voor wat betreft het in het openbaar vonnis wijzen geen relativering kent, geldt dit niet voor het op grote schaal publiceren van de uitspraak. Deze verschuiving van statische naar een meer dynamische norm heeft gevolgen voor de weging van de in het geding zijnde belangen. Zo komt er ruimte om met name de bescherming van het privé-leven van de procespartijen af te wegen tegen het belang van de openbaarheid van de uitspraak. Dus liggen de kaarten wat gunstiger voor de privacybescherming dan bij het absolute gebod tot uitspraak in het openbaar.⁷⁷⁵

2.7.2.4 Persvrijheid

Door sommige auteurs wordt de persvrijheid, zoals verwoord in art. 10 EVRM,⁷⁷⁶ uitdrukkelijk in de discussie omtrent anonimisering betrokken. Zo betogen Davids en Thomassen:

The fundamental importance of publicity in the administration of justice necessitates clear criteria for determining whether publishing the full text of a court judgment constitutes a disproportionate breach of privacy. Such criteria might in part be derived from the Courts case law on Article 10 ECHR. The Court has consistently held that under this article public figures, in particular politicians, have to be more tolerant of interference with their private life than do private persons. Moreover, if a publication in the press concerns any issue of public interest, it is difficult to argue successfully that the interference in one's private life was unjustified, unless one's reputation was damaged by false accusations. Applying this reasoning to the publicity of court judgments, we might draw two conclusions. First of all, someone who, for example, commits a serious financial

772 [van Eijdsden 2010].

773 [Herreveld 2009] maakt een vergelijkbare inschatting.

774 *Vide supra*: § 2.7.1.

775 [van de Pol 2001, p. 175].

776 Naast de rol die art. 10 EVRM volgens sommigen speelt bij de algemene publicatieverplichting, *vide supra*: § 2.7.1.

*crime or assassinates someone has to tolerate a good deal more interference with his private life than someone who goes to court to get a divorce. Second, there is no justification for rendering judgments anonymous when information about someone's identity is an essential part of the message.*⁷⁷⁷

De achilleshiel van deze redenering zit in de volledig analoge toepassing van de jurisprudentie van het EHRM inzake art. 10 EVRM op de publicatie van rechterlijke uitspraken op internet. Deze analogie is betwistbaar. In de eerste plaats heeft de pers een eigenstandige verantwoordelijkheid in de afweging tussen het bekendmaken of geheimhouden van personalia. Aan die afweging ligt een andere belangenafweging ten grondslag; de pers heeft als primaire rol om het publiek te informeren, terwijl die rol voor de rechtspraak slechts secundair is: de rechter produceert geen 'message' doch een vonnis. In de tweede plaats moet opgemerkt dat nieuws een veel vluchtiger karakter heeft dan permanente opname in een uitspraken-databank. Ook al leggen nieuwsmedia steeds vaker een archief aan van zowel gesproken als geschreven berichten, de rechter moet een eigenstandige afweging maken over de vraag of gegevens over bijvoorbeeld een veroordeelde zichtbaar moeten blijven op internet nadat hij zijn straf heeft uitgezeten en zijn gegevens uit de justitiële documentatie zijn verwijderd.

Ook de NVvR benadrukt dat het bij 'openbare uitspraak' gaat om een eenmalige openbaarmaking met een vluchtig karakter, en merkt op:

*(O)ok op andere wijze dan door publicatie van (niet geanonimiseerde) vonnissen kan de inhoud van rechterlijke uitspraken in de publiciteit komen. Dit ontslaat de wetgever echter niet van de plicht, een regeling te geven die rekening houdt met alle betrokken belangen, dus óók met de gevolgen van openbaarheid op de langere termijn, als de publicitaire storm weer is gaan liggen.*⁷⁷⁸

In de praktijk lijkt de rechter zich hiervan bewust, bijvoorbeeld bij de eerder besproken keuze om bij publicatie als bijkomende straf uitsluitend te kiezen voor de vluchtige media, terwijl de uitspraak op Rechtspraak.nl wel wordt geanonimiseerd.⁷⁷⁹

2.7.2.5 Leesbaarheid en de werking van het juridisch geheugen

Volgens diverse auteurs wordt de leesbaarheid van uitspraken door anonimisering niet fundamenteel beperkt,⁷⁸⁰ maar Davids en Thomassen zien persoonsgegevens als essentieel onderdeel van de uitspraak:

*(P)ersonal data are part of the story which give court documents a human face and make them more informative.*⁷⁸¹

777 [Davids en Thomassen 2007, p. 1194/5].

778 [NVvR 2007].

779 *Vide supra*: § 2.3.2.1.1.

780 Bijv. [van Suilen 2008].

781 [Davids en Thomassen 2007, p. 1194].

Ook Schuijt⁷⁸² wijst hierop, en voegt hier nog de werking van het (juridisch) geheugen aan toe: veel arresten zijn bekend onder de erin figurerende personen. Indien men bijvoorbeeld tracht de uitspraken in de strafzaak tegen de op 12 augustus 2010 beëdigde president van Suriname op Rechtspraak.nl terug te vinden, is dat inderdaad een hele opgave.⁷⁸³

Het juridisch geheugen werkt op basis van specifieke casussen, en het opzoeken van zo'n casus geschiedt vaak op basis van de namen van de erin figurerende partijen. Dit hoeft overigens niet per se tot de conclusie te leiden dat anonimisering de toegankelijkheid in gevaar brengt. Het kan ook tot de conclusie leiden dat er bij de toegankelijkheid van uitspraken meer rekening moet worden gehouden met de manier waarop het juridisch geheugen werkt.

Lindenbaum-Cohen⁷⁸⁴ staat in het geheugen van iedere jurist gegrift, maar heden ten dage zou zo'n uitspraak niet meer onder dit alias bekend kunnen worden. Maar 'de omgekochte drukkerijbediende' zou als bijnaam ook niet misstaan, en heeft bovendien als voordeel dat deze, anders dan 'Lindenbaum-Cohen', direct de casuïstiek in herinnering roept.

2.7.2.6 De regel en de uitzondering

Onder meer Schuijt⁷⁸⁵ en Mommers c.s.⁷⁸⁶ wijzen op de praktische problemen die ontstaan bij het anonimiseren van uitspraken die uitgebreid in de pers zijn besproken. Laatstgenoemden stellen:

*De huidige anonimiseringsregels leiden regelmatig tot absurde resultaten. Zo konden we in de zaak Laura Dekker in een van de op haar betrekking hebbende uitspraken lezen: '[minderjarige] is bij beschikking van 30 oktober 2009 onder toezicht gesteld omdat zij van plan is een solozeilreis rond de wereld te gaan maken.'*⁷⁸⁷

Hier vallen op z'n minst drie dingen tegen in te brengen. Ten eerste is de kans groot dat over een paar jaar, en zeker over een paar decennia, niemand zich de zaak van Laura Dekker nog kan herinneren. Maar als haar uitspraak niet zou zijn geanonimiseerd, kan iedereen tot in den eeuwigheid alle intieme details over haar confrontatie met de autoriteiten blijven nalezen.

Ten tweede geeft dit voorbeeld juist aan wat het belang van anonimisering kan zijn: bekendheid is immers niet alleen relatief, maar ook onvoorspelbaar. Bij plotselinge (gewilde of ongewilde) bekendheid zal het journaal het niet nalaten de processuele doopceel van de nieuwe beroemdheid te lichten. Daarmee is niet alleen de privacy van de justitiabele zelf in het geding, maar ook die van andere betrokkenen, want in een dergelijke situatie

782 [Schuijt 2004].

783 Zelfs voorstander van vergaande anonimisering [van de Pol 2001, p. 159] haalt dit voorbeeld aan als een 'ver doorgevoerde anonimisering'.

784 ECLI:NL:HR:1919:AG1776.

785 [Schuijt 2004].

786 [Mommers, Zwenne en Schermer 2010].

787 Ibid., p. 2076.

zouden alle uitspraken waarin familie en vrienden ooit hebben gefigureerd breed in de pers worden uitgemeten.

Ten derde moet opgemerkt dat het in zijn algemeenheid van weinig inzicht getuigt om een regel af te willen schaffen omdat die in zeer uitzonderlijke gevallen moeilijk toepasbaar blijkt te zijn. In het door Mommers c.s. genoemde voorbeeld is geen enkele oplossing correct. Dat geldt ook voor voorbeelden die door Schuijt worden aangehaald, en waarin leden van koninklijk huis en bekende voetballers figureren.⁷⁸⁸ Schuijt verwijt de anonimiseringsredactie rigiditeit, maar vergeet dat een vrijere omgang met de anonimiseringsrichtlijnen niet alleen veel meer tijd zal kosten, maar ook zal leiden tot klachten over willekeur. Dat laatste zal zich voordoen bij realisatie van het voorstel dat Schuijt doet om in bestuursrechtelijke en civiele zaken helemaal niet meer te anonimiseren:

*(T)enzij (...) voor die gevallen waarin het noemen van de naam een ernstige en onnodige inbreuk op iemands privacy zou opleveren. Onnodig betekent, dat de persoon om wie het gaat niet (in verband met de zaak) reeds bekend is en bekendmaking van de identiteit er voor een goed begrip van het geschil en het rechterlijk oordeel daarover niet toe doet.*⁷⁸⁹

De onvermijdelijke verschillen bij interpretatie van de woorden ‘onnodig’, ‘bekend’ en ‘goed begrip’ zullen aanleiding vormen tot vele klachten en kritische commentaren.

Een bijzondere stellingname ten slotte over de regel en de uitzondering komt voor rekening van een Eerste Kamerlid, dat voorstelde om maar helemaal niet meer te anonimiseren omdat dit per ongeluk één keer werd vergeten.⁷⁹⁰ Over het algemeen evenwel steekt bij dergelijke anonimiseringsongelukjes een storm van journalistieke en maatschappelijke verontwaardiging op,⁷⁹¹ waaruit we mogen afleiden dat men over het algemeen helemaal niet zo ongelukkig is met de vigerende regelgeving.

2.7.3 Organisatorische aspecten

Bij onze rondgang door het buitenland⁷⁹² ontmoeten we reeds diverse modellen voor de wijze waarop de actieve verstrekking van rechterlijke uitspraken kan worden georganiseerd. Over dit onderwerp is niet veel geschreven. Opmerkelijk, maar niet verbazingwekkend, is bovendien dat de meeste auteurs een sterke voorkeur aan de dag leggen voor het model dat wordt aangehangen door het instituut waar ze zelf werkzaam zijn.

788 [Schuijt 2004].

789 Ibid.

790 In [Westfa 2011].

791 Voor voorbeelden: *vide infra*: § 3.4.4.3.

792 *Vide supra*: § 2.6.2.3.

Bing⁷⁹³ is een sterk pleitbezorger van een statelijk model voor een juridisch informatie-systeem, dat de volgende kenmerken heeft:

1. Een centrale redactie is zowel verantwoordelijk voor het normaliseren en bewerken van de data – zoals opmaak en consolidatie van wetgeving – als voor de (multichannel) distributie ervan;
2. Het systeem bedient vooral professionele consumenten: overheidsorganen, wetenschap en juridisch beroepsbeoefenaren;
3. Het algemene publiek heeft alleen toegang tot de geldende geconsolideerde regelgeving; andere documenten – zoals rechterlijke uitspraken – en geavanceerde functionaliteiten zijn alleen toegankelijk voor betalende abonnees;
4. Er is geen recht op hergebruik door anderen;
5. De organisatie is onafhankelijk en zelfvoorzienend, maar heeft geen winst-oogmerk.

Het eerder beschreven Noorse *Lovdata*⁷⁹⁴ voldoet volledig aan dit model, en het zal dan ook geen verbazing wekken dat Bing bij de ontwikkeling ervan nauw betrokken is geweest. Alhoewel *Lovdata* – voor betalende abonnees – tot de meest geavanceerde juridische informatiesystemen behoort, heeft het model van Bing ook veel kritiek ontmoet.⁷⁹⁵ Die kritiek spitst zich onder meer toe op het gebrek aan concurrentie; door het ontbreken van hergebruikvoorzieningen wordt het derden bijvoorbeeld onmogelijk gemaakt om voor bijzondere doelgroepen specifieke applicaties te ontwikkelen. Een tweede kritiekpunt betreft de eenzijdige focus op juridische professionals. De burger blijft, zeker als het over rechterlijke uitspraken gaat, in dit model slecht bediend. Onder meer Greenleaf⁷⁹⁶ heeft erop gewezen dat welslagen van dit model elders niet verzekerd is: het succes van *Lovdata* kan niet alleen worden verklaard uit het organisatiemodel, ook de bezielende leiding heeft hieraan in niet geringe mate bijgedragen.

Andere auteurs die zich over organisatiemodellen hebben gebogen zijn nauw verbonden aan de eerder besproken *Free Access to Law Movement*.⁷⁹⁷ Zij plaatsen zich op het standpunt dat alle rechtsbronnen voor iedereen gratis toegankelijk moeten zijn. Er zijn evenwel verschillen van inzicht over hoe dit gerealiseerd zou moeten worden. Bruce⁷⁹⁸ is een voorstander van publicatie door de informatieproducenten zelf, zij het op basis van centrale standaarden. Herpublicatie door anderen, bijvoorbeeld door LII's of commerciële partijen, kan volgens hem leiden tot innovatie en aggregatie, maar dergelijke instituten kunnen in zijn ogen de gerechten niet ontslaan van de plicht om zelf te publiceren. Een vergelijkbaar standpunt neemt Poulin in,⁷⁹⁹ waarbij hij voor ontwikkelingslanden in het bijzonder de nadruk legt

793 [Bing 2003].

794 *Vide supra*: § 2.6.2.3.

795 Expliciet onder meer in [Greenleaf 2004b] en [Greenleaf 2004a].

796 [Greenleaf 2004b].

797 *Vide supra*: § 2.6.2.3.

798 [Bruce 2000].

799 [Poulin 2004].

op het gebruik van open source software, gezamenlijke standaarden en overeenkomstige organisatiemodellen.

Greenleaf is één van de belangrijkste protagonisten van het LII-model, en één van de medeopstellers van de Verklaring van Montreal. Zoals eerder⁸⁰⁰ besproken bevat dit document geen verplichting voor overheden om zelf informatie te publiceren, maar alleen een verplichting om dit materiaal – zonder exclusiviteitsbedingen – ter beschikking te stellen aan anderen. In de opvatting van Greenleaf⁸⁰¹ kan de rechtspraak dus aan zijn verplichtingen voldoen zonder zelf uitspraken op een website te publiceren, zolang de uitspraken maar ter beschikking worden gesteld aan anderen. Anderzijds acht hij de enkele publicatie op een eigen website niet afdoende om aan de verplichtingen te voldoen. Hij⁸⁰² verdedigt dit standpunt door te wijzen op de vaak magere kwaliteit van overheidswebsites, het privatiseringsrisico, gebrekkige standaardisatiebereidheid, achterblijvende innovatie en onvoldoende gerichtheid op een gediversificeerd publiek.

We kunnen ons moeilijk aan de indruk onttrekken dat – net als Bing zijn theorie baseert op het (toevallige) succes van *Lovdata* – Greenleaf zijn theorie te eenzijdig baseert op het succes van AustLII en andere LII's. Ook deze instituten staan bloot aan risico's van privatisering en financiële of organisatorische instabiliteit. Zolang er geen verplichting is voor de LII's – van meer juridisch gewicht dan de Verklaring van Montreal – om toegang te geven tot rechterlijke uitspraken, moet de opvatting dat zelfpublicatie door de gerechten niet eens noodzakelijk is, daarom voor eenzijdig en te ondoordacht worden gehouden.

2.7.4 Doctrine: conclusie en vooruitblik

Veel rechtswetenschappelijke literatuur over de algemene verstrekking van rechterlijke uitspraken via internet stamt uit de beginjaren van dit wereldwijde computernetwerk. Tegenover optimisme over de ongekende mogelijkheden tot 'openbaarheid' en onderzoek, stond zorg over de bescherming van persoonsgegevens en de hanteerbaarheid van de informatieovervloed; afhankelijk van de auteur lag daarbij de nadruk op het eerste of het tweede aspect. Sommige auteurs hebben een belangrijke bijdrage geleverd aan het debat, anderen gaven blijk van een meer activistische instelling, waarbij zij soms de scheidslijn tussen de verschillende thema's – openbaarheid, verstrekking, toegankelijkheid en anonimisering – uit het oog verloren.

De literatuur van de laatste jaren heeft een meer reflectief karakter: de huidige stand van zaken wordt onderzocht en getoetst aan het zich steeds verder ontwikkelend normenkader. Verschuivingen in de doctrinaire opvattingen lopen daarbij in grote lijn parallel aan de ontwikkelingen met betrekking tot de regelgeving. In de volgende paragraaf, waarmee we het hoofdstuk over het juridisch kader afsluiten, gaan we hier nader op in.

800 *Vide supra*: § 2.3.2.2.4.3.

801 [Greenleaf 2004b].

802 [Greenleaf 2004a].

2.8 De juridische balans opgemaakt

In dit hoofdstuk hebben we het juridisch kader rond de publicatie van rechterlijke uitspraken op internet in kaart gebracht. Daarbij hebben we een onderscheid gemaakt naar vier aspecten: openbaarheid, verstrekking, toegankelijkheid en anonimisering. Een eerste conclusie moet zijn dat er voor geen van deze aspecten – laat staan in hun onderlinge samenhang – een sluitend en eenduidig wettelijk kader is. Bij ontstentenis daarvan moeten we andere, nationale en internationale, rechtsbronnen in ogenschouw nemen.

Om die secundaire bronnen te wegen kunnen we aansluiting zoeken bij de uit het internationale recht stammende termen *lex lata* (het geldende of positieve recht) en *lex ferenda* (het recht zoals dat zou moeten zijn). In het volkenrecht maken we onderscheid tussen *hard law* (verdragen en internationaal gewoonterecht) en *soft law*. Deze laatste categorie bestaat uit resoluties en aanbevelingen van (organen van) internationale organisaties, programmatische documenten, algemene rechtsprincipes, rechterlijke uitspraken en doctrine. Deze bronnen kunnen zowel *lex lata* als *lex ferenda* bevatten; de mate waarin deze *soft law* instrumenten toch als *lex lata* kunnen worden beschouwd, hangt af van een aantal factoren, waaronder de intentie van de partijen die de teksten hebben opgesteld, de mate waarin ze uitdrukking zijn van statenpraktijk (*state practice*) en de mate waarin ze samenhangen met andere *soft law* instrumenten.⁸⁰³

Om *lex lata* en *lex ferenda* met betrekking tot openbaarheid, verstrekking, toegankelijkheid en anonimisering van rechterlijke uitspraken in kaart te brengen, hebben we in dit hoofdstuk niet alleen het nationale, maar ook het Europese, internationale en buitenlandse recht onderzocht. We bespreken hieronder eerst de conclusies met betrekking tot de deelaspecten, en beschouwen deze vervolgens in onderlinge samenhang.

Het juridisch kader inzake de openbaarheid van uitspraken stamt vooral van voor het internettijdperk. Omdat internet niet alleen kansen biedt om aan de openbaarheid van de uitspraak een andere – meer eigentijdse – invulling te geven, maar ook gevaren met zich meebrengt, vooral met betrekking tot de persoonlijke levenssfeer, dient te worden gewaakt voor een te progressieve interpretatie van dat juridisch kader. Enkele auteurs zien publicatie op internet als een manier om invulling te geven aan het openbaarheidsvereiste, maar deze visie vindt geen steun in het positieve recht. De jurisprudentie van het EHRM geeft geen enkele indicatie in die richting, en hetzelfde geldt voor de aanbevelingen van het Comité van Ministers van de Raad van Europa of andere instrumenten. Voorstellen als gedaan in het voorontwerp Algemene wet overheidsinformatie en door de Commissie-Franken zagen vooral op de verstrekking, en niet op het openbaarheidsvereiste. Aanvaarding van het beginsel dat publicatie van uitspraken op internet noodzakelijk zou zijn om invulling te geven aan het openbaarheidsvereiste van art. 6 EVRM en art. 121 Gw, zou een enorme maatschappelijke impact hebben. Daarom dient het huidige kader restrictief te worden

803 Zie over het soms lastige onderscheid tussen *lex lata* en *lex ferenda* o.m. [Arajärvi 2011].

uitgelegd, in ieder geval totdat de wetgever, rekening houdende met alle aspecten van de informatiesamenleving, eenduidig en expliciet anders heeft besloten.

We kunnen derhalve concluderen dat de stelling dat de mogelijkheden van internet gebruikt moeten worden om aan het openbaarheidsvereiste invulling te geven geen *lex lata* weerspiegelt, en, door de geringe steun die deze opvatting in (inter)nationale fora heeft ontvangen, ook niet als *lex ferenda* kan worden beschouwd.

Voor de passieve verstrekking van uitspraken is er een redelijk uitgewerkt juridisch kader, dat recentelijk is aangepast. Daarbij is vooral – in overeenstemming met de jurisprudentie van het EHRM – het vereiste dat de aanvrager een belang moet hebben bij verstrekking van de uitspraak, versoepeld.

Ook al ontbreekt in Nederland een formeel-wettelijk kader inzake de publicatie van uitspraken op internet, er zijn voldoende argumenten om aan te nemen dat een plicht om een selectie van de meest belangrijke rechterlijke uitspraken actief te verstrekken *lex lata* is. Aanbeveling R(95)11 van het Comité van Ministers van de Raad van Europa is een zeer uitgewerkt document, dat inmiddels statenpraktijk is geworden in een meerderheid van de lidstaten. In veel landen is de verplichting om (een selectie van) uitspraken te publiceren neergelegd in formele wetgeving. In Nederland is de opvatting van de regering hierover on-dubbelzinnig in de Toegankelijkheidsnota vastgelegd. Het feit dat de wetgever tot op heden geen noodzaak heeft gezien om nader regelgevend kader te formuleren, vindt waarschijnlijk mede grond in de – in het volgende hoofdstuk te bespreken – bestendige praktijk die zich inmiddels in Nederland heeft ontwikkeld.

Terwijl er met betrekking tot de publicatie van een selectie dus sprake is van *lex lata*, kan dat voor publicatie van alle uitspraken niet worden gezegd. Ook het bestaan van *lex ferenda* op dit punt is zeer discutabel. Er zijn enkele (Oost-)Europese landen waar regelgeving tot publicatie van (vrijwel) alle uitspraken verplicht, maar de naleving ervan is zodanig dat nog niet van statenpraktijk kan worden gesproken; in diverse landen lijkt men zelfs terug te willen komen op deze zeer ruime publicatieverplichtingen. Bovendien zijn er geen internationale instrumenten die tenderen naar een ruimere publicatieverplichting. Een argument voor *lex ferenda* zou gehaald kunnen worden uit het Voorontwerp Awoi, maar het feit dat het voorontwerp uit het wetgevingstraject is gehaald pleit daar juist tegen: kennelijk was de wetgever ervan overtuigd dat het voorontwerp een ongewenste richting insloeg.

Ten aanzien van de vraag welke uitspraken gepubliceerd moeten worden (de selectie-criteria) vormt zich wel steeds meer regelgevend kader. Aanbeveling R(95)11 geeft al vrij uitgewerkte richtlijnen, in steeds meer landen worden de criteria in een juridisch kader vastgelegd, en bovendien zijn er diverse (Europese) instrumenten die verplichten tot een actieve verstrekking van uitspraken op specifieke rechtsgebieden of in specifieke procedures. *De lege ferenda* lijkt de beoordelingsvrijheid bij het maken van de selectie geleidelijk te worden ingeperkt.

Ook met betrekking tot de toegankelijkheid begint zich steeds meer regelgevend kader te ontwikkelen. Het meest duidelijk is dat ten aanzien van het hergebruik van informatie,

maar er zijn voldoende aanwijzingen dat er *de lege ferenda* tevens sprake is van een plicht tot unieke en persistente identificatie van uitspraken.

Bij het betrouwbaarheidsaspect is informatie omtrent de processuele context het meest specifiek en belangrijk. Afgezien van Aanbeveling R(95)11 is daarover echter weinig juridisch kader geformuleerd. Ook de statenpraktijk is nog niet dusdanig dat we al kunnen spreken van *lex lata*, maar tot het bestaan van *lex ferenda* mogen we wel concluderen.

Ten aanzien van het toegankelijkheidsaspect 'hanteerbaarheid' lijkt de overtuiging post te vatten dat er een *de lege ferenda* verplichting is om de gepubliceerde uitspraken zodanig aan te bieden dat gebruikers snel kunnen vinden wat ze zoeken, zonder in het aanbod te verdrinken. Over hoe hanteerbaarheidsnormen precies gestalte moeten krijgen, is nog weinig vastgelegd, maar statenpraktijk en secundaire bronnen wijzen steeds sterker op een overheidsverantwoordelijkheid.

Het juridisch kader met betrekking tot de anonimisering van uitspraken achten we het meest uitgesproken en eenduidig. Het groeiende besef dat het acteren in rechtszaken tot de privésfeer behoort en dat ongebreidelde publicatie van persoonsgegevens tot allerlei vormen van misbruik kan leiden, is daaraan niet vreemd. In veel landen is de anonimisering van gepubliceerde uitspraken bij wet geregeld en ook in Nederland zien we dat de verstrekking van geanonimiseerde uitspraken steeds meer als regel dan als uitzondering wordt beschouwd. Van betekenis is ook dat zowel EHRM als HvJ EU de eigen regelgeving zo hebben aangepast dat meer rekening wordt gehouden met de bescherming van de privacy van betrokkenen. De conclusie is dan ook gerechtvaardigd dat *de lege lata* gepubliceerde uitspraken altijd moeten worden geanonimiseerd.

Het moge duidelijk zijn dat de aspecten openbaarheid, verstrekking, toegankelijkheid en anonimisering in onderling verband een precair evenwicht vormen. Het huidige juridisch kader houdt rekening met de verschillende belangen, al kan men natuurlijk van opvatting verschillen over hoe die belangen moeten worden gewogen. Daarbij kunnen we de volgende observatie maken. De controleerbaarheid van de rechterlijke macht, waarop de eis van de openbare uitspraak berust, wordt over het algemeen (impliciet) gelijkgesteld aan de controleerbaarheid van de individuele uitspraak van de individuele rechter. Er zijn echter toenemende technische mogelijkheden om het werk van de rechterlijke macht in den brede tegen het licht te houden. Deze technieken – waarmee bijvoorbeeld trends of juist afwijkingen kunnen worden gesignaleerd in grote hoeveelheden feitelijke oordelen – benodigen echter zo groot mogelijke verzamelingen, en dus juist niet een selectie. In het maatschappelijk debat zoals dat tot nu toe is gevoerd zijn deze mogelijkheden tot nu toe onderbelicht gebleven, of althans, ze hebben niet tot een onvoorwaardelijke en volledige verstrekkingplicht geleid, zelfs niet *de lege ferenda*. Mocht het maatschappelijk debat tenderen naar de wens om de rechtspraak toch op een dergelijke manier te kunnen doorlichten, met andere woorden: dat toch alle uitspraken moeten worden gepubliceerd, dan zijn er vanuit het vigerende recht twee belangrijke randvoorwaarden. De eerste betreft de bescherming van persoonsgegevens.

We komen op enkele praktische aspecten hiervan nog terug,⁸⁰⁴ maar gezien de kosten die handmatige anonimisering met zich meebrengt, zouden andere oplossingen moeten worden onderzocht. Geautomatiseerde anonimisering achteraf blijkt nog altijd handmatige controle te vereisen, en anonimisering vooraf – in de software waarmee uitspraakteksten worden geproduceerd – levert ook tal van problemen op.

De tweede randvoorwaarde is dat de toegankelijkheid, en in het bijzonder de hanteerbaarheid van de gepubliceerde informatie door een massale publicatie niet in gevaar mag worden gebracht.

Met dit laatste verplaatst onze aandacht zich naar de toegankelijkheidsvraagstukken: hoe kan een groeiend corpus van uitspraken de burger en de juridische professional zo goed mogelijk ten dienste staan? In de hoofdstukken 4 tot en met 7 zullen we onze aandacht vooral richten op de toegankelijkheidsaspecten ‘identificatie’ en ‘hanteerbaarheid’. Eerst zullen we ons echter buigen over de Nederlandse praktijk met betrekking tot de publicatie van uitspraken. Die praktijk zullen we daarbij toetsen aan het juridisch kader dat in dit hoofdstuk is geschetst.

804 *Vide infra*: § 3.4.4.

HOOFDSTUK 3

**Uitsprakenpublicatie van
overheidswege in Nederland**

In het vorige hoofdstuk hebben we het juridisch kader rond de niet-commerciële publicatie van rechterlijke uitspraken in kaart gebracht. In dit hoofdstuk beschrijven we de feitelijke ontwikkelingen in Nederland. We beginnen in § 3.1 met de organisatorische geschiedenis van de interne en externe jurisprudentievoorziening van de rechterlijke macht. In § 3.2 geven we een feitelijke beschrijving van de uitsprakendatabanken van de rechtspraak. In § 3.3 evalueren we de interne jurisprudentievoorziening en in § 3.4. toetsen we de externe jurisprudentievoorzieningen – in het bijzonder Rechtspraak.nl – aan het juridisch kader van hoofdstuk 2, waarbij we zowel beleidsintenties als kwantitatieve gegevens betrekken. In § 3.5 behandelen we enkele geschilbeslechtsingsorganisaties die niet tot de rechtspraak behoren, maar waarvan de uitspraken wel van juridisch en maatschappelijk belang zijn. In § 3.6 sluiten we af met enkele conclusies.

3.1 Organisatorische geschiedenis

De – interne en externe – jurisprudentievoorziening van de rechterlijke macht kent inmiddels een lange geschiedenis.⁸⁰⁵ In § 3.1 zullen we de recente geschiedenis beknopt beschrijven, waarbij we de nadruk leggen op de intentie om tot verandering te komen. Een stroomversnelling ontstond bij de lancering van Rechtspraak.nl (§ 3.1.2): de uitsprakendatabank van die website fungeerde als een katalysator voor de ontwikkeling van de interne jurisprudentievoorziening. De eerste jaren van deze eeuw beschrijven we in § 3.1.3, de meer recente organisatorische geschiedenis in § 3.1.4.

3.1.1 Traag doch gestaag naar een interne jurisprudentievoorziening

Het gebrek aan grip op de eigen jurisprudentievoorziening was reeds in de jaren zeventig voor het Ministerie van Justitie aanleiding om alternatieven te laten onderzoeken.⁸⁰⁶ Dit onderzoeksproject – ‘Verzameling, Ordening en Publicatie van Rechterlijke Uitspraken’ (ook wel: ‘Centraal Register’) – werd uitgevoerd onder leiding van het TMC Asser Instituut en afgerond in 1981.⁸⁰⁷ Een proefproject naar aanleiding van het Centraal Register mislukte.⁸⁰⁸ Pas begin jaren negentig komt er opnieuw beweging, wanneer binnen het Ministerie van Justitie de notitie ‘Een jurisprudentie-informatiesysteem voor de rechterlijke macht’ (hierna: de ‘Justitie-nota’) het licht ziet,⁸⁰⁹ waarin overigens over het Centraal Register – waarvoor het ministerie nota bene opdracht had gegeven – met geen woord wordt gerept.⁸¹⁰ Enkele

805 Uitgebreid, ook m.b.t. de rol van de uitgevers: [Zwalve en Jansen 2013].

806 Voor nog oudere historie: [Kottenhagen en Kaptein 1989, p. 18].

807 [Voskuil, de Jong en van Essen-Kruseman 1976-1980]. Het werk is ongepubliceerd. Publicaties over het onderzoek: [de Jong 1980], [de Jong 1981], [de Jong 1982], [de Jong 1984]. Zie ook [Bruinsma 1988, p. 106-107], en voor een meer uitgebreide bespreking: [Kottenhagen en Kaptein 1989, p. 21 e.v.].

808 [Kottenhagen en Kaptein 1989, p. 22].

809 [MvJ 1992].

810 Vgl. [Kottenhagen 1994, p. 40].

jaren daarvoor – in 1989 – was van de hand van Kottenhagen en Kaptein een andere studie verschenen,⁸¹¹ waarin op basis van uitgebreid onderzoek voorstellen werden gedaan tot verbetering van de toegankelijkheid van rechterlijke uitspraken. Ook aan deze studie werd in de Justitie-nota geen woord gewijd.

De Justitie-nota wilde aanzetten geven om de jurisprudentie-informatie te optimaliseren, vooral binnen de rechterlijke macht. Die informatievoorziening behoorde tot op dat moment tot het monopolie van commerciële uitgevers.⁸¹² Potentieel publicatiewaardige uitspraken werden hen toegezonden door (vertegenwoordigers van) procespartijen, maar vooral ook door correspondenten binnen de rechtspraak. Over deze taakverdeling zegt de Justitie-nota:

*Het medium van (commerciële) uitgevers is het medium dat door de Staat gekozen is om de jurisprudentie als rechtsbron bekend te maken ten behoeve van de maatschappij, doch óók ten behoeve van de kwaliteitshandhaving van de rechtspraak zelf. De rechter doet zijn uitspraak niet als privé-persoon, doch als staatsorgaan. Uit deze werkzaamheden dient geen particulier voordeel te worden getrokken. (...) (D)e enkele selectie ten behoeve van publicatie geschiedt (...) gratis. Wil de uitgever een bewerking van de uitspraak dan kan hij tegen betaling derden – eventueel leden van de rechterlijke macht – inschakelen, die daarvoor een vergoeding krijgen.*⁸¹³

In de praktijk werden echter ook de selectiewerkzaamheden zelf beloond, bijvoorbeeld in de vorm van een tijdschriftabonnement.⁸¹⁴

De uitgever was voor de afschriften van de ontvangen uitspraken griffierechtplichtig op basis van het Besluit tarieven in strafzaken, maar kreeg ook een gedeeltelijke vrijstelling.⁸¹⁵ Vanaf 1991 heeft geen centrale verrekening meer plaatsgevonden, maar werd volstaan met een lumpsum.⁸¹⁶ Na 1994 hebben geen betalingen meer plaatsgevonden, alhoewel nog enige tijd een nieuwe regeling op de tekentafel heeft gelegen.⁸¹⁷

De problematiek rond de correspondenten was evenwel voor het ministerie niet de belangrijkste reden tot initiatief. Vooral de ontoereikendheid van de informatievoorziening speelde een rol:

De databanken [van de uitgevers, mvo] geven vaak niet de meer specifieke informatie die voor de rechterlijke macht van belang is; de selectie die wordt toegepast

811 [Kottenhagen en Kaptein 1989].

812 In de loop der jaren is sprake geweest van diverse fusies, overnames en nieuwe initiatieven. Tenzij noodzakelijk laten we het noemen van namen van uitgevers achterwege.

813 [Mv] 1992, p. 33].

814 Vgl. [Wergroep Moltmaker 1994, par. 3.3], [Beers 1996a, p. 109].

815 *Vide supra*: § 2.4.2.

816 Ad fl. 31.000,- ([Mv] 1995)].

817 [Mv] 2000].

*bij de opname van uitspraken in de bank is vaak vrij willekeurig, verwijzingen naar andere relevante jurisprudentie en literatuur ontbreken vaak geheel.*⁸¹⁸

Vooraf de appelcolleges hadden daarom inmiddels de ontwikkeling van eigen systemen ter hand genomen: Judok bij de Raad van State, FisDoc, StrafDoc en CivDoc bij de Hoge Raad, Kris bij de CRvB.⁸¹⁹ De feitelijke instanties kenden weinig eigen databanken,⁸²⁰ en er was geen overkoepelende databank voor de hele rechterlijke macht.

De Justitie-nota zag het aanleggen van eigen databanken per gerecht (hierna aangeduid als ‘huisdatabanken’) als een probaat middel om de consistentie in het rechterlijk beleid te bevorderen en de afhankelijkheid van het geheugen van enkelen te verminderen. Daarnaast zou een landelijke databank de geconstateerde gebrekkige selectie moeten ondervangen. Een dergelijk gerechtsoverstijgend systeem zou aan twee hoofdvereisten moeten voldoen:

- *goede selectie, schoning en bewerking van het materiaal;*
- *zeggenschap over de inhoud van het systeem bij de rechterlijke macht.*⁸²¹

Over dit laatste vereiste zegt de nota:

*Databanken (...) hebben directe invloed op de (kwaliteit van de) rechtspraak. Van het systeem en zijn inhoud zal een sturende invloed op de rechtsontwikkeling uitgaan. Gelet op de beginselen van onze rechtsstaat betekent dit dat als de Staat de oprichting van dergelijke systemen entameert de verantwoordelijkheid voor de inhoud ervan, bij de rechterlijke macht zou moeten liggen. [cursivering origineel]*⁸²²

Omdat de rechterlijke macht bij de verdere beleidsontwikkeling betrokken diende te zijn, wordt door de Minister van Justitie eind 1992 de Commissie Jurisprudentiedocumentatie ingesteld,⁸²³ naar haar voorzitter ook wel de commissie-Moltmaker genoemd. De commissie kreeg tot taak:

*(...) (A)dvies uit te brengen over het ontwikkelen van jurisprudentiedocumentatie systemen bij de onderscheiden gerechten en voorts advies uit te brengen over de eventuele invoering van dat systeem.*⁸²⁴

Het door de Commissie op 27 september 1993 uitgebrachte rapport (‘Moltmaker-I’)⁸²⁵ concludeert, analoog aan de Justitie-nota, het Centraal-Registerrapport en de studie van Kottenhagen en Kaptein – eveneens zonder de twee laatste te noemen – dat zowel huisdatabanken per gerecht nodig zijn als een centrale databank voor de gehele rechterlijke macht.

818 [Mv] 1992, p. 6].

819 Ibid., p. 8 e.v..

820 Zie voor enkele voorbeelden [Kottenhagen en Kaptein 1989, p. 103-104].

821 [Mv] 1992, p. 28].

822 Ibid., p. 20-21.

823 Minister van Justitie, Besluit Instelling Commissie Jurisprudentiedocumentatie, Stcrt 1993, 25.

824 Ibid.

825 [Commissie Moltmaker 1993]. Zie voor een samenvatting ook [Moltmaker 1994].

Moltmaker-I constateert per rechtsgebied verschillende behoeften, maar oordeelt dat: “(D)e bestuursrechtelijke sector (...) een bijzondere urgentie heeft.”⁸²⁶ De Minister van Justitie had bij de inwerkingtreding van de Awb toezeggingen gedaan voor een goede jurisprudentievoorziening op dit rechtsterrein,⁸²⁷ en in lijn daarmee adviseert Moltmaker-I om zowel de reeds bestaande databanken door middel van cd-roms aan de gehele rechterlijke macht ter beschikking te stellen, als met de opbouw van (nieuwe) huisdatabanken te starten. Tevens wordt geadviseerd om een centrale databank in te richten bij de Stichting Studiecentrum Rechtspleging (SSR). Ook bij deze landelijke databank zou het bestuursrecht prioriteit moeten krijgen. In deze databank zou een nadere selectie van de verschillende huisdatabanken moeten worden opgenomen, alsmede de Europese jurisprudentie.

Bij de SSR werd vervolgens in 1993 Bureau Justex ingericht,⁸²⁸ dat onder meer tot taak kreeg om de databanken Judok en Kris op cd-rom ter beschikking te stellen aan de gehele rechterlijke macht en een databank met formeel-bestuursrechtelijke uitspraken op te zetten. Voorts werd in 1994 aan Justex nog de anonimisering en de verspreiding van fiscale uitspraken aan de uitgevers opgedragen, alsmede de creatie van een jurisprudentievoorziening ten behoeve van vreemdelingenkamer en Rechtseenheidskamer bij de Rechtbank 's-Gravenhage.⁸²⁹

Naar aanleiding van Moltmaker-I stelde de Minister van Justitie de Werkgroep jurisprudentiedocumentatie/derden in, eveneens onder leiding van Moltmaker.⁸³⁰ Deze werkgroep had tot taak om te onderzoeken hoe de door Moltmaker-I voorgestelde structuur van huis- en landelijke databanken diende te worden geïmplementeerd: zelfstandig of in samenwerking met derden. Het rapport van de werkgroep (‘Moltmaker-II’)⁸³¹ constateerde dat de documentatieactiviteiten van de rechterlijke macht herbezinning en herstructurering behoeften, enerzijds omdat er onduidelijkheden waren rond de taken en verantwoordelijkheden van leden van de rechterlijke macht, anderzijds omdat de interne en externe informatiebehoeften aan het veranderen waren. De werkgroep ging in op de kritische geluiden over objectiviteit en representativiteit van de selectie en op de noodzakelijke waarborgen voor voldoende openbaarheid.⁸³² Aanleiding hiervoor was de weigering van een raadsheer bij een gerechtshof om uitspraken ter beschikking te stellen

826 [Commissie Moltmaker 1993, par. 5.1.3].

827 Kamerstukken II 1993-1994, 22 400 VI, nr. 3, p. 20-21. Zie ook [Commissie Moltmaker 1993, par. 5.2.3].

828 [Koers 1994].

829 Vanaf 1 april 1994 stond krachtens art. 33e Vreemdelingenwet 1994 geen appel open tegen beslissingen van de bestuursrechter in vreemdelingenzaken. Om te waken voor de rechtseenheid functioneerde vanaf die datum de Rechtseenheidskamer bij de Rechtbank 's-Gravenhage. Met de inwerkingtreding van de Vreemdelingenwet 2000 (BWBR0011823), is de Rechtseenheidskamer per 1 april 2001 opgeheven. Zie over de Rechtseenheidskamer uitgebreid [Terlouw 2003].

830 Minister van Justitie, Besluit Instelling Werkgroep Jurisprudentiedocumentatie/derden, Stcrt. 11-10-1994.

831 [Werkgroep Moltmaker 1994]. Over dat rapport o.m. [Tonkens 1995].

832 Daarbij werd overigens niet ingegaan op het in [Frissen 1994] geleverde commentaar dat de voorstellen van Moltmaker-I zich te eenzijdig op de rechterlijke macht richtten. De onderkende problemen waren volgens Frissen niet specifiek voor de rechtspraak, maar algemeen voor de gehele juridische beroepsgroep.

aan een tijdschrift indien hij daarvoor geen betaling ontving.⁸³³ De boosheid van de kleine uitgever (Fiscaal UptoDate) die zich achtergesteld voelde bij de grote concurrent (Kluwer), leidde tot een rapport van de Nationale Ombudsman,⁸³⁴ een arrest van de Hoge Raad⁸³⁵ en Kamervragen.⁸³⁶

Ondanks de constatering dat de verantwoordelijkheid voor de jurisprudentievoorziening bij de rechterlijke macht zelf zou moeten liggen, gaat Moltmaker-II omzichtig om met de uitgevers:

*De uitwerking zoals die in [Moltmaker-I, mvo] daaraan wordt gegeven, betekent dat een aantal taken dat tot dusver onder verantwoordelijkheid van derden (m.n. uitgevers) werd verricht verschuift naar de rechterlijke macht. De vraag is, hoever die verschuiving moet gaan. In ieder geval zal het duidelijk zijn dat een verschuiving spanningen oproept in de verhouding tot de derden en dat het daarom nodig zal zijn in goed overleg met die derden te komen tot afspraken over een systeem waarin een ieders verantwoordelijkheden en belangen optimaal tot hun recht komen.*⁸³⁷

In de visie van Moltmaker-II wordt een belangrijke schakel in de nieuwe interne jurisprudentievoorziening gevormd door selectiewerkzaamheden bij de rechtbanken. Jurisprudentiecoördinatoren moeten alle interessante uitspraken verzamelen en opnemen in de huisdatabanken. Deze uitspraken voeden vervolgens de centrale databank.⁸³⁸ Als opnamecriterium voor de huisdatabanken geldt een negatief selectiecriterium. De werkgroep waarschuwt echter:

*Indien om enigerlei (financiële of andere) reden een eerste selectie als hier wordt voorgesteld niet kan worden gerealiseerd, is het denken over een eventueel vervolgtraject naar het oordeel van de werkgroep weinig vruchtbaar. Alsdan zal moeten worden vastgesteld, dat het niet mogelijk is de bestaande situatie te veranderen. De jurisprudentiedocumentatie blijft geheel – behoudens een aantal verspreide, ongecoördineerde initiatieven binnen de rechterlijke macht – in handen van de uitgevers, die hun gegevens betrekken van correspondenten binnen de rechterlijke macht en die bepalen wat er gedocumenteerd c.q. gepubliceerd zal worden. De problemen van deze situatie (...) blijven onopgelost.*⁸³⁹

Voor het organiseren van de tweede selectie – de uitspraken uit de huisdatabanken die gezamenlijk een representatieve afspiegeling vormen van de rechtspraak op een bepaald

833 Zie voor een beschrijving van de feiten o.m. [Beers 1996a, p. 75-77].

834 ECLI:NL:XX:1993:AN3376.

835 ECLI:NL:HR:1994:AD2127.

836 Aanhangsel Handelingen II 1993-1994, nr. 480.

837 [Wergroep Moltmaker 1994, par. 6.4.1].

838 Dit idee is conform o.m. Centraal Register en [Kottenhagen en Kaptein 1989]. Niet duidelijk is of de Werkgroep-Moltmaker kennis heeft genomen van deze werken. Vgl. de eerdere opmerkingen t.a.v. de Justitienota en Moltmaker-I.

839 [Wergroep Moltmaker 1994, par. 7.5].

rechtsgebied – gaf de werkgroep de voorkeur aan een selectie door Justex. De werkgroep voorzag wel een samenwerking met de uitgevers, waarbij een gezamenlijke databank zou worden ingericht; de uitspraken uit de tweede selectie zouden dan door de uitgevers van extra metadata worden voorzien. Na een start met bestuursrecht voorzag de werkgroep uitbreiding naar andere rechtsgebieden.

Een jaar na Moltmaker-II verscheen het rapport ‘Informatietechnologie op het bureau van de rechter’,⁸⁴⁰ waarin de toegang tot jurisprudentie in een breder IT-perspectief werd geplaatst. In het rapport was reeds enig chagrijn te lezen over de traagheid van de ontwikkelingen:

*(V)elen blijken uitermate teleurgesteld (...) over het gebrek aan voortgang bij de uitvoering van de adviezen (van de Commissie Moltmaker); vaak werden eigen initiatieven opgeschort vanwege landelijke plannen – die vervolgens niet van de grond kwamen.*⁸⁴¹

De inertie persisteerde. Op een in maart 1997 georganiseerde strategieconferentie werd besloten tot de start van het project ‘Geïntegreerde ontsluiting rechtsbronnen gerechten’ (George). Uitgebreide literatuurstudie, interviews en workshops leidden in augustus 1998 tot een definitiestudie.⁸⁴² Doelstelling van George was te komen tot een integrale ontsluiting van alle voor de rechter belangrijke rechtsbronnen (jurisprudentie, literatuur, regelgeving, beleidsdocumentatie en tekstblokken). Onder ‘jurisprudentie’ werden zowel de in tijdschriften gepubliceerde uitspraken begrepen, als alle reeds bestaande of nog op te zetten huisdatabanken.

De definitiestudie stelde voor om per rechtsgebied binnen ieder gerecht een databank op te zetten. Anders dan in Moltmaker-I⁸⁴³ werd geen centrale databank voorzien, doch alleen een koppeling van de huisdatabanken:

*Uit (...) onderzoek naar de wensen van de organisatie is niet gebleken dat er grote behoefte bestaat aan een beperkte centrale selectie van uitspraken. Integendeel, vrijwel alle betrokkenen wensen veel meer jurisprudentie te kunnen raadplegen dan nu mogelijk is, zowel van het eigen college, de eventuele hogere colleges, maar ook van de colleges op gelijk niveau en eventueel lager niveau. Dit hangt samen met de in het algemeen geconstateerde zoekstrategie van de rechters en hun ondersteuning: eerst kijken bij het eigen college en naar de hogere colleges, en als dan niets gevonden wordt op het gelijke en lagere niveau. Niet het ruisprobleem werd in de workshops op dit moment als een probleem ervaren, maar juist het gebrek eraan! Eén enkele uitspraak wordt door betrokkenen een (te) smalle basis gevonden om dat oordeel zonder meer te volgen, met name als het om lagere rechtspraak gaat.*⁸⁴⁴

840 [Koers 1995].

841 Ibid., p. 7.

842 [Huurman en Korte 1998].

843 [Commissie Moltmaker 1993, par. 6.3].

844 [Huurman en Korte 1998, par. 7.4].

De definitiestudie had ook een organisatorisch bezwaar tegen een centrale databank:

De centrale databank kan (...) gaan werken als een legitimatie voor substandaard werkwijzen van documentatie van jurisprudentie op het lokale niveau. Als dit zich zou gaan voordoen, gaat het rendement van de in ruime omvang gealloceerde middelen en inspanningen, die gestoken worden in de lokale huisdatabanken, met name het rendement voor de andere rechterlijke colleges, deels verloren, terwijl, zoals nu, extra inspanningen op centraal niveau nodig zijn om de standaard te halen. Het verdient derhalve aanbeveling om de verantwoordelijkheid voor het goed documenteren van eigen uitspraken, niet alleen ten behoeve van het eigen college, maar ook ten behoeve van alle andere, op het lokale niveau te laten rusten.⁸⁴⁵

Een dergelijke opzet zou wel behoorlijk arbeidsintensief zijn: voor het inhoudelijk beheer bij de gerechten werd 62 fte⁸⁴⁶ voorzien. Bovendien zouden – conform het eerder gegeven advies van de Registratiekamer⁸⁴⁷ – alle uitspraken in de huisdatabanken moeten worden geanonimiseerd, hetgeen nog eens negen fte zou vergen. Daarnaast zou er voor centraal beheer nog eens 14 fte nodig zijn, en werden de ontwikkelkosten geschat tussen fl. 8 en 24 miljoen. Mede gezien dit forse prijskaartje liet uitvoering van het project op zich wachten. Bovendien waren er inhoudelijke bezwaren tegen de keuze om geen centrale databank in te richten. Zo merkte de Hoge Raad op:

Ook de argumentatie van Definitiestudie [bovenstaand citaat, mvo] heeft een hoog petitio principii gehalte. Wij willen veronderstellenderwijs wel ervan uitgaan dat het beschreven risico van een centrale databank reëel is, dus dat het bestaan van een dergelijke centrale databank en de daarbij behorende centrale controle op de lokale producten ertoe bijdraagt dat men zich op lokaal niveau niet voldoende nauwkeurig houdt aan de (...) ‘werkprocessen’. Maar wie garandeert dat het niet-bestaan van een dergelijke centrale controle ertoe leidt dat men zich op het lokale niveau wel voldoende nauwkeurig houdt aan meerbedeelde ‘werkprocessen’? Minstgenomen bestaat het risico dat de lokale databanken, ondanks de eigen verantwoordelijkheid en het ontbreken van centrale controle, onder het gewenste niveau blijven. Verwezenlijkt dat risico zich – en daarmee moet men naar ons oordeel ter dege rekening houden – dan is de latere weg naar een centrale databank onherroepelijk afgesloten.⁸⁴⁸

Uitvoering van George liet vervolgens op zich wachten. Dit had niet alleen te maken met het forse prijskaartje, maar ook met het feit dat de rechterlijke macht in beweging kwam

845 Ibid., par. 7.6.

846 Full-time equivalent, een voltijds medewerker.

847 Vide supra: noot 485.

848 [Hoge Raad 1998].

door het Programma Versterking Rechterlijke Organisatie (PVRO),⁸⁴⁹ voortgekomen uit het rapport-Leemhuis.⁸⁵⁰ Bovendien was er inmiddels een ander project gestart met de digitale ontsluiting van uitspraken: het Elektronisch Loket Rechterlijke Organisatie (ELRO).

We zullen nu eerst (§ 3.1.2) de geschiedenis van Rechtspraak.nl bespreken. In § 3.2 komen we terug op de ontwikkeling van de interne jurisprudentievoorziening.

3.1.2 Rechtspraak.nl – als een duveltje uit een doosje

In de Toegankelijkheidsnota had de regering het standpunt ingenomen:

(O)p het terrein van de publikatie en documentatie van – een representatief beeld van – rechterlijke uitspraken ligt er een zorgplicht bij de Rijksoverheid.⁸⁵¹

Voordat de Rijksoverheid aan het invullen van die zorgplicht kon beginnen, waren reeds andere initiatieven van start gegaan. De eerste jurisprudentiedatabank op het Nederlandse internet werd gelanceerd door de Raad voor Rechtsbijstand Arnhem,⁸⁵² maar ook diverse gerechten gingen online: het Gerechtshof Amsterdam⁸⁵³ en de Rechtbank Arnhem richtten hun eigen website in, inclusief – zij het technisch in rudimentaire vorm – belangwekkende uitspraken.

Teneinde te voorkomen dat, in navolging van deze initiatieven, alle gerechten hun eigen site zouden gaan ontwikkelen,⁸⁵⁴ onderzocht de directie Rechtspleging van het Ministerie van Justitie in 1998 de haalbaarheid van een gezamenlijke site. Conform de aanbevelingen in het eindrapport van dit vooronderzoek⁸⁵⁵ werd voor de realisatie het Projectburo ELRO opgericht, dat opereerde onder de bestuurlijke vlag van PVRO.

Alhoewel het verkrijgen van de domeinnaam nog wat voeten in aarde had,⁸⁵⁶ werd op 9 december 1999 Rechtspraak.nl geopend.⁸⁵⁷ Gestart werd met participatie van de Hoge Raad en de rechtbanken Almelo, Amsterdam, Arnhem, 's-Gravenhage en Leeuwarden. Een databank met uitspraken was vanaf de start beschikbaar. In 2000 en 2001 sloten de andere gerechten zich geleidelijk aan. Op 17 juli 2001 completeerde het Gerechtshof Leeuwarden de samenwerking.⁸⁵⁸

Rechtspraak.nl is in relatief korte tijd van de grond gekomen: er verstreek slechts een jaar tussen het afronden van het vooronderzoek en de feitelijke opening. Van doorslaggevend

849 Zie voor de geschiedschrijving van PVRO [PVRO 2002], of, uitgebreider en kleurrijker [Brommet 2002].

850 [Commissie Leemhuis 1998].

851 Kamerstukken II 1996-1997, 20 644, nr. 30, p. 7.

852 [Matthijssen 1997] en [van Opijnen 2011e].

853 [van Opijnen 1998].

854 De gedachte aan één site per gerecht klinkt nog in [Mv] 1998b): “Een selectie van schriftelijke uitspraken wordt (...) op een internetsite van het gerecht raadpleegbaar gemaakt.”

855 [Mv] 1998a).

856 [Bovens, Groothuis en Van den Hoogen 2003].

857 [Matthijssen 2000b].

858 Zie voor een overzicht van de data waarop de verschillende gerechten toetraden: Bijlage 7.

belang voor deze snelle realisatie waren onder meer de inbedding in PVRO-verband en een pragmatische aanpak die snelle resultaten koppelde aan een realistisch ambitieniveau.⁸⁵⁹

3.1.3 Van ELRO naar Bistro, van George naar Porta Iuris

In 2000 voegde PVRO drie projecten, vanwege de samenhang in (informatie)domein en (web)technologie, samen in één projectbureau:⁸⁶⁰ het Bureau InternetSystemen en -Toepassingen Rechterlijke Organisatie (Bistro).⁸⁶¹ Behalve met Rechtspraak.nl en de andere ELRO-projecten⁸⁶² ging Bistro zich tevens bezighouden met het opzetten van een 'Intranet voor de Rechterlijke Organisatie' (Intro) en het eerdergenoemde George.⁸⁶³ Een rondetafelconferentie⁸⁶⁴ was in april 2000 tot de conclusie dat, met het oog op kosten, technische en organisatorische complexiteit, alsmede de verwachting dat voortschrijdend inzicht en technische ontwikkelingen tot flexibiliteit in de uitvoering noopten, een meer stapsgewijze invoering van George de voorkeur verdiende boven de methode beschreven in de definitiestudie.⁸⁶⁵ Een nieuw plan van aanpak⁸⁶⁶ beschreef deze modulaire ontwikkeling, tezamen met de synergievoordelen die uit de samenhang met de andere projecten zou moeten worden behaald. Binnen enkele maanden gaven alle betrokken gremia groen licht, waarbij tevens werd besloten om de databanken van Justex technisch in het te ontwikkelen webportaal onder te brengen.⁸⁶⁷ Alhoewel 'butler George'⁸⁶⁸ niet zou hebben misstaan in de beeldspraak van 'Bistro', verdween dit acroniem toen de nieuwe naam van het webportaal – Porta Iuris⁸⁶⁹ – geleidelijk ook de naam werd van het project zelf.

In 2000 werd begonnen met het maken van een invoerapplicatie voor nieuwe uitspraken en het converteren van de bestaande databanken van Hoge Raad, CRvB, CBB, Landelijke Stafbureau Vreemdelingenkamers (LSVK) en Justex.⁸⁷⁰ In 2001 zag de eerste versie van Porta Iuris het levenslicht, waarin al snel ook databanken van de Sdu en Kluwer werden geïntegreerd. In de jaren daarna vond gestaag uitbreiding plaats met andere bronnen, waaronder de officiële overheidspublicaties, meer uitgeversbronnen en de interne jurisprudentiedatabank van de Raad van State.

In 2000 werd eveneens het project Eurinfra opgestart,⁸⁷¹ dat tot doel had de Europees-rechtelijke kennisinfrastructuur binnen de rechterlijke macht te versterken.⁸⁷² Eurinfra kende

859 [van Coeverden en Funnekotter 2001].

860 [PVRO 2000].

861 [Bistro 2000a].

862 Op dat moment vooral gericht op elektronisch berichtenverkeer met de advocatuur.

863 *Vide supra*: § 3.1.1.

864 [Bistro 2000b, p. 5].

865 Zie noot 842.

866 [Bistro 2000b].

867 [Bistro 2011].

868 Het logo van het project George.

869 Internetlatijn voor 'Rechtsportaal'.

870 [Bistro 2001c].

871 Kamerstukken II 1999-2000, 26 800 VI, nr. 55.

872 [Rvdr 2007c].

drie pijlers: het uitbreiden van de Europeesrechtelijke opleidingen, het opzetten van een netwerk van ‘gerechtscoördinatoren Europees recht’ en het via webtechnologie ter beschikking stellen van Europese rechtsbronnen. Deze derde pijler werd bij Bistro uitgevoerd, opdat ook de communautaire rechtsbronnen in Porta Iuris werden geïntegreerd.⁸⁷³

Onder de paraplu van PVRO functioneerde eveneens de Werkgroep consistente straf-toemeting. Deze werkgroep had een prototype ontwikkeld van een geavanceerde databank die tot doel had de consistentie in de straftoemeting bij zwaardere delicten en meerdaadse samenloop te verbeteren. Na evaluatie van het prototype werd besloten de Databank consistente straftoemeting (DCST) volledig te integreren in Porta Iuris.⁸⁷⁴

Bij de oprichting van de Raad voor de rechtspraak in 2002 werd Bistro daarvan een zelfstandig onderdeel. Vanaf het begin is Bistro niet zozeer een IT-organisatie geweest, maar eerder een integraal internet‘bedrijf’, met een projectafdeling, een communicatieafdeling, content- en technisch beheer.⁸⁷⁵ Justex viel tot 1 januari 2002 onder de SSR,⁸⁷⁶ daarna onder de Rvdr.⁸⁷⁷ Het technisch beheer van de Justex databanken viel vanaf dat moment onder Bistro, de redactie werd overgeheveld naar het stafbureau bestuursrecht van de Rvdr.

3.1.4 Naar een structurele voorziening

3.1.4.1 Bestuurlijke organisatie in het eerste decennium

De bestuurlijke organisatie van Rechtspraak.nl was vastgelegd in een redactiestatuut. Er was een redactieraad – opvolger van de eerdere Begeleidingscommissie ELRO – met vertegenwoordigers van de deelnemende gerechten en de leden van het dagelijks bestuur. De redactieraad hield zich bezig met de algemene beleidslijnen en kwam ten minste tweemaal per jaar bijeen. Het dagelijks bestuur werd (vanaf 2002) benoemd door de Rvdr, aangevuld met een door de Hoge Raad benoemd lid.⁸⁷⁸

Daarnaast beschikt(e) elk gerecht over een lokaal redactieteam, dat niet alleen zorg draagt voor de deelsite van het gerecht, maar – ex art. 18 Redactiestatuut – ook verantwoordelijk is voor selectie, anonimisering en publicatie van uitspraken.⁸⁷⁹ Omdat het redactiestatuut naar de gerechten niet bindend was, werd daarnaast met ieder gerecht bij toetreding tot Rechtspraak.nl een convenant afgesloten,⁸⁸⁰ waarin die verantwoordelijkheid werd vastgelegd. Met de Hoge Raad is geen convenant afgesloten, maar zijn de afspraken vastgelegd in een brief.⁸⁸¹

873 [van Opijnen 2006a].

874 *Vide infra*: § 3.2.1.6.

875 Zie o.m. [Hoeffnagel 2005].

876 Art. 18 Organisatieregeling beheer gerechten en landelijke diensten (BWBR0009156), [Rvdr 2007g].

877 Al is de in noot 876 genoemde regeling pas op 04-03-2005 ingetrokken (met terugwerkende kracht tot 01-01-2002).

878 [Redactieraad Rechtspraak.nl 2002].

879 *Vide infra*: § 3.4.2.9.1.

880 Deze convenanten zijn niet gepubliceerd.

881 [Hoge Raad 1999b].

De AB RvS maakt geen deel uit van de rechterlijke organisatie en heeft geen eigen deel-website op Rechtspraak.nl. Wel worden krachtens afzonderlijk convenant⁸⁸² alle uitspraken van de Afdeling – met uitzondering van de (niet-inhoudelijke) uitspraken in vreemdelingenzaken – sinds 2002 gepubliceerd op Rechtspraak.nl.⁸⁸³

Porta Iuris kende een eigen redactieraad: de Porta-Iurisraad. Mede gezien de geringere redactionele bijdrage die van de gerechten werd gevraagd, was er geen orgaan waarin alle gerechten waren vertegenwoordigd. De Porta-Iurisraad besloot op hoofdlijnen over inhoud en functionaliteit, maar liet de praktische invulling daarvan over aan Bistro.⁸⁸⁴

3.1.4.2 Een andere inbedding

Als onderdeel van de besluitvorming om de IT-functie op een andere manier te organiseren, heeft de Rvdr in 2010 besloten om Bistro op te heffen.⁸⁸⁵ Per 1 januari 2011 zijn de technisch georiënteerde medewerkers overgegaan naar Spir-it, voorheen bekend als ICT-bedrijf Rechterlijke Organisatie (Ictro), de content-georiënteerde functies zijn overgeheveld naar het Landelijk dienstencentrum voor de rechtspraak (LDCR). Per 1 januari 2012 veranderde ook de bestuurlijke aansturing van de websites: de redactieraden van Rechtspraak.nl, Porta Iuris en Intro⁸⁸⁶ zijn opgeheven; daarvoor in de plaats werd de Commissie Communicatie Webvoorzieningen (CCW) in het leven geroepen.⁸⁸⁷ Art. 1 van het Statuut van de CCW luidt:

De Raad voor de rechtspraak is, in samenspraak met de Presidentenvergadering en de Hoge Raad der Nederlanden het hoogste orgaan voor Rechtspraak.nl, (...) Porta Iuris en Wiki Juridica^[888] (...). Om het beheer en de doorontwikkeling van de sites te borgen stelt de Raad voor de rechtspraak en de Hoge Raad der Nederlanden de Commissie Communicatie Webvoorzieningen (CCW) in. De CCW is belast met de behandeling van bestuurlijke vragen betreffende het beheer en de doorontwikkeling van deze sites, zowel wat betreft inhoud (content) als functionaliteit (webtechnologie). (...) De commissie is niet verantwoordelijk voor zowel de (juridisch) inhoudelijke informatie als voor de technische aspecten van de diverse applicaties die via deze sites ontsloten wordt.⁸⁸⁹

De lokale redactieraden zijn blijven bestaan.

882 [Bistro 2001a].

883 *Vide infra*: § 3.4.2.4.

884 Zoals bijv. blijkt uit de organisatiestructuur geschetst in [Bistro 2000b].

885 [Rvdr 2010c, p. 34].

886 Intro is hier verder buiten bespreking gebleven, omdat de site geen noemenswaardige rol speelt bij de interne of externe publicatie van uitspraken.

887 [CCW 2012a].

888 Wiki Juridica is een door Wikipedia geïnspireerd intranetportaal dat sinds 2010 binnen de Rechtspraak beschikbaar is. In Wiki Juridica zijn onder meer verschillende handboeken verwerkt die voordien in andere vorm werden bijgehouden. Zie o.m. [van de Beek, Bolt, Dorsman et al. 2008].

889 [CCW 2012c].

3.2 De informatiearchitectuur van de databanken van de rechtspraak

In § 3.1.1 bespraken we de tegengestelde opvattingen van Moltmaker-I/II en de Definitiestudie George inzake de wenselijke inrichting van de interne jurisprudentievoorziening: Moltmaker-I en Moltmaker-II stonden een concept voor van losse huisdatabanken en een centrale databank, de Definitiestudie George gaf de voorkeur aan een model van gekoppelde huisdatabanken, zonder centrale voorziening. In § 3.3 zullen we beide opvattingen evalueren tegen de achtergrond van de feitelijke ontwikkelingen. We behandelen echter eerst de binnen Porta Iuris ontwikkelde architectuur (§ 3.2.1). De algemene uitsprakendatabank van Rechtspraak.nl maakt daarvan onderdeel uit, maar op deze website bevinden zich meer databanken die informatie van of over rechterlijke uitspraken bevatten. Deze bespreken we in § 3.2.2. In § 3.2.3 komt ‘Nova Porta Iuris’ aan de orde, een project ter vernieuwing van de volledige architectuur van zowel Porta Iuris als (de uitsprakendatabank van) Rechtspraak.nl. Deze nieuwe architectuur, waarvan de vervanging van LJN door ECLI een in het oog springend onderdeel vormt, is in productie gegaan op 28 juni 2013. Om verwarring te vermijden houden we de beschrijving van deze architecturen strikt gescheiden; tenzij expliciet anders vermeld heeft onderstaande beschrijving betrekking op de oorspronkelijke architectuur.

3.2.1 De architectuur van Porta Iuris

Het plan van aanpak George dat aan de realisatie van Porta Iuris ten grondslag lag,⁸⁹⁰ ging – analoog aan de Definitiestudie George – uit van een systeem zonder centrale databank; het concept ‘huisdatabank’ zou in de vorm van pilots bij een aantal gerechten worden uitgewerkt. Een belangrijk obstakel daarbij werd echter opgeworpen door de overweging dat toegang tot ongeanonimiseerde uitspraken van andere gerechten op basis van het voorliggend advies van de Registratiekamer⁸⁹¹ niet mogelijk was. Om toegang te geven tot uitspraken van andere gerechten moest er ofwel een centrale databank met een beperkte set geanonimiseerde uitspraken worden ontwikkeld, ofwel een enorme anonimiseringsinspanning worden geleverd. Op grond van budgettaire overwegingen werd voor het eerste gekozen.⁸⁹²

We bespreken allereerst opslag (§ 3.2.1.1) en invoer (§ 3.2.1.2) van de interne uitspraken. Porta Iuris had niet slechts de ambitie om meer uitspraken intern beschikbaar te maken, maar ook om deze in samenhang met andere bronnen – waaronder door uitgevers gepubliceerde jurisprudentie – integraal te ontsluiten. De hiertoe ontwikkelde oplossing bespreken we in § 3.2.1.3 (opslag) en § 3.2.1.4 (conversie). In § 3.2.1.5 komt het E-archief aan de orde, dat werd ontwikkeld omdat de gekozen architectuur voor huisdatabanken de gebruikers niet geheel tevreden stelde. De Databank consistente straftoemeting (DCST), een project

890 *Vide supra*: § 3.1.3.

891 *Vide supra*: § 2.5.2.4.

892 [Bistro 2000b].

met een geheel eigen voorgeschiedenis, behandelen we in § 3.2.1.6. Een totaalplaatje is te vinden in § 3.2.1.7.

3.2.1.1 Interne uitspraken: opslag

De verlanglijst met integraal te ontsluiten interne dataverzamelingen bestond bij de start van Porta Iuris uit:⁸⁹³

- De huisdatabanken die reeds aanwezig waren bij de Hoge Raad, CBb, CRvB, LSVK en College van Beroep voor de Studiefinanciering;
- De interne JURA-databank van de AB RvS, die de eerdergenoemde⁸⁹⁴ Judok-databank had vervangen;
- De collecties van Justex, die tot dan toe werden verspreid via cd-rom;⁸⁹⁵
- De uitsprakendatabank van Rechtspraak.nl.

Bovendien moest het zonder extra technische inspanningen mogelijk zijn om huisdatabanken voor andere gerechten of gespecialiseerde jurisprudentiecollecties op te zetten. Er werd gekozen voor een systeemconcept van één centrale databank – de Centrale JurisprudentieOpslag (CJO)⁸⁹⁶ – waarin iedere uitspraak slechts eenmaal fysiek werd opgeslagen, ongeacht het aantal verzamelingen waarin deze werd gepubliceerd. Geanonimiseerde en niet-geanonimiseerde tekstversies werden in gescheiden velden opgenomen, maar behoorden wel tot één uitspraakrecord. De uitsprakendatabank van Rechtspraak.nl en de huisdatabanken waren in technische zin dus geen fysieke databanken, maar bestonden alleen virtueel. Daarnaast werd de (virtuele) databank ‘RO-breed’ (‘Rechterlijke-Organisatie-breed’) geïntroduceerd. Hierin bevonden zich (geanonimiseerde) uitspraken die wel toegankelijk waren voor de (gehele) rechtspraak, maar niet voor het publiek. Ten slotte werden ‘collecties’ ontwikkeld: verzamelingen geanonimiseerde uitspraken die actief werden onderhouden door een redactie, zoals Justex of LSVK.

Een schematische weergave is opgenomen in Figuur 3-1. Ter toelichting: een uitspraak kan slechts eenmaal op Rechtspraak.nl voorkomen, slechts eenmaal in een huisdatabank staan en slechts eenmaal in RO-breed voorkomen. Een uitspraak kan echter in een onbeperkt aantal collecties zitten. Om in een collectie te kunnen zijn opgenomen, moet de uitspraak echter ook in RO-breed staan. De rationale hiërarchie bestond erin dat de publieksgroep (eigen gerecht, hele rechtspraak of hele wereld) technisch bepalend was voor de manier waarop een uitspraak door de ‘productiestraat’ ging. Omdat publieksgroepen van RO-breed en collecties overeenkwamen, leek dit niet bezwaarlijk.⁸⁹⁷

Omdat sommige uitspraken in meerdere (oorspronkelijke) databanken voorkwamen, moesten ze bij de conversie – de initiële opbouw van de CJO uit de voordien bestaande

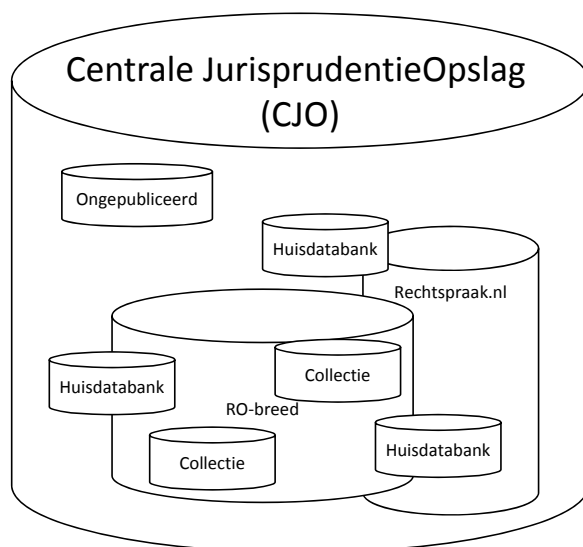
893 Ibid.

894 *Vide supra*: § 3.1.1.

895 Op deze cd-roms waren ook de collecties van het LSVK en de CRvB te vinden, alsmede de JURA-databank.

896 Bij uitgeverij Kluwer bestond (toevallig) een interne databank met dezelfde naam, vgl. [van Arkel 1994].

897 Later bleek dit concept echter op aanzienlijke problemen te stuiten. *Vide infra*: § 3.3.1.3.

Figuur 3-1. De architectuur van de Centrale JurisprudentieOpslag van de Rechtspraak. In één fysieke databank bevinden zich meerdere virtuele databanken, die op verschillende manieren worden ontsloten.

databanken – worden ‘ontdubbeld’: met behoud van unieke metagegevens (zoals samenvattingen en wetsverwijzingen), maar met verwijdering van dubbelingen in uitspraaktekst en basale metadata, werd iedere uitspraak slechts eenmaal in de CJO opgenomen. Om dit te vergemakkelijken werd besloten om alle in de CJO op te nemen uitspraken uniek te identificeren met het ‘Landelijk JurisprudentieNummer’ (LJN), een nieuwe naam voor het in de uitsprakendatabank van Rechtspraak.nl reeds gebruikte ‘ELRO-nummer’.⁸⁹⁸

3.2.1.2 Interne uitspraken: invoer

De conversie van de oude huisdatabanken en collecties naar de CJO was een eenmalige operatie; nieuwe uitspraken dienden daarna rechtstreeks in de CJO te worden ingevoerd. Hiertoe werd in 2001 de ‘Beheer en Invoer Module Uitspraken Gerechten’ (Bimug) in gebruik genomen. De belangrijkste functionaliteiten van deze applicatie zijn.⁸⁹⁹

- Het invoeren van uitspraken in de CJO, ter publicatie op Rechtspraak.nl, in huisdatabank en/of RO-breed;

⁸⁹⁸ Eind november 2001 werd ook op Rechtspraak.nl het ELRO-nummer vervangen door het LJN: [Redactie Rechtspraak.nl 2001].

⁸⁹⁹ [Bistro 2001b].

- Het anonimiseren van uitspraken;
- Het toevoegen van voor de verschillende verzamelingen noodzakelijke of optionele metadata;
- Het bijhouden van actielijsten en het autoriseren van medewerkers voor specifieke taken.

Na vrijgave van een uitspraak voor publicatie werd er vanuit de databank een XML-bestand⁹⁰⁰ geproduceerd, dat vervolgens ter indexatie aan de zoekmachine op Porta Iuris of Rechtspraak.nl werd aangeboden.

3.2.1.3 Externe uitspraken: opslag

De ambitie van George⁹⁰¹ ging verder dan het bouwen en ontsluiten van interne databanken. Ook andere bronnen, zoals door uitgevers geproduceerde jurisprudentie, wetgeving en rechtswetenschappelijke literatuur, moesten integraal doorzoekbaar worden gemaakt.⁹⁰² Omdat leveranciers van externe uitspraakcollecties, in het bijzonder uitgevers, niet in staat waren om deze op afstand te laten indexeren, werden deze in eigen databanken ingelezen. Uit een oogpunt van complexiteitsreductie werd voor iedere bron (bijvoorbeeld een tijdschrift) een afzonderlijke (logische) databank gebruikt. Een belangrijk obstakel bij deze integratieslag werd gevormd door de vele dubbelingen die in de externe bronnen voorkomen. Een uitspraak kan bijvoorbeeld in zes tijdschriften staan, alsmede op Rechtspraak.nl. De gebruiksvriendelijke integrale ontsluiting die Porta Iuris voorstond, maakte het echter onwenselijk dat de gebruiker proefondervindelijk zou moeten vaststellen dat een resultaatlijst van twintig treffers uit slechts vijf verschillende uitspraken zou bestaan.

Omdat de uitgevers – althans ten tijde van de bouw van Porta Iuris – hun eigen uitspraken nog niet integraal doorzoekbaar hadden gemaakt, en dus nog niet met dit probleem waren geconfronteerd, was het aan Bistro om dit op te lossen. Om uitspraken die met één zoekactie in meerdere bronnen werden gevonden, gegroepeerd aan de gebruiker te kunnen aanbieden, werd besloten het LJN ook te gaan gebruiken voor alle door de uitgevers aangeleverde uitspraken.⁹⁰³

Technisch gesproken kwam de LJN-index daarmee los te staan van de CJO, zoals weergegeven in Figuur 3-2. De LJN-index bevatte alleen registratieve gegevens: LJN, instantie, zaaknummer, uitspraakdatum, vindplaatsnummers, namen (of afkortingen) van eventuele annotatoren en de technische sleutels van de verschillende databanken.⁹⁰⁴

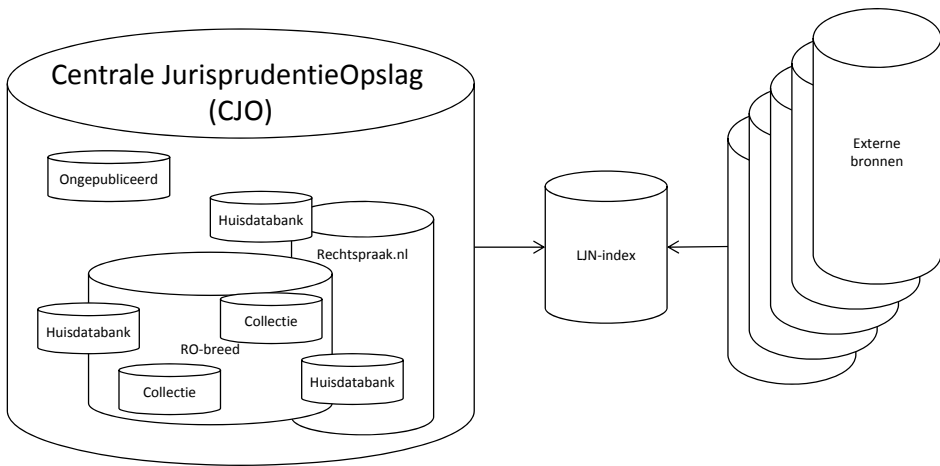
900 XML staat voor *eXtensible Markup Language*: een voor mensen en computers leesbare gestandaardiseerde opmaaktaal waarmee informatie op gestructureerde wijze kan worden uitgewisseld.

901 *Vide supra*: § 3.1.1.

902 De ontsluiting van andere rechtsbronnen dan jurisprudentie laten we hier verder buiten beschouwing.

903 [van Opijnen 2006b]. Voor een uitgebreidere, ook meer theoretische, beschouwing van het identificatieprobleem: *vide infra*: § 4.

904 Althans op functioneel niveau, in werkelijkheid bevatte de LJN-index 21 tabellen met in totaal 152 velden.

Figuur 3-2. Samenhang tussen CJO, externe bronnen (zoals van de uitgevers) en de LJI-index. In de LJI-index bevinden zich uitsluitend identificerende gegevens; de uitspraken en andere metadata staan in afgescheiden databanken.

3.2.1.4 Externe uitspraken: conversie

Naast het probleem van een voordien ontbrekende unieke – uitgeversoverstijgende – identifier voor uitspraken, stelde het inlezen van de uitgeverscontent *Bistro* voor meer problemen. In de eerste plaats waren de leveranciers niet in staat om de bestanden in een gestandaardiseerd formaat (zoals XML) aan te leveren. Er werd daarom programmatuur geschreven voor het converteren van de verschillende technische formaten die door de uitgevers wel geleverd konden worden.⁹⁰⁵

Een tweede probleem werd gevormd door de grote verscheidenheid aan vorm en inhoud van de metadata. Waar de ene databank sprak over *'Auteur: hof Den Haag' en 'Grondslag: artikel 12 Wetboek van strafvordering'*, had de andere databank het over *'Instantie: Gerechtshof 's-Gravenhage' en 'Wetsingang: Sv, 12'*. Om de gebruiker van *Porta Iuris* niet lastig te vallen met al deze verschillende notaties werd naast de technische conversie ook in een semantische conversie voorzien:⁹⁰⁶ veldnamen werden gestandaardiseerd en de inhoud geharmoniseerd. Zowel de technische als de semantische conversie werd gerealiseerd in de *'Inleesprogrammatuur Bistro'* (*Ibis*). De dagelijkse conversie van bestanden gebeurde vrijwel geheel au-

905 Om een indruk te geven: JURA kwam als XML binnen, Sdu leverde data in HTML, Kluwer kon uitsluitend zetbestanden leveren en ging later over op XML, de CELEX-data stonden oorspronkelijk in MARC (*MAchine-Readable Cataloging*) en later in XML, de uitspraken die door de Raad van State ter publicatie op *Rechtspraak.nl* werden aangeboden stonden in een Access-databank.

906 *Vide infra*: § 6.5.1.

tomatisch. Voor het afhandelen van foutlopers of het aanbrengen van nieuwe *mappings*⁹⁰⁷ tussen metadata beschikten de juridische redacteurs over de ‘Conversieprogrammatuur voor Dataleveranties en Extracties’ (Codex), een grafische interface op Ibis.

In de loop der jaren zijn regelmatig veranderingen opgetreden als gevolg van wijzigingen in de manier waarop derden de content aanleverden. Uitbreiding van databanken heeft geleidelijk plaatsgevonden; mede dankzij overheidsbrede contracten met Kluwer en Sdu zijn bijna alle jurisprudentietitels van deze uitgevers binnen Porta Iuris gebracht. Plannen om ook HUDOC⁹⁰⁸ te integreren, zijn, ondanks de daartoe ook in Straatsburg geventileerde plannen,⁹⁰⁹ (nog) niet ten uitvoer gebracht.

3.2.1.5 Het E-archief

Terwijl de integrale doorzoekbaarheid van interne en externe uitsprakenverzamelingen binnen Porta Iuris in voldoende mate aan de verwachtingen voldeed,⁹¹⁰ werd van de huisdatabanken slechts in zeer beperkte mate gebruik gemaakt.⁹¹¹ De belangrijkste reden hiervoor was het grote aantal handelingen dat moest worden verricht om een uitspraak (met de Bimug) in de huisdatabank te publiceren. In 2003 werd daarom besloten de opslag van uitspraken voor eigen gebruik binnen het eigen gerecht te vereenvoudigen.⁹¹² In 2004 werd hiertoe het ‘E-archief’ gerealiseerd,⁹¹³ dat om kostentechnische redenen geheel buiten de reeds bestaande informatiearchitectuur werd gehouden: het E-archief kreeg een eigen (fysieke) databank, E-archieffuitspraken kregen geen LJN en het E-archief was niet vindbaar in het zoekscherm waarmee alle andere verzamelingen integraal doorzoekbaar waren. Voor de invoer van uitspraken in het E-archief werd gebruik gemaakt van JustWord, een aangepaste versie van het Microsoft-programma dat wordt gebruikt voor de productie van uitspraken en andere documenten. Een speciale knop in dit programma stelt de concipiënt in staat om een uitspraak met één klik in het E-archief te plaatsen. De belangrijkste metadata (instantie, datum, zaaknummer, rechtsgebied, naam van de concipiënt) worden automatisch toegevoegd. Desgewenst kan nog aanvullende informatie worden ingevuld in een opmerkingenveld.

907 Het in IT-kringen gangbare werkwoord ‘mappen’ en het eraan gerelateerde zelfstandig naamwoord ‘mapping’ komen noch in het Groene Boekje, noch in Van Dale voor. ‘Mappen’ is het leggen van een (gelijkheids)relatie tussen data-elementen uit verschillende datamodellen.

908 De jurisprudentiedatabank van het EHRM, *vide supra*: § 2.6.1.1.

909 *Vide infra*: § 3.4.2.11, in het bijzonder noot 1171.

910 Zie bijv. [Bistro 2007c].

911 *Vide infra*: § 3.3.1.

912 [Bistro 2003b].

913 [Bistro 2005].

3.2.1.6 Databank Consistente Straftoemeting

In § 3.1.3 werd reeds de Databank consistente straftoemeting (DCST) genoemd. De geschiedenis van deze databank gaat ver terug. In 1987 reeds deed de werkgroep ‘Criteria voor de straftoemeting’ van de NVvR⁹¹⁴ een voorstel voor een infrastructuur die de rechter zou ondersteunen bij het straftoemetingsproces, en ook Moltmaker-I wees op de behoefte aan informatie omtrent straftoemeting.⁹¹⁵

In de jaren negentig kreeg computerondersteuning bij straftoemeting veel aandacht: in de academische wereld⁹¹⁶ en op conferenties.⁹¹⁷ Ook werden twee systemen ontwikkeld: het ‘Noordelijk straftoemetingssysteem’ (Nostra)⁹¹⁸ en ‘Informatievoorziening bij straftoemeting’ (IVS).⁹¹⁹ Voor complexe zaken met meervoudige tenlasteleggingen ontwikkelde Oskamp⁹²⁰ een model dat uiteindelijk de basis vormde voor een prototype van de onder PVRO resorterende Werkgroep consistente straftoemeting.⁹²¹

De uiteindelijk in 2002 opgeleverde productieversie bevatte alleen hofarresten waarin ten minste vier jaar onvoorwaardelijke gevangenisstraf is opgelegd. Binnen de CJO was DCST als een collectie ingericht, in de Bimug was er een aparte invoer- en beheermodule. In Porta Iuris was er – vanwege de afwijkende zoekmethodiek – een apart zoekscherm.⁹²²

3.2.1.7 De architectuur in schema

De totale architectuur van de op Porta Iuris ontsloten uitsprakendatabanken is verbeeld in Figuur 3-3.

Behalve de reeds besproken componenten is in deze afbeelding ook Lena⁹²³ zichtbaar, een applicatie waarmee de LjN-index kan worden onderhouden – dagelijks werden hiermee bijvoorbeeld door uitgevers aangeleverde uitspraken aan een bestaand LjN gekoppeld of van een nieuw LjN voorzien.

3.2.2 Rechtspraak.nl

Tot 28 juni 2013 bevatte Rechtspraak.nl vijf databanken met (gegevens over) rechterlijke uitspraken. In deze paragraaf laten we ze kort de revue passeren: de uitsprakendatabank (§ 3.2.2.1), de LjN-index (§ 3.2.2.2), het Curateleregister (§ 3.2.2.3), het Centraal Insolventieregister (§ 3.2.2.4) en DCST (§ 3.2.2.5).

914 [Werkgroep Criteria voor de Straftoemeting NVvR 1987].

915 [Commissie Moltmaker 1993, par. 3.3.4].

916 Bijv. [Lodder, Oskamp en Duker 1998] en [Malsch 1998]. Zie voorts ook [Duker 2003].

917 [Franken, van den Haak, Machielse et al. 1999].

918 [Oskamp en Schmidt 1998], [Otte 1998] en [Schoep en Schuyt 2005, p. 21 e.v.].

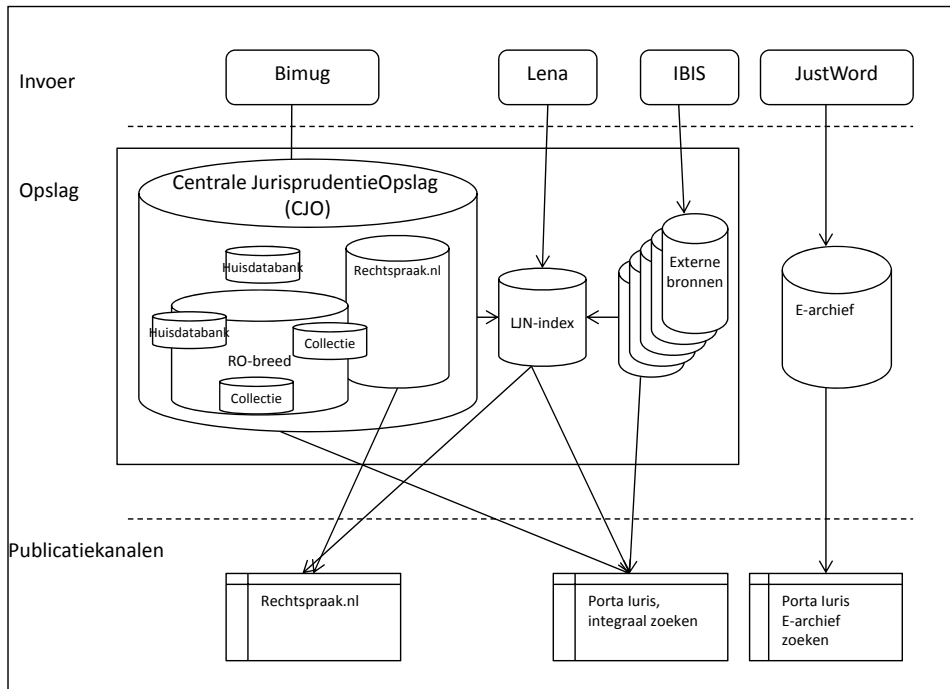
919 [Oskamp en Schmidt 1998] en [Schoep en Schuyt 2005, p. 21 e.v.].

920 [Oskamp 1998].

921 [Schoep en Schuyt 2005, p. 31].

922 Afbeeldingen in [Duker 2003, p. 259-262]. Voor een beschrijving o.m. [Schoep en Schuyt 2005, p. 32 e.v.].

923 (Scabreus) Latijn voor ‘koppelaarster’.

Figuur 3-3. Architectuur Porta Iuris tot en met juni 2013. Aan de bovenzijde staan de invoer- en onderhoudsapplicaties, in het midden de dataverzamelingen, en aan de onderzijde de verschillende publicatiekanalen.

3.2.2.1 De uitsprakendatabank

Alhoewel alle in deze paragraaf genoemde databanken in zekere zin uitspraken bevatten, bedoelen we met de ‘uitsprakendatabank’ de reeds enkele malen ter sprake gekomen databank met uitspraken die om juridische of maatschappelijke redenen zodanig relevant worden geacht dat publicatie van de volledige (geanonimiseerde) tekst opportuun wordt geacht. Deze databank was vanaf de start van Rechtspraak.nl aanwezig.⁹²⁴ In de eerste versie werden uitspraken genummerd met een ELRO-nummer, geanonimiseerd met behulp van een Word-macro en vanaf de gerechten met een Outlook-formulier geüpload naar een centrale server. Bij de bouw van Porta Iuris werd de databank van Rechtspraak.nl geconverteerd naar de CJO.⁹²⁵ Invoer, inclusief anonimisering geschiedde vanaf dat moment met de Bimug.⁹²⁶

924 *Vide supra*: § 3.1.2.

925 *Vide supra*: § 3.2.1.1.

926 *Vide supra*: § 3.2.1.2 en *infra*: § 3.4.4.3.

3.2.2.2 LJN-index

De LJN-index kwam reeds ter sprake als onderdeel van *Porta Iuris*.⁹²⁷ Alhoewel de LJN-index goed voldeed om zoekresultaten te groeperen, was er ook een nadeel aan verbonden: om een uitspraak met behulp van een LJN te citeren in een document dat voor de openbaarheid was bedoeld, moest eerst worden nagegaan of de uitspraak wel op Rechtspraak.nl was gepubliceerd. Immers, alleen van een op Rechtspraak.nl opgenomen uitspraak was het LJN voor iedereen kenbaar; het LJN van een uitsluitend in een tijdschrift of interne databank gepubliceerde uitspraak was voor iemand die geen toegang had tot *Porta Iuris* onbegrijpelijk.⁹²⁸ De enige manier om dit probleem te ondervangen was het publiceren van de volledige LJN-index op internet, hetgeen op 20 februari 2006 zijn beslag kreeg.⁹²⁹

3.2.2.3 Curateleregister

In het Curateleregister zijn gegevens van uitspraken inzake ondercuratelestellingen opgenomen. Deze uitspraken worden krachtens art. 1:391 BW en het daarop berustende Besluit Curateleregister⁹³⁰ door de rechtbanken doorgestuurd naar de Rechtbank Den Haag, alwaar ze in een register worden opgenomen. Dit register is op 4 maart 2004 op Rechtspraak.nl toegankelijk gemaakt,⁹³¹ vooral om de griffie van genoemde rechtbank te ontlasten van de vele bevragingen die op het register werden gedaan. Deze bevragingen hebben veelal een wettelijke grondslag.⁹³² Het Curateleregister kan alleen worden doorzocht indien men beschikt over naam en geboortedatum van de gezochte persoon. Het Cbp heeft positief geadviseerd over deze beperking van de doorzoekbaarheid van het register.⁹³³ Het Curateleregister blijft in dit onderzoek verder buiten bespreking.

927 *Vide supra*: § 3.2.1.3.

928 [van Opijnen 2006b, par. 4.1].

929 [Redactie Rechtspraak.nl 2006].

930 BWBR0002686.

931 [Redactie Rechtspraak.nl 2004b].

932 Zo dient de Burgerlijke stand een verificatie te doen op ondercuratelestelling bij huwelijk (artt. 1:37 en 1:38 BW (BWBR0002656)) en erkenning (art. 1:204 lid 4 BW). Gegevens over de curatele dienen krachtens art. 34 lid 1 aanhef en sub a ten tweede Wet gemeentelijke basisadministratie persoonsgegevens (Wet GBA, BWBR0006723) in de GBA te zijn opgenomen, maar deze gegevens worden krachtens art. 41 lid 1 Wet GBA ontleend aan het Curateleregister. Weliswaar legt art. 56 leden 1 en 2 Wet GBA een verplichting op aan de Rechtbank Den Haag om mutaties in het register te zenden aan het college van b&w van de gemeente van inschrijving, maar in de praktijk wordt de actualiteit van deze gegevens geverifieerd in het Curateleregister op het moment dat daar aanleiding toe is. Bovendien bevat de GBA volgens Bijlage 1 Wet GBA niet de aard van de curatele, terwijl deze bijvoorbeeld wel van belang is voor de vraag wie toestemming dient te geven voor een huwelijk: bij curatele wegens verkwisting of drankmisbruik is toestemming van de curator nodig, bij ontstentenis waarvan de kantonrechter toestemming kan geven (art. 1:37 BW), terwijl bij curatele wegens een geestelijke stoornis altijd de kantonrechter toestemming moet geven (art. 1:38 BW). Ook de notaris heeft een verificatieplicht: ex art. 1:118 BW bij de opstelling van huwelijkse voorwaarden, ex art. 3:24 lid 2 aanhef en sub b BW bij de inschrijving van registergoederen en ex art. 4:55 BW bij de opstelling van een uiterste wilsbeschikking.

933 [Cbp 2003b].

3.2.2.4 Centraal Insolventieregister

Vanaf de start van Rechtspraak.nl was er bijzondere belangstelling voor insolventieuitspraken en vanaf 2001⁹³⁴ gingen steeds meer gerechten over tot het publiceren van insolventiebekendmakingen. Deze waren evenwel slecht doorzoekbaar, relaties tussen verschillende bekendmakingen in dezelfde procedure werden niet gelegd en evenmin waren maatregelen genomen ter bescherming van de in deze publicaties opgenomen persoonsgegevens.

Alhoewel het in eerste aanleg de bedoeling was dat het Centraal Insolventieregister (CIR) onder het ministerie van Justitie zou ressorteren⁹³⁵ en de directie Bestuurszaken was belast met de inrichting ervan⁹³⁶ werd uiteindelijk gekozen voor inrichting van het register bij de rechtspraak.⁹³⁷

Het CIR ging in juli 2005⁹³⁸ online en bevat alle bekendmakingen vanaf 1 januari 2005. Alhoewel de Raad voor rechtsbijstand⁹³⁹ het centraal register inzake de schuldsaneringen beheert,⁹⁴⁰ zijn in het CIR ook de schuldsaneringsbekendmakingen opgenomen.

Alle gegevens zijn afkomstig uit het registratiesysteem 'Civiel' van de verschillende rechtbanken, en worden, via een conversieproces, eenmaal daags ingelezen in een centrale databank. Van daaruit worden de gegevens elektronisch naar de Staatscourant verstuurd, op Rechtspraak.nl gepubliceerd, teruggezonden naar de rechtbanken voor eventuele publicatie in andere media, en verzonden aan afnemers die krachtens de wet recht hebben op levering van een specifieke set gegevens.⁹⁴¹ Zo worden aan de postbezorgende bedrijven alleen de gegevens toegezonden die van belang zijn voor het effectueren van postblokkades, en krijgt het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) op grond van art. 34 Wet op het Centraal bureau voor de statistiek⁹⁴² ook het Burgerservicenummer meegeleverd.

De verslagen die curatoren bij de rechtbank indienen inzake de voortgang van de afwikkeling worden krachtens de artt. 73a en 137 Fw kosteloos op de griffie ter inzage gelegd. Omdat de griffies veel tijd kwijt waren aan het verstrekken van afschriften,⁹⁴³ alsmede met het oog op de hergebruikbepalingen van de Wob,⁹⁴⁴ zijn veel verslagen sinds 2007 ook opgenomen in het CIR. De verantwoordelijkheid voor digitale toezending ligt bij de curatoren, die hiervan mede profiteren omdat ook zij de verslagen niet meer op de eigen website

934 [Redactie Rechtspraak.nl 2005b].

935 Zie art. C van het oorspronkelijke voorstel tot wijziging van de Faillissementswet (invoeging art. 19a Fw): Kamerstukken II 1999-2000, 27 244, nr. 2.

936 Kamerstukken II 2000-2001, 27 400 VI, nr. 2, p. 111.

937 *Vide supra*: § 2.3.2.1.1.1.

938 [Redactie Rechtspraak.nl 2005b].

939 Eerst de Raad voor rechtsbijstand 's-Hertogenbosch, per 01-07-2010 de Raad voor rechtsbijstand (Besluit bestuurlijke centralisatie raden voor rechtsbijstand (BWBR0027801)).

940 *Vide supra*: § 2.3.2.1.1.1.

941 [van Opijnen 2008c].

942 BWBR0015926.

943 [Engberts 2008, par. 6].

944 *Vide supra*: § 2.4.2.

hoeven te publiceren. Alhoewel de curatoren niet verplicht zijn tot digitale inzending, lijkt de aangeboden voorziening een succes.⁹⁴⁵

Insolventies uit andere EU-lidstaten die eveneens in het CIR moeten worden opgenomen,⁹⁴⁶ zijn in een afzonderlijk PDF-bestand⁹⁴⁷ te raadplegen op de insolventiepagina van Rechtspraak.nl. Ze zijn niet opgenomen in het CIR zelf, omdat deze publicaties niet worden geregistreerd in Civiel. Op de mate waarin het CIR voldoet aan de juridische eisen komen we terug in § 3.4.2.9.3 (algemeen), § 3.4.2.11 (inzake de internationale verplichtingen) en § 3.4.4.3 (inzake de anonimisering).

3.2.2.5 Databank Consistente Straftoemeting

Het OM heeft toegang tot een deel van Porta Iuris, onder meer tot de DCST.⁹⁴⁸ Om te voldoen aan het beginsel van equality of arms werd DCST eveneens extern toegankelijk gemaakt, doch alleen voor de advocatuur.⁹⁴⁹ Dit werd gerealiseerd in 2005.⁹⁵⁰

3.2.3 Nova Porta Iuris

Sinds de opening in 2001, en ondanks de talloze uitbreidingen, is de in § 3.2.1 beschreven basisarchitectuur nooit veranderd. Beheerkosten liepen daardoor op en de mogelijkheden om nieuwe functionaliteiten (op een relatief eenvoudige manier) te realiseren waren beperkt.⁹⁵¹ Omdat de soms omslachtige invoer van uitspraken voor Rechtspraak.nl via de Bimug als belemmerend werd ervaren en de bestaande architectuur ook vernieuwingen in de uitsprakendatabank van Rechtspraak.nl bemoeilijkte, besloot de Rvdr in 2010, na een voorstudie⁹⁵² tot het project 'Nova Porta Iuris'. Doelen van dit project zijn onder meer een volledige vervanging van de infrastructuur van Porta Iuris, de gebruikersinterface van Porta Iuris en de uitsprakendatabank op Rechtspraak.nl. Vervanging van LJN door ECLI maakt eveneens onderdeel van het project uit.⁹⁵³

De hoofdlijnen van de nieuwe architectuur zijn weergegeven in Figuur 3-4. Het ECLI-register vervangt de LJN-index, en is losgetrokken van de databanken; invoer en beheer verloopt via een webservice, die zowel door interne als externe partijen kan worden aangesproken. Huisdatabanken en E-archieven zijn ineengeschoven en de databank RO-breed is opgeheven; collecties zijn blijven bestaan, maar uitspraken die daarin worden opgenomen hoeven niet in een interne databank te staan. Bimug en Lena zijn vervangen door Tabula ('Tabula Applicatie voor Beheer van Uitspraken en Lexicale Associaties').

945 [van den Berg Hiemstra 2010].

946 *Vide supra*: § 2.3.2.1.1.1.

947 'PDF' staat voor *portable document format*.

948 *Vide supra*: § 3.2.1.6.

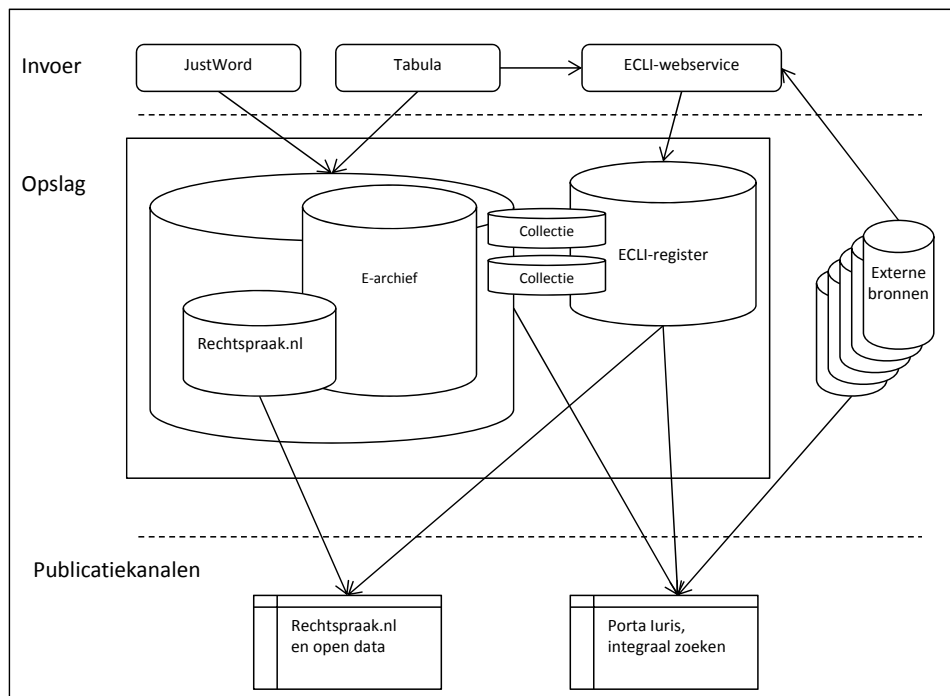
949 [Duker 2005].

950 [Bistro 2005].

951 [Bistro 2008b].

952 *Ibid*.

953 *Vide infra*: § 4.5.3.1.

Figuur 3-4. Architectuur Nova Porta Iuris.

De details met betrekking tot de overgang van LJN naar ECLI komen aan de orde in § 4.5.3.1.

3.3 Porta Iuris: van droom naar daad

In § 3.1.1 hebben we de voorgeschiedenis van Porta Iuris beschreven, in § 3.2.1 hebben we in kaart gebracht welke keuzes bij de bouw uiteindelijk zijn gemaakt. Dat Porta Iuris in een behoefte voorziet, heeft na introductie nooit ter discussie gestaan. Maar de gemaakte keuzes met betrekking tot de huisdatabankenarchitectuur zijn nimmer aan een expliciete evaluatie onderworpen, ook niet in of naar aanleiding van het in 2007 gehouden gebruikersonderzoek.⁹⁵⁴ In § 3.3.1 richten we ons specifiek op de vraag wat de recente praktijk heeft geleerd over het principiële verschil van mening dat bestond tussen Moltmaker I/II en de definitiestudie George. Een afzonderlijke evaluatie wijden we aan DCST, vooral vanwege zijn lange en veelbediscussieerde voorgeschiedenis (§ 3.3.2).

954 [Bistro 2007c].

3.3.1 Centraal of decentraal

Terwijl de rapporten Moltmaker I/II, maar daarvoor ook reeds het Centraal Register, zich een tweelagenarchitectuur voorstelden waarin een centrale databank zou putten uit de huisdatabanken van de aangesloten gerechten, koos de definitiestudie George voor een model waarbij de gerechten rechtstreeks in elkaars huisdatabanken zouden moeten kunnen zoeken. In deze paragraaf onderzoeken we of we op basis van de ontwikkelingen van het afgelopen decennium iets kunnen zeggen over de levensvatbaarheid van beide modellen. In § 3.3.1.1 tot en met § 3.3.1.4 maken we eerst een beperkte kwantitatieve analyse van de vulling van huisdatabanken, RO-breed, collecties en E-archief, in § 3.3.1.5 trachten we daaruit enkele conclusies te trekken.

3.3.1.1 Huisdatabanken

Bij de meeste gerechten heeft nooit veel enthousiasme bestaan om uitspraken op te nemen in de huisdatabank, zoals blijkt uit Figuur 3-5. Bij de bouw van Porta Iuris werden veel uitspraken van voor 2000 naar de huisdatabank geconverteerd,⁹⁵⁵ maar in de jaren daarna is nauwelijks groei te bespeuren. Bovendien valt op dat slechts vijf gerechten verantwoordelijk zijn voor verreweg de meeste uitspraken in de huisdatabanken: Hoge Raad, CRvB, CBB, Gerechtshof Amsterdam en Rechtbank Den Haag, alhoewel de laatste in 2009 is gestopt met de invoer. Anno 2009 waren in de huisdatabanken 111.000 uitspraken opgenomen, waarvan bijna de helft (ruim 51.000) van de Hoge Raad.

In Figuur 3-6 is te zien hoe de uitspraken in de huisdatabanken van de rechtbanken en gerechtshoven zich kwantitatief verhouden tot publicatie op Rechtspraak.nl.

Was in de eerste jaren nog ongeveer één op de vijf in de CJO opgeslagen uitspraken uitsluitend in de huisdatabank te vinden, tien jaar later werden (vrijwel) alle uitspraken die de moeite van het bewaren waard waren (ook) op Rechtspraak.nl gepubliceerd.

3.3.1.2 RO-breed

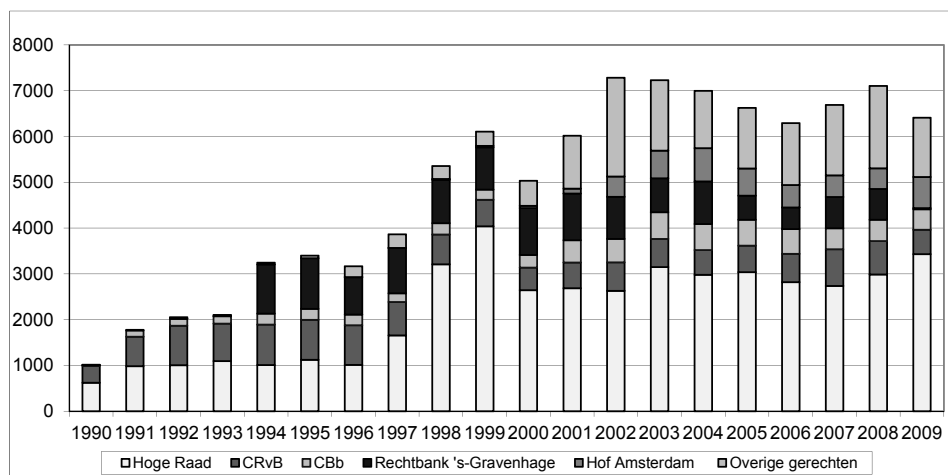
Het plan van aanpak George⁹⁵⁶ koos voor een model met een centrale databank (RO-breed), die zou worden gevoed door de huisdatabanken. Onderdeel van RO-breed waren de collecties: redactionele jurisprudentieverzamelingen op specifieke rechtsgebieden.⁹⁵⁷

Omdat uitspraken in RO-breed moesten worden geanonimiseerd, was er qua arbeidsinspanning echter weinig verschil tussen publicatie in RO-breed of op Rechtspraak.nl. Uit Figuur 3-7 blijkt dat wanneer een selecteur van mening was dat een uitspraak bredere belangstelling verdiende dan alleen het eigen gerecht, de uitspraak ook op Rechtspraak.nl werd geplaatst: vanaf 2004 werden nog maar enkele tientallen uitspraken per jaar wel in RO-breed geplaatst, maar niet op Rechtspraak.nl.

⁹⁵⁵ *Vide supra*: § 3.2.1.1.

⁹⁵⁶ *Vide supra*: noot 866.

⁹⁵⁷ *Vide supra*: § 3.2.1.1.

Figuur 3-5. Kwantitatief overzicht huisdatabanken 1999-2009.

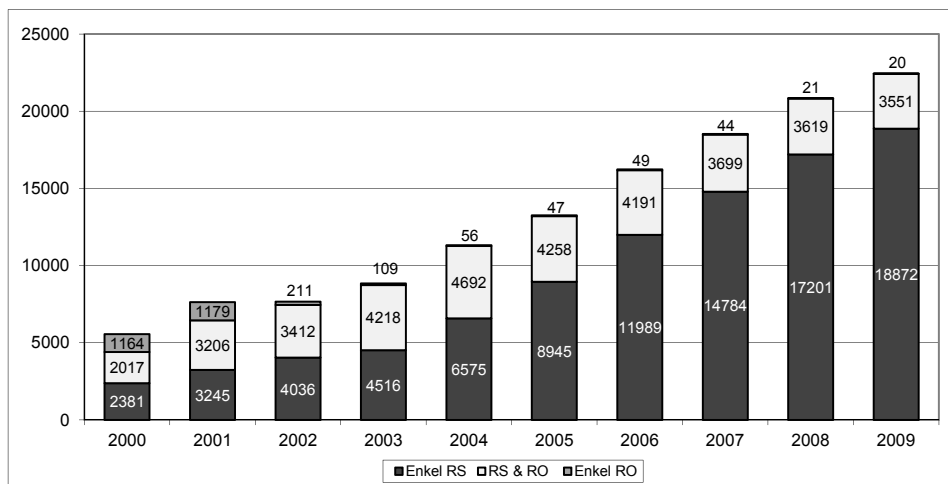
Jaar van uitspraak	Alleen in huisdatabank		In huisdatabank en op Rechtspraak.nl		Alleen op Rechtspraak.nl	
2000	710	18,0%	900	22,8%	2.331	59,1%
2001	1.138	21,0%	1.139	21,0%	3.141	58,0%
2002	2.102	29,4%	1.415	19,8%	3.622	50,7%
2003	1.325	18,2%	1.559	21,4%	4.406	60,4%
2004	944	12,9%	1.990	27,2%	4.393	60,0%
2005	554	7,3%	1.910	25,0%	5.167	67,7%
2006	376	3,5%	1.954	18,3%	8.366	78,2%
2007	309	2,4%	2.410	18,5%	10.328	79,2%
2008	185	1,2%	2.770	18,6%	11.899	80,1%
2009	122	0,8%	1.924	12,0%	13.948	87,2%
2010	59	0,3%	1.826	10,8%	15.051	88,9%

Figuur 3-6. Uitspraken van rechtbanken en gerechtshoven in huisdatabanken vergeleken met publicatie op Rechtspraak.nl.

Er werden nog wel veel uitspraken in RO-breed gepubliceerd, maar dit betrof vooral uitspraken die werden opgenomen in collecties – waarvoor opname in RO-breed immers verplicht was.⁹⁵⁸ Het waren dan ook niet zozeer de gerechten zelf die de uitspraken in RO-breed plaatsten, maar vooral collectiebeheerders die een reeds op Rechtspraak.nl gepubliceerde uitspraak in hun collectie wilden opnemen.

Voor een gerecht zelf had het plaatsen van een uitspraak in RO-breed alleen voordeel boven of naast opname op Rechtspraak.nl indien men extra metadata wilde toevoegen, zoals

⁹⁵⁸ Vide supra: § 3.2.1.1.

Figuur 3-7. Vergelijking uitspraken gepubliceerd op RO-breed en Rechtspraak.nl.

een meer inhoudelijke samenvatting, wetsverwijzingen of trefwoorden. Gezien het reeds voor publicatie op Rechtspraak.nl ervaren tijdsgebrek,⁹⁵⁹ gebeurde dat bijzonder weinig.

3.3.1.3 Collecties

Een collectie is in § 3.2.1.1 gedefinieerd als een verzameling uitspraken op een specifiek rechtsterrein, die de actuele stand van de jurisprudentie weerspiegelt. Een redactie voegt voor de collectie relevante metadata toe en voert een actief beheer. Als door recente ontwikkelingen in wetgeving of jurisprudentie een uitspraak bijvoorbeeld niet meer illustratief is voor de actuele stand van het recht zal de collectiebeheerder de uitspraak verwijderen. De uitspraak blijft dan wel raadpleegbaar (in RO-breed), maar zal niet meer worden gevonden in de collectie.

Meer nog dan de RO-breed-databank vormen de collecties de kern van wat in Moltmaker-I als de centrale databank werd voorzien, al worden de collecties – anders dan in Moltmaker-II voorgesteld – niet of nauwelijks gevoed vanuit de huisdatabanken; collectiebeheerders moeten in belangrijke mate zelf actief op zoek naar relevante uitspraken.

Bij aanvang van Porta Iuris waren (na de initiële conversie) direct enkele collecties aanwezig: de twee bestuursrechtelijke collecties van (voorheen) Justex en de vreemdelingenrechtelijke collectie van (voorheen) het LSVK. Deze drie collecties bestaan nog steeds. Na opheffing van Justex en het LSVK werd het beheer van de drie collecties overgenomen door het Landelijk stafbureau bestuursrecht van de Rvdr.

⁹⁵⁹ Vide infra: § 3.4.2.9.1.

Vanuit de CRvB-databank die op de Justex-cd-rom stond, werden bij de conversie twee collecties gevormd: 'Arbeidsongeschiktheid' en 'Sociale zekerheid en ambtenarenrecht'. Tijdsgebrek bij de beheerders leidde in 2004, respectievelijk 2006, tot beëindiging van het beheer op deze collecties.

De collectie Nederlandse EU-jurisprudentie⁹⁶⁰ werd gestart in het kader van Eur-infra⁹⁶¹ en werd onderhouden door Bistro (vanaf 2011 door het LDCR) en het CBB. Het Kenniscentrum financieel en economisch recht onderhoudt de collectie 'Financieel en economisch recht', en het Kenniscentrum Economisch Strafrecht (KESA) onderhoudt de collectie Economische strafzaken. De collectie 'Wet Mulder' wordt onderhouden door het Gerechtshof Leeuwarden.

Enkele andere collecties die in de loop der tijd in het leven zijn geroepen zijn inmiddels gedisccontinueerd: Studiefinanciering, Economische delicten, Bijzondere opsporingsbevoegdheden, Wet schuldsanering natuurlijke personen, Financieel toezicht, Mededinging en Aandelenlease.

Het totaal aantal uitspraken dat in de collecties wordt opgenomen, vertoont – zie Figuur 3-8 – al jaren een dalende lijn. Uit 2009 waren slechts 1.693 uitspraken in collecties opgenomen.⁹⁶²

Tijdsgebrek is een eerste oorzaak van de achterblijvende vulling van de collecties; zonder daarvoor vrijgestelde redacteuren is een collectie niet levensvatbaar. Een gerelateerd probleem werd gevormd door de verplichte opname van uitspraken in RO-breed. Indien een collectiebeheerder een uitspraak wil plaatsen die (nog) niet is opgenomen op Rechtspraak.nl of in RO-breed (maar wel bijvoorbeeld in een tijdschrift) dan moet de uitspraak eerst worden opgevraagd bij het uitsprekende gerecht en vervolgens worden ingevoerd, geanonimiseerd en van basale metadata voorzien, voordat kan worden begonnen met het toevoegen van de voor de collectie specifieke metadata. Ook indien de collectiebeheerder uitspraken van het HvJ EU of het EHRM wil opnemen, is invoer van de gehele uitspraak noodzakelijk.

Een derde probleem van de collectiebeheerders is een gebrekkige aanlevering van uitspraken. Voor de voormalige Justex-collecties wordt nog steeds gebruik gemaakt van het correspondentennetwerk dat in de Justex-tijd werd opgezet, maar voor andere collecties blijkt het vinden van goede correspondenten een stuk lastiger. Gerechten worden verzocht potentieel interessante uitspraken aan te leveren, maar de respons blijkt telkenmale laag te zijn. Rechters of stafjuristen zijn vaak onvoldoende bekend met de noodzaak tot aanlevering of de wijze waarop dit moet geschieden. Met de JustWord-aanleverknop voor het E-archief⁹⁶³ is een voorziening getroffen om uitspraken gemakkelijk ter kennis te brengen van collectiebeheerders, maar dit heeft, getuige de cijfers, niet het gewenste resultaat opgeleverd.

960 [van Opijnen 2006a].

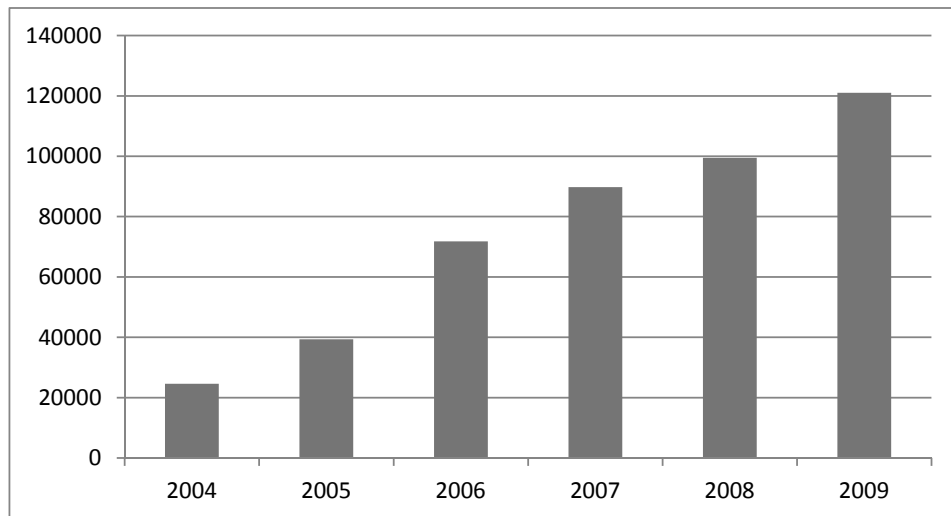
961 *Vide supra*: noot 872.

962 Dubbeltellingen kunnen daarbij overigens voorkomen: één uitspraak kan in meerdere collecties voorkomen, de uitspraak is dan meerdere keren geteld.

963 *Vide supra*: § 3.2.1.5.

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Totaal
Vreemdelingenrecht	926	1.020	1.154	1.235	1.251	1.132	982	976	1.102	985	859	11.622
Materieel bestuursrecht	380	397	315	173	178	337	308	320	217	256	426	3.307
Algemene wet bestuursrecht	293	239	173	159	103	100	97	73	77	112	225	1.651
Sociale zekerheid en ambtenarenrecht	558	467	511	554	249	0	8	67				2.414
Studiefinanciering	27	4	2	1	3	4						41
Economische delicten	2	26	53	93	68	12	30	1	2	4		291
Wet Mulder	39	122	157	153	108	69	52	46	42	80	36	904
Nederlandse EG-jurisprudentie	2	6	7	13	33	49	43	31	32	19	44	279
Bijzondere Opsporingsbevoegdheden	0	0	0	2								2
WSNP	124	97	59	29	49	30	22					410
Arbeidsongeschiktheid	9	4	0	0	1							14
Financieel Toezicht	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Mededinging	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	12	12
Financieel en economisch recht	5	11	20	20	37	62	117	76	57	65	20	490
Aandelenlease	0	0	0	0	8	72	35	10	9			134
Economische Strafbazen	0	0	0	12	8	4	6	22	58	42	70	222
Totaal	2.365	2.393	2.451	2.444	2.096	1.871	1.700	1.622	1.596	1.563	1.693	21.794

Figuur 3-8. Uitspraken in de collecties van Porta Iuris, gegroepeerd naar collectie en jaar van uitspraak.

Figuur 3-9. Groei E-archief, op basis van aantal opgenomen uitspraken per jaar van uitspraak.

3.3.1.4 E-archief

Het wisselend gebruik van de huisdatabanken had voor een belangrijk deel te maken met de variëteit in wensen bij de gerechten:

Bij veel gerechten is het kunnen zoeken in de eigen uitspraken een punt dat hoog op de agenda staat. Een aantal gerechten wil een selectie van de eigen uitspraken, voorzien van metagegevens, in huisdatabanken opslaan. Andere gerechten willen juist weer alleen alle uitspraken digitaal opslaan, zonder gegevens toe te kennen.⁹⁶⁴

Voor deze laatste groep waren de huisdatabanken veel te arbeidsintensief: teksten moesten uit Word-documenten worden overgenomen naar de Bimug, er moesten verplichte metagegevens worden ingevuld, en er moesten verscheidene handelingen worden verricht om de uitspraak vervolgens in de huisdatabank op te slaan. Het E-archief – met de één-klikopslag vanuit JustWord – voorzag daarom in een behoefte: het aantal mee te geven metadata is tot een minimum beperkt, en bovendien worden alle verplichte gegevens automatisch gevuld.⁹⁶⁵ Het snelle groei van het E-archief wordt geïllustreerd door Figuur 3-9.

Vrijwel alle instanties doen inmiddels mee met het E-archief, al participeren nog niet alle sectoren van alle gerechten. De Hoge Raad maakt geen gebruik van het E-archief; niet alleen omdat de Hoge Raad trouw blijft aan de huisdatabank, maar ook omdat de Hoge Raad niet over de JustWord-applicatie beschikt.

⁹⁶⁴ [Bistro 2003b, p. 20].

⁹⁶⁵ *Vide supra*: § 3.2.1.5.

Medewerkers van het OM kunnen wel gebruik maken van Porta Iuris, maar hebben geen toegang tot E-archief of huisdatabanken.⁹⁶⁶ Ook de toegang voor rechtspraakmedewerkers is niet onbeperkt: net als bij de huisdatabank is de toegang tot het E-archief beperkt tot geautoriseerde medewerkers van het eigen gerecht. In de loop der jaren zijn hierop evenwel twee uitzonderingen gemaakt. Bij de rechtbanken leefde, met het oog op de rechtseenheid, een grote behoefte om toegang te hebben tot het E-archief van het gerechtshof binnen het eigen ressort. Deze voorziening werd in 2009 gerealiseerd.⁹⁶⁷ Een tweede uitzondering had betrekking op de noodzaak van jeugdrechters om inzicht te hebben in alle civiele beschikkingen en strafvonnissen met betrekking tot een minderjarige. Een voorziening waarmee binnen het E-archief op naam en geboortedatum kan worden gezocht is daartoe in 2010 gerealiseerd.

Op grond van de zeer gebrekkige vulling van de RO-breed-databank en de toenemende behoefte om kennis te kunnen nemen van uitspraken die weliswaar niet jurisprudentievormend zijn, maar wel van belang voor de consistente rechtstoepassing heeft de presidentenvergadering in 2011 besloten⁹⁶⁸ om de schotten tussen de E-archieven op te heffen: iedereen die binnen een gerecht geautoriseerd is tot (huisdatabank en) E-archief, mag – na technische realisatie begin 2012 – in de E-archieven van alle gerechten kijken. Het advies van de Registratiekamer⁹⁶⁹ werd daarmee *de facto* terzijde geschoven.⁹⁷⁰ In het Privacyreglement⁹⁷¹ dat nadien werd opgesteld, is vastgelegd dat medewerkers alleen mogen zoeken naar voor het eigen werk relevante uitspraken.

3.3.1.5 Conclusies

Tien jaar ervaring met Porta Iuris heeft geleerd dat het opzetten van een goede interne uitsprakenvoorziening niet eenvoudig is. Behoeften lopen uiteen, en maatwerkvoorzieningen vergen vooral op redactioneel gebied forse investeringen. De centrale databank zoals die door Moltmaker-I werd voorzien is nooit echt goed van de grond gekomen, behalve dan wellicht in de vorm van de door Moltmaker-I niet voorziene opkomst van de Rechtspraak.nl-databank. Anderzijds was de koppeling van de huisdatabanken zoals geschetst door de definitiestudie George lange tijd niet realiseerbaar vanwege het anonimiseringsregime.

Met de recente keuze om de E-archieven intern open te stellen, en de centrale databank in Nova Porta Iuris alleen in de vorm van – vereenvoudigde en flexibeler – collecties

966 Buiten de rechtspraak levende misverstanden hierover zijn bestreden in o.m. [Rvdr 2008a].

967 [Bistro 2010].

968 [Rvdr 2011e].

969 *Vide supra*: § 2.5.2.4.

970 In § 2.6.2 deden we rechtsvergelijkend onderzoek naar de externe verstrekking van uitspraken. Een aanvullend onderzoek naar vigerende juridische kaders met betrekking tot de toegang tot interne databanken zou deze beslissing van presidentenvergadering en Rvdr in een breder perspectief kunnen plaatsen. In België bijv. zijn de schotten tussen de interne databanken wettelijk vastgelegd. De in noot 605 genoemde wet bepaalt in art. 8:

De interne gegevensbank voor de rechtspraak bevat integraal alle beslissingen van de gerechten.

De beslissingen van ieder gerecht zijn enkel toegankelijk voor de leden van dat gerecht.

971 Presidentenvergadering, Privacyreglement e-archief gerechten, ongepubliceerd.

voort te zetten, wordt een lichte wending gemaakt richting het model van de definitiestudie George. Daarin werden echter goede selectie en metadatering in de lokale databanken wel als voorwaarden voor een goede ontsluiting geformuleerd.⁹⁷² In Nova Porta Iuris zijn de mogelijkheden hiertoe weliswaar uitgebreid, maar de aanwezigheid van voldoende (gekwalificeerde) menskracht blijft problematisch.

Goede collecties op specifieke rechtsterreinen worden belangrijk gevonden, maar komen toch moeilijk van de grond. Een mogelijke verklaring hiervoor zou overigens ook kunnen liggen in het toegenomen aantal tijdschriften dat binnen Porta Iuris wordt ontsloten. Het verbeteren van de centrale toegang tot digitale (want toen nog vaak papieren en verspreid aanwezige) bronnen was een van de doelstellingen van George. Nu steeds meer gespecialiseerde tijdschriften op de markt komen, die bovendien voor iedereen direct op Porta Iuris toegankelijk zijn, kan worden geprofiteerd van de selectiewerkzaamheden die door de tijdschriftredacties worden gedaan. Dit laat de behoefte aan een brede eigen uitsprakenvoorziening onverlet, maar is mogelijk wel een verklaring voor een minder urgente behoefte om een eigen redactionele selectie te maken uit de uitspraken die een zaakoverstijgend belang hebben.

De opkomst en het succes van Rechtspraak.nl is door geen enkele studie voorzien, terwijl deze databank ook intern veel wordt geraadpleegd. Feitelijk heeft de Rechtspraak.nl-databank de rol van de centrale databank – zoals gedefinieerd in Centraal Register, Kopenhagen/Kaptein en Moltmaker-I/II – overgenomen, zij het dat de selectie niet centraal maar decentraal plaatsvindt.

Het model van Nova Porta Iuris, waarin de E-archieven breder toegankelijk zijn en integraal met de andere databanken kunnen worden doorzocht, en waarin collectievorming kan plaatsvinden met aanzienlijk minder tijdsinvestering, lijkt een oplossing te kunnen bieden voor de problemen die in het oude model werden ervaren.

Met de groei van de E-archieven en andere verzamelingen rijst wel de vraag hoe een dergelijke databank kwantitatief hanteerbaar kan worden gehouden. Dit begrip kwamen we eerder tegen als een juridische eis van digitale toegankelijkheid,⁹⁷³ maar voor de ontsluiting van interne uitsprakenverzamelingen is het niet zozeer een juridische als wel een praktische eis. Computerondersteuning zal hierbij een belangrijke rol kunnen spelen. Verderop in dit boek zullen we hierop uitgebreid terugkomen.⁹⁷⁴

3.3.2 Databank consistente straftoemeting: een tussenbalans

Zoals we zagen,⁹⁷⁵ kreeg de DCST reeds veel belangstelling voordat deze überhaupt was gerealiseerd. Het feitelijke gebruik van de databank viel in de praktijk daarom misschien des te meer tegen. In het gebruikersonderzoek van Porta Iuris stond DCST onderaan de

972 [Huurman en Korte 1998, par. 5.4].

973 *Vide supra*: § 2.4.5.

974 *Vide infra*: met name de hoofdstukken 5 t/m 7.

975 *Vide supra*: § 3.2.1.6.

populariteitslijst, met bezoekcijfers die nog geen 1% van de algemene jurisprudentiedatabank bedroegen.⁹⁷⁶ Ook uit het onderzoek van Schoep en Schuyt⁹⁷⁷ bleek een zeer beperkt gebruik. Twee oorzaken wijzen ze hiervoor aan: onvoldoende aansluiting van de databank op de werkwijze van de rechter bij straftoemingsbeslissingen alsmede onhandigheid in gebruik.⁹⁷⁸ Daarnaast bleek de aanlevering van uitspraken door de gerechten, net als bij de andere collecties,⁹⁷⁹ een continu knelpunt.⁹⁸⁰

De gebrekkige functionaliteit uitte zich vooral in te veel of juist te weinig resultaten; mede omdat de statistische analyse die in het oorspronkelijke model van Oskamp⁹⁸¹ was voorzien uit het ontwerp was gehaald. In een poging om de DCST gebruiksvriendelijker te maken hebben Van Tulder en Diephuis getracht de statistiek weer terug te brengen in de databank, zodat de gebruiker een handzamer resultaatset zou krijgen.⁹⁸² Hun ideeën zijn evenwel niet uitgevoerd. In Nova Porta Iuris blijft DCST niet behouden, wel zijn er plannen voor een nieuwe straftoemingsdatabank.⁹⁸³

Ook al vallen de gebruikersstatistieken tegen, uit de jurisprudentie blijkt toch dat de DCST in de raadkamer regelmatig wordt gebruikt.⁹⁸⁴ Op Rechtspraak.nl zijn zeker zeventien uitspraken te vinden⁹⁸⁵ waarin de rechter expliciet de in de DCST gevonden resultaten in zijn strafmotivering betreft: acht hofarresten en negen rechtbankvonnissen.⁹⁸⁶ Van die laatste was het in twee gevallen niet de rechtbank zelf die onderzoek deed in de databank, maar de officier van justitie⁹⁸⁷ of de raadsman.⁹⁸⁸

Een tweede observatie is dat de databank vooral wordt gebruikt in zaken met enkelvoudige tenlasteleggingen, of, indien er wel sprake is van een meervoudige tenlastelegging (meestal met verboden wapenbezit als tweede feit), dat dan de rechterlijke naspeuringen in de DCST zich beperken tot de gemiddelde straf voor het hooffdelict. Opmerkelijk is ook dat in de vijftien gevallen waarin de rechter zelf de databank raadpleegde, het hooffdelict moord (dertien keer) of doodslag (twee keer) betrof, terwijl de databank oorspronkelijk juist was opgezet met andere delictsgroepen op het oog (drugshandel, zedendelicten, mensenhandel).⁹⁸⁹

976 [Bistro 2007c, p. 79].

977 [Schoep en Schuyt 2005].

978 Ibid., p. 50.

979 *Vide supra*: § 3.3.1.3.

980 [Schoep en Schuyt 2005, p. 66].

981 [Oskamp 1998].

982 [van Tulder en Diephuis 2007].

983 [Beaujean 2012].

984 Daarnaast is DCST gebruikt voor analyse van straftoemeting in de praktijk: [van Tulder en Diephuis 2006].

985 Dit jurisprudentieonderzoekje is afgesloten op 02-10-2011.

986 Waarvan er één twijfelgeval is. In ECLI:NL:RBAMS:2009:BH5192 wordt de databank niet expliciet genoemd, maar staat: "(D)e rechtbank (is) op grond van een onderzoek naar straffen in 'soortgelijke' zaken (...) tot de strafoplegging (...) gekomen."

987 ECLI:NL:RBMAA:2009:BJ2361.

988 ECLI:NL:RBSHE:2009:BI7457.

989 [Duker 2003, p. 109].

Opvallend zijn ook de verschillen in de uitkomsten die de gebruikers van de databank zeggen te krijgen. In acht gevallen vermeldt de rechter expliciet dat hij DCST heeft bevestigd op de gemiddelde straf bij het enkelvoudige delict moord. In twee gevallen vindt de rechter een bandbreedte van tien tot vijftien jaar,⁹⁹⁰ in één geval acht tot achttien jaar,⁹⁹¹ in één geval vijf tot twintig jaar⁹⁹² en in vier gevallen – allemaal hofarresten – twaalf tot achttien jaar.⁹⁹³

Een opmerkelijk standpunt over DCST treffen we ook aan in de conclusie van AG Jörg in een zaak waarbij in een kale, enkelvoudige moord zonder recidive het gerechtshof⁹⁹⁴ de verdachte tot een levenslange gevangenisstraf had veroordeeld. Na zelf met behulp van DCST een uitvoerige analyse te hebben gemaakt van andere zaken waarin levenslang was opgelegd, constateert Jörg dat de straftoemeting zodanig afwijkt van de in de databank opgenomen zaken dat, door deze afwijking niet te motiveren, het hof zijn motiveringsplicht heeft geschonden.⁹⁹⁵ Het arrest van het hof werd wel vernietigd, maar aan een oordeel over de door Jörg gesuggereerde verplichting om DCST te raadplegen en een extra motiveringseis op te leggen bij afwijken van de daarin gevonden resultaten, kwam de Hoge Raad niet toe.⁹⁹⁶ DCST speelde nog een aardige bijrol in een arrest uit 2010,⁹⁹⁷ waarin het OM zich erover beklaagde dat het hof⁹⁹⁸ bij de strafoplegging rekening had gehouden met de Wet voorwaardelijke invrijheidstelling.⁹⁹⁹ AG Vellinga concludeerde:

Bij de bepaling van de hoogte van de op te leggen vrijheidsstraf oriënteert het Hof zich op de straffen die volgens de databank consistente straftoemeting zijn opgelegd voor een enkelvoudige moord. Die databank is gevuld met zaken, ten tijde van het arrest van het Hof vrijwel alle gewezen voordat de nieuwe VI-regeling was ingevoerd. Bij die uitspraken kan met een voor de verdachte bezwarender vorm van executie van de vrijheidsstraf als voorzien in de nieuwe VI-regeling geen rekening gehouden zijn.¹⁰⁰⁰

Het hof verlaagde de mede op het in de DCST gevondene daarom met een jaar, hetgeen door de Hoge Raad wordt gesanctioneerd.¹⁰⁰¹

990 ECLI:NL:RBAMS:2008:BD2242 en ECLI:NL:RBASS:2008:BG8101.

991 ECLI:NL:RBGRO:2009:BI8719.

992 ECLI:NL:RBZLY:2010:BM8126.

993 ECLI:NL:GHARN:2008:BF3955, ECLI:NL:GHARN:2008:BG1517, ECLI:NL:GHAMS:2009:BI1783 en ECLI:NL:GHARN:2010:BN3079.

994 ECLI:NL:GHSHE:2008:BC5105.

995 ECLI:NL:PHR:2009:BI2315. Het gebruik van de DCST staat vermeld in noot 40.

996 ECLI:NL:HR:2009:BI2315.

997 ECLI:NL:HR:2010:BK9252.

998 ECLI:NL:GHARN:2008:BF3955.

999 BWBR0023021.

1000 ECLI:NL:PHR:2010:BK9252, ov. 8.

1001 Een vergelijkbare situatie was al aan de orde in ECLI:NL:HR:2010:BK6356: AG Machielse concludeerde (ECLI:NL:PHR:2010:BK6356) vergelijkbaar als AG Vellinga in de in noot 1000 genoemde conclusie; de Hoge Raad kwam op grond van art. 81 Wet RO niet tot een inhoudelijk oordeel.

3.4 Externe publicatie

In de eerste paragrafen van dit hoofdstuk hebben we onder meer besproken hoe Rechtspraak.nl – thans het belangrijkste kanaal voor de algemene verstrekking van uitspraken – tot stand is gekomen en technisch en organisatorisch in elkaar steekt. In deze paragraaf zullen we ons richten op de vraag op welke wijze en in welke mate in Nederland wordt voldaan aan het juridisch kader voor de publicatie van uitspraken, zoals we dat in hoofdstuk 2 in kaart hebben gebracht. Rechtspraak.nl speelt daarbij natuurlijk een belangrijke rol, maar ook de eigen website van de (AB) RvS komt ter sprake. Andere geschilbeslechtinginstanties behandelen we apart, in § 3.5.

We hanteren in deze § 3.4 dezelfde indeling die we ook in hoofdstuk 2 hebben gehanteerd: openbaarheid (§ 3.4.1), verstrekking (§ 3.4.2), toegankelijkheid (§ 3.4.3) en anonimisering (§ 3.4.4). In § 3.4.5 sluiten we af met enkele conclusies.

3.4.1 Openbaarheid

Het bestaan van internet heeft alleen in het bestuursrecht geleid tot beleidswijzigingen met betrekking tot de wijze waarop uitspraken openbaar worden gemaakt. Zoals eerder aan de orde kwam¹⁰⁰² kon de openbaarmakingspraktijk bij de rechtbanken niet altijd genade vinden in de ogen van de AB RvS.¹⁰⁰³ Mede omdat er ook intern onvrede bestond over de wijze van openbaarmaking, is de praktijk aangepast aan de wettelijke vereisten:¹⁰⁰⁴ vanaf 1 januari 2009 worden partijen ter zitting geïnformeerd over de datum van uitspraak. De openbaarmaking geschiedt op een afzonderlijke openbaarmakingszitting of voorafgaand aan een gewone zitting. Problemen kunnen mogelijk ontstaan bij aanhoudingen of vervroegde uitspraken: in dat gevallen moet worden gecommuniceerd met partijen. Voor die situatie is ervoor gekozen om via Rechtspraak.nl partijen op de hoogte te brengen van de uitspraakdatum.¹⁰⁰⁵ Deze oplossing volgt die van de AB RvS, die eveneens aparte openbaarmakingszittingen kent. Een lijst met zaken waarin op woensdag uitspraak wordt verwacht, staat vanaf de eraan voorafgaande maandag gepubliceerd.¹⁰⁰⁶

In 2006 deed de Commissie verbetervoorstellen bestuursrecht – een rechtspraak-interne commissie – in haar eindrapport¹⁰⁰⁷ het voorstel om openbaarmaking van uitspraken door

1002 *Vide supra*: § 2.2.2.5.

1003 Zie naast de in noot 109 genoemde jurisprudentie bijvoorbeeld ook: ECLI:NL:RVS:2008:BC5810, ECLI:NL:RVS:2008:BC6442, ECLI:NL:RVS:2008:BC7652, ECLI:NL:RVS:2008:BC8519, ECLI:NL:RVS:2008:BD0327.

1004 [Rvdr 2008c].

1005 <agendaub.rechtspraak.nl>.

1006 <raadvanstate.nl/uitspraken/actuele_uitspraken/informatie>.

1007 [Commissie Derksen 2006].

publicatie op Rechtspraak.nl mogelijk te maken. De commissie stelde daartoe als nieuwe tekst van art. 8:78 Awb voor:

*Het uitspreken van de beslissing, bedoeld in artikel 8:77, eerste lid, onder c, kan in het openbaar geschieden door publicatie op de website van de rechtbank. Publicatie op deze website van de uitspraak dan wel de beslissing kan indien de zaak in het openbaar is behandeld ongeanonimiseerd plaatsvinden.*¹⁰⁰⁸

Het voorstel heeft geen vervolg gekregen.

3.4.2 Actieve verstrekking: beleid en uitvoering

In deze paragraaf onderzoeken we zowel de beleidsontwikkeling met betrekking tot de actieve verstrekking van uitspraken, als de feitelijke uitvoering van dat beleid. Het is natuurlijk vooral het uiteindelijke resultaat dat we willen toetsen aan het juridische kader, maar voor een goed beeld dienen de beleidsintenties in de beschouwingen te worden betrokken.

De verantwoordelijkheid voor de actieve verstrekking van rechterlijke uitspraken ligt bij een groot aantal organisaties, en deze zullen in de volgende paragrafen de revue passeren. We beginnen met twee organen die in het bijzonder verantwoordelijk zijn (geweest) voor de ontwikkeling van het landelijk beleid met betrekking tot de publicatie van uitspraken: de Rvdr (§ 3.4.2.1) en de redactieraad van Rechtspraak.nl (§ 3.4.2.2).

Vervolgens behandelen we de rechtsprekende instanties zelf. Mede omdat Aanbeveling R(95)11 een onderscheid maakt tussen de publicatieverplichtingen van de hoogste appelcolleges en de feitelijke instanties, zullen ook wij deze afzonderlijk behandelen. Allereerst de vier hoogste colleges: Hoge Raad (§ 3.4.2.3), AB RvS – het enige college dat, naast het ter beschikking stellen van het merendeel van zijn uitspraken op Rechtspraak.nl, ook een eigen website met uitsprakendatabank heeft (§ 3.4.2.4) – CRvB (§ 3.4.2.5) en CBb (§ 3.4.2.6). Vervolgens bespreken we twee kamers die geacht kunnen worden vanwege hun bijzondere competentie en het grote maatschappelijk belang van hun uitspraken een bijzondere verantwoordelijkheid te hebben: de Ondernemingskamer van het Gerechtshof Amsterdam (§ 3.4.2.7) en de Afdeling intellectuele eigendom van de Rechtbank Den Haag (§ 3.4.2.8). In § 3.4.2.9 behandelen we de rechtbanken en gerechtshoven. De rechterlijke instanties in het Caribisch deel van het Koninkrijk behandelen we in § 3.4.2.10, de internationale verplichtingen van Nederlandse instanties tot verstrekking van uitspraken komt aan de orde in § 3.4.2.11. In § 3.4.2.12 ten slotte trekken we enkele conclusies.

¹⁰⁰⁸ Ibid., p. 17.

3.4.2.1 Raad voor de rechtspraak

Alhoewel de gerechten zelf verantwoordelijk zijn voor de publicatie van uitspraken, kan de Rvdr trachten sturend op te treden ten aanzien van het publicatiebeleid dat door de gerechten wordt gevoerd. We onderzoeken de wijze waarop de beleidsvoornemens dienaangaande in de jaardocumenten van de Rvdr zijn geëxpliciteerd.

Alhoewel de uitsprakendatabank al vanaf eind 1999 bestaat, en de publicatie van uitspraken expliciet is opgenomen in de Contourennota modernisering rechterlijke organisatie,¹⁰⁰⁹ valt het op dat in de eerste jaarplannen van de Rvdr – die van 2003,¹⁰¹⁰ 2004,¹⁰¹¹ 2005¹⁰¹² en 2006¹⁰¹³ – met geen woord over de publicatie van uitspraken wordt gerept. Ook in het meerjarenplan ‘Agenda van de Rechtspraak 2005-2008’ is er een blinde vlek voor het belang van de publicatie van uitspraken, terwijl verstrekking van andersoortige documenten wel wordt genoemd:

Ten slotte zal bij de verdere ontwikkeling van bestaande instrumenten er voor worden gezorgd dat deze bijdragen aan een grotere transparantie van de Rechtspraak. Hierbij gaat het om belangrijke documenten als begrotingen, jaarplannen en jaarverslagen, maar bijvoorbeeld ook om actieve (publieks)voorlichting en informatievoorziening via internet. Met name de voorlichting op scholen en universiteiten zal de komende jaren bijzondere aandacht krijgen.¹⁰¹⁴

Pas in het Jaarplan 2007 wordt aandacht besteed aan de publicatie van uitspraken, in de allerlaatste regel van de paragraaf over communicatiebeleid:

Tot slot wordt ernaar gestreefd het aantal zaken dat op www.rechtspraak.nl wordt geplaatst, te vergroten.¹⁰¹⁵

In het Meerjarenplan 2008-2011 is er op verschillende plaatsen aandacht voor de publicatie van uitspraken. In de inleiding lezen we:

(D)e komende jaren (zullen) veel meer uitspraken op internet worden gepubliceerd.¹⁰¹⁶

En in het hoofdstuk ‘Transparantie’ staat:

De publicatie van uitspraken (ontsluiten via internet en de mate van anonimiseren) is nog onderwerp van discussie. Na een keuze moet (...) een vertaling in wetgeving plaatsvinden.¹⁰¹⁷

1009 Kamerstukken II 1998-1999, 26 352, nr. 2, p. 23.

1010 [Rvdr 2003a].

1011 [Rvdr 2004b].

1012 [Rvdr 2005a].

1013 [Rvdr 2006a].

1014 [Rvdr 2004a, p. 23].

1015 [Rvdr 2006b, p. 21].

1016 [Rvdr 2007a, p. 7].

1017 Ibid., p. 10.

Alhoewel het voorontwerp Awoi¹⁰¹⁸ daarbij niet wordt genoemd, kan deze opmerking moeilijk anders dan in de context van dat voorontwerp worden gelezen; uitspraken werden toen immers al via internet ontsloten en volgens de gepubliceerde richtlijnen geanonimiseerd.

In het hoofdstuk ‘Betrouwbare rechtspraak’ is genoemde ‘discussie’ echter niet aan de orde:

*Uitspraken moeten kenbaar zijn en dienen, wanneer relevant, op internet te worden gepubliceerd.*¹⁰¹⁹

In het hoofdstuk ‘Te bereiken resultaten’ komt dit nog in iets ruimere redactie terug:

*In de komende jaren zal stapsgewijs worden toegewerkt naar een situatie waarin alle rechterlijke uitspraken van enige algemene relevantie op het internet worden gepubliceerd.*¹⁰²⁰

Wat wordt verstaan onder ‘enige algemene relevantie’ wordt niet gespecificeerd.

In de jaarplannen die op dit Meerjarenplan 2008-2011 zijn gebaseerd, vinden we deze doelstellingen terug, al zijn de kwantificerende bijvoeglijke naamwoorden iets minder krachtig. Het Jaarplan 2008 vermeldt:

*Een groot aantal gerechten heeft als doelstelling in 2008 het aantal op Rechtspraak.nl gepubliceerde uitspraken te verhogen.*¹⁰²¹

In het Jaarplan 2009 lezen we:

*De Rechtspraak streeft ernaar in 2009 meer uitspraken op rechtspraak.nl te publiceren.*¹⁰²²

En ook het Jaarplan 2010 doet kond van de goede voornemens:

*Diverse gerechten zullen in 2010 lokaal extra aandacht besteden aan het publiceren van uitspraken.*¹⁰²³

Niet wordt vermeld welke gerechten worden bedoeld, of waarom niet alle gerechten (extra) aandacht aan het publiceren zouden moeten besteden.

Bijzondere aandacht voor de tijdigheid van de uitsprakenpublicatie is er in het Jaarplan 2008:

*Ook wordt gestreefd om de vonnissen zo snel mogelijk na de uitspraak ter zitting op de website te plaatsen.*¹⁰²⁴

1018 *Vide supra*: § 2.3.2.2.2.3.

1019 [Rvdr 2007a, p. 24].

1020 *Ibid.*

1021 [Rvdr 2007d, p. 17].

1022 [Rvdr 2009a, p. 14].

1023 [Rvdr 2010c, p. 31].

1024 [Rvdr 2007d, p. 17].

Alsmede in het Jaarplan 2009:

*Daarnaast investeren de gerechten in een zo actueel mogelijke informatievoorziening via het publiceren van uitspraken op de website.*¹⁰²⁵

In 2010 verscheen ‘Visie op de rechtspraak’,¹⁰²⁶ een document waarvan de status wat moeilijk is te duiden,¹⁰²⁷ maar waarin gerefereerd lijkt te worden aan de publicatie van uitspraken:

*In 2020 is het aanbrengen en het volgen van zaken en het inbrengen van stukken digitaal mogelijk en zijn uitspraken volledig digitaal ontsloten.*¹⁰²⁸

Het bevreemdt dat een bepaling over de publicatie van uitspraken in één zin staat met het aanbrengen van zaken en het inbrengen van stukken, maar het gebruik van het woord ‘ontsluiten’ sluit uit dat elektronische toezending aan partijen is bedoeld. Ook de betekenis van het woord ‘volledig’ is niet geheel duidelijk. Het zou iets kunnen zeggen over de volledigheid van de individuele uitspraken – niet louter een samenvatting, of misschien zelfs ‘niet-geanonimiseerd’ – maar het ontbreken van een lidwoord of kwantitatieve aanduiding bij ‘uitspraken’ doet vermoeden dat het toch vooral betrekking heeft op de reikwijdte: alle uitspraken.

In het Meerjarenplan 2011-2014 ontbreekt het publicatiebeleid weer volledig. Wel wordt melding gemaakt van het plan om in 2014 een ‘uitsprakenregister’ te hebben:

*(W)aarin uitspraken in digitaal authentieke vorm toegankelijk zijn voor belanghebbenden.*¹⁰²⁹

Dat het hier niet om gaat om de uitsprakendatabank kan worden afgeleid uit het feit dat het om ‘authentieke’ uitspraken gaat (derhalve ongeanonimiseerd) die voor ‘belanghebbenden’¹⁰³⁰ (en dus niet ‘belangstellenden’) beschikbaar zijn. In het Jaarplan 2011 wordt het voornemen tot een uitsprakenregister herhaald,¹⁰³¹ eveneens zonder iets te zeggen over de verstrekking van uitspraken aan het algemeen publiek. In het Jaarplan 2012 zijn weliswaar aparte secties gewijd aan ‘digitale toegankelijkheid’¹⁰³² en ‘communicatie en openbaarheid’,¹⁰³³ maar de publicatie van uitspraken komt niet ter sprake.

In het Jaarplan 2013¹⁰³⁴ is er nog meer aandacht voor digitalisering, maar ook hier geen expliciete aandacht voor de publicatie van uitspraken. In de sectie over ‘Communicatie en

1025 [Rvdr 2009a, p. 19-20].

1026 [Rvdr 2010f].

1027 “Deze herziene visie vormt de basis van de volgende Agenda van de Rechtspraak, die met gebruikmaking van al het materiaal dat in de toekomstverkenning is verzameld, zal worden opgesteld.” [Rvdr 2010f, p. 5].

1028 [Rvdr 2010f, p. 29].

1029 [Rvdr 2010a, p. 15].

1030 Vgl. bijvoorbeeld [Rvdr 2007f], waarin specifiek professionele partijen (zoals de IND en het Landelijk Bureau Inning Onderhoudsbijdragen) als mogelijke gebruikers van dit register worden genoemd.

1031 [Rvdr 2011b, p. 18].

1032 [Rvdr 2012a, par. 3.2].

1033 Ibid., par. 4.4.

1034 [Rvdr 2013a].

openbaarheid¹⁰³⁵ wordt wel aandacht gevraagd voor implementatie van de nieuwe persrichtlijn¹⁰³⁶ en de inzet van sociale media, maar niet voor implementatie van de nieuwe selectiecriteria.¹⁰³⁷

Anders dan bij de jaarplannen uit de beginjaren van de Rvdr, gaan veel jaarverslagen uit die tijd wel in op de publicatie van uitspraken. Zo vermeldt het Jaarverslag 2002:

*Op de site worden uitspraken gepubliceerd die juridisch vernieuwend of om een andere reden interessant zijn, en uitspraken die op belangstelling van het publiek kunnen rekenen.*¹⁰³⁸

Het Jaarverslag 2003 meldt alleen dat 9.000 nieuwe uitspraken werden toegevoegd,¹⁰³⁹ en het Jaarverslag 2004 maakt melding van een nieuwe zoeksystematiek.¹⁰⁴⁰ Terwijl het Jaarverslag 2005¹⁰⁴¹ zwijgt over het publiceren van uitspraken gaat het Jaarverslag 2006 wel weer vrij uitgebreid in op de toename van het aantal gepubliceerde uitspraken.¹⁰⁴² Ook in het Jaarverslag 2007 wordt deze tendens gesignaleerd:

*Ondanks een enigszins teruglopende instroom van zaken is het aantal gepubliceerde uitspraken op Rechtspraak.nl in 2007 gestegen, van ruim 14.500 tot bijna 16.000. Daarbij valt op dat er nog grote onderlinge verschillen zijn in het aantal uitspraken dat gerechten publiceren.*¹⁰⁴³

De jaarverslagen van 2008,¹⁰⁴⁴ 2009¹⁰⁴⁵ en 2010¹⁰⁴⁶ laten het onderwerp – ondanks de hierboven geciteerde expliciete beleidsvoornemens in de jaarplannen – onbesproken. Het Jaarverslag 2011 daarentegen staat wel bij het onderwerp stil en meldt dat het aantal gepubliceerde uitspraken ten opzichte van 2010 met ruim 21% is toegenomen.¹⁰⁴⁷ Meer kwantificering nog vinden we in het Jaarverslag 2012:¹⁰⁴⁸ melding wordt gemaakt van het totaal aantal gepubliceerde uitspraken in 2012 (23.225) en de verdeling over de soorten colleges. Er wordt geconstateerd dat ten opzichte van 2011 het aantal gepubliceerde uitspraken is afgenomen met 3,6%, maar dat de publicatiegraad toenam “(D)oordat het aantal (voor publicatie rele-

1035 Ibid., par. 5.4.

1036 [Presidentenvergadering 2013]. *Vide supra*: § 2.4.4. Het gedeelte dat betrekking heeft op de publicatie van uitspraken is onveranderd ten opzichte van de oude versie, zodat deze verwijzing geacht kan worden op de publicatie van uitspraken geen betrekking te hebben.

1037 *Vide supra*: § 2.3.2.2.3.

1038 [Rvdr 2003b, p. 20].

1039 [Rvdr 2004c, p. 45].

1040 [Rvdr 2005b, p. 44].

1041 [Rvdr 2006c].

1042 [Rvdr 2007e, p. 9].

1043 [Rvdr 2008b, p. 10].

1044 [Rvdr 2009b].

1045 [Rvdr 2010d].

1046 [Rvdr 2011c].

1047 [Rvdr 2012b, par. 2.2.3].

1048 [Rvdr 2013b, p. 19].

vante) uitspraken nog meer daalde.” Daarbij is niet vermeld welke maatstaf wordt gehanteerd om te bepalen of een uitspraak voor publicatie relevant is.

De conclusie die we uit de analyse van alle jaarplannen van de Rvdr kunnen trekken, is dat daaruit slechts een gering ambitieniveau spreekt met betrekking tot de publicatie van uitspraken. Indien het onderwerp al wordt genoemd, dan worden slechts algemene, niet gekwantificeerde beleidsvoornemens uitgesproken. Opvallend is dat geen enkel jaarverslag een expliciete kwalitatieve of kwantitatieve evaluatie maakt van het voor dat jaar geformuleerde beleidsvoornemen, alleen het Jaarverslag 2012 zet een stap in de goede richting. Wellicht ten overvloede wijzen we erop dat we hiermee geen uitspraak doen over de vraag in hoeverre de – redelijk vaag geformuleerde – beleidsvoornemens daadwerkelijk zijn uitgevoerd. We evalueren hier alleen de informatie in de jaardocumenten van de Rvdr zelf. Een kwantitatieve en kwalitatieve analyse van de publicatie komt later in aan de orde.¹⁰⁴⁹

3.4.2.2 Redactieraad Rechtspraak.nl/CCW

De formele invloed van de redactieraad Rechtspraak.nl (en later de CCW) om sturend op te treden met betrekking tot de publicatie van uitspraken is even beperkt als die van de Rvdr. Vanwege de specifieke taakopdracht heeft de publicatie van uitspraken bij de redactieraad wel meer aandacht gekregen. Toen uit onderzoek¹⁰⁵⁰ was gebleken dat meer dan 50% van de uitspraken die van rechtbanken en gerechtshoven in commerciële tijdschriften werden gepubliceerd, niet op Rechtspraak.nl was geplaatst, wendde de voorzitter van de redactieraad zich in 2005 met een brief tot de gerechtsbesturen:¹⁰⁵¹ Hij stelde:

Voor 1999 publiceerde de rechtspraak nooit zelf uitspraken. Met de komst van Rechtspraak.nl heeft de rechtspraak echter een medium in handen gekregen om haar eigen uitspraken aan derden ter beschikking te stellen. Alle partijen, zoals uitgevers, overheidsorganisaties en wetenschap, kunnen wij zo op een gelijke en controleerbare wijze bedienen. Een consequente selectie en publicatie van uitspraken door alle gerechten is daarbij echter wel een voorwaarde. Ik vraag hiervoor nadrukkelijk uw medewerking.

In de brief wordt er bovendien nog eens op gewezen dat alle uitspraken die in juridische tijdschriften worden gepubliceerd, voor plaatsing in aanmerking komen:¹⁰⁵²

(H)et (is) evident (...) dat alle gepubliceerde uitspraken in vakbladen voldoen aan de selectiecriteria voor de eigen website van de Rechtspraak.¹⁰⁵³

1049 Voor zover het de gerechten betreft waarop de beleidsplannen van de Rvdr betrekking hebben, *vide infra*: § 3.4.2.5 t/m 3.4.2.9.

1050 [van Opijnen 2006c].

1051 [Redactieraad Rechtspraak.nl 2005].

1052 Dit stond reeds in de Selectiecriteria 1999 zelve, *vide supra*: § 2.3.2.2.3.

1053 [Redactieraad Rechtspraak.nl 2005].

De brief deed een aantal suggesties ter verbetering, waaronder het zorgen voor een actieve lokale redactieraad, het formuleren van quota en het opstellen van richtlijnen bij publicitair gevoelige zaken, zodat meteen na uitspraak tot publicatie kan worden overgegaan.¹⁰⁵⁴

Voor het publiceren van alle uitspraken heeft de redactieraad zich nooit uitgesproken. Integendeel, bij monde van de voorzitter stelde de redactieraad in 2010:

*(Publicatie van alle rechterlijke uitspraken) leidt (...) niet tot een betere controle op de rechter, maar slechts tot verkwisting van belastinggeld. De kosten van grootschalige publicatie zitten niet alleen in techniek, maar vooral in personeel. Van de rechtspraak mag verwacht worden dat zij zorgvuldig omgaat met de privacy van procespartijen. Uitspraken moeten worden geanonimiseerd en dat kost veel tijd, en dus veel geld. Belastinggeld. Met publicatie van alle uitspraken bewijzen we de samenleving geen grote dienst.*¹⁰⁵⁵

In 2011 boog de redactieraad zich over de herziening van de selectiecriteria¹⁰⁵⁶ hetgeen leidde tot vaststelling ervan in 2012.¹⁰⁵⁷ De voorzitter van de redactieraad verwacht van de nieuwe criteria meer transparantie naar de buitenwereld, meer helderheid voor de gerechten zelf, maar ook een toename van het aantal gepubliceerde uitspraken.¹⁰⁵⁸

3.4.2.3 Hoge Raad

De Hoge Raad participeert vanaf het begin in Rechtspraak.nl,¹⁰⁵⁹ onder meer door participatie in het dagelijks bestuur van de redactieraad Rechtspraak.nl¹⁰⁶⁰ en later de CCW.¹⁰⁶¹ De Hoge Raad heeft echter vanaf het begin onafhankelijkheid getoond in zijn opvattingen over de publicatie van uitspraken. Op 9 december 1999 liet de Hoge Raad aan ELRO weten:

De Hoge Raad gaat ervan uit dat naar hedendaagse rechtsopvattingen in het openbaar uitspraak doen betekent: mededelen van het dictum ter openbare zitting en het terstond daarna openbaar maken van de – in beginsel – volledige uitspraak op Internet. Daarin ligt besloten, dat de Hoge Raad ernaar streeft op deze wijze al zijn uitspraken – via ELRO – op Internet beschikbaar te stellen (uitzonderingen daargelaten, zoals Mulderzaken). (...) Voorlopig stuit publicatie van alle uitspraken op de daaraan in verband met anonimiseren te maken kosten en wordt volstaan met openbaarmaking van – naar het oordeel van de Hoge Raad – belangwekkende uitspraken op Internet. ELRO is er mee bekend dat de Hoge Raad voornemens is t.z.t. het standpunt in te nemen dat ELRO in de situatie dat alle uitspraken van de Hoge Raad worden openbaar gemaakt op

1054 Een bepaling van die strekking werd later ook in de Persrichtlijn opgenomen. *Vide supra*: § 2.4.4.

1055 [Philippart 2010], zie ook [Redactie Rechtspraak.nl 2010a].

1056 [Redactie Rechtspraak.nl 2012a].

1057 *Vide supra*: § 2.3.2.2.3.

1058 [Redactie Rechtspraak.nl 2012c].

1059 *Vide supra*: § 3.1.2.

1060 *Vide supra*: § 3.1.4.1.

1061 *Vide supra*: § 3.1.4.2.

*Internet (dus op termijn), het enige kanaal vormt waarlangs uitspraken naar buiten worden gebracht en aan “derden” ter beschikking worden gesteld.*¹⁰⁶²

Dit standpunt was eerder dat jaar eveneens verwoord in een notitie aan het ministerie.¹⁰⁶³ De uitzonderingen – waarvan hierboven de Mulderzaken als voorbeeld waren genoemd – zijn echter door de Hoge Raad nergens (voor het publiek zichtbaar) omschreven, anders dan dat bij de andere hoogste appelcolleges het geval is.¹⁰⁶⁴

Er zijn bovendien aanzienlijke verschillen in het feitelijke publicatiebeleid tussen de kamers van de Hoge Raad. In Figuur 3-10¹⁰⁶⁵ zijn deze verschillen in beeld gebracht.

De civiele kamer publiceert vanaf (vrijwel) het begin van Rechtspraak.nl alle uitspraken. Zaken die (volledig) op basis van art. 81 Wet RO¹⁰⁶⁶ zijn afgedaan, zijn hierbij inbegrepen, omdat hiervoor (vrijwel) altijd een conclusie is geschreven.¹⁰⁶⁷ De strafkamer daarentegen publiceert slechts een gedeelte van de uitspraken op Rechtspraak.nl. In de tabel is een onderscheid gemaakt tussen de inhoudelijke en niet-inhoudelijke uitspraken. Laatstgenoemde groep (rij H) bestaat uit de peken (rij G)¹⁰⁶⁸ en de zaken die volledig op basis van art. 81 Wet RO zijn afgedaan (rij F). De inhoudelijke zaken beslaan naast de rolzaken die inhoudelijk zijn afgedaan (rij I), de herzieningen (rij J).

Van de inhoudelijke uitspraken wordt nooit meer dan 68% gepubliceerd (rij O) – na een piek van 67,8% in 2007 is dit percentage teruggelopen naar 52,3% in 2010. Criteria voor welke zaken wel en niet op Rechtspraak.nl worden geplaatst, zijn niet bekend.

Bij de belastingkamer ten slotte werd tot en met 2009 slechts een gedeelte van de inhoudelijke uitspraken gepubliceerd,¹⁰⁶⁹ maar sinds 2010 worden vrijwel alle uitspraken gepubliceerd, inclusief (vrijwel) alle art. 81 Wet RO-zaken. Bij de interpretatie van de cijfers moet er rekening mee worden gehouden dat bij de gepubliceerde ‘uitspraken’ (rij S) eveneens de conclusies zijn meegenomen die sinds medio oktober 2004¹⁰⁷⁰ worden gepubliceerd zodra

1062 [Hoge Raad 1999b].

1063 [Hoge Raad 1999c].

1064 *Vide infra*: § 3.4.2.4 t/m § 3.4.2.6.

1065 Kwantitatief onderzoek verricht in maart 2011. Bronnen: databank Rechtspraak.nl en [Hoge Raad 2011], [Hoge Raad 2009b], [Hoge Raad 2007], [Hoge Raad 2005].

1066 Art. 81 Wet RO luidt: “Indien de Hoge Raad oordeelt dat een aangevoerde klacht niet tot cassatie kan leiden en niet noopt tot beantwoording van rechtsvragen in het belang van de rechtseenheid of de rechtsontwikkeling, dan kan hij zich bij de vermelding van de gronden van zijn uitspraak te dier zake beperken tot dit oordeel.”

1067 In Figuur 3-10 zijn alleen de gedane uitspraken vermeld, en niet de genomen conclusies. Dit is overigens niet voldoende om te verklaren dat er soms meer uitspraken op Rechtspraak.nl lijken te zijn gepubliceerd dan dat er volgens de jaarverslagen zijn geproduceerd. Waarschijnlijk is dit te wijten aan foutieve registraties. Omdat het om afwijkingen gaat die over het algemeen onder de 1% liggen, zijn deze niet significant.

1068 Peken zijn zaken waarin geen cassatiemiddelen zijn ingediend. Ze leiden (vrijwel) altijd tot niet-ontvanke-lijkheid.

1069 Het bepaald lidwoord in “De uitspraken van de belastingkamer worden (...) op het internet (www.rechtspraak.nl) gepubliceerd.” ([Hoge Raad 2007, p. 129]) is derhalve misplaatst.

1070 [Hoge Raad 2005, p. 51].

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Civiel										
(A) Artikel 81 RO	151	174	160	147	155	173	170	252	269	303
(B) Inhoudelijk	338	314	330	319	297	290	305	278	258	279
(C) Totale productie	489	488	490	466	452	463	475	530	527	582
(D) Publicatie	436	519	510	482	463	467	477	536	528	583
(E) Publicatie als % van totale productie	89,2%	106,4%	104,1%	103,4%	102,4%	100,9%	100,4%	101,1%	100,2%	100,2%
Straf										
(F) Artikel 81 RO (bij rolzaken , niet peken)	654	483	682	660	709	596	696	639	645	686
(G) Rolzaken, peken	1.448	1.797	1.434	1.538	2.052	1.803	1.707	1.633	1.619	1.369
(H) Totaal niet-inhoudelijk	2.102	2.280	2.116	2.198	2.761	2.399	2.403	2.272	2.264	2.055
(I) Inhoudelijke (rolzaken, niet peken)	911	914	808	626	617	668	631	699	1.100	1.376
(J) Herzieningen	53	77	79	46	69	70	42	103	100	65
(K) Totaal inhoudelijk	964	991	887	672	686	738	673	802	1.200	1.441
(L) Totale productie (H+K)	3.066	3.271	3.003	2.870	3.447	3.137	3.076	3.074	3.464	3.496
(M) Publicatie	317	320	300	316	416	467	456	527	693	753
(N) Publicatie (M) als % van totale productie (L)	10,3%	9,8%	10,0%	11,0%	12,1%	14,9%	14,8%	17,1%	20,0%	21,5%
(O) Publicatie (M) als % van totaal inhoudelijk (K)	32,9%	32,3%	33,8%	47,0%	60,6%	63,3%	67,8%	65,7%	57,8%	52,3%
Belasting										
(P) Artikel 81 RO	199	216	420	435	490	412	372	477	453	432
(Q) Inhoudelijk	598	573	638	648	594	566	491	464	546	536
(R) Totale productie	797	789	1.058	1.083	1.084	978	863	941	999	968
(S) Publicatie	316	310	282	328	335	304	336	289	363	883
(T) Publicatie (S) als % van totale productie (R)	39,6%	39,3%	26,7%	30,3%	30,9%	31,1%	38,9%	30,7%	36,3%	91,2%
(U) Publicatie (S) als % van totaal inhoudelijk (Q)	52,8%	54,1%	44,2%	50,6%	56,4%	53,7%	68,4%	62,3%	66,5%	164,7%

Figuur 3-10. Productie en publicatie van uitspraken bij de Hoge Raad 2001 -2010.¹⁰⁶⁵

zij zijn genomen.¹⁰⁷¹ Door de registratiepraktijk zijn gepubliceerde conclusies en uitspraken niet afzonderlijk te tellen.¹⁰⁷²

Een conclusie uit het voorgaande mag zijn dat de Hoge Raad wel veel, maar niet alle inhoudelijke uitspraken publiceert. Een bijzonderheid van de Nederlandse situatie is art. 81 Wet RO: ook al gaat de Hoge Raad niet inhoudelijk in op de cassatiemiddelen, het feit dat de Hoge Raad dit in bepaalde omstandigheden niet doet is op zichzelf voor praktijk en wetenschap belangrijke informatie. Veel van dergelijke uitspraken waren dan ook jarenlang regelmatig wel in de tijdschriften te vinden, maar niet op Rechtspraak.nl. In de eerste jaren van Rechtspraak.nl ging het nog om enkele tientallen uitspraken per jaar,¹⁰⁷³ inmiddels – zeker na het besluit om ook de art. 81 Wet RO-beslissingen in fiscale zaken te publiceren – zijn dit er nog maar enkele.¹⁰⁷⁴ Als ook de strafkamer zou besluiten om de art. 81 Wet RO-uitspraken altijd te publiceren, zouden we kunnen concluderen dat de Hoge Raad volledig voldoet aan het negatieve selectie criterium van Aanbeveling R(95)11.

3.4.2.4 Afdeling Bestuursrechtspraak Raad van State

De Raad van State heeft sinds 1 november 2000 een eigen internetsite.¹⁰⁷⁵ Een groot deel van de uitspraken van de Afdeling Bestuursrechtspraak is daarop sinds mei 2002 te raadplegen.¹⁰⁷⁶ Vanaf dat moment zijn diezelfde uitspraken ook te raadplegen in de uitsprakendatabank van Rechtspraak.nl.¹⁰⁷⁷ Verzetszaken en zaken die buiten zitting zijn afgedaan worden niet gepubliceerd,¹⁰⁷⁸ alhoewel daarop in bijzondere gevallen een uitzondering kan worden gemaakt.¹⁰⁷⁹

Er zijn enkele opmerkelijke verschillen tussen beide webportalen. De belangrijkste betreft de vreemdelingenzaken, waarin de AB RvS sinds 1 april 2001 hoger-beroepsrechter is.¹⁰⁸⁰ Op Raadvanstate.nl worden deze allemaal gepubliceerd, op Rechtspraak.nl verschijnen slechts de uitspraken waarin een inhoudelijke uitspraak is gedaan. Omdat de meeste zaken niet-ontvankelijk of kennelijk ongegrond worden verklaard, zijn de verschillen kwantitatief aanzienlijk. Zo zijn er op Raadvanstate.nl 7.008 vreemdelingenuitspraken uit het jaar 2010 gepubliceerd, maar daarvan staan er slechts 304 (4,3%) op Rechtspraak.nl. Daarnaast worden, om onduidelijke redenen, af en toe uitspraken niet op Raadvanstate.nl gepubliceerd,

1071 Over het beleid met betrekking tot het tijdstip van publicatie van de conclusies: *vide infra*: § 3.4.3.3.

1072 Conclusies en uitspraken worden geregistreerd onder hetzelfde LJN (*vide infra*: § 4.2.3.2), de 'uitspraakdatum' die bij de conclusie wordt geregistreerd wordt bij plaatsing van de uitspraak overschreven door de datum van de uitspraak.

1073 [van Opijnen 2006c, p. 16].

1074 Bijvoorbeeld: ECLI:NL:HR:2010:BJ3226, gepubliceerd in Nieuwsbrief Strafrecht, en ECLI:NL:HR:2011:BO4501, gepubliceerd in JOW en NJB (situatie d.d. 31-03-2013).

1075 [RvS 2001, p. 28].

1076 [RvS 2003, p. 95]. Het gaat om uitspraken vanaf 01-04-2002.

1077 [Bistro 2001a].

1078 <www.raadvanstate.nl/uitspraken/actuele_uitspraken/informatie>. Laatste raadpleging: 05-04-2013.

1079 Bijvoorbeeld: ECLI:NL:RVS:2010:BN7799.

1080 *Vide supra*: noot 829.

maar wel op Rechtspraak.nl.¹⁰⁸¹ Het omgekeerde komt trouwens ook voor, ook bij de niet-vreemdelingenzaken.¹⁰⁸² Ten slotte zijn er uitspraken die niet op Raadvanstate.nl, noch op Rechtspraak.nl zijn te vinden, maar wel in een tijdschrift. Het betreft meestal zaken die buiten zitting zijn afgedaan, maar kennelijk door tijdschriftredacties voor publicatie toch voldoende interessant werden bevonden.¹⁰⁸³

In beginsel voldoet de AB RvS aan het negatieve selectie criterium van Aanbeveling R(95)11. Publicatie van alle vreemdelingenuitspraken op beide sites zou evenwel aanbevelenswaardig zijn.

3.4.2.5 Centrale Raad van Beroep

De eerste jaren publiceerde de CRvB een selectie van uitspraken op Rechtspraak.nl, maar sinds 1 september 2004 worden alle uitspraken gepubliceerd, met uitzondering van uitspraken op grond van art. 8:54 Awb (kennelijke onbevoegdheid, kennelijke niet-ontvankelijkheid, kennelijke (on)gegrondheid) en uitspraken betreffende een verzoek om een proceskostenveroordeling na intrekking van het (hoger) beroep.¹⁰⁸⁴ De CRvB voldoet met dit beleid volledig aan het negatieve selectie criterium van Aanbeveling R(95)11.

3.4.2.6 College van Beroep voor het bedrijfsleven

Ook het CbB voldoet aan het negatieve selectie criterium van Aanbeveling R(95)11: het CbB publiceert reeds vanaf 1 januari 2001 alle uitspraken op Rechtspraak.nl. Voor het CbB is dit een vanzelfsprekendheid.¹⁰⁸⁵

3.4.2.7 Ondernemingskamer van het Gerechtshof Amsterdam

De Ondernemingskamer van het Gerechtshof Amsterdam is exclusief bevoegd in een groot aantal vennootschapsrechtelijke procedures. De uitspraken van de Ondernemingskamer hebben daardoor een grote maatschappelijke en juridische impact. Daarom is in art. 3 aanhef en sub e Selectiecriteria Rechtspraak.nl 2012 bepaald dat alle inhoudelijke uitspraken van de Ondernemingskamer moeten worden gepubliceerd op Rechtspraak.nl.

Op de eigen webpagina van de Ondernemingskamer staat evenwel te lezen:

Sinds 1 januari 2002 worden alle uitspraken van de Ondernemingskamer (...) gepubliceerd in het tijdschrift Actuele Rechtspraak Ondernemingspraktijk (ARO), uitgever Kluwer Deventer. Voorts wordt een deel van de uitspraken van de Ondernemingskamer, al dan niet voorzien van een annotatie, gepubliceerd in Jurisprudentie Onderneming en Recht (JOR) (...), Jurisprudentie Arbeidsrecht (JAR) (...), en Nederlandse Jurisprudentie (NJ) (...). Uitspraken

1081 Bijvoorbeeld: ECLI:NL:RVS:2010:BL0755 geconstateerd op 31-03-2011. D.d. 05-04-2013 is de uitspraak wel op Raadvanstate.nl te vinden.

1082 Bijvoorbeeld: ECLI:NL:RVS:2010:BP2662. Laatste raadpleging: 05-04-2013.

1083 Bijvoorbeeld: ECLI:NL:RVS:2011:BQ2948, gepubliceerd in de JB. Laatste raadpleging: 05-04-2013.

1084 [CRvB 2006, p. 3].

1085 [CbB 2011, p. 17].

	Alleen in tijdschrift(en)	In tijdschrift(en) en op Rechtspraak.nl	Alleen op Rechtspraak.nl
2002	187	12	0
2003	174	7	1
2004	137	6	0
2005	216	7	1
2006	186	10	1
2007	187	12	1
2008	180	22	1
2009	175	19	0
2010	157	29	3
Totaal	1.599	124	8

Figuur 3-11. Publicatie van uitspraken door de Ondernemingskamer van het Gerechtshof Amsterdam.¹⁰⁸⁸

*waarvoor grote publieke belangstelling bestaat, worden bovendien op deze website gepubliceerd.*¹⁰⁸⁶

Dit beleid wijkt niet alleen van de Selectiecriteria Rechtspraak.nl 2012, maar ook reeds van de Selectiecriteria Rechtspraak.nl 1999. Daarin was immers voorgeschreven dat alle uitspraken die belangstelling hebben van de vakpers alleen al daarom publicatiewaardig zijn.¹⁰⁸⁷ De praktijk komt overeen met de hier geciteerde beleidslijn: uit Figuur 3-11 blijkt dat heel veel uitspraken van de Ondernemingskamer die wel in de tijdschriften worden gepubliceerd, niet op Rechtspraak.nl zijn te vinden.

Het publicatiebeleid van de Ondernemingskamer heeft ook tot maatschappelijke kritiek geleid.¹⁰⁸⁹

3.4.2.8 Sectie Intellectuele Eigendom van de Rechtbank Den Haag

De Sectie Intellectuele Eigendom van het Team Handel van de Rechtbank Den Haag¹⁰⁹⁰ (hierna: de Sectie IE) is exclusief bevoegd in vele procedures op het gebied van intellectuele

1086 <www.rechtspraak.nl/organisatie/gerechtshoven/amsterdam/overhetgerechtshof/organisatie/Pages/Ondernemingskamer.aspx>. Laatste raadpleging: 05-04-2013.

1087 Zoals nog expliciet benadrukt door de voorzitter van de redactieraad, *vide supra*: § 3.4.2.2.

1088 Onderzoek afgesloten op 25-03-2011. Onderzoeksmethodiek: omdat niet alle uitspraken van de Ondernemingskamer als zodanig gelabeld zijn, noch op Rechtspraak.nl, noch in (alle) tijdschriften, is een selectie gemaakt van alle uitspraken van het Gerechtshof Amsterdam die in het zaaknummer de toevoeging 'OK' hebben.

1089 Bijvoorbeeld [Redactie Rechtennieuws 2009].

1090 Voor 01-01-2013: de Afdeling intellectuele eigendom van de civiele sector van de Rechtbank 's-Gravenhage.

eigendom.¹⁰⁹¹ De uitspraken zijn daarom van groot maatschappelijk en/of juridisch belang. Derhalve kan net als bij de Ondernemingskamer van het Gerechtshof Amsterdam¹⁰⁹² staande worden gehouden dat voor de Sectie IE het negatieve selectiecriteria van Aanbeveling R(95)11 zou moeten gelden. In art. 3 aanhef en sub f Selectiecriteria Rechtspraak.nl 2012 is dan ook bepaald dat alle inhoudelijke uitspraken van de Sectie IE¹⁰⁹³ op Rechtspraak.nl moeten worden gepubliceerd. Onder het kopje 'publicatie van uitspraken' vermeldt de Sectie IE op de eigen internetpagina:

De (meeste) uitspraken van de Sectie IE worden gepubliceerd op www.rechtspraak.nl en - buiten verantwoordelijkheid van de rechtbank - ook op <http://www.ie-forum.nl> en www.iept.nl en www.iept.nl.¹⁰⁹⁴

Op de webpagina van de Sector civiel,¹⁰⁹⁵ waarvan de Sectie IE tot 1 januari 2013 (als 'Afdeling IE') een onderdeel vormde, stond bijna dezelfde tekst, alleen zonder het woordje 'ook'. Dat woordje is cruciaal, want verreweg de meeste uitspraken van de Sectie IE die wel op een of meer van de genoemde externe websites staan, worden niet op Rechtspraak.nl geplaatst. De vermelding van de website IE-forum.nl is van recente datum. Het ontstaan van deze website is een gevolg van een conflict waaraan de website Boek9.nl in 2011 ten prooi viel.¹⁰⁹⁶ Alhoewel de uitspraken nog steeds online staan, toont dit conflict wel aan dat het voor een gerecht riskant is om voor publicatie te vertrouwen op derden: commerciële belangen (of commerciële tegenslag) kunnen er toe leiden dat de uitspraken van de ene op de andere dag niet meer (kosteloos) raadpleegbaar zijn voor derden. De opmerking van de Sectie IE dat publicatie op genoemde websites buiten verantwoordelijkheid van de rechtbank is, scheidt bovendien verwarring. Het feit dat publicatie op deze sites plaatsvindt, lijkt daarmee een reden om zich aan de eigen verantwoordelijkheid tot publicatie te onttrekken – anders was de opmerking in het geheel niet nodig geweest. Ook het publicatiebeleid van de Sectie IE ontmoet maatschappelijke kritiek.¹⁰⁹⁷

Anders dan bij de Ondernemingskamer van het Gerechtshof Amsterdam, die de niet op Rechtspraak.nl gepubliceerde uitspraken alleen aan commerciële uitgeverij ter beschikking stelt, kan in beginsel iedereen de uitspraken van de Sectie IE opvragen.¹⁰⁹⁸ Op de inmiddels

1091 Zie voor een overzicht de informatiepagina op: <www.rechtspraak.nl/Organisatie/Rechtbanken/Den-Haag/OverDeRechtbank/Rechtsgebieden-en-teams/Pages/IE.aspx>.

1092 *Vide supra*: § 3.4.2.7.

1093 Zij het dat in de Selectiecriteria Rechtspraak.nl 2012 (d.d. 05-04-2013) nog de oude benaming is gebruikt (*vide supra*: noot 1090).

1094 Zie noot 1091. Raadpleegdatum 05-04-2013. Op 02-01-2012 luidde de tekst vanaf het laatste gedachte-streepje: "(O)ok op www.boek9.nl, www.ie-forum.nl en www.iept.nl gepubliceerd." Zie voor de verklaring van dit verschil het vervolg van de tekst.

1095 <www.rechtspraak.nl/Organisatie/Rechtbanken/Den-Haag/OverDeRechtbank/rechtsgebieden/sector-civiel-recht/Pages/default.aspx>. Raadpleegdatum 02-01-2012. D.d. 05-04-2013 bestaat deze pagina niet meer.

1096 Het conflict mondde zelfs uit in een kort geding: ECLI:NL:RBAMS:2011:BR6490.

1097 [Redactie Rechtennieuws 2011].

1098 Aldus de informatie op de in noot 1091 genoemde webpagina.

verdwenen pagina van de Sector civiel¹⁰⁹⁹ werd getracht een verklaring te geven voor het magere publicatiebeleid:

Uitspraken met afbeeldingen in het vonnis konden om technische redenen tot augustus 2007 niet op www.rechtspraak.nl gepubliceerd worden. Vanaf augustus 2007 is dit wel mogelijk maar dit is erg bewerkelijk.

Onderzoek leert dat dit niet de enige verklaring kan zijn: ook van uitspraken die geen afbeeldingen bevatten blijft publicatie op Rechtspraak.nl vaak achterwege.¹¹⁰⁰

3.4.2.9 Rechtbanken en gerechtshoven

Tot aan de inwerkingtreding van de Wet herziening gerechtelijke kaart (Wet HGK)¹¹⁰¹ op 1 januari 2013 kende Nederland negentien rechtbanken en vijf gerechtshoven, na inwerkingtreding van deze wet waren er tien rechtbanken en vier gerechtshoven. Per 1 april 2013 is het arrondissement Oost-Nederland gesplitst in Gelderland en Overijssel,¹¹⁰² zodat er thans elf rechtbanken zijn. Alleen al daarom is het lastig om alle rechtbanken en gerechtshoven afzonderlijk te behandelen. Met uitzondering van de hierboven¹¹⁰³ besproken bijzondere kamers en enkele illustratieve voorbeelden, zullen we dit dan ook niet doen, en beperken we ons tot een onderscheid tussen rechtbanken en gerechtshoven.

Een uitgebreid onderzoek naar beleidsintenties en verslaglegging inzake publicatiebeleid hebben we bij de rechtbanken en gerechtshoven achterwege gelaten. Voor zover jaardocumenten al zijn gepubliceerd, is de aandacht die de publicatie van uitspraken daarin krijgt over het algemeen gering. Soms wordt melding gemaakt van het aantal gepubliceerde uitspraken,¹¹⁰⁴ soms wordt ook een beleidsintentie uitgesproken, zoals in het jaarverslag van het Gerechtshof Arnhem over 2010:

Kenbaarheid van het recht is een kwaliteitsitem. Uitspraken dienen in beginsel allemaal te worden gepubliceerd. Uitgangspunt daarbij is niet of de rechter de zaak interessant genoeg vindt om te publiceren, maar de notie dat de burger het recht heeft om de eindproducten van de Rechtspraak te kennen. Vanaf begin 2010 anonimiseren en publiceren twee griffiemedewerkers civiele uitspraken.

1099 *Vide supra*: noot 1095.

1100 Voor de maand december 2010 bijvoorbeeld alleen al: Rechtbank 's-Gravenhage 8-12-2010, 3746341 HA ZA 10-3184; 15-12-2010, 327866 / HA ZA 09-103; 250632 / HA ZA 05-3008; 22-12-2010, 325465 I HA ZA 08-3970; 22-12-2010, 342164 / HA ZA 09-2275; 29-12-2010, 303894 / HA ZA 08-397.

1101 BWBR0031789.

1102 BWBR0032588.

1103 *Vide supra*: § 3.4.2.7 en § 3.4.2.8.

1104 Zoals in het zeer beknopte jaarverslag van de Rechtbank Amsterdam over 2009 ([Rechtbank Amsterdam 2010]), waarin werd vermeld dat 907 uitspraken waren gepubliceerd (het document is inmiddels van Rechtspraak.nl verwijderd).

*In 2010 zijn 215 civiele uitspraken, 195 uitspraken straf en 245 uitspraken belasting gepubliceerd.*¹¹⁰⁵

Volgens hetzelfde jaarverslag¹¹⁰⁶ zijn door dit gerechtshof evenwel in 2010 alleen al in de meervoudige kamer 1.302 civiele handelsuitspraken gedaan¹¹⁰⁷ (waarvan derhalve 16,5% is gepubliceerd), 3.118 strafuitspraken (6,3% gepubliceerd) en 567 fiscale uitspraken (43,2% gepubliceerd); hieruit moeten we concluderen dat er nogal wat licht zit tussen de uitgesproken intentie en de feitelijke publicatie.

In § 3.4.2.9.1 bespreken we de organisatie van de lokale werkzaamheden rond de publicatie van uitspraken. Vervolgens doen we in § 3.4.2.9.2 een kwantitatief onderzoek naar de vraag in hoeverre de gerechtshoven en rechtbanken voldoen aan het juridisch criterium dat een ‘representatief beeld van uitspraken’ moet worden gepubliceerd. In § 3.4.2.9.3 staan we kort stil bij het CIR.

3.4.2.9.1 Werkwijze

Eerder¹¹⁰⁸ kwam reeds het convenant ter sprake dat alle gerechten bij aansluiting op Rechtspraak.nl hebben getekend. Art. 3.2 uit dit convenant luidt:

Het plaatselijk redactieteam draagt er zorg voor dat uitspraken van alle sectoren die voldoen aan de selectiecriteria volgens de richtlijnen worden geanonimiseerd en worden voorzien van de ontsluitingskenmerken.

De gerechten dienen daarvoor zelf mensen en middelen ter beschikking te stellen, maar zijn geheel vrij in de wijze waarop ze de taken organiseren. In 2010 hebben we een enquête opgesteld om een beeld te krijgen van de werkwijze bij de gerechten met betrekking tot de selectie en publicatie van uitspraken. De enquête¹¹⁰⁹ werd gehouden bij de toenmalige negentien rechtbanken en vijf gerechtshoven. Alle gerechtshoven hebben de vragenlijst geretourneerd, alsmede zestien rechtbanken.

De onderzoeksresultaten geven een goed beeld van de diversiteit. Reeds bij de interne organisatie van de redactie blijken er grote verschillen: acht gerechten hebben uitsluitend een centrale redactie, drie gerechten werken alleen met een redactie per sector en vier gerechten hebben zowel redacties per sector als een (coördinerende) centrale redactie. Zes gerechten ten slotte hebben het op een andere manier georganiseerd, meestal met een belangrijke rol voor de communicatieafdeling. De gemiddelde omvang van de redactie ligt tussen de vijf en tien personen. Persrechters maken vrijwel nooit deel uit van de redactie, communicatieadviseurs wel.

De selectie van publicatiewaardige uitspraken gebeurt bij verreweg de meeste (14 van de 21) gerechten door de (uitspraakdoende) rechter zelf. In de andere gerechten beslist

1105 [Gerechtshof Arnhem 2011, p. 14].

1106 Ibid., p. 24-25.

1107 Rekesten buiten beschouwing gelaten, evenals afdoening zonder uitspraak.

1108 *Vide supra*: § 3.1.4.1.

1109 De enquête is gehouden onder toezegging van anonimiteit. De vragenlijst is opgenomen in Bijlage 9.

de redactie op voorstel van rechter of secretaris; soms ook kan de communicatieafdeling zelf tot publicatie besluiten. Zeker bij één sector van één gerecht is het gebruikelijk dat de redactieraad alle uitspraken leest, en daaruit een keuze maakt.

Invoeren van de uitspraak in de Bimug¹¹¹⁰ en het anonimiseren gebeurt over het algemeen door de griffie, waarbij er soms ook een rol is voor de secretaris of de communicatieafdeling. De inhoudsindicatie daarentegen wordt meestal geschreven door de rechter of de secretaris; slechts in enkele gevallen wordt de communicatieafdeling daarvoor ingeschakeld. Dat is anders indien er een actualiteit moet worden gemaakt, daarbij is de communicatieafdeling vrijwel altijd betrokken.

De meeste gerechten maken gebruik van de selectiecriteria van Rechtspraak.nl.¹¹¹¹ Indien er al aanvullende criteria worden geformuleerd, dan zijn die over het algemeen verruimend van aard, zoals het publiceren van alle meervoudige-kamerzaken van de belastingkamer (bij twee gerechten). Een minderheid geeft aan alleen eigen criteria te gebruiken, maar deze komen in de meeste gevallen materieel overeen met de selectiecriteria van de site.¹¹¹² Vrijwel geen enkel gerecht hanteert nog specifieke selectiecriteria voor uitgevers: in de meeste gerechten worden de uitgevers doorverwezen naar de databank op internet. Bij een enkel gerecht zijn er nog contactpersonen voor vakbladen; het gevoerde beleid is onbekend.¹¹¹³ Bij elf gerechten monitoren de redacties of de communicatieafdeling het publicatiebeleid. Als middelen om de publicatie te bevorderen zijn onder meer ingezet: werkoverleg (bij twintig gerechten), aandacht vragen op Intro (elf), een aantekening op het voorblad van het dossier (acht) en het afspreken van quota (twee).

Gebruikers van Rechtspraak.nl kunnen een verzoek indienen tot publicatie van een bepaalde uitspraak. Daar wordt met mate gebruik van gemaakt. Twaalf gerechten krijgen tot maximaal vijf verzoeken per maand, drie gerechten krijgen tussen de zes en tien verzoeken, en vier gerechten krijgen er meer dan tien per maand. Aan de verzoeken wordt bijna altijd gehoor gegeven. Redenen voor – zeldzame – gevallen van afwijzing zijn: geen tijd (zeven gerechten), twijfels over de bedoelingen van de aanvrager (zeven gerechten), onduidelijkheid over welke uitspraak is bedoeld (tien gerechten), schadelijkheid voor de belangen van partijen (zeven gerechten, door één gerecht als enige afwijzingsgrond opgenomen) of te oud (vier). De optie ‘publicatie zou belangen van het gerecht schaden’ is geen enkele maal aangevinkt. Zeven gerechten leggen uitspraken waarvan publicatie is verzocht bovenop de

1110 *Vide supra*: § 3.2.1.2.

1111 Ten tijde van dit onderzoek betrof het de Selectiecriteria Rechtspraak.nl 1999 (*vide supra*: § 2.3.2.2.3).

1112 Zo wordt bij de sector bestuursrecht van de Rechtbank Amsterdam een indeling in drie categorieën gehanteerd: A (= Aardverschuiving), B (= Bijzonder) en C (= Common). A en B zijn publicatiewaardig, benevens de uitspraken die maatschappelijk relevant worden geacht. Classificatie geschiedt door de rechter zelf. Terwijl vanuit het sectoroverleg wordt gestimuleerd om iedere uitspraak te beschouwen als ‘B, tenzij’, ziet de rechter de eigen uitspraken over het algemeen als ‘C, tenzij’. Om te komen tot een ruime selectie wordt er naar gestreefd om ten minste één op de zeven uitspraken als B te classificeren (bron: persrechter sector bestuursrecht Rechtbank Amsterdam, 19-06-2008).

1113 Volgens onderzoek dat enkele jaren eerder werd gedaan ([Malsch, Ijpelaar en Nijboer 2007]) hebben alle gerechten een contactpersoon van Kluwer die de selectie voor tijdschriften doet. Dit zou in sommige gevallen ook de persoon zijn die verantwoordelijk is voor plaatsing van de uitspraken op Rechtspraak.nl.

werkstapel, de andere gerechten schuiven ze er tussenin. Eén gerecht geeft aan dergelijke verzoeken wel te honoreren, maar onderop de stapel te leggen.

Gevraagd naar de opvattingen over het huidige publicatiebeleid, houden de respondenten die tevreden dan wel ontevreden zijn over het aantal thans gepubliceerde uitspraken, elkaar ongeveer in evenwicht. Over de snelheid waarmee publicatie plaatsvindt is men in meerderheid tevreden. Wel vinden elf respondenten dat het bewustzijn over het belang van publicatie te wensen overlaat (twee respondenten zijn tevreden, zeven zijn neutraal). Over de beschikbaarheid van middelen voor selectie en het schrijven van inhoudsindicatie is niemand tevreden: tien zijn er neutraal, tien zijn ontevreden. Ook over de beschikbaarheid van middelen voor het anonimiseren is er veel ontevredenheid: twaalf respondenten zijn ontevreden, zes neutraal en twee tevreden.

Een meerderheid van de respondenten is tegen de publicatie van alle (inhoudelijke) uitspraken. Als de anonimiseringsrichtlijnen minder strikt zouden worden, zou een grote meerderheid (dertien gerechten) toch aan de strikte variant vasthouden. Bij minder strikte anonimiseringsrichtlijnen acht men het mogelijk dat er meer wordt gepubliceerd, maar ook juist dat er minder wordt gepubliceerd. De gerechten lijken omvang van publicatie en anonimisering niet echt met elkaar in verband te willen brengen: er zijn bijna geen gerechten die aangeven dat ze het aantal te publiceren uitspraken in negatieve of positieve zin zullen laten beïnvloeden door de striktheid van het anonimiseringsbeleid.

3.4.2.9.2 Kwantitatief onderzoek

3.4.2.9.2.1 Inleiding

Van rechtbanken en gerechtshoven zijn sinds 2000 bijna 140.000 uitspraken gepubliceerd. De publicatiecijfers zijn weergegeven in Figuur 3-12.¹¹¹⁴

In de derde en vijfde kolom staat de groei/afname ten opzichte van het voorgaande jaar. Daarbij valt op dat bij de gerechtshoven de groei uiterst grillig verloopt. In 2004 en 2005 is er sprake van een negatieve groei, in 2006 was er sprake van een explosieve groei van meer dan 33%. Bij de rechtbanken is van 2000 tot 2009 een meer gestage groei te zien: ieder jaar werd meer gepubliceerd dan het jaar daarvoor. Vooral 2006 liet een spectaculaire groei zien van meer dan 53%. Negatieve cijfers zijn er alleen in 2009 en 2012.

Zowel bij rechtbanken als gerechtshoven is de groeisput in 2006 opvallend. Het is aanmerkelijk dat de brief van de voorzitter van de redactieraad Rechtspraak.nl van eind 2005 hieraan debet is geweest.¹¹¹⁵ Opvallend bij zowel hoven als rechtbanken is ook de terugval in

1114 Bron: de zoekmachine van Rechtspraak.nl, bevraagd op 05-04-2013. Er zijn aanmerkelijke verschillen met rapportages die op de site zijn te vinden. Zo vermeldt de bijlage bij [Redactie Rechtspraak.nl 2012a] dat er bijv. in 2009 door de rechtbanken 10.005 uitspraken werden gepubliceerd, exclusief de vreemdelingenzaken van de Rechtbank 's-Gravenhage. Wij telden 11.030 rechtbankuitspraken uit 2009. Volgens de zoekmachine zijn er 671 vreemdelingenuitspraken van genoemde rechtbank. Er resteert dan een verschil van 354 uitspraken.

1115 *Vide supra*: § 3.4.2.2.

Jaar	Gerechtshoven		Rechtbanken	
	Gepubliceerde uitspraken	Groei t.o.v. voorgaand jaar	Gepubliceerde uitspraken	Groei t.o.v. voorgaand jaar
2000	1.280		1.936	
2001	1.649	28,8%	2.598	34,2%
2002	2.143	30,0%	2.864	10,2%
2003	2.590	20,9%	3.297	15,1%
2004	2.481	-4,2%	3.830	16,2%
2005	2.415	-2,7%	4.610	20,4%
2006	3.232	33,8%	7.058	53,1%
2007	3.153	-2,4%	9.541	35,2%
2008	3.455	9,6%	11.165	17,0%
2009	4.830	39,8%	11.030	-1,2%
2010	5.566	15,2%	11.638	5,5%
2011	6.742	21,1%	12.865	10,5%
2012	5.323	-21,0%	12.282	-4,5%
Totaal	44.859		94.714	

Figuur 3-12. Op Rechtspraak.nl gepubliceerde uitspraken van rechtbanken en gerechtshoven uit de jaren 2000-2012.¹¹¹⁴

2012. Mogelijk is deze veroorzaakt door de reorganisatieperikelen van de herziening gerechtelijke kaart.¹¹¹⁶

Bij de beschrijving van het juridisch kader hebben we gezien dat volgens Toegankelijkheidsnota en Aanbeveling R(95)11 een representatieve selectie van uitspraken zou moeten worden gepubliceerd. Die 'representatieve selectie' moet niet worden opgevat als een 'representatieve steekproef', want dat zou als consequentie hebben dat er veel doorsneeuitspraken zouden worden gepubliceerd, en belangrijke uitspraken juist niet.¹¹¹⁷ Aanbeveling R(95)11 stelt dat voor andere dan de hoogste instanties, dus rechtbanken en gerechtshoven, het positieve selectie criterium kan volstaan. Het is bijzonder lastig om te beoordelen het gepubliceerde corpus aan dit criterium voldoet,¹¹¹⁸ maar we zullen een aantal kwantitatieve toetsen uitvoeren die ons daarvan een indruk kunnen geven.

In de eerste plaats kunnen we een vergelijking maken tussen de op Rechtspraak.nl en door commerciële uitgeverij gepubliceerde uitspraken (§ 3.4.2.9.2.2). In de tweede plaats

1116 De voorzitter van de redactieraad merkte in [Redactie Rechtspraak.nl 2012a] op dat dit in 2011 geen beletsel opleverde voor een toegenomen publicatie, maar mogelijk heeft dit in 2012 dus wel een rol gespeeld.

1117 In de beginjaren van Rechtspraak.nl zijn overigens wel enkele dertien-in-een-dozijn-uitspraken gepubliceerd, juist om het publiek ook daarvan voorbeelden te laten zien. Zie bijv. de aantekeningen mondeling vonnis ECLI:NL:RBL:1999:AA3927 en ECLI:NL:RBL:1999:AA3930.

1118 De problematiek rond het begrip 'selectie' behandelen we meer diepgaand in § 5.1.

kunnen we onderzoeken hoe de publicatiecijfers zich verhouden tot de zaaksafhandelingsstatistieken. (§ 3.4.2.9.2.3).

3.4.2.9.2.2 *Vergelijking met uitgevers*

Reeds lang voordat Rechtspraak.nl bestond hadden de commerciële uitgevers ervaring opgebouwd met het verzamelen en selecteren van uitspraken. De uitgevers hadden daartoe een uitgebreid correspondentennetwerk, dat voor een deel bestond uit medewerkers van de rechterlijke macht.¹¹¹⁹ Daarnaast kregen en krijgen de tijdschriften uitspraken toegezonden door advocaten en andere *repeat-players*. Zoals uit ons onderzoek naar het functioneren van de lokale redactieraden bleek,¹¹²⁰ zijn de correspondenten binnen de rechtspraak nauwelijks nog actief, een enkele uitzondering daargelaten.¹¹²¹

Terwijl die uitgevers dus jarenlange ervaring hadden in het scheiden van kaf en koren,¹¹²² moesten rechtbanken en gerechtshoven hiermee in korte tijd ervaring opbouwen. Daarbij zijn de selectiecriteria van Rechtspraak.nl ruimer dan de criteria die de uitgevers hantieren: terwijl de uitgevers alleen de juridisch interessante uitspraken selecteren, zijn voor Rechtspraak.nl ook de maatschappelijk relevante uitspraken belangrijk. Maar we mogen stellen dat de uitspraken die voor jurisprudentieperiodieken interessant zijn, per definitie ook voor Rechtspraak.nl publicatiewaardig zijn. Met zoveel woorden staat dat ook in de selectiecriteria.¹¹²³ Alhoewel we op basis hiervan nog niet kunnen bepalen wat precies een representatieve selectie is, kunnen we in ieder geval stellen dat de selectie van Rechtspraak.nl onvoldoende representatief zou zijn indien een substantieel deel van de in tijdschriften gepubliceerde uitspraken niet op de website zou zijn te vinden. Ten overvloedige merken we nog op we niet mogen stellen dat de selectie van Rechtspraak.nl voldoende representatief zou zijn indien (slechts) alle in de periodieken gepubliceerde uitspraken zouden zijn opgenomen. Enerzijds missen we in dat geval de uitspraken die louter vanwege maatschappelijk belang publicatie verdienen, anderzijds kunnen ook de tijdschriftredacties niet in staat worden geacht alle belangwekkende uitspraken te verzamelen.¹¹²⁴

Reeds eerder¹¹²⁵ hebben we verwezen naar een eind 2005 uitgevoerd onderzoek¹¹²⁶ waaruit bleek dat van de uitspraken van de rechtbanken en gerechtshoven die in tijdschriften waren gepubliceerd, meer dan de helft niet in de uitsprakendatabank van Rechtspraak.nl te vinden was. Een herhaling voor de in 2008 gepubliceerde uitspraken liet een daling van

1119 *Vide supra*: § 3.1.1.

1120 *Vide supra*: § 3.4.2.9.1.

1121 *Vide supra*: § 3.4.2.7, al gaat het bij de Ondernemingskamer van het Gerechtshof Amsterdam niet om selectiewerkzaamheden, maar om de terbeschikkingstelling van alle gedane uitspraken.

1122 Zie onder meer [Crommelin 1988], [Frissen 1994], [van Arkel 1994] en [Lindo 1993].

1123 In Selectiecriteria Rechtspraak.nl 1999 in het zesde item van de eerste alinea, in de Selectiecriteria Rechtspraak.nl 2012 in art. 5 sub b.

1124 Zie bijvoorbeeld de in § 3.1.1 besproken kritiek op het selectiebeleid van de uitgevers, alsmede het verschijnsel dat ook veel uitspraken die alleen op Rechtspraak.nl zijn gepubliceerd door rechtspraak en literatuur worden geciteerd (*vide infra*: § 7.3.4).

1125 *Vide supra*: § 3.4.2.2.

1126 [van Opijnen 2006c].

Jaar van uitspraak	Gepubliceerde Nederlandse uitspraken	Daarvan:					
		Alleen op Rechtspraak.nl		Zowel op Rechtspraak.nl als in tijdschrift		Alleen in tijdschrift	
2000	2.408	557	23,1%	730	30,3%	1.121	46,6%
2001	2.827	798	28,2%	863	30,5%	1.166	41,2%
2002	3.580	1.016	28,4%	1.138	31,8%	1.426	39,8%
2003	3.586	1.181	32,9%	1.419	39,6%	986	27,5%
2004	3.215	1.281	39,8%	1.219	37,9%	715	22,2%
2005	3.175	1.235	38,9%	1.190	37,5%	750	23,6%
2006	3.900	1.868	47,9%	1.372	35,2%	660	16,9%
2007	3.771	1.845	48,9%	1.313	34,8%	613	16,3%
2008	4.086	2.063	50,5%	1.383	33,8%	640	15,7%
2009	5.318	3.182	59,8%	1.616	30,4%	520	9,8%
2010	5.864	3.648	62,2%	1.797	30,6%	419	7,1%

Figuur 3-13. Publicatie van arresten van gerechtshoven op Rechtspraak.nl en in tijdschriften, 2000-2010.

dit percentage zien naar 19%.¹¹²⁷ Een in 2011 uitgevoerd onderzoek vertoonde een verdere daling, maar was gebaseerd op de uitspraken van alle gerechten gezamenlijk (inclusief de vier hoogste colleges).¹¹²⁸

Op basis van data uit laatstgenoemd onderzoek hebben we hier de verhoudingen voor gerechtshoven (Figuur 3-13) en rechtbanken (Figuur 3-14) uitgerekend. Hierbij past wel een methodologische kanttekening: de LJN-index vormt de basis voor alle genoemde onderzoeken, maar in die LJN-index zijn in de loop der jaren steeds meer jurisprudentieperiodieken opgenomen.¹¹²⁹ Daardoor worden de onderzoeksdata steeds betrouwbaarder. Maar ook blijkt dan het publicatiebeleid in de eerste jaren van Rechtspraak.nl nog magerder te zijn geweest dan uit het onderzoek uit 2006 al bleek.¹¹³⁰ Ook begin 2013 stonden nog niet alle tijdschriften in de LJN-index.¹¹³¹

Bij de gerechtshoven zien we dat het percentage van de alleen in tijdschriften gepubliceerde uitspraken is gedaald van 46,6% in 2000 naar 7,1% in 2010. Daarbij dient aangetekend

1127 [van Opijnen 2010b, p. 16].

1128 [van Opijnen 2011d].

1129 *Vide infra*: § 4.2.3.2.

1130 Voorbeeld: het onderzoek uit 2006 kwam voor de alleen-tijdschrift-uitspraken van de hoven over 2004 op een percentage van 14,4%, terwijl dat in het huidige onderzoek 22,2% is.

1131 Als dat al mogelijk is, want er is geen vastomlijnde definitie van 'jurisprudentieperiodiek'; er verschijnen ook allerlei elektronische tijdschriften en databanken die in de LJN-index opgenomen zouden kunnen worden. Zie bijvoorbeeld de in § 3.4.2.8 genoemde websites waarop veel IE-uitspraken worden gepubliceerd. Zie over de architecturale kant van deze problematiek § 4.2.3.2, en over de oplossing § 4.5.3.1.

Jaar van uitspraak	Gepubliceerde Nederlandse uitspraken	Daarvan:					
		Alleen op Rechtspraak.nl		Zowel op Rechtspraak.nl als in tijdschrift		Alleen in tijdschrift	
2000	3.155	1.541	48,8%	434	13,8%	1.180	37,4%
2001	3.886	2.188	56,3%	485	12,5%	1.213	31,2%
2002	4.047	2.398	59,3%	485	12,0%	1.164	28,8%
2003	4.497	2.764	61,5%	601	13,4%	1.132	25,2%
2004	4.917	3.219	65,5%	665	13,5%	1.033	21,0%
2005	5.540	3.541	63,9%	1.111	20,1%	888	16,0%
2006	7.911	5.003	63,2%	2.078	26,3%	830	10,5%
2007	10.374	7.158	69,0%	2.425	23,4%	791	7,6%
2008	11.906	8.746	73,5%	2.475	20,8%	685	5,8%
2009	11.671	8.654	74,1%	2.416	20,7%	601	5,1%
2010	11.865	9.158	77,2%	2.272	19,1%	435	3,7%

Figuur 3-14. Publicatie van uitspraken van rechtbanken op Rechtspraak.nl en in tijdschriften, 2000-2010.

dat een substantieel deel hiervan voor rekening komt van de Ondernemingskamer:¹¹³² zo waren er van de 419 uitspraken uit 2010 die niet op Rechtspraak.nl maar wel in één of meer tijdschriften stonden, 157 van de Ondernemingskamer.

Bij de rechtbanken (Figuur 3-14) zien we een vergelijkbare ontwikkeling: in 2000 werd 37,4% van de in Nederland gepubliceerde uitspraken niet op Rechtspraak.nl geplaatst, in 2010 was dit percentage gezakt naar 3,7%.

Terwijl de percentages uit de eerste jaren van Rechtspraak.nl wijzen op een duidelijk onvoldoende representatieve selectie, kunnen de percentages van de laatste jaren wellicht ook verklaard worden door toevalligheden. Zo kan het gebeuren dat van drie op elkaar gelijkende zaken er twee op Rechtspraak.nl worden geplaatst, terwijl de derde in een tijdschrift terecht komt.

We kunnen in ieder geval concluderen dat de selectie van rechtbanken en hoven de eerste kwantitatieve toets kan doorstaan: vrijwel alle uitspraken die door tijdschriftredacties voor de juridische gemeenschap van belang worden geacht, verschijnen inmiddels ook op Rechtspraak.nl. We kunnen nu naar de tweede kwantitatieve toets: een analyse van de zaaksafhandelingsgegevens.

¹¹³² *Vide supra*: § 3.4.2.7.

3.4.2.9.2.3 Zaaksafhandelingsgegevens

Door sommige auteurs¹¹³³ wordt het aantal gepubliceerde uitspraken op Rechtspraak.nl gerelateerd aan het totaal aantal uitspraken dat door de rechter wordt gedaan. Met de conclusie dat nog geen 1% wordt gepubliceerd, wordt de suggestie gewekt dat veel belangwekkends ongepubliceerd blijft, in ieder geval wordt dit cijfer gebruikt om de stelling te onderbouwen dat er te weinig wordt gepubliceerd.

Nergens in het besproken juridisch kader is evenwel een kwantitatieve maatstaf geformuleerd voor het percentage uitspraken dat zou moeten worden gepubliceerd. Om de representativiteit van de gepubliceerde selectie te onderzoeken is het dan ook interessanter om deze selectie te vergelijken met het aantal uitspraken dat mogelijkwijs onder het positieve criterium van Aanbeveling R(95)11 zou kunnen vallen, dan met het totaal aantal beslissingen dat is genomen.

Om te kunnen bepalen welke uitspraken mogelijkwijs onder het positieve criterium zouden kunnen worden geschaard, moeten we verschillende soorten rechterlijke beslissingen onderscheiden. Reiling introduceerde in 2003¹¹³⁴ een model voor de classificatie van de rollen die de rechter speelt in de afhandeling van civiele zaken. In deze matrix, die ze uitwerkte in 2009,¹¹³⁵ worden op twee assen de voorspelbaarheid van de uitkomst en het belang van de relatie tegen elkaar afgezet. In de vier kwadranten worden de rollen van de rechter vervolgens zichtbaar (Figuur 3-15).

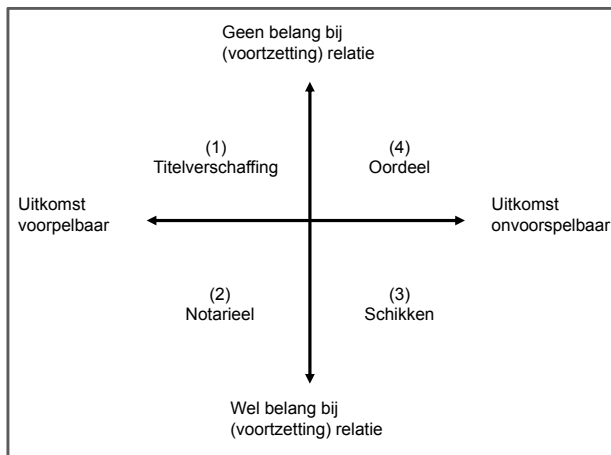
In het eerste kwadrant zitten de procedures die er alleen toe strekken om de eiser een titel tot executie te verschaffen, zoals kleine geldvorderingen. Dergelijke zaken worden over het algemeen bij verstek afgedaan. In het tweede kwadrant heeft de rechter een meer notariële functie: hij bekrachtigt wat door partijen al overeen is gekomen. Veel beschikkingen in de familierechtelijke sfeer vallen in deze categorie. In het derde kwadrant speelt de rechter een bemiddelende rol; het gaat om partijen (zowel bij handels- als bij familiezaken) die – over het algemeen – belang hebben bij een goede voortzetting van hun onderlinge relatie, maar er desondanks niet in slagen om hun conflict zelf op te lossen. Onder druk van de rechter lukt dat vaak wel. Een oordeel hoeft dan niet te worden geveld; het is meestal dan ook niet een einduitspraak waarmee dergelijke zaken eindigen. In het vierde kwadrant vinden we de zaken waarin de rechter werkelijk een oordeel velt waarvan de uitkomst – in tegenstelling tot de zaken uit het eerste kwadrant – onvoorspelbaar is. Juist daarom zijn uitgerekend deze uitspraken op grond van het positieve selectiecriterium potentieel publicatiewaardig. Voor civiele zaken in eerste aanleg (inclusief kanton en familiezaken) beslaat dit vierde kwadrant volgens Reiling tussen de 8% en 10%.¹¹³⁶

1133 Bijv. [Mommers en Zwenne 2010], en [de Meij, Ekker, Haeck et al. 2006, p. 3]. Ook eerder onderzoek, dat zich louter op publicatie in de tijdschriften richtte, concludeerde dat het merendeel van de uitspraken van hoven en rechtbanken ongepubliceerd blijft. Zo concludeerde [Sniijders 1978, p. 3] dat voor 90% van de civiele hofarresten.

1134 [Reiling 2003].

1135 [Reiling 2009, par. 3.2].

1136 Volgens [Reiling 2003] is het 10%, waarbij 20% van de zaken niet gemakkelijk aan één van de kwadranten kan worden toegewezen. Volgens [Reiling 2009, p. 121] zit 8% in het vierde kwadrant, en kan 18% niet worden toegewezen, maar vallen ze in ieder geval niet in het vierde kwadrant: “*Most of them are not dispute resolution in any sense of the word.*”

Figuur 3-15. Matrix van rechterlijke rollen.¹¹³⁷

We kunnen deze exercitie uitbreiden naar strafrechtelijke en bestuursrechtelijke zaken, zowel voor de rechtbanken als voor de gerechtshoven, waarbij we bovendien iets scherper focussen op het mogelijke belang dat de uitspraak voor derden zou kunnen hebben, in plaats van op de rol van de rechter.¹¹³⁸

Voor dit onderzoek maken we gebruik van zaaksafhandelingsgegevens. Gerechten worden gefinancierd op basis van het aantal zaken en de manier waarop ze worden afgedaan. Voor de berekening wordt gebruik gemaakt van het Lamicie-model.¹¹³⁹ Omdat het Lamicie-model in de praktijk op veel problemen stuit, is een nieuwe systematiek ontwikkeld, gebaseerd op procesfinanciering. De nieuwe systematiek kreeg daarom de naam 'Profi'.¹¹⁴⁰ In 2012 werd Profi in een aantal arrondissementen als pilot geïntroduceerd.¹¹⁴¹ In de voorbereiding van Profi heeft een omrekening plaatsgevonden van alle zaken van 2009 naar de Profi-systematiek. Daarbij zijn in het eindrapport Profi een achttal categorieën benoemd:

Administratieve zaken

- A. Eenvoudige zaken enkelvoudige kamer (EK)
- B. Lichte (EK-)zaken
- C. Standaard (EK-)zaken
- D. Complexe (EK-)zaken

¹¹³⁷ Ontleend aan [Reiling 2009, p. 116].

¹¹³⁸ Reiling gebruikte dit model vooral om te onderzoeken wat voor soort IT-ondersteuning voor de verschillende kwadranten wenselijk en mogelijk is.

¹¹³⁹ 'Lamicie' staat voor 'LAst Minute CIE'. Het is een werklustmetingssysteem uit 1998.

¹¹⁴⁰ [Rvdr 2010b].

¹¹⁴¹ [Rvdr 2011a].

- E. Bijzondere (EK-)zaken
- F. Meervoudige kamer (MK-)zaken
- G. MK-zaken gerechtshof¹¹⁴²

Ten behoeve van de pilot zijn de categorieën A en B nog samengevoegd, alsmede de categorieën D en E. Daarnaast zijn nog twee toezichtcategorieën (voor insolventies en bewind) toegevoegd.¹¹⁴³ Voor ons onderzoek kan er nog verder worden vereenvoudigd. Drie categorieën volstaan:

1. **EK-inhoudelijk**

Uitspraken gedaan door de enkelvoudige kamer met een zodanige inhoudelijke behandeling dat de zaak waarschijnlijk niet (geheel) met standaardformuleringen kan worden afgedaan: Profi-categorieën D, E en F;

2. **MK-inhoudelijk**

Idem voor de meervoudige kamer: Profi-categorieën G en H;

3. **Overig**

Alle overige zaken: Profi-categorieën A, B en C, alsmede de toezichtcategorieën. In deze groep zitten alle zaken die zonder uitspraak zijn afgedaan, alsmede alle uitspraken die met standaardformuleringen zijn gemaakt: verstekvonnissen, verkorte vonnissen, mondelinge uitspraken, etc.

In Figuur 3-16 hebben we de omrekeningen die door de Werkgroep Profi zijn gemaakt, teruggerekend naar deze drie basiscategorieën. Vervolgens hebben we voor de eerste twee categorieën de op Rechtspraak.nl gepubliceerde uitspraken er ter vergelijking naast gezet, zowel in absolute aantallen (kolommen E en G) als in percentages van het aantal gedane uitspraken (kolommen F en H).¹¹⁴⁴

Bij deze tabel passen enkele methodologische opmerkingen. De eerste betreft de sector kanton. Uitspraken van de sector kanton¹¹⁴⁵ worden nauwelijks gepubliceerd,¹¹⁴⁶ en indien wel dan zijn ze – op Rechtspraak.nl – niet als een afzonderlijk rechtsgebied geregistreerd. Een tweede opmerking betreft het feit dat Profi betrekking heeft op zaken, terwijl we bij Rechtspraak.nl spreken over uitspraken. We moeten er rekening mee houden dat veel zaken eindigen zonder uitspraak (en dat soms één zaak ook meerdere uitspraken kan hebben). Een derde opmerking is dat in de Profi-cijfers alle curatele- en insolventiebeslissingen zijn meegenomen (in kolom C), maar dat de publicatie hiervan in het Curateleregister respectievelijk

1142 [Rvdr 2010b, p. 7].

1143 [Rvdr 2011d, p. 2].

1144 In de databank van Rechtspraak.nl wordt niet geregistreerd of een uitspraak door de EK of MK is gedaan. De proceduresoort wordt wel geregistreerd, maar deze is niet altijd voldoende onderscheidend naar EK of MK. Er is daarom gebruikt gemaakt van het algoritme van § 6.2.4.1 om onderscheid te maken naar het aantal rechters dat verantwoordelijk is voor de uitspraak. De uitspraken zijn daartoe gehaald uit de afslag van de CJO die voor het onderzoek in hfd. 7 is gebruikt. Voor Figuur 3-12 is een meer recente dataset gebruikt, vandaar de kleine verschillen tussen de cijfers in genoemde figuur en kolom I van Figuur 3-16.

1145 Sinds de invoering van de Wet HGK hoeft een rechtbank geen sector kanton meer te hebben, en zijn de gerechten ook overigens veel vrijer in de interne organisatie.

1146 Uitzonderingen zijn er soms voor bijv. huurzaken en ontbindingen in arbeidzaken.

Afgehandelde zaken				Gepubliceerd op Rechtspraak.nl						
Rechtsbanken	EK- inhoudelijk	MK- inhoudelijk	Overig	Totaal	EK		MK		Totaal	
	(A)	(B)	(C)	(D)	Aantal (E)	Als % van (A) (F)	Aantal (G)	Als % van (B) (H)	Aantal (I)	Als % van (A+B) (J)
Belasting	8.250	1.834	13.202	23.286	551	6,7%	296	16,1%	847	8,4%
Bestuur	22.766	2.438	19.205	44.409	1.252	5,5%	751	30,8%	2.003	7,9%
Vreemdeelingen	27.418	409	18.031	45.858	537	2,0%	153	37,4%	690	2,5%
Familie	82.490	0	55.649	138.139	416	0,5%	99	0,0%	515	0,6%
Handel	47.653	926	92.932	141.511	3.629	7,6%	487	52,6%	4.116	8,5%
Kanton	82.166	0	1.176.691	1.258.857	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
Straf	18.992	15.356	183.884	218.232	306	1,6%	2.441	15,9%	2.747	8,0%
Subtotaal	289.735	20.963	1.559.594	1.870.292	6.691	2,3%	4.227	20,2%	10.918	3,5%
Gerechtshoven										
Belasting	223	2.272	876	3.371	67	30,0%	865	38,1%	932	37,4%
Familie	10	5.041	341	5.392	1	10,0%	623	12,4%	624	12,4%
Handel	7	8.337	2.400	10.744	4	57,1%	1.650	19,8%	1.654	19,8%
Straf	5.858	14.668	17.086	37.612	42	0,7%	1.429	9,7%	1.471	7,2%
Subtotaal	6.098	30.318	20.703	57.119	114	1,9%	4.567	15,1%	4.681	12,9%
Totaal	295.833	51.281	1.580.297	1.927.411	6.805	2,3%	8.794	17,1%	15.599	4,5%

Figuur 3-16. In 2009 op Rechtspraak.nl gepubliceerde uitspraken vergeleken met Profi-informatie over zaaksafhandeling.

Centraal insolventieregister van Rechtspraak.nl niet is meegeteld in de kolommen E t/m J. Een volledig negeren van de insolventiebeslissingen zou evenwel niet terecht zijn: publicatie in het CIR dient een ander doel dan publicatie in de uitsprakendatabank; de insolventiebeslissingen met een bijzonder belang zijn (ook) in de uitsprakendatabank opgenomen.¹¹⁴⁷

Bestudering van Figuur 3-16 leert dat bij de rechtbanken ruim 20%, en bij de gerechtshoven ruim 17% van de inhoudelijk afgehandelde MK-zaken op Rechtspraak.nl is gepubliceerd. Voor de EK-zaken ligt het percentage zowel bij de hoven als bij de rechtbanken op 2,3%. Bij de meervoudige kamer van de rechtbanken scoren handelszaken (52,6%) en vreemdelingenzaken (37,4%) het hoogst, familiezaken (nog geen 0,1%) en strafzaken (15,9%) scoren het laagst. Bij de meervoudige kamer van de gerechtshoven scoren belastingzaken het hoogst (38,1%) en strafzaken het laagst (9,7%).

Men kan natuurlijk van oordeel verschillen over het percentage van de inhoudelijk complexere zaken dat uiteindelijk op Rechtspraak.nl gepubliceerd zou moeten worden, maar de hier gepresenteerde cijfers geven een veel genuanceerder beeld dan een boude vergelijking met het totaal aantal gedane uitspraken. In statistische zin zouden we zelfs mogen zeggen dat in alle categorieën – met uitzondering van de familiezaken – een ‘representatief beeld van rechterlijke uitspraken’ wordt gepubliceerd.

3.4.2.9.3 Centraal Insolventieregister

Het juridisch kader met betrekking tot het CIR hebben we besproken in § 2.3.2.1.1.1. Het register wordt gehouden door de Rvdv, maar gevuld met gegevens van de rechtbanken. Naast hetgeen er reeds over is gezegd in § 3.2.2.4 kunnen we hier nog opmerken dat niet alle gegevens die volgens de wet in het CIR zouden moeten zitten, daarin ook terug te vinden zijn. Dat geldt voor de summier inhoud van het akkoord (art. 19 lid 1 ten tweede Fw) en het bedrag van de uitdelingen bij vereffening (art. 19 lid 1 ten derde Fw). Op de internationale verplichtingen inzake het CIR komen we nog terug in § 3.4.2.11, op de anonimisering in § 3.4.4.3.

3.4.2.10 Rechterlijke instanties in het Caribisch deel van het Koninkrijk

Tot nu toe hebben ze geen aandacht gekregen, maar op Rechtspraak.nl zijn ook uitspraken opgenomen van rechterlijke instanties in het Caribisch deel van het Koninkrijk, zowel van voor als na de staatsrechtelijke hervorming van 10 oktober 2010.¹¹⁴⁸

In totaal zijn ruim 2000 uitspraken opgenomen.¹¹⁴⁹ De meeste zijn van het Gemeenschappelijk Hof van Justitie: voor 10 oktober 2010 van de Nederlandse Antillen en Aruba (830 uitspraken), nadien van Aruba, Curaçao, Sint Maarten en van Bonaire, Sint Eustatius en Saba (380 uitspraken). Het merendeel van de inhoudelijke uitspraken van het Hof wordt daarmee gepubliceerd. Voorts zijn uitspraken opgenomen van de gerechten van eerste aanleg

1147 Er is zelfs een apart rechtsgebied voor. D.d. 11-01-2012 omvatte deze 296 hofarresten en 552 rechtbankbeslissingen.

1148 Rijkswet wijziging Statuut in verband met de opheffing van de Nederlandse Antillen (BWBR0028249).

1149 Datum telling: 07-04-2013.

en van de raden van beroep in ambtenarenzaken en belastingzaken. Het aantal gepubliceerde uitspraken is de laatste jaren aanzienlijk toegenomen, waarbij ook veel oudere uitspraken zijn gepubliceerd.

3.4.2.11 *Internationale verplichtingen*

De Raad voor de rechtspraak is niet zelf verantwoordelijk voor de actieve verstrekking van uitspraken, maar er is een uitzondering voor de mededingingsrechtelijke uitspraken die op grond van art. 28 lid 8 Rv aan de Europese Commissie moeten worden toegezonden.¹¹⁵⁰ In de memorie van toelichting op de Wet modernisering EG-mededingingsrecht werd de verwachting uitgesproken dat het aantal procedures als gevolg van Verordening (EG) nr. 1/2003 met ongeveer 80 per jaar zou toenemen.¹¹⁵¹

De werkelijke cijfers zijn onbekend, maar het aantal uitspraken op Rechtspraak.nl over alleen al art. 81 EG-verdrag waarvoor de Rvdr voor verzending verantwoordelijk is, bedraagt een kleine 160.¹¹⁵² In de Commissie-databank zijn echter slechts achttien uitspraken te vinden waarvan toezending onder verantwoordelijkheid van de Rvdr valt.¹¹⁵³ twee uit 2010 en 16 uit 2007 en eerder.¹¹⁵⁴ Van de Hoge Raad – die krachtens art. 28 lid 8 Rv verantwoordelijk is voor verzending van de eigen uitspraken – is slechts één uitspraak in de Commissie-databank te vinden (uit 2011),¹¹⁵⁵ terwijl een onderzoek op Rechtspraak.nl meer uitspraken naar boven brengt die onzes inziens wel voor doorzending naar de Commissie in aanmerking zouden komen.¹¹⁵⁶

Ter relativering mogen we opmerken dat niet alleen Nederland de verplichtingen uit art. 15 Verordening (EG) nr. 1/2003 lijkt te verzaken. Het aantal inzendingen uit vrijwel alle landen stelt teleur: tien landen hebben zelfs geen enkele uitspraak in de databank. Frankrijk en Duitsland blijken regelmatig inzenders, Spanje scoort met 99 uitspraken veruit het beste.

Vergelijkbare problemen zien we bij aanlevering aan de JURE-databank.¹¹⁵⁷ In deze databank zijn 51 Nederlandse uitspraken te vinden, waarvan de laatste uit 2004 dateert.¹¹⁵⁸ Bij andere landen is de score overigens vergelijkbaar.¹¹⁵⁹

1150 *Vide supra*: § 2.3.2.1.2.1.

1151 Kamerstukken II 2003-2004, 29 276, nr. 3, p. 4.

1152 Gezocht is op de trefwoorden 'Mededinging' en '81 EG' en steekproefsgewijs is de uitkomst op relevantie gecontroleerd. Van een meer uitgebreid onderzoek is afgezien (bijvoorbeeld door ook de artt. 101 en 102 VWEU te betrekken), omdat de steekproef de hier getrokken conclusie over het verstrekkingsbeleid reeds voldoende ondersteund.

1153 Het is onbekend of toezending ook daadwerkelijk door de Rvdr is geschied.

1154 Datum onderzoek: 04-04-2013.

1155 ECLI:NL:HR:2011:BO6770.

1156 Bijv. ECLI:NL:HR:2005:AT5531.

1157 *Vide supra*: § 2.3.2.1.2.2.

1158 Datum onderzoek: 07-04-2013.

1159 Zie voor een kwantitatieve analyse van de inhoud van deze en enkele andere Europese jurisprudentie-databanken: [van Opijnen 2008b].

Bij de verstrekking van uitspraken aan de Europese Commissie met betrekking tot de Europese richtlijn inzake elektronische handel¹¹⁶⁰ is het niet veel beter gesteld. Exacte cijfers ontbreken, maar het aantal is uitermate gering.¹¹⁶¹

In § 2.3.2.1.2.4 bespraken we de verplichting om belangrijke uitspraken van het EHRM te publiceren, alsmede de uitspraken die nopen tot nationale implementatiemaatregelen in de aangeklaagde staat. Er zijn enkele landen die hieraan gehoor geven door de bedoelde uitspraken op internet te publiceren. In ieder geval Noorwegen,¹¹⁶² Zweden,¹¹⁶³ Finland,¹¹⁶⁴ Hongarije,¹¹⁶⁵ Roemenië,¹¹⁶⁶ Turkije¹¹⁶⁷ en (beperkt) Italië¹¹⁶⁸ publiceren vertalingen van dergelijke uitspraken, soms in samenvatting.

De Nederlandse situatie staat hiermee in schril contrast. In § 15 van het *explanatory memorandum* van Aanbeveling R(2002)13 wordt aangeraden om bij de keuze van het bekendmakingskanaal aan te sluiten bij de nationale praktijk voor publicatie van rechterlijke uitspraken. Publicatie op Rechtspraak.nl zou dan voor de hand liggen. De uitspraken zijn hier echter niet te vinden. Ook door de rijksoverheid of het College voor de rechten van de mens¹¹⁶⁹ zijn de uitspraken van het EHRM niet gepubliceerd.

Teneinde de uitvoering van (onder meer) Aanbeveling Rec(2002)13 te monitoren heeft het Comité van Ministers in 2004 opgedragen tot het uitzetten van een enquête onder de lidstaten.¹¹⁷⁰ In het desbetreffende rapport van het *Committee of experts for the improvement of procedures for the protection of Human Rights*¹¹⁷¹ uit 2006 lichtte de Nederlandse regering de op dat moment (en thans nog steeds) bestaande situatie toe: publicatie vindt vooral plaats via commerciële tijdschriften – NJB, NJCM-bulletin en EHRC werden daarbij expliciet genoemd – en de publicatiesnelheid zou op gemiddeld twee tot vier maanden liggen. Ook wordt melding gemaakt van het gebruik van een nieuwsbrief aan de gerechten en het in individuele zaken op de hoogte stellen van de Rvdr. De vraag hoe verspreiding aan het ‘*public at large*’ plaatsvindt blijft onbeantwoord, want genoemde tijdschriften hebben natuurlijk een beperkt bereik. Ten aanzien van de doelgroep ‘rechterlijke macht’ merkt de regering op dat alle rechters toegang hebben tot internet, en dus tot HUDOC. Voorts wordt

1160 *Vide supra*: § 2.3.2.1.2.3.

1161 Mededeling ambtenaar Europese Commissie aan auteur.

1162 <www.lovdato.no/avg/emdn/index.html>.

1163 <www.manskligarattigheter.se/sv/manskliga-rattigheter-i-sverige/enskilda-klagomal-mot-sverige/europadomstolens-domar-och-beslut-i-mal-mot-sverige>.

1164 <www.finlex.fi/fi/oiheus/eurooppa/feit>.

1165 <www.lb.hu/hu/nemzetkozi-kapcsolatok-es-embjog>.

1166 <www.scj.ro/decizii_strasbourg.asp>.

1167 <www.inhak.adalet.gov.tr/mevzuat/mevzuat.html>.

1168 <www.cortedicassazione.it/Europa/Bollettino/GiurComunitariaDU/GiurComunitariaDU.asp>.

1169 *Vide infra*: § 3.5.3.

1170 Verklaring (zonder nummer), het Comité van Ministers (12-05-2004), *Ensuring the effectiveness of the implementation of the European Convention on Human Rights at national and European levels*.

1171 Rapport, *the Committee of Experts for the Improvement of Procedures for the Protection of Human Rights* (17-01-2007), *Réponses au nouveau questionnaire concernant les cinq recommandations citées dans la Déclaration de mai 2004 adoptée par le Comité des Ministres* (DH-PR(2006)004rev Bil).

melding gemaakt van de – tot op heden ongerealiseerde – plannen om HUDOC ook via Porta Iuris aan te bieden.¹¹⁷²

De selectie van uitspraken van het EHRM wordt overgelaten aan de tijdschriftredacties, er wordt van overheidswege niet gecontroleerd of die selectie voldoet aan de criteria die in Aanbeveling Rec(2002)13 zijn genoemd. De verplichting om de uitspraken en/of samenvattingen in de eigen taal te publiceren wordt door de regering weggewuifd met de opmerking:

All lawyers and students of law are expected to speak at least one of the official languages of the Council of Europe sufficiently well to be able to read and understand the case law. Translations of the full text of the Court's judgments are only made in exceptional circumstances, although the NJB publishes summaries in Dutch of judgments that are relevant to the Dutch legal system.

De laatste internationale verplichting die we hier bespreken heeft betrekking op de bijzondere actieve verstrekking van kennisgevingen inzake insolventies waarop de Europese insolventieverordening van toepassing is.¹¹⁷³ In § 3.2.2.4 zagen we dat deze niet in het CIR zelf zijn opgenomen, maar in een afzonderlijk bestand, dat vanuit de omliggende navigatie kan worden gevonden. De kans dat iemand daarnaar zal gaan zoeken indien hij de gezochte naam niet in het CIR kan vinden, is bijzonder klein te achten. Gebruikers die zich bedienen van de webservice¹¹⁷⁴ zullen zich deze omissie waarschijnlijk nog veel minder realiseren. Een blik op het bestand met de buitenlandse insolventies leert bovendien dat de twee laatste toevoegingen dateren van 2009 en 2010;¹¹⁷⁵ gezien het aantal registraties uit eerdere jaren is de kans klein dat de lijst compleet is. Verbetering is mogelijk te verwachten van het Europese e-justice-portaal, waarop volgens het Europese e-justice actieplan¹¹⁷⁶ de nationale insolventieregisters door middel van een meertalige zoekinterface centraal dienen te worden ontsloten.¹¹⁷⁷

Concluderend kunnen we stellen dat Nederland slecht voldoet aan de internationale verplichtingen tot grensoverschrijdende verstrekking van uitspraken. Dit betreft zowel de verstrekking van Nederlandse uitspraken aan de EU, als de verstrekking van uitspraken van het EHRM en inzake buitenlandse insolventies aan het Nederlandse publiek.

3.4.2.12 Actieve verstrekking: conclusie en vooruitblik

In deze § 3.4.2 hebben we beleid en uitvoering omtrent de actieve verstrekking van uitspraken via internet onder de loep genomen. Ondanks kleine punten van kritiek is het beeld positief. Sinds de start van Rechtspraak.nl in 1999 worden steeds meer uitspraken gepubliceerd. De

1172 *Vide supra*: § 3.2.1.4.

1173 *Vide supra*: § 2.3.2.1.1.1.

1174 *Vide infra*: § 3.4.3.1.

1175 Datum onderzoek: 07-04-2013.

1176 Meerjarenactieplan 2009-2013 voor de Europese E-justitie van de Raad van de Europese Unie, (CELEX:52009XG0331(01)).

1177 [van Opijnen 2009a, p. 418] en [van Opijnen 2008c].

hoogste gerechten publiceren inmiddels vrijwel alle inhoudelijke uitspraken, en ook van gerechtshoven en rechtbanken verschijnen steeds meer beslissingen online. Kwantitatieve vergelijkingen met wat door uitgevers wordt gepubliceerd en met de zaaksafhandelingsgegevens mogen tot de conclusie leiden dat rechtbanken en gerechtshoven een voldoende representatieve selectie van hun uitspraken publiceren. Kritiekpunten liggen er bij enkele bijzondere kamers (Ondernemingskamer van het Gerechtshof Amsterdam¹¹⁷⁸ en Sectie IE van de Rechtbank Den Haag)¹¹⁷⁹ en bij het nakomen van internationale verplichtingen.

We kunnen thans overgaan tot evaluatie van het volgende element in het juridisch kader: de toegankelijkheid van de gepubliceerde uitspraken.

3.4.3 Toegankelijkheidsaspecten

In § 2.4 hebben we vijf aspecten benoemd inzake de toegankelijkheid van op internet gepubliceerde rechterlijke uitspraken; het relevante juridisch kader hebben we daarbij geanalyseerd. In deze paragraaf onderzoeken we in hoeverre de Nederlandse situatie aan het beschreven juridisch kader voldoet. Achtereenvolgens bespreken we de gebruiksvoorwaarden (§ 3.4.3.1), identificatie (§ 3.4.3.2), betrouwbaarheid (§ 3.4.3.3), hanteerbaarheid (§ 3.4.3.4) en presentatie (§ 3.4.3.5). In § 3.4.3.6 sluiten we af met enkele conclusies.

3.4.3.1 Gebruiksvoorwaarden

Voor het raadplegen van uitspraken op Rechtspraak.nl is geen vergoeding verschuldigd. Sinds 2004¹¹⁸⁰ was er bovendien een service waarmee men alle uitspraken die op Rechtspraak.nl worden gepubliceerd om niet als XML op een FTP-site¹¹⁸¹ geleverd kan krijgen – naar keuze per dag of per uur. Hergebruikers van deze informatie lijken over de service tevreden te zijn.¹¹⁸² Ook de LJN-index is voor hergebruik beschikbaar, niet via een FTP-site maar door middel van een webservice. Gebruikers konden de dienst ook bevragen op wijzigingen sinds hun vorige bezoek.¹¹⁸³ Sinds 28 juni 2013 zijn alle uitspraakgegevens van het ECLI-register en de op Rechtspraak.nl gepubliceerde uitspraken als open data beschikbaar. Uitgebreide documentatie over het gebruik van deze service is op de website beschikbaar.¹¹⁸⁴

1178 Paradoxaal is het juist dit gerechtshof dat ook vaak extra publicatie-inspanningen verricht, zoals het besluit in 2012 om 170 voorheen ongepubliceerde ‘moordarresten’ uit de zes voorgaande jaren alsnog te publiceren: [Redactie Rechtspraak.nl 2012d].

1179 Met uitzondering van deze afdelingen lijkt er thans geen bewijs meer te zijn voor de stelling (zoals recentelijk nog vertolkt in [van der Wees en Renden 2012]) dat rechters hun uitspraken wel doorsturen naar uitgevers, maar niet op Rechtspraak.nl publiceren.

1180 [Bistro 2005].

1181 FTP staat voor File Transfer Protocol, een methode om grote bestanden over internet te verplaatsen.

1182 Vgl. [Mommers 2011b, par. 3.2].

1183 [Bistro 2008a].

1184 <www.rechtspraak.nl/Uitspraken-en-Registers/Uitspraken/Open-Data/Pages/default.aspx>.

Ook de gegevens in het Curateleregister en het CIR mogen worden hergebruikt. Gegadigden moeten er wel voor tekenen dat ze zich bij hergebruik houden aan de eisen van de Wbp.¹¹⁸⁵

De uitspraken van de AB RvS zijn via Rechtspraak.nl te verkrijgen, met uitzondering van de vreemdelingenrechtelijke uitspraken die alleen op Raadvanstate.nl zijn te vinden. Laatstgenoemde zijn echter alleen als (ingescande) PDF beschikbaar, waardoor hergebruik ernstig wordt bemoeilijkt.¹¹⁸⁶

3.4.3.2 Identificatie

Door uitspraken van een LJN – en later ECLI – te voorzien zijn alle op Rechtspraak.nl gepubliceerde uitspraken uniek te identificeren, waardoor is voorzien in de belangrijkste eis van dit toegankelijkheidsaspect. LJN en ECLI gaan echter nog een stapje verder: zoals we hebben beschreven in § 3.2.1.3 krijgen niet alleen de op Rechtspraak.nl gepubliceerde uitspraken een LJN/ECLI, maar ook vele uitspraken die elders zijn gepubliceerd.

Het ECLI-register (voorheen de LJN-index) is niet alleen op Porta Iuris beschikbaar, maar ook op Rechtspraak.nl. De oorspronkelijke reden daarvoor was intern, en hebben we reeds besproken:¹¹⁸⁷ het wegnemen van de terughoudendheid van Porta-Iurisgebruikers om uitspraken met behulp van een LJN te citeren. De tweede reden voor het op internet plaatsen van de LJN-index was extern van aard: de gehele juridische gemeenschap zou kunnen profiteren van dit vindplaatsen- en annotatieregister.¹¹⁸⁸ In eerste instantie stond de index los van de uitsprakendatabank, maar in de zomer van 2011 is de LJN-index, om het voor de gebruiker handiger te maken, ook geïntegreerd in de uitsprakendatabank.

De onvolkomenheden in het LJN en de LJN-index, die we later meer in detail zullen bespreken,¹¹⁸⁹ zijn in het ECLI-register opgelost.¹¹⁹⁰ Onpraktisch is dat op Raadvanstate.nl geen LJN's worden gebruikt. Een AB RvS-uitspraak die door een gebruiker vanaf Rechtspraak.nl met een LJN wordt geciteerd, is daarmee op Raadvanstate.nl niet terug te vinden.¹¹⁹¹

3.4.2.2 Betrouwbaarheid

In § 2.4.4 hebben we vier deelaspecten onderkend van het toegankelijkheidsaspect 'betrouwbaarheid': documentaire betrouwbaarheid, contextuele betrouwbaarheid, tijdigheid en historische persistentie. We zullen deze aspecten een voor een bespreken.

Met betrekking tot de documentaire betrouwbaarheid moeten we vaststellen dat de wijze waarop een uitspraak wordt gepubliceerd geen garantie biedt voor de authenticiteit van de tekst. Niet alleen is de tekst door het anonimiseren veranderd, er is ook geen absolute

1185 Aldus de gebruiksvoorwaarden op Rechtspraak.nl.

1186 Situatie februari 2013.

1187 *Vide supra*: § 3.2.2.2.

1188 [Bistro 2004, p. 19].

1189 *Vide infra*: § 4.2.3.2.

1190 *Vide infra*: § 4.5.3.1.

1191 Ten tijde van het afronden van deze studie was de situatie met betrekking tot het gebruik van ECLI bij de AB RvS onbekend.

zekerheid omtrent de authenticiteit van de ongeanonimiseerde versie die in CJO of E-archief is opgeslagen. Bij twijfel – die zich in de praktijk zelden voordoet –¹¹⁹² zal altijd de papieren, door rechter en griffier ondertekende, versie authentiek zijn. Pas bij de introductie van een uitsprakenregister, waarin een digitaal authentieke versie is opgeslagen, zal dit veranderen.¹¹⁹³ Ook bij de Raad van State is de digitale versie nog niet de authentieke versie, maar geeft het productie- en publicatieproces inherent wel iets meer zekerheid omtrent de juistheid van het uiteindelijk gepubliceerde document.¹¹⁹⁴

Niet alleen de juistheid, maar ook de volledigheid valt onder de documentaire betrouwbaarheid. Door de wijze van opslag in de CJO ('platte tekst') gingen opmaak en niet-tekstuele elementen verloren. Dit kan vooral problemen opleveren wanneer deze van belang zijn voor (de begrijpelijkheid) van de uitspraak. Pas vanaf 2007¹¹⁹⁵ is het mogelijk om afbeeldingen op te nemen in uitspraken. Deze functie wordt ook gebruikt voor het opnemen van tabellen.¹¹⁹⁶ Sinds de live-gang van Nova Porta Iuris worden ook opmaakelementen meegenomen in de gepubliceerde versie.

Met betrekking tot het tweede betrouwbaarheidsaspect, de contextuele betrouwbaarheid, voldoet de Nederlandse situatie sinds kort redelijk goed aan de eisen die daaraan worden gesteld. Lange tijd werd op Rechtspraak.nl de processuele context van een uitspraak niet weergegeven: er was niet zichtbaar of appel was aangetekend tegen een uitspraak, en/of die appelbeslissing er al was. Sinds 2006 was er in de Bimug wel een voorziening om formele relaties vast te leggen,¹¹⁹⁷ maar noch in Porta Iuris, noch op Rechtspraak.nl waren deze gegevens zichtbaar.¹¹⁹⁸ Sporadisch werd door gerechten in de inhoudsindicatie op Rechtspraak.nl een opmerking opgenomen over het oordeel van een hogere rechter,¹¹⁹⁹ maar over het algemeen moesten gebruikers zelf op zoek naar formeel-gerelateerde uitspraken. Dit was bijzonder lastig, niet alleen omdat zaken in hoger beroep een ander zaaknummer krijgen,¹²⁰⁰ maar ook omdat het zaaknummer of LJN van de uitspraak waarvan beroep of cassatie is ingesteld in veel gevallen niet eens wordt vermeld in de latere-aanleguitspraak.

Een uitzondering was er voor enkele bekende rechtszaken, die een 'dossier' vormen: een handmatig samengesteld overzicht van uitspraken en andere documenten in zaken die landelijke bekendheid hebben verworven. Op dit moment¹²⁰¹ zijn er 66 dossiers. Ondanks

1192 Een situatie waarin deze twijfel zich wel voordeed is beschreven in [de Winter 2001]: een cruciale zinsnede van een Hoge-Raadarrest stond niet in de NJ-versie, maar wel in de Rechtspraak.nl-versie. Laatstgenoemde bleek overigens correct.

1193 Zie voor de daartoe geformuleerde plannen, *supra*: § 3.4.2.1.

1194 [Hilhorst en van Engers 2009].

1195 [Bistro 2007a, p. 14].

1196 Zie voor een willekeurig voorbeeld ECLI:NL:RBSGR:2011:BQ8207.

1197 [Bistro 2007b, p. 7].

1198 De gegevens werden alleen gebruikt om rapportages mee te maken die voor gerechten konden worden ingezien, vooral met het oog op intern jurisprudentieoverleg.

1199 Zie bijvoorbeeld de inhoudsindicatie bij ECLI:NL:GHSHE:2008:BC5105.

1200 [Moltmaker 1998, p. 35] deed reeds een voorstel om één zaaknummer te hanteren voor de volledige rechtsgang.

1201 D.d. 10-04-2013.

de voordelen die dit heeft, is het jammer dat er vanuit de uitspraken zelf geen verwijzingen bestaan naar het dossier, dat de dossiers alleen te vinden zijn via het – niet voor de hand liggende – menu-item ‘actualiteiten’, en dat de sorteervolgorde van de dossiers niet erg gebruiksvriendelijk is.¹²⁰²

Sinds de introductie van ECLI evenwel kunnen de formele relaties tussen uitspraken in het ECLI-register worden vastgelegd en aan de eindgebruiker getoond. De contextuele betrouwbaarheid is daarmee aanzienlijk verhoogd. Hangende beroepen zijn evenwel nog steeds niet zichtbaar; pas als er een opvolgende uitspraak is, komt de gebruiker te weten dat er überhaupt beroep was aangetekend.

Ook op RaadvanState.nl zijn er meestal geen verbanden gelegd tussen de voorlopige voorziening en de bodemprocedure. Door te zoeken op het eerste deel van een zaaknummer kan men gerelateerde uitspraken wel verzamelen, maar dit vereist inzicht in de wijze waarop de uitspraaknummers zijn opgebouwd.¹²⁰³ Op de site zelf is dit niet gedocumenteerd. De vreemdelingenrechtelijke uitspraken die als PDF zijn opgenomen, bevatten, anders dan de vreemdelingenrechtelijke uitspraken die alleen als HTML¹²⁰⁴ beschikbaar zijn, meestal ook de uitspraak van de rechtbank in eerste aanleg, alsmede het beroepschrift.

Het derde betrouwbaarheidsaspect betreft de tijdigheid van publicatie. We hebben gezien¹²⁰⁵ dat Aanbeveling R(95)11 hiervoor een instructie geeft: één maand voor de uitspraken van de hoogste instanties, drie maanden voor de andere instanties. Omdat op Rechtspraak.nl zowel de datum van uitspraak als de datum van publicatie wordt vermeld, kan eenvoudig worden getoetst of deze norm wordt gehaald.

In Figuur 3-17 is de publicatiesnelheid van de verschillende soorten gerechten weergegeven.

Het gemiddelde – voor alle gerechten tezamen – voor de in 2010 gepubliceerde uitspraken is 33 dagen.

Statistisch beschouwd is dit ‘gemiddelde’ echter een gevaarlijke maat, omdat het – bijvoorbeeld op verzoek van gebruikers – publiceren van (zeer) oude uitspraken¹²⁰⁶ tot een aanzienlijke verhoging van dit gemiddelde kan leiden. De ‘mediaan’ – de middelste waarneming – is daarom een betrouwbaarder maat. Voor alle uitspraken op Rechtspraak.nl ligt de mediaan tussen 2005 en 2009 op zeven á acht weekdagen; in 2010 is deze gezakt naar zes. Met andere woorden: meer dan de helft van alle uitspraken wordt binnen zeven dagen

1202 Elk nieuw dossier lijkt bovenaan de lijst te worden gezet.

1203 Door het eerste deel – het ‘zaaknummer-deel’ – van een uitspraaknummer te gebruiken kunnen we bij elkaar horende uitspraken vinden. Met bijvoorbeeld ‘200906289’ vinden we de voorlopige voorziening ECLI:NL:RVS:2009:BK8355 – uitspraaknummer 200906289/2/R3 – de beslissing op het verzoek tot opheffing van die voorlopige voorziening ECLI:NL:RVS:2010:BL6979 – uitspraaknummer 200906289/6/R2 – en de beslissing in het bodemgeschil ECLI:NL:RVS:2011:BP7133 – uitspraaknummer 200906289/1/R2.

1204 *HyperText Markup Language*, de standaard opmaaktaal van WWW-pagina’s.

1205 *Vide supra*: § 2.4.4.

1206 Zie bijvoorbeeld ECLI:NL:CRVB:1976:AM4241 en ECLI:NL:CRVB:1979:BB8238, gepubliceerd in respectievelijk 2011 en 2007.

	Jaar van publicatie:					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Gemiddelde voor alle gerechten	24	49	35	38	42	33
Mediaan voor alle gerechten	7	7	8	8	7	6
Mediaan per (type) gerecht:						
Hoge Raad	0	0	0	0	0	0
AB RvS	0	0	0	0	0	0
CBb	14	15	19	19	20	19
CRvB	11	10	8	10	10	6
Gerechtshoven	20	22	24	21	15	14
Rechtbanken	13	14	14	13	14	13

Figuur 3-17. Publicatiesnelheid uitspraken op Rechtspraak.nl in dagen.¹²⁰⁹

gepubliceerd. Uitspraken van de Hoge Raad en de AB RvS¹²⁰⁷ worden vrijwel altijd op de dag van uitspraak gepubliceerd.¹²⁰⁸ Rechtbanken en gerechtshoven doen er wat langer over: in 2010 scoorden ze een mediaan van respectievelijk dertien en veertien. De Nederlandse gerechten voldoen daarmee ruimschoots aan de norm van de Aanbeveling R(95)11; zelfs de gerechtshoven en rechtbanken presteren binnen de norm die voor de hoogste rechtscolleges is gesteld.

De Persrichtlijn van de presidentenvergadering¹²¹⁰ en de Persrichtlijn van de Hoge Raad¹²¹¹ stellen de aanvullende eis dat beslissingen waarvoor persbelangstelling bestaat onmiddellijk na uitspraak op Rechtspraak.nl moeten worden gepubliceerd. Het begrip 'persbelangstelling' is lastig te operationaliseren. Als (eenvoudig) toetsbare maatstaf kunnen we hiervoor de publicatie van een actualiteit op Rechtspraak.nl gebruiken, al zijn er ook vele uitspraken die geen actualiteit krijgen, maar wel de pers halen.¹²¹² In Figuur 3-18 hebben we twee indicatoren gebruikt om te onderzoeken in hoeverre uitspraken met een actualiteit voldoen aan de tijdigheidsnorm van de Persrichtlijnen.¹²¹³ In de linkerkolom van ieder jaar is de mediane publicatiesnelheid weergegeven. Deze is (met uitzondering van de Hoge Raad,

1207 Reguliere uitspraken worden iedere woensdag, direct na uitspraak, gepubliceerd op zowel Raadvanstate.nl als Rechtspraak.nl. Voorlopige voorzieningen (die ook op andere dagen worden uitgesproken), worden dezelfde dag op Raadvanstate.nl geplaatst, maar op Rechtspraak.nl de daaropvolgende woensdag.

1208 Hoge Raad en AB RvS hebben vaste dagen waarop uitspraak wordt gedaan. Mede ook omdat het aantal uitspraken veel kleiner is, kan in het werkproces beter rekening worden gehouden met de publicatie.

1209 Figuur 3-17 is eerder gepubliceerd in [van Opijnen 2011d].

1210 *Vide supra*: noot 399.

1211 *Vide supra*: noot 400.

1212 Een voorbeeld van een uitspraak waarbij niet is voldaan aan de Persrichtlijn, is te vinden in ECLI:NL:RBBRE:2012:BY7900, betreffende de aansprakelijkheid voor erfelijke ziekten bij rashonden. De uitspraak werd gepubliceerd op 07-01-2013, terwijl NRC Handelsblad er op 03-01-2013 reeds een redactioneel artikel aan wijdde: [Wittenberg 2013].

1213 De gegevens zijn gedistilleerd uit de onderzoeksdatabank. Voor een beschrijving, *vide infra*: § 6.2.

	2005		2006		2007		2008		2009		2010	
	med	% 0 d.	med	% 0 d.	med	% 0 d.	med	% 0 d.	med	% 0 d.	med	% 0 d.
HR	0	94,4%	0	100%	0	100%	0	97,1%	0	95,8%	0	100%
CBB	6	3,4%	1	48,3%	0	66,7%	0	58,8%	1	34,5%	0	58,3%
CRVB	7	5,0%	6	3,9%	7	7,8%	7	2,1%	6	13,5%	7	7,5%
Gerechtshoven	10	14,2%	4	40,1%	8	41,8%	0	73,1%	0	76,3%	0	72,7%
Rechtbanken	0	91,6%	0	60,5%	0	67,0%	0	75,6%	0	64,4%	0	68,4%

Figuur 3-18. Publicatiesnelheid op Rechtspraak.nl van uitspraken met een actualiteit: mediaan en percentage van de uitspraken met actualiteit dat op dag van uitspraak is gepubliceerd.

waar de mediaan ook bij uitspraken zonder actualiteit op nul ligt) beduidend lager dan de mediane publicatiesnelheid van alle uitspraken, zoals weergegeven in Figuur 3-17. Bij de rechtbanken bijvoorbeeld is deze in alle jaren tussen 2005 en 2010 nul, terwijl de mediane publicatiesnelheid bij alle rechtbankuitspraken (Figuur 3-17) rond de twee weken ligt.

Omdat we bij een mediaan van nul slechts kunnen concluderen dat zeker de helft van de uitspraken tijdig is gepubliceerd, is in de tweede kolom van ieder jaar het percentage uitspraken opgenomen dat voldoet aan de norm van de Persrichtlijnen. Zo kunnen we zien dat in 2010 72,7% van de hofarresten met een actualiteit op dezelfde dag als de uitspraak is gepubliceerd.¹²¹⁴ Bij de gerechtshoven is vanaf 2008 een duidelijke verbetering zichtbaar. De CRvB scoort matig.

Alhoewel we hier niet de publicatie van uitspraken in commerciële tijdschriften onderzoeken, is de publicatiesnelheid die door tijdschriften wordt gerealiseerd wel het vermelden waard.¹²¹⁵ Deze ligt bij alle tijdschriften aanzienlijk lager dan bij Rechtspraak.nl. De periodieken Rechtspraak van de Week (RvdW) en de NJ zijn relatief snel (met een mediaan van respectievelijk 27 en 32), negen tijdschriften daarentegen hebben een mediaan boven 95: de helft van de uitspraken die ze publiceren, is minstens drie maanden oud.¹²¹⁶

Een bijzonder aspect van de tijdigheid ten slotte betreft de publicatie van conclusies van het Parket bij de Hoge Raad. Eerder¹²¹⁷ zagen we dat sinds oktober 2004 de conclusies in belastingzaken worden gepubliceerd zodra ze zijn genomen. In civiele en strafzaken daarentegen wordt de conclusie in beginsel nog altijd gelijktijdig met het arrest gepubliceerd. De reden voor het verschil in beleid tussen de verschillende kamers is niet bekend. Er is gesuggereerd dat art. 28 lid 3 Rv voor civiele zaken en art. 365 lid 5 Sv aan directe publicatie van de conclusie in de weg zouden staan.¹²¹⁸ Deze bepalingen zeggen dat alleen stukken die aan het arrest zijn gehecht aan derden mogen worden verstrekt. Omdat de conclusie pas aan het arrest wordt gehecht als de uitspraak is gedaan, zou de conclusie ook pas dan kunnen worden verstrekt. Niet alleen hebben we gezien¹²¹⁹ dat de toepasselijkheid van deze artikelen op de publicatie van uitspraken (en dus ook conclusies) op internet zeer twijfelachtig is, (het Parket bij) de Hoge Raad heeft genoemde artikelen kennelijk ook niet als belemmering ervaren om af en toe met de beleidslijn te breken. In een zaak waarin de conclusie relevant was voor het maatschappelijk debat rond een andere zaak werd de conclusie ruim een maand voor de

1214 2010 bestaat hier uit het eerste halfjaar, zie de beschrijving van de dataset in § 6.2.1.

1215 Meer uitgebreide gegevens hierover in [van Opijnen 2011d, p. 2144].

1216 Het lange tijdsverloop tussen uitspraak en tijdschriftpublicatie heeft regelmatig tot kritiek geleid. Zie bijv. [Frissen 1994], [van Almelo 1997] en [de Lange en Oosterkamp 1993]. Laatstgenoemden spreken over 'wanprestatie', een kwalificatie die het ongenoegen weliswaar treffend beschrijft, maar juridisch geen stand kan houden.

1217 *Vide supra*: § 3.4.2.3.

1218 [Hins 2006].

1219 *Vide supra*: § 2.3.1.5.

uitspraak, maar vier maanden na het nemen ervan, gepubliceerd.¹²²⁰ In de zaak-Kelly¹²²¹ werd de conclusie¹²²² zelfs direct gepubliceerd. De Hoge Raad gaf als verklaring:

*Omdat deze conclusie op zichzelf, ook los van de zaak Kelly, van belang is voor de juridische praktijk, is besloten deze – bij wijze van uitzondering – reeds nu te publiceren en niet daarmee te wachten tot de uitspraak van de Hoge Raad.*¹²²³

Het is een verklaring die de wenkbrauwen doet fronsen. Zijn immers niet alle conclusies in beginsel van belang voor de juridische praktijk? Dat belang was juist reden om de fiscale conclusies wel direct te publiceren:

*Er wordt niet meer gewacht tot de uitspraak van de Hoge Raad omdat de belastingpraktijk veel belang hecht aan deze conclusies op zichzelf, ook los van de concrete zaak waarin zij worden geschreven.*¹²²⁴

Argumenten tegen onmiddellijke publicatie van alle conclusies lijken dan ook moeilijk te vinden.¹²²⁵

Het laatste aspect van de betrouwbaarheid betreft de historische persistentie. Hierover kunnen we kort zijn: eenmaal gepubliceerde uitspraken worden niet meer van Rechtspraak.nl verwijderd, tenzij bijzondere omstandigheden daar in bijzondere gevallen aanleiding toe geven – bijvoorbeeld indien blijkt dat anonimisering niet afdoende is om de persoonlijke levenssfeer van betrokkenen te beschermen. Ook Raadvanstate.nl kent geen verwijderingsbeleid.

3.4.3.4 Hanteerbaarheid

Bij bespreking van het juridisch kader met betrekking tot de hanteerbaarheid hebben we een onderscheid gemaakt naar zes deelaspecten:¹²²⁶ begrijpelijkheid, contextualiteit, centralisatie van aanbod, metadatering, grensoverschrijdende bruikbaarheid en zoekbaarheid. In het navolgende bespreken we hoe deze deelaspecten op Rechtspraak.nl en Raadvanstate.nl worden ingevuld.

Het deelaspect begrijpelijkheid heeft een belangrijke invulling gekregen door de ‘inhoudsindicatie’, die in augustus 2003 is geïntroduceerd.¹²²⁷ De inhoudsindicatie beoogt de gebruiker snel een eerste indruk te geven van onderwerp en/of strekking van de uitspraak. De gerechten zijn vrij in de wijze waarop ze dit veld vullen: een enkel steekwoord, een wetsartikel, de belangrijkste rechtsoverwegingen of het dictum. Ook een kortere of langere samenvatting komt regelmatig voor. Opvallend zijn de zeer beknopte inhoudsindicaties van het CBb (meestal enkele steekwoorden) en de langere inhoudsindicaties die de CRvB

1220 ECLI:NL:PHR:2006:AV0054. Zie ook [Redactie NJB 2006].

1221 ECLI:NL:HR:2005:AR5213.

1222 ECLI:NL:PHR:2005:AR5213.

1223 [Redactie Rechtspraak.nl 2004a].

1224 [Hoge Raad 2005, p. 51].

1225 Vgl. [Jessurun d'Oliveira 2006b].

1226 *Vide supra*: § 2.4.5.

1227 [Bistro 2003a].

vanaf 2009 is gaan schrijven. De inhoudsindicatie bij de AB RvS bestaat altijd uit de eerste alinea van het procesverloop, ongeacht de lengte ervan. Deze wordt zowel op Rechtspraak.nl als op Raadvanstate.nl getoond.

Opmerkelijk is dat noch op Rechtspraak.nl, noch op Raadvanstate.nl is gedocumenteerd hoe de inhoudsindicatie tot stand komt. Daardoor bestaat het risico dat gebruikers er te veel op vertrouwen dat de inhoudsindicatie altijd de kern van de uitspraak beschrijft.¹²²⁸

Het deelaspect contextualiteit is – voor zover het de formele relaties tussen uitspraken betreft – reeds ter sprake gekomen bij het toegankelijkheidsaspect betrouwbaarheid.¹²²⁹ Ook andersoortige koppelingen dan formele relaties zijn in het ECLI-register gelegd, zoals die naar annotaties die bij uitspraken zijn verschenen.¹²³⁰ Hyperlinks naar deze annotaties – indien ze in *open access* zijn gepubliceerd – zijn echter niet aangebracht. Daarnaast is bij een beperkt aantal uitspraken een ‘dossier’ aangemaakt. Zoals eerder opgemerkt,¹²³¹ zijn deze vanuit de uitsprakendatabank echter niet te vinden. In deze dossiers zijn ook actualiteiten vermeld, waarin vaak een toelichting op de uitspraak is opgenomen. Los van het verband met een dossier, is vanuit de uitsprakendatabank bij geen enkele uitspraak een link opgenomen naar een bij de uitspraak gepubliceerde actualiteit. Relaties naar andere informatieobjecten, zoals wet- en regelgeving zijn niet of nauwelijks opgenomen.

Het deelaspect ‘centralisatie van aanbod’ is in Nederland ingevuld door één centraal portaal te maken waarop (bijna) alle rechterlijke uitspraken worden gepubliceerd: Rechtspraak.nl. Slechts één instantie heeft daarnaast een eigen uitsprakendatabank: de AB RvS. Enkele problematische aspecten daarvan bespraken we reeds eerder.¹²³²

Met betrekking tot het deelaspect metadatering kunnen we opmerken dat Rechtspraak.nl verschillende metadatatavelden gebruikt. De meeste daarvan zijn reeds besproken: instantie, zaaknummer, uitspraakdatum, publicatiedatum, LJN/ECLI, vindplaatsen (inclusief annotatoren) en inhoudsindicatie. Daarnaast worden ook proceduresoort en rechtsgebied vermeld

1228 Zie bijvoorbeeld [Verheyen 2010], die voor een onderzoek zocht naar: “(U)itspraken van de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State tussen 1 januari 2004 en heden [06-10-2010, mvo], die de term ‘wet openbaarheid van bestuur’ in de ‘inhoudsindicatie’ hadden staan.” De gezochte term kwam voor in 350 AB RvS-uitspraken uit de onderzochte periode, maar slechts in 62 inhoudsindicaties. Een uitspraak met als inhoudsindicatie: “Bij besluit van (...) heeft het college (...) het verzoek van [verzoeker] om openbaarmaking van stukken afgewezen.” (ECLI:NL:RVS:2007:BC0529) zal daarom (ten onrechte waarschijnlijk) niet in het onderzoek betrokken zijn.

Om de arbitrariteit van dergelijke zoekacties te illustreren kan bovendien worden gewezen op [Klingenberg 2011 noot 306], die op zoek was naar vergelijkbare uitspraken, maar zocht naar uitspraken van de AB RvS tussen 01-01-2008 en 31-12-2008 met de zoekopdracht: ‘Wob’ in ‘uitspraak/conclusie’. Ze vond 42 uitspraken. De zoekopdracht ‘Wet openbaarheid van bestuur’ in ‘uitspraak/conclusie’ had 52 uitspraken opgeleverd. Met betrekking tot de lage recall werd bovendien opgemerkt: “Dit is echter geen sluitend overzicht, niet alle uitspraken worden op *rechtspraak.nl* gepubliceerd.” Voor wat betreft de (inhoudelijke) uitspraken van de AB RvS is dit evenwel niet juist (*vide supra*: § 3.4.2.4).

1229 *Vide supra*: § 3.4.3.3.

1230 *Vide supra*: § 3.2.1.3.

1231 *Vide supra*: § 3.4.3.3.

1232 *Vide supra*: § 3.4.2.4.

(zie hieronder bij de bespreking van de zoekmogelijkheden). Op Raadvanstate.nl worden uitspraakdatum, partijnamen, rechtsgebied, inhoudsindicatie en proceduresoort vermeld. De OWMS-standaard wordt noch door Rechtspraak.nl, noch door Raadvanstate.nl gebruikt. Laatstgenoemde site gebruikt wel Dublin core (en andere) metadata, maar deze zijn (nog) niet conform de OWMS.¹²³³

Aan de grensoverschrijdende bruikbaarheid van Nederlandse uitspraken is nog weinig aandacht besteed. Waar we zagen dat in sommige landen met een beperkt taalgebied veel uitspraken van de hoogste instanties ook in het Engels worden vertaald of samengevat,¹²³⁴ gebeurt dit in Nederland slechts in zeer sporadische gevallen.¹²³⁵ Wel participeren diverse instanties in Europese samenwerkingsverbanden die mede tot doel hebben nationale rechtspraak grensoverschrijdend toegankelijk te maken.¹²³⁶

Het laatste deelaspect van hanteerbaarheid is de doorzoekbaarheid van uitspraken.

De uitsprakendatabank van Rechtspraak.nl kan zowel op metadata (zoals LJN/ECLI, zaaknummer, vindplaats, instantie, uitspraak- en publicatiedatum en rechtsgebied) worden doorzocht, als met vrije tekst (in de uitspraaktekst of de inhoudsindicatie). Bij het rechtsgebied was de keuze tot 28 juni 2013 beperkt tot één uit een lijst van twaalf, maar sinds genoemde datum is het aantal aanzienlijk uitgebreid en kan bovendien op meerdere rechtsgebieden tegelijkertijd worden gezocht.

Sinds 2011 kan de resultaatlijst met behulp van facetzoeken verder worden gefilterd. Indien gezocht is op tekst worden de gezochte woorden in de tekst van de uitspraak gemarkeerd. Ook is het mogelijk om een persistente deeplink naar uitspraken te maken.

Enigszins verborgen in de navigatie is het weekoverzicht uitspraken, waarmee direct door de meest recente uitspraken kan worden genavigeerd. Indien gewenst kan men ook een e-mailabonnement nemen op de nieuwsbrief ‘Uitgesproken actueel’. Hiermee ontvangt men eens per week een hyperlink naar het weekoverzicht.

Sinds 2007¹²³⁷ is het ook mogelijk om gebruik te maken van RSS-feeds:¹²³⁸ een selectie naar rechtsgebied kan daarbij worden gecombineerd met een selectie naar instantie. Men kan dan bijvoorbeeld alleen de familierechtelijke uitspraken van één bepaalde rechtbank ontvangen.

1233 D.d. 15-01-2012.

1234 Bijv. Slovenië, Denemarken, Republiek Macedonië (*vide supra*: § 2.6.2.3).

1235 De Hoge Raad publiceerde vier arresten in volledige Engelse vertaling en acht in samenvatting (d.d. 12-04-2013). Opvallend is dat het LJN niet bij al deze uitspraken wordt vermeld.

1236 De Raad van State participeert in ACA-Europe en de Hoge Raad in NPSJCEU (*vide supra*: § 2.3.2.2.4.1). De Raad voor de rechtspraak participeert in de *European Network of Councils for the Judiciary* (ENCJ). Laatstgenoemde organisatie heeft (nog) geen duidelijke initiatieven op het gebied van grensoverschrijdende toegang tot rechterlijke uitspraken ondernomen, maar was, net als de andere twee netwerken, wel betrokken bij de ontwikkeling van ECLI (§ 16 ECLI-conclusies).

1237 [Bistro 2007a].

1238 RSS wordt meestal gezien als de afkorting voor *Really Simple Syndication* (<en.wikipedia.org/wiki/RSS>). Het is een technisch protocol om gegevens over geactualiseerde informatie van een website naar gebruikers te zenden, zonder dat zij daarvoor de site zelf hoeven te bezoeken.

Op Raadvanstate.nl is het aantal zoekvelden beperkter. Zo is er geen apart zoekveld voor het zaak/uitspraaknummer.¹²³⁹ Zoekt men op zaaknummer in het algemene tekstveld dan wordt niet alleen de uitspraak met dat zaaknummer gevonden, maar ook andere uitspraken waarin dit zaaknummer wordt geciteerd. Onhandig daarbij is dat de uitspraak die het desbetreffende zaaknummer als kenmerk heeft, niet bovenaan – wat men zou verwachten – maar meestal onderaan de resultaatlijst verschijnt.

Met uitzondering van vreemdelingenrecht kan er in het zoekformulier niet gefilterd worden op rechtsgebied. Dit kan wel met facetzoeken zodra men eenmaal op de resultaatpagina is beland. Daar kan men ook verfijnen naar proceduresoort. Handig is ook dat de gebruiker met één klik de meest actuele uitspraken op kan vragen. Eerder constateerden we al dat het ontbreken van een LJN/ECLI op Raadvanstate.nl de vindbaarheid van uitspraken belemmerd.¹²⁴⁰

De uitsprakenverzameling op Rechtspraak.nl is groeiende, maar er zijn nog geen specifieke maatregelen genomen – los van de hierboven beschreven geleidelijk verbeterde zoekmogelijkheden – de verzameling voor gebruikers ‘behapbaar’ te houden. Hoe meer uitspraken worden gepubliceerd, hoe lastiger het wordt om relevante informatie te vinden. Niet alle uitspraken zijn even belangrijk, en voorkomen moet worden dat obsoleete informatie het zicht ontnemt op wat er werkelijk toe doet. Ook bij de Rvdr bestaat daarover bezorgdheid. In de reactie op het Voorontwerp Awoi stelde de Raad:

*Een onbeperkte opname van uitspraken in een databank zal bij de gebruikers daarvan tot frustratie kunnen leiden als opgegeven zoekvragen een overstelpende hoeveelheid volstrekt oninteressante ‘hits’ opleveren. Er zal moeten worden nagegaan of de zoekvragen van bezoekers van de site op een klantvriendelijke manier kunnen worden behandeld.*¹²⁴¹

De NVvR uitte vergelijkbare zorgen.¹²⁴² Er zijn verschillende manieren om hier invulling aan te geven. Zo zou gebruik gemaakt kunnen worden van een verfijnde juridische thesaurus. Ook classificatie van uitspraken zou een bijdrage aan de hanteerbaarheid kunnen leveren. Met ‘classificatie’ bedoelen we niet een categorisering van uitspraken in (redelijk) objectieve groepen, maar het indelen van uitspraken in verschillende ‘gewichtsklassen’. Hiermee zou kunnen worden aangegeven hoe groot het juridisch belang van een uitspraak is, niet in relatie tot de specifieke zoekvraag van de gebruiker, maar in algemene zin. Een dergelijk classificatiesysteem zal verderop in dit boek uitgebreid worden besproken en op haalbaarheid worden onderzocht.¹²⁴³

1239 Zie over het bijzondere karakter van dit nummer *infra*: § 4.2.1.

1240 *Vide supra*: § 3.4.3.2.

1241 [Rvdr 2007g, p. 2-3].

1242 *Vide supra*: het citaat in § 2.4.5. Vgl. ook de zorgen van de in noot 723 geciteerde auteurs.

1243 *Vide infra*: hfd. 7.

3.4.3.5 Presentatie

Het laatste toegankelijkheidsaspect betreft de wijze waarop uitspraken aan de gebruiker worden gepresenteerd. Alhoewel men van mening kan verschillen over wat gebruiksvriendelijk is, bieden de eerder besproken Webrichtlijnen een toetsbaar kader.¹²⁴⁴ In september 2011 bleek Rechtspraak.nl aan 99% van de Webrichtlijnen te voldoen, ondanks de problemen die het oplevert om dit realiseren binnen de gekozen technologie.¹²⁴⁵ In vergelijking met andere overheidswebsites is dit een goede score.¹²⁴⁶

Van Raadvanstate.nl is niet bekend in welke mate aan de Webrichtlijnen wordt voldaan.

3.4.3.6 Toegankelijkheid: conclusies en vooruitblik

Toegankelijkheid is van de vier juridische thema's – openbaarheid, verstrekking, toegankelijkheid en anonimisering – wellicht het meest weerbarstig. Het juridisch kader is vaag, verspreid en moeilijk objectiveerbaar. Wanneer we de Nederlandse praktijk aan dit kader toetsen, dan komt daaruit een redelijk positief beeld tevoorschijn: de gepubliceerde uitspraken zijn kosteloos beschikbaar, ook voor hergebruik, de uitspraken zijn uniek en persistent geïdentificeerd, de informatie is – voldoende – betrouwbaar en wordt conform de Webrichtlijnen gepresenteerd. Verbeterpunten zijn er desalniettemin genoeg, onder meer waar het gaat om het aanbieden van de uitspraken in de context van formele en materiële relaties met andere uitspraken en andersoortige informatieobjecten. De zoekmogelijkheden op Rechtspraak.nl en Raadvanstate.nl zijn basaal en in beginsel afdoende, maar het deelaspect 'hanteerbaarheid' baart van alle toegankelijkheidsaspecten het meeste zorgen. De maatregelen die zijn genomen om de uitsprakendatabanken op lange termijn voor gebruikers hanteerbaar te houden, lijken nog onvoldoende. Met uitzondering van inhoudsindicatie en facetzoeken zijn er sinds de start van Rechtspraak.nl weinig maatregelen genomen om de exponentieel groeiende informatieverzameling doorzoekbaar te houden.

Deze uitdaging vormt een belangrijk thema voor het vervolg van dit boek. Eerst echter ronden we nu de paragraaf over de externe publicatie af met een bespreking omtrent de wijze waarop het juridisch kader betreffende de anonimisering is geïmplementeerd.

3.4.4 Anonimisering

In deze paragraaf evalueren we de praktijk met betrekking tot het anonimiseren van uitspraken. Het juridisch kader hebben we in § 2.5 beschreven. Eerst bespreken we kort de manieren waarop geanonimiseerd kan worden (§ 3.4.4.1). Vervolgens beschrijven we in § 3.4.4.2 het beleid zoals dat met betrekking tot anonimisering is ontwikkeld, en in § 3.4.4.3 kijken we naar de praktische uitvoering van dat beleid. In § 3.4.4.4 sluiten we af met enkele conclusies.

1244 *Vide supra*: § 2.4.6.

1245 [den Dopper 2011].

1246 Vgl. bijv. Kamerstukken II 2012-2013, 26 643, nr. 260 (bijlage) (blg-195845).

3.4.4.1 Anonimiseringsmethoden

Er zijn verschillende manieren waarop een uitspraak kan worden geanonimiseerd. Om te illustreren hoe deze methoden in de praktijk uitpakken, wordt de volgende voorbeeldzin bij alle beschreven methoden geanonimiseerd weergegeven: “*Jan Jansen verklaarde te hebben gezien hoe Jaap Jongsma met een mes Jaqueliën Jorritsma had bedreigd*”, waarbij we ervan uitgaan dat de rollen die de genoemde personen in de casus spelen respectievelijk die van getuige, verdachte en slachtoffer zijn.

1. Blinderen

Bij het blinderen worden de te anonimiseren gegevens in hun geheel verwijderd. Bij gemarkeerd blinderen is duidelijk dat er iets is weggelaten, bij ongemarkeerd blinderen is ook dat niet zichtbaar. Onze voorbeeldzin leest bij gemarkeerd blinderen: “[] verklaarde te hebben gezien hoe [] met een mes [] had bedreigd”

Ongemarkeerd blinderen levert op:

“ verklaarde te hebben gezien hoe met een mes had bedreigd”

Zowel gemarkeerd als ongemarkeerd blinderen brengen de begrijpelijkheid en daarmee de toegankelijkheid in gevaar. Zeker in een tekst waarin veel gegevens zijn geanonimiseerd, zal de lezer snel het spoor bijster raken.

2. Anonimiseren met initialen

Bij deze methode worden de namen van personen afgekort tot hun initialen. Onze voorbeeldzin komt er dan zo uit te zien:

“*J.J. verklaarde te hebben gezien hoe J.J. met een mes J.J. had bedreigd.*”

Hieruit blijkt al direct een eerste nadeel van de methode: indien er mensen zijn met dezelfde initialen leidt dit gemakkelijk tot verwarring. Een tweede nadeel is dat, zeker indien de casuspositie uniek is en/of als de betrokkenen bijzondere initialen hebben (zoals ‘Q.Z.’), de geanonimiseerde gegevens toch vrij gemakkelijk tot een persoon herleidbaar zullen zijn.

3. Anonimiseren met willekeurige letters

Bij deze methode worden willekeurige letters, meestal uit een specifieke serie (‘A-B-C’, ‘P-Q-R’ en ‘X-Y-Z’), gebruikt ter aanduiding van partijen. In ons voorbeeld levert dat bijvoorbeeld op:

“*A. verklaarde te hebben gezien hoe B. met een mes C. had bedreigd.*”

Alhoewel het risico van herkenning wordt geminimaliseerd, gaat de leesbaarheid er niet echt op vooruit, zeker niet bij een groot aantal figuranten. Bij consequente toepassing van deze methode worden ook andere elementen dan personen op vergelijkbare wijze geanonimiseerd, bijvoorbeeld “*a-straat 1 te Q*”.¹²⁴⁷ Daarbij kan twijfel rijzen over wat er precies is geanonimiseerd: is in dit voorbeeld het huisnummer geanonimiseerd, of niet? In vergelijking met het anonimiseren met initialen is er bij deze methode geen risico van onvoldoende anonimiseren, maar de bezwaren met betrekking tot leesbaarheid en begrijpelijkheid blijven bestaan.

4. Anonimiseren metrolaanduiding

Bij deze methode worden alle te anonimiseren gegevens vervangen door termen die de rol ervan in de tekst aanduiden (eiser, verweerder, verdachte, kenteken, geboorteplaats, etc.). Bovendien worden alle vervangingen of weglatingen tussen blokhaken [...] geplaatst, zodat altijd duidelijk is welke gegevens zijn geanonimiseerd. Om het regelmatige lezers gemakkelijk te maken, worden in verschillende uitspraken altijd zoveel mogelijk dezelfde aanduidingen gehanteerd. Onze voorbeeldzin leest volgens deze anonimiseringsmethode:

“[getuige] verklaarde te hebben gezien hoe [verdachte] met een mes [slachtoffer] had bedreigd.”

Deze methode houdt de tekst over het algemeen voldoende leesbaar en begrijpelijk.

3.4.4.2 Beleid

Uit de jaarstukken van de Raad voor de rechtspraak¹²⁴⁸ spreekt weinig aandacht voor de anonimisering van gepubliceerde uitspraken, hetgeen als een ondersteuning van de staande praktijk zou mogen worden opgevat. Een uitzondering is er in de Agenda van de Rechtspraak 2008-2011, waarin lijkt te worden gerefereerd aan de discussie over het Voorontwerp Awoi, dat, zoals we hebben gezien,¹²⁴⁹ het ongeanonimiseerd publiceren van uitspraken tot uitgangspunt nam:

De publicatie van uitspraken (ontsluiten via internet en de mate van anonimiseren) is nog onderwerp van discussie. Na een keuze moet ook hier een vertaling in wetgeving plaatsvinden.¹²⁵⁰

Deze neutrale houding is in lijn met de reactie van de Rvdr op het voorontwerp, waarin de Raad zich in grote lijnen achter dat voorontwerp schaarde:

De uitgangspunten van het voorontwerp komen, mits met de voornoemde kanttekening rekening wordt gehouden, in grote mate overeen met de visie van de Raad en de gerechten op de openbaarheid van de rechtspraak.¹²⁵¹

Weliswaar maakt de Raad enkele kanttekeningen over de details rond het anonimiseren, maar het uitgangspunt van ongeanonimiseerde publicatie lijkt wel te worden onderschreven. Daarbij wordt gerefereerd aan de Leidraad informatieverstrekking gerechtelijke procedures,¹²⁵² die:

(Z)iet op de inzage van de rol en de dagvaarding, de publicatie, al dan niet geanonimiseerd, van rechterlijke uitspraken op Internet en de afdoening van verzoeken om een afschrift van een uitspraak. [cursivering mvo]¹²⁵³

1248 *Vide supra*: § 3.4.2.1.

1249 *Vide supra*: § 2.5.2.7.1.

1250 [Rvdr 2007a, p. 8].

1251 [Rvdr 2007g, p. 1].

1252 *Vide supra*: § 3.4.2.1.

1253 [Rvdr 2007g, p. 1].

Zoals geconstateerd¹²⁵⁴ is genoemde leidraad er echter nooit gekomen.

In het rapport van de Commissie verbetervoorstellen bestuursrecht¹²⁵⁵ werd – los van het eerder besproken voorstel om openbaarmaking mogelijk te maken door ongeanonimiseerde publicatie van uitspraken op internet¹²⁵⁶ – het idee geopperd om gerechten te stimuleren meer uitspraken te laten publiceren door:

*(I)n de Awb dan wel in de regelgeving op het gebied van de bescherming van persoonsgegevens op te nemen dat bij publicatie van een uitspraak in een zaak die niet achter gesloten deuren is behandeld, afgezien kan worden van anonimiseren. (...) Indien een gerecht het nodig vindt, kan alsnog tot anonimiseren worden overgegaan.*¹²⁵⁷

Ook dit voorstel heeft evenwel geen vervolg gekregen, en sindsdien zijn geen landelijke voorstellen meer gedaan tot versoepeling van het anonimiseringsbeleid.

Ook de Hoge Raad onderschrijft het huidige beleid, maar dat heeft een iets langere aanlooptijd gehad. De databank met uitspraken van de Hoge Raad die in het kader van George aan andere gerechten ter beschikking moest worden gesteld, diende, naar opvatting van het dagelijks bestuur van de Hoge Raad,¹²⁵⁸ te worden geanonimiseerd. Van ontsluiting voor een groter publiek was toen nog geen sprake, maar de opvatting hierover veranderde toen Rechtspraak.nl in beeld kwam. In een notitie aan de Minister van Justitie stelde toenmalig president Martens dat uitspraken in ongeanonimiseerde vorm dienden te worden gepubliceerd.¹²⁵⁹ De argumenten die hij hiervoor aanvoerde kwamen in grote lijnen overeen met zijn eerder beschreven standpunt dat hij innam bij de opening van Rechtspraak.nl,¹²⁶⁰ hij voegde daar nog een kostenargument aan toe. Op zijn minst opvallend is dat Martens in zijn begeleidend schrijven aan de minister vermeldde:

*Ik heb een exemplaar van deze notitie op voorhand toegezonden aan de Vice-voorzitter van de Raad van State en aan de voorzitters van de Presidentenvergadering. Zij hebben mij gemachtigd U mede te delen dat zij zich met de inhoud en strekking van deze notitie kunnen verenigen en deze ondersteunen.*¹²⁶¹

Het standpunt dat een latere president van de Hoge Raad, Davids, samen met zijn collega Thomassen innam, was iets meer genuanceerd, maar leidde tot dezelfde conclusie.¹²⁶² Zoals echter bekend zijn de uitspraken van de Hoge Raad vanaf de start van Rechtspraak.nl ge-

1254 *Vide supra*: § 3.4.2.1.

1255 *Vide supra*: noot 1007.

1256 *Vide supra*: § 3.4.1.

1257 [Commissie Derksen 2006, p. 19].

1258 [Moltmaker 1998, p. 36].

1259 [Hoge Raad 1999c].

1260 *Vide supra*: § 2.7.2.1.

1261 [Hoge Raad 1999a].

1262 [Davids en Thomassen 2007], besproken *supra*: § 2.7.2.1.

anonymiseerd gepubliceerd, zoals overeengekomen tussen ELRO en de Hoge Raad.¹²⁶³ Dit beleid wordt sindsdien actief uitgedragen, bijvoorbeeld in de Persrichtlijn.¹²⁶⁴ Er zijn geen tekenen dat de Hoge Raad nog een versoepeling van dit beleid zou voorstaan.

3.4.4.3 Uitvoering

Het anonimiseren zelf geschiedt over het algemeen in de Bimug,¹²⁶⁵ in een speciaal hiervoor ontwikkelde module. Hierin zijn standaard een aantalrolaanduidingen aanwezig waaruit kan worden gekozen.¹²⁶⁶ Indien een uitspraak een niet in de standaardlijst aanwezige rol vergt, kan deze tijdelijk worden aangemaakt.¹²⁶⁷ Daarnaast wordt bij sommige instanties gebruik gemaakt van anonimiseringssoftware die de te anonimiseren elementen herkent en van eenrolaanduiding voorziet. Deze software is echter niet feilloos en vergt altijd handmatige controle. Indien de software waarmee uitspraken worden geschreven in staat zou zijn om te anonimiseren gegevens tijdens het redigeren van de uitspraak al als zodanig te markeren zou anonimisering in de publicatiefase sterk kunnen worden vereenvoudigd en versneld.¹²⁶⁸ Alhoewel de meeste uitspraken volgens de in de Anonimiseringsrichtlijnen voorgeschreven methode – metrolaanduiding – worden geanonimiseerd, worden door sommige (afdelingen van) gerechten ook andere methoden gebruikt. Zo worden de meeste fiscale arresten van de gerechtshoven¹²⁶⁹ met willekeurige letters geanonimiseerd en worden uitspraken van de AB RvS die niet-inhoudelijk zijn afgedaan geblindeerd.

In de toepassing van de richtlijnen met betrekking tot het anonimiseren van specifieke personen lijken er tussen gerechten soms beleidsmatige verschillen te zijn.¹²⁷⁰

Objecten waarvan anonimisering niet expliciet door de Anonimiseringsrichtlijnen wordt voorgeschreven, worden soms wel en soms niet geanonimiseerd. Wanneer het bijvoorbeeld gaat om namen van huisdieren¹²⁷¹ of typeaanduidingen van auto's¹²⁷² is het niet onvoorstel-

1263 [Hoge Raad 1999b].

1264 Zoals bijvoorbeeld ook vermeld in: [Hoge Raad 2009a].

1265 *Vide supra*: § 3.2.1.2.

1266 Zie voor een overzicht Bijlage 8.

1267 Hetgeen niet altijd gebeurt, waardoor soms rare constructies ontstaan: “Op 27 oktober 2008 heeft Ymere gesproken met de broer van [gedaagde] en zijn vriendin [ZZZ]. De broer van [gedaagde] heeft daarbij verklaard dat [gedaagde] zeker al een paar maanden in Turkije verblijft bij zijn moeder die ziek is, dat zij via een vriendin van de moeder van [ZZZ] met [YYY] in contact zijn gekomen, dat [YYY] een tijdelijke verblijfplaats zocht, dat [ZZZ] uit medelijden met [YYY] heeft geregeld dat zij in de woning van [gedaagde] kon wonen en dat [gedaagde] daar niet van op de hoogte was.” (ECLI:NL:RBHAA:2009:BH5570).

1268 [van Opijnen 2010b, p. 40].

1269 Zie voor enkele willekeurige voorbeelden: ECLI:NL:GHLEE:2012:BV0218, ECLI:NL:GHSHE:2011:BV0867, ECLI:NL:GHSGR:2011:BV0299, ECLI:NL:GHARN:2011:BV0822, ECLI:NL:GHAMS:2011:BU6822.

1270 Zie bijv. [van Eijnsden 2010] die – met voorbeelden – verschillen in beleid ten aanzien van het al dan niet anonimiseren van gemachtigden en belastinginspecteurs in kaart brengt.

1271 Zo is konijn ‘Punkie’ in ECLI:NL:RBHAA:2010:BM4040 niet geanonimiseerd, maar de kat in ECLI:NL:RBZLY:2011:BP3736 wel.

1272 Zoals het typenummer van een Porsche, in ECLI:NL:RBSGR:2012:BV7858 inzet van een boedelscheidingswist, op de hak genomen door [Tamminga 2012].

baar dat deze zo bijzonder zijn dat ze, al dan niet in combinatie met andere gegevens in de uitspraak, toch tot herleidbaarheid kunnen leiden en daarom anonimisering behoeven.

Strikte toepassing van de regels leidt in zaken met veel publiciteit regelmatig tot kritiek op het anonimiseringsbeleid.¹²⁷³ In dergelijke zaken bevreemdt het bovendien dat de Anonimiseringsrichtlijnen alleen van toepassing zijn op de uitspraken, en niet op de begeleidende actualiteiten. Een voorbeeld is te vinden in de zaak rond het verbod dat de voormalige topvrouw van een internetonderneming eiste op een boek dat een journalist over haar had geschreven.¹²⁷⁴ Evenzo wekt het verbazing dat de Anonimiseringsrichtlijnen niet van toepassing lijken op de dossiers van bekende zaken op Rechtspraak.nl.¹²⁷⁵ Deze dossiers dragen soms zelfs de namen van personen die in de uitspraken zelf zijn geanonimiseerd.¹²⁷⁶

Een wellicht precedentscheppende uitzondering op de regel dat ook geruchtmakende uitspraken waarin bekende Nederlanders figureren, worden geanonimiseerd, kunnen we vinden in de zaak Cruijff/Ajax. Zowel het vonnis van de Rechtbank Amsterdam,¹²⁷⁷ als het arrest van het Gerechtshof Amsterdam¹²⁷⁸ zijn volledig ongeanonimiseerd gepubliceerd. Opvallend detail daarbij is dat aan dit niet-anonimiseren, noch in de uitspraak, noch in de inhoudsindicatie, noch in de begeleidende actualiteiten,¹²⁷⁹ enige aandacht is geschonken.

Als er fouten worden gemaakt in de anonimisering, wordt er vaak snel geklaagd. Soms halen deze ook de pers, zowel in individuele zaken,¹²⁸⁰ als wanneer er structureel verkeerd blijkt te zijn geanonimiseerd.¹²⁸¹ Op Rechtspraak.nl verschijnt in dergelijke gevallen meestal snel een *mea culpa*.¹²⁸²

Een bijzondere positie met betrekking tot de anonimisering neemt het CIR in. Alhoewel de openbaarheid van insolventiebekendmakingen essentieel is voor de rechtsbescherming in het economisch verkeer, zijn er een aantal maatregelen genomen ter bescherming van de in het CIR opgenomen persoonsgegevens. In de eerste plaats is voor het zoeken naar natuurlijke personen altijd een dubbele sleutel vereist: op basis van een advies van het Cbp¹²⁸³ kunnen natuurlijke personen alleen worden gevonden als ten minste twee uit drie

1273 *Vide supra*: § 2.7.2.6.

1274 De ongeanonimiseerde actualiteit: [Redactie Rechtspraak.nl 2010b]. De wel-geanonimiseerde uitspraak: ECLI:NL:RBAMS:2010:BL8075. In de inhoudsindicatie wordt de aanduiding 'Nina B.' gebruikt, hetgeen niet echt als anonimisering kan worden beschouwd.

1275 *Vide supra*: § 3.4.3.3.

1276 Zoals bijvoorbeeld de naam van het 'zeilmeisje' uit onder meer ECLI:NL:RBUTR:2009:BJ6275. De woordvoerder van de rechtbank zegt daarover: "Ik kan me voorstellen dat het niet prettig is, maar (de privacy is) op een gegeven moment een gepasseerd station." [Weeda 2009].

1277 ECLI:NL:RBAMS:2011:BU7540.

1278 ECLI:NL:GHAMS:2012:BV3011.

1279 [Redactie Rechtspraak.nl 2011b] resp. [Redactie Rechtspraak.nl 2012e].

1280 Zie bijv. de ophef over ECLI:NL:RBBRE:2011:BU8399, waarin was vergeten het adres van verdachte te anonimiseren. Het nieuwsbericht is op talloze internet-nieuwssites te vinden. Zie bijv. [Redactie Nu.nl 2011].

1281 Zoals in maart 2013, toen bleek dat – in strijd met de Anonimiseringsrichtlijnen – veel kinderpornobestandsnamen in tientallen vonnissen niet waren geanonimiseerd (Uitzending televisieprogramma 'Vandaag' 14-03-2013, zie ook [Redactie Nu.nl 2013]).

1282 In de beschreven gevallen [Redactie Rechtspraak.nl 2011a] resp. [Redactie Rechtspraak.nl 2013a].

1283 [Cbp 2003a].

identificerende kenmerken worden ingevoerd: naam, geboortedatum en de combinatie postcode-huisnummer. Ook worden de eveneens op Rechtspraak.nl geplaatste daglijsten uit de Staatscourant na een maand weer van de site verwijderd. Een derde maatregel is gelegen in de verwijdering van alle gegevens over een insolventie zes maanden nadat deze is beëindigd. Een vierde maatregel ten slotte heeft betrekking op de extra bescherming die mensen kunnen krijgen indien hun persoonlijke situatie daarom vraagt. Zo kunnen bij besluit van de president de adressen van insolvente personen worden gemaskeerd indien zij bijvoorbeeld in een blijf-van-mijn-lijfhuis verblijven.

3.4.4.4 Anonimisering: conclusies

In de aanloop naar, en in de eerste jaren van, Rechtspraak.nl is er veel discussie geweest over de mate waarin de gepubliceerde uitspraken zouden moeten worden geanonimiseerd.¹²⁸⁴ Het Cbp heeft uiteindelijk een vrij strikt beleid voorgeschreven, dat later is uitgewerkt in de Anonimiseringsrichtlijnen. De maatschappelijke discussie lijkt thans zo goed als verstomd; de ophef die juist ontstaat als er in het anonimiseringsproces eens een foutje wordt gemaakt, toont aan dat het publiek in z'n algemeenheid te spreken is over de strenge regels. Dat ook binnen de rechtspraak de roep om versoepeling van de anonimiseringseisen niet meer is te horen, is tekenend voor de instemming die de huidige praktijk kennelijk heeft.

3.4.5 Externe publicatie: conclusies en vooruitblik

In deze paragraaf 3.4 hebben we de Nederlandse praktijk met betrekking tot de externe publicatie van rechterlijke uitspraken onderzocht. Een belangrijke vraag daarbij was in hoeverre de praktijk voldoet aan het juridisch kader dat we in hoofdstuk 2 in kaart hebben gebracht. Voor de algemene verstrekking, de toegankelijkheid en de bescherming van de persoonlijke levenssfeer hebben we reeds deelconclusies getrokken.¹²⁸⁵ Met betrekking tot de openbaarheid hebben we geen belangrijke ontwikkelingen kunnen bespeuren,¹²⁸⁶ en zolang er geen helderder signalen komen van nationale of Europese wetgever moeten we vaststellen dat de huidige praktijk voldoet aan de eisen van art. 121 Gw en art. 6 EVRM.

Het geheel overziend kunnen we vaststellen dat de rechterlijke macht erin is geslaagd om geleidelijk het in de Toegankelijkheidsnota gevraagde 'representatieve beeld van rechterlijke uitspraken'¹²⁸⁷ op internet toegankelijk te maken. Vergelijkbare constatering vinden we bij de Minister van Justitie in een brief aan de Kamer¹²⁸⁸ en bij de Commissie-Deetman, die, in het kader van een overigens kritische beschouwing van de Rechtspraak-ICT, vaststelde dat:

1284 *Vide supra*: § 2.7.2.

1285 *Vide supra*: § 3.4.2.12, § 3.4.3.6 resp. § 3.4.4.4.

1286 *Vide supra*: § 3.4.1.

1287 *Vide supra*: § 2.3.2.2.1.

1288 Kamerstukken II 2005-2006, 29 279, nr. 35, p. 6.

*(M)et Rechtspraak.nl een goede stap voor de openbaarheid van de rechtspraak in Nederland is gezet.*¹²⁸⁹

Wel hebben we geconstateerd dat er diverse verbeterpunten zijn. Een belangrijke zorg betreft de hanteerbaarheid: anno 2013 bevat de Rechtspraak.nl-databank meer dan 250.000 uitspraken, de nieuwe selectiecriteria vragen om nog meer publicatie, en de tendens bij de gerechten lijkt die roep te volgen. Om deze groeiende uitsprakenberg toegankelijk te houden, zullen extra maatregelen moeten worden genomen. Vanaf hoofdstuk 4 zullen we op enkele mogelijkheden ingaan. De bespreking van de uitsprakenverstrekking van overheidswege is nu zo goed als afgerond. Om het beeld te completeren bespreken we in de volgende paragraaf nog enkele niet tot de rechtspraak behorende geschilbeslechttingsinstanties.

3.5 Andere geschilbeslechttingsinstanties

Er zijn in Nederland enkele niet-rechtsprekende geschilbeslechttingsinstanties met een dusdanig maatschappelijk belang dat de regels die gelden voor publicatie van rechterlijke uitspraken ook voor de uitspraken van deze instanties van toepassing kunnen worden geacht.

We bieden hier geen uitputtende behandeling, maar bespreken in vogelvlucht de belangrijkste niet-rechterlijke geschilbeslechtters: tuchtrechtelijke instanties (§ 3.5.1), de Centrale Grondkamer (§ 3.5.2), het College voor de rechten van de mens – voorheen de Commissie gelijke behandeling – (§ 3.5.3) en de Geschillencommissie (§ 3.5.4).

3.5.1 Tuchtrechtelijke instanties

3.5.1.1 Ontwikkeling *Tuchtrecht.nl*

Tuchtrechtelijke uitspraken zijn geen rechterlijke uitspraken, maar publicatie ervan is opportuun om redenen van openbaarheid van tuchtrechtspraak, educatie en preventie. We beperken ons in deze paragraaf tot het wettelijk niet-hiërarchisch tuchtrecht, dat nog onderverdeeld kan worden in tuchtrecht voor vrije beroepen en economisch tuchtrecht.¹²⁹⁰ Veel uitspraken van tuchtrechtelijke instanties, zoals van medische tuchtcolleges en van raden en Hof van discipline werden reeds – zij het in beperkte mate – op internet gepubliceerd voordat het ministerie van Justitie in 2006 een vooronderzoek deed naar de wensen en mogelijkheden om tuchtrechtuitspraken – met name van de drie vrije juridische beroepsgroepen (advocaten, deurwaarders en notarissen) – bij elkaar op één website te publiceren.¹²⁹¹ Eerder waren er vanuit de tuchtrechtelijke instanties wel verzoeken gedaan om te publiceren op Rechtspraak.nl, maar deze verzoeken werden door de redactieraad van Rechtspraak.nl

¹²⁸⁹ [Commissie Deetman 2006, p. 45].

¹²⁹⁰ Daarnaast bestaan nog het niet-wettelijk of verenigingstuchtrecht en het wettelijk hiërarchisch tuchtrecht (zoals het militair tuchtrecht). Vgl. [Kleiboer en Huls 2001].

¹²⁹¹ [van Bentum, Brans, van Dodeweerd et al. 2006].

om principiële redenen afgehouden.¹²⁹² Het rapport viel in goede aarde, temeer daar ook de juridische beroepsgroepen zelf inmiddels tot de conclusie waren gekomen dat meer openbaarheid rond het tuchtrecht opportuun was. Zo had de Commissie evaluatie Wet op het notarisambt (Commissie-Hammerstein)¹²⁹³ in 2005 aanbevolen:

(...) (O)m maatregelen te treffen om de toegankelijkheid en beschikbaarheid van tuchtrechtelijke uitspraken te vergroten.^{1294 1295}

De advocatuur was intern verdeeld over de modaliteiten van de publicatie,¹²⁹⁶ maar het uitgangspunt van de Commissie Advocatuur (Commissie-van Wijmen)¹²⁹⁷ was:

*Publicatie op internet van (...) tuchtrechtelijke veroordelingen is nodig voor de transparantie en ter voorlichting van de rechtzoekenden.*¹²⁹⁸

In 2006 boog de Werkgroep tuchtrecht (Werkgroep-Huls) zich in opdracht van het Ministerie van Justitie over de wijze waarop het gehele tuchtrecht zou kunnen worden gereorganiseerd. De werkgroep beperkte zich daarbij niet tot de juridische beroepsgroepen, maar deed de aanbeveling om:

*(O)ver te gaan tot een (geanonimiseerde) publicatie van alle tuchtuitspraken, met uitzondering van de uitspraken waarbij de tuchtrechtelijke maatregel van de waarschuwing is opgelegd.*¹²⁹⁹

De werkgroep stelde daarbij voor om één website te maken voor alle tuchtrechtelijke uitspraken, vergelijkbaar met het model van Rechtspraak.nl.¹³⁰⁰ De aanbeveling werd overgenomen door de regering, behalve de uitzondering voor uitspraken waarbij een waarschuwing wordt opgelegd.¹³⁰¹ Over de anonimisering zei de regering:

Uitspraken zullen vooraf worden geanonimiseerd, tenzij anders is bepaald door de tuchtrechter die verantwoordelijk is voor de uitspraak. Voor de tuchtrechter, beroepsorganisaties en het openbaar ministerie zullen ook de naam en tuchtrechtelijk verleden van de beroepsbeoefenaar opvraagbaar zijn. Voor de tuchtrechter, beroepsorganisaties en het openbaar ministerie blijven de tuchtrechtelijke veroordelingen in de registers altijd opvraagbaar. Voor het publiek is hieraan een

1292 Ibid., p. 27.

1293 Ingesteld bij Besluit Instelling Commissie evaluatie Wet op het notarisambt, Staatscourant 21 juli 2004, nr. 137 / pag. 12 stcrt-2004-137-p12-SC65901.

1294 [Commissie Hammerstein 2005, p. 56].

1295 Naar aanleiding van het WORM-arrest (ECLI:NL:HR:2001:AB2371, *vide infra*: § 2.5.2.2.2) wees [Holtman 2001] erop dat de praktijk rond het notariële tuchtrecht eigenlijk al sinds Hoge Raad 23-10-1936, NJ 1936, 935 niet strookte met de geldende rechtsopvattingen.

1296 [van Bentum, Brans, van Dodeweerd et al. 2006, p. 27].

1297 Ingesteld bij Regeling Commissie Advocatuur, Staatscourant 25 mei 2005, nr. 98 / pag. 11 stcrt-2005-98-p11-SC70064.

1298 [Commissie van Wijmen 2006, p. 58].

1299 [Werkgroep Huls 2006, p. 44].

1300 Ibid., p. 50.

1301 Kamerstukken II 2007-2008, 29 279, nr. 61, p. 10.

*termijn verbonden van 10 jaar voorzover het gaat om niet-geanonimiseerde uitspraken.*¹³⁰²

Het kabinet wijst hier op de – in tijd – beperkte opvraagbaarheid van tuchtrechtelijke maatregelen, maar wat er na die tien jaar met de (niet-geanonimiseerde) uitspraak zelf gebeurt, is niet duidelijk.

Voor wat betreft het medisch tuchtrecht schaarde de Minister van Volksgezondheid, welzijn en sport zich achter het initiatief:

*De toegankelijkheid van tuchtrechtelijke uitspraken moet worden verbeterd. Ik acht het daarom van groot belang dat alle uitspraken van de tuchtcolleges geanonimiseerd via een centrale website te raadplegen zijn. [cursivering origineel]*¹³⁰³

De uitvoering gaat vervolgens voortvarend; in een schriftelijk overleg weet de Minister van Justitie op 7 mei 2009 te melden:

*De (...) website www.tuchtrecht.nl zal op termijn alle uitspraken van wettelijk niet-hiërarchische tuchtcolleges bevatten. Dit voorjaar zal de site worden ondergebracht als een subsite van de website www.overheid.nl. Daarmee wordt de gemakkelijke, eenduidige toegankelijkheid van tuchtrechtelijke uitspraken gewaarborgd. (...) De projectkosten en eenmalige investeringen worden betaald door de ministeries van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en van Justitie. Van de tuchtcolleges wordt een bijdrage (...) gevraagd voor de beheerkosten. Justitie vervult de coördinerende rol.*¹³⁰⁴

Voor de uitvoering werd nauw samengewerkt met Bistro/Rvdr.¹³⁰⁵ Op 14 oktober 2009 werd Tuchtrecht.nl gelanceerd.¹³⁰⁶ Op dat moment waren nog niet direct alle tuchtcolleges aangesloten, maar geleidelijk vond uitbreiding plaats.

3.5.1.2 Publicatie op Tuchtrecht.nl

Inmiddels¹³⁰⁷ zijn bijna 6.000 uitspraken op Tuchtrecht.nl gepubliceerd. In Figuur 3-19 zijn deze uitgesplitst naar jaar van uitspraak en beroeps/producentengroep.

Alle uitspraken worden voorzien van een LJN,¹³⁰⁸ maar nadeel in de navigatie is dat het LJN op de detailpagina en in het PDF-bestand niet wordt getoond, waardoor het terugzoeken op basis van LJN lastig is. Men kan de metagegevens wel in beeld krijgen, maar de functie zit redelijk verstopt.¹³⁰⁹

¹³⁰² Ibid.

¹³⁰³ Kamerstukken II 2008-2009, 31 700 XVI, nr. 89, p. 12.

¹³⁰⁴ Kamerstukken II 2008-2009, 31 700 XVI, nr. 151, p. 12.

¹³⁰⁵ [Rvdr 2010d, p. 18].

¹³⁰⁶ Kamerstukken II 2009-2010, 29 279, nr. 96, p. 3.

¹³⁰⁷ Meetdatum: 05-01-2012.

¹³⁰⁸ Kamerstukken II 2009-2010, 29 279, nr. 96, p. 3. Zie ook *infra*: noot 1384.

¹³⁰⁹ Situatie d.d. 13-04-2013.

	Jaar van uitspraak:					Totaal domein
	<=2007	2008	2009	2010	2011	
Vrije beroepen						
Accountants			14	109	96	219
Advocaten		2	417	929	958	2.306
Diergeneeskundigen			75	77	59	211
Gerechtsdeurwaarders	117	101	135	192	152	697
Gezondheidszorg		1	5	782	852	1.640
Notarissen	108	154	173	167	134	736
Totaal vrije beroepen	225	258	819	2.256	2.251	5.809
Producenten (economisch tuchtrecht)						
Akkerbouw		25	14			39
Pluimvee en eieren		33	28	39	18	118
Vee en vlees		1		23	6	30
Totaal producenten	0	59	42	62	24	187
Totaal	225	317	861	2.318	2.275	5.996

Figuur 3-19. Gepubliceerde uitspraken op Tuchtrecht.nl.

Ook voor de tuchtrechtelijke instanties is het LJN per 28 juni 2013 vervangen door de ECLI.

Er zijn verschillen in de presentatie van de uitspraken. Sommige zijn opgemaakt, zoals die van de accountants, andere, zoals die van de advocaten, ontberen vaak enige vormgeving. Ook het anonimiseren gebeurt met verschillende methoden; over het algemeen niet met rolaanduiding, de meest wenselijke manier.¹³¹⁰ Vaak wordt met willekeurige letters geanonimiseerd, en in sommige gevallen wordt gemarkeerd geblindeerd, hetgeen niet bevorderlijk is voor de begrijpelijkheid. Als illustratie moge de volgende zin dienen, waaruit niet meer is op te maken wie er nu eigenlijk tot de schuldsaneringsregeling is toegelaten:

Medio augustus 2007 heeft de verzekeringsmaatschappij aan de gerechtsdeurwaarder te kennen gegeven dat één van de verzekeringen op naam stond van [] en haar ex-echtgenoot en dat [] per november 2006 was toegelaten tot de wettelijke schuldsanering.¹³¹¹

1310 *Vide supra*: § 3.4.4.1.

1311 ECLI:NL:TGDKG:2011:YB0666.

3.5.2 Centrale Grondkamer

De Centrale Grondkamer, ingesteld in art. 10 Uitvoeringswet grondkamers (Uwg),¹³¹² behandelt beroepen die zijn ingesteld tegen beslissingen van de grondkamers (art. 36 Uwg). De Centrale Grondkamer vormt een personele unie met de pachtkamer van het Gerechtshof Arnhem (art. 11 Uwg), maar maakt geen onderdeel uit van de rechterlijke macht.

In 2008 zijn enkele uitspraken van de Centrale Grondkamer op Rechtspraak.nl gepubliceerd,¹³¹³ maar vervolgens is er kennelijk voor gekozen om de uitspraken – uitsluitend – te publiceren op de eigen site van de grondkamers.¹³¹⁴ Aldaar zijn van de uitspraken samenvattingen gemaakt, die soms alleen de aard van het geschil bevatten (bijvoorbeeld: “*Herziening pachtprijs van percelen land te Overijssel, tezamen groot 35.03.59 ha.*”¹³¹⁵), maar soms ook uitgebreid op het juridisch geschil ingaan.¹³¹⁶ Het is daarbij niet duidelijk of de samenvattingen alleen zijn samengesteld uit de letterlijke tekst van de beschikkingen, of dat er een redactionele invulling aan is gegeven. Wel zijn alle (samenvattingen van) uitspraken geanonimiseerd. In 2012 werden 35 uitspraken gepubliceerd, in 2011 57, en uit voorgaande jaren zijn er 21 te vinden.¹³¹⁷ De site vermeldt daarbij wel dat uitspraken uit eerdere jaren ‘binnenkort’ zullen worden toegevoegd.¹³¹⁸ Wie op zoek is naar eerdere uitspraken, en beschikt over de nummers van de beschikkingen, kan de uitspraken met een webformulier wel opvragen. Daarbij is het verplicht om de reden van de opvraging te vermelden. We hebben evenwel gezien dat de burger – op grond van art. 28 Rv – geen belang hoeft te stellen bij het opvragen van uitspraken.¹³¹⁹ Alhoewel genoemd wetsartikel niet rechtstreeks van toepassing is op de Centrale Grondkamer, is dit beleid toch in strijd te achten met de geest van de wet.

De uitspraken zijn lastig doorzoekbaar. Er is een index per wetsartikel, en een PDF-bestand met de uitspraken van de laatste twee jaar.¹³²⁰ Daarnaast heeft de site een zoekmachine, maar daarmee wordt de gehele inhoud van de site doorzocht, niet alleen de uitspraken.

3.5.3 College voor de rechten van de mens

Het College voor de rechten van de mens (Crm) is ingesteld krachtens de Wet College voor de rechten van de mens.¹³²¹ Het College bestaat per 1 januari 2013; de Commissie gelijke behandeling (Cgb) is hierin opgegaan. De Cgb was in 1994 ingesteld (art. 11 Algemene wet

1312 BWBR0021912. Voor 1 september 2007 geregeld in art. 81 Pachtwet (BWBR0002269).

1313 Acht uit 2007 en acht uit 2008. Bijvoorbeeld: ECLI:NL:XX:2007:BF0083, maar sinds 28-06-2013 is deze uitspraak niet meer op Rechtspraak.nl te vinden.

1314 <www.grondkamers.nl>.

1315 Centrale Grondkamer 24-03-2011, GP 11.625.

1316 Bijvoorbeeld Centrale Grondkamer 03-11-2011, GP 11.643.

1317 Tellingen voor deze paragraaf zijn gedaan 13-04-2013.

1318 Deze mededeling stond er reeds in januari 2012, in april 2013 staat het er nog steeds.

1319 *Vide supra*: § 2.3.1.3.

1320 De inhoud van beide komt niet volledig overeen.

1321 BWBR0030733.

gelijke behandeling).¹³²² De Cgb had sinds 1998 een eigen website,¹³²³ waarop alle oordelen waren gepubliceerd. Op de website van de Crm zijn zowel de oordelen van dit nieuwe College als van de Cgb te vinden.

Alle oordelen worden – met rolaanduidingen – geanonimiseerd volgens ‘Publicatieregels’,¹³²⁴ die grote overeenkomst vertonen met de Anonimiseringsrichtlijnen van Rechtspraak.nl: natuurlijke personen worden over het algemeen geanonimiseerd, rechtspersonen niet.

De uitspraken kunnen worden doorzocht op vrije tekst en diverse metadata. Het ontbreken van facetzoeken en een vrij onbegrijpelijk navigatie maken de databank evenwel lastig hanteerbaar.

3.5.4 De Geschillencommissie

In Nederland zijn tal van geschillencommissies voor consumentenklachten actief. Sinds 1970 vallen deze (thans 53)¹³²⁵ geschillencommissies onder de Stichting Geschillencommissies voor Consumentenzaken (SGC). Daarnaast is in 1999 de Stichting Geschillencommissies voor Beroep en Bedrijf (SGB) opgericht om klachten tussen bedrijven onderling te behandelen; hieronder vallen thans acht geschillencommissies.¹³²⁶

SGC en SGB handelen onder één gemeenschappelijke naam: de Geschillencommissie. Op de site wordt vanaf 2005 ook een selectie van uitspraken gepubliceerd. Begin 2012¹³²⁷ waren 4.568 uitspraken van de geschillencommissies voor consumentenzaken in de databank opgenomen, maar geen uitspraken van de zakelijke geschillencommissies, alhoewel daartoe wel een zoekoptie aanwezig is.

De toegankelijkheid van de uitspraken laat sterk te wensen over. Zo ontberen de uitspraken een unieke identificatiecode, waardoor de uitspraken niet refereerbaar zijn. In de resultaatlijst wordt bij iedere uitspraak wel een datum weergegeven, maar aangenomen moet worden dat dit de datum van publicatie is; vergelijking met de datum die (soms, niet altijd) in de uitspraak zelf staat, leert dat het in ieder geval niet de uitspraakdatum is. In het zoekformulier is een optie waarmee kan worden gezocht per geschillencommissie, maar dit werkt alleen indien men de zoekvraag nog nader naar onderwerp specificeert; alle uitspraken van bijvoorbeeld de Geschillencommissie glas, porselein en aardewerk kan men niet in beeld krijgen. De tijdigheid laat ook te wensen over. Door de slechte metadatering is een exact onderzoek onmogelijk, maar steekproeven maken duidelijk dat het vaak maanden tot

1322 BWBR0006502.

1323 [Cgb 2002, p. 26].

1324 [College voor de rechten van de mens 2012].

1325 D.d. 13-04-2013, bron: <www.degeschillencommissie.nl/over-ons/over-de-organisatie>.

1326 [College voor de rechten van de mens 2012].

1327 Datum van telling: 12-01-2012.

soms jaren tot duurt voordat een uitspraak wordt gepubliceerd. De omvang van de selectie is moeilijk vast te stellen;¹³²⁸ selectiecriteria zijn niet gepubliceerd.

Met moeten dan ook concluderen dat het initiatief tot publicatie van uitspraken van de Geschillencommissie lovenswaardig is, maar dat de slechte toegankelijkheid de databank feitelijk onbruikbaar maakt.

3.6 Afsluiting en vooruitblik

In dit hoofdstuk hebben we de feitelijke publicatie van uitspraken onderzocht, voor zover deze door of vanwege (semi-)overheidsorganen geschiedt. Daarbij hebben we met name interne en externe jurisprudentievoorziening van de rechterlijke organisatie onder de loep genomen. In het vervolg van het onderzoek gaan we ons in het bijzonder richten op twee thema's die in dit hoofdstuk reeds zijn geïntroduceerd.

Het eerste thema heeft betrekking op de hanteerbaarheid. De kritiek die er al decennia op jurisprudentiedatabanken wordt geuit, karakteriseert niet alleen de uiteenlopende informatiebehoeften van gebruikers, maar ook het ongemak dat die gebruikers ervaren in de omgang met al die informatie. Kritiek op het selectiebeleid van de aanbieders is daarvoor het meest tekenend. Eerst gold deze kritiek vooral de uitgevers, later werden de pijlen op Rechtspraak.nl gericht. In deze discussie roepen sommigen: 'meer!' en anderen juist: 'minder!'. De oplossing ligt echter wellicht in 'anders'. Met het vereenvoudigen van de mogelijkheden om uitspraken snel en (relatief) goedkoop te publiceren, wordt het selectievraagstuk van een input-probleem steeds meer een output-probleem. Op deze problematiek zullen we vanaf hoofdstuk 5 dieper ingaan.

Eerst richten we onze aandacht echter op de unieke en persistente identificatie. We hebben gezien dat goede identificatie van uitspraken – en de daaruit voortvloeiende mogelijkheden om uitspraken correct te citeren – een essentieel toegankelijkheidsaspect vormt. Ook om uitspraken in context te kunnen beschouwen is het oplossen van het identificatievraagstuk van essentieel belang. In het volgende hoofdstuk zullen we dit vraagstuk daarom nader uitdiepen.

¹³²⁸ Zo zijn er in 2010 van de onder de SGC vallende commissies 147 uitspraken gepubliceerd, maar het is niet zeker of die ook uit dat jaar zijn. Ter vergelijking: in 2010 zijn door deze commissies 3.046 uitspraken gedaan (bron [SGC 2011, p. 24]).

HOOFDSTUK 4

Identificatie en citatie van
rechterlijke uitspraken

Goede identificatie van uitspraken kwamen we bij de bespreking van het juridisch kader tegen als een belangrijk toegankelijkheidsaspect.¹³²⁹ Deze identificatie dient niet alleen de directe toegankelijkheid van uitspraken, maar ook de indirecte toegankelijkheid, omdat identificatiecodes tevens worden gebruikt om uitspraken mee te citeren. Slechte identificatie leidt tot slechte citatie, en daardoor worden andere aspecten van de toegankelijkheid weer moeilijker realiseerbaar, zoals betrouwbaarheid en hanteerbaarheid.

Identificatie van uitspraken staat in dit hoofdstuk centraal.¹³³⁰ In § 4.1 bespreken we het theoretisch kader: we definiëren de relevante begrippen en formuleren een pakket van organisatorische, metajuridische en informatorische eisen waaraan identificatiecodes voor rechterlijke uitspraken moeten voldoen. Dit eisenpakket gebruiken we in § 4.2 vervolgens als toetsingskader voor in Nederland gangbare identificatiesystemen. In § 4.3 bespreken we de citatie van uitspraken, zowel de citatievoorschriften als de praktijk. In § 4.4 onderzoeken we enkele buitenlandse en Europese identificatie- en citatiesystemen. De *European Case Law Identifier* komt aan de orde in § 4.5. Een schematische samenvatting van alle onderzochte systemen hebben we opgenomen in § 4.6. In § 4.7 kijken we naar de identificatie en citatie van wet- en regelgeving. Enerzijds omdat dit de identificatie van jurisprudentie in perspectief plaatst, anderzijds omdat goede identificatie van regelgeving essentieel is om in onze onderzoeksdatabase – die we in de hoofdstukken 6 en 7 beschrijven en gebruiken – de noodzakelijke relaties tussen uitspraken en regelgeving te kunnen leggen. Enkele andere rechtsbronnen bespreken we – kort – in § 4.8. Afsluitende conclusies zijn opgenomen in § 4.9.

4.1 Theoretisch kader

Onder juristen ontstaat er wel eens terminologische verwarring over wat precies wordt bedoeld met een ‘uitspraaknummer’, een ‘vindplaats’ of een ‘citatie’. Over het algemeen lossen misverstanden zich snel op, maar in een digitale omgeving is een helder begrippenkader een absolute vereiste. We beginnen daarom, in § 4.1.1 met het definiëren van enkele belangrijke documentaire begrippen. Gewapend met deze kennis formuleren we in § 4.1.2 de eisen waaraan identificatiesystemen voor rechterlijke uitspraken zouden moeten voldoen. In § 4.1.3 vatten we kort samen en blikken we vooruit.

4.1.1 Bibliografische abstractieniveaus

We kunnen over rechterlijke uitspraken spreken op verschillende abstractieniveaus. Om enkele voorbeelden te geven:

¹³²⁹ *Vide supra*: § 2.4.3.

¹³³⁰ Grote delen van dit hoofdstuk zijn – in andere redactie – eerder gepubliceerd in [van Opijnen 2006b], [van Opijnen 2008a], [van Opijnen 2008b], [van Opijnen 2009b], [van Opijnen 2010a], [van Opijnen 2011b], [van Opijnen 2011c], [van Opijnen 2011g] Specifieke verwijzingen naar deze werken worden in dit hoofdstuk alleen gemaakt indien dat toegevoegde waarde heeft.

- *De Hoge Raad heeft hiermee een revolutionair arrest gewezen*
- *Net lag dat arrest nog op m'n bureau, waar is het nou gebleven?*
- *Hij wees mij op een interessant arrest van de Hoge Raad in de NJ.*

Een mens begrijpt onmiddellijk dat het woord 'arrest' in deze voorbeelden in verschillende dimensies moet worden verstaan, maar een computer zal dat niet uit zichzelf begrijpen. Omdat het abstractieniveau waarnaar we in een concreet geval verwijzen van belang kan zijn voor de manier waarop we uitspraken identificeren, dienen we eerst een goede methode te hebben om de verschillende abstractieniveaus te typeren.

Rechterlijke uitspraken zijn op te vatten als bibliografische objecten, en daarom kunnen we gebruikmaken van de standaardisatiewerkzaamheden die zijn verricht door de *International Federation of Library Associations and Institutions* (IFLA). De door deze standaardisatieorganisatie opgestelde *Functional Requirements for Bibliographic Records* (FRBR)¹³³¹ maken een onderscheid in vier abstractieniveaus. Deze indeling is ook voor het juridisch domein bijzonder geschikt: de FRBR-classificatie ligt ten grondslag aan diverse standaarden voor de identificatie van juridische bronnen, in het bijzonder CEN-Metalex,¹³³² URN:LEX¹³³³ en Akoma Ntoso.¹³³⁴ Ook in EUR-Lex wordt deze classificatie inmiddels gebruikt.¹³³⁵ Alhoewel de genoemde standaarden beogen ook bruikbaar te zijn voor rechterlijke uitspraken, zijn ze primair geschreven voor wet- en regelgeving. In onderstaande zullen we daarom meer specifiek ingaan op de toepassing van de FRBR op rechterlijke uitspraken. Bij de behandeling van de vier abstractieniveaus zullen we telkens drie voorbeelden gebruiken: een van buiten het juridisch domein (de *Matthäus-passion* van J.S. Bach), een wettelijke regeling (Verordening (EEG) nr. 1408/71) en een rechterlijke uitspraak (ECLI:NL:HR:2004:AO3858).

4.1.1.1 Werk

Het hoogste abstractieniveau is het 'werk', door de FRBR gedefinieerd als:

*A distinct intellectual or artistic creation.*¹³³⁶

Het werkniveau is uitsluitend abstract: het levert niets tastbaars, leesbaars of hoorbaars op. De volgende zinnen refereren allemaal aan het werkniveau:

- *De Matthäus-passion is de meest hemelse compositie ooit op aarde gemaakt.*
Er wordt niet gerefereerd aan een bepaalde versie, vorm of opname, maar alleen aan de compositie zoals die aan Bachs brein ontsproot.
- *Verordening (EEG) nr. 1408/71 is een hoeksteen van het communautaire socialezekerheidsbeleid.*

1331 [IFLA 1998].

1332 [CEN 2010]. *Vide infra*: § 4.7.4.

1333 [Spinosa, Francesconi en Lupo 2012].

1334 <www.akomantoso.org>, *vide infra*: noot 1655.

1335 [Steinitz 2012].

1336 [IFLA 1998, par. 3.2.1].

Hier wordt niet gesproken over een document, of een bepaalde tijds- of taalversie maar over de verordening in abstracto.

- *In ECLI:NL:HR:2004:AO3858 komt de vraag aan de orde op welke wijze vergunningen (en daarmee vergelijkbare publiekrechtelijke rechten) van de vergunninghouder op een rechtsopvolger onder bijzondere titel moeten worden overgedragen.* De spreker doelt niet op een bepaald document, maar spreekt alleen over de rechterlijke beslissing als zodanig.

4.1.1.2 *Expressie*

De ‘expressie’ is het tweede niveau. De definitie luidt:

*The intellectual or artistic realization of a work in the form of alpha-numeric, musical, or choreographic notation, sound, image, object, movement, etc., or any combination of such forms.*¹³³⁷

De expressie is dus een afgeleide (‘*realization*’) van het werk, maar, ook al is het geen eigenstandige creatie, het maken ervan vergt wel een intellectuele of artistieke inspanning. Net als het werk is ook de expressie een abstractie. Voorbeelden van (verwijzingen naar) het expressieniveau:

- *Frans Brüggem heeft een zeer bijzondere interpretatie gemaakt van de Matthäuspassion.*

Het werk blijft de Matthäuspassion, maar het vergt een artistieke en intellectuele inspanning om daar een auditieve uitvoering van te maken. Ook de partituur is een expressie, of een versie met een vertaald libretto.

- *Ik ben op zoek naar de Franse versie van Verordening (EEG) nr. 1408/71 zoals die luidde op 23 april 2004.*

Alhoewel het aantal soorten expressies in zijn algemeenheid onbeperkt is, is dit bij regelgeving beperkt tot twee: expressies in tijd en expressies in taal. In dit voorbeeld komen beide samen. Het blijft dezelfde verordening, maar het vergt een intellectuele inspanning om een vertaling te maken, alsook om een consolidatie te maken na wijzigingen. Vanuit juridisch perspectief is het belangrijk om naar de verschillende soorten van expressies te verwijzen: de geldigheidsdatum van een regeling is van belang voor de rechten die eraan kunnen worden ontleend, en de taal is van belang voor de interpretatie ervan.¹³³⁸ Een expressie van regelgeving bevat altijd (ten minste) de wetstekst zelf; indien er (slechts) sprake is van een toelichting of een gepopulariseerde versie moet worden gesproken van een nieuw werk.

¹³³⁷ Ibid., par. 3.2.2.

¹³³⁸ Voor het HvJ EU is het vergelijken van verschillende taalversies zelfs noodzakelijk, vgl. het Cilfit-arrest (*vide supra*, § 2.3.2.2.4.1).

- *Ik las ECLI:NL:HR:2004:AO3858 gisteren in de NJ.*
Waar bij regelgeving het redigeren van de tekst de oorspronkelijkheid van het werk aantast, is dat bij uitspraken niet het geval.¹³³⁹ Naast de taalexpressie en de temporele expressie¹³⁴⁰ onderscheiden we bij uitspraken dan ook de redactionele expressie. Naast de authentieke, aan partijen verstrekte, versie, kan deze bijvoorbeeld bestaan in inkorting (waarbij bijvoorbeeld details uit de beschrijving van het feitencomplex zijn weggelaten) of anonimisering.¹³⁴¹

4.1.1.3 Manifestatie

Het derde niveau is de ‘manifestatie’:

*The physical embodiment of an expression of a work.*¹³⁴²

Anders dan bij het werk en de expressie gaat het bij de manifestatie niet louter om een abstractie. Alhoewel verschillen tussen manifestaties groot kunnen zijn, hebben deze alleen betrekking op de vorm; de inhoud van (de expressie van) het werk wordt door de verschijningsvorm niet gewijzigd. De meeste (expressies van) werken zijn geschikt voor meerdere fysieke verschijningsvormen. De volgende voorbeeldzinnen verwijzen naar manifestaties:

- *Na lang wachten is de CD met Frans Brüggens interpretatie van de Matthäuspassion eindelijk uitgekomen.*
Naast de CD kan er ook nog een grammofoonplaat of een MP3-versie worden uitgebracht; maar ook de live-uitvoering moet als een expressie worden beschouwd.
- *Het EU-publicatiebureau biedt de actuele Italiaanse versie van Verordening (EEG) nr. 1408/71 ook in PDF-formaat aan.*
Ieder digitaal bestandsformaat vormt een eigen manifestatie, maar ook een gedrukte versie is een manifestatie.
- *Het lukt mij niet om in dit uitgeversportaal ECLI:NL:HR:2004:AO3858 als PDF te downloaden.*
Met dit voorbeeld wordt het verschil tussen expressie en manifestatie geïllustreerd; de NJ-versie is een expressie, maar deze is abstract. De gedrukte of de PDF-versie van die NJ-versie is een manifestatie.

1339 Althans, in continentale rechtsstelsels; in *common-law*-landen wordt sterker gehecht aan de oorspronkelijke redactie.

1340 Bij de authentieke redactionele versie komen meerdere temporele expressies hoogstzelden voor (bijv. bij het herstel van niet-essentiële verschrijvingen).

1341 De geanonimiseerde versie wordt door [Spinosa, Francesconi en Lupo 2012] niet beschouwd als een expressie, maar als een manifestatie. Dit ontkent de intellectuele inspanning die voor de anonimisering nodig is, en miskent bovendien het louter vormgerichte karakter van de manifestatie: “*Whenever the production process involves modifications, additions, deletions, etc. that affect the intellectual or artistic content, the result is a new manifestation embodying a new expression of the work.*” ([IFLA 1998, par. 3.2.3]).

1342 [IFLA 1998, par. 3.2.3].

4.1.1.4 Item

Het laatste abstractieniveau is het 'item':

*A single exemplar of a manifestation.*¹³⁴³

Een item heeft betrekking op één uniek exemplaar. Afhankelijk van de aard van de manifestatie kan het item bijvoorbeeld digitaal worden gekopieerd of is het aanraakbaar. Van één manifestatie kunnen talloze items bestaan, die in beginsel allemaal gelijk zijn. Verschillen kunnen ontstaan door bijvoorbeeld beschadiging, maar kunnen ook samenhangen met de aard van de manifestatie (zo kunnen er verschillen bestaan tussen verschillende items van de manifestatie 'live-uitvoering'). Enkele voorbeeldzinnen die over een item gaan:

- *Ik heb mijn Matthäus-passion uitgeleend.*
In deze zin wordt niet verwezen naar een concreet item, maar uit de context zal dat wel duidelijk zijn. Het zal hier bijvoorbeeld gaan over de partituur of een cd.
- *Omdat ik hem zo vaak nodig heb, heb ik Verordening (EEG) nr. 1408/71 op de C-schijf van mijn laptop gezet.*
Deze lokale kopie is een item. De gebruiker zal hiertoe een kopie hebben gemaakt van een ander item, bijvoorbeeld die welke staat op de EUR-Lex-website.
- *Ik heb een print van ECLI:NL:HR:2004:AO3858 op je bureau gelegd.*
Ook hier gaat het over één enkel exemplaar. Met dit voorbeeld wordt ook duidelijk dat een item van de ene manifestatie (bijvoorbeeld een PDF-bestand) kan worden gekopieerd naar een item van een andere manifestatie (de geprinte versie).

4.1.1.5 Samenhang tussen de objecten

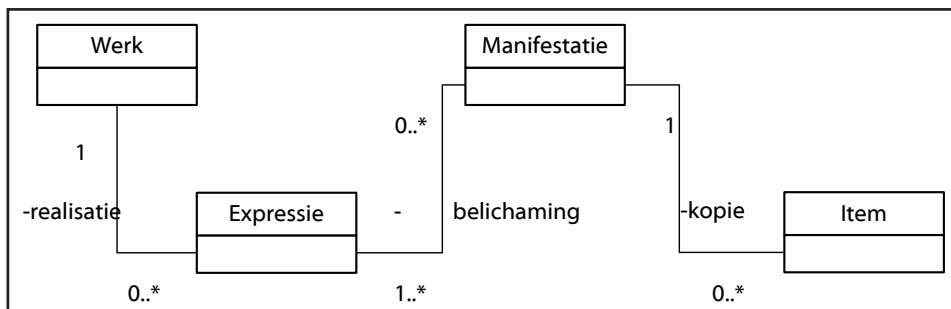
Zoals reeds uit de definities volgt, is er een strikte samenhang tussen werk, expressie, manifestatie en item. In het domeinmodel van Figuur 4-1 is deze samenhang weergegeven.¹³⁴⁴

De opvallendste kenmerken van dit model zijn:

- Geen van de objecten kan bestaan zonder dat het hogere niveau aanwezig is. Er kan dus bijvoorbeeld geen manifestatie bestaan zonder expressie.
- Het omgekeerde kan wel: een werk kan bestaan zonder expressie, een expressie zonder manifestatie en een manifestatie zonder item. Alle exemplaren (items) van een oud boek kunnen bijvoorbeeld verloren zijn gegaan, maar het werk bestaat nog steeds; we kunnen erover praten en eraan refereren.
- Het hogere niveau verhoudt zich tot het aantal objecten op het lagere niveau – in beginsel – altijd als nul-tot-oneindig.

¹³⁴³ Ibid., par. 3.2.4.

¹³⁴⁴ Ontleend aan [IFLA 1998, par. 3.1.1].

Figuur 4-1. Domeinmodel van de abstractieniveaus in het FRBR-model.

- Omgekeerd verhoudt het lagere niveau zich altijd tot het hogere als één-op-één. De relatie tussen manifestatie en expressie vormt daarop evenwel een uitzondering. Zo kan bijvoorbeeld één XML-bestand meerdere taalexpressies van één werk bevatten.

4.1.1.6 Identificatie en citatie

Bij het aanduiden van bibliografische objecten in het algemeen, en rechterlijke uitspraken in het bijzonder, worden de begrippen ‘identificatie’ en ‘citatie’ vaak door elkaar gebruikt, terwijl ze zien op twee verschillende concepten.

Om terminologische verwarring te voorkomen maken we in het vervolg een scherp onderscheid tussen beide begrippen. In de FRBR-standaard worden deze begrippen niet gedefinieerd, maar we kunnen aansluiten bij de definities die in de CEN-Metalex-standaard worden gehanteerd.¹³⁴⁵ Een ‘identifier’¹³⁴⁶ is ‘iets dat een bibliografisch object uniek identificeert’. Dit ‘iets’ kan een code zijn, maar bijvoorbeeld ook een verzameling metagegevens, zolang het doel van de unieke identificatie er maar mee kan worden bereikt.

Een ‘citatie’ is ‘de representatie van een identifier met de bedoeling om naar dat object, of een deel ervan, te verwijzen’.

Identificatie gaat derhalve over het toekennen van onderscheidende kenmerken aan bibliografische objecten, citatie over het gebruiken van dat soort kenmerken om naar objecten te verwijzen. Regels voor identificatie en citatie van objecten kunnen door verschillende partijen worden vastgesteld, en kunnen – tot op zekere hoogte – ook onafhankelijk van elkaar worden aangepast. Ook kunnen er meerdere identificatiesystemen en citatie-

¹³⁴⁵ [CEN 2010, par. 4.2.1].

¹³⁴⁶ Het begrip ‘identifier’ komt niet voor in Van Dale of de Woordenlijst Nederlandse Taal, maar is gangbaar in de ICT-gemeenschap. Omdat er geen goed Nederlands equivalent voor is – ‘identificatiecode’ dekt de lading niet altijd – gebruiken we het Engelse begrip.

voorschriften naast elkaar bestaan. We zullen daarvan in het vervolg van dit hoofdstuk nog diverse voorbeelden tegenkomen.

4.1.2 Eisen aan een identificatiesysteem voor uitspraken

Om binnen een bibliografisch systeem verbanden tussen werken, expressies, manifestaties en items zichtbaar te maken is een goed identificatiesysteem noodzakelijk. De eisen die daaraan moeten worden gesteld, zijn afhankelijk van de functionele eisen die aan het desbetreffende bibliografisch systeem worden gesteld. Zo zal een identificatiesysteem voor een bibliotheek met 2.000 papieren boeken andere eisen stellen dan een systeem voor het identificeren van miljoenen digitale boeken die zich bevinden in niet-gekoppelde databanken.

In deze paragraaf brengen we de eisen in kaart voor een systeem waarmee rechterlijke uitspraken geïdentificeerd moeten kunnen worden.¹³⁴⁷ Deze voorwaarden zijn niet alleen informatorisch van aard, maar vloeien ook voort uit de juridische praktijk: een identificatiesysteem dat wel voldoet aan de eisen van de informatica, maar niet aan de eisen van de praktijkjurist, is tot mislukken gedoemd.

De eisen kunnen – al zij het soms met diffuse grenzen – worden verdeeld in drie groepen: de organisatie van het identificatiesysteem (§ 4.1.2.1), de meta-eigenschappen van de identifier (§ 4.1.2.2) en de vorm van de identifier (§ 4.1.2.3). Bij de beschrijving van de eisen gaan we zuinig om met voorbeelden, bij de bespreking van bestaande systemen in § 4.2 zullen we er voldoende tegenkomen.

4.1.2.1 Voorwaarden aan reikwijdte en organisatie van een identificatiesysteem

De eisen die we in deze paragraaf bespreken, hebben betrekking op de randvoorwaarden aan het systeem als zodanig, los van de vraag hoe het systeem er inhoudelijk uitziet.

1. Publiek domein

Dat een identificatiesysteem zich in het publiek domein bevindt – we kunnen ook zeggen dat het systeem ‘open’ moet zijn – heeft twee aspecten. In de eerste plaats moet iedereen die beschikt over objecten die door de standaard worden bestreken, in staat zijn om hieraan een identifier toe te (laten) kennen. Daarnaast moet het identificatiesysteem door iedereen vrij en gelijkelijk te gebruiken zijn; het gebruik van de identifier mag niet afhankelijk zijn van een exclusieve of contractuele relatie. Het identificatiesysteem moet derhalve kosteloos en leveranciersneutraal zijn.

¹³⁴⁷ De hier gebruikte criteria worden, in verschillende deelverzamelingen en onder verschillende benamingen, ook genoemd en besproken in: [AALL 1995], [Axel-Lute 1982], [Foster 2000], [Kennedy 2000], [Leith 2000], [Martin 2007], [Martin 2011c], [Mowbray, Greenleaf en Chung 2000], [van Opijnen 2008a], [van Opijnen 2011c], [Overend 1999], [Rumsey 2002], [Silversmith 1997], [Wachob 1995], [Wisconsin State Bar 1994], [Wyman 1996].

2. Eigenaarschap en beheer belegd

Deze eis heeft betrekking op *IT-governance*: een identificatiesysteem vergt onderhoud, en derhalve een eigenaar en een beheerder. Beide zijn bij voorkeur juridisch aansprakelijk voor het functioneren van het systeem, ieder in hun eigen rol. Voor de buitenwereld moet kenbaar zijn wie de eigenaar en beheerder zijn, wat hun verantwoordelijkheden zijn en hoe ze daarop aangesproken kunnen worden.

3. Allesomvattend

Het identificatiesysteem moet in staat zijn om alle rechterlijke uitspraken te identificeren. Het systeem mag zich derhalve niet beperken tot uitspraken die door een specifieke – publieke of private – partij worden gepubliceerd, en ook uitspraken die zijn gedaan voordat het identificatiesysteem werd ontwikkeld, moeten er door bestreken kunnen worden.

4. Verenigbaarheid met concurrerende identificatiesystemen

Alhoewel één enkel identificatiesysteem de voorkeur heeft, is de praktijk daar (nog) ver van verwijderd. Om de juridische gemeenschap niet te frustreren moeten identificatiesystemen daarom naast elkaar bruikbaar zijn. Dit kan bijvoorbeeld worden bereikt met transponeringstabellen,¹³⁴⁸ vertaalalgoritmen¹³⁴⁹ of het encapsuleren van oude identificatiecodes in nieuwe.¹³⁵⁰

5. Documentatie

Een identificatiesysteem moet goed gedocumenteerd zijn, en deze documentatie moet voor iedereen toegankelijk zijn. Deze documentatie moet zowel voor juridische als voor technische gebruikers alle informatie bevatten die nodig is om op zinvolle wijze van het systeem gebruik te kunnen maken.

6. Gebruik in (authentieke) expressies

De eis dat een identifier gebruikt moet kunnen worden lijkt triviaal, maar is dat niet. Een uitstekende identifier die alleen voor een systeembeheerder zichtbaar is, heeft weinig praktisch nut. Voor maximale kenbaarheid moet een identifier niet alleen als metagegeven in een informatiesysteem zichtbaar zijn, maar moet deze ook (kunnen) worden weergegeven in ieder document dat de uitspraak representeert.

7. Gebruik in citaties

Identifiers worden veel gebruikt in citaties. De voordelen van een goed identificatiesysteem kunnen daarom niet worden uitgenut indien de identifiers in de citatiepraktijk worden genegeerd.

1348 De LjN-index is in zekere zin als transponeringstabel te beschouwen, *vide infra*: § 4.2.3.

1349 Bijvoorbeeld het algoritme om in uitspraken van het HvJ EU het zaaknummer te vertalen naar een CELEX-nummer. *Vide infra*: § 4.4.7.

1350 Zie bijvoorbeeld de encapsulatie van het LjN in de ECLI (§ 4.5.3.1).

4.1.2.2 Voorwaarden aan de meta-eigenschappen van de identifier

Na bespreking van de randvoorwaarden die gesteld kunnen worden aan het identificatiesysteem, kijken we nu naar de identifier zelf. We bespreken eerst de meta-eigenschappen van de identifier; de vorm van de identifier komt in de volgende paragraaf aan de orde.

8. Identificatie op werkniveau

Iemand die een studie maakt van objecten in een bibliografisch systeem moet in staat zijn om de formele verbanden tussen deze objecten te begrijpen. Zo is het voor een efficiënte bestudering van het recht noodzakelijk dat de jurist weet dat twee redactionele expressies van een uitspraak realisaties zijn van één werk. Aan deze functionele eis kan op verschillende manieren invulling worden gegeven, maar een identificatie van het werk is hiervoor onontbeerlijk. Een identificatie op werkniveau is te vinden bij het eerder gebruikte voorbeeld van de muziek van J.S. Bach. Om de meer dan duizend werken van Bach van elkaar te onderscheiden ontwierp Wolfgang Schmieder in 1950 de *Bach-Werke-Verzeichnis* (BWV), waarmee alle composities van Bach op werkniveau een unieke identificatiecode kregen toegewezen.¹³⁵¹ De *Matthäuspassion* wordt aangeduid met BWV 244. Deze werkidentifier wordt vervolgens in alle afgeleide bibliografische objecten gebruikt. Daardoor is op alle concertaffiches, cd's en partituren te zien op welk werk het betrekking heeft. Indien het werk eenmaal van een identifier is voorzien, kunnen gerelateerde objecten van andere bibliografische niveaus op verschillende manieren worden geïdentificeerd. Een expressie-identifier zou de werkidentifier bijvoorbeeld kunnen encapsuleren, maar het is ook mogelijk dat de objecten alleen via een (publiek beschikbare) index aan elkaar kunnen worden gerelateerd.¹³⁵² Maar welke oplossing ook wordt gekozen, de aanwezigheid van een werkidentifier is een *conditio sine qua non*.

9. Unicité

Een goede identifier is altijd uniek. Dit wil zeggen dat één identifier slechts naar één bibliografisch object mag verwijzen. Omgekeerd mag één object binnen één identificatiesysteem ook maar één identifier hebben.

10. Persistentie

Met persistentie wordt bedoeld dat een identifier in de tijd altijd naar het zelfde object moet blijven verwijzen. Dat wil overigens niet zeggen dat een identifier nooit kan veranderen, maar wel dat een eenmaal toegekende iden-

¹³⁵¹ De complete catalogus is te vinden op <www.bachcentral.com/BachCentral/BWV/BWV.html>.

¹³⁵² In [Mowbray, Chung en Greenleaf 2009] wordt een systeem beschreven waarbij expressie-identifiers aan elkaar worden gekoppeld zonder (publiek kenbare) werkidentifier, maar hierbij zal een unieke (databank-) identifier op de achtergrond ongetwijfeld toch een rol spelen.

tifier altijd gebruikt moet kunnen blijven worden om het geïdentificeerde object terug te vinden.

11. Oneindigheid

Een identifier moet zodanig zijn ontworpen dat er altijd nieuwe identifiers kunnen worden uitgegeven; identifiers mogen dus nooit 'op' raken.

12. Medium- en technische neutraliteit

Een identifier mag niet afhankelijk zijn van het medium dat wordt gebruikt. Paginanummers en URLs bijvoorbeeld zijn medium- en techniekafhankelijk en daarom niet bruikbaar als identifier. Deze voorwaarde impliceert ook dat zowel mensen als computers van de identifier gebruik moeten kunnen maken.

13. Technische en semantische interoperabiliteit

Met deze eis bedoelen we dat een identifier zoveel als mogelijk moet zijn gebaseerd op, of kunnen samenwerken met andere, reeds bestaande standaarden. Voorbeelden zijn karaktersets en datumnotaties. Omdat technische en semantische standaarden soms conflicteren is dit streven relatief, maar interoperabiliteit met zoveel mogelijk andere standaarden is nastrevenswaardig. Zo mogen bijvoorbeeld geen karakters worden gebruikt die binnen andere veelgebruikte standaarden een specifiek technische betekenis hebben.

4.1.2.3 Voorwaarden aan de vorm van de identifier

Na het bespreken van de eisen die aan organisatorische aspecten en meta-eigenschappen moeten worden gesteld, komen we nu toe aan de vorm van de identifier zelf. In zijn algemeenheid moet die gebruiksvriendelijk en foutbestendig zijn, maar dit kan nader worden uitgewerkt in de volgende voorwaarden.

14. Herkenbaarheid

Om verwarring met andere identifiers te voorkomen moet een identifier zichzelf als zodanig manifesteren. Daardoor is de identifier, zowel voor mensen als computers, direct herkenbaar. Bij voorkeur gebeurt dit met een kort label aan het begin van de identifier.

15. Betekenisvolheid

Een identifier bevat bij voorkeur alle basale informatie die een jurist nodig heeft om te weten wat voor soort uitspraak het betreft. Deze minimumset kan per land verschillen. Bij voorkeur is de standaard flexibel genoeg zijn om aan deze variërende eisen invulling te geven, maar de uitsprekende instantie en het jaar van uitspraak moeten in ieder geval zijn opgenomen.

16. Korthed

Hoe korter de identifier, hoe beter. Een enkelvoudige identifier – bestaande uit slechts één tekenreeks – verdient de voorkeur boven een samengestelde

identifier. Maar ook een enkelvoudige identifier dient zo kort mogelijk te zijn; lange identifiers doen mensen zoeken naar inkortingsmogelijkheden – wat tot foutieve interpretaties leidt.

17. Eenvoud

Een korte afkorting is nog niet per definitie eenvoudig. Om aan deze eis te voldoen zal bijvoorbeeld het aantal verschillende leestekens zoveel mogelijk moeten worden beperkt.

18. Begrijpelijkheid

Identifiers moeten snel en gemakkelijk doorgrond kunnen worden. Gebruikte afkortingcodes moeten voor de hand liggend en begrijpelijk zijn.

19. Logische opbouw

De componenten waaruit de identifier is opgebouwd dienen in logische volgorde te staan. De opbouw dient altijd hetzelfde te zijn, zodat gebruikers niet (te veel) hoeven na te denken over de juiste schrijfwijze.

20. Vormvastheid

Een identifier mag slechts op één manier worden geschreven, en deze regel moet voor iedereen ook zo duidelijk mogelijk zijn. Vormvastheid is onder meer belangrijk omdat de identifier vaak zal worden gebruikt om uitspraken met een zoekmachine terug te vinden. Het mag niet zo zijn dat een gebruiker van die zoekmachine zelf allerlei varianten van de identifier moet uitproberen om het zoekresultaat te optimaliseren.

21. Afwezigheid van niet-identificerende elementen

Alle onderdelen van een identifier moeten identificatie tot doel hebben. Als er niet-identificerende elementen aanwezig zijn, zullen deze mogelijk door gebruikers worden weggelaten, hetgeen de stabiliteit van de identifier in gevaar kan brengen.

4.1.3 Samenvatting en vooruitblik

In deze paragraaf hebben we zes bibliografische termen geïntroduceerd – werk, expressie, manifestatie, item, identifier en citatie – die van belang zijn voor begrip van het vervolg van dit hoofdstuk. Daarnaast hebben we 21 eisen geformuleerd die gesteld kunnen worden aan een goed identificatiesysteem voor rechterlijke uitspraken. Gewapend met deze kennis kunnen we nu bestaande identificatiesystemen en citatiepraktijken aan een kritisch onderzoek onderwerpen. We beginnen met de in Nederland gebruikte identificatiesystemen.

4.2 De traditionele Nederlandse identificatiesystemen

We behandelen hier de drie identificatiesystemen voor rechterlijke uitspraken die in Nederland bestonden voordat de ECLI werd geïntroduceerd: de combinatie van instantie, uitspraakdatum en zaaknummer (§ 4.2.1), vindplaatsen (§ 4.2.2) en het LJN (§ 4.2.3).

We zullen deze identificatiesystemen beschrijven en toetsen aan de eisen die we in § 4.1.2 hebben geformuleerd. We lopen daarbij niet alle eisen langs, maar besteden vooral aandacht aan uitgesproken sterke of zwakke punten; in § 4.6 is een schematisch overzicht opgenomen waarin alle Nederlandse, buitenlandse en Europese identificatiesystemen op alle vereisten met elkaar worden vergeleken. In § 4.2.4 sluiten we deze paragraaf over de traditionele Nederlandse identificatiesystemen af.

De ECLI, die inmiddels ook in Nederland is geïntroduceerd, bespreken we in § 4.5. Omdat voor begrip van de Nederlandse ECLI-implementatie goede kennis van de ECLI-systematiek noodzakelijk is, behandelen we die Nederlandse implementatie niet in deze § 4.2, maar pas in § 4.5.3.1. In de daaraan voorafgaande paragrafen laten we de ECLI dus buiten bespreking, maar gebruiken we wel ECLI's om naar concrete uitspraken te verwijzen.

4.2.1 Tripletten

Een uitspraak kan worden geïdentificeerd met een combinatie van de naam van de rechtsprekende instantie, de datum van de uitspraak en het zaak- en/of rolnummer. Deze combinatie van drie elementen duiden we hierna ook aan als 'triplet'. Een triplet moet altijd compleet zijn; ontbreekt datum of zaaknummer dan wordt niet voldaan aan het vereiste van uniciteit. Het zaaknummer kan niet worden weggelaten omdat een instantie per dag meerdere uitspraken doet, en de datum is onmisbaar omdat één zaak (bij één instantie) tot meerdere uitspraken kan leiden; het zaaknummer blijft daarbij over het algemeen onveranderd.¹³⁵³ De AB RvS vormt daarop overigens een uitzondering: in de uitspraak krijgt het zaaknummer een suffix, waardoor het ook zonder datum uniek identificerend is.¹³⁵⁴ Daarmee is het eigenlijk geen zaaknummer meer, maar een uitspraaknummer, waarvan het zaaknummer onderdeel uitmaakt. Conform het taalgebruik van ook de AB RvS zelf, duiden we dit nummer echter toch aan als 'zaaknummer'.

1353 Bijvoorbeeld ECLI:NL:RBARN:2010:BL8052 (tussenvonnis) en ECLI:NL:RBARN:2011:BR0176 (eindvonnis), beide met zaaknummer I62847.

1354 Er wordt '1' toegevoegd bij een uitspraak in een bodemgeschil, hogere nummers, te beginnen met '2', worden toegevoegd voor voorlopige voorzieningen. Sinds 2009 wordt bovendien een tweede suffix toegevoegd die de behandelende kamer vermeldt (bijvoorbeeld 'V6' voor 'Zesde Vreemdelingenkamer'). De nummeringsmethode voldoet daarmee aan het vereiste van betekenisvolheid, maar omdat de codes niet publiekelijk zijn gedocumenteerd; wordt niet voldaan aan het vereiste van begrijpelijkheid. Bovendien wordt niet altijd voldaan aan het vereiste van vormvastheid: indien een prejudiciële vraag wordt gesteld aan het HvJ EU, krijgt de verwijzingsuitspraak als eerste suffix '1' (ECLI:NL:RVS:2009:BJ4071, zaaknummer 200900248/1/V6), en de eindbeslissing als eerste suffix '1-A' (ECLI:NL:RVS:2011:BR0521, zaaknummer 200900248/1-A/V6). Maar in andere uitspraken wordt '1A' gebruikt, bijv. in (ECLI:NL:RVS:2011:BR6348, zaaknummer 200804042/1A/V6).

De bedrijfsvoering bij de gerechten ligt aan het gebruik van tripletten ten grondslag. Bij initiële registratie van een nieuwe zaak dient deze van een uniek nummer te worden voorzien: er wordt over de zaak gecorrespondeerd, er wordt een dossier aangelegd, de zaak wordt geïdentificeerd, et cetera. Een unieke identificatie is daarvoor noodzakelijk. Een uitspraak daarentegen is slechts een tussen- of eindproduct van de zaak, zonder zelfstandige betekenis in de bedrijfsvoering. Er moet weliswaar worden bijgehouden dat (en wat voor) uitspraak is gedaan, maar registratief gezien is dat uitsluitend een attribuut bij de zaak zelf. Voor het primaire proces van de rechtspraak heeft het geen enkel nut de uitspraak een eigen identifier toe te kennen.

Het gebruik van het zaaknummer in een triplet is niet alleen problematisch omdat het op zichzelf niet voldoende uniek is, het heeft ook geen voorgeschreven (extern gedocumenteerde) schrijfwijze. Vaak worden er niet-identificerende kenmerken aan het wel-identificerende deel toegevoegd. Als dat altijd gebeurde zou het minder bezwaarlijk zijn, maar omdat het de ene keer wel gebeurt en de andere keer niet, kan het de vindbaarheid van uitspraken ernstig bemoeilijken. Zo is bijvoorbeeld ECLI:NL:RBARN:2004:AO9357 op Rechtspraak.nl opgenomen met alleen het zaaknummer (107309), maar in de JURE-databank¹³⁵⁵ met een combinatie van zaak- en rolnummer (107309/HA ZA 03-2099). Het gevolg daarvan is dat we, als we in de ene databank zoeken met het ‘zaaknummer’ dat we in de andere hebben gevonden, de uitspraak niet zullen vinden.

Ook komt het voor dat zaaknummers voor oneigenlijke doeleinden worden aangepast. Zo zet de belastingkamer van het Gerechtshof Amsterdam een ‘P’ voor het zaaknummer om aan te geven dat de uitspraak moet worden gepubliceerd. De aanduiding komt (over het algemeen) vervolgens ook op Rechtspraak.nl terecht.¹³⁵⁶

Redacties van jurisprudentietijdschriften hebben bovendien de neiging de schrijfwijze van zaaknummers aan te passen – waardoor de terugvindbaarheid in andere bronnen ernstig wordt belemmerd. In Figuur 4-2 zijn enkele voorbeelden opgenomen.¹³⁵⁷

In bijna tweederde (63,9%) van de situaties¹³⁵⁸ waarin een uitspraak in meer dan één bron (tijdschriften of Rechtspraak.nl) is gepubliceerd komt dit soort verschillen voor. Daarnaast komt het in tijdschriften vaak voor dat zaaknummers helemaal ontbreken, waardoor tripletten in het geheel niet gemaakt kunnen worden: in 11,1% van de in de LJN-index bekende tijdschriftexpressies¹³⁵⁹ ontbreekt het zaaknummer. Overigens is dit – waarschijnlijk door

1355 *Vide supra*: noot 184.

1356 Bijvoorbeeld: ECLI:NL:GHAMS:2011:BT7248.

1357 Om deze voorbeelden te verifiëren zal men te rade moeten gaan bij de oorspronkelijke bronnen; in de publieke LJN-index waren de zaaknummers niet per bron opgenomen, maar alleen op het niveau van het LJN. Indien verschillende bronnen verschillende zaaknummers hebben, is in de publieke LJN-index het zaaknummer uit de CJO gebruikt. Indien de uitspraak niet in de CJO was opgenomen, werd *at random* een zaaknummer uit één van de andere bronnen genomen. In de interne LJN-index zaten wel de zaaknummers uit alle bronnen.

1358 Gebaseerd op de in § 6 beschreven onderzoeksdatabase. Daarin staan 96.786 LJN's met ten minste twee bronnen waarin een zaaknummer aanwezig is. In 61.830 gevallen heeft ten minste één van die bronnen een afwijkende notatie van het zaaknummer.

1359 Datum onderzoek 01-07-2011.

Aard van het verschil	Voorbeeld te vinden bij	Verschillen in zaaknummer
1. Additionele, niet-identificerende, informatie	ECLI:NL:RBROT:2008:BD7016	Rechtspraak.nl: '07/779' PJ: 'BC 07/779-NIFT'
2. Voorlooppullen	ECLI:NL:GHAMS:2005:AU0847	Rechtspraak.nl en NTFR: '04/01652' VN: '04/1652'
3. Volgorde elementen binnen zaaknummer	ECLI:NL:GHSHE:1994:AW2909	VN: '91A/3159' FED: '3159/91A'
4. Interpunctie	ECLI:NL:GHAMS:2003:AI0321	Rechtspraak.nl: '15/030593-01' Nieuwsbrief Strafrecht: '15.30593.01'
5. Verschillend aantal posities voor jaartal	ECLI:NL:GHARN:2004:AR6531	Rechtspraak.nl en NTFR: '03/01153' Belastingblad: '2003/01153'
6. Weergave gevoegde zaken	ECLI:NL:CRVB:2001:AD3849	Rechtspraak.nl: '01/3140 NABW en 01/3141 NABW, 01/3191 NABW-VV en 01/3192 NABW-VV' AB: '01/3140 NABW; 01/3141 NABW; 01/3191 NABW-VV; 01/3192 NABW- VV' JABW: '01/3140 NABW'
7. Combinaties van bovenstaande (i.c. 1, 2 en 3)	ECLI:NL:GHLEE:2002:AE8620	Rechtspraak.nl: 'BK 839/00' VN: '00/0839'

Figuur 4-2. Varianten in het zaaknummer.¹³⁶⁰

het frequente hergebruik van op Rechtspraak.nl gepubliceerde uitspraken – een langzaam verdwijnend probleem: bij in 1980 gepubliceerde uitspraken lag het percentage op 33,5%, in 2000 op 6,2% en in 2008 nog slechts op 0,8%.

Behalve door het zaaknummer worden problemen bij tripletten ook veroorzaakt door de datumnotatie en de schrijfwijze van instantienamen. Juristen hebben meestal geen enkele moeite om een keur aan afkortingen te begrijpen,¹³⁶¹ maar we staan voor een vrijwel onmogelijke opgave als we al die verschillende schrijfwijzen in een zoekmachine moeten invoeren om een uitspraak te vinden.¹³⁶²

4.2.2 Vindplaatsen

Uitspraken die in tijdschriften zijn gepubliceerd, kunnen ook worden geïdentificeerd met behulp van vindplaatsen. Een vindplaats bestaat uit de (meestal afgekorte) naam van het publicerende tijdschrift en een uniek nummer, meestal samengesteld uit een jaartal en een

¹³⁶⁰ Zie voor de betekenis van de afgekorte tijdschriftnamen Bijlage 1 of Bijlage 11.

¹³⁶¹ *Vide infra*: § 6.3.3.3 en § 6.3.3.4.

¹³⁶² Vgl. [van Opijnen 2010c] en [van Opijnen 2011g].

volgnummer (bijvoorbeeld: ‘NJ 2004, 128’). De aanduiding voor tijdschrift (of databank) noemen we het ‘naamdeel’ (in dit voorbeeld ‘NJ’), het tweede deel noemen we het nummerdeel (‘2004, 128’).

Eén van de grootste problemen van vindplaatsen is dat ze leveranciersafhankelijk zijn. Deze identifiers kunnen alleen door uitgevers worden toegekend, en bezwaarlijker nog: als ze worden gebruikt voor citatie, dan kunnen ze alleen worden nagetrokken indien men toegang heeft tot het desbetreffende tijdschrift. Omdat abonnementen op deze tijdschriften erg prijzig zijn, worden rechterlijke uitspraken die (alleen) gebruik maken van vindplaatsen voor jurisprudentiecitaties, onbegrijpelijk voor mensen die geen toegang hebben tot die tijdschriften.

Een tweede probleem van vindplaatsen is dat ze uitspraken identificeren op expressie-niveau, en niet op werkniveau. Dit betekent dat er meerdere identifiers ontstaan voor één werk, zonder dat men daar als gebruiker weet van heeft.¹³⁶³ Als we in een citatie lezen: ‘JB 2004, 201’, maar we beschikken niet over een abonnement op dit tijdschrift, dan moeten we, om de uitspraak te achterhalen, te rade gaan bij (mogelijk alle) tijdschriften die wel in onze bibliotheek aanwezig zijn, om te kijken of deze uitspraak ook daarin is opgenomen. Ook om te achterhalen of de uitspraak misschien op Rechtspraak.nl is gepubliceerd moest men – totdat de publieke LjN-index zijn intrede deed – allerlei trucs uithalen.¹³⁶⁴ Behalve in de situatie dat er nog aanvullende gegevens in de citatie zijn opgenomen,¹³⁶⁵ staan we voor een hopeloze taak. Dat geldt overigens ook indien onze bibliotheek digitaal is: in het portaal van uitgever A is het niet mogelijk om te zoeken met behulp van vindplaatsaanduidingen die door uitgever B zijn toegekend.

Andersom bestaat het probleem natuurlijk ook: indien men wel over de uitspraak beschikt, dan kan men – in het papieren exemplaar, en meestal ook in de digitale versie¹³⁶⁶ – vaak niet zien waar de uitspraak nog meer is gepubliceerd. Dit is onder meer van belang omdat dit iets kan zeggen over het belang van de uitspraak,¹³⁶⁷ maar ook omdat men daarmee kan zien waar een uitspraak is geannoteerd. Bij de vindplaats wordt daartoe de annotator als attribuut opgenomen. In plaats van ‘JB 2004, 201’ wordt dan geschreven ‘JB 2004, 201 m. nt. C.L. Knijf’.¹³⁶⁸ Het identificeren van annotaties is overigens nauw gerelateerd aan het identificeren van uitspraken. We komen daar later nog op terug,¹³⁶⁹ maar wijzen hier reeds op het probleem dat door de gebruikte systematiek ontstaat: de identifier in het laatste voorbeeld wordt gebruikt voor twee objecten: uitspraak en annotatie. Omdat de annotatie moet worden beschouwd als een afzonderlijk werk wordt het uniciteitsvereiste geschonden.

1363 Anders dan de indruk die bijvoorbeeld in [Jongbloed 2001] wordt gewekt, bestond dit probleem reeds lang voordat uitsprakendatabanken en internet hun intrede deden.

1364 Vanuit gebruikersperspectief beschreven in [Dethmers 2009].

1365 Hetgeen overigens zelden echte verlichting brengt, *vide infra*: § 4.3.1.

1366 Afhankelijk van welk digitaal product van welke uitgever men gebruikt. Geleidelijk komt hier enige verbetering in, zij het vooral dankzij de ontwikkelingen die in § 4.2.3 zijn beschreven.

1367 *Vide infra*: § 7.2.1.

1368 JB staat voor ‘Jurisprudentie Bestuursrecht’, ‘m. nt’ voor ‘met noot’.

1369 *Vide infra*: § 4.8.2.

Ook op een andere manier schenden vindplaatsen het vereiste van uniciteit: er kunnen twee uitspraken bestaan met dezelfde identifier. Dit probleem speelt vooral indien ook het beginsel van de mediumneutraliteit wordt geschonden: in vooral oudere tijdschriften worden uitspraken niet geïdentificeerd met een uniek volgnummer, maar met een paginanummer. Indien er twee (of meer) uitspraken op één pagina worden gepubliceerd, verwijst de identifier naar twee werken, in plaats van naar één. De identifier ‘Belastingblad 2002, 1157’ bijvoorbeeld verwijst niet naar uitspraaknummer 1157 in het Belastingblad van 2002, maar naar paginanummer 1157 van die jaargang. Op die pagina zijn twee uitspraken te vinden: ECLI:NL:GHSGR:2002:AS2292 en ECLI:NL:GHARN:2002:AE2106. Indien iemand met deze verwijzing in de hand een papieren tijdschrift raadpleegt, zal hij – waarschijnlijk – snel genoeg zien welke van de twee uitspraken wordt bedoeld, maar als deze verwijzing door een computer wordt gelezen, bijvoorbeeld met het doel er een hyperlink van te maken, zal hij niet weten welke van de twee te kiezen.

De uniciteitsregel kan ook worden geschonden indien onder één vindplaats met opzet meerdere uitspraken zijn geplaatst, bijvoorbeeld omdat deze met elkaar samenhangen. Een voorbeeld kan worden gevonden in S&S 2004, 78, waarin zowel tussenvonnis¹³⁷⁰ als eindvonnis¹³⁷¹ zijn opgenomen.¹³⁷²

Ook een overtreding van de uniciteitsregel ontstaat indien een uitspraak meerdere keren in één tijdschrift wordt gepubliceerd. Soms gaat het hierbij om administratieve mislagen, soms gebeurt het omdat er bij de tweede publicatie een annotatie is opgenomen. Een voorbeeld is te vinden bij ECLI:NL:RVS:2002:AE9529, gepubliceerd in zowel JM 2003, 23 als in JM 2003, 36.¹³⁷³

Een laatste probleem van vindplaatsen ten slotte is dat ze niet betekenisvol zijn. Het enige dat men van ‘NJ 2009, 548’ kan leren is dat het een uitspraak betreft die in 2009 in de NJ is gepubliceerd. We weten niet welke instantie de uitspraak heeft gedaan, noch van wanneer de uitspraak is. Uit ‘2009’ kunnen we alleen leren dat de uitspraak niet van ná 2009 is; in dit voorbeeld is de uitspraak zes jaar na dato gepubliceerd.¹³⁷⁴

4.2.3 Landelijk Jurisprudentienummer

Het LjN kwam reeds ter sprake in hoofdstuk 3. In § 3.2.1.1 bespraken we hoe het voor Rechtspraak.nl bedoelde ELRO-nummer ook werd ingezet voor rechtspraak-interne databanken, en in § 3.2.1.3 beschreven we hoe het LjN vervolgens ook werd gebruikt om uitspraken uit externe databanken te koppelen aan andere voorkomens van dezelfde uitspraak. In § 3.4.3.2 kwam de plaatsing van de LjN-index op Rechtspraak.nl ter sprake. Hieronder beschrijven

1370 Rechtbank Arnhem 08-04-1999, 98/890, S&S 2004, 78.

1371 ECLI:NL:RBARN:2002:AR3921.

1372 Het tussenvonnis heeft geen LjN/ECLI, *vide infra*: § 4.2.3.2.

1373 Laatstgenoemde versie heeft indertijd een ander LjN gekregen (thans ECLI:NL:RVS:2002:AL4265). *Vide infra*: § 4.2.3.2.

1374 ECLI:NL:HR:2003:AN7253.

we, in § 4.2.3.1, allereerst hoe LJN's werden toegekend, en vervolgens toetsen we in § 4.2.3.2 het LJN aan de eisen die we in § 4.1.2 hebben geformuleerd.

4.2.3.1 De toekenning van het LJN

Uit de beschrijving van de LJN-index¹³⁷⁵ is al duidelijk geworden dat het LJN een identifier is op werkniveau: in de LJN-index zelf zaten geen documenten, en er kunnen meerdere expressies zijn met hetzelfde LJN. Omdat het LJN in eerste instantie alleen werd gebruikt binnen Porta Iuris, maakte de toekenning van het LJN onderdeel uit van de Porta-Iurisproductiestraat. Deze is in grote lijnen reeds beschreven;¹³⁷⁶ hier kunnen we volstaan met het toelichten van de manier waarop het LJN werd toegekend. Deze *businessflow* is weergegeven in het schema van Figuur 4-3. Het proces lichten we in onderstaande verder toe.

Alle uitspraakexpressies die aan de LJN-index werden toegevoegd kwamen uit externe dan wel interne bron. Indien een expressie afkomstig was uit een externe bron (1), werden allereerst de naam van de instantie en de uitspraakdatum genormaliseerd (2). Vervolgens werd gekeken of de combinatie van aldus genormaliseerde instantienaam en uitspraakdatum reeds voorkwam in de LJN-index. Uitspraken uit de bron waaruit de aangeleverde uitspraak afkomstig was, werden daarbij buiten beschouwing gelaten (3). Indien dit geen treffer opleverde, kon met zekerheid worden vastgesteld dat het ging om een nog onbekend werk, en werd direct een nieuw LJN geregistreerd (4). Indien er echter wel één of meer uitspraken in de LJN-index bekend waren met eenzelfde uitspraakdatum en instantie, dan was menselijke controle noodzakelijk. Een medewerker bekeek in Lena¹³⁷⁷ de mogelijke kandidaten (van dezelfde instantie en van dezelfde uitspraakdatum) en kreeg daarvan ook de zaaknummers in beeld (5). Mocht dit onvoldoende zekerheid bieden over de vraag of twee expressies hetzelfde werk waren (bijvoorbeeld omdat een zaaknummer ontbrak of onduidelijk was gespeld), dan kon ook de tekst van beide expressies worden vergeleken. Werd een andere expressie van hetzelfde werk gevonden, dan werd de uitspraak die in behandeling was, gekoppeld aan het daarbij behorende LJN (6). Werd geen andere expressie gevonden, dan kende de medewerker een nieuw LJN toe (4).

Indien (7) de uitspraak afkomstig was uit een interne bron (lees: ingevoerd met behulp van de Bimug¹³⁷⁸) dan werd eerst gecontroleerd of de combinatie van instantie, uitspraakdatum én zaaknummer voorkwam in de interne uitsprakendatabank CJO (8).¹³⁷⁹ Deze controle werd uitgevoerd om te voorkomen dat tweemaal dezelfde uitspraak in de CJO werd opgenomen. Dat mede op het zaaknummer werd gecontroleerd was nodig om te voorkomen dat gebruikers te vaak een vals alarm kregen; daarnaast werd erop vertrouwd dat het zaaknummer altijd rechtstreeks uit de uitspraak werd gekopieerd, zodat de kans op afwijkende zaaknummers – en daardoor dubbele invoer van dezelfde uitspraak in de CJO –

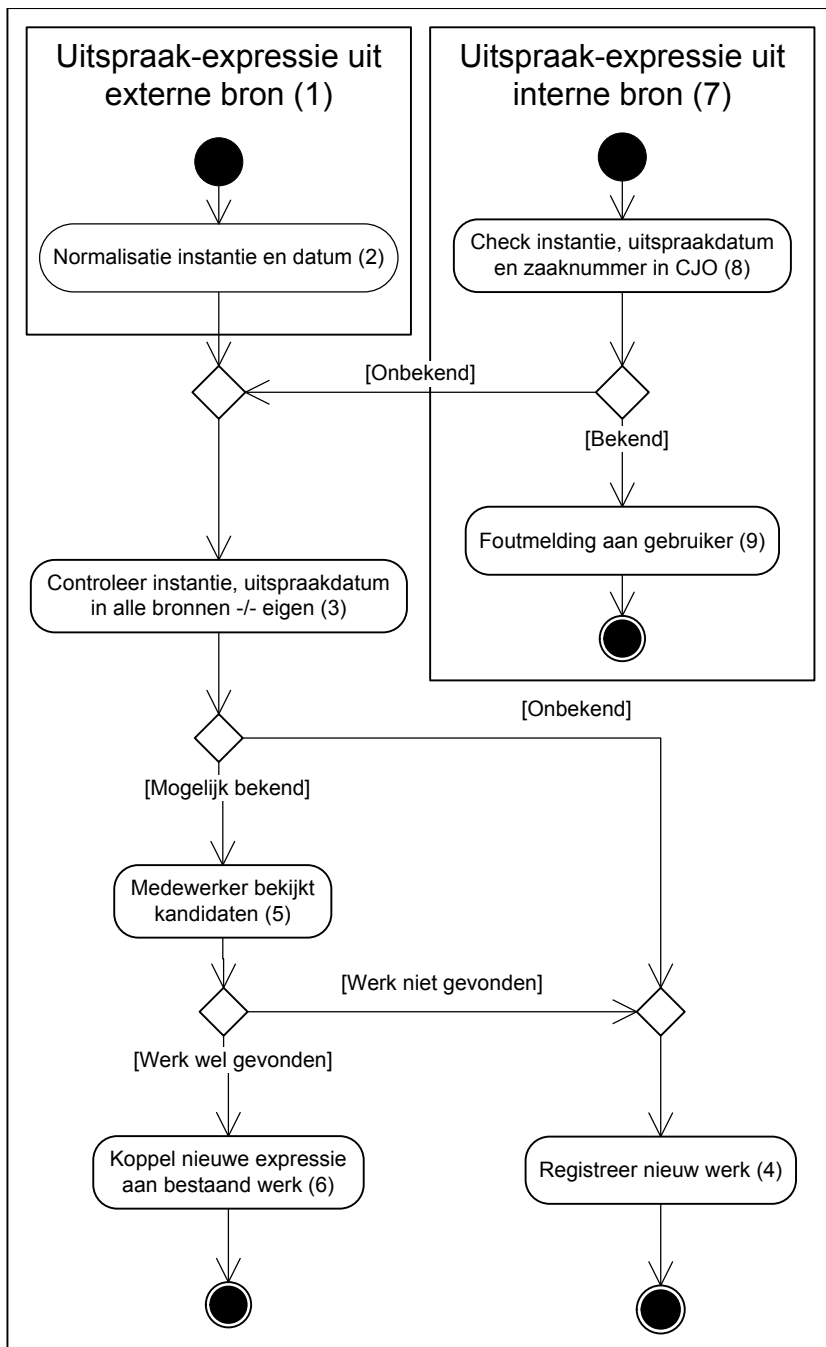
1375 *Vide supra*: § 3.2.1.3.

1376 *Vide supra*: § 3.2.1.3.

1377 *Vide supra*: § 3.2.1.7.

1378 *Vide supra*: § 3.2.1.2.

1379 *Vide supra*: § 3.2.1.1.

Figuur 4-3. Toekenning L.J.N. De cijfers in de figuur verwijzen naar de toelichting in de tekst.

werd geminimaliseerd. Indien de uitspraak al in de CJO voorkwam, volgde een foutmelding aan de gebruiker (9). Indien de uitspraak nog niet in de CJO stond, werd gekeken of de combinatie van instantie en uitspraakdatum al bestond in andere bronnen dan de CJO, zijnde hetzelfde proces (3) dat voor expressies uit externe bronnen werd gevolgd. Deze controle bestond ook voor interne expressies, omdat soms een uitspraak pas op Rechtspraak.nl werd geplaatst nadat deze reeds in een tijdschrift was gepubliceerd. Vervolgens werd dezelfde route gevolgd als bij externe expressies.

4.2.3.2 Toetsing van LJN en LJN-index

Als identifier voor uitspraken voldeed het LJN veel beter aan de door ons in § 4.1.2 geformuleerde voorwaarden, dan vindplaatsen of tripletten: de standaard zat in het publieke domein,¹³⁸⁰ werd toegekend op werkniveau, was uniek, persistent, mediumneutraal en technisch interoperabel. Ook de vorm voldeed aan vrijwel alle voorwaarden: het LJN was herkenbaar, kort, eenvoudig, vormvast en logisch. Desalniettemin faalde het LJN op een aantal cruciale vereisten. Enkele van deze feilen waren terug te voeren op de ontstaansgeschiedenis van het LJN, maar dit maakte ze niet minder hinderlijk.

Om te beginnen was de LJN-systematiek niet allesomvattend. LJN's werden alleen toegekend aan uitspraken die op Porta Iuris werden opgenomen, Rechtspraak.nl daaronder begrepen. Het E-archief viel daar evenwel niet onder.¹³⁸¹ Maar ook niet op Porta Iuris gepubliceerde uitspraken die verschenen in een tijdschrift dat niet in de LJN-index was opgenomen,¹³⁸² hadden geen LJN. En indien uitspraken in dergelijke tijdschriften wél een LJN hadden – omdat ze ook op Rechtspraak.nl of in een ander tijdschrift waren gepubliceerd – dan werd de vindplaats in dit tijdschrift toch niet in de LJN-index geregistreerd.

In mindere mate deed dit probleem zich ook gelden bij uitspraken die in een op Porta Iuris ontsloten tijdschrift werden gepubliceerd, maar waarbij die publicatie plaatsvond voordat ze op Rechtspraak.nl of in een andere op Porta Iuris ontsloten bron werden gepubliceerd. Deze uitspraken kregen pas een LJN bij digitale aanlevering aan Porta Iuris; het LJN kon dan niet worden afgedrukt in de papieren versie die kort daarvoor was verschenen. Een derde variant van dit probleem deed zich voor bij zeer oude uitspraken, in het bijzonder uit de NJ. De NJ is vanaf 1965 volledig gedigitaliseerd – en dus in de LJN-index opgenomen – maar van de voorafgaande jaargangen waren in totaal slechts 332 uitspraken gedigitaliseerd, de overige zijn niet elektronisch beschikbaar en dus ook niet van een LJN voorzien.¹³⁸³

Eindigheid was een tweede probleem van het LJN, want de tekenreeks was beperkt. Bij het ontwerp van het ELRO-nummer werd aangenomen dat het nog heel erg lang zou duren voordat er 6.760.000 uitspraken gepubliceerd zouden zijn. Maar indien bovenstaand probleem van de alomvattendheid werd aangepakt – en dus in beginsel alle uitspraken een LJN zouden krijgen, ongeacht de eventuele publicatie – dan zouden de LJN's snel op zijn.

1380 Onder meer door de adoptie ervan als Juriconnect-standaard, *vide supra*: § 2.4.3.

1381 *Vide supra*: § 3.2.1.5.

1382 Bijv. omdat de Rechtspraak hierop geen abonnement heeft, zoals het tijdschrift *Ars Aequi*.

1383 Terwijl deze uitspraken nog wel regelmatig worden aangehaald. Zie ook [van Opijnen 2011d, p. 2146].

Een oplossing bestaande in het wijzigen van de posities van letters en cijfers zou het vereiste van vormvastheid schenden, bovendien zouden de letters 'I' en 'O' en de cijfers '1' en '0' dan licht tot verwarring kunnen leiden.

Een derde probleem van het LJN was de volstreekte betekenisloosheid.¹³⁸⁴ Wanneer de identifier in een citatie wordt gebruikt, moeten daarom – indien men de lezer van de citatie iets meer informatie wil geven over de aard van de aangehaalde uitspraak – ook altijd instantie en uitspraakdatum worden vermeld.¹³⁸⁵

Voorts heeft de LJN-systematiek een aantal onvolkomenheden geërfd van het gebruik van tripletten en vindplaatsen als identifiers.¹³⁸⁶ Zo zijn zaaknummers eigenlijk een attribuut op werkniveau, maar door de vele verschillen die hierin bestaan,¹³⁸⁷ waren deze in de LJN-index opgeslagen als attributen op expressieniveau.¹³⁸⁸ De schendingen van de uniciteitsregel door de vindplaatsen hebben een vervolg gekregen in een schending van hetzelfde principe op LJN-niveau.¹³⁸⁹

Een bijzonder probleem deed zich nog voor met betrekking tot de conclusies van het Parket bij de Hoge Raad. Conclusie en arrest dienen te worden beschouwd als twee afzonderlijke werken. Niet alleen omdat Parket en Hoge Raad gescheiden organisaties zijn met eigen verantwoordelijkheden, maar ook omdat conclusie en arrest los van elkaar kunnen bestaan: de conclusie komt eerder tot stand dan het arrest, wordt vaak eerder gepubliceerd,¹³⁹⁰ en in bijzondere situaties komt zelfs helemaal geen arrest tot stand. In het ontwerp van CJO en LJN-index is met deze bijzonderheden onvoldoende rekening gehouden: conclusie en arrest werden onder hetzelfde LJN geregistreerd. Dit leverde een problematische situatie op indien – bij eerdere vrijgave van de conclusie – conclusie en arrest afzonderlijk in een tijdschrift werden gepubliceerd. De LJN-index was namelijk zo ontworpen dat één LJN slechts één keer per tijdschrift voor kon komen. Een voorbeeld kan worden gevonden in zaak 37836 van de Hoge Raad. LJN:AS4225 (thans ECLI:NL:PHR:2003:AS4225) was de conclusie van

1384 De toekenning geschiedt echter niet altijd willekeurig, en daarom kan de goede verstaander soms wel iets uit een LJN afleiden. Zo zijn alle LJN's die beginnen met een Z afkomstig uit in 2001 geconverteerde interne databanken (*vide supra*: § 3.2.1.1): de ZA-reeks was voor uitspraken van het LSVK, de ZB-reeks voor de CRvB, de ZC-, ZD en ZE-reeksen voor de Hoge Raad, de ZF-reeks voor de Justex-databanken, de ZG-reeks voor het CBb, en de ZH-reeks voor het College van Beroep Studiefinanciering. Later werden daar nog aan toegevoegd: de ZJ-reeks voor Mulderzaken van het Gerechtshof Leeuwarden, de ZK-reeks voor Economisch strafrecht, en de ZL-reeks voor uitspraken uit een databank van de Rechtbank Utrecht.

Alle uitspraken die worden gepubliceerd op Tuchtrecht.nl kregen eveneens een LJN (*vide supra*: § 3.5.1.2). Het LJN van al deze uitspraken begon met een Y. De tweede letter duidt de beroepsgroep aan: YA is voor de advocaten, YB voor de gerechtsdeurwaarders, YC voor de notarissen, YD voor Pluimvee en eieren, YE voor Vee en Vlees, YF voor de diergeneeskundigen, YG voor de gezondheidszorg, YH is voor de accountants en YK voor de akkerbouw.

1385 *Vide infra*: § 4.3.1.

1386 Zie voor een meer gedetailleerde bespreking van deze problemen vanuit het perspectief van de LJN-index: [van Opijnen 2006b].

1387 *Vide supra*: § 4.2.1.

1388 Onder meer omdat dit noodzakelijk is voor het in § 4.2.3.1 beschreven werkproces. De publieke LJN-index is in die zin vereenvoudigd dat de zaaknummers op werkniveau zijn geregistreerd; zie ook *supra*: noot 1357.

1389 Zie de voorbeelden in de noten 1370, 1371 en 1373.

1390 *Vide supra*: § 3.4.3.3.

6 juni 2003 zoals gepubliceerd in Belastingblad en NTFR. LJN:AI0408 was het arrest van de Hoge Raad d.d. 13-08-2004. De expressie daarvan op (onder meer) Rechtspraak.nl omvatte echter eveneens de conclusie.¹³⁹¹

4.2.4 Samenvatting en vooruitblik

In deze paragraaf hebben we de systemen voor identificatie van rechterlijke uitspraken onderzocht die in Nederland bestonden vóór de introductie van de ECLI. Tripletten en vindplaatsen hebben aanzienlijke tekortkomingen, die in een digitale omgeving nog pregnanter op de voorgrond treden. Het LJN heeft – met name door het zijn van een werkidentificer en het bestaan van de LJN-index – veel problemen opgelost, maar voldeed desalniettemin niet aan een aantal eisen die we voor identificatiesystemen hebben geformuleerd.

Of identificatiesystemen goed tot hun recht komen, hangt bovendien in niet geringe mate af van citatievoorschriften en citatiepraktijk. Deze onderzoeken we daarom in de volgende paragraaf.

4.3 Citatie van uitspraken

In Nederland zijn er nauwelijks officiële regels voor het citeren van rechterlijke uitspraken. De veelgebruikte ‘Leidraad voor juridische auteurs’¹³⁹² heeft geen officiële status, maar wordt in de praktijk door veel juristen gebruikt. De voorschriften die de Leidraad voor het citeren van rechterlijke uitspraken geeft, bespreken we in § 4.3.1. Een regeling die wel juridische status heeft – zij het met beperkt bereik – is de eerdergenoemde¹³⁹³ Procesregeling bestuursrecht 2010. Deze regeling is het onderwerp van § 4.3.2. In § 4.3.3 ten slotte onderzoeken we hoe in de dagelijkse praktijk uitspraken worden geciteerd, en welke problemen we daarbij tegenkomen.

4.3.1 De Leidraad voor juridische auteurs

In een poging eenvormige richtlijnen op te stellen voor verwijzingen, voetnoten en literatuurlijsten, verscheen in 1997 de eerste druk van de Leidraad voor juridische auteurs¹³⁹⁴ (hierna: ‘de Leidraad’, indien noodzakelijk aangevuld met het jaar van de editie). Alhoewel de Leidraad niet compleet is,¹³⁹⁵ is deze in de loop der jaren uitgegroeid tot een *de facto*

1391 D.d. 29-06-2013, na introductie ECLI is LJN:AI0408 gesplitst – *vide infra*: § 4.5.3.1 – in arrest (ECLI:NL:HR:2004:AI0408) en conclusie (ECLI:NL:PHR:2004:AI0408). Om de zaken volledig te herstellen zou laatstgenoemde verenigd moeten worden met ECLI:NL:PHR:2003:AS4225.

1392 [Schuijt, Konijnenbelt, van Klinken et al. 2010].

1393 *Vide supra*: noot 379.

1394 [Schuijt, van Klinken, Bastiaans et al. 1997].

1395 Vgl. [Rashid en Mueller 2006, p. 122].

standaard. Veel auteursinstructies van juridische tijdschriften verwijzen ernaar, waarbij eventueel wordt aangetekend op welke punten wordt afgeweken.¹³⁹⁶

Aan het citeren van jurisprudentie is in de Leidraad een apart hoofdstuk gewijd. De introductie hiervan in de Leidraad 1997 luidt:

*Verwijzingen naar jurisprudentie hebben als doel de lezer de weg naar relevante rechterlijke uitspraken te wijzen. Daarom moet worden verwezen naar de bron die het best toegang biedt tot de letterlijke tekst. Zijn er voor de bedoelde uitspraak meer bronnen beschikbaar, dan is er bijgevolg voorkeur voor de breedst bekende publicatiebron, waarbij rekening moet worden gehouden met de doelgroep. Extra bronverwijzingen, zeker als het geannoteerde jurisprudentie betreft, zijn wellicht nuttig, maar niet noodzakelijk. Houd hierbij rekening met de doelgroep waarvoor u schrijft.*¹³⁹⁷

Als ‘de breedst bekende publicatiebronnen’ worden beschouwd de tijdschriften: NJ, AB, KG, BNB, DD.¹³⁹⁸ Waarom de keuze op deze tijdschriften is gevallen is niet duidelijk; wel valt op dat ze allemaal van dezelfde uitgever zijn als de Leidraad zelf.¹³⁹⁹ Met betrekking tot de vorm van de verwijzing wordt voorgeschreven:

*Voor de duidelijkheid hebben jurisprudentieverwijzingen een vaste vorm, gericht op de gegevens die minimaal nodig zijn voor unieke identificatie van de uitspraak: instantie, datum en bronvermelding. (...) Als de uitspraak niet is gepubliceerd, vermeld dan het (rol)nummer.*¹⁴⁰⁰

De Leidraad 1997 verscheen lang voor het ontstaan van het LJN, en het ontbreken van een werkidentificer kan de Leidraad 1997 dus niet worden verweten. Maar alhoewel deze voorschriften een weerslag vormden van een reeds bestaande praktijk, maakten ze in het licht van de in § 4.1.2 beschreven criteria toch een verkeerde keuze. De vindplaats (in de Leidraad ‘bronvermelding’ genoemd) is immers leveranciersafhankelijk. De enige manier om aan die leveranciersafhankelijkheid te ontkomen, is het altijd gebruiken van een volledig triplet, dus inclusief zaak- of rolnummer. Vreemd genoeg werd het gebruik van tripletten wel voorgeschreven voor uitspraken van het Hof van Justitie EG, waarbij bovendien het Jur-nummer¹⁴⁰¹ moest worden vermeld.¹⁴⁰²

1396 Bijvoorbeeld [Redactie Ars Aequi 2011], waarin wordt voorgeschreven dat het LJN in tegenstelling tot het voorschrift in de Leidraad niet recursieerd moet worden.

1397 [Schuijt, van Klinken, Bastiaans et al. 1997, p. 36].

1398 Zie voor betekenis van de afgekorte tijdschriftnamen Bijlage 1 of Bijlage 11.

1399 Zijnde Kluwer. De belangrijkste concurrent van Kluwer, Sdu, had anno 1997 ook reeds een aantal jurisprudentietijdschriften op de markt. Daarnaast blijkt uit de citatiepraktijk dat deze lijst – ook in de laatste editie – geen accuraat overzicht biedt van de meest geciteerde bronnen ([van Opijnen 2011d, p. 2147]).

1400 [Schuijt, van Klinken, Bastiaans et al. 1997, p. 37/38].

1401 *Vide infra*: § 4.4.7.

1402 [Schuijt, van Klinken, Bastiaans et al. 1997, p. 38].

In de tweede druk (Leidraad 1998)¹⁴⁰³ blijft dit hoofdstuk nagenoeg ongewijzigd, maar in de derde druk (Leidraad 2001)¹⁴⁰⁴ wordt aan de lijst van de meest toegankelijke jurisprudentiebronnen Rechtspraak.nl toegevoegd.¹⁴⁰⁵ Bovendien wordt als voorschrift toegevoegd:

Als de uitspraak uitsluitend op het internet is gepubliceerd, tevens het elronummer vermelden.

*RB. Den Haag 25 juli 2001 (elro AB 2893).*¹⁴⁰⁶

Deze instructie is nogal slordig: internet wordt ten onrechte gelijkgesteld aan Rechtspraak.nl, het woordje ‘tevens’ is misplaatst, ELRO dient met hoofdletters geschreven, ‘RB.’ dient te zijn ‘Rb.’ en tussen de letters en de cijfers van het ELRO-nummer dient geen spatie te staan. Bovendien wordt niet verklaard waarom dit nummer tussen haakjes moet worden gezet, terwijl de voorgeschreven schrijfwijze van deze uitspraak met een andere (imaginaire) vindplaats zou luiden: ‘Rb Den Haag 25 juli 2001, NJ 2002, 135’.

In de vierde druk (Leidraad 2004)¹⁴⁰⁷ heeft het ELRO-nummer plaatsgemaakt voor het LJN. De wijze waarop dit nummer moet worden gebruikt is nu wel gelijkgetrokken aan de citatiewijze van andere vindplaatsen:

*Vzr. Rb. Amsterdam 3 juni 2004, LJN AP0556.*¹⁴⁰⁸

Enigszins ten overvloede wordt (met een nieuw voorbeeld) nog toegevoegd dat indien de uitspraak op Rechtspraak.nl is gepubliceerd, het LJN moet worden vermeld, maar de instructie uit Leidraad 2001 dat het LJN alleen moet worden vermeld indien de uitspraak uitsluitend op internet is gepubliceerd, is verdwenen.

In 2006 werd de LJN-index op Rechtspraak.nl gepubliceerd,¹⁴⁰⁹ maar in de vijfde druk (Leidraad 2007)¹⁴¹⁰ lijkt hiermee nog niet echt rekening gehouden. Rechtspraak.nl staat nog steeds in de lijst met belangrijkste bronnen, maar in de voorschriften omtrent de basisvorm van citeren staat ná het triplet, maar vóór de bronvermelding nu ook de instructie:

*(I)ndien de uitspraak op <www.rechtspraak.nl> is gepubliceerd: landelijk jurisprudentienummer (LJN zonder komma gevolgd door nummer) (...)*¹⁴¹¹

Door het LJN dus los van de vindplaats te noemen, wordt het kennelijk niet alleen als bron gezien, maar ook als iets zelfstandigs. Daarmee is echter weer in strijd de instructie dat het LJN alleen moet worden vermeld indien de uitspraak op Rechtspraak.nl is gepubliceerd. Waarschijnlijk is de achterliggende gedachte dat van een uitspraak moet worden vermeld

1403 [Schuijt, van Klinken, Bastiaans et al. 1998].

1404 [Schuijt, Bastiaans, Bogaard et al. 2001].

1405 Ibid., p. 65.

1406 Ibid., p. 67.

1407 [Schuijt, Konijnenbelt, van Klinken et al. 2004].

1408 Ibid., p. 67.

1409 *Vide supra*: § 3.2.2.2.

1410 [Schuijt, van Klinken, Konijnenbelt et al. 2007].

1411 Ibid., p. 67.

dat deze op Rechtspraak.nl is gepubliceerd, zoals blijkt uit het voorbeeld dat bij bovengeciteerde instructie is opgenomen:

*Rb. 's-Gravenhage (vzr.) 7 juli 2006, LJN AY1710, NJ 2006, 526.*¹⁴¹²

Waarom in dit voorbeeld naast het LJN ook het NJ-nummer moet worden opgenomen, bevreemdt. Niet alleen omdat na het op internet plaatsen van de LJN-index het vermelden van vindplaatsen (zoals in dit geval het NJ-nummer) niet meer nodig is, maar ook omdat het LJN van Rechtspraak.nl een eigen plaats heeft in de lijst die de redactie geeft als belangrijkste bronnen. En daarvoor geldt wat de Leidraad 2007 – ongewijzigd ten opzichte van ons eerste citaat uit de Leidraad – zelf zegt:

*Extra bronverwijzingen (...) zijn wellicht nuttig, maar niet noodzakelijk.*¹⁴¹³

Pas in de zesde druk (Leidraad 2010)¹⁴¹⁴ wordt de LJN-index expliciet genoemd:

*De meeste Nederlandse jurisprudentie is sinds 1999 te vinden op www.rechtspraak.nl met een landelijk jurisprudentienummer. (...) Ook wat niet op Rechtspraak.nl is gepubliceerd maar wel in onderstaande en andere bronnen, krijgt een landelijk jurisprudentienummer en is te vinden in de LJN-index. [volgt de eerder genoemde lijst van enkele tijdschriften, mvo]*¹⁴¹⁵

Het voorbeeld dat volgt, kwam (zoals hierboven geciteerd) ook in de Leidraad 2007 voor, maar vermeldde toen ook de NJ-vindplaats – een voorschrift dat nu is vervallen:

*Rb. 's-Gravenhage (vzr.) 7 juli 2006, LJN AY1710.*¹⁴¹⁶

Instructie en voorbeeld wekken de indruk dat bedoeld is: heeft de uitspraak een LJN, gebruik dan altijd het LJN, zonder vermelding van vindplaatsen. De instructie in de daaropvolgende alinea beweert echter het tegendeel:

*Indien de uitspraak niet op rechtspraak.nl is gepubliceerd maar wel in een ander tijdschrift dan is de basisvorm (...) [volgt de instructie voor tripletten, zonder LJN, mvo].*¹⁴¹⁷

Als voorbeelden worden genoemd:

HR 24 juni 1983, NJ 1984, 801.

*Rb. 's-Hertogenbosch (pres.) 16 juli 1982, NJCM-Bulletin 1982, p. 334.*¹⁴¹⁸

Het eerste voorbeeld heeft echter wel een LJN (LJN:AD2221), en zou dus volgens de eerste instructie aangehaald moeten worden als: ‘HR 24 juni 1983, LJN AD2221’. Het tweede

¹⁴¹² Ibid.

¹⁴¹³ Ibid., p. 65.

¹⁴¹⁴ [Schuijt, Konijnenbelt, van Klinken et al. 2010].

¹⁴¹⁵ Ibid., p. 65.

¹⁴¹⁶ Ibid., p. 66.

¹⁴¹⁷ Ibid.

¹⁴¹⁸ Ibid.

voorbeeld is wel correct,¹⁴¹⁹ want het NJCM-Bulletin was niet opgenomen in de LjN-index (en de uitspraak was daarin ook overigens niet opgenomen).

De instructie van de Leidraad 2010 is derhalve dubbelzinnig. Bovendien is de instructie omslachtig, want als deze zo begrepen zou moeten worden dat een uitspraak slechts dan met uitsluitend het LjN geciteerd zou moeten worden indien deze ook in de uitsprakendatabank van Rechtspraak.nl is opgenomen, dan zou men van iedere uitspraak eerst moeten controleren of deze in die databank staat. Niet alleen levert dit veel werk op voor degene die citeert, het kan er ook toe leiden dat citaties uit zichzelf in de loop der tijd incorrect worden. Indien bijvoorbeeld een uitspraak die alleen in een tijdschrift is gepubliceerd, en dus alleen met vindplaats aangehaald zou moeten worden, later alsnog op Rechtspraak.nl wordt gepubliceerd, dan zou de citatie veranderd moeten worden naar het LjN, terwijl dit LjN reeds ten tijde van het maken van de citatie in de LjN-index stond.

Een nieuwe Leidraad zal naar verluidt in 2013 verschijnen.

4.3.2 De procesregeling bestuursrecht 2010

De Procesregeling bestuursrecht 2010 is een modelregeling die is vastgesteld in het landelijk overleg van de voorzitters van de sectoren bestuursrecht. Omdat dit orgaan niet over regelgevende bevoegdheid beschikt, heeft ieder gerechtsbestuur een met de modelregeling overeenkomende procesregeling vastgesteld. De modelregeling is opgenomen in de Staatscourant.¹⁴²⁰

Art. 5 lid 1 van de Procesregeling luidt:

Indien een partij een beroep doet op stukken van algemene aard (inclusief rechterlijke uitspraken) behoeft zij daarvan geen kopie over te leggen indien zij de vindplaats vermeldt en die vindplaats openbaar is.

De toelichting op lid 1 leest:

Evident is dat alle reguliere jurisprudentiebladen en vaktijdschriften (AB, JB, TAR, BR, NJ, JV, NJB, BNB, V-N, etc.) (...) openbare bronnen zijn.

Het verbaast dat (de uitsprakendatabank van) Rechtspraak.nl zelf niet als openbare bron wordt genoemd – alhoewel deze ook niet wordt uitgesloten.

Op Rechtspraak.nl is nog een bijlage bij dit artikel uit de Procesregeling opgenomen,¹⁴²¹ voorschrijvende:

Van de volgende stukken van algemene aard behoeft, indien de vindplaats vermeld wordt, geen kopie te worden overgelegd omdat de vindplaats naar het oordeel van de rechtbank als openbare vindplaats kan worden aangemerkt:

¹⁴¹⁹ Los van de eerder geleverde kritiek dat het niet vermelden van het volledige triplet een te uitgeversafhankelijke wijze van citeren is.

¹⁴²⁰ Landelijk overleg voorzitters sectoren bestuursrecht, Procesregeling bestuursrecht 2010, Stcrt. 2010, 12031.

¹⁴²¹ De bijlage is niet in de Staatscourant gepubliceerd.

Jurisprudentie:

*Gepubliceerde jurisprudentie van nationale en internationale gerechten onder vermelding van de naam van het gerecht, het uitspraaknummer, de uitspraakdatum en de relevante rechtsoverweging(en) en onder vermelding van de vindplaats.*¹⁴²²

Het gebruik van het begrip ‘uitspraaknummer’ is hier opvallend. Mede omdat dit woord in rechterlijke kringen weinig wordt gebezigd, zouden we in eerste instantie geneigd zijn om dit woord letterlijk op te vatten, en dus als LJN. Waarschijnlijk is dit echter niet bedoeld, want er wordt ook om een vindplaats gevraagd, hetgeen van weinig vertrouwen in – of onbekendheid met – de LJN-index getuigt.

Ten slotte wordt vermeld:

*Van alle andere stukken, waaronder de niet-gepubliceerde jurisprudentie van de vreemdelingenkamers, zal een kopie moeten worden overgelegd.*¹⁴²³

Uit proceseconomisch oogpunt is dit een begrijpelijke eis, maar het illustreert wel het onvoldoende vertrouwen in de eigen archivering. Niet ten onrechte, want we hebben gezien dat het E-archief nog lang niet alle uitspraken bevat. Bovendien hadden de gerechten ten tijde van de laatste revisie van het Procesreglement¹⁴²⁴ nog geen volledige toegang tot elkaars E-archief.¹⁴²⁵

4.3.3 Citatie in de praktijk

De wijze waarop uitspraken worden geciteerd is bijzonder divers, zowel dankzij als ondanks de Leidraad. Dankzij, omdat – zoals we hierboven¹⁴²⁶ constateerden – de Leidraad niet altijd eenduidig is, en het gebruik van het LJN alleen voorschrijft indien de uitspraak op Rechtspraak.nl is gepubliceerd. Ondanks, omdat ook de door de Leidraad gegeven richtlijnen die wel uniformerend zijn, vaak niet worden gevolgd.

Tijdschriftredacties zijn hieraan vaak zelf medeschuldig. Zo willen zij graag dat jurisprudentiecitaties in de door hen geplaatste artikelen de vindplaats gebruiken van het eigen tijdschrift – voor zover de geciteerde uitspraak daarin tenminste is verschenen.

We nemen ter illustratie het arrest van de Iranese vluchteling.¹⁴²⁷ Hoe deze uitspraak in de praktijk wordt geciteerd, is weergegeven in Figuur 4-4.¹⁴²⁸ Hierin valt onder meer op

1422 Landelijk overleg voorzitters sectoren bestuursrecht, Bijlage bij artikel 5 van de Procesregeling bestuursrecht 2010, <www.rechtspraak.nl/Procedures/Landelijke-regelingen/Bestuursrecht/Procesregeling-bestuursrecht/Pages/Bijlage-bij-artikel-5-van-de-Procesregeling-bestuursrecht.aspx>.

1423 Ibid.

1424 Stcr. 2011, 22269.

1425 *Vide supra*: § 3.3.1.4.

1426 *Vide supra*: § 4.3.1.

1427 ECLI:NL:HR:2007:AZ8751.

1428 Ontleend aan [van Opijnen 2011d, p. 2148].

Plaats waar uitspraak wordt geciteerd	Citatiewijze
ECLI:NL:RVS:2009:BI6096	JV 2007/322
ECLI:NL:RVS:2008:BD4462	Hoge Raad van 13 april 2007 in zaak nr. C06/081HR
ECLI:NL:RBSGR:2009:BI7434	LJN AZ8751
ECLI:NL:RBSGR:2009:BJ9119	NJ 2008, 576
Annotatie bij ECLI:NL:HR:2007:AZ1598 in AB 2008, 155	AB 2008, 16 en JB 2007, 100
Annotatie bij ECLI:NL:RVS:2008:BG5893 in AB 2009, 65	AB 2008, 16
Annotatie bij ECLI:NL:HR:2007:AZ1598 in GST 2008, 53	Gst. 2007, 90
Annotatie bij ECLI:NL:RVS:2008:BG8294 in JB 2009, 42	JB 2007/100
Kronieken NTBR 2008, 4. Actualiteiten Aansprakelijkheids- en schadevergoedingsrecht 2006-2007	RvdW 2007, 397

Figuur 4-4. Verschillende manieren waarop één uitspraak op verschillende plaatsen wordt geciteerd.

dat de aanhaling van deze uitspraak in de AB, Gst en JB¹⁴²⁹ uitsluitend geschiedt met een verwijzing naar de vindplaats in het eigen tijdschrift.

Het moge duidelijk zijn dat iemand die op zoek is naar alle uitspraken en wetenschappelijke publicaties waarin deze uitspraak is geciteerd, voor een vrijwel onmogelijke opgave staat. Eerst moet men alle expressie-identifiers (vindplaatsen) bij elkaar zoeken waaronder deze uitspraak is gepubliceerd. Dankzij de LJN-index is deze eerste stap weliswaar een stuk eenvoudiger geworden, maar vervolgens moet men met vrije-tekst-zoekopdrachten in allerlei portalen deze vindplaatsen intikken, en dan ook nog in de verschillende spellingen die worden gehanteerd.¹⁴³⁰ De gebruiker kan daarbij overigens nog onaangenaam worden verrast door het feit dat zoekmachines leestekens soms opvatten als bijzondere instructies, waardoor recall en precision vaak te wensen overlaten.¹⁴³¹

Een ander voorbeeld van citeren dat volgens de Leidraad correct is, maar in de praktijk tot grote problemen leidt, is ontleend aan Tekst & commentaar.¹⁴³²

In een arrest van de Hoge Raad van 2 juli 2002, NJB 2002, p. 1673 aanvaardt de Hoge Raad niet de openbaarmaking van twee onderling afwijkende versies van een arrest van een gerechtshof.

1429 Zie voor betekenis van de afgekorte tijdschriftnamen Bijlage 1 of Bijlage 11.

1430 Zoals 'NJ '99/231', 'Ned.Jur. 1999, 231', etc.

1431 Zie voor een toelichting op de begrippen *recall* en *precision*: *infra* § 5.2.2.1.1. Zie over de problemen met leestekens in (juridische) zoekmachines ook: [van Opijnen 2010c]. Vgl. ook *infra*: noot 1632.

1432 [Bovend'Eert 2009].

Als we deze tekst lezen in het Kluwer-portaal,¹⁴³³ treffen we onder de verwijzing naar de NJB geen hyperlink. We gaan naar de NJB-afdeling van het portaal, maar komen er dan achter dat jaargang 2002 niet digitaal beschikbaar is. Men moet dan naar de aparte NJB-website om aldaar te ontdekken dat deze website het zoeken op paginanummer niet ondersteunt. Het enige dat werkt is een beetje gokken in welk exemplaar van 2002 dit paginanummer ongeveer staat. En dat terwijl dit arrest¹⁴³⁴ ook gewoon met LJN had kunnen worden geciteerd. Zowel op Rechtspraak.nl als in het Kluwer-portaal zou het dan snel zijn gevonden.

Toch zijn er steeds meer tekenen dat het LJN correct wordt gebruikt. Hanteerde de Hoge Raad in de jaarverslagen tot aan 2006¹⁴³⁵ altijd LJN én een vindplaats om de eigen arresten aan te duiden, vanaf het jaarverslag 2007/2008 wordt alleen nog maar het LJN gebruikt.¹⁴³⁶

Wanneer we op grotere schaal onderzoeken¹⁴³⁷ hoe rechters in (op Rechtspraak.nl gepubliceerde) uitspraken jurisprudentie aanhalen, dan zien we een vergelijkbare tendens. In Figuur 4-5 zijn de resultaten van dit onderzoek weergegeven. In 2000 werd nog vrijwel geen enkele uitspraak met een LJN geciteerd, maar in 2010 werd reeds 43% van de uitspraken met een LJN aangehaald: bij 27% werd alleen het LJN vermeld, bij 16% ook nog een of meer vindplaatsen. Het aantal uitspraken dat alleen met een triplet wordt aangehaald schommelt door de jaren heen tussen de 8% en 16%. Het aantal uitspraken dat slechts met een vindplaats (en eventueel een al dan niet volledig triplet) wordt aangehaald was in 2010 gezakt naar 42%.

Onderzoek naar de citatiepraktijk in rechtswetenschappelijke literatuur maakt een vergelijkbare tendens zichtbaar,¹⁴³⁸ alhoewel de trend daar minder uitgesproken is. Een verklaring daarvoor moet waarschijnlijk worden gezocht in het reeds in Figuur 4-4 zichtbaar gemaakte beleid van redacties om vooral naar de eigen uitgave te willen verwijzen.

Wellicht als gevolg van de voorschriften in de Leidraad is er bij veel schrijvende juristen onduidelijkheid over wanneer het LJN kan en/of moet worden gebruikt. We volstaan hier met een enkel voorbeeld. Voetnoot 1 bij ECLI:NL:PHR:2010:BK9229 leest:

Zie onder meer HR 5 december 2000, 00732/99 (niet gepubliceerd), HR 9 juli 2002, 01682/01 (niet gepubliceerd) en HR 20 februari 2007, LJN AZ5709.

Het is correct dat de eerste twee uitspraken (nog) niet zijn gepubliceerd, maar beide hadden wel een LJN (respectievelijk ZE0338 en AE4229) dat via de publieke LJN-index opzoekbaar was. Het praktische voordeel van het gebruik van het LJN in dergelijke gevallen was dat indien de uitspraak alsnog zou worden gepubliceerd, de lezer hiervan in de LJN-index direct op de hoogte werd gesteld, terwijl hij bij het lezen van 'niet gepubliceerd' waarschijnlijk de neiging zou hebben de uitspraak niet eens in de LJN-index op te zoeken.

1433 D.d. 08-03-2012.

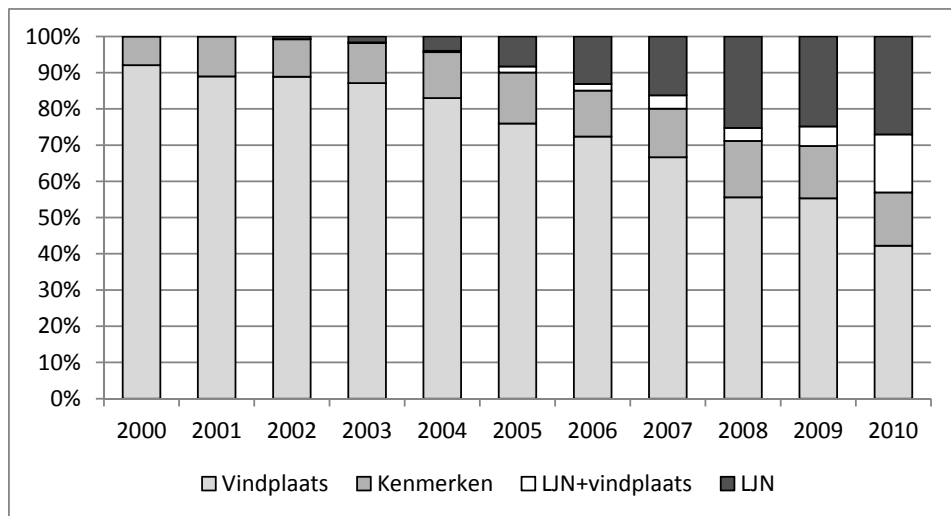
1434 ECLI:NL:HR:2002:AE4767.

1435 [Hoge Raad 2005], [Hoge Raad 2007].

1436 [Hoge Raad 2009b], [Hoge Raad 2011].

1437 Bron: de in § 6 beschreven onderzoeksdatabank.

1438 [van Opijnen 2011d, figuur 9].

Figuur 4-5. Frequentie van gebruikte citatiemethoden voor jurisprudentiecitaties in op Rechtspraak.nl gepubliceerde uitspraken.¹⁴⁴¹

Het feit dat een conclusie hetzelfde LJN had als het arrest waarvoor zij is genomen, was niet alleen informatorisch onjuist,¹⁴³⁹ het bleek ook voor sommige auteurs verwarrend. Een originele oplossing voor de onmogelijkheid om zonder tekstuele omschrijving specifiek naar een conclusie te verwijzen was het introduceren van een ‘LCN-nummer’.¹⁴⁴⁰

Extra onduidelijkheid werd nog gecreëerd door verschillende schrijfwijzen van ‘LJN’ zelf. De website Rechtspraak.nl zelf droeg voor een belangrijk deel aan deze verwarring bij, door bijvoorbeeld¹⁴⁴² in de uitsprakendatabank zelf te spreken over ‘LJN’, in het uitspraken-snelzoekmenu op de voorpagina over ‘LJN nummer’, en in actualiteiten of inhoudsindicaties regelmatig over ‘LJ-nummer’¹⁴⁴³ of zelfs ‘LJ’.¹⁴⁴⁴ Er is evenwel geen reden om juist het laatste deel van de afkorting voluit te schrijven of weg te laten, en ‘LJN-nummer’ is natuurlijk pleonastisch.¹⁴⁴⁵

1439 *Vide supra*: § 4.2.3.2.

1440 [Wagenaar, Israëls en van Koppen 2009, noot 4 bij hoofdstuk 6].

1441 Figuur ontleend aan [van Opijnen 2011d, figuur 8].

1442 Voorbeelden verzameld op 15-03-2012.

1443 In inhoudsindicatie bijv.: ECLI:NL:GHARN:2009:BU6650, in actualiteit: [Redactie Rechtspraak.nl 2005a].

1444 In inhoudsindicatie bijv.: ECLI:NL:RBSGR:2010:BO7436, in actualiteit: [Redactie Rechtspraak.nl 2010c].

1445 Uit de familie van HIV-virus, BOM-moeder, ISBN-nummer, ADSL-lijn, APK-keuring en GPS-systeem.

4.4 Buitenlandse en Europese identificatiesystemen

De publicatie van rechterlijke uitspraken heeft zich in veel landen langs dezelfde historische lijnen ontwikkeld, en het gebruik van tripletten en vindplaatsen voor identificatie en citatie is dan ook in veel landen gebruikelijk. In deze paragraaf kijken we daarom vooral naar initiatieven die zijn ontwikkeld om een enkelvoudige identifier op werkniveau te introduceren. Net als in Nederland zijn dergelijke initiatieven vaak gestart in samenhang met de publicatie van uitspraken op een overheidswebsite. Lang niet alle landen overigens hebben een dergelijke identifier ontwikkeld. Veel landen – waaronder Duitsland, Frankrijk, Oostenrijk en België – gebruiken tripletten in hun publieke databank.¹⁴⁴⁶ We bespreken in deze paragraaf eerst de identificatiesystemen van drie landen met een continentaal rechtstelsel: Spanje, Noorwegen en Finland. Vervolgens passeren drie identificatiesystemen uit *common-law*-landen en gemengde rechtstelsels de revue: Canada, Zuidelijk Afrika en de Verenigde Staten. Daarna bespreken we de identificatie van uitspraken bij HvJ EU (§ 4.4.7) en EHRM (§ 4.4.8). In § 4.5 ten slotte behandelen we de ECLI.

4.4.1 Spanje

In Spanje wordt een echte uitsprakenidentifier gebruikt, die volledig los staat van zaak- of rolnummer. Dit ROJ (*Repertorio Oficial de Jurisprudencia*), bestaat uit een label, een aanduiding voor de soort uitspraak ('S' voor *Sentencia*, 'A' voor *Auto*) gekoppeld aan een code voor het gerecht, een volgnummer en het jaar van uitspraak. Voor een uitspraak van het *Tribunal Supremo* levert dit bijvoorbeeld op: 'ROJ: ATS 3837/2011'. De ROJ wordt toegekend bij plaatsing op de website van CENDOJ,¹⁴⁴⁷ en wordt ook opgenomen in de (PDF-) documenten zelf. De identifier telt weliswaar drie verschillende scheidingstekens (':', '/' en spatie), maar is helder, kort en betekenisvol.

4.4.2 Noorwegen

Ook het Noorse *Lovdata*¹⁴⁴⁸ kent een goede identifier voor uitspraken. Ook deze nummers bevatten een gerechtscode, jaar van uitspraak, volgnummer en een identificatie voor het aantal rechters dat de uitspraak heeft gedaan. Zo staat 'HR-2012-359-U' voor uitspraak 359 uit 2012 van de Hoge Raad (*Høyesterett*), gedaan door drie rechters.¹⁴⁴⁹ Het gebrek aan een label is minder bezwaarlijk omdat het monopolistische *Lovdata* alle rechtsbronnen ontsluit;

1446 In België hebben sommige uitspraken in de JuriDat-databank ook een 'Justel nummer', maar dit nummer is niet aan alle uitspraken toegekend.

1447 *Vide supra*: § 2.6.2.3.

1448 *Vide supra*: § 2.6.2.3.

1449 Overige codes zijn 'F' voor *unus iudex*, 'A' voor vijf rechters en 'S' voor de grote kamer (*Storkammer*, elf rechters).

wetten en overheidspublicaties hebben een vergelijkbare identificatiesystematiek.¹⁴⁵⁰ Een serieuze handicap van de *Lovdata*-identificatie is de zeer beperkte beschikbaarheid in het publieke domein, omdat slechts weinig uitspraken voor iedereen vrijelijk toegankelijk zijn.¹⁴⁵¹

4.4.3 Finland

Finland is een voorbeeld van een land waar wel één webportaal is voor alle rechterlijke uitspraken, maar geen uniforme identifier voor uitspraken van alle gerechten. Erger nog, door een overvloed aan verschillende nummeringsmethoden dreigt men al snel de weg kwijt te raken.

Alle (publicatiewaardige) uitspraken worden in Finland gepubliceerd op Finlex,¹⁴⁵² waar ook andere rechtsbronnen zijn te vinden. Vrijwel alle gepubliceerde uitspraken hebben een uitspraaknummer, maar voor de verschillende gerechten worden verschillende systemen gebruikt. De Hoge Raad (*Korkein oikeus*) publiceert de belangrijkste uitspraken in jaarboeken. Een uitspraak heeft daarin een identifier (hierna: ‘jaarboeknummer’) bestaande uit gerechtscode, jaar van uitspraak en volgnummer,¹⁴⁵³ bijvoorbeeld ‘KKO:2011:109’. Daarnaast heeft de uitspraak ook een registratienummer (*Diaarinumero*) (in dit voorbeeld ‘R2011/544’) en een uniek uitspraaknummer (per gerecht, per jaar, ‘*Taltio*’ geheten, in dit voorbeeld ‘2946’). Het jaarboeknummer kan worden gebruikt voor citatie en constructie van de Finlex-URL.¹⁴⁵⁴ Niet alle uitspraken van de Hoge Raad staan in de jaarboeken; uitspraken die geen jaarboeknummer hebben, gebruiken het *Taltio* voor constructie van de URL.¹⁴⁵⁵

Het jaarboeknummer van uitspraken van het Administratief Hoogerechtshof (*Korkein hallinto-oikeus*) is vergelijkbaar met het nummer van de Hoge Raad, maar vereist, blijkens de publicatie van de uitspraken op Finlex, eveneens vermelding van uitspraakdatum en *Taltio*: ‘30.12.2011/4002 KHO:2011:120’. En, eveneens anders dan bij de Hoge Raad, wordt hier voor de constructie van de Finlex-URL altijd het *Taltio* gebruikt, of de uitspraak nu wel of niet in een jaarboek is gepubliceerd.¹⁴⁵⁶

Uitspraken van lagere gerechten kennen geen jaarboeknummers, maar hebben naast het registratienummer en het *Taltio* (dat hier *Ratkaisunumero* heet) ook nog een zaaknummer (*Asianumero*). Zo heeft een uitspraak die op Finlex de titel ‘Helsingin HO 22.12.2011 3766’

1450 Bijvoorbeeld: ‘LOV-1981-05-22-25’ voor wet (*lov*) nr. 25 van 22 mei 1981, ‘FOR-1971-06-25-9’ voor lagere regeling (*forskrift*) nr. 9 van 25 juni 1971. Het nummer van de wet/regeling is in deze codering per jaar uniek; dag en maand zouden dus eigenlijk in de identifier niet nodig zijn.

1451 *Vide supra*: § 2.6.2.3.

1452 *Vide supra*: § 2.6.2.1.1.

1453 Anders dan vermeld in [Rashid en Mueller 2006, p. 56] is dit niet het zaaknummer.

1454 In ons voorbeeld: <www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2011/20110109>. Daarbij moet men er op letten het volgnummer met voorloophullende tot vier posities uit te breiden.

1455 Zo krijgt uitspraak van de Hoge Raad met registratienummer R2009/1055 van 04-03-2011 de URL: <www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/muut/2011/20110469>.

1456 In ons voorbeeld: <www.finlex.fi/fi/oikeus/kho/vuosikirjat/2011/201104002>.

heeft, registratienummer ‘S 10/3153’, zaaknummer ‘HelHO:2011:15’ en *Ratkaisnumero* ‘3766’. De URL wordt gebaseerd op gerechtscode, jaartal en *Ratkaisnumero*.¹⁴⁵⁷

Voor het Handelsrecht (*Markkinaoikeus*) is het identificatiesysteem vergelijkbaar met dat voor de Hoge Raad, maar hier wordt als scheidingsteken tussen het jaartal en het volgnummer geen dubbele punt, maar een schuine streep gebruikt: ‘MAO: 613/11’. Bij het Arbeidsrecht (*Työtuomioistuin*) wordt een liggend streepje gebruikt: ‘TT:2011-141’.

Alhoewel de identifiers die door de afzonderlijke Finse gerechten worden gebruikt redelijk goed voldoen aan de voorwaarden betreffende vorm en meta-eigenschappen, staan onderlinge verschillen, gebrekkige coördinatie en een overvloed aan andersoortige nummers een begrijpelijk identificatiesysteem in de weg.

4.4.4 Canada

Naast Australië¹⁴⁵⁸ is Canada één van de (weinige) landen waar door de rechterlijke macht zelf een systeem van identifiers is ontwikkeld: het *Canadian Citation Committee* stelde in 2000 de *Neutral Citation Standard for Case Law*¹⁴⁵⁹ vast. Alhoewel het systeem zeer uitgebreid is gedocumenteerd, wordt geen fundamenteel onderscheid gemaakt tussen identifier en het gebruik ervan in citaties. We zullen daarom beide hier behandelen.

De Canadese identifier/citatie bevat drie onderdelen, maar de eerste twee hebben alleen betrekking op het (toekennen van) een identifier, het derde uitsluitend op het gebruik van de identifier in een citatie. De onderdelen zijn:

1. De namen van partijen (*style of cause*);
2. De unieke identifier, bestaande uit jaar van uitspraak, gerechtscode en volgnummer;
3. Elementen die leesbaarheid en precisie (van de citatie) kunnen vergroten.

De verschillende onderdelen moeten in deze volgorde voorkomen, maar alleen het tweede onderdeel is verplicht. Voor de *style of cause* zijn er – met uitzondering van de karakterset¹⁴⁶⁰ – geen vormvoorschriften. In het tweetalige Canada wordt de gerechtscode niet alleen gebruikt om de uitsprekende instantie aan te duiden, maar in sommige gevallen ook om de taalversie te identificeren of te citeren. Bij gerechten die hun uitspraken altijd authentiek in twee talen geven, verwijst de codering ook naar de taalversie.¹⁴⁶¹ Zo identificeert ‘*Arsenault-Cameron c. Île-du-Prince Édouard, 2000 CSC 1*’ de Franse versie (‘CSC’ staat voor *Cour Suprême de Canada*), en duidt ‘*Arsenault-Cameron v. Prince Edward Island, 2000 SCC 1*’ de Engelse versie aan (‘SCC’ staat voor *Supreme Court of Canada*). Voor andere federale gerechten zijn

1457 In ons voorbeeld <www.finlex.fi/fi/oikeus/ho/2011/helho20113766>.

1458 [Mowbray, Greenleaf en Chung 2000, par. 6].

1459 [Canadian Citation Committee 2000].

1460 ISO 8859-1.

1461 [Canadian Citation Committee 2000].

er ook twee codes, maar in citaties verwijzen deze in beginsel naar beide taalversies.¹⁴⁶² De gerechten van de deelstaten hebben slechts één code; ook hier verwijst een citatie naar beide tekstversies,¹⁴⁶³ tenzij men expliciet een ‘E’ of ‘F’ toevoegt om naar de Engelse, respectievelijk Franse tekst te verwijzen indien dat niet de standaardtaal van het gerecht is.¹⁴⁶⁴

Het derde onderdeel van de standaard wordt alleen gebruikt in citaties. Met toevoegingen kunnen alinea's of noten worden aangeduid,¹⁴⁶⁵ zoals bijvoorbeeld in: ‘1998 QCTDP 23 ¶ 33-35, 39, 45-47’, dat verwijst naar de paragrafen 33 tot en met 35, 39 en 45 tot en met 47 van uitspraak 23 uit 1998 van het *Tribunal des droit du la personne (du Québec)*.

Voorts schrijft de standaard voor dat in ieder geval alle gepubliceerde uitspraken van een identifier moeten worden voorzien, maar zo mogelijk alle andere uitspraken die worden gedaan.¹⁴⁶⁶ Ook wordt aanbevolen dat het gerecht de neutral citation in de uitspraak zelf opneemt:

*This approach guarantees the availability of the neutral citation for all other subsequent treatments and uses.*¹⁴⁶⁷

De standaard is voor nationaal gebruik ontwikkeld, maar met grensoverschrijdende behoeften is wel rekening gehouden:

*Until an international standard is available, the recommended use of the Canadian neutral reference in external jurisdictions is to add the ISO country code for Canada “CAN” at the beginning of the core of the citation [ISO-3166-1].*¹⁴⁶⁸

Hiermee wordt weliswaar de locatie van deze landcode aangeduid, maar niet de formatie – hoe precies dient deze landcode aan de ‘core of the citation’ te worden verbonden?

Afgezien van dit laatste detail en de afwezigheid van een label voldoet de Canadese standaard aan alle vereisten die we hebben geformuleerd.

4.4.5 Zuidelijk Afrika

Landcodes ontbreken in vrijwel alle identificatiesystemen. Een uitzondering is er voor systemen die juist zijn ontworpen om meerdere landen te bestrijken, zoals die van het *Pacific Islands Legal Information Institute* (PACLI)¹⁴⁶⁹ en het *Southern African Legal Information Institute* (SAFLI).¹⁴⁷⁰ We beperken ons tot laatstgenoemd instituut.

1462 Ibid., par. 29.

1463 Ibid., par. 28.

1464 Ibid., par. 30.

1465 Ibid., par. 36-41.

1466 Ibid., par. 35.

1467 Ibid., par. 46.

1468 Ibid., par. 43.

1469 Zie over de identifiers van PACLI: [Jackson 2007].

1470 [Badeva-Bright 2009].

Door SAFLII worden uitspraken van zestien landen¹⁴⁷¹ en vier regionale tribunalen¹⁴⁷² ontsloten.¹⁴⁷³ In veel van deze landen is SAFLII de enige databank waarin de uitspraken worden gepubliceerd. Het is dan ook SAFLII dat de identifiers toekent, en niet het gerecht zelf. Daarbij worden landcodes toegevoegd aan de gerechtscodes. Dit gebeurt zonder visueel onderscheid tussen beide, zodat een gebruiker zelf moet leren dat ‘ZMSC’ staat voor ‘Zambia Supreme Court’ en ‘ZWSC’ voor ‘Zimbabwe Supreme Court’. Het gebruik van de *style of cause* is ook hier gebruikelijk, maar anders dan in Canada wordt het jaartal tussen blokhaken geplaatst. Omdat sommige gerechten echter ook hun eigen identificatie hanteren, worden uitspraken bij weergave in SAFLII van meerdere identifiers voorzien. In onderstaand voorbeeld zien we achtereenvolgens: *style of cause*, het uitspraaknummer dat door het gerecht zelf is toegekend, de SAFLII-identifier, het nummer van de reporter en de datum: ‘*Abad v Turning and Metals Limited (S.C.Z. Judgment No. 13 of 1987) [1987] ZMSC 19; (1987) Z.R. 86 (S.C.) (29 June 1987)*’.

Alhoewel vormvast en consequent, is de overvloed aan (ongelabelde) identifiers niet bevorderlijk voor de eenvoud en bruikbaarheid van dit systeem.

4.4.6 Verenigde Staten

Ook in de Verenigde Staten is het moeilijk een scherp onderscheid te maken tussen identificatie en citatie; bij gebreke aan een *court designated identifier* ontstaat een identifier eigenlijk pas op het moment van citatie. En de voorschriften die de citatie regeren zijn waarschijnlijk nergens zo ingewikkeld als in de VS; het maken en lezen van citaties is daar een kunst op zich, zonder grondige kennis waarvan een jurist zijn beroep niet kan uitoefenen. Van oudsher¹⁴⁷⁴ zijn deze regels vastgelegd in het *Bluebook*,¹⁴⁷⁵ een citatiegids die door de meeste juristen in de VS wordt geraadpleegd en waarvan de complexiteit regelmatig tot kritiek leidt. Zo liet Posner, rechter in het *US Court of Appeals for the Seventh Circuit*, zich reeds in 1986 zeer kritisch uit over het toen 255 pagina’s tellende boekwerk.¹⁴⁷⁶ Ter gelegenheid van de laatste editie – met meer dan 500 pagina’s – schreef hij:

*The Bluebook (...) exemplifies hypertrophy in the anthropological sense. It is a monstrous growth, remote from the functional need for legal citation forms, that serves obscure needs of the legal culture and its student subculture.*¹⁴⁷⁷

1471 Angola, Botswana, Kenia, Lesotho, Madagascar, Malawi, Mauritius, Mozambique, Namibië, Seychellen, Swaziland, Tanzania, Uganda, Zambia, Zimbabwe, Zuid-Afrika.

1472 *Common Market for Eastern and Southern Africa (COMESA) Court of Justice, Court of Appeal for East Africa, East African Court of Justice, Southern African Development Community (SADC) Tribunal*.

1473 Stand van zaken 15-04-2013.

1474 Vanaf 1926. Zie voor een historisch overzicht: [Gallacher 2007, p. 504 e.v.], [Glashausser 2002, p. 61 e.v.].

1475 [Harvard Law Review Association e.a. 2010].

1476 [Posner 1986].

1477 [Posner 2011, p. 851]. [Darrow en Darrow 2011] reageerden hierop, er onder meer voor pleitend om de computerondersteuning bij het citeren te verbeteren.

Mede vanwege de enorme complexiteit van de regels van het Bluebook ontstond er concurrentie, sinds 1989 van het *Maroonbook*¹⁴⁷⁸ en met name, sinds 2000, van de *ALWD Citation Manual*.^{1479 1480} De situatie wordt nog verder gecompliceerd door aanvullende of afwijkende regels van individuele gerechten, waaronder het *Supreme Court*.¹⁴⁸¹

De drie genoemde gidsen hebben gemeen dat ze uitgaan van expressie-identifiers. Een mediumneutrale identifier werd reeds in 1995 door de *American Association of Law Libraries* (AALL) voorgesteld,¹⁴⁸² maar de oppositie ertegen was, en is, fel. De belangrijkste bezwaren tegen de voorstellen zijn door Foster als volgt samengevat:¹⁴⁸³

1. Bezwaren tegen het basale uitgangspunt dat er een identifier op werkniveau zou moeten zijn;
2. Economische belangen, vooral van de uitgevers. Deze hebben een zo sterke positie dat:

(T)he American legal system's present citation practices have the real, if unintended, consequence of solidifying two for-profit companies' preeminent positions as the provider of American legal information (...).^{1484 1485}

De uitgevers, met name West, hebben direct geprotesteerd tegen de voorstellen van de AALL.¹⁴⁸⁶

3. Technologische problemen bij de gerechten, die het onmogelijk zouden maken om zelf goede identifiers toe te kennen;
4. Onbegrip en conservatisme.

Pleidooien voor een *court designated identifier* zijn later vele malen herhaald.¹⁴⁸⁷ Inmiddels zijn er wel enkele gerechten die dergelijke identifiers toekennen, maar onderling verschillen ze nogal.¹⁴⁸⁸

Het *dot-com*-bedrijf PreCYdent, dat beoogde een gratis toegankelijk juridisch informatieportaal op te zetten, heeft geprobeerd om zelf tal van uitspraken van *neutral identifiers* volgens het door AALL voorgestelde model toe te kennen.¹⁴⁸⁹ De poging strandde met het faillissement van het bedrijf.¹⁴⁹⁰

1478 [Kraehenbuehl en Wang 2012].

1479 [ALWD 2010].

1480 Zie voor een metaoverzicht van de verschillen tussen de gidsen [Martin 2011b].

1481 [Glashausser 2002, p. 62].

1482 [AALL 1995, par. 66].

1483 [Foster 2000]. Zie over de oppositie van uitgevers en andere belanghebbenden ook [Maggs 1998].

1484 [Gallacher 2007, p. 500].

1485 Zie over de economische belangen van de uitgevers ook [Wyman 1996].

1486 [Bergsgaard en Lindberg 1995].

1487 Bijvoorbeeld [Wyman 1996], [Kennedy 2000], [Leith 2000], [Martin 2007], [Gallacher 2007].

1488 [Martin 2011c].

1489 <www.youtube.com/watch?v=0RbljrnaAs>.

1490 [Hodnicki 2010].

Eén van de laatste voorstellen om tot een oplossing te komen behelst een *citation server*,¹⁴⁹¹ waarin werkidentifiers en vindplaatsen aan elkaar worden gelinkt, hetgeen vergelijkbaar is met de LjN-index.¹⁴⁹² Tot uitvoering is dit idee evenwel nog niet gekomen, en we moeten daarom concluderen dat een goed identificatiesysteem voor rechterlijke uitspraken in de Verenigde Staten nog ver weg lijkt.

4.4.7 Europese Unie

Uitspraken van het HvJ EU (en rechtsvoorgangers) kennen op Europees niveau drie manieren van identificatie. Ter illustratie gebruiken we hiervoor de zaak Commissie vs. Nederland van 14 oktober 2004.

In de eerste plaats kan een triplet worden gebruikt: ‘Hof van Justitie EG 14-10-2004, C-299/02’. Deze notatie heeft alle nadelen die we reeds eerder beschreven,¹⁴⁹³ waaraan nog kan worden toegevoegd dat deze bij grensoverschrijdende citatie nog het extra probleem oplevert dat de instantienaam per taal verschilt.

De tweede identifier die wordt gebruikt is de vindplaats in de ‘Jurisprudentie’ – een titel die niet uitblinkt in semantische helderheid – ook wel afgekort als ‘Jur.’ In dit geval: ‘Jur. 2004, bladzijde I-09761’. Deze laatste methode is niet allesomvattend,¹⁴⁹⁴ niet mediumneutraal – er worden paginanummers gebruikt – en eveneens taalgevoelig (in het Engels spreken we bijvoorbeeld over de ‘*European Court Reports*’). Geleidelijk aan is deze methode in onbruik geraakt; tekenend hiervoor is dat met deze identifier niet eens kan worden gezocht in de uitsprakendatabank van het Hof zelf.¹⁴⁹⁵

De derde identifier die kan worden gebruikt is het CELEX-nummer. Het CELEX-nummer is een identificatiecode die wordt toegekend aan alle documenten in de EUR-Lex-databank.¹⁴⁹⁶ Het CELEX-nummer¹⁴⁹⁷ heeft een aantal voordelen boven het gebruik van tripletten en het Jur.-nummer: het is allesomvattend en goed gedocumenteerd.¹⁴⁹⁸ Bovendien is het taalafhankelijk, vormvast, betekenisvol, kort, logisch, begrijpelijk en eenvoudig. Bovendien is het CELEX-nummer verenigbaar met tripletten: CELEX-nummer enerzijds en instantie en zaaknummer anderzijds zijn uit elkaar afleidbaar.¹⁴⁹⁹ Dat ook aan persistenten-

1491 [Martin 2011c].

1492 *Vide supra*: § 3.2.2.2.

1493 *Vide supra*: § 4.2.1.

1494 Omdat niet alle uitspraken hierin worden opgenomen, *vide supra*: § 2.6.1.2.

1495 <curia.europa.eu/juris/recherche.jsf>.

1496 *Vide supra*: § 2.6.1.2.

1497 Zie voor een beschrijving onder meer [Düro 2006b].

1498 Overigens nog maar sinds kort. Het complete overzicht zoals dat sinds 27-01-2012 op <eur-lex.europa.eu/nl/tools/TableSectors.htm> staat, was tot voor kort incompleet.

1499 Na de in noot 1500 bedoelde aanpassing kan het CELEX-nummer, gegeven instantie en zaaknummer, nu als volgt worden afgeleid: de eerste positie van het CELEX-nummer is altijd een ‘6’, de tweede tot en met de vijfde positie wordt gevormd door het jaar uit het zaaknummer, de zesde en zevende positie worden ingenomen door een code voor instantie en soort document conform de lijst op <eur-lex.europa.eu/nl/tools/TableSectors.htm>. De achtste tot en met de elfde positie worden ingenomen door het zaakvolnummer, eventueel voorzien van voorlooppunten. Bij gevoegde zaken wordt alleen het eerste zaaknummer gebruikt.

tie bijzondere aandacht is besteed, bleek in 2011 toen werd besloten om de codering voor EUR-Lex sector 6 (de uitspraken van het HvJ EU) aan te passen en – met terugwerkende kracht – alle CELEX-nummers uit deze sector te wijzigen:¹⁵⁰⁰ de oude CELEX-nummers blijven gewoon werken.

Het CELEX-nummer heeft evenwel twee nadelen. Ten eerste bevat het niet het jaar van uitspraak, maar alleen het jaar van registratie (afgeleid uit het zaaknummer). Omdat sommige zaken lang kunnen duren is het jaartal in het CELEX-nummer enigszins misleidend.¹⁵⁰¹

Het tweede nadeel is dat het CELEX-nummer niet wordt gebruikt in de authentieke bron. Met het CELEX-nummer kan wel worden gezocht in EUR-Lex, maar niet in de uitsprakendatabank van het HvJ EU zelf. Daarom, en vanwege de beschikbaarheid van andere, meer traditionele, methoden (vooral tripletten) heeft het CELEX-nummer nooit aandacht gekregen in citatiegidsen of in het juridisch onderwijs.

Naast deze drie identificatiemethoden zijn er natuurlijk nationale identificatiesystemen die ook op de jurisprudentie van het HvJ EU worden toegepast. Zo hadden deze uitspraken in Nederland een LJV, en worden ze ook met vindplaatsen geïdentificeerd. In het Verenigd Koninkrijk krijgen ze een eigen identifier in BAILII-identificatiesysteem;¹⁵⁰² onze voorbeelduitspraak wordt daarin: '[2004] EUECJ C-299/02'.

De acceptatie door het HvJ EU van de *European Case Law Identifier*¹⁵⁰³ voegt enerzijds weer een identifier aan alle reeds bestaande toe, maar kan anderzijds – bij succes van de ECLI-systematiek – ook een einde maken aan de bestaande verwarring.

Het HvJ EU is zelf altijd redelijk consequent geweest bij het citeren van de eigen jurisprudentie: zaaknummer en uitspraakdatum worden daarvoor gebruikt. Daarnaast wordt ook vaak de alias gebruikt, vaak in de vorm van partijnamen.

Op deze plaats besteden we ook kort aandacht aan CELEX-sector 8 – nationale uitspraken met EU-relevantie – die niet alleen in de Dec.Nat-databank van ACA-Europe, maar ook op EUR-Lex zijn te vinden.¹⁵⁰⁴ Net als alle andere documenten in EUR-Lex hebben ook deze uitspraken een CELEX-nummer. Als documentcode is de EU-landcode gebruikt en het volgnummer is uniek binnen land en jaar van uitspraak. Het nummer heeft daarmee wel betekenis, maar anders dan EU-documenten in CELEX betreft het hier geen werkidentifier, maar een expressie-identifier, oftewel een vindplaatsnummer. In EUR-Lex ontbreekt bovendien een koppeling met andere identifiers. Zo is CELEX:82010NL1222(01) eigenlijk Rechtbank 's-Gravenhage BP6970, maar LJV/ECLI, noch zaaknummer staan op EUR-Lex, zodat andere expressies van deze uitspraak moeilijk te vinden zijn. En ondanks de eerder beschreven samenwerking tussen ACA-Europe en EUR-Lex,¹⁵⁰⁵ kan in Dec.Nat de uitspraak met dit CELEX-nummer niet worden teruggevonden.

1500 [Redactie EUR-Lex 2011b].

1501 Zie bijvoorbeeld: HvJ EU 16-6-2011, C-484/07. De zaak werd bijna vier jaar eerder geregistreerd en heeft dus CELEX:62007CJ0484.

1502 *Vide infra*: § 2.6.2.3.

1503 *Vide infra*: § 4.5.

1504 *Vide supra*: § 2.3.2.2.4.1.

1505 *Vide supra*: § 2.3.2.2.4.1.

4.4.8 Europees Hof voor de Rechten van de Mens

Het EHRM heeft geen eenduidig en inzichtelijk identificatiesysteem voor zijn eigen uitspraken ontwikkeld. Daardoor is citatie van EHRM-arresten bijzonder lastig en is het vinden van nationale jurisprudentie waarin EHRM-arresten worden aangehaald een regelrechte bezoeking.

Als een EHRM-uitspraak in de HUDOC-databank¹⁵⁰⁶ is gevonden, wordt de correcte identificatie – te gebruiken voor citatie – daar niet weergegeven, maar we moeten deze construeren met behulp van een memo dat diep verstoep op de website is te vinden.¹⁵⁰⁷

Wanneer we als voorbeeld de eerdergenoemde¹⁵⁰⁸ zaak van *Werner vs. Oostenrijk* nemen,¹⁵⁰⁹ dan gaan we als volgt te werk. Eerst moet worden onderzocht of de uitspraak van voor of na 1 november 1998 is, omdat vanaf dat moment andere regels gelden. Onze uitspraak is van 24 november 1997, dus we volgen de oude regels. We moeten de Engelse identificatie nu als volgt construeren: ‘*Werner v. Austria* (Merits and just satisfaction), 24 November 1997, Reports 1997-VII’. Daarbij zijn ook de regels omtrent cursivering voorgeschreven (waardoor de eisen van interoperabiliteit, medium-neutraliteit en eenvoud worden geschonden). Wanneer we echter kijken naar de manier waarop deze uitspraak wordt aangehaald in HUDOC zelf,¹⁵¹⁰ dan zien we aanzienlijke verschillen: ‘*Werner v. Austria judgment of 24 November 1997, Reports 1997-VI*’.¹⁵¹¹

Instantie en zaaknummer worden dus niet gebruikt, maar dat is anders in de nieuwe stijl, waarvan een voorbeeld is: ‘*Campbell v. Ireland* (preliminary objections), no. 45678/98, ECHR 1999-II’.

De regels kunnen gemakkelijk in conflict komen met nationale citatieregels, en bovendien zorgt het gebruik van vertaalbare woorden in een identifier voor grote problemen bij uitspraken die bij uitstek zijn bedoeld om geciteerd te worden in een competentiegebied dat tientallen talen en meerdere alfabetten omvat. Zo schrijft de Leidraad voor dat de *Werner*-uitspraak moet worden geciteerd als: ‘EHRM 24 november 1997, nr. 21835/93 (*Werner/Oostenrijk*)’. Los van het commentaar dat op deze voorschriften kan worden geleverd,¹⁵¹² toont dit wel aan hoe moeilijk het kan zijn om als Nederlander met behulp van deze identificatie te zoeken naar bijvoorbeeld Britse uitspraken en tijdschriftartikelen die met behulp van de door het Hof voorgeschreven citatie verwijzen naar het *Werner*-arrest.

Voor de citeerbaarheid en de vindbaarheid van de EHRM-uitspraken is het dan ook toe te juichen dat het Hof heeft besloten aan te sluiten bij de ECLI-systematiek.¹⁵¹³

1506 *Vide supra*: § 2.6.1.1.

1507 [EHRM z.j.].

1508 *Vide supra*: noot 44.

1509 EHRM 24-11-1997, 21835/93, Reports 1997-VII.

1510 Hiertoe hebben we het veld ‘*Strasbourg Case Law*’ bij EHRM 24-11-1997, 135/1996/754/953 gebruikt.

1511 De tikfout in het rapportnummer zit in HUDOC.

1512 *Vide supra*: § 4.3.1.

1513 *Vide infra*: § 4.5.3.3.

4.5 European Case Law Identifier

De *European Case Law Identifier* (ECLI) kwam op verschillende plaatsen reeds aan de orde, onder meer bij de beschrijving van het juridisch kader inzake het toegankelijkheidsaspect ‘identificatie’.¹⁵¹⁴ ECLI is een identificatiesysteem voor rechterlijke uitspraken dat in alle landen van de Europese Unie (alsmede in associatielanden en kandidaat-lidstaten) kan worden gebruikt. We bespreken allereerst de ontstaansgeschiedenis (§ 4.5.1) en de basissystematiek (§ 4.5.2), waarbij we ook toetsen aan het kader dat we in § 4.1.2 hebben geformuleerd. In § 4.5.3 ten slotte onderzoeken we of en hoe de ECLI wordt toegepast, zowel in als buiten Nederland.

4.5.1 Aanleiding en geschiedenis

In § 2.3.2.2.4.1 zagen we dat de nationale rechter verplicht is om bij toepassing en interpretatie van Europeesrechtelijke bepalingen mede te rade te gaan bij uitspraken van buitenlandse collega’s, en ook buiten de context van de EU noopt grensoverschrijdend handelen van burger en staat tot raadpleging van buitenlandse rechtspraak.¹⁵¹⁵ Een aantal initiatieven om de toegang tot buitenlandse uitspraken te verbeteren hebben we in genoemde paragraaf reeds besproken. Feitelijk wordt die toegang niet alleen belemmerd door taalbarrières, maar ook door verschillen in metadata, identificatiesystemen en citatieregels. Moet men bij citatie van niet-nationale uitspraken de nationale of de buitenlandse citatieregels in acht nemen?¹⁵¹⁶ En hoe weet men welke nummers die bij een uitspraak worden weergegeven de unieke identifiers zijn?¹⁵¹⁷ En hoe kan de lezer van een citatie vervolgens de aangehaalde uitspraak vinden? Ook als de gebruiker in staat is om de databank op te sporen waarin de uitspraak is opgenomen, dan nog is de kans aanzienlijk dat hij de uitspraak daarin niet zal vinden: zoekvelden hebben afwijkende namen, het is niet duidelijk welke gegevens waar moet worden ingevuld, de formattering van de citatie wijkt af van wat door de zoekmachine begrepen wordt, et cetera. En het zoeken naar documenten die een specifieke uitspraak citeren is in een internationale context een nog veel moeilijker, tijdrovender en frustrerender bezigheid dan het op nationaal niveau reeds is.

Deze problemen zijn eigenlijk alleen goed op te lossen door een identificatiesysteem te gebruiken dat voor alle rechterlijke uitspraken in Europa hetzelfde is. De idee voor een

1514 *Vide supra*: § 2.4.3.

1515 Vgl. [Mak 2011] en [Mak 2013].

1516 Voor een Nederlandse jurist is het volgens [Schuijt, Konijnenbelt, van Klinken et al. 2010, par. 3] een combinatie van beide. Men dient eerst instantienaam (met eventuele vertaling), landnaam (optioneel) en datum te vermelden, en vervolgens “(D)e in het desbetreffende buitenland gebruikelijke jurisprudentievermelding”. Hoe men van die buitenlandse mores op de hoogte kan geraken, staat niet vermeld; een verwijzing naar bijv. [Rashid en Mueller 2006] ontbreekt.

1517 Zie bijv. de talloze nummers die bij Finse uitspraken worden weergegeven: *supra*: § 4.4.3.

dergelijke systeem – direct *European Case Law Identifier* gedoopt – werd in december 2008 gelanceerd op conferenties in Parijs¹⁵¹⁸ en Florence.^{1519 1520}

Tenzelfdertijd boog de EU-raadswerkgroep ‘*e-law (e-justice)*’¹⁵²¹ zich over de vraag hoe de grensoverschrijdende toegang tot nationale jurisprudentie zou kunnen worden verbeterd. Een taakgroep van deze raadswerkgroep kwam in het najaar van 2009 met een rapport, waarin werd voorgesteld:

*(T)hat in full respect of existing systems, an additional identifier determined by a common system maintained on EU-level is attributed to each document of case law. The solution proposed is the development of a European Case Law Identifier (ECLI), as a standard method to construct an identifier from a national neutral identifier in such a way that it can be used by any lawyer or citizen from every Member State to cite or find a case in every system where it is stored.*¹⁵²²

Het rapport werd overgenomen door de raadswerkgroep, waarna de Raad van Ministers in december 2009 besloot:

(...)

- 4) (A)grees that ECLI, as a standard method to construct an identifier from a national neutral identifier in such a way that any citizen could find a case in every system where it is stored, should be examined further. In full respect of national systems ECLI could be the overarching identifier determined by a voluntary common system maintained at EU level;
- 5) mandates the Working Party on Legal Data Processing (e-Law) in close coordination with the Working Party on Legal Data Processing (e-Justice) to carry out preliminary studies as regards the following:
 - a) ECLI register, its specifications, development and maintenance;
 - b) possible construction and implementation of a voluntary ECLI system (...);
 - c) preparations and timetable for implementation;
 - d) financial costs involved;
 - e) role of the European e-Justice portal in the ECLI system.
- 6) invites the Working Party on Legal Data Processing (e-Law) to submit by the end of 2010 a report to the Council on the above-mentioned aspects and on

1518 [van Opijnen 2008b].

1519 [van Opijnen 2008a].

1520 Het theoretisch model van ECLI is ontwikkeld als onderdeel van de onderhavige studie ([Cottin 2011, p. 67]), maar de adoptie is zo snel verlopen dat ook de eerste toepassingen ervan hier kunnen worden beschreven.

1521 Deze Raadswerkgroep heeft lang geopeerd onder de naam ‘*Legal data processing*’. Sinds de inwerking-treding van het Verdrag van Lissabon is de officiële naam ‘*e-law (e-justice)*’. De onderwerpen die betrekking hebben op *e-justice* (digitale toegankelijkheid van het rechtsbestel) respectievelijk *e-law* (elektronische ontsluiting van nationale en Europese rechtsbronnen) worden in verschillende samenstellingen van de werkgroep besproken. Vanwege de raakvlakken met beide beleidsterreinen is ECLI steeds in beide samenstellingen van de werkgroep geagendeerd.

1522 [Raad EU 2009, p. 4].

*the feasibility and possible timetable of implementing ECLI at national courts' level.*¹⁵²³

In 2010 werd dit uitgewerkt door de eerdergenoemde taakgroep, waarbij de gekozen oplossingen werden getoetst bij judiciële netwerken en standaardisatie-initiatieven.¹⁵²⁴

Op 22 december 2010 – twee jaar na lancering van het oorspronkelijk idee – stelde de Raad van Ministers de ECLI-conclusies vast.¹⁵²⁵ De juridische vorm van raadsconclusies¹⁵²⁶ werd gekozen omdat een meer verplichtend instrument niet op de noodzakelijke politieke steun zou kunnen rekenen; in de nu gekozen constellatie zijn lidstaten vrij om al dan niet te participeren.

Raadsconclusies worden alleen in het Publicatieblad gepubliceerd na een expliciet besluit daartoe (art. 17 lid 4 sub c Reglement van orde van de Raad¹⁵²⁷). Om de ECLI-conclusies zo breed mogelijk bekend te maken werd hiertoe door Coreper¹⁵²⁸ op 6 april 2011 besloten.¹⁵²⁹ Op 29 april 2011 werden de ECLI-conclusies gepubliceerd.¹⁵³⁰ De tekst is ook opgenomen als Bijlage 6.

4.5.2 Systematiek en toetsing

Het belangrijkste onderdeel van de ECLI-conclusies is de bijlage (hierna: 'de ECLI-bijlage'), waarin zowel de formatteringsregels van ECLI als de organisatie eromheen zijn beschreven. Bovendien worden hierin ook de gemeenschappelijke metadata geformuleerd, maar deze laten we hier buiten beschouwing.¹⁵³¹ Bij de navolgende bespreking houden we de volgorde aan van de ECLI-bijlage. We gaan daarbij uit van de Engelse tekstversie.¹⁵³²

Art. 1 ECLI-bijlage beschrijft de vorm van de ECLI. Deze bestaat altijd uit vijf onderdelen, onderling gescheiden door een dubbele punt (':'). Het eerste onderdeel is de vaste aanduiding 'ECLI'. Het tweede deel is de landcode, conform de Interinstitutionele schrijfwijzer van de EU.¹⁵³³ Uitzonderingen zijn er voor niet-EU-lidstaten (waarvoor ISO 3166 alpha-2 moet worden gehanteerd), de EU zelf (waarvoor 'EU' wordt gebruikt) en internationale organisaties (die een door de Europese Commissie vast te stellen code krijgen).

1523 *Conclusions of the Council on European Case-Law Identifier (ECLI)* (17377/09).

1524 ECLI-conclusies, ov. 16.

1525 CELEX:52011XG0429(01).

1526 *Vide supra*: § 2.4.3.

1527 CELEX:32009Q1211(01).

1528 Coreper is het Comité van permanente vertegenwoordigers (art. 240 VWEU).

1529 Besluit tot bekendmaking in het Publicatieblad van de Europese Unie van de conclusies van Raad waarin de invoering wordt aanbevolen van een Europese identificatiecode voor jurisprudentie (ECLI), en van een minimumaantal uniforme metagegevens betreffende jurisprudentie (8703/11 JURINFO 18 EJUSTICE 33 (niet gepubliceerd)).

1530 Pb EU 2011/C 127/01.

1531 *Vide supra*: § 2.4.5.

1532 Zoals vaak zijn er aanzienlijke verschillen tussen de taalversies. Omdat de Engelse versie de onderhandelde tekst is, ligt deze het dichtst bij de bedoelingen van de opstellers. Waar nodig wijzen we in voetnoten op belangrijke verschillen.

1533 [EU-publicatiebureau 2011].

Het derde deel van de ECLI bevat een code voor de instantie¹⁵³⁴ die de uitspraak heeft gedaan. De code mag maximaal zeven karakters lang zijn en (art. 1 lid 1 sub c onder iii ECLI-bijlage):

(S)hould be chosen in such a way that it appears logical to people familiar with the organisation of the judiciary of the country concerned;

Indien een lidstaat dit wenst kan de gerechtscode ook een aanduiding bevatten over de afdeling binnen een gerecht, maar bij voorkeur geen informatie over het soort uitspraak.¹⁵³⁵

Gerechtscodes worden per land vastgesteld door de nog te bespreken nationale ECLI-coördinator, maar de code 'XX' is gereserveerd voor (art. 1 lid 1 sub c onder vii ECLI-bijlage):

(...) (D)ecisions of courts and tribunals which are not in the list established by the national ECLI-co-ordinator of that Member State (...), including decisions from other countries or international courts which do not have an ECLI (yet) by the Member State of the issuing court;

Het vierde deel van de ECLI bevat het jaartal van de beslissing, genoteerd in vier cijfers. Het vijfde deel ten slotte bevat een unieke code van maximaal 25 karakters (letters of cijfers)¹⁵³⁶ waarmee een ECLI binnen een gerecht en binnen een bepaald jaar uniek kan worden gemaakt. Dit deel mag ook punten bevatten, maar geen andersoortige leestekens. Deze keuze is gemaakt om interoperabiliteit met identificatiesystemen die zijn gebaseerd op een specifieke technologie te waarborgen – in het bijzonder de URN-standaard.¹⁵³⁷

In art. 1 lid 2 ECLI-bijlage is de keuze gemaakt om alleen letters uit het Latijnse alfabet te gebruiken. Het gebruik van andere alfabetten is technisch weliswaar geen probleem – zolang de UTF-8 coderingsstandaard¹⁵³⁸ wordt gebruikt – maar is voor gebruikers, juist bij grensoverschrijdende citaties, complicierend.

De ECLI-bijlage biedt derhalve een raamwerk voor de formattering van de identifier, maar op nationaal niveau moet dit raamwerk nader worden ingevuld. In art. 3 ECLI-bijlage wordt daartoe de nationale ECLI-coördinator in het leven geroepen. Deze ECLI-coördinator is verantwoordelijk voor het toekennen van de codes voor het derde deel van de ECLI. Bovendien moet de nationale ECLI-coördinator op de (nog te bespreken) ECLI-website documentatie aanbieden inzake de wijze waarop het laatste deel van de ECLI wordt samengesteld (art. 3.1 lid 3 ECLI-bijlage).

1534 Hier doen zich wat problemen voor met de interpretatie. De Engelse versie spreekt over 'Courts and tribunals'. Volgens de *Oxford dictionary* betekent 'tribunal': 'a body established to settle certain types of dispute', waardoor in beginsel alle geschilbeslechtingeninstitutes onder de definitie vallen. De Nederlandse versie spreekt echter (te beperkend) over 'hof of rechtbank'.

1535 Ook hier is er een verschil tussen de taalversies. Het Engels 'should' moet – zoals dat in technische standaarden gebruikelijk is ((IETF 1997)) – worden opgevat als een aanbeveling, terwijl de Nederlandse versie een expliciet verbod bevat.

1536 De Nederlandse versie spreekt (te beperkend) over 'rangtelwoord'.

1537 Zie voor een recent overzicht van de toepasselijke documenten: <datatracker.ietf.org/wg/urn>.

1538 ISO 10646.

Met betrekking tot de nationale implementatie zegt de ECLI-bijlage voorts dat binnen een lidstaat gedifferentieerd mag worden met betrekking tot het tijdstip van invoering (art. 3.2 lid 2), dat de ECLI bij voorkeur wordt toegekend aan alle uitspraken die worden gedaan – en dus niet alleen aan gepubliceerde uitspraken – (art. 3.2 lid 4), en dat de ECLI ook kan worden toegekend aan uitspraken uit het verleden (art. 3.2 lid 5). Bovendien wordt in art. 3.2 lid 3 aangeraden om de ECLI ook in fysieke exemplaren van de uitspraak op te nemen.

Om grensoverschrijdende kennis van de nationale ECLI-implementaties te waarborgen, wordt in art. 4 ECLI-bijlage de ECLI-website in het leven geroepen. Deze website moet, ex art. 4 lid 1 ECLI-bijlage, onderdeel uitmaken van het Europese e-justice portaal,¹⁵³⁹ en dient, naast algemene informatie, documentatie te bevatten van de deelnemende lidstaten (zoals gebruikte afkortingen, formatteringsregels en eventuele technische informatie).¹⁵⁴⁰

De ECLI-website moet bovendien de in art. 5 ECLI-bijlage beschreven ECLI-zoek-interface bevatten. Eigenaren van databestanden waarin zich met ECLI geïdentificeerde uitspraken bevinden, kunnen die uitspraken via deze zoekinterface aanbieden. Dit kunnen natuurlijk de gerechten zijn die de uitspraken op hun eigen website publiceren, maar het kunnen evengoed andere (publieke of private) informatieaanbieders zijn. Door middel van deze zoekinterface kan een gebruiker heel snel achterhalen waar een uitspraak is gepubliceerd, en hij kan daarbij direct gerelateerde informatie zien. De gebruiker wordt bijvoorbeeld direct geïnformeerd over het bestaan (en de locatie) van een vertaalde samenvatting.

De Europese Commissie is, blijkens art. 5 lid 3 ECLI-bijlage, verantwoordelijk voor de realisatie van deze zoekinterface.¹⁵⁴¹ De Commissie wordt daarbij ondersteund door een expertgroep van nationale deskundigen die in eigen land bij de implementatie van ECLI zijn betrokken.¹⁵⁴² Deze ondersteuning is des te meer noodzakelijk omdat art. 5 lid 2 ECLI-bijlage bepaalt dat de ECLI-zoekinterface een gedecentraliseerde architectuur moet hebben.

Wanneer we ECLI toetsen aan de in § 4.1.2 geformuleerde voorwaarden, dan blijkt deze Europese standaard in beginsel aan alle eisen te voldoen. 'In beginsel', omdat de conformiteit deels afhankelijk is van nationale implementatie, bijvoorbeeld ten aanzien van de allesomvattendheid, het gebruik in (authentieke) expressies en de verenigbaarheid met andere identificatiesystemen. In de volgende paragrafen zullen we daarom onderzoeken hoe implementatie van ECLI (tot nu toe) heeft plaatsgevonden.

1539 In het leven geroepen door het Meerjarenactieplan 2009-2013 voor de Europese e-justitie (CELEX:52009XG0331(01)). Zie hierover uitgebreid [van Opijnen 2009a].

1540 <https://e-justice.europa.eu/content_european_case_law_identificatie_ecli-175-nl.do>.

1541 Laatste bekende planning voor livegang: eerste kwartaal 2014 ([Raad EU 2013b, par. 13]).

1542 Formeel een subgroep van de E-justice expertgroep, ingesteld krachtens het in noot 1539 genoemde actieplan.

4.5.3 Implementatie

4.5.3.1 Implementatie ECLI in Nederland

Door de Minister van Veiligheid en Justitie is de Raad voor de rechtspraak aangewezen als nationale ECLI-coördinator.¹⁵⁴³ ECLI werd geïmplementeerd als onderdeel van het project Nova Porta Iuris.¹⁵⁴⁴ De vervanging van LJN door ECLI werd aangekondigd op 31 oktober 2012,¹⁵⁴⁵ later werd 15 februari 2013 als invoeringsdatum genoemd.¹⁵⁴⁶ In verband met problemen met de anonimisering van uitspraken werd deze datum niet gehaald;¹⁵⁴⁷ invoering vond uiteindelijk plaats op 28 juni 2013.¹⁵⁴⁸

Bij deze implementatie springen de volgende aspecten in het oog.¹⁵⁴⁹

1. Loskoppeling van de productiestraat van Porta Iuris

De LJN-index maakte onderdeel uit van de productiestraat van Porta Iuris,¹⁵⁵⁰ hetgeen tot diverse problemen leidde.¹⁵⁵¹ Mede om hiervoor een oplossing te bieden is het ECLI-register volledig losgekoppeld van die productiestraat.¹⁵⁵²

2. Scheiding conclusies en arresten bij de Hoge Raad

De problemen die zich voordoen bij het gebruik van één LJN voor conclusie en arrest,¹⁵⁵³ zijn opgelost door voor Parket en Hoge Raad aparte instantiecodes te gebruiken. Conclusies en arresten krijgen derhalve verschillende ECLIs.¹⁵⁵⁴

3. Vindplaatsen: ECLI wordt een n:n-relatie

Ook de problemen die worden veroorzaakt door het gebruik van vindplaatsen als identificatie¹⁵⁵⁵ zijn opgelost. Zo zal één vindplaats over meerdere ECLIs kunnen gaan, en kunnen meerdere vindplaatsen binnen één bron op één ECLI betrekking kunnen hebben.¹⁵⁵⁶

4. Encapsulatie LJN

Bij uitspraken die een LJN hadden is dit LJN het vijfde deel van de ECLI gaan vormen. Op die manier is direct zichtbaar dat het een geconverteerd LJN betreft, en kan in de meeste gevallen op basis van de ECLI ook het LJN

1543 [MvV] 2013].

1544 *Vide supra*: § 3.2.3.

1545 [Redactie Rechtspraak.nl 2012b].

1546 [Redactie Rechtspraak.nl 2013c].

1547 [Redactie Rechtspraak.nl 2013d].

1548 [Redactie Rechtspraak.nl 2013b]. Zie ook [van Opijnen 2013b].

1549 [Spir-it 2012b].

1550 *Vide supra*: § 3.2.1.3.

1551 *Vide supra*: § 4.2.3.2.

1552 [Spir-it 2012a].

1553 *Vide supra*: § 4.2.3.2.

1554 [Spir-it 2012b, par. 2.2].

1555 *Vide supra*: § 4.2.2.

1556 [Spir-it 2012b, par. 2.3 en 2.4].

worden herkend. Daarbij wordt wel afgeraden om op eigen initiatief LJN's naar ECLI's te vertalen.¹⁵⁵⁷ In verband met onder meer de twee voorgaande punten zullen er immers beslissingen moeten worden genomen die een standaard één-op-één vertaling van LJN naar ECLI onmogelijk maken.

5. Centrale uitgifte ECLI's

Uitspraken die worden geregistreerd nadat de uitgifte van LJN's is beëindigd, krijgen als vijfde deel een betekenisloos volgnummer dat binnen één jaar voor één gerechtunikis. Voor ieder gerecht begint de nummering ieder jaar opnieuw met '1'. ECLI's kunnen alleen worden uitgegeven door de ECLI-service die namens de Rvdr door Spir-it wordt beheerd.¹⁵⁵⁸ Om een ECLI te registreren of achterhalen zal men dus gebruik moeten maken van deze service.¹⁵⁵⁹

6. ECLI voor E-archieffuitspraken

Uitspraken die in het E-archief waren opgenomen, hadden geen LJN.¹⁵⁶⁰ Omdat in het project Nova Porta Iuris huisdatabanken en E-archieven in elkaar zijn geschoven, krijgen alle uitspraken in het E-archief ook een ECLI. Bovendien bevat het ECLI-register een service waarmee alle gedane uitspraken – ook die welke niet in het E-archief worden opgenomen – van een ECLI kunnen worden voorzien. Of hiervan ten volle gebruik gemaakt zal worden is afhankelijk van andere componenten binnen de ICT-infrastructuur van de Rechtspraak, maar door de beschikbaarheid van deze service is de Nederlandse ECLI in beginsel allesomvattend.

7. Toekenning codes

Alle rechtsprekende Nederlandse instanties hebben een gerechtscodex voor het derde deel van de ECLI. Om maximaal te voldoen aan de betekenisvolheid van de ECLI hebben ook obsolete instanties een gerechtscodex gekregen, mits er in het verleden aanzienlijke aantallen uitspraken van zijn gepubliceerd. Voorbeelden zijn raden van beroep, ambtenarengerechten, kantongerechten en de Tariefcommissie.

Daarnaast verschijnen in jurisprudentieperiodieken regelmatig uitspraken van niet-rechtsprekende instanties, zoals bezwarencommissies, arbitrage-instituten, geschillencommissies en huurcommissies. Omdat deze uitspraken worden ontsloten in Porta Iuris kregen ze altijd een LJN. Deze uitspraken krijgen ook een ECLI, maar de desbetreffende instanties hebben geen eigen ECLI-gerechtscodex. In plaats daarvan krijgen ze de XX-code (conform art. 1 lid 1 sub c onder vii ECLI-bijlage). Tuchtrechtelijke instanties hebben wel een ECLI-gerechtscodex gekregen, op

1557 Ibid., par. 3.1.

1558 Ibid., par. 2.7.

1559 [Spir-it 2012a].

1560 *Vide supra*: § 3.2.1.5.

grond van de overweging dat het toekennen van LJN's voor deze instanties vanaf de start van Tuchtrecht.nl is geïnstitutionaliseerd.¹⁵⁶¹ Buitenlandse uitspraken die een LJN hadden gekregen, hebben eveneens een (Nederlandse) XX-gerechtscode gekregen, tenzij de uitspraken in het land van herkomst een eigen ECLI hebben.

8. Vastlegging formele relaties op werkniveau

In het Nederlandse ECLI-register worden formele relaties¹⁵⁶² vastgelegd. In beginsel wordt deze informatie geregistreerd door de instantie die de uitspraak in latere aanleg doet, maar technisch kan deze informatie worden aangeleverd door iedereen die gegevens aan het ECLI-register mag leveren.¹⁵⁶³

4.5.3.2 Implementatie ECLI in andere landen

Slovenië was de eerste EU-lidstaat die, in september 2011, ECLI introduceerde. Alle uitspraken van het Hoogerechtshof (*Vrhovno sodišče*) en hoven van beroep (*Višja sodišča*) in de op internet door het Hoogerechtshof onderhouden jurisprudentiedatabank, hebben een ECLI gekregen. De ECLIs worden weliswaar bij de uitspraak getoond, maar in de gebruikersinterface kan er nog niet op worden gezocht. In Slovenië is er voor gekozen om het laatste deel van de ECLI in te vullen met een algoritme dat het nationale Sloveense uitspraaknummer omzet naar een in de ECLI-bijlage toegestaan formaat. De uitspraak van het Sloveense hoogerechtshof van 23 februari 2011 met uitspraaknummer 'VSL sodba I Cp 4511/2010' wordt daardoor ECLI:SI:VSRS:2011:I.CP.4511.2010.

Ook in Frankrijk, waar in de zomer van 2012 is begonnen met een beperkte introductie van ECLI, is gekozen voor (gedeeltelijke) encapsulatie van bestaande identifiers. Bij uitspraken van de *Cour de cassation* wordt het vijfde deel opgebouwd uit een afkorting voor de kamer – bijvoorbeeld 'CO' voor *chambre commerciale économique et financière* – gevolgd door het uitspraaknummer, eventueel voorafgegaan door enkele voorlooppunten.^{1564 1565} Bij de *Conseil d'Etat* is voor een constructie gekozen waarbij de kamer bepalend is voor gerechtscode. Deze gerechtscode bestaat telkens uit 'CE', gevolgd door drie andere letters (bijvoorbeeld 'SJC' voor de *Sous section jugeant seule*).¹⁵⁶⁶ Voor het vijfde deel wordt het zaaknummer gebruikt. Om te voorkomen dat twee uitspraken in dezelfde zaak dezelfde ECLI krijgen, wordt de uitspraakdatum daaraan toegevoegd, bijvoorbeeld:

1561 *Vide supra*: noot 1308.

1562 *Vide supra*: § 2.4.4.

1563 [Spir-it 2012a, par. 4.2].

1564 [Données juridiques 2012].

1565 Vreemd genoeg hebben (d.d. 21-02-2013) de uitspraken van de *Cour de Cassation* alleen op de eigen website een ECLI. Op de generieke juridische overheidswebsite *Legifrance* hebben ze geen ECLI. Uitspraken van de *Conseil d'Etat* hebben op *Legifrance* wel een ECLI.

1566 [Données juridiques 2012].

ECLI:FR:CESSR:2012:341004.20121206. Andere gerechten hebben alleen op de Juricaf-website¹⁵⁶⁷ een – experimentele¹⁵⁶⁸ – ECLI.

In Tsjechië hebben de uitspraken van het Hoogerechtshof (*Nejvyšší soud*) sinds 2011 op de publieke website¹⁵⁶⁹ een ECLI. Voor het vijfde deel is het zaaknummer gebruikt. Anders dan de Franse *Conseil d'Etat* wordt niet de uitspraakdatum, maar een extra volgnummer gebruikt om ambiguïteitsproblemen te voorkomen. Zo correspondeert de uitspraak van 30 januari 2013 met zaaknummer '20 Cdo 43/2013' met ECLI:CZ:NS:2013:20.CDO.43.2013.1.

In sommige landen – zoals Malta¹⁵⁷⁰ en Spanje¹⁵⁷¹ – is ECLI wel geïntroduceerd, maar nog niet zichtbaar op publieke websites. Voor de samenstelling van de Spaanse ECLI is gebruik gemaakt van de ROJ.¹⁵⁷² ROJ: ATS 3837/2011 wordt bijvoorbeeld ECLI:ES:TS:2011:3837A.

In verschillende andere landen wordt eveneens aan de introductie van ECLI gewerkt.¹⁵⁷³

4.5.3.3 Implementatie ECLI bij Europese rechterlijke instanties

De ECLI zal ook worden geïmplementeerd door het HvJ EU. De oorspronkelijke opzet was om hierbij voor het vijfde deel gebruik te maken van het CELEX-nummer.¹⁵⁷⁴ De uitspraak van het Hof van 29 juni 2009 in zaak C-65/05 zou dan als ECLI krijgen: ECLI:EU:C:2009:62005CJ0065. Omdat het CELEX-nummer is gebaseerd op het zaaknummer en de behandelende instantie, en daarnaast ook de uitspraakdatum publiekelijk bekend is, zou iedereen – anders dan in bijvoorbeeld de Nederlandse situatie – zelf een ECLI kunnen construeren voor iedere uitspraak van het HvJ EU.

Inmiddels heeft het HvJ EU ervoor gekozen om niet het CELEX-nummer te gebruiken, maar een ander (volg)nummer voor dit doel te introduceren.¹⁵⁷⁵

ECLI zal ook worden geïmplementeerd door het EHRM,¹⁵⁷⁶ al zijn de formatteringsregels nog niet bekend. Hetzelfde geldt voor de *Board of Appeal* van het Europees Patentbureau.¹⁵⁷⁷

4.6 Identificatie van uitspraken: samenvatting

In Figuur 4-6 is een vergelijkend overzicht opgenomen van alle in dit hoofdstuk besproken identificatiesystemen. De mate van conformiteit aan de in § 4.1.2 geformuleerde criteria is

1567 Juricaf staat voor 'La jurisprudence francophone des cours suprêmes'. Deze website is gebouwd onder verantwoordelijkheid van LAHJUCAF (*l'Association des cours suprêmes judiciaires francophones*).

1568 Deze ECLI's zijn (d.d. 15-09-2012) alleen toegankelijk op een testwebsite. Achter de ECLI's op de uitspraakpagina's staat bovendien vermeld 'non officiel'.

1569 <www.nsoud.cz>.

1570 Sinds december 2011: [Redactie Europees e-justice portaal 2012].

1571 Mededeling directie CENDOJ aan auteur.

1572 *Vide supra*: § 4.4.1.

1573 Kennis uit de in noot 1542 bedoelde werkgroep. De actuele stand van zaken is te zien op het e-justice-portaal (zie noot 1540) of op de Wikipedia-pagina <en.wikipedia.org/wiki/European_Case_Law_Identifier>.

1574 [Gielen en Lieber 2011].

1575 Kennis uit de in noot 1542 bedoelde werkgroep.

1576 *Ibid*.

1577 *Ibid*.

uitgedrukt in drie waarden – waarbij de overzichtelijkheid natuurlijk ten koste is gegaan van de nuancering.

Zoals we bij de uitgebreide bespreking al hebben geconstateerd, scoren tripletten en vindplaatsen veel minnen. Het LNJ scoort aanzienlijk beter, maar faalt op betekenisvol-

	Tripletten	Vindplaatsen	LNJ	CELEX sector 6	EHRM	Spanje	Noorwegen	Finland	Canada	Zuidelijk Afrika	Verenigde Staten	ECLI
Organisatie												
Publiek domein	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	0	+
Beheer belegd	-	0	+	+	-	+	+	-	+	+	+	+
Allesomvattend	+	-	-	+	+	-	-	+	+	-	0	+
Verenigbaar	+	0	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+
Documentatie	-	-	+	+	-	+	0	-	+	0	+	+
Gebruik in authentieke expressies	+	-	-	-	0	0	-	-	+	-	-	+
Gebruik in citatiepraktijk	0	+	+	-	-	+	0	0	+	+	+	*
Meta-eigenschappen												
Werkniveau	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	0	+
Uniciteit	0	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Persistentie	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Oneindigheid	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Neutraliteit	-	-	+	+	-	+	+	+	+	+	0	+
Interoperabiliteit	-	-	+	+	-	+	+	+	+	+	0	+
Vorm												
Herkenbaar	-	+	+	+	-	+	0	-	0	0	0	+
Betekenisvol	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+	0	+
Kort	-	+	+	+	-	+	+	-	+	+	-	+
Eenvoud	-	+	+	+	-	+	+	-	+	+	-	+
Begrijpelijk	+	-	+	+	-	+	+	+	+	+	0	+
Logisch	-	+	+	+	-	+	+	-	+	+	+	+
Vormvast	-	-	+	+	-	+	+	-	+	+	+	+
Afwezigheid niet-identificerende elementen	-	-	+	+	-	+	0	-	+	+	-	+
Legenda:												
'+' = voldoet in afdoende mate aan vereiste;												
'0' = voldoet gedeeltelijk, maar niet in afdoende mate aan vereiste;												
'-' = voldoet in onvoldoende mate aan het vereiste;												
'*' = nog niet toetsbaar.												

Figuur 4-6. Toetsing identificatiesystemen voor uitspraken aan de in § 4.1.2 geformuleerde vereisten.

heid, oneindigheid, allesomvattendheid en (de mogelijkheid tot) het gebruik in authentieke expressies. Het CELEX-nummer scoort ook goed, maar kan slechts in een beperkt domein – uitspraken van het Hof van Justitie EU – worden toegepast. Bovendien wordt het in de citatiepraktijk vrijwel niet gebruikt. In Spanje, Noorwegen en Canada is goed nagedacht over de identificatie van uitspraken, vaak samen met de rechterlijke macht. Goede identificatiesystemen zijn hiervan het gevolg. In andere landen – Finland en de Verenigde Staten zijn goede voorbeelden – is het tot nu toe nog niet gelukt een goed identificatiesysteem te ontwikkelen. De slechte scores in de overzichtstabel zijn hiervoor illustratief. ECLI scoort goed op alle onderdelen. Maar net als bij de andere systemen zal het succes uiteindelijk afhangen van de implementatie in de praktijk.

Voor het gebruik van ECLI ter identificatie van uitspraken bestaan reeds de ECLI-conclusies als juridisch kader. Nationale regelgeving inzake het gebruik van ECLI kan ondersteunend werken; de bepaling dat alle uitspraken – ongeacht een eventuele publicatie – in Nederland een ECLI dienen te hebben, en dat deze in alle door de gerechten geproduceerde expressies moet worden vermeld, kan bevorderlijk zijn voor een goede en snelle acceptatie. Ook het gebruik van ECLI in de citatiepraktijk zou gebaat kunnen zijn bij regelgeving;¹⁵⁷⁸ de Leidraad is daarvoor te informeel.¹⁵⁷⁹ Een dergelijke richtlijn zou niet alleen de citatie van jurisprudentie moeten bestrijken, maar ook de citatie van de rechtsbronnen die we in de volgende paragrafen bespreken: regelgeving, parlementaire documentatie en rechtswetenschappelijke literatuur.

4.7 Identificatie en citatie van regelgeving

Alle aandacht in dit hoofdstuk is tot nu uitgegaan naar de identificatie en citatie van jurisprudentie. Om rechterlijke uitspraken evenwel in context met andere rechtsbronnen te kunnen ontsluiten, moeten ook die andere rechtsbronnen uniek en persistent kunnen worden geïdentificeerd.¹⁵⁸⁰ Omdat rechtswetenschappelijke literatuur en wetshistorische documenten niet het primaire onderwerp zijn van dit onderzoek, houden we de bespreking daarvan beperkt (§ 4.8). Aan de identificatie en citatie van regelgeving schenken we evenwel meer aandacht, omdat wetsverwijzingen in uitspraken ook van belang zijn voor het contextualiseren van uitspraken (hoofdstuk 6) en de ontwikkeling van het *Model for Automated Rating of Case law* (hoofdstuk 7).

In § 4.7.1 onderzoeken we identificatie van algemeen verbindende voorschriften op rijksniveau, in § 4.7.2 komen regelingen op decentraal niveau aan de orde. Aan de identificatie en citatie van Europese regelgeving besteden we aandacht in § 4.7.3. Tot slot bespreken we in § 4.7.4 enkele Europese standaardisatie-initiatieven.

1578 [van Opijnen 2011d, p. 2150].

1579 Vgl. [Dethmers 2009], die voorstelde om citatie met LJN wettelijk voor te schrijven.

1580 Delen van deze paragraaf verschenen, in een bredere context, als [van Opijnen 2010b, p. 29-33].

4.7.1 Algemeen verbindende voorschriften op rijksniveau

Wetten en regelingen op rijksniveau hebben in Nederland geen volledig en eenduidig systeem voor identificatie en citatie. Regelingen dienen krachtens aanwijzing 105 van de Aanwijzingen voor de regelgeving (hierna: 'Aanw. reg.'). een 'opschrift' te hebben, ook wel aangeduid als 'intitulé' of 'officiële titel'. Aanwijzing 108 Aanw. reg. bepaalt dat indien een citeertitel aan een regeling wordt gegeven, deze (tussen haakjes) achter het opschrift wordt vermeld.¹⁵⁸¹

De opdracht tot het toekennen van een citeertitel staat in aanwijzing 184 Aanw. reg. Op deze verplichting bestaan echter twee uitzonderingen. Ten eerste hoeft de regeling geen citeertitel indien:

*(A)an aanhaling van de regeling in de praktijk geen behoefte zal bestaan.*¹⁵⁸²

Een tweede uitzondering is er voor de wijzigingsregeling: deze hoeft slechts in bijzondere gevallen een citeertitel.¹⁵⁸³ De toelichting vermeldt daaromtrent:

Van een bijzonder geval kan sprake zijn bij zeer uitgebreide of belangrijke wijzigingsregelingen of bij wijzigingsregelingen die naast wijzigingen ook veel zelfstandige bepalingen bevatten.

Omdat het toekennen van een citeertitel derhalve een subjectieve afweging vergt, en bovendien omdat de wetgever natuurlijk niet in staat is ex ante een goede inschatting te maken van de behoefte in de rechtspraak om een bepaalde regeling te gaan citeren, ontstaan in de praktijk informele citeertitels. Zo staat de 'Wet van 26 maart 1998 tot wijziging van de Vreemdelingenwet en enige andere wetten teneinde de aanspraak van vreemdelingen jegens bestuursorganen op verstrekkingen, voorzieningen, uitkeringen, onthefingen en vergunningen te koppelen aan het rechtmatig verblijf van de vreemdeling in Nederland'¹⁵⁸⁴ algemeen bekend als 'de Koppelingswet', maar deze naam staat niet in de wet zelf.¹⁵⁸⁵ Zo'n niet-officiële benaming duiden we voortaan aan als 'globale alias'.¹⁵⁸⁶

In de juridische praktijk worden daarnaast vaak afkortingen gebruikt. De Aanwijzingen voor de regelgeving houden daarmee rekening. Lid 3 van Aanbeveling 184 bepaalt:

Indien naar verwachting de behoefte zal bestaan een regeling veelvuldig met een afkorting aan te halen, wordt in de toelichting op de bepaling tot vaststelling van de citeertitel een aanbeveling gegeven voor de te gebruiken afkorting.

1581 Of de citeertitel daarmee onderdeel gaat uitmaken van het opschrift blijft onvermeld.

1582 Aanwijzing 184 lid 1 Aanw. reg.

1583 Aanwijzing 184 lid 2 Aanw. reg.

1584 BWBR0009511.

1585 Lange tijd was deze wet met behulp van deze citeertitel in het BWB dan ook niet te vinden. Inmiddels kan dit wel; de site vermeldt bij de wetstechnische informatie: "De citeertitel is door de redactie vastgesteld."

1586 Vergelijk de terminologie bij uitspraakaliassen (vide infra: § 6.3.2).

Blijkens de toelichting is deze afkorting echter geen volwaardig alternatief:

Verwijzing naar een regeling door middel van een standaardafkorting [waarmee waarschijnlijk de in de regeling zelf aanbevolen afkorting wordt bedoeld, mvv] kan alleen geschieden in memories van toelichting, nota's e.d. Verwijzingen in de wetteksten naar een andere regeling vinden steeds plaats door aanhaling van de (citeer)titel van die regeling.

Ook indien de wet zelf niets zegt over de wijze waarop deze kan worden afgekort, zijn in het BWB soms afkortingen te vinden. Zo vinden we bij de Grondwet de afkortingen 'GW' en 'Gw'. Daarnaast bevat ook de Leidraad een lijst met veelgebruikte afkortingen. Voor de Grondwet wordt hier alleen 'Gw' gebruikt.¹⁵⁸⁷ In de praktijk echter verzint iedereen zijn eigen afkortingen. Zo komen we voor Grondwet bijvoorbeeld ook tegen: 'Grw', 'Gr.w', 'Gr. Wet' en 'GRW'.¹⁵⁸⁸

Veel van de eisen die we hebben geformuleerd voor jurisprudentie-identificatiesystemen,¹⁵⁸⁹ kunnen we stellen aan identificatiesystemen voor wet- en regelgeving. Alhoewel we hier niet beogen bestaande identificatiesystemen volledig te toetsen, is wel duidelijk dat het gebruik van opschriften, citeertitels en afkortingen niet voldoet aan de basale voorwaarden van uniciteit en persistentie. Zo zijn er veel regelingen zonder (officiële) citeertitel of afkorting, maar komt het ook voor dat een regeling meerdere afkortingen en citeertitels kent, waarvan de status nota bene onduidelijk is.¹⁵⁹⁰ Bovendien kan een opschrift of citeertitel (bij wetswijziging) veranderen, waardoor deze zijn persistentie verliest. Het uniciteitsvereiste wordt bovendien regelmatig geschonden door het bestaan van meerdere regelingen met dezelfde citeertitel.¹⁵⁹¹ Recordhouder is 'Aanwijzing opsporingsambtenaren', die maar liefst zeven keer als citeertitel voorkomt.¹⁵⁹² In vier gevallen is dit ook het letterlijke opschrift van de regeling,¹⁵⁹³ in de andere gevallen is de citeertitel door de redactie van het BWB toegevoegd.¹⁵⁹⁴

Vooruitgang werd geboekt eind 2006,¹⁵⁹⁵ toen alle regelingen in het BWB werden voorzien van een unieke en persistente identifier, het 'BWB-ID'. Deze identifier bestaat altijd uit de letters 'BWB', gevolgd door een 'V' bij verdragen of een 'R' bij nationale regelgeving, en ten slotte een volgnummer van zeven cijfers (inclusief voorloopnullen). Omdat het BWB-ID goed is gedocumenteerd en er een webservice voor beschikbaar is,¹⁵⁹⁶ wordt het onder meer

1587 [Schuijt, Konijnenbelt, van Klinken et al. 2010, p. 98].

1588 Bron: afkortingen gebruikt door redacties van jurisprudentietijdschriften, *vide infra*: § 6.5.1.

1589 *Vide supra*: § 4.1.2.

1590 Zo vermeldt het BWB wel wanneer de citeertitel in de regeling of door de redactie is vastgesteld, maar blijft een dergelijke vermelding bij de afkortingen achterwege.

1591 Een afslag van 25-03-2009 van het BWB leverde 558 duplicaten in 253 citeertitels op.

1592 BWBR0003331, BWBR0003970, BWBR0005050, BWBR0005501, BWBR0005694, BWBR0007544, BWBR0009600.

1593 BWBR0003970, BWBR0005501, BWBR0005694, BWBR0007544.

1594 Bij BWBR0005501 wordt o.i. ten onrechte vermeld dat de citeertitel door de regeling zelf is vastgesteld (d.d. 10-04-2012).

1595 [Juriconnect 2006].

1596 Informatie op <koop.overheid.nl/producten/basis-wetten-bestand/documentatie>.

door *contentintegrators*¹⁵⁹⁷ veel gebruikt. Omdat het BWB-ID op Wetten.nl bij de regeling zelf niet wordt getoond¹⁵⁹⁸ en er alleen op kan worden gezocht via 'uitgebreid zoeken', blijft het bestaan ervan voor veel juristen onopgemerkt. Ook de Leidraad maakt geen melding van het bestaan van het BWB-ID.

Het BWB-ID volstaat voor het meest basale gebruik. Het heeft wel een label (met de prefix 'BWB' identificeert het zichzelf), maar is verder betekenisloos.¹⁵⁹⁹ Het BWB-ID is niet allesomvattend: alleen regelingen die in het BWB zijn opgenomen beschikken erover.¹⁶⁰⁰ Volgens art. 13 Bekendmakingsbesluit zijn uitgesloten: regelingen die hun geldigheid reeds hadden verloren voordat het BWB werd geïntroduceerd, wijzigingswetten zonder eigenstandige bepalingen,¹⁶⁰¹ begrotingswetten, goedkeuringswetten en bijlagen als bedoeld in art. 5 lid 1 Bekendmakingswet. Ondanks bijvoorbeeld de rechtstreekse werking van verordeningen is Europese regelgeving niet in het BWB opgenomen.¹⁶⁰²

Ook voor het verwijzen naar onderdelen van een regeling (hierna ook wel aangeduid als 'elementen') bevatten de Aanwijzingen voor de regelgeving instructies. Zo schrijft aanwijzing 80 Aanw. reg. voor dat een verwijzing naar een artikellid moet geschieden in de vorm: 'artikel 5, tweede lid'; de verkorte vorm – 'artikel 5, lid 2' – is uit den boze. De Leidraad¹⁶⁰³ daarentegen staat beide vormen toe, zolang de keuze maar consequent wordt doorgevoerd. In de 'hoofdttekst' verdient het gebruik van uitgeschreven rangtelwoorden evenwel de voorkeur, de verkorte vorm kan worden gebruikt in voetnoten.

Aanwijzing 80 Aanw. reg. geeft gedetailleerde instructies voor het aanhalen van 'sub-elementen': het door juristen veel gebruikte 'sub' dient te worden vermeden, evenals het gebruik van 'letter'. In plaats daarvan moeten de woorden 'onder' en 'onderdeel' worden gebezigd.¹⁶⁰⁴ De Leidraad zegt in belangrijke mate aan te sluiten bij de Aanwijzingen voor de regelgeving,¹⁶⁰⁵ maar laat laatstgenoemde instructies achterwege.

Ten behoeve van de juridische nauwkeurigheid is het soms van groot belang om een specifieke tijdsexpressie van een regeling(selement) te kunnen aanduiden. In fiscale wet-

1597 *Contentintegrators* zijn organisaties die (juridische) informatie, afkomstig van verschillende (publieke of private) leveranciers, geïntegreerd toegankelijk maken voor eindgebruikers. Dit kan zowel zijn voor eigen gebruik (bijvoorbeeld een overheidsinstelling of advocatenkantoor), als – op commerciële basis – voor anderen (zie o.m. [van der Kaaij en Verf 2007], [van der Klis 2006] en [Bartelings 2007]).

1598 Het wordt alleen bij de wetstechnische informatie en in de URL weergegeven.

1599 Het onderscheid tussen 'V' en 'R' is niet geïntroduceerd om onderscheid te kunnen maken, maar is gebaseerd op het achterliggende productieproces met twee afzonderlijke redactiemodules.

1600 Het BWB heeft (inmiddels) zijn wettelijke grondslag in art. 10a Bekendmakingswet (BWBR0004287). De naam van de databank is daarin (of in het op dit artikel gebaseerde Bekendmakingsbesluit (BWBR0025257)) helaas niet vastgelegd. Bij gebreke aan een officiële naam wordt het BWB daarom op tal van manieren aangeduid. Vgl. de situatie in bijv. Oostenrijk, waar de naam (en afkorting) van het rechtsinformatiesysteem wettelijk is vastgelegd (*vide supra*: § 2.6.2.1.1).

1601 *Vide supra*: noot 14. Een voorbeeld is te vinden in noot 161.

1602 Met uitzondering van de constituerende verdragen (bijvoorbeeld Verdrag betreffende de Europese Unie (BWV0001507)) en in het kader van de EU gesloten verdragen (bijvoorbeeld de Vrijhandelsovereenkomst tussen de Europese Unie en haar lidstaten, enerzijds, en de Republiek Korea, anderzijds (BWV0005188)).

1603 [Schuijt, Konijnenbelt, van Klinken et al. 2010, par. 3.2].

1604 De toelichting bij Aanwijzing 80 Aanw. reg. maakt geen scherp onderscheid tussen beide.

1605 [Schuijt, Konijnenbelt, van Klinken et al. 2010, p. 53].

geving kan dit bijvoorbeeld relevant zijn voor de hoogte van de aanslag en in het strafrecht voor strafbaarheid of strafmaat. Voor iemand die jurisprudentie zoekt kan het daarom van belang zijn om alleen uitspraken te vinden die betrekking hebben op een wetsartikel zoals dat op moment T geldig was, en dus niet op T-1 of T+1.¹⁶⁰⁶ De uitspraakdatum kan hiervoor niet meer dan een aanwijzing vormen.

Desalniettemin zeggen de Aanwijzingen voor de regelgeving noch de Leidraad iets over de wijze waarop de tijdsversie van een regeling (selement) moet worden aangeduid.¹⁶⁰⁷ In de praktijk wordt vaak gebruik gemaakt van de toevoeging (oud), maar deze aanduiding ontbeert niet alleen context om de ‘*sichttag*’ te kunnen vaststellen, maar ook de precisie om de ‘*stichtag*’ te kunnen bepalen.¹⁶⁰⁸

Om op unieke, persistente, en technisch interoperabele wijze naar zowel tijdsversies als onderdelen van regelingen te kunnen verwijzen, is in het kader van Juriconnect¹⁶⁰⁹ een standaard ontwikkeld. Vanaf de laatste versie (1.3)¹⁶¹⁰ is het ook mogelijk om te verwijzen naar subelementen, en kan niet alleen de *stichtag* maar ook de *sichttag* in de verwijzing worden opgenomen.

Tot zover bespraken we – in beginsel – geconsolideerde regelgeving. Daarnaast is er de (eenmalige) bekendmaking van algemeen verbindende voorschriften in Staatsblad, Staatscourant en Tractatenblad. Deze hebben een eigen nummering, die voor citatie nog vaak wordt gebruikt,¹⁶¹¹ wellicht onder invloed van de Leidraad.¹⁶¹² Gebruik van dit nummer kan in specifieke situaties terecht zijn, maar indien men wil verwijzen naar de huidige versie van een regeling dan dient men niet de identifier van de oorspronkelijke versie te gebruiken.¹⁶¹³

Sinds op 11 juni 2009 de Wet elektronische bekendmaking in werking trad worden Staatsblad en Staatscourant digitaal gepubliceerd. Het internetadres¹⁶¹⁴ dat daartoe wordt gebruikt is wettelijk vastgelegd,¹⁶¹⁵ maar de wijze waarop gepubliceerde documenten worden geïdentificeerd niet. De nummeringsmethode voor het Staatsblad is ongewijzigd gebleven. Voor de Staatscourant werd vroeger een mediumafhankelijke identificatiemethode gebruikt

1606 Het probleem werd reeds in 1982 aangestipt in [Tapper 1982, p. 137-138], maar is – voor zover ons bekend – in nog geen enkele jurisprudentiedatabank op adequate wijze opgelost.

1607 Met betrekking tot verschillende tijdsexpressies wijst de Leidraad alleen op de usance om oude versies van een wet volledig met hoofdletters af te korten, en nieuwe versies met alleen een beginhoofdletter ([Schuijt, Konijnenbelt, van Klinken et al. 2010, p. 79]). Maar voor het hier gesignaleerde probleem biedt dat geen soelaas.

1608 Zeker bij regelingen met terugwerkende kracht is het van belang om niet alleen de datum waarnaar men kijkt (de ‘*stichtag*’) te kunnen vaststellen, maar ook het moment vanaf waar men kijkt (de ‘*sichttag*’). Zie o.m. [Boer 2009, par. 5.2] en [Palmirani en Brighi 2006].

1609 *Vide supra*: noot 383.

1610 Vastgesteld in maart 2013: [Juriconnect 2013a].

1611 Aanhaling van het Staatsblad-nummer gebeurt vrijwel altijd als toevoeging op de citeertitel. Dit is anders in landen als Spanje, Italië en Hongarije, waar wetten (ook voor het publiek) met het nummer worden aangehaald, en de inhoudelijke titel vaak wordt weggelaten. Zo staat bijv. onder een bordje ‘verboden te roken’ in Spanje: “*Ley 28/2005, de 26 de diciembre*”.

1612 [Schuijt, Konijnenbelt, van Klinken et al. 2010, p. 54].

1613 Al kan men de publicatiebron wel gebruiken om in het BWB mee te zoeken.

1614 <www.officiëlebekendmakingen.nl>.

1615 Art. 1 Bekendmakingsregeling (BWBR0025218).

(met paginanummers), sinds 1 juli 2009 heeft iedere bekendmaking een eigen (volg)nummer. Omdat ieder jaar de nummering opnieuw begint, zijn zowel jaartal als volgnummer vereist.¹⁶¹⁶ De bestandsnaam is hierop gebaseerd: stcrt-jaartal-volgnummer, bijvoorbeeld: stcrt-2012-652.¹⁶¹⁷ Voor Tractatenblad ('Trb') en Staatsblad ('Stb') geldt eenzelfde systematiek.

4.7.2 Algemeen verbindende voorschriften op decentraal niveau

Ook regelgeving van decentrale overheden – gemeenten, provincies en waterschappen – heeft lange tijd unieke en persistente identificatie moeten ontberen. Het bestaan van talloze regelingen met dezelfde naam (bij verschillende decentrale overheden) en ontbrekende of minder strikte regels omtrent betiteling en opbouw, maakten goede identificatie en citatie bijzonder lastig. De Leidraad zwijgt er in het geheel over, terwijl decentrale regelgeving, bijvoorbeeld in de bestuursrechtspraak, toch vaak wordt geciteerd.

Sinds 1 januari 2011 zijn ook decentrale overheden verplicht om algemeen verbindende voorschriften elektronisch bekend te maken.¹⁶¹⁸ Het bekendmakingsproces wordt ondersteund door de Centrale Voorziening Decentrale Regelgeving (CVDR). De geconsolideerde regelingen zijn via Overheid.nl vervolgens voor een ieder toegankelijk.¹⁶¹⁹ Alle regelingen in deze databank hebben een unieke en persistente identifier, die bestaat uit een volgnummer met een onbepaald aantal karakters. De identifier is volstrekt betekenisloos en heeft geen zelfidentificerend label. De identifier heeft een functie bij het identificeren van het werk, maar kan alleen worden gebruikt in samenhang met een variant die de expressie identificeert. Deze expressie-identifier bestaat uit de werkidentifier met een suffix, zijnde een underscore en een oplopend volgnummer waarmee de versie wordt aangeduid. Zo heeft het 'Mandaten- en volmachtenbesluit gemeente Assen 2009' werkidentifier 35903, verwijst expressie-identifier 35903_4 naar de versie van 24 februari 2012 en verwijst expressie-identifier 35903_3 naar de voorgaande versie met inwerkingtredingsdatum 20 januari 2012.

Gezien de grote hoeveelheid decentrale regelgeving en de vaak onduidelijke of ambigue betiteling ervan, zou gebruik van de CVDR-identifier in citaties aanbevelenswaardig zijn. Alhoewel er inmiddels een Juriconnect-standaard is voor elektronische verwijzing naar decentrale regelgeving,¹⁶²⁰ is nergens gedocumenteerd hoe deze CVDR-identifier in tekst moet worden weergegeven. Nochtans zou opname van deze identifier overigens weinig effect hebben, want in het zoekscherm van de publieke databank kan er niet met dit nummer worden gezocht. Alleen door te knutselen met de URL – geen vaardigheid die de gemiddelde jurist goed in de vingers heeft – kan men met een gegeven identifier het juiste document tevoorschijn toveren. En anders dan het BWB-ID wordt de CVDR-identifier niet vermeld bij de wetstechnische informatie van een regeling. Ten slotte zij opgemerkt dat met de CVDR-

1616 Zie <www.overheid.nl/help/oep/staatscourant/nummering>.

1617 Om het internetadres te construeren *vide supra*: noot 20.

1618 Besluit bekendmaking en beschikbaarstelling regelgeving decentrale overheden (BWBR0024917).

1619 <zoekdienst.overheid.nl/ictu_website/CVDR/CVDRZoeken.aspx>.

1620 [Juriconnect 2012].

systematiek alleen kan worden verwezen op het niveau van de gehele regeling. Er kan niet worden verwezen naar specifieke regelingsonderdelen.

Net als bij regelgeving op rijksniveau moeten we de geconsolideerde versie onderscheiden van de bekendmaking zelf. Deze geschiedt, sinds de inwerkingtreding van het Besluit bekendmaking en beschikbaarstelling regelgeving decentrale overheden¹⁶²¹ in (elektronische) gemeentebladen, provinciebladen, waterschapsbladen en het Verordeningenblad Bedrijfsorganisatie. De decentrale overheden moeten hiertoe een eigen internetadres openstellen. De bekendmakingen zijn ook te vinden op de landelijke site.¹⁶²²

4.7.3 Europese regelgeving

Identificatie en citatie van Europese regelgeving heeft enkele eigenaardigheden waardoor een afzonderlijke bespreking gerechtvaardigd is.¹⁶²³ Secundaire regelgeving van de EU (zoals verordeningen, richtlijnen, besluiten en kaderbesluiten) wordt in beginsel geïdentificeerd met behulp van de titel. Volgens de Interinstitutionele schrijfwijzer bestaat deze titel uit:

- *de aanduiding van de handeling (verordening, richtlijn enz.);*
- *het nummer [bestaande uit de afkorting (EU; Euratom; EU, Euratom; GBVB), het volgnummer van de handeling en het jaartal];*
- *de naam van de instelling die of het orgaan dat de handeling vaststelt;*
- *voor gezamenlijk door het Europees Parlement en de Raad vastgestelde handelingen: de datum van ondertekening; voor overige handelingen: de datum waarop de handeling is vastgesteld;*
- *de eigenlijke titel (d.w.z. de beknopte omschrijving van het onderwerp).*¹⁶²⁴

Als voorbeeld moge dienen: ‘Verordening (EEG) nr. 1612/68 van de Raad van 15 oktober 1968 betreffende het vrije verkeer van werknemers binnen de Gemeenschap’. Voor de citatie van regelingen kent de Interinstitutionele schrijfwijzer twee vormen:¹⁶²⁵ de volledige titel en de korte titel. De volledige titel is gelijk aan de identifier, met toevoeging van een voetnoot waarin de oorspronkelijke vindplaats in het Publicatieblad wordt vermeld. De korte titel bestaat alleen uit de eerste twee onderdelen (‘Verordening (EEG) nr. 1612/68’); bij een eerste verwijzing dient daarnaast ook het vaststellend orgaan te worden vermeld. Voor aanhalingen op specifieke locaties gelden enkele bijzondere regels.¹⁶²⁶ Ook aangaande de wijze waarop onderdelen van een regeling moeten worden aangehaald, bestaan gedetailleerde voorschriften.¹⁶²⁷

1621 *Vide supra*: noot 1618.

1622 <<https://www.officielebekendmakingen.nl>>.

1623 Delen van deze paragraaf zijn eerder verschenen als [van Opijnen 2010c].

1624 [EU-publicatiebureau 2011, par. 2.1].

1625 *Ibid.*, par. 3.2.1.

1626 *Ibid.*, par. 3.2.2.

1627 *Ibid.*, par. 3.2.3.

Het tweede deel van de titel (de nummering) verschilt per soort handeling en is bovendien in de loop der jaren geëvolueerd.¹⁶²⁸ Het correct citeren van Europese regelingen wordt hierdoor bijzonder foutgevoelig. Om te beginnen is er een belangrijk verschil tussen verordeningen en richtlijnen. Bij verordeningen worden, zoals in bovenstaand voorbeeld, eerst afkorting en volgnummer vermeld, en vervolgens het jaartal. Bij richtlijnen daarentegen wordt eerst het jaartal vermeld, en daarna volgnummer en afkorting; daarbij wijkt bovendien de formattering af: ‘Richtlijn 2009/22/EG’. Bij besluiten hangt de volgorde af van het karakter van het besluit. Wetgevingsbesluiten hebben de formattering van de richtlijn, maar volgen qua rangschikking van volgnummer en jaartal de verordening: ‘Besluit nr. 243/2012/EU’. Niet-wetgevingsbesluiten hebben jaartal en volgnummer in de ‘richtlijnvolgorde’: ‘Besluit 2011/641/GBVB’. Daarbij valt op dat de afkorting ‘nr.’ voor het nummerdeel moet worden geplaatst indien eerst het volgnummer wordt vermeld, maar dat het moet worden weggelaten indien het jaartal vooraan staat.¹⁶²⁹ Ook moet worden gelet op de formattering van het jaartal (vier cijfers indien vastgesteld na 1 januari 1999, met twee cijfers indien van eerdere datum) en het behoud van de oorspronkelijke afkorting (een verordening van de EEG mag dus bij latere aanhaling nooit de afkorting ‘EG’ of ‘EU’ krijgen).¹⁶³⁰

De Interinstitutionele schrijfwijzer wordt gebruikt binnen de instellingen van de EU en heeft geen rechtskracht op nationaal niveau. Juist door de gedetailleerdheid van de voorschriften zou men navolging op nationaal niveau echter wel verwachten. De Leidraad wijkt evenwel op enkele punten af. Zo wordt voorgeschreven dat achter de titel ook de vindplaats in het Publicatieblad moet worden vermeld, en (impliciet) dat bij besluiten geen onderscheid wordt gemaakt naar het soort besluit. Een ambtenaar die in Europese correspondentie spreekt over ‘Besluit nr. 243/2012/EU’ moet dit in nationale stukken dus wijzigen in ‘Besluit 2012/243/EU’, hetgeen dan nog moet worden aangevuld met de vindplaats in het Publicatieblad.

Het verplicht vermelden van de vindplaats in het Publicatieblad is een archaïsch voorschrift, want in EUR-Lex is iedere regeling met het documentnummer terug te vinden. Alle wijzigingen, alsmede de vindplaats in het Publicatieblad, zijn vervolgens niet meer dan een muisklik verwijderd.

In de rechterlijke praktijk wordt het voorschrift van de Leidraad om de vindplaats in het Publicatieblad te vermelden, niet opgevolgd. In de onderzoeksdatabase hebben we een steekproef gedaan voor ‘Verordening (EEG) nr. 1408/71 (PbEG 1971, L 149/71)’. In de 534 gevonden uitspraken¹⁶³¹ die deze verordening aanhalen, is er niet één die deze door de Leidraad voorgeschreven stijl gebruikt. Wel wordt in 194 uitspraken (36,3%) de verordening ten minste eenmaal aangehaald in de formattering zonder de verwijzing naar het Publicatieblad. Bij de overige aanhalingen telden we 51 verschillende formatteringen, waarvan er enkele zijn weergegeven in de linkerkolom van Figuur 4-7.

1628 Ibid., par. 1.2.3.

1629 Ibid., par. 1.2.2.

1630 Ibid.

1631 Met behulp van de algoritmen beschreven in § 6.5.2.2.

Nederland	Verenigd Koninkrijk	Duitsland
Verordening (EEG) 1408/71	Regulation 1408/71	Verordnung Nr. 1408/71
Verordening (EG) nr. 1408/71	Regulation (EEC) No 1408/71	Verordnung (EWG) Nr. 1408/71
EG-Verordening nr. 1408/71	Regulation (EC) 1408/71	Verordnung (EWG) 1408/71
EEG-Verordening nr. 1408.71	Regulation 1408/71 EEC	Verordnung [EWG] 1408/71
EG-Vo. 1408/71	Regulation No 1408/71	VO (EWG) Nr. 1408/71
Vo 1408/71	EEC Regulation 1408/71	VO (EWG) 1408/71
verordening nr. 1408/71	Regulation EEC No. 1408/71	VO <EWG> 1408/71
EG VO 1408/71	EEC Reg. 1408/71	EWGV 1408/71
Vo. 1408/71 (EG)	Reg. EEC 1408/71	EWG-VO Nr. 1408/71
Verordening 1408/71/EEG	Reg. 1408/71	EWG-VO 1408/71

Figuur 4-7. Voorbeelden van citatiestijlen in Nederland, Verenigd Koninkrijk en Duitsland van Verordening (EEG) nr. 1408/71.

In deze tabel hebben we tevens enkele voorbeelden opgenomen uit Britse en Duitse uitspraken om te demonstreren dat het zoeken naar citaties van Europese regelgeving in internationale dataverzamelingen nog een complexiteitsdimensie toevoegt. Het gebruik van alleen het documentnummer (in dit voorbeeld ‘1408/71’) lijkt een voor de hand liggende oplossing, maar dit zal zelden de gewenste resultaten opleveren. Niet alleen omdat sommigen ‘1971’ schrijven in plaats van ‘71’, of omdat de ‘/’ vervangen wordt door ‘-’, ‘?’ of ‘\’, maar vooral omdat veel zoekmachines dergelijke leestekens als bijzondere zoekinstructie opvatten en niet als onderdeel van de te zoeken tekst – terwijl de gebruiker daarover niet wordt geïnformeerd.¹⁶³²

Niet beschreven in Interinstitutionele schrijfwijzer of Leidraad is de gewoonte om Europese regelgeving met een globale alias te citeren. Zo staat Richtlijn 2006/123/EG ook bekend als Bolkestein-richtlijn, Dienstenrichtlijn of EU-dienstenrichtlijn. Alhoewel het gebruik van een alias de herkenbaarheid vergroot, is een citatie met louter de alias (dus zonder vermelding van de numerieke identifier) nauwelijks terugvindbaar.¹⁶³³

Europese regelgeving kan ten slotte worden geïdentificeerd met het CELEX-nummer. Regelgeving van de Europese instituties is vanaf het begin van de Europese samenwerking

1632 Zo werd in de BAILII-databank (*vide supra*: § 2.6.2.3) op 10-07-2010 gezocht naar Britse en Ierse uitspraken met de tekst ‘1408/71’. Er werden 235 documenten gevonden, waarvan er slechts 128 een verwijzing bevatten naar Verordening (EEG) nr. 1408/71; een precisie derhalve van 54%. De andere documenten hadden de tekenreeks ‘1408’ (zonder ‘/71’) in titel of tekst, maar er was in het geheel geen sprake van een referentie naar deze verordening. Zie ook *supra*: noot 1431.

1633 Alhoewel ook dit natuurlijk oplosbaar is. *Vide infra*: § 6.5.1.

opgeslagen in de CELEX-databank,¹⁶³⁴ waarin alle documenten zijn gecodeerd op een manier die vergelijkbaar is met de codering van uitspraken van het HvJ EU.¹⁶³⁵ En net als bij de uitspraken zijn documentnummer en CELEX-nummer uit elkaar afleidbaar.¹⁶³⁶ Zo heeft Verordening (EEG) nr. 1408/71 als CELEX-nummer: 31971R1408.

Dit CELEX-nummer is een werkidentificerend. Voor expressies met een administratieve correctie wordt een suffix – een volgnummer tussen haakjes – gebruikt. Taalexpressies en manifestaties kunnen niet in het CELEX-nummer zelf tot uiting worden gebracht, maar in het URI-schema dat in EUR-Lex wordt gebruikt, kunnen ze wel worden gespecificeerd.¹⁶³⁷ Sinds 2003¹⁶³⁸ zijn bovendien geconsolideerde versies beschikbaar.¹⁶³⁹ Deze hebben een ander sectornummer ('0' in plaats van '3') en hebben als suffix de datum van inwerkingtreding van het laatste wijzigingsbesluit dat in de consolidatie is verwerkt. Zo is bijvoorbeeld '01971R1408-20060428' de geconsolideerde versie van Verordening (EEG) nr. 1408/71 na inwerkingtreding, op 28 april 2006, van Verordening (EG) nr 629/2006.¹⁶⁴⁰

Het CELEX-nummer voldoet aan veel van de voorwaarden die we kunnen stellen aan regelgevingsidentifiers: het is taalafhankelijk, betekenisvol, technisch interoperabel, persistent en uniek. Het heeft echter nooit de wereld van de techniek kunnen verlaten; Interinstitutionele schrijfwijzer en Leidraad vermelden niet eens het bestaan ervan.

Het identificeren van onderdelen, zoals artikelen, van Europese secundaire regelgeving kent zijn eigen problematiek. De Interinstitutionele schrijfwijzer (en de wetgevingscultuur waarop deze is gebaseerd) heeft een sterk intergouvernementele, en geen supranationale inslag: er is getracht nationale wetgevingsconventies te harmoniseren, maar daarbij is zoveel ruimte gelaten voor behoud van nationale eigenaardigheden dat het de uniformiteit niet ten goede is gekomen. Residuen van nationale gewoonten zien we bijvoorbeeld terug in de naamgeving van regelgevingselementen. Als bij wijzigingsverordening een nieuw artikel wordt ingevoegd tussen de reeds bestaande artikelen 1 en 2, dan krijgt deze in de Nederlandse, Spaanse, Franse en Italiaanse versies de benaming '1 bis', '1 ter', et cetera,¹⁶⁴¹ terwijl in de

1634 *Vide supra*: § 2.6.1.2, alsmede § 4.4.7 en aldaar aangehaalde literatuur.

1635 *Vide supra*: § 4.4.7.

1636 Voor het algoritme zie § 6.5.2.2.

1637 De specificaties staan op EUR-Lex: <eur-lex.europa.eu/nl/tools/help_syntax.htm> (d.d. 28-01-2013).

1638 [EU-publicatiebureau 2005].

1639 Zie voor details en juridisch kader: Mededeling van de Commissie aan het Europees Parlement en de Raad: Codificatie van het acquis communautaire, (CELEX:52001DC0645) (COM(2001) 645 definitief), Mededeling van de Commissie: Europese governance: Een betere wetgeving (CELEX:52002DC0275) (COM(2002) 275 definitief), Mededeling van de Commissie: Actieplan 'Vereenvoudiging en verbetering van de regelgeving', (CELEX:52002DC0278) (COM(2002) 278 definitief).

1640 Verordening (EG) nr 629/2006 van het Europees Parlement en de Raad van 5 april 2006 tot wijziging van Verordening (EEG) nr. 1408/71 van de Raad betreffende de toepassing van de socialezekerheidsregelingen op werknemers en zelfstandigen, alsmede op hun gezinsleden, die zich binnen de Gemeenschap verplaatsen, en van Verordening (EEG) nr. 574/72 van de Raad tot vaststelling van de wijze van toepassing van Verordening (EEG) nr. 1408/71, (CELEX:32006R0629).

1641 Voor onze nationale regelgeving is dit inmiddels een verouderde gewoonte. Aanwijzing 236 Aanw. reg. schrijft expliciet voor dat aanduidingen als '1a' en '1b' moeten worden gebruikt. Kennelijk heeft deze nationale koerswijziging Brussel nooit bereikt.

andere taalversies gebruik wordt gemaakt van ‘1a’, ‘1b’, et cetera.¹⁶⁴² De jurist die dus op zoek is naar buitenlandse rechterlijke uitspraken over art. 9 bis Verordening (EEG) nr. 1408/71, zal niet alleen de problemen met (de formattering van) de naam van de verordening moeten oplossen, maar zal ook moeten weten welke landen welke soort artikelnummering hanteren.

En als we nog een niveau dieper gaan dan het artikel: volgens aanwijzing 80 Aanw. reg. moet een verwijzing naar een artikellid geschieden in de vorm ‘artikel 5, tweede lid’, en is ‘artikel 5, lid 2’ uit den boze, in § 2.7 Interinstitutionele schrijfwijzer is het precies andersom.

Alhoewel deeplinken naar regelingselementen binnen EUR-Lex niet mogelijk is, is er binnen CELEX wel een methodiek ontwikkeld om, taalonafhankelijk en met een strikte syntaxis, naar regelingselementen te verwijzen. ‘A22P1LII’, ‘N5IP1’ en ‘TIT3CHI’ zijn hiervan enkele voorbeelden.¹⁶⁴³ Uitleg van de gebruikte syntaxis ontbreekt op de website.¹⁶⁴⁴

Om onbekende redenen heeft in de loop van 2009 een taalafhankelijke en minder strikt geformatteerde variant zijn intrede gedaan. Een voorbeeld van zo’n nieuwe verwijzing is: ‘artikel 71 P.1.B.II’.¹⁶⁴⁵ Deze verwijzingsmethodiek is evenmin gedocumenteerd.

Voor het aanduiden van tijdsversies is er in EUR-Lex tot op heden geen standaard, maar dit probleem kan worden verholpen indien gebruik gemaakt gaat worden van de in de volgende paragraaf te bespreken *European Legislation Identifier* (ELI).

4.7.4 Europese standaardisatie-initiatieven

Naast de wens om jurisprudentie van andere lidstaten te kunnen raadplegen, leeft er in de Europese juridische gemeenschap ook een breed verlangen om op eenvoudige wijze nationale wetgevingen grensoverschrijdend te kunnen doorzoeken. Een van de initiatieven om hier gehoor aan te geven is N-Lex, een door het EU-publicatiebureau onderhouden webportaal waarmee nationale wettenbanken via één zoekinterface kunnen worden benaderd.¹⁶⁴⁶ Het maken van directe links naar een gevonden nationale regeling is daarmee echter niet mogelijk. Net als bij rechterlijke uitspraken heeft ieder land zijn eigen systematiek voor identificatie en (elektronische) citatie. Toch is de behoefte aan een Europese oplossing groot, bijvoorbeeld teneinde vanuit sector 7 van EUR-Lex, waarin de nationale uitvoeringsmaatregelen met betrekking tot Europese richtlijnen zijn te raadplegen, rechtstreeks naar de nationale implementatiewetgeving door te kunnen klikken.

1642 [EU-publicatiebureau 2011, par. 2.7 voetnoot 3]. De Maltese en Roemeense versie zijn de enige die melding maken van het bestaan van de twee verschillende stijlen.

1643 Ontleend aan de pagina met metagegevens van Verordening (EEG) nr. 1408/71, onder het kopje ‘Besluit waarvoor zaak gevolgen heeft’. <eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31971R1408:NL:NOT>.

1644 Ook de documentatie in [EU-publicatiebureau z.j.] is niet compleet. Een poging tot reconstructie is gedaan in [van Opijnen 2010c].

1645 *Vide supra*: noot 1643.

1646 <eur-lex.europa.eu/n-lex>. Zie o.m. [van Opijnen 2011g].

In de loop der jaren zijn er verschillende initiatieven ondernomen om tot standaardisatie te komen. Daarvan noemen we er hier twee.¹⁶⁴⁷ Het eerste is CEN-Metalex, een door een Europees samenwerkingsverband ontwikkelde XML-standaard voor de uitwisseling van juridische en wetgevingsdocumenten, gegoten in de juridische vorm van een CEN¹⁶⁴⁸ *Workshop Agreement*.¹⁶⁴⁹ CEN-Metalex is een zeer uitgebreide standaard, die niet alleen voorschriften kent voor de identificatie van regeling(selement)en op de verschillende FRBR-niveaus,¹⁶⁵⁰ maar ook een standaard biedt voor het structureren en metadateren van documenten.

Het tweede initiatief is afkomstig van de EU-raads werkgroep die ook verantwoordelijk is voor de ECLI-conclusies.¹⁶⁵¹ In de zomer van 2012 leidde dit initiatief tot de ‘Conclusies van de Raad over het verzoek tot invoering van een Europese identificatiecode voor wetgeving (ELI)’.¹⁶⁵² Deze standaard bevat een op HTTP-URI's gebaseerde identificatiesystematiek, een metadataschema en een aantal uitvoeringsvoorschriften. Anders dan in de ECLI-conclusies is niet de Commissie maar het EU-publicatiebureau verantwoordelijk gemaakt voor de Europese coördinatie; terwijl de ECLI-website onderdeel zal gaan uitmaken van het Europese e-justice portaal, zal de ELI-website in EUR-Lex worden geïntegreerd. Het is de bedoeling dat ook alle wetgevingsdocumenten in EUR-Lex in de ELI-standaard toegankelijk worden gemaakt.¹⁶⁵³

Ten slotte noemen we hier nog twee standaarden die Europese wortels hebben, maar een minder specifiek Europese scope. URN:LEX¹⁶⁵⁴ is een identificatiestandaard voor juridische bronnen, gebaseerd op de URN-standaard. Akoma Ntoso¹⁶⁵⁵ is een standaard voor identificatie, metadata en XML-documentstructuren voor parlementaire, legislatieve en judiciële bronnen. Akoma Ntoso wordt onder meer gebruikt door de Italiaanse senaat en het Europees Parlement.

4.8 Identificatie van overige rechtsbronnen

4.8.1 Parlementaire documentatie

Ook de identificatie en citatie van parlementaire documentatie is niet eenvoudig. Er zijn tal van verschillende soorten documenten, en deze hebben al dan niet dossiernummers,

1647 Voor een uitgebreid overzicht van nationale standaarden, de voorgeschiedenis van CEN-Metalex en andere grensoverschrijdende initiatieven [Francesconi 2007, pp. 37-65].

1648 CEN staat voor *Comité Européen de Normalisation*, de Europese standaardisatieorganisatie.

1649 [CEN 2010].

1650 *Vide supra*: § 4.1.1.

1651 *Vide supra*: § 4.5.1.

1652 CELEX:52012XG1026(01).

1653 ELI-conclusies, ov. 16.

1654 *Vide supra*: noot 1333.

1655 ‘Akoma Ntoso’ betekent ‘verbonden harten’ in het Akan (een Afrikaanse taal) en is ook een acroniem voor *Architecture for Knowledge-Oriented Management of African Normative Texts using Open Standards and Ontologies*. Het is een initiatief van het *Africa i-Parliament Action Plan* <www.parliaments.info>.

volgnummers, een uitgiftejaar, een vergaderjaar, een bronaanduiding (bijvoorbeeld Eerste of Tweede Kamer) of paginanummers. De voorschriften die aanwijzing 89a Aanw. reg. geeft zijn gelijk aan die van de Leidraad,¹⁶⁵⁶ en vinden vrij breed navolging. Inmiddels is ook de parlementaire documentatie op internet te vinden. Alle Kamerstukken zijn daarbij inmiddels van een digitale identifier voorzien, vergelijkbaar met die van de officiële bekendmakingen.¹⁶⁵⁷

Een wijziging als gevolg van de digitalisering is opgetreden bij de Handelingen. In het verleden hadden de Handelingen een ongelukkige identificatie: er moest gebruik worden gemaakt van (doorlopende) paginanummers, terwijl op één pagina van de Handelingen vaak meerdere onderwerpen werden besproken. Vanaf 1 januari 2011 heeft ieder gepubliceerd onderdeel van de Handelingen een eigen ‘itemnummer’. Gevolg hiervan is dat bij citatie ook dit itemnummer moet worden vermeld.¹⁶⁵⁸ Ook de Handelingen hebben inmiddels een digitale identifier, bijvoorbeeld: ‘h-tk-20102011-53-5’.

Een goede documentatie van de wijze waarop de digitale identifiers van parlementaire documentatie zijn opgebouwd en kunnen worden gebruikt, is evenwel niet voorhanden.

De parlementaire documentatie is op <zoek.officielebekendmakingen.nl> opgenomen vanaf 1 januari 1995. Oudere stukken (vanaf 1814) zijn raadpleegbaar via de site <statengeneraaldigitaal.nl>, een samenwerkingsproject van Koninklijke Bibliotheek en Tweede Kamer. Er kan op deze site wel worden gezocht met Kamerstuknummers, maar de documenten hebben geen (bruikbare) digitale identifier.

4.8.2 Rechtswetenschappelijke literatuur

Het verwijzen naar rechtswetenschappelijke bronnen is bijzonder lastig. Om te beginnen zijn er tal van verschillende soorten juridische literatuur: boeken, proefschriften, tijdschrift-artikelen, wetscommentaren, annotaties, et cetera. Al deze soorten hebben hun eigen onderscheidende kenmerken waarmee identificatie plaats kan vinden. Voor zover er al één unieke sleutel is – zoals een ISBN of *Digital Object Identifier* (DOI) – is deze over het algemeen betekenisloos, zodat toch ook andere gegevens nodig zijn om een citatie betekenisvol te maken. Deze gegevens kunnen op talloze manieren worden geformatteerd. De Leidraad beschrijft er daar één van,¹⁶⁵⁹ maar vrijwel elk tijdschrift en iedere uitgever heeft zijn eigen nuancerings. Desondanks heeft de gemiddelde lezer over het algemeen weinig moeite om het geciteerde werk terug te vinden, mits een aantal essentiële identificerende kenmerken

1656 [Schuijt, Konijnenbelt, van Klinken et al. 2010, par. 3.3]. Al zij het dat de Aanwijzingen voor de regelgeving het gebruik van ‘blz’ voorschrijven en de Leidraad ‘p’.

1657 Ook deze identifier kan worden gebruikt om de URL mee te construeren. Ook hiervoor wordt de URL gebruikt die in noot 20 is beschreven. Het lijkt daardoor alsof ook parlementaire documenten officiële bekendmakingen zijn, quod non. De toelichting op <<https://www.officielebekendmakingen.nl>> draagt bij aan de verwarring: “Voor het doorzoeken van officiële bekendmakingen én parlementaire documenten kunt u terecht op zoek.officielebekendmakingen.nl.” (d.d. 23-06-2013).

1658 Aanwijzing 89a Aanw. reg. geeft als voorbeelden van voor en na 01-01-2011: ‘Handelingen II 2007/08, nr. 108 , blz. 7909–7943’, resp. ‘Handelingen II 2010/11, nr. 108, item 5 , blz. 25–36’. Vgl. <www.overheid.nl/help/oep/handelingen/nummering>.

1659 [Schuijt, Konijnenbelt, van Klinken et al. 2010, par. 1.4].

zijn benoemd. Voor een computer is het evenwel lastiger om de talloze formatteringsregels – en de varianten die citerende auteurs daar op verzinnen – te kunnen ontcijferen. Tot nu toe ontbreekt een unieke en persistente identifier om dit probleem op te lossen. Er zijn wel initiatieven ondernomen om dit probleem te omzeilen¹⁶⁶⁰ – bijvoorbeeld door gebruik te maken van de OpenURL-standaard¹⁶⁶¹ – maar een structurele oplossing is nog niet ontwikkeld. In het kader van Juriconnect wordt al lange tijd aan een standaard gewerkt,¹⁶⁶² maar tot nu toe zonder werkbaar resultaat. Ook hier zou een Europese oplossing wenselijk zijn.¹⁶⁶³

Het identificeren van annotaties vergt op deze plaats afzonderlijke aandacht. Ontsluitingsgegevens die vaak bij uitspraakexpressies worden opgenomen, zoals kopjes, samenvattingen, trefwoorden en wetsverwijzingen, zijn – in de FRBR-classificatie¹⁶⁶⁴ – geen eigenstandige werken: het vergt weliswaar enige intellectuele inspanning om ze te maken, maar ze zijn volledig annex aan de uitspraak en voegen daaraan inhoudelijk niets toe. De annotatie daarentegen voldoet wel aan het ‘*distinct*’-criterium van ‘werk’: ze beschouwt de uitspraak van een afstand, geeft commentaar,¹⁶⁶⁵ plaatst de uitspraak in een breder juridisch kader en is – in tegenstelling tot de andere metadata – (vrijwel) nooit anoniem. De annotatie is zelfs zo belangrijk dat deze in de vindplaats wordt vermeld. Daar ontstaan evenwel de problemen.

Een jurist zal begrijpen dat ‘zie JB 2004, 201 m. nt. C.L. Knijf’ primair verwijst naar de uitspraak, en dat met ‘zie de noot van Knijf bij JB 2004, 201’ de annotatie wordt bedoeld, maar door de talloze spellingsvarianten die hierop mogelijk zijn, wordt het vereiste van vormvastheid geschonden. Bovendien levert het gebruik van vindplaatsen voor het identificeren van annotaties een werkidentificer op die een expressie-identificer voor de uitspraak encapsuleert. Dit is misleidend, want alhoewel de annotatie gepubliceerd is bij die specifieke redactionele expressie, hoort deze natuurlijk bij de uitspraak op werkniveau. Bij annotaties is dit probleem lange tijd als minder prangend ervaren, omdat annotaties, anders dan uitspraken, over het algemeen slechts één expressie en één manifestatie (papier) kenden. Later kwamen daar andere (digitale) manifestaties bij, die echter wel onder regie van de oorspronkelijke uitgever verschenen, en altijd in samenhang met de uitspraak. Inmiddels zien we evenwel ook manifestaties van de annotaties in *open access*¹⁶⁶⁶ verschijnen.¹⁶⁶⁷ De uitspraak zelf is daarbij over het algemeen niet opgenomen, omdat die elders in het publieke domein – bijvoorbeeld

1660 Bijv. [Francesconi en Peruginelli 2006].

1661 OpenURL is een methode om dynamisch hyperlinks te creëren die voor een specifieke gebruiker, werkend in een specifieke context, verwijzen naar voor hem toegankelijke bronnen: ANSI (*American National Standards Institute*) Z 39.88.

1662 Zie o.m. de verslagen op <www.juriconnect.nl/organisatie.asp?subpagina=verslagen>.

1663 [van Opijnen 2012b].

1664 *Vide supra*: § 4.1.1.

1665 Alhoewel sommigen (bijv. [den Ouden 2008]) van mening zijn dat het niveau van de annotaties dat van een samenvatting zelden te boven komt. Zie daarover uitgebreider en meer onderbouwd: [van Dijck 2011].

1666 Voor een korte uiteenzetting over *open access* in het juridisch domein: [van Opijnen 2010b, p. 17-18]. Voor een uitgebreider behandeling o.m. [Caso 2009], [Danner 2008] en [Meuwese en van der Wees 2012].

1667 Veel universiteiten hebben een *open access repository* ingericht waarin medewerkers elders gepubliceerde artikelen kunnen opnemen. Daarnaast zijn er initiatieven zoals het *Social Science Research Network* (SSRN).

op Rechtspraak.nl, EUR-Lex of HUDOC – beschikbaar is. Identificatie van zo'n annotatie door middel van de (private) expressie-identificatie van een andersoortig werk wordt dan nog verwarrender. Indien zo'n identificatie in een citatie wordt gebruikt kan men met geen mogelijkheid weten dat de annotatie zich eveneens in het publieke domein bevindt. Ook voor annotaties is een identificatie op werkniveau derhalve wenselijk. Daarbij moet er rekening mee worden gehouden dat de annotatie wordt geschreven bij de uitspraak op werkniveau, en niet op expressieniveau. In de *open access repositories* wordt dit verband overigens vaak al wel correct gelegd. Zo is bijvoorbeeld in de 'Repository Rechten' van de Rijksuniversiteit Groningen de annotatie van Vols¹⁶⁶⁸ bij LJN:BQ7921¹⁶⁶⁹ opgenomen.¹⁶⁷⁰ Daarbij is het LJN – een identificatie op werkniveau – zowel in de weergegeven bestandsnaam als in het bestand zelf opgenomen.¹⁶⁷¹ Daarnaast is ook de expressie-identificatie van de uitspraak vermeld waaronder deze annotatie oorspronkelijk verscheen (JG 11.0053).

4.9 Identificatie van uitspraken: conclusies en vooruitblik

Om juridische kennis zinvol te kunnen ontsluiten, moeten informatieobjecten uniek en persistent kunnen worden geïdentificeerd, en moeten de relaties tussen die objecten zo betekenisvol mogelijk in kaart worden gebracht. Alhoewel er in beginsel voldoende technische standaarden zijn om het juridisch semantisch web¹⁶⁷² een goede fundering te geven, heeft het lange tijd ontbroken aan gestandaardiseerde identificatie voor de verschillende rechtsbronnen. Hierin zien we geleidelijk verbetering: BWB-ID, de Juriconnect-standaard voor wetgevingslinks, identificatie voor Kamerstukken en overheidsbekendmakingen, CVDR-identificatie, CELEX-nummer en *European Legislation Identifier* vormen belangrijke bouwstenen voor dit semantisch web. Was voor de identificatie van rechterlijke uitspraken het LJN reeds een belangrijke stap voorwaarts, met de ECLI is een bredere standaard geïntroduceerd, die bovendien over een stevig juridisch fundament beschikt. De identificatie van juridische wetenschappelijke literatuur laat tot nu toe te wensen over.

Ook de beste standaarden zijn evenwel nutteloos als ze in de praktijk niet worden toegepast. Hier hebben we nog een belangrijke hindernis te nemen, want bijvoorbeeld CELEX-nummer, CVDR-identificatie en BWB-ID worden in juridische en wetenschappelijke geschriften niet of nauwelijks gebruikt. Het gebruik van LJN/ECLI is duidelijk groeiende, maar ook hier is nog veel ruimte voor verbetering. Om hierin verandering te brengen zijn er, *grosso modo*, twee mogelijkheden.

De eerste oplossing is gelegen in het geautomatiseerd omzetten van de klassieke – vaak expressiegeoriënteerde en foutgevoelige – citaties naar verwijzingen die (ook) voor de

1668 [Vols 2011].

1669 ECLI:NL:RVS:2011:BQ7921.

1670 URL van de annotatie in de Repository: <irs.ub.rug.nl/ppn/338675523>.

1671 Al wordt het LJN in het document ten onrechte 'vindplaats' genoemd.

1672 [van Opijnen 2010b]. *Vide infra*: § 8.3.

computer leesbaar en eenduidig zijn. In hoofdstuk 6 bespreken we hiervan enkele concrete voorbeelden. Een voordeel van deze oplossing is dat de schrijvende jurist niet wordt gedwongen om zijn schrijfstijl aan te passen of levenslange gewoonten af te leren, maar een (belangrijk) nadeel wordt gevormd door de grenzen aan wat herkenningsoftware vermag. Het zou daarom beter zijn als alle citaties reeds bij de initiële documentproductie correct worden geformatteerd. Om dit te faciliteren kan natuurlijk software worden ingezet, maar belangrijker is dat auteurs en redacties doordrongen zijn van de noodzaak om de ontwikkelde standaarden te gebruiken. Gezien de geringe mate waarin informele standaarden – zoals die in de Leidraad – worden nageleefd, is een wettelijk kader waarschijnlijk noodzakelijk. Dit zou kunnen door de Aanwijzingen voor de regelgeving uit te breiden, door adoptie van deze standaarden door het Forum Standaardisatie,¹⁶⁷³ maar ook een nieuw instrument is goed denkbaar. Zo zouden rechters verplicht kunnen worden om uitspraken – voor zover mogelijk – altijd met een ECLI te citeren, en zouden procespartijen kunnen worden verplicht om wetten, jurisprudentie en Kamerstukken met de correcte identifiers aan te halen. Een wettelijk kader zou een einde maken aan de twijfel die er nu vaak heerst, en eenheid kunnen brengen in de enorm gevarieerde praktijk.

Verderop in het boek gaan we de hier opgedane kennis over identificatie en citatie gebruiken om verbanden tussen juridische informatieobjecten op te sporen. Dit ten dienste van onze wens om omvangrijke uitsprakendatabanken beter toegankelijk te maken. In hoofdstuk 6 beschrijven we hoe software kan worden ingezet om jurisprudentiecitaties en wetsverwijzingen op te sporen, en hoe deze vervolgens kunnen worden gebruikt om uitspraken in hun juridische context te kunnen beschouwen. In hoofdstuk 7 gaan we die gegevens dan gebruiken voor het ontwikkelen van het *Model for Automated Rating of Case Law*. Maar eerst moet we nog dieper ingaan op het concept ‘relevantie’ en het vraagstuk van de selectie van rechterlijke uitspraken.

1673 *Vide supra*: § 2.4.5. Voor de Juriconnect-standaarden voor verwijzing naar in het BWB opgenomen regelgeving, identificatie van decentrale regelgeving en het Nederlands ECLI-profiel loopt inmiddels een procedure: <www.forumstandaardisatie.nl/actueel/item/titel/oproep-voor-expertbijeenkomst-juriconnect-standaarden>.

HOOFDSTUK 5

Selectie en relevantie

In § 2.4.5 hebben we ‘hanteerbaarheid’ aangemerkt als één van de aspecten die een rol spelen bij de toegankelijkheid van jurisprudentiedatabanken. Daarbij hebben we zes deelaspecten onderscheiden: begrijpelijkheid, contextualiteit, centralisatie van aanbod, metadatering, (taal)grensoverschrijdende bruikbaarheid en doorzoekbaarheid. Bij dat laatste deelaspect gaat het erom dat de gebruiker in staat moet zijn om makkelijk en snel de relevante uitspraken te vinden, aangenomen tenminste dat die in de databank aanwezig zijn. In deze laatste zin zijn twee cruciale vraagstukken inzake jurisprudentiedatabanken samengevat. Ten eerste, hoe weet je welke uitspraken je voor een databank moet selecteren, zeker als je niet weet wat de gebruiker uiteindelijk relevant zal vinden? En ten tweede, wat is dat eigenlijk precies: ‘relevant’?

Deze twee thema’s, selectie en relevantie, staan in dit hoofdstuk centraal. In § 5.1 onderzoeken we eerst het selectievraagstuk: wat is het doel van uitsprakeselectie, hoe hebben selectiecriteria zich ontwikkeld en hoe werkt selectie in de praktijk? En natuurlijk leggen we een relatie naar het relevantievraagstuk, dat we in § 5.2 behandelen. Uit die bespreking zal blijken dat ‘relevantie’ tal van aspecten kent die aandacht behoeven als we de hanteerbaarheid, en in het bijzonder de doorzoekbaarheid van uitsprakendatabanken willen optimaliseren. We zullen ons vervolgens in het bijzonder richten op één specifiek deelaspect van relevantie: de ‘domeinrelevantie’, zijnde de mate waarin de juridische gemeenschap een algemeen, zaaksoverstijgend belang toekent aan een rechterlijke uitspraak. In § 5.3 ten slotte trekken we enkele conclusies en blikken we vooruit.

5.1 Het selectievraagstuk

De selectie van uitspraken ter opname in jurisprudentieverzamelingen is reeds op meerdere plaatsen in dit boek aan de orde gekomen. Bij het juridisch kader in hoofdstuk 2 bespraken we Aanbeveling R(95)11 van het Comité van Ministers van de Raad van Europa¹⁶⁷⁴ en de (oude en nieuwe) selectiecriteria van Rechtspraak.nl.¹⁶⁷⁵ Selectie kwam ook reeds ter sprake bij het rechtsvergelijkend onderzoek,¹⁶⁷⁶ de bespreking van rechtswetenschappelijke kritiek¹⁶⁷⁷ en de feitelijke publicatie op Rechtspraak.nl.¹⁶⁷⁸

Bezien vanuit de primaire doelstellingen van uitsprakenpublicatie – publieke controle en rechtsvorming¹⁶⁷⁹ – is selectie een fundamenteel vraagstuk. Continu moet een balans worden gezocht tussen ‘te weinig’ – waardoor publieke controle niet effectief kan worden uitgeoefend en het rechtsvormende werk van de rechter onvoldoende zichtbaar is – en ‘te veel’ – waardoor gebruikers te veel tijd kwijt zijn met het scheiden van kaf en koren.

1674 *Vide supra*: § 2.3.2.2.4.2.1.

1675 *Vide supra*: § 2.3.2.2.3.

1676 *Vide supra*: § 2.6.2.1.

1677 *Vide supra*: § 2.7.1.

1678 *Vide supra*: § 3.4.2.

1679 *Vide supra*: § 1.1.

Bij het doel van de selectie staan we nader stil in § 5.1.1. Vervolgens bespreken we hoe het denken over selectiecriteria zich de laatste decennia heeft ontwikkeld (§ 5.1.2) en hoe dit in de praktijk uitwerkt (§ 5.1.3). In § 5.1.4 ten slotte stellen we een andere benadering van het selectievraagstuk voor.

5.1.1 Het doel van selectie

Het selectievraagstuk bestond reeds toen databanken er nog niet waren. Ook toen jurisprudentie nog uitsluitend in papieren tijdschriften werd gepubliceerd, speelde reeds de vraag welke beslissingen op te nemen en welke niet. Het publiceren van alle uitspraken was niet alleen uit commercieel oogpunt onaantrekkelijk, het had ook geen toegevoegde waarde voor de lezer, die immers om zou komen in het informatieaanbod.

Om de bruikbaarheid voor de ‘consument’ te onderstrepen komen we daarom bij het substantief ‘selectie’ regelmatig het adjectief ‘representatief’ tegen. Zo refereert Moltmaker-II aan de kritische geluiden die er in de pers waren over “(D)e representativiteit van de geselecteerde uitspraken”¹⁶⁸⁰ en rept de Toegankelijkheidsnota van “(E)en representatief beeld van rechterlijke uitspraken”¹⁶⁸¹ dat van overheidswege zou moeten worden verstrekt.

Ook in de doctrine wordt regelmatig gesproken over (het gebrek aan) een ‘representatieve’ selectie.¹⁶⁸²

Vaak wordt echter nauwelijks uitgelegd wat met ‘representatief’ precies wordt bedoeld. Van Dale definieert ‘representatief’ als: “In zijn kenmerken een groep of geheel vertegenwoordigend, er een goede indruk, een beeld van gevend.” In het dagelijks spraakgebruik wordt het woord vaak geassocieerd met de ‘representatieve’ steekproef. In de statistiek wordt daarmee bedoeld dat de steekproef een getrouwe afspiegeling vormt van de gehele populatie. Om dat te bereiken dient men er voor te zorgen dat diverse strata (subpopulaties) naar evenredigheid in de steekproef zijn vertegenwoordigd.¹⁶⁸³ Voor de selectie van publicatiewaardige uitspraken noemt Aanbeveling R(95)11 in art. I.2 van Appendix II als strata: rechterlijke hiërarchie, geografische verdeling, rechtsgebieden en onderwerpen. Art. II begint vervolgens met de woorden:

If a selection takes place, it should be carried out in such a manner that objectivity and representativity of the database are ensured.

The selection should ensure, on the one hand, broad and comprehensive access to information on court decisions and, on the other hand, that the accumulation of useless information is avoided.

1680 [Werkgroep Moltmaker 1994, par. 6.2.1].

1681 Kamerstukken II 1996-1997, 20 644, nr. 30, p. 7.

1682 Zo is het eerste hoofdstuk van [Kottenhagen en Kaptein 1989] geheel gewijd aan ‘De representativiteit van gepubliceerde jurisprudentie in Nederland’. De conclusie luidt dat “(D)e gepubliceerde rechtspraak zeker niet altijd een representatief beeld geeft van alle rechtspraak op een bepaald rechtsgebied” (p. 15). Vgl. ook [van Dunné 1994] en [Kottenhagen 1994].

1683 [Nijdam 2004, p. 55].

Uit de tweede zin mogen we afleiden dat een zuiver statistische uitleg van het begrip ‘representativiteit’ dus niet de bedoeling is. Anders zouden routine-uitspraken een evenredig deel van de gepubliceerde verzameling uitmaken, en dat dient als ‘*accumulation of useless information*’ te worden vermeden. Een zuiver statistische toepassing zou er bovendien toe leiden dat juridisch belangwekkende uitspraken regelmatig buiten de boot vallen, en dat is natuurlijk ook niet de bedoeling.¹⁶⁸⁴

In het vervolg van het geciteerde art. II wordt nadere invulling gegeven aan het begrip ‘selectie’. Alhoewel ook deze nadere uitwerking voor tal van problemen zorgt – waarover later – maakt dit artikel duidelijk dat het woord ‘representatief’ betekent dat zowel belangrijke rechtsvormende uitspraken moeten worden opgenomen, als ook (zie art. II.4) feitelijke uitspraken en beslissingen die staande jurisprudentie bevestigen.

Op het belang van de publicatie van ogenschijnlijk oninteressante gevallen werd reeds gewezen door Snijders,¹⁶⁸⁵ die onderzoek deed naar door de rechter vastgestelde omgangsregelingen. Hij concludeerde dat uit de ongepubliceerde uitspraken een geheel ander beeld naar voren komt dan uit de gepubliceerde uitspraken. In later werk stelt Snijders vervolgens:

*Vast staat thans dat de gepubliceerde jurisprudentie niet een doorsnee van de praktijk der rechtsvinding maar een selectie van interessante gevallen betreft. Terecht worden vooral die gevallen gepubliceerd. Ten onrechte gaat ook de rechtstheorie voornamelijk uit van de gepubliceerde rechtspraak met als gevolg een kloof tussen theorie en praktijk der rechtsvinding. Ergo, ik bepleit meer aandacht voor de ‘oninteressante’ casus in de rechtsvinding’.*¹⁶⁸⁶

Alhoewel Snijders niet bepleit om de omvang van het gepubliceerde corpus sterk uit te breiden, legt hij hiermee het dilemma met betrekking tot de ‘representatieve selectie’ op adequate wijze bloot.¹⁶⁸⁷ Dit dilemma heeft niet alleen betrekking op de criteria die worden gehanteerd om tot een publicatiewaardige selectie te komen, maar ook op de verschillende verwachtingen die er leven met betrekking tot die selectie. Iedere jurist heeft, vanuit zijn specifieke praktijk of wetenschappelijke interesse, belangstelling voor een bepaald segment van gedane uitspraken. Omdat selecteurs, los van persoonlijke voorkeuren,¹⁶⁸⁸ altijd selecteren voor de grootste gemene deler van de doelgroep die zij met hun periodiek of databank willen bereiken, krijgt niemand maatwerk en zal iedereen ontevreden zijn. Openlijk beleden commentaar is daarom vrijwel altijd negatief.¹⁶⁸⁹ Pogingen om aan deze onvrede tegemoet

1684 Vgl. Kamerstukken II 2005-2006, 29 279, nr. 35, p. 6, waarin ook de minister twee dingen door elkaar haalt: “*De omvang van de uitsprakendatabank groeit snel en daarmee ook de representativiteit ervan.*”

1685 [Snijders 1977].

1686 [Snijders 1978, p. 208].

1687 Vergelijkbare geluiden zijn te vinden bij onder meer [Giard 2010a], [Bergwerf en Houweling 2008] en [Mommers, Zwenne en Schermer 2010].

1688 *Vide infra*: § 5.1.2.

1689 Ten aanzien van Rechtspraak.nl *vide supra*: § 2.7, ten aanzien van jurisprudentieperiodieken bijv. [Malsch, Ijpelaar en Nijboer 2007, p. 112] en [Kottenhagen en Kaptein 1989, hfd. 2].

te komen waren in eerste instantie vooral gericht op het verhelderen en verbeteren van de selectiecriteria. Hierop zullen we in de volgende paragraaf nader ingaan.

5.1.2 Ontwikkeling van selectiecriteria in Nederland

Veel Nederlandse jurisprudentietijdschriften stellen het zonder expliciete selectiecriteria. Het fingerspitzengefühl van de redacteurs is een belangrijke leidraad. De redacteur van de Nieuwsbrief Strafrecht verwoordde het aldus:

*Ik lees alle uitspraken en beoordeel of ik het zelf de moeite waard of zinvol vind. Dat kan om verschillende redenen zijn. Ofwel de uitspraak is juridisch nieuw, of juist niet nieuw maar bevestigend. De uitspraak is aardig, gek of actueel. Ik beoordeel dat met mijn eigen verstand. De criteria zijn niet vastgesteld en staan niet op papier. Het gaat om wat ik er zelf van vind.*¹⁶⁹⁰

Het vermoeden dat de selectie van uitspraken sterk wordt gekleurd door persoonlijke voorkeuren, wordt door uitspraken van andere redacteurs bevestigd.¹⁶⁹¹

Voor zover er wel expliciete selectiecriteria zijn geformuleerd, zijn deze zelden gepubliceerd. Die van de NJ¹⁶⁹² zijn bijvoorbeeld bekend.

1. *juridisch belang van de zaak;*
2. *actualiteitswaarde;*
3. *vindt rechtsvorming plaats;*
4. *worden open rechtsvraag ingevuld;*
5. *wordt een “zeker kleurengamma ten aanzien van feitelijke oordelen” geboden;*
6. *in hoeverre is de gegeven beslissing ook buiten de gegeven casuspositie van belang.*¹⁶⁹³

Deze criteria zijn bijzonder summier; er schijnen ook nog enkele meer specifieke criteria te bestaan,¹⁶⁹⁴ maar deze zijn niet publiekelijk bekend.¹⁶⁹⁵

Van andere tijdschriften komt af en toe iets over de selectiecriteria naar buiten. Zo bood enkele jaren terug het Tijdschrift voor Consumentenrecht en Handelszaken in een redactioneel commentaar inzicht in de gehanteerde criteria:

1. Evenwichtige spreiding over de verschillende onderdelen van het consumentenrecht;

¹⁶⁹⁰ Geciteerd in: [Malsch, Ijpelaar en Nijboer 2007, p. 108].

¹⁶⁹¹ Zie bijvoorbeeld de opmerkingen van [Hesseling 1982] over het verschil dat hij zal maken in het selectiebeleid van de Praktijkids, in vergelijking met zijn voorganger.

¹⁶⁹² De criteria van de NJ worden eveneens door NJFS gebruikt ([Malsch, Ijpelaar en Nijboer 2007, p. 110]).

¹⁶⁹³ [Redactie NJ 1982], geciteerd in: [MvJ 1992, p. 13] en [Kottenhagen 1994, p. 43].

¹⁶⁹⁴ [Kottenhagen 1994, p. 43-44].

¹⁶⁹⁵ [Crommelin 1988, p. 754] noemt bijv. kracht van gewijsde.

2. Gepubliceerde uitspraken moeten representatief zijn voor de betrokken instantie;
3. De aard van het tijdschrift (is het een consumentenzaak of niet);
4. Het leveren van een bijdrage aan de rechtsvorming;
5. Is er voldoende ruimte in het tijdschrift.¹⁶⁹⁶

Ook deze criteria maken duidelijk dat er bij individuele uitspraken regelmatig debat zal ontstaan over de vraag of ze publicatiewaardig zijn.

Een meer wetenschappelijk en beleidsinhoudelijk debat over selectiecriteria is vooral gevoerd met betrekking tot (plannen voor) publieke dataverzamelingen. Kottenhagen en Kaptein¹⁶⁹⁷ stellen, in navolging van Voskuil,¹⁶⁹⁸ een tweelagensysteem voor. Ieder gerecht zou een eigen databank op moeten bouwen waarin een eerste selectie van uitspraken wordt opgenomen. Deze selectie zou moeten worden gemaakt door een per instantie aan te wijzen documentalist. Uit deze lokale databanken zou vervolgens een tweede selectie van publicatiewaardige uitspraken moeten worden gemaakt door een landelijke dienst, bestaande uit:

*(E)en college van wetenschappers, leden van de rechterlijke macht, vertegenwoordigers van de uitgevers en vertegenwoordigers van het ministerie.*¹⁶⁹⁹

Voor die tweede selectie zijn de volgende criteria voorgesteld:

Een uitspraak wordt gepubliceerd wanneer:

1. *een nieuwe rechtsregel wordt geformuleerd, een bestaande rechtsregel wordt gewijzigd of gemodificeerd of de aandacht gevestigd wordt op een bestaande rechtsregel die tot dan toe nog niet is toegepast;*
2. *een bestaande rechtsregel toegepast wordt op een feitenconstellatie die significant afwijkt van eerdere toepassingen;*
3. *de geschiedenis, toepassing of verwerking van wettenrecht of rechtersrecht nader uitegelegd of gekritiseerd wordt;*
4. *tegenstrijdige rechtsregels gecreëerd worden dan wel tot een oplossing worden gebracht;*
5. *het een rechtsregel en/of feitenconstellatie betreft die van algemeen belang is;*
6. *een beslissing in beroep of cassatie vernietigd wordt, tenzij deze vernietiging het gevolg is van een tussentijdse verandering van een wet of van de jurisprudentie dan wel van het feitenmateriaal en overigens niet aan genoemde criteria wordt voldaan;*
7. *in de uitspraak het rechtsprekend college de publicatie van de beslissing bij wijze van straf heeft bevolen;*

1696 [Hondius 2005].

1697 [Kottenhagen en Kaptein 1989, par. 6.3].

1698 [Voskuil, de Jong en van Essen-Kruseman 1976-1980]. *Vide supra*: § 3.1.1.

1699 [Kottenhagen en Kaptein 1989, p. 105].

8. *de publicatie van de uitspraak van een rechtscollege terug gaat op een wettelijke regeling;*
9. *de beslissing vergezeld gaat van een concurring of een dissenting opinion.*¹⁷⁰⁰

De uitspraken die niet door de tweede selectie komen, zouden in de vorm van een rechtspraakregister toch toegankelijk moeten zijn voor wetenschap, rechterlijke macht of advocatuur.¹⁷⁰¹

Moltmaker-I¹⁷⁰² volgt, zonder daarnaar enige verwijzing te maken,¹⁷⁰³ in beginsel dit tweelagenmodel, maar de te gebruiken selectiecriteria worden niet geconcretiseerd. Dit gebeurt wel door Franken,¹⁷⁰⁴ die het organisatiemodel van Moltmaker-I volgt. Zijn voorstellen sluiten ook nauw aan bij de structuur van Aanbeveling R(95)11, in het bijzonder het gebruik van negatieve selecties (voor de hoogste gerechten) en positieve selecties (voor de lagere gerechten).¹⁷⁰⁵ Anders dan Kottenhagen/Kaptein doet Franken een concreet voorstel voor criteria voor de eerste selectie. Deze criteria zijn objectief van aard.¹⁷⁰⁶ Uitspraken worden opgenomen indien ze:

- *volgens de wettelijke voorschriften zijn uitgewerkt, dat wil zeggen voldoen aan de (grond)wettelijke motiveringseis;*
- *op tegenspraak zijn gewezen of, wanneer het om verstekzaken gaat, een beslissing met betrekking tot een ontvankelijkheidsvraag inhouden;*
- *een rechtsbeslissing bevatten.*¹⁷⁰⁷

Voor selectie in de centrale databank geldt vervolgens voor de uitspraken van de hoogste en Europese gerechten het negatieve criterium: alle uitspraken worden opgenomen, tenzij ze een pro-formakarakter hebben of slechts een standaardmotivering bevatten. Uitspraken van de appelcolleges en rechtbanken worden geselecteerd volgens zowel de negatieve als de positieve selectiecriteria. Uitspraken worden niet opgenomen indien ze:

- a) *zijn gemotiveerd met behulp van een standaardformulering c.q. clause de style: zogenaamde bouwstenen dan wel tekstverwerkingsmodulen maken deze standaardformulering herkenbaar;*
- b) *bewijsvragen betreffen, welke overeenstemmen met de gevestigde jurisprudentie. Hier gaat het om feitelijke oordelen, die niets toevoegen aan de kennis betreffende rechtsvinding en rechtsvorming.*¹⁷⁰⁸

1700 Ibid., p. 114.

1701 Vraagstukken omtrent bijv. de regeling van de feitelijke toegang tot dit register en de anonimisering van uitspraken blijven overigens grotendeels onbesproken.

1702 [Commissie Moltmaker 1993]. *Vide supra*: § 3.1.1.

1703 De vraag lijkt gerechtvaardigd of de Commissie-Moltmaker überhaupt wel kennis heeft genomen van [Voskuil, de Jong en van Essen-Kruseman 1976-1980] en/of [Kottenhagen en Kaptein 1989].

1704 [Franken 1995].

1705 *Vide supra*: § 2.3.2.2.4.2.1.

1706 Door Franken 'formele criteria' genoemd.

1707 [Franken 1995, p. 56].

1708 Ibid., p. 57.

En ze worden wel opgenomen indien:

- 1) *de uitleg van een begrip of een wettelijke term wordt gegeven, dat wil zeggen een rechtsregel wordt geformuleerd of gewijzigd;*
- 2) *een methode van interpretatie wordt gehanteerd, zodat een bestaande rechtsregel wordt toegepast op een feitenconstellatie die afwijkt van eerdere toepassingen;*
- 3) *een methode van argumentatie wordt geconstateerd, die afwijkt van eerdere toepassingen;*
- 4) *vragen met betrekking tot de bevoegdheid van het gerecht worden beslist;*
- 5) *de motivering aangeeft, dat er dubia bestaan. die – zonder afbreuk te doen aan de onderhavige beslissing – voorwerp voor nader onderzoek opleveren, met andere woorden de beslissing van het college is niet onomstreden;*
- 6) *het een rechtsregel en/of feitenconstellatie betreft die van algemeen belang is (signaleringsfunctie voor de wetgever of de wetenschap).*¹⁷⁰⁹

Enkele objectieve criteria van Kottenhagen/Kaptein zijn door Franken niet opgenomen, zoals publicatie bij wijze van straf,¹⁷¹⁰ of vanwege een wettelijke verplichting.¹⁷¹¹ Ook in de subjectieve criteria zijn er aanmerkelijke verschillen in formulering. Beide sets van criteria zijn reeds specifiek dan de in het begin van deze paragraaf geciteerde criteria van de NJ, maar laten nog steeds veel ruimte voor interpretatie.

Een voorbeeld van een verdere uitwerking van subjectieve criteria is te vinden bij de Judok-databank van de Raad van State.¹⁷¹² Een uitspraak zou daarin moeten worden opgenomen indien aan een van de volgende voorwaarden is voldaan:

1. *De Afdeling geeft een uitleg/interpretatie van een (pseudo-) wettelijk voorschrift.*
2. *De Afdeling behandelt een juridisch leerstuk.*
3. *De Afdeling geeft een verduidelijking van een juridisch probleem.*
4. *De Afdeling “gaat om”.*
5. *De Afdeling handhaaft in uitdrukkelijke bewoordingen haar eerdere jurisprudentie.*¹⁷¹³
6. *De Afdeling handhaaft stilzwijgend haar jurisprudentie, nadat deze in bureau-nota, raadkamer of vakliteratuur ter discussie is gesteld.*
7. *De Afdeling geeft een verfijning op haar eerdere jurisprudentie.*
8. *De Afdeling wijzigt de formulering van haar eerdere jurisprudentie.*
9. *De Afdeling dwingt het overheidsorgaan tot een beleidswijziging.*
10. *Het geschil is onderwerp van beraad geweest in het Voorzitters, het chef-juristen- of het kolom-/kameroverleg.*

1709 Ibid., p. 58.

1710 *Vide supra*: § 2.3.2.1.1.3.

1711 *Vide supra*: § 2.3.2.1.

1712 *Vide supra*: § 3.1.1.

1713 Zie ook [Lindo 1993], waarin de NJ-redactie erop wijst dat het nuttig kan zijn om uitspraken die eerdere jurisprudentie bevestigen te publiceren teneinde zinloze beroepen te voorkomen.

11. *De uitspraak is het vervolg op een eerdere, in JUDOK opgenomen zaak.*
 12. *De Afdeling spreekt haar bedenkingen uit over bepaald overheidsbeleid zonder dat dit tot vernietiging behoeft te leiden.*¹⁷¹⁴

Sommige van deze criteria zijn bijzonder objectief, zoals de criteria 10 en 11, maar deze criteria veronderstellen kennis die niet blijkt uit de uitspraaktekst. Andere (subjectieve) criteria zullen in bepaalde gevallen duidelijk tot publicatie leiden, maar ook op basis van deze criteria zullen er voldoende twijfelgevallen overblijven.

De Selectiecriteria Rechtspraak.nl 1999¹⁷¹⁵ wijken van de hierboven besproken criteria af omdat ze niet alleen op juridische, maar ook op maatschappelijke relevantie zien.¹⁷¹⁶ Opvallend in deze selectiecriteria is dat er, ondanks de publicaties die er inmiddels over het onderwerp waren verschenen – inclusief Aanbeveling R(95)11 – geen onderscheid wordt gemaakt tussen hogere en lagere instanties. Wel is er een (onbenoemd) onderscheid in positieve en negatieve criteria, maar deze worden niet gerelateerd aan het soort gerecht. Objectieve maatstaven komen alleen voor bij de negatieve criteria; voor de positieve criteria bestaan alleen subjectieve toetsen. Laatstgenoemde laten veel ruimte voor interpretatie, sommige zijn zelfs onbegrijpelijk geformuleerd.¹⁷¹⁷

De Selectiecriteria Rechtspraak.nl 2012¹⁷¹⁸ daarentegen hebben een veel helderder structuur, die in de toelichting bovendien verder wordt geëxpliciteerd. In art. 3 wordt een objectief positief criterium gebruikt met betrekking tot (specifieke kamers van) bepaalde gerechten. Van deze afdelingen moeten alle uitspraken worden gepubliceerd, tenzij ze voldoen aan een objectief negatief criterium. Art. 4 lid 1 formuleert een aantal objectieve positieve criteria met betrekking tot de grondslag van de procedure, eventueel in combinatie met de expliciete beslissing van de rechter betreffende openbaarmaking (sub b en c). In art. 4 lid 2 staan enkele andersoortige objectieve positieve criteria. Ze hebben betrekking op de aard van het gevoerde verweer en de reactie van de rechter daarop (sub a), voorgaande publicatie van een uitspraak in dezelfde rechtsgang (sub b), de aard van het ten laste gelegde delict (sub c) of opgelegde straf (sub d). De bepaling (sub e) dat alle uitspraken in wrakingsprocedures moeten worden gepubliceerd, is ook een objectief positief criterium maar zou qua structuur beter in lid 1 hebben gepast.

Art. 5 ziet op de subjectieve positieve criteria. Deze hebben betrekking op zowel maatschappelijke als juridische relevantie. De eerste twee criteria gebruiken externe belangstelling als maatstaf (respectievelijk van publieke media en juridische vakpers). Uit het in de

1714 Geciteerd in [Mv] 1992, p. 10].

1715 *Vide supra*: § 2.3.2.2.3. Voor de tekst zij verwezen naar Bijlage 3.

1716 Bij uitzondering wordt het NJ-criterium 'actualiteitswaarde' ook gebruikt om zaken met maatschappelijke relevantie te selecteren. Door de NJ-redactie is als voorbeeld de zaak-Menten genoemd ([Redactie NJ 1988], geciteerd in [Kottenhagen en Kaptein 1989, p. 34]).

1717 Zoals het laatste criterium van de tweede sectie: "(H)et antwoord op een rechtsvraag op andere wijze wordt geformuleerd of gemotiveerd en omgekeerd bijzonderheden voorkomen in verband met de aard van de procedure, hetzij een bijzonder dictum heeft."

1718 *Vide supra*: § 2.3.2.2.3. Voor de tekst zij verwezen naar Bijlage 4.

toelichting gegeven voorbeeld van een journalist die een volledige politierechterzitting bijwoont, blijkt dat dit criterium niet zo objectief is als op het eerste gezicht lijkt.

De criteria sub c en d vragen een (subjectieve) beoordeling omtrent het mogelijke belang dat de uitspraak voor anderen zou kunnen hebben. Het laatste criterium van art. 5 betreft het juridisch belang van een uitspraak. In vergelijking met de ruime uitwerking die dit criterium heeft gehad in enkele van de hierboven besproken selectiecriteria, is de korte redactie opmerkelijk:

(Een uitspraak wordt altijd gepubliceerd indien ... D)e uitspraak een jurisprudentievormend karakter heeft, bijvoorbeeld doordat een eerdere jurisprudentielijn wordt gewijzigd, genuanceerd, ingeperkt of uitgebreid, of doordat een bepaalde casuïstiek of wettelijke bepaling voor het eerst aan het oordeel van de rechter is onderworpen.

Bij inhoudelijke vergelijking blijkt hierin evenwel vrijwel hetzelfde te staan als in de gehele sectie 2 van de Selectiecriteria Rechtspraak.nl 1999. De toelichting merkt hierbij op dat een ruime interpretatie geëigend is:

(T)wijfel over het juridisch belang van een uitspraak is op zichzelf eigenlijk reeds voldoende om tot publicatie te besluiten.

Art. 6 lid 1 ten slotte ziet op alle uitspraken die niet krachtens de andere artikelen moeten worden gepubliceerd. Met behulp van een objectief negatief criterium wordt eerst bepaald welke uitspraken daarvan niet voor publicatie in aanmerking komen – “(V)oorzover daarin (...) uitsluitend standaardformuleringen worden gebruikt” – en vervolgens wordt gesteld dat de resterende uitspraken “(Z)oveel als mogelijk” worden gepubliceerd. In het licht van het zelfbindende karakter van de Selectiecriteria Rechtspraak.nl 2012¹⁷¹⁹ kan dit worden gelezen als een inspanningsverplichting, waarbij grenzen kunnen worden gevonden in technische mogelijkheden of financiële middelen.¹⁷²⁰

5.1.3. Selecteren in de praktijk

Alhoewel er per gerecht ook interne databanken bestaan (huisdatabanken en later E-archief),¹⁷²¹ is er thans geen sprake van een tweelagenmodel, zoals dat voorzien was door Voskuil,¹⁷²² Kottenhagen/Kaptein,¹⁷²³ Moltmaker-I¹⁷²⁴ en Franken:¹⁷²⁵ er wordt geen keuze gemaakt uit de interne verzamelingen die per gerecht worden opgeslagen, maar per uitspraak wordt direct besloten of deze voor de interne en/of de externe databank in aan-

1719 *Vide supra*: § 2.3.2.2.3.

1720 Vgl. art. 48a van het Oostenrijkse *Gerichtsorganisationsgesetz*, *supra*: § 2.6.2.1.1.

1721 *Vide supra*: § 3.3.

1722 [Voskuil, de Jong en van Essen-Kruseman 1976-1980].

1723 [Kottenhagen en Kaptein 1989].

1724 [Commissie Moltmaker 1993].

1725 [Franken 1995].

merking komt.¹⁷²⁶ De selectiebeslissingen voor Rechtspraak.nl worden door de gerechten zelf genomen,¹⁷²⁷ en niet door een landelijke commissie. Een afwijkende situatie is er bij het bestuursrecht, waar het Landelijk stafbureau bestuursrecht ten behoeve van een specifieke collectie op Porta Iuris¹⁷²⁸ en de Jurisprudentienieuwsbrief Bestuursrecht¹⁷²⁹ een tweede selectie maakt uit lokaal geselecteerde uitspraken. Ook bij (de meeste) gerechten is er geen tweelagenmodel; rechters bepalen zelf of een uitspraak voor publicatie op Rechtspraak.nl in aanmerking komt;¹⁷³⁰ de regels voor opname in huisdatabank/E-archief zijn diffuus.

Op een iets abstracter niveau beschouwd is in het hele selectieproces het opstellen van selectiecriteria slechts een eerste stap. Ondanks de verschillende nuances die daarin kunnen worden aangebracht – zie de verschillende modellen in de vorige paragraaf – is dit de eenvoudigste stap. Veel lastiger is het vervolgens om te beoordelen of een individuele uitspraak aan de selectiecriteria voldoet, vooral als het om subjectieve criteria gaat.¹⁷³¹ In een tweelagenmodel wordt de – lastigste – tweede selectie gedaan door zeer deskundige mensen. Alleen bij tijdschriftredacties en de hierboven genoemde bestuursrechtelijke collectie wordt een dergelijk model gehanteerd, voor Rechtspraak.nl geschiedt de selectie in één stap.¹⁷³² Tijdgebrek, zelfoverschatting of juist zelfonderschatting, en onvoldoende zicht op wat de buitenwereld belangrijk vindt, kunnen daarom tot een weinig consistente toepassing van overigens heldere selectiecriteria leiden.

Een bijzonder probleem wordt daarnaast gevormd door de perceptie van de gebruiker. Met betrekking tot strafrechtelijke uitspraken is recent onderzoek gedaan door Malsch c.s.¹⁷³³ Hieruit komt naar voren dat juristen de (in tijdschriften en op Rechtspraak.nl) gepubliceerde aantallen schromelijk overschatten; ze kennen de ‘gemiddelde’ uitspraak derhalve een te hoge jurisprudentiële waarde toe.¹⁷³⁴ Lezers van periodieken blijken bovendien in de veronderstelling te verkeren dat de redacties welomschreven criteria gebruiken, al verschillen de omschrijvingen¹⁷³⁵ van deze veronderstelde criteria nauwelijks van de *gutfeeling* waarop veel redacties vertrouwen. Dat geldt eveneens voor de criteria die vermeend een rol spelen bij de selectie door de gerechten zelf (voor publicatie op Rechtspraak.nl of voor toezending

1726 *Vide supra*: § 3.3.

1727 *Vide supra*: § 3.4.2.

1728 *Vide supra*: § 3.3.1.3.

1729 Deze wordt zowel op Porta Iuris als op Rechtspraak.nl gepubliceerd.

1730 *Vide supra*: § 3.4.2.9.1.

1731 Vgl. [Hartlief 1990] in zijn bespreking van [Kottenhagen en Kaptein 1989].

1732 *Vide supra*: § 3.4.2.9.1.

1733 [Malsch, Ijpelaar en Nijboer 2007].

1734 Er is een opvallende gelijkens tussen deze gebruikersbeoordeling van door mensen vastgestelde relevantie en de door [Blair en Maron 1985, p. 293] geconstateerde overschatting van computerprestaties bij het vinden van relevante documenten. In laatstgenoemd onderzoek dachten juristen dat het systeem 75% van de (volgens het onderzoeksprotocol) relevante documenten had gevonden, terwijl dat in werkelijkheid slechts 20% was. Andere onderzoeken tonen aan dat hoe groter de documentcollectie en de omvang van de individuele documenten, des te groter de misconceptie van de gebruiker omtrent de relevantieprestaties van het systeem ([Turtle 1995, p. 24]). *Vide infra*: § 5.2.1.1.

1735 [Malsch, Ijpelaar en Nijboer 2007, p. 109].

naar een tijdschrift); hierbij valt echter wel op dat gebruikers vaak denken dat ‘ijdelheid van de rechter’ een selectiecriteria is.¹⁷³⁶ Malsch c.s. concluderen uiteindelijk:

*Met de instelling van Rechtspraak.nl is er veel gepubliceerde rechtspraak bijgekomen, maar uit de opmerkingen van geïnterviewden en uit de resultaten van ander onderzoek blijkt dat gebruikers nogal wat kritiek hebben op de samenstelling van het aanbod op Rechtspraak.nl.*¹⁷³⁷

Of deze gebruikers – waarvan in ieder geval met betrekking tot de (vermeende) omvang van het gepubliceerde corpus is vastgesteld dat ze geen goed beeld hebben van de werkelijkheid – gelijk hebben in hun kritiek, is onbekend:

*De gepubliceerde jurisprudentie is niet inhoudelijk door ons onderzocht. We kunnen dus niet vaststellen of het aanbod inderdaad onevenwichtig is.*¹⁷³⁸

De volgende conclusie, dat:

*Striktere en helderder richtlijnen en procedures kunnen helpen om een evenwichtige publicatie van jurisprudentie te krijgen.*¹⁷³⁹

verbaast dan ook enigszins. Het is immers niet aangetoond dat gebruikersperceptie verandert door striktere selectieregels.¹⁷⁴⁰

5.1.4 Een andere benadering

De discussie over selectiecriteria werd reeds gevoerd voordat digitale databanken hun intrede deden; ook toen er nog slechts papieren jurisprudentieperiodieken waren, bestond er reeds vrees voor informatieovervloed. Zo stelde Crommelin in 1988 nog dat een beleid (van de NJ) om alle beslissingen van de Hoge Raad op te nemen:

*(G)een enkele bijdrage (zou) leveren aan de toegankelijkheid van de rechtspraak. De lezer is veel meer gediend met de strengst mogelijke selectie waarbij hem uitsluitend voorgeschoteld wordt wat volgens vastgestelde criteria voor de praktijk van belang is.*¹⁷⁴¹

Maar met de groei van de publicatiemogelijkheden wil de gebruiker steeds meer zelf kunnen uitmaken wat voor zijn eigen praktijk van belang is. De keerzijde wordt natuurlijk gevormd door informatiestress¹⁷⁴² en de vrees voor nog verdere toename daarvan.¹⁷⁴³

1736 Ibid., p. 111. Vgl. [van de Pol 1988].

1737 [Malsch, Ijpelaar en Nijboer 2007, p. 113].

1738 Ibid.

1739 Ibid.

1740 Voor meer onderzoek naar gebruikerspercepties, *vide infra*: § 5.2.2.

1741 [Crommelin 1988, p. 753].

1742 Bijv. [van Woensel 2002], [van Hoek 2002].

1743 Bijv. [NVvR 2007], [Buruma 2012].

Het selectieprobleem wordt daarmee steeds meer verlegd van de input-zijde naar de output-zijde. Vroeger was er alleen het tijdschrift, en – ook al publiceerde de redactie misschien te weinig – men kon er redelijk op vertrouwen dat (vrijwel) alle uitspraken lezenswaardig waren. Dit selectiewerk, dat voorheen alleen door de redacties werd gedaan, moet tegenwoordig door de gebruiker zelf worden verricht. Naarmate de technische mogelijkheden tot publicatie verbeteren zal – op basis van art. 6 lid 1 Selectiecriteria Rechtspraak.nl 2012 – een steeds verdere verschuiving plaatsvinden van toepassing van positieve selectiecriteria naar negatieve selectiecriteria. De vraag zal dan niet meer zijn: ‘Is er reden deze uitspraak te publiceren?’, maar: ‘Is er reden deze uitspraak niet te publiceren?’

En ook al worden de gezamenlijke gebruikers dan tegemoet gekomen in hun wens van een ruimere selectie, voor de individuele gebruiker zal een steeds kleiner percentage van het gepubliceerde corpus de moeite waard zijn. Met andere woorden: het vinden van de naald wordt lastiger naarmate de hooiberg groeit.

Inherent aan de erkenning dat selectie meer als een gebruikersprobleem en minder als een redactioneel probleem moet worden benaderd, is het loslaten van het dichotoom axioma waarop de selectiediscussie is gebaseerd. Voor een redactie is de vraag ‘publiceren of niet’, maar voor een gebruiker is de vraag ‘meer of minder relevant’? Dat is geen booleaanse keuze, maar een glijdende schaal,¹⁷⁴⁴ die bovendien voor iedere gebruiker anders kan liggen.

Derhalve moeten we de aandacht verleggen van de inputzijde naar de outputzijde: welke – voor hem relevante – selectie uit het totale bestand kan de gebruiker verkrijgen?¹⁷⁴⁵ Daarmee wordt het selectievraagstuk een relevantievraagstuk dat we kennen uit de wereld van zoekmachines en *information retrieval*. Daarop zullen we de aandacht dan ook nu gaan richten.

5.2 Relevantie: een theoretisch kader

Het begrip ‘relevantie’ wordt door Van Dale beschreven als ‘het van gewicht of betekenis zijn.’ Het begrip zal in eerste instantie weinig vraagtekens oproepen, intuïtief wordt het door iedereen begrepen.¹⁷⁴⁶ Desalniettemin is er rond dit begrip een hele wetenschap ontstaan: ‘information retrieval’ (hierna ook wel aangeduid als ‘IR’ of ‘retrieval’¹⁷⁴⁷).

1744 Vgl. [van den Berg 1994, p. 962]. Anders: [Bing 1991, p. 28-30], die de relevantie van een bron als een binaire waarde beschouwt. Aan de juridische argumenten die aan de bron kunnen worden ontleend, kent hij wel een ordinale waarde toe.

1745 Vgl. o.m. [Smits 1996, p. 188].

1746 Vgl. [Saracevic 1975, p. 324].

1747 Van Dale definieert het uit het Engels overgenomen ‘retrieval’ als: “*Het opzoeken en zichtbaar maken van in een databank opgeslagen informatie.*” Volgens deze definitie is het Nederlandse ‘retrieval’ een synoniem voor het Engelse ‘*information retrieval*’ en zou ‘informatieretrieval’ derhalve een pleonasme zijn.

The processes in IR were geared toward relevance as their reason d'être because of the desire to provide effective approaches to the problem of dealing with the 'bewildering array of knowledge'.¹⁷⁴⁸

In deze paragraaf onderzoeken we eerst de verschillende betekenissen van het begrip 'relevantie' (§ 5.2.1), zowel binnen de IR in het algemeen, als bij jurisprudentiedatabanken in het bijzonder. Vervolgens gaan we in op de vraag hoe relevantie kan worden gemeten (§ 5.2.2).

5.2.1 Het begrip 'relevantie'

In deze paragraaf proberen we inhoud te geven aan het begrip 'relevantie'. Daarbij gaan we eerst in op de betekenissen die het begrip kan hebben in de IR (§ 5.2.1.1). Vervolgens onderzoeken we hoe we het begrip moeten opvatten in relatie tot jurisprudentiedatabanken (§ 5.2.1.2).

5.2.1.1 Generieke theorie

Binnen de informatica en vooral binnen het subdomein van de retrieval wordt, vanuit verschillende invalshoeken, al lang over het relevantiebepgrip gefilosofeerd.¹⁷⁴⁹ Er is geen alom geaccepteerde en alomvattende theorie, maar om een beeld te krijgen van het relevantievraagstuk volgen we in grote lijnen Saracevic, die over een periode van 30 jaar¹⁷⁵⁰ veel aan de theorievorming heeft bijgedragen.

Saracevic onderscheidt om te beginnen vier thema's: aard (wat is relevantie?), manifestatie (wat voor verschijningsvormen heeft relevantie?), gedrag (relevantie binnen het zoekgedrag van gebruikers) en effecten (hoe kan relevantie effectief worden geoperationaliseerd?).¹⁷⁵¹

Met betrekking tot het eerste thema, de aard van relevantie, onderkent Saracevic een aantal essentiële attributen, die samenkomen in zijn definitie:

As a cognitive notion relevance involves an interactive, dynamic establishment of a relation by inference, with intentions toward a context.¹⁷⁵²

Relevantie kan zich vervolgens op verschillende manieren manifesteren. Deze manifestaties – we kunnen ook spreken over 'relevantiesoorten' – komen in grote lijnen overeen

1748 [Saracevic 1996, p. 201]. Vgl. ook [Mizzaro 1997, p. 810] alsmede de daar aangehaalde auteurs.

1749 Zie voor een historisch overzicht onder meer: [Mizzaro 1997], [Saracevic en Kantor 1997], [Saracevic 2007b], [Saracevic 2007a].

1750 In het bijzonder [Saracevic 1975], [Saracevic 1996], [Saracevic en Kantor 1997], [Saracevic 2007a], [Saracevic 2007b].

1751 [Saracevic 1996, p. 202].

1752 Ibid., p. 205.

met de invalshoeken vanwaaruit relevantie in de loop der jaren is onderzocht.¹⁷⁵³ Saracevic onderscheidt vijf manifestaties op een glijdende schaal. Deze (hierna te bespreken) schaal loopt van het zuivere IT-perspectief naar het menselijk perspectief.

In deze typologie blijven *interface design* en *user navigation* overigens buiten beschouwing. Deze disciplines voegen zelf niets toe aan het bepalen van de relevantie,¹⁷⁵⁴ alhoewel ze grote invloed kunnen hebben op hoe de gebruiker de relevantiebepaling kan ervaren, zowel positief als negatief:

*In general, users like features that make retrieval systems look smart or that keep them from looking stupid, although it's hard to be very specific about what 'smart' or 'stupid' means in this context. These kinds of features can cause problems if they convince users that the system is more intelligent than it is. Effective retrieval will probably always require that users be actively engaged in the process.*¹⁷⁵⁵

De eerste relevantiemanifestatie van Saracevic is de systeemrelevantie of algoritmische relevantie. Deze relevantie ziet op de relatie tussen een query¹⁷⁵⁶ en documenten in het computersysteem. Binnen deze manifestatie kan een document bijvoorbeeld relevant zijn als het gezochte woord erin voorkomt.¹⁷⁵⁷ Maar dat zegt niets over het onderwerp van het document, terwijl dat voor de relevantie van het document voor een gebruiker waarschijnlijk van groot belang is.

Daartoe onderscheiden we de tweede manifestatie: onderwerpsrelevantie. Hierbij wordt een relatie gelegd tussen het onderwerp waarop de gebruiker wil zoeken en het onderwerp van een document.

De derde manifestatie, de cognitieve relevantie of toepasselijkheid (*pertinence*) ziet op de vraag in hoeverre de gevonden informatie daadwerkelijk aansluit bij de informatiebehoefte van de gebruiker. Een document dat relevant is op grond van de eerste twee manifestaties

1753 Mizzaro gebruikte in zijn metastudie ([Mizzaro 1997]) een iets ander model, waarin we echter dezelfde grootheden herkennen die Saracevic als attributen en manifestaties benoemt. Relevantie kan volgens Mizzaro worden opgevat als een relatie tussen twee entiteiten uit twee verschillende groepen. In de eerste groep vinden we: document, surrogaat (een representatie van het document) en (in een document besloten liggende) informatie. In de tweede groep bevinden zich: het probleem van de gebruiker dat om een oplossing vraagt; de informatiebehoefte die de gebruiker uit het probleem heeft gedistilleerd; de informatievraag ('request' – een representatie van de informatievraag in menselijke taal); en ten slotte een query (*vide infra*, noot 1756). Ieder van de zeven entiteiten kan worden onderverdeeld in drie componenten, waarvan er één of meer van toepassing kunnen zijn: het onderwerp ('topic'); de taak waarop de activiteit van de gebruiker betrekking heeft; en de context. De vierde dimensie die Mizzaro toevoegt is tijd. We kunnen aldus bijvoorbeeld spreken over de relevantie van een document voor een query betreffende een specifiek onderwerp op een bepaald tijdstip.

1754 Al spelen ze natuurlijk wel een belangrijke rol bij bijv. systemen waarbij de gebruiker een relevantiebepalend systeem kan trainen door aan te geven of bepaalde documenten relevant zijn; [Turtle 1995, par. 6].

1755 *Ibid.*, p. 15.

1756 Van Dale: "informatieverzoek aan een databank". [Turtle 1995, p. 20-21] wijst op twee opvattingen omtrent het wezen van de query. Ten eerste kan een query worden gezien als een klein document, waarbij het doel is de overeenkomst tussen dit documentje en de documenten in de te doorzoeken collectie vast te stellen. Daarnaast kan een query worden opgevat als een regel of instructie voor het vinden van relevante documenten.

1757 De hiermee samenhangende meetproblemen bespreken we in § 5.2.2.

kan cognitief volstrekt irrelevant zijn, bijvoorbeeld omdat het te oud is, omdat de gebruiker het al kent, of omdat de gebruiker zijn zoekvraag verkeerd heeft geformuleerd.

Maar ook als het document wel blijkt aan te sluiten bij de informatiebehoefte, wil dat nog niet zeggen dat de gebruiker er iets aan heeft. De vierde manifestatie, de situationele relevantie of bruikbaarheid, breidt het perspectief van de gebruiker daarom uit naar de context van zijn zoekactie: helpt de gevonden informatie om het achterliggende probleem op te lossen?

Ten slotte benoemt Saracevic een vijfde manifestatie, die hij affectieve relevantie (*'motivational or affective relevance'*) noemt en omschrijft als:

*(The) relation between the intents, goals, and motivations of a user, and texts retrieved by a system or in the file of a system, or even in existence. Satisfaction, success, accomplishment, and the like are criteria for inferring motivational relevance.*¹⁷⁵⁸

Cosijn en Ingwersen¹⁷⁵⁹ bouwden kritisch voort op deze typologie en stelden de vraag of de laatste manifestatie niet eerder als een attribuut van relevantie zou moeten worden beschouwd, en op de glijdende schaal van relevantiemanifestaties zou moeten worden vervangen door socio-cognitieve relevantie, ook wel contextuele- of domeinrelevantie te noemen:

*Socio-cognitive relevance is measured in terms of the relation between the situation, work task or problem at hand in a given socio-cultural context and the information objects, as perceived by one or several cognitive agents. It encompasses the system, a group of individual users or agents, and the socio-organisational environment.*¹⁷⁶⁰

De analyse van citaties van wetenschappelijke publicaties wordt door Cosijn en Ingwersen aangehaald als voorbeeld van socio-cognitieve relevantie, die een domeinafhankelijke kwaliteitsmaat kan bieden.^{1761 1762} We sluiten ons aan bij deze nuancering van Cosijn en Ingwersen op het model van Saracevic en beschouwen de domeinrelevantie als vijfde relevantiemanifestatie. We bakenen de domeinrelevantie zelfs nog iets scherper af en abstraheren geheel van de relatie met de zoekvraag, de informatiebehoefte of het gebruikersprobleem. Voor ons ziet domeinrelevantie dan uitsluitend op de mate waarin een document door domeinspecialisten belangrijk wordt gevonden binnen het desbetreffende kennisdomein.

5.2.1.2 Toepassing op jurisprudentiedatabanken

In de voorgaande paragraaf hebben we het begrip 'relevantie' in zijn algemeenheid onderzocht. In deze paragraaf passen we de bevindingen toe op jurisprudentiedatabanken, waarbij 'juridische domeinrelevantie' onze bijzondere aandacht heeft. Allereerst bespreken

1758 [Saracevic 1996, par. 4], zie ook [Saracevic 2007a].

1759 [Cosijn en Ingwersen 2000].

1760 Ibid., p. 541.

1761 Ibid., p. 548.

1762 De link met bibliometrie komen we ook bij anderen tegen. Zie bijvoorbeeld [Hjørland 2002].

we in § 5.2.1.2.1 hoe de verschillende relevantiemaniestaties in jurisprudentiedatabanken kunnen worden geoperationaliseerd. Om iets meer beeld te krijgen van hoe juridische domeinrelevantie in de praktijk kan worden gebruikt, bekijken we in § 5.2.1.2.2 een jurisprudentiedatabank die een importantie-indicator heeft geïmplementeerd.

5.2.1.2.1 Relevantiemaniestaties

We kunnen de theorievorming uit § 5.2.1.1 vertalen naar hulpmiddelen waarmee uitspraken-databanken kwantitatief hanteerbaar kunnen worden gemaakt. Een samenvattende matrix met de relevantiemaniestaties is opgenomen in Figuur 5-1.

De vijf verschillende relevantiemaniestaties kunnen worden vertaald naar juridische retrieval.¹⁷⁶³ De hulpmiddelen die we vinden op het niveau van de systeemrelevantie zijn weinig specifiek voor het juridisch domein, al kan finetuning voor het juridisch domein tot betere resultaten leiden: zo moeten lijsten die voor stemming¹⁷⁶⁴ worden gebruikt juridische terminologie bevatten.

Voor onderwerpsrelevantie kan het gebruik van een taxonomie van grote waarde zijn. Daarbij kan een spanningsveld ontstaan tussen gewenste detaillering enerzijds en bruikbaarheid anderzijds: hoe meer lemmata zich in de taxonomie bevinden, hoe groter de kans om relevante documenten te vinden, maar tegelijkertijd wordt de classificatie van documenten moeilijker. De taxonomie moet vanzelfsprekend juridisch van aard zijn, maar niet iedere willekeurige juridische taxonomie is ook voor classificatie van rechterlijke uitspraken de meest geschikte. Indexering van documenten gebeurt traditioneel door redacteurs, maar daaraan kleven de nodige problemen:

*Manual indexing is only as good as the ability of the indexer to anticipate questions to which the indexed document might be found relevant. It is limited by the quality of its thesaurus. It is necessarily precoordinated and is thus also limited in its depth. Finally, like any human enterprise, it is not always done as well as it might be.*¹⁷⁶⁵

In toenemende mate gebeurt het indexeren ook door computers, maar ook dat leidt niet altijd tot bevredigende resultaten.¹⁷⁶⁶

1763 Al zijn natuurlijk andere indelingen mogelijk, zie bijvoorbeeld [Sutton 1994, p. 187], die voor juridische retrieval drie manifestaties hanteert, die grofweg overeenkomen met onderwerpsrelevantie, situationele relevantie en domeinrelevantie. Sutton wijst daarnaast op de specifieke denkwijze van juristen, waarmee tot nog toe onvoldoende rekening wordt gehouden in juridische retrievalsystemen. Kritiek op de gebrekkige aansluiting van jurisprudentiedatabanken op de *mindset* van de jurist is al zo oud als de databanken zelf, vgl. [Dabney 1986] en [Smith 2007].

1764 *Vide infra*: § 5.2.2.1.1.

1765 [Dabney 1986, p. 14].

1766 De Amerikaanse commerciële systemen LexisNexis en WestLaw hebben hun content op vele duizenden (hiërarchisch gestructureerde) onderwerpen georganiseerd. Bij WestLaw delen redacteurs uitspraken handmatig in, LexisNexis laat de classificatie door de computer doen. Een vergelijking van de relevantiescores laat zien dat de mens het tot nu toe beter doet, maar dat een gebruiker altijd aanvullende zoekwegen moet bewandelen om alle relevante informatie te verkrijgen ([Mart 2010]).

Relevantiemanifestatie	Mogelijke middelen
Systeemrelevantie	Standaard retrievaltechnieken.
Onderwerpsrelevantie	Taxonomie
Cognitieve relevantie / toepasselijkheid	Thesaurus. Vertaling naar lekenterminologie / matching met casuïstiek
Situationele relevantie / bruikbaarheid	Citatie-indexen, vertalingen, toelichtingen, inhoudsindicaties
Domeinrelevantie	Importantie-indicator

Figuur 5-1. Matrix voor mogelijke hulpmiddelen in jurisprudentiedatabanken voor de verschillende relevantiemanifestaties.

Voor de cognitieve relevantie kan het inzetten van een thesaurus – waarin gerelateerde begrippen en synoniemen zijn opgenomen – een hulpmiddel zijn. Hiermee kan een gebruiker zoekvragen meer toesnijden op de specifieke problematiek die de aanleiding vormt voor zijn informatievraag. Voor niet-juridische gebruikers kan er meerwaarde zitten in een koppeling tussen leken termen en juridische begrippen.¹⁷⁶⁷ De grens tussen cognitieve relevantie en situationele relevantie is vrij diffuus, vooral omdat de situatie van de gebruiker zich aan het oog van het systeem onttrekt. Maar de kans dat de informatie als bruikbaar wordt ervaren kan worden vergroot door het aanbieden van metadata als samenvattingen, toelichtingen, formele en materiële relaties, dat laatste bijvoorbeeld in de vorm van citatie-indexen.

De domeinrelevantie ten slotte vraagt naar de jurisprudentiële waarde van een uitspraak: wat is de juridische importantie van deze uitspraak in het algemeen? Deze domeinrelevantie staat los van de systeemrelevantie die de uitspraak heeft voor een bepaalde query, de onderwerpsrelevantie van de uitspraak met betrekking tot een bepaald thema of rechtsgebied, en de cognitieve relevantie die de uitspraak heeft voor de informatievraag van de gebruiker. Er kan wel een relatie zijn tussen situationele relevantie en domeinrelevantie: er zijn veel situaties denkbaar waarin de bruikbaarheid van een gevonden uitspraak niet alleen wordt bepaald door het probleem dat de gebruiker tot de zoekactie aanzette, maar ook door de jurisprudentiële waarde ervan. Er zijn zelfs queries denkbaar waarin situationele relevantie en domeinrelevantie volledig samenvallen, bijvoorbeeld in het geval de gebruiker alle juridisch belangrijke uitspraken wil zien die de afgelopen week door een bepaalde rechtbank zijn gedaan. Beide relevantiemanifestaties moeten echter scherp van elkaar worden onderscheiden: bij het bepalen van de situationele relevantie is altijd een individuele gebruiker betrokken, bij het vaststellen van de domeinrelevantie nooit.

¹⁷⁶⁷ Zoals bijv. gerealiseerd in het BEST-project: [Hoekstra 2009].

5.2.1.2.2 'Importance levels' in HUDOC

Wat wordt bedoeld met domeinrelevantie bij jurisprudentiedatabanken kan worden geïllustreerd met de HUDOC-databank van het EHRM, waar een specifiek zoekfilter voor deze relevantiemaniëfestatie beschikbaar is onder de naam 'importance level'.¹⁷⁶⁸ De gebruiker kan zijn zoekvraag beperken tot één of meer van vier niveaus; tot aan de herziening van de website in juni 2012¹⁷⁶⁹ waren er drie niveaus. De benamingen en omschrijvingen van de huidige categorieën luiden:¹⁷⁷⁰

- **Case Reports**

Judgments, decisions and advisory opinions delivered since the inception of the new Court in 1998 which have been published or selected for publication in the Court's official Reports of Judgments and Decisions. The selection from 20007 onwards had been made by the Bureau of the Court following a proposal by the Jurisconsult.

Judgments of the former Court (published in Series A and Reports) and cases published in the former Commission's series Decisions and Reports have not been included in the Case Reports category and are therefore classified by levels 1, 2 and 3 only.

- **1 = High importance**

All judgments, decisions and advisory opinions not included in the Case Reports which make a significant contribution to the development, clarification or modification of its case-law, either generally or in relation to a particular State.

- **2 = Medium importance**

Other judgments, decisions and advisory opinions which, while not making a significant contribution to the case-law, nevertheless go beyond applying existing case-law.

- **3 = Low importance**

Judgments, decisions and advisory opinions of little legal interest, namely judgments and decisions that simply apply existing case-law, friendly settlements and strike outs (unless raising a particular point of interest).

Vóór juni 2012 bestonden alleen de categorieën 1, 2 en 3; *Case Reports* was geen afzonderlijke categorie. Alhoewel een indeling in vier categorieën fijnmaziger is dan in drie categorieën, heeft het nieuwe systeem enkele nadelen. Ten eerste is het verwarrend dat er één categorie is met een afwijkende benaming. Voor de niet-goed-ingevoerde gebruiker is het even puzzelen om te begrijpen hoe *Case Reports* zich verhoudt tot de drie genummerde categorieën.¹⁷⁷¹

1768 *Vide supra*: § 2.6.1.1.

1769 *Vide supra*: § 2.6.1.1.

1770 Naast de toevoeging in 2012 van de *Case-Reports*-categorie zijn ook de beschrijvingen van de andere categorieën gewijzigd, maar deze wijzigingen zijn louter redactioneel van aard.

1771 Waarbij nog opgemerkt kan worden dat de nummering contra-intuïtief is; op veel websites worden waarderungen gebruikt die worden gevisualiseerd met sterren. Daarbij geldt: hoe meer sterren, hoe beter. De nummering van HUDOC werkt precies andersom.

Ten tweede is de *Case-Reports*-categorie weinig flexibel. De toelichting vermeldt dat een uitspraak ten aanzien waarvan nog geen publicatiebesluit is genomen, voorlopig in een van de andere drie categorieën wordt opgenomen. Maar indien het besluit tot publicatie eenmaal is genomen, dan blijft een zaak tot aan het einde der tijden in de *Case-Reports*-categorie, terwijl uitspraken in de andere drie categorieën wel van de ene naar de andere categorie kunnen verhuizen als gevolg van een veranderende perceptie inzake hun juridisch belang. Daar komt nog bij dat oude uitspraken (bijvoorbeeld uit *Series A*) nooit hoger komen dan categorie 1. De toevoeging van de *Case-Reports*-categorie in het nieuwe HUDOC heeft daarom de zuiverheid van het classificatiesysteem enigszins aangetast.

In Figuur 5-2 is te zien hoe de uitspraken op drie verschillende tijdstippen over de categorieën waren verdeeld. Hieruit blijkt niet alleen dat het overgrote deel van de uitspraken in de laagste categorie valt, maar ook dat uitspraken regelmatig van de ene naar de andere categorie verhuizen. Bij de creatie van de *Case-Reports*-categorie in juni 2012 lijken er veel uitspraken uit met name de *High-Importance*-categorie naar deze nieuwe categorie te zijn verplaatst. Veel uitspraken uit de andere categorieën maakten daardoor ook promotie. Het volledige overzicht, inclusief een onderscheid naar *judgments* en *decisions*, is opgenomen in Bijlage 10.

5.2.2 Het meten van relevantie

Nu we hebben vastgesteld welke relevantiemaniëfestaties er zijn, kunnen we onderzoeken hoe relevantie in de praktijk kan worden gemeten. Ook daarbij maken we een onderscheid tussen generieke theorie (§ 5.2.2.1) en de toepassing op jurisprudentiedatabanken (§ 5.2.2.2).

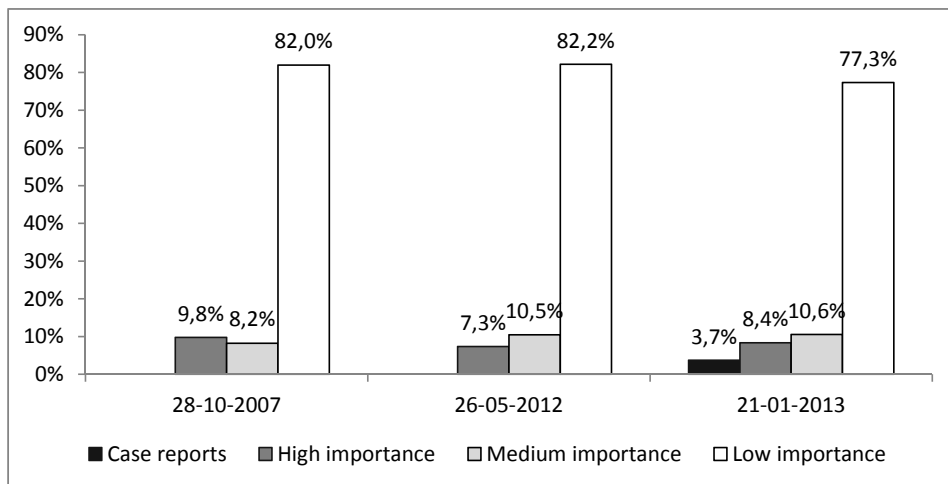
5.2.2.1 Generieke theorie

In de voorgaande paragrafen hebben we gezien dat relevantie een meervoudig begrip is. En wanneer we in staat zijn om het begrip ‘relevantie’ binnen een bepaalde context te definiëren, stuiten we direct op de vraag hoe we die relevantie kunnen meten:

*(L)ike so many other things in life, relevance is relative. Some things are more relevant than others, some things are not relevant any more, and some have a chance of becoming relevant.*¹⁷⁷²

In deze paragraaf zullen we ingaan op de problemen die samenhangen met het kwantificeren van relevantie. In § 5.2.2.1.1 behandelen we eerst enkele algemene vraagstukken met betrekking tot relevantiemeting. Ook de vraag hoe meetsystemen beoordeeld moeten worden komt daarbij aan de orde. Omdat we in het vervolg van dit onderzoek naast klassieke statistiek ook gebruik zullen maken van sociaalnetwerkanalyse, introduceren we in § 5.2.2.1.2 hieruit enkele basale begrippen.

¹⁷⁷² [Saracevic 1975, p. 325].

Figuur 5-2. Verdeling van EHRM-uitspraken over de *importance levels*, in 2007, 2012 en 2013.

5.2.2.1.1 Het meten van een relatief begrip

In § 5.2.1.1 hebben we – in navolging van Saracevic – een onderverdeling gemaakt in vier thema's met betrekking tot relevantie, waarvan we er twee in de genoemde paragraaf hebben behandeld: aard en manifestatie. In deze paragraaf behandelen we de twee andere thema's: gedrag en effecten. 'Gedrag' heeft betrekking op hoe mensen relevantie beoordelen: welke factoren vinden zij belangrijk? 'Effecten' ziet op de vraag waardoor het menselijk oordeel over relevantie (en dus het gedrag) wordt beïnvloed. Beide thema's zijn nauw gerelateerd, zoals reeds bleek bij een studie van Gull in 1956 waarbij de prestaties van twee verschillende zoeksystemen werden getest.¹⁷⁷³ De onbedoelde en onverwachte uitkomst was niet zozeer dat de zoeksystemen verschilden, maar dat de beoordelaars het niet eens konden worden over de vraag welke documenten als relevant aangemerkt zouden moeten worden. In onze bespreking zullen we dan ook niet te strikt vasthouden aan het onderscheid tussen gedrag en effecten, maar ons richten op de vraag hoe prestaties van retrievalssystemen voor de verschillende relevantiemaniëfestaties kunnen worden gemeten.

We beginnen met de systeemrelevantie. Hiervoor zijn in de loop der jaren verschillende maten ontwikkeld. Eerder¹⁷⁷⁴ kwamen we al de begrippen *recall* en *precision* tegen, klassieke maten voor de prestaties van retrievalssystemen.¹⁷⁷⁵ *Recall* is het percentage documenten dat correct wordt gevonden binnen het totaal aantal documenten dat had moeten worden gevonden. *Precision* is het percentage documenten in een antwoordset dat zich daarin te-

¹⁷⁷³ [Gull 1956], ook besproken in [Saracevic 2007b, p. 2134], [Saracevic 2008, p. 773].

¹⁷⁷⁴ *Vide supra*: § 4.3.3.

¹⁷⁷⁵ Zie o.m. [Baeza-Yates en Ribeiro-Neto 1999, p. 75].

recht bevindt. Op het eerste gezicht lijken dergelijke maten objectief, maar de exacte criteria moeten heel nauwkeurig worden omschreven: als we zoeken naar documenten over ‘fiet-sen’, moeten dan ook documenten worden gevonden waarin ‘fietsen’ slechts een substring vormt (racefietsen, bakfietsen, snorfietsen, waterfietsen, luchtfietsen)? Moet er ‘gestemd’¹⁷⁷⁶ worden gezocht, zodat we ook documenten vinden waarin de woorden ‘fietst’ of ‘gefietst’ voorkomen? En moet er ook worden gezocht naar synoniemen (rijwielen), bredere termen (tweewielers) of deelverzamelingen (mountainbikes)?

Hierin zien we reeds een nauwe verwevenheid met de onderwerpsrelevantie, waarbij wordt getoetst of een document relevant is voor het onderwerp waarop is gezocht. Voor de beoordeling van de resultaten spelen verschillende factoren een rol, zoals de uitgebreidheid van de taxonomie die is gehanteerd, en de vraag of ook documenten uit een moeder- of dochtercategorie moeten worden gevonden. Voor het testen van ontwikkelde zoekalgoritmen hebben we bovendien niet alleen te maken met de beoordeling door de eindgebruiker, maar ook met de classificatie van de documenten (door mens of computer).

Bij de cognitieve relevantie en de situationele relevantie wordt de subjectieve component nog groter. Onderzoeken¹⁷⁷⁷ laten dan ook zien dat die menselijke beoordelaar bij het ontwikkelen van zoekalgoritmen een onzekere en wispelturige factor is.¹⁷⁷⁸ Deze wispelturigheid komt op twee momenten tot uitdrukking. Allereerst bij het vaststellen van de gouden standaard: het benoemen van de set documenten die op een bepaalde zoekvraag gevonden zou moeten worden. Saracevic¹⁷⁷⁹ benoemt vier (groepen van) personen die vaak worden ingezet om te komen tot een gouden standaard: eindgebruiker, domeinspecialist, informatiespecialist, buitenstaander. Vervolgens komt de instabiliteit van de relevantietoets ook tot uiting bij het beoordelen van de testset tegen de gekozen gouden standaard. Uit verschillende onderzoeken komen als algemene conclusies naar voren:

1. Hoe groter de expertise van de beoordelaars, hoe groter de overlap en consistentie in het oordeel;
2. Hoe meer beoordelaars, hoe kleiner de overlap en de consistentie.¹⁷⁸⁰

Zowel bij het vaststellen van de gouden standaard, als bij het vergelijken van een concrete resultaatset met die gouden standaard, wordt een belangrijk obstakel dus gevormd door de beperkingen van de steekproef.

Het afzien van steekproeven heeft pas recent de aandacht getrokken, onder meer omdat de technische mogelijkheden hiertoe inmiddels aanwezig zijn.¹⁷⁸¹ ‘Crowdsourcing’¹⁷⁸² kan veel meer kennis genereren dan welke steekproef dan ook, en lijkt succesvol voor een aantal

1776 Bij *stemming* moeten ook alle woorden worden gevonden die gebaseerd zijn op dezelfde woordstam.

1777 Een uitgebreid overzicht van verschillende onderzoeken is opgenomen in [Saracevic 2007b].

1778 [Saracevic 2008].

1779 Ibid., p. 769.

1780 [Saracevic 2007b, p. 2137].

1781 Door Saracevic wordt aan dit thema vreemd genoeg vrijwel geen aandacht besteed.

1782 Door Van Dale vrij beperkt gedefinieerd als: “*Vorm van productverbetering waarbij producenten de kennis en vaardigheden van hun klanten gebruiken om hun producten of diensten te verbeteren.*”

toepassingen.¹⁷⁸³ Crowdsourcing lijkt effectief om de onderwerpsrelevantie van informatie-objecten beter te bepalen, omdat het steekproefprobleem kan worden geëlimineerd. Als bijvoorbeeld iedereen kan meehelpen met het taggen¹⁷⁸⁴ van foto's op internet kan meer (gespecialiseerde) kennis worden ingeschakeld dan wanneer dit werk zou zijn voorbehouden aan een kleine groep.

Crowdsourcing kan ook worden ingezet door mensen niet expliciet om een bijdrage te vragen, maar door gebruik te maken van opgeslagen gegevens omtrent hun gedrag. Ten behoeve van cognitieve relevantie kan bijvoorbeeld worden onderzocht welke documenten gebruikers van een website vanuit een resultaatpagina hebben geopend nadat zij op een bepaald woord hebben gezocht. Op eenzelfde manier kan crowdsourcing worden gebruikt voor het bepalen van situationele relevantie, bijvoorbeeld door de geografische locatie van een gebruiker te gebruiken om te onderzoeken wat relevant is voor het geografisch nabije crowdsegment.

Voor domeinrelevantie heeft crowdsourcing een bijzondere betekenis. We hebben domeinrelevantie gedefinieerd als de relevantie die een informatieobject heeft binnen een specifiek kennisdomein, zoals gepercipieerd door mensen die goed zijn ingevoerd in dat domein, en onafhankelijk van een specifieke gebruikersvraag. Als voorbeeld noemden we reeds¹⁷⁸⁵ citatieanalyse, die onder meer wordt ingezet om de importantie van auteurs en tijdschriften te meten. Hierbij wordt geen testpanel ingezet, maar wordt gebruik gemaakt van alle citaties die in het corpus beschikbaar zijn. De reden hiervoor is dat het vooralsnog onmogelijk is gebleken om de computer te laten voorspellen hoe populair een wetenschappelijke publicatie zal zijn.

Ook de hieronder¹⁷⁸⁶ nog te bespreken algoritmen die door internetzoekmachines worden gebruikt, zijn voor een belangrijk deel gebaseerd op citatie, en daarmee ook op de *wisdom of the crowd*. Als veel pagina's naar website X verwijzen, en als website X veel wordt bezocht, dan zal deze ook wel belangrijk zijn.¹⁷⁸⁷ Deze zeer uitgebreide wereldwijde domeinkennis wordt voor specifieke queries gecombineerd met algoritmen uit andere relevantiemaniëfestaties. De *clues* daarvoor komen uit de metadata die op een pagina of website aanwezig zijn, of de inhoud van documenten en perifere gegevens, zoals gegevens over de individuele gebruiker.¹⁷⁸⁸

1783 [Surowiecki 2005]. Mede met betrekking tot het overheidsdomein: [TNO 2008].

1784 Van Dale: "Labels hechten aan iets, bv. aan woorden in een corpus."

1785 *Vide supra*: § 5.2.1.1.

1786 *Vide infra*: § 5.2.2.1.2.

1787 Juist omdat er geen gebruik wordt gemaakt van steekproeven, is het aantrekkelijk en soms relatief eenvoudig om zoekalgoritmen te misleiden. Voor citatie-indexen is dat bijvoorbeeld overvloedige zelfcitatie, voor zoekmachines de 'Google bomb'.

1788 De precieze implementatie van de rankingalgoritmen van de zoekgiganten behoort tot de bedrijfsgeheimen.

5.2.2.1.2 Traditionele statistiek versus netwerkanalyse

Voor het berekenen van de relevantie van een document (om het even in welke relevantie-manifestatie) wordt gebruik gemaakt van allerlei mathematische en statistische modellen. Daarbij wordt vaak een vergelijking gemaakt tussen de zoekvraag enerzijds en een aantal *clues* in de geïndexeerde documenten anderzijds. Die zoekvraag kan als query zijn geformuleerd, maar ook in termen van een probleem waar een gebruiker mee worstelt. Vervolgens wordt gekeken in hoeverre de documenten zich individueel verhouden tot de zoekvraag. Goffman was een van de eersten die erop wees dat dit niet volstaat; ook de relatie tussen de objecten onderling kan van invloed zijn op het uiteindelijke resultaat.¹⁷⁸⁹ Door deze bevinding werd het noodzakelijk om op een andere manier te gaan kijken naar dataverzamelingen. Sociaalnetwerkanalyse kreeg hierin een belangrijke plaats. Omdat deze analysemethode een belangrijke rol speelt in ons verdere onderzoek gaan we in deze paragraaf kort in op de basisprincipes¹⁷⁹⁰ en de belangrijkste conceptuele verschillen met de traditionele statistiek.

In deze traditionele statistiek worden overeenkomsten en verschillen tussen objecten (bijvoorbeeld mensen of documenten) onderzocht door hun kenmerken (attributen) met elkaar te vergelijken. In netwerkanalyse echter staan naast de objecten niet de attributen centraal, maar de relaties ('edges' of 'links') die er tussen de objecten ('nodes') bestaan. In de traditionele statistiek kunnen we tot uitdrukking brengen dat A en B zijn getrouwd, maar niet dat ze juist met elkaar in de echt zijn verbonden. Kennis van dergelijke relaties is echter essentieel als men wil analyseren hoe sociale netwerken in elkaar zitten. De attributen uit de traditionele statistiek worden in de sociaalnetwerkanalyse beschouwd als relaties. Als bijvoorbeeld A en B als attribuut hebben dat ze van het geslacht 'vrouw' zijn, hebben ze in sociaalnetwerkanalyse een relatie met elkaar met betrekking tot het kenmerk 'vrouw'. Door deze constructie zijn binnen de sociaalnetwerkanalyse in beginsel ook alle methodieken uit de traditionele statistiek toepasbaar.

Een tweede belangrijk punt waarop sociaalnetwerkanalyse zich onderscheidt van de traditionele statistiek is de omvang van de geanalyseerde dataverzameling. In de statistiek neemt de steekproef een belangrijke plaats in, terwijl men in de netwerkanalyse met de volledige verzameling wil werken.¹⁷⁹¹ Immers, als men in netwerkanalyse een object voor een steekproef zou willen selecteren, dan zou men, om een goed beeld te krijgen van dit object, ook alle objecten moeten selecteren waarmee het geselecteerde object een relatie heeft. En omdat de eigenschappen van die objecten worden beïnvloed door weer andere objecten, moeten ook die in de steekproef worden meegenomen, et cetera. Indien technisch ook maar enigszins mogelijk wordt daarom de voorkeur gegeven aan analyse van het volledige netwerk.¹⁷⁹²

1789 [Goffman 1970].

1790 Zie voor een uitgebreider inleiding o.m. [Hanneman en Riddle 2005].

1791 Vgl. o.m. [de Nooy, Mrvar en Batagelj 2011, p. 6].

1792 Er bestaan wel methoden om in netwerkanalyse steekproeven te trekken. Daarbij wordt begonnen met een aantal objecten en worden slechts gerelateerde objecten tot in de n-de graad in de steekproef betrokken. Een belangrijk nadeel van deze methoden is dat *isolates* (objecten zonder connectie) buiten de steekproef blijven.

Binnen sociaalnetwerkanalyse kunnen relaties tussen objecten gericht (*directed*) of ongericht (*undirected*) zijn. Een gerichte relatie is (in beginsel) asymmetrisch, zoals 'houden van' of 'citeren'; een ongerichte relatie is altijd symmetrisch, zoals 'getrouwd zijn met'. Netwerkrelaties kunnen worden weergegeven in matrices, maar voor een beter (visueel) begrip worden ze ook vaak weergegeven in een graaf.

Van oudsher werden netwerken vooral beschouwd als *random networks*, waarin de toevoeging van nodes en links willekeurig geschiedt. De verdeling van het aantal links heeft daardoor een Poisson-distributie. Het World Wide Web (WWW) blijkt echter een '*scale free network*'¹⁷⁹³ te zijn, waarvan de verdeling voldoet aan een *Power law*: de distributie van links is in hoge mate ongelijk, er zijn enkele objecten met een groot aantal inkomende links en daarnaast heel veel objecten die heel weinig (of zelfs geen enkele) inkomende link hebben. *Scale free networks* kenmerken zich door een dynamische groei van het aantal nodes en *preferential attachment*:¹⁷⁹⁴ het verschijnsel dat links niet naar willekeurige andere nodes worden gelegd, maar naar die nodes die reeds een bovengemiddeld aantal links hebben. Het vermogen van een node om een bovengemiddeld aantal inkomende links te verwerven zou onder meer afhankelijk zijn van leeftijd en kwaliteit.¹⁷⁹⁵

Netwerken kunnen op talloze manieren worden geanalyseerd. De aandacht kan daarbij worden gericht op het gehele netwerk (bijvoorbeeld de dichtheid van de relaties binnen het netwerk), op het bestaan van subnetwerken of op individuele nodes. Bij dat laatste gaat het met name om de vraag in hoeverre een node een centrale positie heeft in een netwerk. Om dat te berekenen zijn een aantal *centrality measures* ontwikkeld, waarvan we de belangrijkste hier bespreken.

Om te beginnen kunnen we tellen hoeveel relaties een node heeft, hetgeen we uitdrukken met de term '*degree*'. In een gericht netwerk kan daarbij een onderscheid worden gemaakt tussen de inkomende relaties ('*in-degree*') en uitgaande relaties ('*out-degree*').¹⁷⁹⁶ Met '*betweenness*' drukken we uit in hoeverre een node een cruciale positie inneemt op het pad dat moet worden gevolgd door andere nodes om met elkaar in contact te komen.¹⁷⁹⁷ Een derde maat voor *centrality* is '*closeness*', waarmee we kunnen bepalen hoe ver nodes van elkaar zijn verwijderd. We kunnen dat berekenen door het aantal relaties te tellen dat moet worden gepasseerd om van de ene bij de andere node te komen. Ook zijn er modellen, zoals *power-centrality*¹⁷⁹⁸ en *proximity prestige*,¹⁷⁹⁹ waarin *degree* en *closeness* worden gecombineerd. In deze modellen wordt niet alleen rekening gehouden directe relaties, maar ook met indirecte relaties.

Voor de manier waarop informatie op het WWW met elkaar is verbonden, en wat daaruit is af te leiden omtrent het belang van websites, zijn afzonderlijke, op eigenvectoren

1793 [Barabási en Bonabeau 2003].

1794 Ibid., p. 54.

1795 [Bianconi en Barabási 2001].

1796 [Freeman 1979].

1797 [Freeman 1977].

1798 [Bonacich 1987].

1799 [Liu 2011, p. 274].

gebaseerde modellen ontwikkeld. Kleinberg introduceerde het ‘*Hyperlink-Induced Topic Search*’-algoritme (HITS),¹⁸⁰⁰ waarin een onderscheid wordt gemaakt tussen ‘*hubs*’ (pagina’s die vooral een verwijzingsfunctie hebben) en ‘*authorities*’ (pagina’s waarnaar veel wordt verwezen).¹⁸⁰¹ Voor beide eigenschappen krijgt een website een waardering, vergelijkbaar met *in-degree* en *out-degree*. De gedachte daarbij is dat een *hub* sterk is als deze verwijst naar veel sterke *authorities*, en dat een *authority* sterk is als er door veel sterke *hubs* naar wordt verwezen. HITS is query-specifiek: voor elke nieuwe vraag wordt er een berekening uitgevoerd.¹⁸⁰²

Dit model is doorontwikkeld door Brin en Page¹⁸⁰³ in het *PageRank*-algoritme, dat de basis vormt voor het ranking-algoritme van Google. Anders dan HITS is *PageRank* niet query-specifiek, en levert het geen waarden op voor *hubs*, maar alleen voor *authorities*. Beide maten houden geen rekening met het onderwerp van de webpagina’s. Sommige pagina’s gaan over tal van onderwerpen, en voor de gebruiker kan het relevant zijn dat de link tussen twee pagina’s betrekking heeft op het specifieke onderwerp van zijn interesse. Daarom wordt inmiddels geëxperimenteerd met modellen waarin een semantische laag over HITS en *PageRank* heen wordt gelegd.¹⁸⁰⁴

In een groot netwerk kan de positie van *nodes* soms worden verhelderd door het netwerk eerst op te delen in kleinere, coherente subgroepen (‘*cores*’). Met algoritmen zoals ‘*generalized core*’¹⁸⁰⁵ kan de optimale opdeling van een netwerk worden berekend.

Een andere specifieke toepassing van *centrality* vinden we in de bibliometrie, en meer in het bijzonder bij citatieanalyse. De *impact factor* werd ontwikkeld om de invloed van wetenschappelijk werk te meten aan de hand van het aantal inkomende citaties. Het oorspronkelijke idee dat in 1955 werd gelanceerd had betrekking op artikelen,¹⁸⁰⁶ later werd de methode als ‘*journal impact factor*’ (JIF) doorontwikkeld voor volledige tijdschriften.¹⁸⁰⁷ In de praktijk leiden deze maten regelmatig tot problemen, bijvoorbeeld omdat in sommige wetenschappelijke domeinen citatie meer gebruikelijk is dan in andere.¹⁸⁰⁸ Bovendien kan manipulatie worden uitgelokt, bijvoorbeeld omdat wetenschappers willen publiceren in goedscorende tijdschriften.¹⁸⁰⁹ Als reactie daarop zijn meer verfijnde algoritmen ontwikkeld. Zo maakt de ‘*eigenfactor*’¹⁸¹⁰ een weging van tijdschriften door rekening te houden met het totaal aantal citaties dat in het citerende tijdschrift verschijnt. De ‘*article influence*’ berekent

1800 [Kleinberg 1999].

1801 Alhoewel het WWW voor Kleinberg de inspiratie was het ontwikkelen van dit algoritme, wijst hij erop dat het ook op andere zaken dan internetpagina’s kan worden toegepast.

1802 Vgl. [Signorini 2005].

1803 [Brin en Page 1998].

1804 Bijv. [Nie, Davison en Qi 2006].

1805 [Batagelj en Zaveršnik 2010].

1806 [Garfield 1955].

1807 Zie voor een historisch overzicht [Garfield 2005].

1808 Ibid., p. 5.

1809 Zie bijv. [Schutte en Svec 2007].

1810 [Bergstrom 2007].

een vergelijkbare maat voor artikelen.¹⁸¹¹ Als alternatieven voor het berekenen van de impact van tijdschriften zijn ook HITS en PageRank voorgesteld.¹⁸¹² Met de ‘*h-index*’ (Hirsch-index)¹⁸¹³ kan de productiviteit en impact van individuele wetenschappers worden gemeten.

5.2.2.2 Toepassing op jurisprudentiedatabanken

De bevindingen van specifiek op het juridisch domein gericht onderzoek naar relevantiebepaling en relevantietoetsing wijken niet af van het meer generieke onderzoek dat daarvoor is gedaan.¹⁸¹⁴ menselijke beoordelaars van relevantie(maatstaven) zijn vaak verdeeld en inconsistent, en objectivering blijkt bijzonder lastig. Blair en Maron¹⁸¹⁵ constateerden bijvoorbeeld dat dezelfde juristen op verschillende momenten verschillende indexterminen aan hetzelfde document toekennen. Meer gericht op domeinrelevantie was het onderzoek van Eldridge,¹⁸¹⁶ die tot de conclusie kwam dat een meer dan binaire maatstaf de onenigheid vergroot: hij verzocht juristen om rechterlijke uitspraken met een vierpuntsschaal op juridische relevantie te beoordelen. Bij het oordeel ‘irrelevant’ waren alle vier het vaak eens, maar bij alle uitspraken waarover ten minste één van hen een ander oordeel had, kwamen ze slechts in 4,3% van de gevallen tot een eensluidend oordeel.

Inzet van computers bij relevantiebepaling vormt een aantrekkelijk perspectief. Niet alleen omdat computers minder last hebben van subjectiviteit, maar ook omdat bij grotere collecties handmatige relevantiebepaling van documenten een prijzige aangelegenheid wordt. Bij de HUDOC-databank geschiedt de classificatie naar *importance level*¹⁸¹⁷ handmatig. De bescheiden jaarlijkse productie van het EHRM, het beperkte rechtsterrein waarop wordt geopereerd en een goed onderlegd stafbureau maken dit mogelijk, maar voor omvangrijker collecties wordt zo iets al snel onbetaalbaar.

Hieronder geven we een kort overzicht van onderzoek dat de afgelopen jaren is gedaan naar de mogelijkheden om juridische relevantie op geautomatiseerde wijze te laten bepalen. Veel van dit onderzoek is gebaseerd op citatieanalyse.

Voordat citaties werden gezien als een bron voor evaluatief wetenschapsonderzoek, was het gebruik van juridische citatie-indexen, met name in *common-law*-landen, reeds wijdverspreid.¹⁸¹⁸ In eerste instantie bestonden deze systemen vooral op papier, maar reeds in 1946 voorzag de Amerikaanse jurist Kelso de ‘*Lawdex*’: een geautomatiseerd systeem waarin

1811 Bergstrom (ibid., p. 315) doet dit door de eigenfactor te delen door het aantal artikelen dat in het tijdschrift verschijnt.

1812 [Cheng, YunTao, JunPeng et al. 2009].

1813 [Hirsch 2005].

1814 *Vide supra*: § 5.2.2.1.1.

1815 [Blair en Maron 1985, p. 290], alhoewel deze vraag niet betrekking had op het belang van een document, maar op het toekennen van indexterminen aan dat document.

1816 [Eldridge 1968].

1817 *Vide supra*: § 5.2.1.2.2.

1818 Zie voor een historisch overzicht [Shapiro 1992].

alle juridische informatie zou zijn opgeslagen.¹⁸¹⁹ Een deels door mensen en deels door een machine toegekende importantie-indicator zou daarvan onderdeel moeten uitmaken:

(S)o that the lawyer can, if he prefers, review only four-star data (...).¹⁸²⁰

Het duurde lang voordat dit idee verder werd uitgewerkt. In 1970 constateerde Marx¹⁸²¹ dat 'shepardization' (het volgen van ingaande en uitgaande citaties)¹⁸²² weliswaar voor juristen een van de belangrijkste onderzoeksmethoden was, maar dat juridische informatiesystemen daarentegen vooral waren gebaseerd op (omvangrijke) taxonomieën. Hij pleitte daarom voor meer gebruik van de citaties in retrievalsysteem, en toonde in een onderzoek van bescheiden omvang aan dat dit tot goede resultaten zou kunnen leiden. Eenzelfde pleidooi werd in 1981 gehouden door Tapper,¹⁸²³ die naast uitspraakcitaties ook oog had voor het belang van andere variabelen.¹⁸²⁴ Het (vector)model dat Tapper (voor een experimentele setting en met een beperkte dataset) ontwikkelde, gebruikte hij vooral om de cognitieve en situationele relevantieberekening te verbeteren. Domeinrelevantie speelde daarin een rol, maar was geen doel op zichzelf.

Ander onderzoek is meer exploratief van aard, en richt zich op de aard van jurisprudentie-citatie-netwerken¹⁸²⁵ en de betekenis ervan voor het wezen van het recht zelf. Zo bouwen Post en Eisen¹⁸²⁶ voort op de theorie van Balkin¹⁸²⁷ dat het recht kan worden beschouwd als een fractalstructuur. Hun hypothese dat de omvang van deze structuur kan worden gemeten in inkomende en uitgaande citaties, wordt door hun onderzoek slechts in zeer beperkte mate ondersteund (zij het wel statistisch significant).

Smith¹⁸²⁸ stelt in een vergelijkbare maar uitgebreidere¹⁸²⁹ studie dat het netwerk van het recht (*web of law*) vergelijkbaar is met een *scale free network*,¹⁸³⁰ en daarom ook aan de daarvoor geldende wetten voldoet. Hij toont aan dat de scheefheid in citatieverdeling grote overeenkomst vertoont met die van citatie-indexen van wetenschappelijke artikelen: enkele uitspraken worden heel vaak geciteerd,¹⁸³¹ terwijl het merendeel van de uitspraken slechts één keer of helemaal nooit wordt aangehaald. Dit strookt met onze eerdere constatering

1819 [Kelso 1946].

1820 Ibid., p. 390.

1821 [Marx 1970].

1822 Deze Amerikaanse term is afgeleid van het Shepard-systeem (zie o.m. [Spriggs en Hansford 2000]).

1823 [Tapper 1982].

1824 Waaronder diverse variabelen die ook door ons zijn onderzocht. *Vide infra*: hfd. 7.

1825 Onderzoek naar de netwerkeigenschappen van andere juridische bronnen is zeldzaam. Zie voor een onderzoek naar citaties van juridische literatuur [Shapiro 1985], [Shapiro 1991], en voor een (kleinschalig) onderzoek met betrekking tot wetgeving [Mazzega, Bourcier en Boulet 2009].

1826 [Post en Eisen 2000].

1827 [Balkin 1986].

1828 [Smith 2007].

1829 Onder meer door de grotere dataverzameling, die alle door LexisNexis opgenomen zaken omvatte.

1830 *Vide supra*: § 5.2.2.1.2.

1831 0,025% van het aantal uitspraken krijgt circa 80% van het aantal inkomende citaties; [Smith 2007, p. 346].

dat de meeste uitspraken niets bijdragen aan de rechtsontwikkeling, maar alleen een titel-verstreckende of notariële functie hebben.¹⁸³²

Fowler c.s.¹⁸³³ onderzochten in 2007¹⁸³⁴ bijna 27.000 meervoudige-kamerbeslissingen van het *US Supreme Court*, met de vraag:

*(H)ow can we identify the most legally central cases at the U.S. Supreme Court at a given point in time in an empirically rigorous, reliable, and valid manner?*¹⁸³⁵

Met behulp van het HITS-algoritme¹⁸³⁶ tonen ze aan dat hiermee betere resultaten kunnen worden bereikt dan met een standaard *degree*-telling.¹⁸³⁷ Vervolgens stellen ze vast dat met behulp van de *inward relevance* en *outward relevance* de kans op citatie door het *US Supreme Court* zelf en door lagere gerechten beter kan worden voorspeld dan met andere maten, zoals de publicatie in juridische standaardwerken¹⁸³⁸ of landelijke nieuwsbladen.¹⁸³⁹ De reden van citatie – bijvoorbeeld *overruling*, bevestiging of illustratie – wordt door Fowler c.s. niet meegewogen, en evenmin wordt rekening gehouden met het ‘gewicht’ van de citatie: het zou verschil kunnen uitmaken of de geciteerde uitspraak één of twintig keer wordt aangehaald door de citerende uitspraak.¹⁸⁴⁰ Alhoewel ze het algoritme in drie netwerken van verschillende omvang testten, gebruikten Fowler c.s. HITS zonder dat daaraan een specifieke query ten grondslag lag.

Omdat uitspraken betrekking kunnen hebben op meerdere juridische vraagstukken, kan het voor eindgebruikers relevant zijn om te weten of uitspraakcitaties betrekking hebben op een specifiek onderwerp. Om hiermee rekening te houden bouwden Zhang en Koppaka¹⁸⁴¹ voort op het werk van Nie c.s.¹⁸⁴² en ontwikkelden een model dat linkanalyse combineert met semantiek.

Ook voor andere doeleinden is citatieanalyse inmiddels ingezet. Hellyer¹⁸⁴³ gebruikte het om te onderzoeken of de digitale beschikbaarheid van grote hoeveelheden actuele uitspraken van invloed is op het citatiegedrag van rechters; een hypothese¹⁸⁴⁴ waarvoor hij geen bewijs vond. Whalen¹⁸⁴⁵ onderzocht of citatiefrequentie kan voorspellen of een uitspraak van het Amerikaanse *Supreme Court overruled* gaat worden.

1832 *Vide supra*: § 3.4.2.9.2.3. Vgl. [Smith 2007, p. 340].

1833 [Fowler, Johnson, Spriggs II et al. 2007].

1834 In 2008 aangevuld met een rechtshistorische analyse van de bevindingen: [Fowler en Jeon 2008].

1835 [Fowler, Johnson, Spriggs II et al. 2007, p. 325].

1836 *Vide supra*: noot 1800.

1837 [Fowler, Johnson, Spriggs II et al. 2007, par. 3].

1838 [Fowler en Jeon 2008, p. 22-24].

1839 [Fowler, Johnson, Spriggs II et al. 2007, p. 339].

1840 De keuze om deze ‘multipliciteit van de citatie’ (*vide infra*: § 7.2.3.1) buiten beschouwing te laten vloeide voort uit het gebruik van het Shepard-systeem (*vide supra*: noot 1822), waarin deze informatie niet aanwezig is.

1841 [Zhang en Koppaka 2007].

1842 [Nie, Davison en Qi 2006], zie ook *supra*: § 5.2.2.1.2.

1843 [Hellyer 2005].

1844 O.m. geuit in [Oskamp 2009].

1845 [Whalen 2013].

Naast exploratief en theoretisch onderzoek zijn ook praktische toepassingen ontwikkeld. Citatie-indexen ('*citators*') zijn vooral in *common-law*-jurisdicties onmisbare hulpmiddelen in de juridische praktijk. De meeste systemen zijn commercieel, zoals Shepard's¹⁸⁴⁶ (inmiddels overgenomen door LexisNexis) en het concurrerende KeyCite van WestLaw. Ook deze systemen hebben veel handmatige input, en kunnen dan ook aanzienlijk verschillen in de (relevantie van de) uitkomsten.¹⁸⁴⁷ Er zijn inmiddels ook *free-access*-initiatieven, zoals LawCite.¹⁸⁴⁸ In dit initiatief van AustLII wordt (onder meer)¹⁸⁴⁹ een importantie-indicator toegekend aan uitspraken op basis van citatieanalyse. Daarbij wordt rekening gehouden met citatie in andere uitspraken en (sommige) tijdschriften. Alhoewel er over het project is gepubliceerd,¹⁸⁵⁰ zijn de onderliggende algoritmen onbekend.^{1851 1852}

Een van de weinige recente¹⁸⁵³ onderzoeken buiten *common-law*-jurisdicties is verricht door Geist¹⁸⁵⁴ die een analyse maakte van de citaties in de redactionele samenvattingen van uitspraken van het Oostenrijkse *Oberster Gerichtshof*, aanwezig in het publieke *Rechtssystem*.¹⁸⁵⁵ Hij vond een *Power law* distributie, waarbij 19% van de uitspraken geen enkele maal werd geciteerd, en 68% minder dan drie keer. Als gouden standaard gebruikte hij publicatie in een jurisprudentietijdschrift. Gebaseerd op een eenvoudige *in-degree* telling, trof hij inderdaad een verband aan tussen publicatie in het tijdschrift en citatie in latere uitspraken.¹⁸⁵⁶

Vergelijkbaar onderzoek is gedaan door Malmgren,¹⁸⁵⁷ die het corpus van HvJ EU met *in-degree*, *HITS-authority* en *PageRank* analyseerde.¹⁸⁵⁸ Hij beperkte het onderzoek tot uitspraken over een kleine set artikelen van het VWEU en gebruikte als gouden standaard de uitspraken die in een standaardwerk over EU-recht het meest uitgebreid worden besproken.¹⁸⁵⁹ Malmgren concludeert dat de netwerkalgoritmen betere resultaten opleveren dan een standaard zoekalgoritme, maar dat geen van de drie algoritmen duidelijk beter presteert, al

1846 *Vide supra*: noot 1822.

1847 Zie voor een vergelijking van de twee genoemde *citators* [Mart 2010, p. 244-249].

1848 [Redactie LawCite 2010].

1849 Daarnaast worden ook 'parallele citaties' getoond, een functie vergelijkbaar met de Nederlandse LJN-index (*vide supra*: § 3.2.1.3).

1850 [Mowbray, Chung en Greenleaf 2009].

1851 LawCite verkeert nog steeds in de 'Alpha'-fase. D.d. 20-02-2013 zegt de site: "*We are aiming to publish a fairly finalised 'beta' version of LawCite before the end of 2010, with a 'production' version in 2011*" <www.austlii.edu.au/LawCite/doc/overview.html>.

1852 Er zijn meer initiatieven, nochtans zonder concrete resultaten. Zie bijvoorbeeld [Leiter 2011b].

1853 Van oudere datum is bijvoorbeeld het statistisch-exploratief onderzoek van [Wagner-Döbler 1994] naar frequentieverdelingen van citaties in Duitse jurisprudentie.

1854 [Geist 2009].

1855 *Vide supra*: § 2.6.2.1.1.

1856 Alhoewel niet uitgedrukt in een statistische maat of anderszins gespecificeerd.

1857 [Malmgren 2011].

1858 Hij gebruikte hiervoor de publieke data van EUR-Lex. In de metadata hiervan zijn de citaties, net als in het Shepard-systeem (*vide supra*, noot 1840) ongewogen opgenomen.

1859 [Malmgren 2011, par. 5.3.3].

doet *PageRank* het licht beter dan HITS.¹⁸⁶⁰ Een vergelijkbaar resultaat werd gevonden bij een kleinschalige netwerkanalyse van Nederlandse uitspraken.¹⁸⁶¹

Vermeldenswaard ten slotte zijn de voorzichtige stappen die worden gezet om netwerk-analyse in te zetten bij het onderzoeken van inhoudelijke juridische vraagstukken. Dibadj gebruikte netwerkanalyse om rechterlijk beleid met betrekking tot enkele civielrechtelijke leerstukken in het Amerikaanse recht in kaart te brengen,¹⁸⁶² Siems zette netwerkanalyse in bij rechtsvergelijkend onderzoek naar de bescherming van crediteuren en aandeelhouders,¹⁸⁶³ en Gelter en Siems onderzochten kruisverbanden tussen de uitspraakcorpora van de hoogste gerechten van tien Europese landen.¹⁸⁶⁴

5.3 Conclusies en vooruitblik

We zijn dit hoofdstuk begonnen vanuit het toegankelijkheidsaspect ‘hanteerbaarheid’, in het bijzonder vanuit het deelaspect ‘doorzoekbaarheid: hoe kan in steeds grotere jurisprudentiedatabanken informatie snel en doeltreffend worden gevonden. We hebben daarbij eerst de aandacht gericht op de input. Lange tijd is getracht om kritiek op de samenstelling van uitspraakcollecties voor te zijn door goede selectiecriteria te formuleren. Objectieve en bruikbare selectiecriteria blijken echter lastig te formuleren, en tijd en capaciteit om individuele uitspraken zorgvuldig aan deze criteria te toetsen ontbreekt bij publieke databanken. Het is echter vooral de algemene roep om substantieel meer gepubliceerde uitspraken die er voor zorgt dat het voor publicatie geselecteerd zijn steeds minder zegt over de juridische relevantie van een uitspraak. Daardoor wordt hanteerbaarheid een probleem dat aan de outputzijde van een databank moet worden opgelost, en daarmee wordt het een relevantievraagstuk uit de *information retrieval*: hoe kan een gebruiker ‘relevante’ informatie vinden.

Voor het begrip ‘relevantie’ hebben we vijf betekenissen (‘manifestaties’) onderkend: systeemrelevantie, onderwerpsrelevantie, cognitieve relevantie, situationele relevantie en domeinrelevantie. Al deze relevantiemanifestaties zijn van belang voor de toegankelijkheid van jurisprudentiedatabanken, en idealiter worden ze bij het ontwikkelen van praktische toepassingen in samenhang beschouwd.

Omwille van de noodzakelijke beperking richten wij ons in het vervolg van het onderzoek evenwel op slechts één enkele manifestatie: de domeinrelevantie. We zeggen daarmee niet dat de andere manifestaties minder belangrijk zijn, of dat jurisprudentiedatabanken goed doorzoekbaar zouden zijn als de domeinrelevantie maar inzichtelijk zou worden gemaakt; integendeel, een ideale zoekoplossing zal met alle relevantiemanifestaties rekening moeten houden.

1860 Ibid., par. 6.1.

1861 [Winkels, de Ruyter en Kroese 2011].

1862 [Dibadj 2008], [Dibadj 2009].

1863 [Siems 2010].

1864 [Gelter en Siems 2012].

Dat het meten en kwantificeren van domeinrelevantie lastig is, blijkt onder meer uit de problematiek die is gesignaleerd bij de selectie van uitspraken aan de inputzijde. Juridische relevantie is een relatief begrip, dat intuïtief wel wordt begrepen, maar vooralsnog moeilijk objectiveerbaar lijkt.

Onderzoek naar de manier waarop juridische relevantie kan worden gemeten is relatief schaars, en richt zich met name op citatieanalyse. Opvallend is dat de meeste onderzoeken zich beperken tot de hoogste instanties, zoals het *US Supreme Court*, het HvJ EU en het Oostenrijkse hooggerechtshof. Citatieanalyse kan worden verondersteld in zekere mate effectief te zijn voor dergelijke corpora, omdat rechtsontwikkeling en rechtseenheid voor deze gerechten een belangrijke bestaansreden vormen. Bij dergelijke uitspraken zullen de aantallen uitgaande citaties – die een uitspraak *well-founded in law* maken – en inkomende citaties – die een uitspraak *authoritative* maken – relatief hoog zijn. Gezien de meer op primaire geschilbeslechting gerichte functie van de lagere gerechten, is het aantal inkomende en uitgaande citaties bij uitspraken van lagere gerechten veel kleiner.¹⁸⁶⁵ Naarmate het aantal citaties afneemt, neemt waarschijnlijk ook de bruikbaarheid ervan als importantie-indicator af. Daarbij moet bedacht worden dat veel van het bovengenoemde onderzoek heeft plaatsgevonden in de Verenigde Staten, waar, dankzij het leerstuk van *stare decisis*,¹⁸⁶⁶ uitspraken die geen precedentes citeren relatief zeldzaam zijn.¹⁸⁶⁷

Ook de invloed van andere variabelen zou daarom nadere analyse waard zijn, maar alleen¹⁸⁶⁸ Fowler¹⁸⁶⁹ onderzoekt naast citaties ook andere variabelen – die hij overigens alleen gebruikt om de gouden standaard vast te stellen. Een andere kanttekening die bij de tot nu gedane onderzoeken kan worden gemaakt, betreft de bruikbaarheid ervan in praktische toepassingen. Het besproken werk is vooral exploratief van aard, zonder dat duidelijk is hoe eindgebruikers hiervan zouden kunnen profiteren.

Ons onderzoek naar juridische relevantie bouwt voort op eerder onderzoek, maar breidt dit ook in aanzienlijke mate uit. We doen onderzoek op grote datasets, waarbij uitspraken van lagere gerechten in ruime mate vertegenwoordigd zijn. Omdat citaties daardoor waarschijnlijk minder belangrijk worden, zullen we ook op zoek gaan naar andere indicatoren voor juridisch belang. Ons doel is om uiteindelijk te komen tot een maat voor contextonafhankelijke juridische relevantie. Voordat we in hoofdstuk 7 daartoe het *Model for Automated Rating of Case law* ontwikkelen, bespreken we eerst in hoofdstuk 6 het verzamelen van de onderzoeksgegevens: de samenstelling van de datacollecties en de wijze waarop allerlei voor het model belangrijke gegevens aan rechterlijke en wetenschappelijke teksten zijn onttrokken. Daarbij gaan we tevens invulling geven aan het deelaspect ‘contextualiteit’ van het toegankelijkheidsaspect ‘hanteerbaarheid’.

1865 Zie voor de Verenigde Staten [Smith 2007] (*vide supra*: noot 1831), voor Nederland komt dit in § 7.2.3 aan de orde.

1866 *Vide infra*: § 7.2.5.

1867 [Tapper 1982, p. 137].

1868 In beperkte mate [Smith 2007], die ook kijkt naar citaties in rechtswetenschappelijke literatuur.

1869 [Fowler en Jeon 2008].

HOOFDSTUK 6

Uitspraken in context

6.1 Inleiding

‘Contextualiteit’ hebben we benoemd als een van de deelaspecten van het toegankelijkheidsaspect ‘hanteerbaarheid’;¹⁸⁷⁰ het ziet op de mogelijkheid om een uitspraak te beschouwen in relatie tot andere juridische informatieobjecten. Vier soorten relaties zijn voor de jurist in het bijzonder van belang.¹⁸⁷¹

Ten eerste zijn er de formele relaties met andere uitspraken, die ook vallen onder het toegankelijkheidsaspect ‘betrouwbaarheid’.¹⁸⁷² De inzichtelijkheid van deze relaties liet lange tijd te wensen over;¹⁸⁷³ na afronding van het project Nova Porta Iuris worden deze verbanden inzichtelijk gemaakt.¹⁸⁷⁴

Het tweede type wordt gevormd door de materiële relaties tussen uitspraken. Deze relaties kunnen betrekking hebben op zaken als een vergelijkbaar feitencomplex of eenzelfde rechtsvraag. Met inzicht in dergelijke relaties kan de jurist bijvoorbeeld kennis vergaren over jurisprudentielijnen. Deze relaties komen aan de orde in § 6.3.

Het derde type relatie betreft de beschouwing van een uitspraak in rechtswetenschappelijke literatuur. Daarbij zijn niet alleen annotaties – die zich meestal exclusief tot de analyse van één uitspraak beperken – van belang, maar alle plaatsen in de doctrine waar een uitspraak aandacht krijgt, zoals compendia, tijdschriftartikelen of handboeken. Deze relaties zijn het onderwerp van § 6.4.

Het vierde type relatie ten slotte is die tussen uitspraken en wet- en regelgeving. Door inzichtelijk te maken welke regelgeving een rechter in zijn oordeelsvorming betreft, zouden we alle uitspraken kunnen vergaren die betrekking hebben op een specifiek wetsartikel. Deze wetsverwijzingen zijn het onderwerp van § 6.5. In § 6.6 sluiten we het hoofdstuk af met enkele conclusies en een vooruitblik.

De grootste uitdaging bij het inzichtelijk maken van de context van een uitspraak ligt in het expliciteren van de genoemde relaties. Deze verbanden worden door rechters en wetenschappers in door de hen geproduceerde teksten wel gelegd, maar meestal niet op een manier die voor computers makkelijk te begrijpen is. In dit hoofdstuk gaat onze aandacht dan ook vooral uit naar dit technische probleem. Wanneer de relaties eenmaal zijn vastgelegd, kunnen deze op verschillende manieren worden gebruikt, bijvoorbeeld om zoekvragen te formuleren of om netwerkrelaties in beeld te brengen. Dergelijke toepassingen kunnen worden ontwikkeld voor specifieke informatiedomeinen of gebruikersgroepen. Vanwege deze specificiteit zullen we, afgezien van enkele generieke voorbeelden, op dergelijke toepassingen niet verder ingaan. Een meer fundamentele beschouwing van deze relaties volgt in hoofdstuk 7, waar we de gegevens die we met behulp van de in dit hoofdstuk beschreven

1870 *Vide supra*: § 2.4.5.

1871 Daarnaast zijn er natuurlijk andersoortige informatieobjecten waarmee uitspraken relaties kunnen hebben, zoals Kamerstukken of krantenartikelen. Vanwege geringer belang en lagere frequentie laten we deze buiten beschouwing.

1872 *Vide supra*: § 2.4.4.

1873 *Vide supra*: § 3.4.3.3.

1874 *Vide supra*: § 4.5.3.1.

technieken hebben verzameld, mede gebruiken voor het ontwikkelen van een maat voor juridische domeinrelevantie.

Met andere woorden: naast een zelfstandige functie om de context van een uitspraak in kaart te brengen, zijn de wetsverwijzingen en jurisprudentiecitaties die in dit hoofdstuk expliciet worden gemaakt, ook een belangrijke grondstof voor het onderzoek van hoofdstuk 7.

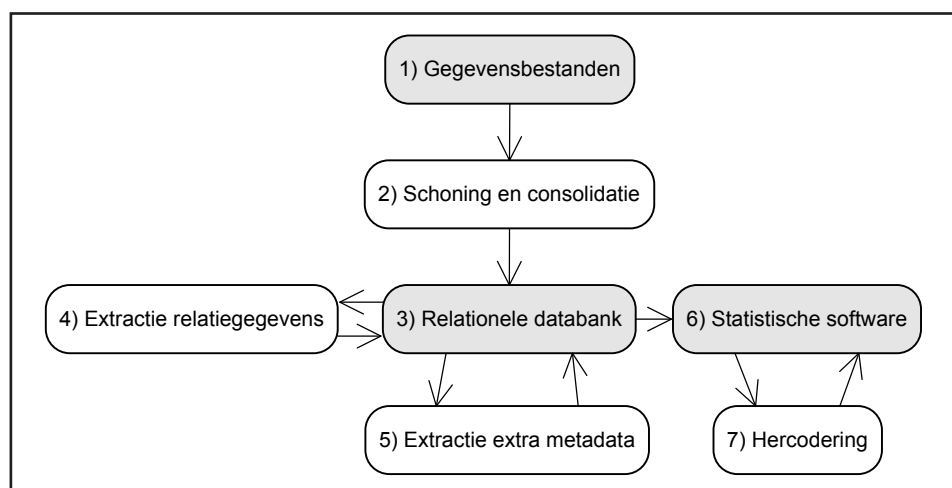
Voordat we beschrijven hoe de relaties worden geëxpliciteerd, beginnen we in § 6.2 met een overzicht van samenstelling en opbouw van de onderzoeksdatabase die we zowel voor hoofdstuk 6 als voor hoofdstuk 7 benodigen.

Ten slotte merken we hier op dat het onderzoek in dit (alsmede in het volgende) hoofdstuk is verricht voordat de ECLI in Nederland werd geïntroduceerd. Het is volledig gebaseerd op het LNJ, maar kan zonder problemen worden vertaald naar een informatiearchitectuur die op ECLI is gegrond.

6.2 De onderzoeksdatabase

In deze paragraaf beschrijven we welke gegevensbestanden voor het onderzoek zijn gebruikt en welke generieke IT-processen zijn ontwikkeld om de ruwe bestanden om te zetten in bruikbare data. De afbeelding in Figuur 6-1 kan daarbij als leidraad dienen.

Het proces begint bij de ruwe gegevensbestanden (1), die worden beschreven in § 6.2.1. Deze bestanden konden niet zonder meer in een database worden ingelezen, maar moesten in veel gevallen eerst worden geschoond en geconsolideerd (2). De hoofdlijnen van dit proces beschrijven we in § 6.2.2, de database zelf (3) komt aan de orde in § 6.2.3. De volgende

Figuur 6-1. Overzicht van generieke IT-processen bij verzameling onderzoeksgegevens. Grijs vlakken zijn vormen van dataopslag, witte vlakken zijn processen.

stap is het extraheren van de relatiegegevens (4). Omdat dit geen generieke IT-processen zijn, worden deze niet in deze § 6.2 beschreven, maar in § 6.3 tot en met § 6.5. Stap (5), het verzamelen van enkele aanvullende metagegevens, beschrijven we in § 6.2.4. De gegevens die nodig zijn voor het onderzoek van hoofdstuk 7 werden van de databank geëxporteerd naar statische software (6). Daarbij vond soms ook hercodering van data plaats (7) Deze stappen worden besproken in § 6.2.5.

Deze § 6.2 beoogt slechts een beknopt overzicht te geven van de gevolgde stappen. Details van allerlei processen waarbij zich geen bijzonderheden voordeden met betrekking tot de juridische eigenaardigheden van de data, zijn niet beschreven. Een overzicht van alle voor het onderzoek gebruikte software is opgenomen in Bijlage 19.

6.2.1 Gebruikte gegevensbestanden

In § 5.2.2.1.2 is uitgelegd waarom netwerkanalyse zo veel mogelijk data vereist. We hebben er daarom voor gekozen om alle uitspraken te gebruiken die tot onze beschikking stonden:

1. Alle 240.947 uitspraken uit de CJO¹⁸⁷⁵ voor zover deze op 15 juni 2010 waren gepubliceerd op Rechtspraak.nl, in de databank RO-breed of in een huisdatabank.
2. Alle 523.224 uitspraken uit het E-archief¹⁸⁷⁶ die daarin op 15 juni 2010 aanwezig waren. Zoals eerder besproken¹⁸⁷⁷ zijn E-archief en CJO volledig gescheiden, waardoor uitspraken zowel in de ene als in de andere databank voor kunnen komen. Om deze dubbelingen zo goed als mogelijk te elimineren is het algoritme toegepast dat ook wordt gebruikt om te bepalen of uitspraken die met de Bimug worden ingevoerd reeds in de CJO aanwezig zijn.¹⁸⁷⁸ Uit deze toets kwamen 42.949 dubbelingen tevoorschijn, zodat 480.275 uitspraken uit het E-archief zijn overgenomen.
3. Alle uitspraken die op 15 juni 2010 aanwezig waren in de jurisprudentiedatabanken van Kluwer en Sdu, voor zover tenminste opgenomen in de LJN-index.¹⁸⁷⁹ Ook voor deze uitspraken heeft een ontdebbling plaatsgevonden, omdat veel van deze uitspraken bijvoorbeeld reeds waren gepubliceerd op Rechtspraak.nl of in andere tijdschriften. Er zijn 132.640 uitspraakteksten ingelezen die uitsluitend in jurisprudentietijdschriften zijn gepubliceerd.

1875 *Vide supra*: § 3.2.1.1.

1876 *Vide supra*: § 3.2.1.5.

1877 *Vide supra*: § 3.2.1.5.

1878 *Vide supra*: § 4.2.3.1.

1879 Een overzicht is opgenomen in Bijlage 11.

Type	Aantal titels	Aantal bestanden
Annotaties	41	77.498
Tijdschriftartikelen	29	39.704
Handboeken en commentaaredities	114	439.088
Wiki Juridica	1	1.298
Totaal	185	557.588

Figuur 6-2. Ingelezen bestanden met rechtswetenschappelijke literatuur.¹⁸⁸⁴

In totaal bevat de onderzoeksdatabase derhalve 853.862 uitspraken.¹⁸⁸⁰ Naast de uitspraakbestanden zelf hebben we eveneens de volledige (rechtspraak-interne) LJN-index¹⁸⁸¹ ingeladen.

Rechtswetenschappelijke literatuur hebben we betrokken van de juridische portalen van de uitgevers Kluwer en Sdu.¹⁸⁸² Een overzicht van de gebruikte titels staat in Bijlage 12. Ook de lemmata van Wiki Juridica beschouwen we als juridische literatuur.¹⁸⁸³ De omvang van de verschillende bronnen is weergegeven in Figuur 6-2.

De laatste bron die werd ingelezen betrof de actualiteiten die op Rechtspraak.nl worden gepubliceerd. Een groot deel van het historisch archief is bij vernieuwing van Rechtspraak.nl in april 2011 van de website verwijderd, maar in juli 2010 is door ons een afslag gemaakt van alle toen aanwezige 11.337 actualiteiten.

6.2.2 Schoning en consolidatie

Sommige gegevensbestanden waren gemakkelijk te verkrijgen. De rechtspraak-interne uitsprakendatabanken waren bijvoorbeeld als relationele databank aanwezig,¹⁸⁸⁵ en konden daardoor relatief eenvoudig worden ingelezen.¹⁸⁸⁶ Voor de vergaring van andere documenten moesten uiteenlopende technische problemen worden opgelost. Zo was één van de uitgevers

1880 Wel beschikbaar in Porta Juris, maar niet ingelezen zijn de Jura-databank van de AB RvS (*vide supra*: § 3.2.1.1) en EUR-Lex. Naar uitspraken in Jura bestaan geen zelfstandige verwijzingen, naar EUR-Lex-uitspraken wel. Deze verwijzingen zijn natuurlijk wel herkend en in de calculaties meegenomen. Daarnaast zij opgemerkt dat veel HvJ-EU-uitspraken ook zijn gepubliceerd in de commerciële tijdschriften, en daarom wel verder zijn geanalyseerd.

1881 *Vide supra*: § 3.2.1.3.

1882 De overheidsbrede contracten die met deze uitgevers zijn gesloten staan dergelijk hergebruik toe.

1883 *Vide supra*: noot 888.

1884 Bij tijdschriftartikelen en annotaties komt één bestand overeen met één artikel respectievelijk één annotatie, bij de handboeken en commentaaredities bevat één bestand vaak niet meer dan een enkele paragraaf.

1885 *Vide supra*: § 3.2.1.

1886 Het woord 'relatief' wil hier slechts zeggen dat informatie in de bronvelden niet hoefde te worden gesplitst, geconcateneerd of bewerkt. Iedereen die wel eens databankconversies heeft gedaan, weet dat deze vrijwel nooit het predicaat 'eenvoudig' verdienen.

niet in staat om de vakliteratuur in XML te leveren, waardoor een applicatie moest worden ontwikkeld die de HTML-content van het uitgeversportaal schraapte. Een andere uitgever leverde wel XML, maar vanwege de incrementaliteit van de bestanden moest een applicatie worden ontwikkeld die uit soms tienduizenden losse bestandjes geconsolideerde versies van handboeken en commentaaredities opbouwde.

Het inlezen van de bestanden en de essentiële metadata leverde daarna vaak nog aanvullende problemen op. Soms moesten eerst parsers worden geschreven om essentiële gegevens uit slecht gestructureerde HTML of zelfs volledig onopgemaakte tekst te distilleren. Na het onttrekken van deze metadata werden de bestanden van eventueel resterende opmaak geschoond alvorens ze in de databank werden ingelezen. Dergelijke processen zijn hier verder niet beschreven, omdat ze niet worden gedictieerd door het specifiek juridische karakter van de inhoud. Dat neemt overigens niet weg dat deze werkzaamheden technisch gecompliceerd en zeer tijdrovend waren.

6.2.3 Databank

Alle verzamelde gegevens zijn uiteindelijk opgenomen in één relationele databank. Deze bereikte uiteindelijk een omvang van 69 gigabyte. De informatie is opgeslagen in 284 velden, verdeeld over 59 tabellen.

6.2.4 Metadata

Sommige metadata waren – goed gestructureerd – al aanwezig in de bronbestanden, en konden daarom direct in de databank worden ingelezen. Dit betrof bij uitspraken bijvoorbeeld gegevens over rechterlijke instantie, zaaknummer, uitspraakdatum en rechtsgebied, en bij literatuur gegevens over uitgever, publicatiejaar, titel en auteur.

Sommige metadata waren echter niet (altijd) in de bronbestanden aanwezig en moesten daarom met maatwerksoftware alsnog opgespoord worden. Voor het tellen van de lengte van een uitspraak volstond een eenvoudig script, maar bij andere gegevens was dit iets ingewikelder. We bespreken hier achtereenvolgens: het aantal behandelende rechters (§ 6.2.4.1) en de actualiteiten van Rechtspraak.nl (§ 6.2.4.2).

6.2.4.1 Behandelende rechters

Voor het onderzoek in hoofdstuk 7 willen we graag weten of een uitspraak is gedaan door een enkel- of meervoudige kamer. Voor de uitspraken uit de CJO kon daartoe gebruik worden gemaakt van proceduresoort en sector, waaruit in sommige gevallen ook de enkel- of meervoudigheid van de behandelende kamer blijkt.¹⁸⁸⁷ In andere gevallen bood alleen

¹⁸⁸⁷ Het aantal rechters kan worden afgeleid bij de proceduresoorten 'eerste aanleg – enkelvoudig', 'eerste aanleg – meervoudig', 'kort geding', 'voorlopige voorziening', en bij de sectoren 'kanton', 'Rechtseenheidskamer', 'president' en 'voorzitter'.

het tellen van de namen van de rechters soelaas. Deze worden in de databanken van de rechtspraak echter niet of slechts zeer sporadisch als afzonderlijk gegeven geregistreerd.¹⁸⁸⁸ Daarom hebben we een functie ontwikkeld die de namen met behulp van een reguliere expressie uit de uitspraak distilleert. De schrijfwijze van deze namen in de ondertekening van een uitspraak kent een enorme variëteit, inclusief tal van varianten die men redelijkerwijs niet zou verzinnen.¹⁸⁸⁹

In de meeste commerciële databanken zijn de namen van rechters wel opgeslagen in een afzonderlijk veld. Alhoewel dit een enkelvoudig veld is, kon voor deze databanken een relatief eenvoudig algoritme volstaan om het aantal rechters te tellen.¹⁸⁹⁰

6.2.4.2 Actualiteiten op Rechtspraak.nl

Anders dan de uitspraken hebben de actualiteiten van Rechtspraak.nl zich nooit bevonden in een relationele databank, maar zijn ze als HTML-bestanden in een *content management system* (CMS) opgeslagen. Omdat er in de loop der jaren diverse migraties zijn geweest tussen verschillende (versies van) CMS-en zit er weinig consistentie in URL's en metadata. Daarom moesten we een parser bouwen die de volgende informatie verzamelde: publicerende instantie, datum en de reikwijdte van de publicatie.¹⁸⁹¹ Vanwege het louter technische karakter van deze parser zijn de details hier niet beschreven.

Lastiger is dat er vervolgens een onderscheid moet worden gemaakt tussen de uitspra(a)-k(en) die de grondslag vorm(en) voor de actualiteit, en de uitspra(a)k(en) die om andere redenen daarin is (zijn) aangehaald. Het onderscheid moet uit tekst en metadata worden afgeleid. In het CMS is weliswaar een speciaal veld gereserveerd voor het 'grondslag-LJN' – zodat er automatisch een hyperlink naar deze uitspraak wordt aangemaakt – maar dit veld is vaak niet of onjuist gevuld. Een meer complex algoritme maakt daarom onderscheid tussen beide soorten. In de tekst van de actualiteit worden eerst alle verwijzingen naar uitspraken gemarkeerd met behulp van de nog te bespreken 'jurpointer-software'.¹⁸⁹² Het beslissings-schema dat de parser vervolgens gebruikt om onderscheid te maken tussen de twee typen relaties is afgebeeld in het UML *activity diagram* van Figuur 6-3.¹⁸⁹³

Aangehaalde uitspraken die moeten worden opgevat als citatie, worden als zodanig opgeslagen, aangehaalde uitspraken die worden gekwalificeerd als grondslag voor de actualiteit, worden met die specifieke hoedanigheid geregistreerd.

1888 Alleen in de RO-brede databank en de huisdatabank bestaat er een veld voor.

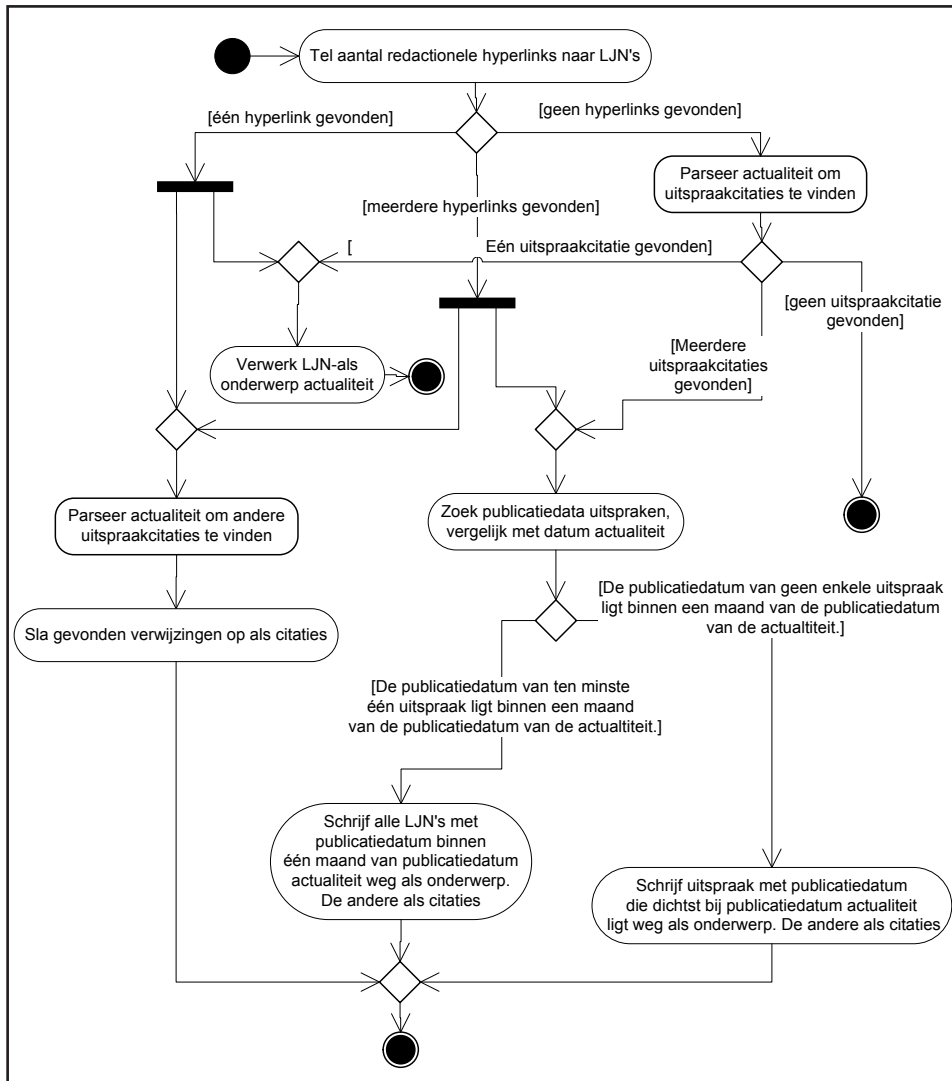
1889 Zoals het gebruik van harde regeleinden midden in een zin en foutieve spelling van academische titels.

1890 In de oorspronkelijke databanken staan de rechters niet altijd in een afzonderlijk metaveld, ze zijn bijv. vaak samengevoegd met AG of annotator. In Ibis (*vide supra*: § 3.2.1.4) worden de rechters evenwel reeds gescheiden van andere gegevens.

1891 Een lokale actualiteit staat alleen op de deelsite van het publicerende gerecht, een landelijke actualiteit staat tevens op de voorpagina van Rechtspraak.nl. In het CMS vervangt een landelijke actualiteit niet de lokale actualiteit maar kopieert deze. Dergelijke actualiteiten moesten daarom worden ontdebeld.

1892 *Vide infra*: § 6.3.

1893 UML staat voor *Unified Modeling Language*. Het is een ISO-standaard voor het beschrijven van software-architecturen.

Figuur 6-3. UML activity diagram voor het verwerken van uitspraakverwijzingen in actualiteiten op Rechtspraak.nl.¹⁸⁹⁴

¹⁸⁹⁴ De in dit diagram gebruikte symbolen:

- gevuld rondje: startpunt van het proces;
- omcirkeld rondje: eindpunt van het proces;
- afgeronde rechthoek: processtap;
- pijl: processtroom;
- ruit: keuzepunt (bij ten minste twee uitgaande pijlen) of samenkomst (bij ten minste twee inkomende pijlen);
- liggend balkje: splitsing van één stroom in twee parallelle stromen.

6.2.5 Omzetting naar statistische software en hercodering

6.2.5.1 Algemeen

Gegevensopslag in een relationele databank is zeer geschikt als basis voor de nog te beschrijven transactionele processen voor het extraheren van relatiegegevens,¹⁸⁹⁵ maar niet voor statistische analyses. Voor dit laatste moesten de data worden geëxporteerd naar verschillende statistische softwarepakketten.¹⁸⁹⁶ Dit vergde diverse technische conversies die we hier onbesproken laten. In de statistische software moesten de data vervolgens nog worden nabewerkt, bijvoorbeeld door groepering of hercodering. De enige hercodering waarin inhoudelijke keuzes zijn gemaakt, heeft betrekking op de rechtsgebieden, te bespreken in de volgende paragraaf.

6.2.5.2 Rechtsgebied

Het maken van een indeling in rechtsgebieden is arbitrair; elke keuze is vatbaar voor discussie en commentaar. Een hindernis wordt gevormd door de grote verschillen tussen de verzamelingen waaruit de onderzoeksdatabase is opgebouwd. Sommige hebben een redelijk fijnmazige indeling in rechtsgebieden, andere helemaal niet. En voor zover de verzamelingen wel rechtsgebiedclassificaties hebben, verschillen deze onderling sterk, hetgeen vergelijking bemoeilijkt. We hebben daarom gekozen voor de zeer basale indeling: strafrecht, civiel recht en bestuursrecht. Onderstaand lichten we toe hoe de metadata van de oorspronkelijke verzamelingen hierop zijn gemapt.¹⁸⁹⁷

De uitspraken op Rechtspraak.nl hebben een indeling in twaalf rechtsgebieden, maar kennen geen indeling naar sectoren. De uitspraken in RO-breed en de huisdatabanken hebben een indeling van veertien rechtsgebieden. Het E-archief kent geen helemaal geen rechtsgebieden, maar wel een indeling naar zeven sectoren. De mapping tussen al deze metadata en de uiteindelijk gebruikte rechtsgebiedindeling is opgenomen in Bijlage 15.

Voor de databanken van de uitgevers lag de zaak anders. Een rechtsgebied is alleen aanwezig in de NJ, de andere databanken kenden geen indeling naar rechtsgebied.¹⁸⁹⁸ De meeste tijdschriften bestrijken evenwel een interessegebied dat gelijk is aan, of fijnmaziger dan de door ons gekozen rechtsgebieden. Zo konden we bijvoorbeeld zonder problemen de uitspraken in 'Jurisprudentie Onderneming en Recht' (JOR) indelen onder civiel recht en uitspraken in de 'Nieuwsbrief Strafrecht' onder strafrecht. Echt problematisch waren de tijdschriften die zich niet op een specifiek rechtsgebied richtten, zoals het 'Nederlands Juristenblad' (NJB). Voor dergelijke periodieken is de arbitraire keuze gemaakt om de hierin gepubliceerde uitspraken in te delen bij civiel recht. De classificatie van alle tijdschriften is opgenomen in Bijlage 11.

1895 *Vide infra*: § 6.3 t/m § 6.5.

1896 Voor sociaalnetwerkanalyse is andere software gebruikt dan voor traditionele statistische analyse. Zie Bijlage 19.

1897 Voor de betekenis van 'mappen' *vide supra*: noot 907.

1898 De jurisprudentiedatabanken van de uitgevers zijn gebruikt zoals ze beschikbaar waren binnen Porta Iuris. Hierdoor konden we geen gebruik maken van verbeteringen die in de loop der tijd door leveranciers in de (meta)data zijn aangebracht.

6.3 Uitspraakcitaties

6.3.1 Inleiding

Voor een goed begrip van het vervolg beginnen we met een korte terminologische toelichting betreffende jurisprudentiecitatiernetwerken.

Materiële relaties tussen uitspraken zijn expliciet of impliciet. Ze zijn expliciet indien de ene uitspraak de andere uitspraak letterlijk citeert. Impliciete relaties komen niet in de tekst tot uitdrukking, maar bestaan alleen in de ogen van een externe beschouwer. Van een impliciete relatie is ook sprake indien de niet-geciteerde uitspraak onderdeel is van een bestendige jurisprudentielijn die bekend wordt verondersteld.¹⁸⁹⁹ We beperken ons onderzoek tot expliciete materiële relaties.

In Figuur 6-4 is een eenvoudig voorbeeld gegeven van een uitspraak (B) die een andere uitspraak (A) citeert. Uitspraak B noemen we de ‘aanhالende -’, ‘verwijzende -’ of ‘citerende uitspraak’. Maar we gebruiken ook wel begrippen als ‘bronuitspraak’ en ‘citor’.¹⁹⁰⁰ Uitspraak A is de ‘aangehalde -’, of ‘geciteerde uitspraak’, waarvoor we ook wel de termen ‘doeluitspraak’ en ‘citandus’ hanteren.

De citatie zelf is een enkelvoudig object, maar kan – afhankelijk van het perspectief van waaruit ernaar wordt gekeken – anders worden betiteld. Bezien vanuit uitspraak B is het een ‘uitgaande citatie’, gezien vanuit uitspraak A betreft het een ‘inkomende citatie’.

Om citatierelaties tussen uitspraken in beeld te brengen en eventueel te analyseren, is een citatie-index nodig: een bestand waarin uitspraakcitaties gestructureerd zijn opgeslagen. Het maken van een dergelijke citatie-index is geen routineklus, want veel uitspraken in onze onderzoeksdatabanken hebben geen computerleesbare verwijzingen; citaties staan in de tekst zoals ze door de rechter zijn opgeschreven. Bij de bespreking van citatievoorschriften¹⁹⁰¹ en citatiepraktijk¹⁹⁰² hebben we gezien dat er vele manieren zijn om een uitspraak te citeren: tripletten, vindplaatsen, LJN of combinaties daarvan.

We illustreerden dit in Figuur 4-4, waarin negen manieren staan voor het citeren van één uitspraak. Verder dient te worden bedacht dat de volgorde van datum, instantie, zaaknummer, vindplaatsen en LJN kan variëren, dat er allemaal verschillende schrijfwijzen zijn voor (onderdelen van) identifiers, en dat deze nog kunnen worden gescheiden door allerlei andere woorden, zoals bijvoorbeeld in de volgende zinsnede:

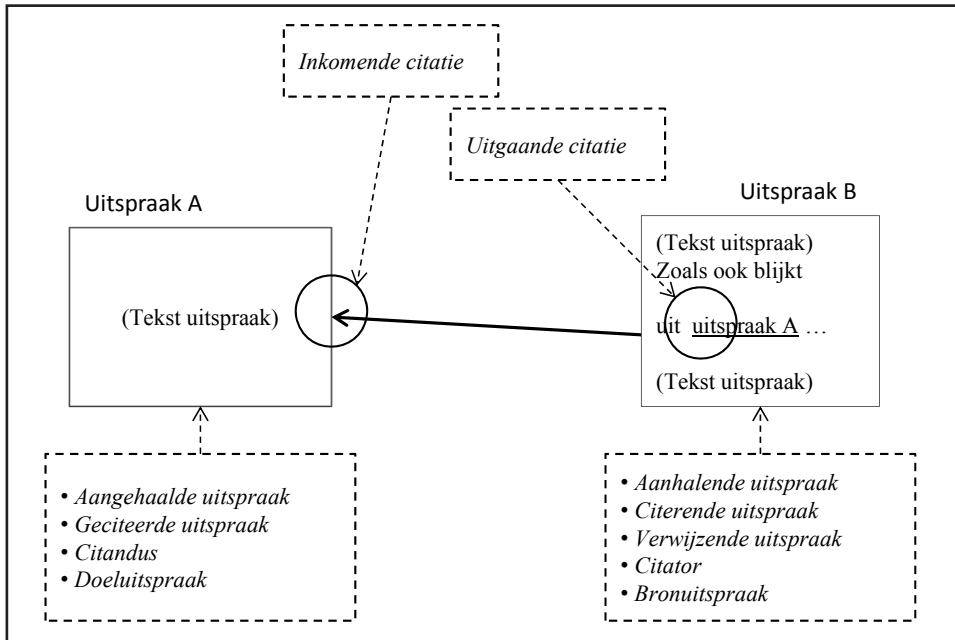
(...) Zoals ook gelezen kan worden in Hoge Raad, LJN AO3858, zaaknr. C02/320HR d.d. 9 april 2004, JOL 2004/199 en NJ 2004/331. Een ander argument voor deze stelling kan worden gehaald uit (...)

1899 Zie over dit verschijnsel ‘obliteration through incorporation’ o.m. [Smith 2007, p. 348].

1900 In *common-law*-landen wordt ‘citor’ ook als synoniem voor ‘citatie-index’ gebruikt, *vide supra*: § 5.2.2.2.

1901 *Vide supra*: § 4.3.1.

1902 *Vide supra*: § 4.3.3.

Figuur 6-4. Terminologie voor subject-predicaat-object-relaties in een jurisprudentiecitatienetwerk.

In dit voorbeeld is bovendien niet duidelijk hoeveel uitspraken er eigenlijk worden aangehaald. Het kunnen er één, twee of drie zijn. Om de bedoeling van de auteur te begrijpen moeten tekstelementen daarom niet alleen als jurisprudentiecitaties worden herkend, maar moeten deze citaties vervolgens ook worden ‘gecanonicaliseerd’:¹⁹⁰³ geconverteerd naar één canonieke vorm. Het ligt voor de hand om hiervoor het LJV te gebruiken, omdat dit een werkidentificer is. Echter, niet alle uitspraken hebben een LJV. Dat geldt ten eerste voor uitspraken die uitsluitend in het E-archief staan.¹⁹⁰⁴ Al deze uitspraken hebben een eigen (technisch unieke) sleutel die we in plaats van het LJV kunnen gebruiken. Een tweede groep zonder LJV bestaat uit uitspraken die, ook al staat het publicerende tijdschrift wel in de LJV-index, niet zijn gedigitaliseerd.¹⁹⁰⁵ Voor deze uitspraken gebruiken we de vindplaats als canonieke identifier. Omdat deze expressie-identifiers de enige bekende identifier zijn, is dit

1903 Het woord ‘canonicaliseren’ komt niet voor in Groene Boekje of Van Dale. Het is een vertaling van het Engelse IT-begrip ‘to canonicalize’ – zie <en.wikipedia.org/wiki/Canonicalization> – dat overigens niet in de *Oxford Dictionary* voorkomt. Zoals uit het vervolg van deze paragraaf zal blijken, zien we, anders dan genoemde Wikipedia-pagina, ‘canonicaliseren’ niet als synoniem voor ‘normaliseren’.

1904 *Vide supra*: § 4.2.3.2.

1905 *Vide supra*: § 4.2.3.2. Het betreft vooral NJ-uitspraken van voor 1965.

niet bezwaarlijk.¹⁹⁰⁶ Om de registratie van deze drie soorten van identificatie van uitspraken op werkniveau te vereenvoudigen worden ze in het vervolg onder één noemer geschaard: canonieke uitspraakidentificatie (CUID).

In de volgende subparagrafen zetten we de stappen van het hele linkproces uiteen.^{1907 1908} Eerst wordt met patroonherkenning gezocht naar alles wat een (deel van een) jurisprudentiecitatie zou kunnen zijn (§ 6.3.3). Deze ‘citatiestings’ worden vervolgens genormaliseerd (§ 6.3.4) en daarna gecanoniseerd (§ 6.3.5). We beginnen evenwel met enkele complexiteitsreducties (§ 6.3.2).

6.3.2 Beperkingen

De rol van de verwijzing in juridisch taalgebruik kan moeilijk worden onderschat:

*Legal communication has two principal components: words and citations.*¹⁹⁰⁹

Beide componenten zijn vaak niet gemakkelijk te onderscheiden, zeker wanneer een juridisch document geen prescriptief karakter heeft. Verwijzingen in wetteksten naar andere (onderdelen van) regelgeving zijn in hoge mate gestandaardiseerd;¹⁹¹⁰ ook al worden vaak relatieve citaties gebruikt (zoals ‘laatstgenoemd artikel’ en ‘het volgende lid’), het aantal constructen dat een parser moet kunnen begrijpen is dientengevolge beperkt. Verwijzingen in rechterlijke uitspraken vormen echter veel meer een integraal onderdeel van de lopende tekst, die bovendien veel vormvrijer is dan regelgevingsteksten. Het schier eindeloze aantal verwijzingsconstructen dat daarvan het gevolg is, levert een aantal problemen op.

Een eerste probleem is het veelvuldig gebruik van globale en lokale aliasen. Onder een ‘globale alias’ verstaan we de roepnaam van een uitspraak, zoals ‘Haviltex’¹⁹¹¹ of ‘Lijn 10 en de omgevallen weduwe’.¹⁹¹² Terwijl een globale alias ook buiten de context van een citatie door een jurist zal worden herkend en begrepen, heeft een lokale alias alleen betekenis binnen een specifieke context. Zo kan een uitspraak bij herhaalde citatie bijvoorbeeld worden aangeropen met de soortnaam (‘het arrest’), met een niet-compleet triplet (‘het arrest van de Hoge Raad van maart 2010’), of met hetgeen erin tot uiting wordt gebracht (‘de opvatting van de Hoge Raad’). Om het nog ingewikkelder te maken kan laatstgenoemd

1906 Daarnaast zijn er nog citaties die een vindplaats gebruiken uit een tijdschrift dat niet in de LjN-index is opgenomen. Dergelijke citaties gebruiken over het algemeen ook een LjN, een volledig triplet of een andere, wel in de LjN-index opgenomen, vindplaats. Alleen waar deze niet bestaan, kan de citatie niet worden opgelost. De aantallen zijn verwaarloosbaar.

1907 In iets beknoptere redactie is deze paragraaf ook verschenen als [van Opijnen 2010a].

1908 Omdat iedere jurisdictie zijn eigen identificatiesystemen en citatiegewoonten heeft (*vide supra*: hfd. 4) kunnen systemen die in andere landen voor vergelijkbare taken zijn ontwikkeld hooguit ter inspiratie worden gebruikt. Zie voor (summiere) beschrijvingen van andere software voor het extraheren van jurisprudentiecitaties bijvoorbeeld [Leiter 2011a], [Needle 2000] en [Mowbray, Chung en Greenleaf 2009].

1909 [Shapiro 1991, p. 1453].

1910 *Vide supra*: § 4.7.

1911 ECLI:NL:HR:1981:AG4158.

1912 ECLI:NL:HR:1971:AC5093.

voorbeeld niet alleen verwijzen naar een daarvóór geciteerd Hoge-Raadarrest, maar ook naar een verzameling van geciteerde arresten, of op (deels) niet-geciteerde arresten van een bestendige jurisprudentielijn die bij de lezer bekend wordt verondersteld. Een gevolg van deze verwevenheid tussen tekst en citatie leidt tot de vraag wat eigenlijk als (herhaalde) citatie zou moeten tellen.¹⁹¹³ Het antwoord op deze vraag is subjectief en zal in veel situaties tot discussie leiden.

Globale aliassen worden met de door ons gebouwde parser niet gedetecteerd; de reden daarvoor is niet zozeer gelegen in het niet kunnen herkennen ervan, als wel in het ontbreken van een gestructureerde verzameling met globale aliassen.¹⁹¹⁴ Ook lokale aliassen worden niet gedetecteerd. Naast eerdergenoemde problemen is vooral het niet of slordig declareren¹⁹¹⁵ van lokale aliassen door uitspraakconciënten debet aan die keuze.¹⁹¹⁶ De parser herkent dus alleen verwijzingen die met behulp van de verschillende identifiers zijn gemaakt, maar telt daarvan vervolgens wel alle voorkomens.

Een tweede beperking – of zo men wil ‘onnauwkeurigheid’ – in de hieronder beschreven parser is dat geen onderscheid wordt gemaakt tussen aanhalingen van uitspraak, conclusie en annotatie. Een door de parser herkende verwijzing naar ‘NJ 2010, 169’ kan een verwijzing zijn naar het onder dit nummer gepubliceerde Hoge-Raadarrest, maar het kan ook een verwijzing inhouden naar de conclusie of een annotatie. Enerzijds omdat er geen specifieke identifiers zijn voor conclusies¹⁹¹⁷ en annotaties,¹⁹¹⁸ en anderzijds vanwege de benodigde extra complexiteit¹⁹¹⁹ van het algoritme, is ervoor gekozen om verwijzingen naar annotaties en conclusies op te vatten als verwijzingen naar de uitspraak zelf.

Naast deze twee beperkingen in het herkennen van verwijzingen, zijn er nog enkele beperkingen ten aanzien van het gebruik van bij citaties behorende attributen. Deze worden besproken in § 7.2.3.1.

6.3.3 Detecteren van citatiestrings

De eerste stap die in het linkproces wordt uitgevoerd, bestaat uit het herkennen van alle strings (tekenreeksen) die mogelijk (onderdeel van) een uitspraakidentifier zijn. Iedere herkende string noemen we een ‘citatiering’. Er zijn vijf soorten citatiestrings: LjN, vind-

1913 Vgl. [Tapper 1982, p. 138].

1914 In het project Nova Porta Iuris (*vide supra*: § 3.2.3) is voorzien in het gestructureerd opslaan van aliassen.

1915 Met de term ‘declareren’ bedoelen we hier het specificeren van de lokale alias teneinde deze later te kunnen herkennen. Vaak wordt hiervoor een constructie gebruikt als: “*Uitspraak X, hierna te noemen ‘de uitspraak’*”

1916 Bij in rechterlijke uitspraken gemaakte wetsverwijzingen is de situatie zowel voor globale als lokale aliassen anders: *vide infra*: § 6.5.

1917 Althans voor de introductie van ECLI, *vide supra*: § 4.5.3.1.

1918 *Vide supra*: § 4.8.2.

1919 Ook bij verwijzingen naar conclusies en annotaties is de schrijfwijze zeer divers, zo wordt bijv. vaak de naam van de AG of annotator gebruikt en niet de rol die door hem wordt bekleed.

plaats en de triplet-onderdelen instantienaam, datum en zaaknummer. De tekstherkenning geschiedt met behulp van reguliere expressies.¹⁹²⁰

De reguliere expressies voor de verschillende citatiestings worden in onderstaande paragrafen beschreven. Op deze plaats zij opgemerkt dat één tekenreeks vaak zowel voor zaaknummer als voor een andersoortige citatiestring kan worden aangezien. Om dit probleem op te lossen, zou men de parsers in een bepaalde volgorde door de teksten kunnen laten gaan. Een andere mogelijkheid is om alle parsers tegelijk te laten lopen, en daarna zaaknummer-citatiestings die andere citatiestings overlappen te verwijderen. Met het oog op snelheid hebben we voor deze laatste optie gekozen. We bespreken nu kort de parsers die voor de vijf verschillende citatiestings zijn gemaakt.

6.3.3.1 LJN

Bij het maken van een reguliere expressie voor het LJN moet rekening worden gehouden met enkele bijzonderheden. Zo heette het LJN vroeger ‘ELRO-nummer’¹⁹²¹, wordt het LJN ook wel aangehaald als ‘LJ-nummer’, ‘LJN-nummer’, ‘LJ-nr’, et cetera,¹⁹²² en komen er verschillen voor in interpunctie, spatiëring en hoofdlettergebruik. Zo kan ‘LJN:AB1234’ bijvoorbeeld ook worden geschreven als:

- ELRO-nummer AB1234
- LJN AB1234
- LJ-nr. AB 1234
- ljn: ab1234

Met de reguliere expressie:

```
((?i)(l|[\s-]?n?|elro)s?((-?n)?(umme)?)r?[:\.\s=]{1,2}[a-z]{2})s?d{4}
```

worden deze en tal van andere varianten herkend.

6.3.3.2 Vindplaatsen

Vindplaatsen zijn een stuk lastiger te herkennen dan LJN's. Niet alleen omdat er zoveel verschillende bronnen zijn, maar ook omdat er aanzienlijke verschillen bestaan in de schrijfwijze van zowel het naamdeel als het nummerdeel van een vindplaats.

Zo kan het tijdschrift ‘Schip en Schade’ ook worden aangehaald als:

- Schip & Schade
- SeS
- S&S

1920 Een grammatica voor het herkennen van tekstpatronen. Zie voor de syntaxis onder meer <www.regular-expressions.info/reference.html>. Vrijwel elke programmeertaal heeft zijn eigen dialect van reguliere expressies. Alle voorbeelden in dit boek zijn geschreven in het JGSoft-dialect.

1921 *Vide supra*: noot 898.

1922 *Vide supra*: § 4.3.3.

- SES
- S.E.S.

Bovendien hebben sommige tijdschriften in de loop der tijd het nummerdeel aangepast. Zo werd een uitspraak in VakstudieNieuws van Kluwer tot en met 1997 geïdentificeerd met ‘jaartal+paginanummer’, maar vanaf 1998 met ‘jaartal+aflevering(+groepering)+volgnummer’, te vatten in de reguliere expressie:

$$(V(-)?N(,|:)?\s(\d{2,4}\s(/|\s)\d{1,2}\s(\.\d{1,2})^*))$$

Een groot aantal tijdschriften heeft een vergelijkbare identifier, bestaande uit jaartal en volgnummer, maar sommige wijken af, zoals de ‘Jurisprudentie’ (Jur.) van het HvJ EU, waarvoor deze reguliere expressie nodig is:

$$Jur(ispr)?[EG\.\s-]{1,6}\d{4}[,\s-]{1,2}(b(l(ad)?z)?\.\|p(ag)?\.)?)\s?[IA-]{0,3}\d{1,5}$$

Voor alle in de LJN-index voorkomende tijdschriften, inclusief en JOL¹⁹²³ en Jur.¹⁹²⁴ zijn reguliere expressies geschreven.

6.3.3.3 Rechterlijke instanties

Alle rechterlijke instanties waarvan redelijkerwijs kan worden verwacht dat er in uitspraken naar wordt verwezen, worden als citatiestring herkend: Hoge Raad, CRvB, AB RvS (inclusief de rechtsvoorgangers Afdeling Geschillen van Bestuur en Afdeling Rechtspraak), CBb, gerechtshoven, rechtbanken, kantongerechten, EHRM (inclusief Commissie voor de Rechten van de Mens), HvJ EU (en rechtsvoorgangers) en Benelux Gerechtshof. Ook bij de instanties doet zich het probleem voor dat concipiënten een onuitputtelijke fantasie hebben bij het bedenken van afkortingen en het maken van schrijffouten. Zo kunnen in ‘College van Beroep voor het bedrijfsleven’ alle woorden op verschillende manieren worden afgekort en aan elkaar geplakt. Dat noopt tot de volgende reguliere expressie:

$$(?:c(oll?(ege)?\.)?\s?(v(an|\.)?)\s?b(er(oep)?\.)?\s?(v(oor|\.)?)\s?(h(et|\.)?)?)\s?b(edr((ijfs|\.)?)\s?leven)?\.)?)$$

De reguliere expressie voor het HvJ EU is nog een stuk complexer:

$$(?:e((u|g)r?(opee?se?)?)\s)((h(of\s)?v(an)?\s?j(ustitie?))|(g(er(echt)?\.)?\s?(v(an|\.)?)\s?j(in)?\s?e(erste|\.)?\s?a(anleg|\.)?))|(s?((v(an|\.)?\s?(d(e)|\.)\s?|der)?\s?)?e(ur(opese)?\.)?\s?(g(em(eenschap(pen)??)\s?\.)?\s?|u(nie|\.)?)?)$$

Vergelijkbare reguliere expressies zijn geschreven voor alle hierboven genoemde instanties.

1923 JOL staat voor ‘Jurisprudentie On Line’, een op 1 september 1999 gestart initiatief van uitgeverij Kluwer om alle (belangrijke) civiele en strafuitspraken van de Hoge Raad (gratis) online te publiceren ([Hertzberger, van der Wees en Renden 2002, p. 8]). Eind 2008 werd JOL weer opgeheven. Omdat in de eerste jaren van bestaan JOL soms de enige (publieke) bron van een uitspraak was, is er veelvuldig met het JOL-nummer geciteerd.

1924 Alle tijdschriften in de LJN-index zijn ook fysiek als databank bij de Rechtspraak aanwezig (*vide supra*: § 3.2.1.3), Jur. en JOL vormen hierop een uitzondering: alleen de identifiers zijn opgenomen.

6.3.3.4 Datum

Datums in tripletten blijken uitsluitend te worden geschreven met de namen van de maanden in letters, soms voluit geschreven, soms afgekort. De reguliere expressie kon daarom beperkt blijven tot:

```
[1-9][0-9]?\s(jan(uari|\.)?)|feb(ruari|\.)?)|m(aa)?rt\.\.?|apr(il|\.)?)|mei|juni|juli|aug
(ustus| \.)?)|sept?(ember|\.)?)|o(k|c)t(ober|\.)?)|nov(ember|\.)?)|dec(ember|\.)?)
\s((18|19|20)')[0-9]{2}
```

Hiermee worden natuurlijk ook allerlei datums gevonden die geen onderdeel zijn van een triplet, maar een andere betekenis hebben. Dit probleem zal in een later stadium worden opgelost.

6.3.3.5 Zaaknummer

Reeds in § 4.2.1 zijn we ingegaan op de vele verschillende manieren waarop zaaknummers kunnen worden geschreven. De reguliere expressie is daarom ruim van opzet:

```
([A-Z]*[0-9]+[-/\s]+[0-9]{2,20}[-/\.]?[A-Z]*)\\d{5,20}
```

Net als bij de datums zullen hiermee allerlei andere codes dan zaaknummers worden gevonden. Ook bij het zaaknummer zal dit in een latere fase worden opgelost.

6.3.4 Normaliseren van citatiestrings

Nadat de citatiestrings zijn herkend moeten ze worden genormaliseerd. Dat wil zeggen dat ze zodanig worden herschreven dat ze voldoen aan de schrijfwijze die wordt gehanteerd in de dataverzameling waarin ze in de hiernavolgende stap zullen worden opgezocht.

Voor verschillende citatiestrings gelden verschillende regels.

- Citatiestrings die zijn gevonden met de reguliere expressie voor het LJN, worden herschreven naar de officiële schrijfwijze, waarbij het label ‘LJN’ wordt weggelaten. ‘LJ-nr. AB 1234’ wordt derhalve ‘AB1234’.
- Bij citatiestrings die zijn gevonden met de reguliere expressies voor vindplaatsen wordt het naamdeel genormaliseerd naar de afkorting die in de LJN-index wordt gebruikt, en het nummerdeel naar de schrijfwijze die daarin wordt gehanteerd, zijnde meestal de citatiemethode die door het tijdschrift zelf wordt voorgeschreven.¹⁹²⁵ ‘Ned.Jur. ‘98/34’ wordt dus genormaliseerd naar ‘NJ 1998, 34’.

¹⁹²⁵ Ibis (*vide supra*: § 3.2.1.4) normaliseert de verschillende schrijfwijzen die door uitgevers in hun bestanden worden gehanteerd reeds naar één formaat, dat in de LJN-index wordt gebruikt.

- Instanties worden genormaliseerd naar de betekenisloze numerieke identifier die ze hebben in zowel E-archief als LJV-index. ‘HR’, ‘Hoge Raad’ en ‘Hoge Raad der Nederlanden’ worden genormaliseerd naar ‘11’.
- Datums worden genormaliseerd naar ISO 8601: ‘9 jan. 2009’ wordt dan: ‘2010-01-09’.
- Alle citatiestings die zijn gevonden met de reguliere expressie voor zaaknummers worden niet genormaliseerd, omdat zaaknummers geen gestandaardiseerde schrijfwijze hebben.¹⁹²⁶

Nu alle gevonden citatiestings zijn genormaliseerd, kan worden overgegaan naar de volgende stap: het canonicaliseren.

6.3.5 Canonicaliseren van citaties

De code die in de voorgaande paragraaf is beschreven, leidt tot een XML-document waarin de citatiestings wel zijn genormaliseerd, maar nog niet gecanonicaliseerd.¹⁹²⁷ In § 6.3.5.1 bekijken we eerst hoe deze XML eruit ziet. Vervolgens formuleren we de eisen waaraan de informatie na canonicalisatie zou moeten voldoen (§ 6.3.5.2), en definiëren we dit in een XML-schema (§ 6.3.5.3). Ten slotte behandelen we in § 6.3.5.4 het canonicalisatieproces zelf.

6.3.5.1 De XML na normalisatie

Het XML-document dat het resultaat is van de in § 6.3.3 en § 6.3.4 beschreven processen voldoet aan de schemastructuur van Figuur 6-5.

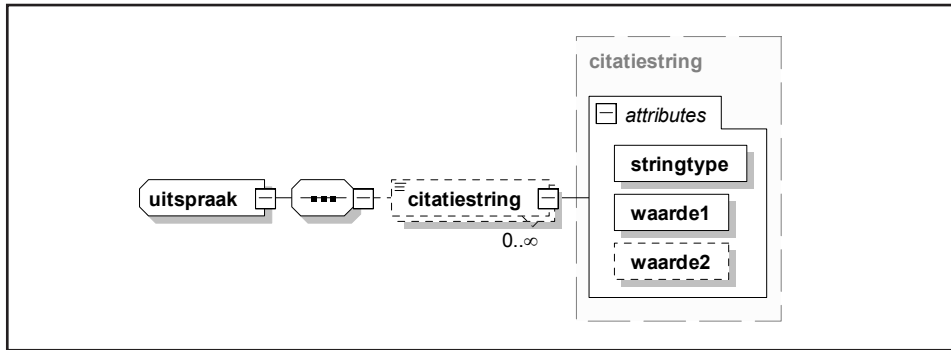
Iedere string in de tekst die (een onderdeel van) een jurisprudentiecitatie zou kunnen zijn, is getagd met het element ‘citiestring’. Dit element heeft twee of drie attributen: ‘stringtype’, ‘waarde1’ en ‘waarde2’. Het attribuut ‘stringtype’ geeft weer met welke parser de citatiestring is gevonden; de mogelijke waarden zijn: LJV, vindplaats, instantie, datum of zaaknummer. Het attribuut ‘waarde1’ bestaat altijd en bevat de waarde van de gevonden citatiestring na normalisatie. Bij het stringtype ‘vindplaats’ bevat het attribuut ‘waarde1’ het naamdeel en bevat ‘waarde2’ het nummerdeel; bij alle andere mogelijke waarden van ‘stringtype’ is ‘waarde2’ leeg.

De XML van onze eerder gebruikte voorbeeldtekst:

(...) Zoals ook gelezen kan worden in Hoge Raad, LJV AO3858, zaaknr. C02/320HR d.d. 9 april 2004, JOL 2004/199 en NJ 2004/331. Een ander argument voor deze stelling kan worden gehaald uit (...)

¹⁹²⁶ *Vide supra*: § 4.2.1.

¹⁹²⁷ Hier begint een zekere discrepantie op te treden tussen de logische beschrijving van de processen en de wijze waarop dit in code is geïmplementeerd. Uit een oogpunt van begrijpelijkheid en reproduceerbaarheid (ook in andere programmeertalen dan het door ons gebruikte C#) geven we de voorkeur aan de logische beschrijving.

Figuur 6-5. XML-schema voor uitspraakdocumenten na het parseren en normaliseren van citatiestrings.

ziet er na parseren en normaliseren dan als volgt uit:

```

<uitspraak>
  (...) Zoals ook gelezen kan worden in
  <citatiestring stringtype="instantie" waarde1="11">Hoge Raad
  </citatiestring>,
  <citatiestring stringtype="LJN" waarde1="AO3858">LJN AO3858
  </citatiestring>, zaaknr.
  <citatiestring stringtype="zaaknummer" waarde1="Co2/320HR">
  Co2/320HR</citatiestring> d.d.
  <citatiestring stringtype="datum" waarde1="2004-04-09">9 april 2004
  </citatiestring>,
  <citatiestring stringtype="vindplaats" waarde1="JOL" waarde2="2004,
  199">JOL 2004/199</citatiestring> en
  <citatiestring stringtype="vindplaats" waarde1="NJ" waarde2="2004,
  331">NJ 2004/331</citatiestring>.
  Een ander argument voor deze stelling kan worden gehaald uit (...)
</uitspraak>
    
```

Deze gestructureerde informatie kan als input dienen voor het canonicalisatieproces. Voor dit proces moeten we eerst enkele randvoorwaarden formuleren.

6.3.5.2 Functionele eisen voor canonicaliseren

‘Canonicaliseren’ hebben we omschreven als het converteren van verschillende identifiers naar één canonieke vorm.¹⁹²⁸ Dit houdt om te beginnen in dat tripletten, LJN’s en vindplaatsen moeten worden gekoppeld aan de canonieke uitspraakidentificer (CUID). We kunnen echter

¹⁹²⁸ *Vide supra*: § 6.3.1.

niet volstaan met een eenvoudige vervanging; we willen verschillende expressie-identifiers die over hetzelfde werk gaan, ook ‘ontdubbelen’: twee achter elkaar genoemde vindplaatsen die betrekking hebben op hetzelfde werk, moeten niet beide afzonderlijk, maar beide gezamenlijk worden vervangen door één CUID. Hierdoor ontstaat een zuiverder beeld van de aanwezige citaties, en kunnen – bij gebruik van het document in een gebruikersinterface – hyperlinks op de correcte manier worden getoond. Zonder ontdubbeling zouden we in ons tekstvoorbeeld met vier citaties eindigen, maar met ontdubbeling resteert er slechts één citatie (indien alle citatiestrings tenminste naar hetzelfde werk zouden verwijzen).

Naast de gecanonicaliseerde citaties hebben we echter ook behoefte aan enige aanvullende informatie. Zo willen we de aard van de relatie tussen citator en citandus weten. Deze kan drieërlei zijn: formeel, materieel of zelfreferentieel. Formele relaties hebben we eerder¹⁹²⁹ gedefinieerd als relaties met een wettelijke grondslag. Een citatie is zelfreferentieel als citator en citandus gelijk zijn. Materieel is iedere citatie die niet formeel of zelfreferentieel is.

Ook willen we weten – ten behoeve van onderzoek naar de citatiepraktijk¹⁹³⁰ – wat voor soort identifiers zijn gebruikt, en om technische redenen willen we iedere citatie als zodanig ook uniek identificeren. Ten slotte willen we vastleggen of het canonicalisatieproces succesvol doorlopen is.

6.3.5.3 *Het gewenste eindresultaat*

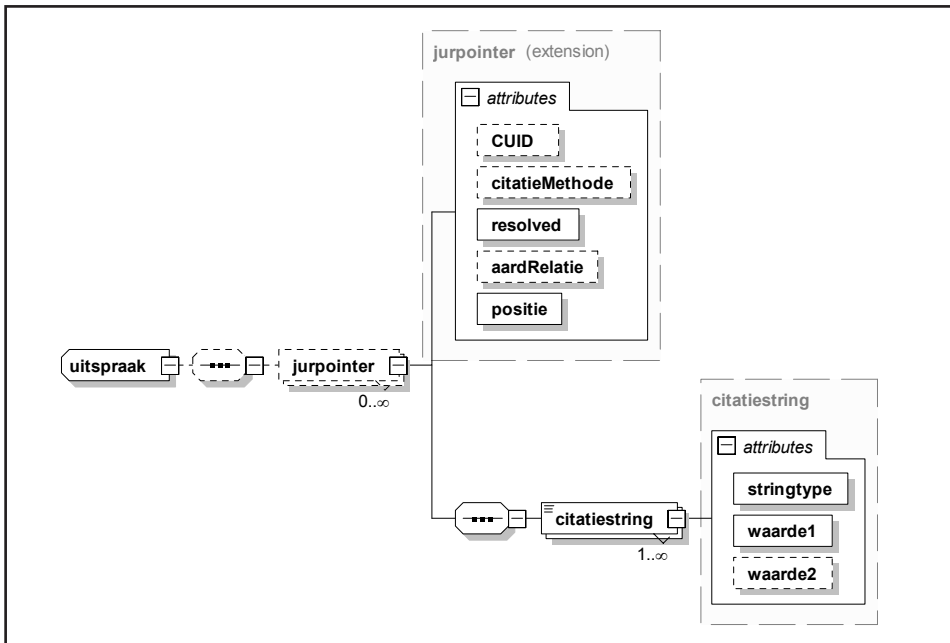
Het XML-schema in Figuur 6-6 geeft weer hoe de XML er, gegeven de in de vorige paragraaf beschreven randvoorwaarden, na het canonicalisatieproces uit moet zien. Het element <jurpointer> verbeeldt hierin de gecanonicaliseerde citatie.

De attributen bij dit jurpointer-element zijn:

- **CUID:** de gecanonicaliseerde identifier, indien deze tenminste gevonden is;
- **citatieMethode:** Indien aanwezig heeft dit attribuut een numerieke waarde, die de volgende betekenis heeft:
 1. LJN, eventueel met (onderdelen van) een triplet;
 2. één of meer vindplaatsen, eventueel met (onderdelen van) een triplet;
 3. uitsluitend een triplet;
 4. LJN en één of meer vindplaatsen, eventueel met (onderdelen van) een triplet.
- **resolved:** met dit attribuut (‘true’ of ‘false’) wordt aangegeven of de citatiestrings binnen <jurpointer> herleid konden worden tot een CUID.
- **aardRelatie:** deze is ‘formeel’, ‘materieel’ of ‘zelfreferentieel’. Als er geen CUID is, bestaat dit attribuut ook niet.
- **positie:** met dit attribuut wordt vastgelegd op welke karakterpositie in de tekst <jurpointer> begint. Hiermee wordt iedere jurpointer uniek geïdentificeerd.

1929 *Vide supra*: § 2.4.4.

1930 *Vide supra*: § 4.3.3.

Figuur 6-6. XML-schema voor uitspraaktekst met gecanonicaliseerde citaties.

Na voltooiing van het canonicalisatieproces zal onze voorbeeldtekst er bijvoorbeeld zo uit kunnen zien:

```

<uitspraak>(…) Zoals ook gelezen kan worden in
<jurpointer CUID="1" citatieMethode="4" positie="1227"
aardRelatie="materieel">
<citatiestring stringtype="instantie" waarde1="11">Hoge Raad
</citatiestring>,
<citatiestring stringtype="LJN" waarde1="AO3858">LJN AO3858
</citatiestring>, zaaknr.
<citatiestring stringtype="zaaknummer" waarde1="Co2/320HR">
Co2/320HR</citatiestring> d.d.
<citatiestring stringtype="datum" waarde1="2004-04-09">9 april 2004
</citatiestring>,
<citatiestring stringtype="vindplaats" waarde1="JOL" waarde2="2004,
199">JOL 2004/199</citatiestring> en
<citatiestring stringtype="vindplaats" waarde1="NJ" waarde2="2004,
331">NJ 2004/331</citatiestring>
</jurpointer>
. Een ander argument voor deze stelling kan worden gehaald uit (…)
</uitspraak>
    
```

Met opzet staat hierboven ‘bijvoorbeeld’, want de XML zou er ook anders uit kunnen zien. In bovenstaande XML verwijzen de twee vindplaatsen, het LJN en het triplet naar één werk, maar indien de twee vindplaatsen gezamenlijk naar een ander werk verwijzen dan het werk waarnaar LJN en triplet verwijzen, dan ziet de XML er zo uit:

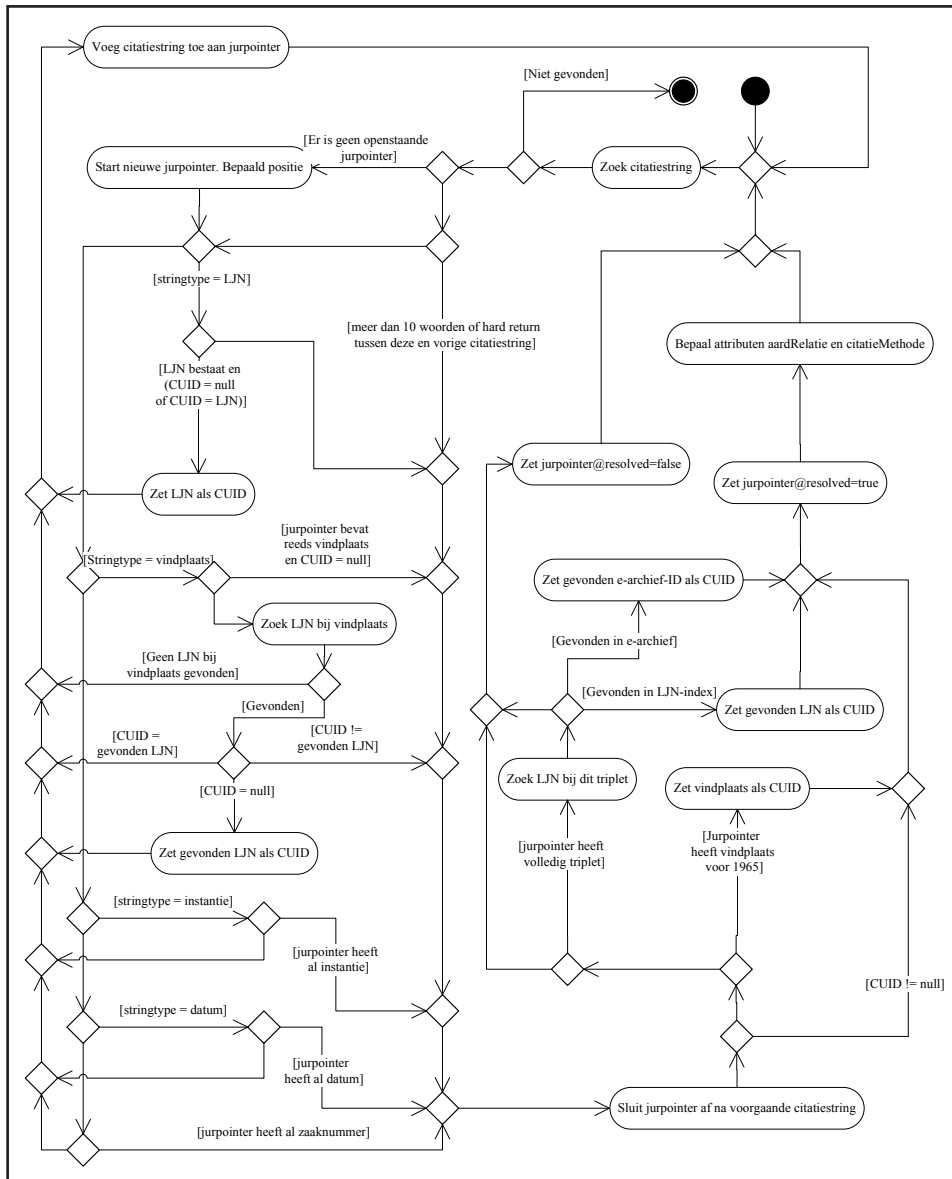
```
<uitspraak>
(...) Zoals ook gelezen kan worden in
<jurpointer CUID="1" citatieMethode="1" positie="1227"
aardRelatie="materieel">
<citatiestring stringtype="instantie" waarde1="11">Hoge Raad
</citatiestring>,
<citatiestring stringtype="LJN" waarde1="AO3858">LJN AO3858
</citatiestring>, zaaknr.
<citatiestring stringtype="zaaknummer" waarde1="Co2/320HR">
Co2/320HR</citatiestring> d.d.
<citatiestring stringtype="datum" waarde1="2004-04-09">9 april 2004
</citatiestring>,
</jurpointer>
<jurpointer CUID="2" citatieMethode="2" positie="1287"
aardRelatie="materieel">
<citatiestring stringtype="vindplaats" waarde1="JOL" waarde2="2004,
199">JOL 2004/199</citatiestring> en
<citatiestring stringtype="vindplaats" waarde1="NJ" waarde2="2004,
331">NJ 2004/331</citatiestring>
</jurpointer>
. Een ander argument voor deze stelling kan worden gehaald uit (...)
</uitspraak>
```

De canonicalisatiefunctie moet onder meer in staat zijn om onderscheid te maken tussen deze twee varianten. In de volgende paragraaf beschrijven we hoe dit in zijn werk gaat.

6.3.5.4 Het canonicalisatieproces

Hoe we van de XML met kale citatiestings (in § 6.3.5.1) kunnen komen tot de XML met jurpointers (in § 6.3.5.3) is schematisch weergegeven in het UML *activity diagram* van Figuur 6-7.¹⁹³¹

¹⁹³¹ Voor een toelichting op het activity diagram: *vide supra*: noot 1894. Bovendien: indien een ruit een keuze-punt is, staan (om het diagram leesbaar te houden) niet alle mogelijkheden genoemd. De ongelabelde pijl is de te volgen processtroom indien niet wordt voldaan aan de voorwaarde(n) van de wel-gelabelde pijl(en).

Figuur 6-7. UML activity diagram voor het afleiden van jurpointers uit citatiestings.

Dit diagram geeft de verwerking van een volledig uitspraakdocument weer. Er wordt gestart met het zoeken naar de eerstvoorkomende citatiestring, en vervolgens wordt op alle knooppunten een keuze gemaakt. Zodra een citatiestring is gevonden, wordt een jurpointer-element aangemaakt, en daaraan worden net zo lang citatiestings toegevoegd totdat zich

een situatie voordoet die noopt tot het afsluiten van de jurpointer. Zo'n situatie doet zich bijvoorbeeld voor als er tussen citatiestings meer dan tien woorden staan of bij het begin van een nieuwe alinea. Ook als er een vindplaats wordt gevonden met een ander LJN dan het LJN dat reeds in de openstaande jurpointer aanwezig is, wordt de jurpointer afgesloten.

Na het afsluiten van een jurpointer wordt (in de rechterkant van het schema) de informatie in dit element beoordeeld en eventueel gebruikt om een CUID op te zoeken in de LJN-index of het E-archief. Ten slotte wordt het attribuut *'resolved'* op *'false'* of *'true'* gezet. Indien deze waarde *'true'* is, worden tevens de attributen *aardRelatie* en *citatieMethode* gevuld. De *citatieMethode* wordt bepaald op basis van de in de jurpointer aanwezige citatiestings. Om de *aardRelatie* te bepalen wordt eerst onderzocht of de uitspraak zelfreferentieel is. Dit komt regelmatig voor, omdat veel uitspraken beginnen met het vermelden van uitsprekende instantie, zaaknummer en uitspraakdatum. Deze zelfreferenties worden verwijderd.¹⁹³² Is de citatie niet zelfreferentieel, dan wordt gekeken of LJN (indien aanwezig) of triplet voorkomen in de tabel met formele relaties van de CJO. Omdat deze tabel niet volledig is, wordt, indien deze zoekactie geen resultaat oplevert, nog de volgende controle uitgevoerd:

ALS: instantie van de citator = HR, CRvB, gerechtshof, RvS of CBb

EN ALS: jurpointer staat op eerste 20 regels van de tekst

DAN: *aardRelatie* = formeel

ANDERS: *aardRelatie* = materieel

Deze regel is gebaseerd op de constatering dat de aangevallen uitspraak vrijwel altijd aan het begin van de uitspraak wordt vermeld, terwijl materiële citaties juist vrijwel nooit in die eerste twintig regels staan.

Mede ten behoeve van de statistische analyses van hoofdstuk 7 wordt de informatie uit de jurpointer-elementen ten slotte weggeschreven naar de databank. Gezien het standaardkarakter van deze activiteit, is deze hier niet beschreven.

6.4 Inkomende citaties uit rechtswetenschappelijke literatuur

Rechterlijke beslissingen worden niet alleen – om formele of materiële redenen – aangehaald in andere uitspraken, maar ook in rechtswetenschappelijke literatuur.

Weliswaar zijn in sommige door uitgevers geleverde bestanden de jurisprudentiecitaties reeds gemarkeerd, maar omdat deze over het algemeen niet zijn gecanonicaliseerd, waren deze voor ons onbruikbaar. Indien de geciteerde uitspraak niet in een tijdschrift van de eigen uitgeverij is gepubliceerd, is een markering bovendien vaak geheel afwezig. Het was daarom het meest efficiënt om eerst alle citaties te verwijderen¹⁹³³ en de documenten vervolgens het

¹⁹³² Niet alleen omdat het gegeven voor ons niet relevant is, maar ook omdat sommige netwerkalgoritmen niet met zelfreferenties overweg kunnen (vgl. [de Nooy, Mrvrrar en Batagelj 2011, p. 8]).

¹⁹³³ Zoals beschreven in § 6.2.2.

in § 6.3 beschreven proces te laten doorlopen. Een aanpassing was daarbij nodig voor de controle op de aard van de relatie: formele relaties bestaan niet, alle relaties tussen literatuur en uitspraak zijn materieel van aard.¹⁹³⁴ Een bijzonder relatietype komt bovendien voor bij annotaties. Indien een annotatie de uitspraak aanhaalt die de grondslag vormt voor de annotatie, dan werd deze verwijzing verwijderd, omdat dit reeds een eigenstandig gegeven is, dat onder meer in de LJN-index is opgeslagen.

In de lemmata van Wiki Juridica hoefden uitspraakcitaties niet te worden opgespoord; verwijzingen naar uitspraken worden door de wikisoftware reeds gestructureerd opgeslagen. Met een webservice-query konden deze verwijzingen daarom op eenvoudige wijze worden opgehaald.

Uitspraakcitaties in de actualiteiten op Rechtspraak.nl¹⁹³⁵ konden ook met de jurpointer-software worden gedetecteerd. Eerder¹⁹³⁶ beschreven we reeds hoe onderscheid is gemaakt tussen verwijzingen naar uitspraken die de grondslag vormen van de actualiteit, en uitspraken die om andere redenen in de actualiteit zijn aangehaald.

6.5 Wetsverwijzingen

Net als het herkennen van uitspraakcitaties is ook het detecteren van wetsverwijzingen een ingewikkelde opgave, zij het deels om andere redenen. Een belangrijk verschil vloeit voort uit het feit dat in wetsverwijzingen (bijna) geen numerieke identifiers worden gebruikt.¹⁹³⁷ Een ander verschil zit erin dat naar uitspraken vrijwel altijd in hun geheel wordt verwezen, terwijl van regelingen vaak aan een specifiek onderdeel wordt gerefereerd, zoals een hoofdstuk of een artikel.

Voordat we ingaan op de gevolgde methodiek om wetsverwijzingen computerleesbaar te maken, bespreken we in § 6.5.1 de voor het normalisatieproces benodigde referentiedatabank. Met behulp van deze databank kunnen we de wetsverwijzingen detecteren en normaliseren (§ 6.5.2). Europeesrechtelijke verwijzingen vergen een eigen herkenningmethodiek, die we beschrijven in § 6.5.2.2. In § 6.5.2.3 bespreken we het afhandelen van lokale aliassen en in § 6.5.2.4 het detecteren van verwijzingen op onderdeelniveau.

6.5.1 Opbouw referentiedatabank

Eerder¹⁹³⁸ zagen we reeds dat er tal van manieren zijn voor het citeren van regelgeving: opschriften, citeertitels, aliassen, afkortingen en (vooral bij Europese regelgeving) numerieke

1934 Er kan natuurlijk wel een formele relatie bestaan tussen twee of meer uitspraken die in één rechtswetenschappelijke bron worden geciteerd. Hiermee is geen rekening gehouden.

1935 In § 7.3.3 zullen we deze beschouwen als een soort annotatie, en daarmee ook als literatuur.

1936 *Vide supra*: § 6.2.4.2.

1937 *Vide supra*: § 4.7.

1938 *Vide supra*: § 4.7.

identifiers. Teneinde zoveel mogelijk wetsverwijzingen in rechterlijke uitspraken te herkennen, diende daarom de grootst mogelijke verzameling met identifiers te worden opgezet. Voor deze ‘Onderzoekswettenverzameling’ (OWV) hebben we de volgende bronnen gebruikt:

1. Basiswettenbestand

De benodigde metagegevens uit het BWB zijn via een publieke webservice te verkrijgen. Hiermee werden opschriften, citeertitels, aliasen, afkortingen en BWB-ID's verzameld.

2. Centrale Voorziening Decentrale Regelgeving

Ook voor deze databank¹⁹³⁹ is een webservice beschikbaar. Hiermee zijn citeertitels en numerieke identifiers opgehaald.

3. EUR-Lex

Alle bestanden van EUR-Lex worden door het EU-publicatiebureau in XML geleverd. Deze werden gebruikt voor het inlezen van de Europese regelgeving: sector 1 met de oprichtings- en toetredingsverdragen, sector 2 met de associatieverdragen en door de EU gesloten verdragen, sector 3 met secundaire regelgeving en sector 4 met aanvullende regelgeving.¹⁹⁴⁰ Van alle bestanden werden CELEX-nummer en titel opgenomen.

4. Bistro wettentabel (BWT)¹⁹⁴¹

Eerder bespraken we de problemen die opgelost moesten worden bij het integraal doorzoekbaar maken van jurisprudentiedatabanken van meerdere leveranciers.¹⁹⁴² Naast de verschillende identificatiesystemen voor uitspraken moest daarbij ook rekening worden gehouden met verschillen in metadata, in het bijzonder de ‘wetsingang’: een redactionele aanduiding van de belangrijkste wetsartikelen die in de uitspraak aan de orde komen. In een geïntegreerde omgeving wil de jurist met één zoekactie alle uitspraken over een bepaald artikel kunnen vinden, ongeacht de schrijfwijze die voor de wetsingang is gehanteerd. Sommige dataleveranciers hanteren een eigen referentielijst met afkortingen en citeertitels, terwijl andere leveranciers de schrijfwijze overlaten aan individuele redacteurs. Tien schrijfwijzen voor één regeling zijn dientengevolge niet ongevoel. Omdat ten tijde van de bouw van Porta Iuris het BWB nog niet bestond, werd door Bistro een eigen referentietabel met wetgevingstitels opgebouwd. Het koppelen van de door leveranciers gehanteerde wetsingangen aan de BWT geschiedde met behulp van Codex.¹⁹⁴³ Naast tal van globale aliasen die in BWB en EUR-Lex ontbreken, bevat de BWT veel regelingen die ouder zijn dan het BWB, alsmede verdragen die niet in BWB of EUR-Lex zijn te vinden.

1939 *Vide supra*: § 4.7.2.

1940 Voor de sectorindeling van EUR-Lex, *vide supra*: noot 1498.

1941 Zie ook [van Opijnen 2010b, p. 31].

1942 *Vide supra*: § 3.2.1.4.

1943 *Vide supra*: § 3.2.1.4.

Voor de integratie van deze vier bronnen in de OWV zijn de volgende stappen gevolgd:

1. Het volledige BWB vormde de basis. Dubbele citeertitels¹⁹⁴⁴ werden verwijderd.¹⁹⁴⁵ Ingelezen werden BWB-ID, opschriften, citeertitels, aliassen en afkortingen.
2. Titels en CELEX-nummers van de EUR-Lex-regelingen werden ingelezen. Daarbij werden de verdragen die ook in het BWB voorkomen,¹⁹⁴⁶ genegeerd.
3. Alle regelingen van de BWT werden vergeleken met de in de eerste twee stappen gevulde OWV. Alle regelingen met een al in OWV aanwezige (citeer)titel werden genegeerd.
4. Alle aliassen en afkortingen uit de BWT die nog niet bekend waren in de OWV, werden daarnaartoe overgezet. Daarbij werd met de hand gecontroleerd op bruikbaarheid; veel waarden in de BWT zijn noodzakelijk voor de productiestraat van Porta Iuris, maar hebben geen relevantie voor de OWV.¹⁹⁴⁷
5. Voor zover nog niet in de OWV aanwezig werden alle regelingen van de CVDR ingelezen, met identifier en titel.

De OWV bevat 158.160 regelingen, waarvan er – gelet op de beschreven inleesvolgorde – 114.453 afkomstig zijn uit EUR-Lex, 25.718 uit BWB, 9.684 uit CVDR en 8.305 uit BWT. Naast de (citeer)titels die in de primaire tabel van OWV zijn opgenomen, bevat de OWV aanvullend nog 25.997 alternatieve titels, aliassen en afkortingen, zodat er in totaal 184.157 strings zijn om wetsverwijzingen in uitspraken mee op te sporen. Naast BWB-ID, CELEX-nummer of CVDR-identifier heeft elke regeling in de OWV ook een eigen unieke sleutel.

6.5.2 Het detecteren en normaliseren van wetsverwijzingen

In de uitspraakbestanden in de onderzoeksdatabase zijn wetsverwijzingen niet gemarkeerd.¹⁹⁴⁸ De te ontwikkelen software diende uiteindelijk XML op te leveren zoals weergegeven in Figuur 6-8.

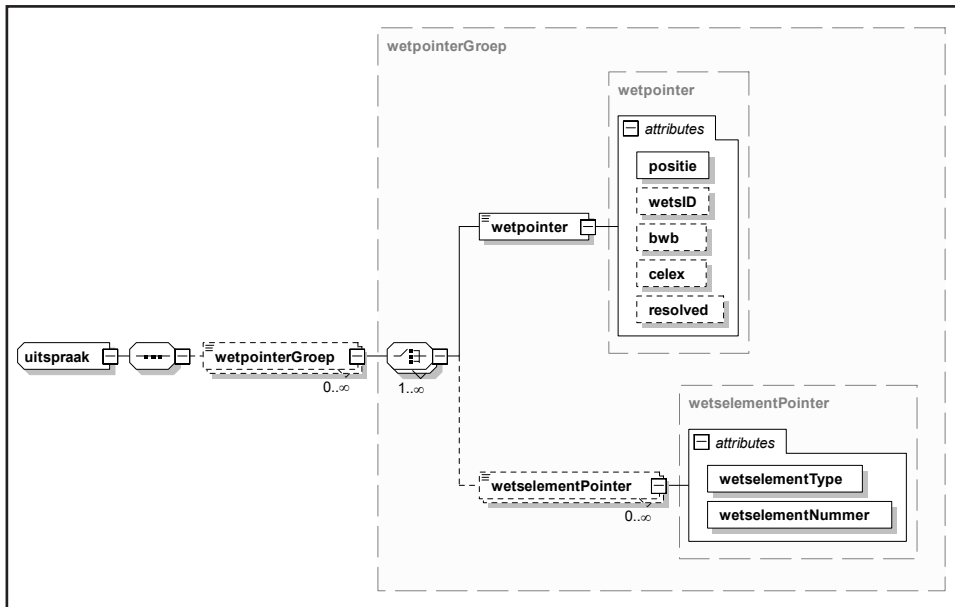
¹⁹⁴⁴ *Vide supra*: § 4.7.1.

¹⁹⁴⁵ Daardoor ontstaat een (kleine) kans dat verwijzingen aan de verkeerde regeling worden gekoppeld. Alhoewel vervelend, is dat voor ons onderzoek niet cruciaal.

¹⁹⁴⁶ *Vide supra*: noot 1602.

¹⁹⁴⁷ Bijvoorbeeld als er technische codes of andersoortige informatie in het te vergelijken veld waren achtergebleven. Voorbeelden van dergelijke strings: '(BW , , , ,)' en 'Fw e.v.'

¹⁹⁴⁸ In sommige gevallen was er wel markering, maar deze is eerst verwijderd (*vide supra*: § 6.2.2) teneinde alle bestanden volgens één systematiek te kunnen verwerken.

Figuur 6-8. XML-schema voor wetsverwijzingen in uitspraken.

In de volgende paragrafen zullen we stap voor stap bespreken hoe de ontwikkelde software de uitspraken naar dit schema modelleert.¹⁹⁴⁹ Allereerst dienen wetsaanhalingen als zodanig te worden herkend. Daarbij maken we onderscheid tussen verwijzingen die kunnen worden herkend met de gegevens in de OWV (§ 6.5.2.1) en numerieke verwijzingen naar Europese regelgeving (§ 6.5.2.2). Vervolgens worden lokale aliassen gedetecteerd (§ 6.5.2.3) en de wetselementen verwerkt (§ 6.5.2.4).

6.5.2.1 Het vinden van regelingen met de onderzoekswettenverzameling

Om in de uitspraken van de onderzoeksdatabase te zoeken naar de in de OWV opgenomen termen is gebruik gemaakt van Verity K2 (hierna: 'K2').¹⁹⁵⁰ Met K2 werd eerst een zoekindex opgebouwd van alle uitspraken. Daarnaast werd een 'topicset' – een lijst met de te vinden

¹⁹⁴⁹ Ook elders zijn parsers ontwikkeld voor het detecteren van wets(element)verwijzingen (zie bijvoorbeeld [de Maat, Winkels en van Engers 2006]). Veel van dergelijke parsers verschillen echter in twee belangrijke opzichten van de door ons ontwikkelde software. Ten eerste zijn veel van deze parsers ontwikkeld voor het detecteren van verwijzingen in regelgeving, waar de formattering van de verwijzingen – dankzij de Aanwijzingen voor de regelgeving – veel strikter is (*vide supra*: § 6.3.2). Ten tweede zijn dergelijke parsers vaak ontwikkeld voor experimentele omgevingen met kleine datasets. Het zoeken naar circa 200.000 termen in bijna een miljoen bestanden vergde een andere technische aanpak. Overigens kostte ook de ontwikkelde oplossing de nodige computerkracht: drie stevige werkstations hebben vier weken onafgebroken staan stampen om de uitspraken in de onderzoeksdatabase te verwerken.

¹⁹⁵⁰ Commercieel product, bij de Rechtspraak gebruikt voor Porta Iuris en Rechtspraak.nl ([Hoeffnagel 2005]).

zoektermen – opgebouwd uit de OWV. Daarbij werd – om te voorkomen dat korte woorden ten onrechte als wetsverwijzing zouden worden geïnterpreteerd – als bijzondere instructie meegegeven dat alle *topics* met tien of minder karakters hoofdlettergevoelig moesten worden gezocht. Door deze *topicset* aan te houden tegen de zoekindex kwamen alle uitspraken te voorschijn waarin ten minste één regeling uit de OWV wordt aangehaald. Deze uitspraken werden allemaal door een ‘*highlight-engine*’ gehaald, die de gevonden OWV-strings van een markering voorzag.¹⁹⁵¹

Het volgende stuk uitspraaktekst:

(...) bestreden besluit in strijd is met artikel 1 juncto artikel 5 van het Algemeen verdrag inzake sociale zekerheid tussen het Koninkrijk der Nederlanden en het Koninkrijk Marokko (Trb. 1972, 34; hierna: het Verdrag).(...)

komt dan, in XML, als volgt uit de *highlight-engine*:

<uitspraak>

(...) bestreden besluit in strijd is met artikel 1 juncto artikel 5 van het

<wetpointer positie="1854">

Algemeen verdrag inzake sociale zekerheid tussen het Koninkrijk der Nederlanden en het Koninkrijk Marokko

</wetpointer>

(Trb. 1972, 34; hierna: het Verdrag).(...)

</uitspraak>

We hebben nu een tussenproduct waarin alle strings die in de OWV voorkomen als ‘<wetpointer>’ zijn gemarkeerd, met als extra toevoeging een attribuut ‘@positie’, waarmee iedere wetpointer uniek wordt geïdentificeerd. Maar we weten dan nog niet welke regeling hier is gemarkeerd. De volgende stap is daarom het toevoegen van de unieke OWV-identificer aan de gehighlighte tekst. Daartoe wordt de highlightstring aangehouden tegen de OWV, die vervolgens de gevraagde identificer teruggeeft. Om de herbruikbaarheid van dit tussenproduct te vergroten, voegen we daar nog de externe identificers aan toe, zoals CELEX-nummer en/of BWB-ID. Bovendien – net als bij de jurisprudentieverwijzingen¹⁹⁵² – wordt het status-attribuut ‘*resolved*’ opgenomen. Ons voorbeeld ziet er nu zo uit:

<uitspraak>

(...) bestreden besluit in strijd is met artikel 1 juncto artikel 5 van het

<wetpointer positie="1854" wetsID="4780" bwb="BWBV0001011"

resolved="true">

1951 Dit proces is hier vereenvoudigd beschreven. In werkelijkheid werd elk woord afzonderlijk gehighlight en moesten deze door de parser weer worden geconcateneerd. Gezien het algemene IT-karakter van dit proces, en de gebondenheid van deze oplossing aan de specifieke IT-gereedschappen die zijn gebruikt, is het hier verder niet beschreven. Dat geldt ook voor andere (soms zeer tijdrovende) problemen die getackeld moesten worden, zoals het harmoniseren van de *encodings* waarin de gegevens uit de verschillende bron-systemen bleken te staan.

1952 *Vide supra*: § 6.3.5.3.

Algemeen verdrag inzake sociale zekerheid tussen het Koninkrijk der Nederlanden en het Koninkrijk Marokko

</wetpointer>

(Trb. 1972, 34; hierna: het Verdrag).(…)

</uitspraak>

Voordat deze tekst verder verwerkt kan worden, moeten eerst de Europese regelingen in de uitspraak worden gedetecteerd.

6.5.2.2 Detecteren van Europese regelgeving

In § 4.7.3 hebben we geconstateerd dat Europese regelgeving zelden correct wordt geciteerd. Bij gebruik van louter de OWV zouden we veel verwijzingen derhalve over het hoofd zien. Ook het gebruik van de officiële documentnummers zou niet de gewenste resultaten opleveren, omdat deze op talloze – over het algemeen foutieve – manieren worden gespeld.¹⁹⁵³ Met reguliere expressies¹⁹⁵⁴ kunnen de verschillende spellingsvarianten evenwel worden herkend. De reguliere expressie voor het opsporen van bijvoorbeeld verordeningen ziet er zo uit (de onderstreping van sommige strings maakt geen onderdeel uit van de reguliere expressies; de betekenis ervan wordt later verklaard):¹⁹⁵⁵

```
(V|v)(er)?(o|O)(rd)?(ening(en)?\.)?|s+((?i)(n(umme)?(r|o)\.?)\s*)?\d{1,4}\(/|\.)
(19|20)?\d{2}\(/|\s+)((?E(E)?G(\sen\s|,|s/))Euratom|E(E)?G|Euratom))|((E(E)?
G|uropese)(-\|s+))?(V|v)(er)?(o|O)(rd)?(ening(en)?\.)?|s+((?i)(n(umme)?(r|o)\.?)
\s*)?\d{1,4}\(/|\.)\d{2}\(V|v)(er)?(o|O)(rd)?(ening(en)?\.)?(\s+|-))((?E(E)?G(\
sen\s|,|s/))Euratom|E(E)?G|Euratom))\)?(\s+|/|-)((?i)(n(umme)?(r|o)\.?)\s*)?\
(\d{1,4}\(/|\.)\d{2}\)
```

Voor richtlijnen, beschikkingen, aanbevelingen, besluiten, JBZ-kaderbesluiten en gemeenschappelijke acties zijn vergelijkbare reguliere expressies geschreven. Alle strings die hiermee werden gevonden, moesten vervolgens worden genormaliseerd naar een CELEX-nummer, dat voor secundaire regelgeving uit de volgende elementen bestaat: [sectorcode][jaartal][descriptor][volgnummer].

De normalisatie gaat als volgt:

- De sectorcode is altijd ‘3’;
- Het jaartal wordt gevormd door de cijfers die zijn herkend met het enkelvoudig onderstreepte gedeelte van de reguliere expressie. Het wordt aangevuld naar vier karakters;

1953 *Vide supra*: § 4.7.3.

1954 *Vide supra*: noot 1920.

1955 De reguliere expressies zijn gemaakt vóór de inwerkingtreding van het Verdrag van Lissabon; regelingen die ‘EU’ in de naam dragen (in plaats van ‘E(E)G’) worden er dus niet door gedetecteerd. Aanpassing van de reguliere expressies aan het Verdrag van Lissabon is echter eenvoudig.

- De descriptor is een 'D' indien de string is gevonden met de reguliere expressie voor beschikkingen, een 'H' indien het een aanbeveling betreft, een 'D' voor besluiten, een 'R' voor Verordeningen, een 'L' voor richtlijnen en een 'F' voor kaderbesluiten en gemeenschappelijke acties.
- Het volgnummer wordt gevormd door de cijfers die zijn herkend met het dubbelonderstreepte gedeelte. Het wordt met voorloophnullen aangevuld tot vier cijfers.

In Figuur 6-9 zijn enkele voorbeelden opgenomen van in uitspraken gebruikte citaties van Europese regelgeving, tezamen met het CELEX-nummer waarnaar ze zijn herleid.

De gevonden strings worden vervolgens – net als de strings die door de *highlight-engine* zijn gemarkeerd¹⁹⁵⁶ – omsloten door wetpointer-elementen. Daarna wordt – in de OWV – gecontroleerd of het gevonden CELEX-nummer wel bestaat. Als deze verificatie slaagt, worden CELEX-nummer en OWV-identificer als attributen bij de wetpointer opgenomen. Als in de uitspraaktekst dus staat:

(...) zoals kan worden gelezen in EG Verordening nr. 2201/2003 (...)

dan wordt de XML:

```
<uitspraak>
  (...) zoals kan worden gelezen in
  <wetpointer positie="6359" wetsID="12730" celex="32003R2201"
  resolved="true">
    EG Verordening nr. 2201/2003
  </wetpointer>(…)
</uitspraak>
```

Als het CELEX-nummer niet voorkomt in de OWV, dan wordt het attribuut 'resolved' op 'false' gezet.¹⁹⁵⁷

6.5.2.3 Verwerken lokale aliases

Globale aliases voor regelgeving, zoals de Koppelingswet¹⁹⁵⁸ en de Bolkestein-richtlijn¹⁹⁵⁹ zijn in de OWV opgenomen en worden derhalve herkend. Maar meer nog dan bij jurisprudentieverwijzingen¹⁹⁶⁰ wordt bij wetsverwijzingen gebruikgemaakt van lokale aliases. We kwamen zo'n alias al tegen in het tekstvoorbeeld van § 6.5.2.1:

¹⁹⁵⁶ *Vide supra*: § 6.5.2.1.

¹⁹⁵⁷ Dergelijke (zeer sporadische) fouten zouden nog handmatig kunnen worden nabewerkt; hiervan is evenwel afgezien.

¹⁹⁵⁸ *Vide supra*: § 4.7.1.

¹⁹⁵⁹ *Vide supra*: § 4.7.3.

¹⁹⁶⁰ *Vide supra*: § 6.3.2.

(...) bestreden besluit in strijd is met artikel 1 juncto artikel 5 van het Algemeen verdrag inzake sociale zekerheid tussen het Koninkrijk der Nederlanden en het Koninkrijk Marokko (Trb. 1972, 34; hierna: het Verdrag).(…)

‘het Verdrag’ is hierin de lokale alias. Even verderop in de tekst wordt daar dan bijvoorbeeld als volgt aan gerefereerd:

In tegenstelling tot het bepaalde in artikel 3 van het Verdrag is in het besluit (...)

Om dit probleem op te lossen is code geschreven die de declaratie van de lokale alias herkend, en daaropvolgend gebruik ervan van een wetpointer-element voorziet. Voor de laatste voorbeeldzin resulteert dit in:

<uitspraak>

In tegenstelling tot het bepaalde in artikel 3 van

**<wetpointer positie="3990" wetsID="4780" bwb="BWBV0001011"
resolved="true">**

het Verdrag

</wetpointer> is in het besluit (...)

</uitspraak>

Daarbij moeten we er wel voor waken dat een globale alias niet ten onrechte als lokale alias wordt getagd. Als voorbeeld diene de volgende zin:

Zoals de systematiek van de Algemene wet bestuursrecht (hierna: Awb) duidelijk maakt (...)

Citatie	CELEX-nummer
EG-verordening 1103/97	31997R1103
EG Verordening nr. 2201/2003	32003R2201
EG-vo. 1408/71	31971R1408
Richtlijn 91/338/EEG	31991L0338
beschikking 95/340/EG	31995D0340
Aanbeveling 2003/311/EG	32003H0311
2002/584/JBZ	32002F0584

Figuur 6-9. Voorbeelden van verwijzingen naar Europese regelgeving en de CELEX-nummers waarnaar deze verwijzingen zijn genormaliseerd.

Omdat 'Awb' reeds voorkomt in de OVV zal deze zin er na parsing als volgt uitzien:

```
<uitspraak>
Zoals de systematiek van de
<wetpointer positie="3387" wetsID="84" bwb="BWBROoo5537"
resolved="true">
Algemene wet bestuursrecht
</wetpointer>
(hierna:
<wetpointer positie="3423" wetsID="84" bwb="BWBROoo5537"
resolved="true">
Awb
</wetpointer>
) duidelijk maakt (...).
</uitspraak>
```

Hierdoor lijkt de Algemene wet bestuursrecht twee keer te worden aangehaald, terwijl dat feitelijk slechts eenmaal geschiedt. Daarom is toegevoegd dat de lokale-aliascode moet controleren of de gevonden lokale alias niet tevens een globale alias is, in welk geval de tweede wetpointer niet wordt aangemaakt. Overal waar verderop in de tekst 'Awb' voorkomt, zal de wetpointer goed worden geplaatst, omdat deze afkorting immers door de *highlight-engine* correct is gemarkeerd.

6.5.2.4 Herkennen wetslementen

We beschikken nu over een uitspraaktekst waarin regelingen zijn herkend. In de volgende stap gaan we op zoek naar de wetslementcitaties. Net als bij het herkennen van wetcitaties is het herkennen van wetslementcitaties gebaseerd op een *best effort*, want de creativiteit van wetgevers om benamingen te verzinnen voor wetslementen,¹⁹⁶¹ en die van rechters om elementen in allerlei combinaties en in allerlei stijlen aan te halen, is schier eindeloos. We hebben ervoor gekozen om het artikel als laagste granulariteitsniveau te herkennen. Enerzijds omdat we dit voor ons onderzoek voldoende achten, anderzijds omdat het artikel over de tijd vrij stabiel is. De tekst van een artikel kan weliswaar wijzigen, maar vernummeringen van artikelen en hogere elementen zijn – op grond van de instructie in Aanbeveling 238 eerste lid Aanw. reg. – zeldzaam; vernummering van leden en lagere elementen binnen een artikel is daarentegen gangbare praktijk.

Ook het zoeken naar wetslementcitaties geschiedt met behulp van reguliere expressies. In dit proces zijn er verschillende objecten die – in onderling verband – moeten worden herkend. Bij de hiernavolgende beschrijving van deze objecten kan de volgende (samen- gestelde) verwijzing ter illustratie dienen:

¹⁹⁶¹ De Aanwijzingen voor de regelgeving zijn wat dat betreft geen lichtend voorbeeld. Aanwijzing 95 schrijft voor dat een regeling wordt ingedeeld in artikelen – en dus niet in 'aanwijzingen'.

artikelen 11 t/m 13 en artikel 14 eerste lid van de Grondwet

- **Wetselementen**

Dit zijn de elementen die we herkenbaar willen maken. Ieder wetselement bestaat uit één elementtype (T) en één of meer elementnummers (N). Naast ‘artikel’ herkennen we als elementtypes: boek, deel, titel(deel), hoofdstuk, afdeling, paragraaf, subparagraaf en bijlage.

Elementnummers kunnen afzonderlijk opgesomd staan, maar ook als reeks zijn benoemd. In de voorbeeldzin zijn de wetselementen: ‘artikelen 11 t/m 13’ en ‘artikel 14’.

- **Artikelsubelementen (A)**

Onderdelen van een wetsartikel – subelementen van andere elementtypes worden vrijwel nooit benoemd – die we niet hoeven op te slaan, maar die wel moeten worden herkend omdat ze wetselementen kunnen verbinden.

In het voorbeeld is ‘eerste lid’ een artikelsubelement. Omdat de artikelsubelementen niet worden opgeslagen, wordt geen onderscheid gemaakt tussen types en nummers.

- **Koppeltermen (K)**

Woorden en leestekens die tussen wetselementen en artikelsubelementen kunnen staan. In de voorbeeldzin zijn dit ‘t/m’ en ‘en’.

- **Verbindingen (V)**

Woorden en leestekens die een verzameling van wetselementen en artikel-subelementen verbinden aan de geciteerde regeling. In de voorbeeldzin is de string ‘van de’ een verbinding.

Als wetselementen vóór de regeling staan, dan kunnen deze voorkomen volgens de reguliere expressie:

$$TN(K(T?N)|(K?A))*V?$$

Als de wetselementcitaties achter de wetcitatie staan dan is de reguliere expressie:

$$V?TN(K(T?N)|(K?A))*$$

Voor de herkenning van de verschillende objecten zijn afzonderlijke reguliere expressies geschreven. Voor de elementnummers zijn bijvoorbeeld alle gangbare nummeringsmethoden tot één reguliere expressie verwerkt:

$$\begin{aligned} & (([1-9]\.?)?[1-9][0-9]?[A-Z]?(:\s?\|.))?[1-9]\d{0,3}[a-z]{0,9}| \\ & [ABCD]\s?\d{1,2}([1-9]([0-9])?\.)?\{1,4\}| \\ & H[1-9][0-9]?,[1-9][0-9]?| \\ & [IVXCLDM]\{1,10\}(-[A-Z])?([1-9]\d{0,3}[a-z]{0,3})?| \\ & [A-Z][1-9][0-9]?[a-z]?| \\ & [1-9]\.[1-9][0-9]?:[1-9][0-9]?| \\ & [1-9]\d{0,2}[a-z]?\.[1-9] \end{aligned}$$

Vervolgens worden de elementtypes genormaliseerd ('art.' wordt bijvoorbeeld genormaliseerd naar 'artikel'), en reeksaanduidingen bij elementnummers worden omgezet naar een volledige lijst ('11 t/m 13' wordt '11', '12', '13').¹⁹⁶² De gevonden wets-elementen worden nu als XML in de uitspraaktekst opgenomen, volgens het XML-schema van Figuur 6-8. Het element 'wetpointer', waarmee de wetcitatie wordt gemarkeerd, wordt daartoe uitgebreid tot een 'wetpointergroep', waarin zich naast de wetpointer zelf ook 'wetpointer-elementen' kunnen bevinden. Een wetpointergroep bevat altijd precies één wetpointer, en geen, één of meerdere wets-elementpointers.

Onze voorbeeldzin komt er in XML dan zo uit te zien:

```
<uitspraak>
  <wetpointerGroep>
    <wetsElementPointer wetsElementType="artikel"
      wetsElementNummer="11">
      artikelen 11
    </wetsElementPointer>
    <wetsElementPointer wetsElementType="artikel"
      wetsElementNummer="12"/>
    t/m
    <wetsElementPointer wetsElementType="artikel"
      wetsElementNummer="13">
    13
    </wetsElementPointer>
    en
    <wetsElementPointer wetsElementType="artikel"
      wetsElementNummer="14">
    artikel 14
    </wetsElementPointer>
    eerste lid van de
    <wetpointer positie="256" wetsID="1436" bwb="BWBRO001840"
      resolved="true">
    Grondwet
    </wetpointer>
  </wetpointerGroep>
</uitspraak>
```

Als laatste stap worden deze in XML gestructureerde gegevens opgeslagen in de relationele databank. Dit is een zuiver technische exercitie die geen verdere beschrijving behoeft.

¹⁹⁶² Hiertoe wordt een reeks van natuurlijke getallen gebruikt, die niet wordt gecontroleerd in de wet in kwestie. Indien in het voorbeeld artikel 12 niet (meer) zou bestaan, dan wordt deze toch opgenomen. Zou er een artikel 11a bestaan, dan wordt deze niet opgenomen.

6.6 Uitspraken in context: conclusies en vooruitblik

In dit hoofdstuk hebben we beschreven hoe jurisprudentiecitaties en wetsverwijzingen uit ongestructureerde teksten kunnen worden geëxtraheerd. Met deze *linked data* kan invulling worden gegeven aan de deelaspecten ‘contextualiteit’ en ‘doorzoekbaarheid’ van het toegankelijkheidsaspect ‘hanteerbaarheid’.

We hebben in dit hoofdstuk gebruikgemaakt van een bepaalde technologie, maar deze is louter instrumenteel: hetzelfde doel kan ook worden bereikt met andere technologieën. Ook het omzetten van de door ons gegenereerde links naar andere formaten, zoals RDF,¹⁹⁶³ mag geen problemen opleveren.

Eindgebruikerstoepassingen zijn door ons niet ontwikkeld, wel zijn twee eenvoudige applicaties gemaakt waarmee wordt gedemonstreerd:

- hoe een zoekinterface eruit kan zien die alle uitspraken retourneert waarin een door de gebruiker opgegeven wet(selement) voorkomt, ongeacht de schrijfwijze die de rechter in de tekst van zijn uitspraak heeft gehanteerd;
- hoe de citatie-index kan worden gebruikt om te visualiseren waar in jurisprudentie en rechtswetenschappelijke literatuur een uitspraak wordt aangehaald;
- hoe iedere verwijzing naar regelgeving of jurisprudentie met een door de computer aangebrachte hyperlink direct aanklikbaar kan worden gemaakt.

Enkele schermafbeeldingen van deze applicaties zijn opgenomen in Bijlage 13. Na het werk dat in deze paragraaf is beschreven, vergt het ontwikkelen van dergelijke toepassingen weinig aanvullende inspanningen, al vraagt het ontwerpen van goede gebruikersinterfaces natuurlijk de nodige aandacht.

Los van het nut dat eigenstandig gebruik van deze gegevens in toepassingen voor rechtspraktijk en -wetenschap voor kan hebben, zijn deze voor ons vooral een onontbeerlijke grondstof voor het in het volgende hoofdstuk te ontwikkelen model voor het bepalen van de domeinrelevantie van rechterlijke uitspraken.

¹⁹⁶³ *Resource Description Framework*, een semantisch-webstandaard waarin verbanden tussen informatie-objecten worden beschreven in ‘subject-predicaat-object’-triples.

HOOFDSTUK 7

Een maat voor
domeinrelevantie

Na de uitstap die we in § 6 hebben gemaakt om te beschrijven hoe de onderzoeksgegevens zijn verkregen en hoe de aan een uitspraak gerelateerde bronnen kunnen worden gedetecteerd, keren we nu terug op de in § 5.2 ingeslagen weg: het meten van de domeinrelevantie (of ‘juridische relevantie’) van een rechterlijke uitspraak. Teneinde te komen tot een *Model for Automated Rating of Case law* (MARC) stellen we allereerst in § 7.1 een theorie op voor de wijze waarop we die juridische relevantie van een uitspraak zouden kunnen meten. In § 7.2 t/m § 7.4 objectiveren we vervolgens de verschillende voor MARC benodigde variabelen. Daarna vereenvoudigen we in § 7.5 de uitkomsten van het model en komen we tot een voor gebruikers van jurisprudentiedatabanken eenvoudig te begrijpen ‘MARC-indicator’. In § 7.6 onderwerpen we (de resultaten van) het model aan enkele testen en in § 7.7 sluiten we af met enkele conclusies.¹⁹⁶⁴

7.1 Het wezen van MARC

Voor het theoretisch fundament van ons model onderzoeken we allereerst hoe juridische relevantie kan worden geoperationaliseerd (§ 7.1.1). De ‘crowd’, die hierin een belangrijke rol speelt, wordt gedefinieerd en gesegmenteerd in § 7.1.2. In § 7.1.3 brengen we in beeld hoe de ontwikkelingen in het publieke leven van een rechterlijke uitspraak kunnen worden gebruikt om drie temporele submodellen te definiëren. In § 7.1.4 geven we een schematisch overzicht van alle variabelen die we in dit hoofdstuk gebruiken, in § 7.1.5 vatten we samen en bekijken we vooruit.

7.1.1 Het operationaliseren van juridische relevantie

Na de uitgebreide bespiegelingen in hoofdstuk 5, kunnen we juridische relevantie definiëren als de mate waarin een individuele rechterlijke uitspraak bijdraagt aan de algemene rechtsopvatting. De vraag waar we nu voor staan is hoe we die ‘mate’ kunnen kwantificeren.

De praktijk bij het EHRM¹⁹⁶⁵ laat zien dat handmatige beoordeling door ter zake kundige juristen bruikbare resultaten oplevert. Maar we hebben ook geconstateerd dat die deskundigheid echt vereist is, want het voorleggen van uitspraken aan een min of meer willekeurig forum van juristen leidt niet tot eensluidende resultaten. In zo’n forum moet overeenstemming bestaan over criteria, en vervolgens moet bij iedere individuele uitspraak worden beoordeeld in hoeverre die aan de criteria voldoet. Zelfs al zouden we een forum kunnen samenstellen dat in staat is om met voldoende verstand van zaken voor alle rechtsgebieden inhoudelijke relevantiecriteria op te stellen, en dat bovendien voldoende tijd zou hebben om alle uitspraken langs die criteria te toetsen, dan zouden die resultaten slechts korte tijd

¹⁹⁶⁴ Dit hoofdstuk verscheen in verkorte vorm als [van Opijnen 2013a].

¹⁹⁶⁵ *Vide supra*: § 5.2.1.2.2.

bruikbaar zijn. Want niet alleen komen er steeds nieuwe uitspraken bij, ook het juridisch gewicht van een reeds beoordeelde uitspraak verandert in de loop der tijd.

Omdat voor het opzetten en draaiende houden van een dergelijk forum de logistieke en financiële middelen ontbreken, zouden we bij voorkeur gebruikmaken van een reeds bestaande institutie. We zouden die kunnen zoeken in de al eerder besproken ‘crowd’.¹⁹⁶⁶ Want waarom zouden we slechts het oordeel van enkelen gebruiken, als ons het oordeel van allen ter beschikking staat?

Als deze ‘juridische crowd’ – we zullen het bijvoeglijk naamwoord ‘juridisch’ in het vervolg vaak weglaten – continu een oordeel zou kunnen geven over de juridische relevantie van alle uitspraken, dan zou deze indicator een grote kans hebben om geaccepteerd te worden; het is immers de weerslag van een gezamenlijk oordeel.

De gedachte is aantrekkelijk, maar roept verschillende vragen op. Hoe bakenen we deze juridische crowd af? Hoe voorkomen we dat het oordeel ‘dit is een belangrijke uitspraak’ erodeert tot ‘ik *like* deze uitspraak’?¹⁹⁶⁷ Hoe laten we de crowd spreken? En hoe kwantificeren we het oordeel van de crowd? Al deze vragen zullen in het onderstaande aan de orde komen. We beginnen met de vraag naar het wezen van de juridische crowd.

7.1.2 De juridische crowd nader gedefinieerd

De juridische crowd is lastig af te bakenen. Niet alle juristen hebben verstand van alle juridische zaken, en er zijn ook niet-juristen die met gezag over het recht kunnen spreken. Omdat een kenmerk van een crowd is dat deze zich niet gemakkelijk laat organiseren, zullen we ook niet te veel energie moeten richten op de vraag wie er bij hoort en wie niet. In plaats daarvan kunnen we beter aansluiting zoeken bij hoe de juridische gemeenschap zelf zijn kennis organiseert: er is een infrastructuur waarin men zowel elkaars deskundigheid beoordeelt, als waarin men ook impliciete en expliciete oordelen geeft over de juridische relevantie van rechterlijke uitspraken. Deze kennisinfrastructuur bestaat uit vijf componenten. Hier zullen we ze kort introduceren, in § 7.2 komen ze uitgebreider aan de orde.

In de eerste plaats is er de selectie van uitspraken ten behoeve van jurisprudentie-periodieken. De redacties van deze periodieken worden bevolkt door juristen die deskundig zijn op het rechtsgebied waarop het periodiek zich richt; vaak zijn het rechters, hoogleraren, advocaten of andere praktijkjuristen. Deze redacties selecteren de uitspraken – voor zover ze daarover de beschikking hebben – die zij voor hun vakgebied relevant achten. Weliswaar ontmoet deze selectie in de praktijk allerlei problemen,¹⁹⁶⁸ maar *grosso modo* mogen we veronderstellen dat deze redacties in staat zijn om een goede selectie te maken – al was het alleen maar omdat bij een slechte selectie het tijdschrift op termijn niet levensvatbaar zou zijn.

1966 *Vide supra*: § 5.2.2.1.1.

1967 Vgl. [van Dijk 2012] en [Kostakos 2009]. [Brennan, Wrazien en Greenstadt 2010] wijzen erop dat de ‘*wisdom of the crowds*’ soms moeilijk onderscheiden kan worden van een ‘*censoring mob*’.

1968 *Vide supra*: § 5.1.3.

Nauw verwant aan de publicatie van een uitspraak in een jurisprudentieperiodiek is de publicatie van de annexe annotatie: als de redactie van een tijdschrift van oordeel is dat een uitspraak extra aandacht waard is in de vorm van een ‘rechtswetenschappelijke recensie’, dan wordt daartoe een ter zake kundige jurist uitgenodigd. Een tweede toets is er door de uitgenodigde annotator zelf: indien hij de uitspraak geen bespreking waard acht, zal hij, ondanks de uitnodiging daartoe, zijn tijd daar niet aan spenderen.¹⁹⁶⁹ Geannoteerde uitspraken krijgen derhalve een soort ‘sterretje’: het zijn uitspraken die voor de rechtsontwikkeling dusdanig van belang zijn dat zij deze bijzondere behandeling verdienen.

De derde en vierde component bestaan uit de citaties van uitspraken in de rechtswetenschappelijke literatuur. Anders dan bij de annotaties gaat het niet om de bespreking van een enkele uitspraak, maar om de aandacht die een uitspraak krijgt in allerlei rechtswetenschappelijke verhandelingen. De redenen om een uitspraak aan te halen kunnen zeer divers zijn, maar in zijn algemeenheid mag worden verondersteld dat een uitspraak niet wordt geciteerd als deze geen enkel zaaksoverstijgend belang heeft.¹⁹⁷⁰ ‘Rechtswetenschappelijke literatuur’ is een ruim begrip, waar bijvoorbeeld tijdschriftartikelen, proefschriften, commentaaredities, congresbundels, handboeken, wiki’s en monografieën onder vallen. Een dergelijke typologie achten we voor ons onderzoek evenwel niet van wezenlijk belang. Wel relevant is het – dichotome – onderscheid met betrekking tot de vraag of deze bronnen worden geactualiseerd. Op basis van dit criterium zijn twee soorten literatuur te onderkennen.

Eenzijds is er ‘eenmalige literatuur’. Hierin vertolkt een auteur zijn opvattingen op één specifiek moment in de tijd, maar na publicatie actualiseert hij de tekst nooit meer. Voorbeelden van eenmalige literatuur zijn tijdschriftartikelen, congresbundels en proefschriften.

Anderzijds is er ‘continue literatuur’, waaronder we alle publicaties rekenen die de pretentie hebben om te allen tijde een actueel beeld te geven van de juridische werkelijkheid. Deze bronnen worden daartoe continu herschreven: verwijzingen naar nieuwe uitspraken worden toegevoegd, terwijl uitspraken die hun waarde voor de praktijk hebben verloren door verwijdering naar de vergetelheid worden verwezen. In het papieren tijdperk moest de gebruiker zelf zijn continue literatuur actualiseren door regelmatig bladzijden van losbladige edities te (laten) vervangen, in het digitale tijdperk wordt een online versie continu ververst zonder dat de gebruiker het merkt of er moeite voor hoeft te doen.

De vijfde component waarin het oordeel van (rechtsprekende) juristen over een uitspraak ligt besloten, is de citatie ervan in andere uitspraken. Door de beslissing van een collega te citeren geeft de rechter aan dat deze ook relevantie heeft buiten de context van de zaak

1969 Het kan natuurlijk in de praktijk ook andersom: een deskundige benadert zelf een tijdschrift met het voorstel om een bepaalde uitspraak te annoteren. Alhoewel praktijkgegevens hierover ontbreken, mag worden verondersteld dat ook in deze situatie niet alleen de annotator maar ook de redactie (ten minste marginaal) zal toetsen of deze uitspraak de extra aandacht waard is.

1970 Hierop zijn natuurlijk uitzonderingen; juist in dit boek zijn daarvan diverse voorbeelden te vinden. Zie bijvoorbeeld de uitspraken met P-zaaknummers van het Hof Amsterdam (*vide supra*: § 4.2.1), die hier niet zijn aangehaald vanwege hun bijzondere casuïstiek of interessante rechtsoverwegingen.

waarin deze is genomen. Net als bij de citatie in eenmalige literatuur is ook hier sprake van een momentopname.

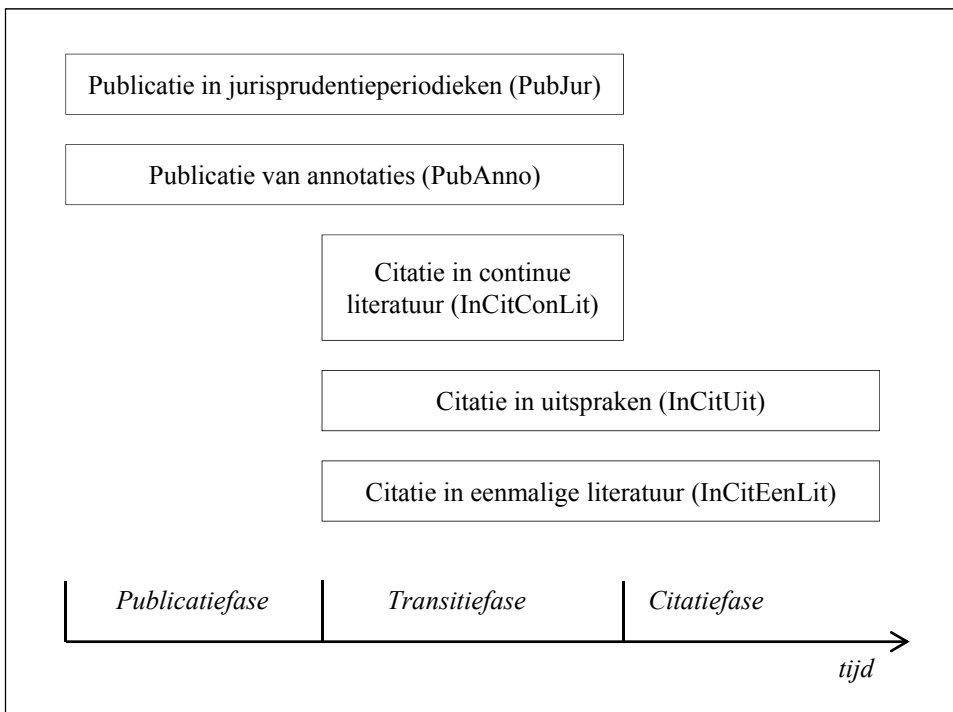
Omdat we deze vijf componenten nog vaak zullen tegenkomen, zullen we ook aan ze refereren met de volgende afkortingen:

- PubJur: Publicatie in jurisprudentieperiodieken;
- PubAnno: Publicatie van een annotatie;
- InCitEenLit: Inkomende citaties uit eenmalige literatuur;
- InCitConLit: Inkomende citaties uit continue literatuur;
- InCitUit: Inkomende citaties uit uitspraken.

Omdat deze componenten allemaal uitdrukking geven aan het gewicht dat de juridische crowd aan een uitspraak toekent, duiden we ze voortaan aan als de ‘crowdcomponenten’. We zullen deze componenten later ook gaan kwantificeren en gebruiken voor statistische vergelijkingen. Ook het woord ‘crowdvariabelen’ zullen we daarom hanteren.

7.1.3 De drie fasen in het publieke leven van een rechterlijke uitspraak

We kunnen het publieke leven van een uitspraak – oftewel de omgang door de crowd met die uitspraak – opdelen in drie fasen, zoals verbeeld in Figuur 7-1.

Figuur 7-1. Schematisch overzicht van de temporele verbanden tussen de crowdcomponenten.

In de eerste fase, de ‘publicatiefase’, verschijnt de uitspraak in het publieke domein. De eerste component die zich manifesteert is PubJur: de publicatie van de uitspraak. Omdat een annotatie tezamen met de uitspraak wordt gepubliceerd, heeft PubAnno hetzelfde startpunt. De rest van de crowd heeft in de publicatiefase nog geen tijd gehad om de uitspraak te bestuderen. Dit gebeurt wel in de ‘transitiefase’: naar aanleiding van een eerste publicatie overwegen ook andere tijdschriftredacties de uitspraak op te nemen, annotatoren schrijven verder aan hun noten, auteurs verwerken de uitspraak in commentaaredities en handboeken (de continue literatuur), en tegelijkertijd begint de uitspraak geciteerd te worden in jurisprudentie en eenmalige literatuur. In de derde fase, de ‘citatiefase’, zijn tijdschriftredacties, annotatoren en auteurs van continue literatuur klaar met hun werk. De uitspraak kan echter blijvend worden geciteerd in jurisprudentie en eenmalige literatuur.

Voor alle drie fasen hebben we verschillende methoden nodig om het juridisch belang van de uitspraak te berekenen. In de citatiefase kunnen we van de crowdvariabelen ten volle gebruik maken, maar in de publicatiefase heeft de crowd zich nog maar nauwelijks over de uitspraak kunnen buigen, en daarvoor zullen we dus andere variabelen nodig hebben. De transitiefase is een periode vol dynamiek, hetgeen zijn weerslag heeft op de manier waarop de relevantie moet worden berekend. Voordat we evenwel ingaan op de berekeningsmethoden voor de verschillende fasen, dienen we eerst te bezien hoe we de grenzen tussen de fasen vast kunnen stellen.

De publicatiefase begint op het moment dat de uitspraak wordt gedaan. In het pre-internet tijdperk zat er nog enige tijd tussen de uitspraak en de eerst-mogelijke publicatiedatum, maar tegenwoordig kan een beslissing luttele seconden na uitspraak op Rechtspraak.nl staan.¹⁹⁷¹ Het onderscheid tussen Rechtspraak.nl en de jurisprudentieperiodieken is van belang bij het bepalen van de grens tussen de publicatiefase en de transitiefase. Zodra een uitspraak op Rechtspraak.nl is gepubliceerd, hebben alle partijen daartoe gelijkwaardig toegang. Anders dan vóór het bestaan van Rechtspraak.nl, hebben de periodiekredacties geen voorsprong meer op de andere groepen binnen de juridische crowd. De publicatiefase beslaat derhalve de periode tussen uitspraakdatum en het moment waarop annotatie, citatie en publicatie elders begint.¹⁹⁷² In de onderzoeksdatabase ontbreken de exacte data waarop literatuur is gepubliceerd en waarop publicatie in tijdschriften heeft plaatsgevonden, maar een snelle steekproef op de portalen van de grote uitgevers leert dat publicatie in jurisprudentieperiodieken na ongeveer een week begint. Wel hebben we gegevens over de tijdspanse tussen geciteerde en citerende uitspraak: deze begint op nul dagen, hetgeen vooral voorkomt bij procesinhoudelijk verwante zaken.

Enigszins arbitrair stellen we de lengte van de publicatiefase op zeven dagen: de periode die drukbezette mensen minstens nodig hebben om een uitspraak te bestuderen en te publi-

1971 Krachtens de Persrichtlijn (*vide supra*: § 2.4.4) moeten belangrijke beslissingen zelfs op de dag van uitspraak op Rechtspraak.nl worden gepubliceerd.

1972 Dat de variabele PubAnno toch in de publicatiefase begint, vindt zijn grond in de beslissing om de publicatie van een actualiteit op Rechtspraak.nl als annotatie te beschouwen (*vide infra*: § 7.2.2.2).

ceren, te commentariëren of te citeren. Bij de berekeningsmethode voor de transitiefase houden we overigens rekening met deze arbitrariteit.¹⁹⁷³

Een vergelijkbaar probleem komen we tegen bij het bepalen van de grens tussen transitiefase en citatiefase, en ook hier moeten we de grens enigszins arbitrair trekken. We gaan we hier uit van de fictie dat tijdschriftredacties, annotatoren en auteurs van continue literatuur gelijktijdig klaar zijn met hun werkzaamheden. We hoeven dan slechts voor één van deze drie in staat te zijn om het einde van de transitiefase te berekenen. Het beste kan dit voor de variabele PubJur. In de onderzoeksdatabank beschikken we weliswaar niet over de exacte publicatiedata van de jurisprudentieperiodieken, maar – dankzij het vindplaatsnummer – hebben we wel het jaar van publicatie. Als we er vervolgens van uitgaan dat zowel uitspraak- als publicatiedata gelijkmatig over het jaar zijn verspreid, dan kunnen we de gemiddelde publicatiesnelheid berekenen door na te gaan hoeveel uitspraken uit jaar T worden gepubliceerd in jaar T+1. In formule:

$$\text{Publicatietermijn} = \left(\frac{N_{t+1}}{N} \right) * 365$$

waarin N het aantal gepubliceerde uitspraken is, en N_{t+1} het aantal uitspraken dat is gepubliceerd in het jaar na uitspraak. Teneinde te voorkomen dat uitspraken die pas na jaren worden gepubliceerd een onevenredig effect hebben, hebben we alle uitspraken genegeerd die zijn gepubliceerd in een jaar dat groter is dan T+1. Dit levert op:

$$\left(\frac{97.330}{280.568} \right) * 365 = 127$$

Deze berekening is gebaseerd op de volledige databank. Een vergelijkbare berekening over 2010 levert een gemiddelde publicatietermijn op van 103 dagen.¹⁹⁷⁴ Voor datzelfde jaar werd een mediaan berekend van 81.¹⁹⁷⁵ Op basis van deze cijfers lijkt een periode van 100 dagen voor de transitiefase acceptabel.

Ten slotte is er nog de eindgrens van de citatiefase. Omdat rechterlijke uitspraken geen uiterste geldigheidsdatum hebben, en zowel rechters als wetenschappers nog regelmatig uitspraken van jaren her aanhalen,¹⁹⁷⁶ loopt de citatiefase *ad infinitum* door.

7.1.4 Overzicht van de gebruikte variabelen

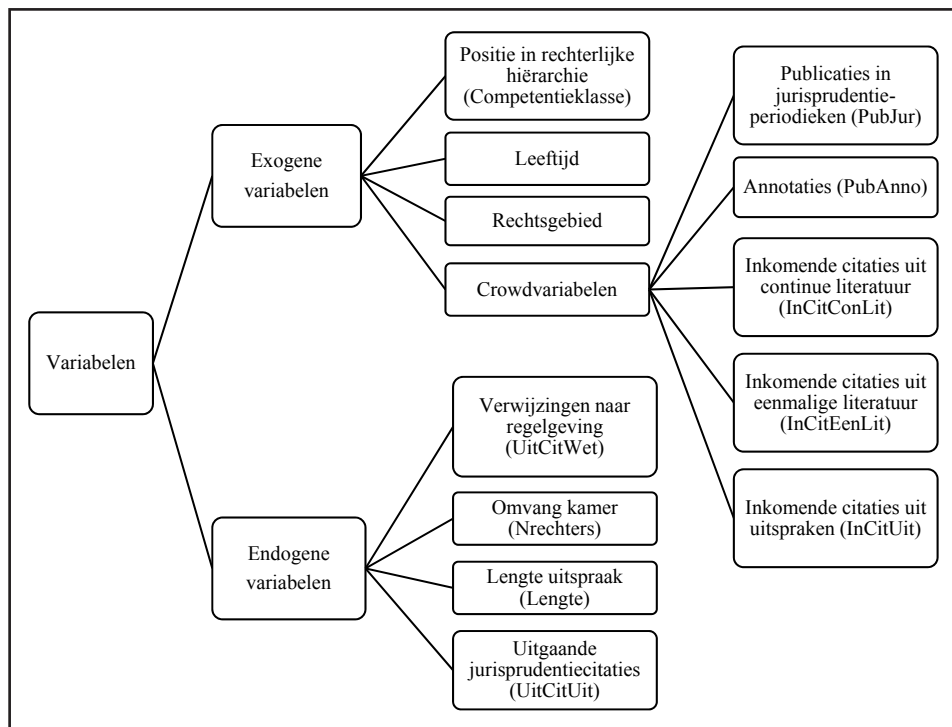
Verschillende variabelen die we voor het berekenen van MARC gebruiken, zijn inmiddels de revue gepasseerd, en er zullen er nog meer volgen. Ten behoeve van het overzicht brengt de typologie van Figuur 7-2 het verband tussen de verschillende (soorten) variabelen in beeld.

1973 *Vide infra*: § 7.4.

1974 [van Opijnen 2011d, p. 2144].

1975 *Ibid.*

1976 Zo is bij 7% van de kruisverwijzingen tussen uitspraken de tijdspanne tussen citator en citandus groter dan 20 jaar.

Figuur 7-2. Typologie van gebruikte variabelen.

Omdat ze niet in de uitspraak zelf besloten liggen, maar uitsluitend in de omgeving van de uitspraak kunnen worden waargenomen, kunnen we de crowdvariabelen ook betitelen als ‘exogene’ variabelen. Naast de crowdvariabelen zijn er nog drie andere exogene variabelen: de positie van de uitsprekende instantie binnen de rechterlijke hiërarchie, de leeftijd van de uitspraak alsmede het rechtsgebied. Naast de exogene variabelen zijn er ‘endogene’ variabelen: variabelen die uit de uitspraak zelf kunnen worden gekend. Deze komen aan de orde in § 7.3.1.

7.1.5 Samenvatting en vooruitblik

In deze paragraaf hebben we de theoretische basis gelegd voor MARC. Om de juridische domeinrelevantie van een uitspraak te meten, willen we zo veel mogelijk gebruikmaken van het belang dat de juridische crowd aan de uitspraak hecht. De redenen die de juridische gemeenschap heeft om aandacht te besteden aan een uitspraak zijn daarbij voor ons van geen belang; onze premisse is dat het blote feit van aandacht voldoende indicatief is voor

relevantie. Het oordeel van de crowd hebben we opgeknipt in vijf componenten. Deze componenten gebruiken we om het publieke leven van een rechterlijke uitspraak te verdelen in drie periodes: de publicatiefase, de transitiefase en de citatiefase. Vooral in de citatiefase kunnen we gebruik maken van de crowdvariabelen, voor de andere twee – aanmerkelijk kortere – fasen moeten we op zoek naar andere oplossingen.

In de hiernavolgende paragrafen gaan we op zoek naar een MARC-indicator voor alle drie fasen. We beginnen met de citatiefase. Niet alleen omdat dit de meest langdurige fase is, maar ook omdat kennis van de citatiefase onmisbaar is voor een goed begrip van publicatiefase en transitiefase.

7.2 De MARC-indicator voor de citatiefase

In deze paragraaf gaan we op zoek naar een maat voor de juridische relevantie in de citatiefase. In deze fase vertrouwen we erop dat de crowd alle aspecten in overweging heeft genomen die mogelijkwijs een rol spelen voor het bepalen van het juridisch belang. Endogene variabelen zouden we dus niet nodig hoeven te hebben,¹⁹⁷⁷ andere exogene variabelen dan de crowdvariabelen betrekken we echter wel in de beschouwing.

Voordat we de voor de citatiefase relevante variabelen in onderlinge samenhang kunnen beschouwen, zullen we ze eerst individueel moeten kwantificeren. We beginnen met de crowdvariabelen: publicatie in jurisprudentieperiodieken (§ 7.2.1), annotaties (§ 7.2.2), inkomende citaties uit uitspraken (§ 7.2.3) en ten slotte de inkomende citaties uit continue en eenmalige literatuur (§ 7.2.4). Vervolgens behandelen we ook de andere exogene variabelen: competentieklasse (§ 7.2.5), leeftijd (§ 7.2.6) en rechtsgebied (§ 7.2.7). In § 7.2.8 gaan we op zoek naar een maat waarin we de juridische relevantie kunnen uitdrukken en in § 7.2.9 komen al deze gegevens in één model samen.

7.2.1 Publicatie in jurisprudentieperiodieken

In deze paragraaf buigen we ons vooral over de vraag hoe publicatie in tijdschriften moet worden gewogen (§ 7.2.1.1). Daarnaast bespreken we de vraag of Rechtspraak.nl als jurisprudentieperiodiek kan worden beschouwd (§ 7.2.1.2).

7.2.1.1 Een maat voor publicatie in periodieken

De publicatie van uitspraken in commerciële jurisprudentietijdschriften bespreken we reeds vanuit rechtsstatelijk perspectief in § 3.1.1, en uit selectieperspectief in § 5.1. Ondanks de daar besproken kritiek kan het belang van deze periodieken voor de juridische gemeenschap niet worden ontkend. Op deze plaats is evenwel niet het tijdschrift voorwerp van onderzoek, maar de individuele uitspraak. En voor die individuele uitspraak is publicatie in een perio-

¹⁹⁷⁷ In § 7.6.2 zullen we deze hypothese toetsen.

diek een indicatie voor juridische relevantie: voor dergelijke, op de juridische beroepsgroep gerichte, tijdschriften is juridische relevantie immers het enige selectie criterium.¹⁹⁷⁸

Voor het kwantificeren van deze variabele PubJur kunnen we echter niet gewoon een optelsom maken van het aantal tijdschriften waarin een uitspraak is gepubliceerd, want het ene tijdschrift is het andere niet. Zo leert iedere eerstejaarsrechtenstudent dat een in de NJ gepubliceerde uitspraak belangrijker is dan een uitspraak die louter is te vinden in de Praktijkgids.¹⁹⁷⁹ Maar hoe kunnen we dat verschil in standing kwantificeren?

Een eerste mogelijkheid is om te onderzoeken in hoeverre de selectie van een tijdschrift overeenkomt met de selectie die door andere tijdschriften is gemaakt. Generieke periodieken, zoals de NJ, publiceren een selectie van uitspraken die voor de rechtsontwikkeling als geheel van belang wordt geacht, vooral bestaande uit uitspraken van de hoogste nationale en Europese gerechten.. Zoals de NJ de naam heeft het meest toonaangevende tijdschrift te zijn voor straf- en civiel recht, zijn BNB¹⁹⁸⁰ en AB dat voor respectievelijk belastingrecht en algemeen bestuursrecht. Specialistische periodieken richten zich meer op juristen die werkzaam zijn op een beperkt rechtsgebied, zoals de USZ voor sociaalzekerheidsrecht, het TAR voor ambtenarenrecht of de Praktijkgids voor huur- en arbeidsrecht. In dergelijke tijdschriften vinden we meer uitspraken van feitelijke instanties, maar ook uitspraken uit de generieke tijdschriften die voor de specialist van belang zijn. Dit zou betekenen dat een tijdschrift meer standing heeft naarmate er meer uitspraken in staan die tevens in andere tijdschriften zijn te vinden. In eerder onderzoek bleken NJ en BNB inderdaad zeer hoog te scoren, de AB stond in de middenmoot.¹⁹⁸¹

Deze methodiek heeft verschillende bezwaren. Zo zouden we graag willen weten welk tijdschrift de kopieerder is en welk de gekopieerde. De gegevens om dit te onderzoeken zijn echter niet in de databank aanwezig.¹⁹⁸² Ook commerciële overwegingen van uitgevers zouden deze maat kunnen beïnvloeden: periodieken op commercieel niet-interessante rechtsgebieden zouden slechter scoren. Met dit laatste raken we aan een fundamentele bezwaar tegen deze methode: tijdschriften zouden alleen met elkaar worden vergeleken, een externe benchmark komt er bij deze methode niet aan te pas.

Dit probleem zou kunnen worden ondervangen met een meetmethode waarbij we kijken naar de frequentie waarmee juristen de vindplaats van juist dat tijdschrift gebruiken om een uitspraak aan te halen. In Figuur 7-3 is te zien welke tijdschriften rechters en wetenschappers het meest gebruiken om uitspraken mee te citeren.

1978 *Vide supra*: noot 1716.

1979 Vgl. [Corstens 2013].

1980 Zie voor de betekenis van de afgekorte tijdschriftnamen Bijlage 1 of Bijlage 11.

1981 [van Opijnen 2011d p. 2144]. In dat artikel werden alle gepubliceerde uitspraken uit 2010 onderzocht. Slechts 3,2% van de uitspraken uit de NJ en 0,0% van de uitspraken uit het BNB bleek niet tevens in een ander tijdschrift gepubliceerd, de AB scoorde 47,7%.

1982 *Vide supra*: § 7.1.3. Het daar gebruikte alternatief zou voor het hier gevraagde niet toereikend zijn.

Jurisprudentiecitaties in uitspraken			Jurisprudentiecitatie in literatuur		
Tijdschrift	Aandeel in citaties	Aandeel in vindplaatsen	Tijdschrift	Aandeel in citaties	Aandeel in vindplaatsen
NJ	41,8%	11,00%	NJ	28,9%	11,00%
BNB	19,9%	6,20%	BNB	24,5%	6,20%
JV	10,5%	2,10%	VN	14,2%	10,50%
AB	4,1%	6,20%	AB	5,6%	6,20%
VN	3,7%	10,50%	FED	3,0%	5,20%
RSV	3,5%	3,10%	WFR	2,0%	1,40%
JB	1,9%	1,90%	JOR	1,9%	1,50%
USZ	1,7%	1,80%	NTRF	1,9%	6,80%
Overige	12,9%	57,20%	Overige	18,0%	51,20%
	100,00%	100,00%		100,00%	100,00%

Figuur 7-3. Populariteit van tijdschriften, bij onderscheidenlijk rechters en wetenschappers, om uitspraken mee te citeren, afgezet tegen het aandeel in het aantal vindplaatsen.¹⁹⁸³

De vermeende standing van NJ en BNB zien we bevestigd: vindplaatsen uit die tijdschriften worden vaker gebruikt dan men zou verwachten op basis van hun aandeel in de totale publicatie van uitspraken. De AB scoort juist slechter.

Ondanks het feit dat we nu een buiten de tijdschriften zelf gelegen benchmark gebruiken, heeft ook deze methode een aantal bezwaren. Ten eerste schrijven veel tijdschriftredacties voor dat jurisprudentieaanhalingen bij voorkeur moeten geschieden met de vindplaats van het tijdschrift waarin het artikel wordt gepubliceerd, of een ander tijdschrift van de eigen uitgeverij;¹⁹⁸⁴ de citatievoorkeuren van de auteurs zelf worden daardoor vertekend. Bovendien worden schrijvers in de Leidraad¹⁹⁸⁵ aangespoord om, indien een uitspraak meerdere vindplaatsen heeft, de 'breedst bekende publicatiebron' te gebruiken.¹⁹⁸⁶ Daarnaast blijkt dat steeds meer jurisprudentieaanhalingen worden gemaakt met behulp van het LJN/ECLI,¹⁹⁸⁷ een ontwikkeling die moet worden toegejuicht.¹⁹⁸⁸ Het zou daarom niet verstandig zijn om voor het bepalen van de standing van jurisprudentieperiodieken een indicator te gebruiken die is gebaseerd op een citatiemethode waarvan het gebruik tanende is, en die bovendien om meer principiële redenen moet worden afgewezen.¹⁹⁸⁹

1983 Ontleend aan [van Opijnen 2011d, p. 2147].

1984 *Vide supra*: § 4.3.3.

1985 [Schuijt, Konijnenbelt, van Klinken et al. 2010, par. 4.1].

1986 *Vide supra*: § 4.3.1.

1987 *Vide supra*: § 4.3.3.

1988 O.m. [van Opijnen 2009b] en [van Opijnen 2013b].

1989 *Vide supra*: hfd. 4.

Bij een derde methode om verschillen tussen jurisprudentieperiodieken in kaart te brengen, onderzoeken we in hoeverre tijdschriftredacties in staat zijn om uitspraken te selecteren die later door rechters en rechtswetenschappers veel worden aangehaald. Tijdschriften die uitspraken publiceren die later veel worden geciteerd, hebben kennelijk een goede neus voor de echt belangrijke juridische ontwikkelingen. Wanneer we bijvoorbeeld zouden weten dat de NJ meer veelgeciteerde uitspraken publiceert dan de Praktijkids, dan zal een uitspraak die uitsluitend in de NJ is gepubliceerd, op basis van deze systematiek hoger worden gewaardeerd dan een uitspraak die uitsluitend in de Praktijkids staat.

Voor deze maat hebben we aansluiting gezocht bij de *Journal Impact Factor*,¹⁹⁹⁰ die beoogt de status van wetenschappelijke tijdschriften te meten op basis van het aantal malen dat de erin gepubliceerde artikelen in de twee voorafgaande jaren elders zijn geciteerd. Echter, de *Journal Impact Factor* heeft als primair doel om tijdschriften onderling te vergelijken,¹⁹⁹¹ terwijl de waardering van de jurisprudentieperiodieken in ons onderzoek alleen maar een hulpmiddel is voor het bepalen van de status van de erin gepubliceerde uitspraken. Omdat bovendien van sommige citaties de datum niet is vast te stellen, en er geen volledig overzicht is van oudere literatuur, is er voor gekozen om de 'JurisprudentiePeriodiekWegingsFactor' (JPWF) te baseren op de volledige onderzoeksdatabank.¹⁹⁹² De formule voor de JPWF luidt:

$$JPWF = \frac{\sum \log_2(C_{in})}{N}$$

Hierin is 'C_{in}' het aantal inkomende citaties, rekening houdende met multipliciteit,¹⁹⁹³ en 'N' het aantal uitspraken dat in het tijdschrift is gepubliceerd. Om de invloed van zeer veel geciteerde uitspraken te mitigeren,¹⁹⁹⁴ is een binair-logaritmische schaal gebruikt.¹⁹⁹⁵ De waarden liggen tussen 0,31 (JSV) en 4,71 (WFR). De NJ scoort 3,16, de BNB 3,76, de AB 1,90 en de Praktijkids 0,94. De JPWF-waarde van alle tijdschriften is opgenomen in Bijlage 11.

We kunnen nu de variabele PubJur van een individuele uitspraak berekenen met een optelsom van de JPWF-scores van alle tijdschriften waarin de uitspraak is gepubliceerd. Een uitspraak die uitsluitend in BNB is gepubliceerd scoort derhalve 3,76. Is de uitspraak ook in de NJ opgenomen, dan krijgt de uitspraak een PubJur van (3,76 + 3,16 =) 6,92. Is de uitspraak bovendien in de JSV geplaatst, dan scoort hij (3,76 + 3,16 + 0,31 =) 7,23.

1990 [Garfield 2006].

1991 Er wordt reikhalzend uitgekeken naar de jaarlijkse ranglijst: <www.jifactor.com>.

1992 Vanwege de (volgens sommigen – vgl. [Willemars 2008] – ongebreidelde) groei van het aantal periodieken, zou wellicht ook rekening moeten worden gehouden met het aantal tijdschriften waarin een uitspraak potentieel kan worden gepubliceerd. Om de complexiteit te beperken hebben we hiervan afgezien.

1993 Hetgeen wil zeggen dat alle citaties worden geteld, ook al wordt er in één uitspraak of artikel meerdere keren naar een uitspraak verwezen. *Vide infra*: § 7.2.3.1.

1994 *Vide infra*: § 7.2.3.3, in het bijzonder noot 2047.

1995 Hierbij wordt aansluiting gezocht bij de manier waarop de onderlinge citaties in een netwerk worden vergeleken, *vide infra*: § 7.2.3.3.

Net als bij de berekening van de JPWF zelf, moeten we hierbij corrigeren voor uitbijters (zijnde uitspraken die in zeer veel tijdschriften zijn gecorrigeerd). We doen dit door ook hier een binair logaritme toe te passen:

$$PubJur = \log_2 \left(1 + \sum JPWF \right)$$

We hebben nu een maat ontwikkeld om de publicatie in jurisprudentieperiodieken te kwantificeren, zowel naar het aantal periodieken, als naar de standing ervan. Wanneer we het in het vervolg spreken over ‘PubJur’, dan bedoelen we daarmee de in deze paragraaf ontwikkelde maat.

7.2.1.2 Publicatie op Rechtspraak.nl

De selectie van uitspraken voor de databank van Rechtspraak.nl is reeds ter sprake gekomen, zowel met betrekking tot de juridische aspecten¹⁹⁹⁶ als de (beleids)praktijk.¹⁹⁹⁷ Uitspraken worden gepubliceerd omdat de rechter of een andere selecteur¹⁹⁹⁸ van mening is dat ze juridisch of maatschappelijk zodanig relevant zijn dat algemene verstrekking ervan opportuun is. In de terminologie van de huidige paragraaf kunnen we stellen dat selectie voor Rechtspraak.nl de weerslag is van de opinie van het rechtspraaksegment van de juridische crowd. Alleen al daarom kan deze uitsprakendatabank niet worden genegeerd.

Moeten we deze publicatie evenwel opvatten als een afzonderlijke variabele, of kunnen we Rechtspraak.nl beschouwen als een jurisprudentieperiodiek? Dat laatste is niet alleen wenselijk uit een oogpunt van complexiteitsreductie – hoe minder variabelen, hoe beter – het is ook verdedigbaar omdat zaaksoverstijgend belang een belangrijk selectie criterium vormt.¹⁹⁹⁹ Bij publicatie op Rechtspraak.nl kan echter niet worden aangegeven of selectie geschiedt op grond van juridische of maatschappelijke relevantie. We gaan daarom uit van de fictie dat publicatie op Rechtspraak.nl altijd een indicatie is voor juridische relevantie.²⁰⁰⁰

Een corrigerende invloed heeft het in de vorige paragraaf ontwikkelde model waarmee aan tijdschriften – en dan dus ook aan Rechtspraak.nl – een wegingsfactor kan worden gegeven. Rechtspraak.nl scoort een JPWF van slechts 0,85. Uitspraken die alleen op grond van maatschappelijk belang op Rechtspraak.nl worden gepubliceerd, zullen niet in tijdschriften worden opgenomen en dus laag scoren op de variabele PubJur.

1996 *Vide supra*: § 2.3.2.2.

1997 *Vide supra*: § 3.4.2.

1998 *Vide supra*: § 3.4.2.9.

1999 *Vide supra*: § 5.1.2. Er zijn ook selectiecriteria die meer zien op maatschappelijk belang. Zo moeten alle uitspraken betreffende levensdelicten (art. 4 lid 2 onder c Selectiecriteria Rechtspraak.nl 2012) of die waarin een onvoorwaardelijke gevangenisstraf van ten minste vier jaar en/of een TBS-maatregel is opgelegd (art. 4 lid 2 onder d Selectiecriteria Rechtspraak.nl 2012) worden gepubliceerd, maar vaak zullen dit juridisch geen belangwekkende uitspraken zijn.

2000 Nader kwalitatief onderzoek zou interessant zijn. Zie bijv. [van Opijnen 2011d, par. 3], waar wordt geconstateerd dat de explosieve stijging van het aantal op Rechtspraak.nl gepubliceerde uitspraken nauwelijks heeft geleid tot een stijging van het aantal uitspraken in commerciële periodieken.

7.2.2 Annotaties

Een annotatie is een rechtsgeleerde aantekening die wordt geschreven door een specialist op het desbetreffende rechtsgebied.²⁰⁰¹ Het feit dat een uitspraak wordt voorzien van een annotatie is een aanwijzing voor het bijzondere belang dat de uitspraak voor de rechtsontwikkeling heeft. We buigen ons hier eerst over de vraag hoe deze crowdvariabele kan worden gewogen (§ 7.2.2.1). Vervolgens bespreken we de vraag of actualiteiten die op Rechtspraak.nl worden gepubliceerd als annotatie kunnen worden beschouwd (§ 7.2.2.2).

7.2.2.1 Een maat voor annotaties

Lang niet alle uitspraken die voor tijdschriften worden geselecteerd, krijgen een annotatie; sommige periodieken publiceren zelfs alleen onbecommentarierde uitspraken. Van de 853.862 uitspraken in de onderzoeksdatabank zijn er 206.047 die in één of meer periodieken zijn gepubliceerd (exclusief Rechtspraak.nl), met een totaal van 292.081 vindplaatsen. Van deze 206.047 uitspraken zijn er 64.167 (31,1%) één of meerdere keren geannoteerd. Van de 292.081 vindplaatsen hebben er 78.944 een annotatie (27,0%).²⁰⁰²

Voor het wegen van annotaties bestaan verschillende mogelijkheden. Zo zouden we met bibliometrische technieken de standing van een auteur kunnen bepalen.²⁰⁰³ In de rechtswetenschap wordt voorzichtig over de invoering van dergelijke metrieken nagedacht,²⁰⁰⁴ maar zelfs als ze zouden bestaan, zijn er aanvullende problemen. Zo zijn de namen van de annotatoren vaak slechts met moeite te achterhalen – veel annotaties zijn uitsluitend met initialen ondertekend²⁰⁰⁵ – en bovendien niet uniek te identificeren.²⁰⁰⁶ En zouden we auteurs zelf willen *ranken* op basis van het aantal citaties dat de door hen geschreven annotaties en andere wetenschappelijke werken ontvangen, dan wordt dat bemoeilijkt doordat ook die niet deugdelijk worden geïdentificeerd en geciteerd.²⁰⁰⁷ We moeten derhalve concluderen dat het ontbreken van een goede informatie-infrastructuur voor juridische literatuur deze weg onbegaanbaar maakt.

Een tweede mogelijkheid is het lineair – of eventueel logaritmisch – optellen van het aantal annotaties dat bij een uitspraak is geschreven, zonder rekening te houden met auteur

2001 Over karakter en geschiedenis van de annotatie o.m. [Bloembergen 2002] en [Jansen 2003].

2002 Zie voor nadere analyse van de annotaties ook [van Opijnen 2011d], en, in het bijzonder met betrekking tot de Europese gerechten [van Opijnen 2011a].

2003 *Vide supra*: noot 1813.

2004 [Vranken en van Gestel 2010].

2005 In [Lindo 1993] zei toenmalig NJ-hoofdredacteur Mijers hierover: “*Het is inderdaad een nogal onnozele traditie. (...) Ik vind dat gebruikers van de NJ nog wel iets van de geheimtaal mogen kennen en als dat de annotatoren nou streelt in hun ijdelheid, wat is daar dan op tegen?*”. Het gebruik is inmiddels echter vrijwel uitgestorven. Bij een steekproef van 100 annotaties uit de NJ van 1985 blijkt 78% met uitsluitend initialen ondertekend, bij een steekproef van dezelfde omvang uit de NJ van 2005 is dit 58%. Vanaf 2008 lijken de initialen zo goed als verdwenen.

2006 Er bestaat wel een ‘*digital author identifier*’ ([Enserink 2009]), maar voor zover deze al wordt gebruikt, dan is dat alleen in de academische wereld, terwijl veel juridische auteurs niet aan een universiteit zijn verbonden.

2007 *Vide supra*: § 4.8.2.

of tijdschrift. Alhoewel eenvoudig, wordt hiermee onvoldoende recht gedaan aan de invloed die de standing van een tijdschrift en de standing van de erin publicerende annotatoren op elkaar hebben. Zo hebben annotaties in de NJ – door de scherpe selectie van haar annotatoren²⁰⁰⁸ – een bijzondere waarde.²⁰⁰⁹

We kiezen daarom voor een derde optie, waarin we de standing van het tijdschrift gebruiken om de standing van de erin gepubliceerde annotaties te meten: we berekenen de variabele ‘PubAnno’ op basis van de JPWF-waarden die we ook gebruiken voor PubJur.²⁰¹⁰

Wanneer we in het vervolg spreken over de PubAnno van een individuele uitspraak, dan bedoelen we hiermee dus de optelling, op een binair logaritmische schaal, van de JPWF-waarden van alle tijdschriften waarin die uitspraak is geannoteerd.

7.2.2.2 Actualiteiten op Rechtspraak.nl

Uitspraken waarvoor persbelangstelling bestaat of wordt vermoed, worden op Rechtspraak.nl vaak voorzien van een ‘actualiteit’.²⁰¹¹ Omdat aangenomen mag worden dat er alleen persbelangstelling is voor uitspraken met grote juridische en/of maatschappelijke betekenis, kan het verschijnen van een actualiteit, naast publicatie van de uitspraak zelf, gezien worden als een zelfstandige indicator voor juridische relevantie. Net als bij de publicatie zelf,²⁰¹² is – anders dan door handmatige analyse – niet vast te stellen of de (potentiële) persbelangstelling haar grond vindt in het maatschappelijk dan wel juridisch belang van de rechterlijke beslissing. Voor ons is echter van belang dat de rechtspraak-crowd die verantwoordelijk is voor de beslissing om de uitspraak vergezeld te laten gaan door een actualiteit,²⁰¹³ daardoor voor die uitspraak extra aandacht vraagt.

Analoog aan de redenering die we bij publicatie van een uitspraak op Rechtspraak.nl hebben gevolgd²⁰¹⁴, gaan we uit van de (gedeeltelijke) fictie dat een actualiteit een indicator is voor juridische relevantie. Evenzo stellen we de actualiteit op Rechtspraak.nl dan gelijk aan de annotatie in een jurisprudentieperiodiek: beide kunnen alleen geschieden indien de uitspraak zelf wordt gepubliceerd, beide hebben een signaleringsfunctie, en beide geven een

2008 [Lindo 1993].

2009 Zie [Lindo 1993], waarin toenmalig NJ-hoofdredacteur Asser verzuchtte: “(L)aten we (...) alsjeblieft niet alle commentaren die her en der op arresten verschijnen zonder meer op één lijn stellen met de toch bepaald gezaghebbende annotaties in de NJ.”

2010 Indien zich publicatiemodellen ontwikkelen waarbij annotaties ook kunnen verschijnen zonder dat daarvoor selectie van de uitspraak hoeft plaats te vinden – zoals in het initiatief voor open commentaren ([Piepers en van der Wees 2011]) – dan zal de berekening van PubAnno wellicht heroverwogen moeten worden.

2011 *Vide supra*: § 3.4.3.3.

2012 *Vide supra*: § 7.2.1.2.

2013 De verantwoordelijkheden voor selectie van een uitspraak ter publicatie enerzijds, en de beslissing om een actualiteit toe te voegen anderzijds, vallen niet altijd samen. *Vide supra*: § 3.4.2.9.1.

2014 *Vide supra*: § 7.2.1.2.

toelichting op de uitspraak.²⁰¹⁵ Een bijkomend argument is nog dat het aantal actualiteiten weliswaar te groot is om te negeren, maar toch te klein om een zelfstandige variabele te rechtvaardigen: in de onderzoeksdatabank zijn er slechts 8.904 uitspraken met een actualiteit.²⁰¹⁶

Indien een op Rechtspraak.nl gepubliceerde uitspraak voorzien is van een actualiteit, wordt voor de berekening van de variabele PubAnno dus rekening gehouden met de JPWF-waarde Rechtspraak.nl, zijnde 0,85.

7.2.3 Citaties in uitspraken

In deze paragraaf zal het jurisprudentiecitatienetwerk centraal staan. We beginnen in § 7.2.3.1 met de bespreking van de belangrijkste kenmerken van de jurisprudentiecitatie (of 'uitspraakcitatie'), en het belang ervan voor MARC. In § 7.2.3.2 behandelen we enkele algemene kenmerken van dit citatienetwerk, om het vervolgens in § 7.2.3.3 met technieken uit de sociaalnetwerkanalyse in kaart te brengen. Het primaire doel daarbij is om de variabele InCitUit (Inkomende Citaties uit Uitspraken) te kwantificeren. Anders dan PubJur en PubAnno, die in de citatiefase een statisch karakter hebben, is InCitUit een dynamische variabele; in § 7.2.3.4 bespreken we hoe om te gaan met die temporele dynamiek.

Alhoewel we zowel bij de algemene inleiding over de uitspraakcitatie (§ 7.2.3.1), als bij de netwerkanalyse (§ 7.2.3.3) het gehele netwerk bespreken – zowel inkomende als uitgaande citaties – zijn in de citatiefase alleen de inkomende citaties van belang. Die inkomende citaties vormen immers een weerslag van de opinie van de rechterlijke crowd over het juridisch belang van de aangehaalde uitspraak. Uitgaande citaties, die reciproque zijn aan de inkomende citaties, vormen een endogene variabele, die we bespreken in § 7.3.1.3.

7.2.3.1 Kenmerken van jurisprudentiecitaties in uitspraken

De rol die uitspraakcitaties spelen bij het toegankelijk maken van jurisprudentie is in *common-law*-landen groter dan in *civil-law*-landen,²⁰¹⁷ hetzelfde geldt voor het onderzoek dat is gedaan naar het gebruik van deze variabele als relevantie-indicator.²⁰¹⁸ Dit verschil is moeilijk te verklaren, want al zijn in *common-law*-jurisdicties precedenten een formele rechtsbron, in landen met een *civil-law*-traditie – zoals Nederland – heeft jurisprudentie materieel een vergelijkbare functie.²⁰¹⁹ Een dertien-in-een-dozijnuitspraak die slechts dient ter titelverkrijging,²⁰²⁰ zal geen aanhaling van eerdere jurisprudentie vereisen. Indien de

2015 De kritische noot die door een annotatie vaak wordt toegevoegd, blijft in de actualiteit natuurlijk achterwege. Bovendien moet men er voor waken dat in de actualiteit iets wordt toegevoegd aan wat in de uitspraak zelf staat. Over de grenzen aan de uitleg van een vonnis o.m.: ECLI:NL:HR:2013:BZ3462, ECLI:NL:HR:2013:BZ3458 en ECLI:NL:HR:2013:BZ3450. Van de conclusies is in het bijzonder ECLI:NL:PHR:2013:BZ3458 lezenswaardig.

2016 Dit cijfer komt niet overeen met het cijfer genoemd in § 6.2.1. Het verschil kan worden verklaard uit de actualiteiten waaraan geen uitspraak ten grondslag ligt.

2017 Zie ook [Geist 2009, par. 5].

2018 *Vide supra*: § 5.2.2.2.

2019 [Kottenhagen 1986]. Zie ook *infra*: § 7.2.5.

2020 *Vide supra*: § 3.4.2.9.2.3.

rechter daarentegen een zaak krijgt voorgelegd waarin de wetgever open normen hanteert, zal hij wellicht te rade gaan bij eerdere uitspraken in vergelijkbare of analoge zaken. Door de interpretatie en toepassing van deze jurisprudentie, gaat de rechter rechtsvormend te werk. Daarbij zal in z'n algemeenheid gelden dat hoe meer jurisprudentie de rechter aanhaalt, des te ingewikkelder de rechtsvraag, en hoe belangwekkender het uiteindelijke oordeel. Omgekeerd kunnen we de hypothese opstellen dat hoe vaker een uitspraak door andere uitspraken wordt geciteerd, hoe juridisch relevanter deze zal zijn. Daarnaast zouden we kunnen veronderstellen dat het belang van inkomende en uitgaande citaties niet alleen kan worden gemeten in aantallen, maar dat ook het gewicht van de aangehaalde en aanhalende uitspraken een factor van betekenis is.

Daarnaast heeft een citatie enkele attributen die bij de beoordeling van de relevantie ervan mogelijk een rol spelen. We laten deze attributen hier de revue passeren, waarbij we direct aangeven in hoeverre we hiermee in ons onderzoek rekening houden.

In de eerste plaats is er de citatiegrondslag: waarom wordt de uitspraak aangehaald? Deze grondslag kan formeel van aard zijn,²⁰²¹ bijvoorbeeld als de uitspraak in hoger beroep de uitspraak in eerste aanleg aanhaalt. Omdat formele relaties voor het bepalen van het juridisch belang van een uitspraak niet relevant zijn, hebben we deze reeds bij het verzamelen van de citaties uitgefilterd.²⁰²² Materiële redenen om een uitspraak aan te halen, kunnen zeer divers zijn. Het kan geschieden ter schraging van de gevolgde redenering, om aan te geven dat de aangehaalde uitspraak juist niet van toepassing is op de onderhavige casuïstiek, om een uitgezette jurisprudentielijn te herroepen of te nuanceren.²⁰²³ Voor de juridische relevantie kan de precieze citatiegrondslag van belang zijn: doorbreking van een bestaande jurisprudentielijn zal belangrijker zijn dan de bevestiging ervan. Terwijl het maken van onderscheid tussen formele en materiële relaties relatief eenvoudig is,²⁰²⁴ is het maken van een typologie voor materiële verwijzingen, alsmede – vooral – het classificeren van de individuele citaties in een uitspraaktekst, uitermate ingewikkeld. Voor dat laatste is ofwel een menselijke (en daarmee subjectieve) beoordeling nodig, ofwel zeer geavanceerde tekstanalysesoftware. Omdat voor beide tijd en middelen ontbraken, hebben we besloten om het attribuut citatiegrondslag beperkt te houden tot de splitsing formeel versus materieel.²⁰²⁵

Het tweede attribuut van de uitspraakcitatie is het aantal malen dat de citator de citandus aanhaalt.²⁰²⁶ Als uitspraak A tienmaal uitspraak B aanhaalt, doch slechts eenmaal uitspraak C, dan mogen we veronderstellen dat – althans vanuit het perspectief van uitspraak A – uitspraak B belangrijker is dan uitspraak C. Omdat we met de jurisprudentieparser alle

2021 Over de definitie van de formele relatie *vide supra*: § 2.4.4.

2022 *Vide supra*: § 6.3.5.4. Zie ook de opmerking aldaar over het verwijderen van zelfreferenties.

2023 Voor meer voorbeelden *vide supra*: § 5.1.2.

2024 Althans, voor het gros van de zaken. Formele relaties kunnen ook bestaan tussen uitspraken die niet zuiver op dezelfde procesgang betrekking hebben. Men denke bijvoorbeeld aan ontnemingszaken die annex zijn aan strafrechtelijke veroordeling. Totdat dergelijke formele relaties aan de bron beter worden getagd, worden ze waarschijnlijk niet als zodanig herkend.

2025 Een vergelijkbare keuze is gemaakt door: [Fowler, Johnson, Spriggs II et al. 2007, noot 12], [Geist 2009, par. 9.4] en [Tapper 1982, p. 139].

2026 Vgl. o.m. [Tapper 1982, p. 138].

voorkomende aanhalingen in een citator hebben geïdentificeerd,²⁰²⁷ kunnen we met dit attribuut rekening houden.^{2028 2029} De meervoudigheid van citaties duiden we ook wel aan als ‘multipliciteit’. Bij een verwijzing van A naar B waarbij we geen acht slaan op het aantal feitelijke aanhalingen, spreken we over een ‘*distinct*’ citatie. Wanneer we met multipliciteit wel rekening houden, spreken we over een ‘*non-distinct*’ citatie.

Het derde attribuut wordt gevormd door de hiërarchische positie van citator en citandus.²⁰³⁰ Zo zou men kunnen veronderstellen dat, *ceteris paribus*, aan een rechtbankuitspraak die door de Hoge Raad worden aangehaald, een zwaarder gewicht mag worden toegekend dan aan het Hoge Raadarrest dat in een rechtbankvonnis wordt aangehaald. Alhoewel we in ons onderzoek wel rekening houden met de positie van de rechtsprekende instantie binnen de rechterlijke hiërarchie,²⁰³¹ houden we – om redenen van complexiteitsbeperking – geen rekening met het verschil in hiërarchische positie tussen citator en citandus.

Het vierde attribuut betreft de specificatie van het onderdeel van de citerende uitspraak waarin de citatie staat. Zo zou het van belang kunnen zijn of een uitspraak wordt geciteerd in de rechtsoverwegingen of in het dictum. Omdat (vrijwel) alle uitspraken in de onderzoeks-databank geen computerleesbare segmentatie hebben, kunnen we dit attribuut niet gebruiken.

Het laatste attribuut van de jurisprudentiecitatie is het leeftijdsverschil tussen citator en citandus. In een individuele citatie zal deze meestal niet relevant zijn, maar wel in de totale verzameling van inkomende citaties van één enkele uitspraak: raakt de uitspraak in de vergetelheid, of wordt deze ook na decennia nog steeds geciteerd? Dit aspect zal aan de orde komen in § 7.2.3.4.

7.2.3.2 Enkele algemene bevindingen

Het citatienetwerk dat in de onderzoeks-databank zichtbaar wordt, levert een schat aan gegevens op. We beperken ons hier tot enkele hoofdpunten, andersoortige analyses zijn elders gepubliceerd.²⁰³²

Van de 853.862 uitspraken in de onderzoeks-databank worden er 68.285 een of meerdere keren aangehaald door uitspraken die zich ook in de databank bevinden.²⁰³³ Verreweg de meeste uitspraken worden dus helemaal niet geciteerd, en bovendien is de verdeling van

2027 *Vide supra*: § 6.3.

2028 Zij het met de beperkingen aangaande globale en lokale aliassen (*vide supra*: § 6.3.2).

2029 Anders: [Fowler, Johnson, Spriggs II et al. 2007] (*vide supra*: noot 1840). Vgl. ook [Tapper 1982, p. 142], die een andere oplossing koos: “*In the text a case might be referred to repeatedly sometimes with and sometimes without a full reference being made. It was decided to allow only one occurrence per page of the printed text. It was appreciated that the decision was somewhat arbitrary, but nothing more satisfying suggested itself (...)*” In de uitspraken in onze onderzoeks-databank ontbreken zowel pagina- als alineanummers. Als alternatief zou men eventueel een ander afstandscriterium kunnen kiezen, zoals het aantal woorden dat zich bevindt tussen twee uitgaande citaties naar dezelfde uitspraak. Uit een oogpunt van complexiteitsreductie hebben we dit achterwege gelaten.

2030 Vgl. [Tapper 1982, p. 138].

2031 *Vide infra*: § 7.2.5.

2032 [van Opijnen 2011a], [van Opijnen 2011d] en [van Opijnen 2011e].

2033 Uitgaande citaties zijn er ook naar uitspraken die zich niet in de databank bevinden. In deze paragraaf wordt daarmee geen rekening gehouden. *Vide infra*: § 7.3.1.3.

Aantal malen dat een uitspraak distinct wordt geciteerd	Aantal uitspraken	Percentage
0	785.577	92,00%
1	28.477	3,34%
2-3	18.254	2,14%
4-6	9.510	1,11%
7-15	8.050	0,94%
16-50	3.424	0,40%
51-200	509	0,06%
>200	61	0,01%
Totaal	853.862	100,00%

Figuur 7-4. Aantal malen dat uitspraken in de onderzoeksdatabase distinct worden geciteerd door andere in de database opgenomen uitspraken.

het aantal citaties over de wel-geciteerde uitspraken bijzonder scheef.²⁰³⁴ In Figuur 7-4 is weergegeven met welke frequentie de uitspraken in de onderzoeksdatabase zijn geciteerd. Deze *Power-law*-verdeling vertoont gelijkenis met onderzoek van andere jurisprudentie-citatie-netwerken,²⁰³⁵ maar ook met onderzoek naar de citatiefrequentie van wetenschappelijke artikelen.²⁰³⁶

Daarnaast hebben we 350.579 distinct citaties en 410.447 non-distinct citaties gevonden. Een citandus wordt gemiddeld derhalve 1,17 keer door een citator aangehaald.

In Figuur 7-5 is in kaart gebracht in hoeverre het (soort) gerecht een rol speelt in de citatiefrequentie. Daarbij beperken we ons tot de uitspraken die in jurisprudentieperiodieken zijn opgenomen (exclusief Rechtspraak.nl).

Blijkens deze tabel wordt meer dan 60% van de gepubliceerde uitspraken van het HvJ EU en de Hoge Raad ten minste één keer geciteerd. Alle andere gerechten scoren aanmerkelijk lager. Ook de scheefheid van de verdeling volgt dit patroon: de geciteerde uitspraken van Hoge Raad en HvJ EU zijn gelijkmatiger over de in de linkerkolom genoemde klassen verdeeld dan de geciteerde uitspraken van andere instanties.

Met het citatienetwerk kunnen we ook onderzoeken in hoeverre gerechten elkaar of juist zichzelf citeren. Dit laatste is in beeld gebracht in Figuur 7-6. De CRvB blijkt de instantie die het meest naar zichzelf verwijst: 91,6% van de jurisprudentieverwijzingen is naar eigen zaken, maar gezien het gespecialiseerde karakter van de CRvB hoeft dit niet te verbazen.

²⁰³⁴ Statistisch is de scheefheid 118,5.

²⁰³⁵ O.m. [Geist 2009].

²⁰³⁶ O.m. [Garfield 2005, p. 8].

	EHRM	HvJ EU	Hoge Raad	CRvB	RvS	CBB	Hoven	Rechtbanken
N	1955	2991	39945	20735	26432	1927	44812	42863
Aantal malen geciteerd								
0	63,79	37,78	38,82	62,77	72,41	76,44	84,98	89,60
1	10,69	14,41	13,36	14,50	10,82	10,95	9,04	7,16
2-3	6,50	16,38	16,31	11,02	7,65	6,85	4,48	2,34
4-6	5,06	10,60	12,84	5,69	3,80	2,70	1,00	0,56
7-15	6,80	13,07	12,79	4,13	2,94	2,28	0,38	0,25
16-50	5,58	6,75	5,20	1,59	1,83	0,67	0,10	0,08
51-200	1,28	0,90	0,63	0,25	0,47	0,10	0,02	0,01
>200	0,31	0,10	0,04	0,04	0,09	0,00	0,00	0,00
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100
Scheefheid	2,69	1,44	1,47	2,51	2,71	2,71	2,77	2,80

Figuur 7-5. Frequentie waarmee in jurisprudentieperiodieken (exclusief Rechtspraak.nl) gepubliceerde uitspraken in latere uitspraken (distinct) zijn aangehaald, in percentages.

Geciteerde instantie:	Citerende instantie:						
	Hoge Raad	CRvB	AB RvS	CBB	Gerechtshof	Rechtbank	Totaal
Hoge Raad	79,3%	3,2%	1,7%	6,4%	79,5%	34,5%	57,3%
CRvB	0,9%	91,6%	0,7%	1,1%	0,4%	9,9%	10,9%
AB RvS	1,0%	0,6%	79,2%	4,2%	0,8%	23,8%	10,1%
CBB	0,2%	0,0%	0,2%	62,1%	0,2%	1,5%	1,5%
Gerechtshof	5,7%	0,3%	0,2%	0,8%	5,9%	6,2%	5,0%
Rechtbank	2,7%	1,5%	4,3%	4,9%	1,8%	12,4%	4,8%
HvJ EU	7,6%	2,0%	9,4%	19,1%	9,9%	7,6%	7,6%
EHRM	2,7%	0,7%	4,3%	1,5%	1,4%	4,1%	2,7%
Totaal	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Figuur 7-6. Kruisverwijzingen tussen soorten rechterlijke instanties in de tussen 2000 en 2010 op Rechtspraak.nl gepubliceerde uitspraken.²⁰³⁷

Ook het CBB beweegt zich op een zeer beperkt rechtsterrein, maar deze instantie verwijst nog vaak naar het HvJ EU; met 19,1% de hoogste score van alle gerechten. Ook de beide andere hoogste colleges – Hoge Raad en AB RvS – verwijzen in bijna 80% van de gevallen naar eigen uitspraken, en daarnaast vooral naar de Europese gerechten.

Bijna 80% van de citaties in hofarresten wijzen naar de Hoge Raad, hetgeen gezien de rechterlijke hiërarchie niet zal verbazen. Het aantal verwijzingen in rechtbankuitspraken naar de Hoge Raad is (relatief) geringer: de rechtbanken hebben immers ook vaak AB RvS,

²⁰³⁷ Eerder gepubliceerd in [van Opijnen 2011d, p. 2148].

CRvB of CBB als beroepsinstantie. Daarnaast wordt door rechtbanken regelmatig verwezen naar andere rechtbankzaken (12,4%).²⁰³⁸

7.2.3.3 Netwerkanalyse

Jurisprudentiecitatienetwerken kunnen met sociaalnetwerkanalyse worden onderzocht.²⁰³⁹ Hierboven²⁰⁴⁰ bespreken we reeds enkele onderzoeken die ons hierin voorgingen. Zonder dit werk tekort te doen, zijn veel van deze onderzoeken in één of meer opzichten gelimiteerd:²⁰⁴¹

- Ze beperken zich tot de hoogste gerechten binnen een jurisdictie, terwijl juist ook uitspraken van lagere gerechten interessant kunnen zijn;
- De gebruikte algoritmen beperken zich tot degree, HITS en PageRank, terwijl het voor de hand ligt om meer netwerk algoritmen op hun bruikbaarheid te onderzoeken;
- De benchmark is vaak eenzijdig, waardoor het testen van de gebruikte algoritmen wordt bemoeilijkt.

In deze paragraaf proberen we aan deze bezwaren tegemoet te komen. Ten eerste bevat onze databank substantiële aantallen uitspraken van alle gerechten, ook van de lagere instanties. Aan het tweede bezwaar zullen we tegemoet komen door meer netwerk algoritmen te testen. Bovendien gebruiken we vijf verschillende benchmarks. De eerste twee hebben we hierboven reeds besproken: PubJur²⁰⁴² en PubAnno.²⁰⁴³ Als derde en vierde benchmark gebruiken we citaties in de literatuur. Deze zullen later worden besproken,²⁰⁴⁴ op deze plaats volstaat te vermelden dat we deze citaties non-distinct tellen, met een onderscheid naar continue en eenmalige literatuur, en op een logaritmische schaal.²⁰⁴⁵ Ten slotte gebruiken we een ongewogen in-degree als vijfde benchmark.

Om de onderzochte netwerk algoritmen te vergelijken met de benchmarks maken we gebruik van Pearsons correlatiemaat. Met deze statistische maat kan worden uitgedrukt in hoeverre twee variabelen – in onze situatie: een netwerk algoritme en een benchmark – met elkaar samenhangen. De maat wordt uitgedrukt in een getal tussen -1 en 1. Een negatief getal drukt een negatieve samenhang uit, een positief getal een positieve samenhang. Naast

2038 De inter-rechtbankverwijzingen kunnen nog worden opgesplitst in verwijzingen naar het eigen gerecht, verwijzingen naar andere rechtbanken binnen hetzelfde ressort en verwijzingen naar rechtbanken buiten het eigen ressort: [van Opijnen 2011d, p. 2149]. Aldaar is ook onderzocht in hoeverre inter-gerechtshofverwijzingen het eigen hof of de andere hoven betreffen.

2039 Grote delen van deze paragraaf zijn (in andere redactie) verschenen als [van Opijnen 2012a].

2040 *Vide supra*: § 5.2.2.2.

2041 *Vide supra*: § 5.3.

2042 *Vide supra*: § 7.2.1.1.

2043 *Vide supra*: § 7.2.2.

2044 *Vide infra*: § 7.2.4.

2045 Volgens de formule die verderop in deze paragraaf voor de MARC-in-degree wordt ontwikkeld.

een eventuele statistische significantie, is ook de kracht van de correlatie van belang. We houden de volgende classificatie aan:²⁰⁴⁶

- $\leq 0,3$: zwak
- $0,3 < > 0,5$: matig
- $\geq 0,5$: sterk

De resultaten van deze correlatietest staan in Figuur 7-7. Ontevreden met de – hieronder nog te bespreken – matige performance van veel van de in § 5.2.2.1.2 beschreven algoritmen, zijn we op zoek gegaan naar alternatieven. Hierbij hebben we rekening gehouden met de volgende factoren, die vrij specifiek zijn voor netwerken van jurisprudentiecitaties.

In de eerste plaats leert analyse van de resultaten dat het netwerk weinig coherent is. Uitspraken gaan vaak over verschillende onderwerpen, en het gegeven dat uitspraak A uitspraak B citeert, die op zijn beurt weer uitspraak C aanhaalt, geeft weinig garantie dat uitspraak C over dezelfde rechtsvraag gaat als uitspraak A. Bovendien, in de gevallen dat dit wel zo is zal uitspraak A uitspraak C direct aanhalen.

In de tweede plaats dient zo goed mogelijk rekening te worden gehouden met de multipliciteit van uitspraakcitaties. Een derde punt om rekening mee te houden is de hierboven geconstateerde scheefheid: het belang van veelgeciteerde uitspraken kan niet rechtevenredig worden geacht met de frequentie waarmee ze worden geciteerd.²⁰⁴⁷ Uitschieters moeten daarom worden gemitigeerd: een 800 keer geciteerde uitspraak mag weliswaar worden verondersteld belangrijker te zijn dan een eenmalig aangehaalde uitspraak, maar niet 800 keer belangrijker.

We hebben enkele algoritmen ontwikkeld die met deze eigenaardigheden zoveel mogelijk rekening houden. Omdat ze gebaseerd zijn op een degree-telling, noemen we ze ‘MARC-degree’. Citatienetwerken zijn gerichte netwerken,²⁰⁴⁸ en daarom zijn degree-tellingen er in drie varianten: in-degree, out-degree en all-degree.

Alhoewel we ons hier eigenlijk richten op de in-degree – omdat dit de meest zuivere crowdvariabele is – nemen we ook de all-degree mee in ons onderzoek, omdat ook uitgaande relaties in verscheidene netwerkalgoritmen een rol spelen. Voor de berekening van de MARC-all-degree hebben we gebruik gemaakt van de MARC-out-degree, maar die laatste bespreken we zelfstandig alleen als endogene variabele.²⁰⁴⁹

Voor de MARC-degree zijn talloze algoritmen denkbaar; we hebben ons beperkt tot een viertal varianten. Variant 1 telt alle inkomende citaties non-distinct. Deze telling geschiedt

2046 Deze komt overeen met de Cohen-scale ([Cohen 1992]), vgl. ook [Leard 2013].

2047 Het jurisprudentiecitatienetwerk is een *scale-free* netwerk (*vide supra*: noot 1793), waarin het principe *winner takes all* geldt.

2048 *Vide supra*: § 5.2.2.1.2.

2049 *Vide infra*: § 7.3.1.3.

echter niet lineair maar met een binair logaritme, zodat de invloed van veelgeciteerde uitspraken wordt gemitigeerd.

De formule van variant M1 voor de in-degree luidt:

$$M1_{in} = \log_2(1 + C_{inN})$$

Waarbij C_{inN} het aantal inkomende non-distinct citaties is. De out-degree ($M1_{out}$) wordt op vergelijkbare manier berekend, terwijl MARC-all-degree ($M1_{all}$) is:

$$M1_{all} = M1_{inN} + M1_{outN}$$

De volgende drie varianten houden niet alleen rekening met het totaal aantal malen dat een uitspraak non-distinct is geciteerd, maar ook met het aantal distinct citaties. Tweemaal aangehaald worden in vier uitspraken is immers iets anders dan viermaal aangehaald worden in twee uitspraken. De out-degree wordt bij al deze drie varianten op vergelijkbare manier berekend als de in-degree, en de all-degree is telkens een optelling van de in-degree en de out-degree.

Variant M2 berekent het gemiddeld aantal keren dat een uitspraak wordt aangehaald. Alle non-distinct verwijzingen worden op een lineaire schaal opgeteld en gedeeld door het aantal distinct verwijzingen:

$$M2_{in} = \frac{C_{inN}}{C_{inD}}$$

Variant M3 drukt de kracht uit waarmee een uitspraak gemiddeld genomen wordt geciteerd. Er wordt eerst een sommatie gemaakt van de non-distinct inkomende verwijzingen op een binair-logaritmische schaal, en dit wordt gedeeld door het totaal aantal distinct verwijzingen:

$$M3_{in} = \frac{\sum(\log_2(1 + C_{inN}))}{C_{inD}}$$

Variant M4 ten slotte hecht, in vergelijking met M3, meer belang aan het aantal distinct verwijzingen: hoe meer distinct verwijzingen er zijn, hoe minder de invloed van het aantal extra verwijzingen is. Eerst worden alle distinct verwijzingen geteld, en vervolgens wordt, op een logaritmische schaal, het aantal extra verwijzingen geteld:

$$M4_{in} = C_{inD} + (\log(1 + C_{inN} - C_{inD}))$$

Alle deze vier varianten zijn, zowel met de in-degree als met de all-degree, opgenomen in Figuur 7-7.

	PubJur	PubAnno	InCitConLit	InCitEenLit	In-degree distinct	Gemiddelde
In-degree distinct*	0,20	0,19	0,23	0,29	1,00	0,23
All-degree distinct*	0,26	0,24	0,28	0,34	0,96	0,28
In-degree non-distinct*	0,23	0,22	0,26	0,33	0,98	0,26
All-degree non-distinct*	0,29	0,28	0,31	0,37	0,91	0,31
Closeness	0,33	0,25	0,32	0,32	0,17	0,28
Proximity prestige	0,33	0,25	0,32	0,32	0,17	0,28
Betweenness	0,07	0,06	0,09	0,11	0,19	0,11
HITS-Authority	0,01	0,01	0,01	0,01	0,00	0,01
PageRank*	0,14	0,13	0,15	0,21	0,94	0,16
Citation weight SPC	0,07	0,06	0,09	0,11	0,09	0,08
Citation weight SPLC	0,07	0,06	0,09	0,11	0,09	0,09
Citation weight SPNP	0,08	0,06	0,09	0,11	0,09	0,09
Critical path model	0,30	0,27	0,42	0,43	0,22	0,33
Generalized core distinct	0,43	0,35	0,43	0,46	0,30	0,39
Generalized core non-distinct	0,45	0,40	0,45	0,50	0,30	0,42
MARC in-degree variant 1	0,52	0,43	0,54	0,62	0,50	0,52
MARC all-degree variant 1	0,48	0,39	0,47	0,52	0,38	0,45
MARC in-degree variant 2	0,49	0,39	0,48	0,53	0,27	0,43
MARC all-degree variant 2	0,42	0,33	0,39	0,41	0,21	0,35
MARC in-degree variant 3	0,50	0,38	0,48	0,53	0,27	0,43
MARC all-degree variant 3	0,40	0,31	0,37	0,39	0,21	0,34
MARC in-degree variant 4*	0,21	0,19	0,24	0,30	1,00	0,23
MARC all-degree variant 4*	0,27	0,25	0,29	0,34	0,95	0,29
Gemiddelde	0,29	0,24	0,30	0,33	0,22**	0,28

Figuur 7-7. Pearson-matrix met de correlatie tussen alle geteste netwerk algoritmen en de vijf benchmarks. Selectie: alleen uitspraken van voor 2010. Alle waarden zijn significant bij $p < 0,05$.

* Bij deze correlaties is het gemiddelde alleen berekend over de eerste vier benchmarks.

** Bij het berekenen van dit gemiddelde zijn de met een * gemerkte algoritmen niet meegenomen.

Bestudering van de correlatiematrix in Figuur 7-7 leert ons het volgende.

1. Alle berekende correlaties zijn statistisch significant, en ze hebben allemaal een positieve correlatie.
2. Er zijn enkele algoritmen die met name goed scoren tegen in-degree distinct. Dat hoeft geen verbazing te wekken omdat deze algoritmen (all-degree distinct, in-degree non-distinct en all-degree non-distinct) daaraan sterk

- verwant zijn. Ook MARC in-degree en all-degree variant 4 komen erg dicht bij in-degree distinct. Om betrouwbaar te zijn moet een algoritme echter goed scoren in de correlatie met alle vijf benchmarks. In de laatste kolom van de tabel is – om de vergelijking te vergemakkelijken – daarom het gemiddelde berekend van alle vijf benchmarks. Bij algoritmen die dicht aanzitten tegen de in-degree is dit gemiddelde alleen berekend over de eerste vier benchmarks.
3. Wanneer we de benchmarks onderling vergelijken, door (op de laatste regel van de tabel)²⁰⁵⁰ te kijken hoe ze gemiddeld scoren tegen alle algoritmen, dan lijkt de correlatie met de beide literatuur-benchmarks het sterkst, waarbij InCitEenLit beter scoort dan InCitConLit. PubAnno scoort beduidend minder goed.
 4. Maten die in eerdere onderzoeken zijn gebruikt²⁰⁵¹ (degree-centrality, HITS, PageRank) scoren opvallend zwak.
 5. Ook de citatiematen²⁰⁵² scoren zeer zwak, maar de *critical path method*²⁰⁵³ haalt nipt de grens van ‘matige’ correlatie.
 6. Het *generalized-core*-algoritme scoort van de algemene maten veruit het best; de non-distinct variant doet het daarbij beter dan de distinct variant, een verschijnsel dat we ook bij de degree-centrality zien.
 7. Alle vier varianten van de MARC-degree zijn gebaseerd op het gebruik van non-distinct citaties. Het is opvallend dat bij de eerste drie varianten de in-degree beter scoort dan de all-degree. Dit suggereert dat inkomende citaties belangrijker zijn voor het juridisch gewicht van een uitspraak dan uitgaande citaties.²⁰⁵⁴
 8. Van de vier MARC-varianten scoort de eerste variant op alle benchmarks het beste.

Figuur 7-7 is berekend over de volledige dataverzameling. Om te onderzoeken of er verschillen bestaan tussen verschillende soorten gerechten hebben we de correlatiescores per competentieklasse²⁰⁵⁵ berekend voor een beperkte set algoritmen: all-degree non-distinct, *generalized core* non-distinct, en MARC-in-degree variant 1. De resultaten zijn te lezen in Figuur 7-8.

In deze tabel vallen twee dingen op. Ten eerste scoren de algoritmen onderling vergelijkbaar, ongeacht de competentieklasse waarover ze worden berekend. MARC-in-degree variant 1

2050 Omdat dit een gemiddelde is van goed en slecht scorende algoritmen, mag dit gemiddelde niet worden geïnterpreteerd met behulp van de schaalindeling van de correlatie (zwak, matig, sterk). Het mag alleen worden gebruikt om de benchmarks – exploratief – onderling te vergelijken.

2051 *Vide supra*: § 5.2.2.2.

2052 We hebben hiervoor drie nauw verwante maten gebruikt: ‘search path count’ (SPC), ‘search path link count’ (SPLC) en ‘search path node pair’ (SPNP). Zie [de Nooy, Mrvvar en Batagelj 2011, p. 284].

2053 De *Critical path method* ([Kelley en Walker 1959]) is ontwikkeld om knelpunten in projectplanningen te analyseren, maar kan voor alle acyclische netwerken worden gebruikt [Mrvvar en Batagelj 2012, p. 33].

2054 Daarmee is overigens niet gezegd dat uitgaande citaties van belang ontbloeit zijn. *Vide infra*: § 7.3.1.3.

2055 Het begrip competentieklasse wordt nader toegelicht in § 7.2.5.

	PubJur	PubAnno	InCitConLit	InCitEenLit	In-degree distinct	Gemiddelde
Competentieklaas 1: niet tot de Nederlandse rechterlijke macht behorende gerechten						
All-degree non-distinct*	0,07	0,03	0,10	0,15	0,50	0,09
Generalized core non-distinct	0,14	0,07	0,18	0,18	0,53	0,22
MARC in-degree variant 1	0,12	0,07	0,16	0,22	0,76	0,27
Competentieklaas 2: gerechten van eerste aanleg						
All-degree non-distinct*	0,10	0,06	0,05	0,09	0,73	0,08
Generalized core non-distinct	0,12	0,07	0,06	0,10	0,12	0,10
MARC in-degree variant 1	0,25	0,13	0,16	0,24	0,48	0,25
Competentieklaas 3: appelinstancies						
All-degree non-distinct*	0,20	0,12	0,18	0,26	0,82	0,19
Generalized core non-distinct	0,26	0,16	0,24	0,31	0,42	0,28
MARC in-degree variant 1	0,30	0,15	0,30	0,41	0,67	0,37
Competentieklaas 4: hoogste instanties						
All-degree non-distinct*	0,29	0,27	0,35	0,37	0,91	0,32
Generalized core non-distinct	0,46	0,40	0,53	0,51	0,29	0,44
MARC in-degree variant 1	0,50	0,41	0,61	0,62	0,50	0,53
Competentieklaas 5: Europese gerechten						
All-degree non-distinct*	0,18	0,20	0,32	0,39	0,99	0,27
Generalized core non-distinct	0,34	0,40	0,62	0,72	0,39	0,50
MARC in-degree variant 1	0,31	0,37	0,61	0,75	0,55	0,52

Figuur 7-8. Pearson-matrix die de correlatie tussen netwerk algoritmen en externe benchmarks toont, gegroepeerd naar soort gerecht. Alle waarden zijn significant bij $p < 0,05$. * Bij deze correlaties is het gemiddelde alleen berekend over de vier eerste benchmarks.

scoort bij alle competentie klassen het beste, gevolgd door *generalized core* non-distinct. Ten tweede geldt vanaf competentie klasse 2²⁰⁵⁶ voor bijna alle algoritmen – gezien het gemiddelde in de laatste kolom – dat naarmate de competentie klasse hoger is, de correlatie tussen de algoritmen en de benchmarks beter is; all-degree non-distinct en MARC-in-degree variant 1 in competentie klasse 5 vormen een – slechts geringe – uitzondering.

Een meer algemene conclusie die we uit deze analyse van het jurisprudentie citatienetwerk kunnen trekken is dat traditionele sociaalnetwerk algoritmen – die sterk leunen op de

2056 Het feit dat competentie klasse 1 een restcategorie is, en niet (volledig) in de hiërarchie past, is hier waarschijnlijk debet aan.

eigenschappen van het netwerk – slechter scoren dan algoritmen die rekening houden met de multipliciteit van inkomende citaties en uitbijters mitigeren. We kunnen daaruit afleiden dat de netwerkpositie van verwijzende uitspraken geen rol lijkt te spelen speelt bij het juridisch belang van de geciteerde uitspraak – anders zouden we immers mogen verwachten dat *proximity prestige* en *generalized core* beter zouden scoren dan MARC-in-degree.

Uit deze paragraaf blijkt voorts dat MARC-in-degree variant 1 de opinie van citerende rechters over het juridisch gewicht van een uitspraak het dichtst bij de andere crowdvariabelen brengt. Daarom zullen we dit algoritme gaan gebruiken voor de variabele InCitUit. Om deze variabele te kunnen gebruiken voor het berekenen van MARC in de citatiefase moeten we echter ook de temporele aspecten betrekken. Dat gaan we doen in de volgende paragraaf.

7.2.3.4 Voortschrijdend belang

Het leeftijdsverschil tussen citator en citandus hebben we benoemd als een attribuut van de uitspraakcitatie.²⁰⁵⁷ Het gaat hier dus niet om de absolute leeftijd van de uitspraak zelf,²⁰⁵⁸ maar om de continuïteit waarmee een uitspraak in de tijd wordt geciteerd.²⁰⁵⁹ Een uitspraak van tien jaar geleden die sindsdien vijftig keer is aangehaald, zal, *ceteris paribus*, op dit moment van groter gewicht zijn indien die vijftig citaties evenredig over het laatste decennium zijn verdeeld, dan wanneer al die aanhalingen uitsluitend uit het eerste jaar na uitspraak stammen en de uitspraak daarna ongeciteerd is gebleven.

Een eerste, te verwachten, bevinding leert dat recente uitspraken vaker worden aangehaald dan oudere uitspraken. In Figuur 7-9 is de gemiddelde leeftijd van aangehaalde uitspraken in beeld gebracht. Het betreft alle citaties die voorkomen in uitspraken uit 2007 tot en met 2009.

Uit deze grafiek blijkt dat 16,2% van de aangehaalde uitspraken minder dan een jaar oud is.²⁰⁶⁰ Wanneer we kijken naar de cumulatieve percentages dan blijkt dat 49,4% procent van de geciteerde uitspraken minder dan vier jaar oud is, maar ook dat 14,3% van de geciteerde uitspraken ouder is dan vijftien jaar.

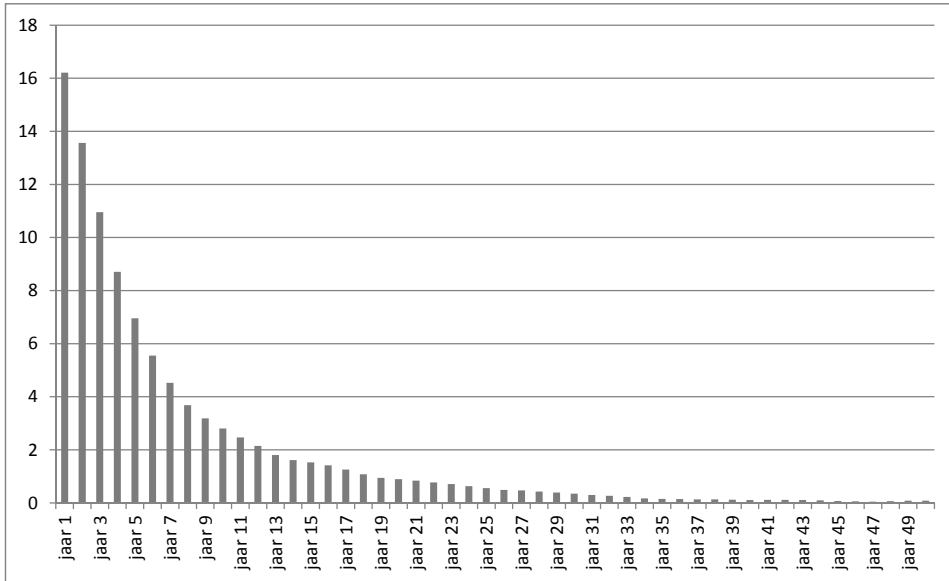
We leren hieruit dat ook oudere uitspraken belangrijk zijn. Willen we evenwel van een oude uitspraak vaststellen of die op dit moment juridisch nog van belang is, dan moeten we kijken naar de citatiefrequentie over een langere periode, omdat we anders natuurlijke onregelmatigheden in citatiegedrag buiten beschouwing zouden laten. Een uitspraak kan bijvoorbeeld in jaar 1 acht keer zijn geciteerd, in jaar 2 twee keer en in jaar 3 tien keer. Om dergelijke schommelingen te ondervangen kunnen we gebruik maken van een voortschrijdend gemiddelde, waarbij we kijken naar het gemiddeld aantal citaties over een x aantal

2057 *Vide supra*: § 7.2.3.1.

2058 *Vide infra*: § 7.2.6.

2059 Vgl. [Smith 2007, p. 352] en [Tapper 1982, p. 138].

2060 Voor het vaststellen van de leeftijd van een citatie kunnen in beginsel de uitspraakdata van citator en citandus met elkaar worden vergeleken. Bij het bepalen van de leeftijd van citaties in eenmalige literatuur evenwel is – noodgedwongen – een andere benadering gebruikt (*vide infra*: § 7.2.4.3, in het bijzonder noot 2084). Omwille van de vergelijkbaarheid is de daar toegepaste rekenmethodiek ook hier gebruikt.

Figuur 7-9. Leefijd van aangehaalde uitspraken, in percentages. Basis: alle uitspraken die zijn geciteerd in beslissingen uit 2007-2009. Tellingen zijn gebaseerd op non-distinct citaties.

jaren. Omdat recente citaties bovendien belangrijker zijn dan oudere citaties kunnen we gebruikmaken van een *gewogen* voortschrijdend gemiddelde.

Ons *gewogen* voortschrijdend gemiddelde baseren we op de veronderstelling dat een uitspraak die gedurende tien jaar niet meer is geciteerd, door de rechterlijke crowd niet meer van belang wordt gevonden. De wegingsfactor berekenen we op een lineaire schaal. Als basiswaarde voor deze berekening nemen we InCitUit zoals berekend in § 7.2.3.3. Het tienjaars *gewogen* voortschrijdend gemiddelde van InCitUit vormt de variabele InCitUit-GVG. De formule luidt:

$$\frac{\sum_{0 \leq n < 10}^L ((10 - n) * InCitUit_{T-n})}{\sum_{0 \leq n < 10}^L (10 - n)}$$

Waarbij 'L' de leeftijd van de uitspraak is op 'T', het jaarnummer vanwaaruit wordt gekeken. We berekenen derhalve de InCitUit voor elk jaar teruggellend vanaf T, met een maximum van tien jaar.

Wanneer we bijvoorbeeld eind 2009 de InCitUit-GVG willen berekenen voor een uitspraak uit begin 2006 met InCitUit-waarden voor 2009, 2008, 2007 en 2006 van respectievelijk 2, 3,32, 0 en 2,81, dan krijgen we:

$$\frac{(10 * 2) + (9 * 3,32) + (8 * 0) + (7 * 2,81)}{(10 + 9 + 8 + 7)} =$$

$$\frac{69,55}{34} = 2,05$$

Met deze variabele ‘InCitUit-GVG’, die we later gaan gebruiken bij de berekening van de MARC-indicator voor de citatiefase, sluiten we deze paragraaf over het jurisprudentie-citatie-netwerk af.

7.2.4 Citaties in de literatuur

Uitspraken worden niet alleen aangehaald in andere uitspraken, maar ook in rechts-wetenschappelijke literatuur (ook wel aangeduid als ‘doctrine’). Bij de algemene bespreking van de crowdvariabelen²⁰⁶¹ hebben we een onderscheid aangebracht tussen eenmalige en continue literatuur; we zullen beide hier gezamenlijk behandelen. In § 7.2.4.1 vergelijken we allereerst het karakter van uitspraakcitaties in literatuur en rechtspraak, waarbij we ook de specifieke kenmerken van uitspraakcitaties in literatuur bespreken. Vervolgens staan we stil bij het onderscheid tussen eenmalige en continue literatuur, benoemen we de bronnen die we voor ons onderzoek hebben gebruikt en doen we enkele kwantitatieve analyses (§ 7.2.4.2). Tot slot definiëren we de maat voor de variabelen InCitConLit en InCitEenLit (§ 7.2.4.3).

7.2.4.1 Uitspraakcitaties in doctrine en jurisprudentie vergeleken

Rechtswetenschappers reflecteren op het recht. Net als rechters in hun uitspraken halen ze daarbij regelmatig jurisprudentie aan, zij het om andere redenen.²⁰⁶² Rechters zijn gebonden aan de grenzen van de zaak die aan hun oordeel is onderworpen, maar wetenschappers hebben de vrijheid om hun eigen onderwerpen te kiezen, en deze naar eigen inzicht te beschouwen. Dientengevolge zal een baanbrekende uitspraak over een rechtsvraag waarover weinig wordt geprocedeerd meer in de literatuur worden aangehaald dan in de rechtspraak. Zo heeft het Kelly-arrest van de Hoge Raad²⁰⁶³ 108 citaties in de literatuur,²⁰⁶⁴ maar slechts zestien in de rechtspraak. Omgekeerd zullen sommige uitspraken door de rechter met een zekere routinematigheid worden aangehaald, omdat ze noodzakelijk zijn om het toepasselijke recht in een veelvoorkomende casuspositie te benoemen. Als voorbeeld kunnen we een uitspraak van de AB RvS nemen inzake de (geringe) marges die de bestuursrechter heeft

2061 *Vide supra*: § 7.1.2.

2062 Vgl. [Smith 2007, p. 346-348].

2063 ECLI:NL:HR:2005:AR5213.

2064 In continue en eenmalige literatuur gezamenlijk.

	Citaties in uitspraken:						Totaal
	0	1	2-3	4-7	8-15	>15	
Citaties in literatuur:							
0	---	13,5%	6,6%	2,6%	1,0%	0,5%	24,3%
1	20,6%	2,6%	1,9%	1,0%	0,4%	0,3%	26,9%
2-3	15,8%	2,7%	2,0%	1,1%	0,6%	0,4%	22,5%
4-7	8,4%	1,9%	1,8%	1,2%	0,7%	0,5%	14,6%
8-15	2,7%	0,8%	1,2%	1,1%	0,8%	0,6%	7,3%
>15	0,6%	0,3%	0,5%	0,7%	0,9%	1,4%	4,5%
Totaal	48,2%	21,9%	14,0%	7,7%	4,4%	3,8%	100,0%

Figuur 7-10. Vergelijking van de mate waarin uitspraken (non-distinct) zijn aangehaald in literatuur en rechtspraak. N=71.562 (alle uitspraken van na 1999, die ten minste één keer zijn aangehaald, in literatuur dan wel jurisprudentie).

bij de toetsing van asielbesluiten.²⁰⁶⁵ De uitspraak telt 23 citaties in de literatuur, maar het belang voor de praktijk wordt geïllustreerd door de 1.924 aanhalingen in latere rechtspraak.

Dat deze verschillen niet incidenteel zijn wordt geïllustreerd door Figuur 7-10. Deze tabel geeft een overzicht van de mate waarin uitspraken van na 1999 die ten minste eenmaal ergens zijn geciteerd, zijn aangehaald in literatuur en rechtspraak. Het blijkt dat bijna de helft (48,2%) van de geciteerde uitspraken alleen in de literatuur wordt aangehaald, en nooit in uitspraken. Omgekeerd ligt dit percentage slechts op 24,3%, hetgeen de hypothese bevestigt dat wetenschappers een bredere verzameling uitspraken aanhalen dan rechters. Ook zien we dat het percentage non-citatie in de ene bron afneemt naarmate uitspraken in de andere bron vaker worden geciteerd; desalniettemin zijn er nog 388 uitspraken (0,5%) die meer dan vijftien keer in uitspraken worden aangehaald, maar kennelijk de aandacht van de rechtswetenschap niet waard zijn.²⁰⁶⁶

Bij uitspraakcitaties in uitspraken hebben we vijf attributen benoemd waarmee mogelijk-kerwijs rekening zou moeten worden gehouden bij interpretatie van de citatie.²⁰⁶⁷ Deze attributen zijn niet zonder meer te vertalen naar uitspraakcitaties in de literatuur. We laten ze daarom alle vijf de revue passeren.

Het eerste attribuut betreft de citatiegrondslag. Net als in uitspraken kan deze in de doctrine van velerlei aard zijn, maar we kunnen een basaal onderscheid maken tussen formele en materiële citaties. Formele citaties in de literatuur zijn dan te beschouwen als

²⁰⁶⁵ ECLI:NL:RVS:2003:AF5566.

²⁰⁶⁶ Zie over deze materie ook [van Opijnen 2011d, p. 2149], en specifiek met betrekking tot arresten van het HvJ EU [van Opijnen 2011a, p. 279-280].

²⁰⁶⁷ *Vide supra*: § 7.2.3.1.

citaties die worden gemaakt omdat ze de directe aanleiding vormen voor het ontstaan van het literatuurwerk.²⁰⁶⁸ Formele citaties komen voor bij annotaties, waarin vaak gerefereerd zal worden aan de uitspraak waarbij de annotatie is geschreven. Omdat de relatie tussen deze uitspraak en de annotatie de grondslag voor de variabele PubAnno vormt²⁰⁶⁹, hebben we ze uitgefilterd.²⁰⁷⁰

Het tweede attribuut – de multipliciteit van de citatie – is ook relevant voor de literatuur. Het maken van een onderscheid tussen distinct en non-distinct citaties is evenwel lastiger dan bij uitspraken, omdat een eenheid van literatuur niet zo eenduidig is als een eenheid van rechtspraak. Wat is bijvoorbeeld de eenheid van een wetscommentaar waarbinnen een citatie als distinct is te classificeren? Het volledige werk (duizenden pagina's dik), een hoofdstuk, een paragraaf, een lemma? Tijdschriftartikelen of congresbijdrages zijn goed als eenheid te definiëren, maar bij boeken ligt dit al weer lastiger. Om dit probleem te omzeilen, beschouwen we uitspraakcitaties in de literatuur daarom alleen non-distinct.

Het derde attribuut bij de uitspraakcitaties in jurisprudentie heeft betrekking op de rechterlijke hiërarchie. Analooq daaraan zou men in de literatuur mogelijk een classificatie kunnen maken naar de standing van het werk waarin de citatie plaatsvindt, of de auteur die het heeft geschreven.²⁰⁷¹ Bij gebreke aan enig houvast zien we ervan af om hiermee rekening te houden.

Met betrekking tot het vierde attribuut – aanduiding van het specifieke deel van de citerende bron – komen we vergelijkbare problemen tegen als bij de uitspraakcitaties in de rechtspraak. Weliswaar hebben sommige digitale bronnen een goede documentstructuur, waardoor tekstonderdelen op diep-granulair niveau zijn te identificeren, maar bij gebreke aan een generieke standaard kan hiermee toch geen rekening worden gehouden.

Net als bij de citaties in uitspraken is ook bij literatuur het laatste attribuut – de actualiteit van de aangehaalde uitspraak – relevant. Omdat we ook hier – tot op zekere hoogte althans – kennis hebben van dit gegeven, zullen we er gebruik van maken.

7.2.4.2 Eenmalige en continue literatuur

In de inleiding op de crowdvariabelen kwam reeds ter sprake dat er verschillende soorten literatuur zijn te onderscheiden.²⁰⁷² Van proefschriften kan zowel de wetenschappelijkheid als de vorm objectief worden gedefinieerd,²⁰⁷³ maar nergens is eenduidig omschreven wat een 'annotatie', 'compendium' of zelfs 'tijdschriftartikel' is. Iedereen mag een werk zo labelen als hem goeddunkt; ook het begrip 'rechtswetenschappelijke literatuur' zelf is niet helder

2068 'Werk' in de betekenis van de ontologische typologie in § 4.1.1.1.

2069 *Vide supra*: § 7.2.2.

2070 *Vide supra*: § 6.4.

2071 Zie ook het daarover opgemerkte bij de classificatie van annotaties, *supra*: § 7.2.2.1.

2072 *Vide supra*: § 7.1.2.

2073 Art. 7.18 lid 2 onder b Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (BWBR0005682).

Soort literatuur		Aantal citaties (non-distinct)	
Eenmalig	Annotaties	197.870	29,1%
	Tijdschriftartikelen	79.363	11,7%
	Actualiteiten op Rechtspraak.nl	1.242	0,2%
	<i>Subtotaal</i>	278.475	41,0%
Continu	Commentaaredities	348.923	51,3%
	Handboeken	38.697	5,7%
	Wiki Juridica	13.457	2,0%
	<i>Subtotaal</i>	401.077	59,0%
Totaal		679.552	100,0%

Figuur 7-11. Verdeling van uitspraakcitaties in de literatuur naar de aard van de bronnen. Geteld zijn alle citaties van uitspraken die in LJI-index en/of onderzoeksdatabase voorkomen. Citaties van (over het algemeen oudere) Nederlandse uitspraken die niet door de uitgevers zijn gedigitaliseerd, zijn buiten beschouwing gelaten.²⁰⁷⁶

gedefinieerd.²⁰⁷⁴ We zien daarom af van het maken van een typologie, en beperken ons tot het reeds geïntroduceerde onderscheid tussen eenmalige en continue literatuur.²⁰⁷⁵

Terwijl van eenmalige literatuur – vanwege de eenmaligheid – oude uitgaven beschikbaar blijven,²⁰⁷⁷ worden bestanden met continue literatuur voortdurend vervangen.²⁰⁷⁸ Onderzoekstechnisch levert dit een beperking op: we kunnen daardoor bijvoorbeeld niet meten hoe vaak uitspraakcitaties in continue literatuur worden gemuteerd.²⁰⁷⁹

Een eerste verkenning van de gevonden uitspraakcitaties in de literatuur leert dat deze redelijk over beide soorten zijn verdeeld: in Figuur 7-11 zien we dat 59,0% van de uitspraakcitaties in continue literatuur staat, en 41,0% in eenmalige literatuur.

Figuur 7-12 brengt in beeld welke verschillen er zijn tussen continue en eenmalige literatuur met betrekking tot de diverse competentieclassen.

Het valt op dat in eenmalige literatuur relatief meer aandacht wordt besteed aan uitspraken van de hoogste twee competentieclassen. In continue literatuur worden relatief meer uit-

2074 [Evaluatiecommissie Rechtswetenschappelijk Onderzoek 2009].

2075 *Vide supra*: § 7.1.2. Met betrekking tot de gebruikte bronnen, *vide supra*: § 6.2.1 en Bijlage 12.

2076 Zie over dit laatste specifiek [van Opijnen 2011d, p. 2146]. Zie daarnaast ook de opmerking in noot 2080.

2077 Afgezien van archiveringsvraagstukken. Zo digitaliseren grote uitgevers thans hun collecties, en delen aan klanten mee dat ze de papieren versie in hun eigen archieven kunnen vernietigen. Los van het feit dat de afnemer bij opzegging van het abonnement dan over het algemeen ook de toegang kwijt is tot de jaargangen waarvoor hij wel heeft betaald, is hij afhankelijk van de kwaliteit en volledigheid van de digitaliseringsoperatie van de uitgever. Zo zijn bij digitalisering van (in ieder geval) de Praktijkgids algemene redactionele commentaren (al dan niet met opzet) vergeten, zodat het achterhalen van [Hesseling 1982] een enorme inspanning vergt.

2078 Voor rechtshistorici en rechterlijke colleges die het recht *ex tunc* moeten toepassen, zou een archief van continue literatuur zeer welkom zijn.

2079 Van pagina's in Wiki Juridica worden historische versies wel bewaard. Omdat deze bron echter nog zo jong is, hebben we de mutaties buiten beschouwing gelaten.

Competentieklass	Continue literatuur		Eenmalige literatuur	
Overige instanties	1.337	0,3%	1.454	0,5%
Eerste aanleg	49.724	12,4%	24.350	8,7%
Appelinstancies	82.528	20,6%	25.395	9,1%
Hoogste instanties	245.180	61,1%	196.621	70,6%
Europese gerechten	22.308	5,6%	30.655	11,0%
Totaal	401.077	100,0%	278.475	100,0%

Figuur 7-12. Verschillen tussen continue en eenmalige literatuur met betrekking tot de diverse competentieklassen. Basis: zie Figuur 7-11.²⁰⁸⁰

spraken van lagere gerechten geciteerd. Waarschijnlijk kan dit worden verklaard uit het feit dat continue literatuur vooral aandacht besteedt aan feitelijke casuïstiek, terwijl eenmalige literatuur meer reflecteert op de grote jurisprudentiële ontwikkelingen.

7.2.4.3 *Maten voor InCitConLit en InCitEenLit*

Net als de andere crowdvariabelen moeten ook de literatuurvariabelen worden gekwantificeerd. Om de differentiatie in berekeningsmethoden voor de verschillende maten niet te ver uiteen te laten lopen, ligt het voor de hand om voor inkomende citaties uit continue literatuur (InCitConLit) een binair-logaritmische schaal te gebruiken, zoals die is ontwikkeld bij MARC-in-degree.²⁰⁸¹ De formule voor InCitConLit luidt dan:

$$\text{InCitConLit} = \log_2(1 + C_{\text{inN}})$$

waarbij 'C_{inN}' het aantal (non-distinct) inkomende citaties is afkomstig uit bronnen van continue literatuur. Voor InCitConLit gaan we uit van de fictie²⁰⁸² dat uitspraakcitaties in continue literatuur in de transitiefase zijn gemaakt, en daarna niet meer veranderen.²⁰⁸³ Temporele aspecten spelen derhalve geen rol.

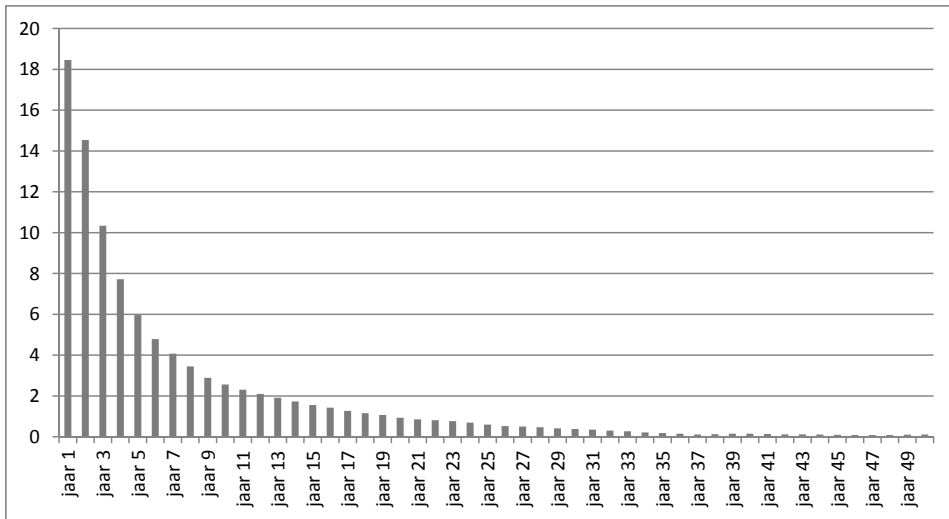
Voor uitspraakcitaties in eenmalige literatuur (InCitEenLit) zullen we echter, net als bij InCitUit, wel rekening moeten houden met temporele aspecten. Het tijdsverloop bij

2080 Wanneer we tellen vanuit de literatuurbestanden zijn 679.552 uitspraakcitaties herkend (zoals weergegeven in Figuur 7-11 en Figuur 7-12), Wanneer we evenwel kijken hoe vaak de uitspraken in de onderzoeksdata-bank in de literatuur worden aangehaald, dan komen we tot 672.975 citaties. Het verschil van 6.577 citaties (2.208 in continue literatuur en 4.369 in eenmalige literatuur) kan worden verklaard uit het feit dat in de literatuurbestanden ook uitspraken worden aangehaald die niet in de onderzoeksdata-bank staan. Naast de niet-gedigitaliseerde uitspraken (zie voetnoot 2079) zijn dit uitspraken die wel in de LjN-index staan, maar niet in de onderzoeksdata-bank voorkomen, zoals (met name) uitspraken van het HvJ EU. Omdat hier de literatuur centraal staat, gaan we hier uit van de 679.552 citaties (vgl. *infra*, § 7.3.1.3, voor een vergelijkbare problematiek bij uitgaande jurisprudentiecitaties in uitspraken).

2081 *Vide supra*: § 7.2.3.3.

2082 *Vide supra*: § 7.1.3.

2083 *Vide supra*: § 7.2.4.2.

Figuur 7-13. Leeftijd van de aangehaalde uitspraken in eenmalige literatuur, in percentages. Basis: alle uitspraken die zijn geciteerd in eenmalige literatuur uit 2007-2009. Tellingen zijn gebaseerd op non-distinct citaties.

inkomende uitspraakcitaties uit eenmalige literatuur, zoals te zien in Figuur 7-13²⁰⁸⁴ is vergelijkbaar met het beeld dat we hebben gezien bij de inkomende uitspraakcitaties in rechtspraak.²⁰⁸⁵

Net als Figuur 7-9 is dit een *Power law* verdeling; deze is zelfs nog iets schever.²⁰⁸⁶ Er is echter geen reden om de temporele aspecten voor InCitEenLit fundamenteel anders te wegen dan voor InCitUit, dus ook hier kiezen we voor een gewogen tienjaars voortschrijdend gemiddelde. De formule voor 'InCitEenLit-GVG' is derhalve gelijk aan die voor InCitUit-GVG.²⁰⁸⁷

7.2.5 Competentieklasse

In *common-law*-landen bestaat het rechtsbeginsel van *stare decisis*, op grond waarvan lagere rechters verplicht zijn om eerdere rechtspraak van hogere gerechten te volgen.²⁰⁸⁸ In

²⁰⁸⁴ Het is problematisch om de exacte periode tussen uitspraakdatum en citatiedatum vast te stellen, omdat het publicatietijdstip van de literatuur niet (altijd) uit de metadata blijkt. De berekening is daarom gebaseerd op de fictie dat uitspraken en literatuur gelijkmatig over het jaar verschijnen. Derhalve wordt de helft van de literatuur uit 2008 die gaat over de uitspraken van 2007, geacht te zijn verschenen in 'jaar 1', en de andere helft in 'jaar 2'.

²⁰⁸⁵ *Vide supra*: Figuur 7-9 in § 7.2.4.2.

²⁰⁸⁶ De scheefheid van deze verdeling is 3,13, terwijl die van Figuur 7-9 een scheefheid heeft van 2,68.

²⁰⁸⁷ *Vide supra*: § 7.2.3.4.

²⁰⁸⁸ O.m. [Eisenberg 1991].

civil-law-landen, zoals Nederland, zou een dergelijke regel een schending inhouden van het rechtsbeginsel dat alleen de wetgever algemeen verbindende regels mag stellen. Desalniettemin kijken lagere gerechten bij interpretatieve vraagstukken altijd naar precedentes van hogere gerechten,²⁰⁸⁹ niet alleen om invulling te geven aan de beginselen van rechtszekerheid en rechtsgelijkheid, maar ook op grond van de praktische overweging dat afwijking van hogere jurisprudentie in beroep vrijwel zeker tot vernietiging zal leiden.²⁰⁹⁰ Jurisprudentie van hogere instanties mag daarom in z'n algemeenheid een hogere waarde worden toegekend dan uitspraken van lagere rechters.²⁰⁹¹

We kijken bij deze variabele niet naar de instantie zelf (dit zou een endogene variabele zijn), maar naar de plaats die de instantie inneemt in de rechterlijke hiërarchie. De regels inzake absolute competentie en rechterlijke hiërarchie zijn evenwel zo complex dat we er niet aan ontkomen om de werkelijkheid enigszins te vereenvoudigen. Voor de Nederlandse rechterlijke instanties maken we een onderscheid in drie competentieklassen: eerste aanleg, appel en hoogste aanleg. Voor de meeste zaken zijn de rechtbanken in eerste aanleg bevoegd. Van de meeste uitspraken in civiele, straf- en belastingzaken kan appel worden aangetekend bij de gerechtshoven, en in cassatie bij de Hoge Raad. Inzake ambtenarenrecht en sociaal-zekerheidsrecht is de CRvB de appelinstantie, maar tevens de hoogste instantie. Hetzelfde geldt inzake sociaaleconomisch bestuursrecht voor het CBb en inzake het algemeen bestuursrecht voor de AB RvS. Alhoewel er tal van uitzonderingen bestaan op deze algemene regel,²⁰⁹² houden we hiermee in ons onderzoek geen rekening.²⁰⁹³ Dat doen we niet alleen uit een oogpunt van complexiteitsreductie, maar ook omdat informatie over de exacte procedure die aan een uitspraak ten grondslag heeft gelegen – en daarmee informatie over de relevante competentievraagstukken – vrijwel niet (geautomatiseerd) uit een uitspraak is te distilleren.

Met betrekking tot uitspraken van voormalige Nederlandse gerechten die zich in de onderzoeksdatabase bevinden, hebben we de navolgende keuzes gemaakt. Kanton-gerechten,²⁰⁹⁴ raden van beroep²⁰⁹⁵ en ambtenarengerechten²⁰⁹⁶ hebben we geplaatst in de competentieklasse 'eerste aanleg', het College van beroep studiefinanciering,²⁰⁹⁷ de Tarief-

2089 [Hondius 2007], [Kottenhagen 1986].

2090 Dit kan tot rechtspolitieke spanningen leiden. Zie bijv. inzake het vreemdelingenrecht [Groenendijk 2008].

2091 Vgl. [Tapper 1982, p. 138].

2092 Zo is krachtens art. 78 Wet RO het Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden in hoogste instantie bevoegd in zaken met betrekking tot de Wet administratiefrechtelijke handhaving verkeersvoorschriften (BWBR0004581) en bestuurlijke boeten opgelegd krachtens art. 154b Gemeentewet (BWBR0005416), en zijn de administratiefrechtelijke appelinstanties in sommige procedures in eerste en enige aanleg bevoegd. Daarnaast heeft de wet grenzen gesteld aan appellabiliteit en cassabiliteit (zie bijv. art. 332 Rv).

2093 Ook houden we geen rekening met de staatsrechtelijk iets hogere positie van de Hoge Raad, die onder meer blijkt uit de in art. 77 Wet RO gegeven bevoegdheid om te oordelen over competentiegeschillen tussen andere gerechten (m.u.v. rechtbanken onderling, waarvoor krachtens art. 61 Wet RO het gerechtshof bevoegd is).

2094 Per 01-01-2002 ondergebracht bij de rechtbanken (Wet organisatie en bestuur gerechten (BWBR0013099)).

2095 Sinds 1992 geïntegreerd in de rechtbanken (Wet van 3 juni 1992, tot wijziging van de Wet op de rechterlijke organisatie, de Ambtenarenwet 1929, de Beroepswet en enkele andere wetten (Stb. 1992/278)).

2096 Ibid.

2097 Opgeheven per 01-01-2001 (Wet opheffing College van beroep studiefinanciering (BWBR0011439)).

commissie²⁰⁹⁸ en de Rechtseenheidskamer van de Rechtbank 's-Gravenhage²⁰⁹⁹ hebben we geclassificeerd als appelinstanties.

De gerechten in het Caribisch deel van het Koninkrijk zijn als volgt ingedeeld: het Gemeenschappelijk Hof van Justitie van Aruba, Curaçao, Sint Maarten en van Bonaire, Sint Eustatius en Saba (inclusief alle rechtsvoorgangers) beschouwen we als appelinstantie, en de overige instanties als gerechten van eerste aanleg. In de onderzoeksdatabase bevinden zich bovendien veel uitspraken van Europese en internationale gerechten: het Benelux Gerechtshof, het HvJ EU (met rechtsvoorgangers) en het EHRM.²¹⁰⁰ Deze gerechten zijn ondergebracht in een competentieklasse boven de Nederlandse gerechten, omdat de Nederlandse rechter zich naar de jurisprudentie van deze instanties heeft te voegen.

Ten slotte bevinden zich in de database nog vele uitspraken van andere instanties, zoals arbitrage-instituten, bezwaarcolleges, klachtencommissies, tuchtgerechten, buitenlandse instanties et cetera. Deze uitspraken, alle afkomstig uit de jurisprudentieperiodieken, zijn in een aparte competentieklasse opgenomen, die zich hiërarchisch onder de gerechten van eerste aanleg bevindt.

In Figuur 7-14 is een overzicht opgenomen van de verdeling van de uitspraken in de database over de verschillende competentieklassen. In Bijlage 14 is een meer gedetailleerd overzicht opgenomen.

Statistisch gezien is de competentieklasse in beginsel een ordinale variabele: er is sprake van een rangorde, maar er is geen specifieke verhouding tussen de klassen. Om de juridische verhoudingen beter te weerspiegelen maken we er evenwel een continue variabele van door toepassing van een binair-logaritmische schaal. Daardoor is het verschil tussen de competentieklassen 1 (niet-rechterlijke en buitenlandse instanties) en 2 (gerechten van eerste aanleg) bijvoorbeeld groter dan tussen de competentieklassen 4 (hoogste Nederlandse instanties) en 5 (Europese gerechten).

7.2.6 Leeftijd

Er zijn uitspraken van tientallen jaren her die voor de huidige rechtspraktijk nog steeds van belang zijn, en er zijn recente uitspraken waarvan nu al duidelijk is dat ze voor anderen dan de rechtstreeks betrokkenen nooit enige relevantie zullen hebben. Omdat wetten en maatschappelijke opvattingen veranderen kunnen we in zijn algemeenheid echter de stelling poneren dat het belang van een uitspraak afneemt naarmate de tijd verstrijkt. Dit kan bijvoorbeeld blijken uit een afnemende citatiefrequentie, iets waarmee we reeds rekening hebben houden bij de berekening van InCitUit-GVG²¹⁰¹ en InCitEenLit-GVG.²¹⁰² Maar

2098 Per 01-01-2002 opgegaan in de Douanekamer van het Gerechtshof Amsterdam (Wet van 14 september 2001 tot wijziging van de Wet op de rechterlijke organisatie, de Algemene wet inzake rijksbelastingen, de Douanewet en enige andere wetten, alsmede intrekking van de Tariefcommissiewet (BWBR0012822)).

2099 *Vide supra*: noot 829.

2100 Inclusief zaken van de Europese Commissie voor de Rechten van de Mens.

2101 *Vide supra*: § 7.2.3.4.

2102 *Vide supra*: § 7.2.4.3.

Competentieklasse	Aantal uitspraken
1) Buitenlandse en niet-rechterlijke instanties	6.236
2) Eerste aanleg	509.509
3) Appellinstanties	151.123
4) Hoogste Nederlandse instanties	181.853
5) Europese gerechten	5.141
Totaal	853.862

Figuur 7-14. Uitspraken in onderzoeksdatabase uitgesplitst naar competentieklasse.

aan de leeftijd van een uitspraak kan ook een zelfstandig karakter worden toegekend: een uitspraak die nergens wordt geciteerd zal – *ceteris paribus* – relevantie verliezen door tijdsverloop. De leeftijd van een uitspraak berekenen we in jaren, en ook deze zetten we op een binair-logaritmische schaal: jonge uitspraken verouderen sneller dan oude.

7.2.7 Rechtsgebied

Het rechtsgebied zou zowel direct als indirect van belang kunnen zijn voor het bepalen van de juridische relevantie. Direct, omdat uitspraken op bepaalde rechtsgebieden wellicht een grotere kans hebben om juridisch relevant te zijn dan uitspraken op andere rechtsgebieden. Zo hebben we gezien dat uitspraken op bepaalde rechtsgebieden in veel ruimere mate op Rechtspraak.nl worden gepubliceerd.²¹⁰³ Het rechtsgebied zou echter ook indirect een rol kunnen spelen, omdat het mogelijk van invloed is op andere variabelen.

In veel uitspraken is – bijvoorbeeld door de aanduiding van de behandelende kamer – aangegeven over welk rechtsterrein de uitspraak gaat. In dat opzicht zouden we het rechtsgebied kunnen opvatten als een endogene variabele, want blijkend uit de uitspraak zelf. Een eenduidige rechtsgebiedentypologie is evenwel niet in de wet gegeven; de wijze waarop een gerecht zijn sectoren en kamers indeelt is in hoge mate vrij.²¹⁰⁴ Bovendien zijn er grote verschillen in de manier waarop rechtsgebieden zijn getypeerd in de metadata van de gebruikte uitsprakencollecties. We hebben daarom gekozen voor een basale indeling in drie rechtsgebieden – strafrecht, civiel recht en bestuursrecht – en hebben de bestaande metadata daarop gemapt.²¹⁰⁵ Analoot aan de competentieklasse²¹⁰⁶ zien we deze indeling als een exogene variabele.

²¹⁰³ *Vide supra*: § 3.4.2.9.2.3, in het bijzonder Figuur 3-16.

²¹⁰⁴ Vóór inwerkingtreding van de Wet HGK op 1 januari 2013 was in art. 20 Wet RO bepaald dat een gerecht ten hoogste vier sectoren mocht hebben, waaraan art. 47 nog toevoegde dat er bij de rechtbanken in ieder geval een sector kanton diende te zijn. Sinds 1 januari 2013 wordt in art. 20 lid 1 Wet RO de organisatiestructuur van een gerecht geheel aan het gerechtshof overgelaten.

²¹⁰⁵ *Vide supra*: § 6.2.5.2.

²¹⁰⁶ *Vide supra*: § 7.2.5.

Competentieklasse	Bestuur	Civiel	Straf	Totaal
1) Buitenlandse en niet-rechterlijke instanties	0,51%	0,21%	0,01%	0,73%
2) Eerste aanleg	34,56%	20,80%	4,31%	59,67%
3) Appelinstanties	5,15%	6,54%	6,01%	17,70%
4) Hoogste Nederlandse instanties	15,85%	1,85%	3,60%	21,30%
5) Europese gerechten	0,48%	0,10%	0,01%	0,60%
Totaal	56,56%	29,50%	13,94%	100,00%

Figuur 7-15. Kruistabel van competentieklassen en rechtsgebieden. N= 853.862.

In Figuur 7-15 is een overzicht opgenomen van de verdeling van de uitspraken over de verschillende rechtsgebieden, gegroepeerd naar competentieklasse.

Statistisch gezien is het rechtsgebied een nominale of categorale variabele: de verschillende waarden zijn nevenschikkend, er bestaat geen hiërarchische verhouding.

7.2.8 De regressor voor de citatiefase

In de voorgaande paragrafen hebben we alle exogene variabelen – de vijf crowdvariabelen, competentieklasse, leeftijd en rechtsgebied – beschreven en gekwantificeerd. Deze variabelen achten we bepalend voor de juridische relevantie in de citatiefase. Maar daarmee hebben we nog geen maat voor de juridische relevantie zelf. In statistische terminologie: met de exogene variabelen hebben we de onafhankelijke variabelen of ‘predictors’, maar we hebben nog geen afhankelijke variabele of ‘regressor’.

Ook voor de regressor echter kunnen we aansluiting zoeken bij de opvattingen van de crowd. We bevinden ons in de citatiefase, een fase waarin de mening van de crowd alleen tot uitdrukking wordt gebracht door citatie in rechtspraak en eenmalige literatuur.²¹⁰⁷ We zouden daarom het juridisch belang van een uitspraak kunnen uitdrukken in de kans dat een uitspraak in de nabije toekomst geciteerd gaat worden. Als we stellen dat uitspraak X op moment T een juridisch gewicht heeft van G, dan doen we daarmee eigenlijk een voorspelling over de mate waarin X gedurende de periode T...T¹ geciteerd zal gaan worden. Deze ‘citatiekans’ kunnen we berekenen op basis van alle predictors die op moment T bekend zijn. Om fluctuaties in de citatiefrequentie op te vangen, mogen we de periode T...T¹ niet te kort nemen, maar anderzijds zal de nauwkeurigheid eronder lijden als de periode te lang is. We kiezen voor een periode van drie jaar.

We hebben gezien²¹⁰⁸ dat er een essentieel verschil is in de mate waarin uitspraken worden geciteerd in rechtspraak en eenmalige literatuur. Ook bij het berekenen van de regres-

²¹⁰⁷ *Vide supra*: § 7.1.3.

²¹⁰⁸ *Vide supra*: § 7.2.4.1.

sor dienen we hiermee rekening te houden. Een essentiële vraag daarbij is of we citaties in rechtspraak en eenmalige literatuur even zwaar wegen: is een uitspraak die (uitsluitend) tien keer in de rechtspraak wordt aangehaald even belangrijk als een uitspraak die (uitsluitend) tien keer in de literatuur wordt geciteerd? Omdat het antwoord waarschijnlijk zal afhangen van de professie van de bevragee, kiezen we een neutrale positie en geven we beide een gelijke weging.

Daarbij moeten we bovendien rekening houden met de omvang van het beschikbare materiaal: het gewicht dat een enkele citatie heeft, mag wel afhankelijk zijn van het totaal aantal citaties binnen één bron (literatuur of rechtspraak), maar niet van de verhouding in de omvang van beide bronnen. Derhalve berekenen we – over de driejaarsperiode – het relatieve aandeel van de literatuurcitaties van een enkele uitspraak in het totaal der literatuurcitaties. Voor de citaties in de rechtspraak doen we hetzelfde. Beide uitkomsten tellen we vervolgens bij elkaar op. De regressor van uitspraak X in de citatiefase (regressorCF) is derhalve:

$$\text{RegressorCF}_x = \left(\frac{CU_x}{\sum CU} \right) + \left(\frac{CEL_x}{\sum CEL} \right)$$

Waarbij ‘CU’ en ‘CEL’ staan voor (lineaire tellingen van) het aantal inkomende citaties uit uitspraken, respectievelijk eenmalige literatuur over de driejaarsperiode vanaf moment T. Het zal opvallen dat in deze formule geen rekening wordt gehouden met uitbijters. Dit probleem zal echter worden opgelost door het statistisch model dat zal worden toegepast. Daarover meer in de volgende paragraaf.

7.2.9 Berekening MARC-indicator voor de citatiefase

Voor de citatiefase hebben we nu acht predictors en een regressor. Met een regressieanalyse zouden we nu de invloed van de afzonderlijke predictors kunnen bepalen. We gebruiken hiervoor geen gewone regressieanalyse, maar het gegeneraliseerde lineaire/non-lineaire model. Met dit model kunnen variabelen van verschillende meetniveaus worden gebruikt, kan rekening worden gehouden met verschillende verdelingen van de afhankelijke variabele, alsmede met de onderlinge verbanden tussen de variabelen. De basisformule van dit model luidt:

$$Y = g(b_0 + b_1X_1 + b_2X_2 + \dots + b_kX_k) + e$$

Waarin Y de regressor is, $X_1 \dots X_k$ de predictors, $b_1 \dots b_k$ de regressiecoëfficiënten van de respectieve predictorvariabelen, b_0 de intercept, e het gedeelte van Y dat niet uit de predictors kan worden verklaard, en $g(\dots)$ de ‘link’-functie die de distributie uitdrukt.

Ons doel is nu om een model te vinden waarbij de variantie in de regressor zoveel mogelijk uit de predictors wordt verklaard. De mogelijkheden tot modelbouw zijn vrijwel onbegrensd, waardoor overspecificatie een reëel gevaar is. Iedere variabele die wordt

toegevoegd aan het model vergroot de verklaarde proportie, maar deze toevoeging kan zo marginaal zijn dat deze feitelijk zinloos is.

Voordat we de uitkomsten van de modelbouw bekijken, eerst nog enkele methodologische opmerkingen. Om de berekeningen te kunnen uitvoeren was allereerst een concrete peildatum noodzakelijk. Enerzijds willen we een zo recent mogelijke datum, omdat daarvoor meer literatuur en rechtspraak beschikbaar is. Anderzijds moeten we over alle citaties beschikken die zijn gemaakt in de driejaarsperiode waarop de regressorCF is gebaseerd. Omdat in de databank materiaal aanwezig is tot juli 2010; nemen we als steekdatum 31 december 2006. Bovendien laten we alle uitspraken van voor 1965 uit de berekeningen weg.²¹⁰⁹ Omdat we bij de literatuur niet beschikken over de exacte publicatiedata,²¹¹⁰ rekenen we bovendien in hele kalenderjaren. Om het te ontwikkelen model te kunnen testen, is de dataverzameling gerandomiseerd: de (willekeurige) helft van de databank is gebruikt voor de modelontwikkeling, de andere helft voor verificatie.

Eén methode om de invloed van de acht afzonderlijke predictors te onderzoeken, is het berekenen van de mate waarin iedere mogelijke combinatie van predictors in staat is om de variantie in de regressorCF te verklaren. De volledige lijst met deze 255 subsets is opgenomen in Bijlage 16. Uit analyse van deze subsets blijkt dat bij gebruik van slechts één enkele variabele, InCitUit-GVG het beste in staat is om regressorCF te voorspellen (subset 209), gevolgd door respectievelijk InCitConLit, InCitEenLit-GVG, PubAnno, PubJur, Competentieklass, Rechtsgebied en Leeftijd. Deze volgorde is niet verrassend. We zouden PubAnno en PubJur in omgekeerde volgorde verwachten, maar ze liggen dicht op elkaar (subsets 247 en 248).

We kunnen deze lijst met subsets ook andersom beschouwen: bij weglating van welke variabele zijn de resterende variabelen het beste in staat zijn om de variantie in regressorCF te verklaren? PubAnno en InCitEenLit-GVG blijken het makkelijkst te kunnen worden weggelaten (zie bijvoorbeeld subsets 2, 3 en 4). Dit wordt veroorzaakt door de kennelijke grote overlap tussen enerzijds InCitEenLit-GVG en InCitUit-GVG en anderzijds PubJur en PubAnno. Opvallend is tevens dat – terwijl de Competentieklass individueel slechts weinig variantie kan verklaren (subset 252 van de 255) – deze variabele in gecombineerde modellen moeilijk kan worden gemist: de eerste 26 subsets bevatten deze variabele allemaal, terwijl de andere variabelen – met uitzondering van InCitUit-GVG – een of meerdere keren uit deze subsets kunnen worden weggelaten.²¹¹¹ We kunnen daaruit afleiden dat Competentieklass weinig overlap heeft met de andere variabelen.

Daarnaast lijkt InCitUit-GVG verreweg de belangrijkste variabele te zijn: in de eerste 116 subsets komt deze variabele altijd voor, en samen met slechts PubJur (subset 101) blijkt

2109 Uitspraken van voor 1965 zijn alleen gedigitaliseerd voor zover door uitgever nog relevant geacht voor de huidige juridische praktijk. Omdat het maken van een dergelijke selectie juist de bedoeling is van ons model, zou opname van deze uitspraken de berekeningen vertroebelen.

2110 *Vide supra*: noot 2084.

2111 We wijzen ook op subset 20, waarin vier variabelen (Competentieklass, PubJur, InCitConLit en InCitUit-GVG) beter scoren dan subset 27 waarin, met uitzondering van Competentieklass, alle variabelen zitten.

Variabele	Wald statistic	b-coëfficiënt
Intercept (b0)	121381	-10,3484
InCitUit-GVG	454806	0,6209
InCitConLit	27191	0,2014
Competentieklasse	20738	1,9475
Leeftijd	19944	-0,2915
PubJur	6067	0,2901
Rechtsgebied-strafrecht		-0,1996
Rechtsgebied-civiel recht	4701	0,2179
Rechtsgebied-bestuursrecht		-0,0183
InCitEenLit-GVG	2615	-0,1057
PubAnno	1513	0,1119

Figuur 7-16. Kruistabel van competentieklassen en rechtsgebieden. N= 853.862.

deze variabele in staat om meer variantie te verklaren dan alle andere zeven variabelen bij elkaar (subset 117). Opvallend daarbij is dat, anders dan de hierboven genoemde subsets waarvan InCitUit-GVG wel deel uitmaakt, de Competentieklasse als eerste variabele kan worden gemist indien InCitUit-GVG buiten beschouwing blijft (subset 119).

Het beeld dat uit de vergelijking van al deze subsets naar voren komt, is niet eenduidig. We gebruiken voor het vervolg daarom alle beschikbare variabelen, mede omdat in de analyse de bijdrage van alle variabelen statistisch significant is.²¹¹² Om de invloed van uitbijters te mitigeren gebruiken we een logaritmische linkfunctie.

Om te berekenen hoeveel variantie uit de variabelen kan worden verklaard, berekenen we R^2 , een statistische maat tussen 0 en 1 waarmee wordt uitgedrukt hoeveel variantie van een regressor door de predictors wordt verklaard. Deze R^2 komt bij gebruik van alle variabelen, en zonder aanpassingen aan de onderlinge relaties, uit op 0,47.²¹¹³ Vervolgens kunnen we voor iedere variabele de ‘*Wald statistic*’ berekenen, een maat waarin het belang van een individuele variabele kan worden uitgedrukt: hoe hoger de *Wald statistic*, des te zwaarder de variabele weegt. De *Wald statistic* is weergegeven in Figuur 7-16. Daarin is tevens de b-coëfficiënt opgenomen waarmee een variabele moet worden vermenigvuldigd in de aan het begin van deze paragraaf opgenomen formule.

²¹¹² $p < 0,05$.

²¹¹³ De testset scoorde 0,52, de controlezet 0,46. De weergegeven 0,47 betreft de gehele verzameling.

De *Wald statistic* bevestigt de bevindingen van de subsetvergelijking omtrent het grote belang van InCitUit-GVG. Voorts scoren ook Competentieklasser, InCitConLit en Leeftijd goed. Opvallend is de negatieve b-coëfficiënt voor InCitEenLit-GVG.²¹¹⁴

Om de MARC-indicator voor de citatiefase (MARC-CF) te berekenen voor een individuele uitspraak, worden de b-coëfficiënten vermenigvuldigd met de waarden van de desbetreffende variabelen. Omdat we een logaritmische linkfunctie hebben gebruikt, berekenen we van de uitkomst de exponent. Omdat we de hiermee gevonden waarde – ten behoeve van de berekeningen voor de transitiefase²¹¹⁵ – moeten vergelijken met de MARC-indicator van de publicatiefase,²¹¹⁶ dient deze ten slotte nog te worden gestandaardiseerd volgens de statistische standaardformule:

$$z = \frac{(X - \mu)}{\sigma}$$

Waarbij X de score is, μ het gemiddelde, en σ de standaarddeviatie.

Hiermee hebben we MARC-CF berekend. In § 7.5 zullen we daar op voortbouwen, maar eerst moeten we op zoek naar de MARC-PF: de MARC-indicator voor de publicatiefase.

7.3 De MARC-indicator voor de publicatiefase

In § 7.1 hebben we beargumenteerd dat het oordeel van de juridische crowd de meest betrouwbare indicator oplevert voor het bepalen van het juridisch gewicht van een uitspraak. De MARC-CF is volledig op deze veronderstelling gebaseerd. Indien de crowd echter nog niet van een uitspraak op de hoogte is omdat deze van zeer recente datum is, kunnen we de crowdvariabelen niet gebruiken. De exogene variabelen Rechtsgebied en Competentieklasser zijn ook in de publicatiefase bruikbaar, maar deze zijn, zoals bleek uit de analyse van de subsets,²¹¹⁷ niet afdoende. We onderzoeken daarom de bruikbaarheid van enkele endogene variabelen: variabelen die niet in de omgeving van de uitspraak, maar in de uitspraak zelf aanwezig zijn. In § 7.3.1 bespreken we de endogene variabelen: omvang van de behandelende kamer, lengte van de uitspraak, en uitgaande jurisprudentiecitaties en wetsverwijzingen. Daarnaast zullen we betogen dat ook publicatie op Rechtspraak.nl (§ 7.3.2) en het verschijnen van een actualiteit (§ 7.3.3) in de publicatiefase als variabelen mogen worden gebruikt. In § 7.3.4 buigen we ons over een geschikte regressor, zodat we in § 7.3.5 de MARC-PF kunnen berekenen.

Voor wat betreft de reikwijdte van het onderzoek moeten we ons voor het berekenen van de MARC-PF een beperking opleggen: omdat de onderzoeksdatabase vrijwel geen ongepubliceerde uitspraken bevat van de competentieklassen 1 en 5 (overige gerechten en

2114 De negatieve b-coëfficiënt voor Leeftijd is natuurlijk conform verwachting: hoe ouder de uitspraak, hoe minder gewicht.

2115 *Vide infra*: § 7.4.

2116 *Vide infra*: § 7.3.

2117 *Vide supra*: § 7.2.9 en in het bijzonder, *infra* Bijlage 16.

Europese gerechten), beperken we ons in dit onderdeel tot de uitspraken van de Nederlandse rechterlijke instanties (competentieklassen 2 tot en met 4).

7.3.1 Endogene variabelen

Alhoewel andere endogene variabelen denkbaar zijn,²¹¹⁸ beperken we ons tot enkele goed objectiveerbare variabelen. We bespreken achtereenvolgens: het aantal behandelende rechters (§ 7.3.1.1), de lengte van de uitspraak (§ 7.3.1.2), uitgaande verwijzingen naar jurisprudentie (§ 7.3.1.3) en uitgaande verwijzingen naar wet- en regelgeving (§ 7.3.1.4).

7.3.1.1 Aantal behandelende rechters

De omvang van de behandelende kamer is nauw verwant aan de Competentieklasse,²¹¹⁹ maar terwijl de Competentieklasse afhankelijk is van de buiten de individuele uitspraak liggende rechterlijke hiërarchie, is het aantal behandelende rechters een zuiver endogene variabele.

De omvang van de behandelende kamer kan variëren. Soms schrijft de wetgever dwingend voor hoeveel rechters zich over een zaak moeten buigen, soms wordt het college een eigen beoordelingsvrijheid gelaten. Voor de rechtbanken is de instelling van meervoudige en enkelvoudige kamers geregeld in de artt. 50-57 Wet RO en voor de gerechtshoven in de artt. 63-71 Wet RO. De toewijzing van zaken aan meervoudige of enkelvoudige kamers gebeurt op basis van de zwaarte van een zaak, die door verschillende soorten van criteria wordt bepaald. De relevante bepalingen behandelen we hier niet uitputtend; we beperken ons tot enkele voorbeelden.

Het financieel belang van een zaak is een criterium waarbij de wet dwingend voorschrijft of een enkel- of meervoudige kamer zich over de zaak moet uitspreken: in art. 93 Rv vinden we de kantonrechtsgrens die bepaalt dat vorderingen tot aan een bedrag van € 25.000,- door de kantonrechter worden behandeld en dat hogere vorderingen bij de meervoudige kamer belanden. Ook bij strafzaken is de zwaarte van een zaak (deels) bepalend voor de behandelende kamer; vuistregel is dat overtredingen worden afgedaan door de kantonrechter (art. 382 Sv) en misdrijven door de meervoudige kamer (art. 268 Sv).²¹²⁰

Bij de Hoge Raad worden zaken bij aanvang op een rolzitting in behandeling genomen door een enkelvoudige kamer (art. 438 Sv respectievelijk art. 408a Rv), maar voor inhoudelijke afdoening is (krachtens art. 75 lid 2 RO) het uitgangspunt²¹²¹ dat zaken worden behandeld door een meervoudige kamer met vijf leden, behoudens wettelijke uitzonderingen.²¹²² Krachtens het derde lid van laatstgenoemd artikel kan de voorzitter van de meervoudige

²¹¹⁸ *Vide infra*: § 7.7.

²¹¹⁹ *Vide supra*: § 7.2.5.

²¹²⁰ Een uitzondering is bijv. te vinden in art. 368 Sv, op basis waarvan eenvoudige zaken door de politierechter kunnen worden behandeld. Art. 369 Sv. geeft de politierechter vervolgens weer de bevoegdheid (en in bepaalde gevallen de verplichting) zo'n zaak toch weer naar de meervoudige kamer te verwijzen.

²¹²¹ Uitzonderingen zijn krachtens art. 438 Sv. en art. 408a Rv. mogelijk.

²¹²² Bijv. art. 76 RO, betreffende ambtsmisdrijven van leden van de Staten-Generaal, ministers en staatssecretarissen, waarvoor een meervoudige kamer van tien raadsheren is voorgeschreven.

kamer bepalen dat de zaak door drie raadsheren wordt afgedaan, tenzij één van de leden van laatstbedoelde kamer zich daartegen verzet. Bij de keuze om een zaak door drie of vijf raadsheren te behandelen, heeft de Hoge Raad als beleid ontwikkeld:

*(...) (D)at in het algemeen genomen met vijf raadsheren arrest wordt gewezen wanneer wordt beslist in afwijking van de conclusie van het parket, wanneer een principiële of controversiële vraag aan de orde is waarover de Hoge Raad zich nog niet of niet recentelijk heeft uitgesproken, wanneer de Hoge Raad afwijkt van zijn eigen eerdere jurisprudentie (zogenaamd 'om gaat'), wanneer de zaak sterk de publieke aandacht trekt of heeft getrokken en wanneer de zaak samenhangt met een zaak die een van bovenstaande kenmerken toont en wanneer mondeling is gepleit. In de overige zaken wordt met drie raadsheren beslist.*²¹²³

We herkennen hierin de selectiecriteria die door tijdschriftredacties en voor Rechtspraak.nl worden gehanteerd.²¹²⁴ Het onderscheid tussen een kamer van drie of vijf raadsheren is voor tijdschriftredacties dan ook een belangrijke indicator:

*Een reden voor het NJB om een uitspraak in ieder geval op te nemen is als de zaak een zitting van vijf raadsheren heeft gehad. Een zitting met vijf raadsheren is een indicatie dat het om een belangrijke zaak gaat. Een uitspraak met drie rechters duidt (...) erop dat de rechters het met elkaar eens zijn. Er is dan veelal geen sprake van een ingewikkelde, nieuwe kwestie.*²¹²⁵

Voor het bestuursrecht ligt de kern in art. 8:10 Awb, waarvan het eerste lid bepaalt dat bij de rechtbank zaken in beginsel worden ingenomen door de enkelvoudige kamer, maar op grond van het tweede lid kunnen worden doorverwezen naar de meervoudige kamer. Terugverwijzing naar de enkelvoudige kamer is mogelijk op basis van het derde lid. Bij de bijzondere en appelcolleges is het uitgangspunt juist dat zaken door de meervoudige kamer worden behandeld.²¹²⁶

We kunnen concluderen dat de wetgever complexe en mogelijk meer controversiële zaken aan de meervoudige kamer toebedeelt, en lichte en eenvoudige zaken aan de enkelvoudige kamer.²¹²⁷ Het rechterlijk beleid is gebaseerd op vergelijkbare uitgangspunten. Omdat deze variabele bovendien door tijdschriftredacties als selectie criterium wordt gebruikt, mogen we ervan uitgaan dat het aantal rechters een potentieel bruikbare variabele oplevert voor het bepalen van de juridische relevantie van de uitspraak.

2123 [Hoge Raad 2011, p. 69]. De criteria zijn beschreven voor de strafkamer, met betrekking tot de andere kamers worden geen afwijkende criteria vermeld.

2124 *Vide supra*: § 5.1.2.

2125 [Malsch, Ijpelaar en Nijboer 2007, p. 108].

2126 Art. 8:10a Awb. Voor 01-01-2013 (inwerkingtreding Wet aanpassing bestuursprocesrecht (BWBR0032634)) was dit per college geregeld: CRvB: artt. 17 en 21 Berw; CBb: artt. 19 en 22 Wbbo; AB RvS: artt. 46 en 49 Wet RvS; belastingkamer van de gerechtshoven: art. 27k AWR.

2127 De rechtspolitieke discussie omtrent wat enkelvoudig en meervoudig zou moeten worden afgedaan, laten we hier buiten beschouwing (zie o.m. [Hoge Raad 2012, p. 21]). Het valt ook buiten het bestek van deze studie om bij analyse van de uitspraken rekening te houden met wijzigingen in deze grens.

Instantie	Aantal rechters	Waarde Nrechters
Hoge Raad	1 of 3	1
	5	2
CRvB	1	1
	3	2
AB RvS	1	1
	3	2
CBb	1	1
	3	2
Gerechtshoven en overige appelcolleges	1	1
	3 of 5 ²¹³⁰	2
Gerechten van eerste aanleg	1	1
	3	2

Figuur 7-17. Hercodering van aantal rechters, waarbij rekening is gehouden met de aard van de instantie.

Bij het kwantificeren van deze variabele mogen we het aantal rechters echter niet lineair optellen, want de omvang van een grote of kleine kamer is afhankelijk van het gerecht: drie rechters is voor een rechtbank een grote bezetting, maar voor de Hoge Raad een kleine. We introduceren daarom een (ordinale) schaal die hiermee rekening houdt. Deze schaal (zie Figuur 7-17) kent twee waarden, die we in het vervolg gemakshalve als ‘enkelvoudige kamer’ en ‘meervoudige kamer’ aanduiden.²¹²⁸ De variabele halen we voortaan als ‘Nrechters’.

De verdeling van uitspraken over enkelvoudige en meervoudige kamer is weergegeven in Figuur 7-18, waarbij een onderverdeling is gemaakt naar instantieklassen en rechtsgebieden. In de laatste twee kolommen is bovendien weergegeven hoeveel rechters er – volgens de gehercodeerde schaal – gemiddeld hebben besloten in ongepubliceerde, respectievelijk gepubliceerde uitspraken.²¹²⁹ Met uitzondering van de civiele zaken bij de gerechtshoven blijkt bij alle categorieën het gemiddeld aantal rechters bij gepubliceerde uitspraken hoger te liggen dan bij ongepubliceerde uitspraken.

Ook uit dit laatste blijkt dat deze variabele van belang is om in de berekening van de MARC-PF te betrekken.

2128 De in noot 2126 aangehaalde Wet aanpassing bestuursprocesrecht introduceert in art. 8:10a lid 4 Awb voor andere bestuursrechters dan rechtbank en gerechtshof de ‘grote kamer’, bestaande uit vijf leden. Omdat nog geen uitspraken van deze grote kamers in de onderzoeksdatabase aanwezig waren, is hiermee in deze paragraaf geen rekening gehouden.

2129 Publicatie zowel in tijdschriften als op Rechtspraak.nl.

2130 De meervoudige kamer van vijf leden komt voor bij de Ondernemingskamer van het Gerechtshof Amsterdam.

Rechtsgebied	Enkelvoudig		Meervoudig		Gemiddelde Nrechters in ongepu- bliceerde uitspraken	Gemiddelde Nrechters in gepubliceerde uitspraken
Eerste aanleg						
Strafrecht	10.010	1,3%	25.202	3,3%	1,6	1,9
Civiel recht	153.477	19,9%	12.700	1,6%	1,0	1,2
Bestuursrecht	252.631	32,8%	15.993	2,1%	1,0	1,3
Subtotaal	416.118	54,0%	53.895	7,0%	1,1	1,3
Gerechtshoven						
Strafrecht	27.166	3,5%	19.545	2,5%	1,3	1,9
Civiel recht	1.864	0,2%	52.493	6,8%	2,0	2,0
Bestuursrecht	15.364	2,0%	19.356	2,5%	1,4	1,7
Subtotaal	44.394	5,8%	91.394	11,9%	1,6	1,8
Hoogste instanties						
Strafrecht	20.591	2,7%	6.750	0,9%	1,0	1,6
Civiel recht	3.822	0,5%	11.104	1,4%	1,2	1,8
Bestuursrecht	45.738	5,9%	76.197	9,9%	1,2	1,7
Subtotaal	70.151	9,1%	94.051	12,2%	1,1	1,7
Totaal	530.663	68,9%	239.340	31,1%	1,1	1,6

Figuur 7-18. In de databank opgenomen uitspraken van enkelvoudige en meervoudige kamers, uitgesplitst naar instantieclassen en rechtsgebied. In de laatste twee kolommen is het gemiddeld aantal rechters bij ongepubliceerde en gepubliceerde uitspraak opgenomen.

7.3.1.2 Lengte van de uitspraak

Er zijn korte uitspraken die een zaakoverstijgend belang hebben en er zijn lange uitspraken die alleen voor de betrokken partijen relevant zijn. Toch kan als algemene hypothese worden opgeworpen dat standaardzaken worden afgedaan met korte (en vaak vaste) formuleringen. Niet-standaardzaken vergen meer woorden: om een ingewikkeld feitencomplex te beschrijven, om bewijs te waarderen, om ingebrachte verweren inhoudelijk te beoordelen of om de beslissing anderszins inhoudelijk te motiveren. We kunnen dus een relatie verwachten tussen de lengte van een uitspraak (met inbegrip van een eventuele conclusie) en de juridische relevantie ervan.

In Figuur 7-19 staat een overzicht met de gemiddelde lengte per uitspraak, met een uitsplitsing naar competentieklasse en rechtsgebied. Om een werkbare variabele te krijgen, is een indeling gemaakt in vijf lengtecategorieën, zoals weergegeven in de kolommen 2 t/m 6. In de laatste twee kolommen is de mediane lengte van de uitspraken opgenomen, waarbij een onderscheid is gemaakt tussen gepubliceerde en ongepubliceerde uitspraken. Ook al

	100-400 woorden	400-1000 woorden	1000-2000 woorden	2000-5000 woorden	> 5000 woorden	Totaal	Mediane lengte ongepubliceerde uitspraken	Mediane lengte gepubliceerde uitspraken
Overige gerechten								
Bestuur	8,4%	29,3%	33,2%	24,0%	5,1%	100,0%	-	1284
Civiel	12,1%	30,6%	29,6%	24,0%	3,7%	100,0%	-	1181
Straf	9,4%	12,5%	28,1%	42,2%	7,8%	100,0%	-	2009
Subtotaal	9,4%	29,5%	32,1%	24,2%	4,7%	100,0%	-	1266
Eerste aanleg								
Bestuur	8,4%	37,3%	38,4%	15,4%	0,5%	100,0%	1006	1719
Civiel	15,5%	35,9%	29,5%	17,5%	1,6%	100,0%	792	1505
Straf	5,1%	18,8%	32,2%	35,8%	8,0%	100,0%	1614	1988
Subtotaal	10,6%	35,5%	34,9%	17,6%	1,4%	100,0%	962	1648
Appelcolleges								
Bestuur	9,4%	32,3%	35,8%	20,5%	2,0%	100,0%	968	1263
Civiel	6,8%	20,9%	37,8%	31,6%	2,9%	100,0%	1490	1609
Straf	34,1%	33,4%	21,1%	9,7%	1,7%	100,0%	528	1424
Subtotaal	17,0%	28,4%	31,5%	20,9%	2,2%	100,0%	904	1408
Hoogste instanties								
Bestuur	9,7%	34,2%	39,2%	13,5%	3,4%	100,0%	550	1144
Civiel	1,7%	10,3%	20,3%	34,6%	33,1%	100,0%	1130	3562
Straf	22,3%	20,9%	24,2%	25,7%	6,9%	100,0%	734	2358
Subtotaal	11,0%	30,0%	35,2%	17,3%	6,5%	100,0%	659	1257
Europese gerechten								
Bestuur	1,8%	3,9%	13,0%	45,6%	35,7%	100,0%	-	3870
Civiel	1,7%	3,9%	5,9%	43,1%	45,4%	100,0%	-	4683
Straf	0,0%	0,8%	11,7%	48,3%	39,2%	100,0%	-	4289
Subtotaal	1,7%	3,9%	11,7%	45,2%	37,5%	100,0%	-	4040
Totaal	11,8%	32,9%	34,2%	18,3%	2,8%	100,0%	938	1425

Figuur 7-19. Lengte van uitspraken in woorden, uitgesplitst naar competentieklasse rechtsgebied. N=837,094; uitspraken met minder dan 100 woorden zijn, als zijnde waarschijnlijk onvolledig, buiten beschouwing gelaten.

beperken we ons bij het onderzoek naar de publicatiefase tot de competentieclassen 2 tot en met 4, ter vergelijking hebben we de competentieclassen 1 en 5 wel in deze figuur opgenomen.

In deze tabel valt op dat (zowel gepubliceerde als ongepubliceerde) uitspraken in eerste aanleg vaak langer zijn dan de uitspraken in beroep of bij de hoogste instanties. Daarnaast is het opmerkelijk dat de gepubliceerde uitspraken in alle categorieën een substantieel hogere mediaan hebben dan de ongepubliceerde uitspraken.

Op basis van dit laatste verschil lijkt gebruik van de variabele ‘Lengte’ voor het meten van juridische relevantie gerechtvaardigd.

7.3.1.3 *Uitgaande citaties*

Bij het theoretisch kader kwamen we reeds het verschil tegen tussen ‘*authorities*’ (uitspraken met veel inkomende verwijzingen) en ‘*hubs*’ (uitspraken die door de vele uitgaande verwijzingen de staat van het recht weergeven).²¹³¹ De inkomende verwijzingen vormen één van de crowdvariabelen,²¹³² de uitgaande citaties zijn kenbaar uit de uitspraak zelf, en vormen derhalve een endogene variabele.

Bij de netwerkanalyse²¹³³ ten behoeve van de berekening van InCitUit hebben we ons beperkt tot de onderlinge relaties van uitspraken die zich in de databank bevinden: we weten immers niet hoe vaak uitspraken nog worden aangehaald in uitspraken die zich niet in de databank bevinden. Maar bij uitgaande citaties ligt dat anders: citaties van uitspraken die zelf niet in de databank staan, kunnen toch worden herkend.²¹³⁴ In deze paragraaf maken we daarom gebruik van alle uitgaande uitspraakcitaties, ongeacht of de geciteerde uitspraak zelf in de databank staat.²¹³⁵

Distinct zijn er 381.740 uitgaande citaties, non-distinct 443.977.²¹³⁶ In Figuur 7-20 is inzichtelijk gemaakt hoe vaak verschillende soorten instanties jurisprudentie citeren, waarbij onderscheid is gemaakt naar gepubliceerde en ongepubliceerde uitspraken. Uitspraakcitaties komen bij de Hoge Raad het meest voor: van de gepubliceerde uitspraken is slechts 52,3% zonder jurisprudentieverwijzing, bij ongepubliceerde uitspraken is dat nog altijd 68,7%. Ook uitspraken met meer dan zes jurisprudentieverwijzingen komen vrijwel alleen bij de Hoge Raad voor. Opvallend is voorts dat (alleen) bij de AB RvS het percentage uitspraken zonder jurisprudentieverwijzingen hoger is bij de ongepubliceerde uitspraken dan bij de gepubliceerde uitspraken.

Het algemene beeld dat uit de tabel naar voren komt is dat jurisprudentieverwijzingen in gepubliceerde uitspraken meer voorkomen dan in ongepubliceerde uitspraken, ook als we rekening houden met het feit dat van de hoogste instanties vrijwel alle uitspraken

2131 Theorie *vide supra*: § 5.2.2.1.2, toepassing in jurisprudentieonderzoek, *supra*: § 5.2.2.2.

2132 *Vide supra*: § 7.1.2.

2133 *Vide supra*: § 7.2.3.3.

2134 *Vide supra*: noot 2080.

2135 Dat zou anders moeten zijn indien we een netwerkalgoritme zouden gebruiken dat rekening houdt met de netwerkpositie van de geciteerde uitspraken, zoals *closeness of proximity prestige* (*vide supra*: § 5.2.2.1.2).

2136 In vergelijking met de gegevens van § 7.2.3.2 zijn deze getallen 8,9% en 8,2% hoger.

	HR		CRvB		RvS		CBb		Hoven		Rechtbanken		Totaal	
	NG	PB	NG	PB	NG	PB	NG	PB	NG	PB	NG	PB	NG	PB
Distinct uitgaande citaties														
0	68,7	52,3	87,7	75,4	69,9	84,6	95,2	75,5	90,0	80,3	83,2	75,3	83,7	74,5
1	9,7	12,4	8,0	15,9	21,6	11,5	3,3	14,1	6,7	11,9	10,7	14,4	10,0	13,3
2-3	10,4	12,2	3,7	7,1	7,2	3,4	1,3	8,4	2,8	6,1	5,0	7,8	4,9	7,3
4-6	6,4	9,7	0,5	1,4	1,2	0,4	0,2	1,7	0,5	1,4	0,9	2,0	1,1	2,7
7-15	3,9	10,2	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,3	0,1	0,3	0,1	0,5	0,3	1,7
16-50	0,7	3,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5
>51	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Figuur 7-20. Aantal uitgaande uitspraakcitaties in procenten, uitgesplitst naar soort gerecht en al dan niet gepubliceerd zijn van uitspraak (in tijdschrift of op Rechtspraak.nl). NG = niet gepubliceerd; PB = gepubliceerd.

worden gepubliceerd.²¹³⁷ Het lijkt daarmee een betrouwbare variabele voor ons onderzoek. Deze variabele zullen we, naar analogie van de variabele voor inkomende uitspraken ‘InCit-Uit’, in het vervolg aanduiden als ‘UitCitUit’. We zouden voor de kwantificering van deze variabele de MARC-out-degree²¹³⁸ kunnen gebruiken, maar daarbij moeten we bedenken dat dit algoritme primair is ontwikkeld ter berekening van MARC-all-degree in de sociaalnetwerkanalyse. Het gebruik van de logaritmische schaal – waarop MARC-out-degree is gebaseerd – voor de berekening van UitCitUit is echter discutabel, want anders dan bij inkomende citaties, waarbij het aantal citaties wordt geregeerd door de wetten van *scale free networks*,²¹³⁹ heeft de concipiënt van de uitspraak het aantal uitgaande citaties zelf in de hand. Uitbijters komen daarom minder vaak voor, en als ze wel voorkomen mag hieraan meer betekenis worden gehecht.

In de correlatiematrix van Figuur 7-21 worden drie berekeningsmethoden voor het berekenen van UitCitUit vergeleken: MARC-out-degree, een lineaire distinct telling, en een lineaire non-distinct telling. De crowdvariabelen zijn daarbij als benchmark gebruikt.

De verschillen tussen de drie berekeningsmethoden blijken uiterst klein. We kiezen evenwel voor de lineaire non-distinct telling. Niet alleen omdat deze het beste presteert, maar ook op basis van bovengenoemde inhoudelijke overwegingen.

2137 *Vide supra*: § 3.4.2.

2138 *Vide supra*: § 7.2.3.3.

2139 *Vide supra*: noot 1793.

	InCitConLit	InCitEenLit	PubJur	InCitUit	PubAnno	Gemiddeld
MARC-out-degree	0,2162	0,2127	0,2229	0,2567	0,1829	0,2183
Distinct	0,2219	0,2266	0,2118	0,2544	0,1941	0,2218
Non distinct	0,2229	0,2288	0,2100	0,2440	0,2067	0,2225

Figuur 7-21. Correlatiematrix ter vergelijking van enkele algoritmen voor het berekenen van UitCitUit, afgezet tegen de vijf crowdvariabelen.²¹⁴¹

7.3.1.4 Verwijzingen naar regelgeving

Naast jurisprudentiecitaties zijn in uitspraken ook veel wetsverwijzingen te vinden. Het begrip ‘wetsverwijzing’ vatten we ruim op: het betreft niet alleen verwijzingen naar wetten in formele zin, maar ook aanhalingen van andersoortige algemeen verbindende voorschriften. Met een wetsverwijzing kan naar een regeling in zijn geheel worden verwezen, maar ook naar een specifiek onderdeel ervan, zoals een hoofdstuk, artikel of artikellid. De wetsverwijzing vertoont grote overeenkomsten met de uitspraakcitatie, maar een belangrijk verschil zit in de eenzijdigheid van de relatie: een uitspraak kan een wet aanhalen, maar een wet zal nooit een uitspraak citeren.²¹⁴⁰

De attributen van de wetsverwijzing kunnen worden vergeleken met die van de uitspraakcitatie.²¹⁴² Het eerste attribuut betreft de reden van citatie. Net als een uitspraak kan een wet(sartikel) om tal van redenen worden aangehaald: om het procesverloop te verhelderen, om het toepasselijke materiële recht aan te duiden, om op een analogie te wijzen, et cetera. Generaliserend kunnen we stellen dat de rechter met een wetsverwijzing, net als met een uitspraakcitatie, verwijst naar een rechtsbron waarvan de toepasselijkheid kennelijk niet zo evident is dat aanhaling achterwege kan worden gelaten. Een veelheid aan wetsverwijzingen zou dus kunnen duiden op complexiteit van materie en – ergo – op mogelijk juridisch belang van de uitspraak. Hier past evenwel een kanttekening. Veel wetsverwijzingen hebben een min of meer procedurele functie, bijvoorbeeld bij het uitspreken van een proceskostenveroordeling of om partijen te wijzen op beroepsmogelijkheden. Voordat we hier verder op ingaan, bespreken we eerst de andere attributen.

Het tweede attribuut betreft de multiplicitéit van de citatie. Ook bij wetsverwijzingen lijkt dit een factor om rekening mee te houden: hoe vaker de rechter naar een bepaald wetsartikel verwijst, hoe belangrijker het geacht kan worden te zijn.

2140 Dat is anders voor wetshistorische documenten, zoals een memorie van toelichting of de Handelingen.

2141 De MARC-out-degree die in § 7.2.3.3 is berekend (ten behoeve van het berekenen van MARC-all-degree) was uitsluitend gebaseerd op uitgaande verwijzingen naar uitspraken die zich in de onderzoeksdatabank bevinden. Het algoritme is daarom opnieuw berekend, nu over alle uitgaande verwijzingen.

2142 *Vide supra*: § 7.2.3.1.

Het derde attribuut – de temporele aspecten van een citatie – heeft bij wetsverwijzingen een iets andere betekenis dan bij uitspraakcitaties. Een uitspraak verandert niet, maar kan langzaam in vergetelheid raken of zijn juridische relevantie verliezen. Wetten daarentegen zijn – totdat ze worden ingetrokken²¹⁴³ – altijd even geldig, waardoor de tijdsperiode tussen uitspraakdatum van de citerende rechterlijke beslissing en inwerkingtredingsdatum van de geciteerde wettekst niet relevant is. Dat ligt evenwel anders voor de absolute geldigheidsdatum van het wetsartikel waarnaar wordt verwezen. De inhoud van een wet is aan continue verandering onderhevig; de wettekst die met behulp van een verwijzing indirect wordt aangehaald, kan dan ook anders luiden al naar gelang het moment waarop men er naar kijkt. Een goede wetsverwijzing bevat daarom altijd de geldigheidsdatum.²¹⁴⁴ Omdat dit attribuut in alle wetsverwijzingen in de databank afwezig is, kunnen we hiermee geen rekening houden.

Het vierde attribuut dat we bij uitspraakcitaties hebben benoemd – de hiërarchische positie – zou bij regelgeving kunnen worden opgevat als de hiërarchische status van de regeling waarnaar wordt verwezen. Zou een uitspraak die verwijst naar een Europese richtlijn, *ceteris paribus*, juridisch relevanter zijn dan een uitspraak die een gemeentelijke verordening aanhaalt? Alhoewel deze informatie – gebaseerd op de herkomst van de regelingen – wel aanwezig was, is deze in het aggregatieproces²¹⁴⁵ deels verloren gaan. We laten dit aspect daarom buiten beschouwing.²¹⁴⁶

Het laatste attribuut heeft betrekking op het granulariteitsniveau. Bij wetsverwijzingen is dit essentiëler dan bij uitspraakcitaties: terwijl met laatstgenoemde over het algemeen slechts wordt verwezen naar de volledige uitspraak, worden wetsverwijzingen juist vaak op het niveau van een artikel of een ander onderdeel gemaakt. We hebben bij het detecteren van de wetsverwijzingen²¹⁴⁷ reeds rekening gehouden met een granulariteit tot aan het artikelniveau.

Zoals hierboven beloofd, komen we terug op het eerste attribuut: de citatiegrondslag. Procedurele wetsverwijzingen zijn voor ons niet interessant, voor onze analyse willen we alleen de materiële verwijzingen. Omdat in de uitspraak zelf de reden van aanhaling niet in computerleesbare vorm is opgenomen,²¹⁴⁸ moeten we een andere methode gebruiken om procedurele verwijzingen uit te filteren. We kunnen bijvoorbeeld kijken naar de frequentie waarmee verschillende wetsartikelen worden aangehaald. In de uitspraken van onze databank worden 56.940 verschillende wetsartikelen (met inbegrip van andere wetsonderdelen) aangehaald. Veel van deze artikelen worden slechts een enkele maal aangehaald, maar sommige

2143 Hetgeen overigens wel eens vergeten wordt. Zie bijvoorbeeld Kamerstukken II 2004-2005, 29 279, nr. 19 en aldaar aangehaalde onderzoeken.

2144 Of nog beter: twee data, *vide supra*: noot 1608.

2145 *Vide supra*: § 6.5.1.

2146 Europese regelgeving is als zodanig wel herkenbaar. Van deze informatie is gebruik gemaakt in [van Opijnen 2011a]. De conclusie van dit artikel luidde dat uitspraken met een Europeesrechtelijke component vaker worden gepubliceerd en geciteerd dan uitspraken die een dergelijke component ontberen.

2147 *Vide supra*: § 6.5.2.4.

2148 Sommige procedurele verwijzingen zijn ingebed in vaste tekstblokken. Men zou denken dat met het herkennen hiervan ook deze verwijzingen eenvoudig kunnen worden uitgefilterd. De variëteit in formules, zowel tussen gerechten als in de tijd, is evenwel enorm.

duizenden keren; het meest aangehaalde wetsartikel is art. 8:75 Awb met 122.025 citaties. We zouden nu alle verwijzingen naar wetsartikelen die meer dan een x aantal keren worden aangehaald, kunnen negeren. Voor deze x hebben we drie waarden gekozen: 2000 (zijnde de 261 meest aangehaalde wetsartikelen), 1000 (de 510 meest aangehaalde wetsartikelen) en 500 (de 930 meest aangehaalde wetsartikelen).

We kunnen er bovendien voor kiezen alle verwijzingen naar deze artikelen te negeren, of alleen de enkelvoudige verwijzingen; meervoudige verwijzingen (waarbij één artikel meerdere keren in één uitspraak wordt aangehaald) zouden immers kunnen duiden op een meer dan procedurele rol van het desbetreffende wetsartikel. Ook worden regelingen regelmatig zonder specifieke artikelaanduiding aangehaald. Deze kunnen worden genegeerd, distinct geteld of non-distinct. Ten slotte kan het aantal wetsverwijzingen lineair of logaritmisch worden geteld. Een aantal combinaties hebben we doorgerekend en in de correlatiematrix van Figuur 7-22 vergeleken met de vijf crowdvariabelen.

Uit deze figuur blijkt dat lineaire tellingen betere resultaten opleveren dan algoritmische tellingen (vergelijk bijvoorbeeld nr. 7 met nr. 20), dat de meestgeciteerde artikelen het beste volledig kunnen worden genegeerd (nr. 8 versus nr. 9) en dat kale wetten (wetsverwijzingen zonder artikelvermelding) ook het beste buiten beschouwing kunnen worden gelaten (nrs. 7, 13 en 16). De beste grenswaarde voor x ligt op 2000, hetgeen overeenkomt met de top 265 van aangehaalde artikelen.²¹⁴⁹

Algoritme nr. 7 is het best scorende algoritme, en deze hebben we dan ook gekozen voor het berekenen van de variabele ‘UitCitWet’. Alhoewel de gevonden correlatie slechts als ‘zwak’ is te kwalificeren, achten we de variabele bruikbaar voor een model met meerdere predictors.

7.3.2 Publicatie op Rechtspraak.nl

Voor de crowdvariabele PubJur²¹⁵⁰ hebben we de uitsprakendatabank van Rechtspraak.nl opgevat als een jurisprudentieperiodiek.²¹⁵¹ Rechtspraak.nl neemt echter een bijzondere positie in, omdat publicatie op deze website zeer kort na uitspraak plaatsvindt²¹⁵² en vaak ten grondslag ligt aan opvolgende (commerciële) publicaties.²¹⁵³

Omdat met deze publicatie het openbare leven van de uitspraak begint, is deze voor de publicatiefase van bijzonder belang: het is een eerste indicatie van juridisch belang. Omdat in de publicatiefase nog geen publicatie in andere tijdschriften plaatsvindt,²¹⁵⁴ kunnen we de variabele PubJur niet gebruiken. In plaats daarvan kunnen we publicatie op Rechtspraak.nl gebruiken, als ordinale variabele. We zullen deze variabele verder ook aanduiden als ‘PubRSNL’. Indien een uitspraak op Rechtspraak.nl is gepubliceerd heeft PubRSNL waarde ‘1’, anders ‘0’.

2149 Deze lijst is opgenomen in Bijlage 17.

2150 *Vide supra*: § 7.2.1.

2151 *Vide supra*: § 7.2.1.2.

2152 *Vide supra*: § 7.1.3.

2153 Gerechten sturen geen uitspraken meer naar uitgevers, maar verwijzen naar Rechtspraak.nl (*vide supra*: § 3.4.2.9.1).

2154 *Vide supra*: § 7.1.3.

nr	wetsartikelen genegeerd indien vaker geciteerd dan meest geciteerde artikelen	kale wetten	schaal	InCitConLit	InCitEenLit	PubJur	InCitUit	PubAnno	Gemiddelde	
1	-	nvt	distinct	lineair	0,053	0,077	0,104	0,079	0,074	0,077
2	-	nvt	non distinct	lineair	0,130	0,157	0,173	0,145	0,148	0,151
3	-	nvt	distinct	log2	0,024	0,041	0,092	0,055	0,042	0,051
4	-	nvt	non distinct	log2	0,055	0,075	0,131	0,087	0,069	0,084
5	500	negeren	negeren	lineair	0,212	0,217	0,270	0,177	0,215	0,218
6	1000	negeren	negeren	lineair	0,222	0,227	0,279	0,190	0,221	0,228
7	2000	negeren	negeren	lineair	0,224	0,230	0,280	0,195	0,219	0,230
8	1000	alleen meerv.	non distinct	lineair	0,156	0,182	0,204	0,167	0,170	0,176
9	1000	negeren	non distinct	lineair	0,174	0,196	0,235	0,168	0,193	0,193
10	1000	alleen meerv.	non distinct	lineair	0,086	0,106	0,172	0,116	0,093	0,115
11	1000	negeren	non distinct	lineair	0,119	0,132	0,225	0,130	0,127	0,146
12	2000	alleen meerv.	non-distinct	lineair	0,155	0,181	0,203	0,165	0,169	0,174
13	2000	negeren	non-distinct	lineair	0,179	0,201	0,240	0,173	0,195	0,198
14	2000	alleen meerv.	distinct	lineair	0,163	0,184	0,210	0,173	0,167	0,180
15	2000	alleen meerv.	negeren	lineair	0,174	0,190	0,211	0,175	0,170	0,184
16	2000	negeren	distinct	lineair	0,206	0,220	0,274	0,192	0,211	0,221
17	1000	negeren	distinct	lineair	0,203	0,216	0,272	0,188	0,212	0,218
18	500	negeren	distinct	lineair	0,192	0,206	0,264	0,176	0,206	0,209
19	500	alleen meerv.	non-distinct	lineair	0,156	0,182	0,203	0,166	0,170	0,175
20	2000	negeren	negeren	log2	0,172	0,172	0,280	0,156	0,161	0,188

Figuur 7-22. Pearson correlatietabel waarin verschillende manieren voor het tellen van wetsverwijzingen worden vergeleken met de crowdvariabelen. Alle correlaties zijn significant bij $p < 0,01$. Basis: alle uitspraken met uitspraakdatum < 2010.

7.3.3 Actualiteit op Rechtspraak.nl

Zoals we plaatsing van een uitspraak op Rechtspraak.nl beschouwen als opname in een jurisprudentieperiodiek, zo vatten we plaatsing van een actualiteit op Rechtspraak.nl op als een annotatie.²¹⁵⁵ Omdat zo'n actualiteit over het algemeen gelijktijdig met de uitspraak op Rechtspraak.nl wordt geplaatst, kunnen we ook deze actualiteit beschouwen als een voor de publicatiefase belangrijke variabele. Analoog aan PubRSNL zien we de actualiteit dan als een ordinale variabele. Bovendien maken we onderscheid tussen lokale en landelijke actualiteiten.²¹⁵⁶ Een uitspraak zonder actualiteit krijgt de waarde '0', een uitspraak met lokale

²¹⁵⁵ *Vide supra*: § 7.2.2.2.

²¹⁵⁶ *Vide supra*: noot 1891.

actualiteit waarde ‘1’ en een uitspraak met een landelijke actualiteit waarde ‘2’. De variabele korten we af als ‘ActuaRSNL’.

7.3.4 De regressor voor de publicatiefase

We hebben gesteld dat het oordeel van de juridische crowd begint met selectie van een uitspraak voor publicatie in jurisprudentieperiodieken;²¹⁵⁷ andere crowdvariabelen volgen. Echter, bij het afbakenen van de fasen in het model²¹⁵⁸ hebben we alleen de publicatie op Rechtspraak.nl in de publicatiefase geplaatst; alle crowdsegmenten hebben na deze publicatie vervolgens gelijktijdig toegang tot de uitspraak. Toch kiezen we ervoor om alleen de publicatie in periodieken (PubJur) als predictor voor de publicatiefase te gebruiken. Dat de tijdschriften als een zeef fungeren voor alles wat op Rechtspraak.nl wordt gepubliceerd, blijkt onder meer uit het feit dat de in literatuur en rechtspraak meestgeciteerde uitspraken allemaal in periodieken zijn opgenomen. In Figuur 7-23 is (in kolom A) weliswaar te zien dat 21,3% van de in jurisprudentie aangehaalde uitspraken en 17,2% van de in literatuur aangehaalde uitspraken die op Rechtspraak.nl zijn gepubliceerd niet mede voor een tijdschrift zijn geselecteerd, maar in de kolommen B en C zien we dat deze uitspraken aanzienlijk minder vaak worden geciteerd dan de uitspraken die wel door tijdschriftredacties zijn geselecteerd.

We hebben publicatie op Rechtspraak.nl benoemd als predictor in de publicatiefase,²¹⁵⁹ maar deze publicatie maakt ook onderdeel uit van de PubJur-berekening.²¹⁶⁰ Omdat een variabele zichzelf niet mag voorspellen, moeten we PubJur opnieuw berekenen, maar dan zonder Rechtspraak.nl-publicatie. Omdat we, net als bij de RegressorCF een logaritmische linkfunctie zullen gebruiken, berekenen we PubJur bovendien op lineaire basis.²¹⁶¹ We duiden deze regressor voor de publicatiefase hierna ook wel aan als ‘regressorPF’.

7.3.5 Berekening MARC-indicator voor de publicatiefase

Ook voor de berekening van de MARC-indicator voor de publicatiefase (MARC-PF) gebruiken we het gegeneraliseerde lineaire/non-lineaire model.²¹⁶² Als predictors gebruiken we alle hierboven besproken variabelen:²¹⁶³ Nrechers, Lengte, UitCitUit, UitCitWet, PubRSNL en ActuaRSNL. Daar voegen we twee variabelen aan toe die we ook voor de citatiefase hebben gebruikt: Competentieklasse²¹⁶⁴ en Rechtsgebied.²¹⁶⁵

2157 *Vide supra*: § 7.1.3.

2158 *Vide supra*: § 7.1.3.

2159 *Vide supra*: § 7.3.2.

2160 *Vide supra*: § 7.2.1.2.

2161 *Vide supra*: § 7.2.1.1, waar de logaritmische variant is gebruikt.

2162 *Vide supra*: § 7.2.9.

2163 *Vide supra*: § 7.3.1 tot en met § 7.3.3.

2164 *Vide supra*: § 7.2.5.

2165 *Vide supra*: § 7.2.7.

	(A) Aantal geciteerde uitspraken		(B) Aantal citaties		(C) Gem. aantal citaties per geciteerde uitspraak (B/A)
Citerende bron: uitspraken					
Uitspraak op Rechtspraak.nl en in tijdschrift	41445	78,7%	100635	86,9%	2,4
Uitspraak alleen op Rechtspraak.nl	11219	21,3%	15128	13,1%	1,3
Totaal	52664	100%	115763	100%	2,2
Citerende bron: literatuur					
Uitspraak op Rechtspraak.nl en in tijdschrift	39230	82,8%	226616	93,8%	5,8
Uitspraak alleen op Rechtspraak.nl	8130	17,2%	14851	6,2%	1,8
Totaal	47360	100%	241467	100%	5,1

Figuur 7-23. Vergelijking citatiefrequentie van wel en niet in tijdschriften gepubliceerde uitspraken, uitgesplitst naar citerende bron. Berekend over op Rechtspraak.nl gepubliceerde uitspraken uit de jaren 2000-2010.

Net als bij het berekenen van de regressorCF, hebben we eerst alle mogelijke subsets van variabelen berekend, teneinde het belang van de verschillende variabelen in kaart te brengen. De lijst met alle mogelijke 255 subsets is opgenomen in Bijlage 18.

Bij gebruik als enige variabele blijkt de Competentieklasser het best in staat om de variantie in regressorPF te verklaren (subset 200), gevolgd door PubRSNL (subset 222) en Nrechtters (subset 224). De slechtste scores zijn voor UitCitWet (subset 252) en ActuaRSNL (subset 255). ActuaRSNL blijkt ook als eerste te kunnen worden gemist (subset 2). Net als het geval was bij de subsets voor de regressorCF²¹⁶⁶ kan de Competentieklasser niet gemakkelijk worden gemist: deze variabele komt in de eerste 110 subsets voor. Daarnaast zijn ook Nrechtters en Rechtsgebied belangrijke predictors. Samen met Competentieklasser (in subset 48) scoren ze bijvoorbeeld beter dan alle andere variabelen gezamenlijk (subset 71).

ActuaRSNL blijkt ook bij een eerste berekening van R^2 zeer slecht te presteren: de variabele is niet eens statistisch significant ($p = 0,12$). We negeren deze variabele daarom verder volledig.

In een hernieuwde berekening komt R^2 uit op 0,28.²¹⁶⁷ Weliswaar ligt dit een stuk lager dan het resultaat dat voor MARC-CF werd gehaald, maar toch achten we dit voldoende om

²¹⁶⁶ *Vide supra*: § 7.2.9.

²¹⁶⁷ Net als bij de berekening voor de citatiefase is de dataset eerst verdeeld in een testset en een controlezet. De testset haalde een R^2 van 0,29, de controlezet scoorde 0,28. De weergegeven 0,28 betreft de gehele verzameling.

Variabele	Wald statistic	b-coëfficiënt
Intercept	17102	-6,0644
Competentieklasse	12130	2,5877
Rechtsgebied-strafrecht		-0,3607
Rechtsgebied-civiel recht	5447	0,4361
Rechtsgebied-bestuursrecht		-0,0754
Nrechters	5367	0,7013
UitCitUit	4654	0,0142
PubRSNL	1278	0,2866
UitCitWet	1095	0,0053
Lengte	358	0,0730

Figuur 7-24. Wald statistic en b-coëfficiënt voor publicatiefase, gesorteerd op omvang van de Wald statistic.

mee verder te gaan. Ook hier kunnen we voor de individuele variabelen de *Wald statistic*²¹⁶⁸ berekenen (Figuur 7-24).

De verschillen tussen de variabelen zijn minder groot dan in de citatiefase.²¹⁶⁹ Zoals we ook concludeerden uit analyse van de subsets weegt de Competentieklasse zwaar. Rechtsgebied, UitCitUit en Nrechters volgen, met vergelijkbare invloed. De rol van Lengte is relatief beperkt. Om vervolgens te komen tot de MARC-PF volgen we dezelfde weg als voor MARC-CF:²¹⁷⁰ we vermenigvuldigen de b-coëfficiënt met de waarde van de respectieve variabelen, berekenen exponent en standaardiseren de uitkomst.

7.4 De MARC-indicator voor de transitiefase

In § 7.1.3 hebben we de transitiefase gedefinieerd als de periode die ligt tussen publicatiefase en citatiefase. Het is een periode van honderd dagen waarin de juridische crowd de uitspraak – door deze te bestuderen, publiceren, annoteren en citeren – geleidelijk zijn plaats toekent op het continuüm tussen vergetelheid en wereldroem.

Om deze overgang geleidelijk te laten verlopen, kunnen we de MARC-indicator voor de transitiefase (MARC-TF) berekenen met een gewogen gemiddelde van MARC-PF en MARC-CF, waarbij de wegingsfactor afhankelijk is van het meettijdstip binnen de transi-

²¹⁶⁸ *Vide supra*: § 7.2.9.

²¹⁶⁹ *Vide supra*: Figuur 7-16.

²¹⁷⁰ *Vide supra*: § 7.2.9.

tiefase. Hoe verder we in de transitiefase zitten, des te meer de uitspraak gepubliceerd, geannoteerd en geciteerd zal zijn, en des te zwaarder het aandeel van MARC-CF ten opzichte van MARC-PF zal moeten zijn. Omdat de voorspelde waarden van MARC-PF en MARC-CF in beginsel onvergelijkbare grootheden zijn, hebben we deze reeds gestandaardiseerd,²¹⁷¹ zodat vergelijking mogelijk is. De formule voor de berekening van MARC-TF luidt derhalve:

$$MARC_{tf} = \frac{(100 - DN) * MARC_{pf} + DN * MARC_{cf}}{100}$$

waarin 'DN' het dagnummer in de transitiefase is. Op bijvoorbeeld dagnummer 34 in de transitiefase lost de formule zich als volgt op, indien MARC-PF de waarde '3' heeft en MARC-CF de waarde '4':

$$\frac{(100 - 34) * 3 + 34 * 4}{100} = \frac{198 + 136}{100} = 3,34$$

Met MARC-TF hebben we de berekening van de juridische relevantie voor alle fasen van het model gecompleteerd. Onze volgende stap is het omzetten van deze drie maten naar een indicator die voor een jurist begrijpelijk is.

7.5 Naar een vijfsterrenstelsel

De waarden die MARC-PF, MARC-TF en MARC-CF in de berekeningen krijgen, lopen uiteen van -0,4894170847 tot 33,663963198. Voor een jurist hebben dergelijke getallen geen enkele betekenis, en bovendien heeft deze schaal geen vast begin- en eindpunt. Het zal dus weinig bijdragen aan de kwantitatieve hanteerbaarheid om dergelijke waarden aan de gebruiker van een databank te tonen.

Een vijfpunts-Likertschaal²¹⁷² wordt vaak gebruikt om kwaliteit of populariteit te classificeren: het oordeel van een enkele recensent over bijvoorbeeld hotels, films, recepten en boeken kan op zo'n schaal kernachtig worden samengevat, maar ook het gemiddelde oordeel van een grote groep. Een Likertschaal lijkt ook geschikt om gradaties in juridische relevantie inzichtelijk te maken. Zo gebruikt ook LawCite²¹⁷³ een vijfpuntsschaal, en breidde HUDOC²¹⁷⁴ de oorspronkelijke driepuntsschaal uit naar een vierpuntsschaal. Een vijfpunts-schaal werd ook gebruikt door Snijders.²¹⁷⁵

Bij toepassing van deze systematiek op MARC valt iedere uitspraak dan in één van vijf categorieën: van MARC-1 (uitspraken zonder enig zaaksoverstijgend belang) tot aan MARC-5 (uitspraken met grote jurisprudentiële waarde).

2171 *Vide supra*: § 7.2.9 en § 7.3.5.

2172 [Likert 1932].

2173 *Vide supra*: noot 1848.

2174 *Vide supra*: § 5.2.1.2.2.

2175 [Snijders 1978, p. 164]; op basis van lastig objectieveerbare criteria 'generaliseerbaarheid' en 'originaliteit' worden uitspraken in één van de vijf categorieën ingedeeld.

De waarden die uitspraken hebben gekregen bij de berekening van MARC-PF, MARC-TF en MARC-CF bevinden zich op een continuüm; nu moeten we op dit continuüm strepen gaan zetten om vijf categorieën te maken. Het bepalen van deze grenswaarden is één van de meest lastige aspecten van het hele model, en we ontkomen daarbij niet aan enige arbitrariteit. Analyse van de globale inhoud van een uitsprakenverzameling is noodzakelijk om hiervoor een juiste keuze te maken. Indien het model bijvoorbeeld wordt toegepast op een databank waarin zich (vrijwel) alleen door uitgevers gepubliceerde uitspraken bevinden, dan zou een gelijkelijke verdeling van de uitspraken over de vijf categorieën wellicht tot een aanvaardbare indeling kunnen leiden. Maar in onze databank is 62,3% van de uitspraken nooit ergens gepubliceerd, hetgeen een dergelijke verdeling niet realistisch zou maken.

Voor onze databank beginnen we met de assumptie dat de hoeveelheid uitspraken die in de categorieën MARC-2 tot en met MARC-5 zou moeten zitten ongeveer gelijk is aan 105% van alle uitspraken die (in een tijdschrift dan wel op Rechtspraak.nl) zijn gepubliceerd. Indien we MARC-1 betitelen als de categorie 'uitspraken zonder zaaksoverstijgend belang', dan betrekken we met die aanname dus de stelling dat niet alle in de databank opgenomen uitspraken met een zaaksoverstijgend belang zijn gepubliceerd. Daardoor komt (afgerond) 60% van de uitspraken in MARC-1. De omvang van iedere daaropvolgende categorie stellen we vervolgens op ca. 40% van de voorgaande, waarbij MARC-5 niet groter mag zijn dan 0,5% (ca. 4.000 uitspraken). Dit levert de volgende verdeling op:

1. MARC-1: 60%
2. MARC-2: 25%
3. MARC-3: 11%
4. MARC-4: 3,5%
5. MARC-5: 0,5%

Omdat de frequentieverdelingen binnen de publicatiefase en de citatiefase anders zijn, verschillen ook de grenswaarden die hieruit voor MARC-PF en MARC-CF voortvloeien. De grenswaarden moeten voor zowel MARC-CF als MARC-PF zo worden gekozen dat dit voor beide fasen een gelijke verdeling van uitspraken over de vijf categorieën oplevert.

Voor de berekening van MARC-TF levert dit nog een extra probleem op: wanneer uitspraken in de transitiefase worden geclassificeerd, moet niet alleen een gewogen gemiddelde van MARC-CF en MARC-PF worden gebruikt, maar moeten, bij classificatie van een uitspraak in één van de vijf categorieën, ook de grenswaarden tussen de categorieën gewogen worden berekend.

Met deze vijfpuntsschaal hebben we een voor juristen begrijpelijke MARC-indicator ontwikkeld. In de volgende paragraaf onderwerpen we deze aan enkele tests.

7.6 Enkele tests

Met de indeling van uitspraken in vijf categorieën zijn diverse onderzoeken uit te voeren. In § 7.6.1 onderzoeken we allereerst in hoeverre uitspraken die in de publicatiefase in een bepaalde categorie worden geplaatst, in de citatiefase in dezelfde categorie belanden. In § 7.6.2 testen we de hypothese dat in de citatiefase de endogene variabelen niets wezenlijks aan het model toevoegen.

7.6.1 Vergelijking publicatiefase met citatiefase

Met uitzondering van Competentieklassse en Rechtsgebied delen citatiefase en publicatiefase geen predictors. Het is daarom interessant om te onderzoeken in hoeverre MARC-PF en MARC-CF tot dezelfde uitkomsten leiden. Met andere woorden: in hoeverre zijn de (me-rendeels) endogene variabelen van de publicatiefase in staat om te voorspellen in welke categorie de crowd een bepaalde uitspraak in de citatiefase in zal delen?

Daarbij moeten we er rekening mee houden dat MARC-PF één enkele waarde kent, terwijl MARC-CF in de loop der tijd verandert, zowel door de predictor Leeftijd, als door de temporele component in InCitUit-GVG en InCitEenLit-GVG. Omdat we MARC-CF hebben berekend over de uitspraken van 2006, zullen we MARC-PF over dezelfde deelverzameling berekenen.

De verdeling van deze 81.710 uitspraken is te zien in de kruistabel van Figuur 7-25. Het percentage uitspraken dat in beide fasen in dezelfde categorie zit, is vetgedrukt. We kunnen uit deze tabel afleiden dat 87,5% van de uitspraken in de citatiefase in dezelfde categorie belandt als in de publicatiefase. 11,9% procent schuift één categorie naar boven of beneden op, en slechts 0,6% kent een verschil van twee categorieën.

We mogen hieruit de conclusie trekken dat de predictors in de publicatiefase goed in staat zijn om het oordeel van de juridische crowd in de citatiefase te voorspellen.

Citatiefase	Publicatiefase					Totaal
	MARC-1	MARC-2	MARC-3	MARC-4	MARC-5	
MARC-1	71,1	0,1	0,0	0,0	0,0	71,2
MARC-2	3,9	11,1	0,9	0,0	0,0	15,8
MARC-3	0,0	4,8	4,8	1,2	0,0	10,9
MARC-4	0,0	0,5	0,7	0,4	0,2	1,7
MARC-5	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,3
Totaal	75,0	16,5	6,5	1,7	0,3	100,0

Figuur 7-25. Kruistabel met procentuele verdeling van de uitspraken uit 2006 over de vijf MARC-categorieën in publicatiefase en citatiefase. N=81.710.

We kunnen deze cijfers ook vergelijken met de publicatie op Rechtspraak.nl. Van de 81.710 uitspraken in de tabel zijn er 18.963 op Rechtspraak.nl gepubliceerd. Van de 62.747 niet op Rechtspraak.nl gepubliceerde uitspraken zitten er 54.854 (87,4%) in MARC-1, 7.310 (11,6%) in MARC-2, 578 (0,9%) in MARC-3 en geen enkele in MARC-4 of MARC-5. Hieruit kunnen we concluderen dat – althans in 2006 – de juridisch meest relevante uitspraken zonder uitzondering op Rechtspraak.nl terechtkwamen, maar dat uitspraken in de tussencategorieën niet allemaal werden gepubliceerd.²¹⁷⁶

7.6.2 Testen van de crowd-hypothese

In de inleiding van § 7.2 hebben we de stelling geponereerd dat in de citatiefase de crowd zich zelfstandig een oordeel vormt over het juridisch belang van een uitspraak, en dat de endogene variabelen op dat moment als predictor geen waarde meer hebben. We kunnen thans onderzoeken of deze hypothese houdbaar is. Hiertoe voegen we de endogene variabelen *UitCitUit*, *UitCitWet*, *NRechters* en *Lengte* als variabelen toe aan het model van de citatiefase. Dit leidt tot een R^2 van 0,55, beter dan de 0,47 van het oorspronkelijke model.²¹⁷⁷ Voorzichtigheid is evenwel geboden, omdat in het gegeneraliseerde (non)lineaire model elke extra variabele weliswaar bijdraagt aan de proportie verklaarde variantie, maar niet aan de stabiliteit van het model. Om de toegevoegde waarde van de endogene variabelen te onderzoeken kunnen we ook kijken naar de *Wald statistic*, zoals weergegeven in Figuur 7-26.

In dit uitgebreide model voor de citatiefase blijken de endogene variabelen *Lengte*, *Nrechters*, *UitCitUit* en *UitCitWet* het slechtst te presteren, samen met *PubAnno* en *InCitEenLit-GVG* (waarvan we hadden vastgesteld dat ze veel overlap vertonen met *PubJur* en *InCitUit-GVG*).²¹⁷⁸ Vooral de slechte prestatie van *UitCitUit* is opvallend, omdat deze variabele voor de berekening van MARC-PF zo'n belangrijke rol speelde.²¹⁷⁹

Op basis van deze analyse houdt onze hypothese stand: in de citatiefase leveren de endogene variabelen geen noemenswaardige bijdrage meer aan het vaststellen van het juridisch belang van een uitspraak.

7.7 Samenvatting en conclusie

In dit hoofdstuk hebben we onderzocht of het mogelijk is om jurisprudentiedatabanken hanteerbaarder te maken door een model te ontwikkelen waarmee het juridisch belang van rechterlijke uitspraken op een voor gebruikers begrijpelijke manier tot uitdrukking wordt gebracht.

2176 Dit beeld komt goed overeen met uit die periode stammend onderzoek over de verhouding tussen op Rechtspraak.nl en in commerciële tijdschriften gepubliceerde aantallen uitspraken ([van Opijnen 2006c]).

2177 *Vide supra*: § 7.2.9.

2178 *Vide supra*: § 7.2.9.

2179 *Vide supra*: § 7.3.5, in het bijzonder Figuur 7-24.

Variabele	Wald statistic
InCitUit-GVG	339724
Leeftijd	22083
InCitConLit	17615
Competentieklasse	8458
PubJur	6160
Rechtsgebied	3337
Lengte	2220
InCitEenLit-GVG	1607
Nrechters	1083
PubAnno	148
UitCitUit	5
UitCitWet	1083

Figuur 7-26. Wald statistic bij gebruik van zowel endogene als exogene variabelen in de citatiefase.

In dit *Model for Automated Rating of Case law* speelt het oordeel van juridische professionals ('de crowd') een cruciale rol. Omdat het ondoenlijk is om honderdduizenden uitspraken doorlopend op hun juridische relevantie te (laten) beoordelen, maken we gebruik van het oordeel dat juristen in hun dagelijks werk reeds (impliciet) over juridische relevantie vellen, in het bijzonder door het publiceren, annoteren en citeren van uitspraken.

Om een werkbaar model te creëren hebben we het leven van een uitspraak opgedeeld in drie fasen. Allereerst de publicatiefase, waarin de uitspraak het levenslicht aanschouwt en (al dan niet) bekend wordt gemaakt aan een breder publiek dan uitsluitend de bij de zaak betrokkenen. Vervolgens de transitiefase, waarin de uitspraak door de juridische crowd wordt onderzocht en besproken. En ten slotte de citatiefase, een in beginsel eindeloze periode waarin een uitspraak moet bewijzen blijvend relevant te zijn voor de actuele rechtspraktijk.

In de citatiefase maken we zoveel mogelijk gebruik van de vijf crowdvariabelen: publicaties en annotaties in tijdschriften, alsmede citaties in rechtspraak en continue en eenmalige rechtswetenschappelijke literatuur. Daarnaast maken we in deze fase gebruik van de variabelen Competentieklasse, Leeftijd en Rechtsgebied. De juridische relevantie zelf drukken we uit in de kans dat de uitspraak in de komende drie jaar zal worden geciteerd in andere uitspraken en eenmalige literatuur. De proportie verklaarde variantie in dit model ligt redelijk hoog, en daarmee lijkt de MARC-indicator voor de citatiefase (MARC-CF) een betrouwbare indicator voor juridische relevantie te vormen.

In de publicatiefase, waarin de crowd zich nog geen oordeel heeft kunnen vormen, maken we vooral gebruik van endogene variabelen: de omvang van de behandelende kamer, de lengte van de uitspraak, wetsverwijzingen en uitgaande jurisprudentiecitaties. Ook de publicatie op Rechtspraak.nl is een bruikbare variabele, maar de aanwezigheid van een be-

geleidende actualiteit blijkt niet significant. Daarnaast gebruiken we ook in de publicatiefase de exogene variabelen Competentieklassen en Rechtsgebied. Als regressor gebruiken we de publicatie in jurisprudentieperiodieken. Ook dit model blijkt een behoorlijke proportie variantie te kunnen verklaren. Voor de transitiefase ten slotte maken we gebruik van een gewogen gemiddelde van de score voor de publicatie- en de citatiefase.

Omdat de cijfermatige uitkomst van het model voor een jurist niet goed interpreteerbaar is, groeperen we de uitspraken in vijf categorieën: MARC-1 tot en met MARC-5. Het bepalen van de grenswaarden tussen de verschillende klassen is één van de meest subjectieve werkzaamheden bij het bouwen van het model. De inhoud van de databank is daarbij van cruciaal belang; het mag niet zo zijn dat de toevoeging van een groot aantal standaardzaken zonder juridische relevantie de MARC-waarde van de andere uitspraken zou beïnvloeden.

Wanneer we de uitkomsten van de verschillende fasen met elkaar vergelijken, dan blijkt MARC-PF een goede voorspeller te zijn voor MARC-CF: 87,5% van de uitspraken belandt in de citatiefase in dezelfde categorie als waarin ze in de publicatiefase waren ingedeeld, en 11,9% verschuift slechts één categorie. Ten slotte hebben we nog geprobeerd het model voor de citatiefase uit te breiden met de endogene variabelen. De marginale verbeteringen die dit oplevert wegen echter niet op tegen de risico's van extra complexiteit en instabiliteit.

Alhoewel we van mening zijn dat het ontwikkelde model voldoende presteert om in praktijk te worden geïmplementeerd, zijn we ons ervan bewust dat nog vele verbeteringen mogelijk zijn. Om er enkele te noemen:

1. Het corpus van de rechtswetenschappelijke literatuur dat is gebruikt om jurisprudentiecitaties te verzamelen, kan nog fors worden uitgebreid, onder meer door gebruik te maken van open-accesspublicaties,²¹⁸⁰ proefschriften²¹⁸¹ en het materiaal van kleinere uitgeverij;
2. Door het toevoegen van een aliastabel aan de software voor het herkennen van jurisprudentiecitaties, kan het aantal gevonden uitspraakcitaties nog worden verbeterd, vooral voor uitspraken van de Europese hoven;
3. Ook uitgaande verwijzingen naar rechtswetenschappelijke literatuur en wetshistorische documenten zouden een bijdrage aan verfijning van het model kunnen leveren;
4. De systematiek waarmee onderscheid wordt gemaakt tussen relevante en irrelevante wetsverwijzingen kan verder worden verfijnd;
5. Het gebruik van andere variabelen kan worden onderzocht. Daarbij zou onder meer kunnen worden gedacht aan de vraag of appel/cassatie is aangetekend tegen een uitspraak, en het resultaat van dat appel;²¹⁸²

2180 Nog slechts weinig rechtswetenschappelijke literatuur is in *open access* te verkrijgen, vgl. [van der Wees 2011].

2181 Proefschriften zijn nog steeds niet altijd in *open access* verkrijgbaar, vgl. [Tjong Tjin Tai 2010].

2182 Zie in dit verband [Bruinsma 1988], die constateerde dat vernietigingen aanmerkelijk vaker worden gepubliceerd dan bevestigingen.

6. Door gebruik te maken van zaaksinformatie uit primairprocessystemen zou meer verfijning kunnen worden aangebracht, vooral in uitspraken in eerste aanleg;
7. Door ontbrekende metadata aan te vullen kan een grotere nauwkeurigheid worden bereikt.

Toepassing van MARC in de praktijk zou, ondanks de universaliteit van de gebruikte uitgangspunten, gemakkelijk kunnen leiden tot verschillende classificaties. De indeling van een uitspraak in een bepaalde MARC-categorie kan immers afhankelijk zijn van het in een databank aanwezige materiaal en van de wijze waarop de grenzen tussen de categorieën worden getrokken. Omdat vrijwel iedere jurist gebruik maakt van meerdere informatie-systemen ligt verwarring op de loer: een uitspraak die in de ene databank MARC-2 heeft, zou in een andere databank niet MARC-4 moeten kunnen krijgen.

Bij toepassing van MARC in de praktijk is daarom niet alleen een regelmatige monitoring van het model noodzakelijk, maar ook het bestaan van een *'single point of truth'*: er zou slechts één systeem mogen zijn dat de MARC-indicator voor individuele uitspraken vaststelt.

HOOFDSTUK 8

Slotbeschouwing

In dit laatste hoofdstuk vatten we allereerst de belangrijkste bevindingen met betrekking tot de onderzoeksvragen samen (§ 8.1). Vervolgens zullen we trachten dit onderzoek in een breder wetenschappelijk perspectief te plaatsen. We beschouwen daartoe allereerst de moeizame relatie die er bestaat tussen bètawetenschappen enerzijds en rechtswetenschap en -praktijk anderzijds (§ 8.2). Daarna onderzoeken we welke perspectieven er zijn om deze relatie te verbeteren, in het bijzonder met betrekking tot wat we het ‘juridisch semantisch web’ kunnen noemen (§ 8.3).

8.1 Onderzoeksbevindingen

In hoofdstuk 1 hebben we als onderzoeksdoelstelling geformuleerd: het leveren van een bijdrage aan het optimaliseren van de publicatie van rechterlijke uitspraken op internet. In hoofdstuk 2 zijn we begonnen met een juridisch dogmatisch onderzoek, en in hoofdstuk 3 hebben we descriptief onderzoek uitgevoerd naar de huidige praktijk. We hebben ons derhalve niet gericht op de meer normatieve vraag in hoeverre ‘transparantie’, zoals dat begrip zich de laatste jaren in openbaar bestuur en maatschappelijk debat ontwikkelt,²¹⁸⁴ eisen stelt aan die publicatie – we hebben ons beperkt tot de vraag in hoeverre die opvattingen reeds hun weerslag hebben gevonden in een juridisch kader, zij het als *lex lata* dan wel als *lex ferenda*.

Vermeldenswaard is in dit licht het recente rapport van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) over de transparantie van de rechtspraak.²¹⁸⁵ Als we de omschrijving van ‘transparantie’ in dit rapport volgen – “*Transparantie (...) kan worden opgevat als doorzichtigheid, begrijpelijkheid en bekritisbaarheid*”²¹⁸⁶ – dan valt moeilijk te verdedigen dat het actief verstrekken van uitspraken daarvan niet een integraal onderdeel vormt.²¹⁸⁷ Maar terwijl met rechters wordt gediscussieerd over transparantieverhogende middelen als camera’s in de rechtszaal, publicatie van kengetallen en participatie van rechters in het maatschappelijk debat,²¹⁸⁸ wordt de publicatie van rechterlijke beslissingen vrijwel nergens genoemd, noch door de onderzoekers, noch door de geïnterviewde rechters zelf.

Deze constatering zou zowel geruststellend als verontrustend kunnen zijn. Geruststellend, als we zouden weten dat de publicatie van uitspraken op Rechtspraak.nl inmiddels al zo vanzelfsprekend is dat vermelding ervan als zijnde transparantieverhogend niet meer noodzakelijk is. De kritiek die echter nog op het publicatiebeleid wordt geuit en de toch nog geringe aandacht die er in het – kenbare – beleid van de Raad voor de rechtspraak voor

2184 Vgl. m.b.t. Nederland [Scholtes 2012] en m.b.t. de EU [Buijze 2013].

2185 [WRR 2013].

2186 Ibid., p. 27.

2187 Deze opvatting vindt steun in het regelmatig gebruik, door wetgever en rechtspraak, van het woord ‘transparantie’ in relatie tot de publicatie van uitspraken. Vgl. bijv. de in § 2.3.2.2.2.4 geciteerde passage uit de memorie van toelichting bij de Nieuwe Wet openbaarheid van bestuur en het scharen van uitsprakenpublicatie onder het kopje ‘transparantie’ in het Meerjarenplan 2008-2011 van de Rvdr ([Rvdr 2007a], *vide supra*: § 3.4.2.1). Ook dragen de Selectiecriteria Rechtspraak.nl 2012: “(O)nder meer bij aan de transparantie van de rechtspraak voor de maatschappij.” ([Redactie Rechtspraak.nl 2012c]). Vgl. ook [Scholtes 2012, p. 97].

2188 [WRR 2013, p. 223].

lijkt te zijn, doen echter vermoeden dat verontrusting een passender gemoedstoestand is: de publicatie van uitspraken wordt door de WRR kennelijk niet beschouwd als essentieel onderdeel van het transparantiebeleid van de rechtspraak. Een mogelijke verklaring hiervoor vinden we even verderop in het rapport:

Door publicatie wordt de transparantie in ieder geval voor de beroepsgroep verhoogd. Of burgers en journalisten veelvuldig de website en juridische tijdschriften raadplegen om uitspraken te lezen mag sterk worden betwijfeld. Maar waarschijnlijk is hun behoefte hieraan ook niet erg groot.²¹⁸⁹

Deze aanname is niet alleen ongefundeerd maar ook onjuist. Zo blijkt uit onderzoek dat journalisten die Rechtspraak.nl bezoeken daarop met name de uitsprakendatabank raadplegen²¹⁹⁰ en kan de oplettende krantenlezer zien dat de pers er inderdaad regelmatig gebruik van maakt.²¹⁹¹

Ernstiger nog dan de veronderstelde desinteresse en het vermeend onvermogen van de burger om van rechterlijke uitspraken kennis te nemen, is de staatsrechtelijke misvatting dat de door de WRR als onderdeel van transparantie opgevatte ‘bekritiseerbaarheid van de rechter’ – de ‘*scrutiny of justice*’ van art. 6 EVRM²¹⁹² – gerealiseerd zou kunnen worden zonder zijn (belangrijkste) uitspraken voor het publiek toegankelijk te maken. Wat er ook zij van de andere middelen die worden ingezet om de zichtbaarheid van de rechter te vergroten, het is toch de kenbaarheid van zijn oordeel in concrete zaken waar het bij ‘transparantie’ uiteindelijk om zou moeten gaan. De titel van het rapport – ‘Speelruimte voor transparantere rechtspraak’ – zou hebben kunnen noden tot een discussie over de vraag in hoeverre nieuwe technische mogelijkheden om de eindproducten van de rechtspraak aan een nauwgezet onderzoek te onderwerpen, consequenties zouden moeten hebben voor de omvang van het te publiceren uitsprakencorpus. Deze vraag is helaas gesteld noch beantwoord, terwijl uit ons onderzoek in hoofdstuk 2 naar voren is gekomen dat juist hier een intrigerend vacuüm ligt.

Bij het beschrijven van het juridisch kader met betrekking tot openbaarheid, verstrekking en toegankelijkheid van de rechterlijke uitspraak hebben we ons twee hoofdvragen gesteld. De eerste vraag luidde: ‘bestaat er een juridische verplichting tot het publiceren van uitspraken, en zo ja, betreft dit alle uitspraken of een selectie?’ We hebben het eerste deel van deze vraag bevestigend beantwoord. Weliswaar is er – in Nederland – geen formele wet die tot publicatie van rechtspraak verplicht, maar door de regering vastgelegde beleidsintenties, bestendige praktijk in binnen- en buitenland en een groeiend corpus van secundaire teksten kunnen de conclusie dragen dat er inmiddels een positiefrechtelijke verplichting bestaat tot het publiceren van op z’n minst een selectie van relevante uitspraken. In vrijwel alle instrumenten wordt over een dergelijke selectie gesproken, terwijl tegelijkertijd de regels

2189 Ibid., p. 279.

2190 [Rvdr 2005c].

2191 Zie bijv. [Jensma 2013], die verklaart regelmatig met zijn “*Schepnetje op Rechtspraak.nl langs te komen om boeiende uitspraken te zeven.*”

2192 Zoals verwoord in EHRM 8-12-1983, 7984/77, Serie A. no 71, r.o. 27. *Vide supra*: § 2.2.1.2.

omtrent de openbaarheid van de rechterlijke uitspraak niet zo mogen worden opgevat dat zij verplichten tot een elektronische bekendmaking van de rechterlijke beslissing. Ondanks het bestaan van de technische mogelijkheden om het in het openbaar uitspreken van het rechterlijk oordeel langs elektronische weg te laten verlopen, zijn er geen klemmende redenen die daartoe noodzaken. De (interne) beschikbaarheid van uitspraken in elektronische vorm en de daardoor toegenomen mogelijkheden om het rechterlijk beleid aan allerlei onderzoeksvragen te onderwerpen, zouden wel tot een meer expliciete discussie mogen leiden over de vraag wanneer en onder welke condities er toch een plicht zou kunnen ontstaan om deze gegevens aan het publiek te verstrekken.

De tweede hoofdvraag met betrekking tot het juridisch kader betrof de eisen waaraan publicatie moet voldoen: ‘in hoeverre moeten uitspraken worden geanonimiseerd, welke eisen kunnen worden gesteld aan allerlei toegankelijkheidsaspecten, zoals presentatie en doorzoekbaarheid?’

Terwijl er in de aanloop naar, en in de eerste jaren van de grootschalige publicatie van rechtspraak op internet nog regelmatig werd gediscussieerd over de noodzaak tot anonimisering – zowel door de rechtspraak zelf, als door wetenschap en wetgever – lijkt hierover thans het juridisch pleit beslecht: de garantie van anonimiteit is een absolute voorwaarde om de toegang tot recht en rechter voor iedereen gelijkelijk te waarborgen. De stelling dat in het digitale tijdperk anonimiteit niet meer bestaat, vermag daartegen geen stand te houden. Bij de ultieme geschilbeslechter komen de meest persoonlijke details ter sprake, en de burger moet erop kunnen vertrouwen dat die gegevens de vertrouwelijkheid van de rechtszaal niet verlaten.

Het juridisch kader met betrekking tot de toegankelijkheid is minder eenduidig, maar ook daar ontwikkelen zich steeds meer normen. Het meest expliciet zijn deze met betrekking tot hergebruik, waar de regels steeds meer nopen tot beschikbaarstelling in open formaten en zo verrijkt als mogelijk. Daarnaast moeten gebruikers kunnen vertrouwen op de juistheid van gepubliceerde documenten en worden geïnformeerd over gerelateerde uitspraken in dezelfde rechtsgang. Alle uitspraken moeten bovendien van een goede identifier zijn voorzien, die zowel door juristen als in geavanceerde informatieontsluitingsarchitecturen kan worden gebruikt. Ten slotte moeten er goede zoekfaciliteiten zijn en mag de gebruiker niet verdrinken in een overvloed aan informatie. Deze laatste voorwaarde lijkt ook in de weg te staan aan een te massale publicatie van (triviale) uitspraken.

In hoofdstuk 3 hebben we de geschiedenis van de interne en externe uitsprakenpublicatie in Nederland onderzocht. Daarbij hebben we de vraag gesteld in hoeverre in de praktijk wordt voldaan aan het in hoofdstuk 2 geschetste juridisch kader. Alhoewel er – ook na de start van Rechtspraak.nl – een lange aanlooptijd nodig is geweest, lijken de gerechten steeds meer overtuigd van het belang van tijdige en ruimhartige publicatie, waarbij ook de toegankelijkheid steeds meer aandacht krijgt. In een internationale vergelijking doet Nederland het goed: de sinds 2012 geldende selectiecriteria behoren tot de meest uitgewerkte, alle intern of extern gepubliceerde uitspraken worden voorzien van de *European Case Law Identifier*,

uitspraken van alle gerechten zijn te vinden op één enkele website, waar ze worden voorzien van een inhoudsindicatie en sinds juni 2013 ook van hun processuele context.

De situatie dat uitspraken wel in tijdschriften verschijnen, maar niet op Rechtspraak.nl staan, lijkt inmiddels ten einde gekomen, en ook wanneer de publicatiecijfers worden vergeleken met de zaaksafhandelingsstatistieken kunnen we concluderen dat steeds beter een ‘representatieve selectie van uitspraken’ wordt gepubliceerd.

Grootschalige publicatie van rechtspraak heeft echter ook een schaduwzijde: hoe meer uitspraken in de databank, des te groter het probleem van de toegankelijkheid. Drie aspecten daarvan hebben we in het bijzonder uitgediept. In hoofdstuk 4 hebben we ons de vraag gesteld: ‘wat is de beste manier om uitspraken te identificeren, en hoe kunnen ze het beste worden geciteerd?’

We zijn daarbij tot de conclusie gekomen dat identificatie op het niveau van het bibliografische ‘werk’ noodzakelijk is. Het LJN was zo’n type identifier, maar kende nog enkele problematische aspecten. Als ideaaltypische oplossing is de *European Case Law Identifier* ontwikkeld. Na een daarop gerichte aanbeveling van de Raad van Ministers van de EU is en wordt deze ECLI nu ook ingevoerd, eerst – op beperkte schaal – in Frankrijk, Tsjechië en Slovenië, en op 28 juni 2013 ook in Nederland. Introductie is ook bij EHRM en HvJ EU voorzien, evenals in diverse andere EU-lidstaten. Mede door gebruik van geharmoniseerde metadata wordt met ECLI een belangrijke bijdrage geleverd aan het Europees juridisch semantisch web, waarmee rechtsbronnen ook grensoverschrijdend aan elkaar kunnen worden verbonden. Citatie van jurisprudentie in rechtspraak en literatuur gebeurt daarom bij voorkeur met een ECLI. Citatie met behulp van vindplaatsen of zaaknummers moet worden ontraden: het leidt gemakkelijk tot verwarring en wordt door de computer slecht begrepen. Overwogen zou moeten worden om de regels voor het aanhalen van rechterlijke uitspraken door middel van regelgeving te formaliseren.

In hoofdstuk 5 zijn we nader ingegaan op de criteria die kunnen worden gebruikt om te komen tot een representatieve selectie van uitspraken. Onverminderd de noodzaak om hiertoe zo objectief mogelijke criteria vast te leggen, zien we geleidelijk een verschuiving optreden. Terwijl vroeger – tot aan de beginjaren van grootschalige elektronische publicatie – vooral werd gedebatteerd over selectie als inputprobleem, is de focus steeds meer verplaatst naar de selectie als outputvraagstuk, en daarmee is het getransformeerd tot een relevantieprobleem uit de wetenschap van de *information retrieval*. Met andere woorden, de vraag: ‘hoe kunnen we ervoor zorgen dat we een collectie opbouwen waarin de meest belangwekkende uitspraken zijn opgenomen?’ evolueert steeds meer tot: ‘hoe kunnen we uit de enorme databank onze gebruikers de relevante uitspraken aanbieden?’ Gebaseerd op wat de *information retrieval* ons leert, hebben we een onderscheid gemaakt in vijf relevantiemanifestaties die voor de doorzoekbaarheid van jurisprudentie allemaal van belang zijn: algoritmische relevantie, onderwerpsrelevantie, cognitieve relevantie, situationele relevantie en domeinrelevantie.

Alvorens daarop voort te bouwen in hoofdstuk 7, hebben we in hoofdstuk 6 eerst een ander onderdeel van het toegankelijkheidsaspect ‘hanteerbaarheid’ onder de loep genomen: de mogelijkheden om een uitspraak in z'n materiële context te beschouwen. De onderzoeksvraag daarbij was: ‘hoe kunnen we deze context met behulp van de computer expliciteren?’ Die computer is nodig omdat het handmatig leggen van links tussen uitspraken, wetgeving en rechtswetenschappelijke literatuur weliswaar tot kwalitatief goede informatie kan leiden, maar bij grote volumes ondoenlijk is. In dit hoofdstuk hebben we daarom softwareoplossingen ontwikkeld waarmee *linked data* uit ongestructureerde teksten kunnen worden geëxtraheerd. Met de resultaten daarvan kan met vrij grote trefzekerheid jurisprudentie worden gevonden waarin bijvoorbeeld specifieke wetsartikelen worden aangehaald, kunnen met behulp van citatie-indexen jurisprudentielijnen worden gevisualiseerd en kan in een oogwenk alle wetenschappelijke literatuur worden verzameld waarin een bepaalde uitspraak wordt besproken.

De hanteerbaarheid van uitspraken kan verder worden verbeterd door de domeinrelevantie van uitspraken te expliciteren. Ter berekening van deze vraag- en gebruikersonafhankelijke relevantiemaniëfestatie hebben we in hoofdstuk 7 het *Model for Automated Rating of Case law* ontwikkeld, dat voor een belangrijk deel leunt op de waarde die de juridische gemeenschap – de ‘crowd’ – aan een uitspraak toekent. We gebruiken daartoe onder meer gegevens omtrent de publicatie en annotatie van uitspraken in jurisprudentieperiodieken, alsmede de citatie van uitspraken in rechtswetenschappelijke literatuur en rechtspraak. Ten behoeve van de gebruiksvriendelijkheid is er een indeling in vijf MARC-klassen, waarbij MARC-1 de dertien-in-een-dozijn-uitspraken omvat, en MARC-5 de *landmark cases*. Voor de korte periode dat een uitspraak nog niet volledig door de crowd is beoordeeld, blijken endogene variabelen, zoals uitgaande verwijzingen naar jurisprudentie en regelgeving, goede voorspelers van het oordeel dat de crowd uiteindelijk over de uitspraak velt.

Zowel het geautomatiseerd extraheren van *linked data* als het MARC-algoritme kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan de hanteerbaarheid van grote uitsprakencollecties. Daarmee wordt één van de laatste barrières geslecht die aan een meer massale publicatie van uitspraken in de weg staan. In een situatie waarin (bijna) alle uitspraken zouden worden gepubliceerd, kan de gebruiker er dan bijvoorbeeld voor kiezen om alleen de uitspraken met een rating van MARC-2 en hoger te doorzoeken. De grote bulk van triviale beslissingen blijft hem dan bespaard. De kritische burger of onderzoeker daarentegen kan alle uitspraken bekijken en deze – na download van de open data – met bijvoorbeeld jurimetrische technieken onderzoeken.

8.2 De moeizame relatie tussen bètawetenschappen en het recht

In een artikel uit 2010 schetsen De Mulder c.s.²¹⁹³ de stand van zaken met betrekking tot de jurimetrie, een vakgebied dat zij definiëren als het met mathematische modellen bestuderen van juridische verschijnselen ter verklaring en voorspelling van menselijk gedrag.²¹⁹⁴ Ze constateren dat de jurimetrie – al dan niet in samenhang met de daaraan nauw gerelateerde disciplines van kennismanagement en informatietechnologie – zich nooit in een grote belangstelling heeft mogen verheugen. Ze verklaren dit uit angst voor nieuwe technologie, angst om kennis te delen, angst voor positieverlies, een de juridische beroepsgroep eigen conservatisme,²¹⁹⁵ alsmede een gebrek aan wetenschappelijke interdisciplinariteit. Alhoewel angst en conservatisme in het verleden mogelijk een rol hebben gespeeld, heeft de juridische gemeenschap de laatste jaren echter bewezen nieuwe technologie en daarbij behorende attitudes wel degelijk te kunnen adopteren. Rechters zijn voorzien van een iPad, steeds meer bronnen zijn (alleen nog maar) online te raadplegen, camera's in de rechtszaal zijn (beperkt) toegestaan,²¹⁹⁶ de zittingszaal wordt van de modernste elektronica voorzien²¹⁹⁷ en digitaal procederen doet gestaag zijn intrede.²¹⁹⁸ De penetratie van technologie in samenleving en privéleven zullen zeker aan deze attitudeverandering hebben bijgedragen, maar er ligt ook een zeker pragmatisme aan ten grondslag. Technologie – en alles wat daar voor de onkundige buitenstaander achter schuil gaat – wil men alleen adopteren bij het zien van een bruikbaar product; vage beloftes worden met scepsis onthaald.²¹⁹⁹

Dit geldt overigens niet alleen voor de jurimetrie. Een vergelijkbare attitude zien we ook ten opzichte van de wetenschappelijke richting die zich beweegt op het snijvlak van de kunstmatige intelligentie en het recht. Een goede Nederlandse benaming voor deze wetenschap is er niet, we sluiten daarom aan bij het vaak gebruikte 'AI & law', waarin 'AI' staat voor 'Artificial Intelligence'. Kort samengevat stelt men zich hier de vraag of computers recht kunnen spreken.²²⁰⁰ Het schetsen van een toekomstbeeld waarin de humane rechter wordt vervangen door een digitale geschilbeslechter doet de relatie tussen bètawetenschappers en juristen geen goed. Wat de laatstgenoemden zich echter onvoldoende realiseren, is dat – nu

2193 [De Mulder, van Noortwijk en Combrink-Kuiters 2010].

2194 De letterlijke definitie luidt: "Jurimetrics is the empirical study of the form, the meaning and the pragmatics (and the relationships between those) of demands and authorisations issuing from state organisations with the aid of mathematical models and using methodological individualism as the basic paradigm for the explanation and prediction of human behaviour."

2195 Anders: [Weusten 2000], die bestrijdt dat de juridische beroepsgroep op de genoemde aspecten afwijkt van andere beroepsgroepen.

2196 [Presidentenvergadering 2013], zie ook [van der Mije 2013].

2197 <www.digitale-zittingszaal.nl>.

2198 Zie hierover uitgebreid de brief van de Minister van Veiligheid en Justitie over het programma Kwaliteit en Innovatie rechtspraak (KEI): Kamerstukken II 2012-2013, 29 279, nr. 164.

2199 Ook tijdens dit onderzoek hebben we dat mogen ervaren: theoretische uiteenzettingen werden vaak hoofdschuddend ontvangen, maar de demonstratiesoftware (Bijlage 13) leidde tot reacties in de trant van: "Dat wil ik hebben, wanneer is het klaar?"

2200 [van den Herik 1991].

schaakcomputer *Deep Blue* wereldkampioen Kasparov heeft verslagen en computer *Watson* de Amerikaanse televisiequiz *Jeopardy* heeft gewonnen – de rechtsprekende computer voor de AI-wetenschap gewoon de volgende uitdaging vormt, en dat deze helemaal niet is bedoeld om de rechter brodeloos te maken.

Een dergelijk toekomstbeeld wakkert evenwel de door De Mulder c.s. gesignaleerde angsten aan, en creëert bovendien te hoge verwachtingen. Wie de *proceedings* van de jaarlijkse conferenties van Jurix en ICAIL (*International Conference on Artificial Intelligence and Law*) leest, beseft evenwel dat de computer voorlopig nog geen recht zal spreken. Een belangrijke oorzaak daarvoor is gelegen in de verschillen van opvatting die er leven tussen juristen en natuurwetenschappers over fundamentele begrippen als ‘waarheid’, ‘bewijs’²²⁰¹ en zelfs ‘wetenschap’.²²⁰²

Terwijl het rechtsbedrijf geleidelijk digitaliseert, blijft de wetenschap in dat proces dus aan de zijlijn staan. Hiervoor bestaan verschillende, nauw met elkaar samenhangende, verklaringen. Een eerste verklaring kwam reeds aan de orde: de ambities – en soms zelfs ‘pretenties’ – van de wetenschap zijn regelmatig te hoog. Opvallend is dat deze ambities vooral leven in de niet-rechtswetenschappelijke hoek. Veel rechtsinformatisch onderzoek werd en wordt verricht door AI'ers, informatici, statistici en andere bètawetenschappers die het recht beschouwen als een binnen hun eigen vakgebied op te lossen puzzel. Natuurlijk kan niemand hen deze academische onderzoeksvrijheid ontzeggen, maar het is illusoir te denken dat vanuit volslagen andere vakgebieden antwoorden kunnen worden geformuleerd op de kernvragen van rechtswetenschap en rechtspraktijk.

Alleen in samenwerking en kruisbestuiving is er voortgang te verwachten, maar een gebrek aan dergelijke interdisciplinariteit vormt een volgende verklaring voor de relatieve afwezigheid van de wetenschap bij de digitalisering van het rechtsbedrijf. Niet alleen moeten verschillende disciplines weten dat ze baat kunnen hebben bij elkaars kennis en inzichten, ze moeten ook bereid zijn samen te werken, en een basaal inzicht hebben in elkaars vakgebied.²²⁰³ Zowel in de wetenschap sec, als in de samenwerking tussen praktijk en wetenschap is dergelijke kruisbestuiving moeilijk te realiseren. Omdat de gemiddelde jurist vaak niet weet wat statistiek of informatica vermag en omdat de gemiddelde statisticus of informaticus weinig benul heeft van de dogmatische eigenaardigheden van het juridisch domein, komen deze werelden moeilijk tot elkaar.²²⁰⁴ En aan mensen met zowel een juridische als

2201 Deze discussie laaide fel op naar aanleiding van het verschijnen van [Wagenaar, Israëls en van Koppen 2009] en de rechterlijke dwalingen in de Schiedammer Parkmoord (finale uitspraak: ECLI:NL:HR:2007:BA5831) en Lucia de B. (finale uitspraak: ECLI:NL:GHARN:2010:BM0876). Voor een overzicht van de standpunten in dit debat zie [Mackor 2010].

2202 Veel bètawetenschappers willen slechts spreken over ‘rechtsgeleerdheid’ en niet over ‘rechtswetenschap’, zie hierover o.m. [Stolker 2011].

2203 Vgl. ten aanzien van juridisch kennismanagement in het bijzonder [De Mulder en van Noortwijk 2003].

2204 Vgl. [Vranken 2010, p. 328] die stelt: “(E)mpirisch onderzoek (mag) niet loszingen van een juridische vraagstelling, of ruimer: van kennis van wat in het recht speelt. Hiermee bedoel ik niet dat dergelijk onderzoek onmiddellijk praktisch relevant moet zijn, zeker niet, maar (...) ik meen dat het wel op zeker ogenblik direct of indirect ergens moet landen in rechterlijke praktijk of bij beleidsmakers.”

een natuurwetenschappelijke achtergrond is een chronisch gebrek, onder meer omdat academische curricula niet of nauwelijks in dergelijke specialisaties voorzien.

Een extra obstakel, en een derde verklaring voor het aan de zijlijn blijven van de wetenschap, wordt gevormd door de weinig congruente doelstellingen van wetenschappelijk onderzoek en rechtspraktijk. In de universitaire wereld speelt fundamentele wetenschappelijke nieuwsgierigheid een belangrijke rol, maar ook bij toegepast onderzoek overheerst vaak de universitair-institutionele dynamiek, waarin promoties en publicaties een cruciale rol spelen. Of een samenwerkingsproject een in de praktijk werkende oplossing oplevert, is voor een wetenschapper mooi meegenomen, maar bezien vanuit zijn eigen *core business* niet van doorslaggevend belang. Men moet er dan ook niet vreemd van opkijken dat de rechtspraktijk niet-juridische denkracht liever elders inhuurt. De ontwikkeling van (vernieuwende) informatica is dientengevolge vooral het domein van – meestal ingehuurde en dus tijdelijke – IT'ers, over het algemeen overigens evenmin gehinderd door te diepgravende kennis van het recht(sbedrijf). Dit leidt tot weer een andersoortig resultaat: er wordt wel een werkend systeem opgeleverd,²²⁰⁵ maar de kennis die met het ontwikkelen daarvan is opgedaan, wordt via publicaties te weinig gedeeld met andere (overheids)organisaties of wetenschap.

En niets af willende doen aan de inzet en deskundigheid van IT-beheerorganisaties, vergt het noodzakelijke continu doorontwikkelen van domeinspecifieke systemen voor beslissingsondersteuning en kennismanagement een langdurige verbintenis tussen disciplines en organisaties.

Een vierde reden voor de moeizame vorderingen in de wetenschap is meer praktisch van aard. Lange tijd was de rechtspraktijk een papieren wereld. Voor het onderzoek van in pleidooien aangevoerde of door de rechter gehanteerde argumenten moesten allereerst de documenten worden vergaard, en vervolgens moesten de relevante elementen daarin worden geturfd of overgetypt in een rekenblad voordat er – vanwege de enorme kosten noodzakelijkerwijs op zeer beperkte schaal – een model kon worden gebouwd of getoetst. Onderzoek op wetgevingsdata, parlementaire informatie of jurisprudentie was om vergelijkbare redenen tijdrovend, kostbaar, en niet schaalbaar naar volumes die voor de praktijk bruikbare applicaties of bevindingen op zouden kunnen leveren.

Alhoewel de wetenschap reflecteert op de digitaliseringsontwikkelingen binnen de rechtspraak – bijvoorbeeld met betrekking tot juridische aspecten,²²⁰⁶ institutionele vraagstukken,²²⁰⁷ de regels waaraan de rechtspraak zich in de digitale wereld zou moeten houden²²⁰⁸ of de rol die IT zou kunnen spelen in judiciële veranderingsprocessen²²⁰⁹ – is de

2205 Niet altijd overigens, zie bijv. het mislukte Hoger Beroep Stelsysteem Strafrecht ([Reiling 2009, p. 63]) en de problematische ontwikkelingen rond het Geïntegreerd Processysteem Strafrecht (Kamerstukken II 2012-2013, 29 279, nr. 167 en [Hulsman 2013]).

2206 Bijv. [Groothuis 2011].

2207 Bijv. [Schmidt 2007].

2208 Bijv. [van den Hoogen 2007].

2209 Bijv. [Reiling 2009].

wetenschap zelf dus nauwelijks een actieve participant in die ontwikkelingen. De vraag is of dat anders zou moeten of kunnen.

De digitalisering van het primaire rechtspraakproces draait om bedrijfsvoering, proces-rechtelijke wijzigingen en organisatieveranderingsvraagstukken. Raad voor de rechtspraak, wetgever en gerechtsbesturen zijn de aangewezen partijen om dergelijke kwesties op te pakken, en er zijn geen aanwijzingen dat (niet-rechts)wetenschappelijke inbreng daar dringend noodzakelijk is. Met betrekking tot de meer inhoudelijk juridische kennis ligt de zaak evenwel anders. Hierop gaan we in de volgende paragraaf nader in.

8.3 De lonkende perspectieven van het juridisch semantisch web

De belangrijkste ontwikkelingsstadia die het WWW doormaakt, worden wel aangeduid als ‘web 1.0’, ‘web 2.0’ en ‘web 3.0’. Deze ontwikkelingsfasen volgen elkaar niet letterlijk op, maar kenschetsen ontwikkelingen die voor een deel gelijktijdig plaatsvinden²²¹⁰ en als volgt kunnen worden samengevat.²²¹¹ Op web 1.0 wordt informatie gepubliceerd die reeds voor andere media was geproduceerd, zonder veel toegevoegde mogelijkheden voor het doorzoeken of integreren daarvan. Web 2.0 kenmerkt zich door een actieve gebruikersparticipatie, waardoor de grens tussen informatieproducenten en consumenten diffuser wordt. Web 3.0 is een andere term voor het semantisch web:

*(...) (N)ot a separate Web but an extension of the current one, in which information is given well-defined meaning, better enabling computers and people to work in cooperation.*²²¹²

Ook de term ‘linked data’ wordt hiervoor wel gebruikt, alhoewel deze term het risico in zich draagt om te beperkt te worden opgevat. Het gaat immers niet alleen om de verbanden die er tussen data zijn, maar ook om de betekenis ervan. In web 3.0 zijn vorm en inhoud volledig ontkoppeld, kunnen data tot op een veel dieper granulariteitsniveau dan het document worden verwerkt en geanalyseerd, en kunnen, dankzij de gestandaardiseerde manier waarop data zijn getagd en technisch benaderbaar zijn gemaakt, in ‘mashups’ gegevens uit totaal verschillende bronnen met elkaar worden verbonden.

Alhoewel het semantisch web zich niet beperkt tot bepaalde domeinen, worden voor allerlei disciplines wel specifieke bouwstenen ontwikkeld, gebaseerd op de algemene semantisch-webstandaarden. Ook voor het juridisch semantisch web ontwikkelen zich steeds meer ingrediënten. Voor een optimaal functioneren van het juridisch semantisch web dienen deze componenten in beginsel voor iedereen toegankelijk te zijn. De Europeanisering van het recht vraagt daarbij om een grensoverschrijdende aanpak, die moet leiden tot

2210 Vgl. o.m. [Evans 2006], die ook nog een web 4.0 ziet.

2211 Uitbreider: [van Opijnen 2010b, par. 1.3].

2212 [Berners-Lee, Hendler en Lassila 2001].

een Europees juridisch semantisch web.²²¹³ We bespreken hieronder kort de belangrijkste componenten voor een dergelijk web.

Een eerste bouwsteen wordt gevormd door de unieke en persistente identificatie van primaire en secundaire rechtsbronnen.²²¹⁴ Internationaal zijn met de *European Case Law Identifier* en de *European Legislation Identifier* belangrijke stappen gezet; implementatie – ook met betrekking tot het grensoverschrijdend toegankelijk maken van de toegekende identifiers – zal moeten aantonen dat dit ook echt gaat werken. In Nederland is bovendien met de Juriconnect-standaarden (voor CVDR en BWB) een belangrijk obstakel voor de interoperabiliteit van datacollecties geslecht.

De tweede bouwsteen heeft betrekking op de juridische semantiek van informatie. In de eerste plaats bestaat deze uit algemene, niet-doelgebonden taxonomieën en thesauri, zoals bijvoorbeeld de door het EU-publicatiebureau onderhouden Eurovoc-thesaurus. Daarnaast ontwikkelen zich woordenboeken voor specifieke toepassingen, in het bijzonder voor berichtenverkeer in de justitiële keten, zowel op nationaal als Europees niveau.²²¹⁵ De publieke beschikbaarheid van dergelijke bronnen, in machineleesbare formaten, is voor hergebruik van eminent belang. Eurovoc geeft daarin het goede voorbeeld,²²¹⁶ maar veel nationale bronbestanden laten wat dat betreft nog te wensen over.²²¹⁷ Om nationale en internationale thesauri interoperabel te maken, wordt in het project ‘Legivoc’ getracht hiertoe standaarden te ontwikkelen.²²¹⁸

Een derde bouwsteen wordt gevormd door standaarden waarmee de juridische regels en het juridisch redeneren kunnen worden beschreven.²²¹⁹ Standaarden hiervoor zitten nog in de ontwikkelingsfase.²²²⁰

De vierde en laatste bouwsteen wordt gevormd door de brongegevens zelf. Hierboven²²²¹ merkten we met betrekking tot de beschikbaarheid van voldoende gegevens op dat dit voor de wetenschap lange tijd een obstakel heeft gevormd om grootschalig onderzoek te doen. Door de aanwezigheid van steeds meer data, en de beschikbaarstelling ervan in

2213 [van Opijnen 2011g] en [van Opijnen 2012b].

2214 *Vide supra*: hfd. 4.

2215 Zoals in het e-Codex project: [Francesconi 2012].

2216 D.d. 31-07-2013 als XML en als SKOS/RDF ('Simple Knowledge Organization System', resp. 'Resource Description Framework' (*vide supra*: noot 1963).

2217 Zo zijn d.d. 31-07-2013 de door de Justitiële Informatiedienst ontwikkelde gegevenswoordenboeken voor jeugdstrafrecht, jeugdbescherming, vreemdelingenketen en strafrechtsketen op <www.justid.nl/ebv/publicaties> alleen beschikbaar in de niet voor hergebruik geschikte formaten HTML en PDF. De door het WODC onderhouden Justitiethesaurus is alleen als PDF beschikbaar: <www.wodc.nl/onderzoeksdatabase/ov-201201-justitiethesaurus-2012.aspx>.

2218 [Raad EU 2013a, al. 22-24].

2219 [Boer 2009].

2220 Bijv. LegalRuleML, een *markup*-taal voor juridische regels: [Athán, Boley, Governatori et al. 2013].

2221 *Vide supra*: § 8.2.

voor hergebruik geschikte formaten, zijn de onderzoeksmogelijkheden in een paar jaar tijd explosief toegenomen. Overvloed leidt overigens tot een geheel ander probleem: ‘*big data*’.

*Big Data is a loosely defined term used to describe data sets so large and complex that they become awkward to work with using standard statistical software.*²²²²

‘*Big data*’ vormt derhalve een rekbaar begrip, want de ontwikkelingen in opslag- en analyse-software verleggen continu de grenzen van verwerkbaarheid, en bovendien is de beschikbaarheid van voldoende hardware en geschikte software afhankelijk van de technische en financiële mogelijkheden van de onderzoeker. Omdat rechtspraak en rechtswetenschap geen grote traditie hebben in de omgang met omvangrijke databestanden, zullen *big-data*-problemen regelmatig de kop opsteken.

Maar allereerst dienen de benodigde data natuurlijk beschikbaar te zijn, in een zo’n hoog mogelijke kwaliteit. Deze kwaliteit kan worden afgemeten op de schaal van de ‘5 * *open data*’ van Tim Berners-Lee:²²²³

- * Data zijn beschikbaar op internet (ongeacht het formaat), met licentie tot hergebruik.
- ** Als voorgaand, maar in een machineleesbaar formaat. Dus bijvoorbeeld niet als PDF maar als Excel.
- *** Als voorgaand, maar er wordt een open standaard gebruikt; bijvoorbeeld *Open Document Format* (ODF), in plaats van Word of Excel.
- **** Gebruik van URI’s om data te identificeren.
- ***** Gebruik van linked data, om de eigen data te verbinden met andere datasets.

De data waaruit het juridisch semantisch web moet worden opgebouwd, bevinden zich in verschillende stadia van ontsluiting. Rechterlijke uitspraken hebben – voor zover gepubliceerd – drie tot vier sterren. Machineleesbare structurering, onder meer door het nummeren van alinea’s of overwegingen, het (verborgen) markeren van gebruikte standaardtekstblokken, het expliciteren van verwijzingen – bijvoorbeeld door inzet van de in dit onderzoek ontwikkelde technologie – en het aanbrengen van semantische metadata, zouden uitsprakencollecties naar vijf sterren kunnen promoveren. Mede met het oog op het belang dat de rechtspraak zelf heeft bij het juridisch semantisch web ten behoeve van de interne informatieontsluiting, en rekening houdende met de rechtsvormende rol van jurisprudentie, kunnen we zelfs zeggen dat de rechtspraak hiertoe – althans moreel – verplicht is.²²²⁴ We zagen dat Nederland in een internationale vergelijking tot nu toe goed heeft gescoord bij het publiceren van uitspraken op internet. Maar of deze goede positie stand kan houden, zal nog moeten blijken. Als het gaat over de voortvarendheid waarmee semantisch-webtechnologie wordt ingezet om de toegankelijkheid van jurisprudentie voor maatschappij en (met name)

²²²² [Snijders, Matzat en Reips 2012].

²²²³ <stardata.info>.

²²²⁴ Over de plichten van de rechtspraak met betrekking tot het semantisch web zie ook [van Opijnen 2010b], in het bijzonder par. 6.2.

de rechterlijke organisatie zelf te verbeteren, dan wordt Nederland voorbijgestreefd door landen die een speciaal hierop gerichte dienst hebben, zoals CENDOJ in Spanje en *Lov-data* in Noorwegen. Het is de vraag of de aanjagende, coördinerende en visionaire rol die het hiermee vergelijkbare maar thans opgeheven Bistro meer dan tien jaar heeft gespeeld, in voldoende mate kan en zal worden opgevangen door de diverse organisatieonderdelen waarover het takenpakket thans is verspreid.

Ook wetgeving en parlementaire informatie zijn in steeds ruimere mate en in steeds betere kwaliteit beschikbaar, al is ook daar nog veel ruimte voor verbetering.²²²⁵ Veel juridische overheidsinformatie komt echter nog niet verder dan de eerste ster. Zo zijn de beleidsregels van veel uitvoeringsinstanties alleen in PDF gepubliceerd, zonder verbinding naar andere bronnen.²²²⁶

De grootste lacune zien we echter bij de rechtswetenschappelijke literatuur.²²²⁷ Deze wordt met name uitgegeven door commerciële uitgevers²²²⁸ en is slechts mondjesmaat in het publieke domein raadpleegbaar.²²²⁹ *Open access*-initiatieven van universiteiten²²³⁰ zijn weliswaar lovenswaardig, maar komen niet verder dan één ster. Door een gebrek aan onderlinge verbondenheid en vindbaarheid dreigt bovendien continu een risico van marginalisering. Het initiatief 'Rechtencommentaar.nl' heeft steun vanuit de rechtspraak, maar is nog niet tot realisatie gekomen.²²³¹ Een fundamenteel probleem dat met betrekking tot de rechtswetenschappelijke literatuur nog moet worden opgelost is de unieke identificatie van de bibliografische objecten²²³²

Maar ook indien juridisch bronmateriaal met vijf sterren beschikbaar is, vergt het gebruiken en combineren van deze data veel kennis, investeringen en vooral regie. Een coördinerende rol van de overheid is daarom geïndiceerd. In dit kader mag het *linked data*-initiatief dan ook worden verwelkomd.²²³³ In dit project wordt een infrastructuur ontwikkeld waarmee links tussen (overheids)data kunnen worden gecreëerd, opgeslagen en uitgewisseld. Hergebruik van, en onderzoek op *linked data* worden met een dergelijke voorziening gefaciliteerd.

Ook met betrekking tot een systeem als MARC, dat op middellange termijn onmisbaar kan worden geacht voor het toegankelijk houden van de groeiende online jurisprudentie-

2225 Zo is er wel een link tussen een (wijzigings)wet en de Kamerstukken die daaraan ten grondslag hebben gelegen, maar is deze link er niet op diep-granulair niveau. Bovendien is er geen link tussen een wetsartikel en de aanhalingen daarvan in Kamerstukken die geen onderdeel uitmaken van het dossier dat op totstandkoming of wijziging van het wetsartikel was gericht.

2226 Bijv. de beleidsregels van de Sociale Verzekeringsbank en de Immigratie- en Naturalisatiedienst.

2227 [Meuwese en van der Wees 2012].

2228 Een kritische houding t.o.v. de uitgevers is te vinden bij o.m. [Frissen 1994], [van der Klis 2005] en [Rikhof 2008b].

2229 Zo biedt uitgeverij Boom sinds enige tijd enkele tijdschriften in *open access* aan.

2230 Bijv. *Utrecht Law Review* en *Amsterdam Law Forum*.

2231 [Piepers en van der Wees 2011].

2232 *Vide supra*: § 4.8.2.

2233 Zie o.m. [Schreijer 2012]. Een laboratoriumversie is d.d. 23-06-2013 te zien op: <linkeddataoverheid.nl>.

verzameling, lijkt een taak voor rechtspraak of rijksoverheid weggelegd: een *single point of truth* voor een dergelijke rating is noodzakelijk om verwarring en wildgroei te voorkomen.

De ontwikkeling van dit juridisch semantisch web opent nieuwe perspectieven voor rechtspraktijk en rechtswetenschap, in verschillende richtingen.

De eerste richting was mede onderwerp van dit onderzoek: het juridisch semantisch web kan een belangrijke bijdrage leveren aan de toegankelijkheid van bronmateriaal. Daarbij kunnen we overigens verder kijken dan regelgeving, rechtspraak en rechtswetenschappelijke literatuur. Voortgaande koppeling met parlementaire informatie ligt natuurlijk voor de hand, maar ook geografische objecten kunnen worden gelinkt aan de daarvoor geldende rechtsnormen²²³⁴ of uitspraken.²²³⁵ Ook zouden rechterlijke uitspraken kunnen worden doorzocht op basis van de erin figurerende advocaten²²³⁶ of rechters.²²³⁷

Daarnaast kan compartimentering van collecties op basis van onderwerpsrelevantie²²³⁸ de bruikbaarheid ervan nog aanzienlijk verhogen. De problemen die zich hierbij voor kunnen doen, moeten niet worden onderschat: er bestaan tal van taxonomieën, soms zelfs meerdere voor één collectie,²²³⁹ en deze zijn niet altijd interoperabel. Ook het automatisch classificeren van documenten levert de nodige problemen op.²²⁴⁰

De ontwikkeling van goede gebruikersinterfaces zal veel aandacht vragen. Er worden steeds meer toepassingen ontwikkeld waarmee *linked data* kunnen worden gevisualiseerd, maar ook hier loert het gevaar van *information overload*; goede samenwerking tussen *interaction designers* en *heavy users* van juridische informatiesystemen is daarom noodzakelijk.²²⁴¹

De tweede richting waarin het juridisch semantisch web perspectieven biedt, is die van (ondersteunend) kwantitatief en analytisch onderzoek. In de rechtspraktijk, de rechtspraak

2234 Deels gebeurt dit reeds. Zo verplicht de Wet ruimtelijke ordening (BWBR0020449) sinds 01-01-2010 om alle planologische visies, plannen, besluiten, verordeningen en algemene maatregelen van bestuur digitaal te vervaardigen en beschikbaar te stellen. Zie daartoe <www.ruimtelijkeplannen.nl>.

2235 Zo is in de Praktijkrichtlijn Gebiedsgerichte Besluiten versie 1.2, <ro-standaarden.geonovum.nl/2012/PRGB/1.2/PRGB2012-v1.2.pdf>, par. 5.3, vastgelegd dat rechterlijke uitspraken met betrekking tot ruimtelijke plannen met ingang van 01-07-2013 als gebiedsgerichte besluiten beschikbaar moeten worden gesteld.

2236 Geregistreerd op het landelijk advocatentableau, dat ex art. 1 Advocatenwet (BWBR0002093) sinds 01-09-2008 (Wet afschaffing procureaat en invoering elektronisch berichtenverkeer (BWBR0023725)) door de Nederlandse Orde van Advocaten wordt onderhouden. Het tableau is toegankelijk op <www.advocatenorde.nl/vind-uw-advocaat>.

2237 Waarvan de meeste gegevens beschikbaar zijn in het Register Beroepgegevens en nevenbetrekkingen Rechterlijke macht <namenlijst.rechtspraak.nl>, dat sinds 01-01-2013 een wettelijke grondslag heeft in art. 44a Wet rechtspositie rechterlijke ambtenaren (BWBR0008365).

2238 *Vide supra*: § 5.2.1.1.

2239 Zo kan EUR-Lex worden doorzocht aan de hand van Eurovoc, maar ook met behulp van een repertorium. Voor de jurisprudentie van het HvJ EU is er bovendien een afzonderlijk repertorium, dat nog twee versies kent: *ante*, resp. *post* het Verdrag van Lissabon.

2240 *Vide supra*: § 5.2.1.2.1.

2241 Juristen zijn niet de beste informatiezoekers. Zij moeten worden onderwezen in informatiegebruik, maar ook zoeksystemen zullen veel meer naar de jurist toe moeten bewegen. Vgl. [de Fijter 2011] en [Rikhof 2010].

in het bijzonder, zou dergelijk onderzoek onderdeel uit kunnen maken van het beleid inzake kennismanagement, te definiëren als:

*Het zodanig inrichten en besturen van de operationele processen in de kennis-waardeketen dat daardoor de realisering van de collectieve ambitie, de doelen en de strategie van de organisatie wordt bevordert.*²²⁴²

Met het juridisch semantisch web zou kennis kunnen worden blootgelegd die zowel vanuit management- als vanuit juridisch-inhoudelijk perspectief van waarde is, en die anderszins niet kan worden gegenereerd. Door de rechtspraak zelf wordt thans nauwelijks systematisch onderzoek gedaan op rechterlijke eindproducten; de kengetallen van de rechtspraak²²⁴³ zijn gebaseerd op informatie uit de primairprocessystemen, kwalitatief onderzoek van vonnissen is gebaseerd op steekproeven.²²⁴⁴ Kwantitatief onderzoek op grotere collecties zou interessante inzichten op kunnen leveren met betrekking tot bijvoorbeeld consistentie, rechtseenheid en begrijpelijkheid van uitspraken.

Daarnaast kan met behulp van *linked data* en (netwerk)statistiek kwantitatief en analytisch onderzoek worden gedaan ter ondersteuning van, en in nauwe samenwerking met juridisch dogmatisch onderzoek.²²⁴⁵ We moeten er daarbij voor waken om de met het juridisch semantisch web mogelijk te exploreren onderzoeksvragen primair te benaderen vanuit de disciplines die daarvoor de methodologische hulpmiddelen aanreiken. Een interdisciplinaire aanpak is hier noodzakelijk, want het is gemakkelijk verdwalen in de *big data*. Informatici, (netwerk)statistici en rechtsgeleerden zullen in nauwe samenwerking en langs de weg van *trial-and-error* de beschikbare data moeten exploreren en analyseren. Alhoewel iedereen daarin zijn eigen specialisme heeft, is interesse voor en een zekere verdieping in het vakgebied van de collega-onderzoekers daarbij een absolute voorwaarde. En alhoewel van ongerichtheid geen sprake mag zijn, moet – zoals vaker bij nieuwe vakgebieden het geval is – in het begin meer ruimte zijn voor methodologische verfijning en exploratieve verkenning dan voor het beantwoorden van al te concrete onderzoeksvragen. Een schat aan intrigerende bevindingen ligt te wachten.

2242 [Weggeman 1997, p. 162].

2243 Zoals bijv. te vinden in de jaarverslagen van de Raad voor de rechtspraak.

2244 Bijv. [Rvdr 2010e].

2245 In de gangbare betekenis van dit woord. Vgl. [Vranken 2010].

SAMENVATTING

De publicatie van rechterlijke uitspraken heeft door de opkomst van internet een metamorfose ondergaan. Tot diep in de jaren negentig van de twintigste eeuw hadden commerciële uitgeverij een monopolie op het verzamelen, selecteren, publiceren en verrijken van jurisprudentie. Internet(technologie) heeft echter voor de rechterlijke macht de mogelijkheden gecreëerd om de publicatie van uitspraken in eigen hand te nemen, zowel voor intern gebruik als om te voorzien in de behoeften van rechtspraak, wetenschap en maatschappij. De verstrekking van uitspraken aan het publiek heeft twee functies: de legitimatiefunctie en de rechtsvormende functie.

De nieuwe mogelijkheden roepen echter tal van vragen op: moeten alle uitspraken worden gepubliceerd, of volstaat een selectie? En hoe ziet zo'n eventuele selectie er dan uit? In hoeverre moeten uitspraken worden geanonimiseerd? Volstaat een blote plaatsing van documenten, of moeten ontsluitingsfaciliteiten worden aangeboden waarmee de gebruiker effectief en efficiënt informatie kan vinden in een ras groeiende databank?

Na het inleidende hoofdstuk 1 wordt in hoofdstuk 2 het juridisch kader geschetst met betrekking tot de publicatie van rechterlijke uitspraken. Daarbij wordt een onderscheid gemaakt tussen drie aspecten: de openbaarheid van de beslissing, de verstrekking van uitspraken en de toegankelijkheid van gepubliceerde jurisprudentie. Anonimisering behandelen we daarnaast als afzonderlijk vraagstuk.

'Openbaarheid' heeft betrekking op de juridische status van de rechterlijke uitspraak: ter voorkoming van geheime vonnissen en om controle op de rechterlijke macht mogelijk te maken, dienen beslissingen in het openbaar te worden uitgesproken. De door proceseconomische motieven ingegeven praktijk is echter veel minder absoluut en ongeconditioneerd dan de tekst van de relevante bepalingen van het EVRM (Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden) en de Grondwet doet vermoeden. Een praktijk die door de hoogste nationale en Europese rechters wordt gesanctioneerd: een uitspraak kan volledig ter zitting worden voorgelezen, een verkorte uitspraak is eveneens mogelijk en ook een schriftelijke uitspraak kan volstaan, indien deze aan partijen wordt toegezonden en door belanghebbenden kan worden opgevraagd.

De verstrekking van uitspraken was lange tijd passief van aard: een (specifieke) uitspraak kon bij een gerecht worden opgevraagd. Tegen betaling van een griffierecht werd de uitspraak dan (over het algemeen) verstrekt, eventueel in geanonimiseerde of gecomprimeerde vorm. Deze passieve verstrekking wordt in verschillende (proces)wetten gedetailleerd geregeld, maar de toepasselijkheid van die regelingen op de publicatie op internet is twijfelachtig. Actieve verstrekking bestaat in twee vormen: bijzondere en algemene. De bijzondere vormen van actieve verstrekking worden allemaal in de wet geregeld. Zo zijn er voorschriften voor de actieve verstrekking van uitspraken ter bescherming van derden (bijvoorbeeld in geval van insolventie) of vanwege de rechtsvormende aard. Ook kan tot publicatie van een vonnis worden besloten als bijkomende straf.

Voor de algemene actieve verstrekking van rechterlijke uitspraken is er in Nederland geen formeel-wettelijk kader. De duidelijkste opdracht tot publicatie van (een selectie van) belangwekkende jurisprudentie is te vinden in de regeringsnota 'Naar toegankelijkheid van

overheidsinformatie' uit 1997. De belangrijkste instructienorm voor de selectie en presentatie van te publiceren rechtspraak is te vinden in Aanbeveling R(95)11 van het Comité van Ministers van de Raad van Europa. Deze, en andere nationale en internationale bronnen, wijzen in de richting van een beperkte verplichting tot publicatie: rechtspraak moet worden gepubliceerd, maar een representatieve selectie volstaat. De hiervoor gebruikte selectiecriteria zijn in Nederland opgesteld door de rechtspraak zelf. In 2012 zijn de vrij vaag geformuleerde richtlijnen uit 1999 vervangen door een meer gedetailleerde regeling waarin verschillende publicatieregimes gelden voor verschillende (onderdelen van) gerechten, procedures en zaaksoorten.

Van de drie concepten openbaarheid, verstrekking en toegankelijkheid is de laatste het meest open. Het is als zodanig nergens gedefinieerd, het juridisch instrumentarium is secundair en over het algemeen weinig specifiek voor de ontsluiting van rechterlijke uitspraken. Toch zijn er uit de beschikbare rechtsbronnen enkele duidelijke tendenzen te distilleren: uitspraken moeten om niet worden aangeboden, technisch en juridisch mogen er geen obstakels zijn voor hergebruik, ze moeten uniek en persistent worden geïdentificeerd, er mag geen twijfel zijn aan de afkomst van de gepubliceerde documenten, de plaats van een uitspraak binnen de volledige rechtsgang moet zichtbaar zijn, uitspraken moeten tijdig worden gepubliceerd en mogen niet zonder goede reden worden verwijderd. Voorts moeten maatregelen worden genomen om (overvloedige) informatie hanteerbaar te maken: uitspraken moeten zo begrijpelijk mogelijk worden gepresenteerd, in een bredere context worden geplaatst, via één locatie beschikbaar zijn, van metadata zijn voorzien en ook grensoverschrijdend vindbaar en begrijpelijk zijn. Ten slotte moet een gebruiker in staat zijn om in een grote verzameling uitspraken zo snel en gemakkelijk mogelijk de relevante informatie te vinden.

De anonimisering van uitspraken wordt geregeerd door de Wet bescherming persoonsgegevens en gerelateerd juridisch kader, in het bijzonder een advies van de Registratiekamer uit 1997. In dit advies wordt gesteld dat alle persoonsgegevens die niet relevant zijn voor de beantwoording van de rechtsvraag of de interpretatie van rechtsregels, uit de uitspraken moeten worden verwijderd. Door de rechtspraak zelf zijn richtlijnen opgesteld waarin niet alleen gedetailleerd wordt voorgeschreven welke gegevens wel en niet moeten worden getoond, maar ook dat de anonimisering zodanig moet geschieden dat de leesbaarheid van de uitspraken daar zo min mogelijk onder lijdt.

Bij een grensoverschrijdende studie openbaren zich grote verschillen in de publicatie van rechterlijke uitspraken, zowel met betrekking tot het juridisch kader, het volume, de gehanteerde selectiecriteria, de manier waarop publicatie en selectie zijn georganiseerd en het gemak waarmee de gebruiker de uitspraken kan raadplegen. Wel valt op dat de bescherming van persoonsgegevens zich overal ontwikkelt tot een harde randvoorwaarde. Bij vergelijking valt op dat in Nederland weinig formeel is vastgelegd, maar dat er relatief veel rechtspraak wordt gepubliceerd. Op de toegankelijkheidsaspecten wordt redelijk goed gescoord.

Ten slotte worden in dit hoofdstuk de in de doctrine levende opvattingen besproken. Veel rechtswetenschappelijke literatuur over de algemene verstrekking van rechterlijke uitspraken via internet stamt uit de jaren waarin de technische mogelijkheden zich voor het eerst

openbaarden. Tegenover optimisme over de ongekende mogelijkheden tot ‘openbaarheid’ en onderzoek, staat zorg over de bescherming van persoonsgegevens en de hanteerbaarheid van de informatieovervloed; afhankelijk van de auteur ligt daarbij de nadruk op het eerste of het tweede aspect. Sommige auteurs geven blijk van een activistische instelling, waarbij zij soms de scheidslijn tussen de verschillende thema’s – openbaarheid, verstrekking, toegankelijkheid en anonimisering – uit het oog verliezen.

In hoofdstuk 3 richten we ons op de publicatiepraktijk die zich in Nederland heeft ontwikkeld. Allereerst beschrijven we de (recente) bestuurlijke voorgeschiedenis, waarbij twee projecten een cruciale rol hebben gespeeld: enerzijds het webportaal Rechtspraak.nl met de daarop beschikbare uitsprakendatabank, en anderzijds het rechtspraak-interne Porta Iuris, waarop zowel interne uitsprakencollecties als jurisprudentiedatabanken van derden worden ontsloten. Organisatorische inbedding en de informatiearchitectuur van deze voorzieningen worden geschetst. Vervolgens wordt de publicatie van uitspraken op Rechtspraak.nl getoetst aan het juridisch kader dat we in hoofdstuk 2 hebben beschreven. Daartoe wordt allereerst het door de verantwoordelijke instanties geformuleerde beleid tegen het licht gehouden. Vervolgens wordt onderzocht of de op Rechtspraak.nl gepubliceerde selectie voldoende ‘representatief’ is, een moeilijk objectiveerbaar, en in dit verband eigenlijk verwarrend begrip. We doen dit door deze selectie te vergelijken met zowel het door de uitgevers gepubliceerde corpus, als ook met zaaksafhandelingsstatistieken. De conclusie luidt dat de gepubliceerde selectie inmiddels voldoende representatief is. Kritiek is mogelijk met betrekking tot enkele bijzondere kamers, en daarnaast blijft Nederland achter bij het publiceren van specifiek voor Nederland relevante rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens.

Op de toegankelijkheidsaspecten wordt goed gescoord, zeker sinds afronding van het project Nova Porta Iuris, medio 2013. Data zijn sindsdien beter voor hergebruik beschikbaar, formele relaties tussen uitspraken worden zichtbaar gemaakt en uitspraken worden genummerd met de *European Case Law Identifier* (ECLI).

Ter afronding van dit hoofdstuk worden enkele andere geschilbeslechtinginstanties besproken, zoals tuchtrechtelijke instanties – die hun uitspraken sinds 2009 op Tuchtrecht.nl (kunnen) publiceren – de Geschillencommissie en het College voor de rechten van de mens.

In de hoofdstukken 4 tot en met 7 worden enkele bijzondere thema’s met betrekking tot de toegankelijkheid van jurisprudentiedatabanken nader uitgewerkt.

In hoofdstuk 4 staat de identificatie en citatie van rechterlijke uitspraken centraal. Allereerst wordt een theoretisch kader geformuleerd. Het eerste deel daarvan is gebaseerd op de *Functional Requirements for Bibliographic Records* (FRBR) van de *International Federation of Library Organizations and Institutions* (IFLA). In de FRBR wordt een onderscheid gemaakt in vier ontologische niveaus. Allereerst is er het ‘werk’, dat op abstract niveau de intellectuele creatie identificeert. Het tweede niveau is de ‘expressie’, een eveneens abstract niveau dat de (artistieke of intellectuele) realisatie van een werk behelst (bijvoorbeeld een vertaling). Het derde niveau is de ‘manifestatie’, waarmee de expressie in een bepaald formaat wordt

belichaamd. Het vierde niveau ten slotte, het ‘item’, is het enkele exemplaar van een manifestatie. Het tweede theoretisch deel bevat een toetsingskader waaraan identificatiesystemen voor jurisprudentie moeten voldoen.

Vervolgens worden zowel de Nederlandse als enkele buitenlandse identificatiesystemen aan dit kader getoetst. De veelgebruikte methode om uitspraken te identificeren met vindplaatsen stuit op tal van bezwaren: het is geen identificatie op werkniveau, maar slechts op expressieniveau, en bovendien leveranciersafhankelijk. Ook het gebruik van ‘tripletten’ (de combinatie van instantienaam, uitspraakdatum en zaaknummer) levert tal van problemen op. Het Landelijk Jurisprudentienummer (LJN) was wel een identifier op werkniveau, en bood – vooral in samenhang met de op Rechtspraak.nl gepubliceerde LJN-index, waarin ook vindplaatsen waren geregistreerd – belangrijke voordelen.

Ook in citatievoorschriften en citatiepraktijk heeft het LJN snel terrein gewonnen. Betekenisloosheid, eindigheid, een niet-volledige dekking en de afwezigheid van grensoverschrijdende interoperabiliteit waren aanleiding voor ontwikkeling van de ECLI. Systematiek, Europese inbedding en implementatie van ECLI worden beschreven.

Tot slot van dit hoofdstuk wordt ook de identificatie van regelgeving en van andere rechtsbronnen behandeld.

Hoofdstuk 5 gaat in op het selectievraagstuk, dat overigens al bestond toen jurisprudentie nog uitsluitend in tijdschriften werd gepubliceerd. Verschillende (voorstellen tot) selectiecriteria worden besproken, alsmede de selectiepraktijk. Daarbij blijkt dat het toetsen van individuele uitspraken aan selectiecriteria vaak lastiger is dan het formuleren van de criteria zelf. Omdat er bovendien steeds meer uitspraken worden gepubliceerd, zegt het geselecteerd-zijn steeds minder over de juridische relevantie. Het selectieprobleem wordt daardoor van een inputprobleem steeds meer een outputvraagstuk, en we moeten het daarom meer als een relevantievraagstuk uit de *information retrieval* behandelen.

In een theoretische verhandeling over het begrip ‘relevantie’ onderkennen we vijf betekenissen (‘manifestaties’) van dit begrip. Allereerst is er de systeemrelevantie, waarmee wordt uitgedrukt in hoeverre een bepaald document volgens puur mathematische maatstaven als passend bij een zoekvraag moet worden beschouwd. Als tweede onderkennen we de onderwerpsrelevantie, waarmee wordt bepaald of een document betrekking heeft op een specifieke materie. Met de cognitieve relevantie stellen we vast of een document ook door de gebruiker als relevant wordt ervaren, en met de situationele relevantie drukken we uit in hoeverre een document bijdraagt aan de oplossing van het probleem dat voor de gebruiker aanleiding was om de zoekactie te starten. Ten slotte is er de domeinrelevantie, die ziet op het belang dat aan een document wordt toegekend door de gehele gemeenschap (de ‘crowd’), onafhankelijk van bijvoorbeeld de contextspecifieke zoekvraag van een gebruiker of het onderwerp van het document.

Voorts worden, met het oog op het onderzoek in hoofdstuk 7, in hoofdstuk 5 enkele methoden besproken waarmee relevantie kan worden gemeten, waaronder de sociaalnetwerkanalyse.

In hoofdstuk 6 staat de ‘contextualiteit’ van een rechterlijke beslissing centraal. Uitspraken zijn toegankelijker als ze kunnen worden beschouwd in hun juridische context – bijvoorbeeld de jurisprudentielijn waarvan ze onderdeel uitmaken – of als ze kunnen worden doorzocht aan de hand van de wetsartikelen die erin worden aangehaald. Mede als gevolg van de talloze verschillende manieren die door rechters en wetenschappelijke auteurs worden gebruikt om jurisprudentie en regelgeving te citeren, valt het niet mee om met standaard zoekmachines deze contextualiteit in beeld te brengen. Omdat bovendien de volumes handmatige *tagging* onmogelijk maken, moet speciale software de links tussen uitspraken, (nationale en Europese) regelgeving en rechtswetenschappelijke literatuur aanbrengen.

Deze processen worden in dit hoofdstuk beschreven. Voor uitspraakcitaties worden eerst alle tekststrings herkend die mogelijk een onderdeel van een citatie vormen: namen van rechterlijke instanties, datums, (mogelijke) zaaknummers, vindplaatsen en LJN's. Deze ‘citatiestings’ worden vervolgens genormaliseerd en ten slotte gecanonicaliseerd, een proces waarbij wordt vastgesteld wat geldige en unieke jurisprudentieverwijzingen zijn. Met de resultaten van deze technieken kon een citatienetwerk worden opgezet, waarmee een uitspraak snel in context kan worden beschouwd. De tijd die nodig is om jurisprudentie en wetenschappelijke literatuur te vinden waarin een bepaalde uitspraak wordt aangehaald, kan hiermee worden teruggebracht van uren tot seconden.

Voor wetsverwijzingen is een iets andere systematiek gebruikt. Allereerst is een databank opgebouwd met alle mogelijke citeertitels, (on)officiële afkortingen en schrijfwijzen van decentrale, nationale, Europese en internationale regelgeving. Al deze regelgevingsaanduidingen worden dan in de uitspraakteksten herkend, waarna een speciale parser deze naar een canonieke vorm herleidt en de bijbehorende artikelverwijzingen detecteert. Voor Europese regelgeving, die vaak met documentnummers wordt aangehaald, werd een specifieke oplossing ontwikkeld, en ook lokale aliassen – aanduidingen als ‘de wet’ of ‘het verdrag’, waarmee regelingen na een eerste volledige citatie bij daaropvolgende verwijzingen vaak worden aangehaald – worden correct herkend.

Met behulp van deze technologie wordt het verzamelen van alle uitspraken die bijvoorbeeld een bepaald artikel van een Europese verordening aanhalen, aanzienlijk versneld en verbeterd.

In dit hoofdstuk wordt bovendien de inhoud en de opzet van de onderzoeksdatabase beschreven, die niet alleen voor dit hoofdstuk, maar vooral ook voor het onderzoek in hoofdstuk 7 werd gebruikt. De onderzoeksdatabase bevat meer dan 850.000 uitspraken en ruim 550.000 bestanden met rechtswetenschappelijke literatuur.

In hoofdstuk 7 ontwikkelen we een model waarmee de domeinrelevantie van rechterlijke uitspraken op een vijfpuntsschaal kan worden uitgedrukt. In dit *Model for Automated Rating of Case law* (MARC) is het publieke leven van een rechterlijke uitspraak opgedeeld in drie fasen. Allereerst de ‘publicatiefase’, de korte periode na de uitspraakdatum waarin de uitspraak (op Rechtspraak.nl) wordt gepubliceerd en er door de ‘juridische crowd’ voor het eerst kennis van wordt genomen. In de ‘transitiefase’ leidt dit tot verdere selectie voor

jurisprudentieperiodieken, annotaties, verwerking van de uitspraak in ‘continue literatuur’ (zoals commentaaredities, online handboeken en wiki’s) en de eerste aanhalingen ervan in rechtspraak en ‘eenmalige literatuur’ (zoals tijdschriftartikelen en proefschriften). In de citatiefase ten slotte heeft de uitspraak zich gesetteld; nieuwe aanhalingen zijn alleen nog te vinden in rechtspraak en eenmalige literatuur.

Voor deze drie fasen zijn verschillende modellen ontwikkeld. Voor de citatiefase wordt een model met acht onafhankelijke variabelen (‘predictors’) gebruikt: de leeftijd van de uitspraak, de hiërarchische positie van de instantie die de uitspraak heeft gedaan, het rechtsgebied en de vijf ‘crowd-variabelen’: de publicatie respectievelijk annotatie in tijdschriften (waarbij zowel het aantal tijdschriften/annotaties als de standing van de tijdschriften wordt gemeten), citatie in continue literatuur, citatie in rechtspraak en citatie in eenmalige literatuur. Voor deze laatste twee wordt een voortschrijdend gewogen gemiddelde gehanteerd. Als afhankelijke variabele (de ‘regressor’) wordt de kans gebruikt die de uitspraak heeft om in de komende drie jaar te worden geciteerd in eenmalige literatuur en rechtspraak.

Voor de publicatiefase is gebruik van de crowd-variabelen niet mogelijk, omdat de crowd dan nog niet in de gelegenheid is geweest om de uitspraak te bestuderen en op zijn zaaksoverstijgend belang te beoordelen. Daarom wordt voor deze fase vooral gebruikgemaakt van endogene variabelen: gegevens die in de uitspraak zelf aanwezig zijn, zoals het aantal rechters dat over de zaak geoordeeld heeft, het aantal uitgaande wetsverwijzingen en jurisprudentiecitaties alsmede de lengte van de uitspraak. Daarnaast worden ook hier het rechtsgebied en de hiërarchische positie van de instantie gebruikt. Ook de publicatie van de uitspraak op Rechtspraak.nl wordt als predictor beschouwd; het al dan niet verschijnen van een actualiteit bij de uitspraak blijkt statistisch echter niet relevant.

Voor de transitiefase – waarvoor een periode van 100 dagen is genomen – wordt een gewogen gemiddelde van de scores in publicatiefase en citatiefase gehanteerd.

Omdat de cijfermatige uitkomsten van deze algoritmen – berekend met behulp van het ‘gegeneraliseerde (non)lineaire model’ – voor eindgebruikers moeilijk zijn te interpreteren, worden deze teruggebracht naar vijf oplopende klassen: van MARC-1 voor de triviale uitspraken tot MARC-5 voor de *landmark cases*. Bij het testen van dezelfde set uitspraken in zowel publicatiefase als citatiefase, blijken de endogene variabelen een goede voorspeller te zijn van het oordeel van de juridische crowd in de citatiefase. Tevens blijkt dat het statistisch van weinig nut is om in de citatiefase ook de endogene variabelen te gebruiken; kennelijk zijn deze (impliciet) al in het oordeel van de crowd verwerkt.

Een slotbeschouwing is opgenomen in hoofdstuk 8. Naast een samenvatting van de bevindingen en een beantwoording van de onderzoeksvragen, wordt daar nader ingegaan op de betekenis voor rechtspraak en rechtswetenschap van onderzoek zoals door ons uitgevoerd in de hoofdstukken 6 en 7. Dat doen we in het licht van de problematische relatie tussen bètawetenschappen en rechtswetenschap en -praktijk, maar vooral met het oog op de lonkende perspectieven van het juridisch semantisch web. De ras verbeterende

beschikbaarheid van juridisch bronmateriaal (zowel in kwantitatief als kwalitatief opzicht) biedt geheel nieuwe mogelijkheden voor juridisch kennismangement en – interdisciplinair – rechtswetenschappelijk onderzoek.

SUMMARY

ON AND IN THE WEB

**How the Accessibility of Judicial
Decisions Can Be Improved**

Due to the emergence of the internet, the dissemination of case law has undergone a radical change. Until late 1990s, commercial publishers had a monopoly on collecting, selecting, publishing and enriching case law. But the internet has made it possible for the judiciary to take the publishing of the case law into its own hand, both for internal use as well as to cater to the needs of the legal practice, scholarship and society at large. The dissemination of judicial decisions to the public serves both as a legitimizing function as well as the law-making function of jurisprudence.

However, the new opportunities evoke numerous questions: do all judgments have to be published, or does it suffice to publish a selection of them? And what should be the criteria for the selection? What is the extent to which judgments have to be rendered anonymous? Does it suffice to publish the bare documents, or should additional accessibility features be included so that the user is able to conduct a search effectively and efficiently in rapidly growing repositories?

After chapter 1 which is an introduction, in chapter 2 we discuss the legal framework relevant for the publication of case law on the internet. A distinction is made between three different concepts: the public pronouncement of the judicial decisions as such, the provision of case law and the accessibility of the published information. Data protection is discussed separately.

The public pronouncement relates to the legal status of the judicial decision. Judicial decisions must be pronounced publicly in order to prevent secret judgments and to enable the scrutinization of the judiciary. However, the daily practice – sanctioned by the highest national and European courts – is far less absolute and unconditional as seems to be prescribed by the relevant provisions of the European Convention on human rights and fundamental freedoms and the Dutch Constitution. Accordingly, a decision can be read aloud in open court, in full, or summarized, but a written judgment can also suffice, provided it is sent to the parties and available for those who can show a legitimate interest.

The provision of case law has had a passive character for a long time: a (specific) decision could be obtained from the court. On payment of a court fee, the ruling (generally) was provided, sometimes in anonymized or compressed form. This passive provision (i.e., one had to ask for it) is regulated in detail in various (procedural) laws, but the applicability of these rules to the publication of judicial decisions on the internet is questionable. Active provision exists in two forms: specific active provision and general active provision. The specific forms of active provision are entirely regulated by law. Examples are the active provision of judicial decisions to protect third parties (e.g. in cases of insolvency) or because of their law-developing nature. Publication of a judgment can also be ordered by way of additional punitive measure.

In the Netherlands, there is no formal legal framework on the general provision of judgments. The clearest instruction on publishing (a selection of) interesting cases is found in the ministerial memorandum ‘Towards accessibility of public documents’ from 1997. The most important instruction norms for the selection and presentation of case law can be found in Recommendation R(95)11 of the Committee of Ministers of the Council of Europe.

These, and other national and international sources, indicate the existence of an obligation to publish case law, albeit on a limited basis: a representative selection is sufficient. In the Netherlands, the selection criteria for publication are established by the judiciary itself. In 2012, the rather vaguely formulated guidelines originally drafted in 1999 were replaced by a more elaborate scheme in which different publication regimes apply to different (departments of) courts, procedures and case types.

Of the three concepts – public pronouncement, provision and accessibility – the latter is the most open. But it is not clearly defined anywhere. Moreover, the relevant legal instruments are of a secondary nature and generally do not specifically address access to judicial decisions. Yet some clear trends can be drawn from the available legal sources: case law should be made available for free, there shall not be any technical or legal barriers to reuse, they have to be identified in a unique and persistent manner, there shall not be any doubt concerning the origin of the published documents, the position of a decision within the entire court procedure must be visible, judgments have to be published timely and shall not be removed without good reason. Measures should also be taken to cope with the abundance of information: case law should be presented intelligibly and in a broader context, be available via a single website, be provided with metadata and be accessible and understandable in a cross-border context. Finally, a user must be able to find the relevant information in a large collection of case law as quickly and easily as possible.

The anonymization of judgments is governed by the Data Protection Act and the related legal framework, in particular an opinion of the Registration Board from 1997. This opinion states that all personal data that are not relevant for answering the legal questions or the interpretation of the law, must be removed from the judgments. The judiciary itself drafted detailed guidelines, not only prescribing which data have to be rendered anonymous, but also stating that the anonymization should be done in such a way that the readability of the judgments is impaired as little as possible.

In an international comparative study we outline major differences in the way various countries publish judicial decisions, both with regard to the legal framework, the volume, the selection criteria used, the way in which publication and selection are organized and the ease with which the user can consult the case law published. However, the protection of personal data develops as a hard constraint on the publication of case law universally.

In comparison, it should be noted that in the Netherlands relatively much case law is published and the accessibility aspects score reasonably well.

Finally, in this chapter the trends and opinions in legal doctrine are discussed. Much of the legal literature on the general provision of court decisions over the internet dates back to the years when the technical possibilities were on a developmental stage. Facing unprecedented optimism about the possibilities of ‘openness’ and research, there was concern about the protection of personal data and the risks of information overload; depending on the author, the emphasis is either on the first or the second aspect. Some authors take an activist attitude, possibly losing sight of the borderlines between the themes of public pronouncement, provision, accessibility and data protection.

In chapter 3, we focus on the publication practice as it has developed in the Netherlands. First, we describe the recent history, in which two projects played a crucial role: firstly, the web portal Rechtspraak.nl with its case law database, and secondly Porta Iuris, an internal web portal of the judiciary, offering access to both internal case law collections and third party repositories. The organizational embedding and the information architecture of these facilities are outlined.

Next, the publication of case law on Rechtspraak.nl is tested against the legal framework described in chapter 2. To this end, first the policy as formulated by the responsible authorities is examined. Next, the question is posed whether the selection of case law as published on Rechtspraak.nl is sufficiently 'representative' – a concept difficult to objectify, and in this context actually confusing. We do this by comparing this selection with both the collection published by commercial publishers, as well as with internal statistics on the handling of cases. It is concluded that the published selection is sufficiently representative, although there are shortcomings with regard to some specific chambers. Moreover, the Netherlands lags behind on publishing relevant judgments of the European Court of Human Rights.

On the accessibility aspects, the score is quite well, especially since the completion of the project Nova Porta Iuris in June 2013. Since then availability of data for reuse has improved, formal relationships between decisions are made visible and judgments are identified by the European Case Law Identifier (ECLI).

At the end of this chapter, other dispute resolution institutions are discussed, such as disciplinary tribunals – which can publish their rulings since 2009 on Tuchtrecht.nl – the Dutch Foundation for Consumer Complaints Boards and the Netherlands Institute for Human Rights.

In the chapters 4 to 7, some specific topics related to the accessibility of case law databases are discussed in more detail. Chapter 4 focuses on the identification and citation of case law. First a theoretical framework is formulated. The first part of this framework is based on the Functional Requirements for Bibliographic Records (FRBR) of the International Federation of Library Organizations and Institutions (IFLA). The FRBR distinguishes four ontological levels. The first level is the 'work', an abstract level identifying the intellectual creation. The second level is the 'expression', also an abstract level that involves the (artistic or intellectual) realization of a work (e.g. a translation). The third level is the 'manifestation', which embodies the expression in a particular format. Finally, the fourth level, the 'item', is the single exemplar of a manifestation. The second part of the theoretical foundation describes an assessment framework with which identification systems for case law should comply.

Subsequently, both the Dutch and some foreign identification systems are assessed against this framework. The method commonly used to identify judicial decisions by means of 'parallel citations' faces numerous objections: it is not an identifier at the work level but at the expression level and it is also vendor-specific. The use of 'triples' (the combination of court name, date of judgment and case number) also faces numerous problems. The National Case Law Identifier (LJN) was an identifier at the work level, and offered important benefits,

especially in conjunction with the LJN-index, which was available on Rechtspraak.nl and also contained parallel citations.

In citation guidelines and daily practice, the LJN has gained ground rapidly. Opacity, finiteness, a non-full coverage and the absence of cross-border interoperability gave rise to the development of the ECLI-system. The design, European embedding and the implementation of ECLI are described in some detail.

At the end of this chapter, the identification of legislation and other legal sources is discussed.

Chapter 5 deals with the problematic issue of selection, which already existed when case law was published in paper magazines only. Different (proposed) selection criteria are discussed, as well as the selection problems faced in daily practice. It appears that the testing of individual decisions against the selection criteria is often more difficult than formulating the criteria itself. Since more decisions are actually published, being selected is becoming less of an indicator for legal relevance. So, due to the massive publication of case law, 'selection' is changing from an input problem to an output problem, and should therefore be treated as a relevance issue from the science of information retrieval.

In a theoretical treatise on the concept of 'relevance', we distinguish between five 'manifestations' of relevance. The first is system relevance, which describes the extent to which a particular document matches a query in purely mathematical terms. Secondly, there is topical relevance, which expresses whether a document pertains to a specific subject matter. With cognitive relevance, we determine whether a document is also perceived as relevant by the user. Situational relevance expresses how a document contributes to the solution of the problem which prompted the user to start his search initially. Finally, there is domain relevance, referring to the importance attached to an information object by the whole community (the 'crowd'), regardless of the context of a specific user query or the subject of the document.

For the purpose of the research in chapter 7, in chapter 5 some methods to measure relevance are also discussed, with an emphasis on social network analysis.

Chapter 6 deals with the 'contextuality' of a judicial decision. Accessibility of judgments can be improved if they can be viewed in their legal context – e.g., their position on a broader line of jurisprudence – or if they can be searched for by the paragraphs of legislation which they quote. Partly as a result of the myriad different ways that are used by judges and academic authors to quote case law and legislation, this contextuality is hard to achieve through the use of out-of-the-box functionality of search engines. Because the sheer volumes make manual tagging impossible, specific software is needed to establish the links between judicial decisions, (national and European) legislation and legal literature.

These software mechanisms are described in this chapter. To detect case law citations, first of all those text strings are recognized that may be part of a citation: names of courts, dates, (possible) case numbers, parallel citations and LJN's. These 'citation strings' are then normalized and finally canonicalized, a process in which the validness and uniqueness of

case law references are established. Consequently, a citation network is built, with which a decision can be viewed in its legal context. The time required to find where in legal doctrine or case law a particular judicial decision is cited, can thus be reduced from hours to seconds.

To detect references to legislation a slightly different methodology is used. First, a database was built containing all known official titles, abbreviations and spellings of local, national, European and international laws and regulations. All these strings are subsequently recognized in the judgment text, after which a special parser converts those citations to a canonical form and detects the specific paragraphs that are referenced. For European legislation, which is often cited with document numbers, a specific solution was devised, and local aliases – the habit to use, e.g., ‘the statute’ or ‘the convention’ in subsequent citations of an initially fully quoted regulation – are recognized correctly. Using this technology, collecting all case law citing, e.g., a particular paragraph of a European directive, is significantly accelerated and improved.

Finally, this chapter describes the content and development of the research database, which was not only used for the work described in this chapter, but also for the research in chapter 7. This database contains over 850.000 case law documents and more than 550.000 files of legal literature.

In chapter 7, we develop a model with which the domain relevance of judgments can be expressed on a five-point scale. In this ‘Model for Automated Rating of Case law’ (MARC) the public life of a court ruling is divided into three phases. The first one is the publication phase, the short period after the pronouncement in which the judgment is published for the first time (on Rechtspraak.nl) and it is made available for scrutiny by the ‘legal crowd’. In the ‘transition phase’ there are the selection by law journals, the writing of annotations, the insertion of the decision in ‘continuous literature’ (such as commentary editions, online manuals and wikis) and the first citations of the judgment in case law and ‘one-off literature’ (such as articles in law reviews and dissertations). Finally, in the ‘citation phase’ the judgment is ‘settled’, it is only cited in case law and one-off literature.

For these three phases different models are developed. For the citation phase, an algorithm with eight independent variables (‘predictors’) was devised: the age of the decision, the hierarchical position of the court that issued the ruling, the field of law and the five ‘crowd variables’: publication and annotation in periodicals (where both the number of magazines/ annotations as well as the standing of those magazines are taken into account), citation in continuous literature, citation in case law and citation in one-off literature. For the latter two a weighted moving average is being used. As the dependent variable (the ‘regressor’), we use the odds that the judgment will be quoted in one-off literature and case law within the next three years.

In the publication phase, the crowd variables cannot be used, because the crowd has not been able to study and assess the decision on its general legal importance yet. Therefore, for this phase mainly endogenous variables are used, i.e., data contained in the judgment itself, such as the number of judges deciding the case, the number of outgoing references to

legislation and case law and the length of the decision. In addition, the field of law and the hierarchical position of the court are also used. Moreover, the publication of the decision on Rechtspraak.nl is considered as a predictor; whether or not an accompanying press release has been issued on this website turned out to be statistically irrelevant.

For the transition phase – for which a period of 100 days is considered appropriate – a weighted average of the scores in the publication phase and the citation phase are used.

Because the numerical results of the algorithms – calculated with the generalized (non) linear model – are hard to interpret for end-users, these were reduced to five ascending classes: MARC-1 for trivial judgments, MARC-5 for landmark cases. When testing the same set of decisions in both publication phase and citation phase, the endogenous variables turn out to be a good predictor for the opinion of the legal crowd during the citation phase. It is also established that the endogenous variables have no added relevance in the citation phase. Apparently these factors are (implicitly) taken into account by the legal crowd.

Some final considerations can be found in chapter 8. In addition to a summary of the findings and an answer to the research questions, the importance of the type of research which was conducted in the chapters 6 and 7 for legal practice and scholarship is discussed. To put this into perspective, we take into account the problematic relationship between the natural sciences on the hand and legal practice and scholarship on the other, but also the appealing prospects of the legal semantic web. The rapidly increasing availability of digital legal source materials (both quantitatively and qualitatively) offers entirely new opportunities for legal knowledge management and – interdisciplinary – legal research.

BIJLAGE 1

Gebruikte afkortingen

Afkorting

Betekenis

AALL	<i>American Association of Law Libraries</i>
Aanbeveling R(95)11	Aanbeveling R (95)11, Comité van Ministers Raad van Europa, <i>Concerning the Selection, Processing, Presentation and Archiving of Court Decision in Legal Information Retrieval Systems</i>
Aanbeveling R(2002)13	Aanbeveling R(2002)13, Comité van Ministers Raad van Europa, <i>On the publication and dissemination in the member states of the text of the European Convention on Human Rights and of the case-law of the European Court of Human Rights</i>
Aanw. reg.	Aanwijzingen voor de regelgeving
AB	AB Rechtspraak Bestuursrecht
AB RvS	Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State
ACA-Europe	<i>Association of Councils of State and Supreme Administrative Jurisdictions of the European Union</i>
AG	Advocaat-generaal
AI	<i>Artificial Intelligence</i>
Al.	Alinea
ALWD	<i>Association of Legal Writing Directors</i>
AMvB	Algemene Maatregel van Bestuur
ANSI	<i>American National Standards Institute</i>
AustLII	<i>Australasian Legal Information Institute</i>
Awb	Algemene wet bestuursrecht
Awoi	Algemene wet overheidsinformatie
AWR	Algemene wet inzake rijksbelastingen
Berw	Beroepswet
Bijv.	Bijvoorbeeld
Bimug	Beheer en Invoer Module Uitspraken Gerechten
Bistro	Bureau InternetSystemen en –Toepassingen Rechterlijke Organisatie
BNB	Beslissingen in belastingzaken / Nederlandse Belastingrecht-spraak
BTSZ	Besluit tarieven in strafzaken 2003
BW	Burgerlijk Wetboek
BWB	Basiswettenbestand
BWB-ID	Basiswettenbestand-identificer
BWT	Bistro wettentabel
BWV	<i>Bach-Werke-Verzeichnis</i>
BZK	(Ministerie van) Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
CBb	College van Beroep voor het bedrijfsleven
Cbp	College bescherming persoonsgegevens
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek

Afktorting	Betekenis
CCW	Commissie Communicatie Webvoorzieningen
CELEX	<i>Communitatis Europae Lex</i>
CEN	<i>Comité Européen de Normalisation</i>
CENDOJ	<i>Centro de Documentación Judicial</i> (Spanje)
Centraal Register	Onderzoeksproject ‘Verzameling, Ordening en Publicatie van Rechterlijke Uitspraken’
CF	Citatiefase
CIR	Centraal Insolventieregister
CJO	Centrale JurisprudentieOpslag
CMS	<i>Content Management System</i>
Codex	Conversie-programmatuur voor Dataleveranties en Extracties
Commissie-Franken	Commissie grondrechten in het digitale tijdperk
CRvB	Centrale Raad van Beroep
c.s.	<i>Cum suis</i>
CUID	Canonieke uitspraakidentifiser
CVDR	Centrale Voorziening Decentrale Regelgeving
Dbw	Databankenwet
DCMI	<i>Dublin Core Metadata Initiative</i>
DCST	Databank consistente straftoemeting
DD	Delikt en Delinkwent
d.d.	<i>De dato</i>
DOI	<i>Digital Object Identifier</i>
ECLI	<i>European Case Law Identifier</i>
ECLI-conclusies	Raadsconclusies waarin de invoering wordt aanbevolen van een Europese identificatiecode voor jurisprudentie (ECLI), en van een minimumaantal uniforme metagegevens betreffende jurisprudentie (CELEX:52011XG0429(01))
ECRM	Europese Commissie voor de Rechten van de Mens
EG	Europese Gemeenschap
EG-verdrag	Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap
EHRM	Europees Hof voor de Rechten van de Mens
EK	Enkelvoudige kamer
ELI	<i>European Legislation Identifier</i>
ELRO	Elektronisch Loket Rechterlijke Organisatie
ENCJ	<i>European Network of Councils for the Judiciary</i>
et al.	<i>Et alia</i>
EU	Europese Unie
EU-publicatiebureau	Bureau voor publicaties van de Europese Unie
e.v.	En verder

Afkorting	Betekenis
EVRM	Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden
FED	FED's fiscaal weekblad
fte	<i>Full-time equivalent</i>
FTP	<i>File Transfer Protocol</i>
FRBR	<i>Functional Requirements for Bibliographic Records</i>
Fw	Faillissementswet
George	Geïntegreerde ontsluiting rechtsbronnen gerechten
Gst	Gemeentestem
Gw	Grondwet
HCCH	Haagse Conferentie voor Internationaal Privaatrecht
H-index	<i>Hirsch-index</i>
HITS	<i>Hyperlink-Induced Topic Search</i>
HTML	<i>HyperText Markup Language</i>
HvJ EU	Hof van Justitie van de Europese Unie
i.a.	<i>Inter alia</i>
Ibis	Inleesprogrammatuur Bistro
ICAIL	<i>International Conference on Artificial Intelligence and Law</i>
ICT	Informatie- en CommunicatieTechnologie
Ictro	ICT-bedrijf Rechterlijke Organisatie
IFLA	<i>International Federation of Library Associations and Institutions</i>
InCitConLit	Inkomende citaties uit continue literatuur
InCitEenLit	Inkomende citaties uit eenmalige literatuur
InCitEenLit-GVG	Inkomende citaties uit eenmalige literatuur – gewogen voortschrijdend gemiddelde
InCitUit	Inkomende citaties uit uitspraken
InCitUit-GVG	Inkomende citaties uit uitspraken – gewogen voortschrijdend gemiddelde
IND	Immigratie- en Naturalisatiedienst
Intro	Intranet Rechterlijke Organisatie
IR	<i>Information retrieval</i>
ISBN	<i>International Standard Book Number</i>
IVBPR	Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten
IVS	Informatievoorziening bij straftoemeting
JABW	Jurisprudentie Algemene Bijstandswet
JAR	Jurisprudentie Arbeidsrecht
JB	Jurisprudentie Bestuursrecht
JOL	Jurisprudentie On Line
JOR	Jurisprudentie Onderneming en Recht
JPWF	JurisprudentiePeriodiekWegingsFactor

Afkorting	Betekenis
JSV	Jurisprudentie Sociale Voorzieningen
Jur.	Jurisprudentie van het HvJ EU (<i>European Court Reports</i>)
JURE	<i>Jurisdiction Recognition Enforcement</i>
Juricaf	<i>La jurisprudence francophone des cours suprêmes</i>
Justitie-nota	Notitie 'Een jurisprudentie-informatiesysteem voor de rechterlijke macht'
KESA	Kenniscentrum Economisch Strafrecht
KG	Kort Geding
KOOP	Kennis- en Exploitatiecentrum Officiële Overheidspublicaties
LAHJUCAF	<i>l'Association des cours suprêmes judiciaires francophones</i>
Lamicie	<i>Last Minute Commissie</i>
LDCCR	Landelijk dienstencentrum voor de rechtspraak
Leidraad	De Leidraad voor juridische auteurs ([Schuijt, et al. 2010]).
LII	<i>Legal Information Institute</i>
LJN	Landelijk Jurisprudentienummer
LSVK	Landelijk Stafbureau Vreemdelingenkamers
MARC	<i>Model for Automated Rating of Case law</i>
MARC-CF	MARC-indicator voor de citatiefase
MARC-PF	MARC-indicator voor de publicatiefase
MARC-TF	MARC-indicator voor de transitiefase
m.b.t.	Met betrekking tot
MK	Meervoudige kamer
m. nt.	Met noot
Moltmaker-I	Rapport van de Commissie Jurisprudentiedocumentatie
Moltmaker-II	Rapport van de Werkgroep Jurisprudentiedocumentatie/derden
NJ	Nederlandse Jurisprudentie
NJB	Nederlands Juristenblad
Nostra	Noordelijk Straftoemetingssysteem
NPSJCEU	<i>Network of the presidents of the supreme judicial courts of the European Union</i>
nr.	Nummer
Nrechters	Aantal rechters dat een zaak behandelt, gehercodeerd
NTR	Nederlands Tijdschrift voor Fiscaal Recht
NVvR	Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak
ODF	<i>Open document format</i>
OGHG	<i>Obersten Gerichtshofsgesetz</i> (Oostenrijk)
o.i.	Onzes inziens
OM	Openbaar Ministerie
o.m.	Onder meer
OPTA	Onafhankelijke Post en Telecommunicatie Autoriteit

Afkorting	Betekenis
ov.	Overweging
OWMS	Overheid.nl Web Metadata Standaard
OWV	Onderzoekswettenverzameling
p.	Pagina
PACLIH	<i>Pacific Islands Legal Information Institute</i>
par.	Paragraaf
PDF	<i>Portable document format</i>
PG	Procureur-generaal
PJ	Pensioen Jurisprudentie
Profi	Procesfinanciering
PubAnno	Publicatie van een annotatie
PubJur	Publicatie in jurisprudentieperiodieken
PVRO	Programma Versterking Rechterlijke Organisatie
RDF	<i>Resource Description Framework</i>
RegressorCF	Regressor voor de citatiefase
resp.	Respectievelijk
RIS	<i>Rechtsinformationssystem des Bundes</i> (Oostenrijk)
r.o.	Rechtsoverweging
RO-breed	Databank Rechterlijke-Organisatie-breed
ROJ	<i>Repertorio Oficial de Jurisprudencia</i> (Spanje)
RSS	<i>Really Simple Syndication</i>
Rv	Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering
Rvdr	Raad voor de rechtspraak
RvdW	Rechtspraak van de Week
SAFLII	<i>Southern African Legal Information Institute</i>
Sectie IE	Sectie Intellectuele Eigendom van de Rechtbank Den Haag
SKOS	<i>Simple Knowledge Organization System</i>
Sr	Wetboek van Strafrecht
SSR	Stichting Studiecentrum Rechtspleging
SSRN	<i>Social Science Research Network</i>
Stb.	Staatsblad
Stcrt.	Staatscourant
Sv	Wetboek van Strafvordering
TAR	Tijdschrift voor Ambtenarenrecht
t/m	Tot en met
Toegankelijkheidsnota	Regeringsnota 'Naar toegankelijkheid van overheidsinformatie'
Trb	Tractatenblad
UML	<i>Unified Modeling Language</i>
UNESCO	<i>United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization</i>
URI	<i>Uniform Resource Identifier</i>
URL	<i>Uniform Resource Locator</i>

Afkorting	Betekenis
USZ	Uitspraken Sociale Zekerheid
Uwg	Uitvoeringswet grondkamers
vgl.	Vergelijk
VN	Vakstudie Nieuws
VWEU	Verdrag betreffende de Werking van de Europese Unie
Wbbo	Wet bestuursrechtspraak bedrijfsorganisatie
Wbp	Wet bescherming persoonsgegevens
WED	Wet op de economische delicten
Wet GBA	Wet gemeentelijke basisadministratie persoonsgegevens
Wet HGK	Wet herziening gerechtelijke kaart
Wet RO	Wet op de rechterlijke organisatie
Wet RvS	Wet op de Raad van State
WFR	Weekblad Fiscaal Recht
Wft	Wet op het financieel toezicht
Wob	Wet openbaarheid van bestuur
Wpr	Wet persoonsregistraties
WRR	Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid
WTBZ	Wet tarieven in burgerlijke zaken
WTSZ	Wet tarieven in strafzaken
WWW	<i>World Wide Web</i>
XML	<i>eXtensible Markup Language</i>
z.j.	Zonder jaar
z.k.	Zonder kenmerk

BIJLAGE 2

**Aanbeveling R(95)11 van het
Comité van Ministers van de
Raad van Europa**

**COUNCIL OF EUROPE
COMMITTEE OF MINISTERS**

**RECOMMENDATION No. R(95)11
OF THE COMMITTEE OF MINISTERS TO MEMBER STATES**

**CONCERNING THE SELECTION, PROCESSING, PRESENTATION
AND ARCHIVING OF COURT DECISIONS
IN LEGAL INFORMATION RETRIEVAL SYSTEMS**

(Adopted by the Committee of Ministers on 11 September 1995
at the 543rd meeting of the Ministers' Deputies)

The Committee of Ministers, under the terms of Article 15.b of the Statute of the Council of Europe,

Considering that the aim of the Council of Europe is to achieve greater unity among its members;

Having regard to Recommendation No. R (83) 3 concerning the protection of users of computerized legal information services;

Considering that full knowledge of the jurisprudence of all courts is an essential prerequisite for equitable application of the law;

Considering that it is essential that jurisprudence retrieval systems should be objective and representative if justice is to be done;

Considering that computerised systems are being used more and more frequently for legal research, and that the growing number and complexity of court decisions is resulting in an increasingly widespread recourse to these new methods;

Considering that the general public and the legal profession in particular should have access to these new means of information,

Recommends that the governments of member states:

- a. bring the general principles and guidelines set out below to the attention of the persons responsible for the creation, the management and the updating of legal information retrieval systems;
- b. take appropriate steps to ensure that these principles and guidelines are applied to automated jurisprudence retrieval systems in the public sector, and to facilitate their application, and see to it that automated jurisprudence retrieval systems are objective and representative;
- c. take appropriate steps to ensure that all users have easy access to legal information retrieval systems that are open to the public.

APPENDIX I TO RECOMMENDATION NO. R (95) 11

General principles applicable to legal information retrieval systems with regard to the selection, processing, presentation and archiving of court decisions.

I. Scope

For the purposes of this recommendation, automated jurisprudence retrieval systems cover:

- databanks, irrespective of the organization of their contents or the method of dissemination;
- the new magnetic and optical retrieval media (*inter alia* CD-ROMs containing jurisprudence).

II. Objectives of automated jurisprudence retrieval systems

The objectives of automated retrieval systems are, *inter alia*:

- to facilitate the work of the legal profession by supplying rapid, complete and up-to-date information;
- to provide information for all persons directly or indirectly interested in a matter of jurisprudence;
- to make available more quickly new court decisions, especially in areas of law under development;
- to make available a larger number of court decisions concerning both questions of law and questions of fact (for example amount of compensation, of maintenance, length of a sentence, etc.);
- to contribute to the coherence of jurisprudence (reliability of law – “*Rechtssicherheit*”) without introducing inflexibility;
- to enable law-makers to analyze the application of laws;
- to facilitate research on jurisprudence;
- in certain cases, to furnish information for statistical purposes.

III. General principles

1. Coverage

The jurisprudence concerning all fields of law and from all geographical areas should be disseminated by one or more automated systems. States should themselves set up or encourage the setting up of systems covering sectors not already covered (see Recommendation No. R (83) 3, Appendix I, Part I, No. 5, second sub-paragraph and also below. Appendix II, II.3).

2. Exhaustiveness – selection

- 2.1. In accordance with the rules of the legal system or the needs of automated systems, a selection of decisions can be made, if necessary.
- 2.2. In sectors where a selection is made, this must be objective, according to the criteria set forth in Appendix II, and the selected decisions must be generally representative of the jurisprudence in the sector in question.

This includes the selection of a decision that goes against a prevailing trend in jurisprudence.

3. Updating

Recent court decisions should be fed into the automated system regularly and within a reasonable period of time.

It is desirable that automated systems allow for informing the users quickly about the newest decisions entered into the system.

As far as possible, systems should be updated within a month in the case of supreme court decisions and within three months in the case of decisions by other courts, as from the date of publication of the decision or as from the delivery of the text of the decision to the parties.

The updating routines should profit from the most efficient techniques possible, especially re-use of texts already in machine-readable form. Furthermore, the computerised legal information services should endeavour to ensure that the editorial phase is as short as possible.

4. Upholding or quashing of court decisions

When an appeal against a selected decision has been made to a higher court, users should be informed of the appeal whenever the decision is presented.

As far as possible, the decision of the higher court should be indicated (whether it has upheld or quashed the original decision).

5. Archiving of decisions

Archiving criteria for jurisprudence retrieval systems should be as clear and simple as possible, and archived decisions should be stored on one or more media that remain accessible to users who expressly want to consult them.

Consideration should be given to avoiding complicating the use of the system by the accumulation of a growing amount of obsolete information.

The computerised legal information services should facilitate retrieval which is restricted to decisions given after a certain date.

APPENDIX II TO RECOMMENDATION NO. R (95) 11

Guidelines for the selection, processing, presentation and archiving of court decisions in legal information retrieval systems.

I. Selection

1. Definition

For the guidelines reproduced below, "selection" means the type of choice among the court decisions currently given in a member state to be inserted in the database.

2. Selection criteria

Selection of court decisions can be carried out according to the following criteria:

- hierarchical selection: the choice of court decisions of one or several instances of courts according to their hierarchical status in the legal order of the country concerned;
- geographical selection: the choice of court decisions given by one or several courts selected according to their geographical location;
- selection by fields of law: the choice of court decisions in one or more fields of law, for example penal law, environmental law, procedural law, marriage law, fiscal law, etc;
- selection by substance: the choice of court decisions according to whether they are or are not considered of sufficient legal interest.

The following guidelines apply to decisions on the substance of a case as well as to decisions concerning procedure.

II. Guidelines

If a selection takes place, it should be carried out in such a manner that objectivity and representativity of the database are ensured.

The selection should ensure, on the one hand, broad and comprehensive access to information on court decisions and, on the other hand, that the accumulation of useless information is avoided.

The selection criteria established above should be applied in the following manner:

1. Hierarchical selection, which leads to giving priority to decisions of the highest courts, is a useful way of limiting the amount of information available for retrieval. However it should be taken into consideration that the frequency of appeals may vary from one field of law to another and that certain types of cases cannot be appealed against. Therefore decisions of lower courts should not be lost from view.

2. Geographical selection should be avoided unless particular circumstances justify the contrary, for example the existence of regional law or regional jurisdiction, in the case of specific scientific research.
3. The selection by fields of law is a useful way of limiting the amount of information available for retrieval when establishing systems designed for special groups of users. Selection by fields of law will normally be carried out by selecting the decisions in one or several fields of law. This could be done by storing all decisions given by one or several types of specialized courts, for example fiscal courts, criminal courts, etc.

States should endeavour to ensure the creation of databases to cover types of information, fields of law and jurisdictions not covered elsewhere (see Recommendation No. R (83) 3, Appendix I, I, 5.2).

4. Selection by substance should be applied only with great care so as to ensure the objectivity and representativity of the selection of the decisions.

“Legal interest” means that a court decision expresses a rule of law, for example setting a legal precedent, expressing a tendency of jurisprudence in the evaluation of facts, a procedural practice in such a way that the decision is or could be of importance for obtaining adequate and detailed knowledge of court practice in the field of law in question.

The following specific points should be taken into consideration when making selections:

Decisions of assessment (for example of the punishment, of damages), as well as decisions dealing mainly with questions of evidence or of contract should not be omitted as a general rule, as these types of decisions represent some important elements of the legal systems.

Decisions expressing a “constant practice” of the courts should be represented in such a way as to reflect the main principles of the jurisprudence in the field concerned. On the other hand, this should not tend to impede a possible evolution of case-law. Consequently the legal information systems should, at adequate intervals, store decisions that confirm or reverse a “firm practice” of the courts. Appropriate indications could be given, for example by adding annotations confirming or changing the practice.

5. Further selection criteria:
Selection criteria can be positive or negative.

Concerning negative selection criteria, decisions may be excluded:

- a. if the grounds on which they are based are stated according to a standard formula or formula clause. This standard formulation can be recognized by modules, such as word processing modules;

- b. if they concern questions of evidence which are in agreement with existing case-law.

If a selection proves necessary in the case of the highest courts, it appears desirable that the negative selection method be used in all fields of law.

The following positive selection criteria might be used for choosing decisions:

- a. decisions in which the explanation of a concept or legal term is given, that is a rule of law is formulated or amended;
- b. decisions in which the method of interpretation used results in an existing rule of law being applied to a body of facts in a way which departs from earlier applications;
- c. decisions in which a method of argumentation is noted which departs from earlier applications;
- d. decisions in which questions concerning the competence of the court are decided;
- e. decisions involving a concurring or dissenting opinion;
- f. decisions in which a rule of law and/or a body of facts is involved, which is of general interest.

III. Implementation of selection

Selection should be carried out only according to guidelines that are set up in advance, clearly defined and easily accessible to the users. Such guidelines should be drawn up according to the principles indicated above in II.

The selection should be carried out by one or more persons that have proper legal training. This selection can be carried out in steps, for example by using the method of pre-selection. Selection by substance should be carried out in such a way that broad expertise is used and different opinions and points of view are represented.

This/these person(s) selecting the decisions could be judges, university lawyers, advocates (barristers, solicitors), prosecutors, or other civil servants. Representatives of associations, of law reviews and of other legal information services may also be included in this group of persons.

If a court of last instance requires the insertion of one of its decisions in the database, the decision should in principle be included.

It appears very desirable that the users participate in the selection and choice of selection criteria.

IV. Presentation

1. Presentation of decisions (documents)

The documents should be presented in a manner that ensures safe and rapid retrieval.

If possible, court decisions should be stored in the form of the full original texts. Furthermore the following possibilities to enhance the functionality of the database should be closely considered:

- headlines (*titrages*);
- keywords (*mots-clés*);
- fixed vocabulary (*vocabulaire fermé*);
- abstracts (*abstracts/sommaires*);
- commentary: summary/analysis (*résumé/analyse*);
- notes (*annotations*), for example references to statute law, case law, doctrine;
- information on appeals and the result of appeals.

2. Privacy questions

Where issues of privacy and protection of personal data may arise in computerised legal information systems, they shall be regulated by domestic law in accordance with the principles laid down by the Convention on the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data (Convention No. 108, European Treaty series) and its subsidiary texts.

3. Access

As regards the access of the computerised legal information systems to the source texts of court decisions, including texts in machine-readable form, and the access of the user to the computerised legal information systems, the guidelines of Recommendation No. R (83) 3, Appendix, Part I, points 2 and 3 should be applied.

BIJLAGE 3

Selectiecriteria
Rechtspraak.nl 1999

Selectiecriteria Rechtspraak.nl 1999

Zoals deze waren gepubliceerd op Rechtspraak.nl op 6 februari 2012.

Selectiecriteria

De uitsprakendatabank van Rechtspraak.nl bevat uitspraken die zijn geselecteerd omdat zij:

- aandacht hebben getrokken in de publiciteit;
- van belang zijn voor het openbare leven;
- uitwerking kunnen hebben op de toepassing van wetten en regelingen;
- interesse van belangengroepen kunnen hebben;
- interesse van indirect belanghebbenden kunnen hebben (bewoners in wijk, dorp, stad of regio waar de kwestie speelt);
- interesse van de vakpers kunnen hebben,

Uitspraken kunnen de interesse van de vakpers hebben doordat in die zaken bijvoorbeeld:

- voor het eerst een standpunt over een bepaald onderwerp wordt ingenomen;
- voorgaande casuïstiek wordt samengevoegd tot één jurisprudentielijn, waaronder mede begrepen uitspraken waarin een motivering is opgenomen die tot voorbeeld kan dienen;
- een bestaande jurisprudentielijn wordt verlaten;
- een bestaande jurisprudentielijn wordt genuanceerd;
- een bestaande jurisprudentielijn analoog wordt toegepast op andere gevallen;
- de jurisprudentielijn tot andere gebieden of categorieën wordt uitgebreid;
- het antwoord op een rechtsvraag op andere wijze wordt geformuleerd of gemotiveerd en omgekeerd bijzonderheden voorkomen in verband met de aard van de procedure, hetzij een bijzonder dictum heeft.

Er zullen in de regel geen uitspraken geselecteerd worden:

- in zaken die eenvoudig zijn afgedaan (kennelijk onbevoegd/kennelijk niet ontvankelijk/kennelijk ongegrond/kennelijk gegrond);
- in civiele zaken bij verstek zijn geweest;
- in zaken die in eerste aanleg zijn uitgesproken op het gebied van het personen- en familierecht en waarvan geen appel is ingesteld (tenzij door nieuwe wetgeving bovengenoemde juridische criteria van toepassing zijn);
- in zaken die zijn uitgesproken in het kader van de administratiefrechtelijke afdoening handhaving verkeersvoorschriften (wet Mulder) en waarvan geen appel is ingesteld
- nog geen eindoordeel hebben (dus geen tussenuitspraken, tenzij deze van grote betekenis zijn).

Opbouw databank

De structurele opbouw van de databank is begonnen in december 1999. In principe treft u alleen uitspraken aan van na december 1999, met uitzondering van:

- fiscale arresten van de Hoge Raad: deze zijn beschikbaar vanaf 1994;
- juridisch interessante bestuursrechtelijke uitspraken: deze zijn beschikbaar vanaf januari 1999;
- belangwekkende uitspraken die in 1999 zijn gedaan door een aantal rechtbanken.

Richtlijnen vastgesteld in de begeleidingscommissie ELRO d.d. 18 november 1999. ELRO is sinds 1 januari 2002 opgegaan in het Bureau internet systemen en toepassingen rechterlijke organisatie (Bistro) en is onderdeel van de Raad voor de rechtspraak.

BIJLAGE 4

**Selectiecriteria
Rechtspraak.nl 2012**

Selectiecriteria Rechtspraak.nl 2012

Zoals deze waren gepubliceerd op Rechtspraak.nl op 25 maart 2013.

Besluit selectiecriteria uitsprakendatabank Rechtspraak.nl 2012

De Raad voor de rechtspraak, de Hoge Raad der Nederlanden, de Afdeling bestuursrecht-spraak van de Raad van State en de besturen van de rechtbanken, de gerechtshoven, de Centrale Raad van Beroep en het College van Beroep voor het bedrijfsleven,

hebben besloten tot het vaststellen van het navolgende Besluit.

Artikel 1.

In dit besluit wordt verstaan onder:

- (a) publiceren: voor het publiek toegankelijk maken door middel van opname in een daartoe ingerichte databank op de website Rechtspraak.nl;
- (b) anonimiseren: het verwijderen van gegevens die, afzonderlijk of in onderlinge samenhang, de identiteit kunnen onthullen van niet beroepsmatig bij een zaak betrokken natuurlijke of rechtspersonen;
- (c) uitspraken: alle rechterlijke beslissingen, onder welke benaming en in welke vorm dan ook gedaan.

Artikel 2.

Op Rechtspraak.nl worden uitsluitend uitspraken gepubliceerd van:

- (a) de Hoge Raad der Nederlanden;
- (b) de Afdeling bestuursrecht-spraak van de Raad van State;
- (c) de Centrale Raad van Beroep;
- (d) het College van Beroep voor het bedrijfsleven;
- (e) de gerechtshoven;
- (f) de rechtbanken;
- (g) het Gemeenschappelijk Hof van Justitie van Aruba, Curaçao, Sint Maarten en van Bonaire, Sint Eustatius en Saba;
- (h) de Gerechten in eerste aanleg genoemd in artikel 10 sub f van de Rijkswet Gemeenschappelijk Hof van Justitie;
- (i) de Raad van Beroep voor Belastingzaken als bedoeld in artikel 8:97 Belastingwet BES;
- (j) de Raad van Beroep in Ambtenarenzaken als bedoeld in artikel 17 van de Wet ambtenarenrecht-spraak 1951 BES;
- (k) rechtsvoorgangers van voornoemde gerechten.

Artikel 3.

Gepubliceerd wordt iedere uitspraak van

- (a) de Hoge Raad der Nederlanden;
- (b) de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State;
- (c) de Centrale Raad van Beroep;
- (d) het College van Beroep voor het bedrijfsleven;
- (e) de Ondernemingskamer van het Gerechtshof Amsterdam;
- (f) de Afdeling Intellectuele Eigendom van de sector civiel van de Rechtbank 's-Gravenhage;
- (g) de Pachtkamer van het Gerechtshof Arnhem;

voorzover de zaak niet kennelijk ongegrond of niet-ontvankelijk is verklaard en/of met een standaardformulering is afgedaan.

Artikel 4.

Lid 1 Een uitspraak in de volgende procedures wordt altijd gepubliceerd:

- (a) Artikel 267 Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie inzake het stellen van een prejudiciële vraag aan het Hof van Justitie van de Europese Unie. Dit betreft zowel de uitspraak waarin om de prejudiciële beslissing is verzocht, als om de uitspraak waarin de nationale procedure is vervolgd nadat de prejudiciële beslissing van het Hof van Justitie is verkregen;
- (b) Artikel 6:241 Burgerlijk wetboek inzake het collectieve actierecht van consumentenorganisaties tegen onredelijke consumentenvoorwaarden van bedrijven, voorzover het Gerechtshof te 's-Gravenhage met toepassing van lid 3 sub c van genoemd artikel heeft besloten tot openbaarmaking van de uitspraak;
- (c) Artikel 3:305d Burgerlijk wetboek inzake de Wet handhaving consumentenbescherming, voorzover het gerechtshof te 's-Gravenhage met toepassing van lid 3 van genoemd artikel heeft besloten tot openbaarmaking van de beschikking;
- (d) Artikel 101 of 102 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie betreffende mededingingszaken;
- (e) Procedures in het kader van het Verdrag betreffende de rechterlijke bevoegdheid, de erkenning en de tenuitvoerlegging van beslissingen in burgerlijke en handelsondaken (Verdrag van Lugano 2007) en alle in artikel 64 lid 1 van dit verdrag vermelde instrumenten, tenzij deze voor de interpretatie en toepassing van deze instrumenten evident van geen belang zijn;
- (f) Teruggeleidingsverzoeken op grond van het Haags Kinderontvoeringsverdrag 1980.

Lid 2 Een uitspraak wordt altijd gepubliceerd indien:

- (a) een beroep op het Europees Verdrag van de Rechten van de Mens, het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten, het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind of een verdrag dat tot stand is gekomen onder de International Labour Organization, is gehonoreerd of anders dan met een standaardmotivering verworpen;
- (b) een uitspraak in eerdere aanleg binnen dezelfde rechtsgang ook reeds is gepubliceerd;
- (c) het een strafzaak betreft waarin de tenlastelegging (mede) is gebaseerd op een delict omschreven in titel XIX van het Wetboek van strafrecht, ongeacht de aard van de uitspraak;
- (d) daarin een onvoorwaardelijke gevangenisstraf van vier jaar of meer en/of een TBS-maatregel is opgelegd;
- (e) het een uitspraak betreft over de wraking van een of meerdere rechters.

Artikel 5.

Een uitspraak wordt altijd gepubliceerd indien:

- (a) de zaak voor, tijdens of na behandeling ter zitting aandacht heeft gehad van de publieke media in de ruimste zin des woords;
- (b) de uitspraak in een op de juridische beroepsgroep gericht medium is gepubliceerd of besproken;
- (c) de uitspraak van bijzonder belang is voor bepaalde beroepsgroepen of belangengroeperingen;
- (d) de uitspraak mede de belangen raakt van natuurlijke of rechtspersonen die geen partij waren in het geding;
- (e) de uitspraak een jurisprudentievormend karakter heeft, bijvoorbeeld doordat een eerdere jurisprudentielijn wordt gewijzigd, genuanceerd, ingeperkt of uitgebreid, of doordat een bepaalde casuïstiek of wettelijke bepaling voor het eerst aan het oordeel van de rechter is onderworpen.

Artikel 6.

Lid 1 Uitspraken van rechtbanken en gerechtshoven, in het bijzonder van meervoudige kamers, voorzover niet gepubliceerd krachtens de artikelen 3, 4 of 5, en voorzover daarin niet uitsluitend standaardformuleringen zijn gebruikt, worden zoveel als mogelijk gepubliceerd.

Lid 2 Indien een gerecht besluit tot aanvullende selectiecriteria die prioriteit geven aan bepaalde categorieën van de onder lid 1 bedoelde uitspraken, dan worden deze criteria op Rechtspraak.nl gepubliceerd; in ieder geval als annex bij het onderhavige besluit, en eventueel op de pagina's van het gerecht zelf.

Artikel 7.

Lid 1 Alle uitspraken die worden gepubliceerd, dienen te zijn geanonimiseerd volgens een daartoe vast te stellen anonimiseringsrichtlijn.

Lid 2 Uitspraken waarvoor mediabelangstelling bestaat worden, conform de Persrichtlijn, gepubliceerd op de dag van uitspraak. Andere uitspraken worden zoveel mogelijk binnen een maand gepubliceerd.

Artikel 8.

Lid 1 Dit besluit kan worden aangehaald als 'Besluit selectiecriteria uitsprakendatabank Rechtspraak.nl 2012'.

Lid 2 Dit besluit wordt, inclusief de toelichting, gepubliceerd op Rechtspraak.nl.

Toelichting

Algemeen

De website Rechtspraak.nl is in december 1999 van start gegaan en beschikte vanaf de start over een databank met uitspraken. Voor het samenstellen van deze databank heeft de Begeleidingscommissie Elektronisch Loket Rechterlijke Organisatie (ELRO) in november 1999 een richtlijn met selectiecriteria vastgesteld. Toepassing van deze richtlijn bleek in de praktijk echter niet eenvoudig, onder meer omdat de erin opgenomen criteria moeilijk objectiveerbaar waren en onvoldoende richtinggevend bij de dagelijkse besluitvorming omtrent publicatie. Ook van buiten de rechtspraak klonk regelmatig kritiek over de abstractheid van selectiecriteria. Teneinde zowel het selectieproces beter te faciliteren als om naar de samenleving meer helderheid te scheppen over het publicatiebeleid, is besloten de selectiecriteria ter herzien.

Juridisch kader

De kabinetsnota 'Naar toegankelijkheid van overheidsinformatie', heeft in 1997 de basis gelegd voor de publicatie van de 'basisinformatie van de democratie rechtsstaat': wetgeving, parlementaire informatie en rechterlijke uitspraken. Met betrekking tot dit laatste formuleerde het kabinet dat een 'representatief beeld' van rechterlijke uitspraken zou moeten worden gepubliceerd.

Voor het invullen van het begrip 'een representatief beeld' is voor dit Besluit aansluiting gezocht bij Aanbeveling R (95)11 van het Comité van Ministers van de Raad van Europa.

Opbouw van het Besluit

In de genoemde aanbeveling van de Raad van Europa wordt een onderscheid gemaakt tussen een negatieve selectie en een positieve selectie. Bij een negatieve selectie worden alle uitspraken gepubliceerd, tenzij ze aan specifieke criteria voldoen op grond waarvan publicatie niet waardevol wordt kan worden geacht; bij een positieve selectie worden uitspraken in beginsel juist niet gepubliceerd, tenzij ze aan specifieke criteria voldoen die publicatie rechtvaardigen. Vervolgens wordt de aanbeveling gedaan om de negatieve selectie toe te passen op de hoogste rechtscolleges, en de positieve selectie op andere gerechten.

In dit Besluit is deze benadering overgenomen en nog verder verfijnd. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen een aantal categorieën van uitspraken.

De eerste categorie (artikel 3) bevat uitspraken van de hoogste rechtscolleges en enkele bijzondere afdelingen. Voor deze colleges geldt onverkort het negatieve selectie criterium. Uitspraken die dienen te worden gepubliceerd op basis van het positieve criterium, zijn te vinden in de artikelen 4 tot en met 6.

In deze categorie is allereerst een onderscheid gemaakt tussen uitspraken waarvan publicatie verplicht is (artikelen 4 en 5) en uitspraken die zoveel als mogelijk moeten worden gepubliceerd (artikel 6). Deze laatste categorie bevat uitspraken die mogelijk interessant zijn omdat ze niet alleen uit standaardformuleringen bestaan, maar niet voldoen aan de expliciete criteria van artikel 4 of artikel 5.

Het onderscheid tussen de artikelen 4 en 5 ligt in de objectiveerbaarheid van de criteria. Van iedere uitspraak is objectief vast te stellen of deze voldoet aan de in artikel 4 opgenomen criteria, maar de selectiecriteria van artikel 5 zijn minder eenduidig. Op zichzelf is dit niet bezwaarlijk: in veel gevallen zal het evident zijn dat een uitspraak aan één of meer van de criteria voldoet, voor het overige beogen deze criteria de selecteurs vooral een handvat te bieden om te beoordelen welke uitspraken publicatiewaardig zijn.

Artikelsgewijze toelichting

Artikel 3

In artikel 3 zijn (de afdelingen van) de rechtscolleges opgenomen waarvan wordt verondersteld dat al hun uitspraken in beginsel zodanig maatschappelijk relevant zijn dat ze publicatiewaardig zijn. Een uitzondering wordt gemaakt voor uitspraken in zaken die kennelijk ongegrond of niet-ontvankelijk zijn verklaard, en/of – anderszins – met een standaardformulering zijn afgedaan. Dit wil overigens niet zeggen dat een niet-ontvankelijkheid nooit gepubliceerd hoeft te worden: een dergelijke uitspraak kan immers nog wel voldoen aan de voorwaarden van artikel 4 of 5.

Artikel 4 – lid 1

In het eerste lid van artikel 4 zijn enkele procedures benoemd waarvan publicatie is geïndiceerd op grond van de wet of het maatschappelijk belang.

In de procedures genoemd onder (b) en (c) heeft de rechter in de wet de mogelijkheid om openbaarmaking van zijn uitspraak op te dragen. Het ligt voor de hand om hiervoor (mede) Rechtspraak.nl te gebruiken.

Publicatie van uitspraken in mededingingszaken op grond van artikel 101 of 102 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie – genoemd onder (d) – vindt zijn basis in artikel 28 lid 8 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, dat bepaalt dat ingevolge artikel 15 lid 2 van Verordening (EG) nr. 1/2003 van de Raad van de Europese Unie van 16 december 2002 betreffende de uitvoering van de mededingingsregels van de artikelen 81 en 82 van het Verdrag de Hoge Raad of de Raad voor de rechtspraak aan de Europese Commissie afschrift verstrekt van alle uitspraken met betrekking tot deze Verdragsartikelen. Het ligt voor de hand dat deze uitspraken niet alleen in de door de Europese Commissie beheerde databank toegankelijk worden gemaakt, maar eveneens op Rechtspraak.nl worden gepubliceerd.

De publicatie van de onder (e) genoemde uitspraken vindt zijn grondslag in artikel 3 van het Tweede protocol bij het Verdrag van Lugano 2007. Dit artikel bepaalt dat de lidstaten alle beslissingen van gerechten van laatste aanleg en belangrijke beslissingen van andere gerechten die zijn genomen in het kader van dit verdrag en de in artikel 64 lid 1, van het verdrag bedoelde instrumenten, dienen toe te zenden aan de Europese Commissie teneinde te worden opgenomen in een voor het publiek toegankelijke databank. Ook hier ligt het voor de hand dat deze uitspraken eveneens op Rechtspraak.nl worden gepubliceerd. Om de selectie te vereenvoudigen komen in beginsel alle uitspraken die op deze procedures betrekking hebben voor publicatie in aanmerking. Alleen indien de uitspraken evident niet voor de interpretatie van deze instrumenten van belang zijn, kan publicatie achterwegen blijven.

Artikel 4 – lid 2

Dit artikel bevat vier categorieën van publicatiewaardige uitspraken.

De eerste groep (b) betreft zaken waarin een beroep is gedaan op het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens, het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten, het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind of verdragen die tot stand zijn gekomen onder de International Labour Organization. Deze uitspraken dienen te worden gepubliceerd indien het beroep is gehonoreerd of anders dan met een standaardmotivering is verworpen.

De tweede groep (b) ziet niet op de inhoud van de zaak, maar op de publicatie van een uitspraak in eerdere aanleg in dezelfde rechtsgang. Publicatie is hier niet alleen geïndiceerd omdat de uitspraak in latere aanleg geacht kan worden op dezelfde gronden publicatiewaardig te zijn als de uitspraak in eerdere aanleg, maar vooral omdat de gebruiker van Rechtspraak.nl

bekend moet zijn met het oordeel in latere aanleg om de uitspraak in eerdere aanleg op waarde te kunnen schatten.

De derde en vierde groep (c en d) betreffen zware strafzaken, waarvoor in de maatschappij – gezien de ontwrichtende werking van de feiten – een bijzondere belangstelling bestaat. De vijfde groep (e) betreft de uitspraken die betrekking hebben op het wraken van rechters. Vanuit een oogpunt van transparantie kiest de Rechtspraak ervoor om alle wrakinguitspraken te publiceren.

Artikel 5

In artikel 5 zijn de selectiecriteria opgenomen waarvan niet altijd gemakkelijk en objectief is vast te stellen of een uitspraak eraan voldoet.

Onder (a) is belangstelling van de algemene pers als criterium opgenomen. Het moment van aandacht is daarbij niet van belang: dit kan zowel voor, tijdens of na de zitting zijn. Ook in geval er pas enige tijd na de uitspraak belangstelling bij de pers ontstaat, zou deze (alsnog) moeten worden gepubliceerd. Van mediabelangstelling is overigens alleen sprake indien deze gericht is op een specifieke zaak: het bijwonen door een journalist van een volledige politierechterzitting kan niet worden opgevat als persbelangstelling voor alle zaken die op de zitting worden behandeld.

Alhoewel veel media die op de juridische beroepsgroep zijn gericht ook onder de publieke media van (a) zijn te scharen, zijn deze – onder (b) – toch afzonderlijk opgenomen. Criterium (b) impliceert dat alle uitspraken die in juridische vaktijdschriften, internetsites, weblogs of andere op juristen gerichte media worden gepubliceerd of besproken, zo spoedig mogelijk (alsnog) dienen te worden gepubliceerd indien dat nog niet was geschied.

Belang voor beroepsgroepen of belangengroeperingen – het criterium opgenomen onder (c) – mag worden verondersteld als een belangengroepering één van de procederende partijen was, als er duidelijk sprake was van een proefproces, of als het belang van een bepaalde groepering of beroepsgroep inzet was van het geding. Maar ook als de uitspraak is besproken in een medium dat is gericht op een belangengroepering of beroepsgroep moet dit belang worden aangenomen.

Onderdeel (d) is vergelijkbaar met (c) maar is meer op (groepen van) individuen gericht, zonder dat er direct sprake hoeft te zijn van een belangengroepering. Het kan bijvoorbeeld gaan om wijkbewoners die worden geraakt door een verkeersmaatregel of een misdrijf waarbij veel slachtoffers zich niet hebben gevoegd.

Onderdeel (e) is in het bijzonder voor de rechtsontwikkeling van belang. Omdat de selecteur niet altijd de gelegenheid heeft om te onderzoeken in hoeverre er inderdaad sprake is van een jurisprudentievormend karakter, is een ruime interpretatie van deze regel op zijn plaats: twijfel over het juridisch belang van een uitspraak is op zichzelf eigenlijk reeds voldoende om tot publicatie te besluiten.

Artikel 6

Zoals reeds in het algemene deel van de toelichting is opgemerkt, gaat het in dit artikel om alle uitspraken die niet vallen onder de voorgaande artikelen, maar ook niet uitsluitend uit standaardformuleringen bestaan.

Publicatie van dergelijke uitspraken kan interessant zijn voor praktijkjuristen, wetenschappers en anderen, bijvoorbeeld om te zien hoe de rechter tot zijn oordeel komt, hoe de kantonrechtर्सformule in de praktijk wordt toegepast, hoe bewijs wordt gewaardeerd of hoe een strafmaat wordt gemotiveerd.

Het tweede lid van dit artikel heeft tot doel om gebruikers van de databank inzicht te geven in aanvullend publicatiebeleid van afzonderlijke gerechten.

Artikel 7

In dit artikel worden twee onderwerpen geregeld die verband houden met de publicatie van uitspraken, maar op de selectie geen betrekking hebben. Het anonimiseren van uitspraken wordt geregeerd door de Anonimiseringsrichtlijnen.

Voor wat betreft de snelheid waarmee uitspraken moeten worden gepubliceerd, wordt een onderscheid gemaakt tussen enerzijds uitspraken waarvoor veel mediabelangstelling bestaat, en anderzijds de overige uitspraken. De Persrichtlijn (onderscheidenlijk vastgesteld door de Presidentenvergadering en de Hoge Raad) schrijft voor de eerste categorie voor dat deze uitspraken op de dag van uitspraak moeten worden gepubliceerd. Voor de tweede categorie wordt hier een termijn van een maand opgenomen. Deze termijn moet worden opgevat als een streeftermijn.

BIJLAGE 5

Anonimiseringsrichtlijnen
Rechtspraak.nl

Anonimiseringsrichtlijnen Rechtspraak.nl

Zoals deze waren gepubliceerd op Rechtspraak.nl op 25 maart 2013.

Anonimiseringsrichtlijnen

Het ter beschikking stellen van belangrijke rechterlijke uitspraken op internet kan worden aangemerkt als een uitwerking van het in het EVRM en de grondwet verankerde beginsel van openbaarheid van procesvoering en – in het verlengde daarvan – openbaarmaking van de uitspraak.

Inleiding

Hoewel het doel van de publicatie op internet dus niet is het aanleggen van een verzameling persoonsgegevens, heeft het feit dat de uitspraken op de website worden bewaard en tezamen kunnen worden geraadpleegd tot gevolg dat een 'gestructureerd geheel van persoonsgegevens dat betrekking heeft op verschillende personen' zoals gedefinieerd in artikel 1 van de Wet bescherming persoonsgegevens ontstaat. Dat brengt een zekere noodzaak tot bescherming van het recht op privacy met zich mee. De privacy kan worden beschermd door de persoonsgegevens van natuurlijke personen in de uitspraak te vervangen door letters of neutrale termen als eiser en verweerder. Dit betekent niet dat betrokkenen bij een proces nooit kunnen worden herkend op grond van geanonimiseerde uitspraken. Persoonsgegevens die reden- of richtinggevend zijn voor de desbetreffende uitspraak hoeven niet te worden verwijderd. De rechtvaardiging voor een zekere privacyinbreuk is te vinden in het belang van de openbaarheid van de rechtspleging.

De werking van de Wet bescherming persoonsgegevens strekt zich niet uit tot gegevens omtrent ondernemingen welke behoren tot een rechtspersoon, zoals de bv, nv, vereniging, stichting en publiekrechtelijke rechtspersonen. Deze namen in de uitspraak worden niet geanonimiseerd, tenzij zij onmiddellijk herleidbaar zijn tot een natuurlijke persoon. Dat geldt ook voor personen die beroepsmatig betrokken zijn bij de procedure (namen van rechters, advocaten, gemachtigden, tolken, deskundigen).

Deze richtlijnen zijn vastgesteld door de toenmalige begeleidingscommissie van het project Elektronisch Loket Rechterlijke Organisatie (ELRO). De richtlijnen zijn na vaststelling door de begeleidingscommissie opgestuurd naar de (toenmalige) Registratiekamer. In een schriftelijk antwoord heeft de Registratiekamer laten weten dat zij het op prijs gesteld heeft dat bij de opstelling van de anonimiseringsrichtlijnen rekening is gehouden met eerder door haar gegeven adviezen (de Registratiekamer geeft formeel geen goedkeuring aan richtlijnen die van invloed kunnen zijn op de verwerking van persoonsgegevens). ELRO is sinds 1 januari 2002 opgegaan in het Bureau Internet Systemen en Toepassingen Rechterlijke Organisatie (Bistro) en is onderdeel van de Raad voor de Rechtspraak. Bistro is per 1 januari 2011 de klantunit Digitale Toegankelijkheid van spir-it geworden.

In mei 2006 zijn de richtlijnen aangepast, in die zin dat drie verschillende richtlijnen zijn geüniformeerd tot één richtlijn. Deze aanpassing is goedgekeurd en vastgesteld door de plenaire redactieraadvergadering van Rechtspraak.nl op 19 mei 2006. Ingangsdatum van deze aanpassing is 1 juli 2006.

Voor het verkrijgen van integrale elektronische afschriften van uitspraken geldt nog het volgende. Ingevolge de Wbp is het weliswaar mogelijk persoonsgegevens – zoals de namen van procespartijen – aan derden te verstrekken, doch een dergelijke verstrekking dient doelmatig te zijn en nooit bovenmatig.

Reeds de Registratiekamer, de voorloper van het huidige College bescherming persoonsgegevens, was van oordeel dat het voor een goed begrip van de (juridische) inhoud en betekenis van gerechtelijke uitspraken niet noodzakelijk was de namen en andere persoonsgegevens te kennen van de procespartijen. Het verstrekken van de persoonsgegevens wordt om die reden bovenmatig geacht te zijn.

Welke personen moeten worden geanonimiseerd?

- **Gegevens van natuurlijke personen** die genoemd worden in uitspraken worden geanonimiseerd. Bijvoorbeeld: de naam, adres woonplaats (de zogenaamde naw-gegevens) van procederende partijen, (mede)verdachten, belanghebbenden, getuigen, slachtoffers, benadeelde partijen etc. worden vervangen door neutrale termen. Dit geldt ook voor familieleden, kennissen, burens, vrienden etc. die in de uitspraak met naam worden genoemd.
- **Namen van rechtspersonen en bestuursorganen** worden in civiele en bestuursrechtelijke uitspraken niet geanonimiseerd zolang die gegevens niet bepalend zijn voor de wijze waarop een individu in het maatschappelijk verkeer wordt beoordeeld. Met andere woorden: er is wel anonimisering nodig als de naam herleidbaar is tot een natuurlijk persoon.

Voor belastingzaken gelden bijzondere voorschriften ter bescherming van persoonlijke en financiële gegevens van belastingplichtigen (art. 27g, 30 en 67 van de Algemene wet inzake rijksbelastingen). Dit impliceert dat in belastingzaken de namen van rechtspersonen wel worden geanonimiseerd. De vorm van de rechtspersoon blijft staan (bv, nv, Inc. etc.). Namen van banken, verzekeringsmaatschappijen, brancheorganisaties, beursgenoteerde vennootschappen mogen wel blijven staan, tenzij zij belanghebbende zijn.

- Openbare lichamen en andere publiekrechtelijke instanties zoals zelfstandige bestuursorganen en rechtspersonen met een wettelijke taak hebben geen privésfeer. Zij worden niet geanonimiseerd, ook niet als ze zelf belanghebbende of verdachte zijn.

In strafrechtelijke uitspraken worden namen van rechtspersonen die verdacht zijn wel geanonimiseerd, met uitzondering van bedrijven die een monopoliepositie hebben. Bijvoorbeeld: Intraventie BV of het Landelijk Instituut Sociale Verzekeringen hoeven niet te worden geanonimiseerd, Boekhandel Jansen wel.

Stichting De Vliegende Schotel hoeft niet geanonimiseerd, evenmin als de Vereniging tot behoud van de Wadden.

- Gegevens omtrent een natuurlijke persoon in dienst van een rechtspersoon of bestuursorgaan en handelend in de uitoefening van een specifieke functie, worden niet geanonimiseerd. Bijvoorbeeld: de namen van een gemachtigde, accountant, verzekeringsgeneeskundige of sociaal rechercheur blijven staan.
- Gegevens omtrent een natuurlijke persoon in dienst van een rechtspersoon of bestuursorgaan worden wel geanonimiseerd. Bijvoorbeeld: namen van directie, bestuursvertegenwoordigers of medewerkers van de rechtspersoon worden vervangen.
- Gegevens omtrent samenwerkingsverbanden als een vereniging zonder rechtspersoonlijkheid, een maatschap of een vennootschap onder firma worden geanonimiseerd.
- Gegevens van deskundigen en/of adviseurs worden niet geanonimiseerd. Bijvoorbeeld: de naam van de medewerker van de Raad van de Kinderbescherming of de psychiater die rapporteert blijft staan. Ook de naam van de tolk blijft staan.
- Gegevens van personen die professioneel bij de rechtszaak zijn betrokken worden niet geanonimiseerd. Bijvoorbeeld: de namen van rechters, advocaten, gerechtsdeurwaarders blijven staan. Ook in wrakingszaken worden de namen van gewraakte rechters niet geanonimiseerd. Een uitzondering wordt gemaakt voor verbalisanten en penitentiaire-inrichtingswerkers in strafrechterlijke zaken. Hun namen worden vervangen.
- Gegevens omtrent een niet-professionele gemachtigde worden evenmin geanonimiseerd, tenzij ze rechtstreeks leiden naar de naam van de procespartij. Bijvoorbeeld: als er in de uitspraak staat 'de echtgenoot treedt op als gemachtigde van verzoeker' dan wordt de naam van de gemachtigde vervangen door de term '[gemachtigde]'.

Welke gegevens moeten worden geanonimiseerd?

Alle gegevens die een natuurlijke persoon direct identificeren moeten worden bewerkt.

Concreet betekent dit het volgende:

- **naam, adres en woonplaats en geboorteplaats** worden vervangen door omschrijvingen; de naam van een streek en/of land van herkomst, alsmede de vlucht- of reisroute in vreemdelingenzaken blijven onveranderd staan;
- **geboortedata** worden vervangen door een geboortejaar;
- **sofinummers, aanslagnummers, paspoortnummers, kentekennummers en nummers van identiteitskaarten** worden vervangen door een omschrijving;
- **kadastrale aanduidingen** worden verwijderd, tenzij de uitspraak betrekking heeft op geschillen betreffende de ruimtelijke ordening;
- in **belastingzaken** bedragen anonimiseren indien ze herkenning van de belanghebbende in de hand werken;
- **wapenummers, autokentekens** en andere vergelijkbare cijfer- of alfabetreeksen waarmee een persoon kan worden geïdentificeerd worden vervangen door een omschrijving.

Daarnaast worden in zaken waarin sprake is van kinderporno eventuele bestandsnamen (zoals jpg's en avi's) vervangen door '[bestandsnaam 1]' enz.

Op welke wijze wordt geanonimiseerd?

De te anonimiseren gegevens worden vervangen door neutrale termen. De procederende partijen worden omschreven met termen die aangeven welke rol een partij in het proces heeft. Bijvoorbeeld: eiser, verweerder, verdachte etc. Daarop geldt één uitzondering. In personen- en familierecht worden de termen 'de man' en 'de vrouw' gebruikt, omdat die termen in de uitspraak vaak al voorkomen.

De overige namen die volgens het voorgaande moeten worden geanonimiseerd zullen zo veel mogelijk worden vervangen door woorden die hun rol kwalificeren zoals:

adviesbureau, dochter van eiser, boekhouder van gedaagde, moeder van verdachte etc. In alle gevallen worden vervangingen of weglatingen tussen haken [...] gezet om inzichtelijk te maken dat er iets is gewijzigd.

Vastgesteld door de plenaire redactieraad Rechtspraak.nl op vrijdag 5 oktober 2007.

In 2008 zijn deze richtlijnen door de plenaire vergadering uitgebreid door ook bestandsnamen waarbij sprake is van kinderporno te anonimiseren.

Tijdens de plenaire vergadering van 12 juni 2009 zijn de anonimiseringsrichtlijnen verder uitgebreid door ook wapennummers en dergelijke te anonimiseren.

Tijdens de presidentenvergadering van 26 maart 2012 is besloten om de zin:

“Namen van publiekrechtelijke lichamen of instanties (gemeenten, provincies, waterschappen etc.) hebben geen privésfeer en worden niet geanonimiseerd, ook niet als zij zelf belanghebbende zijn.”

Te vervangen door:

“Openbare lichamen en andere publiekrechtelijke instanties zoals zelfstandige bestuursorganen en rechtspersonen met een wettelijke taak hebben geen privésfeer. Zij worden niet geanonimiseerd, ook niet als ze zelf belanghebbende of verdachte zijn.”

Daarnaast is besloten dat in wrakingszaken namen van gewraakte rechters niet worden geanonimiseerd.

BIJLAGE 6

**ECLI-conclusies
Raad van Ministers**

Council conclusions inviting the introduction of the European Case Law Identifier (ECLI) and a minimum set of uniform metadata for case law

(2011/C 127/01)

I. INTRODUCTION

1. Article 67(1) of the Treaty on the Functioning of the European Union provides for the constitution of an area of freedom, security and justice with respect for fundamental rights and the different legal systems and traditions of the Member States.
2. The multi-annual European e-Justice action plan 2009-2013 of the Council of the European Union stresses the importance of access to national case law, the need for standardisation and a decentralised technical architecture ⁽¹⁾.
3. The European Parliament Resolution of 9 July 2008 on the role of the national judge in the European judicial system ⁽²⁾ stresses the need for cross-border access to national case law to enable the national judge fulfil his role in the European legal order.

II. IDENTIFICATION OF THE NEEDS

4. A European area of freedom, security and justice in which judicial cooperation can take place requires not only knowledge of European law, but in particular mutual knowledge of the legal systems of other Member States.
5. The European e-Justice portal should fulfil the objective of disseminating information about the EU and Member States' legal systems and should serve as a useful tool for citizens, legal professionals as well as Member States' authorities.
6. Knowledge on the substance and application of European Union law cannot be solely acquired from EU legal sources, but also the case law of national courts has to be taken into account, both decisions asking for a preliminary ruling, as well as decisions following a preliminary ruling and those applying EU law on its own.
7. With financial support or direct involvement from the European Union recent years have witnessed initiatives that support the abovementioned goals, such as the metasearch engine of the Network of the Presidents of the Supreme Judicial Courts of the European Union ⁽³⁾, the Dec.Nat and Jurifast databases of the Association of Councils of State and Supreme Administrative Jurisdictions of the European Union ⁽⁴⁾, the JURE (Jurisdic-

⁽¹⁾ OJ C 75, 31.3.2009, p. 1.

⁽²⁾ 2007/2027(INI).

⁽³⁾ <http://www.network-presidents.eu/>

⁽⁴⁾ <http://www.juradmin.eu/>

tion Recognition Enforcement) database of the European Commission ⁽⁵⁾, EUR-Lex, and the case law database of the European Union Agency for Fundamental Rights ⁽⁶⁾.

8. The use and support of these initiatives have underlined the need for such databases but experience has shown that searching these databases is often very complex and not user-friendly.
9. A study ⁽⁷⁾ performed by a task group of the Working Group ⁽⁷⁾ on e-Law made it clear that apart from problems with multilingualism, these problems are mostly due to the lack of uniform identifiers for case law. At the national level various identification systems exist, some of them court-designated, others vendor-specific. Databases designed to query case law from various Member States — of which the abovementioned are just a few examples — sometimes invent their own identification system, and sometimes re-use one or more of the national numbering systems. Search and citation of case law in the cross-border context is therefore extremely difficult: identifiers which are issued by one system might not be compatible with other systems.
10. The abovementioned study made it clear that comparable problems exist with metadata used for describing case law. The fact that nearly all national and European databases use different naming and design rules for metadata jeopardises the possibilities for effective and user-friendly cross-border case law search for judges, legal professionals and citizens.

III. IDENTIFICATION OF SOLUTIONS

11. In line with the principle of proportionality, the principle of decentralisation endorsed by the European e-Justice action plan and the principles of the European Interoperability Framework there should be no centralised European database of national case law. Moreover, specific user needs that arise for specific fields of law call for different databases with different functionalities, be they of public or of commercial nature.
12. Both to facilitate the further development of European case law databases and to serve legal professionals and citizens in their use of these databases, a common system for the identification, citation and metadata of case law is regarded as indispensable. Such a common standard would be compatible with the principles outlined in the previous paragraph.
13. For the identification of judicial decisions a standard identifier should be used which is recognisable, readable and understandable by both humans and computers, and which is compatible with technological standards. At the same time it is desirable that national case identification systems can work in parallel with such a European standard, but also

⁽⁵⁾ http://ec.europa.eu/civiljustice/jure/search_en.cfm

⁽⁶⁾ <http://infoportal.fra.europa.eu/>

⁽⁷⁾ 12907/1/09.

that a European standard can serve as the sole national standard for those countries that so wish.

14. Because the organisation of courts and IT-applications used by courts vary not only between Member States, but also within a Member State, it should be possible to implement an identification and metadata system court by court.
15. In line with the stated principles on proportionality and decentralisation, decisions on the courts and tribunals to participate in this case law identification and metadata system have to be taken at the national level.
16. As acceptance by the courts and governments of the Member States is of utmost importance for the implementation and use of an identification and metadata system for case law, consultations on this recommendation have taken place with the Network of Presidents of the Supreme Judicial Courts of the European Union, the Association of the Councils of State and Supreme Administrative Jurisdictions of the European Union, the European Network of Councils for the Judiciary, the LEX-initiative, the CEN/Metalex workshop, Semic.EU, the European Commission, the Court of Justice of the European Union and the Publications Office of the European Union.
17. The identification and metadata system should be made well-known to citizens and legal professionals. Furthermore, to improve the chances of finding case law which is provided with an identifier and metadata as described in the Annex, these judicial decisions should be searchable — by identifier and a minimum set of metadata — via a common interface. The architecture of this common search interface should be decentralised and embedded within the European e-Justice portal. Although a common search interface reinforces the usability of an identification and metadata system, it should not be a prerequisite for the introduction of the identification and metadata at the national level.
18. The common search interface should not only have the possibility to connect to public websites but also to other websites that disseminate case law, e.g. in summarised or translated versions.

IV. CONCLUSIONS

19. Member States are invited to introduce, on a voluntary basis at the national level, the European Case Law Identifier (hereinafter referred to as ECLI) and a minimum set of uniform metadata for case law.
20. The following recommendations would apply to the Member States who decide to introduce ECLI and a minimum set of uniform metadata for case law:
 - (a) ECLI should be applied as specified in § 1 of the Annex for all decisions rendered by all of their courts and tribunals;

- (b) Member States should provide all decisions of courts and tribunals which are published on public websites with the minimum set of metadata as set out in § 2 of the Annex;
- (c) Member States should appoint a national ECLI co-ordinator as described in § 3.1 of the Annex;
- (d) the Court of Justice of the EU should participate in the system of the European Case Law Identifier;
- (e) the European Commission should set up the ECLI-website, as a part of the European e-Justice portal, as described in § 4 of the Annex;
- (f) the European Commission and the Member States should set up, in close mutual collaboration, an interconnected search of identifiers and metadata, as set out in § 5 of the Annex;
- (g) Member States and their courts should disseminate information on ECLI, the ECLI-website and search interface on their national websites and publications, even if ECLI is not introduced in that specific Member State;
- (h) apart from Member States candidate countries and Lugano States ⁽¹⁾ are encouraged to use the ECLI- system; and
- (i) Member States should report to the Council each year on the progress made with the introduction of ECLI and metadata for case law.

ANNEX

1. The format of the European Case Law Identifier

1. A European Case Law Identifier (ECLI) must consist of the following five components, which must appear in the listed order:
 - (a) the abbreviation 'ECLI';
 - (b) the country code for the country under whose competence the judicial decision is rendered.
 - (i) For Member States and candidate countries the codes in the Inter-institutional style guide ⁽¹⁾ are used;
 - (ii) for other countries ISO 3166 alpha-2 is used;
 - (iii) for the European Union the code 'EU' is used;
 - (iv) for international organizations a code is decided upon by the European Commission, taking into account the codes starting with 'X' as already being used by European institutions;
 - (c) the abbreviation for the court or tribunal (hereafter: the court code). The court code:

⁽¹⁾ Iceland, Norway and Switzerland.

⁽¹⁾ <http://publications.europa.eu/code/en/en-370100.htm>

- (i) must have at least one character, and at most seven characters;
 - (ii) must always begin with a letter, but may also contain digits;
 - (iii) should be chosen in such a way that it appears logical to people familiar with the organisation of the judiciary of the country concerned;
 - (iv) must at least be an abbreviation of the name of the court or tribunal, but may also contain an indication of the chamber or division within that court or tribunal, especially if the naming of the chamber or division is habitual in the country's citation practice;
 - (v) should not contain information on the type of document;
 - (vi) must be established according to § 5.1;
 - (vii) The court code 'XX' must be reserved for decisions of courts and tribunals which are not in the list established by the national ECLI-coordinator of that Member State (§ 3.1 (2-a)), including decisions from other countries or international courts which do not have an ECLI (yet) by the Member State of the issuing court;
- (d) the year of the decision, which must be written in four digits;
 - (e) an ordinal number, which must be unique in the sense that there must not be more than one judgment of the same court within the same year with the same ordinal number. The maximum length of the ordinal number is 25 characters. The ordinal number may contain dots (.), but no other punctuation marks.
2. All components are separated by a colon (':')
 3. An ECLI must not contain any interspacing or punctuation marks, neither within the constituent components, nor between them — except for those mentioned under (1-e) and (2).
 4. Letters in all of the components must be Latin alphanumerical characters only.
 5. Letters in the components described in (1a), (1b), (1c) and (1e) should be written in capitals; at the very least there must not be a difference in meaning as to their capitalization.
 6. So as not to compromise its use or comprehensibility an ECLI must not be extended with any other components.
 7. The namespace of ECLI must be registered at <https://e-justice.europa.eu/ecli>

2. Metadata

1. To further the understandability and findability of case law, each document containing a judicial decision should have a set of metadata as described in this paragraph. These metadata should be described according to the standards set by the Dublin Core Metadata Initiative (hereafter: DCMI), and as further specified in this paragraph.
2. Each document which is an instance of a judgment should, and in case it has to be searchable by the interface as described in § 5, must contain the following metadata:
 - (a) `dcterms: identifier`
A URL where this instance document, or information thereon, can be found. This may be in the form of a web- based resolver together with the ECLI, or any other URL.
 - (b) `dcterms: isVersionOf`
The form of this element must be an ECLI, as described in § 1.
 - (c) `dcterms: creator`
The full name of the court. The name of a chamber or division may be included.
 - (d) `dcterms: coverage`
 - (i) The country in which the court or tribunal is seated.
 - (ii) It may also contain a part of a (federal) state to specify the territorial jurisdiction.
 - (e) `dcterms: date`
The date of the decision, which must be written in conformance with ISO 8601
 - (f) `dcterms: language`
 - (i) The language must be abbreviated, in accordance with the Inter-institutional style guide. In case of languages which are not included in this style guide ISO 639 must be used.
 - (ii) The language is not (necessarily) the language of the original judgment, but the (main) language of the instance document.
 - (g) `determs: publisher`
The (commercial or public) organization responsible for the publication of this instance of the judgment.
 - (h) `dcterms: accessRights`
This field must have one of two values: 'public' or 'private'. If it is 'public' the document on the given URL must be accessible by all, otherwise the value 'private' must be used, whether the non-public character access is due to commercial or other reasons.

- (i) **dcterms: type**
This field may contain information on the type of decision rendered, according to a scheme. The field defaults to 'judicial decision' to distinguish it from other types of documents.
- 3. Each document which is an instance of judgment may also contain the following meta-data:
 - (a) **dcterms: title**
The title field must not be a replication of other fields. Preferably the name of the parties or an alias should be used, according to national practice and data protection rules.
 - (b) **dcterms: subject**
The subject field is used to indicate the field of law. It should contain one or more items from a scheme containing values for civil law, commercial law, family law, insolvency law, private international law, criminal law, EU law, administrative law, tax law, international public law and constitutional law, and may contain a more specific description of the field of law.
 - (c) **dcterms: abstract**
This field contains an abstract or summary of the case, not being a description, classification or interpretation.
 - (d) **dcterms: description**
This field contains descriptive elements, be it in the form of keywords or headnotes.
 - (e) **dcterms: contributor**
Names of judges, Advocate-General or other staff involved.
 - (f) **dcterms: issued**
The date of the publication of this instance document of the decision. The date must be written in conformance with ISO 8601.
 - (g) **dcterms: references.**
 - (i) References to other (legal) documents.
 1. If these references are to other national judgments, ECLI must be used if the referred document has an ECLI, otherwise it should contain other references.
 2. If these references are to EU legal instruments, the CELEX-number must be used.
 3. If these references are to national legal instruments, judgments not having an ECLI or to scholarly writings available URLs or other identification systems should be used.

(h) `dcterms: isReplacedBy`

An ECLI, once issued, must be persistent. Renumberings though are unavoidable because of administrative errors or when an ECLI is assigned to decisions with a formerly XX-court code (according to § 1 (8)). In case of such renumberings the new ECLI must be recorded in this field. This field must not contain any other type of information.

4. All metadata in this paragraph which do not have a fixed format or which are not based on a scheme must have a language attribute.

3. On national implementation

3.1. *The national ECLI-co-ordinator*

1. Each Member State using the ECLI must appoint a governmental or judicial organization as the national ECLI-co-ordinator. One country must not have more than one ECLI-co-ordinator.
2. The national ECLI-co-ordinator is responsible for:
 - (a) the list of courts and tribunals that can have a code as mentioned in § 1 (1-c) and § 2 (2-c);
 - (b) the scheme on the types of documents as mentioned in § 2 (2-i).
3. The national ECLI-co-ordinator should publish on the ECLI-website, as defined in § 4, information describing the way the ordinal number is composed.

Existing national identification systems for case law should — to the widest possible extent — be encapsulated in the ECLI. However, the formatting rules of § 1 must be obeyed.

3.2. *Implementation*

1. National implementation of ECLI is a national responsibility, notwithstanding the possible availability of European funding.
2. Courts and tribunals within one country may join the ECLI-system at different moments in time.
3. The ECLI should also be used within physical embodiments of the judgment itself, to facilitate easy referral.
4. The ECLI should be used on all judgments which are rendered, and not only on those which are published on judiciary websites.
5. The ECLI may be assigned to historical judgments.

6. At the national level the assignment of the ECLI should be organized as a separate service, in accordance with the guidelines of the European Interoperability Framework.

4. The ECLI-website

1. An ECLI website should be established; this website should be part of the European e-Justice portal.
2. The website should contain:
 - (a) information on the format and use of ECLI. Regarding the format it should contain:
 - (i) the formatting rules as described in § 1.
 - (ii) (a reference to) the list with abbreviations of participating countries.
 - (iii) lists per country of the abbreviations used for the participating courts and tribunals. Names of the courts should be translated in all languages, according to the multilingual thesaurus of names of organisations as set up to be used within the e-justice portal, and with hyperlinks to the descriptions of these courts as comprised on the e-Justice portal — if available.
 - (iv) description of formatting rules of the ordinal number per country (if available).
 - (v) technical information.
 - (b) information on the availability of metadata, as set out in § 2.
 - (c) information on the national ECLI-co-ordinators: their role and responsibilities, but also contact information per country.
 - (d) the website should offer access to the common search interface, described in § 5, once it is available.

5. The ECLI search interface

1. There should be a common search interface for searching national case law by ECLI and (some of) the metadata as defined in § 2. The introduction of the ECLI and the common set of metadata is not dependent on the availability of the search interface.
2. In accordance with the European e-Justice action plan the interface should be decentralized in nature: no database at European level should be built; only a search possibility on interconnected national databases or websites should be provided for.
3. The European Commission is responsible for the technical functioning of the search interface.
4. For end-users the ECLI search interface must be available via the ECLI-website, although it does not have to be an integral technical part of it.

5. The European Commission must make available a well-described interface for web applications to connect to the search interface. It must also make available a mechanism to the national ECLI-co-ordinators to update their list of courts and tribunals and to publish information on the formatting of the ordinals numbering system(s).
6. In case of abuse or misbehaviour the Commission reserves the right to deny an organization the right to be connected to the search interface.
7. A resolver must be available at <https://e-justice.europa.eu/ecli/> meaning that an ECLI typed after this address will show the available data on this ECLI via the search interface.

6. ECLI within the EU

1. The ECLI co-ordinator for the EU is the Court of Justice.
2. Where appropriate in the Annex 'country' or 'Member State' should be read 'EU'.

BIJLAGE 7

**Toetreding gerechten tot
Rechtspraak.nl**

Hoge Raad	09-12-1999
Rechtbank Almelo	09-12-1999
Rechtbank Amsterdam	09-12-1999
Rechtbank Arnhem	09-12-1999
Rechtbank 's-Gravenhage	09-12-1999
Rechtbank Leeuwarden	09-12-1999
Rechtbank Middelburg	09-12-1999
Gerechtshof Arnhem	30-05-2000
Rechtbank Roermond	31-05-2000
Gerechtshof 's-Hertogenbosch	14-07-2000
Gerechtshof 's-Gravenhage	15-08-2000
Rechtbank Rotterdam	18-08-2000
Rechtbank Maastricht	25-08-2000
Rechtbank Utrecht	06-10-2000
Rechtbank Breda	20-11-2000
Rechtbank Assen	22-11-2000
Centrale Raad van Beroep	08-12-2000
Rechtbank Zwolle	15-12-2000
Gerechtshof Amsterdam	04-01-2001
Rechtbank Groningen	30-01-2001
Rechtbank 's-Hertogenbosch	31-01-2001
Rechtbank Zutphen	21-03-2001
College van Beroep voor het bedrijfsleven	26-03-2001
Rechtbank Dordrecht	29-03-2001
Rechtbank Haarlem	30-04-2001
Rechtbank Alkmaar	21-06-2001
Gerechtshof Leeuwarden	17-07-2001

BIJLAGE 8

**Rolaanduidingen
anonymisering**

Dezerolaanduidingen worden standaard gebruikt bij het anonimiseren van uitspraken ten behoeve van de publicatie op Rechtspraak.nl.

Voor 28 juni 2013	Na 28 juni 2013	
adres	Adres	Verweerders in cassatie
appellant	Appellant	Verweerster
bedrag	Appellante	Verweerster in cassatie
belanghebbende	Appellanten	Verweersters
benadeelde partij	Bedrijf	Verweersters in cassatie
betrokkene	Belanghebbende	Verzoeker
de man	Belanghebbenden	Verzoeker tot cassatie
de vreemdeling	Benadeelde	Verzoekers
de vrouw	De man	Verzoekers tot cassatie
eiser	De vrouw	Verzoekster
eiseres	Derdebelanghebbende	Verzoekster tot cassatie
geboortedatum	Derdebelanghebbenden	Vestigingsplaats
geboorteplaats	Eiser	Vreemdeling
gedaagde	Eiser tot cassatie	Vreemdelingen
geïntimeerde	Eiseres	Woonplaats
gelaedeerde	Eiseres tot cassatie	
gemachtigde	Eisers	
gekrestreerde	Eisers tot cassatie	
getuige	Geboortedag	
klager	Geboorteplaats	
mededader	Gedaagde	
medeverdachte	Gedaagden	
nummer	Geïntimeerde	
partner van	Geïntimeerden	
slachtoffer	Getuige	
verbalisant	Getuigen	
verdachte	Kenteken	
verweerder	Naam	
verweerster	Rekeningnummer	
verzoeker	Slachtoffer	
verzoekster	Slachtoffers	
werkgeefster	Verdachte	
werkgever	Verdachten	
werkneemster	Verweerder	
werknemer	Verweerder in cassatie	
woonplaats	Verweerders	

BIJLAGE 9

**Enquête selectie en publicatie
van uitspraken**

Instructies

- Lees vraag en antwoorden eerst door voordat u een vraag beantwoordt;
- Vink bij meerkeuzevragen de optie aan die het meest overeenkomt met de situatie binnen uw gerecht. Nuancering kunt u bij (vrijwel) alle vragen desgewenst aanbrengen in het veld 'Toelichting';
- Vink alleen meerdere opties tegelijk aan indien dat nadrukkelijk in de vraag is vermeld;
- De selectievakjes kunnen alleen worden aangevinkt; typen is alleen mogelijk in de grijze vlakken. Zodra u gaat typen wordt het veld vanzelf groter. Wilt u veel tekst kwijt, dan mag dat ook in een aparte bijlage;
- De vragenlijst bevat in totaal 21 vragen;
- De gegevens zullen niet tot het gerecht herleidbaar worden gepubliceerd; de vragen 1 en 2 zijn bedoeld voor controle op de respons, voor eventuele vragen n.a.v. de invulling, en mogelijke groepering van de resultaten;
- Gerechten hebben de wijze waarop wordt besloten over de selectie en publicatie van uitspraken op verschillende manieren georganiseerd. Deze organisatievorm wordt hieronder steeds aangeduid 'lokale redactie', ook al heeft deze bij uw gerecht wellicht een andere naam. De landelijke redactie speelt in deze vragenlijst geen rol.

Algemeen

1) Naam gerecht

■

2) Contactpersoon

■

Over de 'lokale redactie'

3) Op welke manier is de 'lokale redactie' (zoals gedefinieerd onder de instructies op de eerste pagina) bij uw gerecht georganiseerd?

- Er is één eindverantwoordelijke redactie voor het hele gerecht.
- Er zijn 'subredacties' per sector, daarnaast is er een coördinerende centrale redactie.
- Alle of enkele sectoren hebben eigen subredacties die eindverantwoordelijk zijn voor de publicatie van uitspraken.

NB: (alleen) indien deze situatie zich voordoet, wilt u dan s.v.p. deze enquête eveneens laten invullen door deze subredacties?

- Anders, namelijk: ■

Indien er 'subredacties' zijn, welke zijn dat?

■

Eventuele toelichting:

■

4) Uit hoeveel mensen bestaat deze 'redactie' (inclusief eventuele subredacties)?

■

5) Maakt de persraadsheer onderdeel uit van de 'redactie'?

- Ja
- Nee

Eventuele toelichting:

■

6) Maakt de communicatieadviseur deel van de 'redactie'?

Ja

Nee

Eventuele toelichting:

■

Over de wijze van selectie van uitspraken

7) Hoe gebeurt de selectie van publicatiewaardige uitspraken?

Raadsheren/secretarissen* bepalen zelf of een uitspraak publicatiewaardig is. Er is hierbij geen rol voor de redactie.

Raadsheren/secretarissen* doen voorstellen voor publicatiewaardige uitspraken, de redactie maakt hieruit een selectie.

De centrale redactie bepaalt welke uitspraken worden geselecteerd. Raadsheren/secretarissen* zelf hebben hierin geen vaste rol.

NB: Indien deze situatie van toepassing is, beschrijf dan s.v.p. in de toelichting hoe de redactieraad toegang heeft tot de uitspraken waaruit geselecteerd kan worden.

Anders, namelijk: ■

* Zie over de taakverdeling van raadsheren en secretarissen de volgende vraag.

Eventuele toelichting:

■

8) Indien niet alleen de redactie over de selectie beslist, wie speelt er dan nog meer een rol?

(Vrijwel) alleen de raadshe(e)r(en)

Raadshe(e)r(en) samen met secretarissen / juridisch medewerkers

(Vrijwel) alleen secretarissen / juridisch medewerkers

Anders, namelijk: ■

Eventuele toelichting:

■

- 9) Welke rol speelt het *e-archief* bij de selectie van publicatiewaardige uitspraken?
- Sectoren die het e-archief gebruiken, maken gebruik van de 'Publiceer op Rechtspraak.nl-functie' in JustWord om uitspraken voor publicatie op Rechtspraak.nl aan te melden.
 - Sectoren die het e-archief gebruiken maken geen gebruik van deze doorzend-functie in JustWord, maar gebruiken dezelfde procedure als de sectoren die het e-archief (nog) niet gebruiken.
 - We maken niet of nauwelijks gebruik van het e-archief.

Eventuele toelichting:

Over het publicatieproces

- 10) Indien besloten is een uitspraak op Rechtspraak.nl te publiceren, dienen verschillende handelingen te worden verricht. Kunt u aangeven wie binnen uw gerecht deze taken uitvoert?

Taak	Raads- heer	Secre- taris	Griffie	Afdeling commu- nicatie	Anders, namelijk:	Toelichting
Invoer gegevens in Bimug	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Anonimiseren van de uitspraak	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Schrijven inhoudsindicatie	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Controle invoer en vrijgeven voor publicatie	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Beslissen over de vraag of er een actualiteit geschreven gaat worden	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Schrijven van de actualiteit	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Controleren en publiceren van de actualiteit	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>	<input type="text"/>

Over de selectiecriteria

11) Gebruik van de selectiecriteria

- Ons gerecht gebruikt uitsluitend de selectiecriteria van Rechtspraak.nl om te bepalen welke uitspraken worden gepubliceerd.
- Ons gerecht gebruikt alleen eigen selectiecriteria om te bepalen welke uitspraken publicatiewaardig zijn.
NB: in dit geval deze criteria graag meesturen.
- Ons gerecht gebruikt de selectiecriteria van Rechtspraak.nl, maar heeft die aangevuld met enkele eigen specifieke criteria.
NB: in dit geval deze criteria graag meesturen.

Eventuele toelichting:

12) Juridisch belangwekkende uitspraken worden niet alleen op Rechtspraak.nl gepubliceerd, maar verschijnen ook bij verschillende uitgevers, zoals Sdu, Kluwer, Boom en www.boek9.nl.

- We hebben voor uitgevers dezelfde selectiecriteria als voor Rechtspraak.nl: alles wat we aan de uitgevers sturen, plaatsen we ook op Rechtspraak.nl, en omgekeerd.
- * We hebben voor Rechtspraak.nl ruimere selectiecriteria dan voor de uitgevers: niet alles wat we op Rechtspraak.nl plaatsen, sturen we ook naar de uitgevers.
- * We hebben voor uitgevers ruimere selectiecriteria dan voor Rechtspraak.nl: niet alles wat we aan de uitgevers sturen, plaatsen we ook op Rechtspraak.nl.
- * We hebben voor uitgevers en Rechtspraak.nl verschillende selectiecriteria: voor iedere publicatiewaardige uitspraak beoordelen we waar deze het beste geplaatst zou kunnen worden.
- Wij hebben geen selectiecriteria voor uitgevers: het staat ze vrij uitspraken van Rechtspraak.nl te halen, maar wij sturen ze niet toe.

* Indien u deze optie aanvinkt, kunt u dan hieronder aangeven wat de (afwijkende) selectiecriteria zijn voor de verzending aan uitgevers? Dit mag ook in een afzonderlijke bijlage.

Eventuele toelichting:

Over het beleid van de lokale redactie

13) Actieve rol van de redactie.

- De redactie voert een actief beleid waarbij wordt gemonitord of uitspraken in zaken die voor of tijdens de zitting de lokale of landelijke pers hebben gehaald, ook worden gepubliceerd op Rechtspraak.nl.
- De redactie voert geen actief monitoringbeleid.

Eventuele toelichting:

■

14) Welke acties heeft de redactie in het verleden ondernomen om het belang van publicatie van uitspraken structureel onder de aandacht van de medewerkers te brengen?

(Meerdere antwoorden mogelijk)

- Gerichte voorlichtingsbijeenkomsten
- Aandacht voor gevraagd tijdens werkoverleggen
- In eigen interne periodieken
- Op de lokale Intro-site
- 'Publiceren op Rechtspraak.nl' opgenomen op voorblad van zaaksdossier
- Anders, namelijk: ■
- Geen

Eventuele toelichting:

■

Omgang met externe verzoeken tot publicatie van uitspraken

15) Hoeveel verzoeken ontvangt uw gerecht gemiddeld **per maand** van het publiek (inclusief pers, advocaten, etc.) om specifieke uitspraken op Rechtspraak.nl te publiceren?

- 0 of 1
- tussen 2 en 5
- tussen 6 en 10
- tussen 11 en 20
- meer dan 20 (namelijk:)

Eventuele toelichting:

16) Aan hoeveel van dergelijke verzoeken voldoet u gemiddeld?

- (Vrijwel) nooit (minder dan 10%)
- Af en toe (tussen de 10% en 30%)
- Regelmatig (tussen de 30% en 70%)
- Vaak (tussen de 70% en 90%)
- (Vrijwel) altijd (meer dan 90%)

Eventuele toelichting:

17) Indien u een dergelijk verzoek afwijst, waarom is dat dan?

Er zijn meerdere antwoorden mogelijk. Wilt u in het tekstvak achter ieder antwoord aangeven in welk percentage van de afwijzingsgevallen dit (bij benadering) van toepassing is?

(Bij elkaar opgeteld zou dit 100% moeten zijn)

	Percentage
☐ We hebben geen tijd om de uitspraak op te zoeken, in te voeren, of te anonimiseren.	☐ %
☐ We hebben twijfels bij de bedoelingen van de aanvrager.	☐ %
☐ Op basis van de gegevens die door de aanvrager zijn ingediend, kunnen wij niet bepalen om welke uitspraak het gaat.	☐ %
☐ We zijn van mening dat het gaat om een uitspraak die voor het publiek niet interessant is.	☐ %
☐ We zijn van mening dat het gaat om een uitspraak die niet met openbaarheid is gediend, omdat dat ons gerecht zou schaden.	☐ %
☐ We zijn van mening dat het gaat om een uitspraak die niet met openbaarheid is gediend, omdat dat partijen zou schaden.	☐ %
☐ We zijn van mening dat de uitspraak te oud is, en daardoor geen actualiteitswaarde meer heeft.	☐ %
NB: indien u deze mogelijkheid aankruist: na ongeveer hoeveel weken is een uitspraak naar de opvatting van uw gerecht 'te oud'?	
☐ Overig, nl	☐ %
☐ Onbekend	☐ %

Eventuele toelichting:

18) Indien u positief op een plaatsingsverzoek van het publiek reageert, hoe snel reageert u daarop?

- Publicatie van een dergelijke uitspraak heeft prioriteit boven de publicatie van andere uitspraken.
- Dergelijke uitspraken hebben geen bijzondere prioriteit en worden even snel afgehandeld als uitspraken die van binnen het gerecht als publicatiewaardig zijn aangemerkt.
- Publicatie van uitspraken die door het gerecht zelf als publicatiewaardig zijn aangemerkt hebben voorrang boven uitspraken waarvan de publicatie door derden is verzocht.
- Anders, namelijk:

Eventuele toelichting:

Beoordeling huidig beleid

- 19) Kunt u aangeven in hoeverre u tevreden bent over de selectie en publicatie van uitspraken op Rechtspraak.nl met betrekking tot uw gerecht?

Wilt u bij elke deelvraag één van de drie mogelijkheden aanvinken? Per deelvraag kunt u eventueel nog een toelichting geven.

Vraag	Zeervrededen	Neutraal	Ontevrededen / voor verbetering vatbaar	Toelichting
Aantal uitspraken dat wordt gepubliceerd.	☐	☐	☐	☐
Snelheid waarmee uitspraken worden gepubliceerd	☐	☐	☐	☐
De mate waarin uitspraken die voldoen aan de selectiecriteria ook daadwerkelijk worden gepubliceerd.	☐	☐	☐	☐
De mate waarin raadsheren zich bewust zijn van het belang van publicatie.	☐	☐	☐	☐
De beschikbaarheid van geld en personeel voor de selectie, de invoer en het maken van de inhoudsindicatie.	☐	☐	☐	☐
De beschikbaarheid van geld en personeel voor het anonimiseren.	☐	☐	☐	☐
De wijze waarop wordt omgegaan met verzoeken van het publiek om publicatie van bepaalde uitspraken.	☐	☐	☐	☐
De wijze waarop de uitspraken ter beschikking komen van (commerciële) uitgevers	☐	☐	☐	☐

Een blik naar de toekomst

- 20) Hieronder zijn enkele stellingen opgenomen over de toekomst van het publicatiebeleid van Rechtspraak.nl. Wilt u bij elke vraag één van de mogelijkheden aanvinken en indien gewenst nog een toelichting geven?

Stelling	Eens	Neutraal	Oneens	Geen mening	Toelichting
In plaats van het huidige beleid waarbij we alleen belangrijke uitspraken publiceren, zouden we – als we daartoe de middelen zouden hebben – graag toe willen naar publicatie van alle uitspraken die niet mondeling of bij verstek zijn gedaan, of kennelijk niet-ontvankelijk / ongegrond zijn verklaard.	☐	☐	☐	☐	☐
Wij hebben principiële bezwaren tegen het publiceren van (vrijwel) alle uitspraken.	☐	☐	☐	☐	☐
Wij hebben geen principiële, doch alleen praktische bezwaren tegen het publiceren van (vrijwel) alle uitspraken.	☐	☐	☐	☐	☐
We zouden de publicatietermijn van uitspraken graag omlaag brengen, zodat uitspraken (voor zover mogelijk) dezelfde dag worden gepubliceerd.	☐	☐	☐	☐	☐
Als de anonimiseringsrichtlijnen minder strikt zouden worden, zouden we ons – ter bescherming van de privacy van procespartijen – toch aan de strikte richtlijnen houden.	☐	☐	☐	☐	☐
Als de anonimiseringsrichtlijnen minder strikt zouden worden, zouden we meer uitspraken publiceren.	☐	☐	☐	☐	☐
Als de anonimiseringsrichtlijnen minder strikt zouden worden, zouden we minder uitspraken publiceren.	☐	☐	☐	☐	☐

Overige

- 21) Wilt u nog iets anders kwijt over de selectie en publicatie van uitspraken door uw gerecht of over deze enquête?

Dit is het einde van de vragenlijst. Hartelijk dank voor het invullen.

BIJLAGE 10

**Classificatie uitspraken
EHRM in HUDOC**

	Case reports		1) High Importance		2) Medium Importance		3) Low Importance		Totaal	
28-10-2007										
Decisions			742	3,6%	347	1,7%	10578	51,9%	11667	57,2%
Judgments			1254	6,2%	1332	6,5%	6127	30,1%	8713	42,8%
<i>Totaal</i>			1996	9,8%	1679	8,2%	16705	82,0%	20380	100,0%
26-05-2012										
Decisions			783	2,4%	475	1,4%	16307	49,6%	17565	53,5%
Judgments			1632	5,0%	2971	9,0%	10693	32,5%	15296	46,5%
<i>Totaal</i>			2415	7,3%	3446	10,5%	27000	82,2%	32861	100,0%
21-01-2013										
Decisions	694	1,0%	1416	2,0%	891	1,2%	32983	45,7%	35984	49,8%
Judgments	2002	2,8%	4622	6,4%	6733	9,3%	22849	31,7%	36206	50,2%
<i>Totaal</i>	2696	3,7%	6038	8,4%	7624	10,6%	55832	77,3%	72190	100,0%

BIJLAGE 11

**In onderzoek betrokken
jurisprudentieperiodieken**

Naam	Afkorting	Uitgever	Rechtsgebied	JPWF
AB Rechtspraak Bestuursrecht	AB	Kluwer	Bestuursrecht	1,90
Actuele Rechtspraak Ondernemingspraktijk	ARO	Kluwer	Civil recht	1,02
Belastingblad	BB	Kluwer	Bestuursrecht	2,18
Bijblad bij de Industriële Eigendom	BIE	Kluwer	Civil recht	0,85
BOPZ-jurisprudentie	BJ	Sdu	Civil recht	1,99
Beslissingen in belastingzaken / Nederlandse Belastingrechtspraak	BNB	Kluwer	Bestuursrecht	3,76
Bouwrecht	BR	Kluwer	Bestuursrecht	0,55
Tijdschrift Computerrecht	CR	Kluwer	Civil recht	1,41
EB Tijdschrift voor scheidingsrecht	EB	Kluwer	Civil recht	2,03
European Human Rights Cases	EHRC	Sdu	Bestuursrecht	2,00
FEDs fiscaal weekblad	FED	Kluwer	Bestuursrecht	2,75
Tijdschrift voor Familie- en Jeugdrecht	FJR	Kluwer	Civil recht	2,25
Gemeentestem	GST	Kluwer	Bestuursrecht	1,64
Intellectuele Eigendom en Reclamerecht	IER	Kluwer	Civil recht	1,30
Jurisprudentie Aansprakelijkheid	JA	Sdu	Civil recht	2,17
Jurisprudentie Algemene Bijstandswet	JABW	Kluwer	Bestuursrecht	0,72
Jurisprudentie Arbeidsrecht	JAR	Sdu	Civil recht	2,37
Jurisprudentie Bestuursrecht	JB	Sdu	Bestuursrecht	2,65
Jurisprudentie Burgerlijk Procesrecht	JBPr	Sdu	Civil recht	3,05
Jurisprudentie Milieurecht	JM	Sdu	Bestuursrecht	1,58
Jurisprudentie Onderneming en Recht	JOR	Sdu	Civil recht	2,77
Jurisprudentie Ontnemingswetgeving	JOW	Kluwer	Strafrecht	1,51
Jurisprudentie Personen en Familierecht	JPF	Sdu	Civil recht	1,42
Journal Ondernemingsrecht (rechtspersonenrecht & vennootschapsrecht)	JRV	Kluwer	Civil recht	1,71
Jurisprudentie Sociale Voorzieningen	JSV	Kluwer	Bestuursrecht	0,31
Jurisprudentie Vreemdelingenrecht	JV	Sdu	Bestuursrecht	1,91
Jurisprudentie Verhaal Bijstand	JVB	Kluwer	Bestuursrecht	0,98
Jurisprudentie Wegenverkeersrecht	JWR	Sdu	Strafrecht	0,64
Jurisprudentie Wet Werk en Bijstand	JWWB	Kluwer	Bestuursrecht	1,42
Kort Geding	KG	Kluwer	Civil recht	0,98
Milieu en Recht	MENR	Kluwer	Bestuursrecht	1,08

Naam	Afkorting	Uitgever	Rechtsgebied	JPWF
Nederlandse Jurisprudentie	NJ	Kluwer	Civiel recht/ Strafrecht/ Bestuursrecht	3,16
Nederlands Juristenblad	NJB	Kluwer	Civiel recht	1,93
Nederlandse Jurisprudentie Feitenrechtspraak	NJF	Kluwer	Civiel recht	1,35
Nederlandse Jurisprudentie Feitenrechtspraak Straf	NJFS	Kluwer	Strafrecht	0,95
Nieuwsbrief Strafrecht	NS	Sdu	Strafrecht	2,28
Nederlands Tijdschrift voor Fiscaal Recht	NIFR	Sdu	Bestuursrecht	2,14
Tijdschrift Ondernemingsrecht	ONDR	Kluwer	Civiel recht	4,50
Pensioen Jurisprudentie	PJ	Kluwer	Civiel recht	1,23
Praktijkids	PRG	Kluwer	Civiel recht	0,94
Periodiek Woordenboek	PW	Kluwer	Bestuursrecht	3,07
Rechtspraak Arbeidsrecht	RAR	Kluwer	Civiel recht	2,15
Rechtspraak Financieel recht	RF	Kluwer	Civiel recht	0,97
Rechtspraak Familierecht	RFR	Kluwer	Civiel recht	4,40
Rechtspraak Notariaat	RN	Kluwer	Civiel recht	2,35
Rechtspraak Ondernemingsrecht	RO	Kluwer	Civiel recht	2,59
Rechtspraak Sociale Verzekering	RSV	Kluwer	Bestuursrecht	1,64
Rechtspraak van de Week	RvdW	Kluwer	Civiel recht	3,59
Rechtspraak Zorgverzekering	RZA	Kluwer	Bestuursrecht	0,53
Schip & Schade	SES	Kluwer	Civiel recht	0,48
Tijdschrift voor Ambtenarenrecht	TAR	Kluwer	Bestuursrecht	0,95
Tijdschrift voor Insolventierecht	Tvl	Kluwer	Civiel recht	4,13
Uitspraken Sociale Zekerheid	USZ	Sdu	Bestuursrecht	2,09
Vakstudie Nieuws	VN	Kluwer	Bestuursrecht	2,79
Vermogende Particulieren Bulletin	VP	Kluwer	Bestuursrecht	2,89
Verkeersrecht ANWB	VR	Kluwer	Civiel recht	1,82
Weekblad fiscaal recht	WFR	Kluwer	Bestuursrecht	4,71
Tijdschrift voor woon- en bedrijfsruimte recht	WR	Kluwer	Civiel recht	2,18
Rechtspraak ¹⁾	RS.NL	Rechtspraak	Civiel recht/ Strafrecht/ Bestuursrecht	0,85

¹⁾ Zie voor een verklaring voor de opname van Rechtspraak.nl in deze tabel: § 7.2.1.2.

NB: Jurisprudentie On Line (JOL) en Jur. bevatten geen uitspraakteksten in de onderzoeksdatabank, maar zijn wel meegeteld als vindplaats.

BIJLAGE 12

Rechtswetenschappelijke
literatuur in
onderzoeksdatbank

In deze bijlage is een overzicht opgenomen van de literatuur die voor het citatie-onderzoek is ingelezen in de onderzoeksdatabank. Sommige van deze periodieken publiceren naast redactionele artikelen ook uitspraken. Deze zijn niet als literatuur in de databank opgenomen, maar de daarbij geschreven annotaties wel.

Annotaties

Titel	Uitgever
AB Rechtspraak Bestuursrecht (AB)	Kluwer
Belastingblad	Kluwer
Beslissingen in belastingzaken, Nederlandse belastingrechtspraak (BNB)	Kluwer
Bijblad Industriële Eigendom (BIE)	Kluwer
BOPZ-Jurisprudentie (BJ)	Sdu
Bouwrecht (BR)	Kluwer
Computerrecht (CR)	Kluwer
European Human Rights Cases (EHRC)	Sdu
Fiscaal Tijdschrift FED	Kluwer
Gemeentestem (Gst)	Kluwer
Intellectuele Eigendom en Reclamerecht (IER)	Kluwer
Journaal Ondernemingsrecht (JRV)	Kluwer
Jurisprudentie Aanbestedingsrecht (JA)	Sdu
Jurisprudentie Bestuursrecht (JB)	Sdu
Jurisprudentie Burgerlijke Procesrecht (JBPr)	Sdu
Jurisprudentie Milieurecht (JM)	Sdu
Jurisprudentie Onderneming & Recht (JOR)	Sdu
Jurisprudentie Ontnemingswetgeving (JOW)	Kluwer
Jurisprudentie Personen- en Familierecht (JPF)	Sdu
Jurisprudentie Sociale Voorzieningen (JSV)	Kluwer
Jurisprudentie Vreemdelingenrecht (JV)	Sdu
Jurisprudentie Wegenverkeersrecht (JWR)	Sdu
Jurisprudentie Wet Werk en Bijstand (JWWB)	Kluwer
Milieu en Recht (MENR)	Kluwer
Nederlands Tijdschrift voor Fiscaal Recht (NTFR)	Sdu
Nederlandse Jurisprudentie (NJ)	Kluwer
Pensioen Jurisprudentie (PJ)	Kluwer
Periodiek Woordenboek (PW)	Kluwer
Praktijkgids (PRG)	Kluwer
Rechtspraak Sociale Verzekering (RSV)	Kluwer
Rechtspraak Sociale Verzekering (RZA)	Kluwer
Rechtspraak van de Week (RvdW)	Kluwer
Tijdschrift Ondernemingsrecht (ONDR)	Kluwer
Tijdschrift voor Ambtenarenrecht (TAR)	Kluwer
Tijdschrift voor Familie- en Jeugdrecht (FJR)	Kluwer
Tijdschrift voor Huurrecht (WR)	Kluwer

Titel	Uitgever
Tijdschrift voor Insolventierecht (Tvl)	Kluwer
Uitspraken Sociale Zekerheid (USZ)	Sdu
Vakstudie Nieuws (VN)	Kluwer
Verkeersrecht (VR)	Kluwer
Vermogende Particulieren Bulletin (VP)	Kluwer

Commentaaredities

Titel	Uitgever
Arbeidsovereenkomst	Kluwer
Arbeidsovereenkomstenrecht	Kluwer
Asser 3-I Algemeen goederenrecht	Kluwer
Asser 3-III Zekerheidsrechten	Kluwer
Asser 3-IV Gemeenschap	Kluwer
Asser 4-II Algemene leer der overeenkomsten	Kluwer
Asser 4-III De verbintenis uit de wet	Kluwer
Asser 5 Eigendom en beperkte rechten	Kluwer
Asser 5-I Koop en ruil	Kluwer
Asser 5-IIA Huur	Kluwer
Asser 5-III Opdracht, arbeidsovk, aanneming van werk	Kluwer
Asser 5-IIIC Aanneming van werk	Kluwer
Asser 5-IV Verbruikleen, alijdurende rente,bruikleen, ea	Kluwer
Asser 5-V Maatschap, vennootschap onder firma, cv	Kluwer
Asser 5-VI De verzekeringsovereenkomst	Kluwer
Asser 6A Erfrecht en schenking	Kluwer
Asser 6B Erfrecht en schenking	Kluwer
Asser 6-I De verbintenis in het algemeen, 1e gedeelte	Kluwer
Asser 6-II Verbintenis in het algemeen, tweede gedeelte	Kluwer
Asser 7-I Algemene bepalingen en rederij	Kluwer
Asser 7-III Pacht	Kluwer
Asser Algemeen deel 1	Kluwer
Asser Algemeen deel 2	Kluwer
Asser Algemeen deel 3	Kluwer
De Wetgeving op het notarisambt	Kluwer
Fiscaal commentaar Successiewet 1956	Sdu
Fiscaal commentaar Wet op belastingen van rechtsverkeer	Sdu
Gemeentewet en haar toepassing	Kluwer
Groene Serie Bijzondere overeenkomsten	Kluwer
Groene Serie Burgerlijke Rechtsvordering	Kluwer
Groene Serie Erfrecht	Kluwer
Groene Serie Faillissementswet	Kluwer
Groene Serie Huurrecht	Kluwer

Titel	Uitgever
Groene Serie Onrechtmatige daad	Kluwer
Groene Serie Personen en Familierecht	Kluwer
Groene Serie Personenassociaties	Kluwer
Groene Serie Rechtspersonen	Kluwer
Groene Serie Schadevergoeding	Kluwer
Groene Serie Toezicht Financiële Markten	Kluwer
Groene Serie Verbintenissenrecht	Kluwer
Groene Serie Vermogensrecht	Kluwer
Groene Serie Zakelijke rechten	Kluwer
OPmaat Arbeidsrecht	Sdu
OPmaat Bodem	Sdu
OPmaat BOPZ	Sdu
OPmaat Levensmiddelenrecht	Sdu
OPmaat Ondernemingsrecht	Sdu
OPmaat Strafrecht	Sdu
Pensioen en andere toekomstvoorzieningen	Kluwer
Tekst & Commentaar Arbeidsrecht	Kluwer
Tekst & Commentaar AWB	Kluwer
Tekst & Commentaar Bouwrecht	Kluwer
Tekst & Commentaar Burgerlijk Wetboek	Kluwer
Tekst & Commentaar Burgerlijke Rechtsvordering	Kluwer
Tekst & Commentaar Erfrecht	Kluwer
Tekst & Commentaar Gemeentewet Provinciewet	Kluwer
Tekst & Commentaar Gezondheidsrecht	Kluwer
Tekst & Commentaar Grondwet	Kluwer
Tekst & Commentaar Huurrecht	Kluwer
Tekst & Commentaar Insolventierecht	Kluwer
Tekst & Commentaar Intellectuele Eigendom	Kluwer
Tekst & Commentaar Internationaal strafrecht	Kluwer
Tekst & Commentaar Mededingingswet	Kluwer
Tekst & Commentaar Milieurecht	Kluwer
Tekst & Commentaar Nieuw pachtrecht	Kluwer
Tekst & Commentaar Ondernemingsrecht en Effectenrecht	Kluwer
Tekst & Commentaar Openbare Orde en Veiligheid	Kluwer
Tekst & Commentaar Pensioenrecht	Kluwer
Tekst & Commentaar Personen- en familierecht	Kluwer
Tekst & Commentaar Ruimtelijk bestuursrecht	Kluwer
Tekst & Commentaar Strafrecht	Kluwer
Tekst & Commentaar Strafvordering	Kluwer
Tekst & Commentaar Telecommunicatierecht	Kluwer
Tekst & Commentaar Vermogensrecht	Kluwer
Tekst & Commentaar Verzekeringsrecht	Kluwer
VS Accijnzen	Kluwer
VS Algemeen deel	Kluwer
VS Belastingen van rechtsverkeer	Kluwer

Titel	Uitgever
VS Belastingheffing van motorrijtuigen	Kluwer
VS Inkomstenbelasting (IB 1964)	Kluwer
VS Inkomstenbelasting (IB 2001)	Kluwer
VS Invorderingswet	Kluwer
VS Lokale belastingen en milieueffingen	Kluwer
VS Loonbelasting en Premieheffingen (Kansspelbel.)	Kluwer
VS Nederlands Internationaal Belastingrecht	Kluwer
VS Omzetbelasting	Kluwer
VS Successiewet	Kluwer
VS Vennootschapsbelasting	Kluwer
VS Vermogensbelasting	Kluwer
Wetboek van strafrecht - Noyon, Langemeijer, Rummelink	Kluwer
Wetboek van strafvordering/IISS - Melai-Groenhuijsen e.a.	Kluwer

Handboeken

Titel	Uitgever
Bedrijfsvermogen in de Successiewet en het gelijkheidsbeginsel	Sdu
Compendium Ondernemingsrecht	Kluwer
Compendium voor de jaarrekening	Kluwer
De eigen woning in de Wet IB 2001	Sdu
De Wet inkomstenbelasting 2001	Sdu
Handboek Erfrecht	Kluwer
Handboek Huurrecht	Kluwer
Handboek Nederlands vermogensrecht bij scheiding	Kluwer
Handboek Strafzaken	Kluwer
Huurrecht Bedrijfsruimten	Kluwer
Huwelijksvermogensrecht	Kluwer
Monografieën Nieuw BW	Kluwer
Nieuw Erfrecht – Overgangsrecht	Kluwer
Parlementaire geschiedenis van de totstandkoming en invoering van titel 7.3 BW: schenking	Sdu
Praktijkboek huurrecht	Sdu
Studiepocket Privaatrecht - nr. 37 Erfrecht	Kluwer
Wegwijs in de belastingheffing van ondernemingen	Sdu
Wegwijs in de btw	Sdu
Wegwijs in de fiscaliteit	Sdu
Wegwijs in de inkomstenbelasting	Sdu
Wegwijs in de overdrachtsbelasting	Sdu
Wegwijs in de successiewet	Sdu
Wegwijs in de vennootschapsbelasting	Sdu

Periodieken

Titel	Uitgever
Aansprakelijkheid, Verzekering & Schade	Kluwer
ArbeidsRecht, maandblad voor de praktijk	Kluwer
Belastingbrief	Sdu
Bouwrecht	Kluwer
Computerrecht	Kluwer
Delikt en Delinkwent	Kluwer
EB Tijdschrift voor scheidingsrecht	Kluwer
Fiscaal Tijdschrift Vermogen	Sdu
Fiscale Berichten voor het Notariaat	Sdu
Forfaitair	Sdu
Gemeentestem	Kluwer
Intellectuele Eigendom en reclamerecht	Kluwer
Jaarnaal Huur & Verhuur	Sdu
Juridische Berichten voor het Notariaat	Sdu
Maandblad Belasting Beschouwingen	Sdu
Milieu en Recht	Kluwer
Nederlands Juristenblad	Kluwer
Nederlands Tijdschrift voor Burgerlijk Recht	Kluwer
Nederlands Tijdschrift voor Fiscaal Recht	Sdu
Ondernemingsrecht	Kluwer
Pensioen Actief	Sdu
Privacy & Informatie	Kluwer
Tijdschrift Formeel Belastingrecht	Sdu
Tijdschrift voor Familie- en Jeugdrecht	Kluwer
Tijdschrift voor Huurrecht	Kluwer
Tijdschrift voor Insolventierecht	Kluwer
Vastgoed Fiscaal & Civiel	Sdu
Vermogende Particulieren Bulletin	Kluwer
Weekblad voor Privaatrecht, Notariaat en Registratie (vanaf 2003)	Sdu

BIJLAGE 13

Schermen
demonstratieapplicaties

Twee demonstratieapplicaties werden ontwikkeld: de ‘jurpointer-viewer’ en de ‘wetpointer-viewer’.

Met de jurpointer-viewer kunnen uitspraken met LJN of databank-ID worden opgezocht (Figuur B-1). Vervolgens worden getoond: de uitgaande citaties (ook in Figuur B-1), de aangehaalde wetsartikelen, een link naar een eventuele actualiteit op Rechtspraak.nl, de tijdschriften waarin de uitspraak is gepubliceerd en de inkomende citaties uit andere uitspraken en rechtswetenschappelijke literatuur (Figuur B-2). In de uitspraaktekst zijn alle uitgaande uitspraakcitaties van een hyperlink voorzien (Figuur B-3). Deze links wijzen naar de LJN-index.

In de Wetpointer-viewer kan naar aangehaalde regelingen worden gezocht met citeertitel, alias of afkorting. Voor Europese regelgeving is er een zoekhulpje (Figuur B-4). In de uitspraaktekst worden alle gevonden wetsverwijzingen gemarkeerd (Figuur B-5), ongeacht de schrijfwijze (Figuur B-6).

de Rechtspraak

Model for Automated Rating of Case Law
onderzoeksomgeving

Jurpointer Viewer

Zoek uitspraakgegevens op:

LJN:

Uitspraak-id:

LJN: AM3206 Hoge Raad , 18-02-2005, 37690

LJN	Instantie	Datum uitspraak
AA4055	Hoge Raad	05-01-2000
AB0637	Hoge Raad	21-03-2001
AB8368	Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen	02-12-1997
AD1470	Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen	25-07-1991
AD4386	Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen	01-06-1999
AF0193	Hoge Raad	24-01-2003
AV2186	Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen	08-03-2001
AV3512	Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen	17-06-2004
AV7806	Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen	04-10-1995
AV8037	Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen	05-10-1999
AV8721	Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen	16-10-1997
AV8925	Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen	18-06-1998
AV9893	Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen	26-09-1996

Figuur B-1. Jurpointer-viewer: LJN:AM3206 is gevonden. Als eerste worden de door dit arrest aangehaalde uitspraken getoond.

Aangehaalde wetsartikelen:	Wet	Artikel(en)
	Algemene wet bestuursrecht	6:11, 6:7, 8:77
	Besluit proceskosten bestuursrecht	
	Besluit uitsluiting aftrek omzetbelasting 1968	1
	Grondwet	121
	Wet op de omzetbelasting 1968	11, 15, 16, 2, 7
Nee		
<ul style="list-style-type: none"> ■ AB 2005, 119 ■ BNB 2005, 283 ■ VN 2005/12.6 		
Actualiteit op Rechtspraak.nl:		
Is gepubliceerd in:		
Is geciteerd in - uitspraken:	Uitspraak/LJN	Datum gepubliceerd
	LJN: AT5946	07-10-2005
	Hoge Raad	
	LJN: AT5950	07-10-2005
	Hoge Raad	
	LJN: AV4182	19-07-2006
	Rechtbank 's-Gravenhage	
Is geciteerd in - doctrine:	Tijdschrift	Titel
	Annotationes in tijdschrift RSV	Annotatione van R. Stijnen bij RSV 2006, 220
	Annotationes in tijdschrift VN	Annotatione van Red. bij VN 2007/16.5
	Belastingbrief	Belastingbrief 2007/07, 'Gemeenschapsrecht en het (fiscale) formele bestuursrecht, Dr. E.B. Pechler
	Fiscale Berichten voor het Notariaat	FBW 2006(2) 6 Vermogensafkettering van tot huwelijksgemeenschap behorende goederen en BTW
	Groene Serie Verbintenisrecht	I. Artikelsgewijs commentaar op titel 1, 2, 4 en 5 > Titel 4, Verbintnissen uit andere bron dan onrechtmatige daad of overeenkomst > Titel 4, afdeling 2, Onverschuldigde betaling > Artikel 203, (6.4.2.1) (Bewerkt door mr. M.W. Scheltema) > Onverschuldigde betaling in het publiekrecht > Algemeen > Aantekening 22, Onverschuldigde betaling in het Europese recht, bij t/m 01-01-2009
	Groene Serie Verbintenisrecht	I. Artikelsgewijs commentaar op titel 1, 2, 4 en 5 > Titel 4, Verbintnissen uit andere bron dan onrechtmatige daad of overeenkomst > Titel 4, afdeling 2, Onverschuldigde betaling > Artikel 203, (6.4.2.1) (Bewerkt door mr. M.W. Scheltema) > Verjaring > Aantekening 23, Verjaring van de vordering uit onverschuldigde betaling, bij t/m 01-01-2009
	Nederlands Tijdschrift voor Burgerlijk Recht (NTBR)	Aflevering 2009-5 > Artikelen > NTBR 2009, 23, Rechtsmachtverdeling en formele rechtskracht, een heldere afbakening? (M.W. Scheltema)
	VS Algemeen deel	Algemene wet bestuursrecht > Artikelsgewijs commentaar > Artikel 6:11Het commentaar op art. 6:11 is bij t/m BNB 2009/241 en V-N 2009/49.59., Verschoonbare termijnoverschrijding > Aantekening 3, Verschoonbaarheid termijnoverschrijding

Figuur B-2. Jurpointer-viewer: van LJN:AM3206 worden de erin aangehaalde wetsartikelen getoond, de vindplaatsen alsmede de uitspraken en rechtswetenschappelijke literatuur waarin de uitspraak is geciteerd.

komt voorzover de bungalow in het kader van de onderneming van belanghebbenden wordt gebruikt, een teruggaaf toegekend van f.422, dat is bij benadering 87,5% van het door belanghebbenden gevraagde bedrag. De Inspecteur heeft het door belanghebbenden tegen deze beschikking gemaakte bezwaar bij uitspraak afgewezen.

3.2. Het Hof heeft met vernietiging van de uitspraak van de Inspecteur het bezwaar van belanghebbenden alsnog niet-ontvankelijk verklaard wegens de - door belanghebbenden erkende - overschrijding van de wettelijke bezwaartermijn. Het Hof heeft in dit verband geoordeeld dat zich ten aanzien van belanghebbenden geen omstandigheid heeft voorgedaan die toepassing van artikel 6:111 van de Algemene wet bestuursrecht rechtvaardigt, en voorts dat het gemeenschapsrecht aan de niet-ontvankelijkverklaring niet in de weg staat, ook niet indien juist zou zijn de stelling van belanghebbenden dat hun op grond van het gemeenschapsrecht teruggaaf zou toekomen naar het in de aangifte opgenomen bedrag. Het Hof heeft in dit kader gewezen op jurisprudentie van het Hof van Justitie, alsmede op het arrest van de Hoge Raad van 21 maart 2001, nr. 36261, BNB 2001/238.

Tegen deze oordelen richten zich wat betreft het nationale recht het zesde en wat betreft het gemeenschapsrecht het zevende middel.

3.3. Het zesde middel voert aan dat de Wet op het voor het materiële geschil relevante punt in strijd is met de Zesde richtlijn, alsmede dat de nationale regelgeving onduidelijk is, en verbindt daaraan de gevolgtrekking dat het aan de Inspecteur is toe te rekenen dat belanghebbenden niet tijdig hun recht van bezwaar hebben uitgeoefend. Het middel faalt, aangezien niet valt in te zien dat de vermelde omstandigheden, indien deze zich naar de opvatting van belanghebbenden voordeden, voor hen een reden konden vormen geen bezwaarschrift in te dienen. Zo belanghebbenden aanvankelijk hebben gemeend dat er voor hen geen reden bestond bezwaar te maken, komt zulks dan ook voor hun rekening, te meer daar de beslissing van de Inspecteur afweek van de door hen gevraagde beslissing.

3.4. Het zevende middel gaat ervan uit dat de bepaling van artikel 6, lid 2, van de Zesde richtlijn ten onrechte niet in de Wet is opgenomen, en stelt met een beroep op het arrest van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen van 25 juli 1991, Emmott, C-208/90, Jurispr. 1991, blz. I-4269, dat daarom geen termijn is gaan lopen die de mogelijkheid bezwaar te maken tegen de beschikking van de Inspecteur begrensd. Ook dit middel faalt. In zijn arrest van 2 december 1997, Fantassk, C-168/95, Jurispr. 1997, blz. I-6783, BNB 1998/265, heeft het Hof van Justitie verduidelijkt dat het gemeenschapsrecht bij zijn huidige stand niet eraan in de weg staat dat een lidstaat die de richtlijn niet naar behoren heeft omgezet, zich tegen vorderingen tot terugbetaling van in strijd met de richtlijn geheven rechten beroept op een nationale verjaringstermijn, mits die termijn niet ongunstiger is voor beroepen op grond van het gemeenschapsrecht dan voor beroepen op grond van het nationale recht, en hij de uitoefening van de door de communautaire rechtsorde verleende rechten niet nagenoeg onmogelijk of uiterst moeilijk maakt. Belanghebbenden hebben naast de door hen gestelde strijdigheid van de Wet met de Zesde richtlijn voor het Hof geen bijzondere omstandigheden aangevoerd op grond waarvan het niet binnen de bezwaartermijn doen van een beroep op die strijdigheid hun niet zou kunnen worden tegengeworpen. Evenmin hebben belanghebbenden aangevoerd dat de duur van de wettelijke bezwaartermijn op zichzelf reeds voor hen een verhoging vormde effectief gebruik te maken van hun recht van bezwaar. Mede in aanmerking genomen het bestaan van de mogelijkheid - een mogelijkheid die ook door belanghebbenden is benut - een bezwaarschrift in te dienen dat pas nadat door het bestuursorgaan een nadere termijn is gesteld, van gronden wordt voorzien, kan zulks ook niet in zijn algemeenheid worden aangenomen, zodat het Hof niet op die, ambtshalve bij te brengen, grond de termijnbepaling buiten toepassing had behoren te laten. Het hiervoor onder 2. vermelde arrest van het Hof van Justitie leidt niet tot een ander oordeel.

Op grond van het voorgaande behoeven de overige middelen geen behandeling.

4. - Proceskosten

De Hoge Raad acht geen termen aanwezig voor een veroordeling in de proceskosten.

5. - Rechtszinn

<http://www.ljn.nl/AB8368> Local intranet

Figuur B-3. Jurpointer-viewer: stukje uitspraaktekst van LJN:AM3206, waarin de automatisch aangemaakte hyperlinks zichtbaar zijn. Linksonder is te zien dat deze altijd verwijzen naar een LJN, ook al is dat LJN niet opgenomen in de gehyperlinkte tekst.

de Rechtspraak

Model for Automated Rating of Case Law
onderzoeksomgeving

Wetpointer Viewer

Zoek op aangehaalde uitspraak:
Citeertitel, afkorting:

Europese regelgeving

Type:

Jaartal:

Nummer:

Wetselement

Type:

Nummer:

Gevonden uitspraken:

- LJN AX93411 Gerechtshof 's-Hertogenbosch, 04-05-2006
- LJN AV2651 Centrale Raad van Beroep, 17-02-2006
- LJN AU7312 Centrale Raad van Beroep, 02-12-2005
- LJN AU6884 Gerechtshof 's-Hertogenbosch, 08-11-2005
- LJN AT9540 Centrale Raad van Beroep, 19-07-2005
- LJN AT9545 Centrale Raad van Beroep, 13-07-2005
- LJN AT9023 Centrale Raad van Beroep, 30-06-2005
- LJN AT7043 Centrale Raad van Beroep, 08-06-2005

Figuur B-4. Wetpointer-Viewer. Gezocht is op uitspraken die Verordening (EEG) nr. 1408/71 aanhalen. Ook op een specifiek wetsartikel kan worden gezocht.

3.3 Het wettelijk kader

Ingevolge **artikel 71, eerste lid, onder a, sub.ii, van de EG-Verordening nr. 1408/71** heeft de volledig werkloze grensarbeider recht op uitkering volgens de wettelijke regeling van de Lid-Staat op het grondgebied waarvan hij woont, alsof die wettelijke regeling tijdens het verrichten van zijn laatste werkzaamheden op hem van toepassing was geweest.

Ingevolge **paragraaf 125 van het BGG** is een rechtshandeling welke de bij wet voorgeschreven vorm ontbeert, nietig.

In **paragraaf 623 van het BGG** is onder meer bepaald dat een ontslaanzaeziging alleen dan rechtsgeldig is als deze schriftelijk heeft plaatsgevonden.

Op grond van de artikelen 1.1 en 1.3 van paragraaf 12 van de Duitse bouw-CAO dient de arbeidsovereenkomst schriftelijk te worden beëindigd en bedraagt de opzegtermijn bij een dienstverband van tussen 6 en 36 maanden 12 werkdagen.

In **artikel 24, zesde lid, van de WW** is bepaald dat de werknemer verplicht is zich zodanig te gedragen dat hij door zijn doen en laten het Algemeen Werkloosheidsfonds niet benadeelt of zou kunnen benadelen.

Ingevolge het bepaalde in **artikel 27, derde lid, van de WW** weigert het UWV de uitkering tijdelijk of blijvend, geheel of gedeeltelijk, indien de werknemer een verplichting hem op grond van **artikel 24, zesde lid van de WW** opeleend, niet of niet behoorlijk is nagekomen.

Op grond van het vierde lid van dat artikel wordt de maatregel als bedoeld in het derde lid afgestemd op de ernst van de gedraging en de mate waarin de werknemer de gedraging kan worden verweten. In elk geval wordt van het opleggen van een maatregel afgezien indien elke vorm van verwijtbaarheid ontbreekt.

Blijkens het zesde lid van **artikel 27 van de WW** kan het UWV besluiten van het opleggen van een maatregel af te zien indien daarvoor dringende redenen aanwezig zijn. Krachtens het bepaalde in het achtste lid van meergenoemd artikel stelt het UWV nadere regels met betrekking tot het derde en vierde lid. Deze regels zijn opgenomen in het **Maatregelenbesluit**.

Ingevolge **artikel 7, eerste lid, aanhef en onder b, van het Maatregelenbesluit** bedraagt de hoogte en de duur van de maatregel bij het niet of niet behoorlijk nakomen van de verplichting opgenomen in de vijfde categorie, ten 1°, van de **WW**, de gehele uitkering voor de duur dat de verzekerde aanspraak op loon zou hebben kunnen doen gelden, dan wel de dienstbetrekking zou hebben kunnen voortduren.

In de vijfde categorie, ten 1°, (opgenomen in de bijlage, onder C.) van het **Maatregelenbesluit** is bepaald dat de verzekerde verplicht is zich zodanig te gedragen dat hij door zijn doen en laten het Algemeen Werkloosheidsfonds of het wachtgeldfonds niet benadeelt of zou kunnen benadelen doordat hij door de wijze van beëindiging van de dienstbetrekking loonaanspraken prijsgeeft.

3.4 Ten aanzien van het geschil

Figuur B-5. Wetpointer-viewer. Stukje uitspraaktekst waarin de gezochte tekst is gehighlight en alle andere herkende wetsartikelen zijn gemarkeerd.

weging dat appellante aan het nationale recht geen recht op pensioen ingevolg of appellante aan het internationale recht aanspraak op pensioen ingevolge de 1972, zijnde de datum waarop de **Verordening (EG) nr. 1408/71** in werking der Nederlanden en de Bondsrepubliek Duitsland betreffende de toepassing msvoorziening (NDO). Ingevolge artikel 7, tweede lid, van de NDO is appellant 3 tot en met 19 juli 1963 en van 2 november 1963 tot en met 20 december 1963 appellante aan **Bijlage VI van Verordening (EEG) nr. 1408/71** een recht op pensioen.

Op **artikel 22, eerste lid onder c van de EEG-verordening nr. 1408/71**, zoals aangenomen door de Europese Gemeenschappen met betrekking tot het uit de Zfw voortvloeiende recht op pensioen, is appellante niet aanspraak op pensioen gemaakt.

Uit de bescheiden uit de belastingadministratie, nadat (ook) de belastingdienst lange(re) termijn appellante heeft geweigerd, waaronder [verweerder], is in de appelfase verdedigd dat de betrokkene in de appelfase (waarbij een beroep is gedaan op EG **verordening 1408/71**). Of de betrokkene aanspraak op pensioen heeft op grond van de destijds geldende regeling zo moet worden uitgelegd als in die brief wordt uiteengezet.

Uit het besluit van 26 juni 1995, appellante verzocht haar "vrijstelling te verlenen ingevolge de EG-Verordening nr. 1408/71". Bij beslissing van 1 februari 1996 heeft appellante geweigerd gedaagde te verstrekken met de bescheiden die de appellante heeft aangeleverd op grond van **artikel f, van EG-Verordening nr. 1408/71** (hierna: **Verordening 1408/71**) is geweigerd.

-[geïntimeerde] werkte gedurende het dienstverband drie van de vijf dagen in de week.
-[geïntimeerde] valt, met terugwerkende kracht, over de periode van 1 januari 1999 tot en met 31 december 1999 in aanmerking voor de sociale premies op grond van **art. 14 van EG VO 1408/71**;
-De sociale premies zijn door AMW tot en met het eerste kwartaal van 1999 aangevuld.

Uit de bescheiden bekend was geworden dat zij in Nederland premieplichtig was voor de sociale premies heeft gewend en op aanslagen deze premies ook daadwerkelijk in Nederland is vastgesteld op grond van de EG-Verordening **EG-VO 1408/71** naar tussen partijen vaststaat.

In de genoemde brief van 27 april 2000 met het oog op deze naberekeningen op de sociale premies is geweigerd.

Figuur B-6. Wetpointer-viewer. Enkele voorbeelden van schrijfwijzen van Verordening (EEG) nr. 1408/71 zoals die door de parser worden herkend.

BIJLAGE 14

**Verdeling uitspraken
over instanties**

Instantie(s)	Aantal	(Sub)totalen
<u>Competentieklasse 1</u>		
Buitenlandse en niet-rechterlijke instanties	6.236	
<i>Subtotaal</i>		6.236
<u>Competentieklasse 2</u>		
Kantongerechten	7.235	
Rechtbanken ¹	500.555	
Ambtenarengerechten	686	
Raden van beroep	749	
Overzeese gerechten van eerste aanleg	284	
<i>Subtotaal</i>		509.509
<u>Competentieklasse 3</u>		
Rechtseenheidskamer Rechtbank 's-Gravenhage	201	
Gerechtshoven	147.261	
College van Beroep Studiefinanciering	1.372	
Tariefcommissie	1.399	
Gemeenschappelijk Hof van Justitie van Aruba, Curaçao, Sint Maarten en van Bonaire, Sint Eustatius en Saba (en rechtsvoorgangers) ²	890	
<i>Subtotaal</i>		151.123
<u>Competentieklasse 4</u>		
College van Beroep voor het bedrijfsleven	7.847	
Raad van State ³	54.049	
Centrale Raad van Beroep	50.696	
Hoge Raad	69.261	
<i>Subtotaal</i>		181.853
<u>Competentieklasse 5</u>		
Hof van Justitie EU (inclusief rechtsvoorgangers en Gerecht van Eerste Aanleg	2984	
Europees Hof voor de Rechten van de Mens (inclusief Commissie)	2.005	
Benelux Gerechtshof	148	
Internationaal Gerechtshof	4	
<i>Subtotaal</i>		5.141
Totaal		853.862

¹ Tot 2002 waren de kantongerechten zelfstandig. Beroep tegen een uitspraak van de kantonrechter werd aangetekend bij de rechtbank. Omdat uitspraken van de rechtbanken, genomen in appel op een kantonuitspraak, niet als zodanig in de uitspraakverzamelingen herkenbaar zijn, is hiermee geen rekening gehouden.

² Het Gemeenschappelijk Hof van Justitie van Aruba, Curaçao, Sint Maarten en van Bonaire, Sint Eustatius en Saba is pas opgericht nadat een afslag was gemaakt voor de onderzoeksdatbank. Feitelijk bevinden zich dus uitsluitend uitspraken van de rechtsvoorgangers in de onderzoeksdatbank.

³ Zowel de Afdeling Bestuursrechtspraak, als de rechtsvoorgangers Afdeling Rechtspraak en Afdeling Geschillen van Bestuur (tot 1 januari 1994, inwerkingtreding Awb).

BIJLAGE 15

Rechtsgebiedenmapping

Doelrechtsgebied in onderzoeksdatabase	E-archief: sector	Rechtspraak.nl: rechtsgebied	Huisdatabanken en RO-breed: rechtsgebied
Strafrecht	Straf	Straf	Strafrecht Bestuursstrafrecht
Civiel recht	Civiel Familie & jeugd	Handelszaak Faillissement Civiel overig Personen- en familierecht	Civiel recht (oud) Civiel recht overig Ondernemingskamer Onteigeningsrecht Pachtrecht Mededingingsrecht Insolventierecht Personen- en familierecht
Bestuursrecht	Vreemdelingenkamer Belastingkamer Bestuur	Vreemdelingen Belasting Ambtenarenrecht Bijstandzaken Sociale zekerheid Bouwen Bestuursrecht overig	Vreemdelingenrecht Belastingrecht Bestuursrecht

BIJLAGE 16

**Subsets voor berekenen
RegressorCF**

Subset nr	Competentieklaas	PubJur	PubAnno	InCitUit-GVG	InCitConLit	InCitEenLit-GVG	Leeftijd	Rechtsgebied	Vrijheidsgraden	Akaike information criterion	Likelihood Ratio Chi ²
1	X	X	X	X	X	X	X	X	9	-3654207	263031
2	X	X	-	X	X	X	X	X	8	-3652676	261498
3	X	X	X	X	X	-	X	X	8	-3651844	260666
4	X	X	-	X	X	-	X	X	7	-3651088	259909
5	X	X	X	X	X	X	X	-	7	-3649883	258703
6	X	X	-	X	X	X	X	-	6	-3648964	257782
7	X	X	X	X	X	-	X	-	6	-3648895	257713
8	X	X	-	X	X	-	X	-	5	-3648373	257189
9	X	-	X	X	X	X	X	X	8	-3648010	256832
10	X	-	X	X	X	-	X	X	7	-3645509	254330
11	X	-	X	X	X	X	X	-	6	-3639135	247953
12	X	-	X	X	X	-	X	-	5	-3638379	247195
13	X	X	X	X	X	X	-	X	8	-3636766	245588
14	X	X	X	X	X	-	-	X	7	-3636742	245562
15	X	X	-	X	X	-	-	X	6	-3636177	244995
16	X	X	-	X	X	X	-	X	7	-3636176	244996
17	X	X	X	X	X	X	-	-	6	-3633391	242209
18	X	X	-	X	X	X	-	-	5	-3633223	242039
19	X	X	X	X	X	-	-	-	5	-3633172	241988
20	X	X	-	X	X	-	-	-	4	-3632901	241715
21	X	-	-	X	X	-	X	X	6	-3631466	240284
22	X	-	-	X	X	X	X	X	7	-3631465	240285
23	X	-	X	X	X	X	-	X	7	-3629190	238011
24	X	X	X	X	-	X	X	X	8	-3629166	237988
25	X	-	X	X	X	-	-	X	6	-3629166	237984
26	X	X	X	X	-	-	X	X	7	-3629002	237822
27	-	X	X	X	X	X	X	X	8	-3628236	237058
28	-	X	-	X	X	X	X	X	7	-3627468	236288
29	X	X	-	X	-	X	X	X	7	-3626917	235737
30	X	X	-	X	-	-	X	X	6	-3625773	234591
31	-	X	X	X	X	-	X	X	7	-3625438	234258
32	-	X	-	X	X	-	X	X	6	-3625204	234022
33	-	X	X	X	X	X	X	-	6	-3624820	233638
34	-	X	-	X	X	X	X	-	5	-3624096	232912
35	-	X	X	X	X	-	X	-	5	-3623754	232570
36	-	X	-	X	X	-	X	-	4	-3623409	232223
37	X	X	X	X	-	X	X	-	6	-3623124	231942
38	X	X	X	X	-	-	X	-	5	-3622579	231395
39	X	X	-	X	-	X	X	-	5	-3622010	230826

Subset nr	Competentieklassen	PubJur	PubAnno	InCitUit-GVG	InCitConLit	InCitEenLit-GVG	Leeftijd	Rechtsgebied	Vrijheidsgraden	Akaike information criterion	Likelihood Ratio Ch^2
40	X	X	-	X	-	-	X	-	4	-3620628	229443
41	X	-	X	X	X	X	-	-	5	-3620318	229134
42	X	-	X	X	X	-	-	-	4	-3619689	228503
43	X	X	X	X	-	X	-	X	7	-3618719	227539
44	X	X	-	X	-	X	-	X	6	-3617949	226767
45	X	X	X	X	-	-	-	X	6	-3616730	225548
46	X	-	-	X	X	X	X	-	5	-3616359	225175
47	X	-	-	X	X	X	-	X	6	-3615963	224782
48	-	-	X	X	X	X	X	X	7	-3615481	224301
49	X	-	-	X	X	-	X	-	4	-3615130	223944
50	X	X	-	X	-	-	-	X	5	-3614643	223459
51	X	-	-	X	X	-	-	X	5	-3614246	223062
52	X	-	X	X	-	X	X	X	7	-3613801	222621
53	X	-	X	X	-	-	X	X	6	-3613595	222414
54	X	X	X	X	-	X	-	-	5	-3612873	221689
55	X	X	-	X	-	X	-	-	4	-3612499	221313
56	-	-	X	X	X	-	X	X	6	-3611570	220388
57	-	X	X	X	X	X	-	X	7	-3609407	218227
58	-	X	X	X	X	-	-	X	6	-3609404	218222
59	X	X	X	X	-	-	-	-	4	-3609212	218026
60	-	X	-	X	X	X	-	X	6	-3608557	217376
61	-	X	-	X	X	-	-	X	5	-3608421	217237
62	X	X	-	X	-	-	-	-	3	-3607490	216302
63	-	X	X	X	X	X	-	-	5	-3607189	216005
64	X	-	X	X	-	X	X	-	5	-3606870	215686
65	-	X	-	X	X	X	-	-	4	-3606664	215479
66	-	-	X	X	X	X	X	-	5	-3606575	215391
67	-	X	X	X	X	-	-	-	4	-3606498	215313
68	X	-	X	X	-	-	X	-	4	-3605944	214758
69	-	X	X	X	-	X	X	X	7	-3605848	214668
70	-	-	X	X	X	-	X	-	4	-3605738	214552
71	-	X	X	X	-	-	X	X	6	-3605647	214465
72	-	X	-	X	X	-	-	-	3	-3605531	214343
73	-	X	-	X	-	X	X	X	6	-3603748	212566
74	-	X	-	X	-	-	X	X	5	-3602538	211354
75	X	-	X	X	-	X	-	X	6	-3602076	210894
76	-	-	X	X	X	X	-	X	6	-3600981	209799
77	-	-	X	X	X	-	-	X	5	-3600714	209530
78	X	-	-	X	X	X	-	-	4	-3600348	209162

Subset nr	Competentieklasse	PubJur	PubAnno	InCitUit-GVG	InCitConLit	InCitEenLit-GVG	Leeftijd	Rechtsgebied	Vrijheidsgraden	Akaike information criterion	Likelihood Ratio Chi ²
79	-	X	X	X	-	X	X	-	5	-3600344	209160
80	-	X	X	X	-	-	X	-	4	-3599875	208689
81	X	-	X	X	-	-	-	X	5	-3599689	208505
82	-	X	-	X	-	X	X	-	4	-3599284	208098
83	-	X	-	X	-	-	X	-	3	-3598021	206833
84	X	-	X	X	-	X	-	-	4	-3597090	205904
85	-	X	X	X	-	X	-	X	6	-3595341	204159
86	-	X	-	X	-	X	-	X	5	-3594086	202902
87	X	-	X	X	-	-	-	-	3	-3593264	202077
88	-	-	X	X	X	X	-	-	4	-3592974	201788
89	-	X	X	X	-	-	-	X	5	-3592614	201431
90	-	-	X	X	X	-	-	-	3	-3592398	201210
91	X	-	-	X	X	-	-	-	3	-3591650	200462
92	-	-	-	X	X	X	X	X	6	-3590756	199574
93	-	-	-	X	X	-	X	X	5	-3590705	199521
94	-	X	X	X	-	X	-	-	4	-3589637	198451
95	-	X	-	X	-	-	-	X	4	-3589153	197967
96	-	X	-	X	-	X	-	-	3	-3588747	197559
97	-	X	X	X	-	-	-	-	3	-3585598	194410
98	-	-	X	X	-	X	X	X	6	-3584159	192978
99	-	-	X	X	-	-	X	X	5	-3584015	192831
100	-	-	-	X	X	X	-	X	5	-3582157	190973
101	-	X	-	X	-	-	-	-	2	-3582142	190952
102	-	-	-	X	X	-	-	X	4	-3580705	189519
103	-	-	X	X	-	X	X	-	4	-3578622	187436
104	-	-	X	X	-	-	X	-	3	-3578114	186926
105	X	-	-	X	-	X	X	X	6	-3577582	186400
106	-	-	X	X	-	X	-	X	5	-3577241	186057
107	-	-	X	X	-	-	-	X	4	-3575506	184320
108	X	-	-	X	-	X	-	X	5	-3573391	182207
109	-	-	X	X	-	X	-	-	3	-3573332	182144
110	X	-	-	X	-	X	X	-	4	-3572847	181661
111	-	-	X	X	-	-	-	-	2	-3571010	179820
112	-	-	-	X	X	X	X	-	4	-3570873	179687
113	X	-	-	X	-	X	-	-	3	-3568937	177749
114	-	-	-	X	X	X	-	-	3	-3563944	172756
115	-	-	-	X	X	-	X	-	3	-3563188	172000
116	X	-	-	X	-	-	X	X	5	-3551320	160136
117	X	X	X	-	X	X	X	X	8	-3543654	152476

Subset nr	Competentieklaas	PubJur	PubAnno	InCitUit-GVG	InCitConLit	InCitEenLit-GVG	Leeftijd	Rechtsgebied	Vrijheidsgraden	Akaike information criterion	Likelihood Ratio Chi ²
118	-	-	-	X	X	-	-	-	2	-3543063	151873
119	-	X	X	-	X	X	X	X	7	-3542279	151099
120	X	X	-	-	X	X	X	X	7	-3541287	150107
121	X	-	X	-	X	X	X	X	7	-3540462	149282
122	-	-	-	X	-	X	X	X	5	-3539726	148542
123	-	X	-	-	X	X	X	X	6	-3539708	148527
124	X	-	-	X	-	-	-	X	4	-3539577	148391
125	-	-	-	X	-	X	-	X	4	-3538736	147550
126	X	-	-	X	-	-	X	-	3	-3538257	147069
127	-	-	X	-	X	X	X	X	6	-3538182	147000
128	X	X	X	-	X	X	-	X	7	-3537231	146051
129	-	-	-	X	-	X	X	-	3	-3536966	145778
130	X	X	-	-	X	X	-	X	6	-3536511	145329
131	-	X	X	-	X	X	-	X	6	-3536417	145235
132	-	-	-	X	-	X	-	-	2	-3536384	145194
133	-	X	-	-	X	X	-	X	5	-3535502	144318
134	X	-	X	-	X	X	-	X	6	-3532966	141784
135	-	-	X	-	X	X	-	X	5	-3531761	140577
136	X	-	-	-	X	X	X	X	6	-3530779	139597
137	X	X	X	-	X	X	X	-	6	-3530180	138999
138	X	X	-	-	X	X	X	-	5	-3529417	138233
139	X	-	X	-	X	X	X	-	5	-3526963	135780
140	X	-	-	-	X	X	-	X	5	-3526749	135565
141	-	X	X	-	X	X	X	-	5	-3526227	135043
142	-	-	-	-	X	X	X	X	5	-3525759	134575
143	X	-	-	X	-	-	-	-	2	-3525234	134044
144	-	X	-	-	X	X	X	-	4	-3525038	133852
145	X	X	X	-	X	X	-	-	5	-3524968	133784
146	X	X	-	-	X	X	-	-	4	-3524718	133532
147	-	-	-	-	X	X	-	X	4	-3523358	132173
148	-	-	X	-	X	X	X	-	4	-3522784	131598
149	-	X	X	-	X	X	-	-	4	-3521798	130612
150	X	-	X	-	X	X	-	-	4	-3521713	130527
151	X	X	X	-	X	-	X	X	7	-3521593	130414
152	-	X	-	-	X	X	-	-	3	-3521135	129947
153	X	-	X	-	X	-	X	X	6	-3519722	128540
154	-	-	X	-	X	X	-	-	3	-3518824	127636
155	X	-	-	-	X	X	X	-	4	-3518627	127441
156	X	X	-	-	X	-	X	X	6	-3516508	125326

Subset nr	Competentieklasse	PubJur	PubAnno	InCitUit-GVG	InCitConLit	InCitEenLit-GVG	Leeftijd	Rechtsgebied	Vrijheidsgraden	Akaike information criterion	Likelihood Ratio χ^2
157	-	X	X	-	X	-	X	X	6	-3516119	124937
158	X	-	-	-	X	X	-	-	3	-3516034	124846
159	-	-	X	-	X	-	X	X	5	-3513261	122077
160	-	-	-	-	X	X	X	-	3	-3511507	120319
161	-	-	-	-	X	X	-	-	2	-3510520	119330
162	X	X	X	-	X	-	X	-	5	-3509560	118376
163	-	X	-	-	X	-	X	X	5	-3509199	118015
164	X	X	-	-	X	-	X	-	4	-3508015	116829
165	X	-	X	-	X	-	X	-	4	-3506993	115807
166	X	-	-	-	X	-	X	X	5	-3505373	114189
167	-	X	X	-	X	-	X	-	4	-3501585	110399
168	X	X	X	-	-	X	X	X	7	-3501544	110365
169	-	-	-	X	-	-	X	X	4	-3500743	109557
170	X	X	-	-	-	X	X	X	6	-3500300	109118
171	-	X	-	-	X	-	X	-	3	-3499136	107948
172	-	-	X	-	X	-	X	-	3	-3498517	107329
173	X	-	-	-	X	-	X	-	3	-3498060	106872
174	X	X	X	-	-	X	-	X	6	-3497537	106355
175	X	X	X	-	-	X	X	-	5	-3497244	106061
176	X	X	-	-	-	X	-	X	5	-3497205	106021
177	X	X	X	-	X	-	-	X	6	-3497123	105941
178	-	X	X	-	-	X	X	X	6	-3497046	105864
179	X	X	-	-	-	X	X	-	4	-3496631	105445
180	X	X	-	-	X	-	-	X	5	-3496265	105081
181	-	X	-	-	-	X	X	X	5	-3495212	104028
182	-	X	X	-	-	X	-	X	5	-3494026	102842
183	X	X	X	-	-	X	-	-	4	-3493640	102454
184	X	X	-	-	-	X	-	-	3	-3493488	102300
185	-	X	-	-	-	X	-	X	4	-3493195	102010
186	-	X	X	-	-	X	X	-	4	-3491100	99914
187	X	-	X	-	X	-	-	X	5	-3490715	99531
188	-	-	-	X	-	-	-	X	3	-3489929	98741
189	-	X	-	-	-	X	X	-	3	-3489914	98726
190	X	-	X	-	-	X	X	X	6	-3489188	98006
191	-	-	-	-	X	-	X	X	4	-3489001	97815
192	-	X	X	-	X	-	-	X	5	-3488835	97651
193	-	X	X	-	-	X	-	-	3	-3488252	97064
194	-	-	-	X	-	-	X	-	2	-3488040	96850
195	X	X	X	-	X	-	-	-	4	-3487960	96774

Subset nr	Competentieklaasse	PubJur	PubAnno	InCitUit-GVG	InCitConLit	InCitEenLit-GVG	Leeftijd	Rechtsgebied	Vrijheidsgraden	Akaike information criterion	Likelihood Ratio Ch^2
196	X	X	-	-	X	-	-	-	3	-3487897	96709
197	-	X	-	-	-	X	-	-	2	-3487658	96468
198	-	X	-	-	X	-	-	X	4	-3487192	96006
199	X	-	X	-	-	X	X	-	4	-3486773	95587
200	X	-	X	-	-	X	-	X	5	-3485295	94112
201	X	-	-	-	X	-	-	X	4	-3483797	92611
202	X	-	X	-	X	-	-	-	3	-3483755	92567
203	-	-	-	-	X	-	X	-	2	-3483643	92453
204	X	-	X	-	-	X	-	-	3	-3483455	92267
205	-	-	X	-	-	X	X	X	5	-3483130	91946
206	-	-	X	-	X	-	-	X	4	-3482495	91309
207	-	-	X	-	-	X	-	X	4	-3481085	89899
208	X	-	-	-	X	-	-	-	2	-3480290	89101
209	-	-	-	X	-	-	-	-	1	-3479224	88032
210	-	-	X	-	-	X	X	-	3	-3479067	87879
211	-	-	X	-	-	X	-	-	2	-3477470	86280
212	-	X	X	-	X	-	-	-	3	-3476923	85735
213	-	X	-	-	X	-	-	-	2	-3476378	85188
214	-	-	X	-	X	-	-	-	2	-3474367	83177
215	-	-	-	-	X	-	-	X	3	-3471882	80694
216	X	-	-	-	-	X	X	X	5	-3470128	78944
217	X	-	-	-	-	X	-	X	4	-3469991	78805
218	-	-	-	-	X	-	-	-	1	-3468818	77626
219	X	-	-	-	-	X	X	-	3	-3468746	77558
220	X	-	-	-	-	X	-	-	2	-3468687	77497
221	X	X	X	-	-	-	X	X	6	-3468101	76919
222	X	X	X	-	-	-	X	-	4	-3462299	71113
223	X	-	X	-	-	-	X	X	5	-3461854	70670
224	-	-	-	-	-	X	X	X	4	-3461365	70179
225	-	-	-	-	-	X	-	X	3	-3460781	69594
226	-	-	-	-	-	X	X	-	2	-3458473	67283
227	X	X	-	-	-	-	X	X	5	-3458434	67250
228	-	-	-	-	-	X	-	-	1	-3457678	66486
229	-	X	X	-	-	-	X	X	5	-3456903	65719
230	X	-	X	-	-	-	X	-	3	-3456268	65080
231	X	X	-	-	-	-	X	-	3	-3455289	64101
232	X	X	X	-	-	-	-	X	5	-3453160	61976
233	-	X	X	-	-	-	X	-	3	-3451403	60215
234	-	-	X	-	-	-	X	X	4	-3449559	58373

Subset nr	Competentieklasse	PubJur	PubAnno	InCitUit-GVG	InCitConLit	InCitEenLit-GVG	Leeftijd	Rechtsgebied	Vrijheidsgraden	Akaïke information criterion	Likelihood Ratio Chi ²
235	X	X	-	-	-	-	-	X	4	-3448440	57254
236	-	X	-	-	-	-	X	X	4	-3446648	55462
237	X	X	X	-	-	-	-	-	3	-3446606	55418
238	-	-	X	-	-	-	X	-	2	-3445205	54016
239	X	-	X	-	-	-	-	X	4	-3444435	53249
240	-	X	-	-	-	-	X	-	2	-3443331	52141
241	X	X	-	-	-	-	-	-	2	-3442866	51676
242	-	X	X	-	-	-	-	X	4	-3441630	50445
243	X	-	X	-	-	-	-	-	2	-3439895	48705
244	-	X	-	-	-	-	-	X	3	-3435887	44699
245	-	-	X	-	-	-	-	X	3	-3433491	42303
246	-	X	X	-	-	-	-	-	2	-3431878	40688
247	-	-	X	-	-	-	-	-	1	-3428518	37326
248	-	X	-	-	-	-	-	-	1	-3426481	35289
249	X	-	-	-	-	-	X	X	4	-3407063	15877
250	X	-	-	-	-	-	X	-	2	-3405482	14292
251	X	-	-	-	-	-	-	X	3	-3405400	14212
252	X	-	-	-	-	-	-	-	1	-3403686	12494
253	-	-	-	-	-	-	-	X	2	-3391379	188,9
254	-	-	-	-	-	-	X	X	3	-3391377	189,1
255	-	-	-	-	-	-	X	-	1	-3391196	4,4

BIJLAGE 17

Voor berekening van UitCitWet
genegeerde wetsartikelen

Citeertitel	Artikel	Aantal citaties
Algemene wet bestuursrecht	8:75	122.025
Algemene wet bestuursrecht	8:81	88.074
Vreemdelingenwet 2000	59	63.709
Vreemdelingenwet 2000	29	54.488
Algemene wet bestuursrecht	8:77	47.420
Algemene wet bestuursrecht	8:54	43.795
Vreemdelingenwet 2000	96	40.932
EVRM	3	38.258
EVRM	8	37.928
Vreemdelingenwet 2000	31	36.667
EVRM	6	36.042
Algemene wet bestuursrecht	6:6	34.331
Wet op de Ruimtelijke Ordening	19	32.983
Vreemdelingenwet 2000	14	32.802
Algemene wet bestuursrecht	8:70	30.432
Algemene wet bestuursrecht	4:6	29.655
Vreemdelingenwet 2000	106	26.038
Algemene wet bestuursrecht	8:86	25.891
Vreemdelingenwet 2000	94	25.783
Algemene wet bestuursrecht	6:5	24.952
Algemene wet bestuursrecht	8:83	24.509
Wet op de rechterlijke organisatie	81	24.416
Vreemdelingenwet 2000	85	24.270
Vreemdelingenwet 2000	28	24.051
Algemene wet bestuursrecht	8:72	24.021
Algemene wet bestuursrecht	8:84	22.783
Algemene wet bestuursrecht	7:12	22.303
Algemene wet bestuursrecht	8.2.6	21.243
Algemene wet bestuursrecht	3:2	20.864
Vreemdelingenbesluit 2000	3.71	20.638
Wet waardering onroerende zaken	17	18.623
Algemene wet bestuursrecht	6:7	17.973
Algemene wet bestuursrecht	8:75a	17.795
Algemene wet bestuursrecht	1:3	17.721
Wetboek van Strafrecht	57	17.238
Opiumwet	2	15.560
Algemene wet bestuursrecht	6:11	15.200
Algemene wet bestuursrecht	8:74	15.147
Algemene wet bestuursrecht	8:55	14.880
Algemene wet bestuursrecht	6:24	14.629
Wetboek van Strafrecht	47	14.092
Vreemdelingenwet 2000	6	13.813
Wetboek van Strafrecht	310	13.688
Algemene wet bestuursrecht	6:9	13.572
Algemene wet bestuursrecht	8:41	13.534

Citeertitel	Artikel	Aantal citaties
Vreemdelingenwet 2000	71	13.501
Wetboek van Strafrecht	36f	13.428
Wet werk en bijstand	54	13.401
Wetboek van Strafrecht	14a	13.209
Wetboek van Strafrecht	14b	13.161
Wetboek van Strafrecht	14c	13.106
Wetboek van Strafrecht	27	12.692
Algemene wet bestuursrecht	6:13	12.672
Vreemdelingenwet 2000	95	12.560
Algemene wet bestuursrecht	4:5	11.845
Vreemdelingenwet 2000	17	11.765
Wet werk en bijstand	17	11.559
Algemene wet bestuursrecht	4:84	11.023
Algemene wet bestuursrecht	6:8	11.012
Vreemdelingenwet 2000	16	10.922
Algemene wet bestuursrecht	7:3	10.525
Wet administratiefrechtelijke handhaving verkeersvoorschriften	11	10.496
Wetboek van Strafrecht	45	10.290
Wetboek van Strafrecht	311	9.826
Richtlijn 2004/83/EG van de Raad van 29 april 2004 inzake minimumnormen voor de erkenning van onderdanen van derde landen en staatlozen als vluchteling of als persoon die anderszins internationale bescherming behoeft, en de inhoud van de verleende bescherming	15	9.608
Algemene wet bestuursrecht	8:82	9.598
Algemene wet bestuursrecht	6:19	9.456
Wet waardering onroerende zaken	22	9.269
Wet arbeid vreemdelingen	2	9.090
Opiumwet	3	9.033
Algemene wet bestuursrecht	1:2	8.930
Wet werk en bijstand	58	8.621
Wet wapens en munitie	26	8.519
Woningwet	44	8.483
Algemene wet bestuursrecht	6:2	8.446
Opiumwet	10	8.445
Algemene wet bestuursrecht	8:73	8.295
Wetboek van Strafrecht	63	8.134
Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering	243	8.083
Algemene wet bestuursrecht	8:42	8.007
Vreemdelingenwet 2000	67	7.997
Werkloosheidswet	24	7.525
Algemene wet bestuursrecht	3:46	7.323
Burgerlijk Wetboek	1:254	7.297
Vreemdelingenwet 2000	8	7.285
Algemene wet bestuursrecht	6:18	7.099
Vreemdelingenbesluit 2000	3.4	7.081

Citeertitel	Artikel	Aantal citaties
Vreemdelingenwet 2000	64	7.004
Wetboek van Strafrecht	22d	6.994
Wetboek van Strafrecht	312	6.896
Wetboek van Strafrecht	22c	6.883
Algemene wet bestuursrecht	7:2	6.846
Algemene bijstandswet	65	6.795
Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering	18	6.772
Besluit proceskosten bestuursrecht	2	6.684
Algemene wet bestuursrecht	8:29	6.637
Vreemdelingenwet 2000	50	6.548
Vreemdelingenbesluit 2000	4.21	6.481
Wet werk en bijstand	11	6.441
Algemene wet bestuursrecht	3:4	6.353
Wetboek van Strafrecht	10	6.256
Wet op de jeugdzorg	1	6.249
Algemene wet bestuursrecht	7:11	6.213
Algemene wet bestuursrecht	7:10	6.211
Algemene wet bestuursrecht	7:15	6.126
Wetboek van Strafrecht	24c	6.082
Algemene wet inzake rijksbelastingen	27d	5.927
Wegenverkeerswet 1994	8	5.790
Algemene wet bestuursrecht	8:1	5.761
Vreemdelingenwet 2000	83	5.672
Wet waardering onroerende zaken	18	5.603
Vreemdelingenwet 2000	13	5.574
Wetboek van Strafrecht	36e	5.539
Werkloosheidswet	27	5.440
Wetboek van Strafrecht	300	5.426
Woningwet	40	5.410
Algemene wet bestuursrecht	7:1	5.358
Burgerlijk Wetboek	1	5.358
Wetboek van Strafrecht	285	5.277
Burgerlijk Wetboek	6:119	5.210
Beroepswet	21	5.195
Algemene wet bestuursrecht	6:15	5.159
Vreemdelingenwet 2000	32	5.137
Algemene wet bestuursrecht	8:69	5.043
Wet op de rechterlijke organisatie	101a	4.979
Wetboek van Strafrecht	225	4.919
Algemene wet bestuursrecht	3:41	4.824
Algemene wet bestuursrecht	8:57	4.762
Wetboek van Strafvordering	359	4.759
Burgerlijk Wetboek	1:261	4.752
Algemene wet bestuursrecht	8:67	4.644
Wet werk en bijstand	9	4.635

Citeertitel	Artikel	Aantal citaties
Vreemdelingenwet 1994	33a	4.631
Vreemdelingenwet 2000	69	4.610
Wet op de Ruimtelijke Ordening	49	4.595
Vreemdelingenwet 1994	96	4.486
Wet administratieve rechtspraak belastingzaken	5a	4.466
Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering	44	4.429
Wet administratiefrechtelijke handhaving verkeersvoorschriften	14	4.384
Wetboek van Strafrecht	14d	4.381
Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten	26	4.375
Burgerlijk Wetboek	7:685	4.348
Wet werk en bijstand	3	4.341
Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering	237	4.260
Algemene wet bestuursrecht	6:20	4.110
Algemene wet bestuursrecht	10:27	4.101
Wetboek van Strafvordering	51b	4.087
Vreemdelingenwet 2000	78	4.072
Vreemdelingenwet 2000	30	4.069
Wetboek van Strafvordering	591a	4.067
Wetboek van Strafrecht	140	4.047
Besluit proceskosten bestuursrecht	1	4.020
Wetboek van Strafvordering	89	3.955
Burgerlijk Wetboek	6:162	3.944
Wetboek van Strafrecht	287	3.919
Wetboek van Strafvordering	359a	3.917
Vreemdelingenwet 2000	3	3.877
Wegenverkeerswet 1994	6	3.841
Algemene wet bestuursrecht	8:64	3.766
Algemene wet bestuursrecht	8:26	3.762
Wet werk en bijstand	18	3.750
Wet openbaarheid van bestuur	10	3.739
Vreemdelingenwet 1994	59	3.735
Wetboek van Strafrecht	317	3.711
Wet op de Ruimtelijke Ordening	28	3.691
Wetboek van Strafrecht	23	3.606
Wetboek van Strafrecht	302	3.567
Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering	817	3.566
Algemene wet bestuursrecht	8:88	3.539
Werkloosheidswet	16	3.473
Wet waardering onroerende zaken	26a	3.383
Burgerlijk Wetboek	6:96	3.377
Vreemdelingenwet 2000	72	3.373
Wetboek van Strafrecht	24	3.329
Wetboek van Strafrecht	33a	3.327
Burgerlijk Wetboek	7:658	3.308
Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering	150	3.301

Citeertitel	Artikel	Aantal citaties
Algemene wet inzake rijksbelastingen	16	3.280
Algemene wet inzake rijksbelastingen	26	3.255
Faillissementswet	288	3.216
Wetboek van Strafrecht	9	3.212
Wetboek van Strafrecht	141	3.210
EVRM	5	3.192
Opiumwet	11	3.189
Ziektewet	19	3.165
Wet milieubeheer	8.1	3.149
Algemene bijstandswet	69	3.142
Besluit proceskosten bestuursrecht	3	3.140
Wetboek van Strafrecht	33	3.118
Wet wapens en munitie	55	3.115
Algemene wet bestuursrecht	5:32	3.102
Wetboek van Strafrecht	36b	3.086
Burgerlijk Wetboek	1:401	2.947
Burgerlijk Wetboek	7:625	2.930
Vreemdelingenwet 2000	15	2.928
Algemene wet inzake rijksbelastingen	52	2.928
Gemeentewet	125	2.926
Wet milieubeheer	8.10	2.925
Wet op de Ruimtelijke Ordening	11	2.898
Uitvoeringsregeling instructie waardebeoordeling Wet waardering onroerende zaken	4	2.894
Vreemdelingenwet 2000	5	2.890
Algemene wet bestuursrecht	6:12	2.864
Burgerlijk Wetboek	6:119a	2.856
Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering	843a	2.800
Verordening (EG) nr. 343/2003 van de Raad van 18 februari 2003 tot vaststelling van de criteria en instrumenten om te bepalen welke lidstaat verantwoordelijk is voor de behandeling van een asielerzoek dat door een onderdaan van een derde land bij een van de lidstaten wordt ingediend	3	2.779
Burgerlijk Wetboek	1:88	2.760
Wetboek van Strafrecht	36c	2.741
Vreemdelingenwet 2000	33b	2.740
Wet werk en bijstand	35	2.733
Wetboek van Strafvordering	344	2.660
Wetboek van Strafrecht	326	2.652
Wetboek van Strafvordering	552a	2.593
Overleveringswet	13	2.586
Algemene wet bestuursrecht	8:66	2.581
EVRM	14	2.580
Wetboek van Strafrecht	350	2.579
Eerste Protocol bij het EVRM	1	2.549
Wetboek van Strafrecht	416	2.536

Citeertitel	Artikel	Aantal citaties
Burgerlijk Wetboek	6:101	2.528
Vreemdelingenwet 2000	11	2.506
Wetboek van Strafrecht	9a	2.505
Opiumwet	1	2.478
Ziekenfondswet	3d	2.476
Algemene wet bestuursrecht	8:68	2.458
Wetboek van Strafrecht	91	2.450
Vreemdelingenwet 2000	84	2.436
Algemene wet bestuursrecht	6:22	2.436
Algemene wet inzake rijksbelastingen	22j	2.398
Wet werk en bijstand	16	2.395
Burgerlijk Wetboek	7	2.379
EVRM	10	2.376
Vreemdelingenwet 2000	26	2.361
Wet op de Ruimtelijke Ordening	17	2.356
Vreemdelingenwet 2000	24	2.354
Vreemdelingenbesluit 2000	3.52	2.335
Algemene wet inzake rijksbelastingen	25	2.334
Vreemdelingenwet 2000	73	2.326
Algemene wet inzake rijksbelastingen	27e	2.312
Algemene wet bestuursrecht	8:73a	2.312
Wet arbeid vreemdelingen	19a	2.310
Wet werk en bijstand	36	2.307
Verdrag inzake de Rechten van het Kind	3	2.296
Mededingingswet	6	2.294
Wet op de Raad van State	37	2.245
Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering	57	2.228
Burgerlijk Wetboek	6:248	2.210
Algemene wet inzake rijksbelastingen	47	2.201
Vreemdelingenwet 2000	1	2.190
Algemene wet bestuursrecht	4:2	2.183
Wet administratiefrechtelijke handhaving verkeersvoorschriften	26a	2.180
Algemene wet bestuursrecht	7:13	2.170
Wetboek van Strafvordering	437	2.168
Vreemdelingenbesluit 2000	3.6	2.155
Algemene bijstandswet	7	2.145
Overleveringswet	2	2.138
Wetboek van Strafvordering	66	2.134
Wet voorzieningen gehandicapten	2	2.130
Wetboek van Strafrecht	289	2.082
Wet arbeid vreemdelingen	1	2.058
Wetboek van Strafvordering	261	2.035
Wet werk en bijstand	59	2.027

BIJLAGE 18

**Subsets voor berekenen
RegressorPF**

Subset nr	Competentieklasse	PubRSNL	ActuaRSNL	Nrechers	UitCitWet	UitCitUit	Lengte	Rechtsgebied	Vrijheidsgraden	Akaike information criterion	Likelihood Ratio Chi ²
1	X	X	X	X	X	X	X	X	9	585783	34642
2	X	X	-	X	X	X	X	X	8	585784	34640
3	X	X	X	X	X	X	-	X	8	585866	34557
4	X	X	-	X	X	X	-	X	7	585868	34553
5	X	X	-	X	-	X	X	X	7	586231	34191
6	X	X	X	X	-	X	X	X	8	586233	34191
7	X	X	-	X	-	X	-	X	6	586393	34026
8	X	X	X	X	-	X	-	X	7	586395	34027
9	X	-	-	X	X	X	X	X	7	586416	34006
10	X	-	X	X	X	X	X	X	8	586417	34007
11	X	-	-	X	X	X	-	X	6	586569	33851
12	X	-	X	X	X	X	-	X	7	586571	33851
13	X	-	X	X	-	X	X	X	7	586811	33611
14	X	-	-	X	-	X	X	X	6	586814	33605
15	X	-	X	X	-	X	-	X	6	587064	33356
16	X	-	-	X	-	X	-	X	5	587064	33354
17	X	X	X	X	X	-	X	X	8	587640	32783
18	X	X	-	X	X	-	X	X	7	587660	32761
19	X	X	X	X	X	-	-	X	7	587809	32612
20	X	X	-	X	X	-	-	X	6	587836	32584
21	X	X	X	X	X	X	X	-	7	588191	32230
22	X	X	-	X	X	X	X	-	6	588210	32210
23	X	-	X	X	X	-	X	X	7	588443	31978
24	X	-	-	X	X	-	X	X	6	588503	31916
25	X	X	X	X	-	X	X	-	6	588571	31848
26	X	X	-	X	-	X	X	-	5	588574	31843
27	X	X	X	X	-	-	X	X	7	588595	31826
28	X	X	-	X	-	-	X	X	6	588661	31759
29	X	-	X	X	X	-	-	X	6	588786	31633
30	X	-	-	X	X	-	-	X	5	588864	31553
31	X	X	X	X	-	-	-	X	6	588951	31469
32	X	X	-	X	-	-	-	X	5	589036	31382
33	X	-	X	X	-	-	X	X	6	589268	31151
34	X	X	-	-	X	X	X	X	7	589318	31103
35	X	X	X	-	X	X	X	X	8	589320	31103
36	X	-	-	X	-	-	X	X	5	589379	31039
37	X	X	X	X	X	X	-	-	6	589400	31020
38	X	X	-	X	X	X	-	-	5	589410	31008
39	X	-	-	X	X	X	X	-	5	589492	30925

Subset nr	Competentieklasse	PubRSNL	ActuaRSNL	Nrechers	UitCitWet	UitCitUit	Lengte	Rechtsgebied	Vrijheidsgraden	Akaike information criterion	Likelihood Ratio Chi ²
40	X	-	X	X	X	X	X	-	6	589494	30925
41	X	-	X	X	-	X	X	-	5	589777	30640
42	X	-	-	X	-	X	X	-	4	589778	30638
43	X	-	X	X	-	-	-	X	5	589870	30548
44	X	-	X	-	X	X	X	X	7	589929	30492
45	X	-	-	-	X	X	X	X	6	589931	30489
46	X	X	X	-	-	X	X	X	7	589954	30468
47	X	X	-	-	-	X	X	X	6	589959	30461
48	X	-	-	X	-	-	-	X	4	590014	30402
49	X	X	-	X	-	X	-	-	4	590104	30311
50	X	X	X	X	-	X	-	-	5	590105	30312
51	X	X	X	X	X	-	X	-	6	590388	30032
52	X	X	-	X	X	-	X	-	5	590393	30024
53	X	X	-	-	X	X	-	X	6	590519	29901
54	X	X	X	-	X	X	-	X	7	590519	29902
55	X	-	X	-	-	X	X	X	6	590565	29854
56	X	-	-	-	-	X	X	X	5	590590	29828
57	X	-	-	X	X	X	-	-	4	590732	29684
58	X	-	X	X	X	X	-	-	5	590733	29685
59	X	X	X	-	X	-	X	X	7	590844	29578
60	X	X	-	-	X	-	X	X	6	590864	29555
61	X	-	-	-	X	X	-	X	5	591246	29171
62	X	-	X	-	X	X	-	X	6	591248	29171
63	X	-	X	X	-	X	-	-	4	591255	29161
64	X	-	-	X	-	X	-	-	3	591260	29153
65	X	X	X	X	-	-	X	-	5	591394	29023
66	X	X	-	X	-	-	X	-	4	591394	29021
67	X	-	X	-	X	-	X	X	6	591407	29013
68	X	-	-	-	X	-	X	X	5	591456	28962
69	X	X	X	-	-	X	-	X	6	591582	28837
70	X	X	-	-	-	X	-	X	5	591583	28834
71	X	X	X	-	X	X	X	-	6	591598	28822
72	X	X	-	-	X	X	X	-	5	591639	28778
73	X	-	X	X	X	-	X	-	5	591747	28670
74	X	-	-	X	X	-	X	-	4	591750	28665
75	X	X	X	-	-	X	X	-	5	592062	28356
76	X	X	-	-	-	X	X	-	4	592074	28342
77	X	X	X	-	-	-	X	X	6	592096	28324
78	X	X	X	X	X	-	-	-	5	592133	28284

Subset nr	Competentieklasse	PubRSNL	ActuaRSNL	Nirechters	UitCitWet	UitCitUit	Lengte	Rechtsgebied	Vrijheidsgraden	Akaike information criterion	Likelihood Ratio Chi ²
79	X	X	-	X	X	-	-	-	4	592134	28281
80	X	X	X	-	X	-	-	X	6	592143	28276
81	X	X	-	-	-	-	X	X	5	592181	28236
82	X	X	-	-	X	-	-	X	5	592195	28222
83	X	-	X	-	-	X	-	X	5	592313	28104
84	X	-	-	-	-	X	-	X	4	592323	28092
85	X	-	X	X	-	-	X	-	4	592489	27927
86	X	-	-	X	-	-	X	-	3	592515	27898
87	X	-	X	-	-	-	X	X	5	592568	27850
88	X	-	-	-	-	-	X	X	4	592695	27720
89	X	-	X	-	X	-	-	X	5	592920	27497
90	X	-	-	-	X	-	-	X	4	593011	27405
91	X	X	X	-	X	-	X	-	5	593397	27020
92	X	X	-	-	X	-	X	-	4	593407	27009
93	X	-	X	X	X	-	-	-	4	593559	26856
94	X	-	-	X	X	-	-	-	3	593572	26842
95	X	X	X	-	-	-	-	X	5	594076	26341
96	X	X	X	X	-	-	-	-	4	594117	26298
97	X	X	-	X	-	-	-	-	3	594139	26274
98	X	X	-	-	-	-	-	X	4	594270	26146
99	X	X	-	-	-	-	X	-	3	594510	25903
100	X	X	X	-	-	-	X	-	4	594511	25905
101	X	-	X	-	X	X	X	-	5	594614	25803
102	X	-	-	-	X	X	X	-	4	594615	25800
103	X	-	X	-	-	-	-	X	4	594814	25601
104	X	X	X	-	X	X	-	-	5	594843	25574
105	X	X	-	-	X	X	-	-	4	594873	25543
106	X	-	X	X	-	-	-	-	3	595016	25397
107	X	-	-	-	-	-	-	X	3	595064	25350
108	X	-	-	X	-	-	-	-	2	595080	25331
109	X	-	X	-	-	X	X	-	4	595162	25253
110	X	-	-	-	-	X	X	-	3	595167	25247
111	-	X	X	X	X	X	X	X	8	595934	24490
112	-	X	-	X	X	X	X	X	7	595937	24485
113	X	X	X	-	-	X	-	-	4	595985	24431
114	X	X	-	-	-	X	-	-	3	595990	24423
115	X	-	-	-	X	-	X	-	3	596044	24370
116	X	-	X	-	X	-	X	-	4	596044	24371
117	-	X	-	X	X	X	-	X	6	596403	24016

Subset nr	Competentieklasse	PubRSNL	ActuaRSNL	Nrechers	UitCitWet	UitCitUit	Lengte	Rechtsgebied	Vrijheidsgraden	Akaike information criterion	Likelihood Ratio Chi ²
118	-	X	X	X	X	X	-	X	7	596405	24017
119	-	X	X	X	-	X	X	X	7	596507	23914
120	-	X	-	X	-	X	X	X	6	596508	23912
121	X	-	X	-	-	-	X	-	3	597071	23343
122	X	-	-	-	-	-	X	-	2	597107	23304
123	-	X	-	X	-	X	-	X	5	597193	23224
124	-	X	X	X	-	X	-	X	6	597195	23224
125	X	X	-	-	X	-	-	-	3	597285	23128
126	X	X	X	-	X	-	-	-	4	597287	23128
127	-	X	X	X	X	X	X	-	6	598049	22371
128	-	X	-	X	X	X	X	-	5	598267	22151
129	-	X	X	X	X	-	X	X	7	598446	21976
130	-	X	-	X	X	-	X	X	6	598446	21973
131	-	X	X	X	-	X	X	-	5	598623	21794
132	-	X	X	X	X	X	-	-	5	598719	21698
133	-	X	-	X	-	X	X	-	4	598822	21593
134	-	X	-	X	X	X	-	-	4	598882	21533
135	-	X	-	X	X	-	-	X	5	598943	21475
136	-	X	X	X	X	-	-	X	6	598944	21475
137	-	X	X	X	-	X	-	-	4	599496	20919
138	-	X	-	X	-	X	-	-	3	599648	20766
139	X	-	-	-	X	X	-	-	3	599798	20616
140	X	-	X	-	X	X	-	-	4	599799	20617
141	X	X	X	-	-	-	-	-	3	599937	20476
142	X	X	-	-	-	-	-	-	2	600027	20385
143	-	X	-	X	-	-	X	X	5	600235	20183
144	-	X	X	X	-	-	X	X	6	600236	20183
145	-	X	X	-	X	X	X	X	7	600367	20055
146	-	-	X	X	X	X	X	X	7	600409	20012
147	-	X	-	-	X	X	X	X	6	600420	19999
148	-	-	-	X	X	X	X	X	6	600461	19959
149	-	X	X	X	X	-	X	-	5	600626	19791
150	-	-	X	X	X	X	-	X	6	600735	19684
151	-	-	-	X	X	X	-	X	5	600810	19607
152	-	X	-	X	X	-	X	-	4	600847	19568
153	-	X	X	-	-	X	X	X	6	600908	19512
154	-	-	X	X	-	X	X	X	6	600947	19473
155	-	X	-	-	-	X	X	X	5	600949	19469
156	-	-	-	X	-	X	X	X	5	601020	19398

Subset nr	Competentieklasse	PubRSNL	ActuaRSNL	Nirechters	UitCitWet	UitCitUit	Lengte	Rechtsgebied	Vrijheidsgraden	Akaike information criterion	Likelihood Ratio Chi ²
157	X	-	X	-	-	X	-	-	3	601246	19168
158	X	-	-	-	-	X	-	-	2	601273	19139
159	-	X	X	X	-	-	-	X	5	601317	19100
160	-	X	X	-	X	X	X	-	5	601324	19094
161	-	X	-	X	-	-	-	X	4	601332	19083
162	-	-	X	X	-	X	-	X	5	601370	19048
163	-	X	X	X	X	-	-	-	4	601385	19030
164	-	-	-	X	-	X	-	X	4	601464	18951
165	-	X	-	X	X	-	-	-	3	601563	18850
166	-	X	-	-	X	X	X	-	4	601641	18775
167	X	-	X	-	X	-	-	-	3	601815	18598
168	X	-	-	-	X	-	-	-	2	601833	18579
169	-	X	X	-	-	X	X	-	4	601917	18498
170	-	X	X	-	X	X	-	X	6	602130	18290
171	-	X	-	-	X	X	-	X	5	602143	18275
172	-	X	-	-	-	X	X	-	3	602210	18203
173	-	X	X	X	-	-	X	-	4	602458	17958
174	-	X	-	X	-	-	X	-	3	602591	17822
175	-	-	X	X	X	-	X	X	6	602842	17578
176	-	-	-	X	X	-	X	X	5	602912	17506
177	-	X	X	-	X	-	X	X	6	602957	17462
178	-	X	X	-	X	X	-	-	4	602959	17457
179	-	X	-	-	X	-	X	X	5	603009	17408
180	-	X	X	-	-	X	-	X	5	603037	17381
181	-	X	-	-	-	X	-	X	4	603049	17367
182	-	-	X	X	X	-	-	X	5	603139	17278
183	-	X	-	-	X	X	-	-	3	603170	17243
184	-	-	-	X	X	-	-	X	4	603239	17177
185	-	-	X	X	X	X	X	-	5	603388	17029
186	-	-	-	X	X	X	X	-	4	603405	17010
187	-	X	X	X	-	-	-	-	3	603771	16642
188	-	X	X	-	X	-	X	-	4	603788	16628
189	-	X	-	X	-	-	-	-	2	603831	16581
190	-	X	X	-	-	X	-	-	3	603895	16518
191	-	X	-	-	X	-	X	-	3	604002	16411
192	-	-	X	X	-	X	X	-	4	604043	16373
193	-	-	-	X	-	X	X	-	3	604049	16364
194	-	X	-	-	-	X	-	-	2	604122	16290
195	-	-	X	X	-	-	X	X	5	604243	16174

Subset nr	Competentieklasse	PubRSNL	ActuaRSNL	Nrechers	UitCitWet	UitCitUit	Lengte	Rechtsgebied	Vrijheidsgraden	Akaike information criterion	Likelihood Ratio Chi ²
196	-	-	X	X	X	X	-	-	4	604333	16082
197	-	-	-	X	X	X	-	-	3	604334	16079
198	-	-	-	X	-	-	X	X	4	604347	16068
199	X	-	X	-	-	-	-	-	2	604353	16059
200	X	-	-	-	-	-	-	-	1	604614	15795
201	-	X	X	-	X	-	-	X	5	604676	15741
202	-	X	-	-	X	-	-	X	4	604681	15734
203	-	X	X	-	-	-	X	X	5	604723	15695
204	-	X	-	-	-	-	X	X	4	604743	15672
205	-	-	X	X	-	-	-	X	4	604778	15637
206	-	-	-	X	-	-	-	X	3	604914	15499
207	-	-	-	X	-	X	-	-	2	605163	15249
208	-	-	X	X	-	X	-	-	3	605165	15249
209	-	X	X	-	X	-	-	-	3	605430	14984
210	-	X	-	-	X	-	-	-	2	605551	14861
211	-	X	X	-	-	-	X	-	3	605601	14812
212	-	X	-	-	-	-	X	-	2	605724	14687
213	-	-	X	X	X	-	X	-	4	605790	14626
214	-	-	-	X	X	-	X	-	3	605806	14608
215	-	-	X	X	X	-	-	-	3	606783	13631
216	-	-	-	X	X	-	-	-	2	606786	13626
217	-	X	X	-	-	-	-	X	4	607262	13153
218	-	X	-	-	-	-	-	X	3	607266	13148
219	-	-	-	X	-	-	X	-	2	607394	13017
220	-	-	X	X	-	-	X	-	3	607396	13018
221	-	X	X	-	-	-	-	-	2	607922	12489
222	-	X	-	-	-	-	-	-	1	607937	12472
223	-	-	X	X	-	-	-	-	2	608742	11669
224	-	-	-	X	-	-	-	-	1	608748	11661
225	-	-	-	-	X	X	X	X	5	610284	10134
226	-	-	X	-	X	X	X	X	6	610286	10134
227	-	-	X	-	-	X	X	X	5	611189	9229
228	-	-	X	-	X	X	X	-	4	611195	9220
229	-	-	-	-	-	X	X	X	4	611197	9218
230	-	-	-	-	X	X	X	-	3	611239	9174
231	-	-	X	-	-	X	X	-	3	612022	8391
232	-	-	-	-	-	X	X	-	2	612030	8382
233	-	-	-	-	X	-	X	X	4	612144	8271
234	-	-	X	-	X	-	X	X	5	612145	8272

Subset nr	Competentieklasse	PubRSNL	ActuaRSNL	Nrechers	UitCitWet	UitCitUit	Lengte	Rechtsgebied	Vrijheidsgraden	Akaike information criterion	Likelihood Ratio Chi ²
235	-	-	X	-	X	-	X	-	3	612956	7458
236	-	-	-	-	X	-	X	-	2	612973	7439
237	-	-	X	-	-	-	X	X	4	613913	6503
238	-	-	-	-	-	-	X	X	3	613937	6476
239	-	-	-	-	-	-	X	-	1	614579	5830
240	-	-	X	-	-	-	X	-	2	614581	5831
241	-	-	X	-	X	X	-	X	5	615343	5074
242	-	-	-	-	X	X	-	X	4	615383	5032
243	-	-	X	-	-	X	-	X	4	616676	3740
244	-	-	-	-	X	X	-	-	2	616682	3730
245	-	-	X	-	X	X	-	-	3	616684	3730
246	-	-	-	-	-	X	-	X	3	616805	3608
247	-	-	X	-	X	-	-	X	4	616894	3522
248	-	-	-	-	X	-	-	X	3	617025	3388
249	-	-	X	-	-	X	-	-	2	617966	2445
250	-	-	-	-	-	X	-	-	1	617987	2423
251	-	-	X	-	X	-	-	-	2	618222	2190
252	-	-	-	-	X	-	-	-	1	618242	2167
253	-	-	X	-	-	-	-	X	3	619258	1155,2
254	-	-	-	-	-	-	-	X	2	619657	754,6
255	-	-	X	-	-	-	-	-	1	620140	269,7

BIJLAGE 19

Gebruikte software

Naam software	Functie
Adobe InDesign CS5	Vormgeving
Altova XMLSpy 2010	XML-editor
Cyrax Netminer 4	Netwerkanalyse
JGS Regex Buddy	Ontwikkelen reguliere expressies
JGS PowerGrep	Grep-utility
Maatwerksoftware, ontwikkeld in C# met Microsoft Visual Studio 2008	Herkennen van citaties, wetsverwijzingen, inlezen van bestanden etc.
Microsoft Excel 2007	Rekenfuncties, tabellen, grafieken
Microsoft Powerpoint 2007	Illustraties
Microsoft SQL-server 2008	Relationele databank
Microsoft Visio 2003	Datamodellering
Microsoft Word 2007	Tekstverwerking
Network Workbench 1.0.0	Netwerkanalyse
Notepad++	Analyse tekstdocumenten
Pajek 3.04 en Pajek XXL 3.04	Netwerkanalyse
Sparx Enterprise Architect 7.1	Datamodellering en softwarearchitectuur
StatSoft Statistica 9.1	Statistische analyse
Techsmith SnagIt 10	Screenshots
Thomson Reuters EndNote X5	Literatuur- en citatiemanagement
Verity K2	Herkennen van wetsverwijzingen

BIJLAGE 20

Jurisprudentieregister

Europees Hof voor de Rechten van Mens (inclusief Commissie)

ECRM 18-12-1980, 8603/79, 8722/79, 8723/79 en 8729/79, Decisions and Reports 22, p. 192
EHRM 8-12-1983, 7984/77, Serie A. no 71
EHRM 8-12-1983, 8273/78
EHRM 22-2-1984, 8209/78, Serie A no. 74
EHRM 18-12-1986, 9697/82
EHRM 7-7-1989, 10454/83
EHRM 18-2-1997, 18990/91
EHRM 25-2-1997, 22009/93
EHRM 24-11-1997, 135/1996/754/953
EHRM 24-11-1997, 21835/93, Reports 1997-VII
EHRM 7-12-2000, 29202/95
EHRM 24-4-2001, 36337/97 en 35974/97, Reports of Judgments and Decisions 2001-III
EHRM 1-10-2003, 29178/95
EHRM 10-11-2005, 52391/99
EHRM 21-9-2006, 12643/02
EHRM 15-5-2007, 52391/99
EHRM 17-1-2008, 14810/02
EHRM 29-7-2008, 28301/03

Hof van Justitie EU en rechtsvoorgangers

HvJ EG 27-3-1963, 28, 29 en 30-62
HvJ EG 16-12-1976, 33-76
HvJ EG 9-3-1978, 106/77
HvJ EG 6-10-1982, 283/81
HvJ EU 16-6-2011, C-484/07

Hoge Raad

HR 23-10-1936, NJ 1936, 935
ECLI:NL:HR:1972:AB4850
ECLI:NL:HR:1985:AB7783
ECLI:NL:HR:1987:AW7674
ECLI:NL:HR:1989:ZC4009
ECLI:NL:HR:1989:ZC4031
ECLI:NL:HR:1990:AB8153
ECLI:NL:HR:1993:ZC9564
ECLI:NL:HR:1994:AD2127
ECLI:NL:HR:1995:ZD0291

ECLI:NL:HR:1996:ZC2129
ECLI:NL:HR:1996:ZC2208
ECLI:NL:HR:2001:AB2371
ECLI:NL:HR:2001:AD7580
ECLI:NL:HR:2002:AD5341
ECLI:NL:HR:2002:AE4767
ECLI:NL:HR:2003:AF6200
ECLI:NL:HR:2003:AF9786
ECLI:NL:HR:2004:AO3858
ECLI:NL:HR:2005:AU6909
ECLI:NL:HR:2006:AZ1667
ECLI:NL:HR:2009:BJ7799
ECLI:NL:HR:2010:BM0754
ECLI:NL:HR:2011:BO7121

Parket Hoge Raad

ECLI:NL:PHR:2001:AB2371
ECLI:NL:PHR:2002:AD5341
ECLI:NL:PHR:2002:AE4767
ECLI:NL:PHR:2003:AF9786
ECLI:NL:PHR:2003:AS4225
ECLI:NL:PHR:2004:AO7011
ECLI:NL:PHR:2005:AU6909
ECLI:NL:PHR:2006:AZ1667
ECLI:NL:PHR:2010:BK9229
ECLI:NL:PHR:2011:BO7121

Afdeling Bestuursrechtspraak Raad van State

ECLI:NL:RVS:2002:AE9529
ECLI:NL:RVS:2003:AH9582
ECLI:NL:RVS:2004:AO3890
ECLI:NL:RVS:2007:AZ8890
ECLI:NL:RVS:2007:BA3801
ECLI:NL:RVS:2007:BB5854
ECLI:NL:RVS:2008:BC3001
ECLI:NL:RVS:2008:BD4462
ECLI:NL:RVS:2009:BI2651
ECLI:NL:RVS:2009:BI6096

ECLI:NL:RVS:2010:BL8074

ECLI:NL:RVS:2010:BO3468

ECLI:NL:RVS:2011:BQ1879

Centrale Raad van Beroep

ECLI:NL:CRVB:2001:AD3849

ECLI:NL:CRVB:2002:AE9744

ECLI:NL:CRVB:2009:BJ0880

ECLI:NL:CRVB:2009:BJ2400

Gerechtshof Amsterdam

Hof A'dam 23-2-1989, 1129/88

ECLI:NL:GHAMS:2001:AB1094

ECLI:NL:GHAMS:2003:AI0321

ECLI:NL:GHAMS:2005:AU0847

ECLI:NL:GHAMS:2010:BL4236

ECLI:NL:GHAMS:2010:BN4748

Gerechtshof Arnhem

ECLI:NL:GHARN:2002:AE2106

ECLI:NL:GHARN:2004:AR6531

Gerechtshof 's-Gravenhage

ECLI:NL:GHSGR:2002:AS2292

Gerechtshof 's-Hertogenbosch

ECLI:NL:GHSHE:1994:AW2909

ECLI:NL:GHSHE:2003:AF6089

Gerechtshof Leeuwarden

ECLI:NL:GHLEE:2002:AE8620

ECLI:NL:GHLEE:2007:BJ6153

Rechtbank Amsterdam

ECLI:NL:RBAMS:2005:AT4518
ECLI:NL:RBAMS:2008:BD3014
ECLI:NL:RBAMS:2008:BF3175
ECLI:NL:RBAMS:2009:BJ2512
ECLI:NL:RBAMS:2010:BL3030

Rechtbank Arnhem

ECLI:NL:RBARN:2004:AO9357

Rechtbank 's-Gravenhage

ECLI:NL:RBSGR:1998:AK3904
ECLI:NL:RBSGR:2007:BB5688
ECLI:NL:RBSGR:2009:BI7434
ECLI:NL:RBSGR:2009:BJ9119
ECLI:NL:RBSGR:2010:BM5127
Rb 's-Gravenhage 8-12-2010, 3746341 HA ZA 10-3184
Rb 's-Gravenhage 15-12-2010, 327866 / HA ZA 09-103; 250632 / HA ZA 05-3008
Rb 's-Gravenhage 22-12-2010, 325465 I HA ZA 08-3970
Rb 's-Gravenhage 22-12-2010, 342164 / HA ZA 09-2275
Rb 's-Gravenhage 29-12-2010, 303894 / HA ZA 08-397

Rechtbank Haarlem

ECLI:NL:RBHAA:2002:AE0189
ECLI:NL:RBHAA:2008:BF0654
ECLI:NL:RBHAA:2009:BJ2959

Rechtbank Middelburg

ECLI:NL:RBMID:1989:AD0631

Rechtbank Rotterdam

ECLI:NL:RBROT:2006:AZ0060
ECLI:NL:RBROT:2008:BD7016
ECLI:NL:RBROT:2010:BL2092
ECLI:NL:RBROT:2011:BR5862

Rechtbank Utrecht

ECLI:NL:RBUTR:2003:AJ9964

Rechtbank Zutphen

ECLI:NL:RBZUT:1999:AA3721

ECLI:NL:RBZUT:2011:BR0301

Buitenlandse uitspraken

Duitsland

Verwaltungsgericht Karlsruhe 3-11-2011, 3 K 2289/09

Verwaltungsgericht Köln 26-5-2011, 13 K 5747/07

Frankrijk

Conseil d'Etat: ECLI:FR:CESSR:2012:341004.20121206

Slovenië

Hoogerechtshof (*Vrhovno sodišče*): ECLI:SI:VSRS:2011:I.CP.4511.2010

Spanje

Hoogerechtshof (*Tribunal Supremo*) 28-10-2011, ROJ: STS 7587/2011

Hoogerechtshof (*Tribunal Supremo*) 26-4-2011, ROJ: ATS 3837/2011

Tsjechië

Hoogerechtshof (*Nejvyšší soud*): ECLI:CZ:NS:2013:20.CDO.43.2013.1

BIJLAGE 21

Literatuurlijst

In dit overzicht zijn alle bronnen opgenomen die in de voetnoten verkort – met gebruik van ‘[]’ – zijn aangehaald. Veel van deze werken zijn ook op internet te vinden, maar als regel zijn webadressen alleen vermeld bij de bronnen die uitsluitend op het web zijn gepubliceerd of niet eenvoudig met een zoekmachine zijn te vinden.

Bij alle bronnen die eind augustus 2013 op Rechtspraak.nl waren gepubliceerd, is wel een verwijzing naar de website opgenomen, maar – vanwege de lange adressen en regelmatig wisselende URL-structuren – geen deeplink. Bij documenten die thans niet meer op Rechtspraak.nl zijn te vinden, staat vermeld ‘verwijderd’.

AALL 1995

American Association of Law Libraries, ‘Citation Formats Committee Task Force Report’, *Law Library Journal* (87) 1995, p. 581-632.

Akehurst 1985

M. Akehurst, *A Modern Introduction to International Law*, Londen: George Allen and Unwin, 1985.

van Almelo 1997

L. van Almelo, ‘Waarom niet alle publieke informatie gratis op Internet komt’, *Account* 1997-december, p. 28-31.

ALWD 2010

ALWD, *ALWD Citation Manual: A Professional System of Citation*, Association of Legal Writing Directors, 2010.

Arajärvi 2011

N. Arajärvi, ‘Between Lex Lata and Lex Ferenda? Customary International (Criminal) Law and the Principle of Legality’, *Tilburg Law Review: Journal of International and European Law* (15) 2011-2, p. 163-183.

van Arkel 1994

E.A. van Arkel, ‘Jurisprudentie en uitgever’, in: J.M. van Dunné en R.J.P. Kottenhage (red.), *Symposium Toegankelijkheid van Rechtspraak (Rotterdam)*, Arnhem: Gouda Quint 1994, p. 81-89.

Arlman 2009

H. Arlman, ‘Motivering en openbaarheid van vonnissen’, *NJB* 2009, 124.

Athan, et al. 2013

T. Athan, H. Boley, G. Governatori, M. Palmirani, A. Paschke en A. Wyner, ‘OASIS LegalRuleML’, in: *Fourteenth International Conference on Artificial Intelligence and Law (Rome, 11/13-06-2013)*, New York: ACM 2013, p. 3-12.

Axel-Lute 1982

P. Axel-Lute, ‘Legal citation form: theory and practice’, *Law Library Journal* (75) 1982, p. 148-156.

Badeva-Bright 2009

M. Badeva-Bright, 'Re-thinking "Open" in Free and Open Access to Law', in: G. Peruginelli en M. Ragona (red.), *Law via the Internet. Free Access, Quality of Information, Effectiveness of Rights* (Florence, 30/31-10-2008), Florence: European Press Academic Publishing 2009, p. 261-270.

Baeza-Yates en Ribeiro-Neto 1999

R. Baeza-Yates en B. Ribeiro-Neto, *Modern Information Retrieval*, Essex: Pearson Education, 1999.

Balkin 1986

J.M. Balkin, 'The Crystalline Structure of Legal Thought', *Rutgers Law Review* (39) 1986-1, p. 1-103.

Barabási en Bonabeau 2003

A.-L. Barabási en E. Bonabeau, 'Scale-Free Networks', *Scientific American* 2003-May, p. 50-59.

Bartelings 2007

P. Bartelings, 'Contentintegratie: Trend of een blijvertje in het zoeken en vinden van informatie', *The Firm* 2007-1, p. 16-20.

Batagelj en Zaveršnik 2010

V. Batagelj en M. Zaveršnik, 'Fast algorithms for determining (generalized) core groups in social networks', *Advances in Data Analysis and Classification* (5) 2010-2, p. 129-145.

Beaujean 2012

R.G.A. Beaujean, 'Van DCST naar een GIDS voor consistente straftoemeting?', *Trema Straftoemetingsbulletin* 2012-1, p. 15-22.

Beckett 2007

M. Beckett, 'The role of Conclusions in the work of the Council of Ministers and the European Council', 30-04-2007, <www.publications.parliament.uk/pa/cm200708/cm-select/cmeuleg/86/86we08.htm>.

van de Beek, et al. 2008

A. van de Beek, H. Bolt, A. Dorsman, W. van den Reek en A. Schotman, *Delen is weten*, ongepubliceerd.

Beers 1996a

A.A.L. Beers, *Informatica Publica - Publieke toegankelijkheid van elektronische overheidsinformatie* (Fatima reeks), Den Haag: Rathenau instituut, 1996.

Beers 1996b

A.A.L. Beers, 'Overheidsinformatie op internet', *NJB* 1996, p. 1708-1716.

van Bentum, et al. 2006

M. van Bentum, M. Brans, K. van Dodeweerd, S. Overbosch en D. Zeldenrijk, *Publicatie van tuchtrechtspraak op één internetsite*, Utrecht: Universiteit Utrecht, 2006.

van den Berg Hiemstra 2010

A.T. van den Berg Hiemstra, 'Publiceren van faillissementsverslagen op internet', *Tijdschrift voor insolventierecht* 2010, 15.

van den Berg 1994

P.G.J. van den Berg, 'Toegankelijkheid van rechtspraak, Verslag van een symposium te Rotterdam op 14 april 1994', *NJB* 1994, p. 960-962.

Bergsgaard en Lindberg 1995

D.M. Bergsgaard en W.H. Lindberg, 'A Dissenting View on the Citation Formats Committee Task Force Report', *Law Library Journal* (87) 1995-5, p. 607-623.

Bergstrom 2007

C. Bergstrom, 'Eigenfactor: Measuring the value and prestige of scholarly journals', *College & Research Libraries News* 2007-May, p. 314-316.

Bergwerf en Houweling 2008

V.G.G. Bergwerf en A.R. Houweling, 'Arbeidsrechtelijke jurisprudentie op rechtspraak.nl: foliojurisprudentie exit?', *Arbeidsrecht* 2008, 7.

Berkvens en Prins 2001

J.M.A. Berkvens en J.E.J. Prins, 'De bescherming van persoonsgegevens: van WPR naar Wbp', in: H. Franken, H.W.K. Kaspersen en A.H. de Wild (red.), *Recht en computer*, Deventer: Kluwer 2001, p. 345-386.

Berners-Lee, et al. 2001

T. Berners-Lee, J. Hendler en O. Lassila, 'The Semantic Web. A new form of Web content that is meaningful to computers will unleash a revolution of new possibilities', *Scientific American* 2001-May.

Bianconi en Barabási 2001

G. Bianconi en A.L. Barabási, 'Bose-Einstein Condensation in Complex Networks', *Physical Review Letters* (86) 2001-24, p. 5632-5635.

Bing 1991

J. Bing, *Handbook of Legal Information Retrieval*, Oslo: Norwegian Research Center for Computers and Law, 1991.

Bing 2003

J. Bing, 'The Policies of Legal Information Services: A Perspective of Three Decades', in: L. Bygrave (red.), *Yulex 2003 (Oslo)*, Institutt for Rettsinformatik 2003, p. 37-58.

Bing 2010

J. Bing, 'Let There Be Lite: A Brief History of Legal Information Retrieval', *European Journal of Law and Technology* (1) 2010-1.

Bistro 2000a

Bureau InternetSystemen en -Toepassingen Rechterlijke Organisatie, *BISTRO, samenhang, afstemming en synergie. Bijlage bij plannen van aanpak Intro en George*, ongepubliceerd (12-10-2000).

Bistro 2000b

Bureau InternetSystemen en -Toepassingen Rechterlijke Organisatie, *Plan van aanpak GEORGE*, ongepubliceerd (10-10-2000).

Bistro 2001a

Bureau InternetSystemen en -Toepassingen Rechterlijke Organisatie, *Convenant Bistro/Raad van State*, ongepubliceerd (29-05-2001).

Bistro 2001b

Bureau InternetSystemen en -Toepassingen Rechterlijke Organisatie, *Handleiding Bimug*, ongepubliceerd (2001).

Bistro 2001c

Porta Iuris, initiatiedocument, ongepubliceerd (10-01-2001).

Bistro 2003a

Bureau InternetSystemen en -Toepassingen Rechterlijke Organisatie, *Jaaroverzicht 2003*, ongepubliceerd (24-12-2003).

Bistro 2003b

Bureau InternetSystemen en -Toepassingen Rechterlijke Organisatie, *Jaarplan Bistro 2003*, ongepubliceerd (20-02-2003).

Bistro 2004

Bureau InternetSystemen en -Toepassingen Rechterlijke Organisatie, *Jaarplan Bistro 2004*, ongepubliceerd (23-02-2004).

Bistro 2005

Bureau InternetSystemen en -Toepassingen Rechterlijke Organisatie, *Bistro jaaroverzicht 2004*, ongepubliceerd (2005).

Bistro 2007a

Bureau InternetSystemen en -Toepassingen Rechterlijke Organisatie, *Jaarplan 2007*, ongepubliceerd (feb. 2007).

Bistro 2007b

Bureau InternetSystemen en -Toepassingen Rechterlijke Organisatie, *Jaarverslag 2006*, ongepubliceerd (2006).

Bistro 2007c

Ruigrok|NetPanel in opdracht van Bureau InternetSystemen en -Toepassingen Rechterlijke Organisatie, *Porta Iuris, van goed naar beter - een kwalitatief en kwantitatief onderzoek naar de beleving en waardering van Porta Iuris*, ongepubliceerd (aug. 2007).

Bistro 2008a

Bureau InternetSystemen en -Toepassingen Rechterlijke Organisatie, *Documentatie webservice LjN-index 1.3*, ongepubliceerd (28-02-2008).

Bistro 2008b

Bureau InternetSystemen en -Toepassingen Rechterlijke Organisatie, *Over een nieuwe architectuur voor de publicatie van uitspraken*, ongepubliceerd (25-08-2008).

Bistro 2010

Bureau InternetSystemen en -Toepassingen Rechterlijke Organisatie, *Jaarverslag 2009*, ongepubliceerd (2010).

Bistro 2011

Bureau InternetSystemen en -Toepassingen Rechterlijke Organisatie, *Convenant George*, ongepubliceerd (30-08-2001).

Blair en Maron 1985

D.C. Blair en M.E. Maron, 'An evaluation of retrieval effectiveness for a full-text document-retrieval system', *Communications of the ACM* (28) 1985-3, p. 289-299.

Bloembergen 2002

A.R. Bloembergen, 'Over het annoteren van arresten', *NTBR* 2002-3, p. 88-99.

Boer 2009

A.W.F. Boer, *Legal Theory, Sources of Law and the Semantic Web* (diss. Amsterdam UvA), Amsterdam: IOS Press, 2009.

de Boer 1985

J. de Boer, 'Openbaarheid van rechterlijke behandeling en uitspraak', *NJB* 1985, p. 833-839.

Bonacich 1987

P. Bonacich, 'Power and Centrality: A Family of Measures', *The American Journal of Sociology* (92) 1987-5, p. 1170-1182.

Borman 2011

T.C. Borman, 'Artikel 8:78 Awb', in: P.J.J. van Buuren en T.C. Borman (red.), *Tekst & Commentaar Algemene wet bestuursrecht*, Deventer: Kluwer (losbl.).

van Bossuyt en de Groote 2009

H. van Bossuyt en B. de Groote, 'Free Access to Law and Judicial Decisions: Solutions and Challenges from a Belgian Viewpoint', in: G. Peruginelli en M. Ragona (red.), *Law via the Internet. Free Access, Quality of Information, Effectiveness of Rights* (Florence, 30/31-10-2008), Florence: European Press Academic Publishing 2009, p. 371-384.

Bossuyt 1987

M.J. Bossuyt, *Guide to the Travaux Préparatoires of the International Covenant on Civil and Political Rights*, Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1987.

Bovend'Eert 2009

P. Bovend'Eert, 'Artikel 121 Grondwet', in: Paul Bovend'Eert, J.L.W. Broeksteeg, D.E. Bunschoten en J.W.A. Fleuren (red.), *Tekst & Commentaar Grondwet*, Deventer: Kluwer (losbl.).

Bovens 1999

M. Bovens, 'Informatierechten. Over burgerschap in de informatiemaatschappij. Pre-advies voor de Nederlandse Vereniging voor Wijsbegeerte van het Recht', *Nederlands tijdschrift voor Rechtsfilosofie en Rechtstheorie* 1999-2, p. 102-124.

Bovens, et al. 2003

M.A.P. Bovens, M.M. Groothuis en R.H. Van den Hoogen, 'De digitale trias - een terugblik', *NJB* 2003, p. 1804-1811.

Brennan, et al. 2010

M. Brennan, S. Wrazien en R. Greenstadt, 'Learning to Extract Quality Discourse in Online Communities', in: *WS-10-02 of AAAI Workshops*.

Brin en Page 1998

S. Brin en L. Page, 'The Anatomy of a Large-Scale Hypertextual Web Search Engine', *Computer Networks and ISDN Systems* (30) 1998, p. 107-117.

Brommet 2002

E.C. Brommet, *Van rechterlijke macht naar rechterlijke organisatie. Kroniek van achttien jaar verandering: 1983-2001*, Den Haag: Ministerie van Justitie, 2002.

Bruce 2000

T.R. Bruce, 'Tears Shed Over Peer Gynt 's Onion : Some Thoughts on the Constitution of Public Legal Information Providers', *The Journal of Information, Law and Technology* 2000-2.

Bruinsma 1988

F. Bruinsma, *Cassatierechtspraak in civiele zaken. Een rechtssociologisch verslag*. (diss. Utrecht), Zwolle: Tjeenk Willink, 1988.

Buijze 2013

A. Buijze, 'The Six Faces of Transparency', *Utrecht Law Review* (9) 2013-3, p. 3-25.

Buruma 2012

Y. Buruma, 'Over het lezen en vergeten van arresten', *NJB* 2012, 1361.

Canadian Citation Committee 2000

Canadian Citation Committee, 'A Neutral Citation Standard for Case Law', <www.lexum.com/ccc-ccr/neutral/neutral.jur_en.html>.

Caso 2009

R. Caso, 'Open Access to Legal Scholarship and Copyright Rules: A Law and Technology Perspective', in: G. Ragona en M. Peruginelli (red.), *Law via the Internet. Free Access, Quality of Information, Effectiveness of Rights* (Florence, 30/31-10-2008), Florence: European Press Academic Publishing 2009, p. 97-110.

CBb 2011

College van Beroep voor het bedrijfsleven, *Meerjarenbeleidsplan 2011 - 2014*, <www.rechtspraak.nl>.

Cbp 2003a

College Bescherming Persoonsgegevens, *Advies inzake insolventiepublicaties* (z2003-0118), 02-09-2003.

Cbp 2003b

College Bescherming Persoonsgegevens, *Brief inzake Centraal curateleregister* (z2003-0118), 11-08-2003.

CCW 2012a

Commissie Communicatie Webvoorzieningen, *Nieuwsbrief Commissie Communicatie Webvoorzieningen, nr 1, maart 2012*, ongepubliceerd.

CCW 2012b

Commissie Communicatie Webvoorzieningen, *Nieuwsbrief Commissie Communicatie Webvoorzieningen, nr 2, mei 2012*, ongepubliceerd.

CCW 2012c

Commissie Communicatie Webvoorzieningen, *Statuut Commissie Communicatie Webvoorzieningen*, ongepubliceerd (2012).

CEN 2010

European Committee for Standardization, *CEN Workshop Agreement Metalex (Open XML Interchange Format for Legal and Legislative Resources)* (CWA 15710:2010 E), Feb. 2010, Brussels: CEN.

CEPEJ 2010

European Commission for the Efficiency of Justice, *European judicial systems. Edition 2010 (data 2008): Efficiency and quality of justice*, Straatsburg: Council of Europe Publishing 2010.

Cgb 2002

Commissie gelijke behandeling, *Jaarverslag 2001*.

Chébtí en Siemerink 2009

M. Chébtí en L.A.R. Siemerink, 'Botsende grondrechten, in het bijzonder op internet', *Maandblad voor Vermogensrecht* 2009-2, p. 29-39.

Cheng, et al. 2009

S. Cheng, P. YunTao, Y. JunPeng, G. Hong, Y. ZhengLu en H. ZhiYu, 'PageRank, HITS and Impact Factor for Journal Ranking', in: *CSIE '09 Proceedings of the 2009 WRI World Congress on Computer Science and Information Engineering*, IEEE Computer Society Washington, Volume 06 2009, p. 285-290.

CJC 2005

Canadian Judicial Council Judges' Technology Advisory Committee, *Use of Personal Information in Judgments and Recommended Protocol*, mrt. 2005, <cjc-ccm.gc.ca/cmslib/general/news_pub_techissues_UseProtocol_2005_en.pdf>.

Claes en de Visser 2012

M. Claes en M. de Visser, 'Are You Networked Yet? On Dialogues in European Judicial Networks', *Utrecht Law Review* (8) 2012-2, p. 100-114.

van Coeverden en Funnekotter 2001

J. van Coeverden en S. Funnekotter, 'Internet versterkt de rechtspraak', in: H. Van Duivenboden en M. Lips (red.), *Klantgericht werken in de publieke sector, inrichting van de elektronische overheid*, Utrecht: Lemma 2001.

Cohen 1992

J. Cohen, 'A Power Primer', *Psychological Bulletin* (112) 1992-1, p. 155-159.

College voor de rechten van de mens 2012

College voor de rechten van de mens, 'Publicatieregels oordelen College voor de Rechten van de Mens', <cgbzoekwebservice.stippweb.net/StippWebDLL/Resources/Handlers/DownloadBestand.ashx?id=1813>.

Commissie Deetman 2006

Commissie Evaluatie modernisering rechterlijke organisatie (Commissie Deetman), *Rechtspraak is kwaliteit*, Den Haag: 2006.

Commissie Derksen 2006

Commissie verbetervoorstellen bestuursrecht (Commissie Derksen), *Eindrapport*, Den Haag: 2006.

Commissie Franken 2000

Commissie Grondrechten in het Digitale Tijdperk (Commissie Franken), *Rapport*, Den Haag: 2000.

Commissie Hammerstein 2005

Commissie Evaluatie Wet op het notarisambt (Commissie Hammerstein), *Het beste van twee werelden*, Den Haag: 2005.

Commissie Leemhuis 1998

Adviescommissie toerusting en organisatie zittende magistratuur (Commissie Leemhuis), *Rechtspraak bij de tijd*, Den Haag: Ministerie van Justitie 1998.

Commissie Moltmaker 1993

Commissie Jurisprudentiedocumentatie (Commissie Moltmaker), *Advies van de Commissie Jurisprudentiedocumentatie (Moltmaker-I)*, 27-09-1993.

Commissie van Wijmen 2006

Commissie Advocatuur (Commissie van Wijmen), *Een maatschappelijke Orde*, 24-04-2006.

Corstens 2013

G. Corstens, 'Toespraak ter gelegenheid van de overhandiging van het eerste exemplaar 'Publiciteit van jurisprudentie'', <www.rechtspraak.nl>.

Cosijn en Ingwersen 2000

E. Cosijn en P. Ingwersen, 'Dimensions of relevance', *Information Processing and Management* (36) 2000, p. 533-550.

Cottin 2011

S. Cottin, *La gestion de la documentation juridique*, Parijs: Lextenso éditions, 2011.

Crommelin 1988

R.G.C. Crommelin, 'De Nederlandse Jurisprudentie', *Ars Aequi* 1988, p. 752-754.

CRvB 2006

Centrale Raad van Beroep, *Verslag Centrale Raad van Beroep jaarverantwoording 2005*, <www.rechtspraak.nl>.

Currie 2009

I. Currie, 'Problems of Privacy in Online Court Materials', in: G. Peruginelli en M. Ragona (red.), *Law via the Internet. Free Access, Quality of Information, Effectiveness of Rights (Florence, 30/31-10-2008)*, Florence: European Press Academic Publishing 2009, p. 73-80.

Daalder 2005

E.J. Daalder, *Toegang tot overheidsinformatie. Het grensvlak tussen openbaarheid en vertrouwelijkheid* (diss. Leiden), Den Haag: Boom, 2005.

Dabney 1986

D.P. Dabney, 'The Curse of Thamus: An Analysis of Full-Text Legal Document Retrieval', *Law Library Journal* (78) 1986-5, p. 5-40.

Danner 2008

R. Danner, 'Applying the Access Principle in Law: The Responsibilities of the Legal Scholar', *International Journal Of Legal Information* (35) 2008-3, p. 355-395.

Darrow en Darrow 2011

S.M. Darrow en J.J. Darrow, 'Beating the Bluebook blues: a response to Judge Posner', *Michigan Law Review* (109) 2011, p. 92-98.

Dauids en Thomassen 2007

W. Dauids en W. Thomassen, 'Publication of Judgments on the Internet', in: S. Breitenmoser, B. Ehrenzeller en M. Sassoli (red.), *Human Rights, Democracy and the Rule of Law, Liber amicorum Luzius Wildhaber*, Baden-Baden: Nomos 2007, p. 1185-1196.

Desch 2012

E. Desch, 'The European Convention of 7 June 1968 on Information on Foreign Law (London Convention)', in: *Access to Foreign Law in Civil and Commercial Matters (Brussel, 15/17-02-2012)*.

Dethmers 2009

H.H. Dethmers, 'Waarom rechters naar het Landelijk Jurisprudentie Nummer (LJN) moeten verwijzen', *Trema* 2009, p. 106-107.

Dibadj 2008

R. Dibadj, 'Networks of Fairness Review in Corporate Law', *San Diego Law Review* (45) 2008-1, p. 1-32.

Dibadj 2009

R. Dibadj, 'Networks of Heightened Scrutiny in Corporate Law', *San Diego Law Review* (46) 2009-1, p. 1-26.

van Dijck 2011

G. van Dijck, *Kwaliteit van de juridische annotatie - een empirische studie naar kenmerken en kwaliteitsindicatoren*, Den Haag: Boom, 2011.

van Dijck 2012

J. van Dijck, "Vind ik leuk' komt in plaats van 'dat is waar", *NRC Handelsblad Opinie & debat* 15-09-2012.

van Dijk 2012

J. van Dijk, 'Nieuwe Europese richtlijn voor overheidsinformatie', *InformatieProfessional* 2012-9.

Données juridiques 2012

Données juridiques, 'L'identifiant ECLI sur les décisions du Conseil d'Etat et de la Cour de cassation', 11-09-2012, <donneesjuridiques.wordpress.com/2012/09/11/lidentifiant-ecli-sur-les-decisions-du-conseil-detat-et-de-la-cour-de-cassation/>.

den Dopper 2011

F. den Dopper, 'Rechtspraak.nl: eerste SharePoint-site die toegankelijk (prio 2) en 99% Webrichtlijnen-proof is!', 05-09-2011, <www.den-dopper.com/2011/09/05/rechtspraak-nl-eerste-sharepoint-site-toegankelijk-webrichtlijnen/>.

Drion 1979

H. Drion, 'De openbare uitspraak van vonnissen', *RM Themis* 1979, p. 541-544.

Duker 2003

M.J.A. Duker, *Legitieme straftoemeting. Een onderzoek naar de legitimiteit van de straftoemeting in het licht van het gelijkheidsbeginsel, het democratiebeginsel en het beginsel van een eerlijke procesvoering* (diss. Amsterdam VU), Den Haag: Boom, 2003.

Duker 2005

M.J.A. Duker, 'De Databank CST nu ook voor advocaten beschikbaar', *Trema* 2005-Bulletin 1, p. 6.

van Dunné 1994

J.M. van Dunné, 'Toegankelijkheid van rechtspraak, een inleiding', in: J.M. van Dunné en R.J.P. Kottenhage (red.), *Symposium Toegankelijkheid van rechtspraak (Rotterdam)*, Arnhem: Gouda Quint 1994, p. 1-12.

Düro 2006a

M. Düro, 'CELEX grows up', in: *25 Years of European Law Online*, Luxemburg: EU-publicatiebureau 2006, p. 24-35.

Düro 2006b

M. Düro, 'The content of the celex database: its structure and document types', in: *25 Years of European Law Online*, Luxemburg: EU-publicatiebureau 2006.

Ehmann 2011

T. Ehmann, 'Wem stehen die juris-Millionen zu?', *IUWIS* 18-04-2011, <www.iuwis.de/dossierbeitrag/wem-stehen-die-juris-millionen-zu>.

EHRM 2011

Europees Hof voor de Rechten van de Mens, *HUDOC Faq*, <www.echr.coe.int/ECHR/EN/HUDOC/faq/>.

EHRM z.j.

Europees Hof voor de Rechten van de Mens, *Note explaining the mode of citation and how to refer to the judgments and decisions of the Court (old and new)*, <www.echr.coe.int/Documents/Note_citation_ENG.pdf>.

van Eijsden 2010

J.A.R. van Eijsden, 'Anonimisering van fiscale uitspraken', *Weekblad voor Fiscaal Recht* 2010, 1278.

Eisenberg 1991

M.A. Eisenberg, *The Nature of the Common Law*, Harvard University Press, 1991.

EJN 2011

European Judicial Network in civil and commercial matters, *Recommendations on how the EJN should deal with requests to provide information on foreign law*, ongepubliceerd.

Ekker 2006

A. Ekker, 'Overbevisning dreigt door virtuele sleepnetten', *MediaForum* 2006, p. 89.

Eldridge 1968

W.B. Eldridge, 'An appraisal of a case law retrieval project', in: D. Johnston (red.), *Proceedings of the Computers and the Law Conference 1968*, p. 36-61.

Engberts 2008

B.J. Engberts, 'Faillissementsverslagen op internet: zijn we op de goede weg?', *Tijdschrift voor insolventierecht* 2008, 48.

van Engelen 2008

T.C.J.A. van Engelen, 'Intellectueel Kapitaal in de rechtspraak: 2007 onder de loep', *Intellectuele Eigendom en Reclamerecht* 2008, 48.

Enserink 2009

M. Enserink, 'Are You Ready to Become a Number?', *Science* (323) 2009-5922, p. 1662-1664.

EU-publicatiebureau 2005

EU-publicatiebureau, *Consolidation and codification of the European Union legislation - Overview 2003-2006. Notitie 14574/05 aan Raadswerkgroep 'on Legal Data Processing'*, ongepubliceerd (29-11-2005).

EU-publicatiebureau 2006

EU-publicatiebureau, *25 Years of European Law Online*, Luxemburg: Publications Office, 2006.

EU-publicatiebureau 2011

EU-publicatiebureau, *Interinstitutionele schrijfwijzer*, Luxemburg: Publications Office, 2011.

EU-publicatiebureau z.j.

EU-publicatiebureau, *CELEX - technical manual for hosts*, ongepubliceerd.

Evaluatiecommissie Rechtswetenschappelijk Onderzoek 2009

Evaluatiecommissie Rechtswetenschappelijk Onderzoek, *Kwaliteit & diversiteit; rechtswetenschappelijk onderzoek in Nederland*, Amsterdam: Vrije Universiteit 2009.

Evans 2006

M. Evans, 'The Evolution of the Web. From Web 1.0 to Web 4.0', <www.cscan.org/presentations/08-11-06-MikeEvans-Web.pdf>.

Feteris 1989

M.W.C. Feteris, annotatie bij ECLI:NL:HR:1989:ZC4009, FED 1989, 397.

de Fijter 2011

A. de Fijter, 'Professional Support in de advocatuur', *HetOverleg.org*, <www.hetoverleg.org/files/AKDPVW-3993226-v1-Professional_Support_in_de_advocatuur_AdF_nov2011.pdf>.

Foster 2000

L. Foster, 'Obstacles to Citation Reform', *Journal of Information, Law and Technology* 2000-3.

Fowler en Jeon 2008

J.H. Fowler en S. Jeon, 'The authority of Supreme Court precedent', *Social Networks* (30) 2008-1, p. 16-30.

Fowler, et al. 2007

J.H. Fowler, T.R. Johnson, J.F. Spriggs II, S. Jeon en P.J. Wahlbeck, 'Network Analysis and the Law: Measuring the Legal Importance of Precedents at U.S. Supreme Court', *Political Analysis* 2007-15, p. 324-346.

Francesconi 2007

E. Francesconi, *Technologies for European Integration. Standards-Based Interoperability of Legal Information Systems*, Florence: European Press Academic Publishing, 2007.

Francesconi 2012

E. Francesconi, 'Supporting Transnational Judicial Procedures between European Member States: the e-Codex Project', in: B. Schäfer (red.), *Legal Knowledge and Information Systems - JURIX 2012: The Twenty-Fifth Annual Conference (Amsterdam, 18/19-12-2012)*, Amsterdam: IOS Press 2012, p. 41-50.

Francesconi en Peruginelli 2006

E. Francesconi en G. Peruginelli, 'Linking Legal Sources in a Shared Web Environment', in: *International Conference on Dublin Core and Metadata Applications, DC-2006 (Colima)*, 2006, p. 1-11.

Franken 1995

H. Franken, 'Rechtspraak als rechtsbron', in: H. Franken e.a. (red.), *Drie treden: over politiek, beleid en recht*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1995, p. 51-59.

Franken, et al. 1999

H. Franken, H.F. van den Haak, A.J. Machielse, E.W. Oskamp, R. Otte, A.H.J. Schmidt, W. Sorgdrager en J.J.I. Verburg, 'ICT en straftoemeting: de conferentie van 23 april 1998', in: *ICT en straftoemeting. De conferentie van 23 april 1998 / ICT en rechtvaardige strafoplegging bij zeden- en opiumzaken. ITeR-reeks deel 22*, Deventer: Kluwer 1999, p. 1-110.

Freeman 1977

L. Freeman, 'A Set of Measures of Centrality Based on Betweenness', *Sociometry* (40) 1977-1, p. 35-41.

Freeman 1979

L.C. Freeman, 'Centrality in Social Networks: Conceptual Clarification', *Social Networks* (1) 1979, p. 215-239.

Frissen 1994

P.M.J.J. Frissen, 'Van conceptie tot ontsluiting van de Nederlandse Jurisprudentie', *NJB* 1994, p. 950-957.

Gallacher 2007

I. Gallacher, 'Cite unseen: how neutral citation and America's law schools can cure our strange devotion to bibliographical orthodoxy and the constriction of open and equal access to the law', *Albany Law Review* (70) 2007, p. 491-536.

Garfield 1955

E. Garfield, 'Citation Indexes for Science', *Science* (122) 1955-3159, p. 108-111.

Garfield 2005

E. Garfield, 'The Agony and the Ecstasy — The History and Meaning of the Journal Impact Factor', in: *International Congress on Peer Review And Biomedical Publication (Chicago, 16-9-2005)*, 2005, p. 1-22.

Garfield 2006

E. Garfield, 'The History and Meaning of the Journal Impact Factor', *Journal of the American Medical Association* (295) 2006-1, p. 90-93.

Geist 2009

A. Geist, *Using Citation Analysis Techniques For Computer-Assisted Legal Research In Continental Jurisdictions* (Graduate thesis Edinburgh), 2009.

Gelter en Siems 2012

M. Gelter en M. Siems, 'Networks, Dialogue or One-Way Traffic? An Empirical Analysis of Cross-Citations Between Ten of Europe's Highest Courts', *Utrecht Law Review* (8) 2012-2, p. 88-99.

Gerechtshof Arnhem 2011

Gerechtshof Arnhem, *Jaarverslag 2010*, <www.rechtspraak.nl>.

Giard 2010a

R. Giard, 'Juridische informatie is gewoon business!', *NJB* 2010, 495.

Giard 2010b

R.W.M. Giard, 'Rechtswetenschap mankeert een eigentijdse kennisinfrastructuur', *NJB* 2010, p. 168.

Gielen en Lieber 2011

B. Gielen en N. Lieber, 'Implementation of the ECLI project at the level of the European Court of Justice', presentatie op: *European Case Law Identifier (ECLI) and meta-data: harmonisation of case law identification in the European Union*, (Warschau, 30-09-2011), <www.aca-europe.eu/seminars/Warsaw2011/Exp_Gielen_Lieber.pdf>.

de Gier en Gerritsen 2012

L. de Gier en J. Gerritsen, 'Hergebruikrichtlijn legt overheid aan banden', *AutomatiseringGids* 15-03-2012.

Glashausser 2002

A. Glashauser, 'Citation and Representation', *Vanderbilt Law Review* (55) 2002, p. 59-126.

Goffman 1970

W. Goffman, 'A General Theory of Communication', in: T. Saracevic (red.), *Introduction to Information Science*, New York: Bowker 1970, p. 726-747.

Greenleaf 2004a

G. Greenleaf, 'Full free access to law: Global policy aspects', presentatie op: *Law via the Internet*, (Parijs, 3/5-11-2004), <www2.austlii.edu.au/~graham/publications/2004/Policies_Paris.ppt>.

Greenleaf 2004b

G. Greenleaf, 'Jon Bing and the History of Computerised Legal Research – Some Missing Links', in: O. Torvund en L. Bygrave (red.), *Et tilbakeblikk på fremtiden*, Oslo: Institutt for rettsinformatikk 2004.

Greenleaf 2008

G. Greenleaf, 'Legal Information Institutes and the Free Access to Law Movement', *GlobaLex* Feb. 2008, <www.nyulawglobal.org/Globalex/Legal_Information_Institutes.htm>.

Greenleaf 2009

G. Greenleaf, 'AustLII's Business Models: Constraints and Opportunities in Funding Free Access to Law', in: G. Peruginelli en M. Ragona (red.), *Law via the Internet. Free Access, Quality of Information, Effectiveness of Rights* (Florence, 30/31-10-2008), Florence: European Press Academic Publishing 2009, p. 423-436.

Greenleaf 2010

G. Greenleaf, 'The Global development of free access to legal information', *European Journal of Law and Technology* (1) 2010-1.

Greenleaf, et al. 2007

G. Greenleaf, P. Chung en A. Mowbray, 'Emerging global networks for free access to law: WorldLII's strategies 2002-2005', *SCRIPT-ed* (4) 2007-4, p. 319-366.

Greenleaf, et al. 1997

G. Greenleaf, A. Mowbray en G. King, 'The AustLII Papers - New Directions in Law via the Internet', *Journal of Information, Law and Technology* 1997-2.

Greenleaf, et al. 1995

G. Greenleaf, A. Mowbray, G. King en P. van Dijk, 'Public access to law via internet: the Australasian Legal Information Institute', *Journal of Law & Information Science* (6) 1995-1.

Gregorio 2004

C.G. Gregorio, 'The Dissemination of Case Law in Latin America: the Rules of Heredia', in: *Law via the Internet* (Parijs, 3/5-11-2004), 2004.

Griffie EHRM 2004

Griffie EHRM, 'Press release 300: CD-ROM for Court's judgments and decisions launched', 14-06-2004 <hudoc.echr.coe.int/sites/eng/press/pages/search.aspx?i=003-985007-1016859>.

Griffie EHRM 2007a

Griffie EHRM, 'Press release 444: Launch of webcasting and new information about pending Court cases', 25-06-2007 <hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx?i=003-2049030-2167571>.

Griffie EHRM 2007b

Griffie EHRM, 'Press release 734: New developments on European Court of Human Rights Website', 31-10-2007 <hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx?i=003-2162467-2300035>.

Griffie EHRM 2009a

Griffie EHRM, 'Press release 691: European court launches news feeds for its judgments and decisions', 25-09-2009 <hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx?i=003-2874810-3153104>.

Griffie EHRM 2009b

Griffie EHRM, 'Press release 982: The court launches further information tools, including case-law in non-official languages', 21-12-2009 <hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx?i=003-2977460-3279821>.

Griffie EHRM 2012

Griffie EHRM, 'New version of Court's HUDOC case-law data base', 25-06-2012 <hudoc.echr.coe.int/webservices/content/pdf/003-3997598-4652608>.

Groenendijk 2008

K. Groenendijk, *Een venijnig proces*, Den Haag: Sdu, 2008.

Groothuis 2011

M.M. Groothuis, 'De digitale overheid en de Awb. Bestuursrechtelijke aspecten van elektronische communicatie. Preadviezen voor de VAR vereniging voor Bestuursrecht', in: *De digitale overheid, VAR-reeks 146*, Den Haag: Boom 2011, p. 7-71.

Gull 1956

C.D. Gull, 'Seven years of work on the organization of materials in special library', *American Documentation* (7) 1956-4, p. 320-239.

van Haersolte 2010

J.C. van Haersolte, 'A Wheel Within a Wheel: the Association of the Councils of State and Supreme Administrative Jurisdictions of the European Union', *Review of European Administrative Law* (3) 2010-1, p. 131-139.

Hanneman en Riddle 2005

R.A. Hanneman en M. Riddle, *Introduction to Social Network Methods*, Riverside: University of California, 2005.

Hartlief 1990

T. Hartlief, 'Toegankelijkheid van rechtspraak' (bespreking van: R.J.P. Kottenhagen en M.C. Kaptein, *Toegankelijkheid van rechtspraak*, Arnhem: Gouda Quint 1989), *Recht en Kritiek* 1990, p. 177-180.

Harvard Law Review Association e.a. 2010

Harvard Law Review Association e.a., *The Bluebook: A Uniform System of Citation*, Harvard Law Review Association, 2010.

HCCH 2009

Hague Conference on Private International Law, *Assessing the Content of Foreign Law and the Need for the Development of a Global Instrument in this Area – a Possible Way Ahead*, mrt. 2009, <www.hcch.net/upload/wop/genaff_pd11a2009e.pdf>.

de Heij en van de Pol 1999

A.C.M. de Heij en U. van de Pol, 'Anonimisering van jurisprudentie? Balans tussen openbaarheid van rechtspraak en privacybescherming', *Trema* 1999, p. 260-265.

Hellyer 2005

P. Hellyer, 'Assessing the Influence of Computer-Assisted Legal Research: A Study of California Supreme Court Opinions', *Law Library Journal* (97) 2005-2, p. 285-298.

van den Herik 1991

H.J. van den Herik, *Kunnen computers rechtspreken?* (oratie Leiden), Arnhem: Gouda Quint, 1991.

Herreveld 2009

F.R. Herreveld, 'Belastingprocedures dienen besloten te blijven. Twist uw twistzaak met uw naaste; maar openbaar het heimelijke van een ander niet (Spreuken 25:1)', *Weekblad voor Fiscaal Recht* 2009, 1509.

Hertzberger, et al. 2002

M. Hertzberger, L. van der Wees en W. Renden, *Juridische internetgids 2002*.

Hesseling 1982

W. Hesseling, 'Van de redactie', *De Praktijkgids* 1982-11, p. 2.

Hilhorst en van Engers 2009

R. Hilhorst en T.M. van Engers, 'E-dossier at the Dutch Council of State: Design, Implementation and Lessons Learned', in: George Eleftherakis en T.M. van Engers (red.), *ICT4JUSTICE 2009: Proceedings of the 2nd International Conference on ICT Solutions for Justice (Skopje, 24-9-2009)*, p. 13-32.

Hins 2006

W. Hins, 'Openbaarheid van bestuur krijgt steun uit Straatsburg', *NJB* 2006, 1675.

Hins 2011

W. Hins, 'Openbaarheid van documenten als grondrecht', in: A.J. Nieuwenhuis, J-H. Reestman en C. Zoethout (red.), *Rechterlijk activisme. Opstellen aangeboden aan prof. mr. J.A. Peters*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2011, p. 109-120.

Hirsch 2005

J.E. Hirsch, 'An index to quantify an individual's scientific research output', *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America* (102) 2005-46, p. 16569-16572.

Hjørland 2002

B. Hjørland, 'Domain Analysis in Information Science; Eleven Approaches - Traditional as Well as Innovative', *Journal of Documentation* (58) 2002-4, p. 422-462.

Hodnicki 2010

J. Hodnicki, 'PreCYdent: 2006-2009', *Law Librarian Blog*, <lawprofessors.typepad.com/law_librarian_blog/2010/01/precedent-2006-2009.html>.

Hoefnagel 2005

R. Hoefnagel, 'Bistro ontsluit juridische documenten', *Document manager* 2005-mei, p. 20-21.

van Hoek 2002

A. van Hoek, 'Infostress of gouden kansen', *NJB* 2002, p. 1154.

van der Hoek 2010

F. van der Hoek, 'Huidige opzet van rechtspraak.nl zo slecht nog niet. Reactie op 'Het best bewaarde geheim van de raadkamer', *NJB* 2010, 1692, afl. 32, p. 2072', *NJB* 2010, 1880.

Hoekstra 2009

R. Hoekstra, 'BestPortal: Lessons Learned in Lightweight Semantic Access to Court Proceedings', in: Guido Governatori (red.), *Proceedings of the 2009 conference on Legal Knowledge and Information Systems: JURIX 2009: The Twenty-Second Annual Conference (Rotterdam)*, IOS Press 2009, p. 69-78.

Hofhuis 2010

H. Hofhuis, 'De openbaarheid van vonnissen', *Trema* 2010, p. 370-371.

Hoge Raad 1998

Brief Hoge Raad aan Ministerie van Justitie inzake George (192/98/SM/MS), ongepubliceerd (24-09-1998).

Hoge Raad 1999a

Brief aan Minister van Justitie inzake Notitie 'Jurisprudentie in databanken en op websites', ongepubliceerd (15-06-1999).

Hoge Raad 1999b

Brief Hoge Raad aan projectburo ELRO (183/99/TP), ongepubliceerd (09-12-1999).

Hoge Raad 1999c

Notitie Jurisprudentie in databanken en op websites, ongepubliceerd (15-06-1999).

Hoge Raad 2005

Hoge Raad, *Verslag 2003 en 2004 in woord, cijfer en beeld*, <www.rechtspraak.nl>.

Hoge Raad 2007

Hoge Raad, *Verslag 2005 en 2006*, <www.rechtspraak.nl>.

Hoge Raad 2009a

Persrichtlijn van de Hoge Raad, juni 2009, Rechtspraak.nl, <www.rechtspraak.nl>.

Hoge Raad 2009b

Hoge Raad, *Verslag 2007 en 2008*, <www.rechtspraak.nl>.

Hoge Raad 2011

Hoge Raad, *Verslag over 2009-2010*, <www.rechtspraak.nl>.

Hoge Raad 2012

Hoge Raad, *Verslag over 2011*, <www.rechtspraak.nl>.

Holthuis 2002

J. Holthuis, 'Meer aandacht voor kwaliteit en gebruiksgemak', *NJB* 2002, p. 1154.

Holtman 2001

R.J. Holtman, 'Tuchtuitspraken zijn, mits anoniem, openbaar', *Juridische Berichten voor het Notariaat* 2001, 58.

Hondius 1973

E. Hondius, 'Publikatie van rechterlijke uitspraken; een kanttekening bij het rapport van de commissie-Wiersma', *NJB* 1973, p. 745-747.

Hondius 2005

E. Hondius, 'De toegevoegde waarde van publicatie van rechtspraak', *Tijdschrift voor consumentenrecht en handelspraktijken* 2005-2, p. 37-38.

Hondius 2007

E. Hondius, 'Precedent and the Law', *Electronic Journal of Comparative Law* (11) 2007-3.

Hondius 2011

E. Hondius, 'Naar een Europese Asser-serie. Over de noodzaak van rechtsvergelijking bij nationale toepassing van geharmoniseerd en eenvormig recht', *Ars Aequi* 2011, p. 738-746.

van den Hoogen 2007

R.H. van den Hoogen, *E-justice. Beginselen van behoorlijke elektronische rechtspraak* (diss. Utrecht), Den Haag: Sdu, 2007.

Hooghiemstra 2007

T. Hooghiemstra, *Tekst en toelichting Wet bescherming persoonsgegevens*, Den Haag: Sdu, 2007.

van den Hoven en Plug 2009

P. van den Hoven en J. Plug, 'Wat Promis kan leren over de begrijpelijkheid van de rechtstaal', *NJB* 2009, 870.

Hulsman 2013

S. Hulsman, 'Justitie stopt stilletjes met hoofdpijndossier GPS', *Computable* 26-06-2013, <www.computable.nl/artikel/nieuws/outsourcing/4757867/1276946/justitie-stopt-stilletjes-met-hoofdpijndossier-gps.html>.

Huurman en Korte 1998

G.J. Huurman en O.L.H.W.I. Korte, *Definitiestudie George*, 01-08-1998, Zutphen: SSR 1998.

HvJ EU 2011

Hof van Justitie EU, *Ontwerp 25-05-2011 van het Reglement voor de procesvoering van het Hof van Justitie*, <curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2011-05/nl_rp_cjue.pdf>.

IETF 1997

Internet Engineering Task Force, *RFC 2119 - Key words for use in RFCs to Indicate Requirement Levels*, mrt. 1997, <tools.ietf.org/html/rfc2119>.

IFLA 1998

International Federation of Library Associations and Institutions, *Functional Requirements for Bibliographic Records*, UBCIM Publications - New Series Vol 19.

Jackson 2007

B. Jackson, 'PacLII Presentation of Projects: Pacific Portal, Medium Neutral Citations, Uniform Judgements', presentatie op: *Pacific Judicial Conference, (Nuku'alofa, 07/09-09-2007)*.

Jamar 2001

S. Jamar, 'The Human Right of Access to Legal Information: Using Technology to Advance Transparency and the Rule of Law', *Global Jurist Topics* (1) 2001-2, p. 1-14.

Jansen 2003

C.J.H. Jansen, 'De Nederlandse bakermat van het annoteren', *NJB* 2003, p. 1757-1759.

Jensma 2013

F. Jensma, 'Overheid ziet burger als aspirant profiteur', *NRC Handelsblad* 06-04-2013.

Jessurun d'Oliveira 2006a

H.U. Jessurun d'Oliveira, 'Onmiddellijke publicatie van conclusies parket Hoge Raad', *NJB* 2006, p. 1964.

Jessurun d'Oliveira 2006b

H.U. Jessurun d'Oliveira, 'Publiceer conclusies parket Hoge Raad en wel meteen!', *NJB* 2006, p. 1279.

de Jong 1980

C.J. de Jong, 'Enige aspecten van een inventarisatie van de toegankelijkheid van de rechtspraak in Nederland (1)', *De juridische Bibliothecaris* 1980-3, p. 2-5.

de Jong 1981

C.J. de Jong, 'Enige aspecten van een inventarisatie van de toegankelijkheid van de rechtspraak in Nederland (2)', *De juridische Bibliothecaris* 1981-1, p. 2-5.

de Jong 1982

C.J. de Jong, 'Documentatie, publicatie en 'invoer' van rechtspraak in geautomatiseerde informatiesystemen in een aantal landen van West-Europa', *De juridische Bibliothecaris* 1982-1, p. 2-5.

de Jong 1984

C.J. de Jong, 'Nieuwe mogelijkheden tot verbreding van de toegankelijkheid van rechterlijke uitspraken', *Trema* 1984-7, p. 53-56.

Jongbloed 2001

A.W. Jongbloed, 'Ontwikkelingen in het burgerlijk proces ten gevolge van het toenemend gebruik van ict', *Executief* 2001, p. 56-64.

Jongeneel 2010

R.H.C. Jongeneel, 'U weet niet wat u niet weet - ik wel', *NJB* 2010, 1933.

Juriconnect 2006

Werkgroep Juriconnect, *Verslag vergadering 8-12-2006*, ongepubliceerd.

Juriconnect 2007

Juriconnect, *Standaard URI voor LJN2007*, <www.juriconnect.nl/downloadreg.asp?bestand=LJN-URI_1.1.pdf&type=pdf>.

Juriconnect 2012

Juriconnect, *Juriconnect-standaard decentrale regelgeving*, 07-09-2012, <www.juriconnect.nl/downloadreg.asp?bestand=Juriconnect_Standaard_decentrale_regelgeving_1_0.pdf&type=pdf>.

Juriconnect 2013a

Juriconnect, *Juriconnect standaard logische links naar wetgeving versie 1.3*, 11-02-2013, <www.juriconnect.nl/downloadreg.asp?bestand=Juriconnect_Standaard_BWB_1_3.pdf&type=pdf>.

Juriconnect 2013b

Juriconnect, *Standaard-URI's naar Jurisprudentie met behulp van de European Case Law Identifier (ECLI)*, 14-01-2013, <www.juriconnect.nl/downloadreg.asp?bestand=ECLI-URI_1+0_2013-01-14.pdf&type=pdf>.

van der Kaaij en Verf 2007

M. van der Kaaij en S. Verf, 'Contentintegratie geeft overzicht en samenhang', *InformatieProfessional* 2007-9, p. 22-27.

Kelley en Walker 1959

J. Kelley en M. Walker, 'Critical-Path Planning and Scheduling', in: *1959 Proceedings of the Eastern Joint Computer Conference*.

Kelso 1946

L.O. Kelso, 'Does the Law Need a Technological Revolution?', *Rocky Mountain Law Review* (18) 1946, p. 378-392.

Kennedy 2000

B. Kennedy, 'Cultural Considerations' Behind Neutral Citations for the International Legal Community', *Journal of Information, Law and Technology* 2000-3.

Kleiboer en Huls 2001

M.A. Kleiboer en N.J.H. Huls, *Tucht recht op de terugtocht? Wettelijk en niet-hiërarchisch tucht recht: een vergelijkende analyse*, Utrecht: Lemma, 2001.

Kleinberg 1999

J. Kleinberg, 'Authoritative Sources in a Hyperlinked Environment', *Journal of the ACM* (46) 1999-5, p. 604-632.

Klingenberg 2011

A. Klingenberg, *Bestuursrecht, e-mail en internet. Bestuursrechtelijke aspecten van elektronische overheidscommunicatie* (diss. Groningen), Den Haag: Boom, 2011.

van der Klis 2005

H. van der Klis, 'Advocatenkantoren proberen juridische markt open te breken', *Boekblad Magazine* 2005-maart, p. 6-7.

van der Klis 2006

H. van der Klis, 'Ontsluiting elektronische informatie in nieuw stadium', *Advocatenblad* 2006, p. 598-599.

Kluwer 2003

Kluwer, *Kluwer's richtlijnen voor het anonimiseren van jurisprudentie*, ongepubliceerd (2003).

Kluwer 2004

Kluwer, *Anonimiseringsinstructie jurisprudentie (Versie 1)*, ongepubliceerd (2004).

Knigge 1999

G. Knigge, annotatie bij EHRM 25-02-1997, 99/0467, NJ 1999, 516

Koers 1994

A.W. Koers, *Definitiestudie Justex, lange termijn visie jurisprudentie-voorziening bestuursrecht*, ongepubliceerd (1994).

Koers 1995

A.W. Koers, *Informatietechnologie op het bureau van de rechter, Een onderzoek naar de wensen van de zittende magistratuur*, Utrecht: Universiteit Utrecht, 1995.

Konzelmann 2011

A. Konzelmann, 'Exklusivität für Jedermann? Gericht vor Gericht – Eine nicht alltägliche Verhandlung in Karlsruhe', *Publicus* 2011-11, p. 24-26.

Korthals Altes 2006

W.F. Korthals Altes, 'Studiecommissie ontmaskert De Grootste Leugen: Commentaar op het rapport Toegang tot rechterlijke uitspraken', *MediaForum* 2006-4, p. 90-92.

Korthals Altes 2011

W.F. Korthals Altes, 'Europeanisering en specialisering', *Trema* 2011, p. 161-167.

Kostakos 2009

V. Kostakos, 'Is the crowd's wisdom biased? A quantitative assessment of three online communities', in: *2009 International Conference on Computational Science and Engineering*, IEEE Computer Society Washington DC 2009, p. 251-255.

Kottenhagen 1986

R.J.P. Kottenhagen, *Van precedent tot precedent: over de plaats en functie van het rechtersrecht in een gecodificeerd rechtsstelsel* (diss. Rotterdam), Arnhem: Gouda Quint, 1986.

Kottenhagen 1994

R.J.P. Kottenhagen, 'Selectiecriteria en de representativiteit van toegankelijk gemaakte rechtspraak. Enkele recente ontwikkelingen', in: J.M. van Dunné en R.J.P. Kottenhagen (red.), *Symposium Toegankelijkheid van Rechtspraak (Rotterdam)*, Arnhem: Gouda Quint 1994, p. 39-70.

Kottenhagen en Kaptein 1989

R.J.P. Kottenhagen en M.C. Kaptein, *Toegankelijkheid van rechtspraak*, Arnhem: Gouda Quint, 1989.

Kraehenbuehl en Wang 2012

J. Kraehenbuehl en T. Wang, *University of Chicago Manual of Legal Citation*, University of Chicago, 2012.

Kramer 1976

H. Kramer, 'Richterrecht und Veröffentlichung von Gerichtsentscheidungen', in: J. Rödiger (red.), *Studien zu einer Theorie der Gesetzgebung*, Berlin: Springer 1976.

Kroes 1999

C.F. Kroes, 'Justitie gaat te ver in anonimisering van de rechtspraak', *Het Financieele Dagblad* 16-12-1999.

Kuijer 2002

M. Kuijer, 'Verbeterde informatievoorziening, slechter geïnformeerd?', *NJB* 2002, p. 1154.

Kuitenbrouwer 2000

F. Kuitenbrouwer, 'Jurisprudentie op internet - anonimisering struikelblok voor openbaarheid', *Advocatenblad* 2000, p. 183-185.

de Lange en Oosterkamp 1993

R. de Lange en J.W. Oosterkamp, 'Wanneer gaat de Hoge Raad online?', *NJB* 1993, p. 1591.

Leard 2013

Leard Statistics, *Pearson Product-Moment Correlation* 2013, <statistics.leard.com/statistical-guides/pearson-correlation-coefficient-statistical-guide.php>.

Legifrance 2009

Legifrance, 'Aide spécifique jurisprudence', <www.legifrance.gouv.fr/content/download/1332/9586/version/1/file/2009_jurisprudence.pdf>.

Leistner 1975

G. Leistner, *Über die Veröffentlichungspraxis oberster und höherer Gerichte in Westeuropa* (Arbeitshefte der Arbeitsgemeinschaft für juristische Bibliotheks- und Dokumentationswesen), Tübingen: 1975.

Leiter 2011a

R. Leiter, 'Challenges of Mining Case Citations from Law Review Articles', *The Life of Books* 14-10-2011, <thelifeofbooks.blogspot.nl/2011/10/challenges-of-mining-case-citations.html>.

Leiter 2011b

R. Leiter, 'A New Mode of Full-text Case Retrieval - a work in progress', *The Life of Books* 14-10-2011, <thelifeofbooks.blogspot.com/2011/10/new-mode-of-full-text-case-retrieval.html>.

Leith 2000

P. Leith, 'Legal Citations', *Journal of Information, Law and Technology* 2000-3.

van Lent 2008

L. van Lent, *Externe openbaarheid in het strafproces* (diss. Utrecht), Den Haag: Boom, 2008.

Likert 1932

R. Likert, 'A technique for the measurement of attitudes', *Archives of Psychology* (22) 1932-140, p. 1-55.

Lindo 1993

C. Lindo, 'De engelbewaarders van de Nederlandse Jurisprudentie', *NJB* 1993, p. 1297-1303.

Liu 2011

B. Liu, *Web Data Mining; Exploring Hyperlinks, Contents and Usage Data*, Heidelberg: Springer, 2011.

Lodder, et al. 1998

A.R. Lodder, A. Oskamp en M.J.A. Duker, 'AI & Criminal Law: Past, Present & Future', in: J.C. Hage, T.J.M. Bench-Capon, A.W. Koers, C.N.J. de Vey Mestdagh en C.A.F.M. Grütters (red.), *Legal Knowledge Based Systems - JURIX: The Eleventh Conference 1998 (Groningen)*, Nijmegen: Gerard Noodt Instituut 1998, p. 59-70.

de Maat, et al. 2006

E. de Maat, R. Winkels en T.M. van Engers, 'Automated Detection of Reference Structures in Law', in: T. M. Van Engers (red.), *Legal Knowledge and Information Systems - JURIX 2006: The Nineteenth Annual Conference (Amsterdam)*, Amsterdam: IOS Press 2006, p. 41-50.

Mackor 2010

A.R. Mackor, "Wat is waarheid?' De rol van deskundigen bij waarheidsvinding in de strafrechtspraak', *Netherlands Journal of Legal Philosophy* 2010-1, p. 52-66.

Maggs 1998

P.B. Maggs, 'The Impact of the Internet on Legal Bibliography in the United States of America', <www.law.illinois.edu/p-maggs/internet.htm>.

Mak 2008

E. Mak, *Rechtspraak & rechtspraak: een precaire balans* (Rechtstreeks, nr. 2008/4), Den Haag: Raad voor de rechtspraak, 2008.

Mak 2011

E. Mak, 'Why Do Dutch and UK Judges Cite Foreign Law?', *Cambridge Law Journal* (70) 2011-2, p. 420-450.

Mak 2013

E. Mak, 'Globalisation of the National Judiciary and the Dutch Constitution', *Utrecht Law Review* (9) 2013-2, p. 36-51.

Malmgren 2011

S. Malmgren, *Towards a theory of jurisprudential relevance ranking. Using link analysis on EU case law* (Graduate thesis Stockholm), 2011.

Malsch 1998

M. Malsch, 'Eenheid in de straffoemeting; gebruik van informatiesystemen in het buitenland', in: *De computer als weegschaal van de rechter, Justitiële verkenningen* 5 98, Deventer: Gouda Quint 1998, p. 27-38.

Malsch, et al. 2007

M. Malsch, G. Ijpelaar en H. Nijboer, 'Publicatie van strafrechtelijke uitspraken - evenwichtige rechtsontwikkeling of ijdelheid van de rechter?', in: Marijke Malsch en Niels van Manen (red.), *De begrijpelijkheid van de rechtspraak*, Den Haag: Boom 2007, p. 95-114.

Mart 2010

S.N. Mart, 'The Relevance of Results Generated by Human Indexing and Computer Algorithms: A Study of West's Headnotes and Key Numbers and LexisNexis's Headnotes and Topics', *Law Library Journal* (102) 2010-2, p. 221-249.

Martens 2000

S. Martens, 'Met Rechtspraak.nl kan de rechterlijke macht beter voldoen aan internationale verplichting tot openbaarmaking vonnissen, toespraak bij de opening van de website www.rechtspraak.nl', *Trema* 2000, p. 1-4.

Martin 2007

P.W. Martin, 'Neutral Citation, Court Web Sites, and Access to Authoritative Case Law', *Law Library Journal* (99) 2007-329.

Martin 2011a

P.W. Martin, 'Abandoning Law Reports for Official Case Law (Cornell Law School research paper No. 11-01)', <ssrn.com/abstract=1743756>.

Martin 2011b

P.W. Martin, 'Introduction to Basic Legal Citation', <www.law.cornell.edu/citation/>.

Martin 2011c

P.W. Martin, 'A Proposed Course of Action for universalcitation.org or Some Alternative Non-Commercial Entity', *Universalcitation.org* 18-11-2011, <www.universalcitation.org/pwm_memo.pdf>.

Marx 1970

S.M. Marx, 'Citation Networks in the Law', *Jurimetrics Journal* (10) 1970, p. 121-137.

Matthijssen 1997

L.J. Matthijssen, 'Raad voor rechtsbijstand Arnhem geeft het goede voorbeeld', *Recht & Elektronische Media* 1997-4, p. 26-27.

Matthijssen 2000a

L.J. Matthijssen, *Jurisprudentiedatabanken - een internationaal vergelijkende studie naar de publicatie van rechterlijke uitspraken met behulp van informatietechnologie*, Deventer: Kluwer, 2000.

Matthijssen 2000b

L.J. Matthijssen, 'Openbaarheid van rechtspraak: Rechtspraak.nl', *Recht & Elektronische Media* 2000-1, p. 3-6.

Mazzega, et al. 2009

P. Mazzega, D. Bourcier en R. Boulet, 'The network of French legal codes', in: *12th International Conference on Artificial Intelligence and Law (New York)*, 2009, p. 236-239.

de Meij 2001

J. de Meij, 'Grondrechten in het digitale tijdperk. Van drukpersvrijheid en briefgeheim naar communicatievrijheid en communicatiegeheim', *NJCM Bulletin* 2001, p. 274-294.

de Meij, et al. 2006

J. de Meij, A.H. Ekker, J.F. Haeck, A.W. Hins en L.W.M. Wopereis, 'Toegang tot rechterlijke uitspraken', *MediaForum* 2006-4.

van der Meulen 2006

B. van der Meulen, *Voorontwerp Algemene wet overheidsinformatie*, 2006.

Meuwese en van der Wees 2012

A. Meuwese en L. van der Wees, 'Naar een nieuwe juridische kennisinfrastructuur', *NJB* 2012, 2415.

Mevis 2001

P.A.M. Mevis, annotatie bij EHRM 7-12-2000, 29202/95, NJ 2001, 558.

van der Mije 2013

P. van der Mije, 'Rechters in de spotlights', *Rechtspraak-magazine* 2013-april, p. 10-14.

MinBZK 2006

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, *Voorontwerp Algemene wet overheidsinformatie*, 2006.

Mizzaro 1997

S. Mizzaro, 'Relevance: The Whole History', *Journal of the American Society for Information Science* (48) 1997-9, p. 810-832.

Moltmaker 1994

J.K. Moltmaker, 'Inleiding Erasmus Universiteit', in: J.M. van Dunné en R.J.P. Kottenhage (red.), *Symposium Toegankelijkheid van rechtspraak (Rotterdam)*, Arnhem: Gouda Quint 1994, p. 27-37.

Moltmaker 1998

J.K. Moltmaker, 'De stand van zaken van de jurisprudentiedocumentatie bij de Hoge Raad', *Trema* 1998-6b, p. 34-37.

Mommers 2010

L. Mommers, 'Juridische informatie is al toegankelijk', *NJB* 2010, 494.

Mommers 2011a

L. Mommers, 'Access to Law in Europe', in: S. van der Hof en M. M. Groothuis (red.), *Innovating Government, Information Technology and Law Series 20*, Den Haag: T.M.C. Asser press 2011, p. 383-398.

Mommers 2011b

L. Mommers, 'De Doos van Pandora. Hergebruik van juridische overheidsinformatie in de praktijk', *Tijdschrift voor Internetrecht* 2011-3, p. 74-80.

Mommers en Zwenne 2010

L. Mommers en G.J. Zwenne, 'Publiceer nu eens alle rechterlijke uitspraken - dan controleren we de rechterlijke macht pas echt', *NRC Handelsblad* 02-07-2010.

Mommers, et al. 2010

L. Mommers, G.J. Zwenne en B. Schermer, 'Het best bewaarde geheim van de raadkamer. Over de ontoegankelijkheid van de rechtspraak', *NJB* 2010, 1692.

de Montesquieu 1748

C. de Montesquieu, *De l'esprit des lois*, 1748.

Mowbray, et al. 2009

A. Mowbray, P. Chung en G. Greenleaf, 'Free-access Case Law Enhancements for Australian Law', in: G. Peruginelli en M. Ragona (red.), *Law via the Internet. Free Access, Quality of Information, Effectiveness of Rights (Florence, 30/31-10-2008)*, Florence: European Press Academic Publishing 2009, p. 285-298.

Mowbray, et al. 2000

A. Mowbray, G. Greenleaf en P. Chung, 'A Uniform Approach for Vendor and Media Neutral Citation - the Australian Experience', in: *BILETA Citations Workshop: strategies for accessing law and legal information (Edinburgh, 11/12-03-2000)*.

Mowbray, et al. 2007

A. Mowbray, G. Greenleaf, P. Chung en D. Autin, 'Improving stability and performance of an international network of free access legal information systems', *Journal of Information, Law and Technology* 2007-2.

Mrvar en Batagelj 2012

A. Mrvar en V. Batagelj, *Pajek and Pajek-XXL. Reference Manual. Version 3.05*, Ljubljana: 2012.

De Mulder 1994

R.V. De Mulder, 'Toegankelijkheid van rechtspraak in de 21e eeuw, over enkele jaren dus', in: J.M. van Dunné en R.J.P. Kottenhage (red.), *Symposium Toegankelijkheid van rechtspraak (Rotterdam)*, Arnhem: Gouda Quint 1994, p. 71-80.

De Mulder 1996

R.V. De Mulder, 'De kracht van het Internet en de zwakte van het Recht', *NJB* 1996, p. 1717-1723.

De Mulder en van Noortwijk 2003

R.V. De Mulder en C. van Noortwijk, *De maatschappelijke urgentie van juridisch kennismanagement*, Rotterdam: Erasmus Universiteit, 2003.

De Mulder, et al. 2010

R.V. De Mulder, K. van Noortwijk en L. Combrink-Kuiters, 'Jurimetrics Please', *European Journal of Law and Technology* (1) 2010-1.

MvJ 1992

Ministerie van Justitie, *Een jurisprudentie-informatiesysteem voor de rechterlijke macht (HMB24691)*, ongepubliceerd (21-02-1992).

MvJ 1995

Ministerie van Justitie, *Nota 'Historisch overzicht van afspraken met uitgeverijen (i.c. Kluwer) over de tegenprestatie voor het ontvangen van jurisprudentie'* (DDS/528546), ongepubliceerd (30-11-1995).

MvJ 1998a

Ministerie van Justitie, *Eindrapport haalbaarheidsonderzoek Elektronisch Loket Rechterlijke Organisatie (ELRO)*, Den Haag: Ministerie van Justitie 1998.

MvJ 1998b

Ministerie van Justitie, *Rechtspreken en rechterlijke organisatie anno 2005, Rapport stuurgroep toekomst ZM*, Den Haag: Ministerie van Justitie 1998.

MvJ 2000

Ministerie van Justitie, *Historisch overzicht van afspraken met uitgeverijen inzake levering jurisprudentie* (z.k.), ongepubliceerd (05-06-2000).

MvJ 2003

Hoofd DI Ministerie van Justitie, *ICT-standaardisatiebeleid Justitie* (DDS 5206259/03/DI), ongepubliceerd (12-03-2003).

MvVJ 2013

Minister van Veiligheid en Justitie, *Brief Nationale ECLI-coördinator, kenmerk 375741*, ongepubliceerd (18-04-2013).

Myers 2000

L. Myers, 'CU Law institute web site has latest legal information, from Miranda to Elian', *Cornell Chronicle* (31) 2000-32.

Needle 2000

J. Needle, 'The Automatic Linking of Legal Citations', *Journal of Information, Law and Technology* 2000-3.

Nie, et al. 2006

L. Nie, B.D. Davison en X. Qi, 'Topical link analysis for web search', in: *Proceedings of the 29th annual international ACM SIGIR conference on Research and development in information retrieval (Seattle, Washington, USA)*, ACM 2006, p. 91-98.

Nijdam 2004

A.D. Nijdam, *Statistiek in onderzoek; 2 Inductieve methoden*, Groningen: Wolters-Noordhoff, 2004.

Noorduyn en Sjöcrona 2008

C. Noorduyn en J. Sjöcrona, 'Ambsthalve cassatie in strafzaken en de kwaliteit van de advocaat', *Advocatenblad* 2008, p. 320-323.

de Nooy, et al. 2011

W. de Nooy, A. Mrvrar en V. Batagelj, *Exploratory Social Network Analysis with Pajek*, Cambridge University Press, 2011.

NPSJCEU 2010

Network of the Presidents of the Supreme Judicial Courts of the European Union, *Research Assistance*, 23-03-2013, <www.reseau-presidents.eu/rpcsjeu/Research%20Assistance.pdf>.

NVvR 2007

Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak, *Advies inzake een voorontwerp van wet, houdende algemene regels betreffende het recht op, de toegankelijkheid van en het gebruik van overheidsinformatie (Algemene wet overheidsinformatie)*, 27-02-2007.

van Opijnen 1998

M. van Opijnen, 'Overheid op internet', *Rechtshulp* 1998-mei, p. 2-14.

van Opijnen 2006a

M. van Opijnen, 'CELEX embedded: joint access to national and European legal sources', in: *25 Years of European Law Online*, Luxemburg: Publications Office EU 2006, p. 73-80.

van Opijnen 2006b

M. van Opijnen, 'A Public Index of Case Law References – the End of Multiple and Complex Citations', in: T.M. van Engers (red.), *Legal Knowledge and Information Systems - JURIX 2006: The Nineteenth Annual Conference (Brussels)*, Amsterdam: IOS Press 2006, p. 71-80.

van Opijnen 2006c

M. van Opijnen, 'Uitspraken op Rechtspraak.nl – een representatief beeld?', *Trema* 2006, p. 14-22.

van Opijnen 2008a

M. van Opijnen, 'Finding Case Law on a European Scale - Current Practice and Future Work', in: E. Francesconi, G. Sartor en D. Tiscornia (red.), *Legal Knowledge and Information Systems - JURIX 2008: The Twenty-First Annual Conference (Florence)*, Amsterdam: IOS Press 2008, p. 43-52.

van Opijnen 2008b

M. van Opijnen, 'Identifiers, Metadata and Document Structures: Essential Ingredients for Inter-European Case Law Search', in: *European Legal Access Conference (Parijs, 10/12-12-2008)*, 2008 <ssrn.com/abstract=2046294>.

van Opijnen 2008c

M. van Opijnen, 'Need for electronic networking of insolvency, business, land and other registers?', in: *European Parliament: Forum on judicial cooperation in civil matters: debate with national parliaments. Session II. E-justice: a tool for citizens, practitioners and business (Brussel, 02-12-2008)*, 2008, p. 37-60.

van Opijnen 2009a

M. van Opijnen, 'Europese e-justice - ambitieus en weerbarstig', *SEW, tijdschrift voor Europees en economisch recht* 2009, 174.

van Opijnen 2009b

M. van Opijnen, 'Waarom Lindenbaum-Cohen een Landelijk JurisprudentieNummer (LJN) heeft', *Trema* 2009, p. 254-255.

van Opijnen 2010a

M. van Opijnen, 'Canonicalizing Complex Case Law Citations', in: R. Winkels (red.), *Legal Knowledge and Information Systems - JURIX 2010: The Twenty-Third Annual Conference (Liverpool)*, Amsterdam: IOS Press 2010, p. 97-106.

van Opijnen 2010b

M. van Opijnen, *Rechtspraak en digitale rechtsbronnen: nieuwe kansen, nieuwe plichten* (Rechtstreeks, nr. 2010/1), Den Haag: Raad voor de rechtspraak, 2010.

van Opijnen 2010c

M. van Opijnen, 'Searching for References to Secondary EU Legislation', in: S. Tojo (red.), *Fourth International Workshop on Juris-informatics (JURISIN 2010) (Tokio, 18/19-11-2010)*.

van Opijnen 2011a

M. van Opijnen, 'Het communautaire geteld – een kwantitatief onderzoek naar Europeesrechtelijke verwijzingen in rechterlijke uitspraken en rechtswetenschappelijke literatuur', *SEW, tijdschrift voor Europees en economisch recht* 2011, 98.

van Opijnen 2011b

M. van Opijnen, 'European Case Law Identifier: a Short History and the Broad Outlook', in: *From Information to Knowledge – On Line Access to Legal Information, Following-up European Initiatives and Projects Enhancing Access to Legal Information via the Internet, a Workshop organised by ITTIG-CNR in conjunction with Festival d'Europa (Florence, 06-05-2011)*.

van Opijnen 2011c

M. van Opijnen, 'European Case Law Identifier: indispensable asset for legal information retrieval', in: M.A. Biasiotti en S. Faro (red.), *From Information to Knowledge. Online Access to Legal Information: Methodologies, Trends and Perspectives*, Amsterdam: IOS Press 2011, p. 91-104.

van Opijnen 2011d

M. van Opijnen, 'Jurisprudentiestatistiek. Over de publicatie, annotatie en citatie van rechterlijke uitspraken', *NJB* 2011, 1658.

van Opijnen 2011e

M. van Opijnen, 'Rechtsbijstandsrechtspraak', in: *Zijn naam is Klijn - Liber Amicorum ter gelegenheid van de pensionering van Albert Klijn*, Den Haag 2011, p. 98-109.

van Opijnen 2011f

M. van Opijnen, 'Selectie en publicatie van rechterlijke uitspraken in rechtsvergelijkend perspectief', *Trema* 2011, p. 176-183.

van Opijnen 2011g

M. van Opijnen, 'Zoeken naar juridische informatie in de EU - Steeds meer bomen maar nog te weinig bos', *Cahiers de la documentation - Bladen voor documentatie* 2011-1, p. 11-18.

van Opijnen 2012a

M. van Opijnen, 'Citation Analysis and Beyond: in Search of Indicators Measuring Case Law Importance', in: B. Schäfer (red.), *Legal Knowledge and Information Systems - JURIX 2012: The Twenty-Fifth Annual Conference (Amsterdam, 18/19-12-2012)*, Amsterdam: IOS Press 2012, p. 95-104.

van Opijnen 2012b

M. van Opijnen, 'The European Legal Semantic Web: Completed Building Blocks and Future Work', in: *European Legal Access Conference (Parijs, 21/23-11-2012)*, <ssrn.com/abstract=2181901>.

van Opijnen 2013a

M. van Opijnen, 'A Model for Automated Rating of Case Law', in: *Fourteenth International Conference on Artificial Intelligence and Law (Rome, 11/13-06-2013)*, New York: ACM 2013, p. 140-149.

van Opijnen 2013b

M. van Opijnen, 'Van LJN naar ECLI. Vijf prangende vragen', *NJB* 2013, 1607.

van Oppen 2000

S. van Oppen, 'Anonimisering van rechterlijke uitspraken bij elektronische publicatie', *Privacy & Informatie* 2000, p. 196-202.

Oskamp 1998

E.W. Oskamp, *Computerondersteuning bij straftoemeting. De ontwikkeling van een databank* (diss. Leiden), Deventer: Gouda Quint, 1998.

Oskamp 2009

A. Oskamp, 'Is er een toekomst voor Computerrecht?', *Computerrecht* 2009, 85.

Oskamp en Schmidt 1998

E.W. Oskamp en A.H.J. Schmidt, 'De opmars van informatietechnologie; een vergelijkend warenonderzoek van drie strafmaatsystemen', in: *De computer als weegschaal van de rechter, Justitiële verkenningen* 5 98, Deventer: Gouda Quint 1998, p. 39-61.

Otte 1998

M. Otte, 'Nostra; een informatiesysteem voor de straftoemeting', in: *De computer als weegschaal van de rechter, Justitiële verkenningen* 5 98, Deventer: Gouda Quint 1998, p. 62-72.

den Ouden 2008

R. den Ouden, 'Oneigenlijke CPG-selectie en napratende commentatoren', *Tijdschrift Formeel Belastingrecht* 2008-1.

Overbeek en Hermans 2011

H. Overbeek en P. Hermans, 'Vindbaarheid en samenhang van overheidsinformatie op het web', *Informatie* 2011-jul/aug, p. 40-49.

Overend 1999

S. Overend, 'Standardisation of Data for the Judicial Intranet – Uniform Case Citation', *Journal of Information, Law and Technology* 1999-2.

Palmirani en Brighi 2006

M. Palmirani en R. Brighi, 'Time Model for Managing the Dynamic of Normative System', in: M. Wimmer, H. Scholl, Å. Grönlund en K. Andersen (red.), *Electronic Government; Lecture Notes in Computer Science*, Heidelberg: Springer 2006, p. 207-218.

Philippart 2010

R. Philippart, 'Twee miljoen vonnissen publiceren, dat kan niet', *NRC Handelsblad* 10-07-2010.

Piepers en van der Wees 2011

P.A.W. Piepers en J.G.L. van der Wees, 'Rechtencommentaar.nl - de volgende stap in de ontsluiting van juridische informatie', <pauc.nl/rechtencommentaar.pdf>.

van de Pol 1988

B. van de Pol, 'Een blik vóóruit. NJ 75 jaar', *NJB* 1988, p. 1003-1004.

van de Pol 2001

U. van de Pol, 'Uitspraak op internet', in: A. Elian en I.M. Koopmans (red.), *Media en Strafrecht*, Deventer: Gouda Quint 2001, p. 159-179.

de Poot, et al. 2007

C. de Poot, M. Verkuylen en M. Malsch, 'Leesbaarheid maakt gebrek aan kennis zichtbaar. Over de begrijpelijkheid van schriftelijke vonnissen', in: M. Malsch en Niels van Manen (red.), *De begrijpelijkheid van de rechtspraak*, Den Haag: Boom 2007, p. 49-62.

Posner 1986

R.A. Posner, 'Goodbye to the Bluebook', *University of Chicago Law Review* (53) 1986-4, p. 1343-1368.

Posner 2011

R.A. Posner, 'The Bluebook Blues', *Yale Law Journal* (120) 2011, p. 850.

Post en Eisen 2000

D.G. Post en M.B. Eisen, 'How Long Is the Coastline of the Law? Thoughts on the Fractal Nature of Legal Systems', *The Journal of Legal Studies* (29) 2000-S1, p. 545-584.

Poulin 2004

D. Poulin, 'Open access to law in developing countries', *First Monday* (9) 2004-12.

Prechal, et al. 2005

S. Prechal, R.H. van Ooik, J.H. Jans en K.J.M. Oerlemans, 'Europeanisation' of the Law: Consequences for the Dutch Judiciary (Research Memoranda, nr. 2005/2), Den Haag: Raad voor de rechtspraak, 2005.

Presidentenvergadering 2008

Presidentenvergadering, 'Persrichtlijn 2008', <www.rechtspraak.nl/Actualiteiten/Persinformatie/Documents/Persrichtlijn_web.pdf>.

Presidentenvergadering 2013

Presidentenvergadering, 'Persrichtlijn 2013', <www.rechtspraak.nl/Actualiteiten/Persinformatie/Documents/Persrichtlijn.pdf>.

Prins 1999

J.E.J. Prins, 'www.elro.nl/archief', *Recht vooruit* 1999-16, p. 3.

PVRO 2000

Programma Versterking Rechterlijke Organisatie, *Brief inzake George en Intranet ZM* (16200/sw), ongepubliceerd (07-08-2000).

PVRO 2002

Programma Versterking Rechterlijke Organisatie, *Oogsten om te zaaien; Eindrapport Programma Versterking Rechterlijke Organisatie*, Bureau PVRO 2002.

Raad EU 2009

Raad van de Europese Unie, *Final report of the task group on the access to national case-law*, 10-12-2009/2009, <register.consilium.europa.eu/pdf/en/09/st12/st12907-re01.en09.pdf>.

Raad EU 2013a

Raad van de Europese Unie, *Implementation of the European e-Justice action plan. State of play of the revised roadmap* (16580/12 ejustice 82), 23-11-2012, <register.consilium.europa.eu/pdf/en/12/st16/st16580.en12.pdf>.

Raad EU 2013b

Raad van de Europese Unie, *Report from the Working Party on e-Law (e-Justice) to Coreper/Council* (9870/13, ejustice 48), 24-05-2013, <register.consilium.europa.eu/pdf/en/13/st09/st09870.en13.pdf>.

Rashid en Mueller 2006

S. Rashid en K. Mueller, *Guide to Foreign and International Legal Citations*, New York: New York University School of Law, 2006.

Rechtbank Amsterdam 2010

Rechtbank Amsterdam, 'Jaarverslag 2009', <www.rechtspraak.nl> (verwijderd).

Redactie Ars Aequi 2011

Redactie Ars Aequi, 'Algemene artikelrichtlijnen', 16-02-2011, <www.arsaequi.nl/pdf/kopijrichtlijnen.pdf>.

Redactie EUR-Lex 2011a

Redactie EUR-Lex, 'Newsletter - Find national case-law via EUR-Lex', 16-09-2011 <eur-lex.europa.eu/en/newsletter/newsletter_20110914.htm>.

Redactie EUR-Lex 2011b

Redactie EUR-Lex, 'Renumbering sector 6', aug. 2011 <eur-lex.europa.eu/nl/newsletter/newsletter_20110726.htm>.

Redactie Europees e-justice portaal 2012

Redactie Europees e-justice portaal, 'The inclusion of European Case Law Identifier (ECLI) code in Malta', 01-02-2012, <https://e-justice.europa.eu/newsManagement.do?plang=en&action=show&idNews=50>.

Redactie LawCite 2010

Redactie LawCite, 'LawCite Overview', <www.austlii.edu.au/LawCite/doc/overview.html>.

Redactie NJ 1982

Redactie NJ, 'NJ Nieuwsbrief 19 mei 1982, nr. 3'.

Redactie NJ 1988

Redactie NJ, 'Vijfenzeventig jaar NJ', in: *NJ 1913-1988*, Zwolle: Tjeenk Willink 1988.

Redactie NJB 2006

Redactie NJB, 'Conclusie A-G Strikwerda over naturalisatie en onjuiste personalia', *NJB* 2006, 967.

Redactie Nu.nl 2011

Redactie Nu.nl, 'Rechtbank verklapt adres kinderpornobezitter', 19-12-2011, <www.nu.nl/binnenland/2697032/rechtbank-verklapt-adres-kinderpornobezitter.html>.

Redactie Nu.nl 2013

Redactie Nu.nl, 'Kinderporno te vinden via website justitie', 14-03-2013, <www.nu.nl/binnenland/3369607/kinderporno-vinden-via-website-justitie.html>.

Redactie Rechtennieuws 2009

Redactie Rechtennieuws, 'Is mr. Peter Ingelse een verstandige nieuwe voorzitter van de Ondernemingskamer?', 01-09-2009 <rechtennieuws.nl/25055/is-mr_-peter-ingelse-een-verstandige-nieuwe-voorzitter-van-de-ondernemingskamer.html>.

Redactie Rechtennieuws 2011

Redactie Rechtennieuws, 'Rechtbank Den Haag incompetent en laks bij gebruik software publicatie uitspraken', 22-09-2011 <rechtennieuws.nl/34037/rechtbank-den-haag-incompetent-en-laks-bij-gebruik-software-publicatie-uitspraken.html>.

Redactie Rechtspraak.nl 2001

Redactie Rechtspraak.nl, 'ELRO-nummer vervangen door LJN-nummer', 23-11-2001 <www.rechtspraak.nl> (verwijderd).

Redactie Rechtspraak.nl 2004a

Redactie Rechtspraak.nl, 'Conclusie van de procureur-generaal in de zaak Kelly', 05-11-2004 <www.rechtspraak.nl> (verwijderd).

Redactie Rechtspraak.nl 2004b

Redactie Rechtspraak.nl, 'Nieuw op Rechtspraak.nl: het Curateleregister', 04-03-2004 <www.rechtspraak.nl> (verwijderd).

Redactie Rechtspraak.nl 2005a

Redactie Rechtspraak.nl, 'Persbericht in de zaak schadevergoeding Eric O', 12-10-2005 <www.rechtspraak.nl>.

Redactie Rechtspraak.nl 2005b

Redactie Rechtspraak.nl, 'Wijziging naamgeving topnavigatie en publicatie Centraal Insolventieregister', 15-07-2005 <www.rechtspraak.nl> (verwijderd).

Redactie Rechtspraak.nl 2006

Redactie Rechtspraak.nl, 'Meer dan 230.000 uitspraken terug te vinden dankzij de LJN-index', 20-02-2006 <www.rechtspraak.nl> (verwijderd).

Redactie Rechtspraak.nl 2010a

Redactie Rechtspraak.nl, 'Alle uitspraken publiceren is verkwisting van belastinggeld', 13-07-2010 <www.rechtspraak.nl> (verwijderd).

Redactie Rechtspraak.nl 2010b

Redactie Rechtspraak.nl, 'Geen rectificatie boek Nina Brink', 19-03-2010 <www.rechtspraak.nl> (verwijderd).

Redactie Rechtspraak.nl 2010c

Redactie Rechtspraak.nl, 'Samenwerking Stadgenoot en Manderen inzake Riva', 06-07-2010 <www.rechtspraak.nl>.

Redactie Rechtspraak.nl 2011a

Redactie Rechtspraak.nl, 'Adres kinderpornoveroordeelde per abuis gepubliceerd', 19-12-2011 <www.rechtspraak.nl>.

Redactie Rechtspraak.nl 2011b

Redactie Rechtspraak.nl, 'Benoeming Van Gaal en Sturkenboom geschorst', 12-12-2011 <www.rechtspraak.nl>.

Redactie Rechtspraak.nl 2012a

Redactie Rechtspraak.nl, 'Aantal gepubliceerde uitspraken gestegen', 19-01-2012 <www.rechtspraak.nl>.

Redactie Rechtspraak.nl 2012b

Redactie Rechtspraak.nl, 'European Case Law Identifier vervangt Landelijk Jurisprudentie Nummer', 31-10-2012 <www.rechtspraak.nl>.

Redactie Rechtspraak.nl 2012c

Redactie Rechtspraak.nl, 'Heldere criteria voor publicatie van rechterlijke uitspraken', 09-05-2012 <www.rechtspraak.nl>.

Redactie Rechtspraak.nl 2012d

Redactie Rechtspraak.nl, 'Hof Amsterdam wil publiek informeren door publicatie 'moordarresten'', 30-08-2012 <www.rechtspraak.nl>.

Redactie Rechtspraak.nl 2012e

Redactie Rechtspraak.nl, 'Verbod op uitvoering voorgenomen besluiten tot benoeming van Van Gaal en Sturkenboom', 07-02-2012 <www.rechtspraak.nl>.

Redactie Rechtspraak.nl 2013a

Redactie Rechtspraak.nl, 'Bestandsnamen kinderporno verwijderd van rechtspraak.nl', 14-03-2013 <www.rechtspraak.nl>.

Redactie Rechtspraak.nl 2013b

Redactie Rechtspraak.nl, 'LJN vervangen door ECLI', 28-06-2013 <www.rechtspraak.nl>.

Redactie Rechtspraak.nl 2013c

Redactie Rechtspraak.nl, 'Tijdelijke publicatiestop door vernummering uitspraken', 16-01-2013 <www.rechtspraak.nl>.

Redactie Rechtspraak.nl 2013d

Redactie Rechtspraak.nl, 'Ver Nummering uitspraken uitgesteld', 15-02-2013 <www.rechtspraak.nl>.

Redactieraad Rechtspraak.nl 2002

Redactiestatuut rechtspraak.nl, ongepubliceerd (14-11-2002).

Redactieraad Rechtspraak.nl 2005

Voorzitter redactieraad Rechtspraak.nl, *Brief aan gerechtsbesturen*, ongepubliceerd (dec. 2005).

Registratiekamer 1997

Registratiekamer, *Advies inzake jurisprudentiedatabanken* (95.V.113.03), 11-03-1997.

Registratiekamer 1998

Registratiekamer, *Brief inzake Anonimiseren uitspraken* (97.V.933.1), 09-07-1998.

Registratiekamer 1999

Registratiekamer, *Brief over anonimiseringsrichtlijnen rechterlijke uitspraken* (z1999-1056), 06-12-1999.

Registratiekamer 2000

Registratiekamer, *Advies aan de Minister van Justitie inzake elektronische verzending uitspraken* (z2000-029-02), 02-02-2000.

Reiling 2003

A.D. Reiling, 'Rechtspraak in de digitale delta', *NJB* 2003, p. 2286-2291.

Reiling 2009

A.D. Reiling, *Technology for Justice. How Information Technology Can Support Judicial Reform* (diss. Amsterdam VU), Leiden: Leiden University Press, 2009.

Reiling 2012

D. Reiling, 'Informatietechnologie in de rechtspraak in Europa. Opinions, praktijk en innovatie', *Trema* 2012, p. 202-207.

Rikhof 2008a

F. Rikhof, 'Juriconnect, realisatie van openbare standaarden binnen het fiscaal-juridisch domein', *Intellectueel Kapitaal* 2008-2, p. 8-12.

Rikhof 2008b

F. Rikhof, 'Overpeinzingen bij de digitale wereld van uitgevers', *Intellectueel Kapitaal* 2008-8, p. 8-14.

Rikhof 2010

F. Rikhof, 'De vertechnocratisering van de digitale informatievoorziening (Overpeinzingen bij de digitale wereld van de uitgevers II)', *IK* 2010-6/7, p. 25-29.

Röling 1985

B.V.A. Röling, *Volkenrecht en vrede*, Deventer: Kluwer, 1985.

Rumsey 2002

M. Rumsey, 'Runaway Train: Problems of Permanence, Accessibility, and Stability in the Use of Web Sources in Law Review Citations', *Law Library Journal* (94) 2002-1, p. 27-39.

Rvdr 2003a

Raad voor de rechtspraak, *Jaarplan voor de rechtspraak 2003*, <www.rechtspraak.nl>.

Rvdr 2003b

Raad voor de rechtspraak, *Jaarverslag 2002*, <www.rechtspraak.nl>.

Rvdr 2004a

Raad voor de rechtspraak, *Agenda van de Rechtspraak 2005-2008*, <www.rechtspraak.nl>.

Rvdr 2004b

Raad voor de rechtspraak, *Jaarplan voor de rechtspraak 2004*, <www.rechtspraak.nl>.

Rvdr 2004c

Raad voor de rechtspraak, *Jaarverslag 2003*, <www.rechtspraak.nl>.

Rvdr 2005a

Raad voor de rechtspraak, *Jaarplan 2005*, <www.rechtspraak.nl>.

Rvdr 2005b

Raad voor de rechtspraak, *Jaarverslag 2004*, <www.rechtspraak.nl>.

Rvdr 2005c

Mediabureau Onderste-Boven in opdracht van de Raad voor de rechtspraak, *Journalisten over Rechtspraak.nl*, ongepubliceerd (okt. 2005).

Rvdr 2006a

Raad voor de rechtspraak, *Jaarplan 2006*, <www.rechtspraak.nl>.

Rvdr 2006b

Raad voor de rechtspraak, *Jaarplan 2007*, <www.rechtspraak.nl>.

Rvdr 2006c

Raad voor de rechtspraak, *Jaarverslag 2005*, <www.rechtspraak.nl>.

Rvdr 2007a

Raad voor de rechtspraak, *Agenda van de Rechtspraak 2008-2011 - Onafhankelijk en betrokken*, <www.rechtspraak.nl>.

Rvdr 2007b

Project motiveringsverbetering in strafvonnissen, *Eindrapport Promis II*, Den Haag: Raad voor de rechtspraak 2007, <www.rechtspraak.nl>.

Rvdr 2007c

Raad voor de rechtspraak, *Eurinfra: De versterking van de Europeesrechtelijke kennis binnen de Nederlandse Rechtspraak*, Den Haag: Raad voor de rechtspraak 2007.

Rvdr 2007d

Raad voor de rechtspraak, *Jaarplan Rechtspraak 2008*, <www.rechtspraak.nl>.

Rvdr 2007e

Raad voor de rechtspraak, *Jaarverslag 2006*, <www.rechtspraak.nl>.

Rvdr 2007f

Raad voor de rechtspraak, *Kader digitale toegankelijkheid*, ongepubliceerd (16-10-2007).

Rvdr 2007g

Raad voor de rechtspraak, *Visie voorontwerp Algemene wet overheidsinformatie* (28-3-2007), <www.rechtspraak.nl>.

Rvdr 2008a

Raad voor de rechtspraak, *Brief inzake toegang advocaten tot Porta Iuris*, ongepubliceerd (02-04-2008).

Rvdr 2008b

Raad voor de rechtspraak, *Jaarverslag 2007*, <www.rechtspraak.nl>.

Rvdr 2008c

Raad voor de rechtspraak (werkgroep Simons), *Notitie openbaarmaking uitspraken bestuursrecht*, ongepubliceerd (18-12-2008).

Rvdr 2009a

Raad voor de rechtspraak, *Jaarplan Rechtspraak 2009*, <www.rechtspraak.nl>.

Rvdr 2009b

Raad voor de rechtspraak, *Jaarverslag 2008*, <www.rechtspraak.nl>.

Rvdr 2010a

Raad voor de rechtspraak, *Agenda van de rechtspraak 2011 – 2014*, <www.rechtspraak.nl>.

Rvdr 2010b

Werkgroep invoering PROFI (Raad voor de rechtspraak), *Eindrapport Invoering PROFI per 1.1.2014*, ongepubliceerd (11-06-2010).

Rvdr 2010c

Raad voor de rechtspraak, *Jaarplan Rechtspraak 2010*, <www.rechtspraak.nl>.

Rvdr 2010d

Raad voor de rechtspraak, *Jaarverslag 2009*, <www.rechtspraak.nl>.

Rvdr 2010e

Raad voor de rechtspraak, *Rapport toetsingscommissie civiele vonnissen*, 09-12-2010, Den Haag, <www.rechtspraak.nl>.

Rvdr 2010f

Raad voor de rechtspraak, *Visie op de rechtspraak*, <www.rechtspraak.nl>.

Rvdr 2011a

Raad voor de rechtspraak, *Brief ACWB-advies en Profi-planningsbrief* (UIT 3447 FBT/JP), ongepubliceerd (23-05-2011).

Rvdr 2011b

Raad voor de rechtspraak, *Jaarplan Rechtspraak 2011*, <www.rechtspraak.nl>.

Rvdr 2011c

Raad voor de rechtspraak, *Jaarverslag Raad voor de rechtspraak 2010*, <www.rechtspraak.nl>.

Rvdr 2011d

Adviescommissie Werklastmeting & Bekostiging Raad voor de rechtspraak, *Pilot PROFI 2012*, ongepubliceerd (advies van 28-04-2011).

Rvdr 2011e

Presidentenvergadering en Raad voor de rechtspraak, *Verslag van het overleg van Presidentenvergadering en Raad voor de rechtspraak 27 juni 2011*, ongepubliceerd (27-06-2011).

Rvdr 2012a

Raad voor de rechtspraak, *Jaarplan Rechtspraak 2012*, <www.rechtspraak.nl>.

Rvdr 2012b

Raad voor de rechtspraak, *Jaarverslag 2011*, <www.rechtspraak.nl>.

Rvdr 2013a

Raad voor de rechtspraak, *Jaarplan Rechtspraak 2013*, <www.rechtspraak.nl>.

Rvdr 2013b

Raad voor de rechtspraak, *Jaarverslag Rechtspraak 2012*, <www.rechtspraak.nl>.

RvS 2001

Raad van State, *Jaarverslag 2000*, Den Haag: Raad van State 2001.

RvS 2003

Raad van State, *Jaarverslag 2002*, Den Haag: Raad van State 2003.

Saracevic 1975

T. Saracevic, 'Relevance: A Review of and a Framework for the Thinking on the Notion in Information Science', *Journal of the American Society for Information Science* 1975-nov-dec 1975, p. 321-343.

Saracevic 1996

T. Saracevic, 'Relevance Reconsidered', in: *Information science: Integration in perspectives. Second Conference on Conceptions of Library and Information Science (Kopenhagen)*, 1996, p. 201-218.

Saracevic 2007a

T. Saracevic, 'Relevance: A review of the literature and a framework for thinking on the notion in information science. Part II: nature and manifestations of relevance', *Journal of the American Society for Information Science and Technology* (58) 2007-13, p. 1915-1933.

Saracevic 2007b

T. Saracevic, 'Relevance: A review of the literature and a framework for thinking on the notion in information science. Part III: Behavior and effects of relevance', *Journal of the American Society for Information Science and Technology* (58) 2007-13, p. 2126-2144.

Saracevic 2008

T. Saracevic, 'Effects of Inconsistent Relevance Judgments on Information Retrieval Test Results: A Historical Perspective', *Library Trends* (56) 2008-4, p. 763-783.

Saracevic en Kantor 1997

T. Saracevic en P.B. Kantor, 'Studying the Value of Library and Information Services. Part I. Establishing a Theoretical Framework', *Journal of the American Society for Information Science* (48) 1997-6, p. 527-542.

Schmid en Zerfaß 2011

F. Schmid en F. Zerfaß, 'Verlag verklagt Verfassungsgericht - vor dem Verwaltungsgericht', *Handelsblatt* 12-09-2011.

Schmidt 2007

A. Schmidt, 'IT and the judiciary in the Netherlands – A state of affairs', *Computer Law & Security Report* (23) 2007, p. 453-460.

Schoep en Schuyt 2005

G.K. Schoep en P.N. Schuyt, *Instrumenten ter ondersteuning van de rechter bij de straftoemeting - Een onderzoek naar de (potentiële) effectiviteit van de Databank Consistente Straftoemeting en de oriëntatiepunten voor de straftoemeting*, Leiden: E.M. Meijers Instituut, 2005.

Schokkenbroek 1989

J.G.C. Schokkenbroek, 'Artikel 6 EVRM en openbaarheid rechterlijke uitspraak', *NJCM Bulletin* 1989, p. 814-820.

Scholtes 2012

E. Scholtes, *Transparantie, icoon van een dolende overheid* (diss. Tilburg), Den Haag: Boom Lemma, 2012.

Schreijer 2012

H. Schreijer, 'Verbetering toegankelijkheid & bruikbaarheid formele overheidsinformatie', presentatie op: *Platform Open Commentaren*, (Amsterdam, 14-06-2012), <www.rechtencommentaar.nl/images/documents/presentatie%2014%20juni%202012%20hayo%20schreijer.pdf>.

Schuijt 2004

G.A.I. Schuijt, '[De voetballer] en [de prinses]', *NJB* 2004, p. 18-19.

Schuijt, et al. 1997

G.A.I. Schuijt, J.O. van Klinken, M.H. Bastiaans, H. Bogaard, A.F.M. Brenninkmeijer, G. van Bussel en K. Frielink, *Leidraad voor juridische auteurs 1997*, Deventer: Kluwer, 1997.

Schuijt, et al. 1998

G.A.I. Schuijt, J.O. van Klinken, M.H. Bastiaans, H. Bogaard, A.F.M. Brenninkmeijer, G. van Bussel en K. Frielink, *Leidraad voor juridische auteurs 1998*, Deventer: Kluwer, 1998.

Schuijt, et al. 2001

G.A.I. Schuijt, M.H. Bastiaans, H.M.J. Bogaard, A.F.M. Brenninkmeijer, G. van Bussel en K. Frielink, *Leidraad voor juridische auteurs 2001*, Deventer: Kluwer, 2001.

Schuijt, et al. 2004

G.A.I. Schuijt, H. Konijnenbelt, J.O. van Klinken en C. Waaldijk, *Leidraad voor juridische auteurs 2004*, Deventer: Kluwer, 2004.

Schuijt, et al. 2007

G.A.I. Schuijt, J.O. van Klinken, H. Konijnenbelt en C. Waaldijk, *Leidraad voor juridische auteurs 2007*, Deventer: Kluwer, 2007.

Schuijt, et al. 2010

G.A.I. Schuijt, H. Konijnenbelt, J.O. van Klinken en C. Waaldijk, *Leidraad voor juridische auteurs 2010*, Deventer: Kluwer, 2010.

Schutte 2005

C.B. Schutte, 'Ban de anonimiseringsoekaze', *Mr. Online* 2005-2, p. 19.

Schutte en Svec 2007

H.K. Schutte en J.G. Svec, 'Reaction of Folia Phoniatica et Logopaedica on the current trend of impact factor measures', *Folia Phoniatica et Logopaedica* (59) 2007-6, p. 281-285.

SGC 2011

Stichting Geschillencommissie voor Consumentenzaken, *Jaarverslag 2010*, Den Haag: SGC 2011.

Shapiro 1985

F.R. Shapiro, 'The Most-Cited Law Review Articles', *California Law Review* (73) 1985-5, p. 1540-1554.

Shapiro 1991

F.R. Shapiro, 'The Most-Cited Articles from The Yale Law Journal', *Yale Law Journal* (100) 1991, p. 1449.

Shapiro 1992

F.R. Shapiro, 'Origins of Bibliometrics, Citation Indexing, and Citation Analysis: The Neglected Legal Literature', *Journal of the American Society for Information Science* (43) 1992, p. 337-339.

Siems 2010

M.M. Siems, 'The Web of Creditor and Shareholder Protection in 25 Countries: A Comparative Legal Network Analysis', *Arizona Journal of International and Comparative Law* (27) 2010, p. 747-784.

Signorini 2005

A. Signorini, 'A Survey of Ranking Algorithms', 11-09-2005, <www.divms.uiowa.edu/~asignori/phd/report/a-survey-of-ranking-algorithms.pdf>.

Silversmith 1997

J.A. Silversmith, 'Universal Citation: The Fullest Possible Dissemination of Judgments', *ThirdAmendment.com* apr. 1997, <www.thirdamendment.com/citation.html>.

Smith 2007

T.A. Smith, 'The Web of Law', *San Diego Law Review* (44) 2007, p. 309-354.

Smits 1996

P. Smits, *Artikel 6 EVRM en de civiele procedure*, Deventer: W.E.J. Tjeenk Willink, 1996.

Snijders, et al. 2012

C. Snijders, U. Matzat en U.-D. Reips, "'Big Data': Big Gaps of Knowledge in the Field of Internet Science", *International Journal of Internet Science* (7) 2012-1, p. 1-5.

Snijders 1977

H.J. Snijders, 'Afschaffing van de rechterlijke omgangsregeling na echtscheiding? Een voortijdig einde van een waardevol experiment', *NJB* 1977, p. 525-531.

Snijders 1978

H.J. Snijders, *Rechtsvinding door de burgerlijke rechter. Een kwantitatief rechtspraakonderzoek bij de Hoge Raad en de gerechtshoven* (diss. Leiden), Deventer: Kluwer, 1978.

Spinosa, et al. 2012

P. Spinosa, E. Francesconi en C. Lupo, 'A Uniform Resource Name (URN) Namespace for Sources of Law (LEX) (Work in progress - version 0.4)', 01-10-2012, <tools.ietf.org/html/draft-spinosa-urn-lex-07>.

Spir-it 2012a

Technische documentatie ECLI-webservice 1.1, <www.rechtspraak.nl>.

Spir-it 2012b

Spir-it, *Van LJN naar ECLI*, ongepubliceerd (2012).

Spriggs en Hansford 2000

J.F. Spriggs en T.G. Hansford, 'Measuring Legal Change: The Reliability and Validity of Shepard's Citations', *Political Research Quarterly* (53) 2000, p. 327-341.

Staatscommissie Grondwet 2010

Staatscommissie Grondwet, *Rapport Staatscommissie Grondwet*, November 2010, Den Haag: Staatscommissie Grondwet 2010.

Steinitz 2012

Y. Steinitz, 'Managing Road Signs on the EU Law Knowledge Map', presentatie op: *Access to foreign law in civil and commercial matters*, (Brussel, 15/17-2-2012).

Stolker 2011

C. Stolker, 'Een discipline in transitie. Rechtswetenschappelijk onderzoek na de Commissie Koers', *Recht en Methode in onderzoek en onderwijs* 2011-1, p. 13-43.

van Suilen 2008

A.J.H. van Suilen, 'Pleidooi voor openbare belastingrechtspraak', *NTRF* 2008, 933.

Surowiecki 2005

J. Surowiecki, *The Wisdom of Crowds*, Anchor Books, 2005.

Sutton 1994

S.A. Sutton, 'The role of attorney mental models of law in case relevance determinations: an exploratory analysis', *Journal of the American Society for Information Science* (45) 1994-3, p. 186-200.

Swelsen 2000

A.M.J.F. Swelsen, 'Recht op recht?! Enkele overwegingen met betrekking tot (elektronische) openbaarheid van rechterlijke uitspraken', *De juridische Bibliothecaris* 2000-1, p. 1-5.

Tamminga 2012

M. Tamminga, 'Volgende eis uit Brussel: de treinen rijden op tijd', *NRC Handelsblad* 27-04-2012.

Tapper 1982

C. Tapper, 'The use of citation vectors for legal information retrieval', *Journal of Law & Information Science* (1) 1982-2, p. 131-161.

Terlouw 2003

A.B. Terlouw, *Uitspraak en afspraak. Samenwerking tussen vreemdelingenrechters bij ontbreken van hoger beroep* (diss. Nijmegen), Den Haag: Boom, 2003.

Thorpe 2001

S. Thorpe, 'Online Legal Information in Denmark, Norway, and Sweden', *International Journal Of Legal Information* (25) 2001-29.

Tjong Tjin Tai 2010

E. Tjong Tjin Tai, 'Toegang tot proefschriften', *NJB* 2010, p. 2135.

TNO 2008

TNO, *Naar een User Generated State? De impact van nieuwe media voor overheid en openbaar bestuur* (Kamerstukken II 2008-2009, 29 362, nr. 143 (bijlage) (kst-29362-143-b1).), 31-1-2008.

Tonkens 1995

W. Tonkens, 'Eigen jurisprudentiebestand voor de rechterlijke macht?', *Response: Wolters Kluwer Rechtswetenschappen* 1995-3, p. 3-5.

van Tulder en Diephuis 2006

F. van Tulder en B. Diephuis, 'Straffen in hoger beroep bij zware criminaliteit', *Trema* 2006-Bulletin 2, p. 18-24.

van Tulder en Diephuis 2007

F. van Tulder en B. Diephuis, *Afgewogen straffen* (Research Memoranda, nr. 2007/4), Den Haag: Raad voor de rechtspraak, 2007.

Turtle 1995

H. Turtle, 'Text Retrieval in the Legal World', *Artificial Intelligence and Law* (3) 1995-1-2, p. 5-54.

University of Exeter 2008

University of Exeter, 'HUDOC: Human Rights Documentation', <(online, niet meer beschikbaar)>.

Velicogna en Ng 2006

M. Velicogna en G.Y. Ng, 'Legitimacy and Internet in the Judiciary: A Lesson From the Italian Courts' Websites Experience', *International Journal of Law and Information Technology* (14) 2006-3, p. 370-389.

Verheyen 2010

L. Verheyen, 'Wet openbaarheid van bestuur: stand van zaken en ontwikkelingen', *Juristenweblog* 6-10-2010, <www.juristenweblog.nl/artikelen.asp?aid=177&Wet-openbaarheid-van-bestuur:-stand-van-zaken-en-ontwikkelingen>.

Versmissen 2011

K. Versmissen in opdracht van Organization for Security and Co-operation in Europe, *Expert Report on Access to Court Decisions and Protection of Personal Data in the former Yugoslav Republic of Macedonia*, ongepubliceerd (okt. 2011).

de Vey Mestdagh 1996

C.N.J. de Vey Mestdagh, 'Internet en de toegankelijkheid van het recht: van informatievoorziening naar kennisoverdracht', *Response* 1996-1.

Voermans 2007

W. Voermans, 'Judicial transparency furthering public accountability for new judiciaries', *Utrecht Law Review* (3) 2007-1, p. 148-159.

Vols 2011

M. Vols, annotatie bij ECLI:NL:RVS:2011:BQ7921, JG 11.0053.

Voskuil, et al. 1976-1980

C. Voskuil, C.J. de Jong en S. van Essen-Kruseman, *Verzameling, ordening en publicatie van rechterlijke uitspraken, meerdere delen*, ongepubliceerd (1976-1980).

Vranken 2010

J.B.M. Vranken, 'Nieuwe richtingen in de rechtswetenschap', *WPNR* 2010-6840, p. 318-329.

Vranken en van Gestel 2010

J.B.M. Vranken en R.A.J. van Gestel, 'Het dilemma bij de beoordeling van rechtswenschappelijke publicaties: Vertrouwen is goed, controle niet altijd beter', *Ars Aequi* (59) 2010-3, p. 166-179.

de Vries 2004

M. de Vries, 'EU-Richtlijn hergebruik overheidsinformatie in de Wob - Beter ten halve gekeerd dan ten hele gedwaald', *NJB* 2004, p. 2038-2043.

Wachob 1995

G. Wachob, 'Pathfinder to the Legal Citation Debate', 1995, <www.wachob.com/pathfinder.html>.

Wagenaar, et al. 2009

W.A. Wagenaar, H. Israëls en P. van Koppen, *De slapende rechter - Waarom het veroordelen van burgers niet alleen aan de rechter kan worden overgelaten*, Amsterdam: Bert Bakker, 2009.

Wagner-Döbler 1994

R. Wagner-Döbler, 'The frequency distribution of legal decision citations in the German jurisdiction', *Scientometrics* (29) 1994-1, p. 15-26.

Weeda 2009

F. Weeda, 'Rechtbank zet zeilster met naam op internet', *NRC Handelsblad* 31-10-2009.

van der Wees 2011

J.G.L. van der Wees, 'De juridische wetenschap moet online!', *Ars Aequi* 2011, p. 64-68.

van der Wees en Renden 2012

J.G.L. van der Wees en W. Renden, 'Internet voor Juristen 2012', <[www.recht.nl/doc/Internet voor Juristen editie september 2012.pdf](http://www.recht.nl/doc/Internet%20voor%20Juristen%20editie%20september%202012.pdf)>.

Weggeman 1997

M. Weggeman, *Kennismanagement. Inrichting en besturing van kennisintensieve organisaties*, Schiedam: Scriptum Management, 1997.

de Werd 2001

M.F.J.M. de Werd, 'De openbare uitspraak - Reconstructie van een verwaarloosd leerstuk', *NJB* 2001, p. 67-74.

Werkgroep Criteria voor de Straftoemeting NVvR 1987

Werkgroep Criteria voor de Straftoemeting NVvR, 'Rechterlijk beleid in de straftoemeting', *Trema* 1987, p. 276-284.

Werkgroep Huls 2006

Werkgroep tuchtrecht (Werkgroep Huls), *Beleidsuitgangspunten wettelijk geregeld tuchtrecht*, 7-12-2006, Den Haag: 2007.

Werkgroep Moltmaker 1994

Werkgroep Jurisprudentiedocumentatie/derden (werkgroep Moltmaker), *Advies van de Werkgroep Jurisprudentiedocumentatie/derden (Moltmaker-II)*, 28-11-1994.

Wessels 2009

B. Wessels, 'Over publicatie en registratie van insolventiebeschikkingen', *Maandblad voor Vermogensrecht* 2009, p. 118-122.

Westfa 2011

E. Westfa, 'Privacy versus openbaarheid', *Novum* 2011-feb/mrt, p. 12-13.

Weusten 2000

M. Weusten, 'Kennismanagement en het poldermodel in juristenland', *NJB* 2000, p. 2082-2085.

Whalen 2013

R. Whalen, 'Bad law before it goes bad: Citation networks and the life cycle of overruled Supreme Court precedent', in: R. Winkels (red.), *Workshop 'Network Analysis in Law' in conjunction with ICAIL 2013 (Rome)*.

Wiarda 1988

G.J. Wiarda, *Drie typen van rechtsvinding*, Zwolle: Tjeenk Willink, 1988.

Willemars 2008

D. Willemars, 'Informatiemanagement', *Advocatenblad* 2008, p. 797.

Winkels, et al. 2011

R. Winkels, J. de Ruyter en H. Kroese, 'Determining Authority of Dutch Case Law', in: K.M. Atkinson (red.), *Legal Knowledge and Information Systems. JURIX 2011: The Twenty-Fourth International Conference. (Vienna)*, Amsterdam: IOS Press 2011, p. 103-112.

Winn 2004

P.A. Winn, 'Online Court Records: Balancing Judicial Accountability and Privacy in an Age of Electronic Information', *Washington Law Review* (99) 2004, p. 307-330.

de Winter 2001

R. de Winter, 'Spreekt de Hoge Raad met dubbele tong?', *NJB* 2001-15.

Wisconsin State Bar 1994

Technology Resource Committee of the Wisconsin State Bar, *Proposed Citation System, Report to Board of Bar Governors*, 22-06-1994, <www.law.cornell.edu/papers/wiscite/wiscite.overview.html>.

Wittenberg 2013

D. Wittenberg, 'Aansprakelijkheid bij ziekte legt 'bom' onder fokken rashonden', *NRC Handelsblad* 03-01-2013.

van Woensel 2002

S. van Woensel, 'Surfen moet leuker kunnen', *NJB* 2002, p. 1154.

Wopereis 2004

L. Wopereis, 'Gekend of ongekend', *Advocatenblad* 2004, p. 856-857.

WRR 2011

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, *De staat van informatie*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2011.

WRR 2013

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, *Speelruimte voor transparantere rechtspraak*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2013.

Wyman 1996

J.H. Wyman, 'Freeing the Law: Case Reporter Copyright and the Universal Citation System', *Florida State University Law Review* (24) 1996-217, p. 217-283.

Zhang en Koppaka 2007

P. Zhang en L. Koppaka, 'Semantics-based legal citation network', in: *Proceedings of the 11th international conference on Artificial intelligence and law (Stanford, California)*, ACM 2007, p. 123-130.

Zwalve en Jansen 2013

W. Zwalve en C. Jansen, *Publiciteit van Jurisprudentie*, Deventer: Kluwer, 2013.

Dankzij internet zijn de mogelijkheden om op grote schaal rechterlijke uitspraken te publiceren enorm toegenomen. Dat biedt kansen voor een meer toegankelijke rechtspraak, maar het roept ook tal van vragen op.

In dit boek wordt het juridisch kader met betrekking tot de publicatie van uitspraken in kaart gebracht en wordt de Nederlandse praktijk daaraan getoetst. Bovendien wordt onderzocht hoe kan worden bewerkstelligd dat ook in zeer omvangrijke jurisprudentiedatabanken de gebruiker kan vinden wat hij zoekt. Daarbij wordt in het bijzonder aandacht besteed aan de correcte identificatie van rechterlijke uitspraken, het (geautomatiseerd) leggen van verbanden tussen uitspraken en andere rechtsbronnen, en een statistisch algoritme waarmee het juridisch belang van rechterlijke uitspraken kan worden berekend.

Marc van Opijnen (1963) studeerde (internationaal) publiekrecht in Groningen, maar raakte al spoedig gefascineerd door de mogelijkheden van internet. Bij de Raad voor Rechtsbijstand bouwde hij de eerste jurisprudentiedatabank op het Nederlandse internet, vervolgens was hij ruim twaalf jaar werkzaam bij de Rechtspraak. Thans is hij verbonden aan het Kennis- en Exploitatiecentrum Officiële Overheidspublicaties (KOOP). Hij publiceert regelmatig over zijn vakgebied en is actief betrokken bij tal van nationale en Europese ontwikkelingen inzake de digitalisering van het recht.

Bju

Boom Juridische uitgevers

ISBN 978-90-8974-874-4

9 789089 748744